IOANNIS ALEXANDREI PHILOSOPHI IN TRES LIBROS *DE ANIMAE ARISTOTELIS BREVES* ANNOTATIONES, EX DISSERTATIONI-BVS AMMONII HERMEI, CVM QVIBVSDAM Propriis Meditationibus.

Nuper è Græco in linguam Latinam conuerſæ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Ne quis hunc uſquam alius ſue ditionis locorum impune librum imprimat, aliбiue impreſſum uendat, & Pontificis Maximi, & Veneti Senatus Illuſtriſſimi Decreto cautum eſt.

Venetiis apud Hieronymum Scotum.

1547.

IOANNIS ALEXANDREI PHILOPONI PROOEMIVM IN LIBROS DE ANIMA ARISTOTELIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CVM NOS De anima ſermones audituri ſimus, de potẽtijs ipſius animæ primum dicẽdum eſt, quot ſcilicet in partes diſtribuãtur, & quale unaquæque nomen conſecuta ſit: dein de quot antiquorũ de illa opiniones fuerunt, & inter hæc ueram de illis opinionem ex diuiſione ſeligere. Primum igitur animales potentiæ in duas partes diuiſionem ſuſcipiũt. ipſarum nãq; aliæ ſunt rationales, aliæ uero rationis expertes, atq; harum utraq; rurſum dupliciter diuiditur. earũ enim, quæ ratione utuntur, partim ſunt uitales, & appetentes, partim uero cognoſcentes. eodem quoq; modo diuiduntur eæ, quæ ratione carent. Rurſus autem quæ rationis, & cognitionis ſunt animales potentiæ trifariam diuiduntur, alia enim quædam eſt opinio, alia cogitatio, & alia intellectus. opinio igitur ipſa uerſatur omnino circa uniuerſale, quod in ſenſibilibus eſt, ipſum nãq; cognoſcit, illud enim ſcit, ꝙ omne albũ eſt diſgregatiuum uiſus, quodq́; eſt omnis homo bipes. Verũtamen cogitabilium quoq; concluſiones abſq; ratione cognoſcit, illud enim ſcit, ꝙ anima eſt immortalis, quare autẽ ſit immortalis anima, ipſa neſcit opinio: nãq; illud cogitationis eſt opus, opinionis uero hoc ſolum ſcire, ꝙ eſt. Quapropter opinio ea eſt, quæ & uniuerſale in ſenſibilibus, & cogitabiliũ concluſiones cognoſcit. Vnde et Eleates Zeno in eo dialogo, qui Sophiſta inſcribitur, opinionem ipſam bene diffinit, cum eam ipſius cogitationis eſſe extremum dicat, nam cogitatione ratiocinante quod anima ſit immortalis, ipſa opinio concluſione accepta hoc ſolum nouit, ꝙ immortalis eſt. At cogitatio eſt ueluti uia quædam tranſiens à propoſitionibus ad concluſiones, ex quo etiã nomen ipſum τῆς διανοίας .i. cogitationis traxit, id uidelicet cogitatio quærit, unde ẽ ꝙ anima ſit immortalis. deinde ex his, quæ magis aperta ſunt, incipiens, ad illud, quod exquiritur, tranſit, ita dicens, anima ipſa ſponte mouetur, quod per ſe mouetur, & ſemper mouetur, hoc immortale eſt, anima igitur ipſa eſt immortalis, & hoc quidem cogitationis eſt opus. Intellectus uero munus eſt applicatiõibus ſimplicibus, atq; ita melius, q̃ per demonſtrationem, in rerum cognitionẽ uenire. Quẽadmodum enim ſenſus occurrens fortaſſe albo, uel huic figuræ melius habet eius cognitionem, quam per demonſtrationem (non enim ad hæc indiget ſyllogiſmo, qui hoc albũ eſſe demonſtret: ſed ſimplici applicatione hoc ipſum cognoſcit) eodem quoq; modo intellectus ipſe intelligibilia ſimplici applicatione melius, quam per demonſtrationem cognoſcit. Intellectus autem operatio in hiſce ſolum uerſatur, quibus in ſummitatem purgationis, & ſcientiæ perueniendi facultas data eſt, quęq; per purgatiuas uirtutes abſq; imaginatione, & ſine ſenſu operari conſueuerunt: quia ſcilicet eſt intellectus habitus animæ perfectiſſimus. Vnde Plotinus de eodem dicens loquit. Quicunq; operatus eſt, hic ipſe, qđ ego dico, cognoſcit, quaſi ſtatus hic neq; uerbo poſſit interpretari. Verſatur igitur intellectus circa intelligibilia, q̃ Timæus diffiniens dicebat eſſe intelligentiæ cum ratione comprehẽſibilia. Cogitatio aũt circa cogitabilia uerſatur: opinio uero circa opinabilia, quæ quoq; opinabilia Timæus explicans aſſerit opinioni cum ſenſu irrationali opinabilia eſſe. harum uero potẽtiarum ordinem primum tenet intellectus, ultimum opinio, medium cogitatio, quæ noſtræ animæ familiaritate coniuncta eſt, quoniam quoq; in uniuerſo medium ordinem tenet, & per hanc ipſam (dico autẽ cogitationem) noſtra anima, in intelligibilium cõtemplationem reducitur, quæ quidem noſtræ animæ perfectio eſt. Quia uero ſimul cum ſenſibilibus nata eſt, & connutrita aĩa noſtra, ob eam, quam habet cum ſenſibus conſuetudinem, non poteſt in cõtemplationem intelligibilium, atq; immaterialium ſeipſam reducere. Verum ſibi id perſuadet illaq́; eſſe corpora, & habere magnitudines, & quæcũq; ſunt in ſenſibilibus, ibi etiam ea imaginatur. Quare Plato i Phædone dicit hoc eſſe otium, quæ ſunt in nobis, difficillimum, ꝙ cum pauliſper a corpore tracti otium nacti fuerimus, cõtemplationiq; diuinorum uacare uoluerimus, imaginatio ipſa intercidẽs nobis perturbationem mouet, & facit nos ſuſpicari deum ipſum corpus eſſe, magnitudinemq́; & figuram habere, neq; nos de Deo abſq; corpore, et ſine figura intelligere pmittit. Quare oportet animam ad ſui perfectionem tendentem, primum p cogitationem operari, quæ quodammodo rerũ media habet, talia autem ſunt cogitabilia, qualis eſt anima noſtra, & contemplatio de illa, necnon mathematica, quæ immaterialem habent eſſentiam, quãuis ſubſtantiam nequaquam, ut ipſa poſtquam conſueuerit in ijs agere ſine materia hac uia progreſſa ad ea, quæ perfecte ſunt à materia ſeparata (diuina dico) ſecedat. Vnde etiam Plotinus, Ducant, loquit iuuenes p mathematica ad conſuetudinem naturæ incorporeæ. At uero ſi quandoq; cogitatio de intelligibilibus ratiocinatur, nõ tamen per ſe, ſed intellectui complicata id facit: quemadmodum quoq; de ſenſibilibus imaginationi coniuncta ratiocinatur. huius igitur intellectus, etſi non multi ſumus participes, ueſtigia tamen quædam huius, atq; ſimulacra ſunt in nobis tranſpoſita, eæ autem ſunt cõmunes animi notiões, quas multo melius abſq; demonſtratione, quam cum ea plerīq; omnes cognoſcimus, ut hæc, quod eidem rei æqualia ſibi inuicem æqualia ſunt: ꝙ, ſi ab æqualibus æqualia auferantur, reliqua ſunt ęqualia: ꝙ, in omnibus aut eſt affirmatio, aut negatio: ꝙ. omnia bonum cupiunt, & alia, quęcunq; ſunt ijs ſimilia. non enim ad horum faciendam fidem præparationis indigemus, at hæc ipſa per applicationẽ primũ factam melius, quam per demonſtrationem cognoſcimus. hę igitur cõmunes animi notiones (quemadmodum diximus) p omnia procedentes ipſius intellectus manifeſte ſimulacra ſunt.

Quemadmodum intellectum ipſum ſcientiæ principium uocant, quo intelligibilia cognoſcimus, de quo Ariſtote. in demonſtratiuis contra eos, qui non eſſe ſcientiam putabãt, exponebat ita, non ſolum eſſe ſcientiam dicimus, uerum ẽt principium ſciẽtiæ, quo terminos ipſos cognoſcimus. appellat uidelicet terminos ipſas cões animi conceptiones, & terminos, qui ſunt in ſyllogiſmis. oportet enim ꝙ omnis ſyllogiſmus à cõmunibus animi conceptionibus principium habeat, quæ quidem (ueluti dictum eſt) ab intellectu ueniunt ad nos, nãq; ſcimus abſq; demonſtratione, quod hoc quid, eſt homo, aut anima, aut aliquid iſtiuſmodi: uel intelligibilia ipſa terminos dicit, ut fines eorum, quæcunq; ſunt, terminus nãq; eſt (ut inquit geometra) qui alicuius finis eſt. principiũ igitur ſcientiæ eſſe intellectum dicit, quia per ipſum cõmunes cogitationes habemus, unde cogitatio ueluti à principijs ſcientificas demonſtrationes facit: terminos uidelicet intelligibilia dicit, quia ſunt eorum, quę ſunt, extrema. dicimus igitur, inquit, eſſe intellectum, quem ſcientiæ principium uocauit, quo quidem intelligibilia cognoſcimus, hæc enim ſunt termini ut fines. At quærere dignum eſt, quoniam diceba-

mus opinionem ipſam ipſum quidem, quod, ſcire, ipſum uero, cur, ignorares dicebamus quoq; uniuerſale ipſum in ſenſibilibus, necnon cogitabilium concluſiones non ignorare, dignum ẽ, inquam, quærere unde ſit opinioni cognitio hæc uniuerſalis in ſenſibilibus. quo enim demonſtrante qđ oĩs homo ſit bipes, hanc ipſam concluſionem accipiens totam ſibi illa habet? quemadmodum etiam in cogitabilibus ipſa cogitatione demonſtrante quod anima eſt immortalis, concluſionem ipſam accipiens opinio retinẽt, neq; enim huiuſce rei cogitatio demonſtrationem fecit, huiuſce, inquam, quod eſt omnis homo bipes, quodq; Hinnitus eſt omnis eq proprium, uel iſtiuſmodi quæcũq; alia. neq; enim fieri id poteſt, ut ex particularibus uniuerſale credatur, id enim dici nõ poteſt, ꝙ Xanthus, & Balias, & alij equi, qui ſunt aut hoc, aut illo in loco, quadrupedes ſunt, ideo eſſe omnes: neq; qđ hic, aut ille Aethiops niger eſt, ob eam rem ſcilicet omnem eſſe Aethiopa nigrum. Manifeſtum eſt igitur ipſam cogitationem nequaquam ſenſibile demonſtrare: multoq; magis etiam patet neq; imaginationẽ, neq; ſenſum illud haud quaquam facere, quod, quando hiſce de rebus dicemus, perſpicuum erit, nãq; harum unaquæq; particulare aliquid cognoſcit. Vnde igitur opinio ſenſibilium cognoſcit uniuerſale? dicimus id ut plurimum poſſe fieri, ut cogitatio in ſenſibilibus uniuerſaliter ratiocinetur, quemadmodũ fecit in aſtris Ariſtoteles, qui cum uellet ea eſſe ſphærica demõſtrare, una re, luna ſcilicet id credibile fecit, dicit enim, quod ea, quæ eiuſdem ſubſtantiæ ſunt, ut in uno ſe habent, ita in omnibus ut ſint neceſſe eſt: aſtra autem omnia eiuſdem ſubſtantię ſunt, lunam uero ſphæricam eſſe demonſtratum eſt, ideo id patet, ꝙ alia quoq; aſtra ſphærica erunt. poſſunt etiam, qui fumum uident, argumentari quod ibi ſit ignis, ubi fumus eſt, hoc modo, fumus eſt in hoc loco, fumus omnis eſt ex igne, igitur ignis eſt in hoc loco. fortaſſe igitur (ut ego dicebam) fieri poteſt ut ipſa cogitatio ratiocinetur uniuerſaliter de quibuſdam particularibus, & ſi non in omnibus. Dico tamen, ꝙ anima ipſa rationis particeps in ſe rerum rationes conſubſtantiales habet. Verum quia demerſæ ſunt in materia, ferè ſunt obtutæ, uelut in cinere ſcintilla latet. quemadmodum igitur, cum quiſpiam cinerem aliquantulum fodicauerit, ſcintilla ſtatim reſplendet, neq; ijs, qui cinerem dimouit, ſcintillam fecit, ſed ea ſolum, quæ erant impedimẽto abſtulit: eodem modo quoq; opinio ab ſenſu prouocata rationes exiſtentium rerum proponit. ſimiliter etiam magiſtros inquiunt non nobis in animum inducere cognitionẽ, ſed quæ in nobis ueluti latens eſt, eam ipſam manifeſtam facere, nã ſi rationes rerum non eſſent in nobis, quomodo, cum quiſpiam præter naturam rerum diſſereret, intelligeremus? ut fit, cum duos de anima diſputantes audimus, hunc quidem contra iudicamus, atq; arguimus naturæ rerum minime cõſonare: cum illo uero conuenimus, & magis uera proferre fatemur. cur igitur iudicantes eorum dicta hunc quidem uera, illum autem falſa dicere affirmaremus, niſi ipſa rerum ratio nobis ineſſet? nonne perſpicuum illud eſt, ꝙ ipſi nos per eas, quæ ſunt in nobis reconditæ de anima communes notiones diſputantium uerbis excitatas iudicantes dicimus hũc ipſum uera, illum autem falſa dicere? pari igitur modo & ipſam opinionem fatemur, cum ſcilicet ſenſus didicerit hũc, atq; hunc eſſe bipedem, prouocatam, inquam ſenſu recordari, ꝙ eſt omnis homo bipes. at commodius eæ dicantur communes animi conceptiones, & intellectus adumbrationes, omnia enim quæcunq; melius, quam per demonſtrationem ſcimus ea, per cõmunem animi cõceptionem ſcimus: quæ uero demonſtrationis indigent, ut à nobis cognoſcantur, eorum concluſiones abſq; demonſtratione cognoſcere opinionis eſt opus, etenim ſine ratione ſcit ipſa, quod anima eſt immortalis, quare horum cognitio cum demonſtratione eſt, neq; melius quam per demõſtrationem, quẽadmodum ſine demſtratione id ſcimus, ꝙ oĩs hoĩs riſus eſt ꝓpriũ. Potentiæ uero aĩæ, quæ ratione carent, aliæ ſunt cognitiões, & aliæ appetitus, & uitæ, ad ipſam cognitionem ſenſus, & imaginatio pertinent. Senſus autem ab imaginatione differt ideo, qa imaginatio intrinſecus habet cognitionem: ſenſus uero ad ea, quæ ſunt extra, producitur. Senſus enim, quod adeſt ſolum, quodq; extrinſecus aſſumit, id cognoſcit, at imaginatio ſenſibilium formas ab ſenſu captas, ipſa ſecum confingit. Vnde eam uocat Ariſtoteles intellectum paſſiuum, intellectum uidelicet, quia intus habet cognobile, & id ſimplici applicatione, quemadmodum non per præparationem conſequitur intellectus. Paſſiuum uero uocat, quia cum impreſſionibus ipſius, neq; ſine figura cognoſcit, ea autem imaginatio dicitur græce phantaſia, quaſi quædam ſit phantaſia, imaginatio enim ſtatio eſt imaginum, nãque ſtant in ea, quæ uiſa ſunt extrinſecus, uterq; uero ſcilicet ſenſus, & imaginatio circa particulare extenditur, etenim licet hoc album, non tamẽ omne album uidet. hoc autem differũt inuicem, quod alter extrinſecus, altera uero intrinſecus cognoſcit, et ipſa quidem imaginatio quinq; ſenſuũ impreſſiones amplectitur. Vnus autem quiſq; ſenſus, quod eſt proprium ſibi ſenſibile, illud cognoſcit. Quæ uero ſunt appetitus, & uitæ, alia eſt ira, & alia cupiditas. At quiſpiam quærere poſſet, quid ita dicamus inter iram, atq; cupiditatem diſtinctiõem fieri. Quid enim? nonne cupit ira cum mœrore contra afficere, qui nos in mœrorem compulerit? Quid etiam, nonne ratio ipſa diſciplinasq;, & contemplationes cupit? ad hoc igitur dico, quod cupiditas ipſa magis communiter, magisq; etiam proprię dicitur. quemadmodum enim diſpoſitio & communiter, & in habitu dicitur, & adhuc proprie diſtincta ad habitum, ſic ipſa quoque cupiditas, & communiter in omnibus animæ potentijs, at uero magis proprie ad iram ſeparata dicitur. Etenim ex quo nos huc prouidẽtia miſit, ut ea, quæ ſunt hic, ornemus, nobis hanc hæreditatem, quam conſeruare nos uult, ipſa credidit, & ut hoc ipſum faciamus, quoniam multa ſunt, quæ hanc hæreditatem lædunt (eſt enim fluxa, atq; corruptibilis natura) nobis iram, atq; cupiditatem dedit, ut illa à nobis lędentia repelleremus, hac uero, quod eſt fluxũ, ſuffulciremus, eæ igitur ſunt, quæ ratione utuntur, quæq; illa carent, aĩales potentiæ. Quæ igitur ſunt rationis, & ad cognitionem pertinent, eæ diuiſæ ſunt potentiæ. Actiuæ uero ſunt uoluntas, & electio, & ipſa quidem uoluntas attinet ad ſolum bonum, ſed electio ad utrunq; refertur. Voluntas uero ſua ipſius per ſe eſt animæ rationalis, electio uero irrationali complicata eſt. Quãdo enim extra generationem ipſa anima eſt, ſecundum uoluntatem ſolam operatur, propterea quod eſt in ſolo bono: cum uero in generatione eſt: quia ſibi complicatas irrationales potentias habet, ob cauſas, quas dicemus, tunc implicata parti, quæ rationi repugnat, electionẽ tenet. Quare modo pro ratione, modo cõtra rationem ſtat, atq; alterum pro altero diligit. eæ igitur ſunt animæ rationis compotes potentiæ, præter has uero ſunt, quas plãtales uocant uirtutes, eæq; ſunt tres, nutricatio, augmentatio, et generatio, dicunturq; ideo plantales, quia in plantis ſolæ uidẽtur, etenim ſtercorationibus, atq; irrigationibus nutriuntur, & augentur, ſuiq; conſimilia procreant. uitis enim de uite, & olea ex olea procreatur. ut igitur ſummatim dictum ſit, & homines, & animalia, & uegeta ſumus, & ex quo ſumus homines, quas enumerauimus uirtutes rationales, habemus: ex quo autem animalia, eas, quæ extra partem, ex quo uero uegeta, plantales, uegetas enim dicimus ipſas plantas, uegetorum nãq; eſt augeri, nutririq;, & ſui conſimilia producere. Quare ipſa etiam dicuntur & uiuere & mori, uita autem, atq; mors animæ præſentia, & abſentia ſit. quæcunq; igitur uitas meliores habent, neceſſe eſt, ut ea etiam deteriores habeant, uerum e diuerſo non ſit, nõ enim fieri id poteſt, ut ij potentias rationales habeant, quibus non prius deteriores datę ſint. atqui neq; in ſenſibus melioris poteſt eſſe particeps is, qui non ſit compos deterioris, quę igitur ſunt conſortia uiſus, hæc eadem ſunt & auditus, & reliquorum, item quæcunq; habent auditum, illa eadem tenent & odoratum, & guſtum, & tactum, non autem oĩno uiſum, ueluti talpa. at profecto quędam ſunt omnibus carentia ſenſibus,

præter

præter quàm tactu, ut ſpongiæ. Quamobrem nullo modo poteſt is eē melioris cōpos, qui non ſit deterioris particeps, hoc autem non ideo, quia meliores prioribus indigeant, ut inde ſuſtineantur, ſed è conuerſo corpus meliorum non poteſt eſſe conſors, niſi prius deteriores acceperit. nō enim corpus uim rationis expertem participare poteſt, quod plantalis prius partem non aſſumpſerit, neque habere rationalem poteſt, niſi harum utriuſque particeps fuerit, etenim, quia oportebat ut nulla ſpecies corrumperetur, neue propterea mundus imperfectus eſſet (eſt enim mundus ipſarum ſpecierum plenitudo) neque id fieri poterat, ut quæ generarentur, & corrumperentur, hic eadem numero manerent, ideo & ipſæ, quam potuerunt, æternitatem cepere. Deinde quòd omnia immortalitatem cupiunt ipſius primi, ueluti id ſit proprium cuiuſque principium, cuncta, quam pro ſua unumquodque menſura capere poteſt, immortalitatem participant, ob eam rem, quæ ſunt hic, cum numero non poſſint eſſe æterna, eorum unumquodq; ſui ſimile procreando conſors eius æternitatis efficitur, & hoc eſt opus naturę maxime conſideratum, quod ſcilicet in naturalibus unumquodque ſui conſimile alterum producat. igitur quoniam generationis indigemus, ipſaq; generandi uirtus eſt in magnitudine definita, propterea augmentatione nobis opus eſt: at quia augmentatio per nutrimentum fit, ideo uis nutricandi nobis eſt neceſſaria. quas ob res & nos, & bruta naturalium potētiarum participes ſumus. Quare cū quid agimus, per has ipſas uirtutes, quemadmodum plantæ faciunt, operamur cum uero per iram, aut per cupiditatem, ſimiliter atque animalia rationis expertia facimus: at cum ratione utimur, tunc hominis munere ſolum fungimur. hac de cauſa Plotinus diuiniſſime dixit, qui furore quodam perciti ſecundum nutriēdi uires agunt, eos cum periculo tentare, ut in arbores mutentur. Enimuero dignum eſt, ut conſideremus, quęnam differentia ſit cupiditatis aduerſus naturales uirtutes nutriendiq;, & generandi, non enim uidemus agere cupiditatem circa aliud quodpiam, præterquam nutrimenta, & generandi uires, unde id experitur cupiditas, ut cum potentijs plantalibus eadem ſit. Quid igitur dicimus? non eſt idem, quia cupiditas agit cū ſenſu, plantales uero uirtutes ſine ſenſu agunt. hinc eſt ꝙ animalia etiam rationis expertia cum fœminas uiderint, in appetitum mouentur. quapropter cum cognitione quadam cupiditas eſt, non autem ſic operationes plantales, atqui dormientes etiam ſæpenumero nullo neq; ſenſu, neq; imaginatione adducti ſemen emittimus, pari modo uidelicet operantes, ac plantales ipſæ uirtutes faciunt. Quemadmodum enim cum rationalis potentia eſt in ſeruitutem mācipata eius, quæ ratione abutitur, omne conſilium mouet in cibi, uenereorūq; expletionem, neque propterea cum plantalibus potentijs eſſe eandem rationem dicimus, ſimili quoque modo fatemur in cupiditate. Verum uirtutum plantalium illud eſt proprium, quod ſimpliciter nutrimentum, genituràq; ſine ſenſu concupiſcunt: cupiditatis uero, quod eſcā talem, talemq; coitionem, & ſimpliciter ſuauitatem deſiderat. Quid igitur? duarum potentiarum, ſcilicet cupiditatis, & plantalis unus, & idem effectus eſt? non eſt unus inquam, uerum ſimplici modo eius uirtutis, quæ pertinet ad plantas, nutrimentum eſt, aut genitura. cupiditatis uero finis eſt ipſa uoluptas, eſt autem is ipſius cupiditatis finis, ut (quemadmodum dixi) eo ipſo deſiderio & ſortem noſtram, & generis ſucceſſionem conſeruemus. at rationis, cum ea cupiditati deſeruit, quemquam eſſe talis operationis finem nequaquam dico, nāque præter naturam rationi talis eſt finis, quę autem præter naturam ſunt, ad aliquem finem minime reſpiciunt. etenim ratio, cum ſeruit, non ſuum, ſed cupiditatis finem uoluptatem præparat. At ne quiſpiam in illam uulgarem dubitationem ueniat. Quid? igitur tres animas habemus? & tribus gubernamur? Dico enim quòd uelut anima huic coniuncta corpori uidetur quidem unum quoddam facere, uere tamen non eſt unum quid, eodem quoque modo rationis experti potentiæ copulata, & plantali ſingularem quandam cōtinuationem facit propter propinquitatem, ea enim, quæ ratione uacat pars conuenienter illi, quæ ratione utitur, exaptata eſt: plantalis uero huic, quæ rationis haud eſt particeps, atque ideo propter eum, in quo ſimul ſunt, affectum, conſenſum eſſe unum dicimus, tum etiam quia rationalis potentijs reliquis, uelut inſtrumentis utitur. Harum autem uirtutum, plantalium ſcilicet, & brutalium, aliæ quidem magis, aliæ uero minus rationali animę proximæ ſunt. hę propiores ſunt, quæ rationem nō habent, natura enim ita comparatæ ſunt, ut exaudiant ipſam rationem: quare nos cupiditates cum increpamus, mitiores ipſas facimus.

Increpuit uerbo perculſo pectore corda.

et rurſus.

Cor perfer, nāq; & peius quandoq; tuliſti.

Conſueſce te ipſum moderari ab ira, à uoluptate, a triſtitia, & quæcunq; conſimilia ſunt. at quid ego dico hæc in nobis? nonne quoque ferarum multæ ratione ipſa manſuetiores redduntur? Plantales uero, utpote quæ rationem nō exaudiant, ab anima rationali ſpatio longiore diſtare? non enim nutritiuæ uirtuti ad imponendum eſt, quantum nutrire debeat, aut augmentatiuæ quantum augere, ſed neq; generatiuæ, quare & inuiti ſæpenumero ſemen in ſomnis emittimus. Quòd ſi ipſam generādi uim modeſtiorem facimus, illud eſt manifeſtum, ꝙ non ipſam potentiam ſimpliciter, uerum cupiditatem ipſam reprimimus, etenim potētia ipſa nihilominus manet, & ſi nihil operetur, & hæ quidem ſunt animæ uirtutes quæ .ſ. ratione utuntur, quæq. illa carent, et demum, quæ in plantis uegetant. Vniuerſe uero animam alij dicunt eſſe incorpoream, alij autem corpus, qui corpus eam dicunt, alij ſimplex eſſe, alij uero compoſitum, & qui compoſitum fatentur, alij quidem ex cōiunctis corporibus, alij uero ex diſiunctis. At eorum, qui ſimplex eſſe corpus animam dixerunt, alij expoſuerunt eam eſſe corpus æthereum, quod idem eſt, ac ſi diceremus cœleſte, quemadmodum ipſe Ponticus Heraclides: alij autem illàm eſſe ignem diſſeruerunt, ut Heraclitus, qui quoniam omnium, quæcūq; ſunt, ignem eſſe principium dicebat, ideo quoque animam, propter facilem motum igneam eſſe aſſeuerabat. Alij uero aeream, uelut Anaximenes, & è Stoicis quidam, alij autem ex aqua eam conſtare uolebant, ut Thales, & Hippon, is; qui uocatus eſt Atheos, quòd enim uiderunt humanum ſemen ex humiditate conſtare, propterea principium omniū, quæcunque ſunt aquam ipſam nominauerunt. Verum terream eam eſſe nullus auſus eſt dicere, cum grauitatem, atq; immobilitatem terræ cognoſcerent. igitur, qui ſimplex corpus eſſe dixerunt animam, quoniam & quinque ſola corpora ſimplicia ſunt, illi poſſunt, & ſoli quidem inter eos, qui corpus illam eſſe dixerunt, immortalem fateri, qui uero compoſitum corpus eſſe eam crediderunt, partim uoluerunt eſſe ex elementis haud adiunctis, ut Democritus, & Leucippus, & ſimpliciter, qui atomos, hoc eſt indiuidua corpora introduxerunt, ij enim principia rerum eſſe dicebant indiuidua corpuſcula & uacuum, atque ob eam rem animam ipſam propter facilem motum ſphæricis ex atomis conſtare dicebant, partim uero de coniunctis factam diſputabant, ut Critias, qui ex triginta fuit unus. is nāq; animam eſſe ſanguinem dicebat, etenim (inquit ille) ſanguis hominibus eſt intelligendi cordata uis, ex his autem, qui animam eſſe incorpoream opinati ſunt, aliqui illam eſſe à corporibus ſeparabilem dixerunt, aliqui uero ſeparari non poſſe. & horum qui non eſſe eam ſeparabilem uolebant, alij eſſe eam rationem temperamenti dicebant, ut cum duplus ignis aquę admiſtus ſit, uel ſeſquialter, uel aliquid tale animam facit, ratio enim dupla uel ſeſquialtera, quæcunque accidit, ea eſt anima. Alij autem ipſum temperamentum, alij uero entelechiam eſſe uolebant, eſt autem entelechia perfectio, & ſpecies ipſius ſubiecti. à temperamento autem ipſa ratio differt, nāque ratio in ipſa quantitate conſideratur in ſeſquialtero, uel in duplo, uel in alio quodam, & ſimpliciter habitus alterius ad alterum pro quantitate determinatus, ipſa temperatorum ra-

tio eſt, temperamentum uero qualitas eſt ex admiſtis quali
tatibus perfecta. ueluti cum de calido, & frigido tepidum tē
peramentum quoddam factum eſt, uel ex albo, & nigro fu-
ſcum. At ipſa entelechia eſt ipſa rei ſubiectæ perfectio, de ta
li uidelicet elementorum compoſitione materiæ ſpecies ad-
ueniens, ueluti cœno teſtæ cum ſpecies aduenit. Hi uero, qui
ſeparabilem diſſeruerunt, animam quidem totam, & ratio-
nis participem, & rationis expertem, & eam, quam uegetati
uam dicunt, ab corpore ſeparabilem eſſe dixerũt, ut ipſe Nu
menius, qui errauit in uerbis Platonis in Phædro dicentis,
omnem eſſe animam immortalem, cũ Plato eo in loco ma-
nifeſte de rationali hominum anima ſermonē faciat. Quòd
enim brutorum animam mori Plato intellexerit, id eius uer
ba in medium adducentes aperte ſatis demõſtraturi ſumus.
Qui uero eſſe eam inſeparabilem dixerunt, eam eſſe morta-
lem propterea uoluerunt, quod eſſet inſeparabilis, de quorũ
numero eſt Alexander Aphrodiſieus, qui & Ariſtotelem in
opinionem ſuam conuellere tentat. Alij autem ſeparabilem
quidem eſſe rationalem: & uegetatricem uero, & quæ ra-
tione caret, haud ullo modo ſeparari. Sed horum aliqui dixe
runt utraſque ab huiuſce corporis craſſitudine ſeparabiles,
aliqui uero ab hac uegetatricem ſolam nõ eſſe ſeparabilem:
quæ autem rationis eſt expers, ab hoc quidem ſeparari, ab
alio uero quodam corpore ſpirabili ſcilicet, nequaquam. Quæ
opinio, quemadmodum demonſtrabimus, uera eſt, & eam
Plato, & Ariſtoteles in primis habuerunt. Quòd enim talis
Ariſtotelis fuerit opinio, & aliã quidem ſeparabilem, aliam
uero non ſeparabilem intellexerit, de pluribus locis manife-
ſte demonſtrari poteſt. In fine igitur tractatus de partibus
animalium, qui ante hoc opus continenter eſt, ubi dixiſſet
unamquãq; animalium partem ſecundum quandam uita-
lem operatiõem formari, ueluti cor, & hepar, & cerebrum,
& reliqua: utrum (inquit) hanc operationem animam uoca
re oporteat, an animæ partem, an non ſine anima, quæren
dum eſt. quare multam quidem latitudinem, immo profun
ditatem animarum uidit. Præterea utrum (inquit) de omni
anima naturalis Philoſophi diſſerere intereſt: an non de om
ni: uerum de ea, quæ non ſit abſq; materia: hinc ergo à ma
teria ſeparabilem eſſe animam cognouit. Si enim (inquit) de
omni anima naturalis diſputabit, id patet, quod etiam de in
tellectu. Quòd ſi de intellectu, neceſſe eſt, ꝙ etiam de intel-
ligibilibus loquatur, intellectus nãq; intelligibilium eſt intel
lectus, quemadmodum quoq; ſenſus eſt ſenſilium ſenſus,
hæc enim ſunt ad aliquid dicta. de intelligibilibus autem di
ſputare ipſius primi Philoſophi intereſt. Accidet igitur quod
ipſe naturalis de omnibus tractabit, quæcũq; ſunt, quod qui
dem abſurdum eſt, deq́; ſenſilibus ꝓpter ſenſum, deq́; his,
quæ intelliguntur intellectus cauſa. Atq; etiam in tractatu
de generatione animalium dicit. Videtur enim extrinſecus
ingredi intellectus, & eſſe diuinus, nãq; cum alio nullo eius
operatio communicat, corporis enim operatio eſt. Rurſus
etiam hoc eodem in libro cum de affectibus animæ dixiſſet
ira, cupiditate, atq; alijs, ꝙ ſcilicet à corpore ſeparari nõ poſ
ſunt: Propterea (inquit) ſpeculari naturalis intereſt, uel de
omni anima, uel de ea, quæ non ſit abſq; materia. cognouit
igitur aliquam eſſe animam, quæ à materia ſepararetur. In
ſecunda etiam diſputatione poſtquàm de potentijs alijs ani
mæ quæſiuit: utrum ſit unaquæque anima, an pars animæ,
de intellectu autem inquit, deq́; potentia contemplatiua nõ
dum patet. Sed aliud eſſe animæ genus, & hoc ſolum poſſe
ſeparari uidetur, quemadmodum ab corruptibili æternum.
item in tertia diſputatione, ſiquidem eſt (inquit) intelligere,
ut ſentire, aut pati aliquid, utique erit ab intelligibili, aut alte-
rum quidpiam tale, impatibile igitur eſſe oportet: & paulo-
poſt. hoc ſolum ſeparatur quod eſt, & hoc ſolum immorta-
le, atq; æternum. Verum ꝙ hoc ſit impatibile, non memo-
ramus, intellectus autem, qui patitur, corruptibilis eſt. Ma-
nifeſte igitur per hæc, & impatibilem, & immortalem, &
æternum eſſe intellectum dixit, atq; etiam ſecundum ſe ſe-
parabilem. imaginationem uero uoluit eſſe corruptibilem,
eamq́; ipſam patibilem intellectum uocauit, intellectum
quidem, quod apud ſeipſum cognobile habeat, patibilem ue
ro, quia cum impreſſionibus. in eodem ſermone rurſus ita
proſequitur, is ergo, quem animæ intellectum uocant (eum
autem intellectum uoco, quo anima ipſa cogitat, & depre-
hendit) nihil eſt operatione eorum, quæ ſunt, antequam in-
telligat, quare neq; ipſum commiſtum eſſe corpori conſen-
taneum eſt. item paulo infra ſecernens ab intellectu ſen-
ſum, dicit ipſum ſenſum, cum ex his, quæ ſentiri poſſunt,
maiora perceperit, ea, quæ minus ſentiantur, percipere non
poſſe. Sed intellectum, quanto ex his, quæ in ipſum ueniunt,
apprehendat maiora, eò facilius minora comprehendere.
huius autem rei eſſe cauſam dicit, ꝙ ipſum ſenſitiuum non
ſine corpore eſt, intellectus uero ſeparabilis eſt ab eo. Rur-
ſus etiam ſic, atq; is intellectus ſeparabilis, & impermiſtus, et
impatibilis ſubſtantia. item quoq; ante hæc in primo ſermo
ne hoc modo ſcripſit. intellectus autem uidetur innaſci ſub
ſtantia quædam exiſtens, neque corrumpi, maxime enim
ab ea, quæ fit in ſenio languens debilitas, corrumperetur.
item, qualem enim particulam, aut quomodo intellectus
continebit, difficile eſt fingere. item de intellectu autem, &
ſpeculatiua potentia nondum patet, ſed animæ genus aliud
eſſe uidetur, & hoc ipſum ſolum ſeparari poſſe, uelut à cor-
ruptibili æternum. Quare eſſe ipſum ab corpore ſepa-
rabilem, neque agere cum corpore, atque inſuper eſſe eum
æternum uult. At hæc de multis, quibus demonſtrare poſ-
ſemus Ariſtotelem uoluiſſe rationalem eē animam immor
talem, & ab corpore ſeparabilem, dicta ſufficiant. Enimue-
ro ſuperfluum putamus eſſe dicere Platonem cognouiſſe
animam rationis compotem immortalem eſſe. ꝙ autem ra
tionis expertem morti eſſe obnoxiam intellexerit, in Timæo
ſatis idonea dicta ſunt. Poſtq̃ enim (inquit) opifex omnem
diuinam naturam creauit, tum quæ aperta, tum quæ occul »
ta eſt, ad ipſos ait, adhuc genera tria mortalia ad ornamen- »
tum mundi deficiunt, terreum uidelicet, aereum, & aqueũ, »
quæ niſi fiant, hic erit mundus imperfectus, hæc autem per »
me facta, & uitam participantia dijs adæquata ſint, ut igitur »
mortalia quoque ſint, & hic mundus uere ſit omne, uertite »
uos ſecundum naturam in animalium mortalium creatio- »
nem transferentes exemplum de potentia mea circa gene- »
rationem ueſtram, atq; eius quod in ipſis tale futurum eſt, »
ut cum immortalibus appellatione conueniat, diuinumq; »
uocetur, principatumq; teneat, ego uobis ſeminaq;, & ini- »
tium tradam, uos exequi cætera par eſt, ut immortali natu- »
ræ mortalem attexentes faciatis, generetisq; animalia. Qua »
re rationis expertem animam rationi adnexam mortalem
eſſe manifeſte dicit. Quodcunq; autem rationale mortali-
bus ineſt animalibus, illud principale, diuinum, atque im-
mortale eſt, atque ideo principem penitus eſſe rationem ꝓ-
fert. Quòd igitur & Platoni & Ariſtoteli uideatur anima
neque omnis à corpore ſeparabilis, neque omnis non ſepa-
rabilis, at rationalis quidem ſeparari, reliqua uero nequa-
quam, id manifeſtum eſt, etenim non oportet in enunciatio-
nibus antiquorum acquieſcere, uerum omnium rerum de-
monſtrationes colligere, nãq; ex omni parte dogmata hæc
ad uitam noſtram pertinent, maxime autem quòd nobis ni
hil eſt magis proprium, quam ut nos ipſos cognoſcamus.
igitur ſingulatim quæcunque dicta ſunt, oſtendemus, quòd
ſcilicet omnis eſt anima incorporea, quòd ab omni corpo-
re rationalis una ſeparatur, atque ob eam rem immortalis
eſt. quod item ea, q̃ ratione caret, ab hac ipſa craſſitudine ſe
parabilis eſt, quæ tamen à ſpiritu non ſeparatur, etiam ſi ſit
omnino hoc ipſum ſpiritale corpus. item ꝙ in tempus ali-
quod poſt huiuſce corporis exitum perſeuerat, quòdq́; hoc
in craſſo corpore anima ipſa plantalis eſſe habet, atque cum
eo corrumpitur. Quod igitur omnes, qui opinantur, & di-
cunt eſſe corpus animam ſiue ſimplex, ſiue compoſitum, q̃
falſo dicant, atque opinentur, ne una ſola ratione redargua-
mus, commune ad omnes contra adduximus argumentũ.
Nullum ergo poſſe eſſe animam corpus declaretur hoc mo

do. corpus

do. corpus omne ſuapte natura diſſolubile eſt, atque in infinita partiri poteſt. quare ſuſtentationis eget auxilio. Quoniã autem anima, uel alia quædam potentia, ipſa eſt, quæ ſuſtinet, utrum corpus eſt anima, an icorporeum? nam ſi ea corpus eſt alia rurſus indiget ſuſtentante, & ſic deinceps illud idem interrogabimus, utrum corpus, an incorporeum? & hoc, in infinitum, neceſſe eſt igitur ut quæ corpora ſuſtentat potentia, ea ſit incorporea, at anima eſt animatorum corporum ſuſtentatio, omnis igitur anima eſt incorporea. In hoc autem libro Ariſtoteles, poſtquam multipliciter, & uarie has ipſas opiniones redarguit, hoc etiam addit. quid (inquit) ego in alijs dico? potentiarum animæ, quæ pertinent ad cognitionem, ſenſus eſt ultimus, qui & ipſe incorporeus linealibus neceſſitatibus demonſtratur. igitur ſi ultima potentia eſt incorporea, tanto magis non eſſe corpus potentiores credimus. Quomodo ergo illud oſtendit? nullum (inquit) corpus eodem tempore in eadem parte contraria ſuſcipit, non enim tempore eodem digitus totus & albus, & niger eſſe poteſt, neque ſimul eodem momento & calere, & frigeſcere. ſenſus autem uno, & eodem tempore pariter contraria comprehendit, in legendo enim ſimul albumq́ue, & nigrum ſuſcipit. quare ſcit hoc eſſe primum, hoc autem ſecundum in ſecernendo ab albo nigrum. Quonam modo igitur eodem tempore contraria uiſus apprehendit? utrum ne in parte eadem? an in altera quidem nigrum, in altera aũt album? Siquidem igitur in eadem parte, uidelicet indiuidue eadem percipit, etiam eſt incorporeus. Sin autem in una, & altera parte. Simile eſt (inquit) quemadmodum ſi hoc ego, tu uero illud ſentires. Veluti ſi dicas (inquit) quod ego uidi, id aliud eſt ab eo, quod uidiſti tu, nãque unum, & idem iudicans eſſe oportet, & in eodem diſcreta percipere, corpus autem in eodem tempore circa eandem partem contrarijs, uel ſimpliciter diuerſis occurrere non poteſt. At ſenſus eodem temporis interuallo & albo, & nigro obijcitur, indiuidue igitur occurrit, eſt ergo ꝓpterea incorporeus. etenim ſi in altera, atq; altera parte nigrũ atq; albũ ꝑciperet, nõ quidẽ ab nigro albũ diiudicare poſſet, nemo enim qđ ab ſe uidetur, diſcernit ab eo, quod ab altero uidetur. quòd autem & imaginatio ſit incorporea, atque ſine partibus, inde patet, quod nulla cauſa eſt, unde formæ ſuccedentes deleant eas, quæ in ea prius impreſſæ fuerant. Quòd, ſiquidem corpus eſſet, accideret quẽadmodum fieri in cera uidemus, ubique prius erant ſigna, ea delentur ab ijs, quæ ſuccedunt. at etiam plantalis anima, quæ ſenſu inferior eſt, & ipſæ etiam plantales rationes aperte partiri non poſſe demonſtrantur, neque propterea corpus eſſe, nãque in unaquaque ſeminis particula rationes plantales eo modo ſunt, ut partiri non poſſint, quomodo etiam in omni ſemine & nutriendi, & augmentandi, & formandi rationes ſunt. ut enim ſi conceperit uterus iniectum ſemen totum animal abſolutum perficit: ſic, licet non totum, ſed partem ſeminis acceperit, nihilominus ipſum faciet. igitur ſi plãtales rationes animalis corpus eſſent, non & quæ capitis, & quæ pedum, & quæ omnium partium ſunt rationes in eadem parte ſimul eſſe poſſent, nunc autem ſunt in hac ipſa parte, ſunt ergo incorporeæ. eſt enim idem indiuiduum quod incorporeum, uelut etiam in tota arbore ſic in ramo, ſic in palmite, ſic in ipſo grano & nutricandi, & augendi, & generandi uirtus eſt. At fortaſſe quiſpiam dubitauerit, quærens, unde igitur mõſtra? nõne ea aut defectu, aut ſuperabundantia ſeminis fiunt? item cur ſi abſcindatur frumenti particula, reliquum non germinat? item quid ita cortex pullulat, nõ frondes? uel tale aliquid, atqui hæ ipſæ ſunt arboris partes. De monſtris igitur dico. quod materia eſt ipſorum cauſa, quoniam pro quantitate, & qualitate ipſam materiam congruere oportet, animalis autem materia ſunt ipſa mẽſtrua, quæ quidem materia ſi ſuperet, aut deficiat, aut præter naturam qualitatem habeat, ipſa eſt monſtrorum cauſa. & uniuerſe quidem dico eas ipſas potentias eſſe incorporeas, uerum ſine ſubiecto corpore non eſſe, atque moderari ſubiectũ indigere & quantitate, & qualitate, ut ſint. Veluti circulus, & ſimpliciter figura demonſtratur. ipſa enim figura per ſe ſine quantitate, & magnitudine, & ſimpliciter incorporea non conſiſteret, niſi in definita magnitudine, & qualitate ſubiecta perciperetur: in corpore uidelicet paruo, & breui nõ quidem circulus contineretur, neque in liquido, aut præterfluenti conſtare poſſet. igitur eodem modo & in hac re dico quod, & ſi eæ rationes per ſe ſint indiuiduæ, tamen ex quo in ſubiecto corpore id habent, ut ſint, non generaliter omne corpus, uel quodcũque acciderit, eas rationes ſuſcipere poteſt. Quare ſubiecti conuenientia neceſſaria eſt. quod ſi penitus in tota arbore, et in partibus potentiæ omnes perfectæ inueniuntur, id eſt uidelicet nullam aliam ob cauſam, niſi qđ ipſæ per ſe ſunt indiuiduæ, nãque ſi eſſent corpora, non quidem in abſciſſo ramo totæ eſſent, ipſaq́; eſſet arbor mutila. Si uero quiſpiam dicat ſe poſſe dicere hæc eſſe corpora homœomeria, quę per totum ueniunt, eſt enim corpus homœomerium, quod eiuſdem ſpeciei eſt in parte, atque in toto, uelut in carne (pars enim carnis caro ẽ) ad hoc ita dicamus, quod ea, ſi quidem corpora eſſent homœomeria, non quidem tota per tota ſubiecta procederent, non enim fieri illud poteſt ut corpus per corpus ꝓcedat. igitur ſi deteriores animæ potentiæ ſunt incorporeæ, tanto magis ipſa rationalis, cum ſit alijs multo melior, eſt incorporea, quemadmodum per communes rationes demonſtratum eſt. nunc autem, quæ in ea ſunt propria, dicamus ita. Nullum ex corporibus ſeipſum noſcit, nec ad ſe conuertitur, nõ enim ſeipſa nouit manus, aut aliud ex corporibus quicquam: at ne quidem potentiæ rationis expertes, quãquam ſunt incorporeæ nouerunt ipſæ ſe, non enim aut uiſus, aut auditus, aut ſimpliciter ſenſus ſeipſum noſcit, neque cuius naturæ ſit, ipſæ quærit, uerũ ipſa eſt ratio, quæ de ſenſibus inquirit. anima uero rationalis cognoſcit ipſa ſe, quare ipſa eſt quærens, ipſa quęſita, ipſa inueniens, ipſa inuenta, ipſa cognoſcens, & cognita: manifeſte ergo eam eſſe incorpoream patet. Potentiæ autem, quæ ſunt in ſubiecto corpore cum corpore ipſo uigent, & obſoleſcunt, tales igitur ſunt ſenſus, ira, cupiditas: anima uero rationalis econtrario, flacceſcente enim corpore ipſa uiget, nõ eſt igitur in ſubiecto corpore. Præterea nihil eſt quod ſubiectum ſuum corrumpi curet, etenim quæcũque ſunt, omnia ea eſſe cupiunt. At anima rationalis corpus ipſum paruipendit, atque laboribus per uirtutem domat, ipſumq́; ſæpe numero penitus derelinquit, igitur in ſubiecto corpore non habet eſſe. quod ergo nulla animalis potentia ſit corpus, id demonſtratum eſt. Adhuc autem demonſtrare oportet animam rationis participem ab omni corpore ſubſtantiam ſelectam tenere, reliquas uero eam ipſam in corpore habere, quæ ratione caret in ſpiritu, quæ uegetat, in hac, uidelicet craſſitudine. quo igitur hæc ipſa oſtendamus, illud breuiter anticipemus. Regulam quandam nobis in procœmio propoſiti libri tradidit Ariſtote. quę quidem communiter omnibus Philoſophis placuit, & ijs, qui immortalem, & ijs, qui mortalem animam crediderunt. ea autem regula talis eſt. Oportet (inquit ille) ex operationibus iudicare ſubſtantias, una enim quęque ſubſtantia coordinatam habet operationem, nulla igitur (inquit) ſeparabilis eſt à corpore ſubſtantia, quę nullam à corpore actionem ſeparabilem tenet. Si nãque ea, quæ ſubſtantia eſt ſeparabilis, nullam ſine corpore operationem habet, poſtquam ſeparata eſt à corpore, nihil quidẽ, circa quod agat, habebit, atq; ideo fruſtra erit. at nihil neq; deus, neque natura fruſtra quicquam faciunt: non igitur fieri id poteſt, ut ſubſtantia ſeparabilis nullam ſine corpore operationem habeat. item alia regula eſt hæc, Quæcunque habet à corpore ſeparabilem operationem ſubſtantia, neceſſario quoque ipſa erit à corpore ſeparabilis. Quod ſi minus erit ſeparabilis, illud acciderit, quod ſcilicet à cauſa productum ſua cauſa dignius erit, quodq́; indignius digniore magis dignum, quod quidem abſurdum eſt. Semper enim cauſam effectu meliorem eſſe oportet, quodque eſt natura prius, inferiore dignius, quod enim natura prius eſt, id eſt melius. nonne igitur ita eſt hoc? nos quidem ſcimus opera-

tionem de potentia eſſe omnem, deq; ſubſtantia potentiam omnem procedere, atq; tertia eſt à ſubſtantia in ordine operatio. Quod ſi à corpore inſeparabilis ſubſtantia eſt, operatio uero ſeparabilis, & ſi dignius eſt inſeparabile eo, quod ſeparatur, ideo quam ſubſtantia melior operatio ferenda eſt, atq; idem dicēdum, quod eſt eſſe ſua cauſa dignius, quodq; natura ſecundum, immo tertium ſit, id eſſe primo ſuperius, quod quidem abſurdum eſt. non igitur fieri id pōt, ut actio ſeparabilis à corpore, non e ſubſtantia, atque eadem ſeparabili, deſcendat. Hæ igitur Ariſtote. regulæ nobis proſunt. Secunda quidem ad rationem de anima rationali: prima uero ad eam, quæ pertinet ad reliquas. Quare de rationali hactenus diximus, an nulla à corpore inſeparabilis ſubſtantia habeat actionem ſeparabilem. Demonſtrabimus autem in anima ſeparabilem à corpore operationem, penitus eſſe & ipſam ſeparabilem. quamobrem cū de intelligibilibus anima conſiderat, & ſibi Dei notiones proponit, id eſt apertū, quod iſtiuſmodi operationem ab toto corpore ſeparabilem tenet, pari quoque modo cum ſeipſa quærit, nuſquam enim neque cooperante in hiſce utitur, neq; ipſa circa corpus operatur. Qualis talis omnia actio à corpore, atque imaginatione ſeparata eſt. Quod ſi ſeparabilis eſt operatio, neceſſario & ipſa ſeparabilis erit ſubſtantia. at ſubſtantia ſeparabilis neceſſario omnino erit æterna, communiter enim hoc oēs fatentur, uidelicet quod omnis à corporibus ſubſtantia ſeparabilis eſt æterna. Conſidera enim ſi ſeparabilis non eſt æterna, uerum genita, & corruptibilis, aut ea prius quam generaretur, generari potuit, aut non potuit, quod ſi nō potuit, non quidem facta eſt, non enim fieri id poteſt, ut quod generari non datur, id generetur. Quod ſi potuit, omnino quidē materialis erat. Hoc enim quod ſcilicet aliquid poſſit aliquādo eſſe, uel non eſſe, ad ipſam materiam pertinet. Sin autem immaterialia ſunt à materia ſeparabilia, de potentia ad actū non uenient, ſed ſemper actu erunt. Item aliter. quicquid corrumpitur, id duobus modis corrumpitur, uel enim more corporum facta reſolutione in elementa, uel incorporeorum cum ſpecies extinguitur diſcrepantia ſubiecti, in quo datur illi eſſe. Veluti etiam harmonia remiſſis chordis corrumpitur. neutro ergo horum modorum animam rationalem corrumpi licet, nam neque ut corpora, eſt enim incorporea: neq; ut ea, quæ & ſi ſunt incorporea, in corpore tñ ſubiecto illis eſt eſſe datum. Demōſtratum nāque id eſt, eam eſſe à corpore ſeparabilem, quod ſi notum ē, illud etiā ſimul patuit, quod ea eſt æterna, atque hæc quidem de rationali anima dicta ſint. Præterea autem de reliquis quoque dicamus, deq; ea, quæ ratione caret, deq; ea, quæ uegetandi uis eſt, quod enim ipſæ ſint inſeparabiles, ex prædicta regula id patet. Quòd ſi demonſtrabimus nullam eas à corpore ſeparabilem operationem habere, neceſſe erit omnino eas ipſas non eſſe ſeparabiles. in corpore igitur, & circa corpus earum ſunt omnes operationes, nāque & nutritiua, & augmentatiua, & generatiua ſunt in corpore, & per corpus operantur, & circa corpora. atqui ira etiam, atque cupiditas, ira enim ſanguinem circa cor mouet, hepar aūt quomodocūq; cupiditas afficit, in corpore igitur, & per corpus, atq; etiam circa corpora ualent. uel enim cibariorum, uel nitoris, uel uniuerſe rerum, quæ ad corpus pertinent, appetitus eſt ipſa cupiditas, ira autem mitur eum contra ad triſtitiam torquere, qui tali in re quicquam nocuerit. Quare ſi non ſunt harum ſine corpore actiones, ex neceſſitate ſubſtantiæ quoq; ſunt ita. quorſum enim ſeparatæ à corporibus operabuntur? quid nutrient? aut quid augebunt? aut quid tandem generabunt? quem iterum triſtitia contra complectentur? at neque ipſa cupiditas quicquam ſuauius habebit, unde ad appetitum moueatur. Quare fruſtra erunt. Quod ſi non id fieri poteſt, ut ſcilicet aliquid fruſtra ſit, illud certe credendum eſt, quod illa non eſt à corporibus ſeparata ſubſtantia, de qua tales procedunt operationes. Enim uero uegetandi uis non eſt ab hac craſſitudine ſeparabilis, eum qua etiam corrumpitur, & id patet ex quibus ipſæ potentiæ ſunt, & in plātis, in quibus ſpiritale corpus non uidetur: demonſtrantur autem poſt animæ ipſius exitum permanētes adhuc in corpore breue quoddam tēpus, alioquin unde illa putrida, & quæ facile diſſolui poteſt auctio? In mortuis enim et ungues & pili augētur. Si autem auctiuæ facultatis etiam poſt mortem eſt in corpore aliquod ueſtigium, nutritiuæ quoque facultatis aliquod eſſe ueſtigium neceſſe eſt. Propter auctionem enim alimentum eſt. Hinc ergo manifeſtum eſt, quod in hoc corport eſſe ſuum habent hæ facultates. Quod ſi habent, & generatiuam quoque habere neceſſe eſt. In eadem enim eſt ſerie, & coordinatione. Quare ubi illæ ſunt, & ipſa quoque neceſſario uidetur ineſſe. Huius autem & in mortuo corpore diagrit aliquis ueſtigium eſſe aliquod propter ea, quæ ex mortuis corporibus generātur, animalia, ueſpas, & apes, & uermes, & eiuſmodi. Irrationalis autem in hoc amplius eſſe ſuum nō habet. Remanet enim etiam poſt animæ ea corpore exitum uehiculum & ſubiectum habēs corpus ſpiritale, quod & ipſum eſt ex quatuor. Dicitur autem ex abundante aere, quemadmodum et hoc terrenum ex eo, quod eſt amplius. Et unde manifeſtum eſt ſi in eo eē ſuum habet uita irrationalis? immo prius unde omnino eſt corpus ſpiritale? Hoc enim prius oportet quærere, an eſt omnino: Deinde demonſtrare, quod in eo eſt irrationalis uita. unde igitur ſciemus, quod eſt ſpiritus? Animam quidē noſtram poſt diſceſſum ex corpore in confeſſo eſt, uel potius demonſtratur ad inferos uenire, & eorum, quæ in uita male geſſit, illic pœnas luere. Non enim ut ſimus ſolum curam gerit prouidentia, ſed etiam ut bene ſimus. Quamobrem anima, quæ ad id, quod eſt præter naturam, delapſa fuerit, non negligitur, ſed qua par eſt ei diligentia & ſolicitudine prouidetur. Et quoniam ei uſu uenit, ut per delicias & uoluptatem peccaret, neceſſario ut per dolorem quoque purgetur eueniet. Nam & hic quoq; contrarijs contraria medicamenta adhibentur. Quò fit ut in ijs, quæ ſub terra ſunt, ad iudiciū exercendum paratia locis punitæ dolore afficiantur. Sed ſi incorporea eſt anima, fieri non poteſt ut patiatur. Quomodo igitur punitur? Neceſſe eſt ergo omnino aliquod ei eſſe adiūctum corpus, quod, cum nimio æſtu, aut algore uel immodice diſſoluitur, aut ſupra modum concreſcit, dolore animā afficit per conſenſum. Quemadmodum & hic quoq; corpore dolorem patiente, propter naturale uinculum, & qui ex eo procedit, conſenſum ſentit anima dolorē. Ipſum enim per ſe incorporeum à nullo patiatur. Cuiuſmodi ergo eſt ei corpus adiunctum? Nō hoc quidem. In ea enim ex quibus compoſitum fuit reſolutum eſt: ſed id quod ſpiritale dicimus. In eo ergo propterea ſunt omnino tanquam in ſubiecto animus, & cupiditas, & ab eo ſeparari nequeunt. Niſi enim eſſent, ſed ſtatim poſt exitum ab hoc corpore ab his affectibus eſſet liberata à generatione quoq; eſſet omnino pura. Quod ſi a generatiōe & perturbationibus eſſet liberata, ſuſtolleretur, neq; in ſubterraneis iudicij locis eſſet. Sicut enim diximus, cum ea in generationē deſcenderet, dati ſunt ei illi affectus, propter eas, quas diximus cauſas. fieri autem non poteſt ut à generatione liberetur, quæ non ſeipſam purgauerit. Quoniam enim ipſa per ſe eſt mobilis, & ſua ſponte à bono excidit, oportet eam rurſus, ut ſuſtollatur, ſeipſam purgare. Subterranea enim illa iudicij loca eam ſuſtollere non poſſunt, ſed ipſam tantum ad ſeipſam conuertunt. Quò fit, ut cum reſipuerit, eamq; errorum ſuorum pœnituerit, proprio ſuo impetu purgetur, & corporeum illum, cui ſua ſponte alligata erat, affectuum conſenſum ſua ſponte abijciat. Quare ait illam poſt ſubterranea iudicij loca hic rurſus tādiu conſiſtere, donec à ſeipſa purgata, & à generatione liberata, ſublata fuerit. Tunc itaq; & iram, & cupiditatem una cum illo uehiculo, id eſt ſpiritu, deponit. Eſſe autem ei poſtea aliquod aliud perpetuo adiūctum corpus cœleſte, id eſt, æternum, quod radiorum uel aſtrorum formam & ſimilitudinem habere inquiunt. Cum enim ipſa ex mundanis rebus ſit, eam neceſſe eſt omnino munus aliquod habere, quod gerat, quod mundi quoq; pars ſit. Et ſi eſt ſemper mobilis,

per mobilis,

per mobilis, & eam ſemper operari oportet, oportet eam perpetuo aliquid corpus adiunctum habere, quod ſemper uiuificabit. Propterea ſplendidum & luminoſum corpus eam habere inquiunt, quod ſit æternum. Propter hæc itaq;, quæ dicta ſunt, ſpiritale corpus eſſe neceſſe eſt, et animum, & cupiditatem ab eo ſeparari non poſſe. Manifeſtum eſt autem, quemadmodum uitales & appetitiuæ irrationalis facultates in ſpiritu, ita & cognitiuæ. Si enim deteriores ab hoc craſſo corpore ſunt ſeparabiles, multo magis meliores. meliores autem cognitiuæ: dico autem imaginationẽ & ſenſum. Sed etſi in illo eſſe ſuum habeant irrationales facultates, ueniunt tamen etiam ab illo ueſtigia quædam ad hoc craſſum corpus. Quemadmodum & à mente mentis conceptus ad oẽs uenire dicimus. Quòd enim etiam ad hoc uſq; corpus irrationalis animæ illuminationes ueniant, manifeſtum eſt. Ira enim mouet ſanguinem, qui eſt circa cor, & eius ebullitionẽ quandam facit. Cupiditas autem iecur ſic uel ſic ad ſuos motus afficit. Et ſenſus omnes cerebrum illuminãt. ex eo enim ad ſenſoria per neruos ſuppeditatur ſenſoria facultas, eoq; male affecto, ſenſus fiunt actionis expertes: ut demonſtrant Medici. Cum enim id, quod menyngæ cuſtos appellatur, menyngæ, quæ membrana eſt cerebrum tegens, ſuperpoſitum fuerit, & ſenſu, & motu carens animal efficitur. Et cum dorſalis pars male affecta fuerit, ægroti quidem pars ſuperior ſenſu fruitur, inferiora autem ſenſu carent, eo quod non amplius ſuppeditetur à cerebro ſenſitiua facultas, cum inſtrumentum, neruus ſcilicet, paſſum ſit. Et ſi alligatus fuerit neruus, ſenſu rurſus uacua fit pars inferior: ſuperior autem manet ſenſu prædita. Ex dictis igitur manifeſtum eſt, quòd & ſpiritale corpus eſt, & ab eo ſeparari nequeant animus, & cupiditas. Multo autem magis apertum euadit, uel ex ipſa rerum operatione. Vnde enim in ſepulcris umbrarum formam præ ſe ferentia ſpectra apparent? Neq; enim figuram ullam habet anima, uel omnino uideri poteſt. Sed non purgatas aiunt animas, poſtquam ex hoc corpore exceſſerint, cum ſpiritu aliquãdiu errare, idq; circa ſepulcra apparere. Quare adhibenda eſt diligentia, ut recte uiuamus. Ab hoc enim ex improba uiuendi ratione condenſato ſpiritu circa affectus aiunt animam attrahi. Habere enim & ipſum aiunt aliquid naturalis uitæ: Nutriri enim. Non ſic autem nutriri, ut hoc corpus, ſed per uapores. non per partes, ſed ſic, uerbi gratia, ut ſpongiæ uapores recipiunt. Et propterea ſtudioſi, ſubtilioris, & ſiccioris uitæ rationis curam gerunt, ne craſſeſcat ſpiritus, ſed ſubtilis fiat. Ad hæc autem & purgationes aiũt ipſum ſuſcipere. Hoc enim corpus aqua colluitur, illud uero purgationibus, quæ per exhalationes fiunt. per quoſdam enim uapores nutritur, per alios autẽ purgatur. Ipſum autem non per uaria eſſe inſtrumenta diuiſum, ſed totum per totum ſecundum ſenſus agere, & ſenſibilia apprehẽdere: Quare & Ariſtoteles in Metaphyſicis inquit. Quòd ſenſus proprie unus eſt, & ſenſorium proprie unum, ſenſorium appellans ipſum ſpiritum, in quo ſenſitiua facultas tota per totum uaria ſenſibilia apprehendit. Quomodo igitur apparet in ſepulcris membris & inſtrumentis præditum, & aliquando quidem hominis figuram, aliquando uero etiam alicuius alterius animalis formam habens? Ad hoc dicunt. Primum quidem illud, quòd ſæpe cõtingit ipſum hominis habere figuram, à flagitioſa uiuendi ratione incraſſatum, & ſimul à continenti corpore impreſſum. Quod etiam in glacie uſu uenit, ut cum ijs, in quibus concreſcit uaſis, ſimul imprimatur. Quomodo igitur diuerſas habens figuras apparet? fortaſſis, inquiunt, quando anima ipſum uult demonſtrare, mouens imaginationem ipſum ſimul imprimit: uel etiam diuina forte cooperatione adiuuante, & apparere, & rurſus euaneſcere, denſatum & rarefactum. Cum enim ſit aereũ, quando coactum condenſatum fuerit, fit uiſibile, & rurſus euaneſcit diſperſione, & rarefactione. Ad hæc autem omnia dicet aliquis dubitans, an humanæ ſint animæ, quæ per proprios ſpiritus in ſepulcris apparẽt, & non impoſtores aliqui dæmones, qui ſuapte natura facile poſſunt ſe in omnia mutare, propter eis annexum ſpiritale corpus, quod in quaſuis figuras nullo negocio ſe poteſt trãsformare, quod quidẽ aſſidue uidentur facere. Quomodo autem uel ad aliquod tempus hic errauerit anima? utrum ſua ſponte & electione, an non? Si enim electione, hinc nunquam migrauerit anima. Ad ſubterranea enim iudicij loca fit migratio. Si autem citra electionem à prouidẽtia cogitur manere, quomodo eius augetur ad improbitatem facultas, & maiora, quam hic, poteſt? Sin autem, tanquam depoſito hoc craſſi corporis oneret oportebat potius ueluti pondere liberatam, &, quæ prope ſunt, iudicij, & pœnarum loca ueluti præſentiſcentẽ, modeſtiorem fieri. Nunc autem ea mala facit, quæ ne hic quidem facere poterat. Differit autem in primo quidem libro de ijs, qui ante ſe de anima opinati ſunt: eorum enim opiniones exponet, & quæ eis recte uiſa ſunt admittet: ſi quid autẽ de anima non recte exiſtimarunt, redarguet. In ſecundo autem libro propriam de anima opinionem exponet, & de ea differet. Primum quidem communius & craſſius. Deinde ſeorſum de unaquaque animali facultate. & in ſecundo quidem poſtquam de anima communiter differuerit, differet ſeorſum, & de plantali ſeu uegetatiua aut naturali. In tertio autem de rationali. Meminit autem & in ſecundo de rationali, & in tertio de irrationali. Quemadmodum autem ſolet in omnibus tractatibus naturalibus facere circa tractatuum finem, ut ſe attollat ad eas, quæ à rebus naturalibus ſeparatæ ſunt, cauſas, ita & hic fallit. In phyſica enim ad finẽ cum de motu differeret, & principij cauſam quæreret, ſeipſum ad primam cauſam, et motus principium eleuauit. Ait enim oportere primum mouens eſſe immobile. Si enim & illud moueretur, ne ea quidem, quæ mouentur, in motu manerent. Quare ſi ſunt, quę ſemper mouentur, neceſſe eſt id, quod ea mouet, eſſe immobile. Deinde cum præconijs & laudibus id extuliſſet, quod eſt incorporeum, & æternũ, & omnipotens, à tali, inquit, principio dependet cœlum, & mũdus. Oportet enim perfectum phyſiologum, poſtquam naturales cauſas tradiderit, etiam ad ſeparatas aſcendere, & non in eis manere. Sic etiam fecit in libro de Generatione & corruptione.

FINIS PROOEMII.

IOANNIS ALEXANDREI PHILOPONI IN LIBRVM PRIMVM DE ANIMA ARISTOTELIS BREVES ANNOTATIONES EX DISSERTATIONIBVS AMMONII HERMEI CVM QVIBVSDAM PROPRIIS MEDITATIONIBVS.

Matthæo à Boue Veronenſi Interprete.

Cum cognitionem rem bonam,atq; honorificam eſſe exiſtimemus.

CONTEMPLATIOnis,quæ fit circa animam, laudes & exhortationem in huiuſce rei cognitionem procemium continet: immo exhortationem ad ea, quæ bona,& ſtudio digna ſunt in huiuſcemodi contemplatione, diſſuaſiõem uero earum, quæ hiſce cõtraria ſunt.etenim duobus propoſitus procemijs, per unum uidetur hortari, per alterum uero diſſuadere. Cum enim dixerit bonam eſſe,atq; precioſam cognitionem,& honorificentiſſimam,& maxima diligentia dignam de anima contemplationem,uidetur ad hanc ipſam omnes homines exhortari: rurſus autem cum dicat uſquequaq; difficillimũ eſſe de ipſa aliquam ſuſcipere fidem,diſſuadere uidetur,qua ſi per hæc duo demonſtret ſe ſtudioſos hortari ſolos ad orationes de contemplatione animæ,poſt autem laudem, atq; cohortationem cauſam profert: quare ſcilicet contemplatio de anima ſit adeo difficilis.Deinde quædam problemata in ſermone de anima quærenda exponit. Alexãder igitur (ut ait Plutarchus)cum ſuas uellet exponere ſententias,atq; Ariſtotelis in utilitatem ſuam decreta cõtrahere, tractatum hũc ipſum cõmentari finxit.ex procemijs igitur ſuam ipſius ſententiam contortam demonſtrãs,ipſum procemium peruerſo ordine narrauit, inquit enim dictum eſſe imperfecte, nam ſic cum cognitionem rem bonam & honorificam eſſe exiſtimemus,quid ita exiſtimemus(dicit id ſcilicet ſubaudiẽdum eſſe eam eſſe bonam,atq; honorificam.Sic Alexander quidem. Attici autem interpretes quod naturę per ſe magis conſentaneum eſt,illud expoſuerunt, nãq; dicit cognitionẽ bonam,atq; honorificam exiſtimamus:hæc autem conſuetudo eſt Ariſtotelis, ut laudibus ipſam cognitionẽ extollat. Quare & in metaphyſicis hoc modo exordium cepit,Oẽs homines naturaliter cognoſcere deſiderant. Signum uero ẽ ipſa ſenſuum dilectio.Sed eſt operæprecium quærere, quid ita cognitionem bonam,atq; honorificam dicat. utrum cognitio omnis,atq; etiam malorum ſit bona: ſic quidem dico, ꝙ etiam malorum cognitio eſt bona & uere cognitio. Quemadmodum enim dicitur a Platone(& quidem bene dicitur)ipſius mali cognitio nos a malo ꝓfugere facit.ignorantia uero boni cauſa eſt,ut in malum incidamus. Quapropter & econuerſo, ignorantia quidem mali incidere nos facit in malum,cognitio uero boni ad amplexum ſuipſius hominem præparat. Tribus autem modis cognitio dicitur uel ſcientia dicitur cognitio,ut ait Plato in Phædone, nãq; ſcire idem eſt,quod acceptam ſcientiam tenere, & non amiſiſſe. & in Gorgia,uel rurſus uniuerſalem,et craſſiorem notionẽ, uelut ipſe ait in phyſicis. Quoniã cognoſcere,& ſcire circa omnes ſcientias.per illud enim(quod ait)cognoſcere uniuerſalem notionem ſignificat,per hoc uero quod ſcire dicit,exquiſitam,uel communiter in omni notione dictam, quam quoq; & hic, & in metaphyſicis accepit.

At alteram altera magis,uel ꝙ uerior ſit,uel melior,& admirabilior,hiſce utriſque probabiliter in primis animæ hiſtoriam ponimus.

Tota autem procemij ſententia ſic ſe habet.omnem (inquit)cognitionem bonam, atq; honore dignam eſſe exiſtimamus:at eſſe aliam alia digniorem,& honeſtiorẽ duabus de cauſis,uel quia ſubiectum,circa quod ipſa cognitio uerſatur,ſit melius: uel quod ipſa ſit magis certa cognitio, uelut aſtronomia ipſa eſt exquiſitior,q̃ medicina, nãq; hẽt ipſum ſubiectum magis dignum,hęc enim circa cœleſtia,illa uero circa corpora humana uerſatur.at etiã cognitione eſt exactior aſtronomia quã medicina. Quare ipſa aſtronomia certior eſt q̃ medicina per hæc utraq;,ſubiectum ſcilicet,& genus cognitiõis.itẽ geometria per hæc ambo q̃ mechanica exquiſitior eſt,ideo,qđ ipſa geometria circa illud immaterialia eſt ſubiectum habet,ipſæ enim per ſe figuræ incorporeæ ſunt, & ſine magnitudine. nãq; ſi circulus haberet magnitudinẽ, penitus quidem definitus eſſet,ut cubitalis, quod ſiquidem eſſet,nõ eſſet circulus bicubitalis,aut tricubitalis, neq; aliusquis præter magnitudinem cubitalem. Quod ſi quoddam eſſet corpus,definitum quidem penitus eſſet, ueluti ſi eẽt ex ære, non quidem ferreus,aut ligneus eſſet circulus, neq; ob no quodpiam corpus aliud,præterq̃ ęreum. quare penitus immateriale ſubiectum eſt in geometria,ſed mechanicę corpora,et magnitudines ſubiectæ ſunt.eſt igitur geometria exactior,quam mechanica,exactior inquam cognitione etiã, non enim peccatur in geometria. nam ſemper omnis trianguli tres anguli duobus rectis ſunt æquales, non quidẽ craſſiores uerum cum omni perfectione, nec tantula quidẽ breuitate differens,nãque ſemper lateri diameter eſt inæqualis. Mechanica uero non habet exactas rationes,ut illa quæ circa corpora,& magnitudines uerſatur,quomodo & arithmetica,& muſica ſe habent. Arithmetica enim ſiquidem circa rationes numerorum uerſatur,ſubiectum, ut immateriale, habet ꝓſtantius,quam muſica,quæ chordas, & ſonorũ magnitudines circa corpus habet.quapropter arithmeticæ cognitio exquiſitior eſt.Quoniam igitur ipſa ſcientiarum optima eſt,quæ circa alterum aliquod horum excellit, in q; ipſa anima hæc utraq; contẽplamur:ideo utrorũq; cauſa ait animæ contẽplationem eſſe bonam,atq; honorabilem.honorabilis igitur eſt animæ contemplatio,quia ſe habet circa animam ipſam,ſubiectum quidem uenerandum,quod eſt eorum,quæ ſunt hic,optimum.præterea ut exactior contemplatio de anima,eſt honorificentior,at quomodo illa ſit exactior ſic didicimus.in demonſtratiua ſcientia nobis duas regulas Ariſtoteles tradit, quatenus id quod exactius eſt, iudicare oporteat, inquit enim ſi duæ ſint ſcientiæ, ueliſque cognoſcere utra earum ſit exactior, duabus de partibus illud noſces. quando enim altera alterius principia demonſtrat, ea quæ principia demonſtrat exactior eſt, ut inquiſitio rerum naturalium certior eſt, quam medicina, ea enim principia medicinæ demõſtrat. item geometria eſt magis exacta q̃ mechanica,mechanicæ enim principia geometria declarat. arithmetica item plenior eſt harmonica

monica

monica, principia nãq; harmonices oſtenduntur in arithmetica. Vniuerſaliter autem prima philoſophia, nam principia omnium ipſa demonſtrat. Rurſus ait eam eſſe certiorẽ ſcientiam, quæ circa immaterialia ſubiectum habet, ueluti geometria, arithmetica, Theologia. Quare ait in metaphyſicis cognobilium contemplationem facilem eẽ, atq; difficilem: facilem quidem. quod ſit e rebus exiſtentibus, quæ ſemper eodem modo ſe habent. clariſſima nãq; diuina ſunt, ut immutabilia prorſus ſubſtantia, potentia, & actione. ob eas igitur res facilis eſt. difficilis autem propter noſtram imbecillitatem, non enim cum ſimus in corpore perturbatiõibus obnoxij in illorum lumẽ intueri poſſumus, quod etiam ueſpertiliones patiuntur, ſole enim maxime luceſcẽte propter oculorum infirmitatem radios ipſius perſpicere nequeunt. unde illis lumen aſtrorũ ſplendidius eſſe uideretur, quod ipſis magis cõmẽſuratum eſſet. hoc igitur modo in nobis quoq; intelligibilium contemplatio cõueniret. quoniam igitur quę circa immateriale ſubiectum uerſatur ſcientia, uel quæ aliarum principia demonſtrat, ea eſt exquiſitior, utrũ ne de anima contemplatio eſt exactior, uidelicet quod immateriale ſubiectum habeat. non enim demõſtrat aliarum principia: quod ſi penitus materia caret, atque eſt immortalis anima: quare hunc ipſum locum Alexãder corrumpit: extrinſecus enim eam per additionem innaſci aſſerit, at alia magis quã alia, uel quia certior, uel quod ex melioribus, & admirabilioribus ſit, ut non hũc interpretando locum ſit coactus exquiſitionem dicere de anima contemplationem, ueluti ſubiectũ immateriale habentem ipſam animam iuxta ipſius Ariſtotelis regulas. nam ſi id conceſſerit animam eſſe à materia remotam, illud quoq; ut concedat neceſſe eſt, animam ſcilicet eſſe immortalem, ex melioribus autẽ, & admirabilioribus, illud enim quod ſcilicet ſit ex melioribus, eſt ex rei natura, hoc uero, ex noſtro iudicio eſt, quod eſt admirabilius. His utriſque probabiliter in primis animæ hiſtoriam ponimus. His utriſq; Alexãder ait, quia bona, & honorabilis eſt, ut pote locum ſanũ corrumpens. Dicit aũt hiſce utriſq;, tũ ꝓpter cõtẽplationis certitudinẽ, tũ ꝓpter ſubiecti nobilitatẽ. hiſtoriã ũo pro notione poſuit, hiſtoricos enim ſcientes dicimus. in primis ponimus. non dixit in maxime primis, at in primis, maxime enim prima eſt intelligibilium contemplatio, quæ penitus tum ſubſtantia, tum potentia, tum actione immutabilia ſunt. de anima autem contemplatio ſecunda eſt, quoniam licet immutabilem ſubſtantiam teneat, actionem tamen non ita habet. Quare immortalibus ipſam æquiuocam Plato dixit. unde illud eſt proprie immortale, quod per omnia eſt immutabile, ipſa autem quia pro actiõe mutatur, propterea æquiuoca eſt immortalibus, quomodo etiam cœleſtia cum immortalibus æquiuoca diceres, ipſa enim ſi non ſubſtantia, at loco mutãtur. in primis igitur ſcilicet eorum, quæ poſt eam ſunt. namq; poſt intelligibilia ordinem primum tenet.

Videtur autem & ad ueritatem omnem cognitio ipſius magna conferre.

Et ipſa quidem (inquit) per ſe animæ cognitio admirabilis quædam eſt, atque honorifica. Deinde ait & hoc ad oẽm ueritatem conferre, uidelicet ad omnem philoſophiam, nãque idem dicimus ueritatem, & philoſophiam. Quoniam & uere ſapientia Veritas eſt, in ipſa enim nihil eſt mendax. Quare ſi confert ad omnem philoſophiam, illud etiam patet eam conferre ad moralem, ad Theologicam, & ad naturalem. ad moralem igitur confert, id enim nullo modo fieri poteſt, ut nos humanis moribus adornemur, niſi prius animæ potentias conſiderauerimus, diſputat autem moralis quoque de anima, propterea & ipſe in moralibus inquit, Si quidẽ enim uirtus eſt aĩæ ornamentũ, ornamẽtũ uero modeſtia eſt aĩæ potentiarum. has ipſas ordinare non poteſt is, qui non ipſarum naturam conſiderauerit. at etiam confert ad Theologiam. Quoniam quærimus de intellectu ſeparabili, qui in nobis ẽ, quod & ipſe eſt immortalis, nãq; intelle. intelligibiliũ eſt intelle., eorũ uero, q ſunt ad aliqd aliã ſpẽm, & reliquam intelliget, id ſcilicet apertum eſt quod noſtri cõtemplatio intellectus magna quoque ad Theologiam confert, unde & ipſe in tractatu de partibus animalium dicebat, haud eſſe naturali Philoſopho de omni anima diſputandum, namq; ſi de omni, de intellectu quoque diſputet neceſſe eſt, quòd ſi de intellectu, de intelligibilibus quoq; diſputabit, intellectus enim eſt intelligibilium intellectus, hoc autem ad ipſam Theologiam, primamq́; philoſophiam pertinet. Iuuat etiam nos animæ cognitio ad ipſam naturalem philoſophiam, ſiquidem naturalis eſt opus de corporibus diſputare, deq́; ſpeciebus ipſorum, atque potentijs, anima uero inter ſpecies corporum eſt optima.

Maxime uero ad naturam.

Hoc maxime uero ad naturam appoſuit, namque collatum aliud eſt ab eo, cui confertur, in morali igitur tractatu, atque in Theologia non confert, at inde propoſiti contemplatio de anima contemplatio eſt: de Deo enim differens ad intelligentias, atq; diuina conuertitur, quicq; ſunt ibi, inquirit ordines, conuerſa autem ad intelligibilia, ad ſeipſam quoque conuertitur, deq́; ſubſtantia ſua atque ordine diſputat, intelligibilium enim atq; diuinorum anima eſt ultima. Prætera de moribus uerba faciens, ordinesq́; uirtutum contemplans, de ſuis ipſa diſputabit potentijs, quarum ſunt ipſæ uirtutes. in tractatu autem naturali confert, alia namq; natura eſt, & alia anima. quomodo igitur confert, ſubinnuit.

Eſt enim uelut animalium principium.

Principium & ut efficiens, & ut formale, & ut finale, proprie enim ſunt ipſa principia, eſt pſa igitur uelut efficiens principium, ſola nãque uoluntate mouet ipſa animal, neque alicuius indiget motu, formale uero quia ipſa informat animal, & ſimpliciter animata, dicuntur enim animata formæ illud ipſum eſſe ſecundum animam, quod enim in unoquoque naturalium melius eſt (ut ipſe dicit Ariſtote.) uniuſcuiuſq; ẽ forma, quod aũt in alaris melius eſt, ipſa eſt anima. finale uero, quoniam eius cauſa eſt corpus, alicuius enim gratia eſt corpus, ipſa autem ſui gratia eſt. unde & apparatus animalium uarius eſt pro uniuſcuiuſq; animæ proprietate, aliter hominum, aliter uolatilium, aliter terreſtrium, & aliter aquatilium ſe habet apparatus, & in unoquoque horum multa profunditas inſtructæ rei ad potentiam, quę animam continet, aliter ſunt ea, quæ pro ira deſignantur, aliter quæ pro cupiditate, de quibus dicere non eſt præſentis temporis. appoſuit autem, uelut, quia principium continuum animalium, natura eſt, non anima.

Inquirimus autem contemplari, & cognoſcere naturamq́; ipſius, atque ſubſtantiam.

Contemplari quidem ſignificat uniuerſalius aggredi ſermones de anima, cognoſcere autem, ſcrutari diligenter. dicimur autem contemplari aliquid, cum ſimpliciter illi incumbimus: cognoſcere uero ipſum, quando ea, quæcunque inſunt illi didicimus, naturam autem atque ſubſtantiam, ex utraque, uidelicet idem eſt ſentiendum, ut primi uocabuli ſit expoſitiuum ſecundum, naturam dico pro ſubſtantia: uel naturam poſuit pro genere ipſius, ſubſtantiam uero pro definitione, ueluti ſub quale genus reducitur, utrum ne ad ſubſtantiam, an quantitatem, an ad qualitatem. Dicerent autem in qualitatem reduci eam, qui eſſe illam temperamẽtum dicunt: qui uero proportionem, ad quantitatem. Deinde cognito genere differentiæ ipſius conſtitutiuæ, diſci poſſunt, atque eo modo definitio datur: definitio enim ſubſtãtias ipſarum rerum ſignificat.

Deinde quæcunque circa ipſam acciderunt.

Non dicit oportere quærere, quæ ſunt in ipſa ſecundum accidens, uelut in corpore album: ſed quæ ſecundum ſubſtantiam conſequentia ſunt. hoc igitur modo, quod accidit audiemus, quemadmodum, & in definitione ſyllogiſmi cõcluſio eſt. Syllogiſmus enim, inquit, eſt oratio, in qua poſitis quibuſdam aliud quippiam poſitorum neceſſario cõtingit. uelut hic igitur non ait per accidens ineſſe propoſitionibus:

concluſionem. uerum dictio ipſa ſignificat, quod ex ſe neceſſario ſequitur, quomodo quoque nunc accipiendum eſt.

Quorum alii quidem ipſius animæ proprii affectus eſſe uidentur, alii uero communes, & animalibus per ipſam ineſſe.

Eorum, quæ ex neceſſitate ſequuntur animam, alia quidem ſolam ſequuntur animam, alia autem totum animal, uidelicet quod ex anima, & corpore conſtat, & affectus quidem animæ intellectio, hoc enim ipſius in ſeipſa rationalis eſt animæ proprium, alij uero affectus, ſcilicet ſentire, imaginari, iraſci, concupiſcere, & ſi quid eſt aliud tale, ſunt utriuſque communes, omnem nãque animã uelut unam capit, & ait huius eos eſſe affectus proprios, non omnis ſimpliciter, uerum eius, quæ planius dicitur, qui uidelicet affectus ſunt animæ rationalis, in anima enim ſimpliciter eſt etiam rationalis, aliarum nãque animarum nulla eſt affectio propria. Quoniam neque ipſarum ſubſtantia ſeparabilis. affectus autem nomen dicitur. Quia dupliciter affectus dicitur, uel enim affectus in corruptionem, uel in perfectionem ducit. nam dicimus ex igne lignum affici, uerum ut id, quod in corruptionem ducatur, dicimus quoque ſenſus e ſenſilibus affici, at enim id manifeſtum eſt in perfectionem, & ex potẽtia in actionem reduci. ſic igitur in Sophiſta Plato ait de toto, quod totum non eſt unum, ſed unum affectum eſt, ſcilicet affectionem perfectiuam innuens, totum enim nõ idem quod unum, quoniam totum partium totum eſt, partes autem multæ ſunt, & non unum, quare non eſt unum totum, licet id habeat ut multa ſit, uerum affectum habet unum, affectum autem unum habuit, poſtquam propriam perfectionem accepit. ex hoc autem loco refellimus Andronicum Rhodium, qui librum de interpretatione adulterinum fecit. dicente enim ibi Ariſtotele, quòd intellectiones affectus animæ ſunt, quemadmodum dictum ẽ in libro de anima ait dicit Andronicus ꝙ hoc nullo modo dictum fuit in libro de anima. Quare neceſſe eſt aut librum de anima adulterinum eſſe, aut eum, quem de Interpretatione ſcripſit. at Ariſtote. eſſe fatetur librum de anima, non ergo de Interpretatione adulterinus eſt. dicamus igitur, quòd hic nullos alios affectus animæ, præterquam intellectiones eſſe dixit. itaq; hoc erat, quod in libro de interpretatione dicebat.

Penitus autem uſquequaque difficillimum eſt aliquam de ipſa fidem accipere.

Nos diximus Ariſtotelem in procœmio laudare contemplationem de anima, & ad ipſam ſtudioſiores exhortari, ſegniores uero diſſuadere. hic igitur ut hoc faciat, eſſe contemplationem de anima difficilem uult oſtendere. at quomodo difficilem ? ſuperius dixit, quod ipſius naturam, atque ſubſtantiam contemplari quærimus. inuenire ſcilicet uolumus, quæ ſit ipſius animæ definitio. ipſa igitur (ait) inquiſitio de diffinitione difficillima eſt, & communiter in omnibus, quę ſunt, & propria in anima. oportet enim, inquit, communiter in diffinitionibus quærere. Primum quidem utrũ ne ſit methodus, per quam omnium quæcunque ſunt, diffinitiones reddi poſſunt, an multæ ? Quòd ſi una eſt methodus, quænam ſit illa. Sin autem multæ, id rurſus quærendum, quot, & quæ ſint numero, & quales, & quando inuenerimus eas tot eſſe, uidelicet duas, quales ipſæ ſint, ſubſcriptio, & definitio. alia præter has tertia rurſus nobis erit inquiſitio, qualibus ſcilicet methodis in rebus talibus ſit utendum. Verum quoque hoc inuento rurſus quærere oportet (diffinitio nãque ex generibus, & differentijs conſtat) quid propoſitæ rei genus, qualeſque ſint differentiæ, quibus genus ipſum diuiditur, ut quales propoſitæ rei differentię conſtitutiuæ ſint, agnoſcamus, quo ipſas genere complexi ipſius diffinitionem reddamus. communiter igitur hiſce de cauſis difficile eſt animæ diffinitionem capere, namque hæc quoque omnem diffinitionem ſubſequuntur, propriè autem in anima id etiam accidit, ut ſermo de ipſa ſit obſcurior, uelut ipſe inferius exponit.

Etenim cum ſit hæc quæſtio multis quoque alijs communis.

In multis inquit rebus communis de diffinitione eſt quęſtio. multis autem dixit, quoniam non fieri illud poteſt, ut omnium diffinitiones reddantur: neque enim generaliſſima diffiniuntur, neque indiuidua, uerum per deſcriptionem hæc ipſa ſignificamus: Vniuerſaliſſima quidem per ea, quę per ſe propria ſunt, indiuidua uero per ea, quæ priuatim acciderunt.

Dico autem de eo, quod eſt circa ſubſtantiam, & de eo, quod quid eſt.

Quoniam ſubſtantiæ nomen multa ſignificat, namque & genus, & materiam, & diffinitionem, & aliquando omnem exiſtentiam ſignificat, propterea poſtquam dixit de eo, quod eſt circa ſubſtantiam, hoc addidit dicens, & de eo quod quid eſt, ut diffinitionem ſignificet.

Videbitur autem fortaſſe cuipiam quædam eſſe una methodus in omnibus, de quibus uolumus ſubſtãtiam cognoſcere: quemadmodum quoque in proprijs ſecundum accidens demonſtratio eſt. Quare hæc ipſa quærenda eſt.

Aliud eſt accidens, & aliud ſecundum accidens: accidens quidem eſt ex oppoſito diuiſum ad ſubſtantiam, quod per ſe non ſubſiſtit, neque ſecundum ſubſtantiam exiſtit in rebus, at ipſis extrinſecus accidit, ueluti nigrum, aut album corporibus: ſecundum accidens uero eſt, quod ex neceſſitate ſubſtantijs adeſt, quemadmodum propoſitionibus accidere concluſionem dicimus, non quod acciderit propoſitionibus concluſio, uerum quòd propoſitiões ipſas neceſſario conſequitur. ſerimus autem nomen accidentis in talibus, propterea quod alijs quibuſdam accidit, & ſi ex neceſſitate quoque ut hæc ſint, accidens autem propriè non id ſequitur ut hæc ſint, poteſt igitur, & coruus albus intellectione formari. dicit igitur hic ſecundum accidens propria primo, & per ſe exiſtentia rebus, quæ & coaccipiunt, & coaccipiuntur. Velut homini, ut ſit animal ſcientiæ capax, & omni trigono ut tres angulos duobus rectis æquales habeat, uel duo latera reliquo maiora, hæc autem primo & per ſe rebus ineſſe dicuntur: primo quidem, quia ipſis ſolis ſubeſt, & nulli alij: per ſe autem, quia ſecundum ſubſtantiam. Quare etiam conuertuntur, ſi namque eſt homo, eſt quoq; ſcientiæ capax, & econuerſo, & ſi trigonus eſt, neceſſario quoq; tres anguli duobus rectis ſunt æquales, & duo latera reliquo maiora, & econuerſo. hæc igitur ipſe ſecundum accidens propria uocauit, eſt igitur hoc primo, & per ſe: per ſe autem eſt, quod ſecundum ſubſtantiam eſt, nõ autem ſi quid eſt per ſe, hoc etiam primo ẽ, magis enim quod per ſe eſt, quam quod primo. animal enim homini per ſe quidem adeſt, non autem primo. Quare etſi non ſit homo, animal tamen eſt ideo non primo ſubeſt homini. Similiter quoq; figura trigono per ſe quidem ineſt, non quidem primo, & ſi enim non ſit trigonus, figura tamẽ eſt. uerum quid ego figuram dico? at neq; rectilineus primo ſubeſt trigono, cum quidem per ſe ſit, eſt enim rectilineus, & ſi trigonus non ſit. hæc igitur (inquit) per ſe propria primo exiſtentia, quæ rei neq; ſoli, neq; omni, neq; ſemper adſunt, et per ſe. quare & conuertuntur ad rem. De ijs in demonſtratiuis inquit, quod horum ſolum demonſtratio eſt, non autem accidentium, neq; eorum, quæ per ſe quidem, non autem primo ſunt, & hoc merito, ex quo enim demõſtratio ſciẽtia eſt, & ſcientia a peccato immunis, & ꝯgruens circa ea, quę ſemꝑ eadem ſunt, & eodem modo ſe habent, propterea non eſſe illud poteſt, ut accidentium ſit demonſtratio, quę quidem accidentia alias aliter ſe habent, & fiunt, & corrumpuntur. Rurſus demonſtratio eſt eorum, de quibus dubitatur, quæ autem per ſe ſunt, & non primo, ea ut plurimum ſunt indubitata, uelut animal homini, & figura trigono, quorum neque propriè demonſtratio eſt. demonſtrat igitur in illis neq;

generaliſſimorum

generaliſſimorum generum eſſe demonſtrationem, quoniam neq; definitio, ſed illa per deſcriptionē ſignificamus. omnis enim proprie demonſtratio eſt, quæ de cauſis cauſatorum fidem facit, de uniuerſalibus magis particularia. uelut unde homo ſubſtantia, demonſtramus per animal medium, nanq; omne animal ſubſtantia eſt, & cauſa quod homo ſit, ſubſtantia ea eſt. quod omne animal ſubſtantia eſt. hoc autem uniuerſalius eſt, quod enim ſit omne animal ſubſtãtia, magis eſt, quàm quod homo ſit animal. Rurſus quia trigonus eſt, ideo tres angulos duobus rectis ęquales habet. & rurſus quoniam trigonus eſt, duo latera reliquo habet maiora. nō autem trigonus eſt propterea, quod angulos tres duobus rectis æquales habeat hæc ipſa igitur proprie demonſtratio eſt. At etiam coniecturalis dicitur demonſtratio, quæ de cauſatis cauſarum fidem facit, quemadmodum ipſe in libro de cœlo fecit, qui de luminibus lunæ, ſphæricam eſſe lunam demonſtrauit: & quidem conueniebat ecōuerſo demonſtrare eam eſſe ſphæricam, propterea quod eo modo ſplendet, hac igitur demonſtratione uſi ſumus, ubi cauſatum manifeſtius eſt, quam cauſa. Dico autem rotundam eſſe eam quoniam id quidem ſcimus, quod in menſe bis quidem ſit falcata, quando ſcilicet à coniunctione digreditur, & quando coitura progreditur, bis ſemiplena, bis utrinque gybboſa, & ſemel plena. quod alia de cauſa nō ſit, niſi quia luna ipſa rotunda eſt, ſi nãq; eſſet diſcus, ſtatim & cumulate aut illuminanda, aut non illuminanda eſſet. nunc autem quoniam Sol ſuperior eſt, quando quidem ſit Lunæ ex diametro oppoſitus, nos quoniam medij ſumus, totum quod ad nos hemiſphærium ſpectat, cui quoque ſol obijcitur, illuminatum uidemus, cum uero propius accedat, ſemper eius partis, quæ uergit ad nos, lumen imminuit, additq; parti illi, quæ ſuper nos eſt (ut enim dixi, Luna ſuperior eſt Sol) & hoc modo paulatim donec per ipſam ad perpendiculum factus illi adeo, ut amplius amborum non ſimus medij, ſed ambo nobis ab uno latere ſint, eam partē quidem, quæ ſpectet ad nos abſq; lumine faciet, eam uero, quæ ſit ſupra nos, illuminabit. huius autem rei fidem accipere licet quoq; nobis hic apud nos. nam ſi quiſpiam ſphæram magnam fecerit atq; deinde leuerit alterum quidem hemiſphęrium colore albo, alterum uero nigro, deinde in altum ſphæram ſuſtulerit, paulatimq; ipſam declinauerit, albo, ſi ita accidat, colore ſuperius exiſtenti, poſtea inclinata ſphęra tanquam tenuis umbella quædam facta uidebitur. deinde particulatim ſphæra inclinata reliquæ figuræ, & albi hemiſphęrij totius infra conuerſi ſiois, ſi multa ſit altitudo, hemiſphærium dealbatum figura diſci uidebitur. hæc igitur extra propoſitum. talem hanc autem demonſtrationem coniecturalem dicimus, ſi fumus hic eſt, igitur & ignis: nãq; per fumum ignis coniecturam facimus, coniectura autem ſignum eſt inſolubile, quēadmodum ipſius ignis eſt fumus, quod ipſa luna ſphærica eſt, quoniam ſic illuminatur. Solubile autem non coniectura, ſed ſignum dicitur, hoc autem eſt, quando non omnino cauſatum cauſa ſequitur, ueluti pallida eſt, quia peperit, non igitur palliditatem partus ſequitur, eſt ergo ſolubile hoc non argumentum, ſed ſignum, uelut adeſſe corpori nuper occiſo interfectionis eſt ſignum. Quare & ille dicit, eorum igitur quæ ſecundum accidens propria ſunt quæ diximus primum nos & eſſe per ſe, demōſtratio eſt. Dubitauerit igitur quiſpiam dicit quod, horum tanquam ſit una methodus demonſtratiua, ſic dicit, & in capienda uniuſcuiuſq; diffinitione eſt una quędam methodus: quod ſi & una eſt, id quærendum, qualis nam ea ſit.

Quòd ſi non eſt una, & communis quædam methodus circa quod quid eſt, id etiam pertractare ſit difficilius: oportebit enim circa unumquodque quis nam ſit modus, accipere.

Si quidem erat una, hoc ſolum habebat inquiſitio, quidnam ſit ipſa, quoniam uero plures una ſunt, plura ſunt inde quæſita, & quot numero, & quales ſpecie, & qualis ſit pro rerum qualitate utendum. hoc enim oportebit circa unumquodque quiſnam ſit modus, accipere, illud ſignificat, quali methodo pro rerum qualitate ſit utendum.

Quando autem manifeſtū ſit, an demonſtratio, an diuiſio, an alia quædam ſit methodus, multas inſup dubitationes, multosq; errores habet ex his.

Hoc uelut in ſuppoſitione dicit, poſtquam inquit omnia quæ enumerata ſunt, inuenerimus, quando uidelicet nobis erit apertum, hanc eſſe methodum, per quam diffinitiones inueniamus, uerbi gratia, aut demonſtratiuam, aut diuiſiuam, aut indicatiuam, alia rurſus non minor dictis dubitatio ſuccedit, qualis autem ſit illa ſubinfert.

Ex quibus oportet quærere, aliorum nãq; ſunt alia principia, ueluti numerorū, atq; ſuperficierū.

Videlicet ſub quale genus rem propoſitam reducemus, nãq; eorum, quæ ſunt, non unum genus eſt, at decem, & alia ſub aliud genus referuntur, ut inquit numerorum, & ſuperficierum. dicit igitur horum principia numeri quidem, quantitatem diffinitam, ſuperficiei uero, continuum, uel & ipſorū principia dicit numeri quidē, unitatē, ſuperficiei uero uel lineam uel pūctum. punctus. n. diductus lineā generat, linea uero fluens ſuperficiem producit. uerum ipſa quidem ſunt principia compoſita, & ueluti ordinata, continuatione autē, & diſtinctione ſelecta, ſæpenumero aūt nobis ordinata principia in relationem diffinitionis obijciūtur, uelut in numeris, dicimus enim numerum eſſe multitudinem ex unitatibus compoſitam. Quærimus igitur (inquit) ſub quale genus id, quod propoſitum eſt, reducatur, multis enim genus dubitabile eſt, ut poſtquam inuenerimus, & in proprias differentias exceperimus, diffinitiones hoc modo reddamus.

Primum autem fortaſſe neceſſarium eſt aperire, in quo nam genere ſit ipſa anima, & quid ſit, an ſcilicet ſit, quod quid eſt & ſubſtantia, an qualitas, an quantitas, an aliud quoddam prædicamentorum, de quibus diſſeruimus.

Poſtquam impleuit ea, quę cōmuniter de diffinitionibus quæ uidelicet de anima dubitantur, hinc incipit quoq; de hijs, quæ in anima ad acceptionem ad deffinitionis dubia ſunt. oportet igitur inquit, & in anima quærere ſub quale genus ipſam reducamus, de hac enim re multa dubitatio eſt. alij nanq; ipſam ſub ſubſtãtiam reducunt, alij ſub quantitatem, quorum eſt & Xenocrates, animam .n. numerum ſeipſum mouentem dixit eſſe, numerus autem ſub quantitatem reducitur. ſiquidem hoc ipſe dicebat, non aliud quiddā per hoc obſcure loquebatur: alij uero ad qualitatem referebant ipſam, de quorum numero ſunt quoq; medici, temperamentum eam eſſe dicentes, huiuſce quoq; opinionis illi ſint, qui entelechiam talem dicunt (diſcemus .n. quomodo illam entelechiam dicat Ariſto.) Qui uero proportionem eſſe elementorum eam dicunt illi ſub prædicamentum ad aliquid illam reducere uidentur, nanq; duplum, et ſeſquialterū ſunt ad aliquid, nanq; duplum eſt alicuius duplum. ambiguum igitur eſt tandem genus. at poſtq̄; nos inuenerimus eam eſſe ſubſtãtiam, rurſum quærimus utrum corpus, an incorporeum. Quod ſi corpus, ſimplex ne, an cōpoſitum: ſed ſi incorporeum ſit, utrum ſeparabile, an inſeparabile, & utrum una in unoquoq; anima, an multæ. Quod ſi una aut unius ſpeciei, aut multiplicis potentiæ, & quæ ſit potentiarum differentia, quæ ſi multæ ſint, utrum numero multę, an ſpecie quoq;, quod ſi ſpecie, utrū quoq; genere, an non. quę enim ſpecie differunt, non omnino genere quoq; ſunt inter ſe differentia, uelut homo, & equus. quę uero genere diſtãt, ea neceſſario ſpecie quoq; differunt, ut lapis, & animal. hæc igitur, & his plura ad animæ diffinitionem capiendam, quærenda ſunt. primum autem fortaſſe neceſſarium eſt aperire, in quo nam genere ſit, & quid eſt uidelicet ex diuiſione genus ipſius capere oportet, quod quidem genus prædicatur in eo quod quid eſt, hoc autem in introductionibus didi-

cimus genera in eo, quod quid eſt prædicari, interrogati enim quid eſt homo, dicimus animal: & cuipiam interroganti quid nam palma ſit, arborem eſſe reſpondimus. oportet ergo ante omnia cognoſcere quid ſit anima, nam quemadmodum diuinus Plato dicit in Phædone, principium eſt unum bene conſulendi, ſcire oportet de quo nam ſit conſilium, uel tota errare uia neceſſe eſt. igitur cũ de anima quærimus, niſi prius didicerimus quid ipſa ſit, utrum ſubſtantia, an quantitas, uerum pro ſubſtantia, ſi ſubſtantia ſit, ut eſt ipſam eſſe, aut quantitatem, aut qualitatẽ, aut aliquod ex alijs prædicamentis neceſſario conſequenter principio ea, quæ deinceps ordinantur concludentes, omnino pererrabimus alia pro alijs inquirentes. Ariſtoteles quoq; in phyſica inquit, quoniam cognoſcere, & ſcire accidit circa omnes modos, quorum principia ſunt, uel cauſæ, uel elementa ex eo; quod ea ipſa cognoſcimus, proinde ſi ad rerum cognitionem principia cognoſcere neceſſe eſt, alia autem ſunt aliorum principia, quodnã ſit alæ principiũ quærendũ eſt, & eo magis, quo dubioſior alijs in anima principij inquiſitio eſt.

At etiam utrum ſit eorũ, quæ in potentia ſunt, an magis entelechia quædam, non enim parum differt.

Semper per diuiſionem procedens, ueram diuiſionis particulam capit, & hanc ipſam ſubdiuidit. poſtquam igitur dixit, an ſubſtantia ſit, an quantitas, an qualitas, an ex alijs prędicamentis aliquod, alia quidem prætermiſit, id autem accepit, quod ſubſtantia ſit, hanc quoque deinceps & in corpus, & in incorporeũ diuidit, cum enim uellet corpus, & incorporeum dicere, dixit utrum ſit eorum, quæ in potentia ſunt, an magis entelechia quædam. per id quod dixit in potentia ſunt, corpus innuens: per entelechiam uero, incorporeum, nanque omne corpus uniuerſaliter potentia eſt, quod autẽ potentia eſt, uel eſt ſecundum ſubſtantiam, uel ſecundum aut quantitatem, aut qualitatem, aut in locum tranſmutationem. igitur in generatione, & corruptione omnia corpora per omnia, ex eo quod potentia eſt ſignificata, ſunt in potentia, nanq; potentia ſumus homines in ſpermate, & in menſtruo, & cum pueri ſimus, potẽtia habemus uiri magnitudinem. Similiter quoque in qualitate, frigidi ſumus potentia, cum tamen ſimus calidi, & potentia mouemur cum ſedeamus. Cœleſtia autem in tranſmutatione ſecum locum ſolum illud habent, quod potentia eſt, nanque ſol exoriens in meridie potentia eſt, atque ibi cum ſit actu, potentia eſt in occaſu, atque in alijs cœleſtibus eodem modo. Quoniam igitur in omnibus corporibus, quod potẽtia eſt ſpeculatur, propterea per id quod dixit potentia demonſtrando corpus declarauit. at quid ita in corpore ſtruxit hoc, in potentia, in incorporeo uero non dixit in entelechia per ablatiuũ caſum, uerum potius entelechia quædam per rectum? dico igitur q alud eſt potentia, & aliud in potentia. item aliud entelechia, & aliud in entelechia. materia nãq; ſolum eſt potentia, omnia enim ſunt potentia, actu autem nihil, forma autem ſolum entelechia eſt, quod uero conſtat materia, & forma, id & in potẽtia, & in entelechia eſt, hęc. n. pariter concurrunt, quodque eſt in potentia, hoc idem quoque eſt in entelechia, omnes enim formæ potentia ſunt in materia, quę modo hoc, modo illud actu fit, nunc enim cum ſit ea homo potentia, actu quandoque fit homo, magis autem ſimul habet, & quod actu, & quod potentia eſt, quoniam autem materia nunq̃ forma nuda eſt, ea uero forma actu quidem eſt hoc aliquid, ita aliud potentia, nanq; ſpermatis forma potentia eſt homo, quod igitur in his potentia eſt, in illis uero actu quodq; in diuinis, & incorporeis non eſt aliquod potentia, quoniam neq; ibi materia, neque propterea quicq̃ actu, nõ enim ſunt actu hoc aliquid, uerum ſunt ipſę per ſe formæ agentes puræ ſine materia, quare & in libro de interpretatione inquit, eas eſſe ſine potentia actiones, non autem eas dixit actu eſſe: propterea diſtinguens immateriale, & incorporeum a materiali, & compoſito natura, hoc ait, utrum ſit eorum, quæ in potentia ſunt, uidelicet ea corpora ſunt, quæ in potentia ſunt hoc eſt in materia, uel entelechia quædã. ſ. forma quędã pura, & immaterialis, differt autem non parũ; uidelicet non parum corpus ab incorporeo diſtat.

Conſiderandum quoque an partibilis ſit, an impartibilis.

Nos poſſumus, quemadmodum quoque Alexandro uidetur, hoc ſcilicet an partibilis ſit, an impartibilis, accipere in potentijs animæ, nanque illud quæri poteſt utrum multiplicis potentiæ ſit, an impartibilis, illam enim ipſam dicit Democritus impartibilem, non autem eſſe multiplicis potentiæ, idem narrans eſſe noſcere, quod ſentire, atque hæc ab una potentia procedere. Hunc locum ſic interpretari quoq; poſſumus: utrum ſimpliciter anima una quædam ſit in unoquoque, an in diuerſas animas diuidatur, quod in unoquoque ſint animæ plures. id autem patet, quod unam poſſumus, & plures dicere, plures quidem, quod inuicem ſpecie differunt, uegetatiua, rationalis, & irrationalis, atque etiam mutuo ſeparantur. unam uero propter earum coniunctionem, & affectum communem, etenim de ratione actiones tranſeunt uſque ad uegetatiuam, & harum motus, & uitæ fere ſibi ipſis rationem ſimul diſponunt, ſic igitur una eſt & non una. hoc autem modo pulchrius eſt enarrare illud partibilis, an impartibilis. utrum inquit una quędam eſt anima in omnibus animatis, an multæ. quod ſi multæ, utrum ſpecie differunt ſolum, an quoq; genere. dicerent autem unã eſſe eam, qui temperamentum dicunt, ad proprietatem namque temperamenti, quod in unoquoque ſit eam uariari, uelut unus aer cõmuniter undique inſpirans ſecundum eam proprietatem, quæ eſt in unoquoque animalium. illi autem hanc faciunt ſurſumq;, & deorſum, effectus cauſis meliores facientes, inanimatum nanque corpus animæ eſt cauſa, quod uita caret, uitæ, immobile mobilis, irrationale rationalis, & quæcunque ſunt iſtiuſmodi.

Et utrum ſit eiuſdẽ ſpeciei anima, an nõ. Quod ſi non ſit eiuſdem ſpeciei, utrum ſpecie differat, an genere. nunc enim qui de anima dicũt, et quęrut, humana de anima ſola perſcrutari uidentur.

Conſequens eſt, poſtquam propoſitum an ſit una, an multæ ſint, datumque multas eſſe, ut quæratur an ſit eiuſdẽ ſpeciei anima, an non, hoc autem non ut ad animas in unoquoque plures exiſtentes dici poteſt, at ſimpliciter omni de anima, quæ ſit in animatis, quod quidem magis credẽdum eſt, quæ enim dictio ſequitur, hoc declarat, id enim dicit, qui de anima, quæſiuerunt, de ſola humana perſcrutati ſunt. Quare de omni anima ipſum loqui manifeſtum eſt, & hoc, partibilis nempe, an impartibilis, magis ad hoc excipiẽdum eſt, ipſæ igitur, inquit, animæ ſimpliciter in omnibus animatis an ſolum ſpecie differunt, an quoq; genere? aſſumit enim rurſus ex diuiſione quod uerum eſt, atque conceſſum, ſcilicet eam ſpecie differre, etenim nunc quidem dicit. Qui quærunt de anima, de humana ſcrutari uidentur. quidam uero dicunt, in quorum numero Alexander eſt, ipſum obſcure loqui contra Platonem. Videtur enim Plato, & alibi frequenter quidem, maxime autem in Timæo, de anima quoque irrationali diſſeruiſſe. fortaſſe igitur in phyſicos, in Democritum, & in alios obſcure loquitur. At habemus ẽt ſuper his, quod reſpondendum ſit, illi enim dicerent in humana anima omnem animalem potentiam cõtemplamur, de humana igitur anima differẽtes, de oĩ quidẽ diſputamus.

Cauendum eſt autem ne nos lateat, utrum ſit eius una ratio, uelut animalis: an alia ſit uniuſcuiuſque, ut equi canis, hominis, dei.

Cum dixerit, utrum eiuſdem generis animæ ſint, an diuerſi, rurſus hic de genere ipſarum dicit, ſiquidẽ genus eſt, oportere cautos eſſe, & quærere utrum de omni anima diffinitio una reddi poſſit, an non. Vna autem redderetur definitio, ſi commune genus haberet, uelut animalis, cum ſit

genus

genus equi, hominis, & reliquarũ ſpecierum, diffinitio redditur una, ſubſtantia animata ſenſitiua, quæ diffinitio animalibus propter commune genus conuenit, quod ſi non habeant unum cõmune genus, non quidem diffinitio una reddatur ipſarum, non habent autem, quomodo? hoc quidem prius, illud uero poſterius natura in illis eſt, in quibus autem prius & poſterius eſt, horum cõmuniter prædicatum non eſt genus, prius autem natura eſt id, quo ſublato tolluntur alia, nõ autem illud, quo ſublato, reſtant alia, & illud quod infertur, non autẽ quod infert. eſt igitur in animis prius, & poſterius natura, ubi nanq; rationalis eſt, ibi quoq; irrationalis, & uegetatiua, atq; ubi irrationalis, ibi quoq; uegetatiua eſt, at ubi uegetatiua eſt, ibi non ſunt reliquæ, neq; ubi irrationalis, ibi rationalis eſt, & ſublata uegetatiua ſuſtulit quoque reliquas e ſubiecto. Quare in ipſis eſt & prius, & poſterius natura prior enim uegetatiua eſt, non dignitate, ſed quod aliæ ſine ipſa eſſe nõ poſſunt, & eodem modo rationali irrationalis prior eſt. quod ſi prius, & poſterius in ipſis eſt, non eſt igitur harum cõmuniter prædicatum genus, uidelicet anima, ſed ipſa eſt uox æquiuoca, uelut ea, quæ ab uno, & ad unũ. Quare neque ipſarum ſit una diffinitio, quoniam neq; ullius eſt æquiuocorum, ſed animarũ diffinitiones diuerſę ſunt, ut hominis, & canis, & equi uariæ dantur diffinitiones. unde & ipſe de anima quandam cõmunem redditurus rationẽ, non per diffinitionem, uerũ ex conuenientia quadã, quemadmodũ uidebimus, locutus eſt, ſiquidẽ cõmune quoddã in omni anima dicere oportet, quia. ſ. diffinitio cõmunis haud eſt.

Animal autẽ uniuerſale aut nihil eſt, aut poſterius: & ſimiliter ſiquid aliud cõmune prædicatur.

Putauerunt aliqui de ideis ipſum obſcure loquẽtem hoc dicere cõtra Platonem, at hoc nõ ita ſe habet. etenim quoq; ipſi uidentur eſſe genera & ſpecies, quæ ante multa ſunt, in metaphyſicis igitur inquit, quod quemadmodũ duplex eſt ordo, alter in exercitu, alter in militibus, & ex ordine exercitus, fit ordo militũ: duplex quoq; ſanitas, altera in medico, altera autem in ſano corpore, & ea, quæ in medico eſt, eam facit, quæ eſt in corpore: eodem quoq; modo in mundo, qui eſt ordo, ex ordine opificis factus eſt. Quare & ipſe rationes abſtractas rerũ cognouit, in hoc etiam tractatu inquit, eſt autem intellectus in actu res. euge & hi, qui animam ſpecierum locũ dixerunt, hoc idem dixerũt. in metaphyſicis quoq; de intellecto diuino rurſum differens ait. omnium ſpecies in ipſo eſſe. dicit igitur quod ſe ipſum uidens, res uidet, cum res ipſas uideat, ſe ipſum uidet, & alia infinita eiuſdem ſententiæ, quæ ex ipſius auctoritate poſſemus afferre in medium. Quapropter hic ſermo non de ſpeciebus eſt, quæ fuerunt ante multa, uerum de poſterioribus generibus, ideo nõ ſimpliciter dixit animal nihil eſſe, ſed appoſuit uniuerſale, quia ſcilicet animal ut ſubſtãtia eſt, & diffiniri poteſt. Vniuerſale autem animal nõ eſt in ſubſtantia, nõ eſt enim ſimpliciter uniuerſale animal, quod aliquid particularium nõ eſt, quare ut uniuerſale, & ut genus aliquod animal uel nihil eſt, uel poſterius, hoc eſt intelligibile. habet enim ſubſiſtẽtiã dum intelligitur, ut enim per ſe ſubſiſtens nihil eſt, & hominem diffiniens, & equũ, non inquantum cõmune eſt in multis uiſum indiuiduis ipſum diffinit, at inquantũ natura quædam eſt, & ſubſtantia, horũ nanq; multitudo propter materiã, non propter ſpeciem eſt. id etiam patet quod animal, & homo diffiniuntur inquantũ ſubſtantia eſt, nõ autem inquantũ de pluribus prædicantur. Etenim ſi unus fuerit homo, etiam diffinitio hominis congruit. Similiter amplius animalis. Sic quidem Alexander. Ariſto. autem, quoniam mentionem fecit animalis inquiens, omnia animę nonne eſt una diffinitio, uelut animalis? ideo id appoſuit, quod ut uniuerſale, uel nullũ eſt animal, uel poſterius. Si igitur omnino diffinitionem animalis uult eſſe, diffinitiones autem generum, quæ ſunt ante multa, nõ ſunt, non enim fieri id poteſt ut illa uideant rationes rerum productrices cum ſunt, diffinimus autem intelligibilia, nanq; etiam diffinimus intelligentiam, quam de rebus habemus, ea autem ſunt poſteriora genera. bene ergo diximus hæc eſſe dicta de generibus poſterioribus.

Ad hoc ſi non multæ ſunt animæ, ſed partes, utrum prius oporteat quærere animam totam, an partes? difficile autem, & harum determinare quales aptæ natæ ſint alteræ abinuicem eſſe: & utrum partes oporteat quærere primũ, an ipſarum opera uelut intelligere, an intellectum, & ſentire, an ſenſitiuũ? ſimiliter quoq; & in aliis. quod ſi prius opera, rurſus quiſpiam dubitabit, & ſi quæ ſunt prius inquirendum ſit, uelut ſenſibile prius quam ſenſitiuum, & intelligibile prius quam intellectiuum.

Poſtquam dixit utrum una, an multæ, quodq; ſi multæ, utrum ſpecie ſolum, an quoq; genere ſint alteræ: nunc alteram partem diuiſionis exequitur. Si enim, inquit, non animæ multæ, ſed partes. Hoc autem non multæ, rurſus dupliciter interpretabimur cum ſuperiore, uel enim in unoquoq; noſtrum, & etiam ſimpliciter animatorum non multæ animę, ut in homine uegetatiua, irrationalis, & rationalis, & harum partes, ſed una quidẽ eſt anima, partes autem eius ſunt hæ, uidelicet diuerſæ potentiæ, uel quod ſimpliciter anima non diuiditur ut genus in ſpecies multas animarum, in rationem, in iram, in cupiditatem, & reliquas, uelut unumquodq; horum ſit anima, quod quidem ſupra dixit utrum ſeparabilis, an inſeparabilis. genus enim diuiditur in ſpecies. quare in unoquoq; animatorum non anima, ſed pars eſt. uel partes animæ, animæ inquam ſimpliciter, quæ tota eſt, non genus. igitur inquit ſi non multæ animæ, ſed animatũ ſunt partes, potentiæ ſcilicet multæ ſunt, ſiue hoc modo, ſiue illo acceperis. Rurſus inquit multas habet oratio dubitationes. id enim quærendum eſt, unde incipiendum ſit, a doctrina, an a contemplatione: utrum a partibus, an a toto. utrunq; enim rationabile eſſe uidetur. nanq; putabit quiſpiam oportere incipere a toto, tanquam a manifeſtiore, partibus enim totum manifeſtius eſt. econuerſo putabit hoc oportere magis incipere a partibus, tanquam ſimplicioribus, oportet enim eum, qui cogniturus eſt aliquod compoſitum, cognitionem prius habere eorum, de quibus compoſitũ eſt. iterum quoniam potentiæ habent opera quędam, uidelicet operationes, omnis nanq; operatio ex potentia eſt, illud quærendum an ex operationibus incipiendum ſit primum, an ab ipſis potentiis. ex quo igitur ſubſtantiæ rerum ſunt incertæ, certæ autem ſunt operationes, propterea oportet a manifeſtis incipere. nanq; ex operationibus habitus, cum ſint habitus incerti, cum autem didicerimus habitus, quod idem eſt ac ſi diceremus potentias, ex ipſis quoq; ſubſtantias ponderamus. omnis enim potentia eſt ex ſubſtantia, & omnis operatio ex potentia. At poſtquam, inquit, hoc quoq; a nobis erit inuentum oportere ex operationibus incipere: Quoniam ſunt ad aliquid operationes, ueluti intellectio intelligibilis, & ſenſus ſenſibilis, & imaginatio imaginabilis, & cogitatio cogitabilis, & reliquæ ſimiliter, hæc autem ad aliquid: oportet autem ſcientem ea, quæ ſunt ad aliquid, illud quoque ſcire ad quod ea ſunt, neceſſe eſt inquit iterum quęrere utrum oporteat ex operationibus incipere, an ex iis, circa quæ operantur: & quoniam manifeſtiora ſunt operationibus ea, circa quæ operãtur, manifeſtius enim id quod ſentitur, quam ſenſus, & quod opinamur, quam opinio, & eodem modo reliqua. ex his igitur incipiendum, differt autem ſolum in intellectu & in intelligibili, hic enim intelligibile eſt incertius intellectu, nanq; noſter eſt intellectus, intelligibile uero eſt ſupra nos. hoc igitur oportet eum, qui intelligibilia cognoſcere uult, ſcire prius quidnam ſit intellectus. Sic igitur & Ariſtoteles in hoc ſolo facit, prius de intellectu, poſtea de intelligibilibus docens. Difficile autẽ eſt & in his diffinire qualia apta nata ſint abinuicem eſſe diuerſa, nanq; illud incertũ eſt, an ſenſus & imaginatio ſit idem, an alterũ, uel imaginatiuum, & locale motiuum, & in reliquis ſimiliter: atq; utrũ partes oporteat quę-

rere prius, an opera ipſarum, partes enim potētias ipſas, opera autem ipſarum, operationes ipſas, ut intelligere, an intellectum, intellectum quidem potētiam, intelligere uero operationem, & ſentire, an ſenſitiuum, ſentire rurſus operationem, ſenſitiuum autem ipſam potentiam, ſimiliter & in alijs uidelicet potentijs & operationibus in intellectu, & intelligibili, & in opinione, & opinabili, & in reliquis. Quod ſi opera prius rurſus quiſpiam dubitarit au oppoſita horũ prius, an opera quærendum ſit, hoc eſt an operationes, oppoſita autem dicimus operationibus, ſenſibile ſenſui, & reliqua ſimiliter, opponuntur autē hæc, uelut ad aliquid, ſenſus enim ſenſibilis eſt ſenſus, & ſenſibile ſenſitiui, & intelligibile intellectui, dicere oportebat ſenſibile ſenſus, & intelligibile intellectionis, hæc enim ſunt operationum ſignificatiua. Verum per abuſum dixit intellectiui, & ſenſitiui, quæ quidem ſunt potentiarum ſignificatiua.

Videtur autem non ſolum quid eſt cognoſcere utile eſſe ad contemplandum cauſas eorum, quæ ſubſtantiis accidunt.

Poſtquam expoſuit eas, quæ debebant quæri propoſitiones, & communiter in omni diffinitione, & priuatim in ea, quæ ad animã pertinet, iam nobis uult ipſe per hæc methodum quandam, atque facultatem inuentionis diffinitionum tradere, eſt autem methodus hæc, non ſolum inquit rerum diffinitio nobis confert ad cognoſcendum ſubſtantialiter exiſtentia in rebus, ueluti cum dicimus animam ſubſtantiam per ſe mobilem, per hoc enim concludimus quod & immortalis, & quod per ſe ſubſiſtens eſt, animæ immortalitatem dabimus ex diffinitione, & rurſus cum cognouerimus quid eſt trigonus, inuenimus ex hoc quod habet reliquo duo latera maiora, quodq; tres angulos duobus rectis æquales tenet, non ſolum igitur inquit in cognitionem eorum, quæ per ſe inexiſtunt rebus, conferunt nobis diffinitiones, at aliquando quoq; econuerſo ad cognoſcendum, quænam ſit propoſitæ rei diffinitio, confert nobis ſæpenumero cognitio eorum, quæ per ſe, & primo rebus inexiſtunt, hæc enim dicit accidentia hic, ut quoque ſuperius diximus. At ſi hoc eſt, uidebitur eſſe mutua demonſtratio, nanq; ſi per diffinitiones accidētia cognoſcimus, & per hæc econuerſo diffinitiones, mutua eſt demonſtratio. dico igitur quod non eſt mutua, nõ enim de eiſdem accidentibus utraq; dicit, ſed altera quidem, quæ per diffinitiones cognoſcimus, & altera rurſus, per quæ in diffinitiones facultatē habebimus, hæc enim manifeſta, & ex euidentia ſumpta accidentia conferunt nobis in diffinitiones nondum cognitas. diffinitiones autem in acceptionem non manifeſtorum ex euidentia accidentium, quemadmodum frequēter & ipſe fecit uolens diffinitionem loci reddere, quoniam hæc erat incerta, accipiamus, inquit, prius quaſi arbitratorem reduci diffinitionis ea, quæ ſecundum communem intelligentiam inſunt loco, uelut quod in loco eſt continere, hoc illi eſſe æquale, & quæcunq; alia ibi connumerauit. & cum dicit ſi reddita diffinitio eiuſmodi fuerit, omnibus ſecundum communem intelligentiam loco inexiſtentibus conueniat ut integra erit, quod ſit non, nequaquam. Sic autem & in infinito, & in uacuo, & in tempore: ſic etiã in ſublimibus cauſam quærēs grandinis, quęſiuit ea quæ cõmuniter illi ineſſe cõceſſa ſunt. quæ quidē in autumno aut in uere fieri ſolent, & in hyeme in locis tepidioribus, poſtea inquit talem de ipſa reddamus cauſam, quæ omnibus his conueniat, ſic igitur inquit & nunc, quoniam quærimus animæ diffinitionem, ipſa autem certa non eſt, accipiamus ea, quæ ex euidentia per ſe animam primũ conſequuntur, ut ex his uiam faciamus in acceptionem diffinitionis ipſius, uelut imaginatiuum, locale motiuum, uitæ factiuum, & quæcunque ſimilia, quæ propria ſunt animæ, quare poſt exitum ipſius non operatur hæc, atque talia corpus.

Quemadmodum in mathematicis, ut quid rectum, & quid curuũ, uel quid linea, & ſuperficies, ad cognoſcendũ quot rectis ipſius trianguli anguli ſunt æquales. Sed econuerſo accidētia conferunt magnam partem ad cognoſcendũ quod quid eſt.

Hoc exemplũ eſt huius, ꝙ ex diffinitionibus inueniemus ea, quæ per ſe inſunt rebus, nanq; in mathematicis eſt utplurimum neceſſarium ex diffinitionibus conſequentia cognoſcere, quoniam in ijs non poſſumus a ſenſu quicquam accipere eorum, quæ illis inſunt, at prius oportet ſcire quid ſit trigonus, poſtea ſic ex hoc ſyllogizare quid ipſi conſequens eſt, per exemplum autem declarauit ſe nunc accidentia dicere, quæ per ſe primo ſunt. Trigono nanq; primo, & per ſe hoc ineſt, ut habeat tres angulos duobus rectis æquales, ſoli enim, & omni trigono hoc ineſt. in cognitionem horũ igitur, inquit, confert ſcire quidnam linea ſit, uel quid ſuperficies, uel rectum, uel curuum, hæc autem exempli gratia, uelut in ſuppoſitione dixit. nõ quod, uel hæc omnia, uel ſolum conferant ad diſcendũ duobus rectis eſſe æquales tres angulos, neq; enim diffinitio curui, neq; ſuperficiei nihil quicquã confert, oportet, autem, & aliorum quorundam diffinitiones aſſumere. in his igitur ad acceptionem accidentium aſſumptione diffinitionis opus eſt, quoniam nihil ex euidentia de illis dicere poſſumus, aliquando autem in alijs rebus ad acceptionem diffinitionis accidentium cognitione opus eſt, quemadmodum in loco, & tempore, & uacuo, & infinito, & nunc in anima, quoniam diffinitio non certa eſt, hæc autem ex ſenſu manifeſta ſunt.

Cum enim habeamus reddere per imaginationem de accidentibus, uel omnibus, uel pluribus: tunc quoq; de ſubſtãtia habebimus aliquid quam optime dicere.

Imaginationem, inquit, ſcilicet planiorem cognitionem, uidelicet apparentia, & manifeſta, imaginationem uocauit, quod ea ſint aperta, tunc quoq; de ſubſtantia habebimus, optime dicere, ſi nanq; eorũ multa, quæ per ſe, & primo inſunt rebus, cognoſcere poterimus, uelut inueſtigantes per hęc inuenire rei diffinitionem, ſubſtantiã autem dicit omnia quæ ſimpliciter, & diffinitionem, & quæcunque alia ſunt in ſubſtantia, cum enim diffinitionem inuenerimus, per ipſam quoque omnia, quæ ſubſtantiæ inſunt, inueniemus, & hoc uolens ipſe declarare ſubintulit.

Omnis enim demonſtrationis principium eſt, quod quid eſt.

Hoc uidelicet, & ſi ex euidentia habemus quandam cognitionem eorum, quæ ſubſtantijs accidunt, attamen hanc ipſam cognitionem habemus è ſenſu, & non demonſtratiuum, cum uero diffinitionem cognoſcamus, tunc ſcienter principijs uſi diffinitionibus ipſis eorum cognitionem capere poſſumus. Sane autem non ad omnia ſimpliciter accidentia ſubſtantijs hoc excipiendum eſt. accidentia autem (ueluti iam dixi) quæ primo, & per ſe inſunt, ut non appareat eſſe mutua demonſtratio, ſiquidem per accidētia diffinitionem, & econuerſo per diffinitionem accidentia cognoſcimus, at alia quidem ſunt, per quæ diffinitiones diſcernimus, quibuſcunq; cognitionem de ſenſu habemus, uelut hoc ut ſimul cũ adeſſe uitam inferte corporibus, hoc enim proprium eſt animæ, eſſe cauſam nutrimenti, augmentationis, generationis, eſſe animalibus cauſam, motus in latera, hæc enim ſenſui cognobilia ſunt. Attamen ex diffinitionibus, quædam exiſtētia dubia colligimus, ueluti immortalem eſſe rationalem animam, poſtquã enim inuenerimus in diffinitione ipſius, quod eſt ſubſtãtia per ſe mobilis, ex hoc quod per ſe mouetur immortalem eam eſſe collegimus, diffinitio nanq; ſumitur ex his, quæ per ſe rebus inſunt, non tamen omnia, quæ per ſe ſunt, amplectitur, at ea, quęcunq; ſunt apta ſeparare ſubſtantialiter aliorũ ſubiectam naturam, uel igitur ſic excipiēdum illud, omnis enim demonſtrationis principiũ eſt quod quid eſt, uel quod ego dixi, quod eſt quoq; magis uerum, & Alexandro placet. Omniũ prorſus quæ per ſe rebus inſunt, principium eſſe diffinitionem dicit, quomodo enim poteſt illud fieri, ut is demonſtratiue cognoſcat ea, quę per ſubſtantiam

ſunt

ſunt in re, qui huiuſce rei ſubſtantiam nõ cognoſcat: etenim de ſenſu licet accipere quædam ex his, quæ rebus inſunt, ex quibus etiam occaſiones ad diffinitionem inuenimus, at qui ſubſtantiam rei non cognoſcit, is ex illis cognitionem perita(m) capere non poteſt, hęc autem diffinitio eſt. unum nanq; uere principiũ eſt huic, qui bene conſilium capturus eſt. Scire oportet de quonam ſit conſiliũ, uel tota errare uia neceſſe eſt, ꝙ enim ſit in anima imaginari, ſentire, intelligere, & ſimilia, illud e ſenſu ſcimus, at quæ nam ſit horũ natura, atq; utrum eadem ſint inuicem, an diuerſa, & quæcunq; de his quæruntur, nequaquam ſcimus, uerũ tunc ſcienter de ipſis cognitionem capimus, quando ipſius animæ ſubſtantiã cognoſcimus, mutua uero demonſtratio nõ eſt. cum enim ſint omnino quatuor problemata, an ſit, & quid ſit. & quale quid ſit, & propter quid ſit: hoc quidem quod hæc ſint, ex euidentia accidẽtia capimus, & quod quid eſt ex ipſis coniecturam facimus, ex diffinitione autẽ non cognoſcimus quod accidentia ſunt. at quod quid eſt, & quale, & propter quid. quapropter per hoc quidẽ quod eſt ipſorũ accidentiũ, quod quid eſt ipſius diffinitionis cognoſcimus, per hoc autẽ quid eſt ipſius diffinitionis reliqua problemata ipſorũ accidentiũ. quare nõ ſecundum idem mutua demonſtratio eſt, hoc autem nihil abſurdum, per mutua quædam demonſtrare non ſecundũ idem, uerum ſecundũ aliud, atq; aliud, & quod ſit huius mentis Ariſtoteles declarant ea, quæ ſequuntur.

Quare ſecundũ quaſcunq; diffinitiones nõ accidit accidentia cognoſcere, at nec coniectare de ipſis facile. patet ꝙ dialectice dictæ ſunt & uane omnes.

Conſona ſunt hæc ijs, quæ dicta ſunt, nam ſi principium omnis demonſtrationis eſt, quod quid eſt, omnis neceſſitas eſt, ſi talis non ſit reddita rei diffinitio, ut per ipſam de omnibus, quæ per ſe inſunt rei, clarũ ſit ueluti per principiũ ſcientiam facere, uel coniectura quędam accipere, quoniam non omnis, quę rei inſunt per ſe, in diffinitione manifeſtantur, neceſſe eſt, inquit, talem diffinitionem dialecticam eſſe, & uane dictam, uidelicet in uano latam, minimeque rei naturæ congruentem, neque tanquam ad applicandam rei ipſius intelligentiæ extremitatem, ſed eſſe ſuſpenſam, & rei naturam non contingere, neque extremo pede cogitationis inhærere fere rei, dialecticam autem, hoc eſt non naturalem, ſed ſimpliciter ad gloriam reſpicientem, & ut aliquid dicere uideatur, qua de re ipſe paulopoſt mentionẽ faciet in eo, quod dicit iram eſſe ultionis appetitũ, non enim naturalis eſt hæc diffinitio, nanque ſubſtantiam iræ non declarauit, at ab ea abſcindens quiddam, quod in ea exiſtentiam habet per ſe diffiniuit, ex quo neque conſequentia iram cognoſceremus, quemadmodũ ex eo, quod dicit, iram eſſe feruorem ſanguinis circa cor propter ultionis appetitum, hæc enim diffinitio, quæ conſequuntur cognobilia facit, quoniam palpitatio quædam cordis conſequitur eos, qui correpti ſunt ira, circa; eas partes, quæ ibi ſunt, ſit caliditas, itanque rubeſcunt, hoc autem propter motum ſanguinis eſt, talis eſt etiam a Xenocrate reddita animæ diffinitio, numerus enim, inquit, eſt ſeipſum mouens, qui enim hanc audiuerit, ex ipſa poterit coniectare, & capere nihil eorum quæ in anima, aut in animali ſunt. Regulam autem nobis reddendarum diffinitionum per hæc Ariſtote. tradidit, oportere ſcilicet ipſas eſſe tales, ut omnia quæ per ſe rebus inſunt, per eas, uelut ab aliquo principio ſyllogizare poſſint, hæc enim perfectiſſima diffinitio eſt.

Dubitationem autem habent, & paſſiones animæ, utrum ſint omnes communes, eius quoque quod habet, an ſit aliqua etiam ipſius animæ propria, hoc enim accipere quidem neceſſarium eſt, at non facile, uidetur autem plurimorum nullum ſine corpore pati, neque facere, uelut iraſci, confidere, cupere, omnino ſentire.

Poſtquam dixit problemata, quæ in ratione animæ quęrenda erant, & eſſe quandam facultatem ad acceptionem diffinitionis enarrauit ſcilicet e ſenſu cognitionem eorũ, quæ per ſe ſunt in anima, hoc etiam ipſum dicit, eſſe maxime dubium de paſſionibus animæ contẽplationem quandam capere, ueluti occaſionem ad ipſam diffinitionem, non enim habemus, inquit, e ſenſu diiudicare, an omnes animæ paſſiones utriuſq; ſimul ſint animalis, uidelicet cõmunes, an ipſa quoque priuatim quaſdam cõmunes paſſiones habeat. neceſſe eſt enim, inquit, omnino hoc ante capere ad animę ſubſtantiam cognoſcendam, capere enim illud eſt difficillimũ. Si quidem igitur corpore, ut inſtrumento utitur priuatim habens operationes, non ad diffinitionem uti corpore oportet, nanq; aſcia ſubſtãtiam fabri non cõplet, ſin autem ſubſtantiam in corpore habet, ut ſimul utriuſq; ſint operationes, neceſſe eſt in diffinitione corpore uti, quemadmodũ diximus in ira. neceſſaria eſt igitur horum acceptio, at nõ facilis. paſſiones autem communius ipſas operationes animę uocauit, apparet autem ut plurimum nihil ſine corpore pati, neq; facere, plurimæ nanq; paſſiones & cum corpore fiunt, & circa corpora, etenim iraſcentibus, & triſtantibus, & cupientibus, & audentibus, & timentibus, & in omnibus talibus ſimul patitur, atque mouetur corpus, at etiam ipſæ horum paſſionum, operationes circa corpora ſunt. Quare ſunt hæc utriuſque, non autem animæ propria.

Maxime autem uidetur proprium intelligere.

Ecce iterum paſſionem ipſum intelligere uocauit, hoc ueluti contra Andronicum Rhodium, qui librum de interpretatione adulterinum fecit, nanq; ibi dixit Ariſtoteles intellectiones paſſiones animæ. quemadmodum dictum eſt in libro de anima, nullo modo autem appareat in libro de anima, ueluti nominauit Andronicus, ipſas intellectiones paſſiones, dixiſſe, ecce igitur & hic inquit: quam maxime autem ſimile eſt proprio ipſum intelligere, propria enim paſſione uidelicet.

Si autem eſt, ut hoc imaginatio quædam, uel non ſine imaginatione, non continget utique, hoc eſſe ſine corpore.

Si intellectio, inquit, uel imaginatio quędam eſt, uel abſq; imaginatione non ſit omnino neceſſe eſt, ut neq; intellectio propria ſit animæ, ſed utriuſq; ſimul, ſiquidem imaginatio dependet a ſenſu, ex ipſo enim Typos habet, ſenſus autem ſimul eſt utriuſque, & hic quidem, ueluo problemance hoc pacto dixit, manifeſte enim in tertio ſermone dixit abſq; imaginatione eſſe ipſam intellectionem, dicit autem ſic, primæ autem intellectiones, quid differet, ut imaginata non ſint, uel neque alia imaginata, at non ſine imaginatis, primas dicens intellectiones, quæ circa intelligibilia ſunt, quas ſine imaginatione eſſe enuntiauit. hoc autem, nõ ſine, tribus modis dicitur, uel enim neq; nocens, neque iuuans, ut dicimus, non ſine umbra, quod eſt in lumine corpus, neq; enim corpus umbra quicquam iuuat aut nocet: uel quod ex neceſſitate eſt, ut inſtrumentum, uel aliquid tale, ueluo cũ dicimus, Achilles uirum ſe ſtrenuum præſtitit, at non ſine lancea, neceſſario nanq; illi lancea opus erat ad ſtrenuitatem, nõ enim ſe ſtrenue gerere nudus poterat: uel quod ad impedimẽtum eſt, ut cum dicimus, qui in hyeme nauigauit ſeruatus eſt, at non ſine periculo, hic enim capimus ut impeditiuũ hoc, non ſine, in hoc autem neque alia imaginata, nõ ſine autem imaginatis, uelut impeditiuum hoc, non ſine, accepit, in propoſito autem dicto. Si autem eſt & hoc imaginatio quædam, uel non ſine imaginatione, hoc non ſine, hoc ex neceſſitate inquit: ut ſi inſtrumentaliter indigeret intellectus imaginatione ad operationes proprias adimplendas, quare ſubintelligit hoc, neque continget utique hoc eſſe ſine corpore, ueluti in ſuppoſitione autem ſermo eſt.

Si quidem igitur eſt aliquod animæ operum, uel paſſionum proprium continget utique ipſam ſeparari: ſin uero nullum eſt ipſius proprium, non utique erit ſeparabilis.

Multa quidem ex hoc facta eſt expoſitoribus ambiguitas, arbitrati enim Philoſophum conuertentia cum contrapoſitione uſum eſſe, dubitauerunt haud immerito, ac ſi Philoſophus ex antecedente male ſit uſus conuertentia, cum de conſequente factam eſſe conuertentiam oportuerit. dixit enim inquit ſic, ſiquidem eſt propria aliqua paſsio animæ, ſeparabilis eſt, poſtea accepit oppoſitum antecedẽtis, & parauit oppoſitum conſequentis, ſi autem nulla eſt propria aliqua paſsio animæ, neq; ipſa erit ſeparabilis, cum debuerit ex conſequenti uice uerſa conuertere: ſi autem non eſt ſeparabilis, non habet aliquam paſsionem propriam. Expoſitores autem Attici bene inquiunt, cum non hic omnino conuertentia uſum fuiſſe, at duo quædã coaptata accepiſſe duabus quibuſdam datis regulis, quas iam acceptas hinc indicauimus, quod horũ omnino ſubſtantiæ ſunt ſeparabiles, quorum ſunt a corporibus operationes ſeparatæ, & quorũ ſunt inſeparabiles operationes, eorum quoq; neceſſario ſubſtantiæ ſunt inſeparabiles: ſiquidem enim ſit operatio ſeparabilis, ſubſtantia uero inſeparabilis. nam quidem operationes ẽ potentijs, potentiæ uero de ſubſtantijs, cum ſit operatio ſeparabilis, quod ſi ſeparabilis eſt, neceſſe eſt aliquam operationem eſſe ſine ſubſtantia, & ſine potentia, quod quidem fieri non poteſt, omnis nanq; operatio ex potentia eſt, omnis autem potentia de ſubſtantia. omnino igitur neceſſe eſt, cum ſit operatio ſeparabilis, eſſe quoq; ſubſtantiam ſeparabilem. Quod ſi hoc eſt, illud quoq; neceſſarium eſt, eam eſſe immortalem, atq; incorruptibilẽ. quid ita? omne enim corruptibile, duobus modis corrumpitur, uel in ſua ipſius elementa reſoluendo, ueluti noſtra corpora, uel extinguendo in ſubiecto, quod ipſum fiat inutile, ueluti muſica reſolutis chordis extinguitur. cum ſit igitur differentia duplex, uel ut in corporibus, uel ut in incorporeis habẽtibus eſſe in corpore ſubiecto: ſi demonſtratum eſt animam ipſam & incorpoream eſſe, & a corpore ſeparabilem, nullo igitur modo corrumpitur. item, cum ſint operationes inſeparabiles, neceſſe eſt & ſubſtantias inſeparabiles eſſe: quod ſi ſeparentur ſubſtantiæ, erunt inefficaces, & fruſtra: nihil autem fruſtra neq; Deus, neq; natura facit. Quapropter omnino neceſſe eſt, cum ſint operationes inſeparabiles, eſſe quoq; ſubſtantias inſeparabiles. hæ igitur regulæ ſunt, quas communiter amplectuntur omnes, & qui mortalem, & qui immortalem eſſe dicunt animam. inſtantiæ feruntur ad has regulas, ad utranque una, & antea ad primam, quomodo enim (inquiunt) Ariſt. dixit quod ſi eſt aliqua paſsio propria animæ (idem ac ſi diceret operationem) ſeparabilem habet quoq; ſubſtantiam. ecce enim (inquiunt) oculus habet operationem propriam, quod eſt uidere, neq; tamen habet ſubſtantiam ſeparabilem, non enim poteſt oculus a corpore ſeparari. quid igitur ad hoc dicimus? quod hoc proprium duplex eſt, aut ut proprium partis, quemadmodum dicimus pedis proprium eſſe ire, non enim dicimus ire eſſe proprium pedis, tanquam pes non indigeat toto, pedi nanq; toto corpore opus eſt, at hoc dicimus ueluti huiuſce partis præter alias proprium ſit, aut quod nõ ad ſubſtantiam toto egeat, quemadmodũ ſi quis dicat uiſcoſitatem in aqua mixta oleo, eſſe olei propriam, uel dulcedinem in mulſo, eſſe mellis. dicit igitur talis proprium non ſimpliciter ut partis, uerum ut illud quod ad ſubſtantiam toto non indigeat, non enim mulſo, ut conſtet, eget dulcedo, ſed eſt a toto ſeparabilis, nanq; eſt in ſolo melle. proprium hoc igitur Ariſto. dicit, quod & exiſtenti ſeparabile eſt. Separabilis enim dulcedo eſt a melle, ab utroq; cum ſit mellis propria. Oculus quidem dicitur habere propriam operationem, non ut eam, quæ toto indigeat, uerum ad oppoſitionem totarum partium. Quoniam huic toto opus eſt ad ſubſtantiam, nanq; & cerebro, & neruis uiſiuis, & ſpiritu, & hiſce talibus opus eſt. Quare propria quidem oculi operatio eſt ut ad alias partes, non autem propria ut ad totum, nanq; illi toto opus eſt, ad conſtitutionem. Inſtantia autem ad alteram regulam hæc eſt. quomodo, inquit, quod quorum operationes non propriæ, ſed utriuſque ſimul ſunt, ac ſi diceret inſeparabiles, horum neq; ſubſtantia ſeparabilis eſt? Ecce enim (inquiunt) gubernatoris operatio quidem eſt inſeparabilis a nauigio, ſubſtantia uero ſeparabilis eſt, ſeparatur enim gubernator a naue. Dicimus igitur quod ipſe gubernator operatur, & ut homo, & ipſæ quidem ut gubernatoris operationes a nauigio ſunt inſeparabiles, neq; ipſius gubernatoris propriæ: quæ uero ſunt ut hominis, ipſæ propriæ ſunt gubernatoris ut hominis, quare & ipſa ſubſtantia ſeparabilis eſt. non enim hoc dicimus, quod oporteat ſeparabilem ſubſtantiam omnes habere proprias operationes, & ſi non omnes habeat, non erit ſeparabilis: at cum penitus habeat operationem quandam ſeparabilem, omnibus quidem modis eſſe ſubſtantiam quoq; ſeparabilem oportet, in inſeparabilis autem ſubſtantia, oportet omnino omnes operationes communes eſſe, atq; propterea inſeparabiles. ob hanc rem igitur gubernator et ã, nanq; operatur in nauigio, & ut homo intelligẽs, differens, comedens, bibens, & ſimpliciter affectus animales, ideo & ipſa ſubſtantia a naue ſeparabilis, quoniam anima quoque rationalis in corpore exiſtens duplices habet operationes, has quidem ut in corpore, ipſa etenim quædam eſt ueluti gubernatrix corporis, has uero ut animæ rationalis proprias. quæ igitur ut in corpore ſunt ipſius operationes, ipſæ ſunt utriuſque ſimul inſeparabiles, ut mouere corpus, & uiuificare, id enim patet, quod has habet operationes, quandoquidem ſit in corpore. nanq; ſi ſeparetur a toto corpore, quid mouebit? quid uiuificabit? quæ uero ut rationalis ſubſtantiæ ſunt operationes, diſcurrere, intelligere, ipſæ quidem tanquam nihil corpore indigeant, ſunt ipſius propriæ, atq; ob hanc cauſam & ipſius ſubſtantiam ſeparabilem demonſtrant. quare & Ariſtoteles poſtquam dedit omnis animæ diffinitionem cõmunem, ſiue rationem diffinitioni ſimilem, dixitq; quod eſt entelechia corporis naturalis inſtrumẽtalis potentia uitam habentis, quærit utcunq; quomodo dicimus entelechiam eſſe, utrum, inquit, ut inſeparabilis entelechia eſt anima, uel ut nauigator nauis? Quare ſciuit & ipſe entelechiam quandam ſeparabilem, inquantũ uult eſſe animã entelechiam. Rurſus quærunt, quare cũ dixerit: ſi quidẽ igitur eſt aliquod animæ operum, uel paſsionum proprium, ſubintulit? cõtinget unq; ſeparari. oportebat enim dicere neceſſarium eſſe ipſam ſeparari. Dicimus igitur, quod ut ad totum ipſius habitum, hunc, qui eſt ad corpus, aut etiam ad corpora dixit. Quoniam enim nunc, dum eſt in corpore, ſeparabilis eſt a corpore, propter hoc, inquit, eam poſſe a corpore ſeparari, & ſi rurſus fiet in corpore, & non penitus in infinitum æuum manet ſeorſum a craſsitudine huiuſce corporis, quod autem fit in quodam, & priuatur ipſo, contingentis naturæ hoc eſt, ueluti caleſcere, & frigeſcere, ſedere, & ſurgere. Quare ſicut ego dixi, cum reſpexerit ad habitum totum, qui eſt ad corpus, eo modo dixit. fortaſſe autem ulterius hæc extendens ſermonem, & uſque ad dictum corpus ipſius ſpeciei, quod æterne inquiunt ipſi coaptatum eſſe, ſic dixit, contingit, quod quantum inquit in eius ipſius natura ab eo ſeparari poteſt, & ſi non eſt neceſſarium ipſam ſeparari ab eo, tale autem contingens eſt, quo neceſſario non exiſtente, poſito tamen in eſſe, nullum impoſsibile ſequitur. quantum igitur in ſua ipſius natura poteſt ab eo ſeparari. præterea dicimus, quod cõtingens, quemadmodum ipſe dicit in libro de interpretatione, fertur & in neceſſario, dicimus enim poſsibile eſſe ſolẽ eſſe in ariete, & quidem cũ neceſſario futurus ſit. poteſt igitur, & hic poſsibile accipi id, quod in neceſſario eſt,

Sed quemadmodum recto, quatenus rectú eſt, multa accidunt, ueluti tangere æneam ſpheram ſecundum punctum: non tamen tanget hoc ſeparatum ipſum rectú, eſt enim inſeparabile, ſiquidem ſemper eſt aliquo cum corpore.

Obſcuritatem fecit dicto æquiuocatione uſus cũ ſit, neq; diſtinxerit ea, quæ diuerſa ſignificant. Rectum enim partim quidem capit ipſum participatum, ipſaq; dico rectitudinem,

partim autem participans, uidelicet utrunq; ſimul, dico autem directū corpus, qualis eſt regula. hoc autem exemplum huiuſce rei eſt, quod operatione inſeparabili exiſtente, neceſſe eſt & ſubſtantiam eſſe inſeparabilē. quid igitur, inquit, quod quemadmodum dicimus, ſecundum punctum tangit rectum æneam ſphæram, demonſtratū eſt enim in geometria quod & ſuperficies ſecundum punctum ſphæram tangit, & circuli linea ſimiliter, & nō, quoniam dicimus lineam hoc eſſe affectu affectam ipſam per ſe dicimus affici, ſed uidelicet, quæ in auro, uel lapide, uel aliqua tali re ſit. nec quando animam ipſam exiſtentem dicimus pati, ipſam per ſe pati dicimus, at utrunq; ſimul. ob enim cauſam appoſuit æneā ſphæram, ne ſermonem ipſum capiamus de recto, quemadmodum hi, qui tradunt diſciplinas, faciunt. geometra enim demonſtrans quod ſphæra ſuperficiem circa punctum tangit, nullam materiam accepit, ſed ipſas per ſe rationes demonſtrat. Cum igitur dicat, quemadmodum recto, quatenus rectum eſt, accipit quod in materia eſt: dicendo autem, non quidem tanget hoc ſeparatum rectum, rectitudinem ipſam, ipſa igitur, inquit, ſeparata a ſubiecto, nō amplius patietur hoc, neque tanget æneam ſphæram, quoniam nihil ei ſubſtituit, accipit proportionale animæ quidem, rectitudinem: utriq; autem, directum corpus: ſenſibilibus autem, quibus cōtra accipitur anima, æneam ſphæram. ſi igitur & anima ſic contra capitur a ſenſibilibus, ut rectū tangit æneam, patet ꝙ ſeparata a corpore, non amplius corripietur a ſenſibilibus, ſed ſtatim diſcedet dicimus. igitur ꝙ quemadmodum ſenſibile rectum ſenſibilem ſphæram contingit, ſic & intelligibile intelligibilem: igitur & anima ſeparata a corpore, & ſi nō ab ſenſibilibus ſpeciebus corripietur, at certe ab intelligibilibus, & immaterialibus. hoc autem multa accidunt, quaſi dicat, ꝙ ſequitur habere omnia ſigna poſita, ad coaptandum altera recta, & ſimilia.

Videntur autem & animæ paſsiones omnes eſſe cum corpore, ira, māſuetudo, timor, miſericordia, confidentia: adhuc gaudium, & amare, atq; odiſſe. ſimul enim cum iis patitur aliquid corpus.

Duobus modis oſtēdunt paſsiones animæ nō eſſe ipſius animæ proprias, ſed utriuſq; ſimul, & ex hoc, quod omnino ſimul cum his mouetur corpus, nanq; cum ira circa præcordia ſanguis mouetur, cū cupiditate autem diſponitur etiam hepar, & pudore facies rubet ſanguine in ſuperficiē fuſo, ſit autem timore pallor, contractione ſanguinis in profundum facta, et ſimpliciter in unoquoq; paſsione corpus aliquo modo ſimul diſponitur. ꝙ ſi corpus cum animę paſsionibus ſimul mouetur, id patet animæ ſolius non eſſe eas proprias, at utriuſq; ſimul. primus autem modus ex hoc patet. altero autem modo id oſtendunt, ꝙ illi qui ſic bene natura temperati ſunt, qualecunq; temperamentū teneant in corporis affectuum motu, natura tales ſunt. uidemus enim aliquos commode quidem ſe habentes ad iram, qui eo modo temperati ſunt: aliquos uero difficiles eſſe motus, qui contrario temperamento conſtituti ſunt. ſimiliter in reliquis uidemus, ꝙ aliqui ebrij fiunt, aut iratiores, aut timidiores, aut audentiores, aut impudentiores, & ex infirmitate ſit aliquis aptior ad iracundiam, & aliqui tales cibi libidinem magis mouent, aliqui uero tales extinguunt. inde medici dicunt, ꝙ animæ potentiæ tēperaturas corporis ſequuntur, quare quoq; dicunt qui talia ſunt conſtitutionis, proniores ſunt ad iram, ueluti qui magis melancholici ſunt: qui uero calidiores ſunt, aut humidioris naturæ, in libidinem propenſiores. & ſimpliciter in unoquoq; affectu in quandam cōplexionis qualitatem cauſam referunt, atque etiam ſublimius aſcendunt in arcanas potentias, & eos memoria tenaciores dicunt, qui aridiori cerebro tēperati ſunt, at eos eſſe tardiores ad intellectionem, contrarios autem cōtrarium affectum ſuſtentare. Similiter in imaginatione, atq; in reliquis affectibus, & quod ab initio temperies fecit, hoc idem ipſa uiuendi ratio in tēperaturam deducit, ideo qui ſtudioſi ſunt cognitionis, & cibi, & potus curam modeſte gerunt. unde & hoc dictum eſt, obeſus uenter mentem ſubtilem non gignit. quare quidem non intelligeremus in ebrietate, quæ ante ebrietatem intellexiſſemus. Similiter autem & moderate ſe habentes circa nutrimentū, & immoderate, & omnino ingenioſiores, & acutiores, & econuerſo ſegniores iuxta tale temperamentum fiunt. Inde igitur medici dixerunt animæ potentias ipſam corporis temperamentum ſequi. ad hęc autem dicunt expoſitores Attici, quod quemadmodū ipſi dicunt eam propterea eſſe in ſubiecto corpore, quia tales appetitus animæ corporis temperaturas ſequuntur: ita nos quoq; de contrario contrariū præparauimus. ſi enim, quoniam ipſos habet appetitus, qui temperamentum ſequuntur, propterea inſeparabilis eſt: ergo ſi non ſequatur temperamētum corporis, erit ſeparabilis. Videmus igitur quod quidam praue temperati non habuerunt ſequētes appetitus ipſas tēperaturas propter philoſophiam, ſed his meliores facti ſunt. quod quidem nō eſſet factum, ſiquidem ut in ſubiecto potentia eſſet in cōplexione, ſicut eſſe album, uel luteum, uel nigrum, quę quidem de tali cōplexione fiunt, & ſi decies millies philoſophetur quiſpiam, non aliquid horū continere poteſt, donec è diuerſo complexio conſtituātur, ſic omnis erat neceſſitas, ſi uelut effectus erat complexionis talis, appetitus talis ipſius animæ, non poſſe eum, qui magis ad iram temperatus eſſet, ab ira ſe continere, ſimiliter quoq; in alijs. nunc autem non ſit hoc, non igitur appetitus animę neceſſario ſequuntur complexiones corporis, & hoc ipſi quoq; medici dicunt, cum enim dixiſſent animæ potentias corporis complexiones ſequi, addiderunt ſine exercitijs philoſophiæ. quare ſi poſſunt exercitationes circa philoſophiam id facere, ut animæ inclinatio non ſequatur cōplexiones corporis: eſt aliquid igitur & in nobis, neq; ſequuntur neceſſario, quare non in cōplexione habent eſſe, ſi nanq; hoc erat, quomodo affectibus repugnauit? unde pugna, & fœderis uiolatio inter affectus & rationem? nihil enim corpori ſui conſeruatiuo repugnat, neq; cauſæ repugnare contendit. quare ſi cauſa erat cōplexio animatiuis omnibus motibus, nō quidem aliquando ipſa cōtra ſe pugnauiſſet, nanq; pugnantia contraria ſunt. quod igitur ſit anima rationalis a corpore ſeparabilis, illi, qui bene uiuunt, ſatis oſtendunt, quibus faſtidio corpus eſt. at qui nihil proprium ſubiectū deſpicit, uerum quoq; ſeruare ipſum uult: at anima ipſa contrarium facere uidetur, affectus autem quoniā dati ſunt animæ in generationē deſcendenti dictis de cauſis, habentes in ſubiecto ſpiritu eſſe, tranſeuntes autem, quemadmodum diximus, in hoc quoq; craſſum corpus, nō ſine tali quidem complexione fiunt, ut non ſine chordis harmonia, nō tamen ſimpliciter effectus complexionum ſunt, ſed quemadmodū indiget omnino muſicus talibus chordis, ipſa uero harmonia ex ijs rationibus, quæ ſunt in muſico, in tali chordarū conuenientia facta eſt, eodem modo dicimus affectus nō quidem ſine tali complexione fieri, non tamen complexionem eſſe, aut complexionis effectus. Verum ueluti ea, quæ ſponte naſcuntur, egent omnino quidem tali terra, egēt etiam pluuia, non tamen hoc eſt ſufficiens in ipſorū generationem, ſed horum rationes de tota inſtitutione producunt: hoc modo dicimus ex inſtitutione tota rationes in tali complexione infundere rationes affectuum horum ſecundum meritum uniuſcuiuſq; animarum rationalium. & quemadmodū ſpecies, quæ ſit in ſpontaneis, neq; ex mixtione terræ, & aquæ ſimpliciter facta eſt, neq; extrinſecus ſuſtinēdo ſponte præorſa ingignitur, ſed rationes inſtitutiuæ in tali elementorum aptitudine ingenerant, atq; inſtituunt affectuū ſpecies. neq; enim cauſæ priora effectibus facere deſiderant. ſi enim, uelut iam diximus, complexio cauſa eſt iræ, & cupiditatis, & ſenſus, & imaginationis, illud, quod eſt ſine uita, erit uitæ cauſa (uitæ enim quædam ſunt ipſæ) & quod eſt inanimatum, animæ, quodq; eſt inſenſibile, cognitionis, quod quidem abſurdum eſt. at illud fortaſſe dignū eſt inquiſitione. Si irrationalis anima, & uegetatiua in ſubiecto corpore habent eſſe, quod autem ſponte ſubſiſtit melius eſt eo, quod in altero habet eſſe,

ſponte ſubſiſtens autem corpus, melius igitur talibus animis corpus eſt. quid igitur dicimus eas ipſas animas nõ eſſe uelut in ſubiecto corpore, ſed uelut in materia formã (forma nanq; animalis eſt anima, ubiq; uero forma melior eſt materia, non enim carnis forma, uel ignis, uel alterius cuiuſdam corporis, quoniam per ſe ſubſiſtere non poteſt, iam & peior materia, quoniam neq; ipſa materia carens forma io ſubſiſtenoa eſt ipſa per ſe, ſed cũ forma quadam conſpicitur. ipſa autem cõtinua materia, & ſi per ſe ſubſiſtit, uelut ligna abaculi, non ut ſimpliciter materia, ſubſtiterunt, ſed ut ſpecies quædam ligni, quando autem fiunt abaculi materia ligna, tunc uidelicet ligna peiora ſunt abaculi forma, quoniam ligna quidem ſunt huius gratia, abaculus uero finis. quid igitur differt hoc ut forma in materia, ab eo, quod eſt in ſubiecto? ꝙ ipſa forma quidem coniuncta materiæ perficit unius rei ſubſtantiam, ueluti abaculi forma cum lignis iuncta abaculum perficit. ſimiliter forma carnis cum elementis, uel humoribus, carnem, in alijs quoque ſimiliter. quod autem eſt io ſubiecto non facit unam ſubſtantiam cum ſubiecto, uelut album cum corpore non fecit aliam quandam formam, nihil enim confert ad eſſe corporis ipſum album in eſſe & præſens, & abſens.

Indicat autem aliquãdo quidem ab fortibus, & manifeſtis paſsionibus nihil concitari, aut timere; aliquando uero & a paruis, & debilibus moueri.

Quod, inquit, non ſunt animę proprij, ſed utriuſq; ſimul, patet ex ijs, è quibus quali corporis diſpoſitione intẽduntur, & remittuntur. ſunt enim quidam ea complexione conſtituti, ut & ſi infinita ſint irritantia, nõ moueantur ad iram, cum refrigeratum atq; torpentem ſanguinem circa cor habeant: alij autem ſunt faciles ad perturbationem adeo, ut & ualde paruis, & leuibus irritantibus ſtatim concitentur ad iracundiam, ꝙ feruentem ſemper ſanguinẽ circa cor habeant. unde & hi, qui furore affecti ſunt, eo ferueſcente, perturbationẽ ferunt, econuerſo in timiditatẽ, confidentiamq; ſimiliter, illi quidem magnis etiã terroribus manent interriti: hi uero ſæpenumero nullo etiam terrore inſtante in metũ, atq; in ignauiam facillime mouentur. Quando talem cõplexionem conſecuti ſunt, qualis eorũ, qui timidi ſunt, contrahitur nanq; horum calidum in profundũ, quare quoq; pallidi fiunt, Pallor autem ipſum cepit in genis. quando igitur quiſpiam talem ab initio cõplexionem conſecutus fuerit, facile pronus eſt ad affectũ, quare ſi affectus hi animæ proprij erant, haud oportebat ipſos corpori coniungi, neq; ex huius diſpoſitione principiũ ſumere: ſed quomodocũq; ſe habeat corpus, ita ipſam uel moueri, uel nõ moueri ad effectus: Nunc autem & ætates affectuum formas uariant, atq; cõmutant, complexione uidelicet cum tempore commutata, quapropter utriuſq; ſimul ſunt hęc, ſi nanq; ut inſtrumento uſa fuerat anima irrationalis, & uegetatiua ipſo corpore, non quidem ab ipſo mota eſt, nullum enim inſtrumentum mouet artificem, ſed ab eo mouetur, neq; mutata inſtrumenta commutant appetitus artificum. Corpus uero tali uel tali complexione conſtitutum, tales potentias una commutat.

Quando turget corpus, & ſic ſe habet, quemadmodum quando iraſcitur.

Videlicet ſi corpus ea complexione ſit conſtitutum, ut in iram ſit facile, ſic autem erit, ſi talem habuerit complexionem, qualis ſit iraſcentium: tunc enim, qui ſic erit conſtitutus, erit ad iram pronus.

Adhuc aũt magis eſt hoc manifeſtũ, nullo.n. terribili accidẽte, fiunt in paſsionibus iis, quę timẽtes.

Certe manifeſtæ demonſtrationes ſunt, quod hi affectus animæ proprij non ſunt, quando nullo etiam extrinſecus mouente propter multam corporis in hunc affectum inclinationem quiſpiam patitur idem, quod quidem alius magnis è terroribus patietur.

Si autẽ ſic ſe habet, id apertũ eſt ꝙ affectus ſunt rationes in materia. Quare diffinitiones quoq; tales ſunt, ut, iraſci motus quidam talis corporis eſt, aut partis, aut potentiæ ab hoc huius gratia.

Si ſic ſe habet, inquit, uidelicet, ſi non proprij hi affectus animæ ſunt, ſed utriuſq; ſimul, rationes ſunt materiales, uidelicet formæ ſunt in meteria ipſum eſſe habentes, & nõ ſeparabiles. quare diffinitiones tales ſunt, ut iraſci motus quidam talis corporis, aut partis, aut potentiæ ab hoc huius gratia. ſi nanque naturalis eſt opus de materialibus formis diſſerere; aliæ autẽ formæ in alia materia ſunt: neceſſe ergo eſt, ut naturalis diffinitiones ipſas reddat, & ex materia, & forma, & è cauſa per quã forma in materia ſit, de forma enim diſſerens neceſſario quoq; de materia diſputabit. hoc enim inter illa, quæ ad aliquid ſunt, collocantur, neceſſe autem & de cauſa per quam forma eſt in materia diſputabitur: ſi quidẽ naturalis eſt artifex. Quod ſi ars rationes debet ſcire eorũ, quorum eſt ars, ego enim (inquit Plato) artem non uoco quod ſit rẽ irrationalis, ut igitur ſummatim tradat formam naturalium diffinitionum, motus inquit, ut dicimus in ira feruor, motus enim feruor talis corporis, uidelicet naturalis inſtrumẽtalis, uel partis, etenim ſæpenumero circa totum corpus affectio ſit, quam uolumus diffinire, ut ſi tactũ diffinimus, nanq; eſſe motum totius corporis dicemus: partis uero, ut in ira, dicentes feruorem eſſe ſanguinis circa cor: uel potentiæ, ut ſi non dicamus feruorem ſanguinis circa cor, ſed feruorẽ calidi circa cor. Manifeſtũ eſt autem quod & per ſanguinem ipſum calidum, & per calidum ipſe ſanguis ſignificabitur, ab hoc huius gratia, ab eo uidelicet, qui iniuria affecit, quod ipſe contra ſit affectus iniuria. Cum igitur diximus, propter ultionis appetitum, ſignificauimus utraq;, nanq; ultio ſignificat eum quoque, qui ultus eſt, & ultionem.

Et propterea iam naturalis eſt cõſiderare de anima, uel omni, uel tali.

Ex quo eniз naturales tales formas cognoſcit, de quibus naturalis conſiderat, tales autẽ naturales diffinitiones, et aſſumentes materiam: naturalis igitur eſt de talibus animis, quę nõ ſine materia ſunt, diſſerere. nanq; de animis, quę materia carent, deq; intellectualibus diſputare (quẽadmodũ in libro de partibus animaliũ dixit) eſt ipſius primi Philoſophi. neceſſe eſt eniз eũ, qui de intellectu diſſerat, de intelligibilibus quoq; diſputare, hoc autem eſt opus ipſius Theologiæ, ſed (quemadmodum diximus iam) perfectua naturalis ſeipſum reducet in abſtractas cauſas naturalium, ut ipſe quoque in phyſica. poſt rationes de motu, de immobili cauſa diſputatione facta, dixit. ex hoc igitur principio cœlum, mundusq; pependit. ſimiliter & in tractatu de generatione, & hic, poſtquam igitur & de ijs ut cauſis natu aliũ diſputabit. etenim dixit iam de rationali anima, quod eſt, ut principium animalium, propterea inquit hic, uel de omni.

Differenter autem diffiniet naturalis, & dialecticus unumquodq; ipſorũ, ut quid eſt ira, hic enim cupiditatẽ recontriſtationis, uel aliquid huiuſmodi: ille uero ſanguinis, uel calidi circa cor feruorẽ.

Cum dixerit affectus animæ eſſe rationes materiales, & eſſe naturalis ſpeculari de anima, uel omni, uel quęcunq; nõ ſine materia eſt, uult reliquum per hæc demonſtrare. Qualis uidelicet ipſi naturali de anima diffinitio conueniat. cum igitur ſint hæc tria in rebus naturalibus, materia, forma, & cauſa per quam eſt ipſa forma in materia, circa hæc quinq; uerſantur methodi, naturalis, particularis ars, dialectica, mathematica, prima philoſophia. Quærit igitur quomodo unaquæq; ex illis methodis propoſita definiat. At prius dicamus circa quæ ſubiecta unaquæque harum uerſetur. igitur opus naturalis eſt de omnibus dictis diſſerere, & de rerum naturalium materia, & de forma, & de cauſa, qua forma eſt in materia, ut quæ nam ſit cœleſtium materia: quod non quatuor elementa, uerum alterum quodpiam horum quintum corpus, quid forma, quod ſphærica: propter quid autem ſphærica, reddet huius cauſam, & quod ipſius ordinis eſt, & ex habitu; quem habent ad ea, quæ

ſunt

ſunt ante ipſa, quemadmodum Plato in Timæo quæſiuit. propter quid cœlum ſphæricum, quod(inquit)oportebat omnia comprehenſurum, at circundaturum omnia, habere capaciſſimam omnium figuram, capaciſſimum autem in planis eſt, circulus, in ſolidis uero, ſphæra demonſtratur enim quod figurarum, quæ ſunt æqualis menſuræ, ea quæ plures habet angulos, capacior eſt, & propterea quæ ſine angulis eſt omnium capaciſſima eſt, ueluti ſi ſpatium quadrangulare ſit, atq; alia, quæcunq; de figuris multorum angulorum, ut hexagonus, habet autem quadragonus & hexagonus ambitum quatuor ulnarum, ſit autem aliud ſpacium rotundum, uidelicet circulus, earum quatuor habens ambitum, illud ſpacium figuræ, quod habet ſex angulos, maius eſt eo, quod habet quatuor latera, quod autem circuli ſpaciũ eſt, hexagono maius eſt, ſimiliter quoq; in ſolidis, in cubo ſcilicet, & octahedro, & dodecahedro, & ſphæra, & reliquis, id enim quod erit multorum angulorum plus capiet, quam cubus ſecundum ſpacium, ſphæra uero capacior erit eo, quod multorum erit angulorum. Reddit autem & Ariſtoteles naturalem cauſam figuræ. Dicit enim ſphæricam figuram illi, quod eſſet futurum æternum, conuenire, quæ figura neq; principium habet, neq; finem: uerum ipſa in ſeſe contrahitur. Plotinus quoq; naturalem cauſam figuræ ipſius hanc cœli ex habitu, quem habet ad ea, quæ ſunt ante ipſum. continue autem ſunt ſuper cœleſtia intellectuales ſubſtantiæ, maxime uero oportet effectum cõtinuæ cauſæ eſſe ſimilem, & eius imaginem, atq; imitationem ferre. propterea igitur(inquit)circulariter mouetur cœlum, quia intellectum imitatur, proprium nãq; eſt intellectus, ad ſeipſum uerti, ipſe enim uidens eſt, ipſe uiſus, cum nãq; uideat ſpecies, ipſum ſe uidet, ſeq; ipſum uidens ſpecies ipſas uidet: plenitudo eſt enim ſpecierum, et ſpecierum ſpecies, cœlum igitur habet figuram ſphæricam propter circularem motũ, quem habet propter eam ſimilitudinem, quam cum intellectu habet. & aliter imitatur intellectum impartibiliter ubiq; exiſtentem, ut igitur ille ſimul ubiq; eſt, hoc modo cœlum eſt ubiq, quo igitur ubiq; ſit, quod ubiq; eſt, imitatur, perfectio nãq; priorum eſt ad ſuperiora conuerſioq;, & ſimilitudo. Reddit adhuc Ariſtoteles naturalem cauſam figuræ hanc, quod enim(inquit)æternum futurum eſt, huic ſphærica figura decens eſt, quæ figura neq; principium habet, neque finem, ſed ipſa in ſeſe uertitur. hoc igitur modo naturalis omnium naturalium reddit & materiam, & formam, & cauſam, atq; ideo diffinitionem aſſignat de materia, de forma, & de cauſa, per quam eſt in materia forma. Particularis uero artifex ipſe quoq; circa hæc omnia ſe habet, at a naturali differt, quod ipſa res circa particulare al quod uerſatur, ut medicus circa humana corpora. Architectus circa lapides, & ligna. Sed hic quoq; diffinitionem reddet, amplectens & materiam, & formam, & cauſam. Differt' autem & ſic a naturali, quia particularis artifex proximas ipſas cauſas aſſignat ſolas, naturalis uero quoque primas ut cauſas, quæ generationis, & corruptionis ſunt. ipſe medicus proportionem humorum, & eius horum proportionis elementa. Naturalis autem progredietur ulterius & in materiam & in formam. nãq; oportet ipſum quoq; particularem artificem cauſam cognoſcere. ego enim(inquit Plato)non autem uoco, quæ ſine ratione ſit res. Dialecticus autem diffinitiones aſſignabit e formaq;, & cauſa, has enim circa res ipſe uerſatur, & hanc ipſam non ut cauſam conſiderans, at ſimpliciter, ut rem quandam uel formam, ueluti quod ira eſt ultionis cupiditas, hic nullo modo ſubſtantiæ ipſius iræ nobis notitiam dedit. At ſolam cauſam, per quam ira eſt, dixit, eſt enim ut ferat moleſtiam in eum, qui ante iniuria affecit, & ideo uanam eſſe eam diffinitionem dicit, quia rem ipſam non ſuſcipit. Quod autem & cauſam dicens, non ut cauſam ipſam reddit, ſed ſimpliciter ut rem quandam manifeſtam, ideſt, ex his, quod effectus mentionem non fecit, effectus autem cupiditatis eſt feruor ſanguinis circa cor. Quoniam enim nulc contra moleſtiam ferre propterea mouet ſanguinem circa cor. Quare ſi quidem dialectica diffinitio cauſam dicens, non effectus mentionem fecit omnino autem ſit neceſſe differentem de cauſa, effectus quoq; mentionem facere(hæc enim ſunt ad aliquid) illud patet quod cauſę mentionem facit, non ut cauſæ, ſed (quẽadmodum dixi) ueluti rei. Mathematicus autem uerſatur & ipſe circa formas a materia ſeparabiles, non omnes, at quæcunq; conſideratione ſeparari poſſunt, hæc autem ſunt, quæ uocantur cõmunia ſenſibilia, ueluti magnitudines, & figuræ. carnis enim forma, & oſſis, & talium rerum, neq; per conſiderationem ſeparari a materia poſſunt. molle enim, & liquidum, & rubeum, et alia, quibus informatur caro, quo ſimul cognoſcantur, propriam materiam cognitam ſimul habent: ablata autem materia, ſimul quaq; ipſa auferuntur. Aſſignat igitur mathematicus earum formarum, quæ ſunt a materia abſtractæ, diffinitiones, non curans materiam illis per ſe redditis, ideo neque cauſæ in diffinitione mentionem facit, ſi nãq; cauſam diffiniret, omnino quoq; materiam ſumeret. Quoniam igitur de materia non diſputat, propterea neq; cauſæ meminerit. Veluti quid eſt triangulus? eſt figura, quæ tribus rectis lineis continetur. Quid eſt circulus? eſt figura, quæ una linea continetur. in his nullam materiæ mentionem fecit, atque ideo, neq; cauſæ, per quam in hac materia hæc forma eſt, ſed ſi quidem eorum, quę per ſe figuris eueniunt, cauſas aſſignabit. ut quid ita triangulus duas rectas æquales habet? Primus autem Philoſophus de formis omnino ſeparabilibus a materia diſputabit, formarum nanq; materialium ſunt quoq; in anima noſtra rationes, & quæ abſtractæ ſunt in opificis mente, & earum, quæ ſunt in anima, aliæ quidẽ ſunt diuiſibiles, quæ ſunt in imaginatione, aliæ uero impartibiles, & indiuiſibiles, quæ ſunt in rationali parte ipſius animæ. ipſe igitur Geometra de diuiſibilibus formis, quæ ſunt in imaginatione diſputat, imaginatione .n. uſus eſt, ut abaculo operans, & ſpacia remetiens, atq; putans. ipſe uero primus Philoſophus diſputabit hiſce de formis, quæ ſunt in parte rationali ipſius animæ, deq; opificibus, at eæ differunt q; illæ quidem in anima ſunt imagines primorum, & rerũ cognoſcitiuæ, hæ uero aliæ ſunt exemplares, & factiuæ. diſputans igitur de opificibus, ut ſpeculatiuus operabitur, de iis autem quæ ſunt in anima, ueluti purgatiuus, purgatiua enim operatur, quando ad ſe conuertitur, & animæ ſubſtantiam cognoſcit, tunc enim per ſcientiam uere purgatio eſt & affectuum, & ignorantiæ, qui autẽ cognoſcit animæ ſubſtantiam, illæ plenitudinem eſſe formarum cognoſcet, & propterea dicet reminiſcentias eſſe diſciplinas. Qui enim cupiditatẽ ulciſcendi diffinit, dialecticus uidelicet eſt, hoc autẽ cauſa eſt, & finis ipſius iræ motus. Qui uero feruorem ſanguinis circa cor, uel calidi, naturalis eſt, hic autem ex materia diffinit, materia enim ſanguis eſt circa cor, uel ſimpliciter calidum. Quomodo autem dicimus hoc eẽ ex materia? atqui uidebitur id eſſe ex forma, & materia, dixit enim feruorem eſſe, hæc autem forma eſt iræ, materia uero ſanguis circa cor, at cauſa tanquam finalis eſt propter cupiditatem ultionis. Verum dico ego, quod non ſimpliciter feruor forma eſt iracundiæ. Quoniam ſic quotieſcunq; ferueret ſanguis circa cor ex aliis quoq; occaſionibus, eſſet ira, ſed eſt forma iræ feruor ab hoc factus(ut ipſe paulo ante dixit) ab eo dico qui triſtitiam intulit, quare ſimpliciter feruor ſanguinis eſt ut continua materia ſubiecta huic feruori, qui fit propter eum, qui moleſtia affecit. Quando igitur formæ meminimus? quando proponimus, quod appetitus ultionis eſt, dicendo enim iram eſſe appetitum ultionis, tunc meminimus ab eo, qui affecit triſtitia, motum eſſe feruorem, & hac de cauſa ut in ipſum contra feratur triſtitia, hoc enim tuliſſe triſtitiam, eum quoq;, qui triſtitiam dedit, ſignificat.

Horum autem alius quidem materiam reddit, alter uero ſpeciem, et rationem.

Naturalis enim materiam reddit, dialecticus autem ſpeciem, ſiue cauſam, eſt enim cauſa quoq; ueluti forma deſi-

gnans iræ affectum præcipuum, nam quoque per alias quaſdam cauſas (quod dixi) ſanguis circa cor mouebitur, at non ut contra dolorem ferat, hoc enim deſignatiuum eſt iræ. quapropter ipſa cauſa erit, & forma, & hic quidem pleniſſime dicit ipſum naturalem de materia diffinitionem reddere, deinceps autem poſtquam hoc ipſum diligentius inquiſiuit, quæ ſcilicet naturalis diffinitio ſit, delectum facit, atque dicit eam eſſe, quæ cum materia formam quoque reddit non ſine cauſa.

Alia enim ratio eſt, alia uero rei.

Subdiſtinguendum eſt, inter enim coniunctionem, & uero, ut ſic ſe habeat, alia quidem enim ex diffinitionibus ratio eſt, cauſa, ſiue forma iræ: alia uero rei eſt diffinitio, uidelicet ſubſtantiæ & materiæ.

Neceſſe autem eſt eſſe hãc in materia tali, ſi erit.

Hanc (inquit) e forma diffinitionem, ſi futura eſt in ſubſiſtentia, neq; debet eſſe uana, & de nulla re ferri, neceſſe eſt eſſe in materia. quare perfecte redditurum diffinitiones, materiæ quoque mentionem facere oportet.

Quemadmodum domus hæc ratio quidem talis utiq; ſit, quod protectio eſt prohibitiua corruptionis, quæ fit a uentis, & imbribus, & caloribus: alia uero dicit lapides, & lateres, & ligna.

Diffinitio igitur (inquit) quæ dicit, protectio eſt prohibitiua, & quæ ſequuntur, ea eſt dialectica, cum cauſam domus finalem reddiderit: quæ uero diffinitio dicit, domum eſſe lapides, & lateres, & ligna, ipſa materiam reddet. qualis eſt igitur forma domus? eſt quidem (ueluti iam dixi) ipſa cauſa forma, niſi dixeris formam continuam domus talem ex his quæ dicta ſunt, compoſitionem, materiam uero talia ligna, & lapides, & lateres. neq; enim quælibet ſunt.

Alia autem in his formam horum gratia.

Aſſignatis duabus diffinitionibus, altera ex materia, & altera de forma: nunc inquit aliam eſſe diffinitionem quandam, quæ & materiam, & formam, & cauſam aſſumet, ueluti domum eſſe protectionem in tali compoſitione lapidum, & laterum, & lignorum, poſtea & cauſa eſt, & hæc eſt forma, in tali materia eſſe prohibitiuã corruptionis, quæ fit a uentis, & imbribus, & caloribus. non. n. ſufficit dixiſſe, quod eſt protectio prohibitiua corruptionis, & quæ ſequuntur, in affirmationem domus. per hoc enim ſic & ſpelunca erit domus, & tentorium, ſed opus eſt addere qualitatem materiæ, & compoſitionis.

Quæ igitur naturalis harum trium inquit diffinitionũ? Qualem naturalis eſſe dicemus? utrũ quę circa materiam, rationem aũt ignorans? an quæ circa rationem ſolam? an magis quę eſt ex ambabus?

Cum dixerit, an magis ex ambabus, ſimul cum diuiſione relictam particulam diuiſionis adpoſuit? an magis ea ambabus cum dixerit, ſimul iudicium quoq; contexuit? ex ambabus autem dixit, quia quidem ſunt tres in naturali diffinitiones, materiæ, formæ, & cauſæ, quod (ut ſæpenumero dixi) cauſa ipſa forma eſt.

Illarum uero quę eſt utraq;, aut non eſt aliqua, quæ circa affectus materiæ non ſeparabiles, neque inquantum ſeparabiles.

Cum dixerit in principio, dialectici quidem eſſe diffinitionem datam de forma, naturalis autem de materia redditam, poſtea progreſſus & recte diſpoſito ſermone poſtquam dixit naturalis eſſe diffinitionem ex ambabus aſſignatam: quęrit conſequenter de reliquis duabus diffinitionibus, ea quæ de ſola materia, & ea quæ de forma redditur, cuiuſnam ſit artificis alterutra diffinitio, & quidem de ea, quæ datur de forma ſola, nihil dicit, q̃ ea ſit dialectici, de qua iam dixit, de ea uero, quę eſt ex materia ſola, dicit nullam eſſe artem, quę circa materiam ſolam uerſetur. omnia nanq; ars ſubiectæ ſibi materiæ imponi formam uult. quare non eſt ars, quæ de materia ſola diffinitur. at nõ ſimpliciter dixit, quod nõ eſt ars, quæ uerſatur circa materiam, ſed circa affectus a materia non ſeparabiles, neq; inquãtum ſeparabiles, eo quia omnis artifex non de materia ſimpliciter diſſerit, uerum de quadam, cui omnino quædam paſſiones per ſe accidunt. ipſe quoq; naturalis, etſi de materia ſimpliciter diſſerit, de hac tamen cuiuſdam diſputat, quænam eorum, quæ fiunt in altis, materia & uniuerſe, & particulariter, quænam grandinis, que niuis, & reliquorum. Similiter quoq; de his, quæ fiunt in terra, quæ animalium, quæ metallorum, & reliquorum. Quoniam igitur de hac cuiuſdam materia eſt artificibus ſermo, ipſa autem materia per ſe habet affectus accidẽtes, quorum quidem ſatagunt artifices, ideo appoſuit circa affectus materiæ. Quærit enim faber ad ianuæ ſtructuram ligna recta, qui ſi interrogetur, propter quid ita id faciat, reſpõdebit ut illa conueniant inter ſe. Quærit ipſe nauium fabricator, ut ita dicam, non ebenum, quia denſa eſt, & non ſupernatat, fortaſſe autem neq; quercum, ſed ea, quæ rariora ſunt ut cupreſſum, & talia. Similiter ædium opifex affectuũ propriæ materiæ ſatagit, quod non oportet (ita dicam) pumicoſos lapides accipere, quoniam fragiles, & ita in omnibus reliquis artificibus. appoſuit autem huic non ſeparabiles, neq; inquantum ſeparabiles, non ſeparabiles quidem, quoniam affectus enumeratarum materiarum, magis autẽ omnis materiæ, ueluti materiæ affectus inſeparabiles ſunt, ut materiæ nauigij lignorum hoc rarum, qui affectus eſt inſeparabilis, uel lapidum materiæ domus hoc denſum, hoc autem non inquantum ſeparabiles, uidelicet inquantum neq; ratione ſeparari poſſunt, quidam nanq; affectus ratione ſunt ſeparbiles, ueluti figuræ & omnia mathematica, conſideratione enim poſſumus hæc ſeparare, hoc uero rarum ligni, uel denſum neq; cogitatione abſq; ſpeculatione poſſumus. hi ſunt igitur affectus materiæ, qui neq; cogitatione ſeparari poſſunt, qui quoque aſſumuntur in ratione materiæ, hoc enim (ut ita dicam) rarum lignum, hoc ipſum totũ materia eſt. figuræ uero non ſunt affectus materiæ, ſed corporis, corpori nanq; informato accedunt, ſed non quatenus naturali. quare quoq; ſeparabiles ſunt ratione, qui enim ſunt ut naturalium corporum affectus, hi ſunt inſeparabiles, ueluti rarum, denſum, graue eodem modo neq; feruor iræ, qui eſt in ſanguine, ſeparabitur, neq; per cogitationẽ, quapropter hoc totum, feruor ſanguinis circa cor, eſt ipſius iracundiæ materia. non eſt igitur, inquit ars, quæ circa ſolos affectus materiæ uerſatur, ſine aliqua ratione, & cauſa. Quare & ipſe Plato bñ inquit hoc ego non uoco artẽ, quæ ſit irrationalis res. Q. d. ſi ita eſt, nullus diffinitionẽ ea ſola materia aſſignabit.

Sed naturalis circa omnia, quæcunque talis corporis, & huiuſmodi materię ſunt operationes atq; affectus, alius autem circa ea, quæ talia non ſunt, & quidem circa aliqua, ſi contingat artifex, ut faber, uel medicus.

Quoniam igitur dixit, circa omnia, ſecernit ipſum ab eo artifice, qui circa unumquodq; eſt, ſingulus nanq; illorum circa particulare aliquod ſe habet. Dicendo autem, talis corporis, ipſum ſeparauit a mathematico, non enim figuras, inquantum talis corporis figuras, conſiderat. Quare neq; materiam in diffinitionibus aſſumit. adhuc uero ſeparare ipſum poſſet & a dialectico, & a primo philoſopho, nullus nanq; horum inquantum talis corporis hos affectus cõſiderat, neq; in materia quemadmodum iam diximus. de omnibus igitur naturalis opus eſt dicere quæcunq; talis corporis ſunt, nõ enim ſolum de corpore diſputabit, uerum etiam de hoc corpore, de omnibus igitur inquit, per quæ ſingulum corpus hoc aliquid eſt, & de tali materia, nanq; uniuſcuiuſque continuam materiam reddit cum proprijs ipſius affectibus uel operationibus. omnia nanq; corpora materialia in faciẽdo, uel patiendo uidentur, uel operationes, & affectus (ut ait Alexander) pro hoc dicet de affectibus his, qui ſunt in materia, & corporibus cum ratione ipſorum uidelicet cauſa: quæ autem non talia ſunt, alius non talia. quæcunq; enumerauit.

Si nanq;

Si nãq; particularis artifex circa ea, quę dicta ſunt uerſatur, non ſaltem circa omnia, horum igitur præterea, quæ dicta ſunt, de quibuſdam quidē uniuerſalis artifex diſputabit, ut faber de lignorum rectitudine, aut auditaret de quibuſdam autem medicus, de corporibus ægrotantibus.

De non ſeparabilibus quidem, inquantum autem non huiuſmodi corporis affectus, & ex abſtractione mathematicus.

Etenim mathematicus de inſeparabilibus quidē formis differitat non ut talis corporis affectus ſint, uidelicet non ut æria affectus, aut ligni, aut cuiuſdam talis, at ueluti deprædatus ea, quæ ſunt materiæ, hoc enim ſignificat, quod ait ex abſtractione ſic de ipſis per ſeipſa conſiderat. Carnis. n. forma & ligni, & talium inſeparabilisq; eſt, & talia corporis affectus haud ſeparari poteſt a tali elementorū concurſuq;, & temperamento, quare neq; per conſiderationē ſeparari poſſunt, mathematicas quidem figuras inquam eſſe & ipſas inſeparabiles a materia, ſed non ut tale ſubiectum exiſtētes ipſi, quapropter & plurimis ex ipſæ ſunt, & ligno, & lapidi, & alijs plurimis carnis formæ, uel oſſis nō ſic ſe habēte, igitur quia tal a corporis nō ſunt affectus, ppterea & animo ſeparari poſſunt, impediēte nihil materia, in qua cōſtiterunt.

Quæ uero ſunt ſeparata, primus philoſophus.

Volentes Philoſophum ſcire, dictiunculæ huius ideas accipiunt, ecce inquit ſciuit ſeparabiles formas bonum, quæ hic, de quibus inquit primum Philoſophum differere. conferunt autem, & alibi ipſi dicta in teſtimonium, quod ipſe eſt, qui dixit eſſe ordinem duplicem, alterum quidem in Imparatore, alterum uero in exercitu, & eum, qui eſt in Imperatore eum facere, qui eſt in exercitu, & rurſus inquit eſſe duplicem ſanitatem, alteram quidem in medico factiuā ſanitatis ſecūdum rationem, alteram uero in ſano corpore, quare ſciuit & ſeparabiles formas. alij autem non uolentes ideas ipſum dicere loquium eum dicere ſeparabiles formas ſubſtantias ipſas diuinas, quæ quidem omnino diuiſæ ſunt a materia. quemadmodum ipſe quoque alibi dicit eas abſq; potentia eſſe operationes.

Sed redeundum eſt, unde oratio defluxit. dicebamus aūt quod affectus aię inſeparabiles eſſent a naturali materia animaliū, inquantum tales ſunt ira, & metus, & non quēadmodū linea, et ſupficies.

Poſtquam dixit paſſiones animæ materiales eſſe rationes, & ideo non de omni anima naturalia eſſe differere, ſed de ea, quæcunq; eſt non ſine materia, & ob eam rem coactus dicere quot modis materialia ſint diffinienda, qualiq; diffinitione naturalis ipſe uteretur, poſtea cum prætererit, atq; dixerit, qui nam reliquis utantur diffinitionibus, quod nihil ad propoſitum tractatum confert, nunc in ſermonem de paſſionibus animæ regreditur, & ea, quæ dicta ſunt in memoriam reducit, quod animæ paſſionibus ad inuentionem diffinitionibus egemus. Scimus igitur, inquit, quæ animæ paſſiones dicuntur, eas animę ſolius haud eſſe proprias at utriuſq; ſimul, & ab hoc inſeparabiles, quæ neq; conſideratione ſeparari poſſunt, quemadmodum in linea, & ſuperficie, hæ nanq; licet habeant a corporibus inſeparabilem inexiſtentiam, cōſideratione ſaltem ſeparantur, non ſic igitur animæ paſſiones ſunt ſeparabiles, quemadmodum linea, et figuræ, ſed ueluti, quæ a materia neq; conſideratione ſeparari poſſunt. impoſſibile nanq; eſt iræ eſſentiam conſtruere, qui materiæ non meminit, ſimiliter quoq; de alijs paſſionibus, hoc enim ſignificat eo ipſo, inquantum tales ſunt, nanque ira, inquantum ira, eſt a corpore inſeparabilis, feruor nāq; eſt ſanguinis circa cor, ſimiliter & in reliquis. linea uero, & triangulus, & talia, inquātum talia ſunt, ſeparabilia ſunt, quanuis habeant inſeparabilem inexiſtentiam, quare illorū quoq; diffinitiones abſq; materia redduntur. Quoniam igitur ira eſt & in ratione, eſt & in ſpiritu, eſt & in uiuo corpore, ueluti ratione quidem cōmittente ſpiritui cupiditatem, ſpiritu uero mouente ſanguinem circa cor animalis cupiditati, quemadmodum quoq; ſe habet in Rege, in Duce, & militibus. Rex. n. cōmittit Duci ut quoſpiam puniat, Dux aūt milites mouet, milites aūt puniunt. qm̄ igitur tertia ē ira, ut nō intelligamus ipſum dicere de ea, quę eſt in ratione, q̄ ē inſeparabilis animali, hæc en in ſeparabilis ab omni corpore, uel de ea quæ eſt in ſpiritu, nanq; hæc quoq;, & ſi non ab omni, ſaltem a corpore terreno eſt ſeparabilis, unde dixit, inquantum tales ſunt, uidelicet feruor ſanguinis circa cor, hæc. n. uidelicet ira, inſeparabilis eſt ab hoc uiuo corpore.

Conſiderātes autem de anima, neceſſario ſimul dubitantes de his, quibus abundare oportet pertranſeuntes comprehendere opiniones priorum, quicunq; aliquid de ipſa enuntiauerunt, ut quæ quidem bene dicta ſunt, accipiamus, ſin autem nō quid bene, hoc ipſum uitemus.

Quod quidem dicit, tale eſt, ſubſtantiam animæ inquirentes, & prædubitantes in ſermonem de anima (quoniam ueluti hic, & alibi dixit abundantiæ principium eſt ipſa indigentia) indigentes igitur dubitare de anima, oportet cā abūdandi, & quæ de ipſa ab antiquis dicta ſunt, prius pertranſire, & cauſam inducit, ut (inquit) ſi quidem bene quid dictū eſt, amplectamur, ſi quid autem non bene, hoc ipſum fugiamus, quæ quidem dicit hæc ſunt, quod autem obſcuriorem dictionem conſtructio fecit, oportet paulum traducta ipſa ſic dicere, conſiderantes autem de anima neceſſe eſt opiniones priorum pertranſeuntes prius, & ſimul dubitantes de quibus abundare oportet cōprehendere quicunq; aliquid de ipſa demonſtrauerunt, & quæ ſequuntur, ſcopo de anima propoſito, inquit, oportet prius pertranſire, & enumerare ſermone opiniones priorum, atq; ipſas ſermone comprehendere, & ſi quidem quodpiam non bene dictum eſt, deuitare: ſi uero aliquid bene, complecti.

Principium autem quæſtionis proponere quæ maxime uidentur eſſe illi ſecundum naturam. Animatum igitur, ab inanimato duobus maxime differre uidetur, motuq; & ſenſu, accepimus autem & a maioribus hęc fere de anima.

Quod propoſuit hoc fecit, & facit. dico quidem ex accidētibus per ſe animæ diffinitionē ipſius inuenire, dixit. n. quod non ſola accidentia per ſe ex diffinitione diſcimus, ſed ſæpe numero quoq; econuerſo ex accidentibus diffinitionē, quando manifeſtiora ſint ea diffinitione, accipit igitur ea, quæ ad eſſe animæ uidentur, hic autem motus, & ſenſus eſt, horum autem fidem facit ex his, quæ natura poſteriora ſunt, nobis uera notiora, quoniā quæ natura ſunt poſteriora, nobis ſunt priora in cognitione, uidelicet animatum prius q̄ animam cognoſcimus, animatum nãq; eſt anima poſterius natura. Dicit igitur quodcunq; inuentum fuerit differre ab inanimato animatum, hoc ipſum ipſius eſt animæ, ſi nanq; ipſa res nunc animata, fiat inanimata, prius quidem cum ſit animata localiter mouetur, & ſentit quando uero facta eſt inanimata, neq; mouebitur, neq; ſentiet. ſenſus igitur ē, atq; motus ſunt ipſius animæ opera, & tandē quidem dicit ſimpliciter hæc animæ accidiſſe, ipſe ſuo non acquieſcens ſermoni, ſed illud inferens omnes, qui ante ipſum fuerūt, huiuſce fuiſſe ſententię, enumeraturus aūt ſtatim eſt opiniones eorum, qui fuerunt ante, dicēs quod hęc duo accepimus de anima ab antiquis. Quare neq; dixit maxime exiſtentia illi ſecūdum naturam, ſed quæ maxime uidentur eſſe illi. Quoniam igitur nondū ſuam detegit opinionem, ſed antiquorum ſententiam denudat, idō ſenſumq;, et motum dixit cōmuniter animę adeſſe, uerum non hæc omni animæ adſunt, non enim uegetatiuę ſunt, ſed animalibus. ipſe igitur deinceps diiudicans, & propriam ſententiam exponens animam dicit eſſe uniuerſaliter authorem uiuendi, uiuere nanq; facit ea, in quibus nata eſt, uiuunt autem uiuentia nutrita, & aucta, & generantia ſimilia ſibi ipſis, ex unaquaq;. n. potentiarum iſtarum animam contemplantur. hoc igitur uniuerſaliter omnis animæ eſt p

prium, animalium uero dicit eſſe, proprium cogitare, & iudicare, & ſentire. Hic ſane ſequens antiquiores animæ dicit eſſe ſenſum, atq; motum, motum dicens localem, & huius qui ab impetu animali in ſeipſo fit cum res mota principiũ motus habeat. mouentur. n. naturalia quoque corpora, ſed non naturaliter, neq; principium motus in ſe habentia, ſed ab alio extrinſecus mouentur. non enim natura glebæ eſt ut feratur infra, ſed ad id quod ſecundum naturam talem motum habet, cum in loco præter naturam ſit, unumquodq;. n. in integritate ſua perſiſtere natum eſt, nanq; aut ſtare uolũt integritates, aut orbiculariter moueri, quare motus quoq; circularis ſtatio eſt. ſphæra nanq; ignis, atq; aer circa ipſam cũ mundo moti, talem quidem motum uiolentum habent, nõ tamen ab eo, quod eſt ſecundum naturam, digrediuntur, nã q; cum circulariter moueantur, proprium locum tenent, nõ . n. ſunt in loco præter naturam, uidelicet in loco circa terrã, ſed & propriam quietem moti circulariter habent, particularis ignis, & particularis aer, & aqua ipſa, uiolẽtia quadam extrinſecus exagitante a loco, qui eſt illi ſecundum naturam rurſus ad eum locum qui ſecundum naturam illi eſt, uiam mouet, in quocunq; autem mouetur loco uelut in alieno exiſtens, & extra propriam integritatem, præter naturã eſt, igitur non eſt motus natura in locum ſecundum naturam, & ipſæ integritates tales motus non mouent. oportet autẽ magis ipſam naturam in integritate differri, non igitur ipſi motus in partibus ſunt. At uiæ, quæ ad locum ſecũdum naturam ferunt, cœleſtibus ergo natura eſt circularis motus, & hoc partibus totum ſuſtinet, & in toto magis, quã in partibus circularis apparet motus, uelocisſima nanq; eſt ipſius totius reuolutio. Sic igitur tales motus non ſecundum naturam, ſed uiæ ſunt ad illud quod eſt ſecundũ naturã, uerũ poſſunt aliter dici ſecundum naturam, quemadmodum quoq; dicimus ſanationem ſecundum naturam, præter naturam uero ipſam uelut infirmationem, quod illa quidem ſecundũ naturam agit, hęc uero pręter naturam. Sic igitur, inquit, maiores eum ſenſum, atq; motum animæ eſſe definiuiſſent, & bene hoc, etſi non omnis, male quę ſequuntur, concluſerũt, poſtq;. n. putauerũt omne mouẽs moueri ſi mouet, inquiũt anima omne autem mouens mouetur, illud ſequitur quod ipſa moueatur, male motum localem dicentes, ſiquidem. o. corpus ſit mouens, illud certe, quod mouetur, mouebit, ueluti ianuam baculus, & baculum manus, & manum totum corpus & ipſum, corpus anima, ſi quidem ſit incorporeum primum mouens, non illud neceſſe eſt, ipſum moueri. ſ. localiter. nam Deus quoq; mouens ipſum mundum immobilis eſt, habens et ſubſtantiam, & potentiam, & actionem ſtãtem. præterea nihil ex his, quę appetũtur mouens mouetur. herba namq; ad appetitum mouet aſinum, cum tamen ipſa non moueatur, & ipſa ſimiliter imago ſtãs amatorẽ mouet.

Dicunt enim quidam, & maxime, & primo animã eſſe id quod mouet: exiſtimantes aũt quod nõ mouetur, ipſum non contingere mouere alterum eorũ, quę mouẽtur, aliqd animã, ſic arbitrati ſunt.

Bene appoſuit, primo, mouet enim baculus ianuam, ſed non primo, ſed neq; ipſa manus primo neq; totum corpus, at ipſa aĩa. Dicit ideo maxime mouẽs, & primo eſt aĩa ipſa.

Quocirca Democritus quidem ignem quendam, & calidum eam dicit eſſe. cum nanq; ſint infinitæ figurę, & atoma, rotundum dicit ignem, atq; animam, uelut in aere quę ramenta dicuntur, quę per feneſtras in radiis apparent.

Cum dixerit, accepimus autem, & a maioribus hæc duo de anima motumq;, & ſenſum: primum Democrió opinionem exponit, hic enim naturalium corporum atomos, & uacuum dixit eſſe principia, nanq; eſſe in mundo infinita indiuidua corpora, infinitis figuris uariata, quorum coitio, & ſeparatio generationem & corruptionem facit, & differentias eſſe naturalium corporum de figuris atomorum, de quibus corpora compoſita ſunt, & ad hoc a poſitione ipſarum, atq; ordine, quemadmodum diffuſius in naturali auſcultatione diximus. Cum igitur putaret Democritus eẽ animę motũ, ignem dixit eſſe illam, propter motus facilitatem, de rotundis autem atomis eſſe ignem dicit, quoniam ſphæra eſt facilioris motus figura, utpote quæ ſecundum punctum plano hæret. Quoniam igitur mouet anima, oportet autem mouens moueri maxime, quæcunq;. n. magis mouẽtur, mouẽt ob eã rem ex facilioribus mobilibus atomis rotundis ignẽq; & animã conſtare dicit. Quare ſic ego dico Democritum, cum dicat animam eſſe ignem, in Heracliti ſententiam uenire. Differt autem, quod ille cõtinuum corpus hunc eſſe ignẽ dixit, quod nos quoq; dicimus: Democritus uero non continuas eſſe atomos aſſeuerat, uerum uacuo diſpeſci, uelut ea, quæ in aere uocantur ramenta, quæ in radijs ſolaribus per fores apparent. At ipſe Democritus nequaquam dixit ea, quæ uidentur in aere per feneſtras, pulueruIenta quædam, ex his eſſe uel ignem, uel animam, uel omnino has eſſe atomos: at quemadmodum dicit, in aere ſunt hæc, quia uero propter paruitatem ſuam non apparent, ea neq; eſſe uidentur, deprehenduntur autem eſſe in radijs ſolaribus cum per feneſtras immittuntur, ſic eſſe minuta, & inuiſibilia propter paruitatem corpora indiuidua, quæ ipſe putabat eſſe omnium naturalium principia, quemadmodum medici compoſitorum principia quatuor elementa, quorum rotundas atomos facit animam, atque ignem.

Quorum omniſeminarium elementa dicit totius naturæ. ſimiliter quoq; Leucippus.

Omniſeminarium multitudinem figurarum dicit, quemadmodum enim in omniſeminario, in cumulo eſt et frumẽtum & hordeũ, et alia ſemina, ſic in atomis figurarum ſemina omniſeminarij eſſe dicit, & ipſum quoque Leucippum eſſe huiuſce opinionis aſſerit.

Harum autẽ rotundę animam, propterea quod maxime poſſunt per totum penetrare ſemper tales ῥυσμοὺς, & mouere reliqua, cũ moueãtur et ipſę, credentes animã eſſe id, quod pbet animalibus motũ.

Rhyſmus eſt dictio abderica, ſignificat autem figuram, neq; certe tolerare debemus eos, qui tentant huic dictioni dare etymologiam, uelut a ῥυσμεῖσθαι. i. reuoluere, ſiquidẽ . n. rotunda ſolum figura Rhyſmus diceretur, apti quidem eſſent ad perſuadendum illi, qui etymologiam huiuſmodi afferrent, nunc autem omnẽ figuram Rhyſmon dicunt. Quare non illi, qui ferunt etymologiã, admittendi ſunt, quid. n. dicent in cubo? non. n. hic ῥυσκεται. i. reuoluitur. ſed ſiue omnino dictio hæc etymologiã capit, eam quidẽ ſecundum patriam linguã ſuſcipiet, quemadmodum quoq; (ſi id eueniat) romanæ dictiones, aut aliæ quædam in proprijs linguis etymologiam ferunt. tribus autem uocibus indigenis Democritus uſus eſt, hæ autem ſunt, Rhyſmus, Trope, diathige, ſignificat autẽ Rhyſmus figuram, Trope uero poſitionem, at diathige ordinem, dixit igitur, inquit, ut facilioris motus exiſtentibus rotundis, eſſe ex illi animam, ea enim magis, quam alia penetrare, & mouere animal totum, cum moueãtur atqui magis penetrare ſimul poſſent pyramidales atomi uelut acuti anguli exiſtentes, & incidentes magis, niſi quis dicat baſes ipſas impedimento eſſe, rotundas uero delabi quod angulis careant.

Vnde et uiuendi terminum eſſe reſpirationem, cõſtringente. n. eo quod cõtinet corpora, et extrudẽte figuras eas, quę animalibus motum prębent.

Conabantur ſectatores Democriti, quæcunq; accidebãt animali ſuæ opinioni conſona demonſtrare: dicebant enim frigidum eſſe quod corpora continet, atq; ob eam rem denſa faciens corpora, & denſatorum eiaculari atomos rotundas, unde animali & anima, & ipſum uiuere adeſt. Quoniã igitur eiaculatis atomis rotũdis periculum eſt ut animal corrumpatur, auxilium quoddam factum eſt animali, ipſa inſpiratio, inſpirans enim extrinſecus alias atomos rotundas pro eiaculatis uiuere. quare eouſq; uiuimus, quouſque reſpiramus,

mus,reſpiratione autem compreſſa,nos quoq; uiuere deſiſtimus:non ſolum autem quod ingrediantur per reſpirationem ſphæricæ atomi,& adcernantur loco earum, quæ ſunt egreſſæ ,nobis accidere ut uiuamus:uerum etiam φ ingredientes per inſpirationem prohibeant egreſſuras impetu maior,atq; eodẽ modo plures factas motuq; facili calefactas ipſum ſubiectum depellere frigus alienum , quod ipſis cauſa eſt , ut emittantur . Quod ſi quiſpiam quæreret, quid igitur ſolas rotundas inſpiramus? illi quidem dicerent , quod etſi non ſolas , plures tamen motu quam faciles , quemadmodum quoque ex frigore , ſpiſſitudine has emitti , φ lubricæ,cum careant angulis,ſunt, & propterea naturaliter motu quam faciles. reſpiratio autem dicitur & de inſpiratione, & de expiratione, nunc uero pro inſpiratione ipſum acceperunt.

Ex eo quod non eſt ipſas quieſcere unquã,adiumentum fieri foris ingredientibus aliis talibus inter reſpirandum.

Obiectionem quandam,quæ per hęc eſſe uidetur, ſoluit, diceret enim illi quiſpiam. Quid autem nonne ſatis idoneæ ſunt,quæ intus a principio ſunt atomi, uiuificare ipſum animal? quid autem ipſæ ſolæ ab ipſa denſitate excluduntur? certe inquit,quoniam nullo quoq; excludente,cum ſint motu faciles,ipſę per ſe non quieſcentes educuntur,quare auxilii extrinſecus indigent.

Prohibere nãque has,& quę ſunt in animalibus egredi cohibẽtes ſimul conſtringens & cõprimẽs, & uiuere quoad hoc poſſunt facere.

Hæ Inquit ingredientes per inſpirationem,non ſolum ipſæ ſunt cauſa uitæ,uerum etiam quæ egreſſuræ ſunt, ipſius motus calidtate frigus externum propellentes prohibebũt, quin iam egredientes contrahunt motu maiori duorum nãque motuum, qui maior eſt minorem ſecum trahit, ſic igiẽ cum aliæ expirentur,aliæ inſpirẽtur,ſi,quæ inſpirantur ſunt plures,reliquas contrahunt.

Videtur autem et quod a Pythagoricis dictũ, eandem habere ſententiam. dixerũt enim quidam ipſorum animam eſſe, quæ ſunt in aere ramenta, alii autem qnod illa mouet.

Secundam opinionem Pythagoreorum de animã enumerat. horum autem quidam animam eſſe dicebãt ea,quæ per feneſtras in radiis ſolaribus apparent pulueres corpuſcula:alii uero, quod ea mouet, non ut ea ipſa eſſe animam illi dicerent,ridiculum nãq; eſſet. uerum nos hoc ſcimus,φd ipſa Pythagoreorum doctrina myſtica erat, qui dogmata ſua occultabant,ne ,ut ait Plato,coriariis quoq; ſapientiam ſuam palam facerent: quemadmodum igitur in poeticis fabulis (ut ipſe rurſus Plato inquit) ſi quidem apparentiæ ipſarum fabularum quiſpiam acquieuerit, ipſas quidem deridẽdas uidebit:quod ſi,quæ in illis occultatur, ſententiam quęſiuerit,ſpiritu quidem numinis indigebit. idem quoq; de Pythagoreorum doctrina dicendum eſt, ſi nãque quod apparet accipiemus, deridendum quidem illud erit , non autem quod ad ſapientes pertineat,uerum uetularum nugæ:quod ſi illi ſapientes erant quodpiam ex apparentibus ſanctius φ rere oportet. quemadmodum igitur qui dicunt harmoniam eſſe animam, non eam, quæ in chordis eſt, harmoniam dicunt(id enim ridiculum eſſet)ſed quia quemadmodum harmonia ſicut ipſi Pythagorici definiũt,eſt multorum mixtorum & diuiſim affectorum unitas (grauem nãque ſonum, atq; acutum contrarios exiſtentes cum ipſa harmonia miſcuerit,artificioſum perfecit)Sic & anima noſtra harmoniæ eſt,omnino cauſa. cum nãq; ſint ea, quæ ſemper ſupra intelligibilia inquit, & omnino a materia ſeparabilia, & ea, quæ ſemper infra,& a materia inſeparabilia,ſintq; huiuſcemodi, ut inuicem cõmunicari nequeant,& uere diuiſim afficiãtur, hæc per ſeipſam mediam colligit anima,& unit, atq; unam ex ipſis harmoniam perficit. cum enim ſit ſubſtãtia eorum quæ ſupra ſunt,ſit eorum,φ ſunt infra,& fere miſcetur cum ipſis,per ſeipſam, quæ miſceri non poſſunt, ea cõmiſcens, & ſuperiora inferioribus imperitiẽs. quemadmodum igitur dicebant animam harmoniam,ſic quoq; nunc ea, quæ ſunt in aere ramenta, animã dicunt, aliud quodpiam per hæc obſcure ſignificantes:ut enim corpuſcula hæc in lumine radiorum ſolis,neq; alio modo apparent,ſi nãque non adſit lumẽ radiorum ipſius ſolis, non cognoſcimus an ſint, ſic anima quoq; in luce ſuipſius apparens, quam nam habeat ſubſtãtiam,demonſtrat,quandam ſcilicet diuinam,incorpoream, atq; impartibilem: cum uero in tenebris apparet, hoc eſt in corpore,& in paſſionibus,uidebimus ipſam, ut Plato inquit, ueluti qui marinum Glaucum uidentes,at eos,qui obiiciuntur colores,ut illę paſſiones inquam, uel corpus & putabimus ipſam horum eſſe aliquid. Pythagoreorum igitur quidam hæc ipſa eſſe animam dicebant,quemadmodum Democriti atomos:alii autem quod illa mouet. dicerent autem uniuerſalem animam uelut inſtrumentis hiſce utentem. ſane igitur unam uniuerſalem animam intelligendum eſſe ipſos dicere,uelut inſtrumentis illis utentem, uel per ea animalia ipſa mouentem, uel quoq; particularem in unoquoque animam mouentem per hæc uelud per inſtrumentum ipſum corpus.

De his autem dictum eſt,propterea quod continue uidentur mota, & ſi omnino ſit tranquillitas nimia.

Cauſam inducit per quam ea quæ ſunt in aere ramenta eſſe animam Pythagorei credebãt. dictum eſt enim inquit de ipſis,quod ſemper moueri uidentur, licet ſit trãquillitas, tanquam de ſeipſis,neq; uentorum cauſa motum habeant. Quoniam igitur illi eſſe animæ maxime proprium motum putauerunt,oportet mouens quoq; ipſum moueri, hæc ipſa corpuſcula,ut ea φ ſemper mouentur, aiam eſſe dixerũt.

In idem etiam feruntur,& quicunq; dicunt animam eſſe ſeipſum mouens , uidentur enim hi omnes exiſtimaſſe motum maxime proprium eſſe animę,& alia quidem omnia moueri propter aiam,ipſam autem a ſeipſa,propterea φ nihil uidebant mouens,quod non & ipſum moueatur.

In Platonem,& Xenocratem, & Alcmæonem obſcure loquitur,& illi igitur, inquit, mouere eſſe animæ maxime proprium crediderunt,ſed poſtquam putauerunt nõ poſſe eam mouere niſi moueatur, ſeipſam mouentem dixerũt eſſe animam. quod autem Plato,cum ſeipſam mouentem diceret animam,non ſecundum localem motum dicebat, ipſe in legibus manifeſte dicit. agit autem,inquit,quę ſunt per cœlũ, & terram,& mare ſuis ipſius motibus, quos quidem uoluntatem,& intelligentiam nominamus,& opinionem eorum, quæ recte & non ſic ſe habent:& Anaxagoras cum diceret animam ſeipſum mouentem numerum, per ſeipſam mouentem dicebat.

Similiter autem & Anaxagoras animam eẽ mouentem dicit , & ſi quiſpiam alius dixit, quod totum mouit intellectus,non tamen omnino, quemadmodum Democritus, is etenim ſimpliciter idẽ eſſe animam atque intellectum,uerum enim eſſe, quod apparet.

Quicunq;,inquit,ab intellectu totum moueri dixerunt, illi quoq; uidentur dicere eſſe animæ proprium mouere, de quorum numero eſt ipſe Archelaus. quid igitur, ſi totum intellectum mouere dicebant, animæ quoq; eſſe motum proprium aſſeuerabant? certe inquit, idem nãq; credebant eſſe animam,atque intellectum , quemadmodum Democritus. habemus igitur hoc apud ipſos eſſe manifeſte dictum, φ idem intellectus, & anima nullo modo eſt, at e ſyllogiſmo hoc probat. Democritus enim inquit,pręmanifeſtus eſt hoc uolens,palam nãq; dixit uerum, & apparens eſſe idem,nullaq; in re ueritatem ipſam differre,atq; etiam quod ſenſu ap

paret,ſed quod unicuiq; apparet:et uidetur hoc eſſe uerum, quemadmodum quoq; Protagoras ipſe dicebat,ſecundum rectum ſermonem differentibus & ſenſu, & imaginatione, circa illud quod apparet, intellectu uero circa ueritatem. Quod ſi intellectus circa ueritatem, anima uero circa apparens ſe habet,quod autem uerum eſt, idem cum apparente eſt,ut ipſi Democrito uidet,igitur intellectus eſt idem cum anima. quemadmodum nãq; ſe intellectus habet ad ueritatem,eo modo anima ad illud, quod apparet. igitur econtrario,quẽadmodum quod apparet ad ueritatem,ſic intellectus ad animam ſe habet:quod ſi idem eſt apparẽs,& uerum,intellectus igitur atq; anima ſunt idem.

Quare bene feciſſe Homerum, ſic Hector iacebat mente alienatus,non quidem utitur ĩtellectu ueluti potentia quadam circa ipſam ueritatem,ſed idem dicit aĩam atq; intellectum. Anaxagoras aũt de ipſis minus explanat,frequẽter enim iuſti,& boni cauſam ipſum intellectum dicit,alibi uero intellectum eẽ idem cum anima, in oĩbus enim eſſe idẽ animalibus & magnis,& paruis, & precioſis,& nõ precioſis,non apparet autem,qui ſm prudentiam dicitur intellectus, oĩbus ſimiliter adeſſe animalibus,at neq; omnibus hominibus.

Cum enim de vulnere ſine ſenſu iaceret Hector ueluti ſentiens:dixit,ait Poeta ꝙ iacebat mente alienatus,in idem ducens cum prudentia ſenſum.tanquã non eſſet intellꝰ potentia quędam circa ueritatem,alia præter eam potentiam, quæ circa apparens,& ſenſibile ſe habet,quare non ſentire, uel deſer tire alienatum mente dixit Homerus. Democritus igitur aperte intellectum atq; aĩam eſſe idem dicit. Anaxagoras aũt aliquãdo intellectum ab anima ſeparare uidetur, aliquando uero in idem reducere. Quandô enim dicit intellectum eẽ potẽtiam,& cãm eorum,quæ bene,& iuſte ſunt, ab anima ipſum ſeparat:id enim,tanq̃ ſint & quę nec iuſte, nec bene ſe habent,& circa ea alia.ſ.animæ potentia uerſet, ſic intellectũ iuſtorum bonorumq; eſſe cãm dicit,ueluti pręter aĩam diuinior ſit intellectus,at rurſus in alijs ĩtellectum, atq; animam in idem ducens,hæc ipſa confundere uidetur, in quibus ait intellectum in oĩbus eſſe animalibus et paruis, & magnis,& pretioſis,& uilioribus,intellectus aũt proprie dictus ſecundum prudentiam,non in omnibus animalibus eſſe uidet. at quid ego in animalibus dico? ſed neq; in oĩbus hominibus,quare cum dicat in oĩbus animalibus eſſe intellectum,animam ipſam eum dicere concedamus. omnes igitur ij motum eſſe animæ proprium credebant,non omnino tñ,quemadmodum Democritus:non ut Democritus aperte,& ſemper hoc inquit idem eſſe,intellectum, atq; animã. Sic & Anaxagoras,at tum idem, tum aliud,ut diximus,nõ quidem utitur intellectu,ut quadam potentia circa ueritatẽ, ſic enim quoq; uerus eſt ſermo,intellectum potentiam eſſe animæ,qui ueritatem cognoſcit,ſed ipſum aĩam eſſe,intellectum eſſe dicebant Anaxagoras,atq; Democritus.

Quicunq; igitur ad id quod mouetur,aĩatum, reſpexerunt,in aĩam ipſam maxime motiuam crediderunt :qui uero ad cognitioné,& ſenſum eorũ quę ſunt,hi quidem principia eſſe aĩam dicunt,alii quidem plura facientes principia,alii uero unum idem,uelut Empedocles ex elñtis oĩbus, eſſe autẽ unũquodq; aĩam horum dicens,hoc modo.

Dixit motum,& ſenſum maxime propria eſſe ipſius aię, unde quoq; animatum in hiſce ab inanimato differt.his igitur de anima declaratis,alij quidem in ipſius motiuum reſpiciẽtes,ex ijs quæ maxime motiua ſunt,apud ipſos conſtare dicunt,alij uero in cognoſitiuas potentias reſpexerunt. poſtq̃ igitur enumerauit opiones eorum, qui in ipſius aĩæ motiuũ reſpexerunt,& eo modo de ipſa definiuerunt: nunc eos, qui ad ipſius uirtutem cognoſcitiuam reſpectũ habuerunt,enumerare uult. Dicunt igitur,ꝙ ipſum cognoſcens ipſi cognito uult eſſe ſimile,ſimile ſimili cognoſcitur,uult enim cognoſcens cognito,& ſimile ſimili congruere. Quod ſi omnia,q̃ ſunt anima ipſa cognoſcit, illã propterea ex oĩbus quę ſunt, eſſe oportet.at quoniam hoc impoſſibile eſt, ꝙ ſcilicet illa ſit omnia,quæ ſunt:oportet igitur illã ex omnibus eſſe principijs,ut ea ipſa principia habens,cũ omnibus quæ ſunt per ea,quæ ſunt omnia cognoſcat.inde igitur illi omnes ex principijs animam faciunt,unuſquiſq; ſecũdum ſententiam ſuã. alij quidem plura principia dicentes, eam de pluribus conſtare faciũt.alij uero ex uno,qui unum confeſſi ſunt.Primũ autem Empedoclis opinionem inquirit,qui exiſtẽtium principia materialia quatuor eſſe ſuppoſuit, quatuor hæc elemẽta,factiua uero duo contentionem,atq; amicitiam,ex ijs igitẽ ipſam eſſe aĩam & inde eſſe rerũ cognitionem dicebat.

Terra etenim terram,atq; unda vidimus undam,
Aethere at ęthera diuũ,aſt ignis mobilis igne eſt.
Notus amore amor,& triſti diſcordia lite.

Manifeſtum eſt quod cum eſſet Pytagoricus Timæus, & Pythagoreorum doctrina allegorica,ipſe quoq; dicebat allegorice,cumq; animam ex elemẽtis eſſe diceret, hoc modo dicebat,uidelicet non tanquam eſſet ex igne, ex aqua,& reliquis,quid enim magis ipſa aliena elemẽta cognoſcebat? an elementa ipſam? non igitur ſic ſimpliciter elementa hæc eſſe animam dicebat,ſed ut ea, quæ in ſe ipſa horũ rationes haberet,dicebat autem de contentione eſſe atque amicitia, quoniam uidebat ipſam habere potentiam reducentem, & deducẽtem,uocabat igitur ipſius reducentem potentiã amicitiam,contentionem uero deducentem: amicitia nãq; unionis eſt cauſa,magis autem unita ſunt intelligibilia, quãto & propius ſunt uno omnium principio.contentio autẽ in ſenſibilibus principatum tenet, ea eſt diſceptatio. quare quoq; dixit,ſic & ego huc ſum profugus diuinitus contentione inſanienti errabundus obediens. eadem quoq; Plato dicit in Timæo,nãq; animam dicit eſſe ex hoc orbe, & ex altero, rurſusq; in Phædro,habere inquit equum pulchriorem,& peiorem,per hos obſcure innuens potentias & reducentes, & deducentes,aliquando nãq; anima ſecũdum intellectum operatur,& ad diuina reducitur, aliquando uero in materiã deducitur. ꝓpterea igitur dicebat Empedocles ex amicitia, & contentione ipſam eſſe animam, quoniam quoq; omniũ eorum,quæ ſunt,hæc eſſe principia factiua ſuppoſuit, quoniam uidebat in omnibus & idẽtitatem, & alterationem,& coniunctionem,& ſeparationem,ſed in intelligibilibus magis amicitiam, quam contentionem uincere, in ſenſibilibus autem econuerſo,quod illa(quemadmodum diximus)cum uno oĩum principio ſunt propius,coniunctione magis principatum tenent,id igitur patet ꝙ ipſe Empedocles allegorice hæc ipſa accipiebat,& cum ipſam animã de quatuor elementis eſſe diceret,non ipſa elemẽta animam eſſe dicebat, ſed horum rationes in ea eſſe.dixerimus quoq; ad Ariſtotelem confutantem quod apparet, quod quemadmodum tu formarum locum dicis animam,& nullus quidem hoc diceret in anima eſſe equum,uel hominem,ſed rationes formarum formas dicis:eodem certe modo quoq; Empedoclem conſentaneum putare dicere,ſiquidem ſapiens erat uir:magis autem & de alijs fortaſſe hoc conſentaneum dubitare,ſi enim ſic ut eſt apparens,aĩam dicebãt uel ignem, uel aquã, uel quodpiam tale,& non ſm quãdam conuenientiam hæc ipſa accipiebant,& multis quidem indoctis peiores erant: uelut Empedocles ex elementis oĩbus,eſſe autem,& unum quod aĩam,totam quidẽ ex elementis animam dicebat,ac ſi eſſet ipſa alia præter unũquodq; horum, ſingulum quodq; autem inquit aĩam dicebat eſſe, adhuc autem cõtentionem atq; amicitiam,cognoſcere aũt ſingulas res per unũquodq; horum:quoniam ſimili ſimile cognoſcitur, ſic autem ſm ipſum ſex animas habemus. Poſſibile eſt aũt eſſe unũquodq; horum animam audire,tanquã partem,neq; potentiam animæ.dicimus enim quoq; nos iracũdam aĩam, & nutritiuã, uidelicet animæ potentias,animas uocantes.

Eodem

Eodem autem modo in Timæo Plato ex elemētis animam facit, ſimile náque ſimili cognoſci, res autem ex principiis eſſe.

Plato etiam, inquit, ex ijs, quę ſunt apud ipſum principia, de quibus omnia conſtare dicebat, eſſe animā dixit, ut cum ſit ex illis, omnium principiorum omnia cognoſcat. dicebat autem quinq; genera eſſe omnium principia, ſubſtantiam, idētitatem, diuerſitatem, motum, ſtatum: hæc autem nō ſic eſſe genera dicebat, ut ſunt ea, quæ apud Peripateticos habentur, quæ diuiſa ſunt inuicem, & ex unoquoq; catena quędam generum atq; ſpecierum ſubalternarū tradita eſt. Verum genera ipſa uocauit, tāquam per omnia, quæcūq; ſunt, ea tendant, in omnibus enim ſubſtātia eſt, per quam uniuſcuiuſq; eſt eſſe. eſt etiam identitas inquantum ex uno exiſtētium principio ſumus. habemus quoq; diuerſitatem, quoniā multitudo ſunt ea, quę ſunt: ubi autem multitudo, diuerſitas eſt. motus quoq; in omnibus exiſtentibus eſt, motum autē dico non imperfectam operationē, ut ait Ariſtoteles, at operationem uniuſcuiuſq; oīa nāq; ipſa etiā inanimata, ꝓpriam hñt operationem, uel. n. calefaciūt, uel frigefaciūt adiacētia, uel humectant, uel exiccant, uel aliud qd tale faciunt. in omnibus quoq; ſtatus conſpicitur, etenim quę ſemper mouentur, ſtatum participant. non modo enim quod ipſa ſtet integritas, uerū etiā ꝙ ipſe maneat continuus motus, ſtatus eſt. inquātum igitur quem mouentur, in motu perſeuerant uel ſemper, uel uſq; ad aliquod tempus, per hoc ipſum ſtatum participāt. ex his igitur generibus animam Plato facit, eam nāq; dicit eſſe de ſubſtantia, de integritate, de diuerſitate. de ſubſtantia autem non contingenti, ſed de ſubſtantia inſeparabili, & ſeparabili circa corpora, ex his utriſque fieri ipſius animę ſubſtātiam dicit, quo ſit utriuſq; cognoſcitiua, ſed qa omnium cognitio uel ſimilitudine, uel idētitate ſit, uel diſſimilitudine, uel diuerſitate. quod enim ē album, albi appoſitione cognoſcimus (quod nāq; albo ſimile eſt, album eſt) & oppoſitione nigri, contrarium nāq; nigri eſt album. & hæc io conſtitutione ipſius mixta ſunt inquit, cumq; de huiuſce natura dicat, de natura quoq; alterius dicit. quid ita autē dicat animam ſpōte, & ſemper moueri, id patet, in hoc autem ſtatum quoq; habuerit. Res autem ex elementis eſſe, uidelicet exiſtentia, quorum ipſa habet anima cognitionem. propterea igitur, quoniam ex ipſis principijs eſt exiſtētibus ipſis rebus, ſimile uero ſimilis eſt agnoſcitiuum, cognoſcit enim omnia, ex ipſis elementis fecit animam iſte, quæ ſunt, ut ſimili ſimile cognoſcat, manifeſtū eſt, quod maxime animæ cognoſcere proprium eſt, & eodem modo credidit.

Similiter autem & in de philoſophia dictis determinatum eſt.

De philoſophia, dicit ea, quæ de bono inſcripta ſunt, in illis autem non ſcripta colloquia Platonis Ariſtoteles cōmemorat, eſt autem legimus eius liber. ibi igitur Platonis, & Pythagoreorum de entibus, & principijs opinionē memoriæ prodit. id igitur dicit eos dicire formas eſſe numeros, numeros autem denarios, unāquāq; enim formam decada nominabat. numeros igiť ipſas formas uocabat, uel quia, quēadmodum numerus ea, quæ ſubiecta ſunt metitur, atq; definit, eo quoq; mō materiam formæ metiuntur, atq; definiūt, quæ enim in materia ingenerantur, eam ipſam materiam, ꝙ per ſe iodefinita eſt, definiuot, & terminant: uel quod, ut oēs numeri ex uno unitatis principio deducti ſunt, ita formæ ex uno oīum principio deducuntur. numeri igitur ob eam cām dicebantur, denarij uero propter ipſarum formarum perfectionem, numerus enim perfectus denarius eſt, oēm nāque numerum in ſeipſo complectit, qui enim numeri ſunt poſt decada, in alios ab unitate iterū reflectuntur io decada, quare decas quoq; uocata eſt, quaſi q̃dam ſit δεχὰς. i. ſuſcipiens numeros. principia autem harum formarum dicebat unitatem, & dualitatem, & ternitatem, & quaternitatem, quoniā numeri, qui ab unitate uſq; ad quaternitatem componunť, decem faciunt. 1. 2. 3. 4. decem ſiunt. eſſe igitur decem dicebat hæc principia quaternaria, & cōmuniter in omnibus entibus, & priuatim, & io intelligibilibus, & in naturalibus, & in ſenſibilibus. Cōmuniter igitur ī omnibus unitas quidem intelligibilia, impartibilis enim ab illis non ſolum ſubſtātia, ſed etiam operatio in ſtatu, & immobilitate conſpicitur, dualitas autem, & ſcientia, uel ea, quæ ſcientia prædita ſunt, definite enim ab hoc ad aliquid ſe habet, quia ſcientia a definitis, in definita tranſitus eſt: non eſt enim ſcientia indefinita, inde enim quoq; græce ἐπιστήμη idest ſcientia dicta eſt, eo quod ἐπὶ στάσιν, idest in ſtatum nos ducat. Ternitas autē naturalia, & opinabilia, naturalia autem dico uniuerſalia in naturalibus. circa quæ uerſatur opinio, quēadmodum quoque in Timæo Plato ait, quid hoc quod ſemper eſt generationem minime habens (intelligibile dicens. Quid aūt quod ſemper ſit (nunquam, ea quæ ſunt in phyſicis uniuerſaliter dicens. ſi nāq; ſemper fieri ipſum dicit, et quidem fiunt naturalia, ſed in ijs particularia quodam tempore exiſtētia, non quidem ſemper fieri dicerētur, id patet eſſe de uniuerſalibus eum ſermonem, circa quæ opinionem quoq; operari dicit, hoc enim intellectione inquit cum ratione comprehēſum. ſ. intelligibile, illud autem rurſus opinione cum ſenſu irrationali opinabile eſt. Ternitas igitur hoc eſt, quia opinabile ſit. quare ternitas quidem opinio eſt, quod geſtiat ab hoc, non tamen definite, ad aliquid ferri, ſed uel ſic, uel ſic: talia autē naturalia ſunt, quæ eſſe in fluxu habeāt, & non omnino ſint immobilia, atq; immutabilia, ſed in formis quidem ſtantia, at huc, & illuc alterationibus per contrarias mutationes permutantur. ternitas igitur ſic ſe habet in his. & ſi dixeris coeleſtia mutari localiter, alia quidem ab oriente in occidentem plagam, alia autem econuerſo, & ab auſtro quidem alia in boream, & alia econtrario a borea in auſtrum. in ſenſibilibus autē particularibus dico, & atomis ipſa quaternitas eſt, at quomodo, inquit: id procedentes oſtendemus. hoc igitur modo quaternarium principium cōmuniter in omnibus entibus contēplamur, priuatim uero dicunt quod in intelligibilibus ipſam contemplamur. priuatim in naturalibus, priuatim in ſenſibilibus, & io atomis, propterea autem dicebat ipſum animal, quod apud ipſum eſt, ſic ipſa animalis idea, & exemplum, & ipſum numerum decenarium, quem conſtare ex unitate prima, & dualitate, & ternitate, et quaternitate, uidelicet ipſo uno, ipſa dualitate, ipſa ternitate, et ipſa quaternitate. Secundum autem huius aoalogiam, & io poſt ipſum animal animalibus, immortalibus uidelicet, & mortalibus hæc eſſe principia: quemadmodū enim numeri denarij ſunt omnia, hoc quoq; modo ex unitate, dualitate, & ternitate, & quaternitate ſunt omnia. Sed ipſum quidē animal ex prima unitate, & dualitate, & ternitate, quaternitate. alia uero quæ poſt ipſum ſunt animal, ſecundum analogiam elongationis, qua ab ipſo animali receſſerunt. ſic & a principijs reducta ſunt. non enim eadem abſentia diſtant ab ipſo animali diuina, & imortalia, & ea quæ morti obnoxia ſunt animalia. igitur diuina quidē ſunt & ip̄a ex unitate ſecunda, & dualitate ſecunda, & ex ternitate, & quateroitate ſimiliter. & ſic ſemper ſecundum analogiam elongationis ipſius animal a elongatio ſit ipſorum principiorum. Dicebat igitur hæc eſſe quoq; denaria principia in intelligibilibus, in nālibus, & in ſenſibilibus: atq; ideo, qm̄ anima hæc omnia cognoſcit ita eſſe, ipſam quoq; eſſe ex his principijs unitate, dualitate, ternitate, & quaternitate. quam igitur dicebat intelligibilibus eſſe unitatem, dualitatem, teroitatem, & quaternitatē (theologiæ ſit hoc dicere. Sed neq; quam in phyſicis dicebat, eam poſſumus expedite dicere: diceret autem quiſpiam, & in his eſſe quaternitatem, propterea quod animalium ſpecies quatuor in mundo uideantur, quæ coelum, quę aera, quę terras, & aquas incolāt, in ſenſibilibus autem punctum unitatem accipit dualitatem, lineam, ternitatem ſuperficiem, quaternitatem uero ipſum ſolidum, hęc enim corporis ipſius principia ſunt. Vnitatem quidem ipſum pūctum, quod eſt impartibile, dualitatem uero lineam, quoniam ex ipſo puncto fluēte linea facta eſt, quæ duobus punctis terminatur, & eſt lō,

gitudo ſine latitudine. Ternitatem aũt ſuperficiẽ ipſam, uel quia trigonus figurarum prima ſit, uel quod magis dicendũ eſt, quia quẽadmodum punctus ex ipſa diſtãtia ſm longitudinem fluẽs alterũ punctum fecit, ſi ita hoc ipm punctũ per latitudinẽ fluat, rurſus & alterũ punctũ generabit, quare ſic tria puncta fiunt. Vnum quidem ipſius longitudinis terminus, alterum autem latitudinis, tertium uero cõe ambobus. Quaternitatem autem per ipſum ſolidũ capit, ſiue quia pyramis figurarum ſolidarum prima eſt, quę quidem quatuor triangulis conſtat, ſiue rurſus ſecundum eãdem analogiam, nam ueluti punctus fluẽs in longitudinem alterum punctũ fecit, & iterum in latitudinem fluens alterum fecit, hoc modo ſi in profunditatem fluat, adhuc alium faciet: quare quatuor puncti fient, oportet autem lineam rectam profunditatis in ſublime tractam cognoſcere: ſic igitur in ſenſibilibus, unitas, dualitas, ternitas, & quaternitas inſunt. quoniam igitur quæcunq; ſunt, anima ipſa cognoſcit, eam merito ex his eſſe principijs dicebat, ut omnia cognoſcat: eſſe ergo in ipſa unitatem intellectum ipſum, per quem intelligibilium apprehenſiones facit, impartibilis nãq; eſt intellectus obiectione ſimplici res ipſas cognoſcens: Dualitatem autem cogitationem ipſam, nãq; habet hoc unde quo, perficit enim uiam quandam, & a propoſitionibus ad concluſionẽ tranſit. Ternitatem uero opinionem ipſam, quoniam ipſa geſtiens aliquid opinari, ambigit, & quaſi uiã ſciſſam facit, utrum huc, an huc conuertatur, ac ſi uiam quandam perfecerit, deinde ingreſſa in uiam ambiguam, & dubitans, an huc, an huc uertatur: ſic opinio quadam ſuppoſitione uſa, & opinata quiddam de ipſa uolens dubitatione utroq; conuertitur firmandi propoſiti neſcia, ſiue affirmatio uera, ſiue negatio. cum nãque uoluerit habere quãlibet cogitationem, & ſemel in hãc eam peruenerit, & quod eſt acceperit anima, dubitat, & diſputat utrum mortalem ipſam oporteat cognoſcere an immortalem, uel rurſus corpus ne, an incorporeum, & ſic in omnibus. quaternitatem autem ſenſum, quod ipſa quidem quaternitas in ſenſibilibus ipſum corpus ſignificabat, & ſenſus ipſius animæ cognitionum maxime corporeus eſt, particulari enim auxiliatur, nam ſine corpore nihil cognoſcit, non autem dubitare oportet, ſi imaginationem reliquimus, nanque ea in ſenſu comprehenſa eſt, quoniam quoque ex eo principia habet.

Ipſum quidem animal ex ipſa unius idea, & prima longitudine, & latitudine, & profunditate.

Videlicet ex ipſo uno, quod primo eſt unum, & prima lõgitudine, & latitudine, & profunditate, iam diximus ipſum animal, conſtare, ex prima unitate, & dualitate, & reliquis, quæ autem ſunt poſt ipſum, ſecundum analogiam de ſecunda, & tertia, dualitas autem & trinitas, & quæ ſequuntur, in quantitate definita dicuntur, ueluti cum in ipſis numeris fertur. Dicitur & in continua, ueluti cum in linea, uel ſuperficie hæc ipſa conſideramus. hic igitur ut in continuis ſermonem facit. ſic autem ſcire oportet, quod unumquodq; harum magnitudinum uocauit illud, quo quod prius eſt ſuperat, lineã quidem longitudinem, nãq; longitudine punctum ſuperat: ſuperficiem uero latitudinem, quoniam latitudine lineam ſuperat: alteram uero profunditatem, hæc enim differt a ſuperficie, nãq; ipſa quoq; ſupficies habet latitudinem, quod autem ſolidum eſt, longitudinem, atq; latitudinem, non ſolum autem continuam quantitatem ex quaternitate conſtituit, ſed etiam multo prius definitam: ſi nanq; omnis poſt denarium numerum, numerus, in ipſum denarium reſoluitur, ipſius uero denarij unitas, dualitas, ternitas, quaternitas, principium eſt: ſequitur quod diffiniti, & continui ipſa quaternitas principium eſt.

Alia uero ſimili modo, alia ſiue poſt ipſum animal ſimiliter.

Videlicet ſm ipſam analogiã ex unitate, dualitate, ternitate, & quaternitate, ut iam dictum eſt, ſed non de prima. ex qua eſt ipſum aial, uel alia exempla, uelut ipſum pulchrum, ipſe homo, & in reliquis ſimiliter. ſcribuntur autem aliæ ſimili modo, & hoc quidẽ ſecundæ expoſitioni ſit conſequẽs, alias enim ideas dicit. quæ eſt hominis, & quæ eſt angeli.

Adhuc aũt & aliter itellectum quidem unum, ſcientiam uero duo, ſolo nãq; modo in unum, ſuperficiei autem numerum opinionem, ſenſum uero ſolidi.

Videlicet & ſecundum aliam applicationem, ex his ipſis numerum animam facit. putans enim eorum, quæ ſunt alia eſſe intelligibilia, alia ſcibilia, alia opinabilia, alia ſenſibilia: unum quidem intellectui tribuit, qui eſt intelligibilium perceptiuus, indiuiſibilis nãq; eſt ipſe, & omnino illis ſimilis, & pariter obiectione prima ſine tempore res ipſas intelligens. duo uero ſcientiæ tribuit, compoſita nãq; eſt ipſa ſciens cognitio (ſiquidem ſyllogiſmus eſt quidam) ſolo ſane modo facta, & non uarie, uidelicet nõ alias alio modo, ſed ſemper uera, & ſimiliter ſe habens, per unam uiam propoſitionum in unum finem cõcluſionem ducens. tria autem numerum opinioni attribuit, non enim ſolo modo, quẽadmodum ſcientia, fit ipſa opinio: eſt enim opinio tum uera, tum falſa, omnis autem ſcientia uera, quomodo igitur tria numerum opinioni proprium diximus, quatuor autem ſenſui propter eãdem cauſam. dicebat ideo propter hoc animam ipſam exiſtentem ex unitate, dualitate, ternitate, quaternitate, omnia cognoſcere, propter eam, quam ad ea proprietatem habet. Quare autem, cum dixerit unum ipſum intellectum, ſcientiam autem duo, nõ etiam dixit, opinionem uero tria, ſed ſuperficiei numerum dixit? dicimus igitur ad hoc, quod unũ, & duo non ſunt numeri, etenim ſecundum diffinitionem numeri dicentem, numerum eſſe ex unitatibus collectam multitudinem, dualitas quoq; numerus eſſe uideretur, quæ re uera non eſt numerus, non enim ex unitatibus multitudo eſt, nãq; multitudo, primo eſt in trinitate. præterea omnis numerus multiplicatus fit maior, quam compoſitus, ut tria, & tria faciunt ſex, ter autem tria, nouem, & ſic in omnibus: unitas autem econuerſo, multiplicata fit minor, quam compoſita, nanq; unum, & unum, duo, ſemel uero unum facit unũ. dualitas autẽ, & multiplicata, & compoſita æqualis eſt, duo nãq; & duo, & bis duo utroq; modo quatuor ſunt: nõ ergo neq; unitas, neq; dualitas eſt numerus. quare primi numeri ſunt ternitas, et quaternitas, imparium ternitas, parium quaternitas: unitas aũt, & dualitas numerorũ principia ſunt.

Etenim numeri formæ ipſæ, & pricipia entium dicebantur, ſunt autem ex elementis. iudicantur autem res, aliæ quidem intellectu, aliæ ſciẽtia, aliæ opinione, & aliæ ſenſu: hi autem numeri ſunt formæ rerum.

Oportet paulum traducere ipſam dictionẽ, quo fiat apertius id, quod dicitur, Etenim formæ ipſæ numeri, & principia exiſtentium dicebantur, ſunt autem ex elementis ipſę. n. formæ numeri, & principia exiſtentium dicebantur, patet enim quod non dicebat hos numeros, qui ſunt apud nos, eẽ formas exiſtentium, ſed ipſas formas eſſe numeros. probat autem per hæc ea, quæ dicta ſunt, dico autẽ quid ita ex unitate, & dualitate, ternitateq;, et quaternitate conſtare anima dicta ſit, nãq; ideas inquit atque exempla exiſtẽtium numeros dicebant, illi autem numeri ſunt ex elementis unitatis, et dualitatis, & ternitatis, & quaternitatis. Iam enim diximus, quod ipſas formas denarios numeros dicebant, decas autẽ ex his componitur: eſſe uero ideas intelligibilium, ſcibilium, opinabilium, ſenſibilium: hoc enim ſignificat cum dicit, iudicantur autem res aliæ quidem intellectu, aliæ ſcientia, aliæ opinione, aliæ ſenſu, nam ſimile ſimili iudicatẽ. Quare ſi formæ rerum ſunt ex unitate, dualitate, ternitate, quaternitate, (hæc enim ſunt elementa formarum) anima autem cognoſcit omnia, merito igitur ex elementis exiſtentium ipſam faciebant, ut ſimile ſimili cognoſceret. ex his autem, quę dicta ſunt, illud nobis eſt manifeſtum, quod qui ideas inducebãt, & hæc eſſe exiſtendum principia dicebant, horum rurſus

alia principia ſupponebant unitatem, dualitatem, ternitatẽ, & quaternitatem. quare poſtquam dixit, numeri enim rerũ formæ dicebantur, ſubintulit ſunt autem ex elementis. & ſuperius dicit, ipſum autem animal ex ipſa unius idea, et quę ſequuntur, ipſum autem animal eſt, exemplum & forma, formæ autem hi rerum numeri, quoniam ſupra dixit numeros eſſe formas, ne eos, qui ſunt in conſuetudine, numeros eum ferre putares, eos inquam, qui in curuatura digitorum fiunt. Deinceps cum dixit res ipſas iudicari alias intellectu, alias ſcientia, alias opinione, alias ſenſu, ſubintulit, hos numeros eſſe formas rerum, hos inquit cum dixerit numeros formas intellectum, ſciẽtiam, opinionem, ſenſum, quemadmodum enim eſt ipſum animal, eodem modo eſt ipſa mens, & ipſa ſcientia. Similiter & opinio, & ſenſus, & hæ ſunt ideæ rerum intelligibilium, ſcibilium, opinabilium, ſenſibilium. igit̃ ipſa quoq; anima cum in ſe has habeat formas, ſuſcipere res ipſas poteſt, iudicatur enim unũquodq; uidelicet & cognoſcitur ſecundum formam ſuam.

Quoniam autem & motiuum uidebatur anima eſſe, & cognitiuum, ſic aliqui complexi ſunt ex ambobus enunciantes, animam numerum mouentem ſeipſum.

Diximus ex his, qui de anima dixerunt, aliquos reſpexiſſe ad eius motiuam partem, aliquos autem ad cognoſcitiuã, & Plato igitur aliquando ab ipſius motiuo ipſam diffinit, uelut in quibus motum ſeipſum mouentem. dicit igitur in Phædro, immortali autem oſtenſo, quod ſeipſum mouet, animæ ſubſtantiamq; & rationem hanc ipſam quiſpiam dicens non erubeſcit: quare diffinitionem dicit eſſe animæ q̃d ſeipſam moueat: aliquando uero ab cognitiuo uelut in Timæo, per quæ ex principijs entium ipſam conſtituit, ſic igitur Platone modo in ipſius motum, modo in cognitionem reſpiciente, Xenocrates qui fuit huius ſucceſſor ex utriſque ipſam animam diffinit, eam inquiens eſſe ſeipſum mouentẽ numerum, quia ſit ipſa exiſtẽtium cognoſcitiua, numerum dicens, ut Pythagoras, principium enim omnium uelut illi dicunt numerus eſt, quod autem motiua eſt, addens illi ſeipſam eſſe mouẽtem, principium nãq;, & fons omnis motus, ut illi uolunt, eſt quod ſeipſum mouet. alij quoq;, quorũ deinceps mentionẽ faciet, ex ambobus ipſam definiebant animam quemadmodum, & ideo, ſic aliqui, dixit.

Differunt autem de principijs, quæ, & quot, maxime quidem corporea faciẽtes incorporea, his autem miſcentes, & qui ex ambobus principia enũciantes. differunt autem quoq; circa multitudinẽ, alij enim unum, alij uero plura dicunt.

Poſtquam per ea, quæ dicta ſunt, opiniones expoſuit de anima maiorum, & qui ad eius motiuum, & qui ad eius cognoſcitiuum reſpexerunt, in ijs cõſequenter de ipſorum differentia circa principia diſſerit, differẽtia enim de principijs, illis fuit quoq; cauſa, ut circa animæ ſubſtãtiam diſſentirẽt. Inde igitur alij aliud quodpiam animam eſſe dixerunt. Omnes uero de principijs eſſe, quæ ſuppoſuerat, exiſtendum eã eſſe, præſertim autem qui in ipſius cognoſcitiuum reſpicientes de principijs eam eſſe dixerũt, excepto Anaxagora, quẽadmodum deinceps narrabit. in naturali igitur auſcultatione, de naturalium differentia circa principia diligenter aggreſſus eſt, mentionem nunc quoq; eorum faciet. At fortaſſe uidebitur idem dicere, cum ſuperius harum opinionum mentionem fecerit, & nunc rurſus hoc in loco eaſdem enumeret. at non eſt eiuſdẽ rei ſermo, nam ſupra opiniones eorum de anima uoluit exponere, hic uero quomodo inuicem diſſentiãt de principijs exponit, & huic rei opiniones quoq; eorum de anima accommodat, de quibus ante dixit. diſtinguit autem differentiã, & a ſubſtantia, & qualitate, & a quãtitate, a ſubſtãtia quidem, & a qualitate, quod alij corporea, alij incorporea dixerunt. a quantitate autem quod alij quidem unum, alij uero plura. corporea igitur principia naturales Thales, Democritus, Anaximenes, Anaximander, Heraclitus poſuerunt: incorporea uero qui numeros ea eſſe dicebant, ut Pythagorei, & Xenocrates. Plato quoq; idem uidetur. mixta autẽ dicebat Empedocles cum quatuor elementis contentionem, & amicitiam naturas incorporeas, & Anaxagoras cum homœomerijs, intellectum nanq; ipſum eſſe incorporeum dicit: ſic adhuc I ijs Democritus, qui cum corporibus indiuiduis uacuum induxit. Differunt autem inquit omnes inuicem circaq; multitudinẽ, & circa principia, quiq; corporea contra eos, incorporea ſentiebant, dixerunt, & qui contra utroſq; illos mixta aſſeuerabant.

Conſequenter autẽ & hiſce aĩam retulerunt.

Hoc eſt conſequenter ita illis de anima uidebatur, quemadmodum ex opinione, quam de principijs habebant, ducebantur. unus enim quiſq; de principijs illis, quæ credebat, animam fecit. per hæc autem, ſignificat non modo eos, qui ad cognitiuum reſpexerunt, ſed eos etiam, qui ad motiuum, de principijs animam merito fecerunt, unde inducit.

Motiuum enim ſecũdum naturã ipſam primorum crediderunt, non ſine ratione.

Non ſine ratione inquit, quod eſt ſuapte natura maxime motiuum, hoc in principij ratione ponebant, factiuum nãq; & motiuum principij rõnem habet. quare exiſtentium principium aliqui eſſe ignem dixerunt: maxime enim motiuum eſt eorum, quæ ſunt, in ſeipſo habens ſuipſius motus principium. ſic motus alia quoque mouet, unde motu naturali a calidi primo mouet animal, cum a nullo alio corpore naturale calidum moueatur, ſed in ſe naturã ipſam cauſam mouentem habeat. ideo ſi in principijs motiuum eſt, illi qui animam maxime motiuum eſſe credebant, e principijs hanc ipſam merito faciebãt, unde aliqui etiam ignem eam eſſe ſuppoſuerunt, ut ipſe intulit dicens.

Vnde uiſum eſt aliquibus eſſe ignem, nanq; hic eſt tenuiſſimarum partium, & elementorum maxime incorporeus, atque etiam mouetur, & mouet alia primo.

Cum dixerit eos, qui maxime motiuum animam eſſe credebant, ex principijs eam merito dixiſſe, quoniam quod ipſius naturam maxime mouet in primis eſt, & in principijs, principij nanq; eſt & facere, & mouere: anima autem motiuorum eſt, conſequenter induxit, aliquibus propterea uiſum eſſe ignem eſſe aĩam, quem etiam eſſe principium dicebant, quod eſſet tenuiſſimarum pt̃ium, & maxime incorporeus, atq; ob eam rem maxime motiuus, & ſibi ipſi ipſius motus cauſa, & alia primo moueat, ignem autem non flammam dicunt, ipſa enim eſt ignis exuperantia, ſed ipſam ſiccam euaporationem, quam et terrę motus facere, et uentos, & alia quæcunque maxime motiua in meteoris Ariſtoteles expreſſit: dicit autem qui ignem principium & animam ex igne crediderunt: Heraclitum, & Hippaſum. ſed Heracliti paulo infra, & opinionis eius mentionem faciet: nunc uero Democriti opinionem exponit: qui etſi multa, immo infinita principia ſupponebat, ea ijs tamen, quæ apud ipſum maxime motiua eſſent, animam faciebat, e ſphæricis dico: unde ignis quoque eſt: icorporeum autem dixit ignem, non proprie, nullus nanque ipſorũ hoc ipſum dixit, ſed propter ſubtilitatem partium uelut in corporibus incorporeum ignem appellauit. At fortaſſe quiſpiam dubitauerit ad hoc, quod dictum eſt animã eſſe ex principijs, quod & aliquid alijs plus illi adhibuerunt, an omnia alia eam eſſe unuſquiſq; dicat, an cõmune hoc ſit omnium principiorum: quæ in rerum naturam cadunt. ad hoc ergo dicerẽt illi quod quidem primum hoc ipſum, ut non dubitetur ex alijs quibuſdam eſſe principijs, non ex cõmunibus hoc ipſum diximus: deinde alia quidem ex principiorum compoſitione, aliud quodpiam factũ eſt, aut natura ſecundum eos, qui non impatibilia principia dicunt, aut apparentia ſecundos eos, qui eadem impatibilia & immutabilia ferũt. Anima ſane ipſa res pars eſt quædam principiorum, quæ a principijs differt habitu ipſo, quem recepit ad ea, quę ſunt ab ipſis principijs, animalia dico. Qua-

re idem eſſe ignem, atq; animam Democritus dicebat, differentia uidelicet ad habitum, quemadmodum dixi, exiſtente. igitur & reliqui alij quidem aquam, alij uero aerem eſſe animam dicebant, at qui non ita uocantes, quæ ſunt ex his, ut lapides, ligna, & cætera.

Democritus autem elegantius dixit, enuncians propter quid horum utrunq; ſit, animam nanque eſſe idem, & intellectum ueluti diximus, & ex primis, & indiuiſibilibus corporibus, motiuum autem ꝓpter ſubtilitaté partium, atq; figuram, figurarũ autem mobiliſſimam rotundam dicit, talem auté eſſe intellectumq; ipſum atq; ignem.

Democritum laudat, ut qui apte prædictorũ cauſas reddiderit: hæc autem ſunt mouere & moueri, dixit enim quod ignis, ex quo animam eſſe dicunt aliqui mouetur q;, & mouet alia primo: probabiliter igitur ut horũ cauſas Democritus aſſignauit, quid ita ignem, atq; animã. ex ipſis enim principijs uidelicet ſphæricarum atomorum, utraq; & mouent, & mouent. fecit enim inquit intellectum, ſiue animam, nãq; apud ipſum intellectus, & anima idem ſunt: ex primis corporibus, uidelicet atomis ſunt, at non ex quibuslibet, ſed ex ſphæricis: quæ duabus de cauſis maxime motiua ſunt, tum quia ſubtiliſſimarum partium ſunt, & facillime propterea ſubtilitate partium per omnia tranſeãt, & ſic ipſa mota mouent: tum figura ipſa ſphęrica facilis motus hæc exiſtũt, quare cãm reddidit quid ita ipſa moueãtur, & alia moueant. At non indignum eſt quærere qua de cauſa ſphæricas atomos minorum partiũ eſſe Democritus dicebat, & propterea eas fac le mobiles, nanq; quod ipſum rotundum ſit facilis motus, id patet, oſtenditur enim quod ipſa ſphæra in puncto ſuperficiem tangit, tanquam igitur puncto aptata delabẽs eſt falis motus, quare & ſubtilium partium ſunt ſphæricæ, ut quoq; ex hac re cauſa reddatur ipſarũ motus, maxime enim cum forte talis ratio uidetur eſſe, nam illud quoq; fieri poterat, ut pyramidales, uel hamales, uel ſimpliciter quomodocunq; ſe haberent ſubtiliorum partium eſſent. dicimus ꝙ in geometria oſtenſum eſt rectilinearum, & æqualis ambitus figurarum, quæ ſunt plurimorum angulorum maius habẽt ſpatium, quam illæ, quæ paucioribus angulis continentur: ueluti ſupponatur tetragonus habens unumquodque latus duarum ulnarum, ut eius totus ambitus ſit octo ulnarum: ſupponatur & iterum hexagonus habẽs unumquodq; latus ulnæ, & tertia unius ulnæ, ut huius quoq; ambitus octo fiat ulnarũ. Supponatur etiam octangulus ſingulum latus habens unius ulnæ, ut huius quoq; octo ulnarum ſit ambitus, harum igitur figurarum quadranguli, & hexãguli, & octanguli æqualem ambitum habentium (nanq; unaquæq; octo ulnis continetur) octangulus quidem ſpatium maius habebit: minus aũt octangulo hexagonus, et tetragonus hexagono minus, quod ſi quæ plures angulos habet, capacior eſt, circulus igitur omnium figurarum æqualis menſuræ capaciſſimum ſpatium habebit. quare quæ plures habent angulos figuræ, magis quoq; circulo propinquæ ſunt, & tanto ꝓpinquiores fiunt, quanto ſibi plures angulos uendicant: aſſimile enim eſt ut ſint ſine angulis: circulus enim ſine angulis ẽ: eadem quoq; ratio in ſolidis datur: quapropter ſphæra ipſa rectilineorum, & æqualis menſuræ ſolidorum capaciſſima erit. Quod ſi hoc ita ſe habet, & q̃ ſunt æqualis menſuræ, & plures angulos hñt, maius tenent ſpatium, & ecõuerſo. quę igitur idem habent ſpatium figuræ plurium angulorum, minorem habent ambitum. ſphæræ igitur omnibus minorem ambitũ habebũt. Bene igitur Democritus atomorũ æqualium aceruo ſphæricas minorum partium ſuppoſuit & propterea ſemper poſſe eas illabi, & motus eſſe faciles, quia in puncto ſuperficiem tangunt mouere alia.

Anaxagoras autem uidet aliud dicere aĩamque & intellectũ, quemadmodũ diximus quoq; prius, utitur autem ambobus uelut una natura; uerũtamen principium ipſum intellectum ponit maxime omnium, ſolum quippe dicit ipm entium ſimplicẽ eſſe, & non mixtum, & purum: tribuit auté ambo eidem principio, & cognoſcere, & mouere, dicens intellectum mouere uniuerſum.

Vt enim dicebat itellectum iuſtiq; & boni cauſam eſſe, tanq; eorum quæ talia non ſunt, alia eſſet cauſa, quę uere eſt ipſa anima, uidetur ab intellectu aĩam ſeparare, anima enim uelut e ſyllogiſmis rerum nãm cognoſcens peccare poteſt, quando in propoſitionibus quod nõ eſt, tanq; ſit, acceperit: ipſe ſane intellectus ſimplicibus obiectionibus rebus incũbens, ut ipſe inqt, uel cognouerit, uel nõ cognouerit, & ideo errore carens. ſi nãq; peccaret, intellectum eum eſſe fatuum accideret, quod quidem abſurdum eſt. hac ergo de cauſa ſeparare ab anima intellectum uidet Anaxagoras. in quibus autem rurſus dicebat ab intellectu uniuerſum motum eſſe, quodq; in oĩbus uidetur aĩalibus & paruis, & magnis, & p̃cioſis, & uilibus, idem dicebat eſſe intellectum cum anima: nãq; eſt aĩæ mouere, & uideri in oĩbus animalibus, non aũt intellectus ſic iterum, niſi quod ipſum intellectum maxime omnium principium ponit. nam etſi intellectum Democritus nominat, non tamen in principij rõne ipm reponit. Anaxagoras uero eſſe intellectũ maxime principium dicit, ut factiuum uidelicet, & in hoc ipſum laudat, & ut ſimplicem, et qui corpore miſceri non poteſt ipſum ſupponit, & non, quẽadmodum, priũ ſimilitudines oẽs omnibus immixtas, eſſe, ſic intellectum dicit, ſed immixtum, purumq; & ſimplicem eẽ ipſum narrat. Vnde Ariſtoteles eadem ipſe quoq; de intellectu oſtendit, & quod promiſit, illud facit. ſ. bene dicta accipiens. dicit igitur de ipſo, reddit autem ambo eidem principio, & cognoſcere, & mouere, dicens intellectum mouere uniuerſum, cum enim dixerit intellectum: cognoſcitiuã hunc principio potentiam reddidit: eandem autem manifeſte mouere uniuerſum dicit.

Videtur autem quoq; Thales de iis, quorum mentionem faciunt, motiuum quoddam animam opinari, ſiquidem lapidem dicit animam habere, quoniam ferrum mouet.

De opinione Thaletis non cõmode meminiſſe uidetur. cum enim propoſuerit ſe uelle oſtendere, ꝙ illi, qui reſpexerunt in animæ cognoſcitiuũ, ex principijs de quibus eſſe res ſupponebant, ipſam quoq; eſſe dicebant, unde ſimile ab ſimili cognoſcitur, narrans opinionem de Thalete nihil quicquam tale dixit, uelut de alijs, ſed lapidem trahentem ferrũ animatum dixit, atq; proprium eſſe motum dicens. At etiam eorum qui in motiuũ reſpexerunt, opiniones enarrans, unũquodq; maxime motiuum dicebat ipſi uiſum, hoc animã dicere elementum, Democriti quidẽ uiſum eſſe rotundas atomos, Pythagoreos uero dicere ramenta, q̃ ſunt in aere, aliũ ignem, alium aera: ad opinionem uero Thaletis, qui entium principium eſſe aquam ponebat, nihil tale dixit. nõ enim, ut ita dicam, aquam eſſe aĩam Thaletem ponere dixit, & propterea trahere iquit lapidem ferrum, uelut aĩatum, atq; ideo ex aqua exiſtentem, hoc igitur non dixit, ſed illud ſolum q̃d aĩatum lapidem dixit. qua gratia? an quod ipſius uolumina non ferebantur, ſed cõmentationes? & ꝓpterea ſugit importunum orationis ſine ſcripto accuſare hoiem. an quod reuerentiam quandam uiro exhibuit, qm̃ multa ipſius precio digna dogmata cõmemorauit? Dicunt enim eũ dixiſſe prouidentiam uſq; ad ultima tendere, & nihil ipſam latere, neq; minimum quidem. propterea huius quidem non dicit eſſe hanc opionem, ꝙ ex aqua ſit anima, ſed tantum ſolum, quod ille quoq; motum animæ tribuit. Deinceps autem dicit Hipponem hoc opinatũ fuiſſe, quod ex aqua ſit anima, etenim omnium principium & ipſe animam eſſe dicebat.

Diogenes aũt, quemadmodum & alii quidam, aerem hunc ratus omnium ſubtiliſſimum eſſe, & principium, atq; ideo cognoſcere aliquid, et mo-

uere animam, inquantum quidem primum eſt & ex hoc cætera, cognoſcere: inquantum autem ſubtiliſſimum, motiuum eſſe.

Diogenes Apolloniates, & Anaximenes principium omnium eſſe aera dicentes, aīam quoq; ex eo conſtare dicebāt, & aīam ipſam cuncta cognoſcere, uelut oīum principia habentem, maxime aūt motiuam eſſe ꝓpter exilitatem, dictū eſt enim, ꝙ ipſum mouens eſſe ſubtiliſſimum oportet, quo dilabitur per totum, quodcunq; mouetur, ut & totum moueat, ſubtiliſſimus autem aer.

Et Heraclitus principium eſſe inquit aīam, ſiquidem exhalationē eſſe, de qua alia cōſtituit, etenim maxime incorporeum, & ſemper fluens.

Dictum eſt ſæpenumero q̄d principium dicebat eſſe entium ipſm ignem, ignem aūt, non flāmam. quemadmodum enim dicit Ariſtoteles, flāma eſt ignis exuperātia, ſed ignem dixit exhalationem ſiccam, ex hac ergo eſſe aīam, ut mobili, & ſubtiliſſima, nāq; entia in cōtinuo motu dicebat eſſe, & ab entibus ſtatum tollebat, quēadmodū & Protagoras, & alij multi, cognoſcens autem ipſum, & ipm mouens eſſe aīę proprium dicebat, hac de cauſa eam de exhalatione eſſe, rebus nāq; exn̄tibus in motu oportere res ipſas cognoſcēs eē in motu, ut concurrens cum illis, quadret, & conueniat cum illis, nam quō ſtans cognoſceret motum? unde & cognitionem quidem aīę dedit, et quod eſſet ex oīum principio, dico autem de exhalatione, quodq; ex maxime motiuo eſſet, motum nāq; ipſo moto cognoſcitur, mouere aūt ipſam dixit, ꝓpter exilitatem exhalationis, et ut in corporibus incorporeū. oportet enim, quēadmodum diximus ſæpenumero, eſſe ſubtilium partium illud, q̄d moturum eſt, ut per totum motum dilabatur, exhalatio aūt eſt exilium partium, & ſemper mobilis, & alterius motus cauſa. quare terræ, & aliarum rerum motus ex hac fieri Ariſtoteles demonſtrauit.

Motum autem moto cognoſcitur, in motu aūt eſſe entia, & ille putabat, & multi.

Traducere dictionem oportet, quo manifeſtius fiat illud quod dicit, hoc modo, in motu aūt eſſe entia & ille putabat, & multi, motum autem moto cognoſcit nam, quia in motu entia credebat eē, ꝓpterea ex maxime motiuo eſſe aīam dicebat. oportet enim motum moto cognoſci, ſimili nāq; ſiīe cognoſcitur. quod autem ex ijs, quæ ſunt non eſſet ablata ſtatio, illi credebant, id oſtendit & in Theæteto, & pluribus in locis Plato, atq; Ariſtoteles, & in libro de cœlo, & in metaphyſicis, ſi nanq; non eſſet inquiunt ſtatio in uniuerſo, impoſſibile eſſet eſſe ſemper motum: hoc enim ipſum ſemper moueri, manſio q̄dam eſt, atq; ſtatio. Quod ſi ablata fuerit ſtatio, auferetur quoq; motus: nam ſi quod mouetur non habuerit in motu ſtationem, non omnino mouebitur.

Similiter aūt cum iis, & Alcmęon uidetur opinari de aīa. Dicit enim illam imortalem eſſe, quia ſit ſiſis imortalibus, hoc aūt illi adeſſe ueluti ſemp motę: moueri autem & diuina oīa continue ſemp, lunam, ſolem, ſtellas, & cœlum totum.

Hic quoq; cum eſſet Pythagoreus, ad maxime motiuū ipſius aīæ cum reſpexiſſet, e cœleſti corpore illam eſſe dicebat, atq; ob eam rem imortalem, nam ſemper moueri, quēadmodum, & illa inde concludens quod imortalia cœleſtia ſunt. unde igitur iſte aīæ cognoſcitiuum dabat, ſiquidem & alias cauſas quaſdam cognitionis ipſius reddebat, non meū eſt dicere neq; enim horum hominū nobis in manibus uolumina ſunt, neq; quicquā plus his Ariſtoteles cōmemorauit. Dico igitur ꝙ nō oīno omnes & motus, et cognitionis illius rōnem dederunt, ſed quidem utrorūq; aliqui, aliqui aūt alterius. quare nos in oībus utraq; inueſtigare non oportet.

Ex importunioribus aūt quidam eē aquā enūciarunt, ut Hippon: ſuaderi autem uidentur ex genitura, qa oīum eſt humida: etenim redarguit ſanguinem dicentes ipſam aīam, qm̄ genitura non eſt ſanguis: hanc autem eſſe primam animam.

Hic appellatus fuit atheus. i. ſine deo, uel impius hac de cauſa, qm̄ omnium rerum cām nulli aliæ rei, q̄ aquæ attribuebat. importunam autem dixit hāc opinionem, maxime quidem ueluti perturbationē ſolam auditoribus ꝓbentem. Deinde ut magis materialem, & infra in materiam aīam deducentem, quodq; neq; facile mobilis, neq; motiua ſimiliter eſt aqua, & paſſiua magis, q̄ actiua, nāq; liquidum, in quo a qua habet eſſentiam, paſſiuum eſt, at aīæ facere magis, q̄ pati competit. putauit autem, inquit, iſte animam eſſe aquā, quoniam omnium genitura ſit humida, etenim fructuum ſemina liquida primum fiunt, & contradixit, inquit, ſanguinē dicentibus eſſe animam, dicens quod genitura de qua eſſe, & uiuere eſt animatis, aqua eſt, & non ſanguis. atqui ſi ſimpliciter liquidum anima erat. aīam omne eē liquidum oportebat, & genitura non inquantum liquida, animata eſt. prorſus cum expirata fuerit, liquida quidē adhuc eſt, non uiuens, & mortua, neq; hoc ſolum, multa nāq; liquida naturalē habentia caliditatem, non iam quoq; ſunt animata, ſed etiam rationibus naturalibus opus eſt, primam autē animam dicit genituram quaſi ſemen animæ, & principium animæ. quēadmodum enim principium eſt humani corporis, ſic ſecundum illum animæ principium eſt.

Alii autem ſanguinem, ut Critias, ſentire eſſe ipſius animæ maxime proprium putantes: hoc autē eſſe propter ſanguinis naturam.

Hoc autem eſt propter ſanguinis naturā. Critiam adhuc unum ex triginta, qui & Socratem audiuit, uel alium quendam dicit, nihil enim differimus. inquiūt autem fuiſſe quoq; alium Critiā ſophiſtā, cuius & eſſe lata uolumina, ut Alex. dicit. eum enim, qui fuit ex triginta, non aliud quidpiam ſcripſiſſe quam carmina de republica. hic igiť animam ſanguinem eſſe dicebat, ſanguis enim inquit circa cor eſt hominibus intellectus, hoc autem poſtq̄ animam ipſam ſentire deſignauit, quæcunq; autem membrorum eſſent ſine ſanguine, ea eē ſine ſenſu. capilli, oſſa, ungues, & ſimilia. quare ſenſus ipſum ſanguinem cām eſſe dixit, ipſius autem animæ ꝓprium, ſenſum igiť ſanguinem animam, & medica ratione demonſtrātem eruos uel ſolos, uel maxime ſenſiuuos, et hos non oēs, ſed aliquos. at etiam ſi ſanguis eſt anima, quę igitur ſunt aīalium ſine ſanguine, ſine anima ſunt. inſecta autē omnia ſine ſanguine ſunt, muſcę, formicę, & ſi quid ſimile, quæ ſenſum participare perſpicuū eſt: non igiť ſentiendi ſanguis cauſa eſt, neq; ideo eſt anima ſanguis: liquidē quæ ſine ſanguine ſunt animalia & animata, & ſenſitiua ſunt.

Omnia nāq; elementa iudicem acceperunt, prę ter terram, hanc autem nullus enunciauit.

Iudicem pro præſide iudicante, & ponente unumquodq; ipſorum principium eſſe, terram autem ſolam nullus dixit animam eſſe, quare neq; rerum principium eſſe terram ſolā nullus ſuppoſuit, præter inquit eos, qui dixerunt omnia elementa eſſe principium, ut Empedocles. hic enim & terram ipſam eſſe animam dixit. uel magis cōmode dicatur, quod elementorum compoſitionem animam dicebat. ſed nobis illud reſiſtit, quod ſuperius dicitur, quod eſſe unumquodq; horum animam dicebat. niſi animam ipſam animalem potentiam recepenimus, quoniam nos quoq; ſæpenumero potentias animæ animas uocamus: dicimus enim ipſum hominem uegetatiuam, atq; irrationalē haberet repugnat omnibus fere opionibus enumeratis ex pluribus dicētibus aīam, dicere corpus, & animam eſſe idem, nam ex ijſdem ſunt ambo principijs. quid igitur magis eſt an anima corpus? an corpus anima? dicēdum eſt igitur pro pluribus, quod & ſi eadē animæ, & corporis principia, non tamen ſimiliter ſe habere dicebant, tali enim aggregatione, & ſegregatione principiorum animas fieri, & corporum differētias, ut nos quoq; differenti eſtorum temperatura corpora differentia componi, atq; etiam metallorum differentias, ex differenti exhalatio-

num aggregatione. atqui in libro de generatione & corruptione Ariſtoteles arguit hanc opinionem, quæ dicit aggregatione, & diſgregatione elementorum generationem & corruptionem fieri.

Niſi quiſpiam illam dixit ex omnibus eſſe elementis, uel omnia.

Quoniam hoc ex omnibus ſignificat, & quæ in temperamento fiunt, quadam temperamēto extrinſecus forma adueniente, quemadmodum carnis forma temperamēto quatuor elementorum. qui uero ex omnibus dicunt, non ita dicebant, ut nos, ſed animam compoſitionem eſſe elementorum dicebant, ꝓpterea dicens ex omnibus, adiecit uel oīa.

Definiunt autem omnes ipſam animam tribus, ut ita dicam, motu, ſenſu, incorporeo: horum aūt unumquodq; reduci ad principia.

Hæc uelut epilogus dictorum ſunt, definiūt enim, & quaſi circūſcribunt, & deſignant. cum enim prius dixerit motu, & ſenſu animam cognoſci, nunc appoſuit & incorporeo, uelut ex enumeratis opinionibus hoc quoq; emerſum, atq; inuentum ſit. quod enim facile mobile eſt, & ſemper mobile incorporeum conſequitur. incorporeum autem non proprium nunc dicit, ſed illud quod eſt ſubtiliſſimum: omnia autem hæc, inquit motus ſeorſus, incorporeum ad ipſa principia reducuntur, talem uidelicet inquiunt eam eſſe, quoniā ſit e talibus principijs. hoc autem definiunt omnes, non ut omnibus tria de anima definiētibus dicit, unde & appoſuit, ut ita dicam, ſed aliqui omnia illi aſſignauerunt. alij qui uero quædam, quemadmodum ex ijs, quæ dicta ſunt de opinionibus inuenire poſſumus.

Quare & qui cognitione definiunt ipſam, uel elementum, uel ex elementis faciunt, dicentes ſimiliter inuicem præter unum. Dicunt enim cognoſci ſimile ſimili: ex quo nanq; anima omnia cognoſcit, conſtituunt eam ex omnibus principijs. quicūque igitur unam quandam dicunt cauſam, & elementum unum, & aīam unum ponunt, ut ignem, uel aera. Dicentes autem plura principia, animam quoq; plura dicunt. Anaxagoras autem ſolus impatibilem dicit eē intellectum, & cōmune nihil cū ullo aliorum habere. talis autem cum ſit, quomodo cognoſcat, & ꝓpter quā cauſam, neq; ille dixit, neq; ex dictis manifeſtum eſt.

Quoniam hæc tria, q̄ dicunt animæ adeſſe, ad ipſa principia reducuntur, qui igitur, inquit, ad cognoſcitiuum ipſius reſpexerūt, quoniam ſimile ſimili cognoſcitur, ex principijs, quæ apud ipſos ſunt, unuſquiſq; ipſam diffiniuit: qui plures dicebāt, ex pluribus, qui uero unam, ex uno. nam, quoniam omnium eſt cognoſcitiua, oportere eam in ſe omnium principia habere putauerunt. Solus autem, inquit, Anaxagoras non cum illis eadem uia profectus eſt. cum nāq; omnes ꝓpter cognitionem ipſi corporea principia dederint, ille intellectum animam eſſe dicens, quoniam ſempiternum animæ opus eſt mouere, intellectum autē ipſum mouere dixit uniuerſum, quare animam eſſe intellectū dixit, hunc ipſum intellectum purum, & impatibilem, quique alijs non miſceatur eſſe dixit, hoc eſt eſſe incorporeum. cum nāq; diceret ſimilares partes eſſe entium principia, hæc autem inuicem cōmixta eſſe, intellectum ab horum mixtione eſſe immunem, & purum, tanquā alterum ab ipſis principijs, de quibus omnia conſtant, narrauit, omnibus contra ferens. quare ipſum Ariſtoteles amplectitur, uelut aſſerentem animam incorpoream, non tamen eum attigiſſe recte ſermonē de anima dicit. cum nāq; ſit haud mixtus, & incōmunicabilis, nullumq; habens habitum ad ipſa principia, de q̄bus omnia ſunt: quomodo cognoſcet inquit omnia, nō patet. neq; enim hoc nobis ipſe Anaxagoras expſſit, neq; illud ex ipſius rationibus colligi poteſt, omnium igitur cum alij ſupponāt ipſa animæ principia corporea, alij uero ſolum incorporea, neq; alterum eſt ratio directa, ſed uterq; partem quandam ueritatis locutus eſt. etenim ſubſtantiam oportet eſſe incorpoream, ſiquidem melius eſſe oportet ipſum cognoſcens, eo quod oō cognoſcit. corporeum ſane principia oportet eſſe in incorporeo eadem ſubſtantia, non materialia quidem, ſed eorum rationes. neq; ex ijs, quæ dicta ſunt, id manifeſtum eſt: in multia enim luculenter quidem ſæpenumero non aliquid antiquis dictum eſt, ex dictis aūt colligi poteſt, quod ipſe quoq; Anaxagoras ita cōcluſit, quemadmodum Democritus, qui intellectum eſſe eundem cum anima dicit.

Quicunq; uero contrarietates faciunt in principiis, animam quoq; ex contrariis conſtituunt; qui autem alterum cōtrariorum, ueluti calidum, uel frigidum, uel aliquid tale eſſe ponunt. quare, & nomina ſequuntur: qui calidum dicūt, quod ideo & τὸ ζῆν idest ipſum uiuere nominatum eſt: qui uero frigidum, propter reſpirationem, & refrigerationem nuncupatam eſſe animam. quæ igitur tradita ſunt de anima, & quibus de cauſis dicunt ita, hæc ſunt.

Talis erat Empedocles. quatuor nāq; elementa de quibus animam dicit eſſe, ex contrarijs qualitatibus componūtur, atq; ipſa contentio, & amicitia: qui autem alterum contrariorum, ueluti calidum, aut frigidum, aut aliqd tale aliud, & animam ipſam, ſimiliter horum quid unum ponunt. alterum contrariorum ponit Hippon, & Heraclitus, alter quidem calidum, nāque ignem principium dicit: alter uero frigidum, cum aquam ipſam principium ponat: horum igitur uterq; pro opinione ſua nominis ipſius animę ueram originē tradere conatur. Ille quidem dicens propterea ζῆν dici idest uitam, quod animata ζέουσιν idest ferueant, quod calidi eſt. hic uero ψυχὴν .i. animam uocatam eſſe ἐκ τοῦ ψυχεῖν idest a frigido, unde habet eſſe ab eo quod nobis per reſpirationem frigiditatis cauſa fiat. nam quia uita ex anima eſt, anima uero ex frigido, eſt enim ex aqua, ideo reſpiratione opus eſt, q̄ frigiditate calidum circa cor coerceat, neq; permittat aīalis ipſius potentiæ ꝓpotentius fieri, dico autem frigidæ.

Conſiderandum autem primū quidem de motu, fortaſſe enim non ſolum falſum eſt hoc, ſubſtātiam eius talem eſſe, qualem dicunt dicentes eſſe animam ſeipſum mouens, uel ualens mouere: ſed unum quoddam impoſſibilium adeſſe ipſi motū. quod igitur non neceſſarium ſit ipſum mouēs moueri, iam dictum eſt.

Poſtquam antiquorum opiniones, & eorum, qui in animæ motiuum reſpexerunt, & eorum qui in cognitiuum cōnumerauit, hinc quod reliquum eſt, argumenta contra hos aggreditur, & ipſorum opiniones arguit, nō quod male ſuppoſuerint ipſam mouere corpus, uel res ipſas cognoſcere, uel incorpoream eſſe: ſed quod ſuſpicati ſint ipſam motam mouere, & cognoſcere, quia in ſe omnes res ipſa habeat: quodq; ad incorporeum reſpicientes, non proprie incorporeum opinati ſint, ſed ſubtiliſſimum corpus eſſe reliquorū. primum igitur ab ijs incipit, qui in motiuū reſpexerunt, quoniam quoq; eos primos in narratione propoſuit. putabāt autem illi, quēadmodum didicimus, nam mouet aīa, omne aūt mouens mouet, ipſam quoq; aīam moueri, non ab alio autē ipſam moueri, ſed ab ſeipſa, & eſſe ſeipſum mouēs. Contra hoc igitur inſtituit, primum quod non poteſt fieri, ut anima moueatur, tantum enim inquit ſugio dicere ipſam ſeipſum mouens ꝙ & non poſſe fieri dico uſr, ut ipſa moueatur, taxat autem & maxime Platonē. ſed priuſq; in ea, quæ ab ipſo dicuntur, ingrediamur, paucis oſtendemus, ꝙ ex ipſis Ariſto. dicit oīno neceſſarium eſſe aīam moueri, poſtea hiſce dictis ediſſerēres, & quomodo eſſe ipſam imobilem dicat Ariſto. & quomodo Plato ſemper mobilē. in auſcultatione igiē naturali

turali,motum definiens Ariſtoteles dicit,motum eſſe entelechiam entis potentia,inquantum tale eſt, hoc autem eſt entelechia in potentia entis ad actum poſt hæc potentia entis. hoc enim ſignificat hoc,inquantum tale eſt. ſi nanq; ceſſauerit a potentia,ab motu quoq; ceſſat: eſt igitur uia de potentia ad actum. Quod ſi motus eſt uia ex potentia in actũ,dicit autem rurſus hoc in libro Ariſto. quod anima potentia eſt intellectus,& quod ſit aliquãdo actus intellectus,& euge inquit dicentes animam eſſe locum ſpecierum, præterq̃ quod non omnis, at intellectiua & non entelechia, ſed ſpecies potentia,& rurſus inquit quod tabulæ non ſcriptæ ſimilis eſt,ac ſi diceret potẽtia tabulæ, quæ aliquando actu ſcripta ſit,quod ſiquidem motus eſt uia ex eo quod potẽtia eſt ad illud,quod eſt actu, anima autem potentia cum ſit intellectus,ſit aliq̃n ſuſcipiẽs ſpẽs actu intellectus: ex hoc igitur, quod potentia eſt ad id quod actu eſt,procedens mouebitur. repugnant autem huic,& inquiunt in tertio libro quam pleniſſime dixiſſe de motu, & diffinitionem trãſmutationis per motum reddidiſſe dicentẽ eſſe uiam ex potentia in actu motum eſſe. male igitur inquiunt ex non diligenter data diffinitione arguere Ariſtotelem ipſum tentare. quoniam in quinto libro diligentius hæc ipſa diffiniens inquit mutationem in plus ſe habere q̃ motus. ſiquidem.n. motus eſt, hæc mutatio eſt,non autem econuerſo: fieri enim circa quatuor prædicamenta,ſubſtantiam,quantitatem,qualitatem,ubi. & ipſius quidem ſubſtantiæ mutatio eſt generatio & corruptio. Quantitatis autem augmentum,& diminutio: qualitatis uero alteratio, at ipſius ubi latio. eſſe igitur quæ ſunt in tribus prædicamentis mutationes motus,quãtitatem,qualitatem, & ubi. ipſum autem ſubſtantiæ nequaquam. Oportet enim motum ipſum manere,ut moueatur: quod autem fit, & corrumpitur,non manet. quare in illis motum diffinit aliter, q̃ diffiniuit in tertio libro,ubi diffinitionem non motus,ſed mutationis dedit. nam motum dicit eſſe de reformato in reformatum mutationem,idem ac ſi diceret de ſubiecto in ſubiectum. generatio autem & corruptio mutant,illa quidem ab eo,quod forma caret,in formã: hæc uero de formato in forma carens. quomodo uero hæc ita ſe habeant,in illo tractatu diligenter dictum eſt: nunc autẽ,quæ dicta ſunt,ipſa ſufficiant. hi quidem iſthæc. nos autem dicimus mutatione ſecũdum quatuor prædicamenta conſiderata, niſi uelint animam quando mutatur ex intellectu potentia, in intellectum actu ſecundum unum trium,qui ſunt motus mutari. nanq; mutationis diffinitio,& in ipſa quadrat,ut oſtenſum eſt: hoc autẽ eſt ipſa generatio & corruptio. quare cum diſcat,fieri ipſam dicamus: quando autem ignoret, corrumpi. at hoc quidem dendendum eſt. erat enim anima,& anima antequam didiciſſet. quod ſi non ſecundum ſubſtantiam mutatur, neceſſarium eſt ſecundum aliam quandam cauſam prædicamentorum eſſe eius mutationem. quæ autem erant ſecundum illam mutationes,motus erant. mouetur ergo anima. quod ſi Ariſtoteles uidetur magis dicere mutationem animæ ex eo quod eſt potẽtia, in illud quod eſt actu, generationem eſſe, non alterationem: quando enim ex ignorante quiſpiam doctus ſit,hoc ipſum dicimus eum dicere perfectionis generationem,non ſimpliciter ſubſtantię. quare generatio quædã, hoc tale,non ſimplr̃ generatio. & alio mõ, uitium & uirtus contraria ſunt. ſi nanq; dicit priuatio eſſe uitium, ut indiſcretum,& forma carens,attamen quia mutatur in uirtutem,cõtrarium erit,non priuatio,ſicut in prædicamẽtis dictum eſt, non mutatur in habitum,ueluti cæcitas in uiſum, mutat autem contrarium in contrarium,quemadmodum nigrum in album,igitur anima de uitio mutatur in uirtutẽ,& econuerſo: ſunt autem contraria hæc, mutatio nanq; in contraria motus eſt,etenim ſub ipſam qualitatem reducuntur. mouetur igitur anima. aliter quoq; ipſe inquit Ariſtoteles hac ratione differre motum ab actione,eo quia motum quidem imperfectum actũ, actum aũt integrum eẽ, quare diuina quoq; ſine potentia actu eſſe inquit. Vnde in auſcultatione naturali quæſiuit,utrum duo ſint motus in mouente,& in moto an unus,& demonſtrauit unum eſſe,deinde rurſus quæſiuit cuiuſnam motus eſſet,mouentis ne,an moti:& oſtendit,q̃d ipſius moti eſt,ille enim ex imperfecto ad perfectum procedit,non mouens, quemadmodum ſe habet in diſcipulo & magiſtro,unus nanq; in ambobus eſt motus, qui quidem a magiſtro incipit,in diſcipulo uero finitur: mouetur enim nõ magiſter,ſed diſcipulus: ille enim,inquit,habitum perfectũ, atq; integrum habet,hic uero particulatim in hunc deducitur. quod ſi per ſe motus quidem eſt imperfectus, qui uero eſt in actu,integer eſt: interrogemus ipſum quomodo in anima ſe habet, moueatur ne, an non? quod ſi non mouetur, non ab imperfecto ad perfectum procedit, non mouetur ab ignorantia in cognitionem, neq; a propoſitionibus ad concluſiones. quod ſi hæc in anima uidẽtur,& integram non habet actionem,neq; actus ſine potentia eſt, mouetur igitur. hoc enim ipſe diffiniuit,motum eſſe uiam,quæ ab imperfecto ad perfectum procedit. atq; aliter,ipſe inquit quod in q̃bus eſt prius & poſterius, in his omnino quoq; tempus eſt,nam de tempore quod prius eſt & poſterius egreditur, quibus utiq; egrediẽ: in q̃bus aũt tẽpus,in his quoq; oĩno eſt motus. etenim ꝑmutãtur hæc. & in quibus motus eſt,in his oĩno,eſt etiam tempus,& econuerſo, in quibus tempus eſt, in his omnino eſt etiã motus. at eſt in anima, & prius & poſterius: eſt igitur etiam motus. quod autẽ in anima ſit prius & poſterius,manifeſtum accedit, ſiquidem a propoſitionibus ad concluſiones anima ipſa procedit,neq; omnia ſimul cognoſcit,ſed aliud ante aliud: neq; omnia,quęcunq; ſcit,ſimul promit,ſed hoc prius,& hoc poſterius, & uniuerſaliter deſcendit a uirtute in malitiam,& ab ignorantia in cognitionem. hæc ergo ſint ad demonſtrandum,quod etiam ex ſententia Ariſtotelis anima mouetur,neq; male Plato illi per ſe ipſum mouens attribuit. Quod ſi quiſpiam recte hoſce ſermones iudicare uoluerit,nulla quidem in ipſis eſſe pugna reperietur,præterquam in ſolis uocibus. quẽadmodum enim pluribus in locis facere conſueuit,arguere uidetur ſic quoq; hoc in loco. poſtquam enim ueri motus ab actu naturæ nobis quoq; cogniti ſunt ſoli naturales, horum autem nullum ipſa anima mouetur: non enim augetur, aut minuitur, uel ſecundum qualitatem,uel ſecũdum locum mutatur,ne quiſpiam,cum Plato dicat animam ipſam ſemper mouens,putet ipſum unum ex naturalibus, nobisq; ab actu naturæ cognitis motibus dicere ipſum mouere. ideo oſtendit ipſe omnino Imobilem exiſtentem ſecũdum hos ipſos motus,& eſt ſermo uerus,& a Platone probatus. Quod ſi incorpoream ipſam Plato putat eſſe,moueatur quidem ex ſententia Platonis ſecundum alios quoſdam motus intellectiuos, & præcipue uitales,per quos maxime ſemper mouens ipſam animam eſſe Plato dicit: uiuificat enim ſemper licet animal ſit in ſopore, & dormiat, quando intellectiuus non operatur. Cum igitur Plato omnem ſimpliciter actum motum eẽ dicat,Ariſtoteles autem ſolos naturales motus, ſermo quidẽ ſecundum Platonem dicens animam moueri, uerus eſt,& ſecundum Ariſtotelem non moueri,atq; in ſolis uerbis inuenitur diſſenſio. quod ſi alterationis iam habitus,& diſpoſitiones habet: per has autem mouet anima tranſmutans ex inſcitia in ſcientiam, quomodo effugiet hoc non ſolum moueri,ſed et naturalem motum moueri: uidetur Ariſtoteles reſpiciens ad ſolos motus corporales dicere animam non moueri. Patet autem ex iis,quæ ab eo dicuntur. Si enim,inquit, anima mouetur, non per accidens, natura quidem illi motus adeſt,quod ſi hoc eſt,etiam locus eſt: omnes enim dicti motus in loco ſunt. Vides quomodo ad corporales motus reſpiciens, ſic ipſam immobilem eſſe dicat: quicquid enim in loco eſt,corpus id eſt. Conſiderandum autem eſt primũ de motu. fortaſſe enim non ſolum falſum eſt eius ſubſtantiam eſſe talem, qualem inquiunt dicentes animam eſſe ſeipſum mouens, uel quod mouere poteſt, ſed unum quiddam ex impoſſibilibus illi eſſe motum. Dictum eſt quod qui ad ipſius animę motiuum reſpexerunt,poſtquam putauerunt ipſum mouens oportere omnino & ipſum mo-

ueri, quod uniuerſum corporaliter mouens ſic moueat, uidebant autem animam primo corpus mouentem, per ſe mouentem ipſam diffinuerūt. tantum igitur inquit abſtineo, ut dicam animam per ſe mouentem, quod unum eſt ex impoſſibilibus dico omnino ipſam mouens: maxime aūt illius ſermo hic in Platonem tendit. quare cum dixerit quod dicētes animam eſſe mouens ſeipſum, appoſuit uel ualens mouere, Apparet enim Plato, quodāmodo dicens, quod omnis anima per ſe mouens, ut in Phędro, & rurſus in legum decimo ſic animam diffiniret: rei uero huius, cui nomen eſt anima, q̄dam ratio eſt, an aliam, præter eam quā modo diximus habemus, quod ipſa ſe poſſit ipſam mouere, & quod ipſe Democritus & ſimpliciter qui animam corpus maxime mobiliſſimum dicunt, et ſi non ſempee moueri animam dicebāt, attamen mouendi potentiam in ea conſtituēbant, atq; ob eā cauſam dixit, uel ualens mouere. Quod igitur Platoni quoque uideatur per ſe mobile eſſe motorū cauſa, id patet, principium enim dixit motorum eſſe, quod pee ſe mobile eſt. dictum aūt eſt, quod alij etiam naturales, hoc ipſum putabāt. quod igitur animam ipſam mouentem uidebant, inde moueri ipſam confirmabant. Quod igitur inquit, hoc neceſſarium ſit mouens, ipſum omnino moueri in octauo phyſices demonſtratum eſt. ibi nāq; oſtendit quod primum mouēs eſſe īmobile neceſſario oportet. ſi nāq; illud moueatur, non adhuc erunt in motu mota cōmutata cum cauſa. Præterea ſi omne quod mouet inquantum mouet et ipſum mouetur, erit ipſum augens, quod augetur, et ipſum docēs, diſcens, & ipſum albefaciens q̄ albet, quod q̄dem abſurdum eſt. Præterea appetibilia cupiditatem mouentia in ipſo motu, īmota erant, nāq; herba aſinum mouet, atq; imago uidentem, et quęcū q; talia immota manentia. bene igitur uſq; ad neceſſitatem rationis primum deſtruxit, q̄d non ex neceſſitate mouens anima quoq; mouebitur. per ea autem, quæ ſequūtur, inſtabit contra hoc quod ſeipſam moueat, quod omnino nō illud fieri non pōt, ut ipſa ſe moueat, uel oīno moueatur.

Dupliciter autem cum moueatur oē, uel enim per aliud, uel per ſe, per aliud autem dicimus quæcunq; mouētur, quia in eo, quod mouetur, ſunt, ut nauigantes: nō enim eo modo mouentur quémadmodum nauis, hæc enim per ſe mouetur, illi uero quia in eo, quod mouetur ſunt. id autem patet in partibus. proprius enim eſt motus pedū ambulatio, quæ eſt etiam hominum, non adeſt auté nauigantibus tunc. cum auté dupliciter dicatur moueri, conſideremus de anima ſi per ſe moueatur, & ſit particeps motus.

Oſtenſurus quod anima non mouetur, merito primum differentias motum ſignificantes enumerat, ut ſciamus per quale motum ſignificatum animam ipſam nō moueri dicat. eorum igitue quæ mouentur inquit, alia quidem per ſe mouentur, hoc eſt ſecundum ſubſtantiam motum habent, alia autem per aliud, ideſt per accidēs, hoc enim ſibi uult hic, q̄d ait per aliud, quemadmodum ipſe exēpla declarauit. eorū autem quæ per accidens mouentur, alia quidem ſic mouentur, ac ſi per ſe proprium motum habeāt, ut nauiculator. nāq; per accidens mouetur in naui, quæ & ipſa mouetur, cum tamen poſſit & ipſe per ſe moueri: alia uero mouentur, tanq̄ per ſe īmobilia ſint, uelut in corpore album, nam dum corpus ipſum mouetur, album quoq; per accidēs mouetur, ipſum tamen ſecundum propriam naturā immobile eſt, quo ſignificat animā ipſam moueri. Ariſtoteles quoq; concedit, mouere enim corpus, at eſſe eam in corpore quod mouet, per accidens ſeipſam mouet, quemadmodum ſi potentiam motiuam albedo acceperit, per accidens ſeipſam mouere dicatur, ſimul enim cum eo, quod mouetur, incedit. ſed remiges quoq; mouentes ſcapham, cum ea per accidens mouētur, quare ipſi ſe per accidens mouent, quomodo aīa quoq; corpus ipſum mouens ipſa ſe per accidens mouens. ſi nāq; non ipſum corpus relinquit dum mouet, in ipſo autem operatur, manifeſtum eſt quod ſimul cum ipſo per accidēs mouetur, ſimul enim cum ipſo moto, progreditur. ipſa quidem per ſe immobilis eſt, quia quoq; incorporea eſt: quod ſi hoc eſt, nō eſt in loco. quomodo igitur quod omnino ſuapte natura haud eſſe in loco poteſt, moueri dicitur? nam q̄ mouet de loco ad locum tranſit, omne autem quod in loco eſt, corpus eſſe, animam uero incorporeā, eſſe demonſtrationibus mathematices neceſſarijsq; oſtendūt. quare neceſſe eſt omnino immobilem eſſe ſecundum naturales motus. cum autem dicat eorum quæ mouentur, alia quidem per ſe, alia uero per aliud mouentur, horum exemplum nauiculatorē appoſuit. motus nāq; in naui non eſt nauiculatoris per ſe, ſed p̄ accidens, nam mouendo nauē, in qua eſt, moueri & ipſe dicitur. quod enim nō eſt ipſius talis motus proprius, patet inquit ex hoc, quod partes per quas mouetur per ſe, dum mouetur nauicularius, immotæ ſunt, hæ autem ſunt pedes, quādo enim per ſe mouetur, id per pedes facit. quare ſimul exēplum eius quoq; motus, qui per ſe eſt, oſtendit, ambulationem uidelicet, quæ ſit p̄ pedes. & cōmode quidem tali uſus eſt exemplo, ne putemus motū totius corporis, qui per partes ſit, eſſe per accidens. nam & ſi per partes totum corpus mouetur, per ſe tamen moueri dicitur, quia neq; pedes ipſi ſine conſpiratione, & concordia totius corporis mouebuntur. cum autem dupliciter dicatur moueri, nuuc de anima conſideremus, an per ſe moueatur, merito differētias motus ſignificantes appoſuit, quæramus enim inquit an per ſe moueatur, hoc eſt an ſecundum ſubſtantiam motum habeat, p̄ accidens enim moueri etiam ipſe cōcederet. quid ita autem poſtquā dixit, an per ſe moueatue, appoſuit, & ſit particeps motus? quoniam eorum, quæ per ſe mouentur, alia quidem conſubſtantialem motum habent, et propterea completiuū ſubſtantiæ, ueluti cœleſtia: alia uero motum ipſum non cōſubſtantialem, neq; ſubſtantiæ completiuum habent, potētiam tamen mouendi in natura habent, quo motum ipſum participare poſſint, quando ſit ipſum mouens, ut gleba, participatiua nāq; eſt motus, non ipſa ex motu ſubſtantiam recipit. quæramus igitur de aīa, ſiue cōſubſtantialem habeat motum, quemadmodū illi, qui ipſam pee ſe moueri dicunt: ſiue non conſubſtantialem quidem, non tamen poteſt eius eſſe particeps ſecuodum ſubſtantiam: & oſtēdet quod omnino motum eſſe in anima impoſſibile eſt.

Quatuor autem motibus exiſtentibus, latione, alteratione, diminutione, augméto: uel uno horū mouebit, uel pluribus, uel omnibus. ſi uero mouetur non per accidens, natura quidem inerit motus ipſi: quod ſi hoc eſt, & locus erit. omnes enim dicti motus in loco ſunt. at ſi eſt ſubſtantia animæ mouere ſeipſam, non per accidés moueri ipſi erit, ut albo, aut tricubito: mouentur enim & ipſa, ſed per accidens, in quo enim ſunt, illud mouetur corpus. quare neq; eſt locus ipſorū, animę autem erit, ſiquidem natura motum participat.

In quinto ſermone phyſices mutationem in quatuor p̄dicamentis fieri demonſtrauit, uel enim in ſubſtantia ſit, ut gn̄atio & corruptio: uel in quantitate ut augmentum, & diminutio: uel in qualitate, ut alteratio, ueluti albicatio, nigricatio: uel in ubi prædicamento, ut ſurſum, deorſum, in lyceo, in foro. harum igitur mutationum, quæ in tribus prędicamētis ſiunt, in quantitate, in qualitate, in ubi, motus eſſe dicuntur: quæ uero in ſubſtantia non motum, ſed ſimpliciter mutationem dicimus, in plus enim ſe habet mutatio, q̄ motus. nāq; q̄d mouetue nā eſſe oportet, ut moueatur: quod aūt gn̄atur aut corrumpitur, non id quod erat, permanet. & quia quod mouetur circa idem ſubiectum mutationem tenet, nihil motu in ſubſtantiam ſubiecti perficiente. quod ſaoe generatur, & corrumpitur non in ſubiecto ſit, ſed uelut e materia in formam mutat quod generatur & corrumpitur econuerſo,

cum

cum igitur in tribus prędicamentis motum contemplemur, quomodo hoc in loco quatuor ſpecies motus enumerauit? Dico igitur ꝙ in prędicamento ubi, & qualitatis nominibus cõmunibuss abundauit, per quæ ſpecies omnes motuũ ſub prædicamento ſignificat lationisq;, & alterationis. etenim omnis motus in loco latio dicitur, & in qualitate, alteratio, alteratur enim albeſcens, & nigreſcens: in quãtitate uero nomen cõmuni non ſuperabundauit, quod augmentum, & diminutionem ſignificet. nam ſi quiſpiam dicat in quantitate eſſe mutationem, rationem, non nomẽ dixit. propter hoc igitur in quantitate motum in duo diuiſit, in augmentum, & diminutionem. tanquam igitur demõſtratum ſit quod in ſubſtantia mutatio non eſt motus, quod certum eſt, hoc in loco accepit, omnem motum ſcilicet in tribus hiſce prædicamentis fieri. ꝙ ſi non per accidens mouet anima, natura ipſi motus ineſt, ꝙ ſi hoc ineſt, & locus etiam ieſt, omnes enim qui dicti ſunt motus, in loco ſunt, hoc eſt quoniam non per accidens ineſt animæ motum dicunt, (eius enim ſubſtantiã per ſe moueri narrat) neceſſario ipſi ſecundum naturam adeſt, imo per ſe natura eſt. demõſtratum eſt autem omnem motum ſub uno horum prædicamentorum exiſtere, igitur uno dictorum motuum mouebitur. quod ſi hoc etiam in naturali auſcultatione demõſtratum eſt, quod omnia, quæ uno horum motuum mouentur in loco ſunt: igitur & ipſa anima in loco erit, idem ac ſi dicamus corpus erit. quod autem & in quantitate, & in ubi motus in loco ſit, in promptu eſt. quod etiam in alteratione mutatio in loco ſit, manifeſte in naturali demonſtrauit, illud enim oſtẽdit, quod per ſe motum, partibile eſſe oportet, partibile autem per ſe, & in loco eſt, nãq; etiam corpus eſt, quod enim uniuerſaliter mouetur, ex eo in quo eſt, ad illud in quo erit, ſecedit: ex aliquo enim i aliquod omnia mutatio eſt. quod autem ex aliquo in aliquod mutaẽ, neq; ex quo mutatur in illo eſt omnino, nondum enim mutatum eſt, neq; in quod mutatur in eo eſt omnino, jam enim mutatum eſſet, nõ autem mutaretur. neceſſe eſt igitur quod mutatur, quæcũq; mutatio ſit, per ſe, non autẽ per accidens, ſecundum aliquid ſui eſſe in eo ex quo mutatur, & ſecundũ aliquid in eo in quod eius mutatio ſit, totum.n.in utroq; eſſe impoſſe eſt, at erit in oppoſitis ſimul tum i eo ex q̃, tum in eo in q̃d mutatur. Simul aũt idẽ per ſe in pluribus eſſe impoſſibile eſt, quare illud relinquitur, q̃d eius pars eſt, ex quo, pars autem in q̃d, partibile igitur eſt, ergo corpus, ſolum nãq; per ſe partibile corpus eſt. et.n. ſi linea, & ſuperficies per ſe partibile dicatur, id ratione dicitur, ſiquidem ſubſiſtentia, & ſubſtantia ſolum corpus partibile eſt. quare ſi anima mouetur, per ſe erit partibile, & corpus. & hactenus quidẽ contra Platonem quoq; cõmodum eſt, qui animam eſſe incorporeum dicit, ſi nãq; ſuppoſitionem dicentem quod mouetur, hoc ſequitur eam eſſe corpus, hoc autem falſum, non ergo mouetur. at nondum ex hoc redarguti ſunt, qui corpus ipſam dicunt: quoniam non moueatur. quid igitur ex hoc? quod abſurdum eſt, in eo quod mouetur ipſa in loco eſſe, & corpus, oſtenditur. inducit igitur quod conſequitur abſurdum poſt pauca, quod aduerſus omnea, cõmuniter adaptat. Quomodo autem dicit omne quod mouetur in loco eſſe? atqui ipſe oſtendit quod ſphæra ſtabilis nõ eſt in loco, ſiquidem locus eſt, ut ipſi uidetur, terminus continentis inquantum contentum continet: demonſtrat autem extra ſphæram aplanem nihil eſſe. aut igitur aplanis partes quodãmodo in loco ſunt, quemadmodum quoq; ipſe ait in phyſica. cõtinentur enim ſingulæ partes a partibus utrobiq; adiacentibus, uel id ſubaudire oportet, quod uniuerſę eorum quę mouentur motus in loco ſunt. de his enim quæ hic mouentur ſermo eſt, quę p ſe tota mouentur. illi autẽ qui dicunt animam mouendo moueri, totam uidelicet per totam tranſire, quæ autẽ ſic mouentur ex neceſſitate in loco ſunt. at fortaſſe quiſpiam dicat, q̃d igitur anima in quantitate non mutatur? nõne alteratur mutata a malitia in uirtutem? & ab ignorantia in ſcientiam? q̃d ſi alteratur, alteratio autẽ eſt motus, mouetur igitur anima. ad hoc familiariter Peripatetici expoſitores, quorum de numero eſt Alexander, ſe obuiant, quod hęc non eſt alteratio, nãq; alteratio eſt in paſſiuis qualitatibus facta mutatio, omnes autem qualitates paſſiuæ ſenſibiles ſunt, quæ autẽ ſunt huiuſmodi, ſunt in corpore, non igitur alteratum omne corpus erit. uirtus autem & malitia, cognitio, & ignorantia ſunt habitus, & priuationes, habitus autem, & priuatiões ſunt generationes, & corruptiones, non alterationes. quemadmodum igitur cæcitas corruptio eſt, uiſus autem generatio, ſic uirtus, & malitia, cognitio, & ignorantia generationes quodammodo ſunt, & corruptiones, unũquodq; enim cum ſui ipſius perfectione cognoſcitur. quod ſi rei in perfectionem quodpiam deficiat, hoc ipſum in corruptiones uergit, perfectio autem animæ cognitio eſt, & uirtus. quẽadmodum igitur ſanationẽ non alterationem, ſed generationem dicimus, quia ſecũdum naturam quiddã ſanitas eſt, morbus autem præter naturam, hoc modo quia eſt animæ uirtus ſecũdum naturam, præter naturam autem malitia: iccirco mutationẽ de malitia in uirtutem, non alterationem, ſed generationem merito dicemus, nãq; alteratio nimirum circa qualitatem ſe habens per accidens in corpore exiſtẽs, neq; perficere quodpiam in ſubiecti ſubſtantiam, neq; ipſi corrumpere aliquid poteſt, albeſcens enim, aut nigreſcens corpus nihil quicquã aut iuuatur, aut offenditur: at ſanitas, & morbus, & malitia, & uirtus, non ſunt tales, ſed in ipſam ſubiecti ſubſtãtiam faciunt. Sic igitur illam uulgatam dubitationẽ ſoluimus, quæ in introductionibus in accidentis diffinitione fertur. quærebatur enim quomodo accidens adſit, et abſit abſque ſubiecti corruptione, febris enim cum ſit accidens corrumpit: dicebamus igitur quod nõ accidens febris eſt, neq; alteratio ſubiecti. Verum præter naturam caliditatis animalis compoſitionis diſſolutiua, tũc autem diximus quomodo habitus animæ generationes & corruptiones eſſe dicantur { Vt albo aut tricubito } nam ſi quiſpiam cum moueatur ceruſa, moueri album dicat, id uidelicet per accidens moueri dicit, quoniam neq; ipſum per ſe mouetur. addidit autem & tricubito ueluti tricubitum dicat non corpus, at ſimpliciter ipſam diſtantiam ſine corpore, ut lineam uel ſuperficiem uolens id oſtendere, quod nullum aliud ſpaciũ, præter corpus per ſe mouetur. hæc igitur, inquit, per accidens mouentur, quoniã corpus, cui ſunt hæc, & in quo ipſum eſſe habẽt, hoc ipſum mouetur. quod autem dicit nõ eſt horum motus, ſed corporis, patet ex quibus & locus in quem mota ſunt non eſt ipſorum, ſed corporis, nam ſiquidem motus ad aliquẽ finem reſpicit, eſt autem finis motus localis locus, in quẽ motus eſt, locus autem is eſt ac ſi dicamus finem in quem reſpicit motus corporis eſt, non alibi, aut tricubito, motus igitur erit quoq; corporis. quod autem corporis locus ſit, inde manifeſtũ eſt: quia etſi qualitates auferantur, nihilominus in loco proprio ipſum corpus eſt: eodem modo etiam tricubitum ſi ueluo linea, & ſuperficies auferatur.

Præterea autem ſi natura mouetur, ui quoque mouebitur: quod ſi ui, etiam natura.

Poſtquã oſtendit quod ſi natura per ſe anima mouetur, quidam ipſi proprius locus erit, his, quæ dicta ſunt hoc uelut conſequens adiungit, quod ſi natura mouetur, ui etiam mouebitur, demõſtrans per hoc quod ipſi erit etiam quiſpiam locus præter naturam. quod autem quæ ui mouentur, moueantur etiam ſecundum naturam, manifeſtum eſt, quod enim uiolentia mouetur præter naturam mouetur: quod autem pręter naturam eſt diuerſio eſt ab eo quod eſt ſecundũ naturam, nihil uero eſt ſemper in eo, quod eſt præter naturam. at quomodo dicit illud quoq; moueri uiolẽtia, quod ſecundum naturam mouetur? nunquid & quæ circulariter feruntur corpora, quoniam ſecundum naturam mouentur, præter naturam quoq; moueantur tandem? atqui ipſe quoque Ariſtoteles demonſtrauit impoſſibile eſſe illa præter naturam moueri, nanque ea dicit expugnata eſſe ab omni mortali moleſtia. Dicunt igitur valde conſequenter Peripatetici expoſitores, quorũ ẽ etiam Alexander, quod nõ ab

natura cœleſtia corpora mouentur, ſed a meliori potentia animæ, quę ſcilicet intellectus eſt. quod ſi, ut ipſe ait Ariſtoteles, in appetitione ipſius primi hunc ipſum motum habent, cur enim inquit circulariter mouentur? deinde ſubiunxit, quod mentem imitatur. quemadmodum enim Deus ubiq; eſt, ſic & cœlum inquit, imitatus ipſum primum, quoniã ſimul ubique eſſe non poteſt, ſecũdum partes ubiq; eſt, animalia quoque, quæ motu per obliqua mouentur, hoc ſcilicet ab anima mouẽtur, non a natura. Veruntamen in animalibus alius eſt motus in anima, quam is qui eſt a natura, nãque animatorum quæcunq; compoſitum corpus habent, motum ſecũdum naturam alium habent ab eo, qui eſt in anima. quare corpus mouetur motu naturali, ſecundum ſimplicium dominationem, quando non ut animatum, ſed ut corpus ſimpliciter mouetur. quando enim animalia ipſa aut uadũt, aut uolant, aut natant, per animam mouentur: quando autem ab altitudine feruntur per grauem inclinationem dominantẽ eo, quod corporis graue, & terrenum eſt, ſecundum naturam mouentur, corpori uero ſimplici, cui eſſe animato contingit propter huius proprietatem natura eſt anima, & ſecũdum animam motus, eſt ipſi ſecundum naturam motus. Quod ſi natura non mouet, ſed ab anima, non amplius adducitur ad illam rationem dicentem quod ea, quæ natura mouentur, ui quoq; mouebuntur. quod ſi omnino opus eſt, in ipſo naturalem quoque motum reponere, dicimus quod talem motum naturalem habebit, qualem etiam ex anima habet, neque in omnibus rationem Ariſtotelicam dicemus eſſe quod omne motum natura, ui quoq; mouebitur, ſed in quibus ſecundum rectitudinem motus ſit, quæ & ſecũdum ſe tota mouentur. ab ipſo autem Philoſopho demõſtratum eſt, quod cõtrarietas eſt in motu ſecũdum rectum, ſolus nãque circularis motus nullum habet cõtrarium, motui enim qui ſupra ſit, opponitur ille, qui infra, huic qui ante eſt, opponitur ille, qui retro, huic qui ad dexteram, ille qui ad ſiniſtrã, ſed qui circularis eſt, nullum habet cõtrarium. quare eorum quæ ſecundum naturam mouentur, ea mouentur, & uiolento motu ſecundum rectum mouentur, & tota, locũ permutant, in motu, qui eſt ſecundum rectum, & contrarietas uidetur. cœleſtia uero circulariter mouẽtur, & tota per tota omnino locos non permutant. Manifeſtum eſt autem quod illi, qui localiter animam moueri dicunt. & motu ſuo tanquã uecte quodam mouere corpus, illi motum ſecundum rectum præbuerunt, omnia enim animalium corpora ſecundum rectum mouentur, bene autem & hoc addit Alexander, quod & non eſt in loco, neq; mouebitur unquam præter naturam. & eſt opinio de cœleſtium motu nullius alterius eorum qui fuerunt ante Ariſtotelem, ſed ipſe illam primus introduxit. quare bene ea quæ illis conſequentia ſunt enarrauimus, ex quibus dicunt, Præterea hoc ſi natura mouetur, ui quoq; mouebitur, ueluti contingens accepit, quoniam eorum, quę natura mouentur aliqua ui moueri contingit, ea autem quæ natura mouent, ui quoq; mouentur quæcunq; contrarios motus habent, at motus animę contrarios motus haberent, quibus enim motibus corpus mouet, conſentaneum eſt ipſam moueri ex illis, ſiquidem mouẽdo corpus mouet. omnes enim corporis motus ſecundum contrarietatem, quemadmodum diximus, contemplamur.

At eodem autem modo, ſe habet etiam de quiete, in q; enim mouet natura, etiam quieſcit in hoc natura: ſimiliter autem in quod mouetur uiolentia, etiam quieſcit in hoc uiolentia.

Ratio quietis rationem motus conſequitur. poſtquam enim ea quæ mouentur ſecundum rectum, & tota per tota locum tranſeunt, non in infinitum feruntur, locum uidelicet habent, quem capere compelluntur, quoniam nihil fruſtra natura facit. quare cum mouentur ſecundum naturam, ea, quæ mouẽtur, cum locum, in quem impelluntur occupauerint, in eo quieſcent, ſiquidem nõ fruſtra motus eſt. ſi enim neq; in infinitum feruntur, admiſſa in proprium locum non amplius ab natura in locum præter naturam mouentur, præter naturam autem contrarium eſt, quieſcet igitur ſecundum naturam, in loco ſecũdum naturam, quem natura occupare impellebatur. uiolentia enim opus eſt, ut aliqua moueantur in oppoſita, & econuerſo quæ uiolentia mouentur, ſiquidem non in infinitum feruntur, habent præter naturam locum, in quo cum fuerint uiolentia quieſcent. atq; aliter oſtenditur quod omnis motus ſecundum rectum tactus a quiete incipit. niſi enim gleba ſurſum lata quieuerit a latione, quæ ſurſum fit, nunquam deorſum exponet, quod ſi mouetur in contrarium motũ, prius qui motus ſurſum fit oportet quieſcere, deinde qui infra fit incipere. non enim fieri poteſt ut ſimul contrarijs motibus moueatur. Quod ſi neceſſe eſt ad ſermonem de motu introducere etiam ſermonem de quiete, neceſſarium quoq; eſt animam motam quieſcere. q; ſi datur, non ſemper mouetur.

Quales autem uiolenti animæ motus erunt, & quietes, neque fingere uolentibus facile eſt aſſignare.

Hinc argumentum patet ex quo ſuperius inquit, conſiderandum autem primum de motu. ecce enim ſic concluſit. cum nanq; oſtendiſſet quod ſi per ſe anima mouetur, ſcilicet ſecundum naturam, illi quoq; ſecundum naturam locus erit, & rurſus ſi ſecundum naturam mouetur, uiolẽtia etiam mouebitur, & erit illi quidam uiolentus locus, & quod hoc modo mouetur, etiam quieſcit: concludit igitur hic dicens, Quales igitur uiolenti animæ motus, & quietes. quod autẽ ſit impoſſibile diuidere, & aſſignare hos animæ motus, & quietes eſſe ſecũdum naturam, hos autem præter naturam, ſic quidem didiceris, qui maxime, & primo animæ ſiue motus, ſiue actiones uidentur, iudicium, & appetitus eſt, quorũ utrunq; diuiditur in rationale, & irrationale, & in iudicio quidem rationale eſt, intellectus, & ſcientia, irrationale autem ſenſus, in appetitu uero, rationale quidem uoluntas, irrationale autem cupiditas & ira. quod igitur harum actionum alias dicere eſſe ſecundum naturam, alias uero præter naturam ratione careat, id patet, omnes enim animali adeſſe ſecundum naturam uidentur. quod ſi quiſpiam dicat eſſe animæ præter naturam iram, atq; cupiditatem, ſciat, primum ſi quidem rationali permittere, nunc autem de omni anima ſermo eſt: ira autem, & cupiditas animæ irrationalis particulæ ſunt: deinde eo, quod eſt præter naturam, nunquam aliquis in illud, quod eſt ſecundum naturam uteretur: ira autẽ, & cupiditate in animalis ſalutem uſi ſumus, illis etiam in animæ bonum ſępius utimur. quare non pęter naturam ſunt, multo autem magis motus ſecundum iudicium, ſunt ſecundum naturam: neq; illi ipſi motus unquam ui mouerentur. uiolentia ſane tyrannorum dogma impium fateretur, componere quidem ex habitu, & opinari quodpiam uiolentia ipſam animam, impoſſibile eſt: ab opinione autem per iram, atq; cupiditatem diſiungi, quando ab exterioribus irritatur: in ipſa nanq; anima quandam rationis, & affectuum pugnã contemplamur. at quidem uerum eſt in hiſce nullum eſſe uiolentum motum, ſi nãque affectui ratio non aſſentitur, nũquam in quodpiam horum deducitur. eſt enim uiolentia, quemadmodum ipſe diffiniuit, cuius principium extrinſecus eſt nullo faciente, aut pariẽte coadiuuante, ueluti lapidis ſurſum latio eſt. anima ſane ipſa affectui indulget, & aſſentitur, hoc autem ſtudioſi declarant, qui nullis irritãtibus obediũt. At uero neq; potentiam nutritiuam quiſpiam pęter naturã diceret. motibus autem localibus corporis, qui ſecundũ impetum animæ fiunt, contrarij erunt motus qui præter impetum ipſius animæ fieri ſolent: at ipſi ex natura contrarij non ſunt: quare ſecundum animæ impetum ad illa corpus mouetur, ueluti ſi ipſa ad anteriora corpus mouente alius ipſum retro trahat. ſi nãq; ad ipſa corpus anima mouere poteſt, ſimiliter & dextra, & ſiniſtra, ſupraque, atq; infra, non pręter naturam ipſi ſunt motus, etiam ſi ui quiſpiam trahat. qui nanq; eſt ſecundum naturam motus, nunquam præter

naturam

naturam fiet, non enim unquam eſt igni præter naturam, ut ſurſum feratur. Quapropter ſi præter naturam motus omnino motum ſecundum naturam ſequitur, non mouetur autem anima præter naturam, neque ſecundum naturam quidem moueatur. patet autem quod cum oppoſitione antiſtrophen recte fecimus.

Adhuc aũt ſi quidem ſurſum mouebitur, ignis erit: ſin autem deorſum, terra. horum nanq; corporum motus hi ſunt, & eadem ratio eſt de medijs.

Alterum autem quodpiam rurſus abſurdum ſuppoſitionem ipſorum ſequens oſtendit. ſi enim ſecundum naturam mouetur anima, ſi quidem motus ſecundum naturam ſurſum eſt, aut ignis erit, aut aer: ſin autem deorſum, uel terra, uel aqua, horuz enim ſunt tales ſecundum naturam motus. At non ſimpliciter hoc uelut abſurdum coadducit, etenim ipſorum quidam dicebant, alij quidem ignem, alij autem quodpiam aliud ex elementis animam eſſe. Verum quod ſi eſt animæ motus ſecundũ naturam aut eſt ſurſum, at etiam igni eſt ipſe ſecundum naturam motus, omnis ignis anima erit, & in reliquis ſimili modo, quod abſurdum eſt. ſi enim utriuſq; ignis, & animæ eſſe definitum eſt in motu, qui ſecundum naturam ſurſum eſt, quorũ autem idem proprium eſt ſecundum naturam, ea eadem ſunt, illud ſequitur quod anima, & ignis ſint idem. hoc autem declarauit eſſe abſurdum dicens, horum nanq; corporum motus hi ſunt, ignem aut fere nullus ipſam faciebat, neq; ex alijs elementis quodpiam, ſed ex igne, quibus erat ignis elementum, uel ex aliorum quopiam. Neq; Democritus ignem ipſam dicebat, uerum ex atomis, unde ignem eſſe uolebat. illos igitur, qui incorpoream animam dicunt, aperte hoc abſurdum ſequitur. ſequitur etiam cõmuniter hoc ipſum eos, qui corpus illam dicunt. non enim ſimpliciter ignem animam dicebant, ſed ignem tali modo diſpoſitũ, & quaſdam potentias aſſumentem. igitur anima ipſa diſpoſitio eſt. Quare ſi eſt ignis, & animæ idem motus, omnis ignis anima erit. quod ſi hoc, abſurdum eſt, non eſt igitur idem motus. Similiter quoq; in alijs elementis. quod ſi nullo motu elementorum mouetur, neq; præter hos ullus eſt motus, eam non moueri dicendum eſt. Videtur autem ſermo habere inſtantiam ab his, qui eam eſſe corpus dicunt. non enim ſi ipſa mouetur motu unius elementorum, iam neceſſe eſt eſſe unum ex elementis: caro enim, & os, & metalla, & omnia fere compoſita multigena, quæ ſecundum naturam mouentur uno ſimplicium elementorum motu, non iam terra ſunt, aut aqua, aut aliquod aliorum, uel econuerſo, elementa caro ſunt, uel os, uel ex alijs elementis quodpiam. quid igitur impoſsibile eſt & animam ex uno exiſtentem elementorũ, uelut ex materiali cauſa cum illis eodem motu moueri? Quod ſi quiſpiam dicat, at anima non eſt materia uidelicet elementum, uerum ſpecies ipſi ſuccedens, illud ſciat quod in omnibus hoc dicere conſentaneum eſt, caro enim eſt forma carnis, non elementa, ſimiliter quoque in alijs dicitur, & uere dicitur caro deorſum ferri, & ſecundum naturam quemadmodum terra. uel igitur immobilia eſſe alia corpora dicere oportet, uel ipſam quoque animam moueri.

Præterea ſi uidetur mouens ipſum corpus, hiſce conſentaneum eſt mouere motibus, quibus & ipſa mouetur. quod ſi hoc eſt, econuerſo quoque nobis eſt dicere uerum, quod ſecundum genus, & ſecundum ſpeciem ut corpus mouetur. at corpus mouetur latione, quare & anima mutatur ſecundum corpus eodem motu, & ipſa uel tota, uel ſecundum partes tranſlata.

Hoc eſt aliud argumentum quod anima non mouetur. quod enim uecte quodã mouere ipſam corpus dicunt, tanquam ipſa dum mouetur, corpus impellat, quemadmoduz in luſionibus facere conſueuerunt tenues ut membrana de cera pilas paruas uacuas, & intus claudere muſcas, uel cantharidas, deinde dum illæ mouentur, cera ſimul mouetur, quemadmodũ etiam in uiuario clauſa fera, quæ ſecum uiuarium impellens mouet: quoniam igitur hoc modo dicebant animã ipſam dum mouetur ſimul corpus mouere: propterea quæ ſunt huiuſce opinionis conſequentia, per hæc iterum conſiderat. inquit enim. ſi ſic anima corpus mouet, conſequens eſt eo motu corpus moueri, quo & ipſa anima mouetur, & econuerſo, quo corpus ipſum mouetur, eodem quoq; animam moueri. Qui ſit igitur horum motus, ex his quæ nobis manifeſta magis, magiſq; cognita ſunt de corpore ſcilicet nobis doctrinam facit. quoniã inquit latione corpus mouetur, animam quoq; latione moueri neceſſe eſt. erat quidez magis conſequens ex animæ motu concludere motũ corporis, ut ex cauſa effectum: uerum quia non manifeſtus, & incognitus eſt animæ motus, ideo de corpore motum animæ concludit, uelut e coniectura cauſam deprehendens, corporis enim motus cognitus eſt. At quiſpiam dubitauerit quomodo dicat, quod ipſum mouẽs dum mouetur, eodem motu cõmoto mouebitur. ecce enim mula rotam trahit, & rota circulariter mouebitur, mula autem ſecundũ rectum: ſimili modo in ærea ſphęra, axis quidem uno motu mouetur, quæ autem ab ipſo mouentur in oppoſita inuicem mouentur, quarum alia quidem cũ axe eodem motu ſimul mouetur, alia uero in oppoſita. at etiam cœleſtia, quæ circulariter mouentur, non eodem motu ſecum quæ ſunt hic, mouent, atqui cœleſtia non ſimpliciter mouendo ea, quæ ſunt hic mouent, ſed eo modo, ueluti ſi neq; mouerentur, calefacientia enim, & frigefaciẽtia congregatione, & diſgregatione ſic circa nos faciunt, non ſane mouendo: tantum nanq; ſolum motus confert, quantum nobis aut propiorem, aut remotiorem ſolem, uel lunam, uel aliquam aliarum ſtellarum faciat. de reliquis autẽ fortaſſe alius diceret rotam currus per rectum ductum trahi, figuram autem eſſe cauſam, ut circulariter moueatur, rota nanq; ut tota per rectum mouetur rota locum de loco per rectum poſitum tranſiens, partes uero ſunt, quę circulariter inuicem locis cedunt. circa autẽ axem, quoniam quod dentatũ nominant intrinſecus eſt, quod quidem continue mouens eſt ipſam ſphæram quæ in oppoſita mouetur, eodem motu ipſa mouetur: at hæc oratio non ſatis eſt idonea. nanq; primum mouens axis eſt. Nunc autem de anima ſermo eſt de primum mouente, neq; rotæ figura ad excuſationem ſatisfacit. Horum ſane ſolutio hæc eſt non dixit quo motu mouetur ipſum mouens ſecundum ſpeciem ſicut rectũ, uel rota, eodem mouebitur & ipſum quod mouetur, uerum ſecundũ genus, ſi motu in loco ipſum mouẽs, & ipſum quod mouetur in loco mouetur, propterea lationem dixit. quærendum eſt autem num quando per ſolũ motum ſecundum locum, ſit hoc uerum. non enim mouens ſecundum quantitatem, aut qualitatem eodem motu mouebitur, ſiquidem nigreſacieos haud nigret, uel augens augetur, uel docens docetur. uerum igitur dicetur per ſolum motum ſecundum locum. quare & ipſa uel tota, uel ſecundum partes æqualiter, tranſlata in loco mouebitur, tota quidem totum corpus, ſecundum autem partes partem eius mouẽs. at quid abſurdum conſequens huic adduxit?

At ſi hoc contingeret, etiam egreſſam ingtedi iterum contingeret, hoc autem id conſequitur reſurgere mortua animalium.

Si nanq; per quendam uectem corpus mouet, & impellendo, quemadmodum iam diximus, ueluti in uiuario fera, illud inquit fieri poteſt, ut cum de corpore exiuerit illud iterum ingrediatur, atq; iterum ipſum moueat, & ſic utiq; animalia mortua reſurgerent. quid enim impedimento eſt, ſiquidem ſola impellat, & uecte ipſum modeat? ad hoc autẽ contra nituntur dicentes eum non bene dixiſſe, quod ſi mouens mouet, egreſſa iterum ingrediatur, & ſic quæ mortua ſunt animalia reſurgent. Ecce enim quiſpiam dicit columna uecte quodam, & impulſione mutum ſuſtinet, uel aliud tale quoddam, & ſi diuellatur diſſoluta cõpoſitione, mutuoq;

cadat, non tamen etiam ſuppoſita murum, uel quid aliud tale ſuſtinere poteſt. & alia huiuſcemodi exẽpla inuenire quidem poſſes. ad hoc autem reſpondentes dicunt hic non ſolũ uecte & impulſione opus eſſe, uerũ etiam ſuſtentati conuenientia, qua diſſoluta non item columna, quæ ſemel uenit ſuppoſita, quod ſuſtinebat prius, ſuſtinere poteſt. illi uero ut aiunt, per uectem ſolum fieri motũ dicebant, neq; ſane corpori conuenientiam præbentes, neque ex natura potentiam quandam ad mouendum, nos etenim potentiam quandam uitalem præſentia animæ infundi in corpus dicimus, deinde eiuſdem animę abſentia hanc ipſam potentiã corrumpi, atq; una corpus cadere, ideoq; conſentaneum eſſe non amplius illam poſſe ingredi, remiſſa ex illa, & corrupta, quæ initio corpori conuenientia erat. at illi ſola impulſione animã mouere corpus dicebant, & ideo cõſentaneum eſſe eam egreſſam iterum poſſe ingredi, ueluti in uiuariũ fera quædam ingredi, & egredi poteſt, quam rem hoc ſequitur, quod animalia mortua reſurgere poſſint. Sed hæc interpretatio eſt eorum, qui mentem Ariſtotelicam non obſeruant. Vult enim per hæc oſtendere quod anima penitus non mouetur, neq; mouendo corpus mouet. quid igitur mouentis ut moueatur intereſt? ſiue corpori conuenientia quadã opus eſt, ſiue non. quod enim quærimus aut moueatur, aut non moueatur, ſi quidem de hoc erat quæſtio, utrũ corpus ut moueatur conuenientia quadam indigeat, an non. bene quidem hoc modo ſoluebant, & ſi nullus quidem de hac re ſermo ſit, quærit autem utrum anima moueatur, an non, in mouendo corpus, quid magis oſtendit? ipſam non moueri, ſi corpus indigeat ad mouendum conuenientia quadam, dum mouetur anima. ſic enim neq; baculus mouendo ianuam mouet, niſi quandam ad motum congruentiam ianua habeat, qua habita impellẽte baculo mouebitur, neq; enim aut fixa clauis, aut diſſoluta cõpoſitione moueretur, & omnia quidem quæ ab aliquo mouentur, omnino cuiuſdam proprię aptitudinis egent. Quare dubium ſolutũ non eſt, & propterea hoc adducere non probabiliter Ariſtoteles uidetur. alter autẽ contra ipſum quiſpiam dicet, ingrederetur quidem rurſus anima in corpus, & quæ mortua ſunt, animalia reſurgerent, ſi natura cõcederet ut iterum poſſet ingredi, nunc autem non ingreditur, quoniam non hoc natura dedit. Quid igitur ad hoc? dum prius eſſet in corpore non mouebatur, neque enim bis in idem corpus ingredi natura patitur, quemadmodum neque ſi fera in eodem uiuario fuerat, ingredi rurſus, quod neque ea deductione manifeſtum fuit. Democritus autem & unuſquiſque aliorum diceret, quod animam dum mouetur, mouere corpus dicimus, opus eſſe autem corpori conuenientia quanda, quo motus animæ ſuſcipere poſſit, ueluti talem atomorum talium ordinem, atque poſitionem. Similiter quoque reliqui talem elementorum, quæ ſunt apud ipſos compoſitionem, qua diſſoluta, non amplius corpus impellente eam poſſibile eſt, ut ſi talis formatio uel qualitas ceræ diſſolueretur, ueluti ſi mollis fieret, uel quodpiam aliud pateretur, non amplius quod intus clauſum eſt, animal ipſam mouere poſſet.

Motu autem per accidens & ſi ab altero moueretur, impellitur utiq; ui ipſum animal.

Poſtquam demonſtrauit non poſſibile eſſe animam moueri propter ea, quæ abſurda conſequuntur ſuppoſitionem dicentem ipſam per ſe moueri: nunc per hæc ad illud, quod per ſe moueatur inſtare uult. etenim prius eam non moueri ſimpliciter demonſtrauit, nunc autem de quibus maxime ſuſpicentur illam moueri, ex illis ipſis nõ eſſe per ſe mouens oſtendit. neceſſe eſt inquit quod per ſe mouetur, ſibijpſi eſſe cauſam motus, non autem ab alio moueri, quod enim per accidens mouetur, ipſum ſibi talis motus eſſe cauſa poteſt, & ab alio eodem motu moueri, non enim dicimus per animalem impetum animalia, quod mouetur, per accidens animam a ſeipſa moueri, & remigem mouentem nauigium per accidens a ſeipſo itidem moueri. Quod ſi quiſpiam uiolentia animal traxerit, ab alio per accidens anima mouebitur: etiam aliquis poſſet dicere uelum quoque nauigium mouens per accidens a ſeipſo moueri motu, quo nauis mouetur, quod ipſum uelum ſit in nauigio, quod mouet. motu ſane, qui per ſe eſt, nunquam aliquod ab alio moueretur. quod enim per aliud eſt, eius, quod eſt per ſe, deſtructiuum eſt, ut in his qua ſequuntur oſtendit: atque aliter ſi, qui per ſe motus eſt ex ipſa natura, indigueri per aliud moueri, imperfectum quiddam eſſet ab natura factum non ſufficiens ſibijpſi per ſe. inutile. ergo & fruſtra erit, nihil autem fruſtra natura facit.

Non oportet autem, cui ab ſe moueri in ſubſtantia eſt, hoc ipſum ab alio moueri, niſi per accidens.

Quod ab ſe inquit mouetur, & in ſubſtantia motum habet, nunquam hoc ipſo motu ab alio mouebitur. ſi nanque ab alio eodem motu mouebitur, non amplius erit ut per ſe ſemper moueatur. quæ enim conſubſtantialia ſunt, ſemper ſimul ſunt. anima autem (ut infra adducet) a ſenſibilibus moueri uidetur, non igitur ſeſe mouens eſt. hoc autem niſi per accidens, aut ita accipiendum eſt, quod non moueri per ſeipſam quiſpiam dicat, ſed per accidens, ſic enim ab alio mouebitur, nanq; illud oſtenſum eſt, quod ſeipſum per accidens mouens, ab alio quoque eodem motu moueri poteſtat: rurſus ſic, niſi per accidens, quod eo motu, quo per ſe mouetur, nõ ab alio mouebitur, quo autem motu ab alio mouetur, hoc eodem motu per accidens mouetur, ueluti ſphæræ errantes ex oriente ab non errante ſphæra motu per accidens mouentur. At fortaſſe quiſpiam dubitare poſſet quonam modo dicat haud eſſe probabile, quod motus per ſe ab alio fiat, non ne per ſe animal in loco mouetur? & in loco ab alio etiam moueretur? & lapis deorſum fertur per ſe, & ageretur etiam ab alio per locum deorſum ferente? Dico igitur quod non eodem motu lapis, & animal, & ab alio, & per ſe mouentur, nanq; animali ſecundum impetum per inſtrumẽta propria factus eſt motus, quo nunquam ab alio, neq; omnino per accidens moueretur. At lapidi ſimiliter per ſe motus eſt, qui ſecundũ propriam inclinationem momentum ſit, hoc autem motu nunquam lapis per accidens moueretur. Quamobrem ſi quod per ſe mouetur ab alio non mouetur, anima autem ab ſenſibilibus moueri uidetur, nam cum mundum cognouerit, in intelligentiam Dei uenit, & ea ſingularibus ſenſibilibusq; in uniuerſalium cognitionem mouetur. item deſiderabile cum uiderit, in eius deſiderium mouetur: & in iram, qui iniuria affectus eſt, cietur. Denique ſi ex natiuitate cuidam ſenſus deficiat, motus etiam per eum ſenſum deficit. ſi nanq; uiſum quiſpiam non habeat, haud unquã quo ex uiſibilibus moueri ſolet, eo ſenſu mouebitur. item ſi cũ naſceretur auditu priuatus fuit aliquis, is quidem nunquam ex audibilibus motus fuerit, & in reliquis eodem modo. quod ſi anima ſenſibilibus mouetur, non igitur per ſe mouetur: quod ſi eſt, non quidem ſeſe mouens eſt. Verum ad hæc dicamus, quod etſi ab ſenſibilibus anima mouetur, ſic tamen quemadmodum ab expergefaciente dormiens geometra mouetur, uelut igitur, qui illum expergefecit, hoc ſolum impedimẽtum remouit, non autem geometræ ſpeculationes geometricas inſpirauit, ſic etiã anima rerum rationes in ſeipſa habens, & uelut a ſomno natiuitatis inuolis exiſtens ab ſenſibilibus, aut a doctoribus excitata, rationes, quas in ſe habet, ſibi anteponit. At ſi illi ſenſibilia cognitionis cauſa fuerunt, cur etiam quæ ratione carent, ea non cognoſcit? etenim plurima acutioribus ſenſibus uſa ſunt. Præterea aliter ſenſibilia uidet, & non quomodo ſenſui uidentur: ſenſu enim ſolem menſura unius pedis uidente, anima uero dicit eum eſſe multiplicatũ multo maiorem, quam tota terra ſimul: quare non ab ſenſibilibus cognitionem tenet. nam ſi hoc eſſet, illud exiſtimaret, quod ſenſus prædicit. unde & res, & rationes iudicat? & niſi ad rationes quę ſunt in ſe cõferens, aut bene, aut male eſſe demonſtrat?

id igitur

id igitur patet, quod omnibus modis animam in cognitionem ſenſibilia non mouent, niſi ſane ut diximus per ſecundũ potentiæ ſignificatum, quod actus eſt, hoc enim habet habitum, etſi actum non expromit. præterea iam animalis tales eſſe motus diximus, quia ipſa per ſe anima operans intelligenter operabitur nihil cum ſenſibus indigeat. Nos quidem hæc in Ariſtotelem dicere commode poſſumus, ſi de anima rationali loquitur. quod ſi mouetur, non ab ſeſe, ſed ab ſenſibus mouetur. At quoniam de omni anima, etiam de irrationali illi ſermo eſt, probationes eæ, quæ dictæ ſunt ab eo, locum habent, nihil enim, quæ ratione caret anima, abſq; ſenſibilibus cognoſcit. ſed hoc nihil ad Platonem, qui rationalem animam per ſe mouens dicit.

Quemadmodum neq; quod per ſe bonum eſt, aut propter ſe, id quidem per aliud eſſe. Hoc uero alterius gratia, animã autem maxime quiſpiam dixerit ab ſenſibilibus moueri, ſi quidem mouetur.

Hoc eſt eorum quæ dicta ſunt, exemplum. Qemadmodum, inquit, quod per ſe bonum eſt, non per aliud erit bonum, neq; quod eſt propter ſe bonum, unquam alterius erit gratia: ſic neq; quod per ſe mouetur, ab alio unquam mouebitur. atqui ſi ab ſenſibilibus anima mouetur, quemadmodum mouetur: id ſequitur, quod per ſe non mouetur, nõ igitur ſeſe mouens eſt. illud autem, quod dicit per aliud, opponit huic particulæ, per ſe. illud uero, alterius gratia, huic, propter ſe. Prima autem oppoſitio ex actiuarũ: ſecunda uero ex finalium cauſarũ differentia ſumpta eſt, ut uidere per ſe eſſe dicimus, quoniam nobis hoc per aliud quodpiam nunquam fiat, ex ipſa enim natura uidendi cauſa actiua eſt, diuitias autem non ipſi habemus, uerum per aliud, uidelicet per mercaturam, per agriculturam, per aliud quodpiam tale: rurſus in urceo aqua, uel glacies frigidum quidem per ſe habet, talem uero figuram per aliud, ſcilicet per urceum. Similiter ibi, propter ſe, & alterius gratia, nam uirtuti propter eam ſtudemus, non alterius gratia, nam etſi non ſit retributio uirtutis, uirtuti tamen propter eam ſtudendum eſt. uires autem nõ propter eas habemus, ſed propter corpus, corporis enim uires perfectio ſunt, & animæ quidem uirtus propter ſe, eligibile eſt: uirtus enim perfectio eſt animæ. Quid igitur ſit hoc per ſe, & per aliud, quidq; hoc propter ſe, & propter aliud, dictum eſt. Si quodpiam autem ſit propter ſe, hoc omnino eſt etiam per ſe, at non item ſi quodpiam per ſe eſt, hoc eſt omnino per ſe, ueluti animæ uirtus eſt propter ſe, atque ideo per ſe, actiua enim uirtutis cauſa in ipſa eſt anima, quia in rectam affectionem uirtutis nõ alterius extrinſecus eget, ſed in ſeipſa eius actiuam cauſam tenet. Similiter quoq; corpori propter ſe ſanitas bonum eſt, & ideo etiam ipſi per ſe ſanitas eſt, de ſe nanq; actiuam cauſam ſanitatis habet, quia bene ualere eſt ſecundum naturam, non tamen hoc per ſe, omnino eſt propter ſe, uidere enim per ſe eſt animæ, non tamen propter ſe, ſed propter uirtutem, aut conſeruationem, ſimili modo ſi quodpiam per aliud eſt, hoc omnino & alterius gratia eſt, at ſi quod eſt alterius gratia, omnino eſt per aliud: per aliud enim diuitiæ ſunt, uidelicet per mercaturam, uel aliud tale, propterea etiam alterius gratia, ſcilicet uirtutis, hoc ſane uidere, uel ſanum eſſe alterius quidem gratia eſt, at non per aliud, uerũ per ſe. oppoſitue igitur hoc per ſe, huic per aliud, hoc autem alterius gratia huic propter ſe, contingit per ſe, per accidens eſſe per aliud. lapidi enim per ſe eſt, ut deorſum feratur: at etiam deorſum per aliud per accidens agetur: nam ſi diuulſum fuerit fundamentum, quæ ſuſtinentur ab eo, per aliud. ſ. per diuellentem deorſum feruntur, per aliud (inquam) ſed acta per accidens: illo enim diuellente fundamentum hæc, deorſum ſecundum naturam locum inuenientia deducta ſunt. dicetur, & per accidens per aliud deducta eſſe per diuellentem. ſimiliter quoq; bene ualere per ſe corporibus adeſt, attamen per accidẽs per aliud, per medicum ſcilicet euacuantem quod angit, uel ſimpliciter illud ſurripientem, quod corrumpit, ille enim quæ nocent, ea prohibet, natura autem ſubmouens a ſe quod afficit moleſtia, ſanitatem ſecundũ naturam facit, etenim infirmitatum ipſe naturæ medici ſunt, & ſic bene ualere per ſe corpori deſiderabile eſt, quãuis nihil aliud e ſanitate adijciatur: item hoc propter ſe, (quod quidem dixi) per accidẽs erit alterius gratia, nam uirtus ipſa cum propter ſe ſit optabile, bonæ gloriæ cauſa per accidens erit, quia ipſam uirtutem gloria bona ſequitur. & quiſpiam dicere poſſet eſſe uirtutẽ propter gloriam, non autem per ſe, uerum per accidens: eodem modo cum ſanitas propter ſe corpori ſit deſiderabile, eam quiſpiam diceret eſſe alterius gratia per accidens, gratia uidelicet faciendi aliqua. at enim ſanitas non eſt optabilis propterea, quod idoneum corpus ad agendum faciat, ſed hoc ipſum ualens cõſequitur, ſanitas igitur per accidens alterius gratia, faciendi ſcilicet aliquid eſt. quæ cũ ita ſint, patet quod anima ſi per ſe mouetur, non utiq; ab alio mouebitur, niſi per accidens, quod ſi per aliud mouetur, uidelicet per ſenſibilia, non ipſi quidem erit motua per ſe, quod quidem uolunt illi, qui eam per ſe moueri conſtituunt.

At uero, ſi mouet ipſa ſeipſam, ipſa quoq; mouebitur. Quare ſi omnis motus eſt eius, quod mouetur, inquantum mouetur: anima quoq; digredietur a ſubſtantia, niſi per accidẽs ipſa ſe moueat, ſed eſt motus ſubſtantiæ ipſius per ſe. quidam uero mouere inquiunt animam corpus, in quo eſt, eo modo, quo ipſa mouetur: ut Democritus idem ſere dicens cum Philippo Comico. Dicit enim Dædalum feciſſe ligneam Venerem, quæ mouebatur infuſo argento fuſili. ſimiliter quoq; Democritus dicit, pilas indiuiſibiles, quæ mouentur, quod illis natura inſitum ſit nunquam manere, ſimul trahere, & mouere corpus omne.

Iam diximus quod per hæc contra illud, ſeſe mouens, renititur. contra illud ergo hoc eſt argumentum, quod ita ait, ſi anima ſeſe mouens eſt adeo, ut ipſa ſit & quæ mouet, & quæ mouetur, & nõ per aliud quidẽ mouet, per aliud autem mouetur, & uelut anima mouet: igitur ut anima mouebitur: omne autem quod mouetur, ab hoc digreditur inquantum mouetur: igitur ſi anima inquantũ anima mouetur, ab animæ eſſentia digreditur. quod enim mouetur ſecundum locum, ab eo digreditur, a quo loco motum eſt: eodem quoq; modo quod ſecundũ quantitatem, quodq; ſecundum qualitatem mouetur. unumquodq; enim inquantũ mouetur, ab hoc unde mouetur, digreditur. igitur anima quoq; ſi inquantum anima eſt, ſecundũ ſubſtantiam mouetur, digredietur utiq; a ſubſtãtia ſua, & corrumpetur. etenim neceſſe eſt omnino, ut illi uolunt qui animam dicunt eſſe incorporeum, & ſeſe mouens, motũ ſecundum ſubſtantiã accipere. cũ nanq; mutationes quatuor ſint, quemadmodũ iam ſæpius dictum eſt, ſecundũ ſubſtantiam, & quantitatem, & qualitatem, & locum, ſiquidem ſecundũ locum, aut quantitatem mouetur anima, id eſt in promptu, quod corpus eſt, corporum nanq; ſunt quantitas, & locus. pari quoq; modo ſecundũ qualitatem mutatio corporũ eſt, ut iam diximus, ſiquidem ſecundũ paſſiuas qualitates mutatio eſt, ipſæ autem ſenſibiles ſunt, quod autem ſecundũ aliquod ſenſibile mutatur, corpus eſt. igitur ſi mutatio, ſiue motus animæ neq; eſt ſecundũ quantitatem, neq; ſecundũ qualitatem, neq; tandem ſecundũ locũ, quia incorporea eſt: illud relinquitur, quod eſt ſecundũ ſubſtantiã, alter etiã per ſe ſubſtantiã dicunt eius eſſe hoc, quod per ſe mouetur, quod autem ſecundũ ſubſtãtiam mouetur, quod idem eſt ac ſi diceremus mutatur, corrumpitur. igitur mouendo anima quoq; corrumpetur. item aliter, neceſſe eſt ipſos dicere mutationem, & motũ ipſius animę ſecundũ ipſam ſubſtantiã fieri, ſi nanq; mouet anima ſecundũ qualitatem, aut aliorũ quodpiam, ſubſtantia autẽ eius, neq; in qualitate, neq; in quãtitate, neq; in loco eſt, quicquid enim in his eſt, corpus eſt: id ſequitur quod anima ſeipſam non mouet.

nunc autem ſeſe mouens inquiunt, hoc autem niſi per accidens moueatur, uidelicet niſi in mouendo alio ſcilicet corpore in quo eſt, ipſa ſeipſam mouere dicatur. hoc enim & ipſe ponit, quod ſi non eſt ita, ſed in ſubſtantia eius motum contemplamur, ipſa quidem de ſe digrediatur, nos poſſumus hoc niſi per accidens, etiam ſic agnoſcere pro eo, quod eſt, non ſecundum aliquod accidentium ipſi ſeipſam mouet, ueluti ſecundum locum, uel quantitatem, uel qualitatem. quod ſi ſecundũ quodpiam horum ſeipſam mouet, maxime quidem hoc impoſsibile eſt ijs, qui illam eſſe incorporeum dicunt. Preterea nõ eſſet ſeſe mouens, non enim quantitas, aut qualitas anima eſt. quare mouet quidem anima, quantitas uero, aut qualitas eius mouetur. quemadmodũ enim natura ſecundum quantitatem corpora mouens ipſa nõ mouetur, nõ enim quantitas eſt, neq; corpus inquantum corpus mouet, ſed ſolam corporis quantitatem mouet, nanq; & naturæ, & corporis ipſa ratio manet, at non ſane item quantitatis. ſic igitur anima, ſi ſecundũ quodpiam horum mouetur, erit: non eſt igitur ſeipſum mouens. Quod ſi inquantum eſt anima ſecundũ hoc habet ut moueatur, tanquã idem ſit & mouens, & quod mouetur, alienatio autem eſt omnis motus ab hoc inquantum mouetur, illud neceſſario cõſequitur ut anima ipſa dum mouetur, a ſeipſa digrediatur, & corrumpatur, quod autem ipſius ſeſe mouens de ipſius ſubſtantia prædicent, ueluti ſecundũ hoc ipſum moueatur anima, inquantum ſubſtantia eſt, id aperte in Phędro Plato declarat. Poſtquam enim dixit quod omnis anima immortalis eſt, immortale eſt enim quod per ſe mouetur, pauloport infert. cum autem demõſtratum ſit immortale eſſe quod per ſe mouetur, animæ ſubſtãtiam & rationem hoc idem eſſe dicere quenquam non pudebit. quare & ſubſtantiam, & diffinitionem animæ eſſe hoc ſeſe mouens maniſeſte dicit. bene igitur Ariſtoteles conſtruxit, quod ſi ſecundum ſubſtãtiam mouetur, de ſe alienabitur, & corrumpetur. Sæpenumero autem diximus, quod omnem operationem motũ Plato uocans ſic ſeſe mouentem animam dicit eſſe, ueluti per ſe operabilem, quod in naturalium nullo uidemus. etenim natura, uel potentia mouet, mouentur autem quæ hiſce ſubiecta ſunt. Quidam uero inquiunt eam mouere corpus, in quo eſt, eo modo, quo ipſa mouetur. Poſtquam ſuperius demonſtrauit illud eſſe abſurdũ dicere quod anima dum mouetur, impulſione, & ueluti quodam uecte corpus mouet, nam ſi daretur hoc, illud idem fieri poſſet, quod animalia, quæ mortua ſunt, reſurgerent. ne fortaſſe quiſpiã credat ſe eos damnare, tanquam impulſione quadam animam mouere corpus dicant, cum nõ hoc illi dicant, uerum opiniones in medium confert. quod qui dicebant atomos (ſic autem Democritus, & Leucippus, & Epicurus, atq; etiam Plato dicebat, quemadmodum deinceps narrabit) dicebant enim inquit rotundas atomos, cũ ſint facillimi motus ſe cũ corpus mouere, idem inquit dicentes cũ Philippo Comico, qui Venerem ligneam, quæ mouebatur, Dædalum feciſſe dicebat. nam Dædalus cũ feciſſet in ſtatua quaſdam concauitates, argentum uiuum infudit, quo dum moueretur argentum uiuum (eſt enim motu facile, & continue deuoluitur) atq; impulſione ſua ſtatuam moueret, ex ipſo ſtatuam Veneris moueri faceret apparere. ualde autem breuiter, & conſequenter Democrito ſe opponit aſſerens.

Nos autem interrogabimus, ſi etiam quietem facit hoc ipſum, quomodo faciet hoc difficile, uel etiam quod dici non poteſt?

Magna quidem attentione digna dicit. nam, quia animalia non modo moueri, uerum etiam quieſcere uidentur, quænam inquit eſt quietis cauſa? non enim ex ipſorum ſuppoſitione, quæ ſit quietis cauſa cognoſci poteſt. nam ſi mouet animal anima, & quemadmodum operatio ipſa declarat, in quietem ducit, & dum ſphæricæ atomi mouentur animal mouetur, per ſe autem atomi ſemper mouentur, quænam quietis eſt cauſa?

Omnino uero nõ ſic uidetur mouere anima animal, ſed per electionem quandã, atq; intelligẽtiam.

Validiſsimum eſt hoc argumentum, nam quæ ab illis dicuntur, ſunt præter illud, quod ex rebus efficitur, nõ enim id uidemus, quod uiolentia, & impulſione quadam corpora anima moueat, ſed uoluntate ſola, ſimul enim pro uoluntate & moueri, & quieſcere animalia facit.

Eodem autem modo Timęus quoq; phyſica ratione oſtẽdit animam mouere corpus, illã enim mouendo corpus quoq; mouere, quoniam copulata ſit illi, eam enim conſtitutam eſſe ex elemẽtis, atq; diſtinctam harmonicis numeris.

Poſtquam dixit aliquos dicere quod anima corpus mouet eo modo, quo ipſa mouetur: deinde propoſita Democriti opinione, factoq; breuiter argumento, quod illa ſit præter ea, quæ maniſeſta ſunt, & apparentia, hinc Platonis, quæ eſt in Timęo, opinionem proponit, quę fere ſimilis eſt, ait etiam quod quo motu mundi anima mouetur, eodem mundi corpus, cui contingit, mouet. Quare hanc ipſam opinionem ueluti cũ illa Democriti cõmunicantem, in ordine ſtatim poſt illam ſubiunxit. inquantum enim utriq; dicunt cum animæ motu corpus quoq; ſimul moueri, pari opinione ducuntur. differunt autem, quia Democritus uelut in uaſculo animam claudit, Timęus uero eam ait corpori, ueluti catenę eſſe connexam. At operepręcium uidetur ipſam Timæi opinionem de anima prius exponere. ille igitur in creatione animæ dicit ipſum Deum accepiſſe ſubſtantiam, & identitatem, & diuerſitatem, quæ omnium exiſtentium elementa ſunt: ſubſtantiam autem non quamlibet, ſed mediam, illius quæ indiuidua eſt, ſemperq; ſecundum eadem ſe ſimiliter habet, & eius, quę circa corpora diuidua eſt. hanc igitur ſubſtantiam, & identitatem, & diuerſitatem cum miſcuiſſet, inquit produxit, & lineam fecit, deinde hanc ipſam lineam in numeros harmonicos diuiſit, uidelicet in unitatem, & dualitatem, & trinitatem, & quaternitatem, & in nouem, & in numerum octo, & in uiginti ſeptem, hanc autem inquit lineam, in duas lineas ſcidit, deinde cũ coaptauiſſet has ipſas duas lineas inter ſe in figuram. X. literæ reflexit, duoſq; circulos fecit, alterum maiorem, alterum minorem, hunc quidem interiorem, illum uero exteriorem coaptatos inuicem circa duo puncta, & exteriorem quidem circulũ ad dexteram, interiorem uero ad ſiniſtram mouit, & exteriorem eiuſdem naturæ nominauit, interiorem uero alterius, & exteriorem unũ, & indiuiſum dimiſit, cumq; interiorem ſexies diuiſiſſet, ſeptem circulos inæquales fecit, qui duplaq; & tripla ratione inuicem ſuperabantur, & tres quidem celeritate motus æquales, reliquos autem quatuor & ſibi inuicem, & illis tribus inæquales motu conſtituit & hęc quidem eſt, inquit, anima mundi. Deinde poſt hoc dicit, omne corporeũ mundi intus clauſit, coaptataq; anima e medio uſq; ad ultimũ cœlũ informauit, & ipſum extrinſecus omne circũ texit. quæ igitur Timæus dicit, hæc eſſe ait, & his contradicere ſe Ariſtoteles parat, id ſcilicet faciens ac ſi quiſpiã poeticis fabulis contradicat, tanquam rerũ naturæ minime conuenientibus. nanq;, ut ait Plato ijs, qui fabulas poeticas, ut apparent, accipiunt, nihil quidem magis ridiculũ uidetur, quemadmodũ etiam nihil magis inſanũ ijs, qui mentem in illis occultatam, minime quærunt, uerũ quemadmodũ ſemper Ariſtoteles cõſueuit, hic quoq; quod extrinſecus apparet, arguit, ne quiſpiam cum quæ per ęnigmata demonſtrantur cognoſcere nõ poſsit, in eo quod apparẽs eſt, acquieſcat. quod autem per ſymbola quędã, & allegorias doctrinam ſuam Pythagorei ferrẽt, id patet, ſæpiuſq; a nobis dictũ eſt, unde quoq; illorũ præcepta moralia ſunt iſtius modi, ſupra menſurã ne aſcẽdas. in uia ne ſeces ligna. ignem gladio ne fodias. ſtateram ne tranſilias. cum ad templum te confers, ne de uia flectas, quod illis hoc idem ſignificat, quod oportere eos, qui ducũtur ad ſacra, quę illic fiunt curare. hoc autem ſtateram ne tranſilias, quod iuſtitiam præterire non oporteat. hoc autem ignem gladio ne fodias,

idem

idem eſt ac ſi diceremus iracundū uerbis ne irrites. illud uero in uia ne ſeces ligna, hoc ſignificat. quod in uia uirtutis uitam ſeparabilem ſtudioſe curans non hoc animæ, & corporis naturale uinculum corrupto animali diſſoluas. hoc tandem ſupra menſuram ne aſcende, dictum eſt pro eo, ꝙ eſt, ne uela, neq; occulta propter ſuperbiā quod iuſtum eſt. hoc autem propterea faciebant, quod indignis ſapientiam ſuam manifeſtare haud oportere putabant, unde diſcipulos quoque per quinquennium tacere moribusq; ita ſe prius ornare iubebant, neq; eos doctrinæ ſuæ participes faciebant ante, ꝙ; per quinquēnium rectos, bonosq; mores aſſecuti ſeipſos ea doctrina dignos oſtēdiſſent. ea autem, quę ſymbolice dicta ſunt, per illud quod apparet abſurdum, nos ad illam ueritatem, quę ibi occultatur, inquirendā deducunt: neq; enim ſic fabulari putabant oportere, quemadmodū poetę faciunt propter iuuenum nocumentū, qui in id, quod intelligitur uidere non poſſunt, neq; etiam dogmata tradere manifeſte nolebant: quare per illud, quod præter rationem uidebatur, in inquiſitionem ueritatis occultæ deducētes doctrinam ſymbolicam compoſuerunt. nam ut primū dicam, quomodo linea, quæ ſine latitudine longitudo eſt, ſcindi poteſt? quomodo item omnibus modis in numeros harmonicos diuiſa uelut una exiſtēs ſecundum longitudinem uel ſcinditur, uel in circulos flectitur? propterea quomodo linea recta ipſa circulus fit, cum neq; linea recta circulus, neq; circulus linea fieri poſsit? magnitudines enim ſunt genere diſsimiles. Deinde etiam quomodo circulorū unus maior factus eſt exterior, cum linea neque additionem, neq; ſubtractionem patiatur? quomodo tandem ſi circuli hi anima, quorum intus uniuerſum corporeum clauſum eſt, coaptati e medio uniuerſi uſq; ad ultimum cœlum coniuncti ſunt, quomodo (inquam) ipſum totum cœlum circumtegunt extrinſecus? non enim circulus exteriorem ſphæram circumtegere poteſt. propter huiuſcemodi ergo res, & alia multa clarum eſt quod alia quædam illi innuere uidebantur. Quod ſi maxime omniū mathematicorum cognitionis Pythagorei ſatagebant, Pythagoreus autem Plato erat, ante cuius ſtudium, nullus ignarus geometriæ ingrediatur, ſcripſerat, nullus uero, qui geometriam ſummis ne quidem digitis tetigerit tale aliquid dicere auderet: quiſpiam ne adeo ſtultus erit, ut putet ipſum Platonem talia dicere, & intelligere ſicut apparent? at fortaſſe paucis, breuibuſque ſymbolorum ſententiam declarare non erit inutile. anima igitur mundi uita eſt, & uita intelligentiæ particeps: quod autem uita ſit omnis anima ſimpliciter, ex ijs, quibus ingenita eſt, patet, quod in ipſo eſſe uitam præbet. nam ſi aliter eſt, quomodo id, quod non habuit dedit? anima uero eſt uniuerſi, et intellectiua, fecit enim, inquit, mundum animal animatum, & intelligens. Cum igitur eius animæ uitale, & intellectiuum, lineam, circulumq; excipit, circulum quidem actionis intellectiuę ſignum, nam regreſſus eſt ad ſeipſum circulus, & ab ſe incipit, inq; ſeipſum deſinit. quomodo etiam intellectus ad ſeipſum conuertitur, ſeq; ipſum contemplatur, lineam uero ut uitę ſignum capit. nam uita quidam progreſſus eſt, & ueluti fluxus, qui ſe habet ab aliquo ad aliquod, a uiuum faciēte ad uiuum factum. Quali modo eſt etiam linea, nanque habet unde, & quo ab initio ad finem. tali ergo de cauſa lineamq; eſſe, & circulum ſupponit declarans eſſe uitamq;, & uitam intelligentiæ participem. ad hæc, cum unam lineam feciſſet, quid ita hanc ipſam in duas ſcidit? quid enim fuit impedimento, quin ex illa eadē mixtura duas lineas faceret? Rurſus igitur dico, quod ea, quę intelligibilia ſunt, & diuina, ſuperq; animam (quemadmodum ipſe Plato dixit) indiuiſa ſunt, & per ſe. Similiterq; ſunt habentia ſtabilem ſubſtantiam, potentiam, actionem, & indetenta ad omnem corporis naturam in ipſa unitate deſignantur. Vitæ autem naturales (ut ait) per corpora ſparguntur penitus mutantes ſubſtantiam, potētiam, actionem, ſecundum dualitatem, nanq; eſt ante multitudinem. Rationales uero animæ uelut intellectiuæ, & ſecundū ſubſtantiam immutabiles exiſtentes, & habentes a toto corpore ſeparabiles actiones. Si quidem & ipſæ ante unitatem ſunt. ut autem hæ, quæ habitum ad corpus receperunt, & eius conuerſionem, & prouidentiam faciunt, ſic ante multitudinem ſunt, & dualitatem. Quare quoniam unitatem, & dualitatem ipſam facit, indetentamq; eius ad corpus operationem demonſtrans illas itidem, quas in corporis habitu contemplantur: hanc autem in numeros quoſdam diuidit, non quoslibet, at qui geometricam, & harmonicam, & arithmeticam proportionem facere poſſunt. ex quibus ſecundum primam diuiſionem capit eos, quos ego Numeros partitus ſum, qui cōpoſiti in ordine hi quidem pares. 2. 4. 8. item hi in ordine impares. 1. 3. 9. 27. geometricam proportionem faciunt, quemadmodum enim ſe habet primus ad ſecundum, eodem modo ſe habet ad tertium ſecundus. in altera autem diuiſione alios numeros accipit, qui muſicam, & arithmeticam proportionem facere poſſunt, & ſic qui exacte magis de his diſcere cupit, Alexandri commentarijs occurrat. qua ergo gratia in hos numeros lineam diuidit hoc quidem tum pro anima mundi, tum pro noſtra accipere poſſumus. nam quidem oratio ipſa ſicuti pro anima mundi eſt, ita etiam noſtræ conuenit. animæ quidem mundi congruit, ut harmonice moueatur, mundumq; ſimiliter moueat: noſtræ uero quadrat, quod in ſe harmonicam naturam teneat, habet enim harmonicam quandā, & ad iram, & ad cupiditatem, & quo cognoſcitiuam uirtutem cœleſtiū harmonicæ naturæ, & cōcentus habeat. Adhuc ſane etiam mathematices huius harmoniæ, muſices inquam, & reliquarum. Quare ibi quidem factiuam harmoniæ potentiam accipimus, atque etiam ſimul cognoſcitiuam. hic autem ſolum cognoſcitiuam. in duas autem lineam diuidit, & figura X coniunctas in duos circulos flectit. & alterum quidem exteriorem maiorem, alterum uero interiorem minorem, duobus in locis coniunctos, & ipſum quidem maiorem, quem uocauit eiuſdem, ad dexteram, ipſum uero minorem alterius nominatum, ad ſiniſtram mouet. quid igitur ſibi uelit hoc diuidere lineam in duas, quod animo concepimus, a nobis dictum id eſt. has autem figura X literæ inter ſe aptat. axes enim & eius partis, quæ dicitur aplanes, & eius, quæ uaga eſt, ita diſpoſiti ſunt, ut ſphæra aplanes circa polos æquinoctij moueatur: uagæ uero circa zodiaci polos uoluantur. hi autem diuiſi ſunt inuicem in figuram X literæ. Quare horum quoq; axes in figura X literę adiacent alter alteri. quod enim & aplanes, & ſphæræ uagæ circa eoſdem polos non mouentur, id ex hoc patet, quod per latitudinem moueri planetæ uidētur, cum ſcilicet & ad boream aſcendant, & ad notum deſcendant. Vnde & tranſitus ſolis ad auſtralia, & borealia æſtasq; & hyems fit. nam ſi circa eoſdem polos cum aplane planetæ mouerentur, non quidem per latitudinem diſtantiam facerent. has igitur duas lineas in circulos reflexit. per duos autē circulos ille idem, quod per duas lineas ſignificat. duplices enim ſunt animæ uirtutes, alteræ ſublimipetæ, per quas excitatur ad ipſum Deum: alterę generationis operatrices, per quas ad ea, quæ ſunt hic, conuertitur. has autem uirtutes duo circuli ſubobſcure ſignificant, quas alio in loco, equum pulchriorem, & peiorem uocauit: & circulus quidem exterior potētiam animæ ſublimipetam ſignificat, interior uero uirtutem generationis operatricem. meliorem autē nominauit eiuſdem, peiorem uero alterius, quoniam diuina quidem prope unitatem ſunt, & identitate prope unum nimirum exiſtentia: quæ autem ſunt in generatione, & diſcrimine a primo ualde remota ſunt. Adhuc etiā cōmodius illi hi circuli declarant animæ motus, quibus ipſa quoq; cœleſtia mouētur, & quidē circulus eiuſdem aplanem notat. alterius uero ſphæras erraticas, quos quoq; duobus in locis coniungit, zodiacum ſignificans, & æquinoctialem, coniunguntur autem ij in Libra, & Ariete. Ad dexteram autem aplane ſphæram mouiſſe dicit, quoniam principiū motus eſt dextra. inde autem principium motus erraticis eſt ab oriente. Quare etiam ſiniſtris humeris onera imponimus, quo dextra, quæ motus eſt princeps, faciliime ſoluta

poſsit. princeps autem eſt, uelut ea, quæ promptitudinem magis habeat, promptitudinem uero magis ut calidior habet. calidior autem eſt, quoniam ſanguinis officina hepar in dextris ſedet. id igitur manifeſtum eſt, quod primũ caliditate naturali fruitur. ad ſiniſtram autem circulum, quem uocauit alterius, mouet, motũ ſcilicet errantium, qui eſt ab occidente, declarans. Sic etiam Poeta dicit. Hi uel lęua petunt, auſtram, & Apollinis ortus: Vel dextra ad tenebras, denſum & caligine cœlũ. uocat autem eiuſdem aplanem, uelut unam exiſtentem, æqualemq́;, & ſemper eodẽ modo ſe habentem. Reliquam uero partem uocat alterius ueluti non unam exiſtentem, ſed uariam, inæqualem, atq; diſsimilem, etenim ſunt erranoũ motus inter ſemulcem inæquales. alterius autem circulũ in ſeptem ſcindit ea proportione, quam errantes habent inuicem, talibus enim proportionibus diuidit, in qualibus ipſorũ ſpatiaq́;, & motus inuicem ſunt. Quo modo igitur hoc animę noſtrę quadret, id patet, quia illi cõuenit per proportionem, quam in numeris harmonicis eſſe diximus. mundi nanq; anima uirtutes horũ factiuas, et exemplares habet. noſtra uero cognobiliũ perceptiuas, & imaginarias. habet enim perceptiuam potentiam, per quam motuumq́; rationes, & ipſorũ conſonantias, atq; differentias cognoſcit. Etenim quidam ſcripſerunt horũ eſſe inuicem rationem motuum, qualem proportionem ad unumquemq; reliquorum motuũ, unuſquiſq; motus habet, et de uniuſcuiuſq; ad alterũ conſonantiaq́;, & inſtauratione, & de omnibus ſimul, quam inſtaurationem per multa annorũ millia fieri dicunt. fieri autem in tropicis, aut in cancro, aut in capricorno. Tunc autẽ inde accidere ut uel incendiũ, uel diluuium fiat. intus autẽ omne mundi corporeũ capit, e medioq́; coaptata ipſa anima, diſperſaq; uſq; ad ultimũ cœlũ circũtegere cuncta circulariter ipſum cœlũ facit, id. ſ. ſignificans extra cœlũ nihil eſſe quicq̃. Sed intra quæcunq; ſunt uniuerſa cõplecti, uitæq́; nihil eſſe extra partẽ, uerũ omnibus ex animæ mundi partem cõceſſam, diuinitusq́; inſpiratã uel obſcurius, uel clarius, quemadmodũ uniuſcuiuſq; menſura fert. etenim ipſa etiam quæ carent anima, quandam uitam participant, per quam potentias quaſdã habent, uel enim calefaciunt, uel frigefaciunt, uel exiccant, uel humectant. Præterea etiam mouent, aut per alias quaſdã uirtutes inauditas operantur. quarum rerũ aliæ quidem per experiẽtiam multis cognitæ ſunt: aliæ uero, qui ſcripſerunt hiſce de rebus, ab ijs memorię proditæ ſunt. hæ autẽ ſunt iſtius modi. Magnes lapis habet uirtutemq;, quæ ad ſe ferrũ allicit, & trahit. alius autem lapis eſt, qui quidẽ madefactus aqua exardet, ſed oleo infuſo extinguitur. alius item potentiam retinendi fœtus in utero tenet, neq; prius animalia illa, quibus hic lapis adiaceat, pariunt, quam lapis ablatus ſit. alia quoq; ſunt huiuſmodi innumerabilia, de quibus nunc dicere tẽpus nõ eſt. Vnde igitur (quiſpiam dicat) hæ potẽtię, ſiquidẽ omnino hæc ipſa, quæ carent anima, extra partẽ uitæ erant? quid autem ſibi uult ad ipſum mundi corporeũ animæ ipſius coniunctio? ad hoc igitur dico quod cũ ſint tres rerum miſtiones, una per appoſitionẽ, per quam coaptati ſunt inuicem lapides, quibus eſt ipſa conſtructa domus: altera per temperamentũ, ueluti in aqua, & uino ſit: tertia per coniunctionẽ, ut in funibus: ea quidẽ, quæ per appoſitionem fit, haud cõpatitur, nulla enim lapidũ inuicem cõpoſitorum compaſsio fit. at quę per temperamentũ eſt, ea cõfuſionem eorũ, quæ confunduntur, operatur: quæ uero per coniunctionẽ facta eſt, media quodam modo eſt. neq; enim id habet quod appoſitio, quæ cõpaſsione caret: neq; eam, quæ eſt in temperamẽto, confuſionem. quę enim coniunguntur, per plures partes inuicem coniunguntur. bene igitur cũ uellet animæ ad corpus uinculũ declarare, non dixit, aut miſcuit, aut tẽperauit, ſed cõiunxit. Quare neq; corpori cõmiſta eſt, ueluti ea, quę mouẽtur, quales potẽtiæ naturales, & formæ ſunt, neq; eſt omnino aliena ab affectu, atq; habitu, quem ad corpus habet, ut ſupramundana ſunt. hæc igitur (ut ſummatim dicam) ſunt ea, quæ in creatione animę Timęo ſignificata ſunt. Reliquum autem eſt ut hanc ipſam dictionem cõſideremus. eodem autẽ modo Timæus quoq; phyſica ratione oſtendit animam mouere corpus. eodẽ modo, quo. ſ. Democrito uiſum eſt. quemadmodũ enim ille dicebat corpus ſimul cũ atomis rotundis moris, de quibus animam conſtare uolebat, moueri: ſic Timæus cũ mundi corpori animam coniunxiſſet, uniuerſum cũ ea ſimul trahi dicebat: ueluti inquit fabula narrat Ixiona rotę uinctum pao, qui ſimul cum rota eodem motu mouetur. Timęum autem uocat Timæum Platonis. ſic enim dialogos Platonis uocare conſueuit. eam enim cõſtituiam eſſe ex elemẽtis, ſubſtantia. ſ. identitate, & alteritate, nanq; hæc apud ipſum Platonem ſunt elemẽta, quemadmodũ quoq; ſuperius dictũ eſt. in generatione autem animæ ſubſtantiam capit mediam ex indiuidua, ſemperq́; ſecundũ eadem, ſimiliterq́; ſe habente, & ex ea, quæ circa corpora diuiditur. hoc enim modo uerba Timæi dicunt, ex ea ſubſtantia, quæ indiuidua, & ſemper »
eadem ſimiliſq. eſt, & ex ea rurſus quæ circa corpora diui- »
dua ſit, tertiã ſubſtantiæ ſpeciem ex ambabus in medio con »
temperauit, ex ea inquam quę ipſius eiuſdem naturæq́;, quę ipſius alterius particeps eſſet. nunc quidẽ indiuiduam, ſemperq́; ſe eodem modo habentẽ ſubſtantiam dicit intelligibilem, diuiduam uero ſpeciem ipſam materialem. Quare propris raoone quod eſt in materia factum indiuiduum ſeparatur, atq; diſtinguitur. cum enim ſit una in hominũ ſpecie ratio, in materia per partiũ differẽtias diſtinguit. quoniã igitur omnia cognoſcit anima, ſimiliaq. ſimilibus cognoſci oportet, eam ex eorũ, quæ ſunt principijs conſtituunt, ut cum ex ambabus teneat, hac quidem intelligibilia, ea uero ſenſibilia percipiat, quoniã quoq; ſenſibilium cognitio noo per res materiales, atq; corporeas, uerum per uniuſcuiuſq; ſpeciem ſit, atq; hoc modo ſubſtantias ipſa percipit. Quoniam uero præter ſubſtantiam ſunt etiã, quæ ſubſtãtiæ acciderunt, hęc autem ſunt præter ſubſtãtiam genera, illam ex eo, quod eſt eiuſdem, & ex eo, quod eſt alterius, conſtituunt. in omnibus nanq; hiſce eſt oppoſitio quædam, hinc quidẽ quod melius eſt, inde uero quod peius, ueluti in quantitate moderatũ, atq; immoderatum, quorũ moderatum melius eſt, in qualitate bonum, & malũ, in relatione dextrum, & ſiniſtrũ, in ubi ſupra, & infra, in quãdo prius, & poſterius, & in reliquis ſimiliter. Pythagorei uero in omnibus exiſtẽtibus duo principia, atq; elementa accipientes, alterũ quidem decens, meliusq́;, & finitum faciunt, alterum uero peius priuatiuumq́;, & infinitum. Quoniam autem in omnibus quod melius eſt, idem ſimplexq́; eſt, & ipſum ſibi cõueniens: quod uero peius eſt, id eſt uarium, ſibiq́; diſſonum: propterea ipſum melius ad ipſum eiuſdem reducunt, ipſum uero peius, ad illud quod alterius eſt, ueluti bonum, & malum. quorum alterum quidem. ſ. bonum, ſimplexq́; eſt & ubi conuenit, alterum uero ſcilicet malum uarium eſt, a ſeq́; ipſo diſſonat, atq; diſcordat. Similiter quoq; eſt rectũ, & curuum, aſperum, & leue, planum, & montuoſum, æquale, & inæquale, ſanitas, & morbus, & quæcunq; ſunt huiuſmodi alia. Quo igitur horũ anima cognitionem haberet, in eius temperaturã Deus opifex naturam, quæ eſt eiuſdem, quæq́; eſt alterius, accepit. At ſane ſciendum eſt, quod ſi quæ ſunt inter ſubſtantiam indiuiduam, & non diuiduam quidẽ per ſe, ſed circa corpora diuiduam (dicit enim animæ ſubſtantiam duorũ eſſe incorporeorum) inter duo. ſ. incorporea eſſe ipſam dicit, inter duo autem incorporea, & eadem indiuidua, nanq; ipſum incorporeum eſt indiuiduũ. quæcunq; igitur ueluti de animæ magnitudine dicuntur, ea per allegoriam dicuntur. nanq; ſi ea eſt circa corpora diuidua, non eſt corpus, nõ enim eſſe eam corpus, ſed circa corpora dixit eam eſſe diuiduam. id patet, quia neq; ſuper hanc corpus eſt. q; ſi corpus nõ eſt, id ſequitur omnino, quod neq; magnitudo eſt, neque enim ſuperficies eſt, neq; linea, quæ quidem ſubſiſtẽtiam propriam non habent, ſed in corpore eſſe illis eſt. manifeſtũ eſt ergo, quod omnia circa animam ſymbolice accipit, & ipſe Ariſtoteles in eos inuehitur, qui ſic nõ quod ſignificatur, ſed quod in ſuperficie apparet, enarrant.

Vt ſen-

Vt ſenſumque, et inſitam harmoniam habeat, et uniuerſum feratur conſonis lationibus, rectę lineę ductum in circulum flexit, cunq; traxiſſet ex uno circulo duos circulos duobus in punctis coniunctos, rurſus unum diuiſit in ſeptem circulos, tanquam ſint cœli lationes ipſius animę motus.

Aliqui dicunt, ex quo ea, quæ de mūdi anima dicta ſunt, omni quoque animæ rationali conueniunt, hoc uidelicet, ut ſenſumq;, & inſitam harmoniam habeat, adſumendum eſſe ueluti ſuper animam noſtram dictū ſit, quod ea ſit harmoniæ magis effectiua quam ſenſitiua. Quod uero ſequitur, uidelicet, ut uniuerſum feratur conſonis lationibus, de mundi anima capiendum eſſe. ſed hæc interpretatio non ualde quodammodo conſonanter conſiderationi dictorū conuenit, utraq; enim in eodem conſtituit. fortaſſe igitur, ut harmoniæ, cuius eſt mundo cauſa, ſenſum accipiat, hoc eſt ut non ſine ratione, quemadmodum natura facit, ſed cum ratione, & ſenſu percipiat: non ne igitur harmoniam & ea, quæ ratione carent, exaudiunt? non ne per fiſtularum ſonitum ouium greges aguntur? non ne itidem ſub tuba equi ſuperbientem in bellum audaciam ſuſcitant? quomodo igitur in creatione animæ hoc ut animæ rationali a proprium tradidit, quod non animæ mundi ſolum, ſed etiam noſtræ conuenit? dico igitur quod & ſi natura illis ut exaudiant datum eſt, ſimpliciter tamen ueluti quādam uocem audiunt, concinnitatem uero nec ne habeant, id quidem minime iudicant. eſt enim noſtræ illud animæ proprium, quæ ſi cantus audiat, illud ſcit, & iudicat, utrum uocum conſonantia concinnitudinem faciat, an non. Notādum autem eſt, quod ipſe Timæus lineam ex illa temperatura factam primum diuidit. deinde in duos circulos flectit. Ariſtoteles uero contrarium dicit, eum lineam flexiſſe, deinde in duos circulos diuiſiſſe. ſed hoc illi nihil ad propoſitum conferebat, ideo indifferenter hiſtoria ex opinione Timæi uſus eſt, ueluti cœli lationes ſint ipſius animæ motus. at ipſe Timæus quēadmodum apparet, illud dicere uidetur, quod cum anima ſimul reuoluta cœleſtia, motu eodem cum ea ſimul ferātur, ſed id ſane non eſt, quod cœli motus, ſint animæ motus, uerum ſicuti dixi illa eſt horum cauſa. quod ſi præpoſitionem hanc ſecundum præponamus, dictio ipſa manifeſta eſt, tanquam ſint cœli lationes ſecundum ipſius animæ motus, atque aliter, in cœleſtibus quidem ſunt animabus corpora cōiuncta, & ipſa corpora ſunt ad animas ipſas conuerſa, illę uero animæ non corporibus diſtrahūtur, quemadmodum noſtræ. quoniam igitur quod eſt animæ in illis dominatur, magis quam corporeum, & ipſa corpora principiorum ſunt, ideo lationes cœli motus animæ eſſe dicit. uel etiam ut apparet ad literam, ita accipiendum eſt, quod cœli motus ſint animæ motus, nanque anima mouendo cœlum mouet, quemadmodum ſi quiſpiam animali in cera clauſo, quod dum mouetur ceram quoque moueat, dicat cerę motus eſſe quoq; motus animalis intus clauſi.

Primum igitur non bene eſt dicere animam magnitudinem eſſe.

Hinc ad argumenta Timęi opinionis ingreditur, & quā ualidiſſimis quidem rationibus uſus eſt oſtendendo quod anima magnitudo non eſt. quod igitur Plato dicat ubique animam incorpoream, & ſine magnitudine id patet uerum etiam ex his, quæ dicuntur hoc in loco, quāuis per ęnigmata ſint, inueniendum id eſt. nam ſi (quod ego dicebam) dicit eius eſſe ſubſtantiam inter eam, quæ non diuiditur, & eam quæ circa corpora diuiditur, omnino neceſſe eſt id quod eſt inter duo incorporea, uel ex duobus incorporeis, illud eſſe quoque incorporeum. præterea ſi corpus illam dixit, quomodo poterat ipſum corpus exiſtens, & intus ſeipſum cepiſſe corpus mundi, & econuerſo hoc ipſum de medio coaptatum uſq; ad ultimum cœlum diſperſum eſſet atque aliter cum dixerit corporeum mundi per diſtinctionem, ſi quidem illa in mundo eſt incorpoream eam demonſtrauit. ſed certe non lineam ipſam, aut ſuperficiem dixit. quod autem non dixerit eam lineam, patet eo, quod ait eam extrinſecus omne cœlum circūtexiſſe. ſed neque ſuperficiem. quomodo enim ſi eſſet anima ſuperficies coaptari e medio, deinde uſque ad ultimum cœlum diſſipari, ipſumque totum circūtegere poterat? quare neque lineam, neque ſuperficiem quidem eſſe animam diceret. Quod enim in omnibus mathematicis ſcientijs geometria, arithmetica, muſica, & aſtronomia haberet habitum Timęus, ex ipſis uerbis illud manifeſte uidere eſt. quare nec quidem nec lineam, nec ſuperficiem exiſtentem, quod ait, hoc poſſe facere iudicauit. ideo ſi neque lineam, neque ſuperficiem, neque corpus eſſe animā dixit, id ſequitur quod neque magnitudinem eſſe eam dicit. etenim ihis magnitudo eſt. Quamobrem Ariſtotelis contradictio ad eos magis expoſitio eſt, ꝙ cōtradictio: quodq; etiam ipſe eos Ariſtoteles cognouit, & non ſic, ut apparent ea ipſa accipere, ex illis patet, quæ dicit Ariſtoteles. in ipſa autē dictione inſiſtemus: ne eadē bis dicere coacti ſimus.

Nanque animam uniuerſi ſcilicet, talem eſſe uolunt, qualis eſt qui uocatur intellectus, non eſt enim neque qualis ſenſitiua, neque qualis concupiſcentiæ uis, harum nanque motus non eſt circularis latio.

Abſurdum inquit eſt animam quamuis eſſe magnitudinem dicere. intellectum uero multo magis. quod enim illi dicentes circulos eos eſſe animam mundi, non quālibet, ut ita dicam, nutritiuam, aut iraſcibilem, aut concupiſcibilem, ſed rationalē, & intellectiuā dicebant: id patet ex eo, quod illā circulariter moueri dicūt. circulariter aūt moueri dici ſoli conuenit animæ rationali, ipſa.n. in ſeipſam conuertitur, et circulū imitatur. at ſane ſentiendi uis, aut iraſcēdi, aut cupiēdi, quæcunque ea ſit, haud habet circularem motum: eiuſmodi enim potentiæ lineæ quædam ſunt, etenim uiſus ab oculis per lineam demittuntur: & rurſus per reuerberationes recurrentes per ſuam ipſorum lineam reflectuntur. iracundia uero, & cupiditas progreſſus quidam ſunt imitantes lineas, cunque non circulariter moueantur, de ſua ſede proferentes operationes circa corpus ſine ulla conuerſione eas habent, neque enim quærunt ipſæ quid agant, aut quid ſentiant, neque omnino ipſæ ſe cognoſcere poſſunt, quare linea quædam eſt harum motus. Rationalis uero animæ circulus quidam uidetur eſſe, quoniam ipſa & agit, & quærit, & ipſa ſeipſam cognoſcit ipſa circa ſe quęrenſque, inueniēs. hoc autem circuli proprium eſt a ſe in ſe conuerti: atque aliter ſenſus, et ira, & cupiditas animalibus auxilio indigētibus in ſalutem datæ ſunt, at diuina nullius auxilij extrinſecus egenti: præterea procedens ipſe dicit, has ipſas potentias a ſecundis dijs mortales exiſtentes immortali animæ, quam Deus ipſe primus creat, eē ſubcōplicatas, atq; aliter, cupiditas, & ſimpliciter appetitus, eſt rei abſentis, cuius aliquis indigeat deſideriū. Mundus aūt cū omnia intra ſe contineat, & nihil extrinſecus habeat, nihil quicquam deſiderat, quare in ipſo neque ira, neque cupiditas eſt: ideo qui mundi animam eſſe intellectum dicunt: cum deinde illam magnitudinem ſupponant eſſe, abſurdiſſima quidem faciunt. & ipſa quidem dictione Deum feciſſe mundum narrat animal animatumque, & intelligens. Contentus ſane ſit ipſe hac ſola coniectura, quod intellectum dicunt animam, quia ipſam circulariter moueri dixerūt: aduerſus ergo ipſum dicamus, tu quidem ipſe ſcis te propterea circularem accepiſſe motū, quia talis eſt quædam operatio intellectus, non igitur magnitudinem dicebant, ſed ſymbolice intellectum latēter per circulos innuebant. nam ſi penitus animæ actionem, cum potentijs irrationalibus rectitudinem porrectam, operationem uero intellectus eſſe circulum ſymbolice, & per ſimilitudinem dicis, id patet ꝙ in dictis Timæi circulos, & reliqua ſymbolice per proportionem capiemus: non autem ueluti ſit animæ magnitudo. manifeſte igitur & ipſe ſciuit quali intelligentia hæc ipſa diceret: & argumenta ea dirigit non

aduerſus eos, ſed cõtra illos, q̃ male quod apparet, excipiũt.

Intellectus autem unus, & continuus eſt, quemadmodum intellectio. intellectio autem ſunt intelligibilia. hæ autem ſeriatim ſunt unum, ueluti numerus, non autem ut magnitudo. quapropter neque intellectus hoc modo continuus eſt.

In contrarium producit opinionem: quemadmodum .n. ſuperius quum ſe illis oppoſuiſſet, qui animam moueri dicerent, oſtendebat quod ea non ſolum non ſponte mouetur, ſed nec omnino mouetur: eodem quoque modo hoc in loco illis, qui magnitudinem dicunt eam eſſe, repugnat. Id autem patet quod omnis magnitudo continua eſt, tantum inquit abhorreo dicere quod intellectus continuus ſit, quod conuenientius ipſum diſcretum eſſe dicerem: quod ſi penitus ipſum continuum dicere oportet, ita continuus erit, quemadmodum diſcretam quantitatem eſſe cõtinuam dicimus: numerum autem dico qui ſic habet cõtinuationẽ, ut numeri ſint ſeriatim nullo interiecto intermedio, nanq; inter unitatẽ et dualitatẽ, & reliquos numeros ſeriatim iacentes nihil eſt alicui interpoſitum inuicem, itaq; continui ſunt numeri: quoniam inuicem ſeriatim diſpoſiti ſunt. igitur inquit ſi intellectum continuum dicere oporteat, ita eum quemadmodum numerum eſſe continuum dicemus: non autem ueluti illi magnitudinem dicunt: hoc autem ex ijs quæ ſunt naturę poſteriora nobiſq; magis cognita, confirmat: ſic enim, inquit, continuum intellectus habet, ut intellectio. intellectio uero ut intelligentiæ. at intelligentiæ, ut numerus ſeriatim obtinent. ſeriatim autem illud eſt, cuius nullum affine eſt intermedium: ſic autem numerus poſt unitatem, dualitatem, ſeriatim habet. deinde ternitatem, deinde quaternitatem, inter quos numeros nullum intermedium eſt interiectum. ſimili quoq; modo propoſitiones abſq; intermedio ſunt: eſt enim prima et deinceps alia, nihilq; eſt intermedium, quapropter in hiſce eſt continuatio deinceps, non autem quemadmodum in magnitudinibus. Sic igitur & in intellectu continuũ diuiſim capit intellectum, perfectum agentem eum, qui in diuinis eſt: non qui potentia intellectus eſt: actio autem intellectus, intellectio eſt. intellectio uero nihil aliud quam intelligentiæ ſunt ueluti quoq; ſenſus actio eſt ipſæ ſenſationes, etenim in intelligentijs intellectioni eſt eſſe: neq; enim ſine intelligentijs intellectionem intelligere licet. Quemadmodum igitur continuum intelligentiæ habent, habẽt autẽ deinceps. quum enim natura inuicem differant, deinceps intelligendo continue habent. non enim ſimul omnia intelligunt. ut ille mundi primus & abſtractus intellectus: ſed ſine tempore quidem, quoniam neq; in tempore eſt, huius eſſe ſeriatim autem ueluti numerus. Igitur ſic etiam intellectus continuum habet, nõ etenim ad ea q̃ ſunt extrinſecus, actio eius extenditur: at in ſeipſo uidẽs omnia, uidet: q̃m in eo ipſo ſunt omniũ rationes, totũ quidẽ, quæ ante ipſum ſunt imaginarie; eorũ uero quæ poſt ipſum exẽplariter. Quoniam igitur ſeipſum uidens omnia uidet. eſt .n. formarũ plenitudo, eo quod plures omnino ſunt intelligẽtiæ, erit ut numerus. Quod aũt eodẽ ſeriatim ſint ſic utiq; ueluti intelligẽtiæ erit cõtinuus. poſſunt autem intelligentiæ interpretari pro ipſis intelligibilibus. quemadmodum etenim intelligibilia inuicem continua ſunt (ſunt enim ſeriatim ſecundum entium ordinem, atque progreſſum) eodem modo quoq; de ipſis intellectio cõtinuum habet: ut enim ſe habent intelligibilia, ſic ſe habet intellectio, & quo modo ſe habet intellectio, eo modo intellectus continuum habet eo quod deinceps intelligat, ſed euã tu ſane ſcis Ariſtoteles te & numerum & intellectum per proportionem uocare continuum. non autem ueluti magnitudo exiſtentia. at fortaſſe diceret: ego non eſſe numerũ dixi, ſed ueluti numerum, neq; continuum ſimpliciter ſed ueluti continuum, illi uero eodem loco numerum atque continuum dixerunt: ſed illud patet q̇ ænigmatica uniuerſaliter erat eorum doctrina.

Sed aut impartibilis, aut non, ut magnitudo aliqua, continuus eſt.

Maxime quidem inquit impartibilis eſt, atq; incorporeus intellectus, quod ſi penitus illi continuationem dari oporteat, illi ſic erit continuum, quemadmodum dictũ eſt.

Quomodo enim intelliget magnitudo exiſtẽs? utrum uniuerſaliter, an in quacũq; partiũ ſuarũ?

Quoniam circulariter Timæus animam mouet. ut ipſa circunductione attingens intelligibilia ſuſcipiat: ideo dicit, quo modo quum ſit circulus attingens uel ſenſibilia, uel opinabilia, uel intelligibilia, ipſa ſuſcipit? porro etiam opinionũ uerarum & falſarum coniecturales cauſas reddit? quoniã ut dictum eſt, eius de omni anima ſermo eſt. Propoſitum ergo Ariſtotelis eſt, ut hanc ipſam opinionem refellat. quid enim dico inquit, non poſſe fieri ut intellectus ipſe ſit circulus, eum nãq; eſſe magnitudinem, ex impoſſibilibus eſt: nõ enim fieri poteſt, ut ſi ſit magnitudo, quicquam intelligat. Argumentum autem ex diuiſione procedit, hoc modo. aut inquit intellectus quum ſit circulus mouendo tangit que intelligibile, & ſic intelligit. nam ſi magnitudo eſt, alio modo non cognoſcet, aut tangendo intelligibile, neceſſe eſt omnino, quod aut in puncto tangens intelligat, aut in partibus: quod ſi in pũcto, aut uno in pũcto intelligit aut non uno in pũcto. Nã ſi quidẽ uno ſolo in pũcto intelligat, alia ſuperflua ſunt. q̃d igitur motu circulari, aut omnino magnitudine eſt opus? nãq; ſi pũctus unus ad intelligendũ ſufficit, ſuperflua eſt ipſius magnitudinis ſuppoſitio quũ nihil intellectui cõferat. Nã ſi intellectus eo quod intelligit intellectus dr̃: pũctus autem ſolus eſt is qui intelligit, hic ſane punctus ipſe eſt intellectus: q̇ ſi uno in puncto non intelligit, id ſequitur, quod aut in pluribus aut ĩ omnibus intelligat. Quod igitur in pluribus intelligat, id quidem fortuitum uidetur, in quot enim aut quare tot neq; aut in pluribus aut in paucioribus intelligit, & rurſus quæ relinquuntur ſuperflua erant. ſi autem in omnibus punctis intelligit aut ſingula puncta intelligibilia omnia intelligit, aut ad ſingulum intelligibile omnium punctorum conſpiratione opus eſt, & non aliter intelliget aliquid niſi omnia puncta intelligibile tetigerint, aut hoc quidem puncto hoc intelligit, alio uero aliud, & ſic deinceps, ut contingit uiſus quidem uiſibilia: auditus autem audibilia, reliquiq; ſenſus aliud quodpiam capiũt ex ſenſibilibus. Quod ſi unumquodq; omnia intelligit, infinita autem puncta frequenter dicit, aut infinite illud idem intelliget: nunc autem apparet & ſemel contingens eſt, fieri nanq; id poteſt, ut quum ſemel aliquid ante intellexiſſet, amplius illud non intelligat ut quod eius oblitus ſit uel q̇ illud ex diſcurſu non aggreſſus fuerit, quare ſi contingit q̇ ſemel aliquid intelligat aut quoque autem punctorum omnia intelligente & circulari latione ſemper intelligibilia tangẽte neceſſarium eſt, ut idẽ infinities intelligat. Igitur ſuppoſitio talis falſa eſt: atqui aliter ſi infinita pũcta ſunt. infinita aũt impoſſibile eſt ambire, nunq; ſecũdũ totũ ſe intellectus intelliget. uerũ ipſum intelligibile hoc ſane huius intellectus intelliget: illud uero nequaquam. ſit in unoquoque intelligibili omniũ tactu opus eſt, atq; non aliter niſi omnibus tactis aliquid intelligit, quid inquit fecit quum unumquodque tangeret? id enim patet quod unumquodq; aliquid fecit. dixit ideo quiſpiam quæ nam eſt in unoquoque apprehenſio? q̇ ſi aliquis diceret ueluti per conſiderationem hoc quidem hanc propoſitionem tangere, aliud uero aliam, & ipſam omnium periodum eſſe concluſionem, & ueluti totum intelligibile, uidelicet intellectio perfecta: ad hunc dicemus quod deinceps Ariſto. de ipſa ait, oſtẽdens eſſe incorporeum, quod ſi quidem hæc hãc intelligit propoſitionem, aliud uero aliam: quid eſt quod ita dicat atq; dicit, q̇ hæc ab hoc altera eſt? hoc enim idem eſt ac ſi hoc ego, tu uero illud ſentias. quid autem colligens ex omnibus collecta concluſio? oportet enim q̇ omnes ipſe propoſitiones cognoſcat, ut eo modo dicat. ex his hæc colligi poteſt: quod enim tetigit hanc ipſam propoſitionem non alteram cognoſcet, quam alterum punctum tetigerit, nam

que altera ſuppoſitio fiet, omniaq; cuncta apprehendent. item aliter quoniam unaquæque propoſitio, eſt etiam enũtiatio quædam: manifeſtum certe eſt, quod quando propoſitionem ueluti enuntiationem intelligit, ut quodpiam intelliget nihil aliorum punctorum contactu indigens præſertim, ſi puncta quidem ſunt infinita. opus autem ſit ad aliquid intelligendum tactus infinitorum, infinita uero in determinato tempore præterire impoſſibile eſt, nunquam intelliget: intelligere enim non eſt, niſi omnia rei intelligibilis tangat. omnia autem quæ ſunt infinita tangere impoſſibile eſt: nunquam igitur intellectus intelliget. reliquum eſt, ut quæramus num aliquando, ut ſenſus, ita intellectus alio puncto alia intelligibilia ſuſcipiat. quod ſi ſit, rurſus quidem non ſecundũ ſe totam omnia intelliget. hoc autem non ipſa actio dictat. haud enim quum uolumus animam quodlibet intelligere, hanc intellectus partem mouemus, alia uero abiecta eſt, & in reliquis ſimiliter. quomodo autem ſenſui aſſiſtens eſt intellectus, quod oculus quidem colores, auris autem ſtrepitus: alius uero ſenſus alia ſenſibilia percipiat. Et quod nũquam ſenſus alius ſenſibilium aliorum ſenſibus aſſiſtit, & his qui diuerſa ſuſcipiunt ſenſibilia, atq; aliter quæ diuerſa ſuſcipiunt ea eſſe ſecundum ſubſtantiam diuerſa neceſſe eſt. Diuerſa igitur ſecundum ſubſtantiam puncta erunt. quæ autem differentia ſubſtantialis puncti ſit ad punctum, neq; id uolentibus fingere facile eſt. ſic igitur ut in puncto intellectus intelligat, haud fieri poteſt, ꝙ ſi ſecundum partes intellectio fiat, aut, rurſus una ex partibus ad intellectionem ſufficit, aut non. ergo ſi pars una ſola ſit intelligens, aliarum ſuppoſitio ſuperflua erit. hæc enim ipſa intellectus erit, alioqui illud quæremus, utrum hæc ipſa pars in puncto tangens intelligibile intelligat, an ſecundum partem. Et primæ rationes uenient. ſed ſupponatur ꝙ uniuerſaliter intelligat. quis igitur reliquorũ eſt uſus? quod ſi ſecundum unam partem intellectio minime fiat, quoniã illud contingit quod omnis magnitudo in finita & in infinita diuidatur: etenim diuiduntur in finita magnitudines ſi in eadem, ſiue in æqualia ſecundum quantitatem diuidantur, uelut in digitalia uel cubitalia. omne enim finitum definitur ab omni finito, in infinita autem ſi in eadem ſecundum rationem diuidantur, ſi ſcilicet in duas æquales partes ſecentur. in duas enim æquales partes diuiſio in infinitum tendit. Ideo quia ſemper in magnitudines diuiſio fit, omnis autem magnitudo continua eſt, omne autem continuum diuiſibile. Quare ſi in definita diuiſio fiat, aut unum quodq; omnia intelliget, aut aliter non intelligit, niſi omnia aut aliqua tangat, & eadem rurſus dicemus, quemadmodum prius. atq; ſimiliter ſi infinitæ partes ſupponantur, iiſdem rationibus utemur, quibus in ſuppoſitione ſecundum punctos uſi ſumus. argumenta enim ſimiliter omnibus conuenientia ipſe Ariſtot. partitus eſt. nos autẽ omnibus oĩa accõmodamus.

Partium autem, aut in magnitudine aut in puncto, ſiquidem & hanc partem dicere liceat. ſi igitur in puncto, ipſa autem puncta infinita ſunt, manifeſtum eſt, quod nunquam percurret.

Quoniam magnitudines partes ſimilares ſunt, nanque ex magnitudinibus magnitudo eſt, non ex punctis. punctus enim magnitudo non eſt, at magnitudinis principium. propterea quum dixerit, partium autem, aut in magnitudine, aut in puncto, ſignificauit per abuſionem loquens, an punctum ipſum partem dicere oporteat.

Quod ſi in magnitudine ſępius, aut infinities intelliget idem. uidetur autem & ſemel contingens.

Sæpius quidem ſi in definitas partes diuidatur: infinities autem ſi in infinitas.

At ſi ſatis eſt tangere qualibet partium, quid opus eſt moueri: aut etiam omnino magnitudinem habere?

Hoc eſt ſi quamlibet partem circuli tangens intelligibile ſuſcipere poteſt, quid circulari motu opus eſt? etenim ipſa etiam ſuſcipiet, quid enim illi ad ſuſceptionem circulariter mouendo confertur, nihil autem illi neq; magnitudo ad intellectionem prodeſt, ſi quauis partium intelligat, ſi nanque aliquid diuiſum maneat, nihil minus, quod abſque affectu eſſe ex diuiſione poſſit, hoc aliud eſt præter id quod diuiditur, & ipſum per ſe dimenſione carens eſt, & impartibile, ueluti ſuperficiei perpetuo diuiſę albedo ipſa in unaquaque partium ſeruatur, at quantitas ex diuiſione paritur, atq; minuitur. ut enim ita dicam quæ bicubitalis eſt, cubitalis ſit, quum tamen album eodem modo ſe habeat, aliud igitur eſt album præter illud quod diuiditur, hoc ſane modo, ſi quauis partium circuli ſimilis intellectio ſit, maximaq; in parte, & in minima igitur intelligens eſt, præter magnitudinem. nihil ergo ad intellectionem magnitudo confert, ſi quidem maioremq; & minorem partem ſimiliter intelligit.

Quod ſi neceſſarium eſt intelligere toto circulo tangentem, quis eſt ipſis paribus tactus.

Quum ſit diuiſio quod aut in parte ſui ipſius intelligit, circulus autem in toto, in parte autem aut ſecundum magnitudinem, aut in puncto, quumq; expoſuerit ea quæ abſurda accidunt ſuppoſitioni dicenti quod in parte intelligit, reliquum nunc exponit, toto ſcilicet intelligere circulo. nam ſi non prius intelliget, quam ambiuerit circulus, quid unaquęque partium faciet? ſi enim partes ambientes nõ intelligant, totius autem circuli tactus in partibus ſit, neq; ipſe quidem intelliget, nullibi enim niſi in partibus eius tangit intelligibile. at enim dicere id reſtat, quod unaquæque partium intelligibilis partem cognoſcit, circulus autem totus ipſum totum. quod autem hanc opinionem abſurdum ſequitur ipſe inducit, poſtquam enim dixit quis eſt ipſis partibus tactus, tãquam in eo ꝙ tacetur illud acceperit, quod partibus ipſius intelligibilis tangunt, ſubintulit.

At etiam quomodo intelliget ipſum partibile impartibili, & ipſum impartibile partibili.

Si enim partes non poſſunt intelligere totum, ſine autem intellectione partium totum non intelligit, nanq; intellectiõis partium collectio eſt, ipſa totius intellectio: nullum quidem impartibile intelligere poteſt. quare ipſe quum ſit partibilis, intelligibile quum ſit impartibile non intelliget. item ſi unaquaque parte pars intelligit ipſa intelligentia tota cõpoſita erit, quo mõ igitur intelliget intelligentia ſimplex? tota.n. ſic intelligẽtia cõpoſita erit. At q ſi ſimplex nõ ſit intelligẽtia, neq; ſic cõpoſita erit. oẽ.n. cõpoſitũ ex ſimplicibus cõſtat, hac de cauſa nulla erit intelligentia, neque ideo intelliget. igitur non exiſtente intelligentia, intellectus deſtruetur. appoſuit autem ipſum partibile impartibili ueluti arguens eos, qui dicant intelligentiam tactu fieri, ſi nanq; impartibilis eſt intellectus, quomodo ipſum partibile intelliget? impartibili enim contanget, impartibile non partibile, aut quomodo impartibili ipſum partibile intelliget, ut ſit adiacens ipſum in puncto? quomodo enim ipſa in puncto ſuſceptio partibilia intelliget. hoc autem etiã quomodo intelliget ipſum partibile impartibili, aut ipſum impartibile partibili, ſic quoque uelut ab alio principio interpretantur, quoniam nõ eſſe intellectum magnitudinem dicunt, ne quiſpiam credat eum ſic ipſum impartibilem dicere, ut punctus hæc ipſa appoſuit: neq; enim inquit ſi magnitudo ſit impartibilia intelliget, neq; partibilia ſi punctus. Aliter autem ipſe in intellectu dicit impartibile: ipſius enim intellectum impartibile ſubſtantia per ſe ſubſiſtens eſt, ab omni magnitudine ſeparata, punctus autem in linea habet eſſe & eſt ipſius magnitudinis principium. quomodo autem intellectus quum ſit impartibilis intelligat, omnia in tertio libro narrabit, alioqui ut in altero argumento hoc audiendum cõmuniter omnibus dictis ſuppoſitionibus conuenire, nam quia circulus intelligens tanget aut in puncto tangit, aut in parte, quod ſi in puncto tangẽs intelligit quomõ partibilia intelligit. ſ. corpora: nõ.n. punctus magnitudini conuenit. quo igitur mõ ſi non cõuenit, intelliget? quod.n. non tetigit nullo mõ hoc in

telliget, quod ſi in partibus intelligit quo modo quæ impartibilia ſunt intelliget? partibile enim non conuenit impartibili, hoc autem ad ueram rationem nullo modo amplius adduci poteſt, quoniam quocunq; modo intellectus quum ſit impartibilis, omnia partibiliaq; & impartibilia intelligit, impartibile enim nunc dicimus id quod partibili opponitur uidelicet punctum. intellectus autem impartibilitas alia quædam eſt neque multi partibilitati corporis opponitur, nam ueluti in ſe omnium rationes habens intelligit.

Neceſſe autẽ eſt intellectum eſſe circulum hũc. intellectus nanque motus intellectio eſt: circuli uero circunlatio eſt. & intellectus quidem fuerit circulus, cuius talis circunlatio intellectio eſt.

Ne quiſpiam dicat, Timæum non dixiſſe animam circulum ſenſibilem ſed uniuerſalem circulum, & ipſius rationẽ circuli qui ſine magnitudine eſt & incorporeus, propterea omni circulo pari modo paruoq; & magno adaptat, & hoc per hæc ipſa præparat, omnino enim inquit ex ijs quæ dicta ſunt ſenſibilem circulum intellectum dicere Timæum credendum eſt. Quod enim hoc ipſum demõſtrat illud ſenſibile ſignificat. hoc enim eſt ipſum demonſtrans. Vnde igitur hoc quod ipſi dicebant uniuerſalem circulum non moueri: quia ratio eſt. quam autem rationem intellectus habet ad intellectionem hanc eandem circulus habet ad circũlationem, utraq; enim motus eſt, intellectio quidem ipſius intellectus, circulatio uero ipſius circuli. ideo econtrario & quam rationem intellectio habet ad circunlationem, eandem quoque ad ipſum circulum intellectus habet. Quod ſi intellectio circunlatio eſt, igitur intellectus quoque circulus eſt: & ſi circuli ſenſibilis circunlatio eſt. nam circulus uniuerſalis non circunducitur. igitur etiam intellectus ſenſibilis circulus eſt.

Semper autem aliquid intelliget. id enim opus eſt, ſiquidem æterna eſt circunlatio.

Aut hoc ait quia idem ſæpius intelliget, aut quod ſemper oporteat in infinitum altera atq; altera intelligere, ſi quidẽ circunlatio ſit intellectio, ipſa aũt intellectio æterna. hoc aũt nullam neceſſitatẽ habere uidetur, dixerit. n. ſemper aliquid intelligere neceſſariũ eſſe & ab eodẽ in idem rurſus uenire, etenim quia nulla talis eſt anima, qualis eſt intellectus primus, qui collectam & ſine tempore habet intellectionem, non quidem modo, hoc modo illud, uerum ſimul omnia intelligens. At quoniam omnis anima, etiam ſi uniuerſi animam dicas, habet intellectionem tranſitiuam, ab hoc intelligibili ad alterum tranſiens: ideo ſemper mota, ſẽper aliquid intelliget, cauſa uero æternitatis propter infinitatem tẽporis neceſſe eſt ut rurſus in idem reuertatur, & ſic imitetur circulum, neq; ſane infinita intelliget, quia neq; infinita ſunt intelligibilia. nunquam igitur hoc dicit quod idem ſemper intelliget, quia nunquam totum intellexerit. nanq; circũlatio ſimilis ſimiliterq; ſe habens de eodem aliquo erit, quare tale eſſe oportebit illud quod intelligitur, quale nunquam intellectum fuerit quid hoc igitur eſt, quod nulla eſt intellectio infinita, per ea quæ ſequuntur, adducit.

Etenim factiuarum uel actiuarum intellectionum ſunt fines, omnes enim alterius gratia ſunt.

Intellectiones actiuas eſſe finitas ex actionibus oſtendit, omnis nanq; actio gratia alicuius finis eſt. igitur quum finẽ cuius gratia fiunt, conſecutæ fuerint, operatione ſuperſedẽt. nulla nãq; actio tẽdit in infinitum, quicquid enim cupimus, alicuius gratia cupimus. habent præterea actiones ipſæ principia. quare ueluti ſunt actiones, ita ſe ſpeculationes de illis habent. actiuæ igitur ſe ſpeculationes finitæ ſunt, uerumtamen (ut ſæpius in alijs diximus) econtrario ſpeculationes & actiones ſe habent inuicem, ipſius nanque actionis finis principium ſpeculationis eſt & econuerſo, principium igitur architectonices eſt (ſi quidem contingat actio) fundamentum iacere, uel materias ipſas præparare: finis uero tectum, hoc eſt ab imbribus, & caloribus protectio. ſpeculationis igitũ et actionis eiuſdẽ ijdẽ ſunt ẽcõuerſo termini.

Contemplatiuæ autem rationibus ſimiliter terminantur. ratio uero omnis aut eſt diffinitio, aut demonſtratio: demonſtrationes autem & a principio ſunt, & habent quodammodo finem ſyllogiſmum uel concluſionem.

Quod neque contemplatiuæ intellectiones infinitæ ſunt oſtẽdit iſce rationibus, quę circa eas fiunt ex clarioribus obſcuriora dilucidans, numinũ enim ſunt intelligentiarum rationes, hæ aũt nobis manifeſtæ magis ſunt magiſq; cognitę, q̃ ſint habitus unde procedunt. eſt igitur omnino neceſſariũ quod quemadmodum eæ quæ ſunt de contemplatiuis intellectionibus rationes ſe habent ita ſint etiam ipſæ intellectiones. Quare ſi oſtendero rationes ipſarum finitas eſſe: illud etiam conſequetur quod & illæ finitæ ſunt. rationes autem de contemplatiuis intellectionibus demonſtratio, & definitio ſunt. Quod autem nulla harum ſint infinita, inde patet q; omnis demonſtratio principiumq; & finem habet, principium quidem communes notiones, finem uero ipſam demonſtrationem concluſionemq;. nulla igitur demonſtratio infinita eſt, definitiones quoque ipſe finemq; & principium ſimiliter habent, principium quidem genera generaliſſima, finem uero ſpecialiſſimas differentias, ergo neq; diffinitiones ipſæ ſunt infinitæ. Item aliter quum nulla ſubſtantia ſit infinita, ſed terminata neceſſe eſt etiam quod earum rationes definitiuæ ſint finitæ. Item aliter ſi omnium quæcunq; ſunt generaliſſima decem genera ſunt, & horum non eſt in infinitum progreſſus, uerum uſque ad indiuiduas ſpecies, poſt quas ſingularia ſunt diffinitio ex omnibus finita erit: ex his igitur ſunt ipſæ diffinitiones: omnis ergo diffinitio finita eſt. At in demonſtratiua quoque oſtenſum eſt, id nullo modo fieri poſſe, ut in infinitum demonſtrationes progrediantur. Nanq; ſic omnis cognitio & ſcientia deſtrueretur. ſi enim in diffinitionum aſſumptionem infinitas differentias accipere oporteret infinitum autem finito tempore pertranſire impoſſibile eſt. uerum definitione non cognita rei naturam cognoſcere haud poſſibile eſt: ignota autem rei natura neq; per ſe ipſi in exiſtentia cognoſcere poſſibile eſt, circa quæ demonſtratio fit: omnis igitur cognitio deſtruetur. Non igitur diffinitiones in infinitum tendere poſſibile eſt: quare ſi rationes intellectionum contemplatiuarum finitæ ſunt, ipſas quoque intellectiones finitas eſſe neceſſe eſt. ſyllogiſmum autem ipſam concluſionem dicit. quamobrem poſtquam dixit ſyllogiſmum, interpretans adduxit uel concluſionem, uelut alterũ pro altero dicens. quod autem rationes de contemplatiuis intellectionibus duæ ſolæ ſint, definitio. ſ. & demonſtratio, inde patet, q; oĩa quæcũq; ſunt, aut ſubſtãtię ſunt, aut ſubſtãtijs accidentia, eſt. n. aliquid ſubſtãtia animæ, & eſt aliquid quod circa illam accidit, ut mortalis ſit, uel in uniuerſo medium habet ordinem, uel aliquid ſimile. ſubſtantiarum igitur comprehenſio per diffinitiones inuenitur, accidentium uero per demonſtrationem: ſed eorum accidentium, quæ per ſe ſunt.

Quod ſi non terminantur, ſaltem non regrediũtur rurſus in principium: ſumentes autem ſemper medium extremum recta proficiſcuntur. circulatio uero rurſus in principium reuertitur, definitiones autem omnes finitę ſunt.

Si quiſpiam inquit hæc dicat: quod in infinitum demonſtrationes extendi poſſint, is quidem maxime a ſcopo ueritatis errabit, quemadmodum nos oſtendemus: iam uero & ſi progrediantur in infinitum, recta tamen incedunt, & nõ in id quod a principio eſt. Iterum ueniunt ueluti quum ſic dico: hõ eſt riſibile, riſibile uero rationale eſt: igitur hõ eſt rationale: quum huic ipſi demonſtrationi uno addito termino alteram demonſtrationem coapto, ſi quidem extremũ appoſitum feci, quique erat ante extremum, eum medium cõſtitui. atque hoc ipſe etiam declarat quum dicit, ſumentes

medium

medium & extremum. Appono igitur animal ſic:omnis homo rationalis eſt, omne rationale eſt animal: igitur omnis homo eſt animal. adiungo etiam corpus animatum: talis autem demonſtrationum progreſſus in rectitudine fit. non. n. unquam reflectitur in principium, ideſt non amplius reuertitur ad demonſtrandam propoſitionem dicentē quod homo riſibile eſt. id enim iam demonſtratum eſt, nanq; ſi demonſtratum non eſſet nec ipſa omnino procederet, demonſtratio ſimpliciter, quoniam non reflectitur in communem mentis conceptum quæ eſt ipſarum demonſtrationū principium, de quo prima propoſitio contexitur: quæ ipſa per ſe fidem faciens demonſtratione non indiget, circulus uero in ſeipſum reuertitur: quod autem non progrediatur in infinitum demonſtratio: inde etiam patet, aut enim a generibus generaliſſimis incipit, & pronuociat uſq; ad ſpecies ſpecialiſſimas, aut econuerſo ex his incipit, & pronunciat in illa. Hoc autem, quod ait ſumentes medium terminum male ab Alexandro percipitur: medium nanq; propoſitionis ipſum terminum ponit ueluti medium hominis & riſibilis & rationalis. non amplius igitur demonſtrationem ſeruat, ſi quidem habeat propoſitionem quæ per medium quendam terminum demonſtrationis indigeat. At quemadmodum diximus extremus quidem extrinſecus aduenit, medius uero nō aduenit. Verum extremus ab hoc poſitionem permutat mediuſq; fit, & ſi ſic acceperimus quod intra propoſitionē terminum accipiunt, ueluti in quem propoſitio non eſt medio carens, neq; etiam tanquam recta incedatur neq; circulum imitentur, nec enim primus terminus qui erat ſubiectus in concluſione prædicatus fiet, nec qui prædicatus erat ſubiectus fiet niſi termini conuertantur ipſi, in quibus etiam demonſtratio fit circularis oon per demonſtrationem methodon, ſed per ipſam materiam ueluti cū dico: hō riſibile, eſt riſibile autē mentis, & ſcientiæ capax. homo igitur mentis, & ſcientiæ capax eſt, & econuerſo mētis, ſcientiæ capax riſibile eſt, riſibile uero eſt hō. ſciētiæ igitur & mētis capax ē hō.

Præterea ſi eadem circunlatio ſæpius fiat, opus erit ſæpius intelligere illud ibidem.

Cum dixerit ꝙ infinita intellectio circunlationem fine carentem ſequitur, ſiue cum idem ſemper in intelligendo ſit neq; factum fuerit unquam, ſiue cum ſæpius idem reuoluatur, demonſtato abſurdo quod prius ſequitur, nunc quod hæc ſequitur oſtendit. ſi nanq; eadem eſt ſemper intellectus circunlatio, idem quoque ſemper erit, quod intelligitur: quare illud idem ſemper intelliget & nihil unquam aliud: quare nec omnia intelliget.

Atque item, intellectio ſimilis eſt quieti cuidā & ſtatui magis, quam motui: eodem quoque modo ſyllogiſmus.

Corondem pulcram impoſuit. nam ſane quidem motui quæſtio ſimilis uidetur, qui nanq; dubitat, in multa perturbatione & motu eſt, qui uero inuenit quod idem eſt ac ſi dicam intellexit in quiete & traoquilitate poſtea eſt. unde quoque ſcientia dicitur ἐπιστήμη quia ἐπιστάσιν ideſt in ſtatum animam ducit, & is, qui ratiocinatus eſt, & per demonſtrationem quod quærebat inuenit, deinde quieſcit. quare ſi ipſam intellectionem & concluſionem ſyllogiſmi, circunlationem eſſe dicunt, magis ipſa quies eſt quā motus. quod ſi uiam quæ ducit in intellectionem eſſe circunlationem dicunt, io priores rationes ueniemus quid unaquæque parotii facit aut finitæ ſint aut infinitæ, quid etiam ſit illud, quod ipſas propoſitiones coniungit. namq; aliud cum aliud intellexerit, niſi quodpiam aliud ſit, quo conducente omnia ſuſcipiantur, neq; concluſio ipſa deducetur. neque enim erit aliter, ac ſi hoc quidem ego tu uero illud ſentias quod ſi ſit aliquid, hoc eſt anima non circulus.

At uero neque beatum quidem eſt quod non facile, ſed uiolentum eſt.

Poteſt hoc etiam per ſe eſſe argumentum atque ſuperioribus coniungi, nāq; cum dixerit intellectionem quieti magis cuidam quam motui ſimilem eſſe, cunque ex hoc oſtēdent quietem magis eſſe intellectui ſecundum naturā quaſi adductum eſſet ea de cauſa motum eſſe præter naturam, quia ſi ſecundum naturam quies eſt illud neceſſario ſequetur quod præter naturam motus erit, quare ſi moueatur intellectus uiolenter mouebitur, quodcunque enim præter naturam eſt, id uiolentum eſt. cum igitur ex prædictis illud adductum ſit, quod intellectus uiolentia mouetur, hoc iure optimo ſubinfert. at uero neq; beatum eſt, quod non facile, ſed uiolentum eſt. At uniuerſi animam in beatitudine eſſe oportet. quod ſi neq; ſecundnm naturā mouetur quia quies magis eſt intellectio quam motus, neq; etiam præter naturam ne ſit extra partem beaotudinis, nullo igitur modo mouetur. poteſt autem quoq; per ſe eſſe argumeotum: cum nanq; demonſtrauerit ea quæ abſurda ſequuntur opinionē illorū, qui ſecundū naturā moueri animā dicūt, nunc edocet quid ſequeretur, niſi ſecundū naturā moueretur, q̄a p̄ter naturā mouetur, ui mouetur, omne autem uiolētum nequaq̄ beatum eſt: at uniuerſi animam beatam eſſe oportet.

Quod ſi eſt motus eius non ſubſtantia, præter naturam ſane mouebitur.

Poteſt hoc etiam huic quod ante eſt, eſſe continuum. nā poſtquam dixit illud haud eſſe beatum, quod non facile ſed uiolentum eſt quo modo id erit uiolentum, per hęc inducit, ſi quidem, inquit non eſt in ſubſtātia eius motus, non erit autem in ſubſtantia motus, quoniam quieti magis quam motui ipſum intelligere ſimile eſt, id etiam per ſe abſolute poteſt intelligi: nam ſi mouetur intellectus, anima etiam mouetur. At quieti magis quam motui proporoone reſpondet intellectus, præter naturam motum habet. nihil autē quod præter naturam ſe habeat, ſemper eſt, ſed ubi eſt illud quod eſt præter naturam, id etiam omnino quod eſt ſecundum naturam, ſequitur. at non ſane quod eſt ſecundum naturam ſequetur omnino id quod præter naturā ſe habeat, igitur id quod p̄ter naturā mouetur, motū ſecundū naturā cōtinebit. At uero ſecundū naturam, (quēadmodū demonſtratū eſt) moueri non poteſt, ergo neq; præter naturam mouebitur.

Laborioſum autem quoq; eſt eſſe mixtum cum corpore non uolens diſſolui.

Quomodo ſit motus uiolentus & difficilis & præter naturam, per ſe hæc ipſe declarauit, quod enim corpori commixta ſit, cunq; eo trahatur ea, de cauſa motū laborioſum continet, ea quodammodo quæ Ixion ferens. nam ſi cœlo coniuncta eſt, ut ipſum quoq; motu ſuo ſecum circūducat, motum quidem oon facilem ſed laborioſum continet, hoc autem nequaquam beatum eſt,

Eſt inſuper fugiendum, ſi quidem melius eſt intellectui non eſſe cum corpore, quemadmodum & dici conſueuit, & multis ſimul uidetur.

Ex his, quæ conſueuerunt a Platone dici, quæq; etiā multis uidentur, abſurdum eſſe confirmat, illud etiam Platoni quoq; uidetur eſſe animæ melius ut ea ſit ſine corpore, nāq; illi laborioſa eſt io corpore uita. quod etiam mundus non ſit ſoluendus, illius optimo eſt, unde in priori forte ſempiterno æuo anima quam mundus erit, neq; id habens quod animę noſtræ, quæ a corporibus aliquando ſoluuntur, cum, illa ſemper cum corpore coniuncta ſit. Bene igitur hæc Ariſtoteles ioduxit, ſi uere, quemadmodum Timæus dicere uidetur, ſubſtantia eius corpori coniuncta eſt. At uero quemadmodum cum corpori dominatur anima, ſequens, atque obediens corpus habet, non autem motus corporis ipſa ſequitur: hoc modo, multo magis ipſum cœleſte corpus eum ab omni difficultate mortali longe abſit, an mæq; ſola uoluntate moueatur, nullam ex ea re anima difficultatem habet. ut etiam noſtræ animæ in luminoſo corpore quod uocant αὐγοειδῆ, eſſe nihil difficile eſt.

Item quod circulariter feratur cœlum, cauſa latet: neq; enim ipſius animæ ſubſtantiæ cauſa eſt, quod circulariter feratur, ſed per accidens eo mo-

humanæ animæ mixtum demonſtrat, uidelicet quod ex ratione & irrationabili, mortalique atque immortali uita compoſitum commixtumq́ eſt. quæcunque enim uitæ ſunt immortales ſolum eæ non aliud quam corpus ſphæricum conſecutæ ſunt. id enim quod immortale eſt propriam ſibi ſimilemq́ figuram adpetiit: ea autem circularis eſt, quę neque finem, neque principium habet: quæ uero ſunt ſolum mortales ut eorum quæ ratione carent uitæ ſunt, ijs ſolum corpora recta ſorte obtigerunt. ut enim diximus uitæ irrationales lineæ ſunt ſimiles, & ea quidem obliqua, pronaq́ adeo ſunt ut nullam cognationem cum cœleſtibus habeant. homo autem qui uita mortali atque immortali conſtat, corporis proprij figuram conſecutus eſt, ſuperiorem quidem partem rotundam rationalis atque æterna uis illa tenet, quæ corpori princeps imperare debet: inferior uero pars recta eſt, unde mortalis atque irrationalis immortalemq́ & rationalem uitam ſequitur. ſic ille quidem cum dixiſſet in Phędro de immortalitate animæ, deq́ corpore illi proprio (quemadmodum diximus) figurato ait. nõ enim niſi cognouerit id quod eſt, in hanc ipſam figurã uenerit tanquam ſit aliqua anima, quæ id neſciat, quod eſt uidelicet irrationalis, quę nunquam in humanam figuram ueniat ut patet, quo corpori pręſit eidemq́ imperet. hoc autem Ariſtoteli cum ab eo antequam Ariſtoteles id diceret, dictum eſt, non quamlibet animam in quoduis ingredi corpus. quid autem ita dicebat id quod eſt? id ſcimus quod ipſum intelligibile intuebatur: uere enim hoc, quod eſt, ut immateriale & nihil habens potentia eſt, ſed ſine potentia ens actu eſt: omne autem ſenſibile non eſt ens. Quare ſemper quod potentia eſt idem eſt, ac ſi dicam quod non eſt. igitur ſolum rationalis ut intellectualis intellectuale cognoſcit.

Alia etiam quędam opinio tradita eſt de anima.

Queſtus Ariſtoteles communiter de omnibus ijs qui de anima diſſeruerunt, quis de corpore ipſam ſuſcipiente nihil dixerint: oportebat enim, cum non quælibet anima in quoduis corpus ingrediatur, quia tali proprietate quæ corpori ad ſusceptionem talis animæ conueniat opus eſt, alia nanq́ eſt compoſitio & temperamentum eorum animalium quæ in iraſcibili deſignantur: alia eorum quæ in concupiſcibili, alia eorum quæ ſecundum conſilium atque rationem notantur, & ſimpliciter ad animæ ipſius operationum conuenientiam, corporisq́ & elementorum temperamentum, & apparatus inſtrumentorum pertinent. his igitur dictis, quæ proprie conſequitur opinionem de anima coaptat, ad hoc enim quidam reſpexerunt quod animæ non quodcunq́ accidit corpus, eſt particeps, ibi enim tẽperamento, quod animæ conueniat opus eſt, ueluti etiam harmonia quæ non ita ut obtigerunt quibuſcunq́ chordis fit, uerum conuenientiam quandam extenſione opus eſt. adde etiam quod ipſam animam eſſe corporis harmoniam putauerunt, & uarias eſſe animarum ſpecies, quæ ad uarias corporis harmonias aptantur. Hanc igitur exponit opinionem atq́ refellit: et interim ſolam hanc opinionem in hiſce inquirit. paulopoſt autem rationes ponit quibus illi in hanc opinionem uenerunt. at ante etiam in alijs uidelicet in Eudemo dialogo contra hanc opinionem dixit, & ante eum Plato in Phædone huic opinioni inſtans quinque dialecticia argumentia eſt uſus, & hoc primũ, harmonia ipſa adaptatis aduenit, adeſſe enim chordas, quas deinde tantum oſtenſas eſſe. unde poſtea ſic harmonia aduenire oportet: quare harmonia poſterior eſt earum quæ adaptantur, ſed anima ante corpus adaptatum præexiſtit, ſi quidem diſciplinæ reminiſcentiæ ſunt. non igitur ipſa anima harmonia eſt. hoc autem argumẽtum dictum eſt tanquam demonſtratum id ſit pręexiſtente animam, propterea quod id enim oſtenſum eſt eſſe diſciplinas ipſas reminiſcentias. hoc igitur argumentum ad animam ſolam rationalem facit. alia autem partim ad omnem animam: alia uero ad rationalem ſolam faciunt, una quidem ratio eſt ea, quæ dicta eſt: altera uero quæ ſequitur. Harmonia inquit adaptatis haud repugnat, ſed ſequitur ſic ſe habens quomodocunque ſe habeat adaptata. anima autem corpori repugnat, atq́ illi imperat: non igitur harmonia eſt anima. Quod autem fieri non poſſit, ut adaptatis harmonia repugnet id patet, quia in illis habet eſſe. unde impoſſibile eſt ut illa ea ſit contraria. nihil eſt enim quod nõ eſſe cupiat. anima uero corpus ipſum negligit, corporis conatibus contraria eſt, & omnino corrumpi ipſum cupit, ut quæ in eo non habeat eſſe. Tertio ratio eſt, harmonia ipſa ſuſcipit magis & minus, dicimus enim quod hac lyra hæc magis aptata eſt. At anima magis ac minus non ſuſcipit, non enim ſeipſa anima magis anima & minus anima fit. At neque alia magis alia: non igitur eſt anima harmonia. Quarta ratio eſt, anima uirtutem & uitioſitatem ſuſcipit: quarum uirtus ipſa eſt harmonia potentiarum, nanque animæ ipſa conſonantia eſt, uitioſitas uero diſſonantia, quæ potentiarum animæ ipſius pugnæ, atq́ ſeditio eſt, unde anima ipſa harmoniam & inconcinnitatem ſuſcipit: hæc enim uirtus & uitioſitas eſt. Harmonia autem harmoniam & inconcinnitatem non ſuſcipit, ridiculum nanq́ id eſt dicere quod harmonia inconcinnitatem, uel econuerſo quod inconcinnitas harmoniam ſuſcipit: non eſt igitur harmonia ipſa anima. Quinta ratio eſt, ſi anima ipſa eſt harmonia ea non ſuſcipit inconcinnitatem: inconcinnitas autem animæ uitioſitas eſt, quod ſi anima uitioſitatem non ſuſcipit, omnes bene ſimiliter erunt, at ſecundum uidelicet conſequens falſum eſt, igitur & antecedens. non eſt ergo anima ipſa harmonia. Ad tertiam rationem quæ dicit, harmonia magis & minus eſt harmonia, ſed anima magis & minus non eſt anima, (ſic enim propoſitiones accipit Plato) fertur ab Epicuro ratio, qua per ſimilia ipſam redarguere tentat: dulce, inquit, magis & minus ſuſcipit, mel ipſum magis uel minus non ſuſcipit (eſt enim ſubſtantia) non eſt ergo dulce mel, quod quidem abſurdum eſt. utrorumq́ autem ſyllogiſmorum, in ſecunda figura ſimiliter complexus non ſine ſyllogizandi ratione eſſe uidetur: quare neceſſe id eſt, aut utrunq́ eſſe uerum, aut ſi manifeſte falſus, & ſine ſyllogizandi ratione eſt ſyllogiſmus Epicuri, tale quoque Platonis eſſe argumentum neceſſe eſt. In omnibus enim comparatio ſimilis eſt, quod autem ſine ratione ſyllogizandi ſint utriq́ facti dicere poteris, ſi medium terminum qui in utroq́ ſyllogiſmo eſt acceperis, & prius Platonis ſyllogiſmum, non enim eundem medium terminum, in utriſq́ propoſitionibus inueneris, habet enim ſe ſic ſyllogiſmus, harmonia magis & minus eſt harmonia, anima non eſt magis & minus animas quare in maiore magis & minus harmoniam eſſe prædicatum eſt, in maiore uero magis & minus non eſſe animam, non eſt ideo medius terminus unus, non igitur cum ſyllogizandi ratione factum eſt argumentum. ut alio quoq́ ſyllogiſmo ſimiliter, alibi enim magis & minus dulce prædicatum aſſumptum eſt, alibi autem magis & minus mel: unde medius terminus, non eſt unus, nam quanquam uidetur accipere unum medium in utriſq́ cum dicimus, mel magis & minus non ſuſcipit, dulce autem magis & minus ſuſcipit, unum inquam eſſe in utriſq́ prædicatũ uideatur licet ſuſcipere. ſ. magis & minus, non tamen id uerũ eſt, quod ſit unus terminus, non enim ſimpliciter, hoc dulce magis & minus ſuſcipit, ſed inquantum dulce, neq́ enim inquantũ corpus, ſimiliter quoq́ ipſum mel non ſimpliciter magis & minus non ſuſcipit, ſed inquantum mel, non ſane inquantum dulce ſuſcipit. ſimili quoque modo anima ipſa inquantum anima, magis & minus nequaquam ſuſcipit: at quo ad affectus id quidem ſuſcipit. oportet igitur in propoſitionibus aſſumi, inquantum quidem hæc eſt, ſuſcipit magis & minus inquantum uero illud, nequaquam. Quod ſi ei apponatur terminus medius diuerſus eſt, quod ſi ita eſt ipſa ſine ſyllogizandi ratione complexio facta eſt: uerum ipſam comparationem non eſſe ſimilem uidere poſſumus, ipſumq́ Platonem recte quidem ratiocinantem: Epicurum uero, non recte: ſic enim dico, harmonia magis & minus eſt harmonia: anima magis & minus nõ eſt harmonia. ſic autem unum medium

terminum facio. Præterea manifeſtior erit ratio, ſi quemadmodum accepit Plato propoſitiones non acceperimus, ſed paulum tranſponendo adaptabimus. Nam Plato ſic accepit, harmonia magis & minus eſt harmonia. nos autem ſic accipiamus, omnis harmonia magis & minus ſuſcipit, nam ſi hoc modo dixerimus, non illa additione, ut ſcilicet dicamus inquantum harmonia, opus eſt: non enim ſimul utrunque eſt in harmonia, neque cum ſubiecto, quemadmodum dulce eſt, hoc enim corpus ipſum quod dulcedinem ceperit ſignificat, uelut etiam id in quo ſit harmonia. nam ſane harmonia quoddam ſimplex eſt, ut dulcedo, nanque ipſam ſolam qualitatem declarat, etenim ſi quod harmoniam habet, acceperimus, additione nobis opus erit, omne enim quod harmonia compoſitum eſt, inquantum harmonia compoſitũ magis ac minus ſuſcipit, quod ſi harmoniam capiamus non procedit quod harmonia magis & minus ſuſcipiat. Anima autem inquantum anima eſt magis & minus non ſuſcipit: id enim apponendum eſt, animæ inquantum anima, ideo diximus animam inquantum eſt anima, harmoniam non eſſe, ſic igitur Platonem ratiocinantem nobis oſtendiſſe liceat. Epicurus autem rationem cepit in dulci, nõ in dulcedine, nam ſi eam in dulcedine accepiſſet, nihil quidem falſum adduxiſſet: id enim uerum eſt, quod ipſum mel dulcedo non eſt. ergo quia ipſum dulce utrunque quoddam ſimul eſt, additionis indiget: non enim propoſitio uniuerſalis uera erit, nanque omne dulce inquantum dulce magis & minus ſuſcipit, & non ſimpliciter, ſed mel inquantum mel eſt haud ſuſcipit magis & minus, ex quibus nihil congregatur, quia non eſt medius terminus communis, quare ſi prædicatis hoc inquantum hoc additum fuerit, non ipſum medium commune accipiemus, ut dictum eſt, quod ſi ſubiectis addatur, ut inquantum dulce ipſum dulce, magis & minus ſuſcipit mel ipſum inquantum mel, magis & minus non ſuſcipit, id concludetur, non eſt igitur mel inquantum mel eſt dulce inquantum dulce eſt, hoc autem cogitari non poteſt. ex igitur ſunt quinque Platonis argumenta, quæ diximus. ipſe autem Ariſtoteles (ut iam dicebam) in Eudemo dialogo hiſce duobus uſus eſt, uno quidem ſic, harmoniæ inquit eſt quoddam contrarium ipſa inconcinnitas, animæ uero nihil eſt contrarium: anima igitur non eſt harmonia, ſed ad hoc fortaſſe quiſpiam diceret, quod harmoniæ contrarium non eſt proprie contrarium. ſed magis priuatio indefinita atque animæ ueluti cuidam ſpeciei exiſtenti eſt aliquod oppoſitum indefinitum, & quemadmodum ibi talem harmoniam in inconcinnitatem mutari, ſic etiam in talem priuationem animam tranſire dicimus. ſecundum autem ſyllogiſmum ſic protulit, harmoniæ inquit, corporis inconcinnitas corporis contraria eſt, animan autem corporis inconcinnitas eſt, morbus & imbecillitas, & turpitudo: Quorum quidem a ſymmetria elementorum morbus eſt, partium uero ſimilarium imbecillitas, at inſtrumentalium turpitudo, quod ſi morbus & imbecillitas & turpitudo eſt, ipſa inconcinnitas, id ſequitur quod ſanitas & robur & pulchritudo eſt ipſa harmonia, ſed horum nihil eſt anima non eſt inquam anima, neque ſanitas, neque robur, neque pulchritudo, nanque etiam Therſites cum turpiſſimus eſſet, habebat animam, non eſt ergo harmonia ipſa anima, & hoc quidem in illis. huic autem quatuor argumentis hanc opinionem refellentibus uſus eſt, quorum tertium dictum in Eudemo ſecundum eſt, quæ autem ſint hæc, procedentes in litera ſciemus.

Probabilis quidem multis neque minor ulla earum, quæ dicuntur.

Quod igitur opinio quæ dicit eſſe animam corporis harmoniam, ſit probabilis, nunc ſimpliciter ponit. Deinde autem poſt obiectiones ad illam factas per opinionem probabilem quoque imponit. in Phædone etiam Simmias ait, nullam rationem, ſic ipſi de anima probabilem uideri, ut ea quæ ipſam eſſe harmoniam dicit.

Rationes uero ueluti damnatas dedit, his etiam quæ in cõmuni dicuntur rationibus, harmoniam nanque quandam ipſam aliqui dicunt.

Et ſi, inquit, probabilis eſt opinio, rationes tamen dedit ueluti condemnata, uidelicet in rationes profecta damnata eſt, & reprobata, ut ea, quæ mẽdax eſt. Deinde apponit ubinam damnata fuerit, in cõmunibus, inquit, rationibus, quæ dicuntur, hoc factũ eſt, innuens fortaſſe uel ſua contra alios, non ſcripta colloquia, uel externas cõmentationes, de quibus dialogi ſunt, quorum eſt Eudemus, quas quidem uocauit externas ideo, quod non ad legitimos auditores, ſed in communem multorum utilitatem ſcriptæ ſunt.

Etenim harmoniam temperationem, & compoſitionem quandam contrariorum eſſe, & corpus componi ex contrariis.

Poſtquam igitur expoſuit opinionem illorum, qui eſſe animam harmoniam dicebant, hic eam rationem ponit, per quam confirmare rem ſuam conabantur, ſyllogiſmus autem talis eſt. Harmonia componitur ex contrarijs, & animatum corpus ex contrarijs quatuor elementis componitur, uidelicet arido, liquido, frigido, calido. corpus ergo animatum eſt harmonia. quod ergo harmonia ex contrarijs conſtet, id uerum eſt: Harmonia enim quemadmodum Pythagorici uolunt, eſt πολυμιγέων καὶ δίχα φρονεόντων ἕνωσις, id eſt multorum permixtio qui inter ſe in unitate diuerſa ſentiunt, hoc ſane quod animatum corpus ex contrarijs componatur non uniuerſe eſt uerum. nanque cœleſtia animata cum ſint. ex contrarijs haud quaquam componuntur, ſunt enim ſimplicia. alioqui ſine ratione eſt facta ſyllogiſmi complexio, cum ſit ex duabus affirmatiuis in ſecunda figura. Præterea etſi rationalis erat, non tamen concludit quod anima ipſa eſt harmonia, ſed ipſum corpus. temperationem uero, & compoſitionem dixit harmoniam, temperationem quidem elementorum. bene enim uini, & aquæ fuſionem eſſe compoſitam dicimus: dicimus autem quoque per appoſitionem, harmoniam. Dicimus enim bene eſſe compoſitam ianuam, quam compoſitionem uocauit. Dico autem appoſitionem, quando enim ſic tabulæ compoſitæ ſunt, ut nihil eiuſdem generis admittant, ianuam bene compactam fuiſſe dicimus.

Atqui ipſa quidem harmonia mixtorum quædam ratio eſt, uel compoſitio, animam uero neutrum eſſe horum poſſibile eſt.

Hinc argumenta ſunt, & hoc ex quatuor argumentis primum eſt, talis autem ſyllogiſmus eſt. harmonia ratio eſt, uel compoſitio mixtorum, ſed anima neque ratio eſt, neque compoſitio. igitur anima non eſt harmonia. quod autem neque ratio, neque compoſitio eſt anima, nunc quidem ueluti id manifeſtum ſit, accepit, nanque id quidem abſurdum eſt animam; ſiue rationem, ſiue compoſitionem dicere, ueluti duplam, uel ſeſquialteram, uel aliam quandam, ſiue rurſus cõpoſitionem, quæ corporum eſt appoſitio, ſubſtantia nanque eſt anima. horum autem neutrum ſubſtantia eſt. Deinde uero idem procedendo demonſtrat.

Præterea autem mouere non eſt harmoniæ, animę uero hoc attribuunt oẽs, maxime ut ita dicam.

Secundus hic eſt ſyllogiſmus, & ipſe in ſecunda figura. harmonia, inquit, ex quibus eſt, ex ijs non mouetur, non enim chordas ipſa harmonia mouet. anima uero mouet ipſum corpus, cuius eſt anima, non eſt igitur anima harmonia: nullo nanque motu harmonia mouet ea, quorum eſt harmonia, neque enim ea, quæ harmonice compoſita ſunt, harmonia localiter mouet, nanque artifex ea extrinſecus mouet, neque ſecundum quantitatem, neque etiam ſecundum alterationem, neque enim chordas ipſa harmonia alterat, ſed ipſa quidem motis & alteratis chordis ſit, non tamen in quibus eſt, cum ſit, ea alterat.

Conuenit autem magis de ſanitate dicere harmoniam, atque omnino de corporeis uirtutibus, quam de anima.

Hoc eſt tertium argumentum, eſt autem ſecundum eorum, quæ ſunt in Eudemo. quod autem harmonia ſit ſanitas, in illis demonſtrauit ex morbi contrario, ſyllogiſmi autem deductionem ſupra diximus.

Manifeſtius autem, ſi quiſpiam reddere tentauerit affectus, & operationes animæ harmoniæ cuidam, difficile nanq; eſt accommodare.

Aperte, inquit, apparet abſurda ea ratio, quæ animã eſſe harmoniam dicit. ſi unumquenq; affectũ, aut operationem animę in aliquam harmoniam transferre tentemus, ſi nanq; anima eſt harmonia, operationes quoq;, & affectus eius harmonia erunt. ueluti quoq; ipſius ſimpliciter harmoniæ partes, aut ſpecies ipſæ ſunt harmoniæ. qualis ergo eſt harmonię ſpecies, ira, uel cupiditas, uel ſenſus & reliqua? Lydia ne, an Phrygia, an Iaſpia, an aliæ quędam? quod ſi nihil horum eſt harmonia, neq; anima deinceps erit horum quicquam, hoc eſt igitur argumentum quartum, ſic autem ſe ſyllogiſmus habet, ſi anima eſt harmonia, ſpecies autem harmoniæ ſunt Lydia, Phrygia, & reliquæ: id ſequitur, quod harum quædam ſit anima. ſed hoc dicere abſurdum eſt, non eſt igitur anima harmonia. Verum poſſet quiſpiam ad hoc contradicere hoc modo, nos quidem non dicimus chordarum harmoniam eſſe animam, ſed quandam talem compoſitorum, ſiue temperatorum rationem. neq; enim ipſa corporis harmonia, aut elementorum ſecundum potẽtias, aut inſtrumentalium ſecundum compoſitionem, uel Lydia, uel Phrygia eſt harmonia. nullo igitur modo in hoc ſermonem Ariſtoteles deducit, ſed in id quod eſt harmonia quadam. uidelicet in harmoniam eorum, quæ tali, aut tali ratione compoſita ſunt, non autem Lydia, aut Phrygia, ſed hoc enarratum eſt. Quod autem fieri non poſsit, ut harmoniæ cuidam corporis animæ opera, & affectiones reddantur, ex ipſa patet progreſsione, nam dicere intellectum, ſi ſit temperatio, duplam eſſe rationem, ſenſum autem, ſi ita ſit, ſeſquialteram, atq; etiam aliam quandam potentiam, ridiculum eſt, neq; hoc tale accommodare eſt facile.

Præterea ſi diceremus harmoniam in duo reſpicientes, propriiſsime quidem magnitudinum in habentibus motum, & poſitionem poſitionemq; compoſitionem ipſarum, poſtquam ſic coaptatæ ſunt, nihil eiuſdem generis ſuſcipiant, inde autem quoque mixtorum rationem.

In primo ſyllogiſmo dixit harmoniam eſſe rationem, uel compoſitionem mixtorũ: animam autem neutrum eſſe horum: at unde id patuit, quod anima nihil eſt horum? ibi quidem ſine probatione id accepit, hic uero reliquum demonſtrat. dicimus enim inquit harmoniã duobus modis, & quidem prima ratione, compoſitionem corporum, quando ſic appoſita ſunt, ut nullum eiuſdem generis corpus interſeri poſsit. Veluti cum lapides, quibus cõſtat domus, adeo bene compoſiti ſunt, ut alius lapis, aut lignum, aut quid eiuſdem generis interſeri non poſsit, aut grauium corporum aliquid accommodari, dicimus lapides, & horum harmoniam compoſitionem, appoſuit autem eiuſdem generis, quoniam fieri poteſt, ut aer, uel gluten, uel quodpiam tale conſtructis lapidibus interſeratur, ex his autem inquit harmoniæ nomen in mixtorum rationem transferimus, ueluti & in temperatis, & in his quæ ſunt in muſica, rationem nanq; mixtorum ſeſquialteram, uel ſeſquitertiam, uel aliam quandam ex compoſitis per translationem harmoniã dicimus. Quid autem cum dixiſſet, propriiſsime quidem magnitudinum, ſubintulit in habentibus motum, & poſitionem? quoniam uoluit hæc a mathematicis diſtinguere, nam mathematica quoq; ſunt magnitudines, uerũ neq; motũ, neq; poſitionem habent, quandoquidem neq; ſubſiſtentiam, in conſideratione enim ſola habent eſſe: & motũ quidem, ut a mathematicis naturalia corpora diuidat: poſitionem autem, quo & lineas, & ſuperficies naturales ab ipſis mathematicis diſtinguat, poſitionem nanq; hęc ipſa naturalia dico, quãuis motũ non habeant. quare autem ſecundũ primam rationem harmoniam ſub appoſitione nos contemplari dicit? id inquam ea de cauſa, quod nobis magis cognita ſit, nanq; & in prædicamentis propriiſsime, & primo, & maxime eſſe ſubſtantiam indiuiduam dicit, uel ut nobis magis cognitam.

At neutro quidẽ modo conſentaneum eſt, neq; compoſitio ipſarum corporis partium ualde facilis inquiſitu eſt, multæ enim compoſitiones ipſarum partium ſunt, & multis modis. cuius igitur, aut quo modo putare oportet intellectũ compoſitionem eſſe, uel etiã ſenſitiuum, uel appetitiuum?

Neq; compoſitionem inquit, neq; mixtionem facere animam rationi conſentaneum eſt, minime autem magis compoſitionem, quoniam facile ualde argumentis ratio conuinci poteſt. ſi nanq; partium ſimilarium compoſitio animam facit: quoniam in unaquaq; parte inſtrumentalium, eſt ipſa ſimilarium partium compoſitio, etenim manus ex oſsibus, & neruis, & carnibus, & reliquis, eodem modo & pes, & caput, & reliqua omnia particularim eſſet utiq; anima, nam ſi ſimpliciter anima ipſa compoſitio eſt, una autem quæq; pars, alia aliter, componitur, animamq; habet, unuſquiſque etiam multas animas habet, aliter enim tota manus compoſita eſt, & aliter partes ipſius manus digiti, aut aliud quodpiam, & in unaquaq; parte multę animę ſunt, quod quidem dicere abſurdum eſt, non eſt igitur anima compoſitio: nam ſi alicui compoſitioni corporis nulla animæ pars conuenit, ex quanam cõpoſitione intellectus, aut ſenſus conſtat? non igitur tota toti compoſitioni congruit, nanq; ex ſingulorum compoſitione tota compoſitio conſtat: quali igitur compoſitione, & quali in parte unaquæque animæ potentia ſit? difficile eſt, hoc etiam fingere, ut ipſe ait: multæ autem partium compoſitiones ſunt, & multis modis, multæ quidem quoniam multa quoque membra ſunt, multis autem modis, quoniam partium ſimilarium compoſitionem aliter aliud habet.

Similiter autem abſurdum eſt, & rationem miſtionis eſſe animam, non enim eandem habet rationem mixtio elementorum, ſecundum quam caro, & ſecundum quam os eſt, accidet igitur multasq; animas habere, & ſecundum totum corpus, ſi quidem omnia ex elementis commiſtis, mixtionis autem ratio, harmonia eſt & anima.

Per alterum inquit ſignificatum harmoniæ, animam eſſe harmoniam dicere abſurdum eſt, nam enim multę rationes temperationum in corpore per partes ſimilares ſunt elemẽta enim eadem, ratio autem temperationis horum, alia quidem in oſſe, alia autem in carne, in ſanguine uero, & in reliquis partibus ſimilaribus alia. Quare per hanc ipſam rationem multas habere animas ipſum corpus neceſſe eſt. quod ſi tẽperatio ipſa harmonia eſt, harmonia aũt anima, multæ quidem ſunt ipſius corporis partium tẽperationes: quod ſi quiſpiam dicat haud ſimpliciter quancunq; cõpoſitionem, ſiue harmoniam animam dixiſſe, neque huius, aut illius partis: uerum totius corporis compoſitionem, & harmoniam eſſe animam, dicimus quod maxime quidem ut ad ſimpliciter dicentes harmoniam, neq; prædiffinientes ratio dicta eſt. deinde etſi aliquis hanc ipſam rationem confutabit, aliæ tamen ſunt, quæ quidem conuinci non poſſunt. ad omnes autem dicimus quod ſi harmonia eſt anima, quæ ſuperiora ſunt, inferiora facient: nam quæ ſine anima ſunt, animorum cauſa erunt, quæ ratione carent, rationis, & ſenſus ea, quæ non habent ſenſum, quod quidem abſurdum eſt, dicere ſcilicet peiora eſſe meliorum cauſam.

Petiuerit autem quiſpiam hoc etiam ab Empedocle, unumquodq; enim ipſorum in ratione quadam dicit eſſe, utrum igitur ratio eſt anima, an potius aliud aliquid exiſtens, innaſcitur membris? Præterea utrum concordia cuiuſuis cauſa miſtionis ſit, an eius quæ ſecundum rationem ſit? & hæc utrum ratio ſit, an præter rationem aliud quodpiam? hæc igitur habent tales dubitationes.

Poſtquam eos, qui harmoniam dicunt eſſe animam, redarguit demonſtrando quod quācunq; harmoniæ ſpeciem ſupponamus & ſecundum temperationem, & ſecundum compoſitionem, abſurda multa ſequentur, ueluti cōtra Empedoclem merito ex dictis in trangreſſione dubitat, quoniam & ille ex temperatione elemētorum ipſas animalium partium ſpecies fieri dicebat, id enim narrabat, quod alia elementorū ratio carnem facit, alia os, alia uero aliud quodpiam, & eius infra proponetur ſermo, quo dicere conatur, quæ nam in unaquaque parte temperationis elementorum ratio ſit. quoniam igitur partium formas eſſe temperationis rationem dixit, eſt autem ipſa quoq; anima totius animalis forma: non immerito quærit, utrum & ipſa anima ſit ratio mixtorum, de quibus animal totum cōſtat, an aliud aliquid exiſtens præter rationem mixtis ipſis innaſcitur. nam ſi ratio mixtorum eſt anima, quomodo inquit terra. etenim terram uidimus, non enim ratio ſunt elementa. adhuc autem quemadmodum formæ inquit multæ ſunt animæ in animali, magis autem in unaquaq; parte, quoniam multæ quoq; rationes ſunt, ſi aliud aliquid exiſtens præter rationem mixtis ipſis innaſcitur, quid exiſtens & quomodo innaſcitur? & rurſus quomodo inquit terra etenim terram uidimus. quod ſi elemēta ipſa ſunt anima, quare in alijs quidem formis oſſis, & carnis, & ſimilium non elementa, ſed ipſam rationem cauſam eſſe dixit, in anima autem ipſa elementa? nam ſi forma melior eſt, quam materia, & ipſa materia ſunt animalis partium elementa, forma uero ratio ipſa: id ſequitur quod ratio temperationis ipſorum, ſit elementis melior. quare forma, ſcilicet caro, os, & ſimilia melioribus erunt peiores, uidelicet ratione temperationis, immo ratio ipſa erunt, melior autem forma anima ex peioribus uidelicet ex materiis erit, hæc enim aliarum formarum materia erat: meliora igitur ex prioribus erunt, quod quidem abſurdum eſt. Deinde quoniam Empedocles dicebat amicitiam eſſe cauſam temperationis elementorum, ſeriatim de ipſa dubitat. nam amicitia uel eſt eadem miſtione, ut miſtionem amicitiā eſſe dicimus, uel eſt alia, uel etiam alia cuiuſuis eſt cauſa miſtionis, uel eius, quæ eſt ſecundum rationem. quare ſi eſt eadem miſtione, quæ nam eſt ipſius miſtionis cauſa? nullo enim modo id fieri poteſt, ut res ſine cauſa generationem habeant, ut ait Plato. quod ſi alia eſt, cuius nam miſtionis eſt cauſa? at ſi cuiuſuis eſt, illud accidet, quod ex quacunq; miſtione formæ fient, neq; ſolum quæ genitæ ſunt, uerum etiam diuinæ, quod quidem abſurdum eſt. neq; enim uidemus quamlibet miſtionem quodlibet facere, ſed miſtionis cuiuſcunq; formæ ratio definita eſt. quod ſi eius eſt, quæ eſt ſecundum rationem, quod quidem conſentaneum eſt, & ſi nō hoc Empedocles dixit, neq; id ex eius dicta ratione ſubducta colligi poteſt. oportebat ipſum dicere quę nam ſit ipſa, & quam naturam habeat, non enim eſſe amicitiam dicere ſufficit, uerum illud etiam addendū eſt, quid nam ſit amicitia. hæc igitur contra Empedoclem dicere conuenit, & quemadmodū diximus, non ita Ariſtoteles diuiſionem fecit, uerum ſic ſe pulchrius habet, his igitur per digreſsionem contra Empedoclem dictis in de harmonia rationem regreditur.

Quod ſi eſt aliud anima ab harmonia, quidnam ſimul cum ipſo carnis eſſe tollitur, & aliarum partium animalis?

Cum expoſuiſſet opinionem illorū, qui harmoniam eſſe animam dicunt, hanc ipſam eſſe rationē probabilem dixit, nunc igitur huic ipſi rationi cōtradicens cauſas opponit, per quas talis opinio probabilis eſſe uidetur, & ut breuibus dicam ſic ait, ſi ipſa anima nō eſt harmonia ſecundū rationem miſtionis facta, quid ita ablata corporis harmonia, anima quoq; tollitur? nam ſi aliud eſt ab harmonia anima, ueluti citharœdi ab cithara alij ſunt, quemadmodum cū chordarū harmonia depreſſa eſt, quod adhuc citharæ citharœdus adſit, nihil prohibeat eum eſſe alterū ab harmonia, & citharæ: ſic etiam animam, ſiquidem non erat idem cū harmonia, oportebat aliquando diſſoluta harmonia corpori adeſſe. intellectus igitur propoſitorū talis eſt, litera uero ſic ſe habet. quod ſi aliud eſt anima a miſtione, hoc eſt ſi harmonia non eſt anima, harmonia autem eſt ſecundū miſtionem, & temperationem, eſt enim ea quoq; eſt ſecundū compoſitionē, quid nam ſimul cū carnis eſſe tollitur, & aliarum partiū animalis? quod eſt, ac ſi dicat, quid ita una parte harmonię ablata, reliquarū quoq; partium harmonia aufertur? ut extra literam nos concludemus, quod harmonia omnium partium ablata, anima quoq; ſimul aufertur, in carne autē tanquam ſit ea magis manifeſta, rationem exercet, nam ſi forma carnis ab animali aufertur, reliquarum quoq; partiū forma ſpecies auferuntur, oſsium ſcilicet, & neruorum, & reliquorū, cum quibus etiam anima ſimul aufertur: quia non ſolū ea carne ablata, reliquorum ſublatio ſequitur, uerum etiam ſi aliorum quæ diximus, auferatur unum. ſic Alexan. ualde commode interpretatur, ut dubitatio ipſa pariter ſit interpretatio eorū, quæ de harmonia dicta ſunt. magis autem unius dicentis ex eo, quod anima dicitur harmonia, id accidere, quod multas animas animal habeat, nam ſi inquit non eſt anima harmonia, uerum quodpiam aliud miſtionis, quare miſtione carnis corrupta, reliquarum quoq; partiū miſtio corrumpitur? nam ſiquidem id ſit, una quidem omniū partium eſſe miſtio uidebitur, non multæ, quare enim cū una ſimul omnes corrumpuntur? Sic autē anima ipſa una erit & non multæ, in quod abſurdum deduci uidebatur ſermo, qui animam eſſe harmoniam dicit: quamobrem ſi miſtione una ablatā animal aufertur, una igitur quoq; anima cum ſit harmonias alio quoq; modo exponitur, ſi non eſt harmonia anima, quare ſimul cū carne ablata aufertur? Deinceps ut ab alio principio: ſimiliter autem & aliarum partium animalis pro eo, quod eſt, unoquoq; ablato cum alijs partibus tollitur, partes autem intelligit ſimilares, os, carnem, neruum, uenas, & reliqua, quorum quopiam ablato ſimul quoq; animal aufertur, non ſane quouis inſtrumentalium, tolli autem dicit, non ipſum ſimilarium partium ſubiectum, ſed ipſam formam: quare non dixit ablata carne, ſed carnis eſſe.

Ad hæc; ſiquidem non unaquæq; partium animam habet, ſi non eſt anima ratio miſtionis, quid eſt, quod corrumpitur anima deficiente? quod igitur neq; harmoniam poſsibile eſt eſſe animā, neq; circulariter circumferri, patet ex dictis.

Alio modo circa hoc ipſum dubitat, immo non omnino eſt alia ipſa dubitatio a ſuperiori, ſed cum ſit eadem, ad illam uice uerſa ſe habet. prius enim dubitauit, quid ita compoſitione, & harmonia corporis corrupta ſimul abit anima: ſiquidem non eſt harmonia. nunc autem econuerſo, quid ita ab anima relicto corpore, harmonia ſimul corrumpitur? ibi quidē ab harmonia facto principio in animam, hic uero ab anima in harmoniā corporis deſinit. nam ſi, inquit, haud eſt harmonia corporis anima, quare ſic ab anima derelicto corpore, harmonia ſtatim corrumpitur? quanquam non aperte dixit hoc modo, quod ſcilicet haud eſt anima corporis harmonia, ſed quod huius opinionis abſurdum ſequitur, id ut prius accepit, nam dicēdo animam harmoniam ſequebatur id, ut ſecundum unamquanq; partium animam diceremus. Si ergo non eſt inquit ſecundum unamquanq; partium anima, uidelicet ſi anima nō eſt harmonia: hac de cauſa poſtq; obſcuritatem contēplatus eſt, ipſam rationē reſumpſit dicens, ſi non eſt anima ratio miſtionis. Deinde ſubinfert,

ſert, quid eſt quod corrumpitur anima deficiente? quod eſt, ac ſi dicat, corrupto animali in defectione animę nihil aliud, niſi temperationem, & harmoniam corporis, corruptum uidemus. nanque temperata elementa non corrumpuntur, ſed adhuc ſunt. anima igitur eſt harmonia, ſiquidem corruptio animæ nihil aliud niſi corruptionē harmoniæ corporis operata eſt. Ariſtoteles igitur cum dubitauerit, non ſolutionem ſubinde tulit ueluti ea ſit manifeſta, & ab quo modo in ſuperioribus dicta. ſolueret autem ſic ipſam, quēadmodū quoque alibi diximus. Quod ratio miſtionis, & compoſitia (quod eſt idem, ac ſi dicat, harmonia) rationem eorum, ſine quibus non ſunt, ad animam habent: non enim fieri poteſt, ut, ſi hęc non ſint, ipſum ſit corpus organicum: quod ſi neque corpus organicum ſit, animam ipſam in eo eſſe impoſsibile eſt, non tamen illa ſunt anima, quemadmodum neque ſine lapidibus & lignis domus eſt neque tamē lapides, & ligna ſunt domus, uelut etiam non ſine aeris perſpicuitate lux ipſa agit, neque tamen lux, & perſpicuitas idem ſunt, eodem modo ſic ſe habet in anima, & in corporis harmonia. Quid ita igitur harmonia ablata, anima quoque ipſa tollitur, immo animæ in corpus actio tollitur? quemadmodum etiam tranſparente aere ablato, non ipſum lumen, ſed ipſius luminis in tranſparens actio tollitur, uidelicet eorum, ſine quibus eſſe non poteſt, rationem ad animæ operationem harmonia habet. Rurſus autem econuerſo ſi defecerit anima, harmonia ipſa ſtatim deficiet. Quare quod ipſam continet atque apparet, id eſt, quod aptata eius ſemper conſeruauerat deficit. quod autem ipſa anima nō eſt harmonia, id quidē per plura oſtenſum eſt, cum uero dicimus adeſſe citharœdum citharę, chordarum diſſoluta harmonia, ſimile eſt ac ſi ignarum muſices, aut omnino inanimatū quodpiam citharæ adeſſe aliquis dicat, non enim ut citharœdus, & aptus ad citharam ille adeſt, ſed ueluti, ſi etiam lapis adſit. non enim unquam citharœdi modo in ipſam citharam non aptam operatus eſt, quemadmodum neque anima in corpus non aptum operatur. Quare magis exemplum illi, quod per animam ſit, adeſt, quam contrarium ſit. adeſſe enim fortaſſe animam corpori aliquando, etiam poſt exitum nihil prohibebit, non tamen quod in eo operetur admittitur, quemadmodum neque citharœdum in cithara non apta operari conceditur.

Per accidēs autem moueri (quemadmodū diximus) poteſt, & mouere ſeipſam, ueluti moueri quidem in quo eſt, hoc autem moueri ab anima, aliter autē impoſsibile eſt moueri ſecundū locum ipſam.

Cum illud confutauerit, quod anima per ſe moueatur, quod & Democritus, & Timæus dicebant, alter quidem ſecundum lineam, alter uero circulariter mouens, cū inquam oſtenderit animam per ſe eſſe immobilem, nunc dicit quod ipſa per accidens motu ſolo locali ſe mouere dicitur. ex quo enim corpus ipſa mouet, & in eo eſt dum corpus mouetur, cum eo ſimul mouebitur. quare mouendo corpus in quo eſt, ſeipſam per accidens mouet. per ſe autem, & ſecundum ſubſtantiam, neque mouetur, neque in loco eſt, nanque eſt incorporea. motu igitur ſolo locali mouere ſeipſam per accidens anima dicitur. nullo autem alio motu: neque enim etſi mutatur corpus ipſa mutaē, neque augetur, neque minuitur, per accidens autē moueri (quemadmodū diximus) Dixit enim quando contra Timæum dicebat, non autem patet cauſa, quare cœlum circulariter feratur. neque enim animę ſubſtantia cauſa eſt, quod cœlum circulariter feratur, ſed per accidens.

Rectius autem dubitauerit quiſpiam de illa, ut quę moueatur, in talia cū reſpexerit: dicimus enim animam triſtari, gaudere, confidere, timere, atque etiam iraſci, & ſentire, & cogitare, hæc autem omnia motus eſſe uidētur. unde putauerit quiſpiam ipſam moueri, ſed hoc non eſt neceſſarium.

Cum animam in loco per ſe moueri confutauerit, ſi nanque mouetur inquis in loco per ſe, in loco eſt, quod ſi hoc eſt, etiam corpus, nunc igitur hoc cōfutato, quoniam maxime motibus uariatius moueri uidetur, timore enim, & ira, & aliis affectibus mutatur, nunc inquam ad hoc inſtantiam fecit, contexit igitur ſic, quod anima eo modo moueri uideatur, anima triſtatur, & gaudet, & timet, & ſimilia, hi autem ſunt motus, anima igitur mouetur. harum autem propoſitionum maiori quidem concedit, ubi timor, & ira, & reliqua, motus eſſe dicuntur: minori uero nequaquā. non enim concedit, quod anima per ſe hiſce affectibus patiatur, ſed hoc eſſe utriuſque ſimul, nanque ſunt hi affectus in animalis anima, ex manifeſtis autem huic ipſi rei fidem facit. quemadmodū enim inquit texere, uel ædificare eſſe opera animæ non conſentaneum eſt dicere, at ne quidem corporis, ſed animalis cum corpore: eodē modo iraſci, & timere, & ſimilia eſſe animalis cum anima dicimus, nanque illud eſt animal, quod per corpus texit, & ædificat, in corpore uero per animam iraſcitur, & triſtatur. quare ſi motus eius eſſe concedantur, non tamen ſunt animæ per ſe, ſed utriuſque ſimul. nos autem id quærimus, an ipſa per ſe moueatur anima. & quiſpiam id quęſiuerit, quomodo cogitationem utriuſque ſimul eſſe dicat, nanque & alia, quæ ſunt irrationalis partis animæ, quæ quidem non eſt a corpore ſeparabilis, ſed eſt animati corporis forma, ut in materia corpore exiſtens forma inſeparabilis. quod ſi per ſe eſſe non poteſt, conſequens illud eſt, ut nulla operatio eius ſolum, ſed utriuſque ſimul dicatur. cogitare uero eſt ipſius animæ rationalis propriū, quæ quidem ſeparabilis eſt, hoc igitur quomodo utriuſque ſimul eſt: ad hoc ergo dicimus quod anima rationalis cum extra corpus eſt, & ſeparata habitu, quem cū corpore habebat, cogitatione nō utitur, nō enim quærit, & inuenit, neque per propoſitiones ad concluſiones procedit, ſed purus cū ſit intellectus abſque inquiſitione res ipſas perfecte percipit, ut ea, quæ omnium in ſe rationes habeat, & hiſce non corpore perturbata, quando uult, abſque tēpore occurrit. etenim corpus eſt illi ignorantiæ cauſa, quamobrem inquiſitionis, & inuentionis indiget, & quia nō eſt eius uinculū ad corpus inuictum, ſed cōpatiens, propterea ex ipſius animæ motibus in corpus, & ex corpore in animā ueſtigia tranſeunt. alia eſt igitur rei cogitatæ ſpecies, & alia rei, quæ triſtitia affecit: & in reliquis (ut dixi) in corpore ueſtigiū quoddam motus animæ manifeſtatur, unde ipſi quoque phyſiognomi ex aſpectu corporis animæ diſpoſitionē conijciunt. quod autem ex affectibus corporis quidam in animam tranſeat, manifeſtum eſt, nam cum dolente ſimul dolet, & cū lætante lætatur. quod autem corpus tali, uel tali modo diſpoſitū ſit, uel non ſit illi impedimēto, nullus eſt, qui ignoret, quod quidem impedimentū non erat ex eo in illam futurū, niſi ex habitu, quem ad corpus habet naturalis quidam conſenſus, & affectus cōmunis in animā tranſiret ſic, quemadmodū ſi retro ab cuius cerebri uentriculus patiatur, ipſam memoratiuam uirtutem pati dicimus: alio autem uentriculo patiente, ratiocinatiuam. atque eo modo pro diſpoſitione bona, aut mala bene, aut male imaginari animā, atque differentes animarum aptitudines, & hoc, quod in hos, aut in illos affectus propenſæ ſint, ex eo habitu, quem ad corpus habeat, & ex communi in affectiones conſenſu aduenit. unde etiam quidam id putauerunt, quod animæ uirtutes corporis temperationes ſequātur. hac igitur de cauſa cogitationem, cum ſit imperfectus intellectus, eſſe utriuſque ſimul dicit, at hoc minime neceſſarium eſt.

Nam ſi & quā maxime triſtari, uel gaudere, uel cogitare motus ſunt: & unumquodque moueri horum, moueri autē eſt ab anima, ueluti iraſci, uel timere dum cor ſic mouetur, cogitare autem, uel tale, fortaſſe autem aliud quodpiam eſt.

Non eſt inquit neceſſariū ex his, quæ dicta ſunt, ut animā moueri dicamus. quomodo autem non id neceſſariū ſit, per ea, quæ ſequuntur, confirmat. nam cū prædicta per cōceſsionem motus eſſe dederit, hoc enim per hoc manifeſtat dicēs, nam ſi & quā maxime, pro eo quod eſt, & ſi quam maxime

concedamus. prætereà ſuperius, cũ dixiſſet, hęc autem omnia motus eſſe uidẽtur. ſed litera obſcuritatem habet, nanq; ſententiæ redditionem interlocutione uſus longam fecit, eſt enim dictorum redditio. Dicere autem iraſci ipſam, quod quantum ad literæ conſtructionem ſuperfluum eſt. at quoniam multa uſus eſt interlocutione, iterum ſumpto intellectu coniunctione inceptiua uſus eſt, literæ igitur cõſtructio ſic ſe habet. Nam ſi & quam maxime triſtari, uel gaudere, uel cogitare motus ſunt, & unumquodq; moueri dicere, iraſci ipſam, ſimiliter & quę ſequuntur. quemadmodum enim inquit texere, & ædificare eſſe animæ non aliquis dixerit, ſed ipſius hominis cum corpore ſic miſereri, diſcere, iraſci, & ſimilia ſunt hominis opera cum anima, quare motus hi non ſunt animæ ipſius per ſe motus, ſed utriuſq; ſimul propter animam. Quod uero quæritur eſt, an ipſa per ſe anima moueatur, ea eſt igitur literæ conſtructio: reliqua uero in interlocutione dicta ſunt, cũ nanq; dixiſſet quod triſtari, & gaudere, & talia ſi ſunt motus, quomodo ſint hi motus enarrauit, iraſci enim inquit, aut timere, & ſimilia motus ab anima facti ſunt, quod aũt ſint ij motus, in promptu eſt, unus enim quiſq; ipſorum pro motu cordis ſit, nanq; in iracundia circa cor ſanguis feruet, & in ſuperficie diſpergitur, in timore uero in profundo contrahitur, & ipſum cor hoc uel illo modo mouetur: hæc autem talia non ſolũ fiunt ab anima quodam motu, uerum etiam ipſa cogitationis actio non ſine tali quodam motu fit, cerebro ſcilicet aut alia quadam parte motum quendam ferente, hinc illud eſt, quod eorum qui cogitant, uultus mutabiliores fiunt.

Horum uero contingunt alia quidẽ ſecundum lationem quibuſdam motis, alia uero ſecundum alterationem: qualia uero & quomodo, alia ratio eſt. dicere autem iraſci animam, ſimile eſt ac ſi quiſpiam dicat animam texere, uel ædificare, melius enim fortaſſe eſt, non dicere animam miſereri, uel diſcere, uel cogitare, ſed hominem anima.

Horũ. ſ. quod iraſcatur, quod timeat, quod cogitet, & reliquorũ alia quidem contingunt ſecundũ lationem, quibuſdam motis, alia uero ſecundũ alterationem, aliqua autẽ & ſecundum lationem, & ſecundũ alterationem, nanq; illud, quod iraſcatur ex ambobus accidit: cor enim palpitat, qui motus eſt in loco, & ſanguis circa cor alteratur, nam iram ſanguinis circa cor eſſe feruorem dicimus, feruor autem eſt alteratio: miſereri autem, uel timere, uel gaudere alterationes quędam ſunt, at etiam fortaſſe fuſione quadam, uel contractione ſanguinis facta motus in loco ſunt: cogitare uero eſt alteratio quędam & cerebri, & alij corporis, maxime autem faciei, ſed ipſa quidem ſequitur eam, quæ eſt propter cerebrum, & ut cauſa quædam eſt. unde quoq; qualis eſt cerebri tẽperatio, tales, uel tales actiones circa ratiocinatiuas facit: cogitare autẽ inquit, uel tale ſit, uel aliud fortaſſe quodpiam, uel tale, uidelicet motus in loco: hoc enim motu dicebat moueri cor palpitans in ira, uel ſi non hoc eſt cogitare, ſaltem tale quodpiam eſt, uidelicet alteratio. Quales autem & quomodo contingant, alterius rationis eſt, hoc eſt quales uniuſcuiuſq; partis, aut operis animę ſint motus, ueluti quales in iraſcendo motus accidunt, utrum ſecundum locum, an ſecundũ alterationem, ſimiliter & in triſtando, & in gaudendo, & in cogitando, uel quomodo hi motus fiunt, id eſt qua parte cum animæ affectu cõpoſita, ueluti hepate cum concupiſcibili, cũ iraſcibili uero corde, & alia quadam parte cum alio quodam, & quali modo hoc moueatur, uidelicet quid ab affectus animalis motu patieos: alterius quidem rationis talia ſunt. ſunt autem ſiue de partibus animalium, ſiue etiam de animalium motu tractatus.

Hoc aũt non ut in illa motu exiſtẽte, ſed aliquãdo quidẽ uſq; ad illam, aliquãdo uero ab illa, ueluti ſenſus quidẽ ex hiſce, reminiſcẽtia autem ab illa, ad eos, qui ſunt in ſenſoriis motus, uel manſiones.

Quoniã dixit oportere dicere, quod anima mouetur homo, non ſic inquit ego dixi, ueluti in ea per ſe motus exiſtat, uerum quod aliquando quidẽ uſq; ad illam a corpore ſumpto principio motus ſit, ueluti ſe habet in ſenſu, nanq; à ſenſibilibus principium fit ad ſenſoria. Deinde hiſce ſeparatis, uel cõparatis, & ex ſenſibilibus talem quendam affectum patientibus in potentiam tranſit affectus, & ſic in ipſam animam, quæ ipſum affectum, & cognoſcit, & iudicat. fit autem quidam motus talis etiam circa ea, quæ carent anima: quæ igitur corpora leuia ſunt, & polita, ſi quibuſdam directe ſtantia ponantur, hiſce, qui ſunt in uiſibilibus colores, illuſtratiue, ut ſpecula, ſed minime ſentiunt, quia in ſe non habent animam, quę ipſam affectionem diiudicet, at ea ſentiunt, quæcunque habẽt animam, in quam is, qui fit in ipſis affectus, remittitur: in eo igitur quod uſque ad illam per ſenſus affectus diſtribuitur, anima moueri dicimus, nanque & per animam ſentit animal, & affectus uſque ad ipſam tranſit. Reminiſcentia ſane ſumpto principio ab anima in corpus uiuum factum deſcendit, reminiſcentes enim amoris alicuius nobis facti ſępenumero palluimus, & memores facti nauigationis nauſeauimus. at quomodo in reminiſcentia motũ ab anima, ſumere principiũ dicimus? nõ ut illa ipſa per ſe reminiſcente, ſed ut per ſenſus motum ab ſenſibilibus ſumpto principio euſque, ubi ſenſitiua, & iudicatiua potentia eſt, pertranſiſſe dicimus, hic autem ſpiritus eſt. ſic & in reminiſcentia dicimus, quod a ſpiritu, in quo anima eſt, principium motus eius, qui in reminiſcentia fit, factum eſt: e conuerſo in ſenſu, in quod enim ſenſus definit, ab eo reminiſcentiæ eſt principium. nanque reminiſcentia cuiuſdam phantaſmatis eſt inuentio, quod aliquando in ſpiritu fuit, in hoc enim innaſcuntur phantaſmata, in quo anima ſenſitiua ſedet, ab his monumentis, quæ ſunt in ſpiritu, in quo eſt anima, quæ phantaſmata uocamus, quæ monumenta ex apprehenſionibus, quę per ſenſus fiunt, obtinuit, ab his (inquã) motuum ſecundum reminiſcentiam principium fit: obiecta igitur rurſus phantaſmati, quod prius habuit: hoc eſt impreſſione prius in ſpiritu ſtrata reminiſcitur, & per proprium ſenſorium ſenſit, ſic igitur ſenſorio corpus diſponitur. ueluti ſenſus quidem ex hiſce: ut in exemplo ratio eſt ex his, ut ex ſenſibilibus principium motus habet: reminiſcentia autem ab illa ad eos, qui ſunt ſenſorii motus, uel manſiones, hoc autem, uel manſiones appoſuit, quoniam non, ueluti cum ſentimus, ipſa ſenſoria moueri neceſſe eſt, deinde ſic in animam ipſum affectum tranſire: & ſic quando reminiſcimur, penitus oportet illud ipſum ſenſorium moueri, per quod prius ipſum motum habuimus. Verum ſi aliquando hoc ipſum, uelut ex his, quæ propoſuimus, exemplis aliquando uero non, neque enim omnino cum reminiſcentia ſenſorium mouebitur: ſed illis requieſcentibus tantum cogitantes reminiſcimur, nanque per ipſum ſenſorium nobis ipſa apprehenſio facta fuit.

Intellectus autẽ uidetur innaſci ſubſtantia quædam exiſtens & non corrumpi: maxime enim corrũperetur ab ea, quæ fit in ſenectute, offuſcatione.

Poſtquam demonſtrauit animam per ſe localiter non moueri, inueſtigauitq; quid ita maxime ira, & cupiditas, & timor, & ſimilia motus animæ alterantis uiderentur, declarauitq; quod & ſi id concederetur, motus eſſe, utriuſque tamen ſimul ſunt, non ipſius animæ: conſequenter in intellectum ſermonem traducit, & eum penitus eſſe immortalem dicit. quapropter Alexãder, cũ quę ab Ariſtotele perſpicue dicta ſunt reſpicere non poſſet, intellectum ipſum uelit nolit, eſſe immortalem fatetur. non enim aliam expoſitionem inuenit, quæ literæ quadraret ſcopoq; ſuo conſonaret, multis quidem in locis quadam cum dubitatione ſermonem facit, & hic intellectum eſſe immortalem dicere Ariſtotelem fatetur. paulũ autem progreſſus in continuatione ſermonis incidens in literã quæ dicit, intellectus fortaſſe eſt diuiniusq;, & impaſſibile, de diuino, inquit, intellectu ſermo eſt. at ſi

de diuino

de diuino dicebat, quid ita, fortaſſe appoſuit, uerum id diligentius, cum eo peruenerimus, cognoſcemus, ille enim idẽ Alexander de anima librum proprium ſcripſit, in quo ait, quod cum duo ſint in exiſtentibus, materia ſcilicet & forma unumquodque ſecundum propriam formam deſignatur, materia enim communiter omnibus ſubſternitur, quare & homo ipſe ſecundum propriam formam deſignatur, ea autem forma eſt anima rationalis, ueruntamen unaquæq; forma corruptibilis eſt, & inſeparabilis a materia. igitur anima quoq; rationalis. enimuero nos dicimus quod aliæ formæ ſunt a materia ſeparabiles, aliæ uero non, animamq; ipſam rationalem ſeparabilem eſſe, quamobrem Ariſto. cum animam diffiniuiſſet, nõ animam rationalem priuatim, ſed ſimpliciter omnem animam diffiniuit, & cum dixiſſet eſſe entelechiam corporis naturalis inſtrumentalis potentia uitam habentis, addidit manifeſtum eſt autem quomodo entelechia, utrum uelut inſeparabilis, an ut nauiculator a naue. quare formam quoq; eſſe ſeparabilem ſciuit. Quod autem hoc in loco manifeſte de intellectu humano diſſerat, ex ipſa dictione conſidera, intellectus autem inquit uidetur innaſci ſubſtantia quædam exiſtens, & non corrumpi. ſed quis diuinum eſſe intellectum coniectabit? uidetur enim inquit nõ corrumpi, deinde etiã manifeſtius, maxime enim inquit corrumperetur ab ea, quæ fit in ſenectute offuſcatione, quid autem clarius quam, quod hic ſermo de noſtro intellectu eſt? paulo autem progreſſus nomen intellectus in animæ nomẽ tranſumit. quare ſenectus inquit eſt, non quod anima quicquam paſſa ſit, ſed quia id, in quo eſt, aliquid paſſum eſt, uelut in morbis, atq; ebrietatibus fieri ſolet. quamobrem illi quidem calumniantur, quicunq; Ariſtotelem rationalem animam mortalem dicere ſuſpicantur, hoc autem in loco Alexander bene quærit, quomodo hæc ipſa cum prædictis conueniant, nanque ſermo in ſuperioribus de hoc erat, an oporteat uocare motus ipſas animæ operationes, uidelicet iram, & timorem, & quæ ſunt his ſimilia, non autem, an incorruptibilia, an corruptibilia ſint. quomodo igitur uelut facta de illis inquiſitione, de intellectu infert hoc, quod intellectus uidetur innaſci ſubſtantia quædam exiſtens, & nõ corrumpi? ſed hoc dubium bene ſoluit. de illis enim inquit potentia demõſtrauit, an corruptibilis ſint, hoc oſtenſo quod hæ quæ propriæ eius operationes uidentur, in anima ſunt utriuſq; ſimul, quemadmodum texere eſt in corpore ſimul utriuſque potentia. igitur eas operationes corruptibiles eſſe demonſtrauit. in ſuperioribus enim illud præſumptum eſt, quod ſi operationum, aut affectuum aïæ aliquid eſt ꝓpriũ, eã eſſe ſeparabile ꝓbabilẽ eſt, ſin minime id cõceditur, nullo modo. Quoniam igitur potentiæ illæ nullam habent ab corpore actionem ſeparabilem, propterea ab ipſo corpore inſeparabiles erũt. uelut igitur hoc oſtenſum ſit, id conſequẽter de intellectu quærit, quo modo ſe habeat. Hoc igitur dicit, quod intellectus non ſic ſe habere uidetur, ſed ſubſtantia quædam eſſe, & innaſci, & non corrumpi, & dictionem ipſam conſidera, nam dicendo innaſci uidetur, maxime quidem ſignificabat eum non ex corporis aut animæ ad hoc ipſum complexione, germinare: ſed extrinſecus accedere, quẽadmodum in his, quæ ſequuntur, ait. Deinde quoniã in corpore accidentia quoq; innaſci uidẽtur, & ſi non extrinſecus, appoſuit, ſubſtantia quædam exiſtens, at etiam quia formæ in materiis innaſcuntur, & ſubſtantia ſunt, corruptibiles tamen, adiecit & non corrumpi. deinde huiuſce rei fidem ſtudioſe addidit, maxime enim corrumperetur ab ea, quæ fit in ſenectute offuſcatione, nã ſi ab corpore inſeparabilis eſſet, & uigere, & corrumpi cum eo oporteret, ſi quidem in eo ſubſiſtentiam haberet. talia igitur ſunt ira, & cupiditas, & ea quæ ſunt ex his. intellectus autem econuerſo ſe habet, nam florente quidem corpore, uix apparens, at etiam fortaſſe nõ eſt: ſeneſcẽte uero, augetur. namq; prudentiã, & ueræ gloriæ bonũ Plato dicit, ſi ſic in profundam ſenectutem aduenias.

Nunc autem quemadmodum in ſenſoriis accidit, ſi enim acciperet ſenex oculum talem, uideret quidem ſicut & iuuenis.

Dubium quoddam iuſte ad ea, quæ dicta ſunt habens dubitationem, diſſoluit Ariſtoteles. Dixit enim, ſi quiſpiam intellectum cum ſenectute non contabeſceret oſtendat, ipſum eſſe incorruptibilem demonſtrat, quod ſi cum corpore contabeſcere eum probet, corruptibilem igitur in ultima ſenectute, & delirantibus magis corruptus uidetur. ualde enim ſeneſcentes delirant, hoc autem & in ebrietatibus, & aliis quibuſdam affectibus, uelut melancholiis, atq; etiam in ſomnis patitur. Quod ſi corporis motibus alteratur, ob eam rem corruptibilis eſſe uidetur. hoc igitur dubium ſoluens ait, idem in dictis affectibus intellectui contingere, quod potentiæ ſenſitiuæ quãdo ſenſoria læſa ſunt. nam quẽadmodum ſenſoriis læſis non quidem ſentimus, attamen iam ſenſitiua potentia minime læditur. non enim cum huiuſce craſſi corporis inſtrumentis ea, quæ illis utitur potentia ſimul patitur. quod enim non ipſa potentia patiatur, ſed ipſum ſenſorium laboret, id patet ex iis, quæ ſuppoſuimus. diximus enim q; ſi qualis eſt oculus iuuenis, oculum ſenex acceperit, quemadmodum iuuenis operabitur ſenex, quod quidem non eſſet ſi potentia lęderetur. exemplum autem in ſuffuſionibus humorum manifeſtius eſt, nam ſi humorem illum deiiciamus illi uident, qui eo humore impediti prius non uidebant. id autem propterea accidit, quod in hoc corpore ſenſitiua potentia non habet eſſe, ſed in ſpiritu. ſic etiã ſi oculus ſenum ex tempore debilitatus ſit, & tunicula craſſiores factæ, & tanquam ſordeſcentes, nõ ſic tranſlucentes. Si præterea intus humor non tranſluceat, atq; etiam aridiores ex tempore, & prope congelatæ, neq; poſſint affectus ſenſibiles in ſpiritum uiſiuum transferre, id accidit, quod ipſi ſenes minus uident, ſed non quod ipſa uiſiua potẽtia aliquid patiatur. Quod ſi in ſenſibus, in quibus id minus eſſe oportebat, hæc accidit, multo magis in intellectu. quare ſolum corpus, cũ quid ipſis intellectus operationibus paſſum ſit, impediri dicimus, non aliter, quam ſi alicuius operationis ſtudioſæ cauſa, uelut lectionis, uel contemplationis, uel orationis uicinum uicinus nugator expellat. quod ſi ille cum erga ſtudioſum reſpectum omnino non habeat, eum tamen de propinquitate loci expellit, quanto magis intellectumẽ cum erga ipſum corpus reſpectum habeat propter naturale uinculum? non enim uinculum hoc omnino ſimul eſt impatibile. Quod ſi quiſpiã dicat, unde igitur id patet, quod intellectus, quemadmodum ſenſus non in aliquo præter hoc corpus eſſe habeat? uelut in ſpiritu? nondum enim in iis, quæ dicta ſunt, hoc manifeſtum eſt, hoc autem tantum patuit, quod in hoc non habet eſſe, ueluti ſenſus. Dico igitur quod hoc ipſum deinceps Philoſophus demonſtrabit, eſſe ſcilicet ipſum ab omni corpore ſeparabilem, neque ueluti ſenſus ab hoc ſolum, non autem difficile eſt & hoc prius explicare in aliquo eorum, quæ dicit. quod enim quemadmodum ſenſus in alio, non habeat eſſe intellectus, inde patet, nam ſenſus ab ſenſibilibus maioribus præoccupati, minora ſuſcipere non poſſunt: uelut auditus ſi maiorem ſtrepitum audierit minorem nequaquam perceperit: & lingua ſi acerrimum ſuccum guſtauerit, inferiorem non ſenſerit, atque in aliis ſimiliter, hoc autem, quoniam propriẽ ſenſuum inſtrumentumq;, & uehiculũ, ſpiritũ dico, corpus eſt. Ipſe uero intellectus nimirum incorporee intelligens, nulloq; corpore in intelligentiã utens quanto maiora intelligibilia ſuſcipit tanto magis minora capit. atq; aliter, nulla potentia, quæ in ſubiecto corpore eſſe habeat, ipſa ad ſe conuertere poteſt. nam & corpus ad ſeipſum, in quo eſt, pariter conuerteretur, nullum autem corpus ſibiipſi cohærere poteſt, neq; etiam alii niſi per ſuperficiem. ſed intellectus ipſe ad ſe cõuertitur, ſeq; ipſum uidet, ipſe de ſe quærit, & ipſe inuenit. ſubſtantia igitur a corpore ſeparabilis, neq; aliter quicquam aut contra ipſum aut cõtra ſubiectũ ſuum pugnat, anima uero corpori repugnat cũ ſic affectus corde feras. nihil aũt ſubiectũ

ſuum corrumpit. omnia enim eſſe cupiũt, at ipſa uirtute corpus conſumit, non igitur in ipſo eſſe habet, etſi aliquando ſeparatim operatur, quando in diuinorum contemplatione eſt, illud patet, quod etiam ſubſtantiam ſeparabilem tenet.

Quare ſenectus eſt, non quod de anima patiatur aliquid, ſed illud in quo eſt, ut in ebrietatibus, & morbis.

Senectus, uidelicet non illud interpretamur, quod ita dicebat. maxime enim corrumperetur ab ea, quæ fit in ſenectute offuſcatione, & quod nunc ait, ſed ibi quidem moderatum, hic uero, quod multum, & ultimum eſt, ut enim dixi quod, quia non eſt omnino aduerſum corpus ſine reſpectu, noſter intellectus proportione corporis indiget, ut cum proportionabiliter ſe habeat, nihil turbetur, illi uero in flore ætatis aduerſus operationes ꝓprias ꝑ affectuũ ꝑturbatonē immoderatum fit, & in ultima ſenectute quia mortificatiũ idemq; materiæ proximum eſt. idem igitur, inquit patitur, intellectus in ſenectute, quod in ebrietatibus, & morbis. nã uelut ibi propter corporis intemperiem ad operationes impeditur, quod patet, quia, cum de tali ſtatu corpus ipſum diſceſſerit, iterum relucet, ſic in ſenectute etiam accidit. quod autem poſt ebrietatis liberationem, non alius quiſpiam inaſcitur intellectus, quaſi rurſus ex temperamento fiat, perſpicuum eſt, quod cum primo eſt unus, & idem numero, nam ſi ſimpliciter ex temperatione fit, ut album, non quidem eſt unus, & idem numero, nam neq; ante, et poſt ebrietatem una, & eadem numero temperatio eſt, ſed certe ſpecie, quod autem numero intellectus eſt unus, & idem patet ex eo, quod poſt ebrietatem quæ prius facta ſunt recordatur, nam ſi ueluti quiſpiam putauerit, idem ſpecie, non autẽ numero eſſet, non quidem quæ facta eſſent ante ebrietatẽ, ea recordaretur, ſed illi altera diſciplina opus eſſet, ſimile. n. inquit Ariſtoteles hoc eſt, ac ſi quidem hoc ego, tu uero illud ſentires, neq; enim quoniam ſunt eædem ſpecie animæ quæ iam ego ſcio, alius ſcit: quod ſi unus & idem numero eſt, & ante, & poſt ebrietatem, nihil quidem aliud, niſi operationes ebrietas impediebat, at illud ſciendum eſt, quod illi qui omnem animam eſſe ſeparabilem uolunt, has ipſas dictiunculas aſſumunt. ecce enim dixit, inquiunt quod anima non patitur aliquid, ſed ipſum corpus, in quo eſt, uerum nos dicimus quod illi non de omni anima, ſed de intellectu ſermo eſt, & hunc ipſum animam uocat, quod & ex prædictis & ex his, quæ poſtea infert manifeſtum eſt, nanq; adhuc de intellectu ſermonem facit, ſic enim cum dixiſſet, quod intellectus ipſe non eſt qui patiatur, uerum corpus in quo eſt, quare inquit neq; intelligere, neq; contemplari ipſum corrũpitur, ſed alio quodam corrupto marceſcit, nam ſi intellectus non patiatur, operationes eius uidelicet intelligere, & contemplari minime patiuntur, de omni igitur non eſt eius ſermo eſt enim ridiculum putare eum de omni dicere, cum & eius ſubſtantiæ, quæ a corporibus ſeparabilis eſt, & eius, quæ non ſeparatur, nobis regulas manifeſte tradiderit. & nota quod quem intellectum dixit incorruptibilem eſſe, & foris aduenire corpori, hunc ipſum ſtatim animam uocauit, ut intelligeres quod non aliter aliquem dixit eſſe intellectũ præter animam rationalem extrinſecus nobis aduenientem, ſed animam ipſam rationalem intellectum uocauit. manifeſtiſſime igitur per hæc animam noſtram eſſe immortalem Ariſtoteles demonſtrauit. corpori autem rationalis anima innaſcitur poſt animalis perfecti figuram aliis animæ uirtutibus, uidelicet rationibus ipſis ſimul coniectis cum ſpermate, quod ſi quiſpiam ad omnem animam hoc eſſe dictũ accipiat, uidelicet quare ſenectus eſt, non quod anima paſſa ſit accipiemus (ut Alexandro etiam uidetur) omnem quidem animam per ſe impatibilem eſſe, ſed irrationalem quidem, quia neque illi eſt, ut per ſe ſit, ſed ut cum ſpiritu corrumpatur: intellectum uero, cum ſit ſubſtantia ſeparabilis eſſe impartibilem. 1

1 **Et ipſum intelligere, & ipſum contemplari marceſſit alio quodam intus corrupto, ipſum autem impatibile eſt.**

Alio quodam intus uidelicet ſpiritu, nam quia non in ſolis delirationibus intelligere ipſum marceſſere accidit, uerum etiam in flore ætatis ſæpenumero intellectionum deſipientias, & hebetudines fieri contingit, hoc inquit fieri cum ſpiritale corpus, in quo animales potentiæ primum relucẽt, aliquam corruptionem ferat, cumq; non adſit ſymmetria, cum ipſam intellectionem turbet, atq; impediat.

Cogitare uero, & amare, & odiſſe non ſunt illius affectus, uerum huius habentis illud, quatenus illud habet: quapropter & hoc corrupto neque recordatur, neque amat. non enim illius erat, ſed ipſius communis, quod periit.

Quod ipſum cogitare per ſe non ſit ipſius animæ, ſed uti uſque ſimul iam diximus, non enim, inquit ut ipſum intelligere, & contemplari proprij ſunt ipſius intellectus affectus (affectus enim quemadmodum ſæpe diximus, operationes uocat) ſic & cogitare, & amare, & odiſſe, ſed huius ſce, uidelicet animalis habentis animam, quatenus illud habeat, hoc eſt inquantum habeat animam, nam ueluti (ut ſæpius dictum eſt) ipſum texere eſt animalis in corpore, ſic animalis ea ſunt in anima. Quare inquit animali corrupto nihil horum anima habebit, quæ ipſi ex complexione corporis aduenerant, conſequenter autem neque recordari ipſam dicit, quia ibi quidem cognitio eius præterfluens eſt, & in detentionem cognitorũ memoria indiget, at poſt ipſum corpus, ut ea, quæ cognitionem ſtantem habet, & ipſis rebus occurrit, memoria non eget. eorum enim, quæ quondam cognita ſunt, memoria eſt. tunc enim neq prius, neq; poſterius habet cognitio, niſi per contemplationum repræſentationem, ſed ſemper inſtituta eſt, & præſens inquit.

Intellectus aũt fortaſſe diuinius quiddã, & impatibile eſt. quod igitur impoſſibile eſt moueri animam, manifeſtum eſt ex hoc, quod ſi omnino nõ mouetur, patet quod neque a ſe.

Non ut dubitans illud fortaſſe adpoſuit, ſed ut qui nondum perfecte id demonſtrauit, quod ſi & hic, & ſuperius, atque etiam magis inferius uult ipſum intellectum eſſe immortalem, hoc eſt ipſam per ſe rationalem animam, dementes ideo ſunt, qui putant ipſum opinari eam eſſe mortalem. manifeſtum eſt. n. quod nõ de diuino intellectu, uerũ de noſtra rõnali anima ſermonẽ facit neq;. n. ille in corpore, neq; ab iis, quæ dicta ſunt, impeditur. ab iis. n. quæ ſimul cognita ſunt nobis de eo apertum eſt, illius aũt ſunt ignobiles operationes, alioqui ſi de diuino intellectu eẽt illi ſermo, nõ quidẽ illud fortaſſe appoſuiſſet ueluti dubitãs, an ille ſit impartibilis, atq; diuinus, ex oſtẽſis autẽ ſummatim ſermonẽ colligẽs inquit. quod ſi id oſtenſum eſt, quod anima non mouetur, id etiam patet, quod ſi non omnino mouetur, neque etiam per ſe mouebitur. 2

Multo uero dictorum ſtultiſſimum eſt, dicere numerum eſſe animã mouentem ſeipſum. ſunt. n. ipſis impoſſibilia, prima quidẽ, quæ ex motu accidunt, propria autem, quia dicunt ipſam numerũ.

Quod propoſitum eſt, Xenocratis, quid fuit ſucceſſor Platonis, opinionem de anima refellit, qui animam numerum ſeipſum mouentem dicebat eſſe: manifeſtumque eſt, quod ſi ita dicebat, quemadmodum apparet, facile redargui poteſt hic ſermo. Sed (quod etiam in ſuperioribus dixi) nullus quidem etiam qui ſummo digito diſciplinas guſtauerit, talia dixerit. dicebat igitur numerum animam propter ſpecierum plenitudinem eſſe animam, & ex rationibus rationem, omnium nanque rationum (ſicuti diximus) in ſeipſa rationes habet. numeros autem uocabant ſpecies, ut dictũ eſt. ipſe etiam deinceps ait. & bene quidem dicentes animã ſpecierum locum, ea de cauſa igitur numerum. ſeipſum uero mouentem dicit, quia ipſa per ſe uiuit, non enim eſt illi

ab alio

ab alio uita, eſt enim ipſa ſponte uiuens. At Ariſto. quemadmodum conſueuit, quod apparet rationia, id arguit. cõmunia igitur dicit eſſe eas opiniones, quas cum hac ipſa redarguit. nam quæcunque ſequũtur abſurda eos, qui dicunt animam moueri, eadem hunc ipſum ſequentur, qui eam numerum ſeipſum mouentem dicit. propria autem, quatenus dicit eſſe animam numerum, ad quod nunc inſtat.

Quo nanque modo oportet intelligere unitatẽ motam? & a quo? & quomodo impartibilem, & indifferentem exiſtentem? ſi enim eſt motiua, & mobilis, differre oportet.

Videtur idem dicere, cum bis quomodo dixerit. at non ſic eſt, uerum primum eſt modi ipſius cognitionis, uidelicet quis eſt modus intellectionis, qui nos in unitatis motæ cognitionem inducere poteſt neque enim ſenſu, neque cogitatione hoc ipſum cognoſci poteſt. id autem, quod dicit, a quo id eſt utrum ipſa ſibi motus eſt cauſa, an aliæ alia unitas? illud uero ſecundum, quomodo eſt modi ipſius motus, utrũ ſcilicet per lineam moueatur, an circulariter? an alio quodammodo, ueluti per mutationem, aut augmentum, & corruptionem. quomodo igitur unitatem motam intelligere oportet? nam ſi omnis numerus eſt unitatum multitudo, id quidem neceſſe eſt, ut moto numero unitates moueantur, quomodo igitur unitas mouetur? nam ſi a ſeipſa mouetur, quia mouens inquantum mouet aliud quoddam eſt ab eo, quod mouetur: neceſſe eſt & ipſam unitatem a ſeipſa differre, nanque aliud quoddam eſt inquantum mouet, & aliud inquantum mouetur, quæ igitur eſt ipſius ab ſe unitatis differentia, cum ſit indifferens & impartibilis? ꝙ ſi aliq mouẽt, atque aliæ mouentur quæ nam inter unitatem, & unitatem differentia eſt? oportet enim quod mouens, inquantum mouet ab eo, quod mouetur, differat, ſi quidem potentia quadam naturæ: hoc eſt aptum mouere illud uero moueri, atq; aliter. Si aliæ unitates mouent, aliæ mouentur, quæ quidem mouent, eæ erunt anima, non quæ mouentur. quemadmodum enim in animali, quod mouet eſt anima, quod mouetur corpus: ſic etiam quia unitatum aliæ mouent, aliæ mouentur, quæ mouent quidem, eæ erunt anima, ꝙ ſi hoc eſt, non quidem numerus ſeipſum mouens erit anima, ſed ſolum mourns.

Preterea autem, quia dicunt motam lineam ſuperficiem facere, punctum uero lineam, ipſi etiam unitatum motus lineæ erunt, punctus enim unitas eſt poſitionem habens, numerus autem animę iam alicubi eſt, & poſitionem habet.

Aliud argumentum. in hoc autem loco ipſos deridet. hoc inquit ex geometria uidetur, quod punctus fluens lineam facit. linea uero itidem fluens ſuperficiem, ꝙ ſi hoc eſt, ipſi animę motus, cum ſint unitatum motus, lineæ erunt ira & cupiditas, & reliqua. nam, inquit unitas nulla alia in re a pũcto differt, niſi quod quidem alicubi punctus iacet in linea enim, unitas uero non eſt ex his, quæ poſitionem habent, nihil igitur aliud eſt unitas, quam punctus ſine poſitione, punctus uero unitas cum poſitione. qui igitur numerũ eſſe animam dicunt, ij in corpore eam eſſe fatentur. quare numeri unitates alicubi iacent, in corpore enim ſunt. igitur unitates ipſæ poſitionem habentes puncta ſunt. igitur ea cum mouentur, lineas faciunt.

Preterea autem a numero ſi auferat aliquis numerum, uel unitatẽ, relinquitur alius numerus, plantæ autem, & animalium multa diuiſa uiuunt, & uidentur eandem animam habere ſpecie.

Tertium hoc eſt epicherema, ſi inquit ab numero unitatem detraho, uelut ab decem, alium numerum, facio nouẽ, alium quidem parem, alium uero imparem. ſimiliter etiam ſi numerum auferamus, qui relinquitur, ſpecie alius fit, nã ſi ab ſedecim, qui tetrāgonus eſt auferamus tria, non amplius tetragonus eſt, ꝙ ſi etiam Gnomona a tetragono auſero, ueluti ſeptem a ſedecim tetragonus nouem fit, non igitur eſt idem ſpecie, ſed genere. Quod ſi, inquit ea planta ramum abſcideris, eadem & in relicta planta, & in ipſo ramo anima manet: ſimiliterque in diuiſis animalibus hoc ipſum contingit. diuiſa enim ad quoddam tempus animæ operationem habere uidentur, ſenſum, inquam, & motum, nõ igitur numerus eſt anima. in plantis autem ratio manifeſta eſt. ꝙ ſi non in omnibus partibus rationem acceperis, in alijs animalibus uera eſt, quibuſdam enim partibus amputatis eadem manet anima. quod etſi non omnino in animatis ratio uera eſt, attamen in quibuſdam eſſe uerum argumentum ſanum demonſtrat.

Videbitur autem nihil differre unitates dicere, uel corpuſcula parua, etenim ex Democriti ſphærulis ſi fiant puncta, ſolum autem maneat quantitas, erit quiddam in ipſo, aliud quidem mouens, aliud uero motum, ſicut in magnitudine. non. n. quia magnitudine differant, aut paruitate, hoc accidit, quod dictũ eſt, ſed quia quantũ eſt. quocirca neceſſe eſt eſſe aliquod mouẽs ipſas unitates, ſi autem in animali, mouens anima eſt, & in numero, quare non mouens, & motum anima eſt, uerum mouens ſolum.

Xenocratis opinionem in opinionem Democriti contrahere uult, ille enim de ſphæricis atomis animam conſtare dicebat, ſi igitur inquit atomorum magnitudinem quiſpiam auferat, puncta erunt, unde eadem abſurda utriſque conſequentia erunt. nihil autem ſuppoſitionem Democriti lædit, ſi atomorum continuum auferamus. neque enim quia continua corpora eſſent, ea moueri dicebat, ſed propter ipſorũ multitudinem in impulſione mutua, ſic etiam Xenocrates non quia ſupponeret impartibilia ea, de quibus anima conſtabat, dico autem unitates, ideo ipſas moueri dicebat. Verum quod erat quantum id, quod erat ex ipſis ſcilicet numerus, in hoc igitur conueniunt, inquantum moueri ipſam dicebant, alter quidem atomos, alter uero numerum, ſequitur neceſſario utrunq; hoc dicere, alia quidem ſiue atomorum, ſiue numerorum moueri, alia uero mouere. ab ipſo autem in ſeptimo, & octauo phyſices demonſtratum eſt, quod idem inquantum idem & mouere, & moueri impoſſibile eſt, neque in continuo, neq; in diuiſo: hæc autem conſequitur hoc, quod uterque ipſorum animam ſeſe mouentem diuiſum quantum facit. Quapropter ſi atomorum, & numerorum alij quidem mouent, alij uero mouentur, erit quidẽ tota congregatio ſeſe mouens: quemadmodum etiam totũ animal ſeſe moueri dicitur, ſed hoc quidem moto, illo uero mouente. ut igitur in animali mouens eſt anima, & non motum, ſic & in animæ numero non omnis numerus erit anima, ſed eæ, quæ mouent unitates. ſimiliter & in ſphæricis atomis, eæ, quæ mouent, atomi animæ erunt. ſic igitur in eandem opinionem Democritus, & Xenocrates conferuntur, & ideo quęcunque abſurda Democriti opinionem ſequi demonſtrauimus, eadem Xenocratis opinionem ſequentur. at fortaſſe quiſpiam diceret haud illud eſſe uerum quod omnino Democriti, & Xenocratis opinio in idem conueniat. non enim animam quantum diuiſum Democritus ſimpliciter faciebat, ut Xenocrates, atque ideo ſupponebat animã eſſe non ex quibuslibet atomis, uerum de ſphæricis, ut motus cauſam ipſam traderet. non igitur utraſque opiniones in idem ſimpliciter adduc[e]t.

Accidit autem quomodo unitatem hanc eſſe? oportet. n. eſſe ipſius differentiã ad alias: puncti autẽ unici quænã differentia eſt preter quã poſitio?

Vnitatem dixit, pro ex unitatibus, ſi igitur inquit anima ẽ unitas, uel ex unitatibus: id patet quod unitates ex quibus anima conſtat, oportebit differre ab alijs unitatibus, quæ non faciunt animas. non enim ſimpliciter omnes unitates, aut hæ, ex quibus anima conſtat, ipſæ ſunt animæ factiuæ,

ſed hæ mouentes ſolum. quæ nam igitur unitatis ad unitatē differentia eſt? non hoc quidem poteſt intelligi niſi quantū aliæ quidem ipſarum poſitionem habent, aliæ uero non. uerum omnes unitates, ex quibus numerus eſt, ideſt anima, poſitionem habent, in corpore enim ſunt, quæ igitur ipſarū differentia eſt? eſſe autem differētiam hac de de cauſa oportebat, ut aliæ quidem moueant, aliæ uero moueantur, quod quidem fieri non poteſt. non continget igitur quod numerus, aut unitas anima ſit. pulchre autem dixit puncti unici, nam ſi unitas accepta poſitione punctus ſit, & unitates ſunt ex quibus anima eſt in corpore, id ſequitur, quod erunt puncta, quia autem non ſimpliciter puncta dicebant, ſed unitates, et ipſe hæc eſſe punctos oſtendit, ideo puncta unica merito dixit.

Si quidem igitur ſunt diuerſę, quę in corpore ſunt unitates, uel puncta, in eodem erunt unitates, occupabit enim locum puncti.

Adhuc contra Xenocratem ſermo demonſtrat, quod unitates ex quibus anima conſtat puncta ſunt, quoniam pūctus eſt unitas ſine poſitione, ſed unitatea animæ poſitionē habent, nanq; ſunt in corpore, qua de cauſa puncta ſunt: ſimiliter puncta ſunt unitates poſitionem habentes, q; ſi puncta ſunt unitates, & unitates puncta, in toto autem corpore ſunt puncta, utrum unitates quæ faciunt animam, ſiue puncta cum pūctis ſiue unitatibus, quæ ſunt in corpore, in quo eſt anima, ſunt eædem, an diuerſæ? quod ſi aliæ ſunt unitates animæ ab unitatibus corporis, quando anima ipſa ſit in corpore, puncta animæ cū punctis corporis cohærent: pūctus autem puncto cohærens unum punctum facit, nam ſi impartibile cum impartibili componatur, ſit impartibile. q; ſi unum animæ punctum alij corporis puncto cohæret, & nihil magis ex ambobus ſit, quid prohibet plures animæ punctos eidem corporis puncto cohærere? nanq; infinita impartibilia compoſita magnitudinem minime faciūt, quare fieri id poteſt, ut omnia animæ puncta uni corporis puncto cohæreant. quæcunque autem puncta cohærebūt, ea punctum unum faciēt. quare in puncto ſuipſius erit animatum corpus, inquantum omnia animæ puncta cohæſerunt, neque aliquod impoſſibile ſuppoſitio ipſa habet. nam ſi numerus eſt anima, quod idē eſt, ac ſi diceremus, punctorum diſtinctorum cumulus, accidit autem quod infinita pūcta uni, & idem puncto cohæreant, ut centrum circuli, in quod linearum circūductarum termini conducantur: contingens erit etiam quod omnia puncta ex quibus anima cōſtat, uni puncto corporis cohæreant, illud autem contingēs eſt cuius, cum non ſit neceſſarium, ſed poſitum, nihil euenit impoſſibile: at uero ſi numerus eſt anima quod eſt, ac ſi dicam, multitudo punctorum, continget, utiq; quod omnes puncti uni corporis puncto, actu quidā diſtincti cohęreant, hoc aūt ſequitur quod in puncto uno corpus aīatū eſt, quod quidē fieri nō pōt. nanq; totū uiuit, et animatū eſt, non igitur eſt anima numerus. hanc. n. ſuppoſitionē hoc abſurdū ſecutū eſt, atq; aliter id acciderit, quod anima ſit unus pūctus, licet etiam quiſpiam non hoc ſuppoſuerit, omnia animæ puncta uni corporis puncto cohærere, ſed unum animale punctum uni corporali puncto cohærere. at neq; ſic abſurdum hic ſermo effugiet, nam ſic etiam neceſſe eſt non idipſum totum corpus animatum eſſe, ſed in quibuſdam in ſe punctis, omnino autem neq; ipſum eſſe animatum corpus. omnino autem puncta, non corpus, quare animales puncti ſunt in corporis punctis. non autem corpus, & puncta, quæ ſunt in eo, ſunt idem, quemadmodum neq; eſt idem dicere terminum, & terminatum. nullum eſt igitur animatum corpus, quod ſi animæ puncta eadem ſint cum punctis corporis, omne autem corpus puncta habeat: id ſequitur quod omne corpus animatum ſit, ſiquidem igitur unitates quæ ſunt in corpore diuerſæ ſunt & puncta, unitates, & puncta de eodem dicit, uidelicet de punctis corporis. dixit enim quod pūcta ſunt unitates habentes poſitionem, ſi igitur, inquit unitates, ſiue puncta, quæ ſunt in corpore, diuerſæ ſunt ab unitatibus, ſiue punctis animæ, locum puncti unitas occupabit, unitas uidelicet animæ locum puncti corporis occupabit. communius autem locum puncti dixit, quia quod eſt indiuiſibile, non eſt in loco, ſed dixiſſe poteſt animalis puncti locum, ipſum, quod eſt in corpore punctum.

Atqui quid prohibebit in eodem eſſe, ſi duo & infinita ſint? quorū. n. locus indidiſibilis ē, & ipſa.

Habet ſuppoſitio quod conſentaneum eſt. nam ſi duo puncta conuenerunt ex neceſſitate, unde puncta animæ, quæ ſunt in corpore, omnino cum punctis corporis cohæreant, quid prohibet, & plura, & omnia in idem cōueniſſe? Quare uel in uno puncto corporis animatū erit ipſum animal, uel omnia animæ puncta uni corporis puncto cohærebunt, uel in unoquoq; eorum, quæ ſunt in corpore punctorum animal ipſum habebit animam, uel etiam infinita erunt in corpore puncta, uel omnibus animæ puncta cohęrebunt, & ſic in animali erunt infinitæ animæ. erit autem ſic & ipſum infinitum, uel omnibus, neq; erit totum id ipſum animatum corpus, neq; omnino (quemadmodum dictum eſt) animatum, nam quorum locus eſt indiuiſibilis, & ipſa. quoniam dixit nihil prohibere in eodem puncto corporis infinita animæ puncta cohærere adeo, ut unus punctus anima fiat, hoc ipſum confirmare uult. Si enim innumerabiliū punctorum locus animæ punctus eſt, idem punctus corporis, hic autem ipſe punctus indiuiſibilis, infinita ſcilicet puncta cohærentia cum uno corporis puncto erunt indiuiſibilia. nam quēadmodum ſe locus habet, ita ſe habent ea, quæ ſunt in eo, quapropter unus erit anima punctus, & uno in puncto ipſum corpus animatum.

Quod ſi quę ſunt in corpore puncta ſunt, ipſe numerus animæ, uel ſi qui ex his, quę ſunt in corpore, punctis, numerus eſt anima, cur non omnia animam habēt corpora? puncta enim in omnibus uidentur eſſe, & infinita.

Hęc eſt altera diuiſionis pars. id enim diximus, quod uel eadem ſunt animæ puncta cum punctis corporis, uel diuerſa: cum igitur habueris ea eſſe diuerſa, tunc quod reliquum eſt ante oculos ponitur. cum igitur dixerit quod puncta, quę ſunt in corpore ipſe eſt numerus animæ, in id quod manifeſtius eſt ſermonem repetit. non enim puncta numerum eſſe animæ dicebant, ſed numerum eorum, quæ ſunt in corpore, punctorum eſſe animam, ſi idem ſupponerent eſſe puncta animæ cum punctis corporis.

Adhuc autem quomodo poſſibile eſt ſeparare animas, & abſoluere a corporibus, ſiquidem non diuiduntur lineę in puncta?

Xenocrates ueluti is, qui eſſet Platonis diſcipulus, a corpore ſeparabilem eſſe animam dicebat, quo patet ipſum, non hunc numerum cognitum ipſam dixiſſe. quo. n. mō fieri poteſt numerum per ſe eſſe niſi per analogiam: ad id autem quod apparet Ariſtoteles occurrens ait. ſi anima ſeparabilis eſt, & puncta a corpore ſeparari non poſſunt: id ſequitur quod anima non eſt numerus. id enim ſequeretur, ſi diceremus numerum, ut etiam puncta diceremus, numerus. n. ſunt unitates, quæ poſitionem habentia puncta ſunt. id aūt fieri non poteſt, ut pūcta, quę ſunt in corpore ſeparentur, quia non in puncta lineæ diuiduntur, quēadmodū neq; ſuperficies in lineas, neq; corpora in ſuperficies, linea nanq; lineæ pars eſt, punctus uero lineæ terminus eſt. quæ autem diuiduntur, in partes, non in terminos diuiduntur. non enim terminus ab eo cuius eſt terminus, ſeparari poteſt.

Accidit autē, quemadmodum diximus, partim quidem hoc idem dicere his, qui corpus ſubtiliū partium ipſam ponunt: partim uero ut Democritus moueri inquit ab anima, proprium hoc abſurdum. ſi quidem enim eſt anima in omni ſentiente,

neceſſarium

neceſſarium eſt in eodem duo eſſe corpora, ſi corpus aliquod anima ſit. his uero, qui numerum dicunt, in uno puncto, multa puncta eſſe, uel omne corpus animam habere: niſi differens aliquis numerus adueniat, & alius quidam eorum, quę ſunt in corpore punctorum.

Hæc inquit abſurda Xenocratis opinionem ſequuntur partim quidem illorum opinionem, qui corpus aliquod ſubtilium partium eſſe animam dicunt, partim uero Democriti opinionem abſurdum ſequitur. illi enim animam exile quoddam corpus eſſe dicebant, ut omnino poſſet per corpus procedere, & animatum totum per totum faciens mouere: quare iuxta illos, ſi anima cum ſit corpus, per totum procedit corpus, & animatum totum per totum faciẽs mouet, duo corpora erunt in eodem, quod quidem abſurdum eſt. hoc igitur abſurdum his etiam, qui illam numerum dicebant, accidebat. nam ſi animæ unitates aliæ eſſent cũ pũctis corporis, hoc ſequeretur, quod omnia animæ puncta cũ uno corporis puncto cohærere poſſent. Sic igitur cõmunicant aliter etiam ſic unitates ex quibus eſſe animam Xenocrates ſupponebat, aut corporeæ ſunt, & numerabiles, aut non corporeæ, neq; numerabiles, ſed impartibiles, & numerantes magis. omnis enim numerus corporeus, omnino numerabilis eſt: at numerans, incorporeus. ſimpliciter igitur, aut ſunt unitates animæ corporeæ aut non, ſed ſunt impartibiles, quod ſi corporeæ ſint, id quidem ſequitur, ut corpus per corpus procedat, & idem eueniat quod his, qui corpus ſubtilium partium animam eſſe dicunt. Quod ſi ſint impartibiles, in eadem abſurda, quæ Democriti opinio deſcendit, res ipſa deducetur, ſi quidem & ille cum atomis corpus mouebat, non quod ad quantitatem molem habeant uel ſimpliciter molem, ſed quia numerus eſſet. Dictum eſt aũt quod non ſolum ex numeris atomis eſſe animã Democritus dicebat (ſic. n. quæcunq; contingebant atomi animã faciebant) uerum cum mole ſphęrice figurata. nõ enim fieri id poteſt ut ſine mole figura ſit, molis. n. terminus eſt figura. hæc igitur, ſi non eadẽ ſint alæ puncta, cũ punctis corporis. Quod ſi ſint eadem puncta animæ cũ punctis corporis, id ſequitur ut omne corpus animatum ſit, magis autem conſentaneum eſt, ut ipſi primum ſupponant, ſi quidem non omne animatum dicebãt. Sic igitur idem abſurdum ſequitur et eos, qui animam ſubtilium partium corpus eſſe dicũt, & eos, qui numerum eam eſſe uolunt aliud etiam abſurdũ ſequitur, quod his, qui numerum eam eſſe dicunt, cum Democrito commune eſt, in ſuperioribus enim demonſtrauit nihil differre utrum dicamus ſphærulas paruas mouentes ſimul trahere corpus, an numerum. neq; enim quia ſint hæ quidem magnitudines, illæ uero unitates impartibiles, propterea motus ipſi fiebant, uerum quantitate ipſa. quare quod abſurdum alterum ſequitur, id quoque reliquum ſequetur. multa autem propria abſurda ſequebantur & opinionem Xenocratis, & Democriti, igitur quæ erant alterius alterum ſequebantur, quæ autem ſint ea in ſuperioribus dictum eſt. Accidit autem quemadmodum diximus partim quidem hoc idem dicere, hoc idem non ad opinionem, ſed ad abſurdum, quod ſequitur referens protulit. non enim de anima eadem dicebant, uerumtamen in eadem abſurda deueniebant. partim uero, ut Democritus moueri inquit ab anima, proprium hoc abſurdum, quod animã moueri Democritus dicebat, hoc cum Xenocrate cõmunicabat, uterque enim ipſorum dicebat, Alter quidem motas unitates mouere animam, alter uero atomos. hoc igitur communicantes commune hoc abſurdum ſequens habebunt, quod abſurdum eſt, quantum ad opinionem dicentium animam exile corpus quoddam eſſe Xenocratis, & Democriti proprium eſt. in hoc igitur communicabant, differebant autem quod alter quidẽ numeros dicebat, alter uero corpora atomos, ſiquidem enim eſt anima in omni ſentientium corpore, neceſſarium eſt in eodem duo eſſe corpora, ſi corpus aliquod anima ſit. per hæc Xenocratis, & eorum qui ſubtilium partium corpus eſſe dicebant, communionem demonſtrat. nam eorum inquit, qui corpus exile dicunt, hoc eſt conſequens, quod corpus per corpus procedit, ſi quidem oporteat animam per totum corpus procedere, quo totum ſit animatum corpus, totumque moueatur. quod ſi quiſpiã dicat animam poſſe exiſtentem in uacuis corporis, ipſum mouere, ueluti ea, quæ ſunt in uaſculis, maxime ſic nõ quidem erit in corpore. illi enim adiacebit, non in toto erit. quo modo igitur totum animatum erit? præterea ſi extrinſecus adiacens non ipſum animatum facit, neq; intus id faciet.

Contingitq; ipſum corpus moueri animal ab numero, quemadmodum quoq; Democritum diximus ipſum mouere. quid. n. refert ſphęras dicere paruas, an unitates magnas? uel omnino unitates agitatas, utroq; enim modo neceſſe eſt mouere ipſum animal, quia mouentur ipſę.

Xenocratis, & Democriti per hæc opinionem comparat. eadem inquit abſurda his quoque contingent. utique enim moueri corpus dicebant, quod atomi, uel unitates mouerentur, quæ autem hos abſurda ſequuntur, ea non induxit, ut qui nunc eadem dixerit. uidelicet quod uel ab ſeipſis mouentur, uel ab aliis. quæ igitur differentia eſt unitatis uel ad ſeipſum, uel ad aliam? unitates enim potentia, & atomi Democriti ſunt, quia non quatenus erant continuæ mouebantur, ſed inquantum diuiſa quantitas, ut numerus. uolens autem has opiniones inuicem contingere, ſphæras quidẽ paruas, unitates aũt magnas appellauit. nã ſi de ſphæris continuũ tolles, puncta uel unitates de magnitudine abſtractæ erũt, etſi puncta uel unitates magnitudinẽ aſſumerent, eæ erunt, quales quoq; Democriti ſphæræ erant, uidelicet unitates magnę, uel omnino unitates. Quoniã cũ uellet oſtẽdere nihil ad mouendum conferri, neque atomis magnitudinem, neque unitatibus impartibile, paruas dixit atomos, & unitates magnas, ut oſtenderet hoc nihil intereſſe, ideo ſubintulit, uel omnino unitates.

His quidem qui coniunxerunt in idem motũ atque numerum, hęcque accidunt, & multa alia huiuſcemodi.

Dictorum concluſio hæc eſt demonſtratur enim, quod non dicta ſolum abſurda, uerum etiam alia multa eos conſequuntur. quæ nam autem ſint, infert.

Non enim ſolum definitionem animæ impoſſibile eſt talem eſſe, ſed etiam accidens. id autem patet, ſi quis conetur ex hac ratione affectus, & operationes animæ aſſignare, ueluti conſiderationes, ſenſus, uoluptates, mœſtitias, & quæcunque alia ſunt iſtiuſmodi. quẽadmodũ enim diximus prius neque uaticinari ex ipſis facile eſt.

Cum probauerit id eſſe impoſſibile quod animæ ſubſtantiæ ſit diffinitio ab Xenocrate data ratio, quod ſcilicet anima ſit ſeipſum mouens numerus: deinceps oſtẽdit, quod neq; eorum quicquam, quæ animam ſequuntur, & ipſi adſunt affectus, & operationes, ſeipſum mouens numerus eſſe poteſt. affectus nãq; animæ ſunt conſiderationes, triſtitiæ, uoluptates, timores, & talia. quid igitur ſeipſum mouẽs numerus dici poteſt? nec quidem quiſpiam, niſi ueriſimili utatur ratione, uaticinabitur quomodo numerus motus cogitatio erit, aut quomodo ſenſus, aut quomodo triſtitia, & in reliquis ſimiliter: alio etiam modo, ſi numerus ſeipſum mouens eſt anima, quia differentes animæ partes, uel potentiæ ſunt, eundem numerum non eſſe animæ potentiam neceſſe eſt. Qualis igitur numerus erit rationalis animæ pars? atque huius differentes potentiæ? qualis cogitatiuæ? qualis opinatiuæ? & circa eam partem, quæ ratione caret, qualis erit numerus imaginatiua, uel ſenſitiua, uel aliorum quodpiam, quod uere quidem facile fingi non poteſt? & hæc quidem ad ea, quæ dicta ſunt abſurda Xenocratis opinio-

les longitudinem, latitudinem, & profunditatem, ſic autem menſuratur, accipiamus unum dimenſionis latus, & id in ſe multiplicemus, ut ſi latus unumquodq; habeat trium ulnarum, unum in ſe multiplicemus dicentes ter tria nouem, deinde rurſus in id, quod factum eſt, latus multiplicãtes ter nouem uiginti ſeptem ſolidarum ulnarũ cubum eſſe dicimus. ſic igitur & in numero, quando enim tres numeri æquales in ſe multiplicati fuerint, qui fit ex illis cubus eſt, ut bis duo, quatuor, & bis quatuor, octo. Quamobrẽ definiunt ipſum dicentes cubum eſſe numerum æqualem æqualiter æqualem. rurſus etiam, qui tetragonum numerum fecerit, ſi in tetragonum multiplicatus fuerit, is cubum facit, omnis autẽ numerus in ſe multiplicatus tetragonum facit, bis duo, quatuor, & bis quatuor octo. (Terra autem concinna) concinnam dixit, ut quæ cubica eſt, nãque ex harmonicis numeris cubus conſtat (in cauis pectoris) pro in cauis latus, nam pectora alijs partibus ipſius animalis latiora ſunt. quemadmodum autem Vulcanum poeta fingit in fornacibus æs, atque aurum, & reliqua fundentem, ſic & ipſe Empedocles fornaces cauas terræ ſupponit. (Aegles, & fluxus binas cepit de partibus octo,) dicit autem duas aeris, & aquæ partes terræ iniectas eſſe. per fluxum autem, quod nomen à fluo deriuatur aquæ, & aeris liquidum ſignificat, per illud autem, quod ait ægles, tranſparens ipſum notat, Aegle enim ſplendorem ſignificat, biſq; duas, inquit, ignis, reliquæ igitur duæ terræ erunt, quot aeris & aquæ, partes terræ iniectæ, ſic diuiſim accepit, & in cauis commiſcuit, ſed quia oſſa arida, atque alba ſunt, ideo terræ, atq; ignis plus accipit, duas quidem terræ partes, ignis uero quatuor, igneæ namq; ſubſtantiæ album tribuunt, utriuſq; autem liquidarum ſubſtãtiarum ſcilicet aeris, atque aquæ ἀνὰ partem unam. uem aliter, ſi opus erat, ut numerus octo in numeros harmonicos diuideretur, non id poterat fieri ut in alios, quàm in quos diuiſus eſt, diuideretur, cum enim in quatuor diuidi oportebat, ut unicuiq; elementorum quædam pars tribueretur, inæqualia autem non oportebat ob dictam rationem, relinquebatur igitur ut, uel in duas ternitates, & duas unitates, uel ut ipſe partitus ẽ, diuideretur, uerum rationem harmonicam duæ ternitates inuicem non habent, quemadmodum neque duæ unitates, ibi ſanè plures hab tis harmonici ſunt, etenim ad duitatem quaternitas, & duitas ad unitates harmonicam rõnẽ ſeruat.

Præterea aũt cũ multipliciter dicatur id, qđ eſt, ſignificat enim hoc quidem quid, illud uero quantum, uel quale, uel aliquod aliud ex diuiſis prædicamentis, utrum ex omnibus erit anima, an non? at non uidentur communia omnium eſſe elementa, non igitur quæcunque ſunt ex ſubſtantiis, ex hiſce ſolis? quomodo ergo cognoſcit aliorum unumquodq;? an dicent uniuſcuiuſque generis eſſe elementa, & principia propria, ex quibus anima conſtet? erit igitur & quantitas, & qualitas, & ſubſtantia, ſed impoſſibile eſt ex quantitatis elemẽtis ſubſtantiam eſſe, & non quantitatem, dicentibus quidem quod ex omnibus, hæcq;, & huiuſcemodi alia accidunt.

Si ſimili ſimile cognoſcit, neceſſe eſt ipſam ex elementis eorum, quæ ſunt, eſſe, quoniam inquit multa ſunt entia, diuiduntur autem in decem prædicamenta, cognoſcit autem omnia, quæcunq; ſunt, anima. uel neceſſe eſt decem prædicamentorum cõmunia quædam eſſe principia, & elemẽta, ex quibus anima exiſtẽs, quæcunq; ſunt, omnia cognoſcet, uel cum principia cõmunia non ſint, ſed uniuſcuiuſq; prædicamenti propria principia ueluti ſubſtantiæ, materia, & forma, quantitatis autem ſiue continua quantitas, & diſcreta, ſiue punctus, & unitas, punctus enim continuæ quantitatis principium eſt, diſcretæ uero unitas, & ſimili modo cum ſint aliorum uniuſcuiuſq; principia quædam. Prædicamentorum autẽ nunc principia dico, quæ elementaria, & ſimul conſtituta ſunt, quemadmodum quoq; lapidis fortaſſe principium, & ſubſtantia eſt, quatuorq; etiam ſunt elemẽta, aut igitur ex omnibus prædicamentorum principijs erit, aut ex his, quæ ſubſtantiæ ſunt. q; ſi de ſubſtantiæ principijs erit anima, quomodo aut quantitatem, aut qualitatem, aut alia prædicamenta cognoſcet? q; ſi ex principijs quantitatis erit, aut ex aliquo alio præter ſubſtantiam, quomodo ex principijs quantitatis ſubſtantia fit? nam ſi anima ſubſtantia eſt, et econuerſo. quomodo reliqua prædicamenta cognoſcet? q; ſi eſt ex omnibus prædicamentorum principijs, ipſa quidẽ, & ſubſtantia, & quantitas, & qualitas, & unumquodq; ex alijs prædicamentis erit, ſed hoc nequaquam fieri poteſt, q̃a quantitatis elementa quantitatem faciunt, & qualitatis qualitatem, & in reliquis ſimili modo, ſed impoſſibile eſt ut anima, cum ſit ſubſtantia, quantitatem, aut qualitatem faciat. Quòd ſi quiſpiam dicat aliud quidem eius eſſe ſubſtãtiam, aliud uero quantitatem, aliud autem qualitatẽ, & aliud unũquodq; aliorum, is mihi dicat quomodo ex his una erit anima? ex his enim nullum compoſitum fit unum, præterea autem ſi eiuſdem generis erit anima ipſa ſibi, qualem animæ particulam, aut potentiam quali prędicamento reponemus fingere impoſſibile eſt. id igitur relinquitur ut cõmunia decem prædicamentorum elementa eſſe dicamus, de quibus fieri non poteſt ut ſit anima, nullum nãq; eſt decem prædicamentorum cõmune genus, ſed ipſa ſunt inter ſe diuiſa, neque cõmuni ulli generi coniuncta, de ipſis nãq; ens æquiuoce prædicatur. quod ſi quiſpiam dicat eſſe & quantitatem quandam, & qualitatem cum ſubſtantia coniunctam adeo, ut poſſit exiſtens ſubſtantia accipi, & quantitatis, & qualitatis, nãq; ignis ut corpus exiſtens habet conſubſtantialem, ſibiq; formam facientem trinam dimenſionem. ut ignis autẽ calidam, atq; aridam qualitatẽ tenet. ad hoc igitur dicamus quod, etſi hoc eſſet, uellemus id ſcire, quomodo quæ ſub reliquis prædicamentis continentur res ipſa cognoſcet? deinde etſi quædam quantitas, & qualitas eſt quandam ſubſtãtiam informans, attamen hoc ut accidens quantum, & quale, quod accedit, & recedit ab eo, niſi ex principijs quantitatis, & qualitatis extiterit nequaquam cognoſcet. Dicentibus autem, inquit, ex principijs eorum, quæ ſunt, eſſe animam, hæc accidunt abſurda. præterea etiam ex dictorum ſimilitudine multa alia, quæ eos conſequuntur, inueniri poſſunt.

Abſurdum autem eſt dicere quidem impatibile eſſe ſimile ab ſimili, ſimile autem ſentire ſimile, & cognoſcere ſimili ſimile, ſentire autẽ pati quoddam, & moueri ponunt atq; ſimiliter intelligereq;, & cognoſcere.

Illi inquit ponunt ſimile non pati ab ſimili, quod & uerũ eſt. non enim quod aridum eſt ab ſimiliter arido patietur, neq; humidum ab ſimiliter humido, neq; ex alijs aliquid. nã ſi lucerna ab lampade magna extincta patitur, non ut ſimile, ſed ut diſſimile patitur, uelut a fortiori imbecillior. q; ſi ab ſimili ſimile non patitur, quomodo rurſus inquiunt quod ab ſimili ſimile cognoſcitur? nam cognoſcens faciente cognito patitur, et ſenſibile facit in ſenſorium diſgregãs ipſum, uel congregans, uel ſimpliciter mouens, & cognoſcens à cognobili mouetur, ut illis etiam uidetur, nam ſentire animã, ipſi moueri dicunt, quamobrem ſi ab ſimili ſimile, non patitur, facit autem, & patitur cognitũq;, & cognoſcens, id ſequitur quod ab ſimili ſimile nõ cognoſcitur. ipſe etiam in libro de generatione & corruptione ait, quodcunq; à quocunque non pati, neq; enim penitus diſſimile facere ad diſſimile, neque omnino idem eſſe, ſed oportere agens, atq; patiens partim quidem ſimile eſſe, partim uero diſſimile, potentia quidem ſimile, actu uero diſſimile. facit enim in frigidum calidum, cum quidem potentia ſit calidum, actu uero frigidũ. quãuis autem ualde calidum in mediocriter calidum faciat, non tñ ut calidum facit, ſed ut frigidum, quod enim minus ẽ calidum, frigidi particeps ẽ. igitur ex his inducit eos ſibiipſis contraria dicere, qui ſimili ſimile cognoſcere animam di-

eunt, quiq; ſimile ab ſimili impatibile eſſe uolunt.

Multas autem dubitationes, & difficultates cũ habeat dicere, quẽadmodum Empedocles, quod corporeis elemẽtis unaqueq; cognoſcuntur, & ad uerſum ſimile, teſtatur nunc dictum: quæcunque enim inſunt in animalium corporibus ſimpliciter terræ, ut oſſa, nerui, pili, nihil ſentire uidẽtur, quare neq; ſimilia, quanquam oportebat.

Hoc dicere quod ab ſimili ſimile cognoſcitur, ut ait Empedocles, terra etenim terram uidimus: & ſi hoc alius quiſpiam dicit, multas quidem dubitationes, & abſurditates habere iam probatum eſt, maxime autem confutabitur ab eo, quod nunc eſt dicendum, nunc enim dictum dicit, pro dicẽdum eſt. id enim ſignificat hæc coniunctio, cauſalis enim q̃ ſubinducitur ſic, quæcũq; enim ſunt, & reliqua. nam ſi propter hoc terra etenim terram uidimus, quia ab ſimili ſimile cognoſcitur, oportebat ut q̃ terræ magis eſſent propinqua, ea magis terram cognoſcerent, at cõtrarium nunc eſt, nam quæ ſunt in nobis magis terræ participantia, ſcilicet pili, & oſſa, & ungues, cum ſenſu penitus careant, nullo modo (ut patet) ſimilia ſentiunt, atqui, ſi ab ſimili ſimile cognoſcitur, oportebat ut ea ſentirent, & magis ipſam terram cognoſcerent, non eſt igitur ille ſermo uerus. quod ſi quis nunc, & iã dictum interpretetur, ad id, quod continuate dictum eſt, accipi poteſt. hoc enim quod ab ſimili ſimile pati non poſſit, atq; ſentire eſſe, ut etiam ipſis uidetur, pati aliquid, & moueri, maxime arguit eum ſermonem, quo ſimile ab ſimili cognoſci dicitur. Verum (quemadmodũ dixi) quia infert enim coniunctionem, magis eum hoc nunc dictum, ad ea, quæ inducuntur, dicere putemus.

Præterea autem unicuiq; principiorũ ignorantia magis, quam intellectio aderit, cognoſcet enim unum unumquodque, multa autem ignorabit, omnia namq; alia.

Nam ſiquidem terra terrã uidimus, undaq; undas, id ſequitur quod unũquodq; principiorum ſi cognouerit unũ, plura ignorabit: quare ignorantiæ magis, quam cognitionis elementa cauſa erunt, hoc autem argumentum non in abſurdum, ſermonem ferre uidetur, ſed illud dicere ſolum quod hanc opinionem ſequitur. Quid enim eſt hoc abſurdum, ſi unũquodq; unum cognouerit, at ignorabit alia? etenim ſi tangibile tactus cognoſcit, at uiſibileq; & audibile, & odorabile, & guſtabile ignorabit, & alij ſenſus eodem modo, ſed abſurdum, quod eſt in concordia, demonſtrare magis hoc argumentum uidetur, de qua concordia, quæ ſequuntur inducit, & ideo in elementis aliorum præſumptum eſt, ut quod in concordia conſequens eſſet, illud induceret.

Accidit autem Empedocli etiam imprudentiſſimum eſſe Deum, ſolus enim elementorum unum non cognoſcet, ipſam contentionẽ: mortalia uero oĩa eam cognoſcũt, ex omnibus enim eſt unũqdq;.

Hoc etiam inquit abſurdum Empedoclis opinionem ſequitur, quod illi Deus omnibus cõcretis mortalibus imprudentior erit. cum nãq; omnia ex quatuor elementis compoſita ſint, atq; etiam ex concordia, et diſcordia, cũq; ea de cauſa cognoſcant omnia, quod omniũ principia habeant, Sphærus, quem Deum uocat Empedocles, diſcordię minime particeps ipſam diſcordiam non cognoſcit, ſic nãq; illi ex concordiæ continentia contingit, mortalia uero cum ſint ex oĩbus elementis, omnia cognoſcant, ea de cauſa ait: Terra etenim terram uidimus, & amore amorem, & diſcordia diſcordiam duram. quidam uero in concordia Deum interpretati ſunt, quia Deus quem dicit (is autem illi cõcordia eſt) diſcordiam, ueluti quæ contraria eſt, haud cognoſcit. unde illorũ compoſitorum, quæ hanc ipſam diſcordiam cognoſcunt, imprudentiſſimus erit. Quòd ſi quiſpiam dicat, quòd neq; reliqua elementa ipſam cognoſcent, is etiam ſermo abſurdior eſt, at concedamus alia elementa cognoſcere concordiam, quæ in ſe horum unumquodq; habeat, ut & ipſa cognoſcat, & ſi quis hoc concederet, elementa eſſe inter ſeſe, diſcordiam ſanè in ſe non continebunt. ſic enim ſimul contraria erunt, quod quidem fieri non poteſt. quod autem in Sphæro interpretantur, id accommodatius uidetur: & bene etiam Alexander notauit id eſſe argumentum probabile. non enim Deus imprudentior eſt, cum peiorum comprehenſionem non habeat, namq; melius eſt ipſa meliora ſola comprehendere, quæ autem peiora ſunt ignorare.

Omnino autem qua de cauſa quæ ſunt omnia animam non habent? quoniã omne aut eſt elementum, aut ex elemento uno, aut ex pluribus, aut oĩbus. neceſſarium enim eſt unum quid cognoſcere, uel quædam, uel omnia.

Id ſane, nam ſi elementa ſunt anima, omnia autem, quæ ſunt, ex elementis ſunt, aut omnibus, aut quibuſdam, aut uno, ueluti glacies ex una aqua: oportebat omnia animata eſſe, & ſenſitiua, & unumquodque compoſitorum corporum uel omnia cognoſcere, quæ ſunt, ſi ex omnibus eſſet elementis: uel quædam, ſi ex quibuſdam: uel unum, ſi non eſſet compoſitum, ſed ex uno elemento ueluti glacies.

Dubitauerit autem quiſpiam quid nã ſit uniens ipſa, materia enim uidentur elemẽta eſſe, maxime enim præcipuum illud eſt, quod continet, quicqd nam ſit, animam autem eſſe quid melius, & dominans ĩpoſſibile eſt, at ẽt intellectu magis ĩpoſſibile.

Quoniam animam ex elementis conſtare dicebant, ea autem diſcreta ſunt, & materiei rationem retinent, ſiquidem non ſimpliciter elementa animam dicebant, ſed ex elementis quid uniens: inquit hæc elementa, quæ in animæ generationem conueniunt. quòd ſi una cum ſit anima ex pluribus eſt elementis, quod igitur eius unionis cauſa erit, id quidem erit anima. in quibus uero aliud quidem continẽs eſt, aliud uero contentum, in ijs, quod continet, id primum natura eſt, & pulchrius eo, quod continetur. quare ſi in compoſito anima eſt continens, & præcipuum, quando enim illa abiuerit quod compoſitum eſt, illud intercidit, quod autem continet, illud idem imperat natura, anima igitur ipſa dominatur, elementa autem quæ ex anima unionem, & cõtinuitatem habent, ea ſecundum tenent ordinem: quare anima magis, quàm elemẽta, primigenia eſt, etenim in ijs, quæ ſunt ex materia, & forma, quod primigenium magis eſt, & natura primum, illud eſt forma. nãq; propter formam materia eſt, ſiquidem forma eſt, cuius gratia eſt materia, & materia, quæ ſit cauſa ipſius formæ, quæ ut ſuſcipiatur, ipſius aptitudo materiæ paratur, in animatis autem anima ipſa forma eſt, anima igitur natura primum eſt. At illi elementa omnium eſſe principia dicunt, & eius, quod animam continet elementa contenta dicunt eſſe cauſam, atq; principia: ſic autem fuerit argumentum. quod maxime præcipuum eſt, illud continet, anima autem maxime præcipua eſt, anima igitur continet: quod autem continet, illud eſt magis primigenium, magis igitur eſt anima primigenia, non igitur omnium, quæcunq; ſunt, elementa principia ſunt. quod autem ſit anima aliquid melius, atque imperans, fieri non poteſt, nãque anima hoc quidem corpore, atque etiam ſpiritu precioſior eſt, at intellectu ſolum non eſt antiquior, ſed intellectus anima precioſius, & antiquius eſt, ut qui ſubſtantiam ſeparabilem tenet, unde maxime omnium ſecundum naturam intellectus principale eſt. quomodo igitur illi elementa dicunt? illud enim dicere conſentaneum eſt, quod id precioſius eſt, quod & natura antiquius eſt.

Maxime enim conſentaneum eſt hoc eſſe antiqſſimum, & dominum ſecundum naturam, elementa autem dicunt prima eorum, quæ ſunt, eſſe.

Manifeſte igitur etiam per hæc eſſe intellectum ſeparabilem Ariſtoteles uult, ſiquidem cum eſſe anima antiquiorem dicit, intellectum autem animam rationis participem

uocat, at

uocat, at animam reliquam nominat. Hinc autem habes eorum ſolutionem, de quibus cum dubitauiſſet ſuperius, dubitationem nō ſoluit, cum ſcilicet dixiſſet animæ motus corporis temperamenta ſequi, hoc enim tunc euenit, cum præter naturam ſe habet homo: quando enim non dominatur intellectus, cuius quidem ſecundum naturam eſt id, quod eſt principale, conuerſo ordine potētiæ ipſius animæ corporis temperamenta ſequuntur. ſed quando intellectus dominatur, tunc, quia ſecundum naturam ſe habet homo: nō amplius animæ potentiæ temperamenta corporis conſequuntur, at ipſum corpus animam ſequitur.

Omnes autem qui, quia cognoſcat, & ſentiat anima ea, quæ ſunt, ex elementis eſſe dicunt ipſam, & maxime motiuum, non ii de oī dñt anima, neque enim quæ ſentiunt omnia motiua, uidentur enim eſſe quædam ſtabilia animalium in loco.

Quoniam qui de anima dicunt, eos in tres partes diuiſit, nãq; & eos, qui motiuum, & qui ſenſitiuum, quiq; reſpiciūt incorporeum, propoſuit: quia etiam unamquãq; harum opinionum priuatim redarguit: nam quemadmodum à me iã dictum eſt, uniuſcuiuſq; aliud quidem admittit: aliud autem uituperat. quod enim mouens animam & ſenſitiuum dixerunt, quodq; eam quãmaxime incorporeum eſſe oportere putauerũt, id admittit. uituperat autem, alios quidem, quod oportere putauerint eam mouere, quia moueretur. alios autem quod eam ex principijs eſſe dixerint, quia ſimili ſimile cognoſceret: alios uero, quod cum mente bene eam eſſe incorporeum concepiſſent, hac cogitatione minime contenti & delati ſunt, ut eam corpus ſubtilium partiũ eſſe dicerent. Quia igitur unamquãq; harum opinionum priuatim redarguit, oſtenditq; illud abſurdum, quod unãquamq; ſequitur, nunc ad omnes argumentum quoddam cõmune intendit. accidit enim, inquit hiſce omnibus, ut non de omni anima differant, & quidem qui eam maxime motiuum, aut ſubtiliſſimarum partium corpus eſſe dicunt, utrique, quod moueat, animam deſignantes. nihil quidem neq; de anima plãtali, neque de plantanimalibus dicent, non enim horum anima, quia moueat, deſignatur, nullum nãque horum ſecundum locum mouetur. & quidem de plãtis id patet. at fortaſſe plantanimalia moueri uidebuntur, ueluti ſpõgiæ, ſed motus ille localis non eſt. haud enim locum mutat, ſed ueluti cõtractio quædam eſt. at illi eum motum accipiebant. qui in omnibus rebus de loco in locum mutare facit. at integritates horum ſunt immobiles. qui uero in cognitiuum & ſenſitiuum reſpexerunt, illi quoque de plantali nihil quicquam dixerunt, nam plantæ animatæ quidem ſunt, uerum neq; ſentiunt, neque cognitionis participes factæ ſunt.

At quidem uidetur hoc ſolo motu mouere anima animal ipſum.

Cum dixerit eos, qui in motiuum reſpexerunt, omni de anima non diſſerere, neque enim de plantarum, neque de plantanimalium anima dixerunt, quæ quidem plantanimalia ſenſum participant, motum uero localẽ nequaquam, ne quiſpiam dicat moueri etiam talia, nãque & plantæ, & plantanimalia alterantur, atque augentur, hac de cauſa adiecit, hoc ſolo motu, uidelicet motu locali anima mouet animal ipſum. quare ſi hoc ſolo motu mouet anima, illi, qui à motiuo eam diffiniunt, id quidem de omni anima non dixerint, neque enim alteratio, neque augmentũ motus animæ ſunt, id autem ex eo patet, quod inanimata quoque augentur, ut lapides, & mutantur ut omnia, quæ ſunt in generatione, motu autem locali, qui fit ex ſe, & ſecundum appetitionem ſola animalia mouentur. Quòd ſi etiam illorum motiuum unoquoque, quatenus animal eſt aliquando moueatur, non tamen illud ex anima, ſed ex quibus fit extrinſecus, uel enim ab ſenſibilibus, uel ex intelligibilibus, uel ex aggregatoq;, & creſcente, ſecundum animam quidem quatenus animal eſt, ſecundum uero appetitionem, non modo quatenus eſt animatum, uerum ab anima etiam moueri uidetur.

Similiter etiam quicunq; intellectum, & ſenſitiuum ex elementis faciunt, apparent enim plantæ uiuere non participes lationis, neque ſenſus, & animalium multa intelligentiam non habent.

Cum demonſtrauerit eos, qui animam definiunt à motu, non de omni anima dicere, nunc rurſus id oſtendit, quod neque definientes ipſam à cognitione, de omni anima diſſerunt, quia cum ſenſumque, & intellectum ipſam animam dicerent, qui eam ab cognitione definiebant, proptereaq; ex elementis illam conſtituerent, hoc modo dixit. ſic enim aperte Democritus dicebat, Anaxagoras quoque dicere uidebatur, illi igitur de omni anima nequaquam loquuntur, neque enim id illi dicerent de ea anima, quæ neque ſenſum, neque intellectum habeat, ſenſus enim, & intellectua ſunt partes animæ, quæ uim cognoſcendi habent. Quare neq; illi etiam de plantali diſſerunt, non enim plantæ ſentiunt, & hoc quidem commune eſt his, quiq; motiuum, & qui ſenſitiuum dicunt, nam plantæ neque ſentiunt, neque mouentur. At qui ſenſitiuum dicunt, ij de pluribus dicere uidentur, nam plantanimalia quoque complectuntur, quæ illi, qui motiuum dicebant, non complectebantur. at quiſpiam contra illos, dubitauerit, quid ita ſi ex elementis anima eſt, ut cognoſcat, aliæ quidem animæ ſentiunt, & intelligunt? aliæ autem ſentiunt ſolum? idem quoque aduerſus eos, qui motiuum dicunt, dicere conuenit, quid ita enim cum ſit anima eiuſdem naturæ, aliæ quidem localiter mouentur, aliæ uero non?

Quod ſi quiſpiam hęc concederet, & poneret intellectum quandam partem animæ, & identidem ſenſitiuum, neque ſic quidem diceret uniuerſe de omni anima, neque de tota, neque de una.

Videlicet ſi intellectum omnis animæ partem eſſe conceſſerimus, etiam ſenſitiuum, uel ut idem ſit, uel ut hæc eadem concurrant adeo, ut ubi ſit ſenſus, ibi ſit intellectus, quemadmodũ dicere Pythagorici uidebantur, qui in omne corpus animam traducebant, non tamen, qui ab cognoſcendo animæ ſubſtantiam definiunt, hoc modo, de omni anima id comprobare poterunt, non enim plantalis animæ natura ea eſt, ut cognoſcat, & ſentiat, non igitur de omni, neq; de una tota, nam ſi etiam quammaxime intellectumq;, & ſenſum omnis anima habeat. at etiam nutritiuam, & augmentatiuam, & generatiuam potentias habet, quæ quidem ab cognoſcendi potentijs aliæ ſunt, atque in omnibus habẽtibus animam, manifeſtius, quàm illæ ſunt, de quibus nihil illi dicunt, at neque etiam de ea, q̄ localiter mouet, ideo ſi hæc in omni animato ſunt, & ſi illi de illis nihil dicunt. id ſequitur, quod neque de ulla tota dicunt. nãque in unoquoque indiuiduo uelut una quædam anima eſt, quæ pluribus potentijs, aut partibus utitur, de quibus omnibus cum non dicant, neque de una tota dicant neceſſe eſt. & hoc fortaſſe ſolutio diſſentientis eſt, ne enim quiſpiam pro his qui animam cognitiuum ponunt eſſe reſpondens dicat non eos de omni anima, uerum de humana ſermonem facere, cuius ꝓprium eſt cognoſcere, propterea inquit, neque de una tota ſermonem faciunt, nam ſi humana anima non omnis in ſe tota cognitiua eſt, in eadem namque eſt & iracundum, & appetitiuum, & plantale, quorum nullum ſenſus particeps eſt, igitur neque de tota humana diſſeruerunt.

Hoc etiam admittit ſermo, qui fit in iis, quæ carmina Orphei dicuntur, dicit enim animam ingredi reſpirantibus latam a uentis. impoſſibile autem eſt plãtis hoc accidere, & animalium quibuſdam, ſiquidem non omnia reſpirant.

Quæ dicuntur, inquit, quoniam ea non uidentur eſſe Orphei carmina, quemadmodum ipſe etiam in libris de philoſophia dicit, ipſius etenim dogmata ſunt. hæc autem aſſerit nomen melius acceſſit, quo latius explicarentur. ibi igitur dicit animam periturã uentis portatam reſpirari ab ani

malibus. Quare neque hic de omni anima ſermo eſt, non enim animata omnia reſpirant, non inſecta, non plantæ. Dicunt autem carmina ænigmatice ſignificare per reſpirationem corporis animam ſuſcipientis aptitudinem, quia reſpiratio calidum naturale refrigerans temperatum facit, uentos autem potentias quaſdam ſignificare aiunt, per quas ab uniuerſali operatione in generationem anima deducitur, quam operationem ab hoc particulari corpore, & generatione liberata operatur.

Quod quidem latuit eos, qui ita crediderunt, quod ſi oporteat animam ex elementis facere, non oportet ex omnibus, namq; ſufficiēs eſt altera pars contrarietatis ſeq; ipſam iudicare, & oppoſitam. etenim recto & ipſum & obliquum cognoſcimus, iudex enim amborum regula eſt, at obliquum neq; ſui, neque recti.

Latuit inquit eos, qui animam, ut cognoſceret, ex elementis faciebant, quod eam eſſe ex omnibus non oportebat, uerum ſatis erat eam ex altero contrariorum conficere, nāq; alterum contrariorum ſufficiens eſt & ſeipſum, quod congruat, cognoſcere, & cōtrarium & priuationem, & illud q͞d minime congruat, ut inquit in recto, & obliquo ſe habet, nā recto rectum cognoſcitur, quia congruunt inter ſe, obliquū uero nequaquam, neq; ſibiipſi conuenit. eſt enim infinitum obliquum, neq; omnino recto propter obliquitatis infinitatem congruit. Similiter ut ignorantiam cognoſcamus, non indigemus ignorantiæ, uerum ſcientia ſeq; ipſam, & ignorātiam cognoſcit. ſimili quoq; modo in uiſu, & cæcitate. uerūtamen hic, quia per priuationem, & habitum fit appoſitio, ad utriuſq; cognitionem ſolo habitu opus eſt, quia autem infinita priuatio eſt, & nihil aliud, q̄ formæ abſentia eſt, ideo merito formæ cognitio eſt, & ipſius formę & priuationis cognitio. hoc enim priuatio eſt, quod habitus non eſt. at ſanē in contrarijs, quorum utrūq; informatum eſt, & naturam definitam habeat, non ſatis eſt hoc dicere, quod nō eſt hoc. nam ſiquidem album cognoſcerem, ignorarem idem nigrū. poſtea quiſpiam diceret nigrum eſſe, quod album non eſt, album quidem. ſ. imaginatio tolleret. in infinitate autem reliquum eſſet, ut in priuatione, cum nō haberet, ubi ſiſteretur. Oportet autem ſiquidem cognitio nigri futura ſit, ipſius naturam nigri imaginatione circūſcribi. forte igitur quoniam in elementis quoq; alia quidem ſunt actiua, immo informatiua ignis, & aer, alia uero materialia magis, & paſſiua, ut aq̄, & terra, quæ ſm formam ſunt ordinata, quæque actiua, ea erant ad animæ ſubſtantiam ſufficientia, nāq; hiſce alia quoque abſentia cognoſcebat. ex analogia igitur ſermo ſumptus eſt, q̄ ſi forma, & priuatio ibi eſt, forma ipſa, & formā, & priuationem cognoſcimus: quod autem peius eſt in contrarius, priuationis & materiei rationem tenet. altero igitur contrariorum correſpondenti forma alterum quoq; cognoſcemus. quod quidem priuationi conuenit, an aliquando ēt ut contraria ſufficit in contrariorum cognitionem alterum, ſiquidem ſcientia eſt una contrariorum? Quando enim contrarium dico, id patet, quod quaſdam paſſiuas cōtrarietates cognoſcam. quare ſi album cognouero, quod eſt uiſiuum dīſgregatiuum, hoc uidelicet contrarium nigrum cognoſcam: nam diſgregationi cōgregatio contrariū eſt. igitur albo erit contrariū ꝯgregatiuū. quare ſi in aliquē ꝯgregantē inciderē, & ſi non ipſum conſecutus cognoſcerē, cognoſcendo quod album diſgregat, hoc cognoſceret et ſuperueniens nigrum, quia albo contrarium eſt. ſic igitur ex uno elemento eſſe animam ſufficiebat, uelut ex igne, nam ſi hoc eſt, & calidum, et ſiccum, uidelicet quando in reliqua elementa incidero, quæ huic diſpoſitiones contrarias faciunt, contrarietate ea, quæ ſe ad hoc habet, illa quoque cognoſcam. propter ex uno elemento facere animam ſufficiebat, in unoquoq; enim elemēto duarum contrarietatum ſimul altera pars eſt.

Et in toto quidam ipſam mixtam eſſe dicunt, unde fortaſſe & Thales ratus eſt omnia plena deorum eſſe. hoc autem quaſdam dubitatiōes habet, qua enim de cauſa in aere, uel in igne cū ſit anima, non facit animal? in mixtis autem facit, & maxime cum præſtantior in his eſſe uideatur? quæſiuerit etiam quiſpiam, qua de cauſa quæ in aere eſt anima, ſit ea, quæ in aialibus eſt, melior, & īmortalior.

Aliam de anima opinionem exponit. putauerunt inquit aliqui animam in omni corpore mixtam eſſe, ut omne ſit animatum corpus, & ex hac opinione ipſum Thalen omnia eſſe Deorum plena putauiſſe, credentes ipſius Thalæ opinionem eſſe, quod ubiq; Deus eſſet localiter, uel quod animā ipſam eſſe Deum ſuſpicaretur, uel diuinæ portionis eam eſſe putaret. Tale quoq; eſt illud Arati,

Omnes quæq; uiæ omnipotenti ſunt Ioue plenæ.
Plen omnes hominum conuentus, & mare plenum,
Portusq́;, & cunctis magnus dat Iupiter uſum.

Stoicus etiam eſſe eiuſdem opinionis dicūt, corpus enim numē eſſe putabant. q͞d igitur Deum eſſe localiter ubiq; putent, id quidem abſurdum eſt, & preter rationem, ſiquidem neq; Deum corpus eſſe poſſibile eſt, quando etiam ſenſum eſſe incorporeum demonſtratum eſt, & hoc eſt, aduerſum quod Ariſtotelis inſtantia eſt, operationibus ſane ubiq; eſſe neceſſe eſt, ſiquidem ipſe eſſe omnium demonſtratur, ſic quidem cognoſcimus.

Omnia plena deis, cunctis in partibus illi,
Sunt aures, & per terram, & per ſaxa, utrumq́;
Ipſum, occultauit quamcūq; in pectore mentem

Contra igitur hanc opinionem, quæ in oī aīam eſſe dicit, primum quidē dubitat, quid ita cū ſit in oī corpore aīa, alia q͞dē ſunt aialia, alia uero non? atqui oportebat ut oīa eſſent animalia, ex ſimplicibus autem nihil eſt animal, uelut elementa, quæ quidem magis eſſe animalia oportebat, nam q̄ in igne aut in aere eſſet anima, ea compoſitis melior eſſet, ueluti quæ in purioribus, & ſubtilioribus corporibus exiſteret, unde etiam magis eius actiones apparere debebāt, hoc autem uelut ab illis dictum commemorat, quod ī igne, atq; aere purior, atq; immortalior eſt anima. debebat igitur magis quam compoſita interlucere, & ad hoc ipſum dubitat, quomodo quæ eſt in elementis, animam meliorem, & magis immortalem eſſe dicant, ſimiliter enim cum compoſitis ſimplicia corrumpuntur, & alterantur, & mutantur. quæ igitur cauſa eſt, ut aīæ, quæ ſunt in his, ſint magis īmortales?

Accidit autem utroque modo quod abſurdum eſt, & præter rationem: nāq; dicere animal ignem, aut aera præter rationem eſt: & non dicere animalia, ſi inſit anima, abſurdum eſt.

Quoniam dixit cum ſit anima in elementis, qua de cauſa non ſunt animalia? nūc ait, quod utrum dent ex his, abſurdum, ſinesq́; rationis egrediens eſt id quod ſequitur, nam ſi animalia ea eſſe dicant, ſit quidem ſermo ſtolidus, & temerarius eſt, qui quidem facillime ab ſenſu conuinci poteſt. id ēt abſurdum eſt, ſi in ipſis anima ſit, ea non eſſe animalia, talē nāq; animam ipſis uidelicet ineſſe, dicebant, qualis eſt animalium anima, quæ autem ſubinferuntur, id ea declarant.

Putaſſe autem uidētur animam eſſe in his, quia totum cum partibus eſt eiuſdem ſpeciei.

Quomodo adducti ſunt illi ut elementa dicerent animata, nunc ipſe declarat, ratiocinabātur enim ex hoc, quod elementa ſimilaria ſunt, & ideo totum cum partibus eſt eiuſdem ſpeciei, partes autem totorum elementorum, quæ ſunt in animalibus, animatæ ſunt, igitur ex neceſſitate etiam tota animata erunt. nam ſi pars animata eſt, & totum parti ſimile eſt, id ſequitur, ut totum quoq; ſit animatū, propterea enim eſſe animalia animata, quod quandam totius corporis partem unumquodq; habeat, ſcilicet aut aeris, aut ignis, aut aliorum, quæ in eo ſunt, quod ſi ea animata ſunt, hæc etiam conſequenter animata eſſe debent. quæ autem hanc ſermonem abſurda ſequuntur, ea ſubinde fert.

Quare

Quare neceſſe eſt ipſis, ut dicant, animam eiuſdem ſpeciei cum partibus eſſe, ſi quod acceperint aliquid de continente in animalibus, animata animalia fiunt.

Si propterea inquit unumquodq; animatum eſt, quod in ſe partem quandam totius accipiat, omnes autem partes & ſecum ipſæ, & cum toto ſunt eiuſdem ſpeciei, neceſſe eſt ut ſimiliter ipſæ ſint animæ. Quare in ipſis anima ipſa ſecum eſt eiuſdem ſpeciei, & ſimilaris, nā ſi anima ipſa ſibi non fuerit eiuſdem ſpeciei, & ſimilaris, ut aer, non tota erit in ſingulo, ſed alia eius particula alio in loco, uidelicet (ut ita dicam) in aere iraſcibilis, in alio uero concupiſcibilis, & in alio alia. Quod ſi hoc eſt, haud amplius aeris particulæ ſibiipſis erūt eiuſdem ſpeciei cum toto. ſiue autem id dicat uelut ab illis dictum ſit, quod anima ſit ſimilaria, ſiue ut eam non eſſe ſimilarem manifeſtum ſit, in hoc abſurdum ſermonem deducit, neq; enim omne animatum omnes animæ potentias habet, neque in quibus omnes ſunt, ut in hominibus, in illis inuicem ſunt eiuſdem ſpeciei, præterea dico quidem neceſſarium eſſe ex hac ratione, q anima ſit eiuſdem ſpeciei, & quę deinceps aſtruit, ad hæc etiam contra hunc ſermonem hac uti diuiſione poſſumus, oſtendendo eos demonſtrare quod nullo modo fieri poteſt, neceſſe eſt enim quod anima, quæ in toto aere eſt, aut ipſa ſecum ſit eiuſdem ſpeciei, aut non, q ſi eſt eiuſdem ſpeciei, quia in animaria accipiendo quandam aeris partem animata fiunt, oportebat ut omnia eādem participarent animam, at quidem ſecundum manifeſte falſum eſt, nomen enim ſenſiuuum, & nutritiuum, & alis ſunt eiuſdem ſpeciei, primum igitur quoq; falſum eſt. quod ſi diſſimilaris eſt anima, aut omnes eius partes per aera totum tendunt, ut in unaquaq; corporis parte nutriendi, & agendi uis eſt. ut etiam in unoquoque arboris ramo. aut igitur omnes per totum tendunt, aut ſingula quęq; animæ particula aeris quandam partem complexa eſt: q ſi in quacūque aeria particula omnes animæ particulæ ſunt, oportebat omnia ſimiliter animata eſſe, & omnia rationis, & ſenſus eſſe conſortia, atq; etiam cupiditatis, & iracundiæ, ſed ſecundum falſum ē, igitur & primū. q ſi unaquæq; animæ particula quandam aeris partem ſuſcepit, oportebat ut aliud animal eēt alterius animæ particeps, hoc quidem cupiendi uim ſolum teneret: illud autem iraſcendi, aliud uero ratiocinādi, & aliud iādem alterius cuiuſdam potentiæ, ſiquidem recipiendo quandam partē aeris animalia animata fiunt. at nunc aliqua uidemus, quæ omnes animales potentias participant, alia autem plurea, non unam ſolam potentiam communicant. q ſi quiſpiā dicat ea plures animales potentias participare ideo, quod in animalibus plures aeris amplecti particulas accidat: dicat quænam diſtributio eſt quaſdam quidem particulas animæ in omnibus ſimpliciter animalibus, aut animatis amplecti, quaſdam uero non? etenim nutritiua in omnibus eſt, & augmentatiua, reliquæ uero non omnino, & rurſus quænam diſtributio eſt in ſenſum participantibus tactum quidem penitus eſſe, alias uero non? alioqui ſi ſibiipſi ſimilaris eſt aer quænam diſtributio eſt, hanc aeris partem ratiocinatiuam animæ complexam fuiſſe, hanc autem ſenſitiuam, & aliam aliā? non enim in qualibet materia naturaliter quæuis forma innaſcitur. Quare ſi neceſſe eſt unā quandam diuiſionis particulam ueram eſſe, ſiquidem animata ſunt elementa, demonſtratum eſt autem unumquodq; impoſſibile eſſe, id ſequitur, quod animata dicere falſum eſt.

Quod ſi aer diſtractus eiuſdem ſpeciei eſt, anima uero diſſimilaris, alia quidem eius particula ineſt, ut patet, alia uero non ineſt.

Quia neceſſe eſt ſecundum illorum ſuppoſitionem, animam, quæ eſt in uniuerſo eſſe ſibi ſimilarem, ppea aſtruit. ſi enim non eſſet ſimilaris, ſed diſſimilium partium, alia quidem eius particula eſſet in hac particula. ſ. aeris, alia uero nō ineſſet. Quod ſi hoc eſt, non erunt omnes aeris particulæ, & elementorum ſibiipſis eiuſdem ſpeciei, quod illi maxime uolebant. igitur ſermonem redigit ipſis in contrarium, nāq; illi confirmabant uniuerſum eſſe animatū, quod quę ſibi cū toto eſſent eiuſdem ſpeciei partes acciperent. ipſe aūt de ſuppoſitione facta animam diſſimilium partiū eſſe aſtruit, qd' eſt contrarium. nā partes aeris, etſi inuicem ſunt eiuſdē ſpeciei, quod aer ſibiipſi ſimilis eſt: tamē quia pars animæ non eſt eadem in unoquoq;, non erunt eiuſdem ſpeciei. nāq; animata ſm animæ proprietatem maxime deſignātur, qm forma uniuſcuiuſq;, & entelechia eſt anima. Quāobrem ſi fieri id non poteſt (quantum eſt in eorum ſuppoſitione) ut aīa diſſimiliū partiū ſit, neceſſario erit eiuſdem ſpeciei. hoc autē manifeſte falſum eſt: alterius enim ſpeciei eſt aīæ particula rationalis, & alterius iraſcendi uis, & reliquę ſīr. Vnde ſi neceſſitas eſt, ut qui aīatum dīt uniuerſum, ij animam eiuſdē ſpeciei, & ſimilium partium eſſe dicant, hoc autem falſum eſt, id ſequitur quod uniuerſum dicere animatū falſum eſt.

Neceſſarium ē igitur ipſam uel ſimilarem eſſe, uel non eſſe in quacunq; particula uniuerſi.

Videlicet quantum eſt in ſuppoſitione illorum, quę dicit in quacunq; uniuerſi particula animam eſſe, unde & aīata particularum uniuerſi conſortia animata fiūt, neceſſe eſt ut ſimilium partium ſit anima. nā ſi ſimilium partium non fuerit, in quacunq; uniuerſi particula minime erit eadem. quod autem ſimilium partium non ſit, neq; in omnibus anima, demonſtrari poterat ēt ex hoc, quod aliquæ particulæ in eodē manifeſte non ſunt animatæ, ut lapides, & ligna, & ſimilia, quæ ſanè ſunt aeris conſortia, q ſi ipſi conarentur demonſtrare elementa eē animata ex eo quod ſimilaria ſint, & partes ipſorum animatas eſſe, eas uidelicet, quæ ſunt in animalibus, eidem argumento aſtruere contrarium poſſumus. etenim quia partes elementorum, quæ ſunt in ijs, quæ animata non ſunt, eiuſdem ſpeciei cū totis ſunt, at hæ ſunt ſine aīa, ergo tota quoq; carent anima. hoc aūt, in quacūq; uniuerſi particula, ſiue in uniuerſo aere acceperis, cuius animata participantia eo ipſo animata eſſe dicebant: ratio procedit, ſiue id in uniuerſo & mundano corpore interpretatus fueris, id etiam magis abſurdum demonſtratur.

Patet igitur ex dictis, quod neq; cognitio adeſt animæ, quod ex elementis conſtet, neque moueri ipſam bene, uereq; dicitur.

Quæ dicta ſunt, ea cōcludit, hoc modo. neq; ergo cognitionē habet anima ex eo, q ſit ex elementis, neq; propterea quod moueat, ipſa mouetur, ſed quidem mouetq;, & cognoſcit, at non ut illi dicebant.

Quoniam uero cognoſcere animę eſt, & ſentire, & opinari, atque etiam cupere, & deliberare, & omnino appetitiones, fit autem & in loco motus animalibus ab anima atq; etiam accretioq;, & ſtatus, & declinatio, utrum toti animæ horum unumquodq; adſit? & nos tota intelligamusq;, & ſentiamus, & aliorum unumquodq; faciamus, & patiamur? an aliis partibus alia?

Quoniam continenter cōmemorauit, eſſe ſpeciei diſſimilia animæ partes, idipſum nunc inquirere eius propoſitū eſt. nam cum plures, & diuerſæ ſint animæ operationes, id quęritur, utrum, cum ſit una, & indiuiſibilis anima ſm ſubſtantiam, ex una hæc ſubſtantia potentiæ diuerſæ, & operatiōes adueniant adeo, ut & nutriendi, & augendi, & generandi, & ratiocinandi, & iraſcendi, & cupiēdi uis, etſi quæ alia animalis potentia eſt, una & eadem numero ſit, & ſm ſubſtantiā? an anima ſit partibilis, & in alia, atq; alia eius particula hæc unaquæq; operationum fiat? præterea utcūq; ſit potentia, per quam dicuntur animalia uiuere, id quærit, utrum ſit in una ex prædictis operationibus, aut potentijs, ut in ratiocinandi, aut ſentiendi ui? aut in aliqua aliarum? an in omnibus ipſis? an in nulla? ſed aliud quid præter ipſas animalibus uiuendi cauſa ſit. hæc igitur, quæ in hiſce inquirit problemata ſunt. hic autē uidetur id uelle ut ſubſtantiæ unius anima ſit,

uerũtamen hoc non aperte declarat, ſed ex quibus ad rationem dubitat, quæ ſupponit quod anima partibilis eſt, oſtenditq́; fieri non poſſe, ut ea particulis differentibus utens ratiocineturq́; & ſentiat, & cupiat, & reliquas operationes operetur. Hic aũt ipſi uiſum eſt nihil ꝓponere, ex quo potuiſſet adducere quod aīa una quædam eſt, quæ ijs utitur, quas diximus differentes potentias, & nos ẽt ſæpenumero demonſtrauimus Ariſto. cognouiſſe quidem ipſius animæ ſubſtantiæ drïam ſoláq; & immortalem; ſed eum rationalem intellexiſſe. nam reliquam oẽm mortalem iudicauit. nũc aũt mediocria q̃dam hoc ipſum declarantis in uſum proponemus. Quæ ergo hic dñr arripiunt, & qui oẽm animam immortalem faciunt, & qui oẽm mortalem eſſe uolunt: & dicunt, illi quidem, uides ne quod Ariſtoteles oẽm animam ſeparabilẽ atq; immortalem uult eſſe? ecce enim unius eſſe ſubſtantiæ oẽm animam dicit: & intellectum, qui pars eſt animæ, ſeparabilem eſſe, & immortalẽ dicere uult: unde ẽt ſe uelle oẽm ſeparabilem & immortalem fatetur, ſiquidem omnis aīa ẽ unius ſubſtantiæ. Hi uero econuerſo, qui mortalem eſſe animam uolunt, inquiunt. ſi unam eſſe omnis animæ ſubãm dicit, & iraſcibilem, & concupiſcibilem, & plantalem non ſeparari, id patet quod oẽm uult eſſe mortalem, ſiquidem oīs anima eſt unius ſubæ. Quod aũt (ut ego dixi) non animæ ſint unius ſubſtantiæ, id ante Ariſtotelem ex diſſonantia, pugnaq́; affectuum, & rationis Plato declarauit. nam ſi ratio, & affectus inuicem pugnant, unum uero idem ſibi non repugnat, id ſequitur quod ratio, & affectus unius ſubſtantiæ non ſunt. Ariſtote. ẽt in. 2. lib. cum diffiniuiſſet animam eſſe entelechiam corporis naturalis inſtrũalis potẽtia uitam habẽtis, paulopoſt inquit. quod igitur nõ eſt aīa ſeparabilis à corpore, uel partes nonnullas ipſius, ſi ſeparabilis ſit, nõ obſcurum eſt, nam quorundam ipſarum partium entelechia eſt. Quapropter aliquas animæ partes à corpore non ſeparari, & ideo mortales eſſe cognouit. Quòd ſi quædam partes ſeparantur, quædam uero non, id. ſ. igitur patet, deinde ſubdit. Verũtamen aliquas eſſe nihil prohibet, propterea quod nullius corporis ſint entelechiæ. manifeſte igitur ibi quaſdã animæ particulas eſſe corporis formæ dicit. unde quoq; ſeqtur non eſſe ſeparabiles, nãq; eſt entelechia forma, & perfectio corporis, aliquas aũt ſeparari ideo, quia nullius corporis ſunt entelechiæ. Rurſus etiam confeſtim ſubinfert, adhuc quoq; obſcurũ eſt, an ſit hoc modo entelechia corporis aīa, quemadmodũ nauigij nauiculator. Quare etſi diceret oẽm animam entelechiam, illud tñ cognouit quandam eſſe ſeparabilem entelechiam, quæ extrinſecus ipſum ſubiectum inſtruit, ornat, & ꝑficit, ut nauigium nauiculator. Quòd ſi alia quidem ſeparabilis eſt, alia uero non, & alia quidem mortalis, alia uero non: id patet, quod harum ſubſtantia diuerſa ẽ. igitur manifeſte in ſecundo ſermone non ſolum diuerſę ſubſtãtiæ, uerũ etiam diuerſi generis eſſe intellectum dicit, adeo ut anima rationalis cum ea quæ rationis expers eſt, genere non ſit una. cum enim de alijs animæ potentijs quæſiuiſſet, ſingulum ne anima ſit, an pars animæ, de intellectu inquit, & contemplatiua potentia nondum patet, uerum aīæ uidetur eſſe alterum genus, & hoc contingit ſolum ſeparari, quẽadmodum à corruptibili æternum, quod etiam de diuino intellectu, ut putat Alexander, hæc non dicat, id patet, nam q̃rens de particulis animæ ſeparabiles ne ſint, an non, ſubintulit. de intellectu autem, tanquam & ipſe ſit animę pars, nõ enim intellectum diuinum eſſe animæ partem dixiſſet, alioqui quomodo d̃ diuino intellectu, qui penitus à corporibus ſeparatus eſt, cum poſſe ſeparari dixiſſet? & quomodo de diuino intellectu omnino id q̃ſiſſet, an ſit ſeparabilis, an non? quod aũt neq; alium intellectum quem ipſe contemplatiuũ uocat, innaſci nobis uelit, id patet, quia ipſe rurſus ait, intellectum cõtemplatiuum ſolo fine ab actiuo differre, qm̃ ſubiecto eadem ſunt. actiui enim finis eſt bonum, contemplatiui uero ueritas. etenim qñ ad ſuperiora ſe tollit, cõtemplatiuus fit, uniuerſi naturam diſquirens: quãdo uero ad inferiora cõuertitur, euadit actiuus. quare ſi actiuus intellectus humanus eſt, hominum nãq; ſunt actiones, isq; ſolo fine differt à contemplatiuo: id ſequitur quod intellectus contemplatiuus humanus eſt. Quod igitur non omnem animã unius eſſe ſubſtantiæ dicat, hæc dicta ſufficiant, quęq; à nobis in proœmio propoſita ſunt, atq; etiam magis per ipſa dicta percurrentes cognoſcemus. hic ſane uꝛ intendere ſermonem contra Timæum, qui in particulis corporis animam eẽ diuiſam dicit, & rationalem, & ſenſitiuam in cerebro ſedem habere, in corde uero iraſcibilem, et in hepate cõcupiſcibilem. hiſce igitur occurrens, quis ſm particulas corporis animam eſſe in minutas partes diuiſam minime concedit, uerum totam per totum corpus, etſi multipliciter diuiſum eſt, eam unam habere continuationem, ſic sit. unam eſſe ipſam, quia quoq; animal eſt unum: ſed Plato, non ut qui putaret in cerebro ſimpliciter ſubſtantiam rationalem ſedere, in corde uero iracũdiam, & in alia parte aliud quodpiam, in illis corporis partibus eam diuiſit: uerum ut qui ſibi perſuaderet aliam quãq; partem corporis ad aliam animæ partem accommodate ſe habere: ut inde illuminationes acciperet. quemadmodum enim non oculi oẽs æquabiliter ſolis lumen accipiunt, neq; quod magis in hoc oculo ſol ſedeat, ideo magis elucet, uerum eius aptitudinis cauſa id fit, & quæ inanimata tranſparentia ſunt, ea propter aptitudinem propriam, operationis ipſius luminis commodum capiunt. Simili modo quoque id putandum eſt, quod anima magis in quibuſdam partibus lumen concipit, ea de cauſa, quod eæ partes maxime appoſitæ ſunt. quando & ipſe Ariſtoteles ſibi uidetur opinari, quod animæ præſtantiſſima pars in corde ſedeat. Sed rurſus ex his, quædam exoritur dubitatio, num enim ſubſtantia una quædam eſt anima? & pro diuerſis temperationibus, & aptitudinibus corporum in alia parte alias habet operationes? in oculo quidem uidendi uim, in aure uero audiendi, & in alia particula aliam potentiam? Quòd ſi hoc patet, quod uidendi potentia in oculo eſt, & eum informat: auditus autem in particula ſede ſua, & alia uis in alia, quòd ſi hoc ſit, uiliora quidem, informabunt nobiliora, & ipſius formæ materia cauſa erit, & forma propter materiam facta, nam quidem materia cuius gratia erit. uiſus enim fuerit oculi gratia, & forma erit alicuius gratia: ſed hoc eſt rerum naturam peruertere. quòd ſi hæc abſurda: & impoſſibilia ſunt, non quidem in partibus operationes animæ diuerſæ ſunt, at ſubſtantia differunt, quoniam cognoſcere animæ, horum quæ enumerata ſunt, hæc quidem ſunt animæ rationalis, uidelicet cognitio, & opinio, & deliberatio: hæc autem, ſcilicet ſenſus, cupiditas, appetitio, & motus localis, animæ ratione carentis propria ſunt. Plantalis uero accretio, & ſummum incrementum, & corruptio, utrum ſingulum harum adeſt animæ: hoc eſt nunquid una eſt animæ ſubſtantiæ, quæ multiplicis potentiæ cum ſit, operationes diuerſas facit, an ſubſtantia non eſt una, ſed multimẽbris de ſubſtantijs diuerſis componitur, & una quæq; eius pars ex dictis aliquid amplectitur.

Atq; etiam ipſum uiuere, utrum in aliquo horum eſt? an & in pluribus? an & in omnibus? an alia quædam cauſa ſit?

De his etiam quærit, de qua nam animæ parte iure optimo ipſum uiuere adueniat: ſed ipſe in ſequenti libro dicet, id eſſe partis animæ ultimæ, & maxime humilis, potentiæ ſcilicet plantalis, non enim quod huius animæ ſit expers, uiuere quicquam poteſt, quare ẽt quæ participant hanc unam, ſcilicet plantæ uiuere dicuntur.

Dicunt autem quidam partibilem ipſam eſſe, & aliud quidem intelligere, aliud uero cupere. quid igitur tandem continet animam, ſi partibilis eſt? non enim quidem corpus, nam uidetur contrariũ potius, quod anima corpus contineat, qđ ea egreſſa effluit, & putreſcit: ſi igitur aliud quid unam ipſam faciat, illud potiſſimum fuerit anima. opus

erit autem rurſus, & illud quærere, utrum unum an multimembre ſit: quòd ſi unum ſit, cur nō ſtatim & animam unum eē? ſin autem partibile, rurſus ratio quæret, quidnam ſit continēs illud? & ſic quidem ibit in infinitum.

Hinc eſt ad ea, quæ propoſita ſunt, obuiatio, nam, quia diuerſæ ſunt operationes animæ, quemadmodum propoſitum eſt, id merito quæſiuit an tota anima omnia operetur? an aliud in alia eius potentia? ſed quia non conſentaneum eſt, ut dicamus, ex eadem potentia diuerſas operationes prouenire, neceſſe eſt ut anima ſit multiplicis potentiæ: unde rurſus in his illud merito quærit, utrum in ſuas potentias diuidatur anima, habeatq; in hac quidem parte hanc potentiam, in illa uero illam? adeo ut in tot partes diuiſa ſit, quot etiam potentiæ ſunt. an cum ſit una & impartibilis potentias diuerſas habeat? ut ignis, qui unus, & idem ſecundum ſubſtantiam & calefacit, & ſiccat, & illuminat, multas quidem potentias habens, non autem in multas partes diuiſus: uelut etiam pomum, quod quidem cum ſecundum ſubſtantiam ſit unum, diuerſas tamen potentias habet, odorem, dulcedinem, colorem bonum, & figuram. & in alijs quidem ferè omnibus hoc uideri poteſt. igitur contra eos, qui in partes animam localiter eſſe diuiſam dicunt (hæc autem ut dixi contra Timæum Platonis latenter dicit) nunc diſputare inſtituit. nam ſi anima in partes diuiſa eſt, id neceſſario ſequitur quod aut inuicem diuiſæ ſunt hæ partes, aut unitæ. Quòd ſi inuicem partes animæ diuiſæ ſunt, quomodo erit animal unum? quòd ſi animal continuum eſt, & ſibi ipſi compatiens, neceſſe eſt ut animales potentiæ, ſiue partes animæ, quæ animal ipſum informant, unitæ ſint: nam ſi ipſæ non erunt unitæ, quomodo animali erunt unionis cauſa? Quòd ſi animæ partes unitæ ſunt, quid nam ipſis unionis cauſa eſt? nam certe corpus non eſt, non enim fieri id poteſt, cum ſit econuerſo anima corporis unionis cauſa, anima enim corpus ipſum uilius eſt: quod autem unionis cauſa eſt alicui, id neceſſe eſt ut eo cui, unionis eſt cauſa, ſit melius, at anima corpore melior eſt, & illius unionis cauſa, unde ea egreſſa (inquit) ipſum corpus effluit, atq; putreſcit, nō eſt igitur animæ partium corpus unionis cauſa. aut igitur unitæ ſunt ab alio quodam, aut à ſeipſis. ab ſeipſis quidem uniri eas impoſſibile eſt, diuerſæ enim ſubſtātiæ ſunt, oportet enim id eſſe unum quoddam, quod ea, quæ diuerſæ naturæ ſunt, unire debet, idq; eſſe opus eſt aliud ab ijs, quæ uniuntur: quemadmodum ſi ſit aliquod unum liquidum, & alterum ex his corporibus, quæ inuicem conglutinantur, in unione enim terræ, cum aqua corporibus appoſitis inuicem, corporibus inquam aquæ & terræ, liquidi uero qualitate per ea tota corpora procedente: & per ſe mediam conglutinante ſuppoſitorum corporum fieri unionem contingit. nam quæ ſemel ab natura diuiſa ſunt, neque eandem ſibi ſunt ſortita ſubſtantiam, nunquam ab ſua ipſorum natura quæ ſemel ea ſeparauit, in unum congerentur, uerum ſi uniri debent, opus eſt ut ipſis aliud adueniat, per quod medium fiat illis unio mutua. quare illud eſt concludendum, quod animæ partes, cum ſint inuicem diuerſæ, ab ſeipſis, ut uniantur impoſſibile eſt: quòd ſi ex ſe non habent unionem: ſed ex alio quodam illis uniri contingit: rurſus neceſſe eſt, aut ut ſit unum: & impartibile, aut multimembre: quòd ſi multimembre erit, illud iterum interrogabimus, quæ nam ſit illis unionis cauſa? nam quomodo quæ unita non ſunt, ea alijs erunt unionis cauſa? & rurſus, quod illas unit, utrum unum illud erit? an multa? & hoc in infinitum. quòd ſi uniens animæ partes unum eſt, id quidem eſſe animam concedamus: & quid nam, inquit, animam quoque non ex ſe unum faciunt? nam ſi unionis cauſa unum eſſe diuiſum neceſſe eſt, animam autem corpori unionis, & coniunctionis cauſam eſſe uidemus, conſentaneum eſt, ut animam unum ex ſe eſſe ſupponamus, neque eam alio tertio contingente ſe indigere dicam ut. nec quidem abſordum eſt animam unam & ſubiecto, & ſubſtantiam exiſtentem diuerſis uſam eſſe potentijs, propterea uarias operationes habere. ut ignis pomumq; habet: ita ut fere corpora, quæ ſubiecto unum ſunt, diuerſas potentias habeant. hæc autem dicit Ariſtoteles non in dogmate probabile id eſſe oſtendens, quod iam diximus: uidelicet animam unius eſſe ſubſtantiæ, ſed ipſum Timæū reprehendens, qui in partes corporis animam diuidit: etenim non ipſæ animam unam eſſe ſubſtantiam: ſed ex diuerſis ſubſtantijs componi, unirique inuicem, & ſic ſane continuari: ut unus in eaſdem affectiones conſenſus fiat, de ratione enim quodpiam tranſit in affectus, & ex affectibus in rationem: namque hoc illis deſuper de conceptione rationis aduenit, ut rationi ſubijciantur, & obediant, & rationi contingit, ut ex habitu, quem ad affectus habet, ad proprias operationes impediatur: ſic igitur una ſubſtantia eſt anima: unde & hominem totum unius eſſe ſubſtantiæ dicimus, & ſimpliciter, quæ ſunt ex forma, & materia. quoniam uero neque anima ratione carens omnis eſt unius ſubſtantiæ, ſæpenumerò inuicem pugnare affectus oſtendit, iram. ſ. & cupiditatē, nihil aūt ſibi idē repugnat, igitur ut plurimum rationis partes ira ſequitur: uelut ea, quæ propter ſtudium magnificentiæ generoſior eſt, at cupiditas ipſa contendendo in diuerſa retrahere conatur. Quòd ſi quiſpiam quærat, quid igitur ſit uniens diuerſas haſce ſubſtantias, reſpondemus, quod ipſe in alijs dixit, non oportere quærere quid ſit uniens in ijs, in quibus aliud quidem formæ, aliud uero materiæ rationem tenet, namque ea de ſeipſis unionem habent. naturaliter enim materia, poſtquam ita diſpoſita eſt: ut ſponte formam ſuſcipiat, ex nulla alia cauſa, quæ magis continua ſit, ipſam ſuſcipit, quemadmodum (ut ita dicā) cum ferrum politum ſit aptum ad ſuſcipiendam formam ſecuris, uel ſerræ, non quidem eſt aliud quoddam, ferro talem quod uniat formam, ſed hæc inuicem ſponte producuntur. ſimili quoque modo in naturalibus ut in animalis formatione, reliquorumque omnium: nam materia, & forma ſunt ex his, quæ ad aliquid dicuntur, materia enim formæ materia eſt, & ecōuerſo. quæ autem dicuntur ad aliquid, ea ſimul ſubſiſtunt, & ſimul deſtruuntur, neque id opus eſt, ut ea ſint prius, poſtea alicuius unientis indigeant, neq; enim id opus eſt: ut in parte ſint prius pater, & filius, deinde mutuum habitum ſuſcipiant: ſed altero cognito, ſimul alterum cognitum eſt. Hoc igitur modo etiam in partibus animæ diuerſia habetur res, anima enim quæ ratione caret ad animam rationalem materiæ rationem ſuſtinet, hæc uero ad illam formæ, ſimiliter plantalis ad irrationalem materiæ rationem tenet, ueluti etiam corpus ad plantalem ſe habet, in ijs igitur non quæremus quid ſit uniens: etenim ſimul ac illud, quod materiæ rationem tenet, aptum eſt ad ſuſcipiendam formam, hoc ipſum ſimul fit, quod quidem nullius unientis extrinſecus eget, uerum illud intrinſecus habet cum ſuæ ipſius naturæ potentia, quæ unum facit: ſed in humana quidem anima hic ſermo procederet, cum rationis anima particeps una ſit, eaq; etiam, deinceps per ipſam uniuntur, quemadmodum in Herculeo magnete lapide & ferramentis quæ ex eo mutuo pendent. ſed quid (inquit aliquis) in animalibus quæ ratione carent? nam ſi partes eius animæ, quæ in illis eſt, iræ inquam, ſenſus, & cupiditatis ſunt alterius ſubſtantiæ, quid erit uniens eas, quod ſit in illis ſuperius? nam eæ corpori ſunt unionis cauſa, eaſq; multo ante ab aliquo unitas eſſe oportet. deinde quomodo eæ, ſi non erunt unitæ, poterunt eſſe unionis cauſa, ijs quæ ſe poſt erunt? nec quidem illud dicemus, quod altera alteri ut materia ſubijciatur, omnes enim eæ ſunt eiuſdem ordinis, & in plantali anima dicemus, quod eſti totam inſtitutionem quiſpiam dicat eas partes unire, nondum tamen quod quærimus id dixit, etenim cui nam in unum coniungitur? nāq; quod eius unionis eſt, ut cauſa formalis, id quærimus, non id, quod facit. cui nam igitur eas partes ueluti contingēs corpus naturæ, aut ſimpliciter alicui potentiæ naturali colli

gauit? Quòd ſi fuerit in partibus animæ quodpiã aliud eas uniens, id quidẽ uelut earũ forma erit, & erit illud aĩa, nunqꝫ autem in ijs abſurdum eſt, quod inferiora materię rationem habeant ad meliora, namque in ijs, quæ carent anima, formis hoc ipſum accidere uidemus, qualitates enim, quæ ſunt elementorum formæ, rationem materiæ habent ad ea, quæ ex ipſis corpora fiunt.

Dubitauerit autem quiſpiam etiam de partibus eius, quam potentiam habeat unaquæqꝫ in corpore: ſi enim tota anima totum corpus continet, conuenit etiam partium unamquãqꝫ continere aliquã corporis, hoc autem impoſſibili ſimile uidetur. Qualem enim partem, aut quomodo intellectus continebit, difficile eſt fingere.

Et hoc quippe merito dubitauerit quiſpiam, nam ſi tota anima totum corpus continet (paulo enim ſupra dixit, id.n. potius contrarium uidetur, quod anima contineat corpus) ſi igitur tota totum corpus continet, & partibilis eſt anima, & in plures partes diuiditur, id neceſſe eſt, ut unaquæqꝫ eius pars aliquam partem corporis cõtineat, quemadmodum quoqꝫ illi dicere uidebantur, qui ratiocinandi, & ſentiendi uim in cerebro, in corde uero iraſcibilem, aliamq; potentiam alio in loco collocabant, eius igitur unaquæque pars corporis, in quo eſt, aliquam partem continebit, non enim in alia parte corporis alia pars animæ, aliam corporis partem continebit, una enim quæque pars animę partem, in qua eſt, eã continet. hoc autem inquit impoſſibili ſimile uidetur, ſcilicet dicere unamquãque animæ partem quandam corporis cõtinere. nam ſi hoc eſt, qualem partem inquit, aut quõ intellectus cõtinebit difficile eſt etiam fingere. eſt enim intellectus quoqꝫ pars animę, ꝙ ſi corpus anima cõtinet, & ipſa, & partes eius ſeparabiles ſunt, id quidem ſequitur, quod partẽ corporis continebit, at intellectus eſt animæ pars, ipſum igitur aliquam partem corporis continere opus eſt, & hoc quidẽ etiam fingere difficile eſt. nã quãqꝫ aliæ animæ potentię uelut eæ, quæ in operationibus corpus uel totum, uel in parte mouent, in quibuſdam ſeparatis particulis ſubintelligentur quomodo intellectus, qui in corpore non utitur operationibus, in aliqua particula corporis eſſe ſubintelligetur? manifeſte igitur per hæc intellectum à corpore ſeparabilem dicit, quod ſi hoc, immortalem quoque eum eſſe fatetur, quod & ipſe ſæpenumero dixit, & nos huiuſce rei uſus in procemijs propoſuimus. At Alexander hoc in loco cum penitus dubitauiſſet quid eſſet huiuſce conſiderationis proprium dicere, ſilentio locum præterijt. ex his igitur, quæ dicta ſunt, hic id patet, quod intellectum eſſe ſeparabilem, & ſubſtantiæ alterius Ariſtoteles declarat.

Apparent autem & plantæ diuiſæ uiuere, & animalium quædam inſectorum, ut eandem habẽtia animam ſpecie, etſi non numero: utraqꝫ igitur partium ſenſum habet, & mouetur in loco i aliquod tempus, ꝙ ſi non perſeuerant, haud eſt abſurdum, inſtrumenta enim non habent, ut naturam conſeruent: ſed nihilominus in utraque partium omnes inſunt partes animæ, & eiuſdem ſpeciei ſunt inter ſe, & cum tota, inter ſe quidem, ut quæ ſeparabiles non ſunt, cum tota anima, ut quæ diuiſibilis eſt.

Cum redargueris oratione dicentes eſſe animã ſecũdum partes partibilem, nunc in ipſis rebus ſermonem falſum eſſe demonſtrat, ſi enim inquit plantæ, & animalia inſecta diuidantur, una ſingula quæque pars indifferenter animales potentias habere uidetur, quia in unoquoque ramo & generandi, & nutriendi, & augmentandi uis eſt, & unaquæqꝫ inſectorum diuiſorum pars habere motumq;, & ſenſum uidetur, ꝙ ſi ſecundum partes eſſet anima ſeparabilis, non hoc quidem eẽt, ſed in hac quidem particula ſenſus, in illa uero motus eſſet, generandi autem uis aut ſtatim cum diuiſione ſimul in inſectis corrupta eſt, aut in utroque potẽtia eſt, aut omnino nihil eſt. etenim multa ipſorum (fortaſſe etiam oĩa) non generant. quapropter una, et eadem anima in his eſt numero quidem, priuſquã diuidantur, poſtqꝫ uero diuiſa ſunt, ſpecie, non autem amplius numero. nõ enim fieri poteſt, ut quæ in diuiſis ſubiectis ſunt, eæ ſint una numero. quod autẽ inſectorum partes utplurimum non uiuant, cauſam eſſe ferunt, quod quæ potentijs animæ ſubſeruiũt partes inſtrumẽtales haud habeãt, ut fortaſſe inteſtina, aut oculos, aut os, aut ſimilia, per quæ uirtus ea, quę in totum corpus defluit, ſuppeditatur. & eiuſdem ſpeciei ſunt inter ſe, & cum tota, inter ſe quidem ut eæ, quæ partibiles nõ ſunt, cum tota uero anima ueluti quæ diuiſibilis eſt, nã partes inſectorum, necnon plãtarum ſecum ipſæ ſunt eiuſdem ſpeciei. propterea quod animæ potentias minime ſeparabiles habẽt, ſed omnes in uno quoqꝫ potentia ſunt, hoc enim .i. inter ſe quidem, ut quę ſeparabiles non ſunt, cum tota aũt anima ſunt eiuſdem ſpeciei. ſ. ante quam fiat animalis diuiſio, cum ea autem hac de cauſa ſunt eiuſdem ſpeciei, quod eſt, ut totam partes ſimilares diuiſibilis, nãqꝫ ſimilarium diuiſorum partes cũ totis ſunt eiuſdem ſpeciei, diuiſibilis autem per accidens, quia cum diuiditur illud in quo eſt, ipſa etiam ſimul diuiditur. cũ igitur Ariſtoteles quibuſdam exemplis exercuiſſet rationem, plantarum uidelicet, & inſectorum, bene quidem ſuccedentem cõperijt. at quiſpiam fortaſſe dubitauerit, an i omnibus hic ſermo ſit uerus, in alijs nãqꝫ animalibus cerebrum uidetur cauſa ſenſus, & motus, etenim ſi quodpiam inijciatur i cerebrũ, id quidem immobile, atque inſenſibile animal facit, etiam ſi neruus, unde i reliquum corporis e cerebro motusq;, & ſenſus aduenit, diuidatur, eius quidem pars diuiſa ſuperior tota & mouetur, & ſentit, quæ uero inferior eſt omnino motuq;, & ſenſu caret. illud idẽ quoqꝫ, ſi in neruo fiat oppilatio, obuenire ſolet, præterea iræ ipſius generatio de ſanguine circum precordia cernitur eſſe: cupiditas uero aut ſimul cum hepate diſponitur, aut ex hepate ipſo oritur, ꝙ ſi potentiæ ipſæ in ſubiecto corpore eſſe hñt, neqꝫ tñ oẽs per totũ corpus procedere uidẽtur, neqꝫ enim uiſus, neqꝫ auditus, neqꝫ odoratus, neqꝫ guſtus per totum progrediuntur, uis ẽt concoquendi quaſdam ſibi particulas deſignatas habet, ad hæc ira non per totum procedit, & in reliquis ſimiliter dicendum eſt, quod omno neceſſarium eſt, ut unaquæqꝫ uirtus in illa parte ſedeat, in qua etiam operatur. ad hæc igitur ita dicunt, quod harum potentiarum partes hæ principia quidem ſunt, at non penitus in illis circunclusæ potentiæ ſunt, ſed ex illis in reliquum quoqꝫ corpus ueniunt, igitur totum corpus ſimul cum iracũdia, cum cupiditate diſponitur. ueruntamen hoc nõ ſufficit, nam quod quærimus, id dubiũ eſt, quod unaquæqꝫ animæ uis quandam ſibi partem corporis ſortita eſt, qua primum iuxta uirtutem animæ in ſe ſedentem operante, aut patiẽte, propter continuationem, coniunctionemqꝫ naturæ reliquũ quoqꝫ ſimul corpus afficitur. nunquid igitur, quod ad plantas, & inſecta pertinet, in ipſo manifeſto corpore anima habet eſſe, quare ſimul cum ſubiecto diuiditur: in reliquis uero animalibus uelut ea, quę in alio quodam ſubiecto ſpiritu eſt & ſecundum quandam aptitudinem reducet, cum priuata fuerit, ea aptitudine, quicquid diuiſum, aut tale aliquod paſſum fuerit, haud amplius animę opera admittet. ꝙ ſi ad hoc ut reluceat aptitudine indiget, id ſequitur, quod unaquæque eius pars maiorem cum potentia quadam animæ aptitudinem habens magis, uel ſola inter alias eluceat, & ex ea propter cõtinuationem in reliquum quoque corpus dimittitur: in ſpiritu quidem ſic ſe habent animales potentiæ, quemadmodum in arbore plãtales tot per totũ procedẽtes ſpiritũ.

Videtur autem & in plantis principium anima quædam eſſe: hęc enim ſola communis eſt & animalibus, & plantis.

Poſtquam eos, qui fuerunt ante ſe phyſicos improbauit ea de cauſa quod omni de anima non diſſeruerunt, hoc ipſe facit, deq; omni diſſerit. cum igitur in ſuperioribus dixerit & plantas eſſe animatas, in quibus cum diuiſæ ſunt, eſſe ſpeciem

tim eandem

tim eandem animam dicebat, ubi etiam refellit Orphei carmina, quæ nos ex uniuerſo animam latam reſpirare dicunt, idq; uerbis oſtendit impoſsibile eſſe plantis contingere, nūc quod anima eſt etiam in plantis huiuſce rei fidem facit, ex eo quod & plantis, & animalibus hæc potentia communis ē: nam ſi nutriendi, & augendi, & generandi uis in animalibus animalis potentia eſt, & eaſdem in plantis uirtutes eſſe uidemus, id patet quod illæ etiam ſunt animatæ. illud aūt ait, q̄d hæc enim ſola communis eſt, hoc ſignificat, quod hanc ſolā cum plantis animalia communicant.

Et hæc quidem ſeparatur a ſenſitiuo principio, ſenſum autem nihil ſine ipſa habet.

Ex hoc illud ait, plantale quidem principium ſine ſenſitiuo poteſt eſſe, ſed hoc non ſine illo, hoc autem dixit, non ueluti potentias utraq; anima ſeparabiles habeat, id enim paulo ante redarguit, uerum quod in quibus plantalis eſt, in ijs omnino non eſt ſenſus, in quibus autem ſenſus ineſt, in ijs plantalis eſt omnino, quod ſi fieri non poteſt, ut ſine plantali ſenſitiua ſit, id patet, quod ipſa quoque plantalis anima eſt, de hac autem ueluti potentia animali diſſeritur, ſuperius quidem quæſiuit qua nam parte animæ uitam habeamus, in ijs autem, quæ ſequentur in animatis ſecundum hanc ipſam potentiam uitam eſſe dicturus eſt. Quæ ergo à prioribus de anima tradita ſunt, hæc dicta ſufficiant.

IOANNIS PHILOPONI INTERPRETATIO IN SECVNDVM LIBRVM ARISTOTELIS DE ANIMA.

POSTQVAM In primo libro, quemadmodū in procemijs pollicitus fuerat Ariſtoteles, maiorum de anima opiniones expoſuit, et ibi, ſiquid ab eis non bene dictum fuit, argumētis falſum eſſe demonſtrans cōfutauit: reliquum eſt, ut quę ſua de anima ſit opinio, nunc exponat. In hoc igitur ſecundo Libro de potentijs animæ, quæ ſunt extra partem rationis, in tertio autem de ijs, quæ ſunt rationis participes, diſſerit: quamquam in hoc etiam rationalium, & in tertio irrationalium mētionem facit. in principio autem ueluti cōmunem animæ diffinitionem declarat, cum eam dicat eſſe entelechiam corporis naturalis organici potētia uitam habentis, quam diffinitionem, quicūq; uoluerunt animam rationis participem dicere immortalem, Philoſophi correptam impugnant dicentes eiuſmodi diffinitionem non eſſe omnis animæ, ſed ſolum plantali conuenire: nam, ſi entelechia perfectio eſt, & forma, & animā eſſe corporis entelechiam dicit, forma autem corporum iſeparabilis ipſa eſt, id patet, quod hic de ea, quæ nō ſeparatur à corporibus, ſermo eſt: ſola aūt ea plantalis eſt. Verum illi male putant. hæc enim diffinitio uere de omni anima data eſt, nam cum dixiſſet entelechiam eſſe animam, ſubintulit primam, nāq; entelechia alia eſt prima: & alia eſt ſecunda, prima quidem, inquit, ut ſcientia: ſecunda uero ut contemplatio. Dicit igitur entelechiam ut ſcientiam, non ut contemplationem, nam cū adſit anima, & ſomnus, & uigilantia eſt. proportionabile autem ſcientiæ ſomnus eſt, contēplationi uero uigilantia. Quare ſi entelechiam non uult eſſe aīam, quemadmodum ſcientiæ habitus eſt, propterea quod animal, ubicūq; uiuat, aīam ſemper habeat: neq; tamen ſecundum illam ſemper operetur, id quidem patet, quod ille de plantali ſola non loquitur. Plantalis enim non ſecundum ſcientiam, ſed ſecundum contemplationem ſpeculatur, ſemper enim plantalis anima per actum ſecundum, quod eſt ut cōtemplatio operatur: & id magis in ſomnis, ubi reliquæ animæ potentiæ quieſcunt: & ideo tunc maxime digeſtiones fiunt: Venereaq; ſæpenumero nos, etiam ſi nolumus, inuadunt. Quare magis & de rationis participe, deq; ea, quæ ratiōe uacat anima, hic ſermo fuerit, quam de plantali, nāq; animis hiſce, etiam ſi dormiamus, animati ſumus. in ſecundo enim habemus animā potentia, quod eſt actu primum, hoc autem eſt ut ſcientia, geometricum nāq; habitum geometra dormiens habet, contemplationem uero nequaquam. Item cum ipſe definiens dixiſſet animam eſſe entelechiam corporis naturalis organici potētia uitam habentis, ſubintulit. quantum ex diffinitione colligitur, neceſſe eſſe animam, uel aliquas partes eius, ſi partibilis ipſa ſit, à corpore ſeparari, de plantali, ſcilicet id enunciās. nam quid à corpore ſeparata nutriendi uis nutriet? aut ipſa augendi quid augebit? etenim quarūdam inquit ipſarū partium eſt entelechia. Deinde ſubiungit. uerūtamen aliquas eſſe partes nihil prohibet, ideo quod ullius corporis entelechiæ non ſunt. Quapropter intellectum quoq; complexus eſt, is enim neq; circa corpus operationes habet, neq; quo operetur, corpore utitur: quod quidem, ut dictum eſt aduerſatur illi, quoq; minus operetur, impedimento eſt, propterea que neceſſario ſeparabilis. deinde rurſus hæc adducit, adhuc autem non patet, an ſic entelechia corporis anima ſit, ut nauis gubernator. id autem manifeſtum eſt, quod hoc ipſe non dixiſſet, ſiquidem de plantali ſola ſermonem faceret. At fortaſſe ex his, q̄ dicta ſunt, aliquis contrario dubio fieri poſſet, nū tali definitione plantalis anima cōcludatur: nam ſi animam eſſe entelechiā dicit, nō ut contēplationē, ſed ut ſciētiam, plātalis aūt aīa entelechia eſt, nō ut ſcientia, ſed ut contēplatio. ſemper enim operatio in ſecundo eſt, quod actionem ſignificat, id patet quod animæ tali non cōuenit hæc diffinitio. Sic igitur ad hoc dicamus quod nihilominus in diffinitione plantalem complexus eſt, nam cum dixiſſet entelechiam ut ſciētiam, omnem animam complexus eſt, quod enim omnem conſequitur, & ſemper, id extulit, etenim quando rationalis anima operatur, & quæ ratione caret entelechia ut ſcientia diceretur, quod eſt ut habitus: quod quidem poteſtate ſecūdum eſt, actu uero primum. propterea quod omnis operatio ab ea, quæ ſe ſecundum habitum habet potentia, deſcendit: operans enim uidelicet geometra geometrica exercēdo habitum geometricum tenet, quem ſi non teneret, q̄uo per eū operaretur, quem non teneret? quapp ubi eſt operatio, ibi quoq; penitus habitus eſt. at non contra ubi habitus, ibi operatio eſt. nam geometra dormiens (ut ſæpe iam dixi) habitum quidem geometricum tenet, at operationem non habet, quod ſi latius habitus ſe habet, q̄ operatio, ſemp enim, & omnes habentes conſequitur, merito cum uellet omnis animæ, quomodocūq; ſe haberet, ſiue uidelicet operaretur ſiue non, definitionem dare, uſus eſt ea, quæ & ſemper, & omnes conſequeretur: ſcilicet entelechia ut ſcientia. Quemadmodum igitur de operante rationali anima dicens, irrationalem quoq; complectitur, hoc modo plantalem non prætermittit, nam quod plātali ſemper ineſt, operationem dico, illud alijs eſt aliquando. at ſane potentia ſecunda, quæ eſt in habitu, omnibus adeſt, & ſemper. præterea ipſe in dictione omnis animæ eſſe redditā rationem uult, quod inquit ſi cōmune quoddam in omnem animam dicere oporteat, id erit entelechia prima, ſermonemq; in omnem protendit, oſtenditq; non eſſe ut diffinitionem, cum dicat, ſi quoddam. ſic igitur ſit hoc ordinatum. In his autem quærere dignum eſt, q̄d ita, cum ipſe id dixerit in prior ſermone (at cauti ſimus, ne lateat utrum unus de ea ſit ſermo, ueluti de animali, an alius de unoquoq; ut de equo, cane, homine) quid ita inquā hic oīs animæ unam diffinitionem aſsignet? ad hoc igitur dicimus quā maxime nō eſſe diffinitionem datam. nam ſi animæ, inquantū animæ non eſt cōe genus, nam certe ut ſubſtantiæ eſt cōe quoddam genus, uidelicet ſubſtantia, ueluti nec indiuiduorum eſt, inquantum indiuidua ſunt, eſt quidem cōmune quoddam genus animæ, animatum particulari non, uel ſpecie, differentiam nec eſt omnium quidem communis

quædam ſpecies, ueluti quæ ſolo numero differunt, quemadmodum eſt animalium in his quæ ſpecie differunt cõmune quoddam genus, ſcilicet animal ſimpliciter, et hominum communis quædam ſpecies eſt, homo ſimpliciter, omnis autem diffinitio genus habet, non igitur omnis animæ ſimpliciter dare diffinitionem, ſed deſcriptionẽ poſſumus. quare hęc ratio quæ de omni anima tradita eſt, diſcriptio eſt, non diffinitio, prætereea ipſa diſcriptio non eſt proprie una, nãq; æquocarum rerum animarum per æquiuocas uoces deſcriptionem reddidit, æquiuoca autem uoce quidem unum quoddam ſunt, ſignificatione uero plura, ipſe autem dicit in Topicis poſſibile eſſe æquiuocorum per uoces æquiuocas unam diffinitionem, uel deſcriptionem dari, dicimus enim cibum ſanum, & medicinam ſanam, ſimiliter phlebotomiã, & exercitationem ſanam dicimus, & urinas, & pulſum ſanum. horum igitur, cum ſint æquiuoca, poſſumus inquit unam per uoces æquiuocas diffinitionem dare dicentes illud eſſe ſanũ quod ad ſanitatem bene ſe habet, hoc autem quod ad ſanitatem bene ſe habet, æquiuocum eſt, uel eo quod ſanitatem facit, uel ſignificat, uel cõſeruat. quod ſi communi proponamus id, quod unicuiq; priuatim ineſt, tunc uniuſcuiuſq; priuatim diffinitio ſit, uidelicet bene ſe habens ad ſanitatem ẽ, ut conſeruet ipſam, uelut exercitatio, aut ut ſignificet, uelut urinæ faciunt, aut arteriarũ pulſus, aut ut faciat, ueluti cibus; Quapropter uoce quidem una eſt hæc diffinitio, bene ſe habens ad ſanitatem, ſignificatione uero plures. hoc igitur modo neq; aſſignata animarum deſcriptio, cum ſit æquiuoca, una erit, uerum plures. entelechia enim de forma ſeparabili, & de ea, quæ non ſeparatur, dicitur, nã gubernator quoq; nauis perfectio eſt, & forma carnis perfectio ẽ corporis ipſius carnis. uerum cum ſit à nauigio ſeparabilis gubernator, ſolam, quæ nauigij perfectio eſt, operationem ſuam tenet forma uero carnis, & uniuerſaliter formæ quæ ſunt in materia ſuorum ſubiectorum perfectiuæ ſunt, ſic igitur & in animabus, anima quidem plantalis & ea, quæ ratione caret, cum ſubſtantiam ab ſubiecto habeant inſeparabilẽ, & quæ ſine ſubiecto nihil operari queat, ipſam quidem ſubſtantiã habent, quæ ipſius ſubiecti perfectio eſt, at ſanè rationalis anima non ſubſtantia, ſed operatione ſola perficit animal, uoluntate enim ſua utens anima irrationali uelut inſtrumentorijs modis ipſum mouet. præterea in animis eſt & prius, & poſterius, namq; ubi rationalis eſt, ibi quoque ſunt reliq̃, neq; id ſanè conuertitur, in quibus autem priua eſt, & poſteriua, horum non eſt communiter pręđicatum genus, non igitur animarum commune quoddam genus eſt, uerum ſunt æquiuocæ, uelut ea, quæ ab uno, & ad unum ſunt. Dixi autem rationalem non eſſe ſine alijs, ad hoc uidelicet animal mortale deſpiciens, quoniam quãium in ſubſtantia propria ſua anima & ante animalia, quæ ratione carent, & poſt eſſe per ſe poteſt, at ia ſermo de anima eſt, quæ ſunt in hiſce animalibus, quæ morti obnoxia ſunt. quare ſi animæ ſunt æquiuocæ, diffinitio quoq; animarum tradita eſt æquiuoca, neq; propterea una eſt, unde & ipſe cum ſciret impoſſibile eſſe proprie unam animæ diffinitionem aſſignata hac ipſa diffinitione dixit ſi quoddam commune in omnem animam dicere oporteat. At quiſpiam fortaſſe ex his, quæ dicta ſunt illud quæſiuerit, quid ita, ſi una omnis animæ diffinitio dari non poteſt, de ijs, qui fuerunt ante ſe, conqueſtus eſt Ariſtoteles, quod non de omni anima diſſeruerunt? Dico igitur primum quod illi facere poterant, ut ipſe fecit, de omni ſcilicet, ſi non diffinitionem, ſaltem communem quandam deſcriptionem redderet: deinde non hoc eos accuſat, quod unã omnis animæ definitionem non aſſignauerint, uerum quia de omni, quæ cuiuſque eſſent propria, minime diſſertarunt, quod quidem ipſe facit, nam poſt traditam communem rationem priuatim de unaquaq; diſſeret, & de ipſis eo, quo dubitauit modo, docebit. etenim cum uelit de ea, quæ eſt extra partem rationa, explicare, de obiectis primum diſputat, ueluti de ſenſu doctrinam daturus, prius de ſenſibilibus ſermonem facit, & de uiſu dicturus de uiſibilibus prius loquitur, neq; ante de nutriendi ui diſſerit, quam de nutrimentis tractauerit, de alijs quoq; ſimili modo. deinde ſic ad operationes tranſit, & inde ad illas potentias, quæ eas ipſas operationes faciunt.

QVONIAM autem ea quæ de anima tradita ſunt ab aliis, inquantum unuſquiſque enunciauit, prius dictum eſt.

HINC (ut iam dixi) opinionem ſuam de anima exorditur, & primum quendam de omni anima communem ſermonem tradere uult, at prius ea, quæ in cõprehenſionem ipſius diffinitionis conferunt exponit, nam, cum uelit animæ genus accipere ad diffinitionis redditionem, idq; magis quod generi proportionabile eſt, nãq; etiã dictis de cauſis diffinitio diffinitioni proportionabilis eſt: primum merito omnium, quæcunq; ſunt in decem prædicamenta diuiſionem facit. Cum ſit enim ex his quæ ſunt anima, eã ſub uno horum prædicamentorum eſſe neceſſe ẽ. quod igitur anima non eſt accidens, id patet, nec quidẽ quantitas eſt, hoc enim in ſermonibus contra Timæum demonſtrauit oſtendendo nullo modo fieri poſſe, ut anima magnitudo ſit. Præterea contra Xenocratem eam eſſe numerum impoſſibile eſſe declarauit. Quare neq; ut cõtinua, neq; ut diſcreta q̃titas erit, neq; ꝓpterea penitus q̃titas, ꝙ aũt non ſit qualitas, id oſtendit in q̃bus eã nõ eẽ Harmoniã diſputat, argumẽtis enim eiſdẽ eã oĩno qualitatem non eſſe comprobat, ꝙ ſi neq; qualitas, neq; quantitas eſt multo minus ex alijs accidentibus erit, reliqua enim ſunt ex his, id ergo relinquitur, ut ſit ſubſtantia. Quod ergo anima ſubſtantia eſt, ideo rurſus ſubſtantiam in ſimplicem, & compoſitam diuidit, atq; adhuc ſimplicem in formam, & materiam. Cum igitur ſit ſubſtantia triplex, ſubſtantia maxime corpora uidentur eſſe, præcipue autem ut ad homines multos, horum enim maxime cognitionem habent, corporum uero maxime ſubſtãtiæ ſunt corpora naturalia, diſtinguendo ſcilicet ab artificioſe factis, uel etiã mathematicis corporibus. fortaſſe autem corpora artificioſe facta appellat ea, quibus ab artifice formæ quædam inductæ ſunt, ut eſt abaculus, & ſolium, neq; enim corpus aliquod ẽ inquantum corpus artificioſum. cum autem naturalia corpora compoſita, ex forma, & materia componantur, in his forma magis ſubſtantia eſt, hoc enim & eſt, & dicitur compoſitum per ipſam formam, nam cum ſit una, et communis materia, diſcretio, & eſſentialis unio, quæ ſit in unoquoq; ex formis eſt. ex hac igitur diuiſione inuenimus corpora naturalia magis eſſe ſubſtantiam, & in his magis formam, quã materiam. hinc igitur quærendum eſt, in quo nam horum ueluti genere anima ponẽda ſit, utrum compoſita quædam ſubſtãtia (idem ac ſi dicam corpus naturale) ſit, an ſimplex? q̃d ſi ſimplex, forma ne, an materia? poſthac igitur, ut ex manifeſtioribus hoc inueniat, inquiſitiõis principium facit, in quo autem magis anima manifeſtatur, id eſt animatum, animatum uero, quia uiuit, animatum dicitur. Corporum igitur inquit naturalium, alia quidem uitam habẽt, & ea animata uocamus, alia uero uita carent: quapropter in corporibus naturalibus uitam habentibus animam contemplantur, hancq; ipſam uitam uocamus animã, neq; enim corpus ipſum animam dicimus, nam corpus, poſtquã uita abijt, nihilominus corpus eſt, nec uiuit amplius, nec anima dicitur. Quare anima in habentibus uitam non corpus, uerum uita eſt: propter quam ea animata dicuntur, quæ igitur corpora uiuunt, ea compoſita ſunt ex corpore, & uita, quæ in ipſis eſt, quamque uocamus animam, ex anima igitur, & corpore animatum compoſitum eſt, atqui ſubſtantia omnis ex forma, & materia compoſita eſt, igitur animatum cum ſit ex anima, & corpore, alterum quidem ut materiam, alterum uero ut formam habebit. Quod ſi forma continua eſt, & finis materiæ cauſa, & hoc idem anima corpori, eſt

pori, eſt

pori eſt, namque ea egreſſa corpus ipſum diffluit, & putreſcit: forma quidem corporis erit anima, materia uero corpus ipſum. quod autem anima ſit corpori cauſa, ut ſit, patet ex eo, quod animata hac ipſa re notantur, & inde habent, ut ſint, unde etiam conſuetudo eſt, ut anima priuata corpora, quãquam uel poſt animæ ſeparationem corpora ſunt, nihilominus dicitur, Abijt, nec eſt amplius Admeti uxor. Quare ſi compoſita animata ex anima, & corpore cõſtant. omne autem compoſitum eſt ex forma, & materia, et quod in ijs continuum eſt, & eſſentiæ cauſa, forma eſt, & anima in animatis talis eſt, id ſequitur, ut anima ſit forma. Sic igitur animam eſſe ſubſtantiam ſecundum formam inuenit, quam quidem formam uocat entelechiam ab ἓν, qđ eſt unum, & τέλειον perfectum, & συνέχειν continere, id eſt quod unum perfectum contineat, etenim unionis, & perfectionis materiæ forma cauſa eſt. quia etiam ſubiecti perfectionis cauſa eſt, & ipſum continet. aſſignat igitur hinc animæ diffinitionem dicens eſſe eam entelechiam: ſcilicet formam, & perfectionem. at cuius? huiuſce corporis naturalis. hoc propterea dicit ut ab arte factis corporibus, & ab accidentibus diſtinguat. Deinde quoniam lapis quoque corpus eſt naturale, & huius forma entelechia, quemadmodũ omnia quoq; anima carentia ſe habent, ideo adiecit, potentia uitam habentis, ea de cauſa, ut ab inanimis, ab mortuis corporibus, & à ſemine ſeparet: neq; enim ex inanimis aliquid potentia uitam habet. neq; corpus mortuum, neq; ſemen, neq; etiam in utero infantulus, ſi nondum uitæ inſtrumenta parata ſint. in proceſſu autem literæ in idem deducit uitalibus organis inſtrui: cum potentia uitam habere, adeo ut ꝙ una re hac uerborum ſerie uti liceat potentia: ſcilicet uitam habet, & organis inſtructum eſſe, non igitur mortuum potentia uitam habet. nam licet organis inſtructum uideatur nihilominus (ut ipſe ait) eius partes æquiuocæ ſunt. etenim ſic mortui manus dicitur, ut lapidea, quia non manus officium facit, neq; ipſum ſemen potentia habet uitam, nãque quia organa nondum obtinet, id haud eſt idoneum ut ex anima uitam ſuſcipiat. Verũtamen ſemen ipſum, uel infantulus in utero non organis perfecte inſtructus potentia uitam habere dicetur: habens enim uitam potentia fieri poteſt. at ipſum perfectum, quodq; iam uitam ſuſceperit, illud habere uitam potentia dicit. quomodo igitur potentia, & non actu? Quoniam quatenus in ſuiipſius natura ſine uita eſt, aptumq; ſolum ad ſuſcipiendam uitam, ſecundum autem potentia id eſt, quod habet habitum, nãque per ſe habitum tenet ut uiuum fieri poſſit: & ſi ſemper ab anima, donec adſit, uiuificari poteſt, ut enim iam diximus, quæ ſecundum habent actu, quod eſt in contemplatio, ea habitura habent. Quare etſi ſemper corpus uiuum ſit, haud abſurdum eſt, quantum in eius natura eſt id dicere, quod potentia uitam habeat: etenim patet ipſum, cum potentiam habeat, unde poſſit uiuum fieri, ita fieri uiuum. nam ſi ex ſe non habere potentiam, non quidem uiuum fieret. hoc autem, quod de potentia ſignificatum hic eſt, idem dixit in libro de interpretatione, ubi ipſum poſſibile diuidit: poſſibile enim inquit non ſimpliciter dicitur: ſed hoc quidem, uelut actu exiſtat, ut poſſibile eſt ire, quia uadit, idq; omnino poſſibile eſſe ait, quod iam in actu eſt. ſecundum hoc igitur id dictum eſt, & potentia uitam habentis. Dubitauerit autem fortaſſe quiſpiam cum ſit anima ſecundum formam ſubſtantia, quid ita non eſſe commune aliquod genus animę dicamus? commune enim animarum genus eſſe ſubſtantiam, aut quid ita omnino entelechiam eſſe æquiuocam? quid ita inſuper, cum regula recta dicat, in quibus eſt prius & poſterius: horum communiter prædicatum non eſt genus, & cum prius & poſterius in animis ſit, ipſarum tamen communiter prædicatum genus eſt, omnis nãq; anima ſecundum formam, quam entelechiam uocat, ſubſtantia eſt. quod igitur non ſimiliter omnis anima ſubiecti ſibi corporis entelechia eſt, id iam abſoluimus, propterea quod, etſi anima rationalis entelechia corporis dicitur, actu tamen ſolum corporis eſt entelechia, non ſubſtantia, quemadmodum ſunt aliæ. Verum ſiquidẽ genus ipſarum ſubſtantia eſt, & ſubſtantia quidem ſecundum formam, nonne hoc dubium regula uniuerſalis ſoluiſſe uidetur? ad hæc igitur reſpondeo, quod cum in quibus eſt prius, & poſterius, horum non eſſe communiter prædicatũ genus dicimus communiter prædicatum, non quoduis accipimus, uerum illud, quod continuare circumplectitur, nãq; eſt ẽt animal lapideum, uelut equus, & æreum, uel ligneum, atq; ideo eſt illi animal prædicatum, uel equus non illi ut genus prædicatur, nihil autem hæc ipſa genera communia ꝑdicata remotiora habere prohibet: corpus igitur & ſubſtantia ut genus equi lapidei & lignei prædicatur, idemq; in omnibus. Sic igitur & in animis, genus quidem ipſarũ eſſe ſubſtantiam nihil prohibet. at ſanè quod ipſas continuare complectatur commune quoddã genus non habent, neq; enim anima, uelut ipſarum genus prædicatur, neq; entelechia. nã quemadmodum dixi, entelechię: partim quidem ſubſtantia ipſa ſunt corporis, partim uero operatione ſola: non igitur ſimiles omnes entelechiæ ſunt, in ipſis igitur eſt prius, & poſterius.

Nunc ut ab initio rurſum redeamus tentantes diffinire quid eſt anima, & quænã ſit eius maxime communis ratio, Dicimus quidem unum quoddã genus eorum, quæ ſunt, eſſe ſubſtantiam.

Nam poſtquã, ea, quæ prius ab antiquis dicta ſunt enarrauit, aliud orationis principium facit, ac illa quæ ſibi uidentur exponit.

Huius autem aliud quidem ut materia, quod ſane per ſe non eſt hoc aliquid, aliud uero formam & ſpeciem ſecundum quam iam dicitur hoc aliquid, & tertium, quod ex his conficitur.

Hoc aliquid hoc in loco Ariſtoteli formam ſignificat, in prædicamentis enim eſt indiuiduum. ſubſtantia enim, inq̃t, omnis hoc aliquid ſignificare uidetur, quod igitur unicuiq; eſt eſſe, & dici, uelut hominem, equum, ſecundum formam id eſt, nam communiter omnibus materia ſubſtrata ẽ. ideo dicit ſubſtantiam ſecũdum materiam per ſe nullam eſſe formam, quia neq; per ſe ſubſiſtit. Verum ſemper quadam cũ forma materiam contemplamur, per quam formam deinceps unumquodq; denominationem habet: nam per quod ab unoquoq; aliorum differt, illud habet à forma. poteſtate autem materia eſt, nihil enim formarum per ſe materia eſt. Verum poteſtate omnes, neq; enim id, nec abſolute quidẽ, quod eſt alicuius ſuſceptiuum, illius materia eſt, ut in magis proximis materijs uidere eſt, nunquam enim (ut ita dicam) fictilium inſtrumentorum lapides materia erunt, quoniam non id habent à natura tributum, ut horum formam ſuſcipiant, neq; id, quod non amplius poteſt, quia eandem obtinet formam, regula enim non fiet, neq; ſuiipſius materia: neque conſimilium formarum, quia iam ſpeciem actu habet, igitur prima poteſtate ſolum conſideratur, unaquæq; autẽ proximarum poteſtate ſolum eſt illa forma, cuius eſt.

Eſt autem materia quidem potentia, forma uero entelechia.

Non dixit entelechia per ablatiuum caſum, ſed per nominatiuum, nam poſtquam materia ipſa formam ſumpſerit, entelechia eſſe dicitur, & hoc utrunque ſimul eſt, ſed ſane forma per ſe entelechia eſt. oppoſuit autem potentiæ entelechiam, quia imperfecta potentia eſt: entelechia uero ipſa perfectio, nãque in perfectione ſignificat ipſum eſſe, in quo autem unumquodq; habet eſſe, in eo quoq; propriam habet perfectionem, ſed unumquodq; ſecundum formam ſuam habet eſſe, igitur uniuſcuiuſque perfectio ſua ipſius forma eſt. ꝙ ſi perfectionis eſt forma, & perfectio ipſa eſt entelechia decenter quidem formæ nomen in nomen entelechiæ tranſmutat. ꝙ ſi uniuerſe forma eſt, forma autem anima, id quidem ſequitur quòd anima eſt entelechia, neq; uero ſolum ut nunc loquimur, formam dicit entelechiam, ſed etiam pro figura hoc nomine utitur. etenim de utriſque

In naturali differuit, nam ſtatuæ figura, eius perfectio eſt. fortaſſe autem entelechiæ nomen pro forma aſſumpſit ideo quòd formæ nomen in accidentia quoque fertur, ueluti cum dico Socratem forma eſſe ſimum, uentre elato. ſed hęc non ſunt Socratis perfectio, uerum ſic illi acciderunt.

Et hæc duobus modis, altera quidem ut ſcientia, altera uero ut contemplatio.

In duas partes entelechiam diuidit, alteram ſecũdum habitum, alteram ſecundum operationem dicit. hoc autem facit, quod ſibi entelechiæ diuiſio ad diffinitionis aſſignationẽ utilis eſt, cum ſit enim duplex entelechia, altera quæ eſt ſecũdum habitum quæ quoq; & tempore, & natura prima eſt. altera, quæ eſt ſecundum eam, quæ ab hac eſt, operationẽ, inueniet animam (ueluti iam diximus) eſſe entelechiam primam. ſecunda enim quæ ut cõtemplatio eſt, à prima ut ſubſtantia ſit habet, nam contemplatio p ſe ſubſtantia non eſt.

Subſtantiæ aũt maxime eſſe uidentur corpora, & horum naturalia, ea enim ſunt aliorũ principia.

In tria ſubſtantia diuidens in materiam, in formam, & in utrũq; ſimul, quod eſt naturale corpus, ex hoc (ut iam dixi) uelut à magis manifeſto doctrinam tradere incipit, ex hoc enim rurſus inueniet. quod anima ſubſtantia eſt, & qualis ſubſtantia item ſit, hæc igitur inquit maxime ſubſtantia uidentur eſſe, plerq; enim materiamq;, & formã nõ cognouerunt, at ſimul utrãq; ſolũ ſciunt, eo igitur accepto quod corpora ſubſtantia maxime uidentur, & horum magis quæ naturalia ſunt, diſtinguens uidelicet à mathematicis, & artificioſis corporibus, huius rei cauſam addit, Quia, inquit, naturalia aliorum principia ſunt, nam tum mathematicorum, tum arte factorum corporum conſtructio ſunt, unumquodque enim illorum naturale corpus habet ſubiectum, namque a baculo, quod eſt artificioſum corpus, lignum, quod eſt naturale, ſubiectum eſt.

Sed naturalium alia quidem habent uitam, alia uero non habent.

Poſtquam id accepit, quod naturale corpus maxime ſubſtantia eſt, hoc ipſum in animatum, & in id, quod animam non habet diuidit, & id oſtendit, ꝙ anima ſubſtantia eſt. nã ſi naturale corpus ex materia, & forma ſubſtantia conſtans utrunq; ſimul eſt, & naturale animatum eſt, id ſequitur qđ ex forma, & materia eſt. Verũtamen ex prima materia, & forma ſimplicia corpora dicimus eſſe, & hæc ex magis proxima, corporis materia, & aiæ forma. ꝙ ſi forma ſuba ẽ, igitur & anima. & ſi forma quædam ſubſtantia ſimplex eſt, igitur & anima ſubſtantia ſimplex, aia inquam ſm formã.

Vitam autem dicimus nutricationem per ſe, & accretionem, & decretionem. Quare omne corpus naturale particeps uitæ, ſubſtãtia quidem erit, ſubſtantia uero ſicut compoſita.

Diuiſis corporibus naturalibus in uitam habentia, & nõ habẽtia, deinceps quidnam ſit uita diffinit. ex hoc enim quæ uitam habent cognoſcenda ſunt. per ſe autem inquit nutricationem, & accretionem, quoniam additio uidetur eſſe accretio, ut ſi aquæ addatur aqua, quæ tamen accretio non eſt per ſe, uerum per aliud additum, nutriri etiam, atque augeri ignis uideri poteſt, cum tamen uitam non habeat, quod quidem nequaquam uerum eſt, ea enim per ſe nutriuntur, quæcunq; habent inſtrumenta, per quæ nutrimentũ ſuſcipiunt, quibuſq; ex nutricatione additioq;, & incremẽtum in omni parte fit, ignis uero, & aqua, & alia iſtius modi non p inſtrumenta ſuſcipiunt, nec in omni parte accretionem faciunt. p̃terea in igne generatio magis, & corruptio conſideratur, cũ quod augetur manere oporteat. uerum de hiſce in libro de generatione, & corruptione diligenter dictum eſt. hinc autem colligant in uentre non eſſe animal, nam ſi uita eſt nutritio per ſe, & incrementum, & decretio, idq; eſt per inſtrumenta propria, quod uita eſt, infantulus autem in utero nõ per inſtrumenta propria nutritur, dico autem per os, nõ eſt igitur cũ nõ uiuat, animal, nutritur autem umbilico per cingulum, quod à matre recipit. uerum hiſce inſtando reſpondere poſſumus, quod & fœtus in utero per ſe nutritur, nam ſi augetur, patet quod etiam nutritur, manifeſtumq; eſt eam non eſſe additionem, non enim os oſſi apponitur, neq; carni caro, ſed à matre nutricatio præparatur, quemadmodum quoq; nobis panem piſtores nutritionem parant. at præterea puerulis præmanſum cibum matres preæparãt, hoc igitur modo & in embryone accidit. ſecũda enim quędam nutritionis præparatio eſt, quæ ex matris natura procedit, at etiam per inſtrumenta propria nutritur. nãq;, & ſi non per os, quod in eo tamen primum eſt, uenter digeris, tranſmittitq; ad hepar, hepar uero in unãquãq; partem per uenas. & ſic in unaquaq; nutrimentum ſubiectæ ſubſtantiæ aſſimilatur, ſed hæc in animalibus perfectis accidere ſolent. Item aliter. ſi p̃fectiſſimis aialibus in loco motus adeſt, manifeſteq; in utero fœtus motu locali mouent̃, id ſeq̃t qđ in quoq; aialia ſunt. Verũ q hæc oĩa ꝯfutare q̃runt, id cõtra aſtruũt, dicẽtes ſi nihil quicq; fruſtra natura facit, neq; aliquod imperfectum, quod ſibi nequaquam ſufficere poſſit, quid nam, ſiquidem perfectum erat animal, adhuc ipſum in uentre natura continet? non ne id patet quod adhuc imperfectum eſt? eoq; tendit ut ſit animal? nondum autem eſt. ꝙ ſi erat animal, qđ ita non præbuit illi per quæ uiueret inſtrumenta perfecta, ut poſ? Verum nos poſſumus ad hoc contra reſpondere, quod ueluti, cum iam genitum eſt animal, & adhuc firmitate roboreq; inſtrumentorum indigeat, operari perfectas animalis operationes minime poteſt, hoc modo quoq; exiſtens in utero, ex quo omne corpus cum tempore ſuam ipſius perfectionem conſequitur, maior ẽt indiget auxilio, & propterea quod animalis formam ſuſcepit in utero conſeruatur, quod adhuc ſanè (ut dixi) magis inſtrumenti, cuſtodia, & cura indigeat: preterea ſi quiſpiam ad operationes perfectiſſimas reſpiciat, nec puerulum quidem dixerit animal, niſi pubes fuerit, & iam deinceps generatiuas operatiões operatus fuerit, ſed eum, qui ſe ita habeat, animal ſolum dicere abſurdũ eſt. Verum fortaſſe, quæ dicta ſunt, minime neceſſaria ſunt, neq; enim, etſi per ſe nutritur, iam eſt animal, quia non eſt idem uiuens, & animal, uigere enim, & uiuere ipſum dicemus, at animal nondum. nam plantæ quoq; ipſæ per ſe nutriuntur, neq; tamen animalia ſunt. at neq; quod ſenſus ſit particeps ideo iam eſt animal, quæ igitur ſolum tactum participant, ea nõ ſunt animalia, quæ enim media ſunt inter ſenſibilia, & uegetabilia, ea tactus cõſortia ſunt, alioqui animalium maxime proprium eſt, ut tota per ſe tota de loco ad locum tranſeant, quod infantulis in utero non adeſt, nanq; utero coniuncti, & colligati ſunt ueluti ſint eius pars, mouenturq; ut plantanimes. quid autem uere, ſiquidem perfecte compoſuerat animal, natura ſic in uentre continuit citem aliter, ſi operationis inſtituto hac uia progreditur, ut ab imperfectioribus ad magis perfecta tendat, neq; aliter uitæ ſuperiores adueniunt, niſi quæ ſunt inferiores præextiterint, huiuſce autem rei ordo ſic ſe habet, ut primum ſit quod anima caret, deinde plantalis uita ſequatur, tertio loco ſit eorum, quæ commode plantanima dicimus, quarto eorum, quæ ſunt extra partem rationis, ultima uero ſit rationalium uita. quomodo igitur hoc ordine conſtitutionis natura utatur cõſiderare oportet, nam poſtquam ſemen condenſatum eſt, illud quod ſimul ſtat inanimatum quoddam eſt, deinde (ut ita dicam) organizatum primo plantæ ſimile eſt, adhuc tamẽ extra partem ſenſus, paulopoſt autem cum proceſſerit, & aſſumpſerit ſenſumq;, & tactum, & motum, tunc plantanimi ſimile in ſui principio utero coniunctum eſt, ut circũ poſitis conchis, teſtisúe, aut lapidibus plantanimes hærent, atq; hoc donec partu emittatur in lucem. tũc igitur in aĩalia perfecta euadunt, motuq; de loco ad locum mouentur, alũturq; proprijs inſtrumentis, ore ſcilicet, & talibus, & omnibus ſenſibus agũt, tandem autem (ſi de hominibus dicatur) uitam rationis participem ſuſcipiunt, cum prius extra rationem uitam ducant. ꝙ ſi primo uitæ tempore non generant, non ideo non ſunt animalia, neq; enim omne animal generat, multa

rat, multa

erat, multa enim ex putrefactione naſcuntur, quæ quidem generandi potentiam non habent, & nihilominus animalia ſunt, at etiam muli & quæcunq; ex diuerſarum ſpecierum combinatione naſcuntur, animalia quidem ſunt, generandi uero potentiam non habent, non enim animalium generare proprium eſt, ſed uti motuq; & ſenſu. quod autem nō ſit animal in uentre, hinc illud patet, nam ſi animal eſt ſubſtantia animata ſenſitiua, uidelicet nata ut ſentiat, ſi eſſet animal id oporteret, ut priuſquam uel perfecto, uel immaturo partu ederetur, per ſenſus ageret, quod quidem minime facit, ergo non erat animal.

Quia aūt corpus eſt, tale ſcilicet habens uitam, non qdem erit ipſum corpus anima, non enim eſt eorum, quæ ſunt ſuper ſubiecto corpus, uerū magis eſt ut ſubiectū, & materia. neceſſe eſt igitur animam ſubſtātiam eſſe, ut formam corporis naturalis potentia uitam habentis, ſubſtantia autē eſt entelechia, talis igitur corporis eſt entelechia. ipſa autem dicitur bifariam, altera quidem ut ſcientia, altera uero ut contemplatio. patet igiẗ quod ut ſciētia eſt, cum enim adſit anima, ſomnus, & uigilia ē, et reſpondet quidem uigilia contemplationi, ſomnus uero habitui ſine operatione.

Quod ait ex his hoc eſt. quia corpus habens uitā corpus eſt, & tale corpus, quod eſt, ac ſi dicat compoſitum ex corpore, & uita, quæ uita anima eſt, neceſſe eſt hoc quidem aliquid horum eſſe materiam, aliud uero formam, quod oſtendit hoc modo. quod enim inquit, animatum corpus tale corpus eſt, ac ſi diceret, hoc quidem ſubiectū eſt, illud uero eſt in ſubiecto: corpus enim ſubijcitur, in ſubiecto autē hoc tale eſt, ſubiectum uero non erit anima, quod eſt ac ſi dicatur materia. hoc autem declarauit dicendo non quidem corpus erit, pro ſubiecto ſcilicet accepta aīa, corpore uero pro materia, nāq; hæc ſubiecti, materiæq; habet ordinem. deinde cauſam ſubijcit, quid ita ſubiectum non ſit anima. nō enim inquit ſuper ſubiecto corpus eſt, ſuper ſubiecto dicens, pro in ſubiecto, quod formam non eſſe ſignificat: nam quod in ſubiecto eſt forma eſt, non ſubiectum. ſubijcitur autem corpus, dicimus enī corpus eſſe tale. Quapropter in ordine ſubiecti corpus eſt. ex hoc autem quod ait, uidelicet nō erit animæ ipſum corpus, pro ſubiecto corpus accepit, unde ſubinfert nō enim eorum, quæ de ſubiecto ſunt corpus eſt, nam ſi ipſum corpus eſſet anima, uidelicet ſi aīa eſſet ſubiectum, corpus quidem in ſubiecto eſſet. quod ſi ipſum corpus non eſt in ſubiecto, non quidem fuerit anima ſubiectum, quod ipſe dixit, nō quidem erit anima ipſum corpus, horum nāq; duorum neceſſe eſt alterum quidem ſubiectum, alterū uero formam. ſed hoc in loco quidam quorū unus eſt Alexander, ſibi perſuaſerunt ipſum dicere, q̄ anima nō eſt corpus, hac de cauſa, inquit Alexander, quod non eſſe corpus oſtendit, ſimul non eſſe ſubiectum declarat, uerum res non ita ſe habet, haud enim nunc eſt Ariſtotelis propoſitum demonſtrare quod anima non eſt corpus, ſed q̄d incorporea, nāq; in ijs, quæ deinceps ſequūtur illud explicat, uel nunc quoq; demonſtratum id eſt, quibus eam non eſſe magnitudinē declarauit. nam ſi magnitudo non eſt, id ſequitur q̄d neq; corpus eſt, nam corpus magnitudo ſuperat. præterea nunc demonſtratum id eſt, quod aīa forma eſt, nō materia, quodq; corpus ſubiectū eſt, & materia, deinde ex additione articuli id patet, non enim dixit non quidem corpus erit aīa, ſed ipſum corpus, nam qui adponitur articulus cuiuſdam diffiniti declaratiuus eſt, anima uero oīno incorporea eſt. uerum (quēadmodum diximus) corpus ipſum ſubiectū materiamq; declarat. ex his autem patet quod anima forma eſt, quo enim differunt inuicem ea, quæ ſunt eiuſdem generis, illud eſt horum forma: corpora autem cum ſint animato generis eiuſdem differūt inter ſe, aīa igitur animatorum forma eſt, cum enim adſit anima ſomnuſq; & uigilia eſt, poſtq̄ diuiſit entelechia in primā, & in ſecundā, uidelicet in habitū, et in operationem ex habitu, dixitq; aīam ſic eſſe entelechiam, ut ſciam manifeſte ſatis ſuperq; huiuſce rei demōſtrationes extulit, p ſomnum. ſ. & uigiliā, quod idē eſt, ac ſi diceret aīam operari & nō operari, operatio. n. uigilia, cōtrariū uero operationis ſomnus ē, cū nihilominus habeamus in utroq; aīam. Cām autem tranſumptionis de forma in entelechiam Alexander pulcherrime conſiderauit. nāq; ait, q̄m neceſſe erat diffinire utrum dicere oporteat aīal ex operationibus, quæ ſm aīam fiunt, an ex eo, quod operari poſſit, quorū quidem poſſe primum eſt, operari uero ſecūdum. quodq; primo, & ſecundo ad diffinitionem uſurus erat, abſurdumq; eſt in forma primum & ſecundū dicere, nāq; una eſt uniuſcuiuſq; forma, ꝑpterea in entelechiā, & perfectionem formam tranſumpſit, neq; enim perfectionē aliam primā, aliam ſecūdā dicere abſonum ab rōne eſt, hæc igitur inquit, cauſa tranſumptionis eſt, formæ aūt & entelechiæ differentia inquit eſt, quod oīs quidem forma entelechia ē, at non oīs entelechia eſt forma. nam quæ ab habitu eſt operatio entelechia quidem eſt, non tamē & forma. quapropter entelechia ſe latius habet, q̄ forma, forma aūt uidelicet ſubaudiendū ſubſtantialis, non ꝑ accidens, nō enim (quēadmodū dixi) ſubiecti perfectio accñs eſt, q̄ ſi hæc ita ſe hñt, non quidē qui diffinit aīam dicens eā eſſe formā talis corporis, bene addiderit primā, ſed qui dixerit entelechiā, quod entelechia latius q̄ forma ſe habet, huic quidem illa additio neceſſaria eſt.

Prior autem generatione in eodem ſcientia eſt. Quapropter anima eſt entelechia prima corporis naturalis uitam habentis poteſtate.

Cautiſſime quidem eſt uſus additione dicens in eodem, nāq; in alio, atq; alio fieri poteſt, ut ſit habitus operatio prior, præceptor enim tenet habitus operationem priorem, q̄ diſcipulus, quia ſane unius, & eiuſdem ꝓcedit habitus operationa, hoc autē in hiſce quæ ſunt in generatione & corruptione uerum eſt, in quibus nāliter operatio poteſt ab habitu ſeparari: diuina enim cum habitu cōcurrentem hñt operationem: nam ſemper habitum tenentia operātur, quia ſiue potētia ſunt operationes, ut in libro de interpretatione ab eo dictum eſt. quare in mortalibus quidem habitus operatio ꝓgreditur, & hoc in uno, & eodem, uelut in uniuerſo, hæc inuicem cōcurrūt, in uniuerſo enim habitus actio ſemper eſt, nā ſiue diuina, ſiue uniuerſale, quod eſt in mortalibus reſpiciamus, ſemper habitū cum actione mutuo concurrere uidebimus, etenim ſemper in horum totalitate ſemper utraq; ſunt, neq; omnino alterum alteri adiūctum eſſe dicimus, quoniā in uniuerſo perfecta imperfectis præpoſita eſſent, ut enim dixi productiuæ cauſæ cum ſint in actione perfecta præcedunt, & penitus uniuerſi opificium ex perfectis, non autem ex imperfectis incipere oportet.

Talis aūt corporis, q̄d quidē ſit inſtrumētale.

Quoniam dixit potentia uitam habentis, hoc ipſum declarat, hoc enim inquit eſt potentia uitam habens, quod eſt inſtrumentale, non enim prima ignis entelechia anima eſt, uidelicet potentia calefactiua: atqui hoc etiam naturale corpus eſt, uerum quia nō eſt inſtrumentale, non eſt ipſius prima entelechia anima calefactiua, ſcilicet exiccatiua potentia: inſtrumentale autem id eſt, quod habet inſtrumēta, per quæ operationes in uita fiunt, talia autem ſunt ea, quæ diſſimilarium partium ſunt, quorum unumquodq; diuerſis operationibus incumbit.

Inſtrumenta autem plantarū ſunt partes, at omnino ſimplicia, ueluti foliū thecæ fructus ꝓtectio eſt, theca uero ipſius fructus, radices autē pro ore ſunt, utraq; enim trahunt alimentum.

Quoniam plantæ etiam ſunt animatæ, anima autē entelechia eſt inſtrumentalis corporis, ideo plantarū partes inſtrumenta eē dicit, nāq; operationem propriā unaquæq; habet. Simplicia ſane inq̄t plantarū ſunt inſtrumēta, ſimplicia aūt comparatione inſtrumentorum animalium, nam ſubiecto,

& dormiens, & uelut in ſecuri inciſio eſt, & in oculo uiſus, eodem modo in animali uigilantia eſt. Vniuerſaliter igitur quid anima ſit, dictum eſt, pro eo quod eſt communius, & planius: in correctione enim de unaquaque animæ potentia priuatim cum proceſſerit, ſubſtantia enim ſecundum rationem eſt, uidelicet ſecundum formam, nanque rationem in diffinitione fert, & per cauſam, & per formam, ut hoc in loco, atque etiam in phyſica de principijs eorum quę ſunt explicans, poſtquam de materia & forma diſſeruit, de materia ait. unum igitur ipſum principium eſt, ſcilicet ſecundum materiam: alterum uero ratio eſt, ideſt forma, hoc autem eſt quod quid erat eſſe corpori tali. quia uero dixit animam eſſe ſubſtantiam ſecundum formam, ſed non omnem formam animam, propterea ſubintulit, hoc autem eſt quod quid erat eſſe corpori tali, ſcilicet hanc eſſe formam animam, dico ſecundum quam tale corpus, uidelicet naturale inſtrumentum eſſe habet, & diffinitionem, hoc enim ſignificat quod quid erat eſſe, ſcilicet quatenus ipſi eſt eſſe, & inquantum eſſe aliquid dicitur: na ſecūdum formas rerum diffinitiones dantur, ſic igitur et animatorum eſſe, & diffinitio eſt ſecundum animam, ex anima enim animata informantur: eſſet enim ſecuri ipſum eſſe ſubſtantia eius, & anima hoc ipſum, ſi ſecuris inquit, cum ſit inſtrumentum naturale corpus eſſet, naturale autem ait ut animatum, ac ſi eſſet utiq; ipſius ſecundum formam ſubſtantia, quod idem eſt ac ſi diceret, animam hoc eſſe ipſi ſecuri, uidelicet quatenus habet ſecuris hoc ipſum quod eſt ſecuris eſſe, hoc quidem eſſet eius anima. quod ſi ſepararetur eius anima, & fieret inanimatum, non amplius quidem ſecuris eſſet, niſi ut picta, nūc autem dicit inalata ſecuris cum ſit, ſecuris eſt, quoniam corporis artificioſi entelechia non eſt anima, ſed inſtrumentalis naturalis: hoc autem dixit uolens oſtendere, quod bene in diffinitione poſitum eſt, inſtrumentalis. Deinde quia uult oſtendere nobis quale inſtrumentale naturale corpus dicat, appoſuit habentis principium motus & ſtatus in ſe: etenim dixit in naturali naturam eſſe principium motus, & quietis: motus autem proprie in animatis eſt, qui in loco, & per incrementum, & per diminutionem fit, nam motus per alterationem in ijs etiam, quæ carent anima, uidetur. Lapis enim multaque alia animatorum ex ſe cauſam alterationis habent. ea igitur dico naturalia, quæ ex ſe principium motus, & quietus habent. ſecuris uero inquantum ſecuris, de ſe motum non habet, ſed extrinſecus ab eo, qui illa utitur. artificioſa ſimiliter omnia nō in ſe principium motus & quietis habent, at extrinſecus ex operantibus, aut mouentibus.

Speculari autem in partibus quoque oportet, quod dictum eſt, ſi enim eſſet oculus animal, anima quidem illi eſſet uiſus, ipſe enim ſubſtantia oculi eſt, quæ ut ratio ſe habet, oculus autem materia uiſus eſt: qui ſi defecerit, non eſt oculus, niſi æquiuoce, quemadmodum lapideus, & pictus. oportet autem accipere hoc de parte in totum uiuens corpus. proportionabile enin eſt, ut pars ad partem, totus ſenſus ad totum corpus ſenſitiuum, quatenus quale eſt.

Exemplum ex artificioſo ad naturale, & animatum traducit, nam partes animatorum dicit. ſi nanque eſſet oculus animal, ſcilicet ipſe per ſe ſine corporis totalitate, notādum autem quod oculum quandoque accipit pro utroque ut & hic, & paulopoſt, ubi ait, uerum quemadmodum oculus, pupilla, & uiſus, nomine etiam ipſius oculi pro ſolo corpore, quod u ſiæ potentiæ ſubijcitur uiſus eſt, igitur ſtatim dicit oculus materia uiſus eſt, hic autem pro utroq; oculum capiens ideo, quod ait, ſi nanq; eſſet oculus animal, manifeſte declarat quod forma utriuſq; ſimul eſt forma, non corporis: ſit enim, & eſt in corpore, neq; tamen forma eſt corporis. at utriuſq; ſimul, nam id eſt eius forma, quod illi cauſa eſt, ut ſit, utriuſq; autem ſimul forma cauſa eſt. cum igitur ipſe dixiſſet utrunque ſimul oculum, quia dixit. ſi enim eſſet animal oculus, ſubintulit, anima quidē eius eſſet uiſus oculi, uidelicet quod eſſet utrunq; ſimul, oportet autem accipere hoc de parte in totum animal, unumquodq; enim ſenſorium deſignatur per quandam ſenſitiuam animæ potentiā, præter tactum, tactus enim per totum corpus tendit. quam rationem unuſquiſq; ſenſus ad ſubiectum ſuum ſenſorium habet, eandem tota anima ad totum ſenſitiuum corpus habet: forma autem partis, tota igitur totius ſenſitiui corporis forma erit. illud autem quatenus tale eſt, ſignificat inquantum ſenſitiuum eſt. non enim quatenus aut graue, aut albū, aut aliquod tale, corpus ab aīa informatur, uerum quatenus ſenſitiuum eſt. qui autem omnem animam immortalem facere uolunt, hoc dicto accepto uidelicet quod oporteat accipere quod de parte dicitur in animal totum, conātur demōſtrare Ariſtotelem hoc idem dicere, ſi enim inquiunt ut ſe habet pars, ita quoq; totum ſe habet, & in primo ſermone de uiſiua potentia dixit oſtendens eam nihil offendi, quāuis ſenſorium patiatur, ueluti in eo non habeat eſſe. quod ſi ſenex oculum talem acciperet, ut iuuenis uideret, patet inquiunt, quod & anima tota ſeparabilis eſt. dico igitur ad hoc, quod etſi concedemus hanc eſſe ſeparabilem, ſcilicet animam ſenſitiuam, & qualicunq; ſenſibili præſeparata a corpore ſuſcipietur, nō tamen plantalem, nāq; de ea nihil quicquam, ne rationem manifeſtam quidem, dedit. deinde, etſi ea, quæ ratione caret, ſeparabilis eſt: non tamen ab hoc ſolo corpore, neq; a ſpiritu, ut a nobis iam demonſtratum eſt, & adhuc in ijs, q̄ deinceps dicturi ſumus demonſtrabit.

Eſt autem, non quod abiecit animam, potentia exiſtens ut uiuat, ſed quod ipſam habet: ſemen uero, & fructus potentia tale corpus eſt. ut igitur inciſio, & uiſio, ſic uigilantia entelechia eſt, ut autē uiſus & uirtus inſtrumenti, anima, corpus autem, quod potentia eſt, ſed ut oculus, pupilla, et uiſus & ibi anima, & corpus animal.

Ex his declarat quomodo dixerit potentia uitam habentis, ut enim iam uitam habens, non ut quod abiecit, neq; ut potentiam habeat, propoſuimus autem ſuperius uſus ex libro de interpretatione, quod intelligit tale id eſſe potentia ſignificatum, quod ut iam actu eſt, ſemen uero, & fructus potentia tale corpus, fructum dicit arborum, plantarumq; ſemen, ut ficorum acini, nam cortex cum albo eſculemo l. quido ab eo pericarpion ideſt inuolucrum uel theca ſeminis dicitur, ut in meteoris. quod autem dicit hoc eſt, quod perfectum iam, & inſtrumentale corpus id eſt, quod potentia uitam habet. ſemen uero non eſt habens uitam potentia, ſed quod habere uitam poteſt, uidelicet quod inſtrumentale potentia eſt, quamobrem quod eſt potentia in ſemine, id ſecundum aptitudinem eſt, quæ aptitudo eſt, ut inſtrumentale atq; animatū fieri poſſit, non enim non eſt, quod uero nunc perfectum eſt, & inſtructum. qualia noſtra hæc corpora, id nunc potentia uitam habet, quod ſi quiſpiam dicat, quo actu uitam non habet id rurſus dicimus, quod nunc fere dixi, quod ut oculus ipſe per ſe potentia uiſiuus eſt, at nō ſine luminis illuminatione, nāq; ex lumine datur illi, ut actu uideat (& ſi quis actu uidentis oculi oculum potentia uiſiuū eſſe dicat, uera narrat, ipſe enim ſecundum ſuam ipſius ſubſtantiam, ſolam aptitudinem ad uidēdum habet, cum ex alterius lumine actus aduenerit) hoc modo in toto corpore totaq; anima dicimus, quod ipſum quidem corpus, quantum in eo eſt, aptitudinem ſolam uitæ habet, & ipſa ſane ſecundum actum uita ex anima illi aduenit. Bene igitur dictum eſt, potentia uitam habentis. ut igitur inciſio, & uiſio, ſic uigilantia entelechia eſt, proportionem imaginum ad primitiuum demonſtrat, proportionem autem iam diximus, inciſionem uero, & uiſionem ſecundam dicit entelechiam ſecuris, & oculi, quæ eſſet ut contemplari, ſed uiſum, & uir-autem inſtrumenti inciſiuam primā entelechiā, quæ eſt ut

ſcientia,ſecundum quam etiam deſignauit animam,corpus autem potentia exiſtens,uidelicet corpus eſt,quod has operationes ſuſcipere poteſt,ut etiam in oculo ſubiectum pupilla eſt,quod autem ſimul utrunqꝫ eſt,in toto quidem animal eſt.quod ex anima,& corpore conſtat,in parte uero,oculus qui ex pupilla,& uiſu eſt,pupillam autem totum oculum dico tunicúlas cum liquidis.

Quod igitur non eſt anima ſeparabilis a corpore,aut eius aliquæ partes, ſi partibilis ſit, obſcurũ non eſt:aliquarum náqꝫ entelechia partiũ eſt ipſarum,uerũtamen quod aliquę ſint, nihil prohibet, quia nullius ſint corporis entelechia.

Data animæ diffinitione,ueluti concluſionem quandam ex neceſſitate diffinitionem ſequentem colligit,animam nõ eſſe ab corpore ſeparabilem,nam ſi forma,& perfectio corporis animati eſt anima,neqꝫ fieri id poteſt,ut alicuius perfectio ſit abſque eo,cuius perfectio eſt,id quidem patet,quod anima ab corpore ſeparari non poteſt, nam forma,& perfectio ſunt ex his quæ ad aliquid dicuntur: forma enim materiæ forma eſt,atque pefectio,quæ autem ſunt ad aliquid aut ſimul ſunt,aut non ſunt.quantum igitur ex aſſignata animę diffinitione colligimus,omnis quidẽ inſeparabilis erit a corpore, cuius eſt entelechia, ſiquidem omni diffinitio conuenit, quod ſi non eſt omnis inſeparabilis, at ſaltem partes animæ quędam manifeſte ſunt a corpore inſeparabiles,quibus diffinitio conuenit, nanque animati partium ſunt entelechiæ,etenim corporis ipſius,quod alitur, nutritiua potẽtia perfectio eſt,ſimiliter & augendi,& generandi uis,pręterea uirtus appetitionis eam pˀtem,in qua eſt, informat, quod ſi corporum ſunt ipſę perfectiones,neque fieri poteſt,ut circa corpora ex aiæ partes ſint a corpore ſeparabiles,nam cuius erunt perfectiones,aut circa quod operabuntur,ſi ſint a corporibus ſeparatæ: quid enim nutricatio nutriet? aut incremẽtum augebit, ſi ſint a corporibus ſeparatæ? Verumtamen ſi eæ,inquit,animę partes a corpore neceſſario non ſeparantur,aliquas nihil prohibet eſſe ſeparabiles, quia nullius corporis entelechiæ ſint. Manifeſte igitur non uult animam rationalem corporis eſſe entelechiam, propereaque eſſe eam ab corpore ſeparabilem demonſtrat. Deinde quia per hæc animæ aſſignatam diffinitionem particularem facere uidebatur,nam dixit aliquas animę partes a corpore ſeparabiles eſſe,quia nullius eſſent corporis entelechiæ: atqui etiam cũ dixerit, ſi quiddam commune de omni anima, curans hoc ſcilicet,ut oſtenderet hoc modo nihil minus poſſe communem eſſe omnis animæ, ipſius etiam rationalis aſſignatam diffinitionem ſubiunxit.

Adhuc autem obſcurũ eſt,an ſic entelechia corporis aĩa eſt,ut gubernator nauis. ſummatim igiť hæc diffinita,& deſcripta ſint de anima.

Quid enim inquit timemus circa omnem animam ſermonem extendere dicentes quod aliquæ animæ partes ullius corporis non ſunt entelechia,propterea quod ſunt inſeparabiles,ut hac de cauſa ad omnis animæ potentiam diffinitio non faciat.non enim dum ex his,quæ dicta ſunt, id nobis patebit , quomodo diximus animam entelechiam eſſe, utrum uelut inſeparabilem, quemadmodum ſe ad ſecurim forma ſecuris habet,an ut ſeparabilem? an ueluti ad nauem ſe gubernator habet?perficit enim nauis formam gubernator,cum ſit ſeparabilis,quod ſi fieri poteſt ut ſecũdum quid entelechia ſit, ſecundum quid autem ipſum ſeparabile ueluti non ſit ſm ipſum entelechia,in omni igitur animali potentia fieri poteſt ut diffinitio conueniat. Quare cum dicebamus quaſdam partes animę ſeparari non poſſe,quod eſſent illarum partium entelechiæ,ſic dicebamus ueluti ſeparari non poſſet entelechia.nam cuius erit perfectio nutritiua potentia,ſi ſeparata fuerit a corpore?ruſus etiam quando dicebam quod aliquas animæ partes nihil prohibet eſſe ſeparabiles, quia nullius ſint corporis entelechiæ, ita dicebam non eſſe entelechias, ueluti ipſarum ſubſtantia in corpore non haberet eſſe,nam ſunt ipſæ quoqꝫ animalis entelechia, ueluti nauis gubernator, poteſt enim quodam modo, ut iam dixi , anima quoque rationalis dici non ſeparari a corpore, quatenus eſt entelechia, nam uarias operationes,in quibus animal perficit, ipſum mouens hoc uel illo modo, eas habet,ut non ſeparentur a corpore, nam poſtquam de corpore exierit,haud ita amplius operabitur,ex habitu enim quem ad corpus habet eas operationes tenet. Quapropter hæc quatenus entelechia eſt,ſecundum ſcilicet operationes inſeparabilis erit a corpore , quemadmodum quoque gubernatoris operationes,dum gubernat,a naue ſunt inſeparabiles, is quidem ſeparatur ut homo, ut uero gubernator ſi ſeparetur a naue,ſimul quoque operatio ſeparata eſt,taleſque operationes corruptas habet. ſic igitur & anima rationalis uelut ea,quæ ſeparabilem ſubſtantiam habet, non eſt entelechia corporis,ut uero,quæ talem ad corpus,habitum ſuſceperit, ſm quem etiam anima dicitur (nanqꝫ anima ad corpus dicitur)& eſt entelechia corporis,neque ab eo ſeparatur,nam ſeparata ab eo dimittit illas operationes quas ex habitu ad illud conſecuta fuerat, ueluti uiuum facere, & illi naturales omnes motus communicare, & ſi quid aliud tale eſt. quid enim naturaliter mouebit,aut uiuificabit,ſi de toto corpore egreſſa fuerit?illud uero ſi partibilis ſit, non eſt intelligendum quod ſit partibilis corporaliter,neque ſecundũ locũ, ſed ſecundum ſubſtantiam, uidelicet ſi diuidatur ſubſtantia,aliæ animæ potentia ſit alterius ſubſtantiæ, nec omnes animæ partes ſint conſubſtantiales, aliquarum nanque entelechia partium eſt ipſarum . per hæc uidetur in partes corporis animam diuidere, aliquarum enim inquit partium corporis entelechia ſunt animæ partes, quare ſunt ab ipſis inſeparabiles,uelut ab oculis uiſus,& ab naribus odoratus, & in alijs,alia quędam. Dictio autem hæc,aliquarum enim partium animæ entelechia eſt,id ſignificat, quod aliquæ animæ partes,quarum unamquãque diffiniuimus eſſe entelechiam ipſarum corporis partium ſunt entelechiæ , ſcilicet formæ perfectiuæ corporis partium,uelut eæ, quæ ab ipſis ea de cauſa non ſeparantur.quid igitur Timæum reprehendit, quod in partes diuidat? de his autem ſuperius dictum eſt. Alexander uero hoc in loco aperte, cum dicat Ariſtoteles quod aliquas eẽ partes ſeparabiles nihil prohibet, quod ullius non ſint corporis entelechiæ. Primum dicit,quod Ariſtoteles dubitare uidetur an omnis anima ſit inſeparabilis, atqui cum diffiniuerit hoc ipſum, quia nondum demonſtratum id ſit,an ſit inſeparabilis,deinde procedens dictione ipſa coactus dicit eum uideri dicere intellectum eſſe ſeparabilem,hoc uero nihil prohibet, non eſt dubitãtis, uerum quia deffiniuit animam omnem eſſe entelechiam , propterea ait, quod & ſic nihil prohibet,aliquas animæ partes eſſe ſeparabiles,poſſunt enim eſſe entelechię,ueluti gubernator nauis, uel aliter quia nondum demonſtrauit hoc ipſum,nihil enim de potentijs rationalibus hactenus diſſeruit.

Quoniam uero ex obſcuris quidem, manifeſtioribus autem fit quod dilucidum eſt per rationem notius tentandum eſt ruſus hoc modo de ipſa percurrere.

Cum communiter dixerit animam eſſe corporis naturalis inſtrumentalis entelechiam, ex his,quod reliquum eſt oſtendere uult,quare ita dictum ſit, & quomodo anima ſit entelechia, quomodo plantalis, quomodo ſenſus, quomodo tandem unaquęqꝫ aliarum,in omni enim doctrina oportet,ut propter quid præcedat quia,nam cum quatuor quęrenda ſint,an ſit, quid ſit, quale ſit, & cur ſit,hoc, an ſit,in ordine primum eſt, non immerito igitur, quoniam quæritur an ſit communis quædam diffinitio, immo cum diffinitioni pportionabilem dictam rationem aſſignauerit,adeo quod iam ea habemus etiam quid ſit,relinquitur ut duo reliqua problemata quærat,quomodo uidelicet unaquæqꝫ animarũ potentia dicatur entelechia,& quãobrẽ ita dicatur.qm̃ uero

dicit ex obſcuris quidem, nobis autem manifeſtioribus quod per rationem dilucidum eſt, etiam notum fieri, quæ autem nobis manifeſtiora ſint, nequaquã ſubiunxit, hoc ipſum primum quærere neceſſarium eſt, nam quidem hac in re interpretes multum dubitauerunt, cum uarij uario modo illud manifeſtũ dicere Ariſtotelẽ ſibi perſuaderẽt. Dicimus igitur quod tribus modis id quod manifeſtius eſt, contemplamur. etenim hoc quod aliquid ſit manifeſtius eſt, quam cur ſit, nobiſq; eſt ad cognitionem primum, quod enim habemus animam, quodq; immortalis eſt, multis ad intellectionem magis in promptu eſt, quam ut id perſequamur, & incumbamus orationi, quæ id ipſum probet: ſecundo ut in phyſica dictum eſt, quod uniuerſale & confuſum eſt, id nobis manifeſtius eſt, quam particulare, & in mẽbris diſtinctum, ueluti ſcire quod corpus eſt, notius eſt, quam quale corpus ſit ſcire, ut cœleſte & terrenum, uel tali, aut tali temperatura compoſitum. tertio nobis id manifeſtum magis eſt, quod quidem quo ad nos primum eſt, ſecundum uero quo ad naturam, nam quæ magis compoſita ſunt, ea notiora ſunt nobis, quam ſimpliciora, quæ natura prima ſunt. cum nobis igitur pateat quod dilucidius & manifeſtius tribus modis conſtat, omnibus hiſce primis hoc in loco uſum eẽ Ariſtotelem inueniemus, etenim quod eſt ante edocuit, quam cur ſit, nam docuit eſſe entelechiam corporis naturalis inſtrumẽtalis, & entelechiam poſſe eſſe & ut ſeparabilem, & ut non ſeparabilem, procedens autem docebit quomodo ſit entelechia, quid faciat, & quomõ corpus perficiat, at non quemadmodum ſermone uno quid eſt anima, docuit, id quomodo ſit entelechia uno ſermone docebit, etenim entelechia omnis nõ ſimiliter ſe habet, uerum plantalis aliter, aliter ſenſitiua, & rationalis aliter, & uniuſcuiuſq; harum partes alia aliter, ſed ab cõfuſis, magiſq; cõmunibus facto principio ad particulara, magiſq; propria ꝓcedit. nam cum primum nobis cõfuſe tradiderit animæ notionem per aſſignatam rationem, deinceps de unaquaq; animæ parte ordinatim differet, quomodo, & cuius unaquæq; pars ſit entelechia, tertio ex ultimis natura, nobiſq; magis cognitis facto principio, ad ea, q̃ prima, & nobiliora naturaliter ſunt, procedet, quo maxime modo in his ait pertranſire, eſt enim natura prius, et poſterius in quod, & in cur, quod econuerſo in nobis, & in natura ſe habet, nam prius natura eſt cur, q̃ quod. omnium enim, quæcũq; facit natura, rationes in ſe repoſitas ante habet, nihil enim neq; fruſtra, neq; ex incerto facit, ſed opus unumquodq; ſuum ad ſcopum quendã dirigit. quod ſi eorum quæ fiunt ab ſe cum rationes habeat in ſe p̃exiſtentes, naturalia ſic facit, illud eſt manifeſtum, q̃d apud naturam prius eſt cur, quã quod, hoc autem, ut dixi, cur, cõfuſum eſt, neq; audiuimus aliquod manifeſtum, aut mẽbrum compoſitum, cum diximus q̃ anima ſit entelechia, non enim ſimiliter omnis anima eſt entelechia, uerum nec quomodocunq; hoc ipſum eſt entelechia quid alicubi faciẽs, & aliquo modo ſcienter perficiens in quod, & cur, duo quoq; doctrinæ reliqui modi ſimul uenerũt. igitur hac de cauſa ex eo, quod eſt, doctrinæ principium fecit: natura enim noſtra ex imperfectis ad perfecta, & ex notioribus ad minus nota procedit. perfectius eſt cur, quam quod, & ea quæ ſunt poſteriora natura & cõfuſa, nobis manifeſta magis ſunt. nam quemadmodum fieri non poteſt, ut is demonſtratiuum ſyllogiſmum cognoſcat, qui ſimpliciter q̃d ſit ſyllogiſmus neſciat, neq; ut oxyrynchi piſcis figurã pingat, qui ſimpliciter pingere neſciat, hoc enim confuſum eſt, cum dico ſimpliciter ſyllogiſmum, ſunt enim plures eius differentiæ: ſimiliter etiam ſimpliciter pingere, ſed unaquæq; ſpecies per membra diuiſa ẽ. ſic igitur qui ſimpliciter neſcit quid ſit corpus, non poteſt ille ſcire quid ſit aut ignis, aut aeris, aut cœli corpus, quiq; ſimpliciter ignorat quid anima ſit, haud quidẽ fieri poteſt, ut ſciat q̃d rationalis, aut ea, quæ ratione caret, aut plantalis anima ſit. corpus autem ſimpliciter confuſum eſt, atque anima ſimpliciter, ſed unaquæq; ſpecies in membra diſpoſita eſt, uerum facto ex imperfectis principio, ueluti in generatione, procedimus in cœleſtium cognitionem, & in eum, qui eſt in illis, ordinem, atque inde ad eum, qui ea cuncta regit, atque diſponit. in progreſſu igitur, qui fit ab quod ad propter quid, tres illi doctrinæ modi quos diximus coniunctur. ſimiliter et in animalium potentiarum repræſentatione eodem ordine utitur ab imperfectis, & ultimis principio ſumpto, & ad prima, magiſq; perfecta procedens. prius enĩ de plantali diſputat, deinceps de ſenſitiua, tertio loco de imaginatiua, interes progrediens ad rationales animæ potẽtias rurſus a poſterioribus, & imperfectioribus incipit, prius de opinatiua potentia differens, deinceps de cogitatiua, ultimo loco de intellectu, nam ſi ut ad animal prior natura plantalis eſt, nam deſtruit alias, nõ autem deſtruitur. Secunda autem ſenſitiua, & reliquę deinceps ut enumerauimus, utrum tamen ut ad uniuerſum, ſe habent econuerſo, prior enim natura eſt in uniuerſo ea, quæ perfectior, & honorabilior eſt: poſterior uero magis imperfecta. nam quæ magis perfecta ſunt, & efficacia, ea quæ minus perfecta ſunt continent. igitur quantum ad uniuerſum natura prior intellectus eſt, & reliqua deinceps. ſecundum econuerſo procedentium ordinem. quod igitur in animali, quantum ad cognitionem noſtram plantalis prima eſt, ideo ab ea doctrinę principium dedit. hoc igitur ordine diſciplinæ in animatum potentijs uſus eſt, in unaquaq; autem parte potẽtiarum animæ, differens. ego de plantali, & ſenſitiua dico, eodem modo diſciplinæ non eſt uſus: nõ enim ab ultimis, ſed a primis, & nobilioribus incẽpit. nanq; de plantali differens, prius de generatiua potentia ſermonem fecit, ſecundo loco de augmentatiua, tertio uero de nutritiua. atqui melior omnibus, et nobilior eſt generatiua & augmentatiua, quã nutritiua melior eſt, etenim ſeruare ſpeciem nutritiuæ eſt opus, nam eouſque ſeruamur, donec nutrimur. augmentatiuæ autem intereſt ad perfectam ſecundum naturam menſuræ quantitatem reducere, in quam conueniunt animaliaque, & plantæ in exquiſitiſſimum naturæ finem adueniunt ex generatiua potentia: is enim naturę perfectiſſimus ſcopus ob deſideriũ ſempiternæ immortalitatis aĩalibus morti obnoxijs ſucceſſiuo apparatu aduenit, ut ipſe in alijs quoq; dixit.

Quare augmentatiua materiæ rationem tenet ad generatiuam, nutritiua uero ad augmentatiuam. in partibus igitur plantalis animæ ex perfectioribus incepit, atq; etiam in partibus ſenſitiuæ idem facit, nam primo loco de uiſu, ſecundo de auditu, tertio de odoratu, quarto de guſtu, ultimo de tactu ſermonem faciet, nobilior autem omnibus uiſus eſt, & deinceps eo ordine, quem propoſuimus ſenſus alius alio nobilior eſt, primum quidem quod guſtus, & tactus, & odoratus ad eſſe conferuntur: auditus uero, & uiſus, ad bene eſſe: per quos, ut ait Plato, philoſophiæ genus diffiniuimus. Quare etiam Poeta ſoli ſolos hos tribuit ſenſus cũ dicit.

Sol qui cuncta uides, quiq; auribus omnia ſentis.

Et ex his uiſum præpoſuit, & quidẽ uiſus ea, quæ admodum longe ſunt percipit, operationemque habet ſine tempore: ſed auditus, licet ex remotiori loco ſentiat, non tamen ut oculus ex longiſſimo interuallo percipit, ꝓpius uero odoratus olfacit, at guſtus & tactus, niſi tangendo ſenſibilia percipiunt, inde quæcunque aliquem ex nobilioribus ſenſibus habent, omnino reliquos habent omnes. at non ſane quod habet uiliores, id etiam nobiliores habet, nam quædam ſolum tactum habent, ut plantanimalia, ideo contrahuntur, & extenduntur ad ea, quæ proxime accedunt triſtantia aut lætantia. Præterea alia ſolum guſtum tenent, ut oſtrea: uidentur enim paſcitalia etiam odoratum ſolum participant, ideo quædam conchylia dicunt eſcas inſequi, ueluti quæ olfactu hiatulas perſequuntur: alia autem ſine uiſu auditum habent, ueluti quæ dicuntur talpæ. quod ſi uiſus ſit animal particeps, omnino reliquos quoq; ſenſus habet. quid igitur in alijs potẽtijs ex ultimis, & indignioribus facto principio, in partibus econuerſo procedit: principiumq; ab nobilioribus, & primis facit: ad hoc igitur aliqui dicũt, quod in doctrina uias utraſq; cõmiſcuit, in alijs q̃de potentijs ab ultimis, et

imperfectioribus facto principio, in partibus uero a primis & perfectioribus. alij autem ſolertius diſputantes dicũt, primarum, magisq; perfectarum animæ potentiarum effectus, inq; ſenſitiua, & plantali nobis eſſe manifeſtiores. generatiuæ igitur effectus manifeſtus magis eſt, quam augmentatiuæ, & huius magis, quã nutritiuæ: ſimiliter habet in partibus animæ ſenſitiuæ, nam uiſus auditu certior eſt, auditus odoratu, odoratus guſtu, guſtus tactu. non igitur a tactu incipere oportebat: ut enim ipſe ait, in his quæ ſequuntur dubitatur omnino an ſenſus tactus ſit. uidetur autem non eſſe ſenſus: unus enim quiſq; aliorum ſenſuũ, circa aliquod unũ ſenſibile oppoſitionem exercet, circaq; ea, quæ inter oppoſita ſunt, ut uiſus circa nigrum, & album, & eos, qui ſunt iter hos, colores operatur: auditus circa acutum, grauemq; ſonũ & inter hos medios: odoratus circa bonum, malumq; odorem: guſtus circa dulce, & amarum, & ea quæ ſunt horum media. Omnia enim ſub aliquod horum oppoſitorum reducit Ariſtoteles. ego dico dulce, et amarũ. tactus uero ſe circa plures oppoſitiones habet, quæ non ſunt alternatim. nã circa calidum, & frigidum, humidum, & ſiccum, durũ et molle: graue, & leue: rarum, & denſum, quæ quidem inter ſe genere ſubalterna eſſe non poſſunt, uerſatur. quare, quod ſermo de ſenſu tactus, eſt dubius, neq; ab dubijs incipere oportet, ea de cauſa a tactu principium non fecit. igitur quia id in partibus euenit & plantalis, & ſenſitiuæ animæ, quod quæ prima, & magis perfecta ſunt natura, ea nobis magis patẽt, ab ijs non immerito doctrinæ principium facit. atqui in rationali anima a poſterioribus inchoauit: nãq; quamplurbus opinione imaginatio clarior eſt, & ipſa opinio, quam cogitatio dilucidior: cogitatione uero multo obſcurior intellectus eſt, quod raro, & in paucos eius operationes euadant. poſt omnia tandem de localiter motiuo quærit, quidnã illud ſit. utrum ſit aliud ab animæ ꝑtibus enumeratis, an harum aliqua, an omnes localis motus cauſa ſint. & uidentur omnes eſſe cauſa motus localis: in hominibus enim, qui ſecundum intellectum uiuunt, intellectus huiuſce motus cauſa eſt: ipſe enim animal mouet, in his uero qui ratione carent ſenſus, at uere ab ijs omnibus aliud eſt localiter motiuum. nam nutritiuum motus localis cauſa eſt, uerũtamẽ hoc diuerſum eſt, nãq; in potentijs rationalibus eſt appetitus, qui quoq; in irrationalibus eſt, ut in principio diximus.

Quoniam uero ex obſcuris quidem, manifeſtioribus autem ſit, ꝙ dilucidum eſt per rationem notius, tentãdum eſt rurſus hoc modo de ipſa percurrere. Quod hoc in loco propter breuitatem ſubobſcuram fecit orationem, quo dictionum ſententiam dilucidam faciamus, ſic legamus cum adiectione uidelicet, quoniam uero ex obſcuris, quidem naturæ, manifeſtioribus autẽ nobis: hoc ſit quod dilucidum, eſt etiam per rationem notum, æquale autem eſt fieri natura dilucidum, & per doctrinam notius, ut omne quod dicitur tale ſit. quoniam uero ex obſcuris quidem naturæ, nobis autẽ manifeſtioribus natura (manifeſtum enim primumq; nobis per rationem notius eſt) percurrentes tentare oportet uelut ab initio, ut de anima ſermonem tractemus, incipientes ab ijs, quæ nobis manifeſta ſunt, obſcuriora autem naturæ, ſic enim quidnam ſit anima inueniemus, quod quidem naturę manifeſtum eſt, nobis eſt obſcurum. igitur hac de cauſa ab ſermone de anima, rurſus initium capiens exorditur ab animato, quod quidem nobis manifeſtum eſt, & quærit quanã in re differat ab inanimato, idq; ait eſſe animæ proprium. q̃ autem ſunt obſcura naturæ, ea ſecunda facit, quæ uero manifeſta, ea prima conſtituit, ueluti natura primum facit elemẽta, deinde ex his ſuccos, deinde ex his ſimilaria, deinde ex his inſtrumẽtalia. Deniq; ex ipſis animal. nos autem primũ cognoſcimus animal, deinde quod ex partibus ſimilaribus componitur, & ſic ordine conuerſo procedentes elementa, de quibus aĩal compoſitum eſt, & tãdem cognoſcimus.

Non enim ſolum hoc quod eſt, oportet diffinitiuam rationem declarare, ut complures diffinitiones dicunt, ſed etiam cauſam ineſſe & apparere.

Propterea, inquit, ut ab initio de anima ſermonem facimus, quod in antedictis de ea minime ſatis dictum eſt, cum id ſolum retulerimus, quod eſt. non enim oportet aliquem uolentem cuiuſdam exhibere ſubſtantiam rei, in eius diffinitione aſſignare id ſolum, quod eſt, ſed eius etiam cauſam, ꝓpter quam illud eſt: in ſermone autem de anima facto dictũ eſt, quod eſt entelechia corporis naturalis inſtrumẽtalis. illud autem quomodo & propter quid ſit entelechia dictum nõ eſt, neq; enim fieri id poteſt, ut qui uniuerſe de anima ſermonem faciat, hoc cur ſit, id dicat, cum neq; ſint animæ oẽs eiuſdem ſpeciei, neq; eiuſdem generis. Quapropter hinc initio ſumpto a manifeſtis, quæ in unaquaq; aĩali potentia contemplamur, eo modo diſputabit, ut ꝓpter quid, & quomodo ſit unaquæq; entelechia percipiatur.

Nunc autem ueluti concluſiones rationes diffinitionum ſunt.

Dictum eſt etiam in primo ſermone, quod aliæ diffinitiones ex materia, aliæ ex forma, aliæ uero ex utroq; accipiuntur, ut ex materia, quod ira eſt feruor ſanguinis circa cor. & domus eſt lapidum, lignorumq; compoſitio. ex forma autẽ quod ira ultionis deſiderium impetuoſum eſt. & domus ab imbribus, & caloribus defenſio. ex utroq; uero, quod ira eſt feruor ſanguinis circa cor, ex ultionis impetu. & domus protectio, quę defendit ab imbribus, & caloribus ex tali lapidũ, lignorumq; conſtructione compoſita. harum quidem diffinitionum, atq; uniuerſe omnis diffinitio, ut ipſe in demõſtratiua ait, alia quidem principium demõſtrationis eſt, q̃ eſt ex forma: alia uero cõcluſio, q̃ eſt ex mã; alia autẽ demõſtratio poſitiõe differẽs, q̃ eſt ex utroq;, ut qui irã diffinire uult ſylloḡ tali utitur: iratus cupit ſupplicũ ſumerẽ de eo, ex q̃ ꝓcitus ira ẽ, eius autẽ qui cupit ulciſci ſanguis circa cor feruet. deinde cõcluſionem ſic affert, irati igitur circa cor ſanguis feruet: huius igitur ſyllogiſmi, & demonſtrationis, quæ ex materia iracũdiæ diffinitio eſt, ea eſt cõcluſio. quę uero eſt ex forma, ideſt principium, nam propoſitio prima eſt, quę dicit iratus cupit ultionem, quę uero eſt ex utroque diffinitio, ſyllogiſmus eſt, ſiue demonſtratio, quæ poſitione ſola differt. Quamobrem in ſyllogiſmo quidem prima eſt propoſitio, quæ ſic ait, iratus ultionem cupit. ſecunda autem cupientis ultionem ſanguis circa cor feruet. at ſane in diffinitione, quæ ſit ex utroq; e conuerſo incipimus, feruor enim, dicimus, ſanguinis circa cor eſt, deinde propter ultionis cupiditatem. Quid igitur aitẽ oportere tales diffinitiões aſſignare, quæ cauſam, unde talis eſt res habeant, non enim multæ, inquit, ex aſſignatis diffinitionibus conueniunt ſyllogiſmorum concluſionibus, quod in ſe cauſam non habent, unde ita ſint, quæ cauſa proportionabilis medio termino in ſyllogiſmo, ſcilicet ex materia ſola aſſignantur. ea igitur dictorum ſententia eſt.

Alexander autem dictionem ita conſtituit. nunc autẽ ueluti concluſione rationes, pro eo quod eſt, diffinitiones terminorum ſunt, hoc eſt ſyllogiſmorũ, nam ſyllogiſmos terminos uocant, quia ſunt ex terminis ſyllogiſmi. item aliter, ueluti concluſiones rationum, ideſt ſyllogiſmorum termini ſunt, ut caſus uice uerſa faciamus, et rõni genitiuum demus, & termino nominatiuum. ſed ſimpliciter magis, atq; cõmodius expoſitores Attici dicunt, rationes terminorum, pro rationes definitionum, uidelicet rationes enũciatiuæ, per quas rerum definitiones aſſignamus, cõcluſiones autem ſunt, ſcilicet ſyllogiſmorum, concluſiones enim ſyllogiſmorum ſunt concluſiones.

Vt quid eſt quadratio? ęquale ex altera parte lõgiori figuræ, rectangulum eſſe æqualium laterũ. talis autem definitio ratio concluſionis eſt: quę autem dicit quadrationem eſſe medię inuentionem, rei ipſius cauſam dicit. Dicamus igitur, principio conſiderationis rei ſumpto, ſeiunctum eſſe animatum ab inanimato uiuendi actu.

Poſtq;

Poſtquam dixit definitionē perfectam non modo quod eſt, uerũ etiam cauſam ipſam docere, pluresq́; definitiones docere ſolum quod eſt, id enim declarat cũ dicit, ueluti concluſiones ſunt, ex his exemplum dictorum ponit, qualis quidem definitio ſit demonſtrationis principium: qualis autem concluſio, nam ſi, inquit, quadrationē ita definias, æquale ex altera parte longiori figuræ rectangulum facere æqualium laterum, talis, inquit, definitio ratio concluſionis eſt, ac ſi dicat. demonſtrationis cõcluſio eſt: ex materia enim ſumpta eſt, quod ſi quiſpiam definiens dicat quadrationem eſſe mediæ inuentionem eiuſmodi definitionem eſſe demonſtrationis principium ſignificat, nam formam dixit, & cauſam, quod ſi quiſpiam dicat hoc modo, quadratio eſt æquale ex altera parte longiori figuræ rectangulum facere, is quidem per inuentionem mediæ ex utroq; definiuit, talisq́; hæc definitio demonſtratio eſt poſitione differēs, poſſet enim ſic aliquis ſyllogiſmum formare, qui facere quadrationem uult, ꝓportionabilem mediam quærit, quod ſi media inuēta æquale ex altera parte longiori figuræ æqualiũ laterum, & rectangulum facit, id ſcilicet eſt manifeſtum, quod ex altera parte longioris figuræ quadrationem dicit. eſt autem quadrangulus & æqualium laterum, & rectangulus, ſpatium uidelicet eſt habens latera quatuor æqualia, & angulos rectos, figura uero altera parte longior rectangula quidem eſt, ſed non æqualium laterum, Qui uolunt igitur figuram ex altera parte longiorem quadrare, mediam proportionabilē quærunt, ut exempli gratia, ſit ſpatium ex altera parte longius, quod alterum ex lateribus ulnarum octo habeat, alterũ uero duarum, id quidem patet quod totum eſt ulnarum ſedecim, nanq; omne quadrilaterum menſuratur latere in latus multiplicato. cum igitur uoluerimus ſpatio huic ex altera parte lõgiori æqualem quadrangulũ facere, ut ſit ulnarũ ſedecim, uelut etiam erat ſpatium ex altera parte longius, debemus, duarum ulnarum ſpatij ex altera parte longioris mediã proportionabilē inuenire, ut hãc habeat rõnem ad maius latus, quod erat ulnarum octo, quam rationem ad ipſam mediã, uidelicet ulnarum duarum figuræ ex altera parte longioris, latus habendum autem ſit ulnarum quatuor, quam enim ad octo rationem quatuor habent, eandem ad quatuor habēt duo, utrũq; enim eſt maioris dimidium, ea autem eſt media proportionabilis. ex hac igitur deſignabitur quadrangulare ſpatium ulnarum ſedecim, quod erit æquale figuræ ex altera parte longiori. & hoc modo in omni figura quæ ſit ex altera parte longior, ij facere debent, qui eidem figuræ quadrãgulum uolunt æqualem deſcribere. rurſus enim ſit ex altera parte longior figura, quæ latus unum ſedecim ulnarum habeat, alterum uero quatuor, ea uidelicet ulnarum quatuor, & ſexaginta ſpatium deſcribit, quod ſi uelis huic æqualem quadrangulum facere, mediam proportionabilem quærere debes, ea autem eſt ulnarũ octo: octies enim octo ſexaginta quatuor faciunt. nam quemadmodũ figuræ ex altera parte lõgioris latus ulnarum ſedecim duplum eſt ad id, qđ ulnarum octo inuentum eſt, ſic & ipſum latus duplũ eſt reliqui lateris figuræ ex altera parte longioris, quod eſt ulnarũ quatuor. mediæ igitur inuentio hæc eſt, quã dicit Alexander eſſe in ſecundo Euclidis, quod quidem non eſt, ibi enim nihil tale demonſtratum eſt, id autem uerum eſt, quod eo in loco dixit Euclides, uidelicet inuenire mediam proportionabilem ſi duæ lineæ rectæ datæ fuerint, & ſi proportionabiles lineæ rectæ tres ſint, quod ab extremis eſt illi, quod eſt a media, æquale eſt. dicamus igitur initio conſiderationis rei ſumpto ſeiunctũ eſſe inanimatũ ab animato uiuendi actu. uelut ſæpius dictum eſt, ex his, quæ nã poſteriora ſunt, & nobis magis manifeſta de primis, & obſcurioribus docendo uerba facit, nã cum uelit animæ deſignatiuum ꝓprium deprehēdere, quid animati deſignatiuum ſit inquirit, quod animæ natura poſterius eſt, nãq; animatum dicitur eo, quod animæ particeps eſt, ex qua etiam nomen animati conſecutum eſt, hoc autē unde dicitur, ab eo, unde eſt, ſecundum eſt. quod ſi animatum ab inanimato differt animæ participatione, differt autem & actu uiuendi, id ſequitur, quod ipſius animæ deſignatiuum eſſe uita uidetur.

Multifariam autem cum uiuere ipſum dicat, & ſi unum quid horum ſit ſolum, uiuere dicimus ipſum, uelut intellectus, ſenſus, motus, & ſtatus in loco: prætereà motus ſecũdum nutricationem, & minutionem & accretionem. quapropter & plantæ omnes uidentur uiuere, nanque apparent in ſe habere potentiam, atq; principium tale, per quod incrementumq́;, & diminutionem ſuſcipiunt ſecundum contrarios locos. non enim ſurſum quidem creſcunt, deorſum uero non, ſed ſimul ad utrũq;, & ſemper nutriuntur, & uiuunt continue donec poſſunt accipere nutrimentum.

Poſtquam nobis animam uitæ nota deſignauit, nũc animam in diuerſa ſignificantia diuidit, etenim inquit cum multifariam uiuere ipſum dicatur, hoc eſt cum multæ ſint animales potentiæ, ſecundum quas, ijs uita adeſt, quibus illarũ participatio eſt, & quoniam hoc ait, ſubinfert, uelut intellectus, ſenſus, & reliqua: deinde facta fide quod in unoquoq; horum uita eſt, ait quod etiam ſi unum quid horum ſit alicui, quod eius particeps eſt, uiuere id dicitur. Vnde plantæ quoq; cum nutriendi uim habeant, uiuunt & ſi aliarum nullam habent, neq; ſenſitiuam, neq; localiter motiuam, neq; ex his, quas ſupradiximus, aliquam: ſequitur autem nutriendi, uel augendi uirtutẽ ut imperfectam ſpeciem habeat, nutritio ſit, ideo nutrita augentur donec non magis inualeſcat diminutio, tũc enim nutricatio in qua eſt, eam ſpeciem ſolum cõſeruat, illud autẽ ſm cõtraria loca, dictum eſt pro undiq;, nãq; (ut in libro de generatione dixit) ea nutriri, & augeri dicuntur, quæ in omni parte ſua nutriuntur & augentur. nam quæ per additionem incrementum ſuſcipere uidentur, non in omnibus partibus ſuis ea creſcunt, quapropter nec incrementum in illis dicitur, ſed additio. ſi enim in frumẽti cumulum frumentum aliud addidero, nõ per omnes cumuli partes additio fiet, ſed in una parte ſolum, ubi additio ipſa facta erit. Corpus autem partibus omnibus totum creſcit, hoc igitur modo, plantæ etiam ſe partibus uniuerſis augent. augentur enim ſurſumq́; & deorſum, nãq; radicem in ꝓfundum, inq; dextram, atq; ſiniſtram creſcunt, utrinq; enim in latitudinem incrementum diffundunt, atque etiam ante, & retro idem faciunt: etenim plana & æqualis in profundum ſit accretio. Quare ſi hæc, quæ nutriendi uim ſolam tenent, uiuere dicuntur, id ſequitur, quod unaquæque animæ uis eſſe uita uidetur.

Separari autem hoc ab aliis poſſibile quidem eſt: alia uero ab hoc, impoſſibile, in mortalibus. manifeſtum autem hoc eſt in plantis, nulla enim ipſis adeſt potentia.

Quod igitur unaquæq; animæ potentia uita eſt, & uiuere facit ea, quæ participatiua ſunt, iam dixi. id enim patet, qđ ea, quæ ſenſum participant, ſecundũ hoc unum uiuunt, manifeſtam uero magis uitam habent: ſimiliter etiam quæ intellectus conſortia ſunt, ſecundum hoc ipſum uiuunt. Verũ tamen, quãquam unaquæq; harum potentiarũ uita eſt, nutritiua inquit ſine aliis eſſe poteſt, cum ſit omniũ ultima, aliæ uero ſine hac minime ſunt. & bene quidem addidit in mortalibus, in diuinis enim nutritiua inutilis eſt, quod ibi neq; incremẽtum, neq; diminutio eſt, quæ quia ſunt in mortalibus, propterea mortalia ſunt, impoſſibile eſt meliorē uenire animalem potentiam, niſi adſit inferior, & ꝓpter eas, quas iam ſæpenumero cauſas diximus. nam qui mortale eſt, influxus indiget, & quoniam effluit, omnino neceſſaria eſt ipſa nutriendi uis, quæ in corpore ſubtexẽdo ſufficiat pro eo, quod defluxerit, idq́; ut ſpecies conſeruetur. Quare ſine uirtute nutritiua nihil eſt animatum, quæ uero rationalia ſunt, ea quidẽ cupiditatis, & iracundiæ conſortia ſunt, ut ea, quæ ſunt animalis conſeruatiua appetant, quæq; ipſum deſtruunt auu-

giant,id autem patet in plantis,quod ab alijs potentia nutritiua ſeparatur,nã cum plantæ hanc ipſam habeant, ex alijs nullam tenent,neq; enim ſentiendi,aut cupiendi uim habẽt, neq; multo magis aliquã ex his,q̃ ſuperiorem locũ tenẽt.

Viuere igitur ꝓpter hoc ipſum principium ineſt omnibus animalibus.

Cum dixerit in ſuperioribus,quod & ſi unum quid horũ ſit,uiuere dicitur, nunc ait uitam eſſe ex nutritiua potẽtia, ꝙ ſi hoc ait,quod ubi aliarum ſit una,ibi hanc etiã eſſe neceſſe eſt,quod ſi ſola ſit,ſtatim etiam quæ eam participant, uiuere dicuntur, atq; inſuper ſi illud eſt, uiuere(uelut ipſe paulo ante diffiniuit)per ſe nutriri,& augeri,nutricatio autẽ, & incrementum ex ipſa nutriendi uirtute procedit. illud quidem merito concludere poſſumus, quod ex hac potentia uiuere datum eſt,quod quãquam unaquæq; animæ potentia uita quædam eſt,mortalia quidem ſine nutritiua eſſe nequaquã poſſunt,imo maxime per hanc ipſorum uita deſignatur,ꝓpterea quod eorũ natura fluida eſt,nec,niſi ꝓ eo,q̃d effluxerit,aliud ſufficiatur,eſſe põt,hoc autem nutritiua facit,igitur animal hua eſſe uitam per hanc merito dixit.

Animal autem eſt ꝓpter ſenſum primo,etenim quę non mouentur,neq; mutant locum,hñt autẽ ſenſum,ea animalia dicimus,nec uiuere ſolum;ſenſuum uero eſt primus omnibus,tactus.

Quemadmodum per nutritiuam potentiam uiuentia deſignantur,ſic animal a per ſenſitiuam notantur, adeo quod hanc ſolam participantia,quãuis ex ſuperioribus aliam nullam habeant,animalia dicuntur:primo autem ſenſuum conſortia dicit eſſe ea,quæ tactum participant:nam, licet aliqd ſolius tactus particeps ſit, nõ modo id uiuere, uerum etiam animal eſſe dicitur,ſenſu enim animal ipſum deſignatˀ,qualia ſunt ea,quæ plantanimalia uocantur, ut ſpongiæ ſunt,q̃ ſolum tangendi ſenſum participant, & plantanimalia nũcupata ſunt, quapropter, animalia quidẽ ſunt eo, quod ſenſus conſortia ſunt. Plantarum uero non eſt mutare locũ de loco, magis autem in hoc ipſo eſt animaliũ quid, & neq; hoc omnino plantarum eſt.nam plantæ loca ſecundum partes mutant,cum contrahantur,& extendantur.quod ſi animalia ex ſenſu deſignantur:ſenſus autem in diuinis nõ eſt(ſenſum autem dico,quales noſtri quinque ſunt)id quidem ſequitur,quod ea non uideãtur eſſe animalia,ueluti cœleſtia Sed ego dico quod de mortalibus nobis ſermo eſt. ꝙ ſi in illis ij ſenſus non ſunt, meliora tamen, atq; diuiniores certe ſunt. Quiſpiam fortaſſe hic dubitauerit,quid ita,cum ex eo,quod uiuit,animal deſignetur,& plantæ uiuant, non plantas animalia dicamus:ipſe aũt hoc ſoluẽs in his,quę ſequentur,ait, quod quemadmodum curſores dicimus non eos,qui quomodocunq; curſus participes ſunt,ſed qui uehementiorem, & magis apertum curſum participant, ſic animalia dicunt, ea,in quibus uitæ ſpecies manifeſtior eſt, ſenſibus autẽ manifeſtior eſt uita,quam nutritiua.

Et ueluti nutritiuum poteſt ſeparari a tactu,& ab omni ſenſu,ſic & tactus ab aliis ſenſibus. nutritiuam autem dicimus talem partem animæ,cuius & plantæ participes ſunt:animalia uero omnia uidentur tangendi ſenſum habere.

Et ueluti,pro, ut enim,nãq; coniunctio cauſalis eſt,nam cum dixerit eſſe ſenſuum primum tactum,per hęc hoc ipſũ confirmat.uelut enim quæ alias animales potentias participant,multo etiam magis nutritiuæ conſortia ſunt, nec contra quæ nutritiuam participãt,neceſſe eſt ea in alicuius alterius parte eſſe,ſed ea ſecundum ipſam ſpeculamur,ut in plãtis:hoc modo etiam quæ aliquem alium ſenſum participãt, neceſſe omnino eſt,ut in tactus participatione ſint,quod nõ ſane econuerſo ſe habet.multa igitur, quæ tactum participant,nullum habent alterum ſenſum,ut ſpongię, & oſtrea, & quę uocantur cochleæ,& omnino conchylia, quare ſi natura prius eſt,quod una cum alio infertur,& ablatum tollit, id ſequitur quod tangendi uis ſenſuum prima eſt,poteſt autem illud,& ueluti,ab alio principio dictum eſſe.

Propter quam autem cauſam utrunq; horum acciderit,poſtea dicemus.

Quare & nutriendi uis ab alijs animæ potentijs ſeparatˀ, & tangendi uirtus ab alijs ſenſibus.in his quæ dicẽtur poſt, ipſe cauſam, quam ego quoq; iam dixi,enarrabit, quod,cũ ſit ipſum corpus fluidum,neceſſe penitus eſt ea, quæ uitæ conſortia ſunt,ut conſeruandæ ſpeciei cauſa, nutriendi uim participent. hac etiã de cauſa tactus & ab alijs,et cum alijs omnibus ſeparabilis eſt, quia ſenſus propterea datus eſt, ut quæ domeſtica , quæque aliena ſunt, & quæ conſeruant, quæq; corrumpunt,diſcernat:ea autem nobis maxime domeſtica ſunt,ex quibus conſtamus, ea autem ſunt, aridum, humidum,calidum,et frigidum,q̃ ſentire ipſius tactus eſt,ꝓprium,quapropter merito tactus inter ſenſus primus & maxime uniuerſalis eſt, nec abſque tactu ullus aliorum ſenſuum eſſe poteſt.

Nunc autem eo uſq; dictũ ſit ſolum quod anima horum eſt principium dictorum,atq; his definita eſt,nutritiuo,ſenſitiuo,cogitatiuo,motu.

Qui uolunt omnem animam facere Imortalem, dicunt, augendi,& nutriendi uires,& alias eiuſmodi operationes eẽ animę,quas dicunt Ariſtotelem quoq; dicere inſeparabiles eſſe,animam ſcilicet,& potentias,unde operationes ipſę ꝓcedunt,has eſſe ſeparabiles.animam igitur cauſam, & harũ principium operationum dicere ipſum dicunt,uidelicet nutritiuæ,ſenſitiuæ & aliarum.quod autem nõ hoc putet Ariſtoteles,iam ſæpius dictum eſt.ſed commodius atq; uerius Alexander interpretatur,cum dicat animã ipſam eſſe principium & cauſam nutriendi,augendi,& ſentiendi:quæ uere operationes animę ſunt.quod autem non dicat animã principium nutritiui & ſenſitiui, id explicuit ex eo,quod ait, his definita eſt,nutritiuo, ſenſitiuo, & reliquis pro eo,quod eſt, in his terminata eſt anima, & in his eſſe eſt animæ, præter omnia illa tandem motiuũ inducit eo quod in omnibus dictis motus uidetur,in cogitatiuo etiam de quæſtione in inuẽtionem,& a propoſitione in concluſiones.

Vtrum autem horum unũquodq; ſit anima,an pars animæ? & utrum partes, ſic ut ſit ſeparabile ratione ſolum, an etiam loco? de quibuſdam quidem non difficile eſt uidere.

Quod in primo ſermone dubitauit, adhuc dubitat, utrũ per corporis partes animæ potentiæ loco diuidantur,quemadmodum dicere Timęus uidebatur,cum diceret in corde quidem eſſe iraſcibilem,in hepate uero cõcupiſcibilem,ſentiendiq; uim in cerebro:at non loco,neq; in partibus corporis,ſed ratione ſolum,ſubſtãtia ſcilicet inuicem diuerſa ſunt. nãq; potẽtiæ uniuſcuiuſq; diffinitio diuerſa eſt, hoc igitur eodem modo ſoluitur,quemadmodum ab initio, & ex plãtis, & ex inſectis, non enim inquit difficile eſt in aliquibus animæ potentijs uidere, quod loco ſeparatæ non ſunt, etenim in unoquoq; plantarum diuiſarum ramo & nutriendi,& augendi,& generandi uim inuenies, quapropter quæ in plantis anima eſt,ea quidem actu una eſt, at potentia multæ,diuiſa enim planta in unaquaq; ꝑte diuiſa plantalis aīę ſpecies perfecta uidetur.quare prius quidem,ſcilicet ante, quam diuideretur,una erat numero,poſtquam autem diuiſa eſt, plures quidem numero factæ ſunt,una uero ſpecie eſt,in plantis enim per totum,& unoquoq; in ramo ſemen quoddam medulla eſt,in qua anima eſſe impartibiliter habet, unde ꝓpter eius impartibilitatem , in inciſo etiam ramo,eius potentiæ omnes inueniuntur. ſimiliter quoq; ſe habet in inſectis, nam ſi ea diuidantur,unaquęq; diſſecta pars & ſentendi & mouẽdi uim habere cernitur,quod ſi loco diuiſæ eſſent animales potentiæ,opus eſſet in hac quidem parte ſenſitiuam, in alia uero motiuam uirtutem eſſe.id autem in plantis magis exempli gratia ſumptum eſt,nãq; eius eſt propoſitũ de-

clarare

declarare quaſdam animæ potentias inſeparabiles eſſe loco, ſolam autem animalem potentiam plantas habere, ex generatiua enim uirtute, illis eſt uſus incrementi, propter incrementum uero nutriendi uis data eſt. Dicit igitur quod, ut in plantis diuiſis, in unaquaque parte omnis animalis potentia uidetur, ſic in inſectis, quæ plures habent animales potentias, in unaquaque diuiſorum parte omnes inueniuntur. igitur de tangendi mouendiq; ſecundum locum uirtute erit ipſi ſeparatim ſermo, de reliquis uero ſcilicet uiuendi, audiendi, guſtandi, odorandi fortaſſe etiam de cupiendi, & iraſcendi potentijs, haud adhuc declarare habet, non enim loco ſeparatæ ſunt, manifeſte enim ſecundum partes corporis inuicem diuiſæ ſunt, niſi id quiſpiā dicat, impartibiles eas eſſe inuicem, quod ex cerebro procedant omnes, unde ſi quid crebrum patiatur, inſenſibile penitus, & immobile fit animal, nam ſi feſtuca cerebro imponatur ſenſus omnis, motusq; ſine ulla manet operatione, inde etiam hoc ipſum manifeſtius oſtenditur, nam ſi fiat in neruo oppilatio, uel ſi incidatur, aut ligetur, pars quidem ſuperior corporis ſentitque & mouetur: inferior autem eſt inſenſibilis, atque immobilis. quapropter e cerebro potentiæ ſenſitiuæ omnes procedunt. quod autem inſtrumentis indigēt, neq; iiſdem: ſunt enim uirtutes diuerſæ, unaquæque in proprio inſtrumento apparet. Fortaſſe igitur tale dubium quiſpiam commentus eſt, uerūtamen Ariſtoteles non uidetur uelle ſic eas eſſe impartibiles, ut omnes in quadam parte ſint & ab ea in reliquum corpus ueniant, ſed in toto corpore impartibiliter eas eſſe uult, & ideo his exemplis uſus eſt, quæ & de plantis, & de inſectis accepit. Sed cum dicunt uelle eas in ſpiritu ſedere: totum enim per totū illum uidereq; & audire, reliquisq; ſenſibus operari, & ſic omnes eſſe in eo ſenſus, quemadmodum in plantis potentias plantales, & in inſectis tactumque & motum localem, neque enim eſſe organis inſtructum ſpiritum, ſed ueluti in dolio condenſata aqua, aut quoddam aliud tale, uaſis formam accipit, hoc modo ſpiritum de uita, quam in corpore hoc flagitioſe duxit contractis uaporibus condenſari, & inde formas quaſdam phantaſmatum in ſepulchris uideri, uelut hoc ipſum corpus quia incompoſitum eſt in alias quoque mutari figuras ad imaginationem confictum, quare dicunt eum purgationibus uti, quo raros eos efficiat, quos contraxit uapores, uictusq; tenuis, qui magis ſtudioſi ſunt, eos ſatagere, abſtinereq; multis a cibis, quicunque ſpiritum denſionrem faciunt, etenim uaporibus ipſum nutriri dicunt. Verum ad hoc ego dicerem, quod ſi ſpiritus inſtrumentis inſtructus non eſt, anima eidē diffinitioni non ſuccumbit, nam cum dixerit animam corporis inſtrumentalis eſſe entelechiam, ſic enim a formis inanimatis ipſam ſecreuit, etenim illarum forma entelechia eſt, ſed lapis & ſimilia, corpus inſtrumentale non eſt, quod ſi anima, quæ in ſpiritu eſt, diffinitioni ſuccumbit, illud neceſſe eſt, ut ſpiritus organis inſtitutus ſit. quod ſi ita eſt, neceſſe eſt animæ partes ſimul cum ipſis inſtrumētis diuiſas eſſe, id enim patet, quod unaquæq; potentia, in unoquoq; ſedens organo ſic operatur, neque enim in alio quodam ſedet, nam in ſpiritu primo iacet. quod ſi uerbigratia, uiſus inſtrumentum proprium cum habeat, non in ipſo inſtrumento operatur ſolum, uerū etiam in reliquis ſpiritus ipſius partibus, id ſequitur, quod ſuperfluum ſit, & fruſtra illud inſtrumentum. quod ſi in ipſo ſolo operatur, inque ipſo ſolo ſedet, cur in alia ſpiritus parte uiſus habet eſſe, & in alia operat̃? niſi quiſpiam id ficte ſupponat, quod in illo in una quidem parte ſint omnes, ex ea autem in reliquum ueniāt: quomodo enim hoc ipſum ſe ſic habere oſtenderit? quod autem de uiſu dictum eſt, hoc ſcilicet etiam de reliquis ſenſibus erit, quod ſi hoc eſt uerum neceſſe eſt per corporis partes animam eſſe diuiſam. Igitur ſi organis inſtructus eſt, quod dixi, id ſequetur, uidelicet animam per corporis partes eſſe diuiſam. Sin autem non organis eſt inſtitutus, animam rationis expertem diffinitio nō comprehendet. Verum plantalem, atq; rationalem ſolum, in ſpiritu enim habet eſſe irrationalis, niſi quiſpiam fortaſſe hoc dicat, quod in hoc corpore rempublicam gerētem animam diffiniuit, neq; enim cœleſtium animas diffinitio complectitur, nam neq; illæ ſunt organis inſtructæ.

Nonnulla autem dubitationem habent, quemadmodum enim in plantis quædā diuiſa apparent uiuentia, ſeiunctaq; inuicem, ut exiſtente in ipſis anima, actu quidem unius in unaquaque planta, potentia uero plurium, ſic & circa alias differentias animæ uidemus accidēs in inſectis, in his, quæ inciduntur, etenim ſenſum utraq; partium habet, & motum localem.

Si non & loco diuiſæ ſunt: de intellectu autem dicit, ut deinceps enarrabit.

Quod ſi ſenſum, & imaginationem, etiam appetitum, ubi enim ſenſus eſt, triſtitiaque, & uoluptas conſequitur, ubi autem ſunt hæc, neceſſario quoque cupiditas eſt.

Poſtquam demonſtrauit ſenſitiuum, motiuumq; ſecundum locum, non eſſe inuicem loco ſeparabilia, ex his ratiocinari uult quod appetitiuum, & imaginatiuum ſunt inſeparabilia, de appetitiuo quidem ratiocinatur, de imaginatiuo uero, nondum: non enim quod ſenſum habeat, id illi ſtatim uidetur habere imaginationem, nam quod formicæ, quod muſcæ, quod multa huiuſcemodi alia imaginationem habeant, id patet. latebras enim ſuas non ignorant. Vermes autem (ut in his, quæ ſequentur, dicet) imaginationem habere minime uidentur, cum quoſdam motus uagos, atque errantes faciant. quare aut imaginatiuum non habent, aut ſi habent, id quidem maxime hebes, atque obſcurum tenent, & tale ut neque eſſe uideatur, quod ſane ſenſum habens ſtatim quoq; appetitum habeat, id hic oſtendit, quæ ſenſum habent, ea ſuauis & triſtis apprehenſionem habent, huius enim diſcernendi uim ſenſus habet, et maxime aliorum tactus, horum autem, alterum quidem mœrorem fugit, alterum uero iucunditatem petit: uidentur enim cochleæ, quæ ſane ſolius tactus participes ſunt, aqua prolata de teſtis ſuis prodire, & inde ferri, quæ ſi durum, aut aſperum quoddam tactu offendant, contrahuntur. Spongiæ ſimiliter ſi aliquod moleſtum tetigerint contrahuntur, adire uero quod iucundum eſt, & fugere, quod triſtitiam inferat, cupiditatis eſt, & appetitus ꝓprium, quod autem hæc imaginationem habeant dicere conſentaneum non eſt.

De intellectu autem, & contemplatiua potētia, nondum manifeſtum eſt.

Cum dixerit haud eſſe difficile uidere, quod aliquæ animæ partes inuicem ſunt inſeparabiles loco, cumq; oſtenderit ſenſitiuum, & ſecundum locum motiuum manifeſte inuicem loco inſeparabilia eſſe, deinceps ex his adducta de appetitiuo ratione, quod intellectus ſit pars eius animæ, quę communius dicitur, propterea dicit, quod ex his, quæ dicta ſunt, apertius nihil de intellectu dicere poſſumus, nanque et ipſe ab alijs potentijs loco inſeparabilis eſt. non enim, quēadmodum ratiocinati ſumus de appetitu, ſic de intellectu ex his quæ dicta ſunt, adducere rationes poſſumus, deinde quod ipſe ſeparabilis intellectus eſſe uidetur, hoc ſubintulit, idem autem dicit eſſe intellectum & eius contemplatiuā potentiam. nanque ipſius intellectus aliud eſt contemplatiuum, aliud actiuum: pars actiua fit illi ex habitu, quem ad corpus habet, unde poſtquam ſolutus eſt a corpore, ſolus eſt intellectus contemplatiuus, actiuus autem nō amplius. Ipſe uero in his quæ ſequentur contemplatiuum intellectū ab actiuo ſolo fine differre dicit, cum tamen ſubiecto non differant, quemadmodum neque ſemen, & fructus differunt: ceterum contemplatiuo finis eſt ueritatis cognitio, actiuo uero boni comprehenſio. quod igitur ſolus intellectus contemplatiuus ſeparabilis eſt, ideo appoſuit & de contemplatiua eius potentia.

Sed uidetur animæ genus aliud eſſe, & hoc

ſolum contingit ſeparari, uelut æternum a corruptibili.

Manifeſte per hoc & eſſe alterius ſubſtantiæ intellectũ, & a corpore ſeparabilem, atq; immortalem demonſtrauit. ex eo autem quod ait alterum animæ genus eſſe intellectũ, declarauit quod æquiuocum eſſet animæ nomen. Deinde quod intellectus habet ſubſtantiam ſeparabilem, quæ uero reliqua eſt anima omnis, inſeparabilem: ideo ſubintulit, & hoc ſolum contingit ſeparari. Deinde quoniam ſeparari æquiuocum eſt: dicuntur enim accidentia quædam ſeparabilia, quæ ſimul & ſeparantur a ſubiecto, & corrumpũtur. propterea ſubinduxit quãdam ſeparationis ſpeciem. inquit enim, uelut æternum a corruptibili. Sic enim eſt, inquit, ſeparabilis intellectus a corporibus, alijſque potentijs animæ, uelut a corruptibili ſeparatur æternum. Quapropter aliæ quidem partes animæ ſunt corruptibiles: intellectus autem ſolus æternus. illud autem, ſed uidetur, non dubitando dicit, ut Alexander putauit: ſed aut, quia nondum ſibi de intellectu docere propoſitum eſt, aut quod magis conuenit pro apparet, id dictum eſt, non enim penitus, illud uidetur, dubitationem ſignificat. etenim Porphyrius etiam cum dicit, uidetur autem neq; genus, neq; ſpecies dici ſimpliciter, id quidem minime dubitando dicit, atque ideo ſtatim differentias ipſorum ſignificantes profert, de qua re multa quidem ſibi in uſum ſeligere, atq; proponere quiſpiam poterit. quæ autem nunc dicta ſunt, ea ad eius opinionem de intellectu oſtendendam ſufficiunt. qualem enim partẽ, aut quomodo intellectus cõtinebit: difficile eſt etiam fingere. Apte etiam uſui poſſunt eſſe ea, quæ in procemio propoſuimus. uerum quomodo poteſt aliquis omnino ſuſpicari ipſum nõ de noſtro, ſed de intellectu diuino hæc dicere? non enim de intellectu diuino dixit, quod nondum manifeſtum eſt, quodque etiam ſeparari contingit, aut quomodo omnino dixit intellectum diuinum eſſe partem eius animæ, quæ cõmuniter dicitur? & eo magis, quod eius propoſitum eſt de noſtra, & animalium mortalium anima pertractare? id igitur patet, quod non alium intellectum dicit, quam noſtrũ. Alia etiam ſcriptura affertur, qua ipſe Alexander uſus eſt, ſed uidetur animæ genus alterum eſſe, & hoc ſolum ſeparari contingit. quod ſi ita eſt, ſeparabilem nihilominus denotat. nam ſi, cum partes aliæ ſint animæ ſeparabiles, hoc genus animæ alterum, illud eſt, omnino quidem ſeparabile fuerit, & hoc contingit ſeparari, pro neceſſario intelligendum eſt. quod autem dicat hoc, ſcilicet quod intellectus eſt ſeparabilis, id infra declarabit. quod uero reliquæ animæ partes minime ſint ſeparabiles, his patet, ut quidam dicunt, tanquam ſcilicet intellectus ſit ſeparabilis. Cõſidera quod ego dixi, cum non de diuino, ſed de intellectu noſtro ſcilicet anima rationali ſermonem habere, atque ideo ſubintuliſſe, reliquæ autem partes animæ. non enim ſane diuinus intellectus erit animæ particula, ut qui ex ratione, & irrationalitate animam acceperit, atq; inſuper plantalis adiacentis huius particulam unam intellectum ſeparabilemque, & æternum eſſe dicunt.

Reliquæ autem partes animæ patent, ex his nõ eſſe ſeparabiles, quẽadmodum dicunt aliqui.

Patet igitur inquit ex his, quæ dicta ſunt, quod reliquæ omnes animæ partes, præter intelleſtum, non ſunt ſeparabiles, neq; inuicem altera ab altera, neque a corpore, inuicem quidem, uelut in diuiſis inſectis oſtenſum eſt, a corpore autem, quod eius entelechiæ ſunt, neq; enim aut ſenſitiua, aut nutritiua uis, aut mouendi, aut cupiendi uirtus abſque corpore poſſunt eſſe, eius quod nutriendi, quod ſentiendi, quod mouendi uim ſuſcipere poteſt, ex potentiæ ſunt, ipſe autem paulo ante eas nõ eſſe inuicem loco ſeparabiles manifeſtum eſſe ex his quæ oſtenſa ſunt dicebat. quod autẽ ait, quemàdmodum dicũt aliqui, clam aduerſus Platonem dicit, qui non ratione ſolum, uerum etiam loco potentias ipſas diſcernit, ut dictum eſt.

Ratione autẽ quod alia eſt patet, ſenſitiuo enim eſſe, & opinatiuo diuerſum eſt, ſiquidem ſentire aliud eſt ab opinari, ſimiliter quoque & aliorum unumquodq; dictorum.

Et ſi enim loco ſeparatæ non ſunt, attamẽ diffinitione nõ ſunt eædem, alia enim ſenſitiui ratio eſt, & eius uis, quę ſecũdum locum mouet, & in alijs ſimili modo.

Præterea autem aliquibus quidem animalium omnes inſunt, aliquibus uero pauciores, & quibuſdam una ſola: hoc autem facit animalium differentias.

Aliquibus autem quædam uidentur, quod ſcilicet animę potentiæ ſint diuerſæ inuicem ratione, id autem per hæc declarat. Differentiæ enim animalium ex animarum differentia ſecundum ſpeciem fiunt, inuicem autem differunt animalia, quod alia quidem plures animæ potentias habent, alia uero pauciores. quod ſi animæ potentiæ eſſent omnes eædem ratione, nulla quidem inter animalia differentia eſſet, non enim ſecundum materiæ differentiam differunt, ueluti Pythagorici dicunt, qui in diuerſa corpora animas aſcẽdere faciunt, uariaſque animarum operationes ex corporũ uarietate fieri uolunt. quod ſi non eſt hoc rationi conſentaneum, ex forma enim unumquodq; deſignatur, formæ autem rationem tenet anima, id ſequitur, quod animæ uarias eſſe ex diffinitionibus differentias neceſſe eſt, atq; ex hoc animalium fieri differentias. non enim potentias omnes omnia animalia habent, ſed alia omnes, alia aliquas, alia unam. illud autem, quod ait, aliquibus quidem animalium, & illud hoc autem facit animalium differentiam, animalium dixit, pro uiuentium, quę enim animalem unã potentiam habent, ut plantalem, ea non ſunt animalia.

Quam autem ob cauſam, conſiderandum poſtea eſt.

Qua cauſa inquit hæ quidem coniunctæ ſunt, & plures in ipſis animæ potentiæ, in alijs uero pauciores, & in alijs una ſola, id poſtea dicemus. præterea etiam quamobrem aliæ primæ, aliæ ſecundæ ſint: de his enim in his quę ſequentur dicturus eſt.

Similiter autem & circa ſenſus cõtigit, alia enim habent omnes, alia aũt pauciores, alia uero unum maxime neceſſarium tactum.

Quod, inquit, uniuerſaliter in potentijs animæ contigit, hoc in ſenſitiua quoque ſola factum eſt. animalium namq; alia ſenſus omnes habent, alia autem plures, alia uero unũ, atque horum cauſam, quod iam prædiximus, in his quæ ſequentur declarabit,

Quoniam autem quod uiuimus, & ſentimus bifariam dicitur, quemadmodũ quo ſcimus, horum autem dicimus, alterum quidem ſcientiam, alterum uero animam, utroque enim horum dicimus ſcire, ſimiliter etiam quo ſani ſumus, aliud quidem ſanitate, aliud autem parte quadam corporis, aut etiam toto: horum autem ſcientia, & ſanitas, forma, & ſpecies, quædam eſt, & ratio, & uelut operatio ſuſceptiuorum, altera quidẽ ſcientis, altera uero ſani.

Hanc ipſam diffinitionem interpretari eius propoſitum eſt, & ab quod in cur tranſire, naturę enim cur eſt primum, nobis uero primum manifeſtius eſt quod. cum igitur dixerit animam eſſe entelechiam, nunc eius uoluntatis eſt oſtendere quod ipſam entelechiam bene diffiniuit, hoc eſt ſubſtantiam eſſe ſecundum ſpeciem, quod eſt ipſum cur. nam poſtquam illud acceptum eſt quod animata ab inanimatis actu uiuendi differunt, ex eo hoc in loco demonſtrat, ſe bene diffiniuiſſe animam eſſe entelechiam corporis inſtrumẽtalis naturalis, in hac enĩ uiuere, & ſentire animal ipſum dicit, proprie quidem, & primo anima, ſecundo uero propter illã

corpore

corpore quemadmodum animata informantur uiuendo, & ſentiendo, cuius rei primo anima cauſa eſt, atq; ob id ea forma eſt, & entelechia animatorum. præparatio autem procedit hoc modo, omnia inquit compoſita duplici modo dicuntur eſſe, & ſecundum materiam, et ſecundum formam, etenim primo ſecūdum formam unumquodq; eſſe dicitur, quicquid eſt, ſecundo autem ſecūdum materiam, quoniam id quod per ſe eſſe dicitur, uidelicet forma in materia eſt, fides autem eſt ex inductione. Dicitur enim inquit ſcire duobus modis animaq; & ſcientia, nanq; anima ipſa ſcientes eē dicimur, neq; enim corpore ſcimus, & rurſus ſcientia ſcientes eſſe dicimur, ſed proprie quidem, & primo ſcientia, propter ſcientiam quoq; anima, in anima enim ſcientia eſt, & ꝓpterea anima ſubiectum quoddam eſt, & uelut materia: ipſa autem ſcientia ut forma. rurſus ſani dicimur eſſe aut ſanitate, aut corpore, aut oculis: at rurſus hic in utroq; ſil' corpore ſcilicet & ſanitate, primo quidem propter ſanitatem ſani ſumus: ſecundo autem corpore ualemus & propter ſanitatem, & propter corpus, qua in re formæ rationem ſanitas habet, materiæ uero corpus, etenim ſciētia perficit animam ueluti ſanitas corpus. primo igitur eſt & ualere, & ſcire propter ſcientiam, & ſanitatem, nāq; propter ſanitatem, corpus ipſum ualere dicitur, animaq; ipſa propter ſcientiam ſcire. ſimiliter quoq; aut albi aut nigri, aut rubei dicimur, primo quidem propter talem calorem, ſecundo uero propter ſuperficiem, & hæc quidem ſubiectum eſt, color uero forma. ſimiliter calidi, aut frigidi dicimur, primo quidem propter caliditatem, aut frigiditatem: ſecundo autem propter corpus, quod quidem ſubiectum eſt, qualitas autem eiuſmodi forma. quemadmodum igitur in hiſce ſe habet, in omnibus eodem modo cōſiderare poſſumus, quomodo neceſſe eſt etiā in animatis eſſe, uiuere enim dupliciter dicitur, nam uiuere dicimur aut anima, aut corpore: ſed primo quidem anima, ſecunda autem ratione & propter ipſam, corpore, nam uita ipſa corpora animata ab inanimatis differunt, uelut ipſis ex anima uita adueniat, horum igitur neceſſe eſt, ut in alijs omnibus, eſſe animam formam. Quare primo dictum eſt unūquodq; eſſe ſecundum formam, quam io ſe habeat, corpus uero materia eſt, & ſubiectum, hoc autem, ſcilicet uelut operatio ſuſceptiuorum, dixit, pro perfectio ſuſceptiuorum. eſt enim ſciētis quidem, uidelicet animæ, perfectio ſcientia: ſani autem ſcilicet corporis, ſanitas perfectio eſt, nanq; ſciens, & ſanum potentia ſunt, & imperfecta, perficiuntur autem ſcientia & ſanitate. Quamobrem ſi corpus materia eſt, anima uero forma, eſt autem materia quidem potentia, entelechia uero forma, quare ipſm, quod in materia potentia eſt, forma perficit, id ſequitur q̄d bene entelechiā eſſe aīam diffiniuit.

Videtur autem in patiente, & affecto factiuorū ineſſe operatio.

Quoniam cum dixerit ſcientiam & ſanitatem eſſe ſcientis, & ſani operationem, quod non cuiuſuis operatio ſcientia & ſanitas eſſe uidetur, ſed inducentis in ſanū, & ſcire ut medici, et ſcientis, ideo prædefiniuit quod io patiente & effecto facientis operatio eſt, hoc enim in naturali etiam demonſtrauit. unam ſcilicet eſſe io ambobus operationem & in faciente, & in patiente, & eſt ipſa i patiente, & non in agente, nāq; agens eſt imobilis, propriamq; perfectiooem habet, at patiens mouetur, & ex potētia io actum deducitur. quæ igitur ibi dixit in memoriā nobis reducens, hęc ait, hac igitur de cā non ſimpliciter, operatio dixit, ſed ut operatio.

Anima aūt hoc eſt, quo uiuimus, et ſentimus, et intelligimus, primo: quare ratio quędam fuerit, et forma, ſed non ut materia, & ſubiectum.

Cum demonſtrauerit inductione, id eſſe formam, ſecundum quod, unumquodq; primo dicit̄, materia uero, & ſubiectum id, ſecundum quod, ſecundo, ſermonem ad id, quod inquiritur traducit ſcilicet ad animatū. primo enim dicimur anima uiuere & ſentire, & intelligere, quare concluditur, animam eſſe formam, corpus autem materiā, & ſubiectum. uiuere autem & ſentire, & intelligere, plantalem, & rationis expertem animam, atq; rationalem ſe dicere demonſtrauit, ut omni animæ ſermo conueniat.

Tripliciter enim cum dicatur ſubſtantia, quēadmodum diximus, quarum alia quidem forma eſt, alia autē materia, alia uero, quod eſt ex utriſq;: et harum quidem materia potentia eſt, forma uero entelechia, & quoniam quod ex utriſq; eſt, id animatum eſt, non corpus eſt entelechia animæ, ſed ipſa eſt corporis alicuius.

Quod ipſa ſubſtantia trifariam dicat̄, paulo ante demōſtrauit, quod autem tertium ſubſtātiam ſignificans illud eſt, quod ex utriſq; conſtat, & animatum eſt, ex utriſq; ſubſtantia, ex anima, ſcilicet & corpore, quorum neceſſe eſt alterū eſſe formam, alterum uero materiam. quod enim eſt ex materia, & forma ideſt quod ex utriſq; eſt. oſtenſum eſt autem quod anima, cum ſit ſecundum formam ſubſtantia, corporis naturalis inſtrumentalis forma erit, non autē corpus aīq; ꝙ ſi aīa forma eſt, igitur mā corpus eſt, materia autem, inquit, potentia eſt, hoc eſt in eo, quod potentia eſt, habet eſſe, corpus igitur potentia eſt, forma uero entelechia eius, quod potentia eſt, at forma eſt anima, igitur anima eſt entelechia. Quare concluditur ab eo bene datam eſſe animæ diffinitionem, cum dixerit, eam eſſe corporis naturalis inſtrumentalis entelechiam.

Et ob hanc rem bene opinātur illi, quibus uidetur neq; ſine corpore eſſe, neq; corpus aliquod aīa, corpus enim non eſt, ſed corporis aliquid, & propterea in corpore eſt, & in corpore tali.

Poſtquam demonſtrauit bene dictum eſſe, quod anima ſit corporis entelechia, quod eius erat ꝓpoſitum declarare, nam cum per prima non id ſatis oſtenſum eſſet, neq; cauſa, quāobrem entelechia eſſet aſſignata, in huius declaratonē progreſſus eſt. ex his igi̇̄ declaratis eos laudat, qui neq; corpus, neq; ſine corpore animam eſſe dixerunt, nam ſi corporis eſt entelechia, non quidem corpus ipſa erit, nō enim perfectio alicuius eſt idem cum eo, cuius perfectio eſt, ſed neq; corpus aliquod eſt anima, nā cuius erit amplius entelechia: & corporis talis, uidelicet naturalis inſtrumentalis. Hinc fortaſſe uideri poſſet Ariſtoteles omnem animā dicere ab corpore ioſeparabilem, ſed ipſius Philoſophi mentē totam reſpicere oportet: & ea, quę de intellectu ante dicta ſunt, in mēmoriam reducere. Quod ſi ubiq; intellectum ſeparabilem, atq; imortalem eſſe demonſtrat, hoc in loco animam plantalemq; & irrationalem eum dicere credamus: alioqui iotellectus, quatenus entelechia corporis eſt, eatenus ioſeparabilis eſt: entelechia autem corporis eſt, non ſubſtātia, neq; ſuis omnibus operationibus, ſed ijs, quas ex reſpectu ad corpus habet, ex quibus maxime ſunt actiuæ, quę quidem operationes ab corpore ſunt inſeparabiles, ac ueluti gubernator, qui nauis cum ſit entelechia, quatenus gubernator eſt ab naue ſeparari non poteſt: uerum quia non ſolum gubernator eſt, ſed etiam homo, ut homo quidem, non ut entelechia, ab naue ſeparabilis eſt. hoc etiam modo anima noſtra, quæ quatenus entelechia eſt corporis nō poteſt eſſe ſine corpore, ſed quoniā quaſdam ab corpore ſeparabiles operationes habet ſcilicet circa intelligibilia, in quas non mō corpus cōfert, uerū etiam in illis intellectui impedimento eſt, id patet, q̄d ſubſtantiam ſeparabilem habebit, cum eatenus aīa ſit, & dicat̄ intellectus, non ſane amplius anima, niſi potentia, uelut etiā cum io corpore eſt, intellꝰ potentia eſt, ut ipſe etiam dicit, et ſi oīno naturaliter imaginari poteſt actu, qui de intelligibilibus nō ſunt penitus imaginabiles, & hoc nō fruſtra habeat, ex natura neceſsitas, quod aliquando ſic operetur, & hcc id ſequitur, quod eius ſubſtantia ſeparabilis eſt: uerum de his in ſuperioribus diligentius diximus.

Et non ueluti, qui prius in corpus aptabant ipſam, nihil diffinientes in quo, & in quali, & quidē

cum nõ appareat quoduis ſuſcipere quodcũq; cõtigerit, ſic autem fit, & ſecũdum rationem: uniuſcuiuſq; enim entelechia in eo, quod eſt potẽtia, & in propria materia nata eſt fieri. quod igitur entelechia quædam eſt, & ratio eius, qd poteſt huiuſce talis eſſe, manifeſtum eſt ex his.

Prius quidem queſtus eſt, de anima multos qdem differere: ſed nullum ſermonem facere de corpore aiam ſuſcipẽte, uelut id fieri id poſſit ex Pythagoreorũ uerbis, ut anima quæcũq; ſit, in quoduis corpus ingrediatur, atqui inquit non uidetur queuis forma in quodcũq; ſubiectum inuenire, non enim unquã ſtrepitibus lingua ſubiectum fuerit, neq; odorabilibus auditus, neq; ſaporibus naſus. nõ cera oſtrei, aut ęris formam unq̃ ſuſceperit, igitur ſi non quęlibet forma in qd. uis ſubiectum uenit, forma autem corporis eſt aĩa, non quidem in quoduis corpus igredietur. quod quidem ueteres nõ diffiniuerunt: ipſe autẽ diffiniuit, cum dixerit eſſe formã corporis nãlis inſtrumentalis, nam corpus inſtrumentale ſimpliciter q̃ quidem nunc diffiniuit. talis autem aĩæ, tale quidẽ corpus inſtrumentale uelut, exempli gratia, rõnalis aĩæ corpus rectum manibus utens in rationis ſeruitutem: alijs autẽ corpus unguibus curuis ad rapinam, atq; ſimplr ad uniuſcuiuſq; animæ & corporis operationẽm corpus præparatũ eſſe. Hoc autem Plato etiam ante ipſum diffiniuit, quemadmodum nos p̃diximus, de figura enim corporis humani loquens ait: non eni niſi cognouerit ens, in hanc figurã ueniet, ens autem dicit intelligibile, intelligibile autem ſola rationalis anima cognoſcit, aĩæ igitur rõnalis ſolus humanum corpus eſt ꝓprium, ſic autem fit ſm rõnem, uniuſcuiuſq; enim entelechia in eo, qd eſt potentia, & propria materia nata eſt fieri, ſic igitur illi, inquit, de aĩa dicebant, de corpore, quod ipſam ſuſciperet nihil definientes, neq; eſt ſm rationem, neq; apparentibus conſequens, ſic autem nos diximus, tales cum dixerimus corporis entelechiam animam. quod autẽ apparentia ſic ſe habeant ipſa ratio teſtaſ, etenim, inquit, alicuius entelechia ĩ eo nata fieri ſolet, quod ut ſit tale potentiã naturaliter habet, at uniuſcuiuſq; materia proxima tale eſt, non enim quãlibet formam quęuis mã ſuſcipere põt, neq; enim cera domus formam, neq; nauigij papyrus ſuſcipere unquã poſſet, nec cõſequenter cuiuslibet aĩæ quodcũq; contigerit corpus, erit ſuſceptiuum. Quare ſimul cum ſermone de aĩa de corpore eam ſuſcipiente ſermonẽ facere neceſſe eſt, nãq; materia, & forma ſunt ex his, quæ ad aliquid dicuntur, quæ autem ſunt ad aliquid, fieri non poteſt, quatenus talia ſunt, quin inuicem aut ſint, aut cognoſcantur.

Ex potentiis autem animę, quę dictæ ſunt, aliis quidem inſunt omnes, ut diximus: aliis aũt quædam ipſarum, quibuſdam uero una ſola.

Quod paulo ante de potentijs aĩę ſe inuenturum ꝓmiſit, uidelicet quibus nam, & quæ, & quot inſint, quaq; de cauſa, & quales, quæq; a quibus ſeparari non poſſint, & contra q̃ a qbus ſeparentur: id nunc declarat dicens, q̃ inferiores aĩæ potentiæ, ſequũtur meliores, nec ſeparanſ ab illis. Sed ſane inferiores abſq; melioribus eſſe poſſunt, alijs enim ſola plantalis ineſt, alijs aũt ſimul cum hac ſenſitiua, quas oĩno appetendi uis ſequitur, nãq; omne ſenſum participans, neceſſario appetitionis particeps eſt, ut & paulo ſuperius demõſtrauit, & nunc oſtendet. alijs autem præter eas, quæ dictæ ſunt cogitandi uis ineſt, ut hominibus, uel quibuſdã alijs talibus, uel etiam præſtantioribus potentijs. Simul aũt per hæc oſtẽdit, quod in anima eſt primũ, atq; ſecundum.

Potentias aũt diximus nutritiuum, ſenſitiuum, appetitiuum, motiuum ſm locum, intellectiuum. ineſt aũt plantis nutritiuum, aliis autẽ et hoc ipm, & ſenſitiuum, & appetitiuum, appetitus.n. eſt cupiditas, & ira, & uoluntas, aĩalia autem oĩa unum habent ex ſenſibus tactum, cui autem ſenſus ineſt, huic uoluptaſq; & triſtitia, & iucundum, & triſte eſt, quibus autem hæc inſunt, ineſt & cupiditas, iucundi enim appetitus eſt ipſe.

Id notandum eſt, q̃d in enumeratione aĩalium potentiarum prius appetitiuũ non poſuit per ſe, ueluti id oĩno ſenſitiuo coniunctũ ſit, tunc dicebat aĩam hiſce diffinitam eſſe, nutritiuo, ſenſitiuo, intellectiuo, motu: nunc aũt cum alijs potẽtijs ipm appetitiuũ reduxit in numerum dicens, alijs autẽ & hoc ipm, & ſenſitiuũ, & appetitiuũ. alijs autẽ dixit pro aĩalibus, infert.n. aĩalia autem oĩa unum hñt ex ſenſibus tactũ, aĩalia igitur, inquit, nutriendi, & ſentiendi, & appetendi uim participare. Deinde ſatis aperte confirmat hoc, quod oĩno ubi ſenſus unus ſit, ibi neceſſario ſit ira, atque cupiditas, hac igitur de cã ſenſum oĩa animalia hñt, in oĩbus enim oĩno tactus eſt, & ſi nullus ex ſenſibus alius adſit: ſenſus aũt triſtis, & iucundi ſuſcipitur, ubi aũt iucundum eſt, ibi oĩno & cupiditas & appetitus eſt, iucũdi.n. deſiderium cupiditas eſt, unde quæ ſolum tactũ participãt iucundis adeuntibus diffundere ſe uidentur, triſti uero quodã impellente ſe cõtrahere. Cum autem dixerit, cui ſenſus ineſt, huic & uoluptas, & dolor adeſt, appoſuit & iucundũ, & triſte, bene quidẽ ualde, atq; utiliter tranſitione uſus eſt, appetitus.n. non eſt uoluptatis, at iucundi, diffinit aũt appetitum cupiditate, ira, uoluntate: nam unũquodq; horum appetitus qdam eſt: id autẽ patet, quod ſimplr appetitus ſenſitiuo ineſt, at nõ oĩs appetitus: ijs enim quæ ſolum tactum hñt, appetitus eſt ſm cupiditatem: q̃ uero ſenſus oẽs, ijs eſt appetitus etiam ſm iram, uidetur enim talia eſſe ad ultionẽ prona, ſed rõnis ſolius uolũtas eſt. Quare cupiditas & appetitus æquiuoca, ſignare uidentur, & ueluti diſpoſitio, quæ qdem de habitu cõiter prædicaſ, & rurſum magis ꝓprie ad habitum diſtinguitur: ſic etiam dicitr appetitus cõiter de ira, de cupiditate, & de rõne: dicimus enim quẽpiam diuina appetere, & ſcias appetere, magis quoq; ꝓprie dicitur appetitus ad rõnem diſtinctus, & ſimili mõ cupiditas, eſt.n. & cõis, & ad iram, & ad rõnem diſtincta.

Præterea autẽ nutrimenti ſenſum habent, nã tactus nutrimenti ſenſus eſt: aridis enim, & liquidis, & calidis, et frigidis nutriuntur aĩalia omnia, horum autem ſenſus eſt tactus.

Demonſtrauit quod hñtia ſenſum ſunt appetitus cõſortia, etiam ſi ſolũ ex ſenſibus tactũ habeant, nunc aũt euidentius, & manifeſtius declarat, quod ea, q̃ ſenſum tenent, hñt appetitum, ex eo quod ſimul ſentiunt iucũdum, & triſte: quæ aũt hæc ſentiunt, iucũdum quidem adeunt, triſte uero refugiũt. hoc aũt cupit aliquid, quod adit, cupiditas uero, appetitus quidam eſt. hac enim de cauſa diuiſionem fecit appetitus. quæ quidẽ ſentiunt, quod hñt ſenſum, ea de cauſa appetitionem participant. nunc aũt manifeſtius, & magis ꝓprie id ipſum oſtendit, quod oĩa tactum habentia, penitus appetitũ quoq; habent. nam ſi inquit, ea tactus ſentit, quibus aĩal nutritur, nutritur aũt ex his, quibus conſtat: quatuor aũt qualitatibus cõſtat, uidelicet arido, humido, calido, frigido: ut in libro de generatione demõſtrauit, ex his igitur nutritur aĩal, nãq; nutritur unũquodq; eo, quod ſibi ꝓpriũ eſt. deinde quõ ijs nutriatur demonſtrauit. etenim inquit, nutrimentum per calida, atq; arida fit, potus uero per humida, & frigida, quas quidem qualitates tactus diſcernit. quibus aũt nutrimentum ſenſus eſt, his qdem ſitis, & fames eſſe ſolet. utriuſq; aũt cupiditas appetitus eſt: aridis enim & calidis, frigidiſq;, atq; humidis uiuentia nutriuntur primo. nãq; ſaporum, qui tales non ſunt, cupido per accidẽs fit, nãq; ſapores, uelut ipſe ait, ſunt ut ciborum condimenta, necnon medici dicũt per humida, & frigida potum fieri, naſci enim ſitim non modo per ſiccitatem, uerũetiam per caliditatem, atq; ideo talem ſitim frigido aere ſolo ſedari. Quare ſi ſitis eſt remediũ potus, Homerus.n. dicit. bibebant, & ſiti medicabãtur, ſitis aũt per ſiccitatem, uel per caliditatẽ fit, nam patet in febribus caliditatẽ ſitis eſſe cauſam, atq; ideo ſæpenumero cum ſit humiditate minime plenus, bibendi tamen eſt deſiderium, q̃d qdem per ſiccitatẽ etiã fit, q̃ ſi cõtraria contrarijs curãtur, ſitis aũt

uel per

uel per ſiccitatem, uel per caliditatē fit: id ſequitur quod frigido, & humido potus fit. quod ſi calidum ſæpe potum accipimus, hoc quidem per accidens, uidelicet (ſi ita contingat) propter ſtomachi imbecillitatem, aut ex conſuetudine facimus: quemadmodum quoq; uina ſuauia, & quas præſumimus potiones, non propter ſitim, ſed uoluptatis cauſa potamus. Quare ſi potus frigidis, & humidis fit, neceſſario cibus fiet ex ſiccis, & calidis. nam ſi quibus conſtamus, ijs quoq; nutrimur, conſtamus autem ſiccisq;, & liquidis, calidisq;, & frigidis: fames autem, & ſitis eſt deſiderium ſupplenonis eius, quod e noſtra ſubſtantia abſumptum eſt, at ſecundum eas omnes, quibus compoſiti ſumus qualitates abſumimur, frigidis autē, & humidis fit potus: id neceſſario ergo ſequitur, ut ſiccis, & calidis fiat cibus: nam ſi nulla eſt alia ſpecies nutrimenti præter potum, & cibum proprie dictū, potus enim cibus eſt quidam, neceſſe autem eſt eſſe cibū ex his, quibus conſtamus: id quidem neceſſario concluditur, quod cū potus ex humidis, & frigidis fiat, cibus ſit ex calidis, & ſiccis. ꝙ ſi plantarumq; nutrimentum fimus eſt, & ipſe fimus eſt calidus, id ſequitur, quod cibus non fit ex aridis ſolum, uerumetiam calidis: & ſi uinum ſæpenumero ſumptum famem ſedauit: id patet, quod hoc non fecit quatenus humidum eſt, nanq; aqua id magis faceret, quod quidem non facit. manifeſtum igitur eſt, quod ſi calidū nutriuit, e calido cibus fiat: hoc autē rationabilius probare poſſumus. diuiſio illorū, quæ magis cōmunia ſunt in magis propria, ex oppoſitione quadam fit oppoſitorum, ut ſubſtantia diuiditur in corpus & incorporeum, & rurſus corpus, in animatum & in id quod caret anima, & animal in rationale & irrationale, & rationale in mortale, & in id quod mori nō eſt obnoxium. ex quibus patet quod horum oppoſitio eſt, ueluti per habitū, & priuationem, etenim quod de incorporea ſubſtantia non habuimus, quod prædicaremus, eius corpus abnegauimus, & ſimiliter in alijs. animati ſane diuiſio fit in animal, in plantanimal, & in plantam, atq; ipſa quidē per quandam talem oppoſitionē accepta eſt. nam quod animali ineſt proprie, hoc ipſo plantanimal priuatū eſt, quodq; plantanimali ineſt, hoc planta non habet. Preterea coloris diuiſio primo fit in albū, & nigrum, alij nanq; colores ſunt ex his, hi autem contrarij ſunt. numerus etiam diuiditur in parem, & imparē. Quemadmodum autem diſpoſitio diuiditur et in habitū, et in eam, quæ proprie diſpoſitio dicitur, ſic etiam cibus, in cibū proprie, & potum. igitur horū diuiſionem, quæ fit ex cōmunione per oppoſitorū quoddā ſuſcipere debemus. at uero neq; ſic ut per habitum, & priuationem poteſt accipi, neq; ut per affirmationem & negationem, neq; multo magis ut ea, quæ ſunt ad aliquid. ea igitur diuidi ſolum ut cōtraria intelligendum eſt. Quod ſi potus eſt ex frigidis, & humidis, aperte quidem ex aridis, & calidis erit cibus. at ne mirū ſit quod ſæpenumero contraria ſimul cupimus, dico autem potū & cibū, quod eſt, ac ſi diceremus, aridum, & humidū, calidum, & frigidum, ex his enim cōſtituti ſumus, quibus cōſumptis in horum ſuppletionem decenter appetitus mouetur, nam ſimilia ſimilibus appetuntur. Quare unoquoq; elementorum deficiente conſequenter omniū fit appetitus, ex quo maxime patet ex aridis quidem calidisq; cibū fieri, ex frigidis uero & humidis potū. nam ſi quatuor conſtamus, omniumq; fit conſumptio, famesq;, & ſitis eſt appetitus ſupplēdi ea, quæ conſumpta ſunt, id ſequitur quod calidorū, ſiccorumq;, frigidorumq;, & liquidorum fames, & ſitis appetitus eſt: ipſæ enim ſolæ conſumptorū eſt appetitus, & famem quidem ſicca, ſitim uero humida appetere manifeſtum eſt. ſed calidi, & frigidi diuiſio quodam modo facienda eſt. nam ſi ſiti calidum tribuamus, abſurdū uidetur, in febribus enim (ut dictū eſt) aperte frigidi cupido eſt, nam quæ moleſtias affert, ipſa caliditas eſt: id igitur accidet quod una, & eadem contrariorū appetitio erit, & uni appetitioni tres duarum cōtrarietatum partes aſſignabimus, quæ ambo abſurda ſunt, & conſentaneum quidem eſt, cum duæ ſint appetitiones, & oppoſitiones duę, quarū ſunt appetitus, ut utriuſq; oppoſitionis unam quandam partē utriq; appetitioni natura diſtribuat. Quando autem dico frigidi cupido, non omnino tactu frigidi dico, ſed omnino potentia, ſæpenumero etiam alterius horum fit appetitus, ut aut cibi, aut potus, quando horum alterum deficit, aridum quidem dico, & calidū, aut humidum, & frigidum. quod autem cibus ſit non ex aridis modo, ſed ex calidis etiam: Potusq; non ex liquidis ſolum, uerumetiam ex frigidis, ita Philoſophus probat, etenim, inquit, aridum terræ eſt, ex terra autem fumida exhalatio quædam aſcendit, quæ quidem calida eſt. Similiter inquit ex humidis euaporatio quædam exit, quæ quidem frigida eſt, igitur cum ſicco calidum, cum liquido frigidum ſequitur. Verumtamen non eſt hoc argumentum munitum, nanq; totum mutat in totum & maxime contraria in contraria, unde ſic dicendum eſſet quod quæ calida & humida cupiunt, ea contraria cupiant, quod quidem rationi conſentaneum non eſt. ex his autem quæ dicta ſunt habes qua cauſa ſenſibus omnibus tactus præpoſitus ſit, ſine quo nullus alius ſenſus eſſe poteſt, cum tamen abſq; alijs tactus ipſe poſsit eſſe. Quapropter horum nobis eſt apprehēſio, de quibus habemus eſſe, quod ſi tangendi ſenſus non adeſſet, nullū conſumptæ nobis ſubſtantiæ ſubſidium haberemus, neq; hoc modo nobis ulla deficientis eſſet cupido, quod ſi eſſet, nec ullum quidem deſiderium ſuppletionis haberemus, at ex hoc animal ipſum conſeruatur. igitur ſi non hoc eſſet, ex neceſsitate corrumperetur.

Aliorū uero ſenſibiliū per accidens, nihil enim in nutrimentū cōfert ſonus, neq; color, neq; odor, ſapor autem unū quoddam tāgibilium eſt, fames uero, & ſitis cupiditas eſt, & fames quidem calidi, & ſicci, ſitis autem liquidi, & frigidi: ſapor uero ueluti condimentum quoddam horum eſt.

In hoc expoſitionem duplicem ferunt, nam ſi tactum dicit alia ſenſibilia per accidens apprehendere, aut per appetitum, tactus enim primo, & per ſe calida, ſicca, liquida, frigida apprehendit, nam qualitatum ſunt ipſæ tangendi uirtutes. ꝙ ſi alia ſenſibilia ſentire tactus dicatur, id ſcilicet per accidens intelligendum eſt, neq; ſolum de tactu, uerū etiam alijs de ſenſibus hoc dicere poſſumus, nanq; uidendi uirtus primo quidem colores apprehendit, dulcedinem uero aut amaritudinem, aut fragrantiam per accidens, ueluti ſi mel uideat per ſe quidem, id eſſe flauum apprehendit, dulce uero per accidens: etenim, quod operati ſunt aliquando ſimul duo ſenſus, uidelicet uiſus, & guſtus, hac de cauſa cognoſcit, quæ ſit eiuſmodi figura, eam eſſe aut dulcem, aut amaram, quæq; contigerit alio quodam modo, eam eſſe boni odoris, aut mali. Sic etiam tactus primo quidem & per ſe quę dicta ſunt, apprehendit, alia uero per accidens, nam ſi (exempli gratia) clauſis oculis parietem tetigero, id quidem ſcio, quod habet & qualitatem, & colorem talem, ꝙ ſi mel tetigero, id quidem cognoſco, quod eſt & dulce, & flauum. ſimilia quoque in reliquis ſenſibus dicēda ſunt, quarum rerum cauſam diximus eſſe, quod aliquando ſimul ſenſus operati ſint, etenim ſi quodpiam uideamus, in quo ſenſus nunquam ſimul operati ſint, qualis quidem ſit color ſcimus, at non ſane qualitatem ſaporis dijudicare poſſumus, de tactu ſimiliter, & de reliquis dicendum eſt. Si igitur tactum per accidens alia ſenſibilia percipere uolumus interpretari, hoc quidem fuerit Alexandri dictum. Siue quod aliqui ſenſus omnes eſſe tactus putauerunt, & omnia ſenſibilia ſub tangendi uirtutem uenire, nanque tangentibus fieri ſenſibilium ſuſceptio quædam uidetur, uiſus enim tranſparens, per quod uidet, tangit, & olfactus id, per quod odorem dijudicat, (id autem dioſmon dicunt) & auditus ſimiliter. hac igitur facta diſtinctione dixit, alia ſenſibilia a nobis per accidens apprehendi, non enim quatenus diaphanum tangit, uiſibilia uiſus apprehendit, neque olfactus ea, quæ ſibi ſenſibilia obijciuntur, neque auditus quæ ſub auditum ueniunt: ſed ijs ita accidit ea tangere, per quæ ſenſibilia propria percipiunt, non

enim ſic alij ſenſus apprehendunt, ut tactus, qui ſibi propria ſenſilia tangendo percipit, neq; enim uiſus tangẽdo colores apprehendit, ſed ipſum diaphanũ, per quod colorũ uarietates percipit. aliorũ autem ſenſibiliũ, dicit Alexander tactum per accidẽs eſſe ſuſceptiuum, quod horũ ſuſceptiuus eſt, quibus alia cõgerunt, nam ſimplicia, & prima corpora, de quibus alia quoq; ſunt, ijs definita ſunt, quorum tactus ſuſceptiuus eſt, ſuſcipit autem calidũ, & frigidũ, & ſiccum, & humidum, quæ quidẽ primorum corporũ ſimplices, & ſpecificæ differẽtiæ ſunt. Quod igitur alia, quæ ſenſus alij per ſe ſuſcipiunt, accidere corporibus ijs, quorũ tactus proprie perceptiuus eſt, illa quidẽ per accidens tactus apprehendit. ſed hoc uidelicet aliorũ uero ſenſibiliũ per accidens, magis quidem proprie ad cupiditatem aptandum eſt, ut ita ſit ordo, quibus autem hæc ſunt, his etiam cupiditas eſt, nam iucundi quidem eſt appetitus ipſe, aliorũ autem ſenſibiliũ per accidens. Cupiditas enim primo cupit ea, per quæ nutritur. ſ. humida, & ſicca, calida, & frigida, per accidens uero ſapores appetit, & colores, & alia ſenſibilia, nanq; (exẽpli gratia) qui uinum cupit aut album, aut dulce, id quidem ex cõſuetudine quadam per accidens cupit. nam primo quidẽ liquidum cupit. & quod ad hoc magis ſubaudiendũ ſit illud, aliorũ autem per accidens, id ea, quę ſequuntur, declarant. nihil enim inquit in nutrimentũ confert ſonus neq; color, quare ad appetitum redditio eſt: per quę enim inquit animal nutritur, ea appetit, alia uero per accidens, ut enim progreſſus dicet, ſapor eſt, ueluti nutrimẽtum condimentũ quoddam. Saporũ autem dicit quandam guſtabilem qualitatem, quæ nutrientibus innaſcitur, frigidũ autem potũ dixit, nam quãuis aqua calida bibatur, calida inquam, tactu, potentia tamen frigida eſt, unde eam depellit ſiccitatem, quæ de ſiti orta eſt, & qui ualde ſitiunt, frigidũ cupiunt adeo, ut neq; uinũ, niſi cõpellantur, adeant. Quid igitur? nõne ſapores alij animali ad ſalutẽ conferunt, & alij cõtra ſalutem lædẽdo uaſtant? ad hoc ego reſpondeo, quod ſic quidẽ ſimpliciter aridis & humidis, frigidisq;, & calidis corpora nutriuntur, ſic autem, & tali modo affecta tali indigẽt in cibis qualitate, alioqui propter hoc non in omnibus eędem ciborũ qualitates accipiuntur, quod qualitas elementorũ temperationis ad eas eſt immoderata. etenim, quod eiuſmodi qualitates ex tali elementorũ temperatione in cõpoſitis ſecundũ aliquam alicuius ſimplicis continentiam fiunt, ea de cauſa merito ijs quidem, in quibus (ut ita dicam) calidũ præualet, eos offerimus ſapores, qui frigido cõtinente innaſcuntur. contraria enim contrarijs curantur. Quare non, quia talis eſt ſapor, ipſum eius indigentibus proferimus, ſed quod ita ut frigido, aut calido, aut arido, aut humido cõtinente factus eſt. Quamobrem rurſus, hæc quidem primo nutrientia ſunt, per accidẽs uero ſapores, fames uero, & ſitis cupiditas eſt. cum dixerit ea, quæ tactũ habent, ſentire cibũ, quę autem cibum ſentiunt, ea fameſcere, & ſitire: famem uero, & ſitim cupiditatem eſſe, cupiditatem uero appetitũ, collegit, & demonſtrauit quod omnia quæ tangendi ſenſum habent omnino ſequitur appetitus.

Verum declarandũ de ipſis eſt poſtea, nunc tantum diffinitum ſit, quod animalibus ijs, quæ tactum habent, appetitus ineſt.

Deinceps enim de unaquaq; animali potẽtia priuatim dicturus eſt, deq; uniuſcuiuſque ſenſus proprijs ſenſibilibus, cùm de illorum ſenſibus ſermo fiet.

De imaginatione autem obſcurum eſt, at poſterius conſiderandum.

Prius quidem dicebat ut is, qui diceret appetitũ ſequi ea, quæ ſenſum participant, atq; ſic imaginationẽ, quando orationem de inſectis habebat, nunc autem dicit obſcurũ eſſe an ea penitus, quæ ſenſum habẽt imaginatio ſequatur. nam ſpongiæ quidem triſte, & iucundũ ſentiunt, quas tamen habere imaginationem nullus merito crediderit, ſiquidem ſenſibus imaginatio melior eſt, & illæ nullum alium ſenſum habent, præter tactum, quod ſi peiores nõ adſunt, neq; meliores adeſſe concedendũ eſt. de eo autem in hoc ſermone paulo poſt, & perfectius etiam in tertio, quibus animalibus adſit, quæq; eo careant, explicabit.

Aliquibus uero præterea ineſt, & in loco motiuum, alijs autem & cogitatiuumque, & intellectus, ut hominibus, & ſiquid tale eſt aliud, uel etiam præſtabilius.

Potentiarum animæ ordinem tradit pariter declarans in ipſis eſſe prius, & poſterius, in aliquibus enim ſola nutritiua eſt, in aliquibus autem & ſenſitiua, quam cupiendi uis conſequitur. præterea in aliquibus eſt etiam imaginatio, in alijs autem & in loco motiuum, in alijs uero etiam cogitatiuum, quod intellectus potentia eſt, ut in hominibus, & in quibus meliora ſunt, in illis quoq; peiora omnino ſunt, quod econuerſo non procedit. hoc autem, quod ait, & ſi quid tale eſt aliud, uel etiam præſtabilius, aiunt eſſe de quibuſdam dęmonibus dictum, qui quodam modo cũ natura humana eiuſdem ſunt ordinis participes, neq; enim (inquiunt) ex his quæ ſemper ſupra ſunt delapſum, & deſcenſum uſq; ad nos eſſe ſine medio oportet, neq; ita ſtatim ſubſtantiæ rationalis in ultimis caſum fieri, ſed eſſe ueluti medietatem quandã, quæ neq; ſic, ut nos irrationalitati cõmiſta eſt, nec tamẽ ad illam ſine reſpectu ſe habet, animamq; ipſam dicunt haud ita ſtatim huc decidere, ſed prius in aliquod certum tẽpus aetiam factam uitam quandã noſtra minus perturbatã uiuere, quæ ſane penitus ad ratione carentes potentias nõ ſine reſpectu ſe habet, ut fortaſſe per hæc obſcure loquatur.

Patet igitur quod eodem modo una eſt ratio animæque, & figuræ.

Poſtquã demonſtrauit in potẽtijs animalibus eſſe prius, & poſterius, reliquum uult hinc oſtẽdere, quod bene de confuſo ad id quod per membra cõpoſitum eſt, & ab diffinitione cõmuniùs aſsignata ad eam tranſit, quæ uniuſcuiuſq; potentiæ propria eſt, etenim & ſi maxime animarum cõmuniter prædicatum genus fuiſſet, nõ tamen ſic oportebat in generum diffinitionibus phyſicũ immorari, ſed ad ſpecies ſpecialiſsimas tranſire fuerat opus, uniuſcuiuſq; enim cognitio ex his, quę unicuiq; priuatim adſunt, habetur. nũc uero, quia non eſt animarum cõmuniter prædicatum genus, ſed uox æquiuoca, ut quæ ab uno, & ad unũ, ridiculum quidẽ id eſt in ſermonibus communibus immorari, quemadmodum ſi quiſpiam definiẽs figuram, quæ quidem uox æquiuoca eſt, eam dicat eſſe, quæ termino, uel terminis claudatur, neq; aliter ad particulares figuras triangulũ, quadrangulũ, & reliquas deſcendat. de figuris quidem nihil nos docuerit, neq; enim figuræ natura quędam ipſa per ſe abſq; particularibus eſt, ut etiã quædam ſpecificans animalis natura eſt, quæ quidem particularibus omnibus conuenit, quæ etiam ſi nõ eſſent, animal nihilominus eſſe poteſt ſubſtantia animata ſenſitiua. eodem modo qui de anima cõmunem ſermonem fecerit, niſi ad particularia deſcenderit, nihil quidem docuerit, quia neq; genus eſt animarũ, nihil enim aliud eſt anima, præter id, quod unaquæq; particularis eſt, quemadmodũ neq; figura alia quædã eſt, præter unãquanq; figurã, ueluti triangulum, aut quadrangulum, reliquaſq;, ſed ut in figuris triangulus prima eſt, in figuris (inquam) rectilineis, nam circulus habet ordinem primũ, ut ea, quæ una linea cõtinetur, ſecundum autem ſemicirculus, uel ſimpliciter portio circuli, ut, quæ lineis duabus cõplectitur, tertium uero triangulus, qui tribus lineis terminatur, ſed in rectilineis triangulus prima figura eſt, ſecunda autem quadrangulus, qui duobus triangulis cõponitur, nam ſi lineam binos angulos includentem quadrangulo coniunxeris, triangulos duos rectilineos facis, compoſiti uero trianguli tres pentagonum faciunt. uidelicet a/c/b. & a/b/e. & e/d/b. quatuor autem hexagonũ, & a/f/e. & a/g/c. quinq; uero ſeptangulum, & ſic de reliquis, triangulo addito angulum addideris: omnis enim multiangulus, ex triangulis generatur, & in omni multiangulo, ſi lineam rectam duo latera prætendentem coniunxeris triangulum

gulum

triangulũ facies, & omnis triangulus in triangulos diuiditur. quare deſtructo triangulo, nulla ex his, quæ deinceps oriun tur figuræ, erit, at quidem deſtructis illis triangulus manet, unde in illis eſt & prius, & poſterius, & hac de cauſa cõmuniter ipſarum prædicatum genus, nõ eſt figura, ſed horum, de quibus prædicatur ſummaria quædam cõprehenſio eſt. hoc igitur modo ſe res habet in animabus, nam ſi nutritiua interficiaẽ in mortalibus animalibus, nulla erit alia. etenim cauſam diximus alias ſæpius, quod ſi interficiantur aliç, ipſa ſola poteſt eſſe, uelut in plantis. quod ſi cõmuniter ipſarum prædicatum nõ eſt ſubſtantia quædam, ridiculum certe eſt in ſermone communi immorari, ex eiuſmodi enim dictis de ſubſtantia animarum nihil ſciemus, quare neceſſarium eſt ut de unaquaq; priuatim ſermo progrediatur.

Neq; enim ibi figura præter triangulum eſt, & quæ deinceps, neq; hic anima præter dictas, fieret autem quoq; in figuris ſermo cõmunis, qui cõueniret quidem omnibus, ſed proprius nullius eſſet figuræ, ſimiliter autem & in dictis animabus.

Genus enim natura quædã eſt in ſpeciebus quidem exiſtens, propriam ſane diffinitionem pręter unamquanq; ſpeciem habens, ut diffinitio quæ quidem ſpeciebus conuenit, at nullius ipſarum propria eſt, ſed cuiuſdam ſubſtantiæ generis eſt propria, figuræ ſane ratio nihil aliud quicquã declarat, quam particulares figuras, de quibus prædicatur. Quare non ſolũ in his eſt, ut in ſpeciebus genus, ſed harũ etiam aliquid eſt, nam quod ab aliquo, uel aliquibus terminis continetur, eſt enumeratio figurarũ, non quædam propria natura ſignificata, circulus quidem termino quodam, triangulus uero quibuſdam continetur. Quemadmodum igitur ſermo cõmunis in figuris, non aliquam naturã, præter figuras particulares declarat, hoc modo ſermo cõmunis animam non explicat, cuius rei ſignum eſt, quod uno ablato auferuntur alia, nam ſi triangulus deſtruatur, deſtruuntur figuræ, & ſi quæ nutriendi uim habet potentia interficiatur, aliæ quoq; animę uirtutes extinguantur neceſſe eſt. in quibus autem ex unius ſpeciei deſtructione reliqua deſtruuntur, horũ communiter prædicatum non eſt genus, ſed uox æquiuoca.

Quamobrem ridiculum eſt quęrere cõmunem rationẽ, & in his, & in cæteris, quæ nullius eſt eorum, quæ ſunt, propria ratio, neq; in propria, & indiuidua ſpecie, relicta ea, quæ propria eſt. ſimiliter autem ſe habent, ut in figuris, ea, quæ ſunt animæ, ſemper enim in eo quod deinceps eſt, potẽtia prius eſt inq; figuris, & in aiatis. uelut in quadrato quidem triangulus, in ſenſitiuo autem nutritiuũ, quapropter in unoquoq; quærendũ eſt, quę ſit uniuſcuiuſq; anima, ut quæ plantę, quæ hois, aut beſtię.

Quomodo igitur ipſe cõmunem circa omnem animã rationem quæ nulli animæ propria eſt, aſsignauit, hoc tamen non dicit, cõmunem aſsignare rationẽ nõ oportere, ſed neq; opus eſſe hoc ſolũ quęrere, neq; putare quod rationis uniuerſalis aſsignatio ſufficiat ad ſubſtantiam propoſiti declarandam, uerũ partium quoq;, quas ſpecies ſpecialiſsimas uocãt, diffinitiones reddere, ſiquidem uniuſcuiuſq; ſubſtãtia ſecundũ ea, quę proprie ſunt, eſſe dicitur. hoc igitur oĩno dicit eſſe ridiculũ, quod aliqui cõmuni ratione contenti, uniuſcuiuſq; rationẽ propriam dimiſerint. maxime enim & ſi aliqua erat abſtracta, & cõmunis quædam ſubſtãtia anima, nõ tamen in huius definitione phyſicũ immorari oportebat, ſed uniuſcuiuſq; ſpecialiſsimum cũ materia illi ſuppoſita quærere, ut ludi nec in animalis cõmunis intelligẽtia perſiſtere opus eſt, uerũ de ſpecialiſsimis conſiderationem facere oportet. nunc autẽ multo magis. quando anima nõ eſt ſimpliciter genus, ꝗ ſi genus nõ eſt, neq; eam interpretans oratio definitio eſt. at nos rerum ſubſtantias per definitiones declaramus, igitur ridiculũ eſt ad uniuerſalem ſolam rationẽ uenire, & ibi manere phyſicum. Sed quemadmodũ geometra cõmuniter figuram definiens uniuſcuiuſq; ſpecialiſsimas earũ, quæ ſunt in ſubſtantia, figurarum definitiones appoſuit: ſic etiam nos oportet communiter operatione animæ aſsignata, de unaquaq; animæ ſubſtantia priuatim ſermonem facere, ſemper enim eorum, quæ deinceps collocata ſunt, potẽtia prius eſt, & in quadrato potẽtia triangulus eſt, nam ſi (ut dictum eſt) triangulum coniunxeris bina triangulam tetragoneam facies. in animalibus quoq; ubi eſt in loco motiuum, ibi penitus neceſſe eſt eſſe ſenſitiuum, ubi autem hoc eſt, ibi ſimul nutritiuum ut ſit oportet, at non ſane ubi priora ſunt, ibi poſteriora eſſe neceſſarium eſt. in plantis enim ſine aliis per ſe ſtat nutriendi uis, & triangulus abſq; aliis figuris, quę poſt illum deinceps cõponuntur, eſſe poteſt. quare in ipſis prius eſt, & poſterius. non igitur ſermo uniuerſalis ſatis erit, ſed uniuſcuiuſq; ratio priuatim quærenda eſt.

Quam autem ob cauſam ſic ſe deinceps habeant, cõſiderandum eſt, nam ſine nutritiuo ſenſitiuum non eſt, ab ſenſitiuo autem ſeparatur nutritiuum in plantis. Rurſus uero ſine tactu aliorũ ſenſuum nullus eſt. At tactus ſine aliis eſt, multa enim animalium neq; uiſum, neq; auditum habent, neque odoris omnino ſenſum.

Hinc ordinis potẽtiarũ naturaliũ cauſam declarare uult, quid ita. ſ. poſteriores abſq; prioribus minime ſunt, cũ tamẽ priores abſq; poſterioribus eſſe poſsint. ſed antequã aſsignet cauſam, prius quẽ ordinẽ habeant percurrit, uidelicet quod ſenſitiua nõ eſt abſq; nutritiua, nutritiua autem ſine ſenſitiua eſſe poteſt. Rurſus in ſenſitiua aliæ quidẽ ſine tactu eſſe non poſſunt, at ipſa ſine illis eſſe poteſt, & ſimpliciter præſtantiores abſq; deterioribus eſſe nõ poſſunt, cũ tamen contra ſine abſq; præſtantioribus deteriores, ut ſpongiæ quidẽ, & urticæ (ut aiunt) & ſi quid ſimile, ſolius tactus participes ſunt: hiatulæ uero, & oſtrea præter tactũ etiam guſtandi uim uiẽ habent, paſcuntur enim, & in ipſis oris, & uentris rationẽ tenens quoddam uidetur, ꝗ ſi os habent, neceſſe eſt etiam ut habeant guſtandi uim, ſed odoratus participes nõ ſunt, neq; enim eſcarum illecebris attingi uidentur. teſtæ uero, & purpuræ præter tactũ, & guſtatum olfaciendi uim tenent, eſcas enim ſequi eas aſſeuerant, at auditu careut, quod inde percipitur, quod nullo ſono, aut ſtrepitu pati uidentur. alia autem ſunt, quæ præter hos tres ſenſus habent etiam audiendi uirtutem, ut talpæ, qui quidẽ ſunt oculis capti, immo uero dicit hos Ariſtoteles habere oculos, uerũ ſub cute, quod quidem naturæ ipſius artificio confectũ eſt, eiuſmodi enim animal ſub terra uiuit, ore terram confodiens, ſibiq; ita uictũ quæritans, quare ne terram fodientis oculi lædantur, hos illi cute natura contexit: omnibus enim, quæ localiter mouẽtur, animalibus oculos neceſſario natura dedit, ne ex ipſo motu locali in pręceps lata malũ habeant. in aquatilibus quoq; poſſumus inuenire, quæ uiſu careant cũ talis læſio illis eſſe non poſsit, quod in aqua uiuãt. Quapropter ubi uiſus eſt, ibi quoque ſunt reliqui ſenſus, eodem modo ubi eſt auditus, ibi quę deinceps ordinantur, & in reliquis ſimiliter. at nõ ſane ultimos primi ſequunẽ, ordinata aũt continẽter eſt inter ſenſus cupiendi uis, quæ quidẽ ſenſus omnino, quãuis unus ſenſus duntaxat fuerit, & præter hunc in loco motiuũ, quod ſm locum mota nõ ſequitur, imaginatio eſt. formicę. n. & apes, & ſimilia, manifeſte ſunt imaginationis participes: uermes aũt, & ſimpliciter quæcunq; motũ incõpoſite faciunt, imaginationem nõ participant, etſi id quiſpiã cõcedat, quia uidelicet ea potentia uix apparet, neq; an ſit facile cognoſcere poſſumus. idẽ in reliquis potẽtijs rõnalibus ordo ſeruãdus eſt. conſentaneum. n. rationi eſt, quod ipſa cœleſtia in ſua ipſorũ uita ordinatim cogitatione utanẽ, quod oĩno ſunt illis aſsignata corpora, opinione aũt non ſine cõne, ſed cõcluſione cogitationis utuntur. Plãtales uero potẽtiæ nutriẽdi quidẽ, & augendi uis oĩno ſimul ſequuntur, quanq; non ſemper, nanq; cũ tẽpore uirtus augmentatiua deſinit, nutritiua aũt manet, generationis autem potentia nõ eſt omnibus, quibus adeſt

incrementū, & nutricatio, nanq; multa animalia ea ipſa uirtute carēt, ut uermes, & omnia, quæcunq; ex putrefactione naſcuntur. herbæ præterea multæ quæ ſponte oriuntur, nullum ſemen ferunt, & tamē nutriuntur, & amplificantur. omnino ſane (ut ipſe dixit) in animalibus morti obnoxijs deteriores potentiæ ſequuntur præſtantiores: ab æternis enim hoc ipſo quod æterna ſunt, plātales defecerūt, quę quod ethſunt in mortalibus nō retexuntur. ira autē, et cupiditas abſunt, cū nihil ibi lędatur, quod ulciſci oporteat. Quare neq; inſtrumentis, uidelicet particulis ijs, quæ eiuſmodi potentijs animæ ſubſeruiant, inſtructa ſunt, ſed ad animalis uitæ rationem corpora confecta, irrationaliū quidem curua, & prona terram ſpectantia toto ſuæ uitæ tēpore: hominum uero recta, & in parte ſuperiori ſphærica ſunt, & cœlum uident, quemadmodum ſupradictū eſt, id quidem propter rationis expertem, hoc uero propter rationis participem uitam, recto ipſo demonſtrante quod rationis expers anima rationali appenſa eſt, & ipſi annuit, ſola autem cœleſtium corpora rotunda ſunt, uitam nanque ſuam intellectualem, ſecundum quam deſignantur, imitatione exprimunt, ſed harum cauſas rerum deinceps Philoſophus explanabit.

Et ex ſenſitiuis alia quidem habent, quod eſt ſecundum locum motiuum: alia autem nō habent.

Sicut, quæ ſenſum habent, nutritiuam quoq; facultatem omnino habent: ſic & quæ habent id, quod eſt ſecundū locum motiuum, ſenſum quoq; omnino habent: quoniā id eſt ſenſu melius. non iidem autem, & quæ ſenſum habent, id quoq; habent, quod eſt ſecundū locum motiuum: eiuſmodi ſunt plantanimalia. ea.n. in petris radices egerunt, & tota locum non mutant. Si itaq; motum acceperimus uniuerſalem: cōtingit, ut ſenſum quidē aliquē res habeat, motū aūt non habeat. Si autem ſimpliciter omnem ſecundum locum motum, omnino ubi ſenſus, & ſolus tactus, illic & ſecundū locum motus generalis uel particularis. Propterea enim dedit natura hunc ſenſum: ut ad iucunda quidem & utilia procedat: ea autem, quæ lædunt, declinet, eorum ſimul ſenſum accipiens, id, quod eius eſt particeps. Cernuntur itaq; ſpongiæ, & cochleæ, & alia plurima, eo quidem, quod eſt durū, & quod reſiſtit, tangente, contrahi: humido uero diffundi & extendi. Sic ergo propterea ſeorſus datus eſt, ut ad id quidem, quod eſt ſibi cognatum, & gratum, ſe applicet: & declinet autem quod nocet. ſe autem applicare & declinare ſunt motus ſecundum locum.

Poſtremum autem quod & minimum, ratiocinationem, & cogitationem.

Vt homo, & ſiqua eſt alia huiuſmodi ſpecies. Ratiocinationis autem, & cogitationis merito minimū habet. Quo magis autem res uni omnium principio accedunt, quantitate quidem minuuntur, excedunt autem potentia. Quo fit, ut & ea, cū ſit extra numerum, ſit omnipotens. Quare & quæ ſunt eis propinquiora, quantitatem quidem contrahunt, augent autem potentiam. Propterea ergo, quę ratiocinationis, et cogitationis partem ceperunt in mortalibus, minima ſunt numero: & ideo ſunt potentia maxima.

In quibus enim ex corruptibilibus ineſt ratiocinatio, iis reliqua quoq; omnia: Quibus autem eorum unumquodq;, non omnibus ratiocinatio.

Neceſſario addidit ex corruptibilibus. In corruptibilibus enim omnibus inſunt omnes prædictæ animales facultates, & dictus earum ordo. Diuina autem, & immortalia ratiocinationem quidē habere uidebuntur: aliarū autem facultatū nullam. Ad uſum enim & mortaliū ſalutem omnes illæ fuerunt. Ratiocinationem autem dicit cogitationē. Non eſt autem mirandū diuiniora quoq; animalia, ut cœleſtia, propter corporis connexionem, uti quidem cogitatione eorum uitæ conuenienter: non ſicut ea, quæ apud nos eſt, quæ ex dubitatione ad eius ſolutionem aſſequendam procedit, & a quæſtione ad inuentionem. Sed quærit, per quædam prima colligens ſecunda, tamē differente eiuſmodi cogitatione a mente, q̄ hæc quidem ſola applicatione comprehendit, quod cognoſci poteſt: illa uero tranſitu aliquo indiget: non ſine tamen negotio & dubitatio, & quæſtio præceſſerunt.

Sed illa ne imaginatione quidem: hæc uero ea ſola uiuunt.

Eorū enim, quę rationem nō habent, quæ ſunt perfectiſſima, ſecundū imaginationem uiuunt. Illud autem, Hac ſola uiuunt, dixit, ut ratiocinationi opponatur, & ab ea diſtinguatur. Nam & ſenſu quoq; uiuunt: ſed unūquodq; ſecundū id, quod in eo eſt precioſiſſimū, formam & figurā habet. Nonnulla autē etiam eorū, quę ſenſu prædita ſunt, imaginationē non habent. Hoc enim dicere uidetur, eſt autē dubia, & anceps oratio. Si enim, quæ ſenſu prædita ſunt, appetitū quoq; habent: eſt aūt appetitus abſentiū: pręſentis enim nō eſt appetitus: quod aūt non eſt pręſens appetere, fit per eius ueluti typo expreſſam repræſentationē: quomodo fieri poteſt ut, quæ appetitū habeant, idem eſt aūt dicere ſenſum, imaginationem quoq; nō habeant? Eorū autē rationē exactius quæremus: quando de imaginatione tractare aggredietur Philoſophus. De ea enim diſſeret & hic quoq;: maxime autem in tertio libro. Poteſt autem ſimpliciter dicere quædam imaginationem non habere, quæcunq; neq; ſenſum, ut plantæ.

De contemplatiua autem mente alia eſt ratio.

Hic quoq; clarum eſt eum mentem ſeparare, & nō cum alijs animæ facultatibus cōnumerare. Hic autem rurſus dicit Alexāder eum de diuina mente in æterna dicere. Sed ea non longe abſunt, quæ de illa ab eo dicta ſunt, ubi dicebat, Sed de mente, et cōtemplatiua facultate nihil adhuc apertū. Videtur autem animę aliud eſſe genus, & hoc ſolū contingere ſeparari. Propemodū autem hic quoq; eadē dicit. Illic.n. dicebat, Nondū eſt apertum: Hic uero, alia ratio. Atqui non dixerit quiſpiam ea de diuina mente dici. Neq; enim ab illis ſeparatur corporibus, ſiquidē ſunt æterna. Deinde etiā ſubiunxit. Reliquæ autem partes animæ, ab his uidelicet diſtinguens. Si autem illæ nō ſunt earum facultatū participes, ut nuper dictū eſt: noſtra mens eſt. ſ. ſeparabilis a corpore, in quo eſt, & eſt pars totius animæ, quæ eſt in animali, alioqui & ipſe in ſequēti libro, morali nēpe tractatu, dicit, q̄ actiua mens noſtra eſt, & nō diuina. noſtræ enim ſunt ſecundum mentem actiones. Hæc aūt eadem eſt cū contemplatiua ſecundū ſubiectū, ſolo fine differēs. Non aūt dixerit de diuina mēte, dicens, De contēplatiua aūt mente, ſed de noſtra. Pulchre aūt dixit de ea aliā eſſe rationē, ut enim ſæpe dixi, ipſe inquit, & in libro de partibus, & in. 4. Meta. q̄ naturalis eſt Philoſophi diſſerere de anima, nō omni, ſed quæcunq; non ſine materia. Quoniam ergo contemplatiua mens eſt, merito ait aliam eſſe de ea rationem. Eſt enim Theologi de formis ſeparabilibus diſſerere. Sed tamen, ſicut cōſueuit, quemadmodum in Phyſica in fine ſeipſum extulit ad ſeparabilem naturalium rerum cauſam, de immobili cauſa diſſerens: ita & hic poſtquam de alijs diſſeruerit, ſeipſum quoq; ad mentem extollet. Neceſſario autem addidit contemplatiua. eſt enim eadem eſt cum actiua ſecundum ſubiectū: ſed ut actiua tamen, habet inſeparabiles a corporis operationes. Circa id enim omnis actio. quare mens ſeparata, non ut actiua ſeparatur. ea enim ratione eſt inſeparabilis, ſed ut contemplatiua: propterea de contemplatiua dixit.

Quod itaq; de eorū unoquoq; oratio, ipſa quoque eſt tractatui de anima accōmodatiſſima, & maxime propria, clarum eſt.

Oſtendit enim q̄ in quibus cōmunis definitiua oratio nō eſt propria quędam natura præter ea, de quibus prędicatur, ridiculum in cōmuni definitione inſiſtere: ſed & doctrinam aſſumere oportet de unoquoq; eorum, quæ ſignificantur a cōmuni definitione. Quoniam ergo eiuſmodi eſt cōmunis animæ definitio: neceſſe eſt eū, qui de anima diſſerit, de unaquaq; animali facultate uerba facere. Neceſſe eſt autem, & eum, qui de ijs eſt cōſideraturus, quid eſt eorū unumquodq; aſſumere, tradita cōmuni animæ definitione: & poſtquam

oſtenderet

oſtenderit deinceps, ꝙ non oportet uſq; ad cōmunem definitionem ſiſtere: ſed ſeorſum de unaquaq; animali facultate diſſerere: quod enim de eis cōmuniter prædicatur nō eſt genus: eſt enim in eis prius, & poſterius. In quibus enim ſunt præſtantiores, ut rationalis, in iis & rel quæ: non autem uiceuerſa. Similiter autem & in partibus: ſicut in ſenſitiua, quę aliquam ex aliis ſenſitiuis facultatibus habēt, tactum quoq; omnino habent: quæ autem tactū, non omnino & aliquam aliam: ſpongiæ enim & urticæ, & ſiquid eiuſmodi, ſolum tactum habent: cernūtur enim cū aliquid attingit, uel cōtrahi, uel diffundi. Quoniam ergo de unaquaq; animali facultate oratio neceſſaria eſt: oportet inquit, eum, qui de his eſt tractaturus, quærere quænam ſit uniuſcuiuſq; ſubſtantia. Dein de inquit & de iis, quæ cohærēt: id eſt de iis quæ proprie, & per ſe accidunt. Per ſe autem accidentia dicit, quæ eis facultatibus ineſſe in confeſſo eſt. Ea enim ad aſſumendam definitionem, & ſubſtantiam cōferunt. ut ꝙ uiuere corpori a uegetatiua ineſt: ꝙ eſt in eis prius, & poſterius: ꝙ ſenſus, qui maiora ſenſilia apprehēdūt, minora apprehēdere nequeunt. Qui enim uehementiores ſuccos, & qui nimis feriunt, guſtauerit, lemores nō ſentiet. & qui maiores ſtrepitus audiuerit, minores nō percipiet, ut ſuſurros. Similiter & qui ſolem intentis aſpexit oculis, legere non poteſt, neq; alia exacte uiſibilia apprehendere. Similiter & qui in tactu ualde frigidū, uel calidum attigerit, tepidum nō ſentiet. Mens autē contra habet. quo enim maiora intelligibilia apprehendit, eo exactius circa minorū apprehenſionem uerſatur. Et ſenſus quidem ſenſibiū exceſſus corrumpunt. luminis enim uel tenebrarum exceſſus uiſum corrumpit. Similiter & in aliis. Mentem autem maiorum intelligibiliū apprehenſio perſpicaciorem facit. Hæc ergo, quæ per ſe animalibus facultatibus accidunt, & quæ in cōfeſſo eſt his eſſe ſimilia, ad ſubſtantiā aſſumendam, & definitionem conferunt. Dicit autem ipſe, ꝙ poſtq; de ſubſtantia dictū fuerit, de iis quoq; quæ ſubſtantiæ cohærent, dicere oportet, de incertis & obſcuris dico per ſe accidentibus, quæ quidem ex ſubſtātiæ inuentione apparent: ut an ſeparabilem habeat ſubſtantiam, an inſeparabilē. ex tradita enim definitione inueniemus, ꝙ inſeparabilē. & utrum mortalis an immortalis. Illud autem, de iis, quæ cohærent, ſiue de iis, quæ per accidens inſunt, ut an moueatur per accidens, & an in loco eſt. Vel cohærentia quidē dixit, quæ propinquius proprie accidūt, ut ſeparabile, uel inſeparabile: alia autem, quæ longius, ut mortale an immortale. uel ꝙ aliqua quidē per ſe apprehendunt: aliqua aūt per accidens: ut uiſus per ſe quidem colores, per accidens autem fortaſſe figuras.

Neceſſe eſt autē eum, qui de iis eſt uerba facturus, accipere quid eſt eorum unumquodq;: deinde ſic de cohærentibus.

Hinc doctrinæ formam uult exponere, qua de unaquaq; uſurus eſt animali facultate. Cū enim prima quidem ſit facultas: ſecunda autem operatio: prius quidē de animalibus operationibus diſſerit: deinde de facultatibus, eo ꝙ ſint manifeſtiores facultatibus operationes: & adhuc ante hæc de iis, quæ opponuntur facultatibus. Opponuntur autem ut ad aliquid: nutritioni enim nutrimentum opponitur. nutritio enim nutrimento nutrit, & nutrimentum eſt nutritio. Similiter uiſus uiſibilis uiſus, & in aliis ſimiliter. hoc ipſum ergo uult confirmare, quod doctrinam ab oppoſitis, utpote manifeſtioribus, oportet incipere.

Si autem dicere oportet, quid eorum unumquodq;, ut intellectiuum, uel ſenſitiuum, uel nutritiuum: prius adhuc dicendum eſt, quid intelligere, & quid ſentire.

Si de animalibus inquit facultatibus tractare oportet, idē eſt autem dicere de ſubſtantiis: qui enim nouit facultatem, ſubſtantiam quoq; nouit: nouit enim quod ſubſtantia eſt incorporea, in ſubiecto corpore talem habens facultatem. Quoniam ergo inquit de facultatibus tractare oportet: facultatibus autem priores ſunt operationes: neceſſario de operationibus dicere primum oportet.

Facultatibus enim priores ſunt operationes, & actiones ſecundum rationem. Quod ſi ſic, & iis etiam adhuc priora oppoſita ſeu obiecta conſiderare oportet: de illis primum definiendum fuerit propter hanc ipſam cauſam.

Addidit, ꝙ ratione. tēpore enī facultates ſunt actionibus priores, operationes uero tēpore quidem ſunt ſecundæ: ratione uero priores, id eſt doctrina. nobis enī apertiores ſunt operationes facultatibus, ubiq; autem oportet ab apertioribus initium ſumere. Vel, ut ait Alexan. ratione, id eſt perfectione. perfectio enim eius, quod eſt potētia, ipſa eſt operatio. huius enim cauſa facultas eſt ſeu potētia. Illud autē cuius cauſa, prius eſt eo, propter quod illud. cuiuslibet enim finis tempore quidē eſt poſterior: ratione uero prior. Præpoſito autem rationi fine, ſic, quę ad ipſum ſunt, inquirimus, & præparamus & natura quidem omnia propter aliquid facit. Et ſi enim nō nouit, quæ facit: neq; de iis proponit: ſed naturaliter tamen ad aliquem finem refertur eius operatio. Merito ergo prius q; de facultatibus loquat̄, de operationibus prius tractabit: ut quæ noſtræ cognitioni ſunt priores, ꝙ ſint apertiores: atq; etiam fini. Quod ſi ſic inquit, id eſt de apertioribus, & primis prius uerba facienda ſunt: operationibus aūt apertiora ſunt, quæ eis ſunt oppoſita: de oppoſitis ergo primū uerba facere oportet. Oppoſita autē ſunt ad aliquid. ſenſus enim ſenſilis eſt ſenſus. & intellectus intelligibilis eſt intellectus. & nutritio nutrimēti eſt nutritio. Quod autē facultate operatio prior eſt ratione, et operatione oppoſita, & quęnam in uniuerſum ſunt ratione prima, in nono Metaphy. dicit. In quorū enim definitione aſſumpta quædā ſunt, ea illis priora ratione definimus. Atqui facultatem definientes operatione opus habemus: ut uiſum definientes dicimus, facultas, ex qua uidere eſt: quod eſt operatio: non itidem aūt operationē definientes, facultate utimur. Videre enim eſt apprehendere uiſibilia, id eſt colores. rurſus operatione ſecundū eandem rationē priora ſunt oppoſita, circa quę operationes. definiētes enim operationē, quæ eſt in uidēdo, uiſibili quoq; utimur. uidere enim eſſe dicimus apprehenſionem colorū. non ita aūt in coloris definitione uidere cōprehenditur. Color itaq;, ut uiſibilis quidē, eſt ad aliquid. Ad aliquid autem ſunt, quibus eſſe idem eſt, eo ꝙ ad aliquid quodāmodo ſe habeāt. In his enim neceſſe eſt in utriuſq; definitione alterū cōprehendi: ut autē color, nō eſt ex iis, quæ ſunt ad aliquid. Quare nō neceſſe eſt in eius definitione, uidere, aſſumi. Hæc ergo priora ſunt illis, quæ in definitione aſſumuntur, his autem adhuc priora oppoſita conſiderare oportet. & in principio libri dicebat, Quærere oportet an de iis, quæ ſunt oppoſita operationibus, prius tractare oportet. & nūc dicit, ꝙ ab illis doctrina eſt incipienda, ut apertioribus, & naturæ primis. ut enim in prædicamentis oſtendit, cū eſt quidē ſenſus, omnino neceſſe eſt eſſe & ſenſile. & ſi ſit nutritio, omnino neceſſe eſt eſſe nutrimētum. & his ſublatis, neq; ſenſus, neq; nutritio erit. Senſu aūt ſublato, & nutritione, ea, quorum eſt ſenſus apprehēſiuus, & ea, quibus nutriuntur, quę nutriunt, nihil eſſe prohibet. Etſi enim non, ut ſenſilia, ſunt ſenſu priora: ſed illi tamen præexiſtunt, ut hæc quædā. Quænam autem animaliū facultatum operationibus oppoſita ſint, ut ei quod eſt nutriri, ſentire, & intelligere, ſubiunxi. De nutrimento enim inquit, & ſenſili & intelligibili. Et in nutritiua quidem facultate primum de nutrimento diſſerit. In generatiua autem, & auctiua quoniam non inuenit oppoſitum, quod nutrimento conuenientiam, & proportionem habeat: neq; enim ſicut aliquid eſt extra nutritionē nutrimentū, ſic & in illis. In eo enim, quod augetur, eſt auctiua facultas: Similiter, quod generatur, ſimile eſt generanti: Quare quęcunque de generante dicuntur, eadem & de generato: & de eo nihil oportet ſeparatim dicere. Et cuilibet apertum eſt, ꝙ generantis ſimile eſt, quod gignitur: nam & de nutrimēto antepoſita eſt, ut diſceremus, oratio: propterea ergo a finibus de eis

doctrinam aggreſſus eſt, de auctiua dico, & generatiua. Generatiuæ autem facultatis finis eſt, rerũ diuinarum imitatio. Quoniam enim omnia primum quidem appetunt, & eam, quæ eſt in illo, æternitatem: nõ poſſunt aũt corruptibilia, eo quod ſint eadem ſecundum numerũ, Dei æternitatem imitari, in alijs generandis, quæ ſunt qualia & ipſa ſunt, æternitatem imitantur. Finis autem auctiuæ eſt, id quod augetur, ad perfectam, & quæ ſecundum naturam eſt, formam reducere: ad quam cum peruenerit, perfectiſſimas naturæ operationes exercet, generatiuas autem dico operationes. A finibus ergo ſuam de ijs doctrinam aggreditur. Si quis autem exacte cõſideret, nutritiuam quoq; a fine docuit: ut eius declarat definitio. Sic enim illam definit. Facultas inquit eſt, quæ ſeruare poteſt, quod illam habet, ſicut eius eſſe eſt: hominem, quatenus eſt homo, & reliqua.

Vt de nutrimento, & ſenſili, & intelligibili.

Ante nutritiuam enim facultatem, quid eſt nutrimẽtum docebit: & ante ſenſitiuam facultatem, quid eſt ſenſile. Non ita autem & de intellectu docturus, prius differet de intelligibili. Hic enim oppoſitum eſt obſcurius, dico autem, intellectu intelligibile. Sed quoniam hæc nondum dixit, dico autem de doctrina omnium animalium facultatem: propterea adiecit, & de intelligibili, ne perturbet doctrinam: quoniam ut dixi, non eodem in eis ordine utitur.

Quare primum de nutrimento, & generatione dicendum.

Quoniam primum eſt natura nutritiua facultas, ut ſæpe dixi: dicit autem oportere ante facultates de operationibus dicere: ante operationes autem de oppoſitis: ad quæ operationes eſſe habent: ei autem, quod eſt nutrire, nutrimentum opponitur: quod enim nutritur, nutrimento nutritur. propterea rurſus incipiens ab ea, quę eſt de nutritiua anima, oratione, de nutrimento primum ait oportere dicere. Nutritioni autem generationem coniunxit, utpote cum nutrimẽtum gignendi quoq; cauſa ſit. Semen enim eſt nutrimenti excrementum. Generationem autem, quod generatur dixit. hoc enim ei, quod eſt generare, opponitur. Quod enim generat, quod generatur, generat. De generatiua ergo dicturis primum de oppoſito dicendum eſt. non eſt autem, ſicut dicebam, quod generatur, ut oppoſitum: ſed magis ad finem. Hoc enim ſibi, tanquam ſcopum, proponit natura permanſionis gratia, ut aliud faciat, quale ipſum eſt. Nihil uero prohibebit & ipſum tanquam ſubiectum conſiderare: quando ut quod generatur, ſolum conſideratur. Neq; enim generationem eſſe contingit ſine eo, quod generatur: neq; quod generatur, ſine generatione. ſicut ergo ædificatio ædificabilis eſt ædificatio: & ſenſus ſenſilis ſenſus: ſic & generatio generabilis eſt generatio. Et ſicut ædificationis finis eſt perficere ædificabile, id eſt domum facere: ſic & generationis facere aliud, quale eſt generans. Sicut ergo domum nihil prohibet, & ut oppoſitum, & ut finem conſiderare ædificationis: ut hoc ipſum quidem domum, id eſt tegumentũ, quod arcet a pluuijs & æſtibus, finem: ut autem ædificabile, donec ædificatur, oppoſitum: ſic & generationis, id quod generatur, ut quod adhuc generatur quidem oppoſitum. Vt enim ædificatio ad ædificabile: ſic generatio ad generabile. Vt autem iam generatum, ad finem. Idem & in auctione, & eo quod poteſt augeri, & eo quod auctum eſt.

Nutritiua enim anima aliis quoq; ineſt: & prima, & maxime communis eſt animæ facultas: per quam uiuere ineſt omnibus. Cuius opera ſunt generare, & uti nutrimento.

Hinc deinceps incipit eam, quę de uegetatiua eſt anima, doctrinam aggredi. nutritiuam hic animam, uegetatiuam dicit. Quoniam ante facultates de operationibus prius tractare oportet: ante operationes autem de oppoſitis: animalium autem facultatum uegetatiua prior eſt: eo quod, quæ alias habent animales facultates, eam quoq; habent: quæ autem eam habent, non alias quoq; habent: propterea primum de nutrimento, & generatione neceſſe eſt dicere. Hæc enim ſunt animæ uegetatiuæ opera: de qua primum tractandum eſt, ut maxime communi. ſecundum eam enim uiuere ineſt omnibus uiuentibus: ut animalibus eſſe ſecundum ſenſum. & prius quidem, ut iam dixi, de generatiua uerba facit: cuius ſunt opera generare, & nutrimento uti. Vides, quod illud, Nutritiua enim anima, dixit pro eo, quod eſt, uegetatiua. Sic enim nutritiuæ inquit ſunt opera generare, & nutrimento uti, pro eo, quod eſt nutrire.

Eſt enim maxime naturale eorũ, quæ in uiuentibus ſunt, operum, quęcunq; perfecta, & non manca, uel generationem non habent ſpontaneam, facere alterũ, quale ipſum, animal quidem animal: plantam autem plantam: ut, quod ſemper, & diuinum eſt, aliqua ex parte habeant, quatenus poſſunt. Omnia enim illud appetunt: & propter illud agunt, quæcunq; ſecundum naturam agunt.

Ecce generatiuæ facultatis principium a fine cepit, docens quiſnam eſt eius finis. maxime naturale autem, id eſt finis, quem ſibi tanquam ſcopum maxime proponit natura, ut aliud faciat, quale ipſum eſt. Quæcunq; ergo uitam habent, niſi uel manca fuerint, ut Eunuchi: uel non perfecta, ut recenter nata: uel niſi ſpontaneam habent generationem, ut quæ ex putredine fiunt, ut uermes, & pulices, & cimices, & eiuſmodi: habent a natura finem quem ſibi maxime proponunt, ut generent alterum, quale ipſum. Muli autem, & ſi quid eſt eis ſimile, ſunt & ipſi ueluti manci. Neutram enim ſpeciem ſeruant: quare neq; ex ſeipſis inter ſe habent generationem. Narrant autem, quod cum quandoq; mulæ concepiſſent, abortum fecerint: cum non poſſet, quod erat conceptum, natura perficere: eo quod neutra ſit pura, & integra natura: neq; enim equi, neq; aſini, ſed utraq; eſt mutila. Non omnia autem concipiunt, quæ ex putredine fiunt. Refert enim Ariſtoteles in libro de hiſtoria animalium piſces quoſdam ex putredine gigni, qui etiam concipiunt. atq; apes quidem, quæ ex taurinorum corporum putredine gignuntur, ſimiliter generant, ceris ſemen immittentes. Deinde & cauſam adiungit, propter quam maxime naturalis eſt finis uiuentibus alterum facere, quale ipſum. Vt enim inquit id, quod ſemper eſt, & diuinum, aliqua ex parte habeant, quatenus poſſunt. Videntur enim omnia, quæ natura conſtant, eius quod rerum eſt primum, & optimum, deſiderio teneri, dico autem diuini. Quare unumquodq; quatenus poteſt, imitatur eam, quæ eſt in primo, æternitatem. Dubitauerit autem quiſpiam: ſi eſt maxime naturale omnibus uiuentibus facere, quale ipſum unumquodq;: eſt autem ſimilis generatiuum: an etiam in irrationali anima continget eſſe generatiuam facultatem: & ſenſum, ſenſum gignere: iram, iram: & in reliquis ſimiliter: an uegetatiuam eſſe irrationalis generatiuam, ut ſit ex deteriore melius: quod eſt abſurdum. Nunquid autem dici poteſt, ꝙ quemadmodum abſciſſus ramus in ſeipſo habet indiuiſibiliter naturales omnes facultates: & quemadmodum inſectorum, partes etiam a toto abſciſſę, in ſe habent ſenſitiuam facultatem, & ſecundum locum motum: ſic & in ſemine, quod eſt ex animalibus, indiuiſibiliter inſunt rationes animalium facultatum (nõ enim uitę expers & mortuum egreditur. Sed ſi hoc datum fuerit, ꝙ irrationalis quoq; animæ rationes ſunt in ſemine: quæ cũ augentur, uel ad perfectionem deducuntur, irrationalis anima tunc in corpus inditur: nec ulla irrationalis animæ ſubſtantia extrinſecus & aliunde in corpus adſciſcitur: multa eorum, quæ ſunt in confeſſo, ſubuertemus. Conſideretur autem, ut in homine, quod dicitur. fertur humanæ animæ ad generationem deſcendenti, prius quam in hoc corpus deciderit, ei adtexi ſpiritum, & illas, quæ ſunt in eo, irrationales facultates. Quod ſi hoc uerum eſt: neceſſe eſt ante ſemen præexiſtere irrationalem animam. Si enim in ſemine generationem habet: falſum eſt, quod dictum eſt. & ſi in ſpiritu eſſe habet, & poſt animalis diſſolutionẽ remanet, fieri non

poteſt,

pōt,ut in ſemine ſint eius rationes.in illo enim eſſe quoq; habebit. Rationi autem conſentaneū eſt,ut et poſt corpus manens,ante ipſum quoque exiſtat. Nunquid autem, quemadmodum animalium,quæ ſponte naſcuntur, & plantarum generatio,non ex anima,quæ præexiſtit,ſucceſſione fit:ſed & apta exiſtente materia,ab uniuerſo opificio,herbarum,et animalium ſpecies in eam immittuntur,& quę in ipſo ſunt, animales facultates: ſic & in irrationali anima, quæ eſt in omnibus animalibus, cum ea ex uniuerſo opificio ſubſiſtant? Generatiua ergo facultas non eſt irrationalis animę: nulla eſt dubitatio.neq; enim generatiua ei facultate opus eſt,quæ ſecundum numerum habet æternitatem. Sed ſi omnia,quod ſemper eſt,appetunt & animatis propterea inſita eſt generatiua facultas? quomodo in inanimatis procedet oratio? neq; enim generatiuam habent facultatem. Dico ergo,ꝙ in eis quoque pro modo eorum, talem operationem licet intueri. Quemadmodum enim in animatis non ſimile eſt eiuſmodi deſiderium:ſed in animalibus quidem, quæ electiuum habent motum,appetitus quoq; a natura immittitur generatiuæ facultatis,qui uelut oeſtro perciens,animalia commouet,& ad talem operationem cogit: & in his ipſis plurima eſt differentia. Homo enim ſimul etiam, quod fit,inquirit,dico autem,ꝙ ſucceſſionis gratia tales nobis in ſunt operationes. In plantis autem,& arboribus, cum electionis expers motus ſit,ſpontanea generatiua operatio procedit:ſic non eſt mirum, ſi etiam in inanimatis appareat remiſſa talis facultas. itaq; & elementa, quæ in ſe inuicem agunt,quod dominatur,& eſt potentius, in ſuam ſpeciem mutat,quod eſt imbecillius,& quod uincitur. Frigidum.n. a calido ſuperatum in ipſum mutatur, ſimiliter & ſi calidū a frigido ſuperetur.& in ſicco, & humido ſimiliter. Quoniam enim elementa non ſunt incorruptibilia,eadem cauſa ſi fuerit a calido corruptum frigidum,fit alibi uicaria eius loco repoſitio,ſuperāte frigido,ut conſeruetur ſpecies. Et corrupta quoque metalla in alterius locum rurſus reponūtur. Etſi enim ne hic quidem lapis alium ſibi ſimilem generat: ipſa tamen metalli uniuerſitas,ſiue,ut ita dicam, totitas generatiuam habet facultatem. Similis eſt enim hic lapis alicui animalis parti:ipſa uero metalli uniuerſitas toti animali. Etenim & in animalibus,in totis eſt generatiua facultas, non in partibus.& ſicut in animalibus,carne aliqua ablata, pro ea aliam generat natura: ſic & in metallis pro ablato aliud reponitur.

Illud autem propter quod duplex eſt, hoc quidem cuius gratia,illud uero cui. Quoniam ergo eius,quod ſemper eſt, & diuinum, continentia & perpetuitate particeps eſſe non poteſt, quod nihil corruptibile cōtingat unum & idem numero permanere:qua ratione particeps eſſe unumquodq; poteſt,ea quoq; ratione cōmunicat: hoc quidem magis, illud uero minus.et permanet non ipſum, ſed quale ipſum:numero quidem non unum, ſpecie uero unum. Quare ſemen, animalium, & plātarum eſt inſtrumentum.

Illud autem,cui conſequens eſt eſſe maxime naturale uiuentibus,ut quale ipſum generent,fit eo ꝙ omnia primum appetunt,& illius æternitatem: & quoniam omnino finalis cauſæ meminit,propterea inquit, ꝙ illud,propter quod, id eſt finis,duplex eſt:hoc quidem cuius gratia,illud uero cui: quod & in poetica,& in libro de generatione dixit. Quemadmodum dico,domus ædificator finem habet,ut faciat tegmentum imbrium & æſtuum prohibitiuum: hic finis cuius gratia eſt. Tegmenti enim gratia domum facit. habet autem & alium finem,nos uidelicet.hoc enim tegmentum nobis facit. Sumus ergo,& nos domus ædificatoris finis, ut cui.ſicut ergo hic,ſic & in omnibus,quæ natura conſtant, duplex eſt finis.eius enim quod diuinum eſt,deſiderium,propter quod unumquodque animatum facit aliud, quale eſt ipſum,eſt finis cuius. huius enim gratia generatio. Quoniā. enim corpora ſunt animis inſtrumenta:animæ ſunt fines,ut cui. Cum artifice autem domus extructore,conuenientiam & proportionem habet natura:cum homine uero tegmentum fieri iubente anima,cum corpore autem domus. non ſolum autem in animalibus duplex eſt finis,cuius,et cui:ſed & in plantis.& in his enim natura inſtrumentum facit corpus, q̃d refertur ad uſum eius, quæ in eis eſt,animæ. Inſtrumētariæ enim ſunt plantarum quoque partes,radix,cortex,medulla,& folia, & eiuſmodi. In animatis ergo duplex eſt finis,ut dictum eſt:in reliquis autem non eſt iidem inuenire duplicem finem. Metalla enim & lapides,&,ut ſemel dicā, inanimata,quæ a frigiditate quidem & caliditate proxime fiunt,ſed ab uniuerſo opificio,ſeparate, unum habent finē, cuius gratia. propter mundi enim fabricam. non iidem autem,& cui, ut finis eſt in eis,neq; enim ſunt aliquorum inſtrumentorum inſtrumenta:neq; ad aliquarum uſum animarum comparantur. Magis autem eſt,ut duplex finis, in omnibus communiter conſideretur.& eſt,ut cuius finis,cōmuniter rerum omnium naturalium, & artificialium, boni deſiderium. Boni enim gratia et natura,et ars omnia agit. finis autem cui,ornandæ materiæ gratia.eſt enim finis forma quoque ſimpliciter abaci,uel animalis,quod eſt ornare materiam, & boni deſiderium, propter quod hæc fiunt: uſus fortaſſe,uel diuinitatis imitatio. Notant autem hic, ꝙ ſcopum Ariſtoteles finem dicit.cuius enim deſiderium, hic ſcopus eſt.& propterea duplicem finem dixit. Appetitum autem communius dixit.proprie enim in ſolis ſenſum habentibus appetitus,ut ſuperius dixit. Plantæ autem appetitum non habent,quoniam neq; ſenſum. Appetitum ergo dicit naturalem ad hoc conſtitutionem.et ſicut,ſcilicet ignem, quod ſurſum eſt, appetere dicimus, & ſic ad illud tendere. Omnino ergo,quæ naturalem hunc impulſum & appetitū habent,primi æternitatem appetunt. Et quoniam corruptibilia,inquit,non poſſunt eadem numero manere: faciendo alia, qualia ipſa ſunt ſpecie,ſucceſſione æternitatem perſequūtur, hoc quidem magis:illud uero minus. uel quod hęc quidem ſint uitæ diuturnioris:illa uero breuioris. uel propterea,quod deficiunt,& non ſunt perpetuo, ſed aliquibus temporibus fiunt,ut locuſtarum genera,& ueſpæ, & culices,& ſi qua alia eiuſmodi. Magis autem proprie hoc audit aliquis,non de temporis diuturnitate, ſed de qualitatis participatione.ſic enim quod reliquis animalibus longe eſt pręſtantius,homo,erit longe deterioribus minus diuinitatis particeps.multa enim animalia ſunt diuturnioris uitę q̃ homo, cornices,& elephanti,& ſerpentes:& alia plurima.non itaque ſic illud audiendum eſt,hæc quidem magis, illa uero minus:ſed ſecundum qualitatem participationis. Quemadmodum & ſolis illuminationes non omnia animalia ſimiliter admittunt. Aliter enim Aquila ſolaris luminis eſt particeps:& aliter homo:& aliter ueſpertilio, pro modo uiſiuæ eorum facultatis. ſic & Dei illuminationes alia aliter ſuſcipiunt,ſecundum ſuæ ſubſtantiæ modos.

Eſt autem anima uiuentis corporis cauſa, & principium. Ea autē multipliciter dicuntur. Sed tamen anima,ſecundum diuiſos tres modos, cauſa. Etenim unde illi motus,ea eſt id,propter quod & ut ſubſtantia, animatorum corporum anima cauſa. Quod itaque ut ſubſtantia,clarum eſt. Cauſa enim omnibus,quod ſint,eſt ſubſtantia. Viuere autem uiuentibus eſſe eſt.

Poſtquam dixit de fine generatiuæ facultatis,& de nutrimento,& ſenſili,& ut ſemel dicam,de iis quæ ſunt oppoſita animalibus facultatibus,eſt tractaturus:prius per hæc docet,quod illi,quæ habenda eſt de anima orationi, oppoſitorum eſt neceſſaria tractatio. Animatum enim,quatenus eſt animatū,nutritur. Quare,ꝙ ipſum nutriatur, ei anima cauſa eſt. Similiter & ut uita ſentiat cauſa eſt anima: quod autem nutritur,nutrimento nutritur:& quod ſentit, ſenſile ſen-

tit. Quare ei, qui de nutritiua & ſenſitiua anima eſt tractaturus, prius ſciendum eſt, quid eſt ſentire, & nutrire: & ei, qui illa noſſe uult, ſcire neceſſarium eſt, quidnam eſt nutrimentum, & ſenſile. Senſus enim ſenſilis ſenſus eſt: & quod nutritur, nutrimento nutritur. ea autem ſunt ad aliquid. Eorum autem, quæ ſunt ad aliquid, qui alterum noſſe uult, ei quoq; neceſſe eſt reliquum cognoſcere. Quare neceſſe eſt, ut qui de anima dicturus eſt, de oppoſitis quoq; dicat. Frumentum enim, ut frumẽtum quidem, nõ eſt ad aliquid. Vt nutrimentum aũt, eſt ad aliquid. Similiter & lapis, ut ſubſtantia quidem aliqua, non eſt ad aliquid: ut autem uiſibilis ad aliquid eſt. Viſibile enim eſt uiſu uiſibile. Vnde ergo hoc eſt, ꝙ anima nutrimenti, & ſenſus corporibus cauſa eſt, ut adeo neceſſario oſtendatur de eis eſſe dicendum, hoc oſtendit per propoſita. Cum enim cauſæ, inquit, multis modis dicantur. Vel enim materialis cauſa eſt: uel formalis: uel finalis: uel effectiua: Cum ergo quatuor modis cauſæ dicantur: ſecundum tres modos oſtendit cauſam eſſe uiuentibus animam: & ut formam: & ut finem: & ut effectiuam. Quod n. non materialis cauſa anima eſt, clarum eſt. Et ꝙ anima quidem, ut forma, uiuentibus cauſa eſt, duobus argumẽtis oſtẽdit. Illud. n. ut ſubſtantia, ei formã ſignificat. Anima inquit, uiuentibus uiuendi cã eſt. Quæ aũt uiuunt, quatenus uiuũt, eẽ habent. Quicquid autem eſt, quatenus eſſe habet, id eius forma eſt. Anima ergo uiuentium forma eſt. Vel ſic potius. Anima uiuendi uiuentibus cauſa eſt: Viuentibus autem uiuere eorum eſſe eſt: Anima ergo uiuentium eſſe eſt. Cuiuſcunq; autem rei ipſum eſſe eius ſubſtantia eſt. Anima ergo omnium uiuentium ſubſtantia eſt. Subſtantia autem, ut ſint, omnibus cauſa eſt. Anima ergo, omnibus uiuentibus, ut ſint, cauſa eſt. Vt ſubſtantia ergo anima, ut ſit, cauſa eſt. Hoc ergo unum eſt argumentum, ꝙ anima, ut forma, cauſa eſt. Alterum eſt autem, quod iam etiam in præcedentibus dixit. Cuiuſuis enim, quod eſt potẽtia, inquit, perfectio, ſeu entelechia, forma eſt. Potentia autem uitam habentis corporis anima entelechia eſt. Anima ergo potentia uitam habentis corporis forma eſt. Sic ergo cauſa eſt anima animati corporis, ut quæ eius forma eſt. Atqui & ut effectiua cauſa, cauſa eſt, & principium anima: & ut finalis. Et ꝙ cauſa eſt, ut finis, anima, ſic oſtendi poteſt. Prius autem accipit, ꝙ natura omnia alicuius gratia facit. hoc enim monſtratur in auſcultatione naturali. Inſtrumentis prædita corpora, animæ gratia. Cuius autem gratia aliquid fit, hoc eſt illius finis. Anima ergo inſtrumentis prædictorum corporum finalis cauſa eſt. Quod autem, ut effectiua cauſa, principium eſt anima, aperte oſtendit. Effectiua autem cauſa eſt illa, unde eſt principium motus. Motus autẽ ſpecies ſunt quatuor. primus enim, & maxime proprius motus eſt, qui eſt ſecundum locum: Deinde, qui eſt ſecundum alterationem: Deinde ſecundum auctionem: Deinde ſecundum diminutionẽ. Et, quod motus ſecundum locum cauſa eſt animalibus, anima, clarum eſt: ſed ſic non omnem comprehendit animã: ſed eam, quæ eſt ſecundum locum motiua. Quare etiã oſtẽdit, ꝙ alterationis quoq; cauſa eſt. Senſuum enim cauſa eſt anima. Senſus autem alterantur, a ſenſilibus quodammodo affecti. alteratio enim quædam eſt, diſgregatio, & congregatio uiſus. Sed nondum per hęc plantas quoq; comprehendit: ſubiungit itaq;, ꝙ auctionis & diminutionis cauſa eſt anima, ut omnia animata comprehendat. Non ſimiliter autem eſt effectiuum principium, & formale. Formale enim principium ſimiliter eſt, ac finale: effectiuum autem non amplius ſubſtantiæ, ſed aliquarum operationum, uel affectuum principium, & cauſa eſt. Quomodo autem dicimus diminutionis quoq; cauſam eſſe animam? Nihil enim neq; ipſum ſibiipſi, neq; ſuo ſubiecto corruptionis cauſa ẽ. Omnia enim non ſolum eſſe, ſed & æternitatem pro modo ſuo appetunt, ut iam dictum eſt. Dicimus ergo, ꝙ quemadmodum dicitur, & id quod non eſt, & priuatio cauſa eſſe rerum generationis: non ꝙ cauſam effectiuam habeat: ſed ꝙ ex his mutatur, quod fit: & ꝙ ea cedant formæ eorum, quæ fiunt. Omne enim, quod fit, ex his, quæ non ſunt, & ex propria priuatione fit: ut dictum eſt in naturalibus. Sic et anima diminutionis eſſe cauſa dicitur: non ꝙ faciat diminutionẽ, ſicut facit auctionẽ: ſed quod propter imbecillitatem ei deinceps cedat. Alioqui ad oſtendendum, ꝙ effectiua cauſa eſt anima, ſatis eſt ſcire, ꝙ auctionis cauſa eſt. Si itaq; ſecundũ omnes cauſarum modos animato corpori anima cauſa eſt, ut ſit, quatenus eſt animatum: Si autem eſt animatum, eo ipſo nutritur, & augetur, & generat: & eorum ergo anima cauſa eſt. quod erat propoſitum oſtendere. Ea autem multis modis dicuntur. Cauſam autem dicit & principium multis modis dici. Quatuor enim modis dicitur: ut forma: ut materia: ut effectiua cauſa: ut finalis. Similiter autem anima tribus definitis modis cauſa eſt. Ex quatuor enim modis cauſarum in naturali auſcultatione definitarum, ſecundum tres ſimiliter corpori anima cauſa eſt. Vnde enim motus, hoc eſt, ut effectiua cauſa: ſic enim ipſam uocat: & cuius gratia, ideſt, ut finis: & ut ſubſtantia, animatorum corporum anima cauſa eſt, pro eo, quod eſt, ut forma. In propria enim forma uniuſcuiuſq; ſubſtantia characterem & figuram accipit. Materia enim communis eſt omnium. Iam uero animata eſſe habent ſecundum animam. Quare animatorum corporum anima forma eſt. Quod itaq; ut ſubſtantia, clarum eſt. cauſa enim, ut ſint, omnibus eſt ſubſtantia. Quod cauſa eſt anima, ut forma, per hæc oſtendit. eſt autem hoc primum argumentum. Anima enim, inquit, uitæ principium & cauſa eſt uiuentibus. Viuere autem uiuentibus eſſe eſt. Vniuſcuiuſq; autem eſſe eius forma eſt, & ſubſtantia. Anima ergo forma eſt & ſubſtantia uiuentium. Vniuſcuiuſq; autem ſubſtãtia cã eſt, ut ſit. Anima ergo uiuẽtibus ſubſtantia, ut ſint, cauſa eſt. Non hoc autem ordine propoſitiones protulit: ſed a poſterioribus incepit. Cauſa enim, inquit, ut ſint, omnibus eſt ſubſtantia, ut ſic ſit oratio. Subſtantia, idẽ eſt autem dicere, forma, ut ſint, omnibus cauſa eſt, ſecundum hanc enim unumquodq; & eſt & dicitur. Quare uiuentibus ſubſtantia, & forma, ut ſint, cauſa eſt. Viuentia autem eſſe habent ſecundum uitam. hac enim ratione ab aliis differunt. Vitæ autem anima cauſa eſt. Quare ſi omnibus, ut ſint, cauſa eſt uniuſcuiuſq; ſubſtantia & forma. uiuentibus autem uitę cauſa eſt anima, quatenus eſſe quoq; habẽt: forma ergo & ſubſtantia uiuentium eſt anima. Ariſtoteles autem, cum propoſitiones dixiſſet, concluſionem non addidit, ut apertũ eſt. Subſtantiã aũt, ut iam dixi, formã dicit.

Eſt autem eius, quod potentia, ratio entelechia.

Secundum argumentum. Ratio autem, inquit, pro eo, quod eſt, ſubſtantia, & forma.

Maniſeſtum autẽ, quod & cuius gratia anima, ſicut mẽs, alicuius gratia facit: eodem modo & natura. & hoc eſt ei finis. Talem autem in animalibus anima ſecundum naturam. Omnia enim naturalia corpora, animę inſtrumenta: quemadmodum quę ſunt animalium, ſic quę ſunt plantarum, ut quæ ſint gratia animę. Duobus autem modis illud cuius gratia: & cuius, & cui.

Poſtquam oſtendit, ꝙ, ut forma corporis, principium, & cauſa ẽ anima, nunc oſtendit, ꝙ & ut finis. Quemadmodum enim mens alicuius gratia facit: eodem modo & natura. Mentem dicit actiuam, ſicut mens architecti nihil fruſtra aſſumit: ſed omnia, quæ ad aliquem finem ſpectant, nẽpe domus conſtructionem. Sic ergo nihil fruſtra facit natura, ſed unumquodq; eius opus propter aliquid eſt. Hoc autem aperte oſtendit in naturali auſcultatione. Declarant & de uſu partium medicorum tractatus: ꝙ ne minimum quidem naturæ opus fruſtra eſt, ſed alicuius gratia. Cuius aũt gratia facit, hoc eſt, eius finis, inquit. Cuius ergo gratia facit? animæ, inquit, gratia. Animatorum enim, inquit, corpora omnia, & animalium, & plantarum, inſtrumenta ſunt animarum. Inſtrumentum autem fit gratia utentis: & eum habet finem. Quare & quæ fiunt a natura. corpora, animata

dico, finem habens ipſam eis uſuram animam. Duobus autem modis illud, cuius gratia, & id cuius, & id cui. Hoc in loco uel ſic accipiendum eſt, animam quidem finem, ut cuius: animal autem, ut cui. facit enim inſtrumentarium corpus natura animæ quidem gratia, ut eo utatur, tanquam finis, anima, ut cuius. finis autem ut cui animatum. Vt enim citra impedimentum ſint animali operationes, omnia facit natura. Vel igitur ſic eſt, illud, Cuius, & illud, cuit uel, ſicut paulo ante diximus, Cuius quidem, gratia fabricæ mundi, & æternitatis: Hoc enim omnia expetunt: Sic & animæ. Ei.n. præparat ad uſum inſtrumentumq; & uerius eſt.

Sed & unde primum ſecundum locum motus, anima. non omnibus autem ineſt uiuentibus hæc facultas. eſt autẽ & alteratio & auctio per animã. Senſus enim alteratio quędam eſſe uidetur. nihil autem ſentit, quod non habet animam. Similiter autem & de auctione, & diminutione habet. Nihil enim diminuitur, nec augetur naturaliter, quod non nutritur. Nihil autem nutritur, quod non uitę ſit particeps.

Deinceps ad effectiuam tranſit. effectiuã enim cauſam ſic ſemper uocat, unde principium motus. Cum autẽ multis modis dicatur motus, ut dictum eſt: ꝙ motus quidem ſecundum locum anima cauſa eſt, clarum eſt. Sed non omnibus, inquit, ineſt uiuentibus hæc facultas, idest ſecundum locum motiua. Quare nõ ſic uidebitur omnis anima eſſe cauſa effectiua. & ideo eam aliorum quoq; motuũ eſſe cauſam oſtendit: alterationis, inquam, & auctionis: & diminutionis: & ſic in omni anima uniuerſalem fecit orationem. Quod itaq; anima alterationis cauſa eſt, ſic oſtendit. Animalibus anima ſenſus cauſa eſt. Omne autem, quod ſentit, alteratur: Anima ergo alterationis cauſa eſt. Quomodo autem ſenſum dicit alterationem, nunc quidem non addidit. Deinceps autem adiiciet, ꝙ duplex eſt alteratio: & in uniuerſum pari duplex eſt: hoc quidem, quod ducit ad corruptionem: illud uero ad perfectionem. a doctore enim diſcipulus patitur, & alteratur, & non ad corruptionem, ſed perfectionẽ ducitur. Quod enim potentia in eo eſt, ad operationem deducitur. Sic & ſenſus alteratur, & a ſenſilibus patitur ad perfectionem ductus, & a potẽtia ad operationem productus. Quod autem auctionis quoq;, & diminutionis cauſa eſt anima, ſic oſtendit. Quod augetur, & minuitur, nutritur, nihil enim augetur, quod non nutritur. Quicquid autem augetur, uitæ eſt particeps, & fieri non poteſt, ut nutriatur, quod non eſt uitæ particeps. Vt ergo nutriatur, uiuere cauſa eſt. Totius autem uitæ cauſa eſt anima. Ita ergo, quæ augẽtur & minuuntur, huius ipſius auctionis & diminutionis cauſa anima eſt. Si autem nonnulli quoq; lapides augeri uidẽtur: non eſt hæc proprie auctio, ſed potius additio. Hanc enim auctionem dicit, quæ fit per inſtrumenta naturalia. Inſtrumenta autem non ſunt in inanimatis. non ergo augentur, & alioqui, quod augetur, per omnem partem augetur. ut in libro de generatione oſtenſum eſt. Lapidibus autem exterius fortaſſe addito puluere, quædam fit mutatio: & ſic maius totum fit, non facta auctione, ſed additione: ſicut ſi ignis augeri dicatur, pluribus lignis additis. ſic & metalla augẽtur, humida ex qua conſtant, materia circũcirca exterius concreta, eaque in ipſorum ſubſtantiam, ab ea, quæ eſt in terra, naturali facultate, ex uniuerſo mutata. Si enim proxima, & continens, cauſa eſt anima. Continentur autem, & ſunt, & animalia, & plantæ, donec nutriuntur. Nutrimẽtum autem auctionis cauſa eſt. Anima ergo auctionis cauſa eſt. Male ergo materialibus principiis, terræ, & reliquis, auctionis cauſa attribuitur. Sed ad hoc fortaſſe dixerit Empedocles, ſicut tu materiales, & effectiuas naturaliũ cauſas tradis: ſic et ego nunc non effectiuas cauſas, ſed materiales tradidi. Sed locũ non habebit reſponſio. Neq; enim terreſtres radices magis augentur, quam rami. Vbiq; autem terrenum ſuperabundat. Quod ergo ad terræ ſubſtantiam attinet, nihil ſurſum augeri deberet.

Empedocles autem non recte hoc dixit, adiiciens plantis augmentum euenire, radices quidem deorſum agentibus: quod terra ſic feratur ſecundum naturam: ſurſum autem, propter ignem ſimiliter. Neq; enim illud ſurſum & deorſum recte accipit. Non enim idem eſt omnibus ſurſum, & deorſum, & uniuerſo. Sed ſicut caput animalium: ſic radices plantarum: ſi oportet alia inſtrumentum dicere, & eadem, propter opera, & quibus fungũtur munera: idem autem inſtrumenta dicere, in quo ſit idem opus. Ad hęc autem, quid eſt, quod ea continet, quæ in contraria feruntur, ignem, terram? Diſtrahentur enim, niſi ſit aliquid prohibiturum. Si autem ita eſt: anima quoque eſt cauſa, ꝙ augetur, & nutritur.

Poſtquam oſtendit augmẽti cauſam eſſe animam, reprehendit Empedo. qui non recte dixit auctionem in animatis fieri. Dicebat enim augeri plantam, eo quidem, qui in ipſa eſt, igne ramos ſurſum augente: terra autem, qua in ipſa eſt, radices inferne agẽte. Auctionis enim cauſam terræ, & igni adſcribebat. Hic enim ſurſum ramos auget, ut qui ſurſum ferat: terra uero deorſum radices, ut quæ deorſum ferat. Eũ autem primo reprehendit, ꝙ non recte dicat eſſe inferius plantarum radices. non enim omnibus idẽ eſt, inquit, quod ſurſum eſt, & deorſum. Deinde cauſam quoq; affert. inſtrumenta enim, inquit, operibus diiudicantur. Si enim operationum gratia ſunt inſtrumenta: quę eaſdem operationes agũt eadem fuerint. Quemadmodum enim in aliis animatis, id per quod nutritur, eſt os: ſic ergo & plantis id, per quod nutriuntur, os fuerit. Nutriuntur autem per radices. ipſæ ergo plantarum os fuerint, aliorum autem animatorum omniũ os per quod nutriuntur, ſuper eſt. Omnium enim caput, in quo os ſuperiorem locum obtinet. Et plantarum ergo os, & caput conuenienter ſuperius fuerit. Quare plantarum radices ſuperne potius, rami autem inferne. ut ad uniuerſum autem, ſiquidẽ in uniuerſo ſurſum, & deorſum dicere oportet. quod circũcirca quidem eſt, ſurſum eſt (Dico autem coelum) quod autem medium, deorſum, nempe terra. animata itaq; dicuntur ſuperne caput habere, non omnino, ut quod circũcirca eſt, ſed ut unde principium motus: quandoquidẽ & ex coelo principium eſt motus eorum, quæ hic ſunt. Et cum irrationalia animalia plurima, fere autẽ omnia, prona in terram ſpectent, ut ne poſterioribus quidem partibus ad id, quod circũcirca ẽ, caput altius habeãt: ſuperiores tamẽ animalium partes eſſe dicuntur caput, & quæ ſunt circa caput. Quare caput ſuperne dicimus. cum capite autem proportionem & conuenientiam habent radices. illinc enim eſt plantis motus principium, ut ſuperius quidem ſint radices, & non inferius. Hoc ergo unum abſurdum ei obiicit: aduerſus quod quiſpiam pro eo reſpondens, & eum defendens dicit ꝙ ille ſupra, & infra, ut ad uniuerſum dixit. Radices enim ut ad centrum, augentur: reliquum autem, ut ad coelum. Alterum rurſus abſurdum ex eius dictis colligit admodum apte, et cohærenter. Non enim ab igne, inquit, & terra fit auctio. Si enim ignis ſurſum augetur: & terra autem deorſum: diſtrahentur, inquit, & diuellentur plantæ, cum nihil ſit, quod contineat. ſi autem eſt aliquid, quod continet: hoc fuerit anima, nutrimenti, & auctionis cauſa.

Videtur autẽ quibuſdam ignis natura eſſe ſimpliciter nutrimenti, & auctionis cauſa. Ipſe enim ſolus uidetur ex corporibus & elementis, qui nutritur, & augetur. Quare & in plãtis, & in animalibus exiſtimauerit quiſpiam id eſſe, quod operatur. is autem quodammodo concauſa eſt, non autem ſimpliciter cauſa, ſed potius anima. Ignis. n. auctio in infinitum, donec fuerit, quod poſſit cõ-

Digitized by Google

buri. Eorum autem, quę natura conſtant, finis eſt, & ratio magnitudinis, & augmenti. ea autem animę, & non ignis. & rationis potius quam materię.

Poſtquam oſtendit animam auctionis eſſe cauſam: alia perimit, quę quibuſdam auctionis uidentur eſſe cauſę. Empedocles quidem terram, & ignem cauſam in plantis exiſtimabat, eo ꝙ illorum quidem contrarij ſunt motus, ſurſum, & deorſum. Videntur autem & plantæ in contrarias partes augeri ſecundum radices, & ſecundum ramos. Alij autē ignem ſuſpicabātur ſolam eſſę auctionis cauſam: aduerſus quos nunc inſiſtit. Recte autem illud, Simpliciter addidit. In hoc enim errabant, qui uim auctiuam igni tribuebant, ꝙ eum ſimpliciter auctionis cauſam dicerent. Cōcauſa enim eſſe ignis, ut inſtrumentum auctionis per quod ei quoq; eſſe uidetur. non autem ſimpliciter auctionis eſſe cauſa, ſed tantum abeſſe ait, ut auctionis ſimpliciter cauſa ſit, ut & deteriorem, quam ſecundum inſtrumenta, concauſam eſſe dicat in libro de generatione, & corruptione. Inſtrumenta enim a ratione adaptata finem aſſequuntur. Si autem ab actifice dimittantur, incommodum. Sine artifice enim operari non poſſunt. Ignis autem ipſe per ſe operans, exitij, & corruptionis cauſa ſit. Cum enim cibus coquitur, & medicamentum, niſi a medica, uel coquinaria ratione regatur, qui coquit ignis, magis corrumpit, & a proprie ſpecie, ſeu forma abducit. Cum autem dixiſſet, ꝙ uidetur quibuſdam ignis eſſe nutrimenti, & auctionis cauſa: undenam in hanc adducti ſunt ſententiam, ſubiunxit. Solus enim, inquit ex ſimplicibus corporibus cernitur augeri, & nutriri. in hoc enim ſolum conſuetudo nutrimentl nomine uſa eſt: & propterea auctionis quoq;. Quod enim nutritur, hoc & augetue. huius multum uſum habemus in conſuetudioe, et apud antiquos. Omnes ſimul tecum, inquit Poeta, edaa ignis uorat: & rurſus, Omniuoro igne, dictum eſt. Si itaq; ex ſimplicibus hic ſolum nutritur, & augetur: hic in compoſitis quoq; fuerit nutritionis, & auctionis cauſa. dico autem, io animatis. Vbi ergo oſtēderit. Philoſophus, ꝙ non ſimiliter nutriuntur, & augentur animata, ut ignis: ſimul etiam per hoc oſtenderit, ꝙ non in animatis ignis nutrimenti, & auctionis cauſa eſt. Sic autem oſtenditur. Quæcunq; natura nutriunrur, & augentur (ideſt autem: Quæ in ſeipſis nutritiuam, & auctiuā habent facultatem. Quæ enim non ſic nutriuntur, & augētur, ea non proprie eſſe dicuntur illa, quæ dicuntue.) Quæ ergo natura nutriuntur, & per hoc augentur, habent nutritionis terminum: & defioita eſt eorum ad certam uſq; menſuram auctio. Ignis autem non eſt definita nutritio, & auctio. in infinitum enim augebitur, ſi materia ſuppeditetur. Ignis autem non ſimiliter aç animata, nutritur, & augetur. Si autem non ſimiliter: ne animatis quidē auctionis cauſa fuerit. Ignis.n. non eſt finis, nec ratio auctionis. Quæ aūt natura augentur aliquem finem habent, & determinatam auctionis rationem. Secundum rationem autem augere, & definite, fuerit animæ, & non ignis. Sic ergo oſteodit, ꝙ non ignis animatis auctionis cauſa eſt. Quod autem neque de igne proprie dicitur nutritio & auctio, ſed generatio, oſtēdit in libro de generatione, & corruptione. Is autem exiſtimatus eſt ex elementis nutriri & augeri: quod aperte quidē in alijs ſuperabundantia, additio eſt: aqua enim aquæ addita, & terra terræ, ſic fit eorum maior excreſcentia. id autē non eſſe nutrimentum, nec auctionem, clarum eſt. Ignis autem excreſcit, non addito igne, ſed diſſimili materia, ſicut lignis, uel eiuſmodi, ijſq; ab ignis facultate in eius mutatis ſubſtantiam, ſic fit ignis excreſcentia. Videtur autem tale quid eſſe, & quæ eſt proprie, auctio. Mutato enim alimento in corporis naturam, ſic fit animatorū auctio. Oſtendit aūt, ut dixi, quod id, quod in igne ſit, generatio eſt, & nō auctio.

Quoniam autem eadem eſt animę nutritiua, et generatiua facultas: de nutrimento primum definire neceſſe eſt.

Poſtquam dixit de fine generatiuæ facultatis, deinde oſtēdit, ꝙ ei, qui de anima dicturus eſt de ijs, quæ ſunt oppoſita animalibus facultatibus, tractare neceſſe eſt, ad oſtendēdum animam eſſe cauſam nutritionis, & auctionis, & alterationis, quæ eſt ſecundum ſenſus, & reliqua: & Empedoclis ſententiæ interea meminit, qui non animæ auctionem tribuit, ſed materialibus cauſis: & eos penitus refellit, qui eius, quæ fit in animatis, auctionis igneam ſubſtantiam cauſam exiſtimant: hic deinceps de cohærentibus uerba facit, dico autem de nutrimento, ut ſic deinceps de facultatibus quoque tractet. Tanquam enim de una uegetatiua facultate ſuperius quoq; uerba fecit, ubi dixit. Nutritiua enim alijs quoq; prima ineſt, & eſt maxime communis facultas animæ, ſecundum quam uiuere ineſt omnibus: cuius ſunt opera generare, & nutrimento uti: & hic rurſus, quoniam eadē eſt nutritiua, & generatiua facultas: de nutrimento primum deſinire neceſſe eſt. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi. quoniam una eſt, & eadem uegetatiua facultas: cuius ſunt opera generare, & uti nutrimento (pee extrema mediū quoqua comprehendens, quod eſt augere, & ad perfectam menſuram deducere, quæ augentur) diximus autem, inquit, de fine generatiuæ operationis, neceſſe eſt & de eo, quod eſt oppoſitum nutritiuæ facultati, dicere, dico autem, nutrimēto: ut ſic deinde de ipſa quoque facultate loquamur. Vnam autem dicit facultatem nutritiuam, & auctiuam, & generatiuam: non ſimpliciter: quoniam uegetatiua communis de eis prædicatur: ſed quod unus finis eſt harum omnium operationum, id autem eſt, generare alterum, quale ipſum, propter deſiderium æternitatis. Omnia autem, inquit a fine, ad quem maxime tenditur, denominare par eſt. Quare, quoniam omni uegetatiuæ facultati finis eſt generare alterum, quale ipſum: eam, quæ in omnibus eſt, generatiuam appellare æquum eſt. Nutritiua enim, & auctiua facultas, ut ei ſeruiant, factę ſunt. Quoniam enim fieri non poteſt, ut animata generent, quæ non ad definitam, & ſecundum naturam menſuram peruenerint: propterea actiua operatione, & facultate opus eſt. Sed quia rurſus fieri non poteſt, ut augeantur, quæ non nutriuntur: ideo nutritiooe opus eſt. Quare propter generationem quidem auctio: propter auctionē autem nutritio. propter generationem ergo nutritio. Quare quoniam a fine omnia denominare par eſt: hæc eſt generatiua omnibus appellanda. Nutritiuam autem cum actiua ad idem deducit, propter eam, quam, cum in dictionis contextu fuerimus, cauſam dicturi ſumus. Quare neq; de auctione ſeorſum uerba facit: ſed coniunctim cū eo, quod de outritione dicit. Vnde neq; auctiuam ſeorſum facultatem definit. Quoniam autem ipſa animæ uegetatiuę facultas, eadem eſt, ac nutritiua, & generatiua facultas: defectiue ſecundum phraſim dicta eſt ſenteotia. Sic enim dicere oportebat. Quoniā autem eadem eſt animę facultas, nutritiua, & generatiua: de generatiuæ autem fine dictum eſt: neceſſe eſt & de nutritiuæ oppoſito dicere: nutritiuæ autem facultati oppoſitum eſt nutrimentum: oportet itaq; primum de nutrimento dicere.

Hoc enim ab alijs facultatibus opere ſecernitur.

Nutritiua, inquit anima ab alijs animalibus facultatibus ſecernitur, quod nutriat. hoc eſt enim eius proprium. Nutrit autem nutrimento. quare de nutrimēto primū dicere neceſſe ē.

Videtur aūt eſſe nutrimentum contrariorū contrariū: non quoduis cuiuis, ſed quæcunq; contraria non ex ſe ſolum inuicem habet generationem, ſed & auctionem. Multa enim fiunt ex ſe inuicem: ſed non omnia quantitatem ſuſcipiunt, ut ſanum ex laborante.

Varia ſunt, quæ de nutrimento dicuntur. Alij enim dicunt, ꝙ quatenus nutrimentum eſt ſimile eorum, quæ nutriuntur, id auget. eſt autem ſimile ſimilis auctiuum, non cōtrarium. id enim & contrarij quoq; corruptiuum eſt. neque eſſe poteſt, ut a contrario nutriatur, quod nutritur, ſed a ſimili. Alij uero dicunt, ꝙ contrarium nutrit, quod nutritur,

Si enim nutrimentum patitur ab eo, quod nutritur: & contrarium in contrarium mutatur: nutrimentum ergo contrarium eſt eorum, quæ nutriuntur. Hæc ergo ſunt, quæ de nutrimento dicuntur: quæ contraria eſſe uidentur, cum reuera non ſint. Vtrunq; enim eorum ad partem aliquam reſpexit: & ad hanc uera dicit. Nutrimentum enim eſt potentia quidem ſimile ei quod nutritur: actu autem & operatione contrarium. Panis enim & obſonia, prius quam conficiantur, & concoquantur, ei ſunt, quod nutritur, contraria: poſtquā autem mutata, & alterata fuerint, tunc fiunt ſimilia. Mutatur autem non ſimile in ſimile: neq; quodlibet in quodlibet: ſed contrarium in contrarium. Neq; enim album in calidū: ſed frigidum in calidum. Etenim fuſcum, quod in albū mutatur, non quatenus eſt albi particeps, mutatur. Quare, ſi nutrimentū mutatur, clarum eſt, ꝙ in contrariū mutatur. Cū itaq; duplex ſit nutrimentū: hoc quidē incoctū: illud uero cōctū: incoctū quidē ei, quod nutritur, contrariū eſt concoctum autem, & mutatum, iam ſimile. Cum autem dixiſſet, ꝙ uidetur nutrimentum eſſe nutrimento contrarium: ſubiunxit, ꝙ non quoduis contrarium cuiuis contrario eſt nutrimentum: ſed quæcunq; dum mutantur, in contrarium mutant, quod mutatur. Multa enim, inquit, contraria in ſeinuicem mutantur, ut ſanitas & morbus: album & nigrum: ſed ea nihil quantitati mutata adijciunt. Quare non ſunt ſui ipſorum inuicem nutrimentum. neq; album nigro nutritur, quando mutatur nigrum in album: neq; ſanitas morbo. Nō autem hoc ſimpliciter dicit, ꝙ quæ in ſeinuicem contraria mutantur, & quantitati adduntur, ea a ſeinuicem nutriūtur. neq; enim hoc uerum eſt, ut & ipſe dicit: ſed ꝙ quæ ex contrarijs nutriunt, ea quātitati adijciunt. Quando enim ab anima mutata fuerint eiuſmodi contraria, dico autem quæcunq; ei quantitati, in quam mutantur, adijciunt, tūc fit nutrimētum. Simplicia itaq; corpora augentur quidē inuicem inter ſe mutata: a ſe autem inuicem non nutriunt. & quod magis eſt, ne proprie quidem in eis auctio dicitur, ſed additio: ut in libro de generatione oſtendit. Quod autem primum nutrimentum & inconcoctum, eſt ei, quod nutritur, contrariū hinc planū eſt. Si enim patitur ab eo, quod nutritur, & mutatur in illius ſubſtantiam: non quodlibet autem a quodlibet patitur: neq; enim quoduis a quouis mutatur, ſed contrariū in contrarium: nutrimentum. ſ. quod patitur ab eo, quod nutritur, ut in illius ſubſtantiam mutetur, contrarium eſt ei, quod nutritur. Certe quoniam conſtamus ex frigido, & calido: humido, & ſicco. ſ. iis qualitates, quæ eiuſdem ſunt ordinis cum eo, quod nutritur, nutrimentum quoq; mutabitur. Vel ergo, cum ſit calidius, in frigidius per concoctionē mutabitur: uel frigidius in calidius: uel ſiccius in humidius: uel humidius in ſiccius. Quare ei, quæ in corpore ſuperabūdat, qualitati contrariū nutrimentū afferimus. Si corpus quidē ſit ſiccius, humidius afferentes: ſi calidius aūt, frigidius: & in reliquis ſimiliter. Clarū eſt. n. ꝙ materia opus habet nutritiua facultas quę ſuapte natura apta ſit, ut mutetur in eius, ꝙ nutritur, ſubſtantiam. Poſtq; autem iam paſſum fuerit, nutrimentum, & ei quod nutritur, aſſimilatum, non eſt amplius contrarium, ſed ſimile. Ipſum autem ultimum, & in utraque deinceps parte aſſimilatum, eſt quoq; aggregandum, & agglutinandum.

Videntur autem neq; illa eodem modo ſibi eſſe inuicem nutrimentum. Sed igni quidem aqua nutrimentum: Ignis autem aquam non nutrit. In ſimplicibus itaq; corporibus, hęc eſſe maxime uidentur, hoc quidem nutrimentum: illud uero, quod nutritur.

Poſtquam dixit ex contrarijs ea ſui eſſe inuicem nutrimētum, quæ non ſolum ex ſeinuicem fiunt, ſed & ſeinuicem augent: propterea addidit, ꝙ non omnia eiuſmodi ſui eſſe inuicem nutrimentum dicuntur. & hoc per exemplum oſtendit, ꝙ non quicquid ſecundum quantitatem auget, nutrimētum eſt contrario, ſed quod ex contrarijs formalius eſt, ſeu formæ magis particeps, auctum a magis materiali; & contrarij in ipſum mutatione, nutriri dicitur. non itidem autem, & quod eſt materialius ab eo, quod eſt magis formale. Sic enim ſe habent inter ſe ignis & aqua. His ergo ſic inuicem mutatis, aqua, inquit, igni eſt nutrimentum. ignis autē aquæ non itidem, nemo enim dixerit aquam ab igne nutriri. Ignis autem nutriri dicitur. Omnes ſimul tecum, inquit Poeta, edax ignis uorat. Vnde etiam quæſiuerit quiſpiam, ſi quemadmodum aquæ in ignem mutatio, generatio ſolum eſt, & non auctio: ſic & ignis in aquam, ut oſtenſum eſt in libro de generatione: cur aqua quidem igne non nutriri dicitur, ignis autem aqua dicitur? Quod enim aqua ignis nutritur, clarum eſt. Eſt enim oleum aqua aliquo modo affecta, & cera, & huiuſmodi. & ligna quoq;, & ſimilia, ꝙ aliquid humiditatis habeant, materia ſic ignis fiunt. Vnde omnia exiccata ligna, ut quæ putrefacta ſunt, uel in cinerem redacta, ne uri quidem poſſunt: eo quod ſint undiq; humiditatis expertia. Dicimus ergo, primum, ꝙ conſuetudinem ſecutus eſt Philoſophus. Dicimus enim nutrimentum eſſe igni oleum; hoc autem nihil eſt aliud, quam aquam igni nutrimentum eſſe dicere. Oleum enim, ut in quarto Meteororum oſtenſum eſt, eſt ex aqua & aere, quę ambo ſunt humida natura. Præterea in libro de generatiōe oſtēſum eſt, quod id, quod augetur, forma eſt, & non materia. Oportet enim, quod augetur, unum eſſe numero. materia autem, quæ affluit, & effluit, non eſt eadem, in eo, quod augetur. Forma autem ipſa magis formalis, ut in elementis, ignis. Aqua autem magis materialis, ut illis oſtendit. forma autem magis actiua, & incorporea, & comprehenſiua: ſiquidem patitur quidem materia, agit autem forma. & illa quidem diffundi & diſpergi poteſt, a forma autem continetur, & certis finibus circumſcibitur. Ea uero in igne quoq; cernuntur. eſt enim & alijs elementis agilior, & ſubtilior, & magis comprehenſiuus. Ignis enim ſphæra reliqua elementa comprehendit. Et, ut ſemel dicam, in contrarijs, quod ex contrarijs melius eſt, formæ rationem obtinet, quatenus dicit, Quare & eam, quæ eſt ad id, mutationem generationem dicit. Quod autem deterius, materiæ. Quare corruptionem dicit, quæ eſt ad id, mutationem: alioqui, & quod nutritur, nutrimentum per ſe ipſum conficiens, in ſeipſum mutat. Hoc ipſum autem uidetur ignis quoq; facere, infuſo oleo, & lignis ſubiectis. Mutatio quidem certe ignis in aquam non ſic fit. Per hoc autem quod dixit. In alijs ergo corporibus, & ut multis uidetur, hoc declarauit. Nutrimentum enim proprie in corporibus eſt animatis. Hæc autem ſunt compoſita, quæ & nutriūtur.

Dubitationem autem habet. Aiunt enim nonnulli ſimile ſimili nutriri, quemadmodum & augeri. Aliis autem, uel diximus, contra uidetur, cōtrarium contrario. ut pote cū ſimile tale ſit, quod pati non poſsit: nutrimentum autem mutetur, & concoquatur. Mutatio autem eſt omnibus in oppoſitum: uel in id, quod intercedit.

Poſtquam ſatis dixit nutrimentum eſſe contrarium contrario: nunc dicit, ꝙ dubitationem habet tractatus de nutrimento. Nonnulli enim dicunt ſimile a ſimili nutriri. alij uero contrarium a contrario. De his autem dixit in libro de generatione, nunc quoq;, inquit, neceſſarium eſt de nutrimento loqui ei, qui de nutritiua facultate dicturus eſt. Poſtquam autem dixit, ꝙ dubitationem habet, eo ꝙ alii ſimili quidem nutriri, quæ nutriuntur, dicunt. alij uero, contrario: utrique opinioni, quæ eas confirment, paucis addidit, illinc quidem ijs, qui ſimili nutriri cenſent dicens, ſicut & augeri. Si .n. eodē nutrimur, & augemur. augemur autem ſimili. carnis enim adiectione caro augetur: ſimili quoq; nutrimur. hinc uero ijs, qui contrario nutriri uolunt, dicens, Vtpote cum ſimile a ſimili pati non poſsit. Quod enim patitur, a contrario patitur, & nutrimentum mutare & concoquere aliquid pati eſt. Omnis enim mutatio, etiam ea, quæ ex eo, quod inter contraria intercedit, fit, quodammodo, quatenus ſit, con

trarij eſt particeps. & nõ fit mutatio ex ipſo, & in ipſum Oppoſitum autem hic contrarium accipit & non omne ſimpliciter oppoſitum: & apertũ eſt ex eo, quod addidit. Et quod intercedit. Inter contraria enim aliquid intercedit, & non ſimpliciter omnia oppoſita.

Præterea nutrimentum aliquid patitur ab eo, quod nutritur: ſed non hoc a nutrimento. ſicut nec faber a materia: ſed illa ab ipſo. Faber autẽ mutatur tantum ab ocio & ceſſatione ad operationẽ.

Cum dixiſſet, ꝙ nutrire, & nutriri fit aliquo agente, & patiente: impote cũ pati, inquit, nõ poſſit ſimile a ſimili: ꝓ hoc oſtẽdẽs, ꝙ agere, et pati oporteat, quod nutrit, & quod nutritur: deinde dixiſſet nutrimentum mutari: nunc oſtendit ꝙ nutrimentum quidem eſt, quod patitur, & alteratur, actiuũ autem eſt, & a paſſione alienum, quod nutrit. Si enim quod nutritur, idem manens ſecundum formam nutritur, nutrimentum autem non idem manet: ipſum eſt ergo, quod mutatur. Exemplo autem uſus, fabro poſtquam oſtendit, ꝙ ab artifice, & forma materia patitur: ſed non contra, a materia artifex: quoniam uidetur artifex quoq; in eo, quod materiam operetur mutari: quænam ſit eius mutatio oſtẽdit. Ab ocio enim & ceſſatione, inquit ad operationem mutatur: ſed non ſecundum paſſionem. neque enim quicquam patitur, neq; alteratur, oſtendens, quod talis quædam eſt nutritiuæ facultatis mutatio in nutriendo, non alteratio, ſed perfectio. Perficitur enim facultatis operatio. Talis autem mutatio, non motus, ſed perfectionis potius generatio, ut oſtendit in naturali auſcultatione.

Vtrum autem eſt nutrimentum, quod poſtremum aggregatur, & adiungitur, uel primum, intereſt. Si autem utrunque: ſed hoc quidem incoctum: illud uero concoctum: utroque modo contingat nutrimentum dicere. Quatenus enim incoctum eſt, contrarium contrario nutritur. Quatenus autem concoctum, ſimile ſimili. Quare manifeſtũ eſt, quod dicunt quodammodo utrique & recte, & non recte.

Quærit utrum nutrimentũ dicere oporteat, id ne, quod a principio afferimus, panem dico, & reliqua: an quod poſtremum corpori aggregatur, cuiuſmodi eſt, qui ex nutrimẽto ſanguis mutatur, & in partibus fit, & eis aſſimilatur. hoc eſt enim poſtremum Nutrimentu enim aiunt Medici, quod nutrit nutrimentum eſt. ex his enim inuenietur, quod quæritur, utrum ſimili nutrimur an contrario. Si enim quod primum affertur, eſt nutrimentum: contrario nutrimur. Si autem poſtremum, quod corpori aggregatur & unitur, ſimili. Si autem utraq; nutrimentum, quod etiam uidetur, & primum & ultimum: & ſimili, & contrario. Primum enim & incoctum, eſt contrarium. Secundum autem, & concoctum, ſimile. Quare uterque eorum, qui de nutrimento dixerunt, ut ad partem reſpiciens, recte quidem dixit: non autem perfecte. Dubitauerit autem quiſpiam, quidnam eſt, quod poſtremum aggregatur. Si enim non primum fit caro, deinde carni aggregatur. hoc enim eſt additio, non auctio: quicquid ante mutationem poſtremum fuerit, hoc contrarium eſſe neceſſe eſt. Si enim mutatur, ſolum ergo contrarium nutrimentum. Si autem poſtremum dicit, quod iã eſt aſſimilatum: non eſt amplius eiuſmodi nutrimentum, ſed pars. Et ſoluens Philoſophus inquit, ꝙ facta quidem caro eſt ſecundum nutrimentum, ſecundum partem autem eius, quod ante aggregationẽ fuit corporis eſt nutrimentũ: illo quidem ut toto cõſiderato: dico aũt, eo, quod poſt aggregationem pars eſt. De his autem exactius in libro de generatione & corruptione dictum eſt.

Quoniam autem non nutritur, quod uitę non eſt particeps: animatum corpus fuerit, quod nutritur, quatenus eſt animatum. Sic et nutrimentum eſt ad animatum: & non ſecundum accidens.

Quare non proprie de igne nutrimentum dicitur. Trãſit autem a nutrimento ad operationem. ea eſt autem nutrire. Nutrire enim eſt eius, quod nutritur. & nutriri quidem fuerit, per operationem circa nutrimentum eius, quod nutritiuam habet facultatem illius, quod nutritur, ſeruare ſubſtantiam. Nutrire autem, circa nutrimentum operari nutritiuam facultatem. Deinceps ergo ab operatione, quænam ſit nutritiua facultas inueniet, & definiet. Si autem nihil nutritur quod non ſit uitæ particeps, inquit ab anima autem uiuentibus uita: neceſſe eſt animatum corpus eſſe, quod nutritur, ſecundum hoc ipſum, quatenus eſt animatum: & nõ ſecundum accidens: nõ.n. corpori, ꝙ nutritur, eſſe animatũ acidit, ſed ꝙ eſt animatum, propterea nutritur. Si autẽ quod nutritur, eſt animatum: nutrimentum quoq; ſecundum hoc ipſum animati fuerit. Quare non proprie ignis nutriri dicitur. Eorum enim quæ ſunt ad aliquid, alia quidem proprie, & ſecundum ſe ad illud ſunt, ad quod referuntur, alia autẽ per accidens. Vt ſeruus dicitur hominis eſſe ſeruus: & domini ſeruus. Sed domini quidem ſecundum ſe hominis uero per accidens. accidit enim domino eſſe hominem. Dicitur autem & grammatici eſſe ſeruus, & rhetoris: per accidens, ſcilicet. Nutrimentum autem per ſe ad animatum dicitur.

Eſt autem aliud nutrimentum, & eſſe auctiuũ. Quatenus enim quãtum quid eſt id, quod eſt animatũ, auctiuum: quatenus uero hoc quidpiam, & ſubſtantia, nutrimentum. Seruat enim ſubſtantiam, & eouſque eſt, donec & nutritur. & generationis effectiuum, nõ eius, quod nutritur, ſed quale, quod nutritur. iam enim eſt ipſa ſubſtantia. Nihil autem ipſum ſeipſum generat, ſed ſeruat.

Hoc quoq; ijs eſt conueniens, quæ de nutrimento tractantur. Hoc autem in ijs quoque dixit libris, qui ſunt de generatione, ꝙ non ſecundum idem nutrimur, & augemur. Quoniam enim, quod nutritur, & forma eſt, & quantum quid: Similiter autem & nutrimentum nutrit, quod nutritur: nutrimenti proprium eſt ſeruare formam eouſque, dũ nutriuntur, quæ nutriuntur, & ſi non augeantur. Si autem quãtitatem augeat ei, quod nutritur, additum nutrimentũ, non augetur autem ſemper, quod nutritur: quando excretio uel fuerit æqualis, uel maior ea, quæ ex nutrimento fit, aggregatione: ut dixit in libro de generatione: & ſic quidem certe nutrimentum, quod in ſe eſt, quantitati adijcit. Quoniam ergo idem nutrimentum & nutrit, & auget. Si .n. idẽ eſt potentia, quod id, quod nutrit: nutrit, & ſeruat formam eius, quod nutritur, Si autem quantitate præditum eſt: ea quoque ratione auget: clarum eſt, ꝙ quæ circa nutrimentum operatur, facultas, idque concoquit, & mutat, & corpori adglutinat, una, & eadem fuerit nutritiua, et auctiua. Quãdo enim ſic habet, quod nutritur, ut & eſſe poſſit, & eius quantitati adijcere: non ſolum nutrit, ſed & auget. Quando uero non poteſt, quod nutritur, eo ꝙ id, quod nutritur, tempore defeſſum ſit & exhauſtum, non amplius quoque auget. Cum enim partes ſicciores ſeipſis euaſerint, non ſuapte natura amplius extendi poſſunt, ut quantitati adijciant. Vnde & infantium, ac puerorum uelox admodum fit incrementum. & cum in totis ſæpe duobus, aut tribus annis duorum, aut trium cubitorum additionem ceperint, in alijs plurimis minimam adiectionem accipiunt: cum iam deinceps partes ad ſiccius mutentur, nec extendi poſſint, & quantitati adijcere. Nam nutritiua facultas, quantum quidem in ſe eſt, quantitati ſemper adderet. Et alioqui, cum deinceps magna facta ſit effluxio, eo ꝙ ad diminutionem tendat animal non ſufficit nutritiua facultas ad reficiendum quod defecit, & ei quod a principio fuit, adijciendum. Quoniam ergo nutritiua facultas eadem eſt cum auctiua: merito de nutritiua, & generatiua ſola meminit, eandem, ut dixi, exiſtimans cum nutritiua auctiuam. Et generationis effectiuum, non eius, quod nutritur, ſed quale quod nutritur. Poſtquam dixit, ꝙ nutrimentum ſecundum aliud & aliud nutrit, & auget, &

get, dicit generationis quoque effectiuum eſſe nutrimentum: ſiquidem ſemen eſt excrementum ultimi nutrimenti, ut oſtendet in libris de generatione animalium: certe ad qualitatem & quantitatem nutrimenti, rerum uenerearum magis uel minus motus fit. Non eſt autem eius, quod nutritur, generationis effectiuum nutrimentum: nihil enim ipſum ſeipſum generat: iam eſt enim eius ſubſtãtia: ſed quale ipſum quod nutritur. Omnia enim, quæ generant, ut plurimum, & ſecundum naturam, ſibipſis ſimilia generãt. Aeternitatem enim deſiderantia, ſic eam ut ſuperius dictum eſt, aſſequuntur, quod alia, qualis ipſa, generent.

Quare eiuſmodi quidem animæ principium, facultas eſt quæ ſeruare poteſt, quod eam habet, quatenus tale. Nutrimentum autem ad operandũ præparat. & ideo, quod nutrimento priuatum eſt, eſſe non poteſt. Quoniam autem tria ſunt: quod nutritur: quo nutritur: & quod nutrit: Quod nutrit quidem prima eſt anima: quod nutritur autem, quod eam habet corpus. Quo nutritur uero, nutrimentum.

Poſtquam dixit, quod nutrimentum eſt eius, quod nutrit, ſeruatiuum, quatenus eſt nutrimentũ: ex hoc nutritiuam quoq; inuenit animam, & eam definit, quod ea eſt facultas, quæ ſeruare poteſt, quod eam habet, quatenus tale. Illud autem, Quatenus tale, pro eo, quod eſt, ſecundum hanc ipſam formam, id eſt in eadẽ forma ſeruans, quod nutritur. Et ipſe quidem nutritiuæ ſolius facultatis definitionem tradidit. Ex hac autem etiam tradi poteſt auctiuæ & generatiuæ facultatis definitio. Eſt enim auctiua facultas animæ, quæ ad perfectam formam ducit, quod eam habet: ad quam cum peruenerit, poteſt omnes naturales operationes perficere. Generatiua autẽ eſt facultas animæ, quæ præparare poteſt id quod eam habet, ad faciendum alterum, quale ipſum, ſecundum deſiderium eius, quæ eſt in primo, æternitatis. Nutrimentũ autem inquit, præparat nutritiuæ facultati talem operationem. Niſi enim ſit nutrimentum, nõ operatur nutritiua facultas. Eſt autem nutrimentũ operationis præparatiuum nutritiuæ facultatis, per quam ſeruatur, quod eam habet. Et ideo quod nutrimento priuatum eſt, fieri non poteſt, ut ſit animatum. id enim eſt quod nutritur. Quoniam autem eſt quod nutritur, & quo nutritur, & quod nutrit: quoniam de nutrimento dixit: uult, quæ ab eo denominantur, definire, & dicere quid eſt eorũ unumquodq;. Eſt enim aliquid quod nutrit, & quod nutritur, & quo nutrit. Quod nutrit autem eſt prima animæ facultas, quæ eſt nutritiua: ſæpe autem dictum eſt, cur prima. Quod nutritur autem, animatum corpus, quatenus hanc habet facultatem. Quo autem nutritur, nutrimentum.

Quoniam autem a fine omnia par eſt appellare: finis autem eſt generare, quale ipſum: fuerit prima anima, id quod eſt generatiuum, quale ipſum.

Sicut enim ab intelligẽdo intellectus appellatur: & a ſentiendo ſenſus: nutritiuæ autem facultatis, quam primam uocat, ut inferius primam, finis eſt generare, quale ipſum: eorũ enim, quæ nutriuntur, quę perfecta ſunt, & non manca, generant: ergo eam etiam a fine denominare par eſt, dico autem generatiuam: quia generare ei finis eſt.

Eſt autem, quo nutritur duplex, ſicut, quo gubernat, manus, & clauus.

Poſtquam dixit quidnam eſt illud, quo nutritur, quod nunc additur inſtrumentarium eſt, quo tanquam per inſtrumentum, nutritur. Hoc ergo inſtrumentum duplex eſt, inquit, hoc quidem quod mouet, & mouetur: illud uero, quod ſolum mouetur, non itidem etiam mouet. Innatum enim calidum, quo quidem nutrit anima, tanquam per inſtrumentum, & mouet, & mouetur. A nutritiua quidem facultate mouetur: reliquas autem partes mouet, ut dentes, uenas, uentrem, & alia, per quæ nutritio: quæ quidem ſolum mouentur: non ita autem & mouent alia, quia ut inſtrumentum: ſed nutrimentum. Oſtendit autem duplicem rationem eius, quod nutrit, tanquam per inſtrumẽtum, gubernatoris appoſitione. manus enim eſt, quod mouet, & mouetur. mouetur enim ab anima: mouet autem clauum. clauus autem ſolum mouetur. non enim ipſe aliud mouet inſtrumentum, ſed mare, uel nauem, ſicut illa nutrimentum. Alij autem nutrimentum dicunt, quod mouet quidem, & mouetur a calido. mouere autem, quatenus nutrit. Melius autem eſt id, quod mouet, & mouetur, calidum accipere, quod ab anima quidem mouetur: mouet autem nutrimentum: nutrimentum autem, quod ſolum mouetur. Non enim mouet, quod nutrit in eo, quod nutrit, ut oſtenſum eſt. Dicit autem Alexander aliam quoque expoſitionem. id enim, quo nutrit, duplex, non de nutrimento accipiendum nunc dicit: ſed duplex eſſe, nutritiuam ſcilicet facultatem, & innatum calidum. Quorum illud quidem eſt immobile, nutritiua, ſcilicet, facultas: ipſa enim, cum non moueatur, mouet. innatum autem calidum, quod mouetur, & mouet. mouet enim nutrimentum, mouetur autem a facultate. Hæc autem expoſitio conuenerit lecturæ, quæ ſic fertur. Hoc quidem, quod mouet, & mouetur: illud uero, quod ſolum mouet, uidelicet, cum ipſum non moueatur. & huic quidem lecturæ gubernatoris exemplum ad hunc modum adaptauerit. Clauus quidem, qui mouet, & mouetur, mouet quidem mare, uel nauem: mouetur autem a manu. manus autem, quod ſolum mouet: mouet enim clauum, ſed ipſa ab alio non mouetur. Continentium enim partes non mouentur per ſe: quoniam neque in loco per ſe, ut oſtenſum eſt in Phyſica: continens autem eſt manus gubernatoris. & aliter, quod clauus quidem ab aliquo, quod eſt extra, mouetur, nempe a manu: manus autem nihil habet, quod ad eam extra moueat. Si ergo ſcriptura habet, illud uero ſolum mouens, ultima interpretatio conueniet.

Hoc quidẽ quod mouet, & mouetur: illud uero, quod ſolum mouet, omne autem nutrimẽtum neceſſe eſt facultate concoqui: concoctionem autem operatum calidum: & ideo omne animatum habet caliditatem. Typice ergo, quidnam eſt nutrimentum, dictum eſt. poſtea autem de eo clare dicendum eſt in libris conuenientibus.

Poſtquam dixit, quod duplex eſt animæ nutrire: eſſe, præter dictum nutrimentum aliud, per quod fit duplex id, quo nutrit, nunc dicit: Innatum enim inquit calidum. deinde & quomodo nutrit, ſubiunxit. Oportet enim inquit, nutrimentum concoqui. Quod autem concoctionem operatur, eſt calidum. quare hac ratione nutrit. Si autem omne animatum nutritur: nutrimentum autem a calido concoquitur: neceſſe eſt ergo omne animatum habere caliditatem. Typice ergo, quid eſt, dictum eſt. Poſtea autem de eo clare dicendum eſt in conuenientibus libris: quod dupliciter eſt nutrimentum, contrarium enim, & ſimile: & quod eorum, quæ augere poſſunt, contrarium, & quod concoquitur, & mutatur, & quod ſecundum aliud nutrit, & ſecundum aliud auget: & quod, quatenus nutrit, ſeruat quod nutritur: & quod generationis quoq; ipſum eſt principium, non eius quod nutritur, ſed quale, quod nutritur: & quæcunque alia dicta ſunt. poſtea autem de eo clare dicendum eſt in conuenientibus libris. De nutrimento quidem aliquo modo dixit in libris de generatione. dicet autem poſtea & in tractatu de generatione animalium, in quem differt. in quo etiam de ſemine dicet, quod & ipſum eſt nutrimenti. Excrementum enim, inquit, nutrimenti eſt ſemen. Quare ad ſeminis generationem alia quidem nutrimenta ſunt apta: alia uero contra.

His autem definitis, dicamus communiter de omni ſenſu.

Poſtquam dixit de anima, de plãtali dico ſeu uegetatiua: quę eſt facultas animę conſeruatrix eius, quod eam habet, per

propriam operationē, quæ ſit præſentia alimenti:& per hoc oſtendit,ꝙ eſt entelechia ſeu perfectio illam habētis corporis,& ab ea inſeparabilis:tranſit ad ſenſitiuæ animæ definitionem. Et quemadmodum prius in anima ſimpliciter cōmunē de omni anima definitionē tradidit: ſic & hic prius cōmuniter de omni ſenſu differit. deinde de unoquoq; ſeorſuʒ. Tradit autem cōmunem ſenſitiuæ animæ rationem. Senſum enim eſſe dicit facultatem animę,qua per alterationem ſenſibilibus aſsimilatur. hac ratione ſenſitiuam quoq; animā dicet. Quæcunq; ergo ad ſenſum in uniuerſum definiendum ei ſunt utilia,ea prius diſtinguit. Primum autem eo utetur,quod & ſenſus patiatur,& alteretur. Differet autem & de eo quod eſt potentia, & de eo quod eſt actu. & nonnullas mouebit dubitationes,et de eo quod facit,& de eo quod patitur,& de ſenſu:& eas etiam ſoluet.

Senſus autem in eo,quod eſt moueri,& pati,accidit, quemadmodum dictum eſt. Videtur enim eſſe quædam alteratio.

Primum ꝙ ſenſus in ſenſilium apprehenſione taliter uel taliter affectus alterari uidetur.Si auteʒ alteretur, & patitur. paſsio enim,alteratio.Si autem patitur,& mouetur.non hęc autem dicit,perinde ac ſi ſit ipſe in ea ſententia, ꝙ ſenſus alterentur,& patientur.Addidit itaq; illud,uidetur. Oſtendet enim procedens,quomodo unumquodq; eorū in anima dicitur, ꝙ non proprie neq; alterari, neq; pati ſenſus dicitur, Hoc autem ut dictum eſt,dicit, quia paulo ante eum oſtenderet,quod anima etiam,ut unde incipit motus animalium, cauſa eſt,oſtendit quod non ſolum auctionis,& ſecundum locum motus,ſed & alterationis cauſa eſt,argumentatus,ꝙ ſenſus ſit alteratio. Senſus ergo alteratio, alteratio motus. Senſus ergo in eo eſt,quod alteratur & mouetur.

Dicunt autem aliqui & ſimile a ſimili pati. hoc autem quomodo fieri poſsit, uel non poſsit, diximus quidem etiam in iis, quæ in uniuerſum dicta ſunt de faciendo,& patiendo.

Quoniam autem ſenſum eſſe accidit in eo ꝙ mouetur & patitur:in his uniuerſalem dubitationem proponit, quomodo patitur id,quod patitur,ab eo,quod agit. Vtrum ſimile a ſimili patitur,uel contrarium a contrario. Vtrunq; enim aliqua ratione,niu uidentur.neq; enim,quod omnino aliud eſt, ab eo patiatur,ut nulla in re cōmunicans.neq; enim albedo a dulced ne patiatur.nihil eſt enim eis commune,neq; calor ab albedine.Neq; uero ſimile a ſimili patiatur. Albedo eniʒ ad ſimilem albedinem nihil egerit:neq; enim quodlibet agit in quodlibet,ſed contrarium in contrarium. Albedo enim a contraria nigredine patietur.& frigiditas a caliditate, & contra. Videbitur ergo eſſe quoque rationi conſentaneum, ut a contrario contrariū patiatur,& ſimile a ſimili.Hac ergo dubitatione ſoluta, dixit & q̄ſo ſenſus a ſenſilibus patitur: cū partim quidem ſit ſimilis,partim autem diſsimilis.Quia potentia quidem eſt ſimilis ijs,quæ ſecundum actum ſunt,ſenſilibus: ſiquidem ab eis patitur:quod autem patitur a ſic ſimili patitur:dico autem,quod eſt potentia ſimile, actu uero diſsimile,& contrariū,ut oſtendet. Hanc autem dubitationem ſoluit etiā in libris de generatione,& corruptione. cum enim tractatum ſignificauit,cum dixit, Diximus in ijs,quæ in uniuerſum dicta ſunt.non ſubiunxit autē redditiue, quod & nunc quoq; dicetur. Alexander quidem certe dicit haberi eiuſmodi quoq; lecturam. Dicendū autem & nunc.Si autem non hoc adſcriptum eſt,nihilominus hoc ipſum ſubaudiendum eſt. ipſum enim pretermiſſe,ut quod ſit in cōfeſſo, Dicet autem de hoc ipſo in ijs,quæ deinceps ſequuntur.

Habet autem dubitationem, cur non ipſorum quoq; ſenſuum ſenſus fit: & cur ſine iis, quæ extra ſunt,ſenſus non agunt.

Poſtquam in uniuerſum dubitauit,utrum;quod patitur, a ſimili patitur,an a diſsimili:priuſquam hanc dubitationem ſoluere,aliam dubitationem adiungit:& per ſecundæ ſolutionem, priorem quoq; diſſoluit.eſt enim hoc in more poſitum Ariſtoteli. Quæ eſt ergo dubitatio? Si ſenſus inquit eſt ſenſilium apprehenſiuus:ſenſilia autem ſunt & ſenſoria, per quæ ſentimus:cur nō ea quoq; apprehendit ſenſus, etiam ſi nihil adſit exterius?cur,cur oculus ſeipſum non uidet, & ſi ſit compoſitus ex ijs,quæ ſunt uiſibilia, dico autem elementis? Hanc autem dubitationem mouit,quæ alioqui conuenit ijs, quæ de ſenſu tractantur:nunc autem, quia eius ſolutio conſtituit,ꝙ ſenſus in patiendo,& alterando accidunt. Quæ eſt ergo dubitationis ſolutio? Ait ergo:ꝙ ſenſus potentia ſolum eſt,quod eſt. Quodcunq; autem eſt potentia,in actum producitur ab aliquo,quod actu eſt. Ergo & ſenſus,qui eſt potentia,in actum a ſenſili producitur:Senſili autem, quod eſt exterius. Quicquid autem eſt potentia,quod in actum producitur,a ſimili producitur,quod iam actu eſt. Durū enim a frigido ſit per accidēs. Ei enim,quod eſt eſſe frigidū, durum fuit conſequens,ut in glacie. Senſus ergo, qui eſt potentia,a ſimili producitur in actū,quod iam entelechia & perfectione eſt. Quare & ſenſus potētia eſt,quod ſenſile. Quomodo autem hoc dicitur, hoc in proceſſu articulatim exponet, & ſi a ſenſili in actum producitur:ſenſile autem eſt & ſenſorium,in quo ſenſus:cur nō ab eo quoq; in actū producitur? alioqui ſi nō poteſt ſenſus proprium ſenſoriū apprehēdere, cum ſit ſenſile:cur,quæ in eo modū excedunt,apprehendit? eum enim,qui eſt ſecundū naturam calorem,qui eſt in uniuerſo corpore,ſenſitiua facultas non apprehēdit. Poſtquam autem calor nimius in nobis fuerit,& cōmoderationem exuperauerit. ut in febribus: tunc eum ſentit. Et uiſus ſimiliter oculum quidem ſecundū naturam habentem nō apprehendit:ut qualis ſit humorum,uel tunicarum color. Poſtquam autem ei præter naturam aliquid acciderit, ut in ijs qui albugine laborant, eius,quæ eſt in oculo, albuginis ſenſum habet: & ideo omnia alba eſſe exiſtimant. Similiter & ſi quis alius humor cryſtallino incubuerit,& colorem,& eius figuram apprehendit. Vnde & in ſuffuſionum principijs,prius quam perfecte impedita fuerit operatio obducta pupilla, in omnibus uidere uidētur culices,& eiuſmodi. Dicimus ergo ad hanc dubitationem,dico autem,cur non ſentit ſenſus proprium ſenſorium,cū ſit ipſum quoq; ſenſile. dicimus,inquā, ꝙ non eo modo ſenſilia ſenſus apprehendit,quo intellectus intelligibilia. Intellectus.n.quod cognoſci poteſt, ambiens, & comprehendens,ſuæ eſt operationis dominus, & a nullo impeditur,quādo uult propriam applicare operationem, in ſeipſo,ut dixi,habens intelligibilia. Ipſe enim in ſeipſum conuerſus omnia uidet. Senſus aūt,quod cognoſci poteſt,extra habet,& ideo non aliter cognoſcit, q̄ ad id,quod eſt extra, extenſus. Id autem eo ſit,quoniā non ſeparabiles habet operationes.neq; enim ipſe in ſeipſum conuerti poteſt, ut qui in ſubiecto eſſe habeat proprio ſenſorio,& cum eo ſenſilia apprehendat. Iure ergo nō poteſt ſenſus proprium ſenſorium apprehendere. Si enim cum eo ſenſilia attingat: eo quod in ipſo eſſe habet,& ſenſilia attingit,ſic ea apprehendit. Si autem proprium ſenſorium apprehenderet: ipſum utique tangens,apprehenderet. Tangere autem ſine ipſo non poteſt. Ipſum ergo ſenſorium ſeipſum tangere neceſſe eſſet,& ipſum ad ſeipſum conuertere, Sed fieri nō poteſt,ut quod ſit corpus,ipſum ſeipſum tangat:neq; ergo ſenſorium, cum ſit corpus,ipſum ſeipſum tanget. Si autem nō tetigerit, nec ſenſitiua,quæ in eo eſt facultas,ipſum apprehēdet. Sic enim ſenſilium ſit apprehenſio, ſecundum ſenſorij quidem attactum ad ſenſile,iudiciū autem, & apprehenſionem eius quæ in ſe eſt,ſenſitiuæ facultatis. Hæc ergo una cauſa eſt. Secunda autem,ꝙ opus habet interiecto aere: & ideo,cum lema eſt in oculo, non apprehendimus: neque eo, qui interiectus eſt, aere quomodocunque ſe habente, ſed illuminato. Quare ſenſus fuerit potentia, quod ſenſile. Senſile autem,quod aliquid agit in ſenſum, ad propriam operationem deducit. Quod autem agit, in id, quod patitur, agit. Quicquid autem patitur, mouetur: ſenſus ergo a ſenſilibus patitur, & mouetur. Si autem ſenſus quidem eſt potentia:

actu

actu autem quod ſenſile: eorum autem hoc quidem agit: illud uero patitur. Quod ergo patitur, ſimile quidem eſt potentia ei quod agit: actu diſsimile. Soluta eſt ergo & prima dubitatio per ſecundam. Si autem ſenſitiuum, quod eſt potentia, patitur a ſenſili, & ſit actu ſenſitiuum: patitur autem, quod patitur, a diſsimili: nihil autem eſt ipſum ſibi ipſi diſsimile: nihil ergo ipſum a ſeipſo patitur. Merito ergo, quod eſt ſenſitiuũ, ſeipſum nõ apprehendit: quoniam neq; ipſum a ſeipſo patitur, dico autem utrunq; ſimul, ſenſitiuam facultatem cũ ſenſorio. Et eſt hæc tertia, & maxime propria cauſa, q; ſenſus propria ſenſoria non apprehendunt. Vtriuſque enim ſimul eſt apprehenſio, q; ſi hoc eſt, q; a ſenſilibus patitur: alterũ ergo, quod agit, neceſſario eſſe debet. Quid uero? an non ipſi ſentimus nos ipſos calidius, uel frigidius affectos, uel eiuſmodi aliquid a mala temperatura eorum quæ ſunt in nobis, elemẽtorum? Et, quando humor cryſtallinus caſu, uel affectu aliquo fuerit coloratus: eodem colore putamus, & aerem, & alia uiſibilia eſſe colorata. Ad hoc autem pulcherrime dicunt etiam Medici, q; nobis febricitanobus: uel in morbis refrigeratis, ſentimus non ipſos neruos ſenſitiuos, uel carnea calefactas, ſed ſanguinis & ſpiritus humores. Quoniam ergo ſenſitiua facultas eſt primo in carnibus, & neruis: merito cum humores male temperati fuerint, ſpiritus, inquam, & ſanguis, & ſenſitiuis partibus appoſiti fuerint, eos tactu apprehendimus. quemadmodum aerem calefactum, uel ſrigefactum tactu per appoſitionem apprehendimus. Quod ſi febris ipſa etiam ſolida attigerit: quoniam non æqualiter caleſcunt, ſed inæqualiter: ſunt omnino quædam partes, quæ ſecundum naturã habent, ut ea apprehendant quæ ſunt affecta præter naturam. Neq; enim fieri poteſt, ut ſit æqualis mala temperatura: tunc enim ad exitium, & corruptionem deinceps tendit animal. Hæc eſt ergo conſenſus cauſa, & q; hoc uerum, qui hectica, id eſt in habitũ deducta, febre laborant, hoc autem eſt, qui in ipſis ſolidis febricitant, ſi æqualis in iis fuerit mala tẽperatura per uniuerſa ſolida, nullum conſenſum accipiunt eius, quæ in eis eſt, caliditatis, eo q; ęqualis ſit caliditas per uniuerſas partes: & nõ ſit hoc quidem quod agit, illud uero quod patitur. Quemadmodum ergo neq; qui a natura ad calidius temperati ſunt, hoc ipſum conſenſu percipiunt, q; ęqualis ſit per uniuerſum caliditas, idq; etiam alioqui propter conſuetudinem: nam cum ii, qui ſunt in uentre & aliis concauitatibus, humores ſecundum naturam cõmoderationem habent, non ſentimus: quãdo autem præter naturam plus uel minus proceſſerint: tunc eorum conſenſum accipimus: quod ſecundũ naturam quidem habet animal, & uoluptate, & dolore priuatum eſt. Quando autem id, quod eſt ſecundũ naturam, ducitur, eius quidem ipſius ſenſum habens, lætatur: ad id uero, quod eſt præter naturam, dolore afficitur. De humore autem, qui in oculo conſiſtit, quomodo ipſum uidemus, & quomodo ſenſorio ſecundum naturam habente eum nõ apprehendimus, præter naturam autem habente apprehendimus, nondum eſt per iam dicta ſolutum. Quod iam enim dictum eſt, ſoli tactiuo ſenſui conuenit. Atqui & guſtus, cum ſecundum naturam habet guſtatiuum ſenſorium, non apprehendit ſuccum, qui ineſt humiditati, quæ eſt in ſenſorio. Cum autem præter naturam habet, apprehendit, ſicut in morbis, uerbi gratia, amaritudinem, uel ſalſedinem, uel eiuſmodi.

Cum inſit ignis & terra, & alia elementa, quorũ eſt ſenſus per ſe, uel ea quæ illis accidunt.

Elementa enim habent qualitates: has quidem ſubſtantiales, & eorũ completiuas: illa uero per accidens. Subſtantialium itaq; elemẽtorum qualitatum apprehenſiuus eſt tactus: ut caliditatis, frigiditatis, humiditatis, ſiccitatis. Hę ſunt enim qualitates, quæ illis formam tribuunt. Earum autem, quæ per accidẽs illis inſunt, ut colorum, ſonorum, odorum, & aliarum, alii ſunt ſenſus apprehẽſiui. Illud autem, Per ſe, uel quæ accidunt, Græce, καθ' αὑτὰ, ἢ τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς, pro eo qđ eſt, κατ' αὐτῶν ἢ τῶν συμβεβηκότων τούτων, id eſt, de ſe & iis, quæ illis accidunt, recto uſus pro genitiuo. Frequens autem eſt huiuſmodi uſus. Iique duo ſcopuli, hic ad cœlum perueniũt uſque, pro eo quod eſt, horum duorum ſcopulorum.

Eſt ergo manifeſtum, q; ſenſitiuum quidem nõ eſt actu, ſed potentia tantum: & ideo non ſentit: ſicut quod comburi poteſt, nõ uritur ipſum per ſe, ſine combuſtiuo. ſeipſum enim ureret: neq; opus haberet igne, qui ſit perfectione, & actu.

Hinc eſt dubitationis ſolutio. Quoniam enim inquit potentia ſenſus eſt, & non actu: non apprehendet, niſi adſit actiuum, & ad operationem deductiuum. Sicut neq; quod comburi poteſt, niſi adſit ignis, ipſum ſeipſum urit, ſicut lignum: uel oleum. Conuenientiam ergo, & proportionem habet ſenſitiuum cum igne: cum eo autem, quod comburi poteſt, ſenſitiua facultas.

Quoniam autẽ ſentire duobus modis dicimus. Nam & id, quod potẽtia audit, & uidet, audire, & uidere dicimus, & ſi forte dormiat: & id, qđ agit, & operatur: Duobus etiam modis dicatur ſenſus: ille quidem ut potentia: hic uero, ut actu. Similiter & ſentire, & quod potentia eſt, & quod actu.

Quoniam potentia ſenſum eſſe dixit, niſi adſint ſenſilia: actu autem fieri, ſi adſint: hoc ipſum uult probare. Sicut enim inquit quod ſentit duplex eſt: illud quidem ſecundum habitum: ſicut dicimus ſenſitiuum eſſe dormientem hominem: hoc uero ſecundum actum, ut uigilantem, & iam ſecundum ſenſus operantem: ſic inquit & ſenſitiua facultas, & eius operatio. Ipſum autem, ſentire dico, duobus modis dicitur, illud quidem potentia: dico autem, quod habet habitum, non autem operatur: hoc uero, quod iam operatur. Hoc ergo primum ſentire, pro eo, quod ſentit accepit: hoc eſt ipſum compoſitum. Illud uero, duobus etiam modis dicitur ſenſus, hoc eſt, ſenſitiua facultas. Illud autem ſimiliter & ſentire, ipſa operatio. Vnde illud quoniam ſentire, pro eo quod eſt, id quod ſentit, dixit.

Primum ergo, tanquam idem ſit pati, & moueri, & agere, dicimus. Et motus enim eſt quidam actus, ſed imperfectus: ſicut in aliis dictũ eſt. Omnia autem patiuntur, & mouentur ab actiuo, & eo quod eſt actu. Eſt ergo & quod a ſimili patitur: eſt & quod a diſsimili: ſicut diximus. Patit̃ enim quod eſt diſsimile. Paſſum autem ſimile eſt.

Poſtquam dixit, & obiter dubitauit, cur nõ ſeipſos quoque ſenſus ſentiunt: & huius rationem tradidit, q; non adeſt actiuum: tranſit ad oſtendendum, quomodo quod patitur, partim quidem, ut a ſimili, patitur: partim, ut a diſsimili. potentia quidem ſecundæ dubitationis ſolutio hoc quoq; ſoluerit, ut oſtendimus. Hic autem & hoc quoq; ſeorſum oſtendit. Quoniam ergo id, quod hic dicitur, dictionis contextui conſequens eſſe dicunt, Et ſimile pati a ſimili. id autem quomodo fieri poſsit, uel non poſsit, in iis etiam qua de faciendo uel patiendo in uniuerſum dicta ſunt, dictum eſt. Quibus ſi addiderimus: Nunc autem dicendũ eſt, in ordine fuerit conſequenter, quod dicitur. Primũ ergo perinde ac idem ſit pati, & agere, & moueri dicimus. Quoniam autem dixit, q; ſenſus in eo, quod eſt moueri, uel pati, accidit: & de patiendo omnino dubitauit, a quo, & quomodo fit. Verum a ſimili, ut quibuſdam uidetur uel a diſsimili, ut aliis: hoc autem non recte dici uidetur, ſenſum pati, & alterari ſimpliciter: non enim agere, & ab alio moueri, & pati eſt ſentire, ut deinceps oſtendetur: nunc dicit. Dicimus, perinde ac idem ſit dicere ſenſus pati & ſenſus moueri, uel agere: donec diſtinxerimus, q; non idem ſit ſenſus agere, quod mouere, & pati. Eſt enim motus actus quidam. Actus quidem motu eſt uniuerſaliter. Motus autẽ quam pati. Quicquid enim patitur, & mouetur. Quicquid autem mouetur, agit. non ita etiam quod agit, & mouetur. Actus.n. ſeu operatio, eſt, ut ipſe in

phyſica definit, coaceruata ab habitu productio. Motus autem eſt imperfecta actio. Hac ratione idem eſſe uidebitur motus, & actio ſiue operatio. Quatenus autem actus, ſeu operatio, non eſt ab imperfecto ad perfectum progreſsio: hac ratione non idem fuerit motus, quod operatio. Quemadmodum enim diſpoſitio dicitur & communius de habitu, dicitur & ut ab habitu diſtinguatur, & diſcernatur, ſpecialius. Sic & actio dicitur communius etiam de omni motu: dicitur & prout a motu diſtinguitur: eo ꝙ motus eſt a primo potentia, ad ſecundum progreſſus alicuius eorum, quæ ſunt circa ſubſtantiam, ipſa ſeruata ſubſtantia. Actio autem eſt perfecta habitus productio, nulla in re habitu magis alterato, & eſt reuera perfecta actio coaceruatus habitus proceſſus, qui non cum motu temporis una concurrit: ſed ſecundum uniuerſam ſui partem æqualiter habet: qualis eſt luminis proceſſus. Cum primum enim illuminatiuum apparuerit, coaceruatim quicquid aptum eſt, ſimul repẽte illuminatur, non concurrente luminis operatione una cum temporis motu, ſed in omni ſui parte ſimiliter habente. Talis eſt & ſenſus actio. Cum primum enim aſpeximus, ſine tempore ſenſilia apprehendimus. Vnde neq; ſenſus ait moueri, ſed agere. Hoc ergo proprie eſt actio, ſeu operatio. Quare & de diuinis dixit ꝙ ſine potentia ſunt actus, ſeu operationes. Motus autem, ſicut diſciplina, quæ eſt habitus mutatio ſecundum partem ad perfectum ab imperfecto. Inter hæc autem ſunt cogitatiui motus, ſeu actus: & ſi quid eſt his ſimile: qui quidem neq; proprie motus ſunt. Neq; enim mutatio eſt habitus, uel ulla ex parte actio, neq; enim ſimiliter habẽt in omni parte temporis: neq; coaceruatus eorum eſt ab habitu progreſſus: ſed alia ante aliam propoſitio, & extremum concluſio. Neq; ergo ſimpliciter motus tale quid, neq; ſimpliciter actio: niſi actionem proprie quis diuiſerit in coaceruatam, & indiuiſibilem, & in diuiſibilem. Vnde & prius cogitationem quoq; utriuſque ſimul motum eſſe dicebat. Sed & cogitatio ſecundum unumquemque terminum coaceruatam habet applicationẽ, & eſt unumquodq;, ut quod cognoſci poſſit, accipere, quod in motu, naturali dico, non contingit. Et ſi enim ſit coaceruatum unumquodq; eorum, quæ prius tradita ſunt: ſed non omnino finem quoq; naturalem talem eſſe contingit, ſicut in ijs, quæ ſecundum locum mouentur, id quod intercedit, neq; enim grauium, neq; leuium naturalis hic finis. Huius ergo actio eſt quodammodo & cogitatio. Sicut ergo amplius eſt actio motu, ſic motus paſſione. Quod enim patitur, & mouetur quoddammodo, non enim ſine motu paſſio eſt. Quod autem mouetur, non omnino & patitur, non enim paſsio eſt & ſecundum locum motus. Pati enim ad agendum habito reſpectu dicitur. Agere autem eſt ſecundum qualitatem mutare. ea qualitate enim agere. & agere ergo eſt ſecũdum qualitatem moueri, & mutari. Quare ſi motus quidẽ eſt in tribus prædicamentis, quãtitate, qualitate, ubi: pati autem ſolum in quantitate: in plus ergo motus extenditur, ꝙ paſsio: actio autem quam motus. Aliqua etiam ratione eadem ſunt, eo ꝙ quædam eſt actio motus: quædam autem motus paſsio. Non ut genus autem actio de motu prædicat: neq; motus de paſſione: ſed ut uox æquiuoca. Eorum autem paulo poſt, ut dixi, differentiã oſtẽdet. Nunc autem, perinde ac eadem ſint, dicit quodammodo, & a quo mouetur, & patitur, quod patitur. His autem omnino, ut eiſdem, uſus eſt, & ꝙ aliqua ratione eadem ſint, ut diximus, & ipſe conſuetudinem ſequens, his, ut eiſdem, uſus eſt. Itaq; & ſuperius, ubi dicebat animam eſſe cauſam, ut unde principiũ motus, dicebat eã eſſe alteratiuus cauſam: eſſe enim cauſam ſenſus: eum autem eſſe alterationem: alteratio autem paſſio. Tanquam ergo in ſenſu eadem ſint agere, & mouere, & pati de patiẽdo, quomodo fiat, dicit. Quod enim patitur inquit ab agente patitur. Ad ſe enim inuicem referuntur agere & pati. In Phyſica autem oſtenſum eſt, ꝙ id, quod alicuius actu actiuum eſt, agit in id, quod patitur, quod potentia eſt id, quod agit. Si autem, quod patitur, cum nondum actu ſit ſed potentia, hoc fit ab actiuo, quod ipſum actu tale eſt: ſecundum aliquid quidem a ſimili patietur: potentia enim agenti ſimile eſt patiens: ſecundũ aliquid autem a diſſimili. Eſt enim actu diſſimile. Potentia enim aliquid eſſe, & actu, diſsimile. Poſtquam autem paſſum fuerit, eſt ſimile. Finis enim huic quidem eſt agere. Patienti autem, ut aſsimiletur, quod patitur, agenti, eouſq; enim calefaciens calefacit, quod potentia quidem eſt calidum, actu uero frigidum, donec ac ipſum eſt calidũ ſimiliter fecerit. Poſtquam autem ſimile fuerit, ab eo non amplius patitur. Nihil enim a ſimili patitur. Si enim lucernæ lumen a lampade patitur: ab ea enim extinguitur: ſed tamẽ ut a diſsimili patitur. Tanquã enim defectus ab exceſſu patitur. Si enim duæ lampades eiuſdem poteſtatis fuerint: a ſe nihil inuicem patientur.

Diſtinguendum autem & de potentia, & de entelechia, ſeu perfectione & actu.

Diuiſionem facturus patiendi & agendi, & eorum differentiam oſtẽſurus, dixit enim. Nunc interea perinde ac idem ſit pati, & moueri, & agere dicimus, diuiſionem oportere facere dicit potentiæ, & entelechiæ. Potentiæ enim nomine in ſenſu uſus eſt, & eorum ſoluit dubitationem, quam mouit cur ſenſus non ſeipſum ſentit. Sed & ſenſum diuiſit in eum, qui eſt potentia, & in actũ, eodem modo quo & ſentire. & hoc enim dici duobus modis oſtendit. Quoniam ergo non eſt ſimplex nomen potentię: in uniuerſum de potẽtia, & entelechia, id eſt, actu diſtinguere inſtituit: & quonam a ſeinuicem differant: & quid eſt eorũ unumquodq;: & quot modis eſt, id quod potentia. Per quæ ſimul oſtendet, ꝙ ſenſus non eſt, quę eſt ſecundũ actum, alteratio, nec motus. Neq; enim, quod quomodocunq; potentia eſt, in actum mutatum alteratur. Quo hucuſque, tanquam ſic habeat, uſus eſt, ꝙ nondum diuiſum ſit, quot modis eſt, quod eſt potentia.

Nunc enim de eis ſimpliciter dicimus.

Simpliciter, id eſt indiſtincte & indefinite, de potentia, & entelechia ſeu actu dicimus, neſcientes eorum differentiam, & quid unũquodq; ſignificat, & quot modis dicitur. Nunc autem inquit, quoniam eo, quod eſt potentia, in ſenſu paulo ante uſus eſt: eo autem quod actu eſt, & actu, in faciendo, & patiendo. Omnia enim pati ait, ab eo, quod eſt actiuum, & actu eſt. Vel nunc dixit, uſq; ad factam ab eo diuiſionem eius, quod eſt potentia, & eius, quod eſt actu.

Eſt enim ſic ſciens aliquid, ut ſi dicamus hominem ſcientem, ꝙ homo eſt ex ſciẽtibus, & ſcientiam habentibus. Eſt autem, & ut iam dicimus ſciẽtem, qui habet grammaticam.

Diſtinguit id, quod eſt potentia, & oſtendit eſſe duplex. Quod enim natura aptum eſt, & quod poteſt habitum ſuſcipere, potentia tale dicimus: ut hominem potẽtia ſcientem dicimus, ꝙ ipſius natura eſt ſcientiæ ſuſceptiua. Iuxta quod ſignificatum materiam quoq; potentia dicimus. & potentia præterea dicimus, quod iam habet habitum, & ſecundum eum non operatur. Muſicus enim quando non operatur, potentia muſicus dicitur. Hæc eſt autem potentia, quam prius dixit primam entelechiam, in qua animam quoq; eſſe oſtendit. Eſt enim in confinio primæ potentiæ, & ſecundæ actionis. Quare & utroque nomine appellatur, & quænam ſit utriuſque eius, quod eſt potentia, differentia diſtinguit, aperte dicens.

Vterq; enim horum non eodem modo potens eſt, ſed ille quidẽ, ꝙ tale genus eſt, & materia: Hic uero, quod, ſi uelit, potens eſt contẽplari, niſi quid externum prohibuerit. Ille autem iam contẽplans, & qui eſt entelechia, ſeu actu, & qui proprie ſcit hoc, A. Vtrique ergo primi ſecundum potentiam ſcientes.

Homo enim cõmuniter ſciẽs dicitur, quod hoĩs natura eſt ſcientiæ ſuſceptiua. Hoc enim illi ſignificat genus, & materia, pro eo quod eſt, Ipſa hominis natura, & ipſum ſubiectum. Genus enim dicit, & ſubiectum ſecundũ hoc ſignificatum,

catum,& materiam potentia diximus. Omnis enim mate-
ria potentia illud eſt,cuius eſt materia,ꝙ poſsit ipſum ſuſci-
pere. Aliud autem ſignificatum eius,quod eſt potentia,dici-
tur in eo,quod iam habet habitum, & non operatur, ꝙ uo-
lens operari, operari poſsit, niſi quid prohibuerit.quare &
hic quoq; eſt potentia. Qui uero præter id,quod habitũ ha-
bet, agit quoq; ſecundum habitum, hic iam entelechia eſſe
dicitur. Scientiã autem ſecundum actum oſtendit, eo quod
addidit hoc, A. Hic enim eſt qui ſecundum grammaticam
operatur,qui dicit,uel ſcribit hoc, A.

Sed ille quidem per diſciplinam alteratus, & ſę-
pe ex contrario habitu mutatus: hic uero ex eo ꝙ
habeat ſenſum uel grammaticam,nõ operetur au-
tem,ad operandum alio modo.

Exemplo oſtendit, quidnam dicti modi differant eius,
quod eſt potentia:ꝙ ille quidem,ſecundum primum poten
tiæ ſignificatum, qui eſt potentia ſciens, ad hoc, ꝙ habeat,
quod poteſt,per diſciplinam alteratus, & ſic ſæpe per con-
trarium habitum mutatus,ſciens fit. Vel enim ab ignoran-
tia in cognitionem mutatur: uel a falſa opinione in ueram.
Quorum primum quidem a priuatione in formam eſt mu-
tatio:& eſt generatio,& nõ alteratio. Alteratio enim eſt mu
tatio a formato ad formatũ,eodem manente ſubiecto. Hæc
eſt ergo alteratio. Ipſe autem, qui nunc uniuerſalius eam,
quæ ex eo,quod eſt potentia, ad id,quod actu eſt,mutatio-
nem alterationẽ dixit, hoc corriget, & definiet, de quonam
proprie alteratio dicitur. Eum autem,qui ex eo, quod ſen-
ſum,uel ſcientiam habeat non operetur autem, ad operan-
dum procedit,in quo ſecundum erat ſignificatum eius quod
eſt potentia,non per alterationem,nec per mutationem fie-
ri dicit:ſed alio modo ex tali potentia actum fieri. Similiter
& in eo qui habet ſcientiam, ſed non operatur, & in eo qui
ſenſum. Alio autem modo,dicens, quod non magis alienus
fit talis:ſed ſolum operationem aggreditur. Cum ergo du-
plex ſit,& quod potentia,& quod actu eſt:quicquid poten-
tia quidem eſt, ad alicuius abſentiam potentia eſſe dicitur:
quod autem actu eſt, ad præſentiam actionis. Quod enim
potentia primum eſt,ad habitus,& actionis abſentiam dici-
tur:Secundum autem ad abſentiam actus.

Nõ eſt autem nec pati quidem ſimplex: ſed hoc
quidem quædam a contrario corruptio: illud ue-
ro ſalus potius eius,quod eſt potentia,ab eo,quod
eſt entelechia ſeu actu, & ſimili, ſic ut potentia ha-
bet ad entelechiam & actum. cõtemplans enim fit,
quod habet ſcientiam: quod non eſt alterari. Fit
enim incrementum ad ipſum,& ad entelechiam &
actum:uel alterum genus alterationis.

Poſtquam diuerſa ſignificata diuiſit eius quod eſt poten
tia,& eius quod actu eſt,nunc uult oſtendere, ꝙ ne pati qui
dem ſimplex eſt:pro eodẽ accipiens pati, & alterare,ut ipſe
paulopoſt declarauit. Poſtquã enim dixiſſet. ꝙ id,quod ab
eo,quod eſt potentia, diſcit & ſcientiam accipit,ab eo quod
actu eſt,& doctrina prædito,uel eiuſmodi,pati dicendũ eſt:
poſtquã,inquam,hoc dixiſſet,intulit uel nõ eſſe alterationẽ,
uel eſſe duos alterationis modos,idem dicens,Pati,& Alte-
rari. Duplex ergo pati eſſe dicit,hoc quidem,quod ad corru
ptionem ducit,quod etiam proprie eſt paſsio,& alteratio:il-
lud uero,quod ad perfectionem,quod nõ proprie paſsio di-
citur,neq; alteratio,ſed potius generatio. Et,ut paucis dicã,
cũ duplex ſit id,quod eſt potentia: ſiquidem ex eo,quod eſt
ſecundum potentiã quod erat, id quod ſecundũ habitus in
operationem mutatur,nullo modo eſt alteratio,neq; paſsio:
ſiquidem alterari dicitur,cuiuſmodi eſt,quod albeſcit,uel ni
greſcit, quod manens ſecundũ ſubſtantiã & idem ſubiectũ
ſecundũ paſsiuam qualitatem habet mutationẽ: ex contra-
ria enim qualitate in contrariam mutatum,corruptio habitu
mutatũ eſt. Quod autem ex eo,quod habet habitũ,ſed non
operatur,ad operandũ mutatur,nõ ſm aliquam qualitatem
habet mutationẽ,neq; enim alia qualitate corrupta,in aliam
mutatũ eſt: ſed eodem habitu manente ſolũ actum aſſum-
pſit. Neq; enim domus ædificatorẽ alterari dixerimus,a non
ædificando ad ædificandũ mutatum:uel geometram,quan
do theoremata aggreditur. Quæ ergo eſt a ſecundo potẽtia,
ad id,quod ſecundũ actu eſt,mutatio,clarum eſt,ꝙ ne mu-
tatio quidẽ poſsit exiſtimari. uel ſi alicui placeat eam quoq;
alterationẽ uocare,alterũ inquit hoc fuerit genus alterationis,
& nõ,ſicut ex conſuetudine dicit:hoc autẽ eſt mutatio,quę
fit ſecundũ paſsiuas qualitates, quando ex cõtraria qualita-
te in qualitatem contrariã mutatur,quod mutatur, eodẽ ma
nente ſubiecto. Quæ autem ex eo,quod eſt prius potẽtia,ad
id,quod ſecundũ eſt potẽtia, primus autem actus,mutatur;
ſi ex cõtraria quidem in contrariã mutatur,eſt alteratio. Vt
quando quid fit ex calido frigidũ,& ex albo nigrũ. Potentia
enim eſt contrariũ,quod contrariũ. Quando aũt ex priuatio
ne in formam fuerit mutatũ:eſt hoc generatio,& nõ altera-
tio. Vt quando ex nõ homine fit homo, & ex nõ igne ignis,
& in ſimilibus. Vel ergo ne hoc quidẽ proprie eſt alteratio,
ſed ſimpliciter generatio: Vel duo fuerint modi alterationis,
& quæ ex priuatione eſt in formã mutatio,& quę ex cõtra-
rio in contrariũ. Eſt autem,quæ ex cõtrario in contrariũ eſt
mutatio,generatio quædam,& corruptio, & ſimpliciter ge
neratio:ut in libro de generatione dictũ eſt. Corruptio qui-
dem eius,ex quo mutatur:Generatio aũt eius,in quod muta
tur. Non autẽ nec pati quidem ſimplex:ſed hoc quidẽ quæ-
dam a cõtrario corruptio:illud uero potius ſalus eius, quod
eſt potẽtia,ab eo,quod eſt entelechia ſeu actu,& ſimile. Vi-
detur autẽ quicquid ex eo,quod potentia eſt,in entelechiam
& actum mutatur,pati & alterari.nõ autem ſic habet. Vn-
de & ipſe uſus eſt in omni,quod ex potẽtia in actũ mutatur,
paſsionis nomine,idem eſt autem dicere,alterationis. Dixit
enim ꝙ hoc quidem eſt a contrario corruptio:corrumpitur
enim nigrũ accedente albo:eſt autẽ hoc, quod eſt prius po-
tentia. Eſt enim potẽtia contrariũ,quod contrariũ,quoniã in
id mutari ſua natura aptũ eſt:illud uero perfectio. Eſt enim
domus extructoris,& aliorũ ſciẽtijs prædictorũ perfectio,ſe-
cundum habitũ operari. Cũ hic autem cõmuniter de omni,
quod eſt potẽtia,pati prædicauerit,hoc aũt eſt alterari:eo ꝙ
conſuetudinis curam nõ habuerit, in horum nominũ diffe-
rentia,de his ſigillatim & articulatim deinceps diſſeret:& di
cet quid proprie eſt alteratio,& quid,quæ nõ eſt penitus al-
teratio:uel uniuerſum hoc,æquiuoca alteratio dicet, & quæ
a nobis prius ſunt cõſiderata. Poſtquam autẽ dixit hanc qui
dem mutationem a cõtrario fieri contrariũ corrumpente:il-
lam uero a ſimili:ſimilitudinis modum declarauit agẽtis, &
patiẽtis,ſubiungens,Quod ſic ſimile,ut potẽtia habet ad en-
telechiam & actũ. Quod quidem æquale eſt huic, Vt habi-
tus ad propriã operationẽ. Ab habitu enim procedens ope-
ratio ſic eſt ei æqualis, ut propriũ opus & propria operatio
unicuiq; cuius eſt opus. Sicut ergo ſimilis eſt domus extru-
ctiuo,uel geometrico habitui domus extructiua,& geome-
trica operatio:ſic ſimile ei,quod actu habet,id quod habitũ,
a quo in actũ producitur, hoc quidem agente, illo uero pa-
tiente. Quoniam enim & intelligere,& ſentire fit ſecundum
imaginũ aſſumptionem intelligibiliũ, & ſenſibilium:idem fe-
re eſt,quod ſecundũ actum intelligit, & ſentit,quod intelli-
gibilia,& ſenſilia. Sic ergo ſenſus eſt potẽtia,quod ſenſile:&
intellectus, quod intelligibile:ut habitus eſt ſimilis operatio
ni proprie. Sicut ergo habitus præſenti actu & operatione
propriam ſui eſſe perfectionẽ recipit, non corruptus nec al-
teratus:ſic & ſenſus,qui eſt potentia idem,quod ſenſile. Po
tentia autem, quod eſt ſecundũ habitum, a ſenſili, quod eſt
actu,deducitur in actũ,ſic ei aſsimilatus,ut ei natura aſsimi-
lari datum eſt. Sicut enim ceram potentia dicimus,id quod
annulum:fieri autem ab eo actu expreſſum,quod ille:nõ ꝙ
facta ſit cera, quod annulus ſecundũ materiam: ſed ꝙ ex-
preſſam eius figurã ſecundũ ſuperficiẽ accepit:ſic & in ſen-
ſibus oportet intelligere, qñ eos fieri dicimus,quod ſenſile:
nõ quod albus fiat uiſus,uel niger:ſed quod ſenſibiliũ formas,

quæ poſſunt ſine materia cognoſci, in ſeipſis ſenſus admittant. Cũ autem dixiſſet ſalutem eſſe talem affectionem ſeu paſſionem, & mutationẽ eius, quod ſic potentia dicitur: declarauit q̃uo ſalus, ſubiungens: Contẽplans enim fit, quod habet ſciẽtiam. Habitus enim ſalus eſt propria operatio. Hi certe, qui ſm habitus operãtur, eos magis ſeruant. Simul autem per hoc expoſuit, quomodo illud dixit, ut potẽtia habet ad entelechiam & actum: & declarauit, de quali potẽtia, & entelechia dicit: ꝙ de ſecunda potentia, quæ eſt ſecundũ habitum, & ſecunda operatione, ea enim eſt perfectio, & ſalus operationis propriæ. ſicut contẽplatiui habitus, & ſcientiæ perfectio, & ſalus, eſt ipſa contẽplatio. quod quidem uel nõ eſt alteratio: in ipſum enim fit incrementũ: uel alterum alterationis genus. Qui enim habet ſcientiã, deinde eius operationes aggreditur, nõ proprie dici poſsit, eo ipſo, ꝙ illas operationes aggreditur, pati, & alterari. Neq; enim ulla in eo facta ẽ mutatio: ſed ſolũ perfectio, & habitus manifeſtatio. Vel ergo ea nõ eſt ꝓprie alteratio: Vel ſi cui placet eã quoq; alterationẽ uocare, alterũ fuerit alterationis genus, & æquiuocum: & non, quod uulgo fertur, & dicitur in ea, quæ eſt ſecundum locum, mutatione: quam quidem motum quoq; dicimus. Illud autem, in ipſum enim eſt incrementũ, eſt maxime huius ſuſceptiuũ, quod non ſit huiuſmodi alteratio: ſiquidem, alteratio, quidem, manente ſubiecto ſecundũ eius ſubſtantiam, ſecundũ paſsionem eſt mutatio, ex alio in aliud mutato eo, quod præexiſtit: id autẽ, quod in ſuam ipſius perfectionem procedit, in ſeipſum incrementum ſuſcipit, idem manens, & non ex alia forma corrupta in aliam mutatum.

Quare non recte habet ſi dicatur, id, quod prudens eſt, quando prouidet, alterari: ſicut neq; domus ædificatorem, quando domum ædificat.

Sicut enim ædificator, quando iam operatur, nullã ſecundum artem alterationem ſuſtinet: ſic neq;, quod eſt ſcientia præditũ, quando ſecundũ ſcientiam operatur. neq; ſentiens, quando ſentit. Ab otio enim & ceſſatione ad operationẽ eſt mutatio: non ex forma in formam: quod facit alteratio.

Quod ergo ducit ad entelechiam & actũ ab eo, quod eſt potentia, iuxta id, quod intelligit, & prouidet, nõ doctrinam, ſed aliam cognominationem habeat, æquum eſt.

Hoc eſt, id, quod iuxta ſecundam potentiam conſideratur, ſicut, quod prouidet, quando ad ſecundam operationem deducitur, non doceri dicatur ab eo, quod in operationem ducit. Non enim diſcit ab eo, quod ipſum mutat: hoc autem eſt ſcibile, uel ſenſile. Non enim quicquam ab eo patitur. Quare neque illud agit.

Quod autem ab eo, quod eſt potentia, diſcit, & ſcientiam accipit ab eo quod eſt actu, & quod docere poteſt, uel dicendum eſt non pati, ut dictũ eſt, uel duos eſſe alterationis modos: & eam, quæ ad priuatiuas fit diſpoſitiones, mutationem: & eam, quæ ad habitus, & naturam.

Hoc eſt, quod ſecundum priorem potentiam, cuiuſmodi eſt ſcientiæ ſuſceptiuum: qualis eſt puellus, qui ab eo, qui eſt actu ſciens, ad habitum prouehitur. Poſtquam autem dixit, quomodo habet, quæ ex ſecundo potentia, in actum fit, mutatio: nunc dicit de ea, quæ ex priore potentia in prius actu fit, mutatione: cuiuſmodi eſt puellus, qui in ſcientiam deducitur. Quod itaq; ſic mutatur inquit ne pati quidem omnino dicemus. Proprie enim pati in his, quæ corrumpuntur, dicitur, ſecundum conſuetum uſum. uel ſi quis hoc quoq; pati dicat, duos, inquit, eſſe modos dicendũ eſt patiendi, & alterandi: partim quidem, quando in priuationem mutatur, a ſciendo ad neſciẽdum traductũ: quod eſt & proprie paſsio: quoniam paſsio corruptio quædam eſt, & in deterius mutatio. Proprie enim patiuntur, quę fiunt deteriora: & præterea quando ex cõtraria forma in contrariã mutatur. & hic enim corruptio quædam eſt eius, ex quo fit mutatio. & propterea paſsio eiuſmodi eſt. Partim autem, quando in perfectionem & naturam, id eſt ad id, quod natura datum eſt, & quod ſibi natura proponit, ut ſcientiæ ſuſceptiuum, quando iam ſcientiam ſuſceperit. Quando enim ad id, quod natura inſitũ eſt, mutatur, in perfectionem quodammodo eorum quoq; mutatio eſt, & in ipſum incrementũ: non ſimiliter autem ad id, quod habet habitum. a priuatione enim in habitum in his fit mutatio: non ab habitu in actum. Prius itaq; paſsionem diuidens hanc quidẽ dixit in his, quæ ex contrario habitu in contrarium mutantur, & ſic potẽtia dicuntur: illam uero in iis, quę ab habitu in operationem procedunt. Nunc autem non ſic. ſed ſecunda quidem ſit paſsio quidem omnino eſt, neq; alteratio. Quare neq; motus fuerit, neq; doctrina, quæ eſt ſecundum hoc, mutatio. Quod autem eſt in eo, quod eſt prius potentia, dupliciter diuiſit: & in id, quod eſt in priuationem mutare: quod quidem dixit proprie pati, & alterare: & in id, quod eſt in habitum a priuatione: quod neq; paſsio eſt, neque alteratio, uel æquiuoce.

Senſitiui autem prima quidem mutatio fit a generante, quãdo autem generatũ eſt, habet iam tanquam ſciẽtiam, & ſentire. Ac quod ſecundũ actum quidem eſt, ſimiliter dicitur ac contemplari.

Cũ de ſenſibus dicere cepiſſet, & cõmuniter de omni ſenſu tractare propoſuiſſet: deinde dixiſſet, ꝙ ſenſus in eo, quod eſt moueri & pati, accidit: uidetur enim ſenſus eſſe quædam alteratio: & cũ in uniuerſum dixiſſet de agente, & patiente, utrũ ſimile a ſimili patitur: uel contrariũ a contrario: huic dubitationi alteram dubitationẽ adiunxit, cur non propria ſenſoria apprehendit ſenſus: cũ ſint ſenſilia: hanc autem ſoluens dubitationem dixit, ꝙ ſenſus eſt potentia, non actus. Quare quemadmodum, quod uri poteſt, a ſeipſo non uritur abſq; uſtiuo: ſic & ſenſus propriũ ſenſoriũ non apprehendit, ut potè, qui extra ipſum operari non poſsit. Qm̃ ergo nihil ipſum a ſeipſo agit, neq; a ſeipſo patit̃: ſenſus aũt ſentit eo ꝙ patit̃: clarũ eſt ꝙ ipſe ſeipſum nõ apprehẽdat, hoc eſt propriũ ſenſoriũ, cũ quo operationes exercet: quandoquidẽ neq; in ſeipſum poteſt agere. Dupliciter itaq; ſenſus eſt, inquit, hic quidem potentia: ille uero actu. ſimiliter & ſentire. Patitur autem, quod patitur, inquit, ab actiuo, & eo quod actu eſt. lignum enim, quod eſt potentia, quod ignis patitur ab igne, qui actu eſt. & diſcipulus, qui eſt potentia, quod præceptor, patitur a præceptore, qui actu eſt. Prius quam ergo paſſum ſit, quod patitur, diſsimile eſt agenti: Paſſum autẽ ſimile eſt. Eſt itaq; ut ſimile a ſimili patiat̃: eſt ut & a diſsimili. Si enim quod potentia paſsiuum eſt theorema, eſt agenti diſsimile. Sæpe autem inquit, & contrariũ. Si autem iam paſſum, ſimile eſt. Hinc ergo quoniam omnino uenit ad mẽtionem eius, quod eſt potentia, & eius quod actu, & agendi & patiendi utriuſq; diuiſionẽ fecit, & dixit, duobus modis eſſe, quod eſt potẽtia, & quod actu eſt: & ꝙ pati quoq; dupliciter: hoc quidem corruptio a cõtrario: illud uero ſalus potius. Deinde dixit, quomodo ſe habet ſenſus ſecundũ id, quod eſt pati: ꝙ a ſenſili quidẽ patitur, non ad corruptionem ductus, ſed perfectionẽ. Hæc ergo poſtquã dixit, nunc dicit quomodo ſe habet, & ſecundum id, quod eſt potẽtia, & ſecundum id, quod actu eſt. Quoniam enim duplex eſt, quod eſt potentia: hoc quidem primum: illud uero ſecundum: hoc quidem ſecundum ſolam aptitudinẽ abſq; habitu: illud uero ſecundũ habitum citra operationem: dicit ꝙ ſenſitiuũ potentia eſt ſecundum aptitudinem ſemẽ, & omnino animalis materia. Sicut enim ſe habet nuper natus puellus ad hoc ut ſit grãmaticus: ſic ſe hẽt quoq; aialis materia ad hoc, ut ſit ſenſitiua. Quid ergo eſt, quod id, quod potentia primũ eſt, ad habitũ deducit: hoc eſt, quod potentia quidẽ eſt ſcd̃m, actu uero primũ? Generans, inquit. In conceptione enim deducitur aptitudo ad habitũ. Sicut ergo puerum ad habitũ ducit is, qui eſt actu grãmaticus: ſic & ſemen, & oĩno animalis materiã deducit ea, quę in matre eſt, natura, ad ſenſum, qui eſt ſm habitum. Eſt ergo conceptio alteratio, & mutatio eius, quod natura

ſenture

ſentire aptum eſt, ad ſenſum, qui eſt ſecundum habitum. Poſtquam autem natus fuerit, iam habet habitum. Poſtq̃ enim perfecte inſitus fuerit ſentiendi ſecundum omnem ſenſum habitus, ſtatim paritur. Sic enim generatur animal cũ habitu ſenſitiuo. Quæ ergo a potentia primo in habitum eſt mutatio, fit in conceptione ab ea, quæ eſt in generante natura. Ab habitu autem in actum mutatio fit a ſenſilibus. & ideo, cum primum natus fuerit, ſi adſit ſenſile, id ſtatim apprehendit. Vnde & protinus uagit in non conſuetum & frigidum aerem incidens, & non ſolum cum ambientis aeris contactu concertans, ſed & cum uiſu luminis. Clarũ autem, ꝙ ſicut ea ſentit, ſic, & ſi reliquorum ſenſuum ſenſilia inciderint, omnino & ea ſentiet, ſonos dico, ſuccos, et odores. Sic itaq; in ſenſitiua anima, & quod potentia, & quod actu eſt, & quæ ſecundum ea mutatio eſt ab aptitudine in habitum, is eſt qui generauit: ab habitu autem ad operationem, ſenſilia: quando & ipſa adfuerint, & quæcunque alia quibus opus eſt ad eorum apprehenſionem. ut lumen quidem in uiſibilibus, & perſpicuus, purus, & non caliginoſus aer: diuiſua autem in ſonis: & redolẽs in odorabilibus. Quoniam autem & in rationali animal duplex eſt, & quod potẽtia eſt, & quod actu: quænam fuerit in ea quoq; cauſa mutationis? Cum eſt ergo extra corpora, ab eo quidem, quod potentia primum eſt, omnino ſeparata eſt, ut quæ ſit mens pura, & omnia intelligibilia habens ſecundum habitum. Poſtquam autem in generationem decidit, ſicut, qui morbo, uel tempore, uel lotione ſcientiam mutauit, ex ſcientia in inſcitiã mutatur: & fit primo potentia ſciens, aptitudinem ſolam habens, non etiam habitum. Ad habitum autem a præceptore deducitur, uel etiam a ſenſilibus, ipſa quærens & inueniens, & per particularia ad uniuerſalia conſcendens. Poſtquam autem habitum comparauerit, tunc habet uoluntatem, quæ eſt cauſa effectiua, ut ab habitu in operationem mutetur. Quando enim eligit, aſſumit, quæ in ſe ſunt, rationes ad operationem: dico autem ſenſilia. Mens autem nullo externo opus habet: ſed ipſa ſeipſam producit. Huius ergo cauſam tradit, ꝙ ſenſus quidem alicuius particularis habet apprehenſionem, particulare autem aliquod corpus eſt. Merito ergo exterius eſt. Mens autem uniuerſalia apprehendit. Vniuerſalia autem rationes, ſeu definitiones. Hæ autem non exterius, ſed in ipſa ſunt anima. Mens itaque aliquo exteriore non eget, quod eam perficiat. Dixit autem eam iam habere, ut ſcientiam, & ſentire: non quod animalia, ſtatim ac generata fuerint, ſcientiam habeant: ſed id quod in ſenſu duplex eſt uolens oſtendere, & quod eſt ſecundum habitum, & quod eſt ſecundum actum, eum qui eſt ſecundum habitum, ſenſum ſcientiæ præſentiæ ſimilem eſſe dixit. Exempli ergo gratia ſcientiam addidit. habet .n. ſenſus ſenſitiuam facultatem, ſicut quandam ſcientiam. Sicut enim, quod diſcit, per diſciplinam mutatum habet ſciẽtiam: ſic & genitum ſtatim eum, qui eſt ſecundum habitũ, ſenſum. Quod enim eſt in illo diſciplina, in hoc eſt generatio. Si autem ſtatim ac fuerit genitum, habet eum, qui eſt ſecũdum habitum, ſenſum: non per alterationem ergo fit ſentire ſecundum actum: ſicut neque operari ſecundum ſcientiam fit per alterationem. Et illud, Secundum actum, ſimiliter dicitur ac contemplari, ſicut & ſecundum potẽtiam ſentire, ſimile eſt ei, quod eſt, ſcire. Sic & ſecũdum actum ſentire ei, quæ eſt ſecundum ſcientiam, contemplationi ſimile.

Sed hoc quidem ab illo differt: ꝙ illius quidem operationis effectiua foris ſunt, uiſibile & audibile. Similiter autem & reliqua ſenſilia. Cauſa autem ꝙ ſingularium eſt, qui eſt ſecũdum actum, ſenſus: Scientia autem uniuerſalium. Hęc uero ſunt in ipſa quodammodo anima. Quamobrem intelligere quidẽ, in ipſo eſt, quando uelit, ſentire autem non in ipſo. neceſſe eſt enim adeſſe ſenſile.

Poſtquam dixit ſimile eſſe ſecundum actum ſentire ei, quod eſt contemplari: nunc dicit quanam ratione differat: ꝙ eius quidem, qui eſt ſecundum actum, ſenſus foris ſunt effectiua: externe .n. incidẽtibus ſenſilibus ſentimus: ea aũt, quæ cõtemplari poſſumus, non foris ſunt. Deinde & cãm addit, cur illa quidem exterius incidant: hæc uero non, ꝙ ſenſus quidem eſt ſingulariũ, ea aũt per ſe ſeparatim ſubſiſtũt, quibus animal quoq; ad hoc, ut ſit, opus habet. Eo .n. ꝙ illis opus habeat, ſenſus aïali datus eſt. Scientia aũt ea, quę ſunt uniuerſalia, apprehendit. Vniuerſalia aũt, inquit, ſunt in ipſa quodãmodo anima. Exacte aũt illud, Quodammō, adiecit: uel quia illud, in ipſa, ut in aliquo loco: ſicut & ipſe in ijs, quę deinceps ſequuntur, dicit, Et recte qui animam locũ formarum eſſe dicunt: non ꝓprie autẽ illud, uidelicet, In loco. ſed ſecũdũ ꝓportionẽ, & cõuenientiã, uel ꝙ ẽt uniuerſalia in ſingularibus ſubſiſtãt: qñ aũt ut uniuerſalia & cõmunia accipiuntur, ſunt in anima. Eis .n. cõmuniter ſuũ eſſe ẽ in intelligẽda eorũ cõmunione. Intelligentiæ aũt in aïa. Intelligere aũt in ipſo dixit, ſed nõ in ipſa, hoc eſt in eo quod habet animã.

Similiter autem hoc habet & in ſenſilium ſcientiis, & propter eandem cauſam: quod ſenſilia ſingularium ſunt, & externorum.

Non ſolũ, inquit, ſenſus, qui circa particularia, & ſenſilia uerſatur, externis præſentibus opus habet, ut agat: ſed et eę quæ circa ſenſilia uerſantur ſcientię, cũ in ſeipſis nõ habeãt, ut poſſint operari quando uelint, ſed & ijs opus eſt, ſicut & in ſenſu, exterius adeſſe id, circa quod eorũ uerſetur operatio. Ipſe .n. circa ſingularia, & externa: & quę ſeparatim ſubſiſtunt, uerſantur: ut Politicus: Mechanicus: &, ut ſemel dicam, particulares artifices. Eorum .n. ſcientia eſt circa ſingularia ut Politicus conſiderabit, an hic ſit exercitus Imperator aſſumendus. & ædificator, an ſit hoc lapide utendũ. Horum autẽ, quæ ſunt particularia, conſideratio ſcientiæ eſt, uidelicet, & nõ ſenſus. Vniuerſalis ergo ſecundũ artes cõſideratio in his eſt. Quæ autẽ ab artibus circa ſingularia fit contemplatio, non amplius in his. Materia .n. & inſtrũis opus eſt.

Sed de his quidẽ aperte dicendi fuerit quoque occaſio poſtea. nunc autem tantum definitum ſit, ꝙ, cum non ſit ſimplex, quod potentia dicitur, ſed hoc quidem, ut ſi dicamus puerum poſſe exercitus ducem eſſe: illud uero, ut eum, qui eſt in ætate: ſic habet ſenſitiuum.

Quomodo uniuerſalia contemplari in nobis, & quõ actiuus intellectus particularia apprehendit, nunc differt de his conſiderationem. De his .n. in tertio libro dicit. Cur autẽ eius, quod eſt potentia, & eius quod actu eſt, diuiſionem fecerit, nobis in memoriam reducit: nempe ut oſtendat, quõ dicantur animalia, quando non ſentiunt, ſenſum habere potentiã. iuxta ſecundam .n. potentiam, quæ de ijs, qui actum iam habent, prædicatur: de quibus nec pati, nec alterari proprie dici poſſit. in ipſum enim eſt incrementum & non in contrarium mutatio, ut dixit.

Quoniam autem eſt innominata ipſorum differentia: de his autem definitum eſt, ꝙ ſunt alia, & quomodo alia: neceſſe eſt uti eo, quod eſt pati, & eo quod alterari, ut propriis nominibus.

Quoniam utitur eo, quod eſt pati, & eo, quod eſt alterari, ut proprijs nominibus, in ſenſu, qui eſt ſecũdum actum: dixit autem, ꝙ nec pati, nec alterari ſentire eſt: cauſam, cur his nominibus, in eo, quod eſt ſentire, utitur, dicit. Quoniã, inquit, eſt innominata harum facultatum differentia: neque enim proprijs nominibus diſtinctam habemus utranque facultatem: ratione autem didicimus, quænam ſit harũ facultatum differentia: neceſſe eſt, ut utamur in his eo, quod eſt pati, & alterari, ut proprijs nominibus: quia ut dicebam, nõ ſunt in uſu, quæ ſint illis impoſita nomina.

Senſitiuum autem potentia eſt, ut ſenſile iam actu, quemadmodum dictum eſt.

Quia dicturus eſt ſenſitiuum pati a ſenſili: non ſine iuſta ratione præſumit, potentia ſenſitiuum eſſe ut ſenſile eſt actu. hoc autem prius dixit etiam, quando quærebat, an ſit,

Figura aũt & magnitudo tribus uiſui:auditui:olfactui. Per accidens autem ſunt ſenſilia. Per ſeipſum. n. uiſus apprehendit colorem, uel figuram: Per accidens aũt, ꝙ hoc eſt Socrates. Eſt. n. intellectus ſubſtantiarũ apprehenſiuus. Vniuſcuiuſqꝫ autem propria ſenſilia ſunt reliquis per accidens ſenſilia. Viſo. n. aliquo flauo, ut arbore, quæ ſtyrax dicitur, dicimus, Vidi aliquid bene olens. Per accidens. n. bene olẽs me uidere dico. Et olfacta ſtyrace, dico me flauum olfeciſſe. & ſi ſonuerit argentum, dico me argentum audiuiſſe: uel albũ, audiuiſſe. Similiter & ſi fuerit lignũ, quod ſonat. Et in omnibus ſimiliter. Guſtato. n. melle, quiſpiã dicit flauũ guſtaſſe. Hæc ergo ſunt omnia per accidẽs ſenſilia: & ſunt uni cuique ex alijs ſenſilia. Quæ ſunt itaqꝫ propria ſenſilia, & quæ communia, & quæ per accidens, dictum eſt. Quomodo aũt ea a ſe inuicem diſcernantur, & quæ ſint ea, quæ unicuiqꝫ figuram & characterem præbeant, ſciemus contextũ perſequentes. Sciendũ aũt, ꝙ quæ uiſui, & auditui, & guſtui ſubiecta ſunt, ſenſilia, cõmunibus a conſuetudine nominibus appellata ſunt. Viſus quidem, colores: auditus autẽ, ſoni. Guſtus uero, ſapores uel ſucci. Quæ aũt tactui, & olfactui ſubiecta ſunt, non amplius cõmunibus nominibus appellata ſunt. Si. n. tangibilia, uel odorabilia dicas, non eſt eorum denominatio. ſed eorum habitudinis, quæ eſt ad ſenſum. Sicut & ſi in reliquis uiſibilia dicas, uel audibilia, uel guſtabilia. Sed neqꝫ uaporum nomine utemur proprie in odoratu. Vapores. n. ſunt & qui ex aqua aſcendunt, ſed nõ odorabiles. Vni quidem odoratui quædam oppoſitio contrapoſita eſt, quæ eſt ſecundum bene olens: quæ quidem, ut dixi, proprie impoſitum cõmune nomẽ non habet. Similiter neque, quæ tactui ſubiectæ ſunt, plures oppoſitiones: calidũ, frigidum, ſiccum, humidum, durum, molle: & reliquæ.

Dico autem proprium, quod non contingit alteri ſenſui ſentire, & circa quod non contingit decipi: ut uiſus, colorem: auditus, ſonum: guſtus, ſuccum.

Propria ſenſilia ab alijs diſcernit, ꝙ nõ alij ſint ſenſui ſenſilia: ꝙ neqꝫ cõmunia, neqꝫ, quæ ſecundum accidens ſunt ſenſilia, habent. illorum. n. plus uno apprehendimus. Ac de cõmunibus quidem ſenſilibus clarũ eſt: De his autẽ, quæ ſunt ſecundũ accidens, ꝙ non ſolum, uiſo hoc albo, per accidens ſentimus, ꝙ eſt Socrates: ſed & audita uoce, rurſus per accidens ſubſtantiã cognoſcimus: & non ſolũ uiſu cognoſcimus hoc lignũ, uel aliquid eorũ, quæ bene uel male olẽt, ſed & odoratu. Poſtꝗ. n. talẽ odorẽ ſenſimus, etſi non cõſpexerimus, ſubſtantiã ſcimus, ex qua odor eſt, & colorẽ. Similiter & guſtu cognoſcimus ſubſtantiam: uel tactu. Guſtu quidem, ꝙ eſt mel, uel quid tale. Tactu autem, panem, lapidẽ, carnem: ꝙ ſimilia. Hęc eſt ergo una eorũ, quæ ſunt proprie ſenſilium, & cõmuniũ, & eorũ, quæ ſunt ſecundum accidẽs diſtinctio. Alia uero, ꝙ circa propria quidem ſenſilia ſecundum naturam habentibus ſenſibus, & ex quibus locis apprehendi ſua natura apta ſunt ſenſilibus admotis, circa ea non falluntur. At circa ea, quæ ſunt communiter ſenſilia, & per accidens, fit deceptio. Neqꝫ. n. ſi ægri fuerint, nec præter naturam ſe habuerint ſenſus, neqꝫ ſi a ſuis ſpatijs, & interuallis ſeiuncta fuerint ſenſilia, apprehendunt: Nec ſi conſulto, & de induſtria ſita ſint. Neqꝫ. n. a tergo poſitos uidet uiſus colores, ſed qui ſunt anterius. Ita. n. ei natura datum eſt. Sed neqꝫ anteriora a quouis interuallo: ſed quando & ea adfuerint, & præterea lumen. Circa cõmunia aũt ſenſilia fit error & quæ ſunt per accidens. Hoc. n. albo eminus conſpecto, ꝙ albũ quidem eſt, ſcimus: utrũ aũt lapis eſt, uel lignum, uel quid eiuſmodi, ignoramus, & ſæpe erramus, aliud pro alio exiſtimantes. Ex uoce quidem audita, eo autem non uiſo, quod uocem edit, circa locum erramus, unde uox eſt. Atque locus quidem eſt eorum, quæ ſunt ſecundum accidens, ſenſilium, ut deinceps oſtendemus. Præterea autem & circa figuras fit error. Itaque &, quæ ſunt rectilinea, eminus aſpecta rotunda eſſe uidentur: & quæ angulos habent, angulis carere. Sed & quæ ſunt rotunda, rectilinea eſſe uidentur ijs, qui ſecundum ipſam lineam eminus ſe applicãt, quod fit in luna dimidio orbe cæſa. Lineã itaqꝫ, quod eſt illuminatum, a non illuminato diſcernentem, rectã exiſtimamus, cũ ſit rotũda. Sed & quidpiam, quod mouetur, uidentes, ſtare putamus, quando procul fuerit: & quod ſtat, moueri: Vt quando nauigantes terrã moueri putant: ſeipſos autẽ ſtare. Siliter & magnitudines, quæ quominus, & eminus apparent, non ſe nobis ſimiliter exhibent, Neqꝫ per aerem, & aquam. Maiora. n. apparent, quæ per aquam. Sed & circa numerũ fit error. Pluribus itaqꝫ ſimul canentibus auditis, propter ſimilitudinem unam uocem eſſe putamus: & quæ ſunt procul diſcreta, unita ſæpe ducimus.

Tactus autẽ plures habet differentia. Sed unuſquiſqꝫ quidem de his iudicat: & non fallitur, ꝙ color, neqꝫ ꝙ ſonus: ſed quid eſt quod eſt coloratũ, uel ubi uel quid eſt, quod ſonat, uel ubi. Talia ergo dicuntur uniuſcuiuſqꝫ propria.

Non ſicut guſtus ſuccorũ ſolũ eſt apprehenſiuus: & uiſus colorũ: & olfactus odorũ: & auditus ſonorũ: ſic & ſenſilia tactus licet uno nomine cõplecti. Vnuſquiſqꝫ. n. aliorũ ſenſuum circa unã oppoſitionem uerſatur. Viſus. n. circa album, & nigrum, & quæ interiecta ſunt. Guſtus autẽ circa dulce, & amarũ, & quod intercedit. Odoratus uero circa bene olens & male. Auditus aũt circa ſonum grauẽ, & acutũ. Atqui tactus circa plures oppoſitiones uerſatur, quæ non poſſunt ſub unã cõmunem oppoſitionẽ reduci. Leuia. n. & aſpera apprehendit: dura, & mollia: grauia, & leuia: frigida, & calida: humida, & ſicca: quæ quidem ſub ſe inuicem non ſunt. Vnde & deinceps dubitabit, nũquid ne ſenſus quidem tactus eſt: uel ſi etiam eſt ſenſus, non unus eſt, ſed plures: ſiquidem alij quidem unã oppoſitionẽ apprehendunt: ipſe autem plures. Sed & plures habet differentias tactus, quarum apprehenſiua cauſa eſt. Non propterea autẽ huius magis ꝗ aliorũ, alienũ eſt iudicium. Sed unuſquiſqꝫ ſenſus ſimiliter iudicat de ꝓprijs, nec in eis fallitur. Illud. n. Sed unuſquiſqꝫ de his iudicat, de omnibus dixit ſenſibus: non de ſolo tactu: ſed eius eſt deceptio circa illa, quibus propria ſenſilia accidunt. Non enim circa id, in quo color eſt deceptio: ſed circa id, in quo color eſt: neque circa ſonum, ſed circa id, quod ſonat: quæ ſunt ſenſilia per accidens.

Cõmunia autem, motus, quies, numerus, figura, magnitudo. Talia enim nullius ſunt propria: ſed omnibus cõmunia. Etenim et tactui aliquis ſenſilis motus eſt, & uiſui. Per ſe itaqꝫ hæc ſunt ſenſilia.

Poſtꝗ de proprijs ſenſilibus dixit, nũc dicit de cõmunibus. Communia aũt hæc dicit, ꝙ nullius ꝓprie, ſed omniũ ſunt cõmunia. Omniũ aũt dixit, non ꝙ ea quinqꝫ ſint quinqꝫ ſenſibus ſenſilia: nõ. n. unũquodqꝫ eorũ omnibus ſenſile eſſe uidetur: ſed ꝙ hæc quidem omnibus. illa uero pluribus, ut iam diximus. Poteſt. n. magnitudo ſecundum cõuenientiã, & ꝓportionẽ in odoratu quoqꝫ accipi, & guſtu. Sunt. n. et hi ꝓprie magnitudinis apꝓhẽſiui: ille qdẽ i odoribus: hic uero i ſuccis: etſi nõ nouit in his cõſuetudo nomẽ magnitudinis.

Secundum accidens autem dicitur ſenſile, ut ſi album ſit Diares. Per accidens enim hoc ſentit, ꝙ huic albo accidit, quod ſentit.

Poſtꝗ dixit de proprie ſenſilibus, dixit autẽ & de cõmunibus: nunc dicit, & de his, quæ ſunt per accidens. In hæc. n. tria ſenſiliũ diuiſionẽ fecit. Dicitur aũt hic Diares fuiſſe amicus Ariſtoteli. Eius itaqꝫ feruntur ad eum epiſtolæ. Albũ ergo, quod in hoc eſt, per ſe quidẽ uidet uiſus: ꝑ accidẽs aũt ꝙ ẽ Diares nouit. Quędã aũt exẽplaria habẽt, Diaris filius.

Quare etiã nihil patitur, quatenus tale, a ſenſili.

Propria quidẽ ſenſilia a cõmunibus ſenſilibus, & ijs quę ſunt ſecundum accidens, diſtinxit: ꝙ circa illa quidem error non accidat: circa hæc autem nõnũꝗ accidat. In collo. n. columbæ, & in eiuſmodi, quæcunqꝫ habent uariorum colorũ,

miſtionem uarietas, & mixtio, & quæ eſt ad radium, quædam eorũ habitudo, ꝙ ea alias aliter apprehendantur, & decipiamur, cauſa eſt. Nunc autem ab ijs, quæ ſunt per ſe, ſenſilibus, ea quæ ſunt per accidens, diſcernit. Ab ijs.n. quæ ſunt per ſe inquit, ſenſilibus patiuntur ſenſus. Non ita autẽ & ab ijs, quæ ſunt ſecundum accidens. Et ꝙ propria quidem ſenſilia agant circa ſenſus, clarũ eſt. Quod autem & cõmunia, hinc manifeſtum eſt. Quod acutos.n. habet angulos aliter agit circa uiſum (eum.n. moleſtia afficit,) q̃ quod obtuſos habet angulos, & eſt magis planũ, & carens angulis. Iam uero & circa tactum perſpicuũ eſt, ꝙ non ſimiliter agunt diuerſæ figuræ, ſed aliter quæ acutos habet angulos, & quæ obtuſos, uel nullos. Similiter & in motu & ſtatu. Neque.n. ſimilẽ affectũ ſuſtinet auditus, ſonũ, qui mouetur, uel qui ſtat, audiens. Similiter & odoratui fit quidam diuerſus ab ijs affectus: etſi eorũ ꝓprietates oratione exprimere non poſſumus. Sed & tactus aliquem aliũ affectuum patitur, cũ mouetur tangibile: & alium quando ſtat. Si.n. non ita eſſet, in fluente ſtantes fluuio, cum una ſit aquæ cõtinentia, & eodem modo, quatenus aqua eſt, agit in tactum, nõ ſimul ſenſu perciperemus ꝙ mouetur, et ſi ſtat, ꝙ ſtet. Et ex hoc ergo clarum eſt. ꝙ fit ob hæc ſenſui diuerſus affectus. Neque uero dicendum eſt, quomodo ſe habet & in numero. Diuerſum.n. affectũ patimur, cum plures, q̃ cum unũ audimus. Vnde & a uocum multitudine commouemur, & concutimur. Quod quidem nõ eueniret, niſi a multitudine aliquid pateretur auditus. Sed & duos colores uidentes, & ſi ſint ſimiles, uiſu aliter afficimur. Et hoc fit manifeſtum, ſi duabus ſimul lucernis uiſus ſe applicet. nã & hic uiſus dimouetur, & excutitur in ſenſilium apprehenſione. Atqui hoc non pateretur, ſi unitum eſſet, quod duarum lucernarum ignitum eſt, ſed & plurium. Vnde autem & multitudinem tactu apprehendimus, uel guſtu, niſi ab ea diuerſum affectum patiamur? Niſi quiſpiam ad hoc contradixerit. ꝙ tactus, quando ſentit multitudinem, non aliũ patitur affectum. Sed quia ꝑ uniuerſum corpus tactiua eſt facultas, plures ſunt partes, quæ apprehendunt ea, quæ appropinquarunt: & ſic imaginatio, uel ratio potius colligit, ꝙ ſunt plures, qui tetigerunt. Nunquid autẽ hoc ipſum contingit & in uiſu? Cum.n. alij uiſus uiſibili aliter ſe applicant, accidit ut cum facultas, quę iudicat, ſit circa corpus diuiſibilis, & diuulſe ac diuiſim uiſibilia apprehendat, confundatur uis imaginatiua, quæ plures ſimul typos non poteſt admittere. Quare nõ alium affectũ ſenſus ſuſtinet. Oportet.n. ſi non imaginatio confundenda eſt, unũ & continuũ ſenſus affectum ad eam tranſmitti. Pręterea aũt & magnitudo aliquid agere uidebitur & in uiſum, & in tactum. A maiore .n. colore, uel maiore calido magis congregantur, uel diſgregantur ſenſoria: Tactus itaq; & uiſus uel tantam habet magnitudinem, uel in tanta eſt magnitudine: ſi quidẽ ſub eo, quod eſt in minori ſimiliter magnitudine albo. At qui quatenus album, uel quatenus calidum ſit, magis aget magnum paruo: multum pauco. Sed ad hoc dixerit quiſpiam, quod cum denſæ ſunt facultates, firmiores, & ualidiores fiunt, atq; adeo ſeipſis potentiores euadũt: ut in grauibus clarum eſt: coeuntes quidem certe grauitates grauiores fiunt, q̃ quando erant diſiunctæ. Quando ergo in maiore fuerit ſubiecto color etiam ſi idem qualitate fuerit: magis aget confirmatus, & ualidior effectus a ſimiliũ cohærentia, & continuitate. Quod & in igne quoq; fit. Si plus.n. fuerit, magis urit. Sciendum aũt, ꝙ cõmunia ſenſilia a proprijs ſeparata ſenſilibus in ſenſus nihil penitus agunt. Neq; ſunt omnino apprehenſibilia: ſicut figuram uiſus nõ apprehenderit, ſi, quod figuratum eſt, coloris expers fuerit. Sed neq; tactus, ſi nullam, ex ſimplicibus qualitatibus habeat. Et in reliquis ſimiliter. Quare uideri poſſint & ipſa eſſe ex ijs, quæ ſunt per accidens, ſenſilibus, per alia.n. ſui apprehenſionẽ præbẽt. Sed dico, ſi, quæ ſunt per accidens, ſenſilia, propter hoc ipſum in ſenſus nihil agunt: ab his autem ſenſus patiuntur, non fuerint. ſ. per accidens ſenſilia, ſed ſecundario quidem fortaſſe ſenſilia, ueruntamen per ſe. Et ſicut non, quoniam ſine lumine uel perſpicuo, uel eo, quod intercedit, non agunt propria ſenſilia circa ſenſus, propterea ea eſſe dicimus per accidens ſenſilia: ſic & ſi cõmunia ſine proprijs non agant, quoniam cum illis omnino ſunt, & agũt ſecundum hoc & eius ſenſilia fuerint, circa quos agũt. Quare ſi quis ſenſus ab his non patitur, ei non fuerint ſenſui ſenſilia, niſi ſecundum accidens. Quæſiuerit autem quiſpiam, ſi quæ ſunt per accidens ſenſilia, ſunt ſubſtantiæ, eas autẽ ſola ratio cognoſcit, inſtrumento ſenſu utens: quam ob cauſam etiam omnino per accidens ſenſilia dicuntur: qui fit, ꝙ canis dominũ cognoſcit: & aſinus præſepe: & ſi quid aliud eiuſmodi in irrationalibus uidetur? Dico ꝙ non, ut ſubſtantias, hæc cognoſcunt: ſed ut tales figuras, quæ ſenſui amicę, uel infeſtę fuerint: eiſq; adhærentia typos in imaginatione cognoſcunt. Si autem in irrationalibus quoq; eorum ſenſus eſt: figurarum dico: & numerorum: & reliquorum: diſcernunt enim, quod ſibi aptum eſt, & conueniens ab alieno: & quod mouet appetendum perſequuntur: ſicut & multitudinem ſentimus, & numerũ: & hinc quoq; quiſpiã, ꝙ ea ſint per ſe ſenſilia confirmabit. Agunt enim circa irrationalia animalia. Neq; enim ab eis cognoſcerentur. Illa.n. nihil per accidens ſentiunt: quoniam neq; ratiocinari poſſunt. Quæ enim ſunt ſecundum accidens ſenſilia, in ſenſus nihil agunt, & ratione opus habent, quæ ex alijs ratiocinando colligat. Sed & locus eſt, per accidens ſenſilis, ab eo.n. nihil patiuntur ſenſus. Neq; n. formam loci apprehendit ſenſus, niſi ut figuras, idq; non ꝓpter ſe, ſed eo loco ꝙ in loco eſt. Quare & hic quoq; eſt ex ſenſilibus quæ ſunt ſecundum accidens. Quod autem cõmunia ſenſilia non ſunt per accidens ſenſilia, ſed per ſe, eſt & logice hoc modo oſtendere. Si enim figura & magnitudo, & numerus, et motus, et ſtatus ſunt ſenſilia: neq;.n. ſunt intelligibilia: Quæcunq; enim ſunt, uel intelligibilia ſunt, uel ſenſilia. Si ergo non intelligibilia ſunt, quæ dicta ſunt, ſunt ſecundum ſe ſenſilia, Si autem ſenſilia, oportet eſſe ſenſum, qui ea apprehendat. Quod enim eſt ſenſile, ſenſu eſt ſenſile. Si ergo neq; ullus alius ſenſus ea per ſe apprehendit: neq; ullius ex quinq;, ſunt propria ſenſilia: quod reſtat niſi ut uel omnium, uel plurium ſint communia? Si enim, neq; his per ſe, neq; alijs ſecundum ſe fuerint apprehenſibilia ne fuerint quidẽ penitus ſenſilia. Atqui nec ſunt intelligibilia. Neq; ergo ſenſilia fuerint, nec intelligibilia. quod fieri non poteſt. Præterea aũt & magnitudo in uiſum quoq;, & in tactum aliquid agere uidebitur, a maiori enim colore, uel maiore calido coguntur ſenſoria, uel diſiunguntur. Tactus, & uiſus uel tantam habet magnitudinem: uel in tanta magnitudine albo ſimiliter exiſtente. Atqui quatenus eſt album, uel calidum, magis aget.

Eorum autem, quę ſunt per ſe, ſenſilium ſunt propria proprie ſenſilia, & ad quæ uniuſcuiuſque ſenſus ſubſtantia natura eſt.

Quænam ſunt ſecundum accidens ſenſilia aperte declarauit. Ea nempe, quæ ſua natura non ſunt ſenſilia, inſunt autem ijs, quæ ſunt per ſe, ſenſilibus. Albo autem accidere dixit Diaris filium. Non, ꝙ albo Diaris filius accidat: neq; .n. ſubſtantia accidentibus accidit: ſed ꝙ fortaſſe accidat hoc uiſibile album Diaris eſſe filium. Quod autem nihil patiatur uiſus a Diaris filio, quatenus Diaris eſt filius, ſignum eſt ꝙ per accidens eum uiſus ſentiat. Cum autem ſint duplicia per ſe ſenſilia: hæc quidem communia, illa uero uniuſcuiuſque ſenſus propria: uniuſcuiuſq; propria ea eſſe dicit proprie ſenſilia. cuius cauſam declarauit dicens. Et ad quæ uniuſcuiuſq; ſenſus ſubſtantia natura eſt. Si enim uniuſcuiuſq; ſenſus eſſe eſt ad propria ſenſilia: hæc ſunt maxime ſenſilia. Ad aliquid.n. ẽ ſenſus. Ad aliquid autẽ ſunt, quibus eſſe eſt unicuiq; ſenſui. Et ea ſunt maxime ꝓprie ſenſilia: uiſui quidẽ ad uiſibilia, auditui aũt ad audibilia, et in reliqꝫ ſimiliter.

Cuius ergo uiſus eſt, hoc eſt, quod uidetur.

Poſtquam communiter dixit de ſenſu, et ſenſilibus: et de unoquoq; ſenſu ſeorſum eſt dicere aggreſſurus: prius diſſe-

pit de

rit de unicuiq; ſenſui ſenſilibus: & ante omnia de uiſui ſenſilibus: quandoquidem ante alios quoq; de uiſu diſſeret. Deinde dicit ꝙ id, quod uiſu eſt apprehenſibile, color eſt: &, quod oratione quidem explicatur, uſitatum autem nomen non habet, cuiuſmodi ſunt Lampyres, & ſquamæ, et quędā alia. Deinde definit, quidnam eſt color: nempe id, quod eſt motiuum eius, quod eſt ſecundum actum, perſpicui. Quoniam ergo in coloris definitione meminit perſpicui, docet nos quidnam ſit perſpicuum. ꝙ natura quædam eſt, quæ in pluribus ineſt, in aqua, in aere, in uitro, & in alijs, colorum tranſportatrix. quæ non præſente, quidem luce, potentia eſt hoc ipſum perſpicuum, actu aūt ſit perſpicuum præſente lumine. Quoniā ergo lucis meminit, de ea prius uerba facit. Cuius ergo uiſus eſt, ſubaudiendū apphenſiuus, hoc uidet.

Viſibile autem eſt & color, & quod licet quidē oratione dicere, eſt autem ſine nomine. Clarum autem erit progreſsis, id quod dicimus. Quod enim uiſibile dicimus, color eſt.

Poſtquā dixit, ꝙ, cuius eſt uiſus apprehenſiuus, & circa quod ipſa facultas operat̄, hoc eſt uiſibile, deinceps ſubiungit, quænam ſunt uiſibilia: & color, & quædam alia, quæ cōmune quidem nomen non habent, oratione autem explicātur. De quibus in ꝓgreſſu dicetur: ſunt lampyres: capita piſcium: ſquamæ: oculi echinorum: teſtæ marinorum: quæ in luce quidem non uidentur, ſed in tenebris. Neq; enim eis color eſſe uidetur, quod in eis igneū quid apparet in tenebris. Eſt enim coloris proprium in luce uideri. Quod aūt eſt in eis igneum, in luce nō uidetur. Quod.n. uiſibile eſt, color ē.

Hoc autem eſt, quod in eo eſt, quod eſt per ſe uiſibile. Per ſe autem non ratione, ſed in ſeipſo cauſam habet, ꝙ ſit uiſibile.

Cum dixiſſet in progreſſu nobis apertū fore, quænam ſint ea innominata, quæ uiſibilia eſſe dixit: tranſit ad dicendum de colore, ſed ut de uiſibili. id ergo eſt, inquit color, dico aūt uiſibile, quod in eo ineſt, quod eſt per ſe uiſibile. Per ſe autem uiſibile, dicit ſuperficiē. Quomō aūt per ſe uiſibile ſuperficies, ipſe explicauit. Non.n. inquit, ſic per ſe dictum eſt, ut ratione per ſe. i. definitione. In demonſtratiuo.n. dicit. Per ſe eſſe, uel, quod in ſubiecti definitione adſumitur, ut animal. & rationale in definitione hominis: ea.n. per ſe homini inſunt: uel cuius in definitione ſubiectum aſſumitur: ut in ſimitatis definitione, naris. & in definitione paris, & imparis, numerus. Ea.n. per ſe numero inſunt. Dicimus.n. parem eſſe numerum, qui in duas partes ſcinditur: imparem aūt numerū, qui in duas partes diuidi non pōt. Similiter ſimitatē eē concauitatem in nare. Non ſic autē, inquit per ſe uiſibile, ſuperficiem: ſed ut, quæ in ſe habet cauſam, ut ſit uiſibile. Id autem eſt color. Quum.n. in ſuperficie color eſt, id eſt uiſibile: & eum uiſus apprehendunt. Neq;.n. apprehendunt eū, qui eſt in profundo, colorē. Perſpicuos.n. lapides uidemur quidem uidere per uniuerſum profundū coloratos, ſed uiſu fallimur. Eo.n. quod ſunt perſpicui lapides, per profundū tranſeunt uiſus, uel colorū operationes. Per ſolū aūt colorē, qui eſt in ſuperficie, lapides apprehendimus: & propterea uidemur eū quoq;, qui eſt in profundo, colorem uidiſſe. Huius aūt ſignū eſt, ꝙ ſi uitri, uel perſpicui lapidis una ſuperficies colorata fuerit, totum corpus nobis uideatur per profundū eſſe coloratum. Et ſi ad non coloratam ſuperficiem aſpexerimus, ipſa quoq; eiuſdem nobis coloris eſſe uideatur, cuius & colorata, & ſi illo colore colorata nō fuerit. Vitreorū itaq; ſpeculorū externā ſuperficiem plumbi colorē habere putamus. Et interius colorata pocula toto corpore colorata eſſe uidētur, utpote ꝙ uiſus per perſpicuū extremā ſupficiē uideāt, & illius colorē apphēdāt. Quid igitur, dixerit quiſpiā, in perſpicuis lapidibus non uidemus, ſi quempiam alienum colorem interiectum eſſe contigerit, ut quæ in electro intercipiuntur, culices? Porro & in alijs perſpicuis lapidibus, ſi quem alienū colorem in profundo in aliqua eſſe parte cōtigerit, ſit nobis ſenſile. uiſu itaq;. ſ. apprehendente colorem, qui eſt in profundo, ſic euenit, ut fiat diſtinctio eius qui interiectus eſt, alieni coloris a reliquo. Dico ergo, quod ſi ſit quidem, qui eſt in profundo in aliqua parte perſpicui lapidis, alienus color acrior, & uehementior, quiq; ſenſum magis feriat, ꝙ is, qui eſt in toto lapide, color: apprehendunt eū uiſus propter eam, quæ eſt in lapide, perſpicuitatem. Sed ſi ſit imbecillior, non ſit eius apprehenſio. Sunt.n. quædam gēmæ aperte perlucidæ, ut ſardiæ, & quædam aliæ, coloratæ: non per ꝓfundū, ſed quæ in profundo ſunt albæ: quæ quidem ad profundum uſq; eodem colore coloratæ eſſe uidentur, nempe, ꝙ uiſus profundum non apprehendat. In quibus autē interiectus apparet alienus color, eo ꝙ imbecillior color eſt, qui eſt in ſuperficie, non impediūtur uiſus, quominus apprehendant eum, qui eſt in aliqua profundi parte, ꝓfundiorem colorem. Si itaq; uitri exiliore, & non ſatis copioſo colore tincti alteram ſuperficiem nigro profundo illueris, totum tibi nigrum uidebitur. Atqui nō totum eſt nigro coloratum. Quare & ſi in gemmis tranſlucidis coloratam profunditatem cernere uidemur: non reuera quidē profunditatem, & ſi colorata fuerit, ſed ſolam ſuperficiem apprehendimus. Quemadmodum.n. & ſi uiſus per aerem uel aquam permeantes, qui interiecti ſunt colores, uident. qui enim in quouis ſunt tranſlucido, colores uident: eorum quidem certe, quæ uidentur, non pertingit ad profundum uſq; uiſus, ſed ſecundū ſolam ſuperficiem ea apprehendit. Sic & tranſlucidis lapidibus cōtingit propter eam, quæ in illis eſt, perſpicuitatem, quando nō totus lapis a uehemēti aliquo, & efficaci colore occupatus fuerit, qui interiectus incidit color, uidetur, propter lapis perſpicuitatē. Ipſe quidem, qui uidetur color, ſecundum ſolam partis ſuperficiem, in qua eſt, uidetur, non autem uniuerſum profundum. Quoniam ergo, qui in ſuperficie color eſt. i. uiſibile: ꝓpterea ſecundum ſe uiſibile ſuperficiē dicit, ut quę ſit ſubiectū eius, ꝙ eſt ꝑ ſe uiſibile.

Omnis autem color eſt motiuus eius, quod eſt ſecundum actum perſpicuum. Et hoc eſt eius natura. Quapropter non eſt uiſibilis ſine luce. Sed omnino unuſquiſque color in luce eſt uiſibilis. Quare de luce primum dicendum eſt, quid eſt.

Hæc fuerit coloris definitio, ab accidente, & proprio ipſum declarans, non a ſubſtantia. In libro.n. qui eſt de ſenſibus, & ſenſilibus, eius definitionem, quæ eſt a ſubſtātia, tradidit. Dicit ergo colorem eſſe motiuum eius, quod eſt ſecundum actum perſpicuū. i. illuminatum. Quod.n. non eſt illuminatum, eſt potentia perſpicuū. Motiuum autem, pro eo quod eſt perfectiuum. Eſt.n. eius lux quoq; perfectiua, quatenus ipſum perficit, & actu perſpicuum reddit. Perfectiuus uero eſt eius & color, quatenus per traiectitiam eius facultatem ad operationem deducit. Apparatur.n. ipſum & quodāmō diſponitur a colore, qui ipſum quodāmodo ſubigit & cōprimit, ut natura ſubigi citra ullū affectum poteſt, idq; uiſui tradit. Sed lux quidem eius eſt perfectiua, quod ē potentia perſpicuū. Ipſum.n. perficit, & actu perſpicuū reddit. Colores aūt ſunt perfectiui eius, quod eſt ſecundū actū perſpicuum. Ipſum autem perficit, non quatenus eſt perſpicuum, ſed quatenus, quod ſecundum actum eſt, perſpicuū, eſt potentia traiectiuū, & colorum annunciatiuum. Poſtq̄ ergo colores adfuerint, actu ſit tale. Si ergo color eſt motiuus eius, quod eſt ſecundum actum eſt perſpicuum: quod autem ſecundum actum eſt perſpicuum, eſt illuminatum: & per eius motum uidere euenit: propterea ergo ſine lumine non uidentur colores. Neceſſe eſt itaq; ei, qui de uiſibilibus dicturus eſt, ut de luce diſſerat, eo ꝙ ſunt colores uiſibiles. Poſtquam autem dixit colorem eſſe motiuū eius quod eſt ſecūdum actum perſpicuum: ꝙ actus perſpicui lux eſt, declarauit, ſubiungens, Quapropter non eſt uiſibilis ſine luce. Nō uiſibilis ſūt. ſ. color, perſpicui.n. actus lux eſt. Color aūt motiuus eſt eius, quod eſt ſecundum actum perſpicuum. Quoniam ergo ei, qui de uiſibilibus eſt diſputaturus, de lumine neceſſario dicendum eſt: Primum, inquit, dica-

mos de lumine, ſed quoniam lux perſpicui actus eſt: antequam de luce uerba faciat, de perſpicuo diſſerit.

Eſt aliquid perſpicuum. Perſpicuum autem dico, quod eſt quidem uiſibile: non per ſe autem uiſibile, ut ſemel dicam, ſed per alienum colorem.

Cum iam dixiſſet ꝙ ſibi quidem propoſitum eſt de uiſibilibus dicere: ad diſſerendum aūt de uiſibilibus, de luce neceſſario dicendum eſt: ad dicendum uero de luce, de perſpicuo prius agēdū eſt: de eo diſſerit. Perſpicui itaq; differentiā ab alijs quoq; uiſibilibus, dico aūt coloribus, tradidit, dicēs uiſibile eſſe perſpicuū, non per propriū, ſed ꝓpter alienū colorem. Colorē aūt dicit lucē. Eſt.n. ueluti color perſpicui. Et nunc quidē ipſam colorē dicit. ꝓgrediens aūt exactius dicit, Veluti colorē. Lux.n. eſt color. Perſpicuū itaq;, inquit, quod per ſe non uiſibile, ſed accepta luce, quæ alienus color eſt, ſic fit uiſibile: luce autem uel ignis, uel ea, quæ eſt ex cœleſtibus, ſole, luna, & aſtris. Dubia autem eſſe mihi uidetur oratio. Videri enim poſsit eſſe & uiſibile perſpicuum, & non uiſibile. Si enim in olla, uel aliquo alio eiuſmodi uaſe, lucernā depoſueris, lumine per foramē ſurſum aſcendente: ſi in aerem, qui eſt ſuper foramen, per quem lucem emittit, ſuſpexeris: ipſum illuminatum non uidebis: niſi forte uel tectum, uel aliquod aliud corpus ſolidum eſſe ſuperius contigerit. Nam quantum in ſe quidem eſt, uideri non poſſet. Nūquid ergo, ꝙ, qui in ipſo ſunt colores, appareāt, eſt uiſibile per accidens? Quod autem in particulari hoc exemplo diximus, hoc etiam in lumine ſolari eſt dicere. Nunquid autem, ꝙ ſolari lumini ſolida undiq; corpora obuia fiant, propterea fit uiſibilis, qui eſt circa nos, aer? Clarum enim eſt, ꝙ quocunque reſpexerimus, ſiue ſurſum, ſiue deorſum, ſiue oblique, & ad latus, uel cœlum, uel terrā, uel aquā uidemus. Quod ſi, ut in prædicto exemplo in ſuperiorem locū reſpicere poſſemus, in quo ſolari lumini corpus ſolidum non occurrat: fortaſsis in ea parte nō uideremus illuminatum aerē. Sic ergo uidebit̄ illuminatus aer, quātū in ſe ē, nō eē uiſibilis. Sed qm̄ aperte ſcimus, qn̄ dies eſt, & qn̄ nox, nō alio ſenſorio, ꝙ uiſu iudicātes: nec nos ſolū, ſed & quæ ratione carēt, animalia: ſpeluncas.n. ſubeunt, & ex eis exeunt noctē diſcernentia, & diem: hac.ſ. ratione fuerit uiſibilis illuminatus aer: & quēadmodū, qm̄ ſine lumine non eſt uiſibilis, ꝓpterea nec uiſibile ipſum dicemus: quando quidē neq; quicquā aliud ſine lumine uideri poteſt. Et non ſolum ſine lumine, ſed & eo, quod interiectum eſt, & perſpicuo opus eſt, ad hoc, ut ſint uiſibilia: & ideo ſenſuum ſumptuoſiſsimum eſſe uiſum dicebat Timæus, eo quod pluribus, quam alij, ad proprias operationes exercendas opus habeat. Sic etiam illuminatus aer in luce non uidetur, niſi in ſolidum corpus lumen incidat, propterea ne uiſibilis quidē fuerit. Si enim lux nihil eſt aliud, quam actus, & perfectio eius quod eſt potentia perſpicuū: lux autem nullo alio iudicatur, quam uiſu: eſt uidelicet illuminatus quoq; aer uiſibilis, quatenus eſt illuminatus, etſi alijs indiget. Lux autem non eſt aeris ſubſtantialis qualitas. Quare nec propter propriam qualitatem eſt uiſibilis, ſed propter alienam, dico autem lucem quam colorem abuſiue appellauit, eo quod maxime uiſibilis color eſt.

Eiuſmodi autem eſt aer & aqua: & multa ex ſolidis. Nō enim, quatenus aqua, neq; quatenus aer, eſt perſpicuum: ſed ꝙ eadem eſt in his utriſque natura, & in æterno, quod ſupra eſt, corpore.

Non enim per ſolem aerem, & aquam uidemus ut quæ perſpicuum habeant: ſed & per multa ſolida corpora, ſunt autem multa eiuſmodi. Vt gemmæ, cornua, uitrū, gypſum perſpicuum, & multa alia. Quare ſi in pluribus corporibus eſt perſpicuum, clarum, ꝙ non, quatenus aqua, uel aer, uel aliquid aliud ex perſpicuis, perſpicuum habet. Si enim ſecūdum aliquid eorum eſſet perſpicuum, ut, ſi aer eſſet, non eſſet, quod non eſt aer perſpicuum. Nunc autem ſunt perſpicua, & quæ non ſunt aerea. Similiter & in alijs. Quare eſt aliqua perſpicui natura, quæ in pluribus ſubſtantijs, & ſubiectis eſſe habet. Quēadmodū.n. ē humiditatis natura, uel caliditatis, uel omnis, ut paucis abſoluam, qualitatis: ipſę autem qualitates, cū aliæ ſint ꝑter ſubiecta, pluribus inſunt corporibus: ſic eſt & ꝑſpicui natura, ꝗ eſt in pluribus ſubiectis, ut quæ ſit alia ab ipſis. In his autem utriſq; dixit, id eſt in aere, et aqua: quoniam eorum alioqui meminerat, ut quæ ſint maxime perſpicua. Perſpicuitatis autem ait eſſe particepe, & quod ſuperiorum corporum æternum eſt. Dicit autem ipſam ſphærarum effuſam latitudinem. Sunt autē omnes perſpicuæ. Videmus enim, quæ in primo mobili ſunt, aſtra per alias ſphæras. Ipſę ergo ſphæræ ſunt perſpicuę. At non itidē & aſtra. Vnde et per interpoſitionē, ſui inuicē aſpectum auferunt. Hinc.n. ſolis eſt defectus, cū ab interpoſita luna eius lumen adimitur. Si aūt eſſet perſpicua: non ſubter eū currens eius lumen obſcuraret et aliæ ſtellæ ſubter currētes interpoſitione, & cōgreſſu aliarū ſtellarū nobis aſpectū adimunt. Vnde clarū eſt, ꝙ nō eſt in aſtris natura ꝑſpicuę.

Lux aūt ē huius ꝑſpicui actus, quatenus eſt ꝑſpicuū. Potentia aūt in quibus hoc eſt, & tenebrę.

Poſtquam dixit quid eſt perſpicuum, ꝙ uiſibile quidem, non per proprium autem colorem uiſibile, ſed per alienum: confert ſe ad dicendum de luce: & dicit lucem eſſe actum perſpicui, quatenus eſt perſpicuū, pro eo, quod eſt, eius forma, & perfectio. Cum enim potentia perſpicuum, ſi lux acceſſerit, eiq; formam dederit, et ipſum perfecerit, ipſum actu perſpicuum effecerit. Eſt enim in aere, & aqua, & eiuſmodi perſpicui natura: quæ ſi lumen quidem non adſit, non eſt actu perſpicua: neq; enim eius colorum aliquid uiderimos. Si adſit aūt lumē, habet ꝓpriā formā, & perfectionē. Si lux itaq; adſit per aerē quidē uel aquā uidemus. Per terrā autem non unq;, ut quæ in ſe, ſcilicet, potentia non habeat peſpicui naturā. Eorū aūt, qui de luce dixerūt, hi quidē eā dixerūt eſſe corpus: illi aūt incorporeū. Quod lux nō eſt corpus, neq; uero ea uiſu per aliquorū corporū emiſsionē uidere fit, oportet hoc ipſo probato, ꝙ fieri non poſsit ut uel lux, uel uiſus corpus ſint, ſic eā, quæ eſt Ariſtotelis, de hac exponere ſentētiā: & deinceps, quæ ad eā ſpectāt, dubitationes conſiderare. Si itaq; ſecūdū aliquorū corporū emiſsionē fit uidere: quomodo fieri poteſt ut ſimul ac ſuſpexerimus, ſimul & ſemel cœlū repēte apprehēdamus? Quomodo fieri poteſt, ut abſq; tēpore tm̄ ſpatiū moueatur? Oſtēſum.n. eſt duorū Zodiaci ſignorū eſſe diſtantiā a terra uſq; ad cœlū. Quæ.n. a cētro eſt, ſpatio æqualis eſt duorū ſignorum ſexāguli lateri. Et triplus eſt ambitus ad diametrū. Eſt aūt, ꝙ a centro eſt, dimidiū diametri. Clarū eſt ergo, ꝙ cū uniuerſus diameter quatuor ſigna habeat, & pręterea ambitus duodecim habeat, dimidiū diametri duo habet ſigna. Quō ergo fieri poteſt, ut corpus tm̄ ſpatiū moueatur? ipſe quidē motus omniū uelociſsimus, dico aūt primi mobilis, duabus horis ſextā uniuerſi partē, dico aūt duo ſigna, mouetur. Quō ergo non eſt ab omni ratione alienū, ut quæ ex uiſu corpora emittuntur, ipſo quoq; primo mobili uelocius moueri præſumātur? Rurſus ſi per radios, qui ſunt corpora, uidemus: qn̄, cum ſuſpexerimus, quartā cœli partē uidemus, omnino neceſſe eſt, ꝙ uiſus, qui per aerē procedunt, uel trāſeāt: & ſic corpus per corpus trāſiuerit (quod nequit fieri) uel ipſum ſecent. & ſi ſecāt, non oporteret nos neq; cœlū, neq; ea, quę ſunt uiſibilia, ſecundū continuitatē uidere: ſi quidē nō per totū aerē procedūt, ſed ipſum ſecāt. Clarū eſt, ergo ꝙ partes uiſibiliū, quæ ſunt ſub partibus ſecti aeris, uideri nequeāt. Et ſic nihil eorū quæ uidētur, cōtinuū uidemus, ſed diuiſum per partes. Prætera, qm̄ ſuſpiciētes quartā cœli partē uidemus: ſi per corporeorū quorūdā radiorū emiſsionē fit uidere, neceſſe eſt, ut uiſus eiuſmodi corpora ſtatuamus, ut a nobis ad cœlū uſq; pertingāt, & eius quartā partē cōprehendant: quod quidem abſurdū eſt, ex parua oculi parte, uel potius nō toto, ſed ex pupilla, tanta corpora emitti dicere, ut quartā uniuerſi partē cōprehēdant. Sed ad hæc dicūt, ꝙ uiſibiliū fit occurſus ad uiſus. Quædā.n. lumina ex cœleſtibus emittūtur, & quæ q

dem

dem occurrentia uiſui, ſui apprehēſionem præbent. Ad hoc dicimus, ꝙ ſi non ipſis cœleſtibus ſe applicat uiſus, ſed luminibus, quæ ex ipſis exeunt: unde ſciunt aſtronomi magnitudines aſtrorum: unde motus: unde diſtantias: unde coitus & receſſus, & quæcunq; alia de cœleſtibus demonſtrant? Tanquam enim ipſas ſphæras apprehendant, ſic de eis demonſtrationes faciunt. Deinde ipſa quoq; lumina, quæ ex eis exeunt, neceſſe eſt uel corporea eſſe: uel incorporea: Si corpora itaq; fuerint: iiſdem refellentur rationibus, quibus eos, qui lucem corpus eſſe dicūt, refellimus. Si autem incorporea, quiſnam uſus eſt uiſuum emiſſionis, & occurſus? Si enim incorporei omnino actus fuerint: etiam ſi nullus fuerit penitus occurſus, ad uiſus uſq; uenient. Et ſic de uiſu & lumine idem dicent, ꝙ Ariſtoteles, ut paulo poſt ſciemus. Vt paucis autem complectar, ſi uidere ſit ſecundum eam emiſſionem, quæ fit ex oculis: uel corpora eſſe neceſſe eſt, quæ emittuntur: uel lineas, ut dicere uidentur Mathematici. Sed ſi lineæ quidem fuerint uiſus, qui exeunt: ſcilicet ſecundum ſigna uiſibilia attingunt. Videre autem fieri dicunt, ꝙ uiſus uiſibilia attingant: ſecundum ſigna ergo attingunt. Secundū ſigna ergo & uiſibilia apprehēdent. Magnitudines ergo nō apprehendent, quod eſt abſurdum. Si autem corporea: uel eſſe perforatam circa pupillam corneæ partem neceſſe eſt: quod falſum: eſt enim continua: & poſtquam perforata fuerit, humores quoq; ſtatim effunduntur: uel corpus per corpus tranſire: quod & ipſum fieri non poteſt: uel per quoſdā poros ſeu meatus uiſus exire neceſſe eſt. Sed ꝙ corpora quidem non ſunt poris ſeu meatibus prædita, in libro de generatione oſtenſum eſt. Et alioqui neceſſe eſt aliquas omnino eſſe magnitudines, & corpora in tunicis, quibus intercipiuntur meatus. Per illa itaq; nequaquam fieri poteſt, ut uiſus ꝓcedant. Quare non oporteret uidere pauimētum, ſeu quiduis aliud, ſecundum continuitatem: ſed aliquas quidem partes uidere, aliquas uero nō. Viſibiles enim partes, e quarum regione ſitæ ſunt magnitudines, quæ meatus intercipiunt, eæ ut uideantur, nequaquam fieri poteſt. Nihil ergo ſecundum continuitatem uiſum eſt, quod quidem fit præter rei ueritatē, & id quod aperte fit. Sed neq; ut incorporeus actus ex oculis exeat, fieri poteſt. Vel enim cū propria figura exit, uel non. Si cum propria quidem figura, in alio eſſe ſubiecto omnino neceſſe eſt. Quoniam ergo ſenſitiua facultas uita quædam eſt: neq; enim fieri poteſt, ut quod non uitam habet, ſit ſenſus particeps: cui autem uita infuerit, illud facit uiuere: & ſenſitiua ergo facultas ex oculis egreſſa: cum in aere fuerit, uel in aqua, uel, ut ſemel dicam, in aliquo eorum, quę ſunt ꝑſpicua, illud facit uiuere. Eſt itaq; & animarum: quod eſt ridiculum. Vel ſi ita non eſt: erit uita in non uiuenti: quod fieri non poteſt. Maxime autem, ſi uiſiua facultas actu exiens ex oculo, fuerit in aere, uel aqua, uel eiuſmodi, ille erit, qui uidet, & qui ſenſitiuus factus eſt. Quòd itaq; nihil ex oculis ꝓcedit, neq; corpus, neq; incorporeum, & ex aliis quoq; multis probari poteſt: hæc tamen ſufficiunt, quæ dicta ſunt. Quòd autem lux corpus non eſt, hinc clarum eſt. Si enim corpus eſſet, quomodo fieri poſſet, ut corporis tam citus, & tam repentinus eſſet motus? Simul enim ac ſuper horizontem ſeu finitorem ſol euaſit, repente ſine tempore, quod ſuper terrā eſt, hemiſphærium illuminatur. Et ſi abſcōſam lucernam in domum inuſlero: deinde extra operculum eduxero: ꝓtinus ſimul & ſemel tota domus illuſtratur. Quomodo ergo fieri poſſet, ut ſic corpus ſine tempore moueretur? Deinde ſi lux corpus eſt, cum ſit ſimplex: ſcilicet ſimplici motu mouebitur. Simplices autem motus duo ſunt: qui ſecundum rectum, & qui ſecundum circulum. Si itaq; recta moueatur lux: uel, cū ſurſum moueatur, deorſum nō mouebitur. Vel, ſi deorſum moueatur, ſurſum non mouebitur: nunc autē & ſurſum, & deorſum: & à dextris & ſiniſtris uidetur moueri. Quodcūq; autem corpus recta fertur, uel, qui ſurſum eſt, uel, qui deorſum, motu mouetur. Quòd autem non mouetur circulo, ex ipſa rei euidentia clarum eſt. Si enim in anguſtam domunculam altera parte longiorem lucernam inuſlero: in domunculæ principio ſtatim recta totum illuminauerit: & ſi inferne poſita fuerit, quæ ſupernæ quoque ſunt, illuminauerit: & ſi ſupernæ, ſimiliter quæ infernæ. Oſtendunt autem & qui perſpectiua demonſtrant, ꝙ ſecundum rectum lux procedit, & non ſecundum circulum. Si enim aſſerem perforaueris, uel in eo inciſionem aliquam feceris: & in altera quidem aſſeris parte ſecundum inciſionem lucernam accenderis: in altera autem parte aſſerem ſtatueris: ueniet, quod per inciſionem ingreditur lucernę lumen, in alteram tabulam. Si ergo à luce, quæ eſt in aſſere, rectam extenderis, per id quod ē inciſum, tranſibit ad lucernam. Fit itaq; ſecundum rectum, uidelicet, lucis motus. Quare ſi non ſecundum rectum mouetur, ut corpora, neq; eo, qui ſurſum eſt, ſolo, neque eo, qui deorſum eſt, ſolo motu mouetur, neq; ſecūdum circulum: omne autem corpus uno prædictorum motuum mouetur: uidetur lux non eſſe corpus. Rurſus, ſi lux eſt corpus, neceſſe eſt omnino, ſi per totum quidem aerem procedit, eſſe corpus in corpore: ſi autem non per totum: ſed uel ipſum ſcindit, uel per eius poros & meatus procedit: neceſſe eſt non in omni parte aeris lucem eſſe: Sed eſſe aliquas quidem eius partes illuſtratas, alias uero obſcuratas. Quare neq; omnis aer erit illuminatus: neq; ubique erit aer: ſed ubi lux quidem fuerit, non eſſe aerem: & ubi aer, non eſſe lucem: & ſic continget ut lucem, & aerem reſpiremus: aliquando uero & lucem tantum, non etiam aerem: ut quando per ipſum illuminatum nos reſpirare contigerit. Hæc autem ſunt manifeſtæ abſurda, & præter ipſam rei euidentiam. Oporteret autem & uentum, dum ſimul coactus, & continuus mouetur, oēm quoq; locum undiq; obſcurare, in quem inciderit, extrudentem lucis corpus: uel locum certe obſcuriorem reddere, utpote qui lucis corpus, uel eius partes extruſerit, & in eorum locis fuerit. Nunc autem hæc non eueniūt. Videmus autem, ꝙ & illuminato aere iidem ſunt aeris actus. Spiramus enim ſimiliter, & refrigeramur. Atqui lucis certe naturæ inſitum eſt, ut aerem calefaciat, non refrigeret. Accedit his, ꝙ, quandoquidem, qui lucem corpus eſſe dicunt, luminis ſphæram quandam ex ſole procedere inquiunt: quoniam & ſol ipſe eſt ſphæricus: eſt autem & aer quoq; ſphæricus: omnino neceſſe eſt lucis ſphæram ad nos procedentem, uel aeris ſphæram trudere, & ſic eius locum occupantem, qui circa nos ē, locum illuminare: uel nō trudere: uel per ipſam procedere. Si itaq; aerem trudit, & eius locum occupat: erit aere uacuū illuminatum hemiſphærium: quod fieri non poteſt. Sicut. n. dixi, omnia aeris opera ſiunt, etiam uniuerſo, ꝙ circa nos ē, illuminato. Si autem non truſerit: nec illuminauerit, ut, quod ad nos non perueniat. Si autem per ipſam procedat: erit corpus, quod per corpus procedet: quod fieri non poteſt. Si autem dixerint, corpus immateriale poſſe per corpus procedere, id certe dicitur quod maxime fieri nequit. Sic enim fieri, poſſet, ut cœlum eſſet in milio. Præterea ſi ideo, ꝙ ſit immateriale, poteſt per corpus procedere, procederet non ſolum per aerem, ſed & per aliud quodlibet. Quid enim uetat, ſi, quatenus eſt immateriale, poteſt corpus per corpus procedere, quo minus ꝑ omne quoq; procedat? Oporteret itaque lucem per ſolida corpora tranſire: per terram inquam, & aliquid ex ſimilibus. Cur ergo, cum ſol eſt ſub terra, non lucem quoq; uidemus uel per terram procedentem? Deinde, ſi lux, cum ſit corpus, per corpus aere procedit, oporteret totum denſius, & craſſius fieri. Nunc autem contrarium eſt, quod uidetur. Subtilior enim fit, & magis tenuis, luce ſuſcepta: quod quidem non uſu ueniret, ſi corpus eſſet. Quemadmodum enim, ſi terra aquā continuerit, nec maior ex utriſq; locus factus ſit, quod ex utriſq; corpus ē, oīno craſſius fieri neceſſe eſt. Sic & aerē craſſiorem eſſe neceſſe eſſet, ſi lumē ineſſet. Nunc aūt contra, ſit illuminatus ſubtilior. Si quis autem dixerit aduerſus eam, quæ de lucis motu eſt, rationem inſiſtens: ꝙ radii quidam ſunt, qui à ſole dependent, & motus tranſitu illuminant, eo nō egentes motu, qui superne eſt, à ſole enim ſemper depēdent in terram, hoc quidem eſt maxime præter ea, quæ cernuntur. Similiter enim & ſol illumi-

nat,& luna,& ignis:& alia omnia. Non poterit autem hoc
dicere & in igne & in aliquo alio. Et quando in tenebris ex
ſili cum colliſione ignem accendero in maxima domo, lux
totam domum ſine tempore comprehẽdit. Iam uero & cõ
denſato aere ſol non quidem apparet: totus uero, qui circa
nos eſt, locus cõprehenditur. Deinde & de ſolaribus radijs
ſciſcitabor, utrum corpus ſunt, an incorporei: & utrum per
totum aerem radij feruntur, uel non totum: & eædem rurſus
dubitationes incident. His ergo & talibus adducti neceſſa-
rio cogimur neq; lucem, neq; uiſus corpus eſſe dicere. Quid
ergo, quõ fit uidere, & quænam eſt lucis natura? De u den-
do ergo primum dicimus Ariſtotelem ſequentes, ꝙ habet,
quod eſt perſpicuum, nempe aer, traiectricem colorum fa-
cultatem, cum ſit ipſe coloris expers. Si enim proprium' ali-
quem colorem haberet, ad alios traijciẽdos colores ei impe
dimento eſſet. Certe, ſi uitrum, quod colorẽ non habet, oẽs
traijcit colores: neq; enim, quæ ſunt obſcura, & uix apparẽ-
tia, adeo exacte traijciet: habet itaq; & aer per oẽm ſui partẽ
traiectricem colorum facultatem. Eſt enim totus per totũ
ſeipſum perſpicuus. Quod enim hic ſitum eſt, & qui ante, et
qui retro, & quiut ſemel dicam, in omni parte ſunt, uident.
Operationes ergo quædam ex uiſibilibus, citra affectionem
ullam, in aere inſunt, ipſum non colorantes. Neq; enim ſua
natura, ut coloretur, aptus eſt. Vnde per eandem aeris partẽ
diuerſi uidentes diuerſos colores uidemus. Quod quidẽ nõ
fieret, ſi ipſe coloratus eſſet. Neque enim ſimul poſſet colo-
rari contrarijs. Vt ſi O/aer eſſet: M/autem nigrum: album
uero I. uideret aũt A/album: B/autem nigrum: procedent
nigri, & albi operationes per aerem. Si autem per O/proce-
dunt, cum ſint contrariæ: clarum eſt, ꝙ ipſum non colorãt.
Neque enim fieri poteſt, ut eadem pars contrarios ſimul co
lores ſuſcipiat. Quod autem in duobus, idem & in pluribus
coloribus licet dicere. Cum enim plures ſunt, qui uident: &
plura, quæ uidentur uenient plures colorum operationes p
eundem aerem inuicem concurrentes. Si autem coloratus
eſſet aer, hoc nunquam fieret. Tranſeunt ergo per inuiſibile
colorum operationes, & uiſui propria ſubiecta renunciant,
ipſos, in- uam, colores, in ipſum quidem ſenſum agentes, ta
liter, uel taliter: in ipſum uero perſpicuum aliquem affectũ
non immittentes. Neque quærere oportet, quõ coloris ope-
ratio à proprio ſubiecto progreſſa ad uiſum uenit. Fit enim
in ſubiecto aere: & ſic per eum agit in uiſum. Sicut fabri ope
ratio procedit per ſecurim in lignum: & in lignum quidem
agit, ei talem uel talem figuram præbens: in ſecurim autem
nihil tale agit, quale in lignum. Sicut ergo in his, ſic & in lu-
ce dicimus operationem quandam incorpoream ex illumi-
natiuo corpore in perſpicua immitti, quæ eam ſuſcipere ſua
natura apta ſunt. Et ſicut ignis etiam à nobis longe ſitus nos
calefacit: non, ꝙ ipſe ad nos uenit: ſed ꝙ ipſe quidem ſibi
proximũ aerem calefaciat, qui ab igne pati ſua natura aptus
eſt: calefactus autem ille talis fit, ut poſſit & ipſe, quæ iuxta
ſe ſita ſunt, calefacere: & id ad totum uſque fit: & ſic ea quo
que, quæ ab igne ſunt longiſſime remota, calefacit. Et pri-
mo quidem ab igne: proxime autem, & per ſecundam ratio
nem, ex ijs, q̃ iuxta ſita ſunt. Sic et perſpicuis corporibus per
ordinẽ ſitis (ſphæræ enim ſe inuicẽ attingunt. & deinceps ex
tremã ſphærã attingit, q̃ circa nos eſt, aeri & deinde eã aqua)
Sol ergo proxime in id, quod iuxta ſe ſitum ẽ, corpus, & q̃d
eum attingit, agens, ipſum facit actu perſpicuum. Illud autẽ
ſic factum habet facultatem: ut & ipſum, in ea, quæ prope
ſunt: ut & ea talia faciat: & ſic ad ultima uſque procedit illu
minatiua facultas, non ſola operatione ad ultima citra inter
medium ueniente, ſed propinquis: & primo patientibus, ua
lentibus & ipſis in ſuſceptiua ſimilem operationem exerce-
re. Si autem repentina fit in omnibus operatio: & ſicut ſi qs
funis longi & extenſi ſummum mouerit, totus funis ſine tẽpe
mouetur, propter partium continentiam, priore, quod cohę
ret, mouẽte: ſic oportet intelligere in lucis quoque operatio-
ne fieri, eo ꝙ omnia mũdi corpora per ſeriem ſe inuicem at-
tingant. Eſt ergo lux nõ corpus: ſed perſpicui operatio, quæ
eſt perſpicua. quæ quidem fit ab effectiuo. Effectiuum autẽ,
primo, & maxime proprie ſol eſt. Secundo aũt, quæcũque,
ꝙ alicuius ex eo fluxus partem nacta ſint, fiũt & ipſa illumi-
natiua, ſicut luna: & aſtra: & ignis. Primum enim lucis fon-
tem Deus in Sole collocauit. Sic ergo dictas oẽs dubitatio-
nes effugiemus. Et neque corpus per corpus procedet: neq;
fieri non poterit: ut repentina & t̃pis expers ſimul & ſemel
fiat operatio, cum ſit incorporea. Sed ad hæc, quę de luce, et
uiſibus ſtatuimus, nobis dubium mouent: Si corpus nõ eſt
lux & uiſus: unde ergo, quæ in ſpeculis fiunt, reuerberatiões
ſeu reflexiões? Vnde & quæ in balnearijs ſolijs? Vnde &, q̃
ex radiorum fit refractiõe, colliſio, & ex eo calefactio? Qui
fit, ꝙ promontoria planitie minus caleſcant? Cur aũt, ſi uiſi
bilium operatiões ſunt in aere, non &, quæ ſunt poſteriora,
uidemus? Si enim per oẽm ſui partem aer habet colorũ ope-
rationes: ut ſatis declarat, ꝙ qui undique uident, eundem co
lorem uideant: ut ſi ponatur /a/ color: circa eum aũt ſint plu
res uidentes: b/c/d/e/f/g: oẽs ipſum uidẽt: clarum eſt autem
hoc ideo fieri, ꝙ aer per oẽm ſui partem colorum operatio-
nes habere. Quòd ſi ita eſt, cur non &, quæ à tergo ſunt, ui-
demus? Vnam ergo his oĩbus ſolutioẽm aſſeremus, ijſdem
ſuppoſitionibus uſi in dicendo de operationibus, quibus uſi
ſunt, & qui corpora dicunt uiſus & lucem. Sicut ergo illi ſta
tuunt uiſus, & radios ſm rectas lineas emitti, & à planis, &
leuibus corporibus per æquales angulos reflecti: & ideo ea
quoque, quæ ſunt in ſpeculo, ſimulacra apparent, non nr̃is
quidem uiſibus ad uiſibilia refractis: ſed illis operationibus
ad nos, propterea ergo neque, quæ retro ſunt, uidemus: qm̃
operationes ad uiſus ſm rectam feruntur. Non aliter autem
per rectam e uiſibilibus ad uiſus operationes deferentur: q̃
ſi uultu aduerſo fuerimus. Operationes enim ſemper ſunt in
aere citra ullam affectionem: in nos autẽ non agunt, niſi qñ
ſenſilia fuerint directo uiſui oppoſita. Sicut neque uiſus p ſe
uiſibili ſe applicant, niſi et directo obiecti ſint. Propterea er-
go, qui à tergo ſunt, colores, ne ſi oblique quidem aſpexeri-
mus, nõ uidemus: quãuis in aere ſit colorum operatio: eo ꝙ
non recta ad uiſus feratur operatio. Sic ergo lucis repercuſ-
ſiones, & operationum uiſibilium, fieri dicimus à planis, &
leuigatis corporibus, per æquales angulos refractis opera-
tionibus: & propterea eadem uiſuum ratione, qñ contigerit
ſpeculum talem ſitum habere ad nos: & uiſibile, ut, quæ in
ipſum operationes inciderint: inæquales ẽt angulos reflexæ
ad oculum ueniant, ea ẽt, quæ non ſunt oculo directe oppo-
ſita, uidemus: ut, quæ ſunt retro, uel ſuperne: uel inferne: uel
oblique. &, quæ illi dĩc ſimpliciter in uiſu, ea nos immutabi
liter in operationibus dicentes, q̃ cernũtur, ſeruamus. Quid
enim refert, an uel ab oculo recte ꝓcedentes ueniant ad ſpe
culum, uel à ſpeculo ad uiſum reflectantur, ſiquidem eadẽ
& illi, & quod Ariſtoteles dicit, ſupponit? Sed hic quidem
in operationibus, illi uero in egrediente uiſu. Innumerabilia
autem abſurda, & quæ fieri non poſſunt, eam, q̃ eſt de egre-
diente uiſu, ſuppoſitionem conſequũtur. Eſt ergo potius eli-
genda Ariſtotelis ſuppoſitio, quæ &, quę cernuntur, ſeruat:
& abſurda declinat. Vnde ergo in aere calor fit, ſi quidẽ Sol
non eſt calidus, radij autem corpus nõ ſunt? Si enim corpus
non ſunt, attritus non eſt. Si autem attritus non eſt, quõ aer
caleſcet? Quòd enim attritus ſic calefaciat, ut ignitum eũ
reddat, ſi frequentior fiat, ex rei euidentia clarũ eſt. Ex lignis
certe, & lapidibus, & ferro colliſo accendit ignis. Quin &
in ignarijs, niſi ſic radium ad id, quod accendere uolumus,
adaptauerimus: ut non obtuſum angulum radiorum refra-
ctio efficiat: ſed ſic acutum, ut duplicatus fere I unam rectã
deſinat: & ſua dẽſitate aerem, qui eſt interceptus, atterat, ac-
cenſio fieri non poteſt: & id ſenſiliter uidemus. Quare ab ijs
quidem, qui radios corpus ſtatuũt, quæ manifeſte cernunt,
colligũtur: at nõ iidem ab ijs, qui operationes. Quomodo
enim calefaceret eius, quod non eſt calidũ, operatio? Quõ
aũt attritus fiat ab incorporeo? Ad hæc ergo dico, ꝙ, quem
admodum ab anima, quæ nõ eſt calida, uiuificatiua quædã
operatio fit in corpore, quæ innatum calidum excitans, ani-
mal

mal uiuificans:poſtquam aũt receſſerit anima,ſtatim quoque caliditas innatum extinguitur:ſic et uiuificatiuam quandam operationem ex ſole dico ineſſe in aere,eãq;, quod inſitum ẽ aeri calidum,mouẽtem ipſum calefacere. Et ſicut aĩoſa ſeu iraſcibilis aĩæ facultas,& ſi non ſit calida,poſtq̃ tñ fuerit cõmota,qui circa cor eſt,ſanguinẽ calefaciens,ſiſt & cura calefacit,quãuis ſit incorporea aĩæ operatio:ſic & ſolem ſatis ẽ ꝓbabile,q̃uis non ſit calidus,uiuificatiua ſua operatione,quę lux eſt,eam,quæ eſt in aere,caliditatem excitãtem ipſam calefacere. Si aũt calefactiua operatio:ubi plus eſt operatiõis, illic quoq; caliditatis plus eſſe neceſſe eſt. Quare,cum in repercuſſionibus dupletur operatio,& exiguum, qui intus eſt aerẽ complẽdat,utpote à maiori operatione exiguo aere calefacto,non per attritum:ſed q; dicto iam modo moueat innatum calorem,iure contingit accenſionem fieri. Quòd aũt meridies magis caleſcat,q̃ aurora,et ueſper,rurſus eaſdẽ cauſas reddemus:quòd oriente quidem:& occidente ſole reflexæ operationes obtuſos angulos faciunt,& multum aerem intercipiunt, ꝑpterea minus calefaciunt. Et aliòqui Sol & oriens:& occidens ꝑ multam caliginem ad nos accedit: caligo autem aquoſa eſt:uapor enim.& ꝑꝑea minus calefaciũt operationes,quæ per multã caliginem ad nos accedunt. q; aũt plus eſt caliginis uerſus orientem,& occidentem,q̃ uerſus id,quod eſt ſupra uerticem,hinc planum ẽ. Statuatur.n. unus quidem ſtans circulus,terra:alius aũt exterius ex caligine terram ambiens. Quæ itaq; ex centro terræ.ſ.emittuntur æquales erunt. Quæ.n.ex quouis circulo ad circũferentiam rectæ lineæ emittuntur,erunt inter ſe ęquales. Si autem a noſtra habitatiõe rectas emiſeris,ſiquidem in coelum, clarum eſt,q; qm̃ tota terra centri ad uniuerſum rationem obtinet, & ſi ſint inæquales,tñ,eo q;,ut ad uniuerſi magnitudinem, ſit earum dr̃ia ſenſu non perceptibilis,æquales erunt. Si aũt à noſtra habitatione ad caliginẽ lineas miſeris,qm̃,ut in Meteoris oſteoſum eſt,non in magnam altitudinem fertur à terra uapor:ſunt quidem certe & montes,qui nubes tranſcendunt,neq; uero nos in centro habitamus:ex neceſſitate non erunt inter ſeuuicem æquales. Sed minimæ quidem, quæ ĩ uertice:rel. quæ uero,eæ quidem,quæ ab eo,quod eſt ſupra uertĩcem,plurimum diſtant, ſunt maximæ. Quæ autem ei, q̃d eſt ſupra uerticẽ,ſunt ꝓpinquiores,minores ſunt. Eſt autem earũ quæ ex ſuperficie ducuntur, in qua & habitamus, rectarum minima,quæ eſt in uertice:maxima aũt,q̃ per cẽtrum:reliquarum aũt, q̃ ad uerticem quidẽ magis accedũt, minores:reliquę uero maiores. In calido aũt,& longiori tpe ſupra terram manens,magis calefacit. Lumini enim hoc natura inſitum eſt,ut qñ in leue aliquod, & ſplẽdidum corpus incidens,ſic in illud agat:ut & ipſum ſimilem operationẽ remittat:ut in argento,& ſpeculis,& in aqua,& uitris, & alijs plurimis. Quodcũq; ergo corpus luminis operationem admittit,ad eam quoq; remittendam ſua natura aptum eſt:pͤcipue aũt plana & leuia corpora:ut quę dicta ſunt. Propterea ergo & luna,ſolis luce accepta,q̃ hic ſunt,illuminat. Et hoc eſſe dicimus refractionem ſeu repercuſſionem luminis,quę ſit ab ijs,quę ſuſceperunt,& exercere ſimiliter operationem poſſunt. Aeſtate itaq;,& meridie,cũ plures ſimiles operationes in eodem fiant,aerem magis caleſcere cõtingit. Sic ergo quæ aduerſus ea,quæ de operationibus dñr,afferuntur,dubitationes ſoluunt. Sed ad hoc dico,quod prius dicebam,q; quemadmodum luna,quæ ſolis operationes ſuſcepit:& per ſui corporis ſplendorem illuminatur, ipſa quoq; ſua natura apta eſt ad operationem contra reddendam, & ea, quæ hic ſunt,illuſtranda:ſic & alia ſunt plurima,quæ lucis operationibus acceptis,ad eas quoque contra reddendas ſua natura apta ſunt:ut aqua,uitrum,argentum,æs:et,ut ſemel dicam, leuia & ſplẽdida omnia. Q̃ñ ergo à leuibus corporibus reflecti dicitur operatio,nihil aliud dicitur,q̃ q; eiuſmodi corpora,quæ lucis & uiſibilium operationes ſuſceperunt, non eaſdem numero,quas ſuſceperunt,reflecti,& reuerberari faciunt,ſed q; eiuſmodi quoq; operationes contra reddere ſua quoq; natura apta ſint. Et ꝑꝑea diligentiam & ſtudiũ adhibemus,ut ſic illuminentur igniaria,ut,quę à ſole operatio in ignem incidit,& quæ ex eo rurſus fit,à ſeinuicẽ non diſtent, ſed prope ſint,& ea denſitate calefaciant. Eadem & in uiſu.

Sit ergo hoc ſic tractatum. De illo non citra rationem quiſpiam dubitauerit. Si non per uiſuum emiſſionem uidere fit: ſed uiſibilium operationes ad oculum ueniunt: undenam interualla,quæ inter nos ſunt,& ea:quæ uidentur, cognoſcimus? Si enim ad oculum uſq; operatiões uenirent: & quæ longe ſunt,& quæ prope,eodem modo cerni oporteret. Si aũt uiſibilium diſtantias cognoſcimus:non ad nos.ſ. imagines ſeu uiſilium operationes ueniunt. Quõ autem imaginari poſſit quiſpiam figurarum:& colorum operationes uenientes per aerem? ſed ad hoc dicebat Philoſophus,nõ operationes uenire ad oculum:ſed totum,ut ſemel dicam,aerem oĩbus eſſe uiſibilibus repletum. Hoc autẽ eſt & magis dubiũ: & multo magis abſurdum. Primum enim et hoc ipſum adhuc manet dubium. Si enim aer cõiter uiſibilium ſimulacris & imaginibus plenus eſt: vñ interualla cognoſcimus? Oporteret enim & q; ualde longe eſt,& quod prope, eodem mõ apparere. Sed neq; oporteret,quæ ſunt longiſſime, ſenſum effugere: ſi quidem totus aer oĩbus ſimulacris plenus eſt. Sed ad hoc fortaſſe dixerint,q; ſicut,qui uiſus ſtatuũt, eos lõge procedentes imbecillos eſſe dicunt:& ꝑꝑea,quæ procul ſunt,non uidere:id ipſum & nos in operationibus ponimus, eas longe procedentes imbecillas fieri. Sed ad illud quid dixerint? Si enim totus aer eſt plenus imaginibus, quis ẽ uſus, ut dicentes ſtatuamus ſm rectam operationes procedere? Oporteret enim ea,quæ non longe ſunt à nobis, & quæ, ut paucis dicam uidere poſſumus, quoq; aſpexerimus,uidere, cum totus aer penitus ſit ſimulacris plenus. Cur ergo coelũ non uidemus,& unũquodq; uiſibilium, niſi ad ea aciem intẽdamus? Qui autem Ariſtotelis ſnĩam defendere uoluerit, hanc ipſam operationem in teſtimonium adducere poterit. Videmus enim,q;,qñ per ſpeculum flauo,aut alio colore tinctum,ſol is radius trãſierit nihil affectus, nec quicquam paſſus aer manens,& ſpeculi colorem quendam,& figurã traijcit,donec corpus aliquod ſolidum attigerit:& deinde in illo imprimit,& colorem,et figuram. Et ſi opaco lux eſt,et non corpus:præterea autem et non ſecundũ uiſuum aliquorum, qui ſunt corpora,emiſſiõem uidere fit: ſed uiſibilium operationes ad nos ueniunt: cur in Meteoris uſus eſt Ariſtoteles ijſdẽ ſuppoſitionibus? Dicit ergo,q;,ut apertioribus,uſus eſt ſuppoſitionibus radiorum,& uiſuum. Neq; enim cogitatiõe complecti facile eſt operationes refractas, uel per aerem oĩno procedẽtes colorum operationes. Quæcunq; aũt per illas ſuppoſitiones confirmata ſunt, eadem & per has quoq; cõfirmabuntur. Sicut enim conos illic dicebamus ex oculis ab aliquo centro exire,deinde procedentes latiores fieri: ſic et in operationibus,uidelicet,dicetur. Qm̃ enim ad aliquod anguſtum cryſtallini humoris centrum operationes uiſibilium iudicãtur:neceſſe eſt ab ipſo quidem lato uiſibili initiũ ſumere:deſinere autem in anguſtum,nempe oculum. Id autem eſt conus,habens uerticem quidem pupillã, uel cryſtallini cẽtrum:baſim autem ipſum uiſibile. Quare ex ijs,quæ oſtenſa ſunt,non læditur ſuppoſitionum diuerſitas. Et, quæ de refractionibus quidem dicta ſunt, ſimiliter habebunt in utriſq; ſuppoſitionibus. Hæc itaq; ſint,quantũ ad defendendas Ariſtotelis ſuppoſitiones attinet. Imaginatu autem difficile uidetur,quod de operationum refractione dicitur:quõ fieri poteſt:ut operationes,quæ ſunt res incorporeæ,repercutiantur:& angulos faciant. Eſt enim obtuſus, & acutus diſtantiæ angulus. Eſt autem diſtantia magnitudinis. Eſt uero magnitudo corporum, & in corporibus. operatio uero ẽ incorporea,eſſe nõ habens in aere:ſed in eo quod operatur. Quõ ergo ſine proprio ſubiecto repercutitur? Et alioqui,ſi repercutitur,uel cum aere repercutitur,uel per ſe. Si itaq; ꝑ ſe,quomodo rurſus res aliqua incorporea repercutietur, & angulos faciet? Si autem cum aere:qm̃ aer, cũ ſit humidus, ſeipſum ex aduerſo circũſiſtit & comprimit: neceſſario refractus aer alium trudet aerem,in cuius loco eſt: & eius lo-

cum alia aeris pars occupabit. Clarum eſt autem, ꝙ, qui refractum ex aduerſo circũſiſtit, cum ea, quæ in eo eſt, operatione luminis, cedet refractio. Non conduplicabitur ergo luminis operatio in uno & eodem aere. Pro ea enim, quę inter aerem repercuſſa eſt, alia cum aere circũſiſtente ſeceſſit. Si autem conduplicata non eſt operatio, non magis calefecit. Eſt ergo ſuperuacaneum, quod de operationum refractionibus dicitur, ad hoc ut maiorem caliditatem faciant, qñ ex aduerſo circũſiſtit reuerberatam cum aere, quæ in loco, cuius eſt reuerberatio, fuit prius operatio. Et eſt re uera uiſu mirabile. In aere enim, per quem tranſit ſolis radius, incẽdens qs oculos, ipſum nec à uitri colore, nec figura affectum uidet: in ſolido uero corpore, in quo finitur radius, in illo & color, et figura cernitur. Neq; uero uiſuũ reuerberatiõem illic quoq; cauſari licet. Neq; enim ĩ leuibus fit ſimpliciter tale corpus: ſed et in lana, ſi illic radius inciderit: & in ueſte: et in arena: et in quolibet: et qñocunq; fuerit uiſus. Quare ne illinc qdẽ põt ad ſpeculũ fieri repcuſſio. Hinc ergo manifeſtũ eſt, ꝙ uiſibilium operationes citra ingeneratam affectionem per aerem procedẽtes, cum ſic in ſenſorio fuerint, utpote in alio corpore, illic & colores & figuras uiſibilium imprimunt: & ſic ab eis affecto ſenſorio ad ſenſum iudicium peruenit. Sed dici ad hoc poteſt, ꝙ non id ipſum uidemus fieri in uiſibilibus, qđ fit in imaginis repreſentatione. Neq; enim fit aliter, quod dictum eſt, niſi radius per ſpeculum acciderit. Viſibilia aũt uidentur, ẽt ſi non à ſole radius eis ſe per rectam applicauerit: Et alioqui, qđ ad ſpeculũ quidẽ attinet, quibus radius acciderit, in eis fit imaginatio coloris: ſed nihil eiuſmodi in uiſibilibus apparet. Nihil enim agere cernimus in reliqua corpora, ẽt ſi per ea radius feratur: ſed eſt, quod fit in imaginis repſentatione, pter uiſibilium operationẽ, uel ſimpliciter aſſumptionem. Et hoc quoq; in hoc, quod de operatiõibus dr̃, dubitant. Quid uero, inquiunt, qñ humor aliquis in oculum inciderit, eum non uidemus, cũ intus ſit? Si enim non oĩno ſenſilium operationes, quæ in ipſo ſunt oculo, agunt, & non uiſus noſtri ad eas ueniunt, oporteret humorem, qui ĩtra nẽm oculum coactus eſt, uidere: nunc aũt hoc non fit: ſed ipſum extra apprehendimus, & ſi figuratus fuerit, figuram quoq; rurſus extra ſentimus. Neq; dixerit quiſpiam huius operationem foras egreſſam, ĩ aere rurſus ab eo in oculum eſſe refractam. Neq; enim uiſus ſimpliciter ab aere, idq;, cum ſit ſubtilior, natura reuerberari aptus eſt, ẽt ſi operatio. Alioqui ſi ita eſſet, cur non uuæ quoq; color hoc ipſum faceret? Oporteret enim ab hac quoq; operationẽ egreſſam: & ad nos repcuſſam, nobis eſſe appñenſiuam: nunc autem nõ ita eſt. Nõ eſt ergo manifeſtum, inquiunt, ꝙ uiſiuus ſpiritus ab eo, q intus eſt, humore paſſus, deinde extra proceſſus: & tanquã uehiculo illuminato aere uſus, ſic inditam in ſe affectionem ab eo humore, qui intus eſt, appñendit? Qui in ſeipſo cõtinuus eſt ſpiritus, parte illa, quæ humori applicatur, affecta, eius ſemel mutatæ per continuitatem deinceps alterationem reddet. Et qm̃ uiſibilium non fit aliter appñenſio, q̃ per illuminatum aerem, uerisſimile ẽ, ꝙ, cum extra fuerit, affectum apprehendit. Ad hæc ergo illud dicimus, ꝙ uiſus ex oculis exire non prius admittemus, quã ea, q̃ ad hanc ſuppoſitionem ſequuntur, abſurda diſſoluerim. Si enim uiſus ex oculis exire omnino ſublatum eſt: non utiq;, tanq̃ ſit uera ſuppoſitio, ſeremus eos, qui illa utuntur, propoſitorum rationes reddere. Dicimus ergo nos eaſdem ſuppoſitiones ſequentes, hũc humorem in oculo concretum, nõ alibi habere concretionem, quam circa ipſum uuæ foramẽ extra humores. Si enim magis interius concretus fuerit, quam in humoribus, uel in neruo uiſiuo, uiſum omnino impediet. Viſiuum ergo ſpiritum à cerebro re uera deſcendere dicimus ꝑ uiſiuos neruos: eũq; ad cryſtallinum uſq; ꝑuenire: & eum in ipſo deſinere. Quare & illic fiũt uiſibilium iudicia. Eſt itaq; & ipſe perſpicuus, ut uiſibilium operationes ꝑ ipſum ad uiſiuum ſpiritum trãſportentur: & ideo perforata eſt pars uueæ, quæ interiecta ẽ. Quia enim colorata eſt uuea: & propterea impeditura erat quominus colorum operationes tranſirent: perforata eſt ea pars, quæ eſt ad cryſtallinum: ut citra impedimentum perueniant operationes uiſibilium per corneam: & humores ꝑſpicuos. Per eos ergo deuenit ad uiſiuum ſpiritum, uel perceti coloris, uel figuræ operatio. Et qñquidem, etſi ſunt humores perſpicui, eorum tñ perſpicuitas luminis præſentia perficitur: & fit actu perſpicuum, quod erat prius potentia: propterea clauſis oculis nõ uidemus. Nec nobis obiicietur, cur non uueæ quoq; colorem uidemus, oſtẽſa per humores eius operatione. Diximus, ꝙ pars eius, quæ eſt ad cryſtallinum perforata eſt, cum non ſit illius in ea parte ſubſtantia, in qua uiſibilium iudicationes fiunt: & propterea illic uiſiuus ſpiritus terminatur, merito ergo nec fit eius appñenſio. Quid ergo, inquiunt, uiſiuus ſpiritus tm̃ locum ſolum occupat, quantum eſt pupillæ ſpatium? Deinde ſi tantum occupauerit, & in illa parte immobilis permanſerit, non eſt rationi conſentaneum ipſum ẽt ad utraq; diffundi: nõ autem eius auctio & diminutio totum oculum uel concauiorem uel eminentiorẽ reddit? Ad hæc ergo paucis dico, ꝙ etiam ſi ad utraq; euenit ſpiritus diffuſionem fieri: ſed uiſibilium tñ apprehẽſio in ea ſolum parte fit, in qua pupilla conſiſtit. Idq́ & ex ipſa rei euidentia, & ex ratione clarum eſt. Videmus enim, ꝙ ſi in ipſa quidem pupilla affectus aliquis ſeu uitium fuerit: uel humoris, inquam, concretio, uel ſordes aliqua: & corneæ condenſatio: ſtatim quominus uideamus impedimur. Si ipſa quidẽ talis ſit, & quæ circa illam ſunt partes, ſecundum naturam ſe habeant, quæ autem utrinque ſunt partes, omnes affectæ fuerint: & uel ſcirrho, uel humoris ſuffuſiõe: uel aliquo alio uitio laborauerint: citra ullum impedimentum eſt uiſus: perinde ac apertum ſit, ꝙ per illam ſolã fit apprehenſio. Et cauſa manifeſta eſt. Si enim ad eam propterea ꝑforata eſt uuea; ne uiſibilium appñenſionem ſuo colore impediat, vbi hoc non euenerit, ei, ſcilicet, impedimẽtum afferet. Quare etſi in toto oculo ſpiritus diffuſus fuerit: fieri non poteſt: ut per totum apprehendat. Et quemadmodum ſi aliqua domus fuerit, quæ unum ſolum foramẽ habeat, in eo autem foramine ſit permultum uitri nigritia ut per id lux nõ poſſit domum illuminare, cum neq; eius, neq; alicuius alius rei, quæ intus ſit, fiat appñẽſio: ſic & in cornea accidit. Si enim omnia, quę intra illam ſunt, eſſent perſpicua: cum lux non poſſit ꝑꝑ corneæ colorem, quod in eis eſt, perſpicuum in actum deducere, non apprehendet ea, quæ eſt intra illa, facultas, ne ipſam quidem uueam. Quare ſi omnino per totam corneã non uidemus, ſed per ſolam pupillam: ſuperuacaneum eſt quærere, cur non & ipſam uiſus vueam appñendit. Maxime, inqt, & ſi eum, qui eſt intus, humorem videmus, cum extra uiſus tñ non procedant, cur non intus eſſe affectionem ſentimus: ſed extra eſſe exiſtimamus affectionem, quæ intus eſt? Ad hoc ergo dico ꝙ omnibus fere, quæ præter naturam ſunt; diſpoſitionibus tale quid naturaliter accidit. Qui enim capitis vertigine laborãt, iis quoq;, quæ extra ſunt, affectionem ſuam addunt, non vtiq;, ꝙ ſpiritus aliquis foras ex cerebro exierit. Sed &, qui in ore præter naturam ſaporem aliquem habent, eum et cibis & potibus quoq; ineſſe exiſtimant. Vnde & dictum eſt: & rurſus dicetur, id, quod aliquid ſit apprehenſurum, nulla eorum, qualitate eſſe præditum, quorum ẽ apprehenſionem recenturum. & ſimiliter, quod eſt eorum tranſportatiuum, eorum nulla qualitate præoccupari. Et ꝓpterea, qm̃ aer eſt & colorum, & ſonorum, & odorum trãſportatiuus & coloris et odoris, et ſoni per ſe expers eſt. Si. n. colore aliquo eſſet præoccupatus, hoc reliquorum tranſportationi impedimento eſſet. & propterea, ut iam dixi, colorata ſpecula reliquos colores tranſportare nõ poſſunt. Quemadmodum ergo rubro, uel cæruleo colore tincta ſpecula, q̃cunq; per ea uidentur, eiuſdem quoq; eſſe coloris oſtẽdunt: ſic & unũquodq; ſenſoriũ, qñ ab una aliqua qualitate eorũ quorum iudex eſſe debet, ꝓoccupatum fuerit ex morbo aliquo, eãdem quoq; qualitatem oĩbus ſenſilibus adiiciet. Sic ergo & lingua, qñ fuerit aliqua qualitate affecta, omnibus quoq; guſtabilibus eandem ineſſe qualitatem exiſtimat, q̃ ipſa iam prius habebat. Guſtabile enim guſtans, quoniam

acriorem,

acriorem,& efficaciorem habet,qui in ſe eſt,ſaporē,ei quoque,qui accedit,idem adeſſe exiſtimat,& ideo,qui ira habēt, uehementiores,& acriores ſuccos adhibent:ut uerbi gratia, acetum,vel quid eiuſmodi:vt cum eo,qui eſt in lingua, præter naturam ſucco potentius fuerit,à ſenſitiua poſsit facultate apphendi. Quod ipſum in uiſu quoq; accidit.eo enim colore,qui nobis pter naturam infuerit, colorata quoq; ea eē, quę extra ſunt,putamus: Vt in ijs,q regio morbo laborant. Omnia enim eſſe flaua exiſtimāt. Qm̄ enim perſpicuæ oculi partes,per quas uiſibilia apphendimus:ut humores,et cornea,pallidæ euaſerunt,quæ per ea quoq; uidentur,talia exiſtimamus:ſicut &,q̄ pſpecula cernuntur,eundē q̄q; colorē hr̄e vr̄r,quē ſpecula ſic & ī eo humore,q in oculo acreſcit, eūdē colorē,& figurā in aere apponimus. Et quēadmodū iā dixi,ſi ſicut in reliquis ſenſorijs,cū pter naturā ſe habēt, ſenſilibus quoq; eorum affectio ineſſe vr̄, & ſi id non fiat per ſenſus emiſsionem,eſt rationi conſentaneum id quoq; in uiſu euenire. Nō ergo propterea q ſenſorium proprium foris affectionem apphendat,ex oculo exire ſpiritus admiſimus. Contingit autem & ad figuram eius,qui incubuit,humoris, talia etiam exterius videri pp hanc cauſam. Si enim humor qui incubuit,oēm pupillam inuaſerit, tota operatio læditur. Si aūt in aliqua pupillæ parte in uiſiuam facultatē inciderit, undiq; iogredientibus viſibilibus & luce:cum in ea quidem parte ſit uiſus priuatio pp incurſionem & interpoſitionē humoris,fit quidam error:& vr̄ pars illa,per quam non videt, aliquod corpus extra eſſe clarum,& ſimiliter figuratum: & ideo ſi contigerit vt nō ſtet,ſed moueaī humor,extra quoq; vr̄ eſſe aliquod corpus & ſemper mouer :cum in alia parte viſus fuerit priuatio. Quid mirum autē ſi ſunt ſpecula, quę imaginum repſentationem extra exhibent? Atqui ſuſpicari poſſet quiſpiam imaginem,quę apparet, extra circūferri,& hoc ipſum in ijs,quæ ſunt præter naturam,oculi affectionibus,ſeu diſpoſitiōibus fieri. Cur ergo,inquit, cum nimia pupillæ latitudo fuerit,non videmus? Qui enim viſus cauſantur,rationi conſentaneam cauſam habent,q viſus exeuntes diſpergantur,& diffundantur & in emiſsione non ſeruent figuram,quā ſeruarent, ſi pupillam ſm naturā habeāt. Quid autem dixeris in operationibus? Latiore enim exiſtente pupilla ingredientibus operatiōibus magis videre oportebat. Rurſus ergo eſt & ad hæc ex eiſdem ſuppoſitionibus occurrere:q, vt ſæpe dictum eſt,oportet ſenſilia ſenſorio ex directo opponi. Dicet ergo aliquis diffundi operationes, & non in ipſum cētrum ferri,ubi eſt iudicium:ſed hoc eſt ridiculū. Si enim eſſent corpora,eſſet probabile,quod dicitur. Nunc autem quō fieri poteſt,vt diffundātur operationes incorporeæ? Nam oīno quōcunq; ſita centra fuerint,viſibilia ſenſorio directe opponuntur,in quo eſt iudicium. Quid ergo vetat quominus exacta ſit illorum apprehenſio? Quæ autem cauſa eſt,q cum peruerſæ ſunt pupillæ, & non ſub vna & eadem recta ſunt,ſiue ex naturali uitio, ſiue de induſtria, ut qn̄ in inferiore cilio infixo digito alterius oculi ſitū ſuperius amouemus,in hoc ergo ſtatu cum ſumus, res duplices videmus? Ego itaq; huius cauſam aliquando interrogatus, & viſuum ſuppoſitione vſus,ſic eius quod ſit rationem reddidi: q ſi duos ex oculis conos exire dicimus ab una & eadem recta, & indeclinabili linea, quæ per cryſtallinorum humorū centra defertur,& ſe viſus viſibilibus applicant, & triangulos faciunt baſim quidem habētes ſenſilē: latera autem axis coni, vtrinq; æqualiter diſtantes viſus,per quos & viſibiliū iudicationes fiunt: Sunt autem duo axes uniuſcuiuſque coni, circa quem reliqui ſunt viſus: Clarum eſt utiq;, q ſi non declinauerit quidem recta linea,quæ per centra cryſtallinorū eſt conis deducitur,qui æqualiter ab axibus viſus diſtant,ſe in ijſdem ſignis viſibilium ita applicant, vt viſiuum inter ſe fines puenīāt & angulos æquales faciāt,qn̄ diſcernunt q̄dē ſenſibilia p angulos,q fiūt ex uiſibus utriq; ęq̄liter diſtātibus: Qm̄ aūt coni nō declinātq; ab axibus vtriuſq; coni ęquaľr diſtāt merito, vt unum,unum apprehendunt. Quemadmodum ergo & ſi duo ſenſilia fuerint,eo q alij, & alij eis viſus incidant,qui neq; per ſe inuicem conueniunt, & diuerſos angulos faciunt,propterea duo quoque apparent,quæ uidentur,uel plura:ita ſi inuerſus fuerit viſuum ſitus, euenit,vt in idem ſenſile ex vtroq; cono ſe viſus applicet ab axibus non æqualiter diſtantes. Et quoniam ab ijſdem ſignis diuerſi ſenſilis anguli fiunt,merito & duo ſunt iudicia,& ppterea duo eſſe vnum quoq; ſenſile videtur. Sic ergo ex ea, quæ eſt ſecundum viſus,ſuppoſitione,eſt eius quod ſit cauſam probabiliter aſsignare. Quam autem huius cauſam dixerit eſſe q̄ſpiam,operationum ſuppoſitione viens? Ad dubitationem autem de interuallis,dico autem eam,quæ dicit, q ſi ad nos operationes veniunt,& non ex viſibilibus ad ſenſilia aliq̄d emittitur: Vnde nam interuallorum ſenſum & magnitudinē accipimus: Neq; enim aliud alio propius vel longius videri poſsit,cum omnia ſimiliter ſenſilia ad ſenſorium veniant. Quomodo autē maiora vel minora appareant, quæ in vnū ſignum terminantur omnia? Hoc ergo ſoluentes dicunt, q ſi in auditione aperte ſentimus an prope vel longe ſit, quod ſonat:& ſi manifeſte ſenſilia ad ſenſorium nō accedant: nec ex ſenſitiua facultate egreditur aliquid: quid mirum ſi in viſu idem quoq; accidit,viſibilium operatione in viſus incidēte? Quòd ipſe enim aer percuſſus & ſonum edens auditui non appropinquat:ſed per quandam ſuam ſonorum tranſuectricem facultatem aer ſonos traijcit,ſicut & operationes colorum: ex eo clarum eſt,q cum ſumus ī aqua,eos, q̄ſ in aere ſonitus fiunt,ſentimus, non ipſo vtiq; ſonāte aere p aquā tranſeunte,ſed ea,quæ in aqua eſt, ſoni vectrice facultate. Et in aqua enim eſt,quod tranſuehit renunciatiuam ſonorū facultatem. Quāquam ſi & ipſe ſonans aer ad ſenſorium accederet,pro eo quod propoſitum ē adhuc magis faceret; Vnde enim ſonante aere ad ſenſorium veniente, ſentimus, an longe ſit,quod ſonat? Quare etſi huius cauſam tradere quis non poteſt,ſed tamen q non ex eo refellatur Ariſtotelis de viſibilibus opinio,oſtendit, quod ſit in ſonis,et in ijs ſonorum trāſuectrix aeris facultas,quæ ſonos ſenſorio renunciat & ſi nihil ex ſenſorio exeat. Et tamen an longe ſit,an procul ante vel retro,ſentimus. Potentia autem propemodum idem eſt lumen,quod & tenebræ. Quoniam enim perſpicuum non eſt ſemper actu perſpicuum: perſpicuum autem dico,quod apud nos:cœleſtia enim ſunt ſemper perſpicua: in quibus eſt potētia perſpicuum,in his ſunt neceſſario quoque tenebræ. Priuſquam enim ſit actu perſpicuum,tenebrę ſunt. Quod enim adhuc eſt potentia,ſecūdum huiuſmodi potentiam,dico autem primam,eſt in priuatione eius, quod poteſt. Priuatio autem luminis ſunt tenebræ. Quorum ergo præſentia lucem facit in eo,quod eſt potentia perſpicuū, ei abſentia facit lucis priuationem in eo ipſo. Lucis autē priuatio ſunt tenebræ. Sicut viſus quidem ē aliqua ſpecies:eius autem abſentia non aliquam aliam ſpeciem affert,ſed uiſus ſolum priuationem. Et hæc eſt cæcitas.& ſicut gubernatoris abſentia nauem ſubmergit,& ſi nulla alia forma in naui inſit, ſed ſolū gubernatoris priuatio, ſic & luminis abſentia neceſſario ſunt tenebrę. Si autē lux tenebris opponitur:ſunt autem tenebrę priuatio:lux eſt forma neceſſario. Forma.n. priuationi opponitur ſecundum ea,q̄ in Phyſica dicta ſunt. Si autem lux forma eſt:ſunt autem formæ incorporeæ: corpus enim eſt,quod conſtat ex materia, & forma: clarum ergo eſt,q lumē corpus non eſt. Si autem nolit quiſpiam lucem tenebris opponi, vt habitum & priuationē, ſed vt contraria:eo q habitus quidem mutatur in priuationem,nō itidem autem & priuatio in habitum mutatur:lux autem & tenebræ in ſe inuicem mutantur,et ipſa propterea volunt eſſe contraria,quoniam contraria in ſe inuicem mutantur,& ſic nihilo ſecius lux eſſe incorporea oſtendetur. Si enim lux contraria tenebris:in compoſitis autem ſubſtātijs nulla eſt ſubſtantia alicui ſubſtantiæ contraria, ut in prædicamentis oſtēſum eſt:ſunt autem corpora compoſitæ ſubſtantiæ: non ergo corpus lux eſt. Nihil enim eſt corpori cōtrarium:quoniā neq; quicquam eſt compoſitæ ſubſtantię contrarium. Si.n. ignis eſt aquæ oppoſitus,non quatenus corpus eſt,ſed qua-

tenus ſecundum contrarias qualitates eſt qualitatibus præditus. Quare tenebræ quidem ſecundum quid ſunt contrarium: ſm quid autem non contrarium. Similiter ſm quid quidem ſunt priuatio: ſm quid autem nõ. Si quis enim priuationem eſſe dicit, quæ ad formam non reuertitur: nõ ſunt tenebræ priuatio, ſed contrarium. Si priuationem autem dicit, ut in Phyſicis dictum eſt, ſolam formæ abſentiam, quæ ad formam ẽt reuertitur, fuerint tenebræ priuatio. Rurſus ſi cõtraria quidem dicat quiſpiam, quæ forma prædita ſunt, & quę propriam habent operationem, non ſunt luci tenebræ contrariæ. Nullam enim formam habet, nec propriam facultatem, uel operationem. Si quis autem oĩa dicit ſimpliciter cõtraria, quæ in ſe inuicem mutantur, ſunt luci tenebrę contrariæ. Quod autẽ tenebræ forma non ſunt, hinc eſt apertum. Lucis enim cauſa eſt ſol, uel ignis, uel luna, uel tale qd aliud. Tenebrarum aũt nullã uidemus cauſam, ſed ad hoc, ut ſint tenebræ, ſatis eſt illuminatiui abſentia. Sed neq; aeris ẽ qualitas, ut quiſpiam exiſtimauerit, tenebræ. Si enim ẽ aeris qualitas, cur non in luce uidentur? Quõ autem repẽte abſq; tpe luminis ſtatim pſentia euaneſcunt? Nulla enim qualitas abſque tempore à ſuo ſubiecto recedit. Si autem illuminatiui operationis priuatio ſunt tenebrę: eſt ergo lux operatio. Nulla autem operatio corpus eſt. Lux ergo corpus non eſt.

Lux autem eſt ueluti color perſpicui, qñ actu fuerit perſpicuum, ab igne, uel eiuſmodi: quale eſt corpus quod eſt ſuperius. Ei enim ineſt idem.

Cum ſuperius lucem colorem eſſe dixiſſet: Perſpicuum enim, inquit, dico quod eſt uiſibile, nõ per ſe autem, ſed per alienum colorem, lucẽ: cum ergo ſuperius indiſtincte lucẽ colorem eẽ dixiſſet, hic oratione corrigit, cum dicit, ꝙ ueluti perſpicui color lux eſt. Non enim color, ſed ueluti color. Quòd enim non ſimpliciter perſpicui color lux eſt, declarauit, cum addidit, qñ actu eſt. Eſt enim ſemper perſpicuum: non ſemper autem lucem habet. Quare non in ſua natura eſt, ut color perſpicui, ſed per proportionem & cõuenientiã ueluti color. ſicut enim uiſibilia, ꝙ colorem habeãt, fiunt uiſibilia: ſic & uiſibile, qñ habet lucem, fit uiſibile. Quoniã ergo non habet proprium colorem perſpicuum, ſed alienum: nõ citra rationem adijcit, à quo eum habet. Ignis enim præſentia, uel, quod eſt ſuperius corporis, ſolis, & lunæ, & aſtrorũ. Iis enim ineſt unum & idem. Igni enim & quod ẽ ſuperius ſolis corpori, & lunæ, unum & idem illuminatiuum ineſt, per quod utrunq; eorum ad operationem deducit, & perficit perſpicuum. ſicut ergo perſpicuum, cum ſit unum & idẽ, ineſt pluribus ſubſtantiis differentibus: ſic & lux, & differẽtes mẽſuræ & perſpicuitatis & luminis. Quæ enim ſunt apud nos perſpicua, aliqñ quidem potentia, aliqñ uero ſunt actu perſpicua. Cœleſtia uero actu ſemper habent perſpicuum, a ſole enim ſemper illuminantur. Oſtenſum eſt enim, ꝙ terræ umbra, & ſi ad lunarem uſq; ſphæram, uel etiam Mercurij, perueniat, ſed tñ ualde exiguus eſt locus, qui adumbratur. In ſui enim ipſius uertice conus lunari ſphæræ, uel Mercurij ſe admouens minimam partem adumbrat.

Quid eſt pſpicuum, & quid lux dictum ẽ, ꝙ neque ignis, neq; omnino corpus, neq; ullius corporis effluxus, eſſet enim ſic quoque in corpore: ſed ignis: uel alicuius eiuſmodi pręſentia in perſpicuo.

Neq; enim perſpicuum corpus eſt, eo ꝙ eſt in corpore. In aqua enim uel in aere, uel in aliquo eiuſmodi, q̃ ſunt corpora. Ut corpus autem ſit in corpore, fieri non poteſt. Sed neque lux corpus eſt, ſiquidem actu perſpicui quoq; forma eſt, ſic enim eſſet corpus quoq; in corpore, & ſiquidem perſpicuum eſt in corpore, huius autem perfectio & forma lux eſt. ſi autem non eſt corpus, neq; ignis, neq; ignis effluxio, ut in Timæo uĩ Plato dicere, quem in his quoq; tacite innuit, ſic enim corpus quoq; eſſet, corporis enim effluxio corpus eſt, & alioqui ſi non ſolus ignis illuminaẽ, ſed & alia, non fuerit ignis effluxio. Effluxionem autem in cœleſtibus luminaribus cogitare ſtultum eſt. In quibus enim eſt effluxio, in ijs affluxu quoq; opus eſt, In ijs autem auctio, & diminutio cõſideratur, ſi autem nihil eſt horum in cœleſtibus, neceſſe eſt nec ſcdm effluxionem corporum ipſa illuminationem facere. ſi aũt nõ eſt corporis effluxio lux, nõ corporum effluxionem dicit, ſed quod ipſe dicit Ariſto. emiſſionem, & operationem, hoc ipſe effluxionẽ dixit. ſed ignis, uel alicuius eiuſmodi pſentia in perſpicuo. Non ꝙ ignis inſit in perſpicuo. Neq; enim perſpicuum, igne in ſe ſuſcepto, ſic fit actu pſpicuum, ſed ſcdm cõicationem potẽtiæ incorporeæ. Cum.n. ſit aliquo interuallo ignis diſſitus, quod ei directo oppoſitũ eſt perſpicuum, illuminatur. Præſentiã, habitudinem, quæ eſt ex coitu ignis ad perſpicuum, appellauit, perinde ac ſi diceret dextrum fieri dextrum ſiniſtri præſentia.

Neq;.n. fieri põt, ut duo corpora in eodẽ ſil ſint.

Poſtquam dixit lucem non eſſe corpus, addit & demonſtrationem. Neq; enim fieri poteſt, ut duo corpora ſint in eodem, ꝙ autem fieri non poteſt, per plura oſtenditur. ſi enim fieri poſſet, ut corpus per corpus procederet, ut ipſe alibi dicit, eſſe poſſet mare in cyatho, & in milio cœlũ. ſi enim cyathus aquæ in eodem loco alterum cyathum exceperit, et tertium admittet, & quartũ, & innumerabiles. ſi enim duo corpora idem unius locus omnino caperet, cur nõ & plura, uel infinita, & ſic mare in cyatho eſſe poſſet? ſi autem fieri non poſſit, ut corpus per corpus procedat, lux autem procedit per aerem, corpus ergo non fuerit. ſi quis autem dixerit, ꝙ in aeris poris ſeu meatibus procedit, eſt maxime quidem abſurdum. introducet enim uacuum. Vacuum enim ab aere ſeparatum relinquet locum, in quo erat. Deĩde oporteret aerem craſſiorem & denſiorem fieri impletis meatibus, nunc autem lucis ſit præſentia ſubtilior.

Et uidetur lux eſſe tenebris contraria. Sunt autem tenebræ talis habitus priuatio ex perſpicuo. Quare manifeſtum eſt, ꝙ huius præſentia lux eſt.

Argumentum à contrario, ꝙ lux non eſt corpus. ſi enim tenebræ luci opponuntur, tenebræ autem nihil ſunt aliud q̃ lucis priuatio (neq; enim cum aliquid fuerit in aere, fiunt tenebræ, ſed lucis tãtummodo abſentia) quod autem priuationi opponitur, eſt habitus, lux ergo talis facultatis eſt habitus in perſpicuo, & non corpus. Ut iam autem diximus, ẽt ſi luci cõtrarium quis dicat eſſe tenebras, oĩno neceſſe eſt ipſum non eſſe corpus: qm̃ nihil eſt ſubſtantiæ contrarium. ſed & ſi quis lucis priuationem tenebras eſſe dixerit: ei autem oppoſitam eſſe lucem, ut formam ſcdm ea quæ in Phyſica dicta ſunt: & ſic quoq; non eſt corpus. Eſt enim omnis forma incorporea. Ipſa enim corporis forma, quæ triplicem habet dimenſionem, ſiquidem particularibus omnibus conuenit corporibus, corpus non fuerit. ſi enim corpus eſſet, definitã aliquam magnitudinem haberet. ſic autem non conueniret ſimiliter & cubitali, & unius digiti corpori, et reliquis. Quare neceſſe eſt ipſa per ſe corporis formam incorpoream habere, & ipſum enim corpus eſt compoſitum ex materia, & forma. Quare & ſi lux forma eſt in perſpicuo: ſunt enim tenebræ priuatio: neceſſe eſt ipſam non eſſe corpus.

Et nõ recte Empedocles, nec ſiqs alius ſic dixit, ꝙ lux fertur, & eſt aliqñ inter terrã, & id qđ ambit, nos aũt latet. Hoc enim eſt pter eã, quæ eſt in ratione, ueritatem, & ea, quę cernuntur: in exiguo enim ſpatio latuerit: ut ab oriente autem ad occidentem lateat, admodum magnum eſt poſtulatum.

Poſtquam oſtendit lucem nõ eſſe corpus, eos, qui in hac fuerunt opinione, rephendit, quorum eſt & Empedocles, q dicebat effluentem lucẽ, cum ſit corpus, ex illuminante corpore, eſſe primum in eo loco, qui eſt inter aerem & cœlum: deinde ad nos peruenire: talem autem eius motum latere propter celeritatem. Hoc autem, inquit, eſt & pter rationem, & pter ea, quæ apparẽt. Neq; enim uidetur, cum ſic mouetur, & ad nos deuenit: & inſenſilem quidẽ motum dicere in paruo interuallo poſſet aliquis. ab oriente autem ad occidẽtem

inſenſibiliter mouet, magnum re uera eſt poſtulatum. Per ea autem, quæ dicit aduerſus Empedoclem, rurſus oſtendit, lucem corpus non eſſe. ſi enim corpus eſſet, et motu opus eſſet, ut ad nos deueniret. ſi aūt motu & tpe. Omnis enim motus eſt in tpe. Nunc autem ſimul illuminantur, & quæ ꝓpe ſunt, & quæ longe ab illuminante. Eſt enim præter rationē, ut iam dicebam, dicere, ꝙ tātus motus ſit inſenſibilis. Illud autem, Et ſi quis aliud dixit, ſic aduerſus Platonem intenditur. Videtur enim & ipſe in Timæo ipſam quoque corpus dicere, & ad nos per effluxionem uenire.

Eſt autem coloris quidem ſuſceptiuum, quod eſt coloris expers: & ſoni, quod ſine ſono eſt.

Poſtq̄ oſtendit, lucem corpus non eſſe, ſed tanq̄ colorē aeris: & tanq̄ alienum colorem eum aerem ſuſcipere. Nunc infert aliquid, quod eſt p̄dictis accōmodatum, ꝙ id qđ debet colorem ſuſcipere, non oportet ipſum ꝓprium colorem habere. is enim īmixtus non ſinit purū eſſe, qui adijcit. Oportet ergo aerem, ſi uel colores, uel lucē, uel ſonos, uel odores eſt traiecturus, ipſum & coloris, & ſoni, & odoris eſſe expertem. Et hæc cauſa eſt, ꝙ per perſpicuum uideantur colores, ꝙ ipſe ſit coloris expers & ſm propriam naturam. Vnde & in perſpicuis lapidibus, in quibus acrior fuerit color, ut nigrū uel rubrū, in his impeditā uidemus perſpicuitatē: in quibus aūt tale quid non eſt, minus impeditā, & magis uidemus, q̄ per eam uidētur. Et ideo ꝑ albū quidē uitrū exacte uidemus eo ꝙ propemodum coloris expers eſt eiuſmodi. Per id autem, quod habet alium colorem, ſecundum proportionem coloris. Eſt enim perſpicuitas per quam alij quoq; colores tranſportantur, uel magis, uel minus.

Eſt uero expers coloris & quod eſt ꝑſpicuum, & quod eſt inuiſibile, uel quod uix vr̄, cuiuſmodi vr̄, qđ eſt tenebricoſum. Tale aūt eſt ꝑſpicuum quidē, ſed non q̄n actu fuerit ꝑſpicuū: ſed q̄n potētia.

Cum dixiſſet id, quod eſt colores ſuſceptiuum, eosq; traiecturū, coloris expers eſſe oportere: quidnam ſit illud coloris expers intulit. Potentia enim, inquit, perſpicuum, ꝙ uel ē inuiſibile, uel uix vr̄, cum non adſit eius color. Id aūt eſt lux, ut cum ſit aer per ſe perſpicuus potentia, & ſit eius ueluti color lux, q̄n non adeſt lux, uel omnino nō vr̄, ut media nocte uel uix & euanide, ut circa diluculum: Tunc enim euanide & illuminatur aer, & vr̄, cum nōdū ſit perfecte perſpicuus. Vel ſic ergo, quod uix vr̄, accipiendum eſt: uel, ut Alexandro vr̄, de eodem inuiſibile, & quod uix vr̄. Dico autem de omnino obſcuratio aere: q̄m uidentur quodāmodo & tenebræ à uiſu iudicari. Quod ſi ita eſt, & uideri. Cognoſcūtur autem à uiſu tenebræ, ut ſæpe dictum eſt, ſcđm negationē, priuatione lucis, & uiſibilium. Vnuſquiſq; enim ſenſus, ꝑ accidens etiam proprium ſenſibilum priuationem apprehēdit. Propterea, &, qđ uix vr̄, dixit, q̄m non per ſe, ſed ꝑ accidēs eſt uiſibile. Tenebricoſum enim dicit, quod obſcuratū eſt.

Eius enim natura aliquando quidē tenebræ, aliquando uero lux eſt.

Eius enim perſpicui natura, hoc eſt ipſum ſubiectum, & lucis ē ſuſceptiuum & tenebrarum. Lucem autem dixit, qđ actu eſt perſpicuum, & tenebras, quod potentia. Ea enim ſunt eius ueluti colores. Sicut ergo nix alba dicitur, ut quę habeat albedinem, ſic & dicitur. Nam & ſtatua hoc ipſum ſtatua dicitur, & non æs. Sic & locum, qui eſt ſolis particeps, ſolem dicere iuxta conſuetudinem ſolemus. Pone enim, dicimus, ad ſolem. Et ipſe quoque ſic dixit.

Nō oīa autē uiſibilia ſunt in luce, ſed ſolus proprius color. Nōnulla enim in luce quidē nō vn̄r, in tenebris aūt ſenſum faciunt, ut, q̄ ignita apparēt & ſplendētia. Hęc aūt uno quidē ſunt noīe innominata, ut fungus, cornu, capita piſcium, & ſquammæ, & oculi: ſed nullius horum uidetur ꝓprius color.

Cum paulo ante dixiſſet uiſibile eē & colorem, & quod definitione quidem dici poteſt, uno autem nomine appellare non licet: deinde autem dixiſſet quomodo color eſt uiſibilis, q̄m eſt motiuus eius quod eſt ſecundū actum perſpicuū, & ideo de luce dixiſſet, ꝙ in ea et per eam color eſt uiſibilis: nunc tranſit ad ea, quæ uidentur p̄ter colores, quæ non ſunt in luce uiſibilia: hoc eſt enim colorum proprium, & enumerat quænam ea ſint: ut fungus, cornu, capita piſcium, & reliqua: &, quæ lampyres appellantur: &, ut ſemel dicam, quæcunq; ignita ſunt, & ſplendida. Et eorum alia quidem noctu tm̄ uidentur, alia uero & noctu, & interdiu. Et ut ſummatim dicam, quatuor ſunt uiſibilium differētiæ. Eorum enim alia quidem interdiu ſolum uidentur: alia uero noctu ſolum: alia autem & noctu, & interdiu: alia uero ne cum tenebris quidem ſimul eſſe ſua natura poſſunt. Quid autem eſt horum unūquodq; hinc manifeſtum eſt. uiſibilium enim alia quidē ſunt colores: alia uero innominata, ꝙ ad ea quidem uno nomine appellanda attinet quæ uelut quendam colorē, ſplendorem habent. Colores itaq; interdiu tm̄ uidētur: noctu autem nequaquam. Splendidorum aūt alia quidem noctu ſolum uidentur: alia interdiu ſolum: alia & noctu, & interdiu. Eorum enim quædam ſunt ualde ſplēdida: alia uero obſcure & exigue ſplendida: alia autem mediocriter. Quæ ergo habent ſplendorem exiguum, noctu ſolum uidentur: ut lampyres, & ſquammæ, & ſimilia. Eorum enim ſplendor interdiu non apparet, ut qui à maiore uincatur. Præterea autem & plures ſtellæ. Quæ autem ſunt media & noctu, & interdiu uidentur, ut luna, & quædam aſtra, ut heſperus, ſi terræ ſit propinquior. Præterea autē & ignis, is enim, quantum poteſt, aerem perficit, & eius perſpicuum ī actum, & operationem deducit, ut & eos, qui in eo ſunt, colores oſtendat: in reliquo autem ſeipſum quidem oſtendit, quod eſt autem illius perſpicuum, in actum non deducit. Vnde ipſum quidem uidemus, etſi procul ī tenebris ſumus, ſed nullum eorum, qui circa nos ſunt, colorum. Interdiu autem rurſus ignis apparet, ut nihil quidem ſplendidum in aerem agens, ꝙ à maiore iā ſplendore affectus ſit: ſic autem quodāmodo apparet, ut & reliqui colores, uel potius, quemadmodum lunæ ſplendor, eo quod ſit ualde obſcurus & exiguus, interdiu apparet, ſic & ignis q̄n non procul oſtenditur, dum lux eſt. Quæ autem ſunt ualde ſplendida, ſolum interdiu, ut ſol, quandoquidem ipſe & lucis, & diei cauſa eſt. Et autem, quod dicit, Non oīa autem ſunt in luce uiſibilia, adijciendum eſt, ſolum. Non.n. omne uiſibile in luce ſolum eſt uiſibile, ſed uniuſcuiuſq;, inquit, proprius color. ſunt enim colores in ſola luce uiſibiles. addidit autem illud, ſoli, q̄m ignis quoq; ſplendor, & ſi non ſit color, in luce uidetur, ſed nō in ſola luce, ſed etiam in tenebris, ſed nullius horum uidetur proprius color. ſex ergo eſſe in uniuerſum dicit uiſibilia. quorum quinq; quidem dicit, alterum autem, ut apertum, fortaſſe prætermittit. Nā & colores in ſola ſunt luce uiſibiles. Quædam autem alia in tenebris ſolum, ut lampyres, & ſimilia. Alia uero & in luce, & in tenebris, ut luna, ignis, & quædam aſtra. Plurima enim ſolum in tenebris uidentur, eo ꝙ à ſola ſolis maiori luce uincātur. Præterea autem uiſibile dicit, & quod eſt actu perſpicuum. i. illuminatum aerem. Vt prius enim oſtendimus, nullo alio diem eſſe iudicamus, præterquam uiſu. Ad hęc autē, & quod eſt potentia perſpicuum, id eſt tenebras, uiſibiles eſſe dicimus negatione. Eſt autem, quod his accedit, ſextum uiſibiliū, ſol genus. Quod, cum ſit omnium longe luciđiſſimum, neque in tenebris apparere dixeris, is enim eſt, qui tenebras amouet & expellit: neque interdiu, ipſe enim diei effectiua cauſa. Atq; oīa quidē p̄ter colorē, & tenebras, ſunt ipſa ſibijpſis cauſæ, ut uideantur, ut quæ ſunt luminoſa. Noctu enim lampyrum uel ſquammarum, uel aliorum color non uidetur, ſed interdiu, neque enim eorum ſplendor adeo perſpicuum poteſt aerem efficere, ut colorem, qui eſt in alio ab eis corpore, traijciat, ſed tantas habet uires, quātæ ad ſeipſum manifeſtandum ſatis ſint, non ita aūt & colores.

Propter quam ergo cauſam hæc uidentur, alia eſt oratio.

Propter quam, inquit, cauſam, quæ noctu cernuntur, uidentur, non eſt præſentis orationis dicere. In lib. enim de ſenſibus & ſenſatis dicit, ꝙ aer ſuapte natura à ſplēdido illuminari aptus eſt, cuiuſmodi ſunt cœleſtia. Quæ ergo huius partem habent, exiliter & obſcure noctu illuſtrant eum, qui eſt circa illa, aerem, ꝙ diu non à magis ſplendido illuſtratus, eorum penitus lumē euaneſcere fecerit. Tm̄ autem illumināt, ut ſeipſa oſtendant. Nam & ignis, ſi multus ſit, adeo perſpicuū illuminat, ut & colores quoq; poſſint uideri. Si aūt pauca ſit, euſq; perſpicuum illuſtrat, ut & ipſe uideaṫ, & ſi multum manſerit. Talia aūt aſtra quoq; noctu ſunt. interdiu .n. lumē ſolis ea apparere nō ſinit. Atqui ſemper quidē lux ſolis cœleſtia illuminat. ſicut enim paulo ante dixi, exigua ē aeris pars, ꝙ obumbratur: ſed ſi noctu, & interdiu ſolarem lucem oīa cœleſtia ſuſcipiunt, cur nō noctu cœleſtis illuminata uidemus? cur aūt noctu ſtellas uidemus? cur enim interdiu potius ꝙ noctu earum lucē ſol abſcondit, ſiquidem ſemp illuminātur à ſole? Dico ergo, ꝙ cono umbræ circa nos diffuſo nō poſſumus eū, qui eſt ſupra umbrā, utrinq; illuminatum aerē uidere. Aſtra aūt, & quæ ex eis ſunt ſplēdidiora, ſe ipſa nobis, ut dictum eſt, annunciant. Quòd aūt ſatis fieri poteſt ut hoc accidat, hinc claꝶ eſt. multo enim igne aerē aliquem clare illuminante, ut iam dixi, qui procul ſunt, illuminatū quidem non uidēt aerem: ipſum aūt ignem qnq; uident. Quòd aūt ſtellæ ꝙuis à ſole illuminatæ noctu uideātur, cauſa eſt, ꝙ nō ualde diſiungatur à ſolaribus radijs uiſiuum ſenſoriū. Et ꝙ hæc cauſa eſt, hinc didiceris. Qn̄ enim ſol eſt in meridie, nō poſſumus intentis oculis in eius diſcum aſpicere, uiſiuo, ut dixi, ſpiritu ualde diſgregato, qn̄ aūt in finitore fuerit, & maxime qn̄ fuerit caliginoſior, tunc intentis oculis diſcū aſpicere poſſumus, & exacte eū uidemus, ꝙ per caliginē eū uideamus, & non diſgregemur uiſus. Hoc ipſum et in nocte fit, non uenientibus radijs ad eum, qui eſt circa nos, aerem, ꝓp illam, quæ fit à terra, interpoſitionē & obſtaculum. certe ſi quis ſereno quoq; cœlo in profundum puteū deſcenderit ſtellas uidebit, etſi ſupra puteum non uideat. Quæ enim in putei pfundo umbra eſt, inſtar noctis uiſus cōgregans, & à lumine diſgregari nō ſinens, uiſibilia facit apphendere. Atq; ex hoc quidem collegerit quiſpiam nō exire quicquā ex oculis, quod ſenſilia apphēdat: ſed, ut in alijs ſenſibus, ad ipſum uenire ſenſorium uiſibile. Si enim uiſus exirēt, quatenus clarum eſt, ꝙ in longitudinem pcedentes imbecilliores fierēt: ſic quoq; luci ſe applicantes magis diſgregarētur. Nunc aūt neq; noctu, cum ad fixarum ſtellaꝶ cœlum peruenerint, ab ea, quæ illic eſt, luce diſgregātur. Et qn̄ ex puteo quiſpiam aſpexerit, oportebat uiſus, q fuerint ſupra puteum, ubi ſe ad lucē, quæ eſt, adiunxerint, ſiīr diſgregari, & ſic non amplius aſtra uidere oporteret. nunc aūt uident. nō ergo diſcernunt. claꝶ eſt ergo ꝙ diſgregantur tunc uiſus, qn̄ lux ipſi ſe oculo applicant. Quare & qui eſt in puteo, utpote cum ſit circa eū umbra, & lux ſe oculo nō applicet, neq; ipſum diſgreget, uiſibilium poteſt opationes ſuſcipere: qd noctu quoq; euenit.

Nunc autem euſq; manifeſtum eſt, ꝙ id, quod in luce quidem uidetur, color. Quare neq; ſine luce uidetur. Hoc enim erat ei color eſſe, eſſe motiuum eius, quod eſt ſecūdum actum perſpicuum. Perſpicui autem actus, & perfectio lux eſt.

Quòd id, quod in luce quidem vr̄, color eſt, clarum eſt: qm̄ noctu non vr̄ color, ſed lucis pñtia. Lux enim eſt habitus perſpicui. Color aūt eſt actus, qui eſt ſm habitum perfectiuus. Præſente enim colore fit &, quod eſt actu perſpicuū colorum tranſportatiuum. Quare & ipſa eſt coloris definitio. eſſe motiuū eius, qd eſt ſm actū pſpicuum, xctū, vʒ, ſm habitū: Motiuū aūt p eo, qd ē pfectiuū, & exhibitiuū actus.

Huius autem ſignum eſt. Si quis enim id, quod habet colorem ſuper ipſum uiſum poſuerit, nō uidebit. ſed color quidem mouet perſpicuum, uidelicet aerem, ab eo autem, ut quod eſt cōtinuum, mouetur ſenſorium. Non hoc enim recte dicit Democritus, ſi eſſet uacuum, quod intercederet, uideri poſſe, et ſi formica in cœlo eſſet. Hoc enim fieri nō pōt: Patiēte enim ſenſitiuo fit uidere. Ab ipſo itaq; eius quod uidetur, colore fieri nō poteſt. Reliquū eſt igitur, ut ab eo, quod intercedit. Quare neceſſe eſt aliquid intercedere. Si autem fuerit uacuum, non ſolum nō exacte, ſed nihil penitus uidebitur.

Signum dicit, non eius, ꝙ lux ſit actus & perfectio pſpicui: ſed ꝙ colores in luce uideātur, et ſint ipſi motiui eius, qd eſt ſm actum pſpicuum, ꝙ ſi in ipſum ſenſorium, oculū dico, poſitum fuerit coloratum, ipſum nō uidemus. neq; enim uidemus, ſi pupilla inuncta fuerit: neq; id ppter ꝙ non ſit uiſiuum ſenſorium: eſt enim, ſed ꝙ non ſit id quod intercedit, dico autē perſpicuum, quod à colore moueri ſuapte natura aptum eſt, et eſt uiſibili contiguum. Democrito aūt, qui dicebat, ſi eſſet aliquod uacuum inter uidētes & uiſibilia, multo exactius uiderētur, quæ uidentur, adeo ut etſi formica in cœlo eſſet, uideretur, nullo, quod impediret, interiecto corpore. Non enim ſolum, inquit, non uideremus exactius ſi eſſet id, quod intercedit, uacuū: ſed nec omnino quidem uideremus utpote cum nō eſſet, quod operationem uiſibilis in oculum traijceret. Deinde & hoc confirmat per ea, quæ deinceps ſequuntur. Patiente enim, inquit, ſenſorio fit uidere. Si quid ergo patitur ſenſorium uiſibile apphendens (affectionem aūt ſeu paſſionem perfectiuam eſſe clarum eſt) neceſſe eſt oīno uel ab ipſo colore ipſum pati, uel ab eo pati, quod intercedit, hoc eſt ab illuminato propinquo aere, & ſenſorium attingēte. Eo itaq; intermedio indiget, quod moueri poteſt, & mouere. uacuum aūt non eſt tale. ſi uacuum itaq; eſſet, nihil uideretur. Hic autē merito dubitant. ſi non uideremus aliquo non interiectio, quō ſuffuſiones circa corneam coactas extra humores uidemus, cū nullus interiectus ſit aer? Quare .n. habet colorem coactus humor, talia uidentur uidere externa omnia, eum, qui in eis eſt, colorem externis admouentes. Videntur aūt ſæpe uidere & conopea exterius, cum denſus humor ſit in oculo, quem ſenſus uidens, eum eſſe exiſtimat, & nominat. Ad hoc dicendum eſt, ꝙ uiſiuus ſpiritus in cryſtallino humore uiſibilia diiudicat. Oſtendunt enim medici ex diſſectionibus illic fieri iudicium. Cryſtallina aūt eſt magis intima, ꝙ humores, uidelicet non ſolum tunicarum, corneæ, & uuæ quę dicitur, ſed & albuginei ſeu aquei humoris, qui eſt & ipſe perſpicuus. Hic ergo albugineus humor cum ſit perſpicuus, ſicut & cryſtallinus, interiectus eſt inter uiſiuum ſpiritum, qui in cryſtallino diiudicat, & ſuffuſionem quæ eam conſtituit. Quare eſt hic quoq;, qd intercedit. Ideo aūt colorem, qui intus eſt, quod exterius eſt ſuſcipit, qm̄ & qn̄ per uitrum quædam colorata uidemus, talem quoq; illa colorem habere exiſtimamus, qualem & uitrum. Id autem propterea fit, ꝙ, ut oſtēſum eſt, qui in ſuperficie color eſt, is eſt uiſibilis: qui autem in profundo eſt, eum non uidemus. Sed ſi, quod uidetur, ē perſpicuum, eodem colore tinctum profundum exiſtimamus, quo & ſuperficies. et ſi quid aliud appoſuerimus obſcuriore & exiliore colore coloratum, illud quoq; eiuſmodi apparebit. Qm̄ ergo per coactum humorem, qui eſt coloratus, uidemus: exiſtimamus ea quoq;, quæ ſunt exterius, eodem eſſe colorata colore, & propterea dicebat, quod eſt colorum ſuſceptiuum, id colorum expers eſſe oportere: ne ipſo colore uiſibilia impediat, ne talia uideant, qualia ſunt. Sed & ad hæc rurſus dubitant, & dicūt, ꝙ ſi ſufficit albugineus humor ad ſupplēdū eius, qd interiectū eſt, uiſum, & ppter uidemus humorē coactū circa corneā, oporteret ſaponē oculum attingētem, &, ut ſemel dicā, qdqd eſt uiſibile, uiſum nō impedire, eo ꝙ non intercedit aer: ſed uideri. Nā & in ijs oporteret albugineū humorē intermedij uſum ſupplere. Dicimus ergo, ꝙ ſicut aer lucē ſuſcipiens, ſit actu pſpicuus: ſic & oīa pſpicua. Qn̄ ergo ſaponē oculo admouerimus, tenebras offundit, nec ſinit eos, q ſunt in oculo, perſpicuos humores potētia actu fieri pſpicuos. Humor aūt nō coactus, cum ſit pſpicuus, lucē humores traijcit. Vñ ſi oculos clauſerimus

ſos clauſerimus, humorem nõ amplius uidebimus, eo ꝙ luci ſint impedimento cilia. Iam & ipſe humor, qñ fuerit condenſatus, non amplius uidetur: & neq; quicquam uideri permittit, lucem interſepiens. Quando autem condenſatus humor fuerit exiguus: ut non totam pupillam occupet: eam quidem, quæ in eo eſt, humorum partem non perſpicuam non amplius uident, qui in illam partem incidunt, uiſus. Quare in illis partibus ſunt tenebræ. Iis autem, qui circũcirca ſunt, uiſibus, quod exiguum eſt, uidentibus, contingit conopeorũ ſeu telarum imaginationem præbere. ſed ſi ſapo ſuperpoſitus, eo ꝙ non ſit res perſpicua, lucem impedit: oportet, ſi quidem cogitari poſſet uitreus ſapo, uel ex alia perſpicua materia, eum in oculum impoſitum lucem non impedire: quare et ipſum uideri: ſed oporteret, etiam ſi in ipſum oculum eſſet immiſſus, uideri, quod & euenit. ſi enim in ipſo ſpeculo oculum adglutinauerimus, per ipſum uidemus. ſed ueriti ne tactu oculos lædamus, tactum ſponte non ſuſtinemus, ſed cilia concludimus. Quòd ſi ſuſtinuerimus fixos & intentos oculos alicui perſpicuo admouere, omnino uidebimus. ſicut etiam tangente aere oculus uidet: ſed & qui aquas ſubierũt, uident, quæ ſunt in profundo, cum oculi eorum aquam proxime attingant: ſed quãdo durum quid fuerit, quod eſt tactus oculus, noſtra ſponte ueriti ne contactu lædamur, cilia claudimus: & propterea euenit, etiam ſi perſpicuus ſit ſapo, per ipſum non uidere, non autem eo ꝙ ſenſorio incumbat: ſicut in non perſpicuo. In eo enim etſi intentus ſit oculus, cũ non ſit perſpicuus, per ipſum non uidebimus.

Propter quam ergo cauſam in luce colorem uideri neceſſe eſt, dictum eſt. Ignis autẽ in utriſq; uidetur, & in tenebris, & in luce: idq; ex neceſſitate. Perſpicuum enim ab eo fit perſpicuum.

Eo ꝙ eſt motiuus eius, quod eſt ſm actũ, perſpicui. Quod eſt ergo ſm actum perſpicuum, fit præſentia lucis. Ignis autem in vtriſq; videtur. Et in luce: propterea ignis non ſolum in luce videtur: ſed & in tenebris, eo ꝙ habeat illuminatiuã operationem, quę ſuum colorem renunciare poſſit. Idq; ex neceſſitate. Perſpicuum enim ab eo fit perſpicuum, natura enim apta eſt ignis ſubſtantia ad efficiendũ actu perſpicuũ, quod eſt potentia perſpicuũ. Quare & noctu uidemus colores cum ignis eſt. ſed non hoc dicit, ꝙ propterea uidetur, qm̃ factus aer actu perſpicuus, ad uiſus ſuam operationem traijcit: nam & cum procul eſt ignis, & in eum, qui eſt circa nos, aerem non agit, uidetur tamen, & lampyres, & multæ ſtellæ: ſed ꝙ ſi naturam habet ignis, ut perſpicuum ad operationem deducat, vt per ipſum uiſibilia appareant, quanto magis ipſe etiam noctu uidebitur? Hoc ipſum autẽ dicimus & in iis omnibus, quę noctu uidemus. Nam & lampyres, ſi ualde prope fuerint, & in manu poſiti ſint, oſtendunt partis manus colorem, in qua poſiti fuerint. ſed quoniã ualde exilis eſt earum lux, uidetur nihil penitus in aerem agere.

Eadem aũt ẽ ratio de ſono, & odore. Nihil enim eorũ tangens ſenſorium ſenſum facit, ſed ab odore quidẽ, & ſono, id qđ interiectũ eſt, mouetur: ab eo aũt utrũq; ſenſoriũ. qñ aũt ad ipſum qs ſenſoriũ appoſuerit, qđ ſonat, uel qđ olet, nullũ ſenſum faciet.

Poſtquam de uiſibilibus uerba fecit, tranſit ad dicẽdum de audibilibus: & eodem modo de odorabilibus, ordine ꝓcedens à perfectioribus ad imperfectiora. Quæſiuerit autẽ quiſpiam, quõ, cum ſuperius dixerit, ab imperfectioribus, & communioribus incipere oportere, nõ ſuam à tactu doctrinam incipiat: ipſe enim eſt ſenſuum maxime cõis, & ordine ultimus, & cæteris ignobilior: ſed à uiſu, qui eſt aliis & particularior, & perfectior. Dicimus ergo, ꝙ ſuperius quidem dixit à cõioribus, & imperfectioribus eſſe incipiendum, utpote ꝙ ſint manifeſtiora cõmuniora & imperfectiora. oportet autem à manifeſtioribus incipere. Eſt autẽ manifeſtior negatiua rationali: magis autem & ſenſitiuã. Atqui in ſenſibus præter opinionem accidit, ut perfectiores, & particulariores ſenſus, iis ſint quoq; manifeſtiores. Omnibus itaq; uiſus eſt manifeſtior. Nã & uiſibile, dico autem colores, ſunt & tangibili, & aliis ſenſibilibus manifeſtiores. Propterea ergo hoc ordine vſus eſt doctrinæ: & cum de uiſibilibus dixiſſet tranſit ad audibilia. ea enim erant, quæ auditui erant oppoſita: & ſic dicet odorabilia. De ſono ergo, & odore eadem eſt ratio, ſicut & in uiſibilibus. Quæ ſit autem ea ratio, aperte inuluit: ꝙ & ea ſunt motiua alicuius, quod inter ipſa, & propria ſenſoria intercedit. Quod cum mouetur, id autem dico quod intercedit, ipſorũ quoq; ſenſoria mouentur. Quẽadmodum enim uiſibilis operatio per id, quod intercedit, ad ſenſorium tranſportatur, nec ipſum ab ipſo attingitur: ſic & odorabile, & audibile ad eorum ſenſoria tranſportantur per aerem, uel per aquam. Ambo enim ſicut habent perſpicuã potentiam, ita & ſonorum, & odorum traiectricem. Quod enim in aqua quoq; ſint hæ facultates, ſonorum ſ. & odorũ tranſportatrices, declarant piſces & ſonos fugientes, & odore eſcas perſequentes. Qui itaq; apud nos in lacu piſcãtur, in cymbarum aſſeribus ſtrepitum edere conſueuerunt, ut piſces in retia cogant. Quòd autem & odorentur, clarum eſt quidem ex eo, ꝙ noctu quoq; piſcẽtur. Deinde ſi uiſus & auditus ſunt manifeſte participes, fieri non poteſt, ut perfectiora habeat, qui nõ ſit imperfectiorum quoq; particeps. eſt autem imperfectior odoratus: & eius ergo ſunt participes. Eſt itaq; in aqua non ſolum ſonorum, ſed & odorum tranſportatrix facultas. Et nos quoq;, cum aquã ſubierimus, eum q clamat ſuperius, ſentimus. Odores quidem in aqua non ſentimus, ut piſces. Quæcunq; enim reſpirãt, per reſpirationẽ olfaciunt: vt in aqua autem reſpiretur, fieri non poteſt, cum non ſit aer. Piſces autem non reſpirant, qm̃ nec pulmonem habent. Propter quã autem cauſam quæcunq; reſpirant, nõ ſine reſpiratione odorentur, dicet in libro de odoratu. quòd autem & odores, & ſoni eo, quod illos tranſuehat, opus habeant, clarum ẽ. ſiquis enim, inquit, odorabile ipſi ſenſorio admouerit, ut attingat, non olfaciet. Neq; enim naris eſt ſenſorium, ſed quiddam intus inſtar pelliculæ, quod à cerebro procedit. ſi quis ergo per narem in ſubtiliſſimas partes comminutum odorabile ei admouerit, ut ipſum attingat, nõ ſentiet. ſimiliter neq; auris ẽ audituum ſenſorium: ſed uel, quæ intus eſt membranula, uel, qui in ea eſt, ſpiritus: ad quam ſi audibile admouens, non ſentiet. Hoc autem in uiſu quoque apertum. ſi ergo hi tres ſenſus eo, quod intercedit, opus habent, & ſine eo nõ ſentiẽt: reliqui quoq;, vz, ut oſtendet: etſi uideantẽ ipſi, nullo intermedio ſenſile attingẽtes, ab ipſo pati.

De tactu aũt & guſtu ſimiliter habet, ſed non apparet. Propter quã autem cauſam, poſtea apertum erit. Quod aũt inter ſonos quidẽ eſt, aer: quod uero inter odorem, nomen non habet. Eſt enim cõis quędam affectio in aere, & aqua. Quẽadmodum pſpicuũ colori, ſic ei, id qđ habet odorẽ, in his utriſq; ineſt. Vidẽtur aũt & aquatilia animalia habere ſenſum odoris. Sed homo quidem, & pedeſtrium quęcunque reſpirant, odorari non poſſunt, niſi reſpirent. Cauſa autem de his quoq; poſterius dicetur, nunc autem prius de ſono, & auditu definiamus.

Similiter, inquit, & tactus, & guſtus per quidpiam, quod intercedit, guſtabilia & tangibilia apprehendunt. Videntur autem ipſi opus non habere eo, quod intercedit. cur autẽ uideantur non uti eo, qui intercedit, aere, in loco in quo de tactu agitur, dicetur. Quod enim inter eos intercedit, non eſt extra, ſicut aliorum, & ideo non eſt apertum. Quod autem inter ſonos quidem eſt, aer: quod uero inter odorem, nomẽ non habet. nunc quidem aerem ſolum eſſe dicit ſonorũ trãſuectiuum. nã & piſces ſonos exaudiunt, ut diximus. Quòd autem terra, neq; ſonorum, neq; odorũ tranſportatricem facultatẽ habeat, hinc clarũ eſt. ſi quis enim cera, uel luto, uel terreno aliquo aures obturauerit, vel narem nec audiet, nec olfaciet. Innominatam autẽ dicit cõem aeris & aquæ facultatẽ, per quã odores tranſportantur. Poſteriores aũt, quorũ

eſt Theophraſtus, ei nomen impoſuerunt Græce διόσμον, ideſt odorum tranſportatiuum, ſicut ſonorum tranſuectrici facultati, διηχὲς, ideſt perſonãs. Quemadmodũ Ariſtoteles traiectrici colorum facultati, διαφανὲς, ideſt perſpicuum.

Eſt autem duplex ſonus: hic quidem actus quidam: ille uero potentia. Quædam enim ſonum nõ habere dicimus, ut ſpongiam, lanas. Quædam uero habere, ut æs, & quæcunq; ſolida, & leuia: quia ſonare poſſunt.

Quemadmodum in uiſu duplex eſſe dixit uiſibile: hoc quidem actu, illud uero potentia. Color enim luce non pñte eſt potentia uiſibilis: ſic & in audibili: Id autẽ eſt ſonus: hic quidẽ eſt actu: ille uero potentia. Similiter & in aliis ſenſilibus. Quiſnã aũt ſit potentia ſonus, oſtendit: Quæ abſq; ſonantibus penitus ſonare non pñt, ea aũt ſunt ſolida & leuia, in iis eſt potẽtia ſonus, qñ nõ agunt, quatenus ſunt ſonatiua. Ipſa enim aptitudo, ut poſſint ſonare, is eſt ſonus potentia. Qñ aũt potentia agunt, is eſt actu ſonus. Eſt aũt duplex ſonus. De ſono dicere propoſitũ eſt, qm̃ & de auditu. Oportet aũt primum dicere de oppoſitis. auditui autẽ opponitur ſonus. Dicit aũt, quod & in tractatu de cœlo dixerat, φ ſonus eſt, ut paucis dicã, percuſſio aeris, quæ taliter fit. Oportet enim ad hoc: ut fiat ſonus duorũ durorũ, & leuium corporũ ſimul inter ſe uehementẽ concurſum fieri. In iis enim, qui intercipitur aer, cõglobatus & uiolenter expreſſus, ſonũ facit: neq; enim mollia corpora ſonum edunt: ut ſpongiæ, lanæ. neq; dura quidem, non uehementer aũt colliſa: ſed ſenſim & paulatim: Prius enim per partes aer ueluti ꝯſtringitur. Vehementi ergo durorũ corporũ concurſu opus ẽ, ut multus aer intercipiatur: qui interceptus, & uehementer extruſus ſonum facit. Præueniens enim ictus eius exitũ impedit, & aceruatim elidit. Mollia aũt non ſonant, φ non poſſint interceptũ aerẽ aceruatim extrudere. Per poros enim & meatus (nam mollia rara ſunt) ſruſtatim cõminutus egreditur. Leuitate autẽ opus eſt iis, q̃ feriunt, & maxime ad hoc, ut maior ſit ſonus: eo quod oĩs, qui intercipit, aer aceruatim reprimitur. in non leuibus aũt ſruſtatim cõminuitur in pluribus, quæ ſunt, concauitatibus: & non aceruatim egreditur. Nolæ aũt, & cymbala percuſſa conſtantẽ & diu ꝑmanentẽ ſonũ edunt: id aũt, ꝑꝑ concauitatem. In cõcauitate enim aer intercipitur, quid diu circa concauũ circũactus, exire non ualens, ſonitũ extendit. Et in incuruis ſuis partibus ꝑcuſſum tintinnabulũ, lõgiori tpe ſonat, qñ à tenui aliquo loro fuit ſuſpenſum. eadem autem eſt cauſa. Percuſſum mouetur: motum aũt mouet, qui eſt in concauitatibus, cõprehẽſum aerem: qui diu rurſus circũactus, & aeri alliſus, ſonitum extendit. Et φ hoc ita eſt, ſi non ſit tenui loro ſuſpenſum, ſed manu detentum: ut ab ictu non concutiatur, ſonitum non extendit: idq; ideo, φ nõ motum tintinnabulũ nõ mouebit aerẽ, qui eſt intus: uel ſi ligno pulſauero. Qũo ergo nõn fit ſonus ſimiliter, qñ æs, uel aliq̃ eiuſmodi materiam quiſpiam pulſauerit? In cõfeſſo ergo eſt opus eſſe & materia aptiſſima eorũ, quæ percutiuntur, corporũ. fortaſſe ergo, φ in æris, uel argenti, uel taliũ metallorũ ſubſtantia multus ſit aer diſſeminatus, qui eſt ſonorum cauſa, ꝑꝑea ſunt ſonora eiuſmodi metalla. Eſt enim & in ligni ſuba aer, ſed terra cõmixtus. quare ſoni expers eſt, uel parũ admodum ſonat. Qui eſt aũt in æris ſuba, uel eiuſmodi, aq̃ eſt cõmixtus, quæ habet & ipſa perſonantem facultatẽ. Eorum aũt, quæ dicta ſunt, ſignum eſt, & quod in poculis accidit. Si enim humidum digitum circa labrũ circũduxerimus: fit ſonus quidam expſſi à digito aeris in poculi concauitatẽ incidẽtis, & ictu ſonũ perficientis. Et φ hoc ita eſt, hic fit ſenſiliter apertum. Si enim aquam in poculum immiſeris: uidebis in digiti circũductione inferius motum, & ſubſultationẽ cum in aqua. ſ. inſit, qui cõpreſſione incidit aer, digito aquæ motum faciente. Si enim fere plenum aqua fuerit poculum, plurimæ quoq; & continuæ aquæ aſpergines ſurſum mittũtur. & ſiquidem ex fundo quis poculum teneat, hæc accidũt. Si aũt nõ ex fundo, ſed ipſum quis tenet poculũ: ſonus omnino non fit: idq; ideo, φ oportet id, quod pulſatur, ſenſim moueri: & agitari, ne extrudatur aer: ſed interius continue reuerberatus, & poculi parietes feriens & ad alteram partem repulſus ꝑ circũferentiã, & concauitatẽ, diu manet & nõ diſpergitur, & ſic manens magnũ ſonum efficit: ſic & ferrum, uel aliquid aliud eiuſmodi, ſi ſubtili fibra, uel chordula appenderimus, & ære, uel aliquo eiuſmodi, ſenſim ꝑcuſſerimus, diu manet ſonus: ꝑꝑea φ, ut dixi, eo qđ moueatur, & agitetur ferrum, eius, & aeris diu fiat aduerſa protruſio. Vnde ſi interea dũ ſonat, ferrũ tenuerimus, ceſſat ei ſonus aeris deinceps diſperſi: & qui nõ amplius reuerberatur ad id qđ ſonorũ, qđ in nolis fit, & in tintinnabulis. Quare & ſi nõ à fibra, ſeu chordula ferrũ apꝑhenderimus ut uibretur, & agitetur: ſicut autẽ & tintinnabulum: ſed manu tenẽtes ſemel ꝑcuſſerimus: ſtatim ſonare deſinit, eo φ aeris non fiat repcuſſio: ſed & ſi tenui quidẽ chordula ferrũ appenderimus: nõ ſenſim aũt: ſed magnũ ictũ dederimus: non ꝑmanet ſonus: eo φ non ſæpe fiat ferri & aeris reuerberatio: ſed à uiolẽto ictu aer ſemel truſus non recurrat. Et fortaſſe tintinnabulum græce κώδων noiatum ẽ ἀπὸ τοῦ κινεῖν & ᾄδειν, φ dum mouetur, canit. poſtq̃ enim quiſpiam eam tenẽs ſteterit, ceſſabit ſonare ꝑꝑ prædictã cãm, ſtante enim & qui intus, & q extra eſt agitatus, aere, ſiſtit.

Id autem eſt, inter ipſum & auditum ſonitum actu efficere.

Poſtq̃ dixit, quid eſt, id, qđ habet ſonum: id aũt dicit, qđ eſt auditui ſenſile, ſubiunxit, Id aũt eſt: &c. Poteſt ſonus eſſe & in eo, quod eſt inter id, qđ ſonat, & aliquid aliud: & non auditum: ſed is potentia eſt audibilis: & non actu. Vt ergo, quod actu eſt audibile ſignificet, adiecit, Id quod eſt inter ipſum: id eſt id, quod ſonat, & auditum.

Fit autem, qui ſecundum actum ſonus eſt ſemp cuius ad aliqd, & in aliquo. Eſt enim ictus, q facit.

Poſtq̃ dixit in quibuſnam eſt ſonus, qui eſt ſm potentiã φ in iis, quæ pñt ſm actum ſonare: qũo fit, qui ſm actum ſonus eſt, per hæc adiungit. Qm̃ enim inquit, ictus eſt, qui ſonũ facit: Ictus aũt eſt alicuius, ad aliquid, & in aliquo: alicuius quidem ꝑcutiẽtis: ad aliquid aũt, quod percutitur: In aliquo aũt, quod intercedit: Ictus enim fit motu, qui eſt ſm locum: Ipſe aũt eſt alicuius in aliquo: alicuius aũt, eius, qđ mouetur: in aliquo aũt non in quolibet: neq; enim ꝑ inane, neq; per ſolidum fieri poteſt: ut ſit motus: ſed in aere, uel in aqua. Oĩno ergo neceſſe eſt & ſonum eſſe alicuius ad aliquid, & in aliquo: alicuius quidem, eius quod ꝑcutit: ad aliquid aũt, qđ percutitur. in aliquo uero, in aere. Neq; enim fieri poteſt: ut in aqua fiat ſonus. Si enim in ꝓfundũ immerſus, manus in aq̃ inter ſe percuſſeris: ſonitum nõ facies: qm̃ ut iam dicebam, qui inter ea, quæ feriuntur, aer exprimitur, ſonũ facit. Nã habet quidem aqua trãſuectricẽ ſonorũ facultatem, quã διηχὲς ſeu perſonantẽ dicimus: ſed citra aerem ſonum efficere non põt. Quod quidẽ & dubitatione dignũ eſt. Si enim qui in ꝑcuſſis ſolidis corporibus aer intercipitur, ꝑꝑea ſonat, φ ſonorũ traiectricẽ ipſe facultatem habeat: et ideo aere omnino opus eſt, ut ſit ſonus: cur & in aqua ꝑcuſſis ſolidis corporibus, q̃ intercipitur aqua, ſonum nõ edit, cum & ipſa ꝑſonantem habeat facultatẽ? Ad hoc ergo dicimus, primũ quidem φ, ut iã diximus, coaceruatũ eorum, q̃ feriuntur, cõcurſum fieri oportet, ut frequens, & denſus exprimatur, & nõ paulatim, aer qui intercipitur. Hoc aũt in aqua nequaquã fieri poteſt ꝑꝑ eius partium craſſitudinem. concurrẽtibus itaq; iis quæ feriuntur, ante ꝑcuſſionẽ aqua prius paulatim exprimitur. Præterea aer, cũ ſit ſuapte natura mobilis, eo φ ſurſum ex principio feratur, ſi impelli contingat, à protrudẽte impetu fertur, eo, qui illi deinceps eſt proximus, diuiſo. in aqua autem nõ hoc itidem accidit. Cũ enim natura grauis ſit aqua, multa ui opus habet, ut ꝓtrudatur. Hoc aũt, ut dixi, in aqua fieri nõn põt. & cum alioqui neq; motu ſit facilis aqua q̃ ꝓtruditur, neq;, quæ ei deinceps proxima eſt, facile diuidatur, nec tranſitum præbeat, contingit aq̃ protruſionem fieri, & ſi non ſufficientem. Quare neque ſonum fieri contingit. Nam

& in aere non quilibet motus aeris facit ſonum. & alioqui exiſtimare oportet, etiam ſi perſonatrix facultas ſit in aqua & in aere: non tñ ſimiliter, ſed aer magis perſonat. Qm̃ ergo & magis perſonat aer, et eſt magis mobilis: in eo merito quidem fit ſonus: in aqua non itidem. Sed & ſi non ſonet aqua, ſonantis tñ aeris ſonos põt aqua trãſuehere. Propterea ergo habet omnino tranſuectricem ſonorum facultatẽ. non enim aquam hic moueri oportet, ſed eius tm̃ perfici potẽtiam. & ideo: ut dixi, qui in aere fiunt, ſonos ſentiunt urinatores: & piſces, etſi non ſimiliter. Quẽadmodum enim neq; ſimiliter perſpicua eſt aqua ut aer: ſic neq; odorum, nec ſonorũ tranſportatrix. Quare ſonorum quidem effectrices cauſæ ſunt ſolida & leuia corpora, & eorum quæ ſunt cõcaua. Materialis aũt cauſa eſt aer. in eo enim ſubſiſtit: & eius ueluti forma ſonus eſt. Nõ ſolum aũt in effectiuis, magnitudine, & ſoliditate & leuitate opus eſt: ſed & qualitate pr̨edita ſubſtãtia. Aliter enim ſonat æs, & aliter ferrum, & plũbum, & argentum, & lignum. Quare lances quoq; ſolent ex diuerſa componere materia: ut ſonorum diuerſitate harmoniã perficiant. Eſt.n. harmonia mixtorum, & eorũ, quæ ſeparatim ſapiunt, unio.

Quare fieri nõ poteſt, ut ſi unum ſit, fiat ſonus. Eſt enim alterum, quod percutit, & quod percutitur. Itaq;, quod ſonat, ad aliquid ſonat.

Qm̃ ictus quidam ſonus eſt: quod aũt percutit, quod pcutitur, percutit: quid ergo, cum flagello aerem percutimus, non ſonũ facimus: ſimiliter & uirgis: ſed aer tunc duos uſus ſupplet, & eius, quod percutitur, et eius, quod intercedit. Qui enim à flagello aer ictu protruditur, exprimitur, cum eo, qui eſt poſt illum, collidens. ille aũt eius, qui pcutitur, locũ ſuſcipit, & medius expreſſus & à flagello, & ab eo, qui eſt poſt illum aere, ſonat. Sæpe aũt trium quoq; uicẽ in ſe aer ſuſcipit, & percutientis, & eius qđ percutitur: & eius quod itercedit: ut qñ ualde inflauerimus. Hic enim protinus egrediens percutit, ille uero deinceps ab ipſo protruſus alterũ impellit, & ab utriſq; ſubactus, expreſſus trudit: uel potius hic quoq; ẽ, quod percutit. labra, enim & palatũ, & ea impellens aer, foras extruditur. Quare et inflantes labra contrahere oportet: ut cum anguſtiora fuerint, ea expreſſus aer impellat. Atq; in hiatibus quidem à pulmone truditur: aſperam aũt arteriam, & totũ os impellit. Sed & in flagello aer non ab uno ꝑtruditur: ſed quodammodo à duobus. Inflexum enim flagellũ duorũ uſum efficit. Itaq; utraq; eius pars percuſſum eum, q intus eſt interceptus, aerem protrudit. Certe ſi ſit lignũ craſſum, uel lapis: uel aliud quidpiam, quod in motu nõ inflectatur, non ſimiliter motum facit, uel certe admodũ exiliter, ut neq; ſit audibilis. Quare & in flagello, & in uirga aerem feriente, propter prædictam cauſam fit ſonus, duorum percutientium uſum perficiente flagello. Vnde &, ꝙ ſæpe multis ea flexibus inflectatur, plures in uno ictu ſonos ſentimus.

Ictus autem non fit ſine lationis motu.

Poſtq̃ oſtendit, ꝙ alicuius ad aliquid ſonus eſt, & dixit, quod ictus quidam eſt, per hæc confirmat, ꝙ et in aliquo. Si enim ictus ſonus eſt. Ictus aũt non ſine motu. Id aĩt eſt, qui eſt ſecundum locum, motus. motus autẽ non per uacuum, ſed in aliquo uel aere, uel aqua: & ſonus ergo eſt in aliquo uel aere, uel aqua, ut iam oſtendimus. Hic enim coaceruatim à percutiente interceptus, ad leue, uel concauum, qđ percutitur, corpus ſonat. Leue igitur percuſſum ꝓpterea ſonum edit, ꝙ denſus à percutiẽte ſiſ ad id aer interceptus. Cõcauum aũt, ꝙ aer, qui in ijs exire non poteſt, primus percuſſus, propter concauitatem eius, quod ipſum ambit, nunc ad has, nunc ad illas concaui partes latus, & repercuſſus, & uiolenter reuolutus, plus ſonat, quod plures ictus faciat.

Vt autem diximus, nõ quorũlibet ictus ſonus. nullum enim ſonum faciunt lanæ pulſatæ, uel percuſſæ, ſed æs, & quæcunq; leuia & concaua. Aes quidẽ, ꝙ leue: Concaua aũt reuerberatione multos faciũt ictus poſt primũ, dũ, q motus ẽ, egredi nõ põt.

Quoniam dixit, ꝙ ictus quidam eſt ſonus: nõ omnis autem ictus ſonus, neq; à quibuslibet factus: hoc ipſum p hæc definit, quorum ictus ſonus, & quomodo ſe habentium, nẽpe ſolidorum. non enim lanæ percuſſæ ſonant: ſonãt autem & aſpera, quæ percutiuntur, ſed illa magis.

Præterea auditur in aere, & aqua, ſed minus.

Id quod ſuperius defectiue dictum eſt, hic corrigit. ſuperius enim dicebat aerem eſſe ſolum ſonorum tranſuectorẽ: nunc autem dicit aquam quoq; talem eſſe, ſed minus aere. Eſt enim aqua craſſior, & quæ meatus auditiuos obturat. Aliud eſt autem in aqua audiri: aliud per aquam, ut procedens oſtendet. ſonus enim per aerem auditur tantum: fit aũt & in aqua: & ſubaudi, ut procedens oſtendet, ſonus enim p aerem auditur tm̃: fit aũt & in aqua, & audit̃, ſicut et in aere.

Non eſt aũt ſoni proprius auctor aer, neq; aqua: ſed ſolidorum ictum in ſeinuicem eſſe oportet, & ad aerem. hoc autem fit, qñ ſuſtinet & manet pcuſſus aer, & non fuerit diffuſus. Quare ſi celeriter, & uehemẽter percuſſus ſit, ſonat. Oportet enim motũ pulſantis ꝑuenire fractionẽ aeris, ut ſi qs cumulũ aren̨, uel aceruũ uerberet, qui uelociter fertur.

Non qm̃, inquit, dicimus ſonorum eſſe tranſuectores aerem, & aquam, hæc iam ſunt ſoni propria. H̨c enim ſua natura ſunt ſoni expertia. Quare ſoni quoq; ſunt ſuſceptiua: ut colore carens, coloris: ſed ſoni propria ſunt, & effectiua, qđ pulſat, & quod pulſatur, cum ſint ſolida. Ex cauſis enim maxime propriæ ſunt effectiuæ. Vel hoc ergo dicit, uel qđ magis eſt, ꝙ non ſufficit aer, & aqua, ad ſonum faciendum, ſed & uerberantibus quoq; ſolidis corporibus opus eſt. Et hoc declarans ſubiunxit, ſed ſolidis opus eſt, ut ictus in ſe inuicẽ, & ad aerem fiat. Nam & ipſe ab eum intercipiẽtibus ſolidis corporibus percutitur: & tunc quidem ſonum facit, qñ à pcutientibus fuerit celeriter protruſus, ut prius ictus fuerit, q̃ aer ſit confractus, tunc enim aceruatim extruſus ſonum facit. Quẽadmodum ergo, ſi ab aliquo infundibulo fluat uelut aceruus arenæ, ſi quis ergo coaceruatum ſubtus uerberet, ut prius ueniat ictus, quam arena comminuta fuerit, illic quoq; ſonum facit: ſi autem ſenſim, non itidem, confringit̃ enim arena. Idẽ ꝯfringit & in aere. nã & is facile ꝯfringi põt.

Fit autem Echo, quando ab aere, qui unus fuerit, per uas, quod definiit & terminauit, & confringi impediit, aer abſtruſus fuerit, ut globus.

Poſtquam de ſono cõmuniter diſſeruit, de Echo quoq; communiter uerba facit. Dicit ergo fieri Echo, per reuerberationem à duris, ac reſiſtentibus, & leuibus corporibus, maxime autem concauis, à uoce percuſſo aere. Qui enim loquitur, trudit omnem fere quidem circumcirca aerem, maxime autem eum, qui eſt anterius. & ideo magis audiuimus eum, qui ad nos reſpicit, loquentem, quam auerſum. Hic ergo aer, qui anterius eſt, truſus, quando ad aliquod durum & reſiſtens, quod habet concauitatem, cuiuſmodi antra ſunt, delatus fuerit, continuus exiſtens, & ita manens: ut diffundi poſſit, eo quòd ab ea concauitate continetur, quam uas nominauit, in illud durum: & reſiſtens corpus incurrens, retro impellitur, ut proiectus fortaſſe globus: et ſic procedit ad eũ qui percuſſit, operante, uidelicet, aere per utrunque, ſecundum ſuam ſonorum tranſuectricem facultatem. Nõ ſolum enim, quòd non à concauo loco permittatur diſpergi, qualis delata eſt à duri corporis reſiſtentia, in contrarium retruditur: ſed quia in hoc concauum incidit, & non in uacuum: ſed in aere plenum incidit, qui aer eſt & continuus & unitus, propter id quod ambit. Eum igitur, qui ab eo, qui uocẽ edidit, percuſſus eſt aer, & ſonat, motu diuiſum: & ab ipſo, qui eſt continuus, & unitus, diſpergi prohibitum, duro corpori allidit: & cum anterius progredi non poſſit, retro repercutitur cum propria operatione, dico autem, ſono: & ſic ſonum contingit recurrere. Oportet autem exiſtimare, ut Alexandro uidetur, ſic fieri Echo, non tanquam ᴏ̃no ipſe primũ

percuſſus aer ad uas uſq; feratſ:& idē ipſe rurſus ad eū uſq;, qui percuſſit, reuerberetur: ſed q primus quidē aer percuſſus, propter ictus celeritatem continuus, & indiuiſibilis manens, eum, qui poſt illum eſt, eodem ictu figurat: ut ipſe ab ictu eſt figuratus: hic uero rurſus eum, qui eſt poſt ipſum, et ſic per continuitatem, proceſſus ad uas uſq; fit. Quādiu enim manet traditus ictus aeris fractione ualidior, eouſq; manet alius ab alio figuratus: Poſtremus autem ad uas percuſſus: & figuratus, et ictum ulterius tradere à uaſe prohibitus, rurſus à ſolidi reſiſtentia retruſus, ut globus ab aliquo ſolido, eū rurſus, qui poſt illum eſt, percutit, & figurat, & ſic rurſus ad eadem tranſmittitur & ictus et ſonitus. Articulata autem fit Echo, quoniam qui à nobis loquentibus primus percuſſus eſt aer, ad nos quoq; reuerberatur, referens, primę dictionis ſonum: & ſecundus ſecundæ: & ſic ſeruatur ordo loquelæ. Hinc autem probabiliter ratiocinari licet & de uiſibilium operatiōibus. Dubitabatur enim, quomodo fieri poteſt, ut, cum ſint incorporeę uiſibilium operationes, reuerberatiōes ſupponantur. Quæ enim incorporei fuerit reuerberatio? Si ergo ſonus eſt aeris operatio, & tranſportatricis ſonorum facultatis, quæ in eo eſt, perfectio: ipſa autem operatio aperte reuerberatur, quando in aliquod leue & concauum inciderit, ut in Echo (nulla enim hic dubitatio eſt, quin reuerberatio fiat) quidni ergo fieri poteſt, ut hoc ipſum in uiſibilium quoq; operationibus accidat? Dico autem ad hoc, q etiam ſi ſonus reuerberatur, non tamen ipſe per ſeipſum: ſed cum proprio ſubiecto, dico autem aere: hoc enim dicebat, q propterea maxime à concauis. Echo enim eſt, q non diſperſus, ſed continuitatem ſeruans, propter id, quod ambit, reuerberatur. Nunquid autem ne in ſonis quidem uerum eſt hoc, reuerberari ſonantem aerem? Videmus enim q non ſolum, q directo ijs, à quibus fit reuerberatio, obiecti ſunt: ſed &, qui ex obliquo ſiti ſunt, uocē exaudiunt. Si itaq; fieri non poteſt: ut coaceruatus aer recedat: confractus autem & diminutus non amplius ſonuerit: nunquid hic quoq; ſolius operationis, dico autem ipſius ſoni, fit reuerberatio? Si enim non perueniente ad ſenſorium aere, uel aqua, facultatem ſoni ad ſenſoria tranſmittunt: clarum eſt utiq;, q ad leue, uel concauum, in quod incidit, non cum percuſſo aere aduolauit: ſed ſicut in luce, qualitate quadam prædita materia, luce ſuſcepta, poteſt & ipſa appoſita ſimiliter illuminare: & eiuſmodi operationem reuerberationem appellamus: quid prohibet hoc ipſum in ſonis quoque accidere? Quòd autem lux corpus non eſt, aperte oſtenſum eſt.

Videtur autem ſemper fieri Echo, ſed non aperta. Si quidem accidit in ſono, ſicut & in luce. Nā & lux ſemp reuerberatur. Neq; enim undiq; lux eēt, ſed tenebræ extra id, qđ eſt apricū, & ſoli expoſitū, ſed nō ſic reuerberat, ſicut ab aq̄, uel ære, uel aliquo alio ex leuibus, ut umbrā faciat, q̄ lucē definimus.

Breuiter confirmat ex operatione omnem locum eſſe illuminatum, non ſolum eū, qui ſoli directo eſt expoſitus: ſed & remotum, & ab aliquo ſolido corpore tectum: ut, q̄ ſunt ſub tecto uel pariete. Si enim nulla in ijs eſſet lucis repercuſſio, uel à terra, uel à pariete: obſcurata futura erant, & non illuminata. Sed non eſt æqualis reuerberatio, quæ à quolibet fit corpore: & quæ ab aqua: uel ære: uel aliquo ex leuibus. Eſt enim manifeſtior, quæ à talibus fit corporibus repercuſſio: & quę eaſdem propemodum uires habet, quas prima illa, quæ fit per ſolis acceſſum, illuminatio. Vmbra itaq; circūſcribuntur reliqua, quæ à ſole illuſtrantur. Similiter &, quæ fiunt à talibus reuerberationibus. obijciente enim ſe corpore ei, quæ ab huiuſmodi fit corporibus, lucis repercuſſioni, umbra fit in ea, quæ obijcitur, parte. Repercuſſionum autē diuerſitas hinc aperte clara eſt. Si enim ſint duo loci: hic quidem apricus & ſoli expoſitus: ille uero per aliquē muri obiectum obumbratus: q lucis quidem reuerberatio facta eſt in obumbratum locum, uel à terra, uel ab aliquo alio, clarum eſt ex hoc, q non ſint in eo tenebræ: ſed lux. Breuis quidem certe eſt reuerberatio, ut umbram non faciāt, quæ in eo ſunt ſolida corpora. ſtantes enim in obumbratis locis umbram nō facimus. Sed ſi in aprico loco & ſoli expoſito æs quis, uel aquam, uel uitrum, uel ex leuibus aliquid obumbrato loco, aduerſum poſuerit, uidebis ad obumbratum locum aliā fieri reuerberationem, ut & obumbratus locus apricus fiat, ut & reliquus: & ſic ut, quemadmodum iam dixi, alia umbra in eo poſſit fieri, ſi quid obiectum fuerit. Sicut ergo, īquit, in lumine ab omni quidem corpore fit reuerberatio: non à quolibet autem ſimilis: ſed aperta quidem, quæ à leuibus: obſcura autem & exilis quæ à non talibus: ſic, inquit, et in ſono, uidetur quidem à quolibet, quod repercuſſit, reuerberatio fieri: ſed non ſimilis, neq; ſic aperta, ut in ſono, qui fit à cōcauis ſimul & leuibus locis, propter prædictas cauſas. Si enim nō fuerit concauum, ſed planum: diſpergitur aer, et non fluit ad nos: ſed diffunditur, uel exiguus ad nos peruenit. Si autem leue non fuerit, quod planum eſt, adhuc exilior fit reuerberatio propter prædictas cauſas: ſed non ſic reuerberatur ſicut ab aqua: uel ære, uel aliquo ex leuibus, ut umbram faciat, qua lucem definimus. Vbi enim multa lux fuerit, illic ſe aliquo obijciente fit umbra. In alia ergo parte, ubi neq; à leuibus fit reuerberatio, neq; illic ſol reſplendet, fit quidem quædam reuerberatio. non tanta autem ut umbram faciat, obijciente ſe aliquo, ut fit in ea, quæ eſt à leuibus, reuerberatiōe.

Vacuum autem recte dicitur auditionis auctor & princeps. Videtur enim uacuum, aer. is autem eſt, qui facit audire, qn̄ motus fuerit continuus, & unus. ſed quia eſt friabilis, non ſonat, niſi leue ſit, quod percutitur. tunc autem unus eſt ſimul propter ſuperficiem. una eſt enim leuis ſuperficies.

Poſtquam dixit aerem ſoni, & audiendi eſſe cauſam, & non ſolam: ſed & concauſam, ut materiam: dixit enim ſonū eſſe ictum alicuius ad aliquid, & in aliquo, & eius, quod percutit: & eius, quod percutitur, & eius, quod intercedit: quod aūt intercedit, id eſſe aerem: Præterea aūt id rurſus monſtraturus, uult eius teſtes oēs eos, qui ante ſe fuerunt, Phyſicos adducere. Oēs enim inquit, dicebant aerem eſſe auditionis auctorem & principem. Quatenus ergo aerem uacuum exiſtimantes, uacuum dicunt eſſe ſoni principem & auctorem: recte dicunt. Quatenus aūt aerem uacuum exiſtimabant, non itidem recte. Hic ergo aer eſt auditionis auctor, ut concauſa, qn̄ continuus exiſtens, à percutiente, & percuſſo motus fuerit. Continuus aūt, & unus eſt, qn̄ leue eſt quod percutitur: totus enim ſimul mouetur. leue enim ineſt, Tanquā ergo ab uno, et eodem motus unus eſt. Aſperum aūt non unum. Secūdum unamquāq;. n. eminentiam & inæqualitatem aliam ſuperficiem emittit. Cum ergo ſit aer friabilis, quando ab aſpero truditur, non unus manens mouetur, ſed comminuitur.

Sonatiuum itaq; eſt, quod unius eſt aeris continuitate motiuum uſq; ad auditum, eſt autem auditus aerei congenitus.

Quoniam non oē ſimpliciter, quod percutit, & percutitur, ſonum facit, definit quidnam eſt ſonatiuum, nempe id, quod, poteſt unum & continuum aerem ſeruatum ad auditū uſq; mouere. eiuſmodi aūt eſt ſolidum, & leue pp prædictas cauſas. Cum aūt dixiſſet motiuum unius aeris, addidit continuitate, fere dicens, ut moueat ſic continuus, & non friabilis pp ictum, & talem reddat figuram ei, qui eſt poſt illum: & hoc, ſm continuitatem uſq; ad auditum. Hoc autem dictum fuerit non ſimpliciter de ſono: ſed de ſono, qui auditur: & ideo ēt addidit. Vſq; ad auditum. Poteſt enim et ultra auditū moueri ſonus, ſed nō utiq;, ut audibile. Poſtq̄ hæc dixit: ne quis exiſtimaret eum dicere, q ad mēbranā uſq; exterius motus aer uenit & ipſe eſt, qui mouet cohærēter ſenſoriū: ſubiūxit deinceps, Quòd auditui eſt ꝯgenitus aer. Eſt. n. cōgenitus quidā aer, in ꝯcauitatibus auriū inędificatus ad ipſam mēbranā, q ab exterius moto aere primus affectus, & ſonorū operationes ſuſcipiens, ad primū ſenſitiuū tranſuehit. i. aūt ſenſitiuus ſpiritus, q in ipſa eſt mēbrana collocatus. Senſus. n. ſunt à ce-

rebro

rebro incipientes per neruos, uſq; ad aurium radices, quas membranas appellant. Eſt autem neruus a cerebro procedens, poris & meatibus præditus, in quo lõge eſt auditiuus ſpiritus. Eſt ergo aer quidam in aurium concauitatibus contentus, qui eſt membranæ, & pelliculæ congenitus. Hic ergo aer ſonos ab externo aere ſuſcipiens, habens & ipſe ſonorum tranſuectricem facultatem, per ſeipſum ad membranam ſonos tranſuehit. Procedit autẽ a latiore meatu ad anguſtiorem: dico autem a concauitate auris uſq; ad meatum membranæ. Non oportet autem exiſtimare hunc aerem, & ſi eſt cõgenitus, iam eſſe & incorruptibilem, ut qui ſit unus, & idem numero: ſed eſt per partes corruptibilis & generabilis, ſicut & aliud hominis corpus: ſi autem per totum ſeipſum hic aer paſſus & corruptus ſit, perit & auditiua animalia operatio. Propterea enim & a natura ante membranam poſitus eſt, ut exteriores aeris incurſiones excipiat, & non in mẽbranam incurrat exterior aer, ſicut & in uiſu. Nam & in eo conſtituit natura aliquod oculo cõgenitum perſpicuum. dico autem & cryſtallinum humorem: & ut ſemel dicã, humores, & corneam tunicam, quæ cum ſint perſpicua, & prima exterioris perſpicui operationem admittant, eam per ſeipſos tranſuehũt ad neruum uiſiuum: qui neruus a cerebro deſcendens, terminatur ad finẽ principij cryſtallini. Sicut ergo in uiſu, ſi hæc quæ ſunt ueluti obiecta propugnacula, aliqua ex parte affecta ſint, uel eorum aliquid, corrumpitur uiſus operatio: ſic & in auditu, ſi hoc aereum ꝓpugnaculum corruptum ſit, auditiua corrumpitur operatio, affecta membrana: quod nullo intermedio excipiat exterioris aeris incurſiones. Quare & magnis ſonis afficitur auditus, exteriori aere uehementer protruſo, & congenitũ in auribus aerem uiolenter ꝓtrudente, & eum ſæpe diſpergente: Propterea ergo natura hunc aerem in auribus ædificauit, & ꝓpter circũſtãtes animalis operationes, & quæ fiunt in aquis, im erſiones erat enim aqua ipſi ſenſorio appropinquatura, & ipſum læſura, niſi aliquod ꝓpugnaculum natura excogitaſſet. Quia autem aqua ingreditur, non erat auditurum, quod aqua obrutum eſt animal, niſi eſſet quid ꝑſonatorium, quod ad ſenſorium uſq; ſonos tranſuehat. Ad ſenſorij ergo cuſtodiam inædificatus ẽ. Propterea ergo & circũuolutos auriũ meatus natura fecit: ne facile ingrediens, uel aer, uel aqua: uel aliquid aliud membranam feriat.

Eo autem ꝙ ſit in aere, exteriore moto, quod intus eſt, mouet. Quare non undiq; animal audit: neque undique pertranſit aer. neque enim undiq; habet aerem mouenda pars, & animata, ſicut pupilla humorem.

Id eſt eo ꝙ inædificatus auditui congenitus aer ſit externo aeri cõtinuus (hoc enim ei ſignificat, quod ſit in aere) moto externo aere per continuitatem, & qui intus eſt mouetur, cum ſit per ſe immobilis, ut congenitus. Fortaſſe autem nõ dicit eum ſecũdum locum moueri. Nam & immobilem eũ deinceps dixit: ſed ꝙ ſonos perfert, ſecundum hoc eum, qui mouetur, perfert, & qui intus eſt, ut q ſit exteriori cõtinuus. Et hoc dicit eſſe cauſam, ꝙ per aures ſolũ audiamus, & non per omnẽ partẽ corporis, ꝙ in ſolis auribus eſt incluſus cõgenitus aer, externo aeri & auditiuo ſenſorio continuus, ut poſſit ꝑ ſe tradere affectionem, q̃ in exteriori ſit aere. Sicut ergo uiſiuus ſpiritus non habet undiq; humorem, qui ad ſe perferat, quæ fiunt in aere, colorem operationes: neq; enim ad eum tendunt cryſtallinus humor, uel aliquid aliud eiuſmodi, quod ſit aeri & neruo uiſiuo continuũ: ſed aliud craſſum corpus, & quod impedimentũ afferat: ſic quoniam nõ eſt undiq; quidam congenitus aer comprehenſiua, & externo aeri, & auditiuæ parti continuus, ſed in ſolis auribus: propterea per aliam partem non audimus. Quod autem in aurium concauitatibus eſt congenitus aer, hinc clarum eſt. Si quis enim digito aures obturauerit, ſentiet ſonum quẽdam, & motum eius, qui intus eſt, aeris. Fit aũt hic affectus exterdo circa aures aere digito truſo, & in breuiorem locum conſtipato, & congenitum aerem cõſtipante. Vi autem conſtipationis motus corpora, q̃ intus ſunt, chartilaginoſa, & dura impellit, & ſic facit ſonum. Et dicit magnum eẽ ſignum, ꝙ ſana ſit auris, ꝙ ſonet aer, qui eſt intus. Si enim ſana non eſſet, non ſentiret ſonum, qui ſit ab aere, qui eſt intus. Non enim undiq; habet aerẽ mouenda pars & animata, ut pupilla humorem. Sicut ante pupillã humor eſt collocatus, ut ꝑ eum uiſibilia apprehendat. Pupillam autem dicit, non foramen, quod eſt in uuea tunica: ſunt enim magis interius humores: ſed nerui uiſiui ſenſorium, per quem uiſiuus ſpiritus egreditur: ſic & ante auditiuum ſenſoriũ aer congenitus poſitus eſt. Quoniam ergo animata, & auditiua pars (dico autem membrana) non habet undiq; congenitũ aerem, qui ſit & ſibi continuus, et externo aeri, ſed ſolũ in auribus: ideo nõ undiq; eſt aial auditiuum, ſed ſolum per aures.

Ipſum quidem certe ſoni expers, aerq; ſit friabilis & fractu facilis. Quando autem frangi fuerit ꝓhibitus, huius motus ſonus.

Et in principio dixit, ꝙ ſicut coloris ſuſceptiuũ eſt expers coloris: ſic expers quoq; ſoni eſt, quod eſt ſoni ſuſceptiuum. Sed non quodlibet ſoni expers eſt ſoni ſuſceptiuum, ſed tale quale eſt aer, & cauſam cur ſit ſoni expers addidit. Nam quia eſt friabilis & fractu facilis, propterea eſt ſoni expers. Quando autem ſecundum propriam naturam frangi fuerit prohibitus ab alicuius leuis, & ſolidi coaceruato ictu, tunc huius motus ſit ſonus. In his autem aperte ſonum dixit motum eẽ continui aeris, & qui unus manſit, per ictum certa qualitate præditum frangi prohibiti.

Is aũt in auribus inędificatus eſt, ut ſit imobilis, ut exacte ſentiat oẽs motus differentias.

Quemadmodum exterior aer per ſe ẽ ſoni expers, ꝙ ſit fractu facilis: ſic & qui eſt intus, quod ſit imobilis. Ait enim talem aeris motum eẽ ſonum. Propterea ergo, qui eſt in auribus, aer imobilis cõſtitutus eſt, ut cum ſit ipſe ſoni expers, oẽs tranſuehendi ſonos facultatem habeat. Si haberet enim proprium ſonũ, eum, qui exterius aduenit, expelleret. Quare & hæc fuerit cauſa, ꝙ in auribus aer immobilis inædificatus eſt: ut oẽs poſſit ſonos tranſmittere. Si enim moueretur: deinde ab ictu motus ſonaret: præter id ꝙ, ut prius dixi, læderetur ſenſorium, nec omnium quoque poſſet eſſe ſonorum tranſuector: nam & qui exterius eſt, aer, poſtquam ſonuerit, non eos, qui ſunt in alio aere, ſonos ſimiliter tranſuehit, ſed confundit.

Propterea autem & in aqua audimus, ꝙ non ingreditur ad ipſum congenitum aerem.

Quod audire fiat non per ingreſſum externi aeris in aurem, ſed per cõtactum, qui ſit ad in auribus inædificatũ aerem, eſt argumentum, ꝙ & in aqua audiamus, in aquã non ingrediente aere. Si enim ingreſſa fuerit, corrumpit quidem & extrudit eum, qui inædificatus eſt, aerem, qui auditui ſubſeruit. & membranam nullo intermedio attingẽs, ictu eam lædit & præterea in concauitate manens, corrumpitur, & ſic ſenſorium lædit. Multi ergo hinc læſi ſunt. ea autem læſa corrumpitur ſonus. Sicut ergo cum i aqua ſumus, audimus aqua non ingrediente; ſed ſecundum perſonatricem eius facultatem tranſeunte ſono uſq; ad congenitum aerem, & ab illo deinde uſq; ad membranam. Et hoc ipſum eſt maximũ argumentum, ꝙ eſt quidam aer membranæ ueluti congenitus, ꝙ & eorum, qui ſunt in aqua, in aurem aqua non ingreditur, niſi nimia uehemens & magna uis fuerit, eo ꝙ eius extrudatur ingreſſus ab eo, qui eſt intus aere: & multa ui opus eſt, ut aquam, quæ eſt intus, eiaculetur, uel quempiam eiuſmodi humorem: quæ ſimul etiam confert, ne a foris ingredientibus extrudatur aer. & tortuoſa quoq; auris conſtitutione opus eſt. Et ipſe itaq; cauſam, cur aqua in aurem nõ ingrediatur, ſubiunxit dicens.

Sed neq; in aurem ꝓpter flexus. Quando autẽ hoc contigerit, non audit. neq; ſi mẽbrana laborat.

uerit, quemadmodum, quæ ſupra pupillã eſt, pellis, quando laborauerit.

Non enim ſolum, inquit, non extrudit inædificatum aerẽ ingrediens aqua: ſed neq; ut ipſam aurem ingreditur, ꝓpter eos, qui in ipſa ſunt, flexus: ſimul etiam per hæc cauſam nos docens, cur a natura talis auris facta ſit: ne quicquã facile ingrediens, aerem, qui in ea inædificatus eſt, corrumpat, & lædat. Neq; ſi membrana laborauerit, quemadmodum, quæ ſupra pupillã eſt, pellis, quñ laborauerit, Pupillam uocat, uel quæ ſunt ei ſubiectæ, partes, uel quæ ante eam ſitæ. ea autẽ ſunt & tunicę, & humores. Quemadmodum ergo, quando quid eorum laborauerit, non uidemus: ſic & quando membrana aliquo morbo laborauerit, non audimus. Vel etiam pupillam ſimplicius audiendum eſt, ſecundum conſuetudinem, ipſum uuæ foramen. Quæ ſupra illam eſt autem pellem, tunicam, quæ dicitur cornea. Quẽadmodum ergo, quãdo hæc tunica laborauerit, uel condenſata, uel quibuſdam alioqui cicatricibus ex uulneribus in ſcirrum in ea induratis, non uidere cõtingit, cum uiſibilium operationes per ipſam amplius tranſire non poſſint, quod ipſa perſpicuitatem amiſerit: ſic quando membrana laborauerit, a tẽpore, uel morbo nonnihil affecta, ſonorum operationes non poteſt amplius ſuſcipere.

Sed et audiendi, uel non audiendi ſignum eſt, ꝙ auris ſemper ſonet, ut cornu. Proprio enim motu ſemper mouetur aer, qui eſt in auribus.

Quoniam dixit, ꝙ ſi congenitus aer, uel membrana non nihil affecta ſit, non audimus: ſæpe autem accidit, ut quãuis horum nihil ſit, nonnulli tamen obſurdeſcãt: ut quando ſordes aliqua ante congenitum aerem proiecta, prohibet, ne citra impedimentum ab externo aere tradatur ſonus, ꝙ ſonorum tranſuectricem facultatem tetrã non habeat: uel ſi qd aliud eiuſmodi contigerit. Dicit ergo eſſe iudicandum an ſana ſit auditiua facultas, an non, uel aure digito obturata, uel aure manu operta. Si enim ſana ſit, bõbum quẽdam ſentimus. Digiti enim uel manus conſtipatio, exteriorem quendam aerem extrudit, qui in anguſtum redactus, & congenitum pulſans, bõbum facit. Deinde congenitus, ut conſueuit hunc bõbum ad ſenſum tranſmittit. Sicut, inquit, & qui in concauis cornibus eſt conceptus aer, ſemper & ipſe ſonum quendam motus facit, quando mouetur ab externo aere: tumeſcens enim & motus ferit cornu: ſic ergo & qui eſt in auribus, quando ab externo ſono motus fuerit. Hoc autem dictum eſt, tanquam eo oſtendi poſſit, ꝙ ſit in auribus aer ꝓprius. Is enim eſt, qui eſt ſoni exterioris ſuſceptiuus, qui quãdo aliqua ratione affectus eſt, ut qui proprio motu non moueatur, ſonos in ſenſum non traijcit. & hinc fit ut non audiatur. Merito autem quærunt, cur, cum imobilem in auribus inædificatum aerem eſſe dixerit, nunc dicit, ꝙ proprio quodam motu mouetur aer, qui eſt in auribus. Immobilem autem ſuperius accipiendum eſt, motum ab alio, pro eo quod eſt, eundem ſemper aerem manentem in auribus, neq; alias aliud factum, ut in concauis cornibus, ſed ſemper manentẽ congenitum. Quod autem ſemper aer ꝓprio quodam motu mouetur, clarum eſt ex hoc, ꝙ ſereno, & tranquillo tempore ramenta moueri uideantur in ea, quæ eſt per feneſtras luce. Fieri autem poteſt, ut moueri dicatur congenitus aer, non ſecundum locum, ſed uiuifice, motum eo appellante, ſonorum tranſuectionem ad ſenſum. Et hic eſt eius proprius motus, non ſimpliciter trãſuehere (hoc enim exterior quoq; aer habet) ſed ad ſenſum tranſuehere. Quando ergo congenitus aer pro more ſonos ſenſui renunciat: ſenſus aũt apprehendit: clarum eſt, ꝙ ſana eſt facultas auditiua.

Sed ſonus alienus, & non proprius. & ꝓpterea dicũt audire uacuo & ſonante, quod audimus, eo quod habet definitum aerem.

Sonus enim qui factus eſt in auribus, nõ eſt congeniti aeris, nec quando nobis aurem obturantibus fit bombus, ſed exterioris aeris uel cum ſtrepitu externe ingredientis, uel cõſtipatione intus ſonum emittente. Eſt autem congeniti aeris eum, qui in alio fit, ſonum renunciare. non enim, quoniã mouetur, etiam ſonat. Neq; enim quodcunq; mouet̃ ſonat, ſed oportet, quod ſonat, uiolento ictu moueri. Et propterea, inquit, dicunt audire uacuo, & ſonante. Vacuo enim dicebãt audire, quoniam uacuum aerem exiſtimabant: audimus autem contento in auribus aere. Sonante autem, quod hic eſt definitus aer, & ſemper idem: & ſonos tranſmittit, non ipſe ſonans, ſed ſolum ſecundum ſuam perſonatricem facultatem operans.

Vtrum autẽ ſonat, quod uerberatur, uel quod uerberat, an etiam ambo, alio autem modo.

Poſtquam dixit ſonum eſſe alicuius ad aliquid, & in aliquo, dico autem uerberãtem, & uerberatum, & eum qui intercedit, aerem: hoc merito quærit, quid eſt, ꝗd ſoni eſt effectiuum, utrum, quod uerberat, an, quod uerberatur, & dicit quod ambo. Illud enim, An etiam ambo, eſt & perfectam eſſe diuiſionem exponentis, ſiquidem & uerberans eſſe neceſſe eſt, quod ſonat, &, quod uerberatur, uel utrũq;: & prgterea iudicantis, ꝙ non alterum, ſed utraq; faciunt ſonũ. Sed ſi utraq;, non eodem modo. Sed uerberãs quidem, ut, quod mouetur, & aerem trudit. Quod uerberatur autem, ut manens, & ipſum pertranſire non ſinens, ut ex utriuſq; expreſſione reſiliens ſonet: &, illud quidem agit: hoc uero patitur. Fieri autem poteſt, ut utraq; intelligantur, & quæ uerberãt, & quæ uerberantur: quando non hoc quidem imobile manet: illud uero motum: ſed utrunq; motum pulſatur.

Eſt enim ſonus motus eius, quod poteſt moueri, eo modo, quo, quæ a leuibus reſiliunt, quando quis pulſauerit.

Quod non alterum eſt, quod ſonat, ſed utraque, per hæc oſtendit. Quoniã enim ſonus eſt motus conſtipati aeris tanquam reſilientis, ut, quæ a quibuſdam leuibus corporibus repelluntur: hoc autem a ſeipſo aer facere nõ poteſt. Oportet ergo leue aliquid eſſe, a quo ipſum reſilire oportet. ſed quoniam rurſus, ut ipſe reſiliat ab aliquo leui corpore, ſi nihil ſit, quod percutiat, & ad leue hoc, & ſolidum, condenſatum aerem intercipiat, fieri non poteſt: clarũ eſt, ꝙ non ab uno ſolo reſilierit, ſed utriſq; opus eſt, & eo, quod percutit, & eo, quod percutitur. Quod enim utriſq; opus eſt, hinc quoque apertum eſt. Si enim non fuerint utraq; leuia, & ſolida, non faciunt ſonum. Vt ſi lana, uel ſpongia æs percuſſerit, ſonus non fiat. Nõ omnis ergo aeris motus ſonus eſt, ſed talis qualis eſt, qui a leuibus. Si enim non fuerint leuia, quæ ꝑcutiuntur: non aceruatim reſilit aer, ſed in cõcauitatibus retinetur, ut in murum proiectus globus. Si leuis ꝗdem fuerit murus, reſiſtentia, & repercuſſione ab eo reſilit globus. Sin minus ſæpe manet in concauitatibus. Sicut ergo talia a leuibus reſiliunt, ſic & aer. Secũdum hoc autem ſolum, ꝙ aer a leuibus retorqueatur, accepit ſimilitudinem eorum, quæ a leuibus retorquentur, ut globi: non autem etiam ſecundum cauſam retortionis a ſimilibus quoque: niſi quis hoc dixerit, ꝙ ſicut globum quis uiolenter emittens: una cum eo trudit aerem: qui uiolenter extruſus, & a globo expreſſus, & a muro excutitur, & retortus, una ſecum globum quoq; contrudit: ſic & in ijs quæ ſe illinc inuicem feriunt, reſilit aer, & motu ſonat. Eſt enim ſonus motus. poteſt motum non localem dicere, ſed operationem. Illud autem, Eius quod poteſt moueri, localem motum exponere oportet, ut ſit totum, ꝙ ſonus eſt operatio eius, quod poteſt ſecundum locum moueri, eo modo, quo, quæ reſiliunt a leuibus, ut globus a muro. Quod ſi etiam in eo, qui eſt ſecũdũ locũ, motu audiuerimus, ut iam expoſuimus, nihil abſurdi. Non enim ſimpliciter oẽm aeris motum ſonum dicemus, ſed eum, qui fit a leuibus.

Neque uero quodlibet, ut dictum eſt, ſonat, quod uerberat, & quod uerberatur, ut ſi quis acum acu pulſauerit.

Quoniam dixit duobus ſolidis ſe inuicẽ ferientibus opus eſſe ad hoc, ut fiat ſonus: ne quis exiſtimet, cuiuſmodicunq;

ſolida

ſolida & leuia corpora ſufficere ad faciendũ ſonum: hæc addidit, ꝙ non ſolum duo eſſe oportet leuia & ſolida, quæ ſonum faciãt, ſed & cõmoderatam magnitudinẽ ipſa habere oportet, talem figuram. Si enim ualde paruæ fuerint magnitudines, ut acus, minimum aerem intercipiunt, ut ne ſenſibs quidem ſit ſonus, Sed queadmodum in Phyſica dixit, ꝙ forma a definita magnitudine incipit, ubi aduerſus Democritũ contendebat, inſectilia corpuſcula refellens. Magnitudines enim, inquit, natura potentia qdem ſunt in infinitum, ut magnitudines, diuiſibiles. Fieri enim põt, ut, quantũ ad propriã naturam, datum cogitatione & intellectu ſecetur ter illud in aliud, idq; in infinitum: forma aũt aliquam habentes uel carnis, uel nerui, eorum nec potentia ad infinitum diuiſionem admittere poſſumus, ſed neceſſe eſt ultimas aliquas partes indiuiſibiles accipere, ut deinceps ab illo non amplius diuidatur in aliud tale, quale ipſum. Vt caro quidem diuidi põt in partes, quæ ſeruent formam carnis: & illę rurſus in alias, quæ eandem formam ſeruent, hoc aũt in infinitum fieri nõ poteſt, ſed in aliquam oĩno magnitudinem deſinit. quam ſi ſecueris, non amplius ſeruas carnis formam, pp multã paruitatem. Sicut enim dixi, formæ quemadmodum tali temperatura indigent, ut ſubſiſtant: ſic & tanta magnitudine. & ſicut non contingit hoiem uel equũ unius digiti fieri: ſed ut cõmoderatam magnitudinẽ eſſe oportet: ſic & aialis inſtrumentarias partes, & ſimilares, & oẽm, ut ſemel dicam, formam in definita aliqua magnitudine eſſe natura ſtatutũ eſt. Sicut ergo in ijs habet, ſic & in ſonis. Non ois magnitudo, ꝙ uerberat, & quæ uerberatur, ſonum facit, ut acus: ſed cõmoderatam magnitudinẽ eam habere oportet. Figura quoq; opus eſt. S. globus enim globum attigerit, nõ faciet ſonum. Oſtenſum eſt enim ꝙ globus globum ſm ſignum attingit. Quoniam ergo ſufficientem aerẽ non intercipit, ſonũ non faciet. Eorum autem, qui ſunt apud nos, artificialium globorum, quoniã fieri non poteſt, ut exacte tornetur ſuperficies, nigil mirum ſi globus globum feriens, breuem ſonum ediderit. Nam, cum nõ ſit apud nos exacte globus, neq; ſe exacte ſecundum ſignum attingunt.

Sed oportet, qđ uerberatur eſſe æquale, ut aer condenſatus reſiliat, & concutiatur.

Aequale dixit, pro eo quod eſt, latum. Pulchre aũt dixit, ꝙ uerberatur, latum eſſe oporteret: nõ oĩno autem & quod uerberat. Etſi. n. quod uerberat, non fuerit latum, ſed cylindricum, fit ſonus. Cauſa aũt eſt, ꝙ nõ ſolus aer ab ea, ꝗ uerberat, parte intercipitur, qui eſt fere indiuiſibilis, ſed & qui a reliquis cylindri partibus aer protruditur: qui ſi in tenue aliquod & acutum corpus aduerſum inciderit, diffunditur, & non ſonat. Si aũt in latum inciderit: non diffuſus, ſed interceptus a leuitate, & referiente duritie, torquetur: & ſic reſiliens ſonat. Concuti aũt eum dicit, non qui ſimplr a quolibet reſilit, ſed qui in cõcauis, & ſonoris intercipitur. Quemadmodum in nola accidit a calculo percuſſa, ea enim cõcuſſa, cõcutitur, &, qui in eius concauitatibus intercipitur, aer, & nũc in has, nunc in illas cõcauæ nolæ ſuperficiei ptes incidens, ſonum facit. certe ſi nolam retinuerimus, ceſſat & ſonus: eo ꝙ nola ceſſante moueri, ſimul ẽt aer moueri deſinit. Poteſt itaq;, ut dixi, ęquale & pro lato accipi. Cum. n. dixiſſet, ꝙ nõ quodcũq; uerberat, & uerberatur, ſonat: neq;. n. ſonat acus acum uerberãs: tanq̃ ut acubus opponeret, & ab eis diſtingueret, ſubiunxit. Sed oportet, ꝗd uerberať, eſſe æquale: nõ utiq; tanq̃ ſint acus inæquales per partes: ſed clarum eſt, ꝙ earum magnitudini, & figuræ æquale oppoſuit, ut ab eis diſtingueret. Poteſt aũt æq̃le, & de æquato, & nõ aſpero audire. & hoc clarũ eſt ex hoc, ꝗd ſubiungit, Vt aer cõdẽſatus reſiliat. Ab aſperis. n. & inæqualibus cõminuiť, et non denſus reſilit: ſed ab æqualibus, ꝙ ſit continuus & unus.

Sonantium autem differentiæ in eo, qui eſt ſm actum, ſono declarãtur. Sicut enim ſine luce non uidentur colores: ſic neq; ſine ſono, quod eſt acutum, & graue.

Sonantium dixit, pro eo quod eſt, ſonorũ. Nam ſm ſonorum differentias diuerſi quoq; ſoni ſiunt. Sonorũ ergo differentias eſſe dicit acutũ, & grauem. eas autem cognoſci dicit non in ijs, qui ſunt ſm potentiã, ſonis, ſed in ijs, qui ſunt ſm actum. Quæ. n. ſunt potentia, ꝓpemodum neq; ſunt. Sunt quodãmodo eorum, ꝗ non ſunt. Vnũquodq; enim ſm proprium actum & perfectionẽ iudicatur. Sicut. n. proprios, inquit, colores apꝓhendimus: non qñ potentia fuerit aer perſpicuus, ſed quando actu: hoc eſt, quãdo illuminatus fuerit: ſic neq; quando eſt potentia ſonorus, ſonorum differẽtiam ſentimus: ſed quando actu fuerit, hoc eſt, iam ſonum admiſerit. Soni enim a coloribus tantum differũt, ꝙ colores ſunt quidem alij a perſpicuo, & cum alij ſint, ipſum mouent: eorum enim ſolas operationes perſpicuum tranſuehit. Soni autem non ſunt alij ab eo, qui actu perſonat, aere, ſed in eo ſuã habent conſtitutionem.

Ea autem per tranſlationem dicunť a tangibilibus. Acutum enim ſenſum mouet exiguo tẽpore multum: graue autem multo parum.

Acutum & graue, & quædam ſunt ſonorum differẽtiæ: & per translationem, inquit, quæ eſt a tangibilibus, appellatæ ſunt. In magnitudinibus. n. quæ ſunt proprie tãgibiles, eſt acutum & graue: per quorum translationem dicunť, & quæ ſunt in ſonis. Acutum. n. dicitur in tactu, quod celeriter operatur: ut gladiolus acutus, ꝙ celeriter pungit. Obtuſum autem quod tarde operatur, & ueluti non pungens, ſed trudens, ut piſtillus. Quæcũq; enim ad pungendum apta facere uolumus, ea acutis angulis facimus. Quæcũq; aũt ad trudendum, obtuſis angulis. Sic & in ſonis acutũ quidem dicimus eum, qui ad ſenſum uelociter accedit, & ꝑmanet. Grauem autem, qui cum obtuſo habet proportionem, eum, qui ad ſenſum tarde accedit, & celeriter ceſſat: ſicut in una fidiũ poſtrema, quæ nete dicitur. cum. n. ipſa ſit alijs magis tenſa, dum pulſatur, propter tenſionem aerẽ uelociter feriens, acutiſſimum facit ſonum: & paruo quidem tempore hoc facit, diu autem ſeruat: ſicut arcus duri, & magis tenſi. Eorum. n. chorda a ſagittario tẽſa, deinde remiſſa, exiguo tpe propter tenſionem in proprium locum reuertitur. Quare ſagittam exiguo tempore truſam ꝑpter hoc ipſum in longe remotũ ſpaciũ mittit. Eſt enim maioris uirtutis exiguo tpe idem mouere, ꝗ; longiori. quod & in magis intenſis chordis cõtingit: in minus aũt intenſa uiceuerſa: quemadmodum ſuꝑma longo quidem tempore, qđ eſt aeris perſonatorium, mouet, exiguo aũt ſeruat. cauſa autem eſt, ꝙ ſubtiles qdem ſunt, & nõ multum hñtes occurrentem aerem, celerius eum mouent. Præterea cum ſunt tenſæ, & a multo aere nõ impeditæ, celerius properant ſuum proprium locum, & rectitudinẽ recipere, ex qua percuſſæ motæ ſunt, ꝙ a finibus & extremis contenderentur. Propterea ergo paruo tpe mouent id, qđ in aere uim habet perſonatiuam. Diu autem ſonum ſeruãt, ꝙ ualde extenſæ aerem uehementer feriunt. Vehementius autem percuſſus, repercutit & ipſe chordam, & rurſus ab ipſa repercutitur: idq; longiori fit tempore. Agitata autẽ chorda, ſonus neceſſario diutius extenditur. Craſſæ aũt chordę, & minus intenſæ, ut ſuꝑmæ, omnino contrariũ euenit. Multum enim habẽs occurrentem aerem, & neq; ſic intenſa, & breuius aerem mouet, & tardius reuertiť. Quare & tardius ſonant, neq; diu ſonum extendunt, ꝙ neq; aerem uehemẽter moueant, neq; ualde repercutiant, & ideo non diu agitãtur. Id autem ſi non fiat, celerius perit ſonus.

Et ſic uelox eſt, quod eſt acutum: illud uero, graue. ſed fit quidem illius ꝑpter celeritatem motus talis: huius autem propter tarditatem. Et uidetur proportionem habere cum eo, quod eſt circa tactum, acuto, & obtuſo. Acutum enim ueluti pungit. Obtuſum aũt ueluti trudit, eo qđ illud qdẽ moueat in paruo: hoc uero in multo. Quare cõtingat hoc quidẽ uelox eſſe, illud uero tardũ.

Poſtq̄ dixit, ꝙ ſonus acutus celeriter mouet ſenſum, & ſenſibi factus in longius tempus manet: grauis autem uice uerſa: ne quis exiſtimaret eundem acutum ſonum celeriter, uel tarde moueri: eſt enim aeris operatio incorporea: incorporeum autem non mouetur ſm locum: ſed acutus dicitur ſonus, acute moueri aerē, cuius eſt operatio: ſimiliter & tardus: uel hoc ergo ſignificat per hoc quod dicit, ſed fit quidē illius propter celeritatem motus talis: huius uero ꝓpter tarditatem, pro eo quod eſt, ꝓp celeritatem eius, quod mouet, corporis, in quo eſt, talis fit & motus ſenſus a ſono: uel ꝙ, quemadmodum in tangibilibus, per aciem io magnitudinibus fit uelox ab eis diuiſio, & eſt aliud quidem eſſe acutum: aliud autem ab eis uelociter corpus diuidi. Hoc enim illud conſequitur: & accidit acuto celeriter diuidere. Acutū enim erat, etiam nō operans. Similiter & in obtuſo. Sic & in uoce acuta aliud quidem eſt acutum: hoc autem contingit, ut auditum moueat celeriter. Similiter autem & tardum i graui. Illud autem, Quare contingit hoc quidē uelox eſſe: illud uero tardum, perinde eſt, ac ꝙ hæc ſm accidens habent uelox & tardum, & non ſunt eorum ſubſtantia. Accidit autē acuto quidem celeriter mouere, ut gladiolo: ꝙ ei ab exiguo corpore occurratur: obtuſo autem tarde, ut piſtillo, quod ei a multo corpore occurratur.

De ſono ergo hac ſit ratione definitum.

Dixit quid eſt ſonus. ſ. ꝙ motus eius, quod poteſt moueri eo modo, quo, quæ a leuibus reſiliunt, quādo repercuſſerint & quomodo fit, nempe ꝙ uerberante aliquo, & uerberato: Per quod. ſ. ꝙ ictus eſt aliquorum inter ſe ſolidorū in aere, uehementiore in iis aeris diuiſione, & cōfractione: ſed & qualia eſſe oporteat, quæ feriuntur: per quod auditur & quomodo ſonus.

Vox autem ſonus quidam eſt animati. Ex inanimatis enim nihil uocem edit: ſed per ſimilitudinē uocem emittere dicuntur, ut tibia, & lyra.

Poſtquam dixit de ſono, conſequenter & de uoce diſſerit. Vox enim ſpecies eſt ſoni. Dicit ergo uocem quādam eē ſonum. Non enim ois ſonus uox eſt, ſicut inanimatorū. neq; enim qui ex fluctibus, uel uentis fit, ſtrepitus, neq; qui ex alliſis fit lapidibus, fragor, uox, eſt: ſed animató aliqs ſonus uox eſt. Sed neq; quiuis animati ſonus uox eſt. neq; enim qui per comploſionem manuū, neq; qui fit per ſcreatū, uel tuſſim, uox eſt. Sunt enim hæc ſoni, & nō uoces, ſed uox eſt animati ſonus, qui per uocales fit partes. Sunt autē uocales partes, pulmo & oēs reſpiratiuę partes: & aſpera arteria: & fauces. Sed neq; ab iis quomodocūq; factus ſonus uox eſt. Tuſſis enim ab iis fit: nec uocem dicit emittere, qui tuſſit. Sed quādo cum imaginatiua ſignificatione hæc mouentur, tunc demum tactus ab iis ſonus uox dicitur. Quomodo autem per hęc inſtrumenta uox fit, & in quo differt uox a tuſſi, eo dicēte, progredientes ſciemus. Animati ergo quidam ſonus uox eſt. Etſi enim ꝗdam ex inanimatis uocem edere dicuntur, ꝑ translationem, & ſimilitudinem quandam dicuntur, ut quę uoci hominis ſimile quid habeant. Hæc enim tria circa hominis uocem conſiderantur: numerus: harmonia, & dictio. Verſatur aūt numerus circa tpīs prolationis longum, & breue. & ideo antiqui, ꝗ ex uocalibus maiori tempore proferuntur, longas nominauerunt. Quę aūt in minore, breues. Si. n. ſm ipſam naturam ꝓſpexerimus, uidebimus eas, quæ dicunt longæ, ut η & ω maiori tpe proferri: breues autē minore. Ex eorum autem ad ſeinuicem compoſitione numeroſum exiſtit. eſt hoc enim carminū. Harmonia aūt circa acuti, & grauis cōmoderationem uerſat. Dictio uero uerſatur circa ſyllabarum formationem & expſſionem, ex qua eorum, ꝗ dicuntur, intelligentia ſignificatur. Qm̄ ergo proprie hæc habet oox humana. eam aūt quodāmodo imitantur & inſtrumenta muſica: ꝓptea dicuntur & ipſa ſm proportionem & conuenientiā uocē edere. Non ſolū enim numerum, & harmoniam imitantur, ſed & dictiones. Sciūt certe & qualis ſi cantilena, ꝗ dicitur: & cum inſtrumentis cōcinunt. Imitant autem nō ſimplr̄ uocem hominis, ſed loquelam. Vt dixi. n. in dictionis compōne uerſatur, quæ fit per linguam. Quęſiuerit autem quiſpiam, in quo differt numerus a metro. Dicimus ergo numerū eſſe quid generalius: numeri aūt ſpēm eē metrum. Si quid enim eſt metrum, ideſt & numerus: nō ita autem & contra. Conſideratur enim numerus in iis, qui pulſant pedibus, & manibus. Quando. n. uelox, & tarda pedū eleuatio, & poſitio, inter ſe rōnem, & proportionem hn̄t, fit numerus. Et hinc ab horū tranſlatione talis ſyllabarum cōnexio, quæ ad metrorum gn̄ationem accipitur, pedes appellati ſunt. Secundum eandem conuenientiā & in manuū, & tibiarum, & aliorum eiuſmodi pulſatione numerus appellatus eſt, qui eſt cōmoderatio temporis, i quo fit motus. Nam & in tibiis numerus quoq; conſideratur. Tibiæ enim foraminum aliæ quidem longiori tēpore obturantur: aliæ uero breuiori. Et ſic reſonantiarum hanc quidem leniorem, illam uero aſperiorem emittunt. Et foraminum alia quidem ſunt maiora: alia uero minora. & hæc quidem ſunt lingulæ propinquiora: illa uero remotiora. & ꝗ ſunt anguſtiora, ſunt latioribus acutiora. in pueris itaq; & in mulieribus ſunt uoces acutiores: Quæ aūt latiora, tardiora. Similiter & ꝗ ſunt propius, ſunt remotioribus acutiora. quorū cōmoderatione fit harmonia, & melos: numerus aūt uelocis, & tardi. Quod in reliquis quoq; inſtrumentis numerus cōſideratur, omnibus apertum eſt. cōmoderata enim digitorum eleuatione, & poſitione perficitur. Qui ergo in aliis eſt numerus, ſm tarditatem, & celeritatem figuratur. Qui aūt in oratione, ꝗ eſt pronuncianda, ſm longum & breue: qui etiā metrum ſolus dicitur. Cum tardo aūt proportionem & conuenientiā habet lōgum: cū celeri uero breue. non ſolum aūt in poeticis ſcriptis conſideratur metrū, ſed & in oratoriis. Dicimus ergo lōgū eſſe mēbrum uel curtū & mutilum: & ex eo, ꝙ non ſunt cōmoderata mēbra, non eſt numeroſa oratio. Qui itaq; de forma orationis ſcripſerūt, tradiderūt, quot, & ꝗles pedes aſſumpti ad oratoriū mēbrum, hoc recte efficiant. Hęc quidē in digreſſione: ſed redeamus ad dictionis contextum.

Et quæcunq; alia ex inanimatis extēſionem habent, & concentum, et ſermonem.

Extenſionem dixit pro eo ꝗd eſt, numerum. Sicut. n. dixi, circa tpis extēſionem, ꝗ fit plus uel minus, & eorum cōmoderationem, cōſiderat numerus. Melos aūt dixit, pro eo ꝗd eſt, harmoniam, ꝗ circa acuti, & grauis cōmoderationē uerſatur: ſermonem aūt dictionum compoſitionem.

Videtur enim uox quoq; hæc habere.

Similis eſt, inquit, muſicorum iſtrumentorū ſonus uoci, quatenus eius hn̄t imitationem, ꝗ dicta ſunt. clarum eſt autem, ꝙ uocem maxime nunc dicit ſermonē. circa eam enim ſolam conſideratur dictio. In uocibus enim inarticulatis eſt melos quidem, & numerus: dictio autem non ita. nam etſi de Pica, uel Pſittaco dixeris, uel aliis eiuſmodi, non proprie eſt dictio: niſi ſecundum imitationem, & conuenientiam, ſicut & in inanimatis.

Multa autem animalia uocem non habent: ut & quæ ſanguine carent: & ex iis, quæ ſanguinem habent, piſces.

Quoniam dixit uocem eſſe aiati ſonum: non omne autē aiatum uocem habet: ſed ſunt ꝗdam quæ uoce carent: hoc ipſum definit. Non enim ſimplr̄ animata ſunt uoce prędita, ſed aialia. & nec oia animalia, ſed ea ſola, quæ habēt pulmonem, hoc eſt, quæcūq; reſpirant. Vocis enim materia eſt reſpiratus aer, ut ipſe in ꝓceſſu oſtendet. Neq; inſecta, ut muſcæ, apes, et ſimilia: nec quæ ſanguine carent, uocem edunt, ut uermes. Sed neq; oia ſanguinem habentia, ut quęcūq; ex aquatilibus nō ancipitem uitam agunt, ut piſces. neq; enim habēt pulmonem. & propterea uocem non emittūt. & ideo ἔλλοπες appellati ſunt, quaſi ὀπὶ ἐλλείποντες, hoc eſt uoce deſtituti. Sed neq; quæcūq; ancipitem uitam agunt, ea uocē emittunt: nam neq; quæ teſtaceam cutem hn̄t, ut cochleæ: neq; quæ molliores ſunt teſtæ, ut cācri, & mures aranei. Ex

iis autem

ſis autem, quæ ancipitem uitam agunt, uocē edunt & fluuiatilis equus, & crocodilus. Dicitur enim & hic breuē, & exiguam uocem edere. Dubitauerit, autem quiſpiam, quõ dicãtur inſecta uocē non edere. Quid eſt enim cicadis uocalius? Quin & muſcę inter uolandum non minimũ bõbum edũt. Dico ergo non eſſe uocem, eorum uocalem ſoni emiſſionē. neq; enim per uocalia hæc inſtrumenta fiunt. Eſt enim quędam pellicula circa ſuperficiem ſub pectore cicadarum, q̃ alis uerberantes, & interceptum aerem exprimẽtes, ſonum emittunt. Similiter & muſcæ aſperis alis percutientes ſonãt: ſtantea certe bombum emittere deſinunt.

Idq; non circa rõnem, ſiquidem aeris motus eſt ſonus. ſed qui dicunt uocem edere, ut in Acheloo piſces, branchiis ſonãt, uel aliquo alio eiuſmodi.

Poſtq̃ dixit piſces non habere uocē, huius ipſius cãm ſubiunxit: Si. n. inquit, ut oſtẽſum eſt aeris motus ſonus eſt: uox autem eſt ſonus quidam: in aere aũt non degunt piſces, ſed in aqua: merito uocem, non hñt, ut qui non aerem moueãt, ſed aquam. Et ex ĩjs, q̃ utrobiq; indiſcriminatim uiuunt, quęcunq; uocem hñt, non poſſunt uocē in aqua emittere. Neq; enim nos cum aquã ſubierimus, edere uocē poſſumus. Sed & qui dicuntur uocem edere in Acheloo, magni ſunt, quos quidam uocē emittere exiſtimãt, qñ circa aq̃ fuerint ſuperficiem. Dicit ergo nõ oportere exiſtimare eos uocē emittere. neq;. n. per uocalia mẽbra ſonũ faciunt, ſed ſm aliquē branchiarum motũ. Quãdo. n. ii circa aq̃ ſuperficiem natãt, cum magni ſint, & multum aquæ intercipiant, deinde branchias contrahant, aquam emittunt, & emiſſione turbant: eaq; turbata aliqd aeris intercipit, qui ictu aq̃ expreſſus ſonat et hoc modo uidentur illi uocem emittere, ut de muſcis, & cicadis diximus. Quare extra alal fit ſonus, & non per inſtrumenta uocalia. & in talibus ſilr euenit, ut in columbis, quæ uolãtes alis ſonant. Similis ergo eſt is ſonus plauſui, qui fit p manus. Quare ſi & ſcari uocem edere dicũtur, idem de ĩjs exiſtimãdum eſt. Illud autē, Vel aliquo alio eiuſmodi, adiecit, q contingit non ſolum branchiarũ contractione eos dicto mõ ſonare: ſed & ore aquam excipientes, & cum ſtrepitu extrudẽtes. Certe cum ſunt in profundo, non ſonãt. Fieri enim non põt, ut in aqua ſit ſonus. Propterea ergo, ut iam dixi, ſi in aq̃ manus ſimul percuſſerimus, nõ ſonant. Eſt. n. aqua quidem ſonorum tranſportatrix, ſed q̃ ſonum non emittit.

Vox aũt eſt aĩalis ſonus, & non q̃libet parte. Sed qm̃ quodcunq; ſonat, uerberãte aliquo, & aliqd, et in aliquo ſonat: id aũt eſt aer: ea ſola uocē merito ediderint, quæ aerem ſuſcipiunt.

Poſtq̃ diſcreuit ea, q̃ uocem edunt, ab ĩjs, quæ non edũt: & ex ĩjs ad uocis rõnem tradendam ingreſſus eſt: uult deinceps eius, q̃ eſt proprie, uocis rõnē tradere. Eam aũt ab alĩjs ſonis dupl̃r diſcernit, & ex mõ gñationis, & ex fine. Ex modo itaq; gñationis, q uox quidem fit expirato aere expreſſo contractione thoracis, ſm eam, quæ illi ineſt, ſonatiuam facultem, & in aſperam arteriã incidente, & in eum, qui in illa eſt interceptus, aerē: qui denſo ictu infractus, retortus, & uibratus, cohærẽtem aerem ad auditũ uſq; percutit. Eſt enim oris hiatus, qui eſt ad radicem uſq; linguæ, gula. Illinc autē duo uaſa feruntur: hoc quidem ad thoracē, quod aſpera arteria dicitur: alterum aũt ſecus tendinem uſq; ad uẽtriculum, quod dicitur œſophagus. Per œſophagum itaq; fit ciborũ aditus: per aſperam aũt, ſpiritus, qui fit ſm inſpirationem, & expirationem. Qui qdem dicto mõ expiratus facit ſonum, qui uox dicitur, qñ fit cum aliqua imaginatiõe ſignificatiua. Ex mõ igitur gñationis hac rõne differt uox ab alĩjs ſonis. Quicũq; enim ſoni nõ ſunt aĩalium, uel, quod magis eſt, animalium quidem ſunt: ſed non per p̃dicta uocalia inſtrumẽta fiunt, non ſunt uoces. Ex fine aũt, q uox fit p aliquem animalis impulſum ad aliquid ſignificandũ. itaq; & cum imaginatione. Quare & irrationalium ſoni, uoces. Cõpaſcẽtem inquit, ſuem perſequens ululat. Nam & canis, quãdo habet imaginationem alieni, latrat: qñ autem familiaris & domeſtici, blandiẽs mouet caudam. Et, ut ſemel dicã, cum talem, uel talem typum ſm imaginationē, ſuſceperint, diuerſas uoces edunt. Sunt itaq; uoces ſignificatiuæ aĩæ affectuum. Nã cum cibum appetunt, quadã uoce utuntur: & aliã edunt uocem, cum triſtitia afficiuntur: aliã, cum lætantur. Tuſſis aũt quæ fit per exitum ſpiritus per aſperam arteriã, nõ eſt uox. Differt enim & mõ generationis, & fine. Modo qdem gñationis, q in uoce, qui extruditur ſpiritus, ſenſim & ſm nãm egrediens, percutit ordinate eum, qui eſt in aſpera arteria, & ipſam arteriã. & ille paulatim truſus, & a percutiente, & ab aſpera arteria, ſonat numeroſe: fit enim uolente aĩali. In tuſſientibus aũt ſpiritus, ut qui præter nãm mouet, aceruatim & inordinate e thorace egreditur, & ſeipſum quoq; ferit, & id q̃d eſt in aſpera arteria. Cum enim humidum præter nãz in thorace p̃tractũ fuerit, id nã uult p ſpiritũ extrudere. Deinde cum non ualet ſpiritus id extrudere, ipſe ab eo repercutitur, & ſæpe enixus interrũpitur. Vnde fit etiã corporis concuſſio. Ipſum aũt interrumpi & concuti ſignum eſt, q non ualet ſpiritus extrudere adiacentia. Et qñ laborat aliquis inflãmatione: ſpiritus, qui eſt circa thoracem in anguſtias redactus, difficultatis anhelitus, & inordinati per tuſſim motus cã eſt. Hac itaq; rõne differt tuſſis a uoce, & fine, q non fit cum imaginatione. non enim alicuius ſignificandi gratia, ſed fit coacte. niſi ſm aliquã conuentionem fiat, ut ſi excreauero, uel tuſſiuero, hoc ſignificabo. tunc enim & ea uoces q̃dam ſunt. Sic ergo, ut paucis complectar, licet dicere uocē eſſe aĩalis ſonum, per uocales partes cum imaginatione factum, imaginatione. ſ. al cuius rei ſignificandæ gratia. Quare & in thorace inſpiratum aerem paulatim mouemus, prout elegerimus cum celeritate, uel tarditate loqui. Hæc itaq; ſunt uocis inſtrumẽta. Sermonis autem lingua, palatum, dẽtes. Taliter enim, & taliter uocē edentē ſpiritum per quãdã eiuſmodi circũactionem lingua figurans, ſic dictiones facit. Quare quibuſcũq; lingua ſupra modum uel relaxata, uel alligata eſt, ij non loqui, uel nõ articulate loqui poſſunt: cum lingua non amplius poſſit ſm rationem motus facere, per quos uox figuratur. Sicut. n. in tibĳs, & in inſtrumentis muſicis, qui per utres, uel corpus in tibias efflatur, ſpiritũ, & taliter, uel taliter ſonat, figurantes digiti, in dictiones adaptant: ſic & lingua eum, qui ex thorace efflatur, & ad arteriam ſonat, in dictiones figurat. Vnde & irrationalia aĩalia, qm̃ animam rõnalem non habent, remiſſam linguam, & labra diducta hñt. neq; enim ea opus habebant ad linguæ miniſterium. Vnde & ex uolucribus, quæcũq; linguæ & genarum compoſitionem & ſpeciem hñt hominibus perſimilem, nec ualde hiantē, poſſunt imitari ſermonē, cuiuſmodi ſunt picæ, & pſitaci, & ſimilia. Sed qm̃ quodcũq; ſonat, uerberãte aliquo, & aliquid, & in aliquo ſonat: aliquo qdem, quod percutit: aliquid uero, q̃d percutitur: in quo aũt ipſe declarauit dicens. Id eſt aũt aer. Si ãt ſic fit ſonus, merito q̃cunq; pulmonem non hñt, &, quæ in aquis degunt, uocē non habent.

Materia enim, eo quod reſpirat, utitur natura ad duo opera: quẽadmodum lingua ad guſtum, & ad ſermonem. Quorum guſtus quidem eſt neceſſarium, unde & pluribus ineſt: Sermo autem, & interpretatio, ut bene ſit. ſic & ſpiritu, & ad calorem, qui eſt intus, ut neceſſarium: cauſa autem in alĳs dicet: & ad uocem, ut ſit, quod bene eſt. Reſpirationi autem inſtrumentum guttur. cuius autem gratia hæc quoq; pars eſt, pulmo.

Qm̃ dixit ea aĩalia uoce uti, q̃ reſpirant: eſt aũt reſpirationem p̃cedẽs alius quidam uſus in ĩjs, q̃ reſpirant: q̃uo ad uocem quoq; reſpiratio cõfert, per hæc addidit. Sicut. n. inquit linguam fecit nã ad duo opera: quorũ alterũ qdem ad hoc, ut ſint confert ĩjs, q̃ hñt, guſtus: alterum aũt ad hoc, ut bene ſint, ſermo: Sic & reſpirationi a duo fecit opera, quorũ unum quidem ad hoc, ut ſit: alterũ uero, ut bene ſit. Compẽdiũ. n. ſibi uendicat nã. & ideo ĩjſdem in pluribus utitur. Natura ergo lingua utitur, & ad ſuccorũ uſum, et ad ſermonē. Quorũ

alterum quidem ad hoc, ut ſint, cōduci: nā ſine alimento uiui nō poteſt. Sermo aūt ad hoc, ut bene ſit. Hinc. n. fit aīal, quod ſocietate delectaī, & cum alījs cōicat, hō: & per eum docti, & ſcia prædıti a p̄ceptorib⁹ reddimur. Propterea guſtus idem eſt in oībus aīalibus: ſermo autē non in oībus: ſed neq; oīno uox: ſed in perfectioribus. Sicut ergo in lingua habet, ita & in reſpiratione. Nam & ad interni caloris refrigerationem confert, quod ē nāq; opus neceſſariū. Nam ad hoc, ut ſint, reſpirantibus cōfert, ut in libris dictum eſt de partibus aīalium, & in tractatu de reſpiratione, & expiratiōe. ad quæ etiam differt, ut qui ſit in illis dicturus. Opus enim, inqt, hēt & pulmo reſpiratione, ut qui ſit ſm naturam calidior in pedeſtribus aīalibus, eo ꝙ ſit cordi ſuppoſitus: & multo prius cor. ab eo. n. in pulmone quoq; calidū nimis abundat. Propterea ergo dixit primū refrigeratione opus hēre eum, qui eſt circa cor, locum. refrigeraī enim ipm per pulmonem reſpiratum aerem recipientē, & ꝓpria refrigeratione illud quoq; refrigerantē. Hic eſt ergo neceſſarius reſpirationis uſus, q ad hoc, ut ſint, aīalibus confert. Confert aūt & ad ſermonem, q nobis ineſt ad hoc, ut bene ſimus. ſiquidē & uox ad ſermonem. Vox. n. eſt mā ſermonis. Vocis autem mā ē expiratus aer. Eſt autem cā effectiua nā. Inſtrumētaria uero aſpera arteria. Eſt. n. ueluti tibia. certe iuuenes qdem ſunt uocaliores: ut qui eam lenem habeāt: ſunt autem ſenes minus uocales: ut qui eam habeant aſperam. Finalis aūt, ſignificatio. Aīalis enim uocis finis eſt, ut per eam aīæ motus & habitus ſignificet. Sermonis autem mā quidem, ut dictum eſt, uox eſt. effectiua autem cā, rōnalis aīa. inſtrumētaria uero, lingua, & palatum, & dentes: Finalis uero, mentis cōceptuū ſignificatio. Vocis aūt inſtrumentū eſt guttur, q̄d Græce φάρυγξ. φάρυγξ autem fœminino gn̄e quandoq; dicī, & ſignificat fauces. eę autem ſunt uaſtus ille hiatus, qui eſt poſt linguæ radicē: quādo uero maſculino, ſigñat laryngem, ſeu guttur, ſicut et hic. Eſt aūt larynx ſeu guttur aſperę arteriæ extremum: q̄d a tribus chartilaginibus cōſtituitur: ab ea quæ dr̄ arytænoides: a clypeiformi: & ab ea, q̄ eſt innominata. Quæ qdem extenſę & contractæ ab iīs, qui illic ſunt, muſculis uocē cōponunt. A tali enim horum cōtractione, & extēſione, uel magis, uel minus formatur uox ſm acutum, & graue: & ſi qua alia forma circa eam cōſideratur: ſicut a lingua, & palato, & dentibus formatur ſermo. Vocis ergo inſtrumētum, ut paucis totum abſoluam, eſſe dicit aſperam arteriam. Huius. n. principium eſt pharynx, ſeu larynx, ſeu guttur, ut ipſe dixit. Cuius aūt gratia hæc quoq; pars eſt, pulmo. Propter pulmonē. n. ait factā eſſe aſperam arteriā, q̄ pharyngem appellauit: ut ꝑ eam ingrediens ſpiritus eum refrigeret. Quæcūq; enim hn̄t pulmonē, ea hn̄t quoq; aſperam arteriā. Quæcūq; ergo hn̄t pulmonē, aſpera arteria refrigeratur eorum, q̄d eſt intus, calidum ingrediente aere. Piſces aūt per branchias refrigerāt calidum, q̄d eſt intus, eas cōtrahentes, et aquā admittentes. Quare pulmone nō indigent, & alioqui aquatilia non ualde opus hn̄t, ut exterius ingrediatur frigidum, ut refrigerentur. Nam cum ea aqua circūſtet, ipſo tactu refrigerationē facit. Si autem & eo, qui eſt in ꝓfundo, frigidi aditu opus habeāt, per branchias hoc faciunt contractas, & extenſas.

Hac enim parte plurimum habent calidi pedeſtria animalia. reſpiratione autē opus habet, & qui eſt circa cor, locus primus.

Pedeſtria, inquit, aīalia, q̄ pulmones hn̄t, ſuperant aquatilia in ea, q̄ eſt in pulmone, caliditate. Nam cū pulmonē non habeant, neq; eam, q̄ in eo eſt, caliditatē habebunt. Pulmonem. n. non hn̄t: qm̄, neq; cor. Quæ enim cor hn̄t, pulmonē quoq; hn̄t. Non oportet autē exiſtimare eum hoc dicere ꝙ ſunt calidiora pedeſtria aquatilibus: ſed hac parte calidiora: qm̄, ut dixi, nō hn̄t illa pulmonē. Sunt. n. q̄dam aquatilia pedeſtribus nā calidiora. cōcoquunt certe piſces quidā arenā, & limoſa oīa: quæ pedeſtria non concoquunt.

Quare neceſſe eſt, eo intro reſpirante, ingredi aerem.

Inſpirationis & expirationis cōe genus reſpiratio. Hic itaq; reſpirāt, dixit, pro eo, q̄d eſt, inſpirante aīali, neceſſe eſt ingredi aerē in eum, qui eſt circa cor, primū locum. Is enim eſt primus, qui in frigidatione indiget. Fons. n. innati calidi eſt cor. Qm̄ autem ei eſt ſuperpoſitus pulmo, & ex eo multum calidi recipit: ipſe quoq; infrigidatione indiget. Primo ergo cor refrigeratione indiget: ꝓpter ipſum autem & pulmo Per inſpirationem ergo refrigeratur: per expirationem autem fuliginoſa excrementa excernuntur.

Quare ictus reſpirati aeris ab ea, q̄ eſt in illis partibus, aīa ad eam, q̄ dicitur arteriam, uox eſt. Non enim omnis animalis ſonus uox eſt, ſicut dixit. eſt enim lingua ſonare, ut qui tuſſiunt. Sed oportet & animatum eſſe, quod uerberat, cum imaginatione aliqua.

Hic uocem definit a mō gn̄ationis. Primum. n. uox ē, inquit, ictus expirati aeris ad aſperā arteriā, ab ea, q̄ eſt in ſpiritu, & in thorace, animali facultate. Addet autem etiam deinceps definitioni id, cuius cauſa, dicens: ꝙ uerberans eſt animatum, ut hoc cum aliqua imaginatione faciat. Quare talis quoq; eſt ſonus ſignificatiuus, dico autem uox.

Significatiuus enim quidam ſonus eſt uox, & non reſpirati aeris, ut tuſſis: ſed illo uerberat eum, qui eſt in arteria, ad ipſam.

Duobus modis, ut iā dixi, ſeparat tuſſim a uoce, & a fine, ꝙ non ſignificatiua, ſed coacta ſm aliquē fit affectum, et ꝙ nō in oībus ſiſem habet uoci gn̄ationem. In uoce enim qui ex thorace exprimitur ſpiritus, paulatim incidēs in ſpiritum in aſpera arteria interceptum, percutit ad ipſam arteriā ipm cōprimens: & ſic ea ꝑcuſſa ab illo, qui eſt in ipſa ſpiritu, fit ſonus, qui eſt in uoce. Fit aūt articulatus, quando ex arteriæ concauitate truſum aerem circa fauces lingua taliter, uel taliter figurauerit. In tuſſi autem extruditur quidem ex thorace, ſed aceruatim: & non ſolum percutit eum, qui eſt in aſpera arteria, aerem, ſed & ab eo percutitur: & alia fiunt, ut iam prædixi.

Signum autem, quod non poſſit edere uocem reſpirans, neque expirans, ſed detinens. cum enim mouet retinens.

Reſpirantem inquit, pro eo, quod ē, Inſpirātem. Generali enim noīe pro ſpeciali uſus eſt. Quid ergo, inquit, ꝙ expiratus aer facit uocem? Signum aūt, ꝙ nō poſſit uocē edens inſpirare, ꝙ egreditur ſpiritus, & ſi alīj ingredienti obuius fuerit, interrūpitur. Non ſolū aūt, īquit, fieri non pōt, ut inſpiret, qui uocem edit, ſed neq; ut expiret. Atqui hoc ipſum expirātium fit uox. Et hanc dicit gn̄onem uocis expiratum aerem. Fortaſſe ergo illud dicit, ꝙ aceruatim expirantes nō poſſumus uocē edere. Denſa. n. expiratione conſumitur ſpiritus. & non prius uocē edere poſſumus, q̄ aliud inſpirauerimus: quod expiratum ſubſeruiet ad uocis gn̄ationē. Tragœdos itaq; admiramur, qui carmina ſine interruptione cum uehementia extendunt, ꝙ diu eis ſufficit ſpiritus. Quod autē ſic habet hi ipſi declarant, qn̄ ſunt cātaturi, multo prius ſpiritus inſpirantes, & ſic uocem emittere incipientes, ut eis ſufficiat circa expirationē. Quare neq; ſine reſpiratiōe diu loqui poſſumus, eo ꝙ ꝯſumaī ſpiritus, qui eſt in thorace. Opus ergo habemus prius alium inſpirare ad ſubminiſtrationē uocis. Fieri aūt non pōt, ut ſimul inſpiremus, & loquamur. Nam neq; fieri poteſt, ut ſimul inſpiremus, & expiremus. Ei enim contraria mouet, q retinet. Qui. n. eſt uocē editurus, retinēs eum, qui eſt in thorace, ſpiritum, mouet eum, qui eſt in arteria. Conuenientiā aūt & ꝓportionē habet, qui in aſpera arteria intercipitur ſpiritus, cum eo aere, qui eſt inædificatus in auribus: niſi, quod is quidem, qui eſt in auribus, eſt immobilis, & ſemper idem: Qui eſt autem in aſpera arteria, eſt aliquando alius.

Clarum eſt enim, cur & piſces ſint muti: nō enī habent laryngem, ſeu guttur: quia aerem non ſu-

ſcipiunt, neque reſpirant. Sed & qui dicunt piſces uocem emittere, errãt. Sed propter quam cauſam, eſt alius tractatus.

Ex prædictis clara eſt cã propter q̃ piſces ſunt muti: qa uox ex expirato fit ſpiritu, in aſperam arteriã incũbente: qm̃ nec pulmonem hñt, cuius grã hæc pars eſt, merito ſunt muti. Et quicunq; inquit, eos uocẽ edere exiſtimant, ꝙ in Acheloo ſonent piſces, ij falluñt. ſonum uocẽ eſſe putantes. ſunt autem q̃dam, qui dicũt piſces quoq; reſpirare: & ppea non nulli conãtur oñdere, ꝙ eſt aer in mari. eſt aũt hoc falſum. Si.n. aerem reſpirarẽt piſces, cũ ſunt in aqua: cur non piſces quoq; in aere uiuũt? ſicut nec nos in aqua. neq;.n branchiæ ſufficiunt ad attrahendũ intro aerem. Vnde cum breui tpe ſuffecerint, pereunt. Propterea ergo quia nec inſpirare, nec reſpirare poſſunt, merito uocẽ non edunt. Et alioqui, qõo fieri poteſt, ut aer ſit in aqua? neq; enim aeri nãinſitum eſt, ut in aqua ſubſidat. Declarant autẽ inflati utres, & amphoræ inanes, q̃ ſupernatant, & bullæ, q̃ fiunt, ubi parua aeris particula intercepta eſt. Propter q̃ autem cãm, eſt alius tractatus. Vel dicit cãm propter q̃ falluntur, & adducunt, ut uocem edere exiſtimentuel potius ꝓpter q̃ cãm non reſpirãt. Huius autem cãm quoq; dixit in libris de ptibus aialium. neq; enim ſufficit eis, q̃ fit ex aere, refrigeratio: & ideo nõ habent reſpiratiuas aeris partes. neq; enim hñt circũſtantem aerem: ſed aqua eis hunc uſum p̃bet, quæ iuxta rõnem reſpirati aeris ab eis per branchias attrahitur, & rurſus expellit. Neq; quæ ſanguine carent refrigeratione indigẽt, eo ꝙ in eis non ſit tantum calidi. Inſecta aũt, ut iam diximus, per ſciſſuras, ſi quid opus ſit, refrigerantur. & ea quidem, uel omnia, uel magna ex parte, ſanguine carent.

De odore autem, & odorabili, prædictis minus definitu facile eſt. Neq; enim clarum eſt, cuiuſmodi q̃d ſit odor, ita ut ſonus, uel lux, uel color. Cauſa autem eſt, ꝙ hunc ſenſum nòn habemus exactũ, ſed multis aĩalibus deteriorẽ. Homo.n. male odoratur: et ex odorabilibus nihil ſentit p̃ter id, q̃d eſt iucundum, & q̃d moleſtum: cum non ſit exactum ſenſorium. Rationi autem conſentaneum eſt, & quæ duris ſunt oculis, ſic colores ſentire, nec eis eẽ apertas colorum differentias, præter quam eo, quod eſt terribile, & eo, quod eſt tutum, & metum non afferens. Sic autem odores quoq; genus hominum.

De odoratu & odorabilibus doctrinam mediã collocauit tertiam q̃dem a uiſu & auditu: priorem aũt guſtu, & tactu: idq;, qm̃ mediam ſortitus eſt aliorum nãm, & ſm operationes, & ſecundum ſubta. ſecundum operationes q̃dem, ꝙ uiſus, q̃ ſunt lõgiſſime, app̃hendit: auditus autem & ipſe quidem, q̃ longe ſunt: ſed minus uiſu. Neq; enim ex eodem ſpatio, ex quo uidemus, ab eodem quoq; ſonos audimus. Sic itaq; in Meteoris dicebatur, ꝙ ppea tonitru poſterius audimus: fulgur autem prius uidemus: ꝙ citius uidere, q̃ audire poſſumus. Spiritu enim nubes irrumpente fit tonitru: ex irruptione aũt ſpiritus accẽditur: ſicut in lapidibus, qui alliſione, & confractione ignem accẽdunt. Cum ergo primam tonitru generationem habeat, primũ fulgur uidemus: ꝙ uiſus ſit acutior, & q̃ ſunt remotiora magis app̃hendat, q̃ auditus & ꝓpterea facto tonitru ſtatim fulgur quoq; audimus. magis enim opus habet auditus, ut propinquius aer a ſono afficiatur, ut ſic eum apprehendat. Et in remigatione, ſi quis lõge fuerit, ſublatũ prius remum uidebit: deinde ſonũ ſentiet. Guſtus aũt & tactus poſt eos, ipſa ſenſil a attingentes app̃hendunt. Odoratus itaq;, neq; q̃ ſunt eminus, app̃hendit, ut uiſus, & auditus: neq; opus habet tam ꝓpinquum hr̃e ſenſile, ut guſtus, & tactus. Ad utrũq; ergo eorũ eſt medius. Sic ergo ſecundũ operationes medius eſt odoratus. Secundum ſubiecta uero, ꝙ uiſus quidem circa colores uerſatur, & lucem, q̃ ſunt ignea, eſt autem ignis ſubtiliſſimus, ut in corporibus incorporeus. Auditus autẽ circa ſonos, qui ſunt aerea, qui eſt igne q̃dem craſſior, reliqs uero ſubtilior. inane itaq; quidam exiſtimat eſſe aerem. Guſtus autẽ circa ſuccos, qui ſunt aquæ: ſuccis enim uehiculum eſt humidum. Tactus uero circa ſolida, & terreſtria. Inter hæc autem quatuor olfactus eſt medius, qui circa uapores uerſat̃, & medij cuiuſdã generis corpus. Qui quidem ſunt medij uel inter terram & ignem, ut ſicca exhalatio: uel inter aerem & aquã, ut humida. Sic aũt & Plato, ſecũdum dictum elmtorum ordinẽ, ſenſus uniuſcuiuſq; ſecernit & definit. Iure ergo cum mediũ locum odoratus habeat, mediam quoq; de eo fecit doctrinã. Dicit ergo, ꝙ odoratus ratio eſt reliquis ſenſibus minus definitu facilis. & ideo odorabilium quoq; ratio nõ eſt aperta. Huius autem obſcuritatis, & icertitudinis cauſam eſſe dicit ꝙ hunc ſenſum non habeamus exactum, ſed multa animalibus deteriorẽ. Sicut enim tactu reliqua oĩa ſuperamus: ſic in hoc inferiores ſumus. Declarant aũt & ueſtigãtes canes, & q̃dam uolucres, quæ a longo interuallo olfaciunt.

Velut, inquit, Lacenę gradũ ſagacis canis. & rurſum.
Non pernix pedibus ſurſum lepus aufugit illum.

Propterea ergo dico, quod obſcurum, & pro aliorum ſenſuum ratione exiguum habeamus odoratum. In alijs quidẽ ſenſibus, ſolum, quod ſenſilium genus unicuique ſit ſenſui ſubiectum, cognoſcimus. ſed & quæ ſunt ſpecies ſub genere. Scimus enim colorem eſſe genus uiſibilium, & huius generis ſpecies exacte diſcernimus: ut album, nigrum, rubrũ, fuſcum, & alia. Similiter & in auditu, genus quidem ſoni: ſpecies uero, acutus: grauis. Similiter in guſtabilibus genus quidem, ſucci: ſpecies autem dulce, & amarum: & reliqua. Et in tangibilibus quidem genus nõ eſt apertum: neq; enim habemus uno nomine appellatum. Quamobrem & de eo dubitat an ſit unus ſenſus, an multi, quia fieri non poteſt ut tangibilia uno genere comprehendamus: cum ſint multæ ſecundum ſpecies oppoſitiones: eorum quidem certe ſpecies ſunt ualde manifeſtæ: calidum: frigidum: ſiccum: humidum: graue: leue: durum: molle: & reliqua. In odoratu uero nõ ſolum quod ſit odorabilium genus ignoramus: ſed neq; quæ ſit ſecundum ſpeciem ipſorum differentia, cognoſcimus. Vnde neq; ea nominare poſſumus. Quãdo enim odorabilia dicimus, ea denominatiue a ſenſu nominamus: ſicut & colores, uiſibilia: & ſuccos, guſtabilia: & ſonos, audibilia. Ea enim nomina non ſunt naturæ ſenſilium, ſed eorum ad ſenſus habitudinis. Coloribus enim per ſe ineſt, ut ſint colores. Etſi enim nõ ſit uiſus, qui eos app̃hendat, ſunt nihilominus colores. Vt ſint autem uiſibilia, eis ineſt in habitudine, quæ eſt ad uiſus. Sic & quando dicimus odorabilia, & tangibilia, nomina dicimus habitudinia eorum, quam habent ad ſenſus: eorum quidem naturæ ſignificatiuum nomẽ nullum habemus, ſicut in uiſibilibus, colorẽ & in guſtabilibus ſuccos, & audibilibus, ſonos. Sed in tangibilibus quidem, etſi cõmune non nominatum eſt, unaquæq; certe ſpecies diſcernitur, ut frigidum: calidum: molle: durum: & reliqua. in odorabilibus uero, neq; cõmunis eorum natura, quænam ſit, nobis cognita eſt, neq; unaquæque ſpecies. Diſcernere enim odorabilia ſecundum ſpeciem non poſſumus: ſolo autem iucundo, & moleſto diſcernimus, neſcientes quænam odorabilis proprietas nos uoluptate afficit, uel moleſtia, ſicut in coloribus ſcimus: Quod hic quidẽ color, uerbi gratia, ualde albus moleſtus ſuit, niger autem nõ eſt ſenſui moleſtus: & quod dulcis quidem ſuccus delectat: amarus autem moleſtia afficit. Similiter & in ſonis, & alijs. Bene olens enim & male olens non ſunt nomina naturæ, quæ ex eis ſenſui ineſt. Sicut & in uiſibilibus dicimus formoſum, & deforme: & in audibilibus, bene ſonans, & male ſonans. Quod autem odorabilium ſpecies diſcernere nequeat, cauſa eſt, quod exilem, & exiguum habeat hunc ſenſum. Quoniam ergo imbecillum hunc ſenſum habemus, ſi cum alijs animalibus conferamur: propterea & eius ratio eſt definitu difficilis. Sic ergo, inquit, habemus nos

olfactum, ut & quæ duris ſunt oculis aīalia, uiſum: ut cācri, piſces. Propterea ergo nec tegumenta eis fecit nā, ut in alijs aīalibus ſupercilia, ꝙ non facile lædi poſſint ꝑꝑ duritiem. Sicut ergo nos odorabilia exacte non apphēdimus, ꝙ eum ſenſum exactum nō habeamus: ſed ea ſolo iucūdo, & moleſto diſcernimus: ſic rōni cōſentaneum eſt ea quoq;, q̄ duris ſunt oculis, colores apphendere: nō ſic aūt, ut album uel nigrum: cum reliqua aīalia norint, & albi colorem, & ꝙ delectat uel moleſtia afficit. Quod reliqua enim aīalia inſiſtant & colorum, & aliorū ſenſilium drīæ, ex operatione clarū ē. Sicut. n. dominum norunt, tali figuræ inſiſtentia, ꝙ adunco forte eſt naſo, uel ſimo, uel quid aliud eiuſmodi, ita norūt et ꝙ eſt albus, uerbi gratia, uel æthiops. & panē diſcernūt, uel fœnum, non ſolū odoratu, ſed & tali colore. Vnde & ad id quod eſt eiuſdē coloris, errauerint. Sic itaq; reliqua aīalia. Sed q̄ ſunt duris oculis, rōni conſentaneum eſt, inqͭ, non eādem colorum drīam apphendere: iucundo aūt, & moleſto, ea ſolum diſcernere. Vt ergo, q̄ duris ſunt oculis, uiſu; hn̄t: ſic & nos odoratum, ꝙ odorabilium ſubæ non inſiſtentes, ea ne nominare quidem poſſumus: ſed per circūlocutionē odores appellamus, croci odorē dicentes, uel acrē, uel amarum, uel q̄dam alia ex guſtabilibus. Quæ eſt aūt conuenientia, & cur ſic appellamus, in dictionis cōtextu conſiderabimus. De odoratu aūt, & odorabili: Grece eſt ὀσμὴ, quod & odorem, & odoratū ſignificat. Vel ergo idem ὀσμὴν. i. odorem, & odorabile dicit, q̄d eſt uelut odorabiliū genus: ſicut audibilium ſonans. Genus aūt non ꝓpne, ſed ſimplr nomē cōe, denominatiue ab odoratu deductum: ſicut a uiſu uiſibile, & auditu audibile. Vel ὀσμὴν. i. odoratum, ſiue ipſam olfactus operationem, odorabile aūt id, quod eſt ſenſu apprehenſibile, ut uaporem: uel, ut ſemel dicā, talem affectum, q eſt odoratu apphēſibili. Non. n. clarum eſt, qui eſt odor, ita ut ſonus, uel lux, uel color. Ecce odorem ſono, & luci, & colori aſſimilauit, ut generalioribus. Rationi aūt conſentaneū ſic. Qm̄ incertum eſt, an ſic uident, q̄ ſunt duris oculis, pulchre dixit. Rationi cōſentaneum. eſt. n. uer: ſiſe, cum dura ſit pellis, colorꝫ operationes nō exacte ad ſenſum trāſportari. Illud autē, Præterq̄ eo, q̄d eſt terribile, & eo q̄d eſt tutū & metum nō afferens, pro eo q̄d eſt, iucūdo, & moleſto.

Videtur enim habere quandam proportionem & conuenientiam cum guſtu: & ſuccorum ſpecies cum odoribus. ſed exactiorem guſtum habemus, ꝙ is ſit tactus quidam: eum autē ſenſum habet homo exactiſſimum. In alijs enim ab animalibus longo interuallo ſuperatur: ſm̄ tactum autem eſt reliquis inſigniter exactior. Quare & eſt prudentiſſimum oium aīalium. Signum autem eſt, ꝙ et in hominum gn̄e, iuxta hoc ſenſorium, ſunt ingenioſi, uel non: ſed ſm̄ nullum aliud. Qui enim ſunt dura carne, ſunt hebetioris ingenij: Qui molles autē carnes habent, ij ſunt ingenioſi.

Conueniētiam inquit, & ꝓportionem quādam hꝫ odoratus cum guſtu: q; per tranſlationē ſm̄ quādam conuenientiam ſuccorū nominibus odorabilia uocamus, dulcē odorē dicentes, & acrem, & alios. Sed etſi q̄dam eſt conuenientia in odoratu, & guſtu: odoratum tn̄ exiguū et exilē habemus: exactiſſimum aūt guſtum. Deinde & cām intulit, ꝙ guſtū exactum habeamus: eo ꝙ, inquit, tactus qdam eſt guſtus: tactum āt exactiſſimum habemus nos hoīes. In alijs enim ſenſibus a multis aīalibus ſuperamur: i hoc autem oībus ſumus ſuperiores. Quare, inquit, oīum eſt aīalium homo prudentiſſimus. Nam cum molles carnes habeat, ex quo ſentiēdi quoq; uirtute eſt magis ꝑditus ſm̄ tactum: excremēta celerius exudantur &, differuntur: nec uis eius imaginatiua, & rōcinatiua perturbatur. Sciendum autē, ꝙ ut materialem cām cauſificat carnem. non eſt. n. prudentiæ effectiua, niſi ut concauſa. per colligamentū enim diſponūtur aīales motus corporis tēperaturis, non qui a tēperatura qdem generētur, ſed non ſine tali tēperatura, taliter, uel taliter operētur. Si autem q̄dam alia fuerint, q̄ molliorem hoīe carnem habeant ut uermes, alijs u; carent. Neq; enim perfectam hn̄t imaginatiuam facultatē. Nunc autem de perfectis aīalibus agitur. Fortaſſe aūt oē uermium qdem caro eſt, ut neq; muſcarum. Quod aūt, eo ꝙ molliorem carnem habeat, hō eſt prudentior, ea hoc cōfirmat: ꝙ & in ipſis hominibus, q mollibus ſunt carnibus, ſint prudētiores, & īgenioſiores. & ideo ſtultos, & qui ingenio carent, craſſipelles, & craſſos nominamus. Clarum eſt, ꝙ alijs ijſdem ſeruatis, ut, eadem educatione, & eodem ſexu, ne uirum cum muliere cōparaueris, ſi utriq; ſint eiuſdem ſexu, & nāq;, qui mollibus ſunt carnibus, ſunt ingenioſiores. eo ꝙ, ut dixi, excrementis & ſuperfluitatibus celerius diſperſis, & reſolutis, purior ſit ſanguis, in quo eſt imaginatiua facultas. Diximus aūt, ſi alia ſint eadē, quia contingit nōnullos ex pluribus exercitijs, & circa illiberales artes operatiōibus duriorē carnem hr̄e ijs, qui umbratilem uitam agunt, & in ocio uerſantur. rō autem q̄rit eam, q̄ eſt ex natura, cōſtitutionem. Oportet ergo alia oīa eadem eſſe, & tunc eius, quod dicit, ueritatē q̄rere. Secundū aliud autē nullum, pro eo q̄d eſt, ſm̄ nullum aliud ſenſorium peius ſe habens, uel melius, eſſe ingenioſos, uel non, ſed ſm̄ ſolum tactum. Si quis autem, cum ipſe dixerit eſſe tactū alijs exactiorem, dubitet q̄uo a uiſu inceperit, cum ab apertioribus incipere oporteat. Dicimus ergo, ꝙ etſi tactū habemus exactiorem, eſt tn̄ alijs ſecūdum doctrinā difficilior. De eo. n. dubitabit, nunqd nullus eſt ſenſus tactus, ſed pl̄es. Cum oīs enī ſenſus circa unam oppōnem uerſet: uiſus qdem circa albū, & nigrum, & q̄ intercedunt: auditus aūt circa acutos, & graues ſonos: guſtus circa dulce, & amarum, & q̄d intercedit: tactus circa plures uerſatur oppōnes: calidum & frigidum: ſiccum, & humidum: graue, & leue: & alias plures.

Eſt autem ſicut ſuccus, hic qdem dulcis, ille uero amarus: ſic & odores. Sed hęc quidem hn̄t proportione conuenientē odorem, & tactum: illa vero contrarium. Dico autem, ut dulcē odorem, & dulcem ſuccum. Similiter autē & acris, & acerbus, & acutus, & pinguis odor. Sed, ſicut diximus, quia non ſunt ualde manifeſti odores ab eis, noīa accepta ſunt, ſm̄ rerum ſimilitudinem. Dulcis enim a croco, & melle: acris autem a thymo & talibus. Eodem modo & in aliis.

Poſtq̄ dixit, ꝙ ꝓportionem quādam hn̄t odorabilia ad guſtabilia: & ꝙ nō ſilr̄ odoratus odorabilia apphēdit, ut guſtus guſtabilia: et oſ̄dit cur guſtus ſit odoratu exactior: uult oſtendere, ꝙ eſt ꝓportio, & ꝯuenientia odorabilium ad guſtabilia. Sicut enim in ſuccis, hi qdem dicūtur ſucci dulces: illi uero acres: illi pingues: ſic & in odorabilibus per tranſlationem hæc noīa dicimus, exili quadā, & exigua ꝑticipatione in utroq; cōſiderata. Guſtabilium aūt ſimul & odorabilium alia qdem hn̄t ſuccum odori cōuenientē, ut crocus, & mel. Dulcis. n. in utroſq; odor dicitur, ſicut & ſuccus. Similr̄ thymum, allium, porrum, guſtu ſunt, & odoratu acria. Alia uero non cōuenientem: ut aloe guſtum qdem hꝫ amarum: odorē uero dulcem: ſilr̄ & ſtyrax. Clarum eſt aūt, ꝙ in guſtabilibus qdem ꝓprie dicūtur hæc noīa: qm̄ & eorū ſubſtantia compᵱhenſa eſt. In odorabilibus autem ſecūdum cōuenietiam, quoniam mordax eſt ſuccus acris: eſt autem & odorabile eo modo: propterea & id acre appellamus. Et in alijs eadem eſt conuenientia.

Eſt autem, ſicut auditus, & unuſquiſq; ſenſus, hic quidem eius, quod eſt audibile, & eius, quod eſt inaudibile: ille uero eius, qđ eſt uiſibile, & eius, qđ non eſt uiſibile: & odoratus quoq; eius, qđ eſt odorabile, & eius, quod nō odorabile. Non odorabile aūt, hoc qdem, qđ fieri nō poſſit, ut odorē habeat: Illud autē, quod paruū, & malum habet. Silr̄ autem & guſtabile, & inguſtabile dicitur.

Sicut

Sicut & in alijs ſenſibus dixi, uiſu, & auditu, q̀ nõ ſolum propria ſenſilia apprehendunt, ſed & priuationes, & exceſſus: tenebras n. quæ non ſunt uiſibiles, non alio q̃ uiſu: ſic & in odoratu dicit, q̀ apprehendit non ſolum odorabile, ſed et non odorabile. Quod enim odorẽ nõ hẽt, quo alio iudicamus, q̃ olfactu? Non quicq̃d aũt ſimplr̃ eſt ſine odore, iudicat: ſicut neq; uiſus, q̃d eſt inuiſibile. Neq; enim, q̃m ſoni, & ſucci ſunt & inodorabiles, & inuiſibiles, propterea dicemus uel uiſum ea poſſe apprehendere, uel odoratum. Ratio eſt, q̃ iudicat ſonum eſſe inuiſibilẽ, & inodorabilem, non ſenſus: ſed eam apprehendit priuationẽ, q̃ proprio ſenſilium habitui eſt oppoſita, ut q̃n, quod eſt aptum uideri nã, nõ uidetur, ut perſpicuũ: uel quod natura olfieri conſueuit, odorem nõ habet, ut malum putrefactũ: Hoc aũt clarum eſt, q̀ per accñs, & per negationem apprehendit. Non odorabile aũt rurſus duplex eſſe dicit, uel quod nullo mõ eſt odorabile, & ſm̃ priuationẽ, ut quod eſt abſq; odore: uel, q̃d eſt quidem odorabile, ſed exiliter admodum odorabile, ut crepuſculũ dicebatur inuiſibile. ut ſunt ſoporiferi odores, qui ſunt ſuffocatorij, et alia eiuſmodi: Sic autem, inquit, & inguſtabile dicit̃ dupliciter, ſicut & inodorabile. Dicet autem, ubi tractabit de guſtu.

Eſt autem & odoratus per id, quod intercedit, ut aerem, uel aquam. Nam & quæ ſunt in aquis, uidentur odorem ſentire.

Sicut in uiſu, & auditu, eo, q̃d intercedit, opus erat ad ſenſilium apprehenſionem: ſic & in odoratu. per id. n. quod intercedit, eſt apprehenſio. Eſt autem, q̃d odoratui intercedit, aer, & aqua. ea enim odorum perlatrix facultas, ẽ cõis aeris, & aquæ. Quod. n. aqua quoq; ſit odorum tranſuectrix, aperte ex piſcibus cõfirmat. Multa enim ex ijs, q̃ degunt in aquis, olfaciunt, & odore procul ad eſcã accurrunt: ſicut & multæ uolucres, ut uultures. Ii. o. ex ualde remotis interuallis cadauerum odorem apprehendunt. Præterea aũt & in pedeſtribus, ut uenantes canes: ſicut & Sophocles inquit.

Sicul lacænæ ſagacis gradum canis.

Sicut ergo multæ uolucres, & multa pedeſtria aĩalia odores eminus apprehendunt, propter odoriferam aeris facultatem: ſic & multa aquatilia: q̀ ea quoq; ſit in aqua facultas. Conchæ certe, & murices, q̃ uiſum non hñt, eſcam perſequi cernuntur. Siĉ & crocodili carnes ſuper aquæ ſuperficiem eis appenſas perſequuntur. Quod aũt non uidentes ſimplr̃ piſces eſcas perſequuntur, & ex muricibus, ut dixi, apertũ eſt, quæ cum uiſum non habeant, eſcas p̱ſequuntur. Declarant autem & alij piſces, qui noctu uenãtur. Dubitauerit autem quiſpiam, ſi per id, q̃d intercedit, odoratus apprehendit, quod eſt aer & aqua, q̃re eſt odor odore potentior? Sæpe. n. ſi male olẽs odor fuerit, accedẽs, qui bene olet, eũ ſuperat: uel cõtra. Quod quidem fieri non oporteret, ſi odorũ tranſuector eſſet aer, non aũt ipſi odorabiles uapores ad ſenſorium accederent: ſicut oẽs colores tranſuehit, & nũquã ſit ualidior operatio, uerbi gratia, albi, uel alicuius alterius coloris, ut nigris eo q̀ nõ ipſi colores ſint in aere, ſed eorum operationes. Sic oportebat & in odoribus fieri, ſiqdem eorum ſolum operationes tranſueheret, & non ipſos uapores, qui ſunt corpora. Præterea autem hanc dubitationẽ auget & hoc, dico aũt, q̀ non per id, quod intercedit, ſenſus apprehẽdit odorabilia, ſed ipſum odorabile deuenit ad ſenſorium. Tunc. o. thymiamata apprehendimus, quando in ignem impoſita in ipm̃ reſoluũtur. Fumus enim aperte uidetur ad nos aſcẽdens, & ad nos perueniens. Certe & quando citius odorem apprehendere uolumus, manibus fumum ad nares adtrudimus. Quare ſit q̃dam aperte corporalis effluxio ex ipſis bene olentibus corporibus: & non aer eorum operationes trãſuehit, ut in coloribus, & ſonis. Atq; dubitationẽ illam ſic reſoluimus. Dico autem eam, quæ uidentur oñdere ex pomi bono odore, q̀ qualitates ſeparantur a ſubiectis: & dicimus, q̀ non ipſe per ſe ex malo bonus odor procedit, & ex ſimilibus, ſed cum aliqua ſubſtã. & quod dicimus, cõfirmamus ex eo q̀ malum tẽpore corrugetur: & q̀ panno naribus ſuperpoſito, aerem q̃dem inſpiremus (nõ reſpirãtes enim nõ uiueremus) odores aũt nõ apprehendamus: nempe, q̀ craſſior ſit ſubſtã, in qua collocatum eſt odorabile, nec poſſit per pãnum percolari: aer autem percoletur. Quomodo ergo utraq; hæc dicta conciliabuntur, & quod nunc dictum eſt, & quod dicit̃ per odoriferam aeris facultatem incorporaliter tranſuehi odores ad ſenſorium? Ad hæc ergo dicimus, q̀ reuera fiunt fluxiones quædam ſubtiles corporum a bene olentibus, & maxime a ſuffitis. & p̱pterea, cum ſunt in aere, quæ eſt maior, & odorem habet efficaciorem, ſuperat minorem. Nã & in ſonis, ubi nõ eſt corporum effluxio, maior ſonus uincit minorem, & magis ſplendidum minus ſplendidum. Sed etſi ſit quædã effluxio, non ipſa tamen in ſenſorio facta apprehenſionẽ p̱bet: ſed opus habet eo, quod intercedit, uel aqua, uel aere, q̃ odorabilium operationes tranſuehat. Quõ enim aquatilia, quæ ſunt ſuper aquæ ſuperficiem, olfaciunt? Neq; enim eſt probabile hanc effluxionem per aquam deorſum procedere, ſed potius ſurſum: ſiue ſit uaporoſa, ſiue fumoſa, ut deinceps dicet. Iam uero & crocodili olfaciunt, quæ ſunt ſuper aquæ ſuperficiem appenſæ carnes. & q̀ nõ uidentes ad eas accurrunt, ſed odorãtes, ex hoc clarum eſt, q̀ noctu quoq; uenantur. Et uultures ex infinitis interuallis cadauera ſentiũt: non euſq; autem utiq; e corporibus effluxiones perueniũt. Sed uidetur noſter odoratus, cum ſit exilis, & imbecillus, uehemẽtiori egere operatione. Quoniam ergo, quæ in multo aere trãſuehitur operatio, minor fit, ſicut in uiſibilibus habet, & audibilibus: propterea opus habemus, ut propius narem fiat odorabilis effluxio: ut cum eſt ualida effluxio, ab ea facile afficiatur odoratus, in nare alterato aere. Sicut & qui imbecillos oculos, uel nares habent, niſi uiſibilia, & audibilia propius admouerint, non apprehendunt. & propterea panno ſuper ſenſorium poſito, contingit odorem non apprehẽdere: & maxĩe, ſi pannus craſſus fuerit, uel non ſit uehemẽs, & efficax odor. Nam ſi uehemens odor fuerit, & ſi ſit pannus ſuperpoſitus, ſufficit aeris odorifera facultas, etiam ſi bene olens odor ſenſorio non admotus fuerit ut agat in ſenſorium. eſt autem olfactiuum ſenſorium in anteriori parte cerebri, eius excreſcentia, mãmillæ formam præſe ferens, poſt oſſa, q̃ ἰσθμοειδῆ ab Iſthmi forma, Latine autem colatoria appellantur, ut ad id, quod eſt interius.

Similiter autem, & quæ habẽt ſanguinẽ, & quę ſanguine carent. Nam & eorum nonnulla procul ad cibum accurrunt odore incitata.

Hoc eſt μεταξυλογία, ideſt orationis interpoſitio. Sic autẽ habet dictionis contextus conſequentia. Nam & q̃ in aquis ſunt, uidentur odorem ſentire, ut quæ ſunt in aere. Deinde, quod ſequitur, id confirmat, q̀ aquatilia olfaciant. Eo uero enim nonnulla ad cibum accurrunt, eorum ſcilicet aquatilium. Illud uero, Similiter autem, & quæ habẽt ſanguinem, & quæ ſanguine carent, & in aquatilibus, & in ijs, quæ ſunt in aere. in utriſq; enim eadem eſt differentia. Olfaciunt autem & quæ ſanguine carent, ut inſecta. Si uero illud, Autem, ſuperabundet, eius, quod eſt: Similiter autem, pura ſit conſtructio.

Quare & dubium uidetur, ſi omnia quidem ſimiliter olfaciãt: homo autem reſpirans quidem, non reſpirans uero, ſed expirans, uel ſpiritum, continens, non olfacit, nec eminus, nec cominus: nec ſi ſuper narem intus poſitum fuerit. Et quod ſuper ipſum quidem ponitur ſenſorium, eſſe inſenſile, eſt commune omnium. ſed, præter quam reſpirando, nõ ſentire, eſt propriũ in hominibus. Eſt autem manifeſtum iis, qui experiuntur. Quare, quę ſanguine carent, quoniã non reſpirant, habẽt alios ſenſus præter eos, qui dicti ſunt.

Poſtquam dixit, q̀ non ſolum terreſtria, ſed & aquatilia odorantur, &, quæ ſunt in utriſq; & ſanguinem habẽtia, & ſanguine carentia: & q̀ omnia per id quod intercedit: Quo-

niam autem eorum alia quidem reſpirantia olfaciunt, ut homo, & quæcunq; habẽt pulmonem, (Hominem enim exemplum accipit pro omnibus reſpirantibus) non reſpirant aũt piſces, & ex terreſtribus, quę carent ſanguine: & ab iis, quæ carent ſanguine, fit odorum apprehenſio per odoriferam aeris facultatem: in iis dubitat, an oĩa quidem, quæ olfaciunt, odores ſimiliter apprehendant: homo autem (idem eſt autẽ dicere, quæcunq; reſpirant) inſpirans odoratur: non aũt expirans, nec ſpiritũ continens, ut operatio declarat: ſed neq; ſi procul fuerit odorabile, neq; ſi adeo prope, ut ad ipſam narem ponaẽ, quæ eſt intus, conſequẽs fuerit & alia, quæ olfaciunt, reſpirantia odorari. Nam & alia ſimiliter olfaciunt, ut quæ reſpirant, nec, ſi procul fuerit, odorabile apprehendũt, nec ſi intra narem fuerit. Per inſpirationem aũt, inquit, odorari eſt proprium hominis. idem eſt autem dicere, omnium reſpirantium. Si autem hoc ſic habet, & oĩa quidẽ, quę odorantur, in aliis inter ſe cõmunicant: quæ autem reſpirant nõ recte odorantur, niſi per inſpirationẽ: eſt ergo ueriſimile animalia, quæ non reſpirant, ut q̃ ſanguinem non habent, non odoratum, ſed alium habere ſenſum. Si.n. odorifera aeris facultas, iis etiam non reſpirantibus, ad eorum ſenſorium odores tranſuehit, cur non hoc etiam in reſpirantibus contingit, ſed inſpiratione opus habent, Hæc eſt ergo dubitatio. Deinceps autem ſolutionem quoq; adiũgit: & primum quidem oſtendit, ꝙ etiam, quæ non reſpirant, non alium ſenſum habent. Deinde & cauſam infert, cur, quæ reſpirãt, non niſi inſpirando olfacere poſſunt, cum alia, ad odorabilium apprehenſionem, reſpiratione omnino non indigeant. Reſpirationem aũt dixit pro inſpiratione, generale pro ſpeciali. Quod autem odorabile odoratiuo ſenſorio ſuperpoſitum, eius apprehenſionem non præbeat, ex operatione argumẽtum nõ habemus: neq; enim nobis in hoc apertum ſenſorium incidit. Eſt autem hoc & ex aliis ſenſibus colligere, qui opus habent eo, quod intercedit: & ex hoc, ꝙ neq; expirantes, neq; aerem continentes olfaciamus: tanquam oporteat omnino aliquid pati aerem ab odorabilibus, & is in nos agat. In iis, qui eo, quod intercedit, nõ habẽt opus, guſtu dico, & tactu, ſi non ipſum attingat ſenſorium tangibile, & guſtabile, non præbet nobis ſui apprehenſionem: eo ꝙ aer nequaquã a ſuccis afficiatur: idq; merito. Succorum enim eſt aqua uehiculum: odorum autem uapores: hi aũt magis ex aere. Non eſt autem exiſtimandum, ſicut dixi, oportere ipſos uapores, in quibus ſunt odores, ad ſenſorium accedere: idq; ex eo manifeſtum eſt, ꝙ piſces quoq; olfaciunt: ſed, ꝙ hi aquæ, & aeris odoriferam faciant facultatẽ, non utiq; aquę ſubſtantia odorẽ admittente, ſed eius iam facultate perfecta: ſicut & a coloribus non ipſi aeris ſubſtantiæ qualitas induitur: ſed colorum eius tranſportatrix facultas perficitur.

Sed fieri non põt, ſi quidem odorẽ ſentiũt. Eius enim quod eſt odorabile ſenſus, & male olentis & bene olentis eſt odoratus. Deinde & corrumpi cernuntur a uehemẽtibus odoribus, a quibus & hõ, ut bitumine, & ſulfure, & eiuſmodi. ẽ itaq; odorari neceſſarium, ſed non reſpirantia.

Qđ q̃ nõ reſpirant, non alio utitur ſenſu, q̃ odoratu, per hæc oſtendit. Si.n. inquit, odoris ſenſum hñt: odor autẽ nullo eſt alio ſenſu ſenſilis, q̃ ſolo odoratu: ergo odoratum, nõ alium hñt ſenſum. Quod autem odorem ſentiũt, ex hoc cõfirmat, ꝙ eã, quæ eſt ſm ipſum, oppõnem apprehendit, bonum, dico, & malum odorẽ, quod ſuperius dixit, iucundũ, et moleſtum. Vno ergo hoc argumento probauit, ꝙ odoratũ & non alium hñt ſenſum, dico aũt, ex hoc, ꝙ eaſdem operationes operentur, quas &, quæ olfacere in confeſſo eſt. Quorum autem eædẽ ſunt operationes, eorum ſunt oĩno quoq; facultates non aliæ, Id autem eſt, ꝙ ſicut, quæ reſpirant, ab iis, qui corrumpere poſſunt, odoribus corrumpuntur, ut bitumine, ſulfure: ſic &, quæ non reſpirant. Quod ſi ita eſt, hæc quoq;, ſcilicet, olfaciunt.

Videtur aũt hominibus hoc ſenſorium differre ab iis, quę ſunt aliorum aĩalium: ſicut oculi ab iis, quæ duris ſunt oculis. Illa enim hñt ſępe, & ueluti uelamen, ſupercilia: qbus non motis, nec reuulſis, non uident. quæ autẽ ſunt duris oculis nihil hñt eiuſmodi: ſed ea ſtatim uidẽt, q̃ ſunt in perſpicuo: ſic & olfactiuũ ſenſoriũ, illis quidẽ eſſe intectũ, ut oculum: ea uero, q̃ aerem admittunt, habere tegumentum, quod inſpirantibus detegitur, dilatatis uenulis & meatibus.

Hoc in loco tradit cãm, cur alia quidem non reſpirantia olfaciant: alia uero ſine reſpiratione odorari nequeant, Dicit ergo. Tale quid contingit in odoratu, cuiuſmodi & in uiſu. Sicut enim in hoc, q̃ duris quidem ſunt oculis aĩalia, ſupercilia non hñt, quæ protegant oculos, & conſeruent: ſed, q̃ mollibus ſunt oculis, ſuperciliis tectos hñt oculos ad ſenſoriorum cuſtodiam, utpote q̃ facilius pati poſſint. & ppea, quæ ſupercilia quidem hñt, iis egent: quæ non hñt autem, eo nõ egent: ſic & in odoratu, aĩalia quidem q̃ reſpirant, uidentur protegumentum, & uelamentũ odoratiuæ partis hrẽ, ut q̃ ſit, prout eſt ueriſimile, imbecillior. Quæ aũt non reſpirant, ea & hoc ſenſorium intectum hñt, neq; ante locato tegumẽto indigent. Quæcunq; ergo hñt ad ſenſorium, uelut tegumentum, ea inſpiratione opus hñt, ut uenulam dilatent. Venulam aũt dicit neruum ſenſoriũ, ut pure odorabilium operationes ſuſcipiat. Atq; ipſe quidem hoc tm̃ dixit: fortaſſe ãt qm̃ intra oſſa ἠθμοειδῆ, ſeu colatoria eſt, odoratiuum ſenſorium: in huius aũt oſſis foraminibus contrahuntur & excrementa, quæ ſunt etiam, ꝙ lenta & uiſcoſa ſint, emũctu difficilia: propterea etiam uehementiore inſpiratione opus habemus, ideo fortaſſe, ut iis foraminibus purgatis, odorifero aeri uiam patefaciamus. Fortaſſe aũt eſt & quædam caruncula, ſeu pellicula ſuperpoſita, q̃ & ipſa inſpiratione leuaẽ. Dubitauerit aũt quiſpiam de iis q̃ ſunt uitæ ancipitis, utrum, ſi, quemadmodũ cum ſunt ĩ aqua, inſpiratione non hñt opus, ut olfaciant: ſic, neq; cum ſunt in aere, inſpiratione opus hñt ut odorẽtur. Et non eſt quidem admirabile, ea, cum ſunt in aqua, contẽta eſſe ea, quæ eſt ex aqua, refrigeratione: quãdo autem fuerint in aere, uti reſpiratoriis partibus. Qm̃.n. ſunt uitæ ancipites, ad utraq; eis inſtrumẽta pparauit natura.

Et ppterea, quæ reſpirant, nõ odorantur in humido. neceſſe eſt enim odorari ea, q̃ reſpirauerint. ut hoc autem in humido fiat, fieri non poteſt.

Tradita cauſa, cur, quæ reſpirant, ſine reſpiratione nõ olfaciant, merito inquit, eiuſmodi ne in aqua quidem odorari, propter prædictam cauſam. In aqua autem, ut reſpireẽ, nequaquam fieri poteſt: quoniã enim ne illic quidem eſt aer: merito in aqua olfacere non poſſunt.

Eſt autem odor ſicci, ſicut ſuccus humidi.

Guſtabilis n. iam ait eſſe humidũ. Quare & quæ ſunt ualde exiccata, etiam ſucco penitus carent. Dicet autem de iis quoq; poſtea. Sicut ergo, inquit, eſt ſuccus humidi, ſic odor ſicci. Siccum aũt dicit, nõ terreſtre, ſed igneum, qualẽ eſſe dicebamus fumoſam reſpirationẽ, oñdunt autẽ thymiamata, q̃ talem reddunt, dũ euaporant. Quod aũt odor eſt ex maiori pte ex ſicco, dicit in libro de ſenſu. Non eſt aũt audiendũ ſiccum, q̃d nullã in ſe hʒ humiditatẽ, id.n. eſt ſine odore penitus, ut declarãt etiã q̃ ſunt ualde exiccata thymiamata: ſed q̃d eſt alicuius qdem humiditatis pticeps, eſt aũt magis ſiccum, q̃ humidũ. In Meteoris quoq; oñdit fumoſam e terra exhalationẽ nõ aliter emitti, q̃ ſi terra madefacta fuerit.

Odoratiuum autem ſenſorium potẽtia tale.

Poſtq̃ dixit de odorabili, dicit & de ſenſitiuo. In uniuerſum aũt oẽm ſenſum dixit id eſſe potentia, quod eſt ſenſile actu. Idem itaq; dicit & de odoratiuo, idẽ eſſe potẽtia, quod odorabile. Fit autem ſimile, quãdo odorabilium operationes ſuſceperit, & fit actu odorans. Non enim fit bene, uel male olens, ſed a ſenſili uel diſgregatur, uel congregatur. Dixit autem iam pfectius, quomodo fit ſenſorium, id quod ſenſile.

ſenſile. Quod autem nunc dixit de ſenſu, hoc poſtea dicet quoq; de uiſu,& de reliquis. Videtur enim in præcedētibus, cum de uiſibilibus,& audibilibus dixit, de uiſu, & auditu nihil dixiſſe. Iure autem quiſpiam dubitauerit,quomodo odorum materiam ſiccum eſſe dici:ſuccorum autem humidū. Neq; enim magis ſicca ſunt odorabilia quā humida,ut opobalſamum,& quicūq; alij ſucci bene uel male olentes. Sed neq; ſuccus magis eſt in humido,quā in ſicco. Eſculenta.n. ſunt omnia ſicca,& nonnulla,quæ eſculentorum uel pharmacalium ſuccorum partem habent, ſunt ſæpe & tactu & potentia adeo ſicca,ut & eos,qui offerunt,exiccent. Et aliòqui aqua,quæ maxime ex humidis eſt ſuccis ſubiectum,uel omnino, uel ꝓpemodū eſt ſucci & ſaporis expers, qualitatem autē accipit ex ſicco,quo mixta erat:Sic itaq; & ipſe in Meteoris mare ex ſubiecta terra amarū, & ſalſum ſuccum habere dixit. Sed & aqua,quæ eſt in terra,diuerſos herbarum & arborum ſuccos retinet. Sic ergo magis ex ſicco ſuccos ſuſcipit. Quare ſi quis eius partes tuens, qui in ſicco odores eſſe dicit,eos,qui ſunt in ſuccis, bonos uel malos odores, ex ſicca terræ uel arborū ſubſtantia,quibus aqua cōmixta eſt, generatos eſſe dabit:ſic neceſſario eadē ratione ſuccos quoque ex ſicco magis eſſe,ſiquidem & eos ex ſicca imixta ſubſtantia humidum accipere. Sed ad hęc dicunt, humidum quidem,ut materiam, ſuccis eſſe ſubiectum:ineſſe autem,aquæ ſicco immixta. ſed in humido,tunc ueluti efficiente ſuccos ſiccū:ut ſuccorum efficiētem cauſam accipiamus ſiccum:materiam autem humidum. Sed hac primum quidem ratione ut i odoribus quoq; utamur fieri poteſt. Aqua enim odoris expers,quæ eſt in humido, innumerabiles odorum ſpecies admittit,quæ prius actu in terra non inerant. Fieri ergo rurſus poteſt,ut dicamus, ꝙ,ut materia quidem, humidū odores ſuſcepit:ſiccum autem effectricem habuit. Deinde fieri poteſt,ut etiam orationem conuertamus,ubi ſunt quædam ſicca uel odorabilia,uel guſtabilia,quę citra temperaturam ſicca manētia, ut terra,neq; odorem habent, neq; ſuccum: humido autem imixta utranq; habēt. Et dici poteſt aquam effectricem eorū habuiſſe cauſam. Non eſt ergo bona oratio,quæ ſicco quidē ſeparatim odores attribuit:humido uero ſuccos. Sed quemadmodum coloribus non ſimpliciter unum aliquod ſimplex ſubiectum eſt:ſed talis temperatura talibus ſubiecta eſt coloribus:& huic quidem,uerbi gratia, colori humidius eſt ſubiectum:alijud uero ſiccius: ſic quidē & odoribus, & ſuccis compoſitum eſt ſubiectum. Si autem ad proprietatem reſpicias ſuccorum,& odorum: ſubiectum ſiccum eſt,uel humidius. Si uero oporteat reuera duo in partes diſſecare, & diſtribuere, humidum dico, & ſiccū: humidum ſuccis eſt tribuendum. Cibis enim ſuccus maxime ab humido,& ab ea,quæ i ipſo eſt,qualitate ineſt. &,ut iam dixi,quando exiccatus fuerit,ne ſucci quidem eſt particeps. Humidum aūt,ut aqua,quāuis fuerit ſimpliciſſimum & imixtum,eſt tamē alicuius ſucci particeps:ſic & in ſiccis, quoad odores. Aqua enim, quando ſimpliciſſima fuerit,eſt penitus odoris expers. At ſiccum nihil prohibet,quo minus ſit odorum particeps:humido autem opus habet, non ut ſit odoris ꝑticeps,ſed ut facilius euaporet, & ſiccā ſimul exhalationem emittat, & ſic affectus aer in nos agat. Sic itaq; & terra ab imbre ſæpius madefacta, ea exhalante, & uapores emittente,quidam bonus odor aſcendit.

Guſtabile autem eſt aliquid tangibile. & hęc cā eſt,cur nō ſit ſenſile per id,quod intercedit,ut qđ ſit corpus alienum. Neq; enim tactus.

Conſequēter de guſtu & guſtabilibus tractat. Hunc aūt ſenſum a tribus prædictis differre dicit:q; illi quidem per id quod intercedit,propria ſenſilia apprehendant: hic uero nō per aliquid,quod intercedit,guſtabilia apphēdit: ſed oportet ſenſile ipſum attingere ſenſoriū. & cām tradit, cur opus non habeat guſtus,ad guſtabilium apprehēſionem,aliquo, quod intercedit. Tactus enim inquit,quidam eſt guſtus, & guſtabile eſt aliquid tangibile.tactus aūt non fit per aliquid quod intercedit. Ab ipſo enī tangitur ſenſorio ſenſile. Vnde & tactus appellatus eſt. Quoniam ergo & guſtus quidā eſt tactus,merito eo,quod intercedit, non eget. Tactum autē quendam dicit guſtum,non ꝙ ſub tactus ſenſum reducat, ſed ꝙ per tactum fiat. Quoniā ergo in utriſq; contactus eſt cōmunis:ſicut in tactu non eſt,quod itercedit:ita nec in guſtu,cām autem dicemus,ubi de tactu dicetur. Adiecit autē. Vt quod ſit corpus alienum,quoniam,ut dicet,ubi de tactu aget, eſt utiq; & in ijs,id,quod intercedit, ſed non alienum, ſicut in tribus ſenſibus. In ijs enim duplex erat id, quod intercedit:hoc quidem alienum, illud uero proprium. Alienū quidem aer,& aqua. Proprium autem & congenitū,in oculis quidem humores,& tunicæ:In auditu autem inædificatus aer. In odoratu uero,ſeu naribus,uī circa colatoria oſſa, quæ ſunt, ἰσθμοειδῆ, congenitus aer, uel quid eiuſmodi hēt enim quod alijs conueniat. Sed in guſtu, & tactu nihil alienum intercedit,per quod ſentiunt,ſed ſolum proprium: carnem enim uult eſſe,quod itercedit:aliquid autem aliud, qđ ſentit,ut illic ſciemus exactius. Sicut aūt tribus perſpicuum & perſonans,& odoriferum eſt ſubiectū, per quæ colores, ſoni,& odores ad ſenſus tranſuehuntur:ſic & ſuccis humidum eſt ſubiectum,ſed illius quidem non ſit materia perſpicuum,uel perſonans,uel odoriferum:ſed eorum ſolum operationes renunciat:ſuccis autem humidum,ut mā, ſubiectū eſt,ut quod ab eis patiatur,& qualitate ſuſcepta ex cōtactu ad ſenſorium,eorum apprehenſionem ſuſcipiat.

Atq; corpus quidem,in quo eſt ſuccus,guſtabile in humido,ut materia. Id aūt eſt,qđ tangibile.

Quod tactus quidam eſt guſtus, & propterea nō habet opus eo quod intercedit,per hæc probat. Corpus enim,inquit,in quo,ut in materia,eſſe habet ſuccus,qui eſt guſtabile,eſt humidum. Quare ſi guſtabile quidē,ſuccus,in humido eſſe habet:eſt autem humidum tāgibile: eſt enim tactus humidi apprehenſiuus:eſt ergo guſtabile tangibile. Succus enim ipſe ſeu ſapor per ſe eſt incorporeus, ut color, & aliæ qualitates:ſed i corpore quidem certe,nempe humido, eſſe habet. Quare ſi humidum eſt ſucco ſubiectum: id eſt autē tangibile:eo ergo,quod intercedit,guſtus merito opus non habet. Oportet enim eū,qui ſuccū eſt apphenſurus,tangere corpus,in quo eſſe habet,dico autem humidum.

Quare & ſi in aqua eſſemus,eiectum qđem dulce ſentiremus:nobis aūt non eſſet ſenſus per id qđ intercedit: ſed quod eſſet humido commixtum, ſicut & in potu.

Quod humidum eſt ſuccorū materia, & ꝙ opus non habemus eo,quod intercedit,ad ſuccorum apprehenſionem, per hæc probat. Si enim aqua eſſemus,in eam aliquo dulci iniecto,ipſum ſentiremus. nō ſic aūt ut & colores per aquā uidemus,neq; ſicut,quę per aquam olfacimus. In illis enim etſi non ſint in aqua colores,neq; ea,quorum eſt odoratus, ipſorum ſit tñ apprehenſio. Hic autem in ipſam aquā dulce iniectum eſſe oportet,&,ut mām, aquam dulcedinē ſuſcepiſſe,& ab ipſa formā accepiſſe,ipſamq; dulcē factam eſſe. Itaq; & in mulſo motu opus eſt, ut uel in aqua in minimas partes cōminuat, quo ipſa mellis ſubſtantia in aqua immiſceatur. Non aūt odorabilia,nec ſonatoria. eo ꝙ hic qdē,guſtata aq̄, dulce apphēdimus:illic aūt per ipſam & nō ipſas attingētes. Dicit aūt Alexan. & aliter ſcriptū haberi. Et corpus,in quo ſuccus,guſtabile,in humido,ut aqua. Hanc aūt lecturā dicit ſignare,ꝙ ſuccus in tali eſt humido,cuiuſmodi ē aqua. Non enim uidetur eſſe aer humidorū ſuſceptor,et ſi ſit humidus, niſi ſit ualde uehemens & efficax ſuccus. Sæpe.n.ſi adſit abſinthium, una quoq; guſtu amaritudinē ſentimus, a re.ſ.ꝓpinquo qualitate affecto,& appōne paſſo uel aliqua defluēre ſubſtantia,& ei imixta,ut in melle,& aqua. Propterea id ſit maxime,cum eſt recenter collectū, & non exiccatū. Sed in pluribus guſtabilibus qualitatibus non ſit aer earum ſuſceptiuus. Eſt āt aqua uel ſua nā penitus iſipida, ut medicis uidet,uel ꝓpemodū iſipida. Sentimus.n.dulcē & ſalſas aq̄.

& huiuſmodi ei dicunt acceſſiſſe qualitates, eo ꝙ, quæ ſunt aquæ ſubtiliores, ex magis ſunt omnis qualitatis expertes. Signum autem, ꝙ ꝗ colatur aqua, & euaporatur, & horum aliquid ſæpe ſuſtinet, fit propemodũ omnis penitus qualitatis expers. Si autẽ colare, & euaporare, eſt a craſſiori, & terreſtri ſeparare: ipſa ſcilicet ſecundum ſuã naturam eſt qualitatis expers, ſiquidem terreſtris mixtione fiunt ſucculenta, & ſapida. ſed etſi per ſe eſt omnino ſucci expers, & inſipida uel propemodum: habet tamen facultatem omnium ſuccorum ſuſceptricem. Omni itaq; ſucco fruitur, ſi ei appropinquauerit & eius ſit materia. In humido ergo ſuccus eſt, ut in aqua. Non enim in humido, ut in aere. non enim eſt guſtabile aer: neq; ſuccorum materia. Illud autem, Sicut ſi potu, eſt exemplum, quomodo, cum ſumus in aqua, dulce ſentimus: ꝙ guſtare, ſicut in potu, et non per aliquid ꝗd intercedit.

Color aũt non ſic uidetur, eo ꝙ miſceatur, neq; per effluxiones. Vt itaq;, ꝗd intercedit, nihil eſt; ut autem color, uiſibile: ſic guſtabile ſuccus.

Succum enim ſentimus, cum in aqua ſumus, ꝙ ei immiſceatur dulce corpus. Quare, ut dixi, motu quoq; opus eſt: non ſic autem uidemus colores per aerem, uel per aquam. neq; enim miſcentur colores perſpicuo. neq; enim eorũ materia ſit perſpicuum, ut ſuccorum humidum. neq; coloratũ perſpicuum uiſui ſubijcitur, ſed per ipſum colores uidẽtur. ſed neq; ſic ſunt colores uiſibilea, ut effluxiões in uiſum mittant. Hoc enim oſtendet in libro de ſenſibus & ſenſilibus. Si enim uidere eſſet ſecũdum effluxionem colorum, corpus eſſet effluxio. Si autem eſſet corpus, eam ſuſtinere & pati ea non eſſet conſentaneum, & admotis paulatim tactibus effluere. Præterea ſi eſſet effluxio, cur non a uentis diſpergerẽ? Neq; ergo, ut mixto aeri colore, uidere fit, neq; ſecundũ effluxionem: ſed tanquam per medium perſpicuum: non eſt enim materia coloris, neq; ab eo coloratẽ. Quare non ſimiliter & guſtum, cum in aqua ſumus, & colore ſentimus. ut ergo quod intercedit, nihil eſt: ut color autem uiſibile: ſic guſtabile ſuccus. Poſtquã dixit, in quo differat guſtus ab alijs ſenſibus: nunc dicit, in quo guſtus cum omnibus alijs, ut ſemel dicam, ſenſibus conueniat. Guſtus itaq;, inquit, in hoc quidem, ꝙ non per aliquid, quod intercedit alienum, ſubiecta ſibi ſenſilia apprehẽdat, cum tribus alijs prædictis nihil habet cõmune: in hoc autem cum tactu cõmunicat. Habet autem aliqd cõmune cum uiſu & auditu. Sicut enim utrũq; eorum habet ſibi ſubiecta, quæ uno nomine appellantur. uiſus quidẽ colores: auditus uero ſonos: ſic & guſtus ſibi ſubiecta ſuccos habet. At odoratus non habet ſibi ſubiecta, q proprio nomine appellentur. Si quis enim odorabilia dixerit, ea ex ſenſu denominatiue nominat, ſicut & uiſibilia, & audibilia, & guſtabilia. Huius autem cauſa eſt, quoniam nõ exactum homines habemus odoratum. In eo enim ab alijs animalibus uincimur: eum enim nobis habent exactiorem: ſicut & nos tactum alijs perfectionem habemus. Quare neque ſicut ſecundum ſpeciem, & ea quæ intercedunt, acutũ ſonum, & graue, & molle, & durum, et graue, & leue, & humidum, & ſiccum, calidum, & frigidum: & uerbi gratia, dicimus ꝙ ceruſa, & lac, et cygnus unum etiam habent colorẽ album: aqua uero & lac, & uinum, humidam ſubſtantiam participant: ſic & in odoratu ſecundum ſpeciem odorabilia diſcernere poſſumus: ſed iucũdo & moleſto ea ſolũ diſcernimus. Neq; enim ſcimus, cuius ſit hic odor odorabiliũ ſpeciei. Quid.n. eſt, ex quo eſt odor, ſæpe cognoſcimus. ipſe aũt odor, cuius ſit odorabiliũ ſpẽi, diſcernere non poſſumus.

Nihil autẽ ſucci ſenſum facit, ſine humiditate. ſed habent actu uel potentia humiditatem, ut ſalſum. Eſt enim & ipſum liquefactu facile, & linguę liquefactiuum.

Poſtquam dixit omnem ſuccum eſſe in humido, ut materia: nunc oſtendit ea quoq; quæ ſicca eſſe uidentur, ſucci non nihil habere, ꝙ humiditatem habeant, & ſic ſuccum habent, cuiuſmodi ſunt ſales. Nam & ij, quando guſtus eos apprehenderit ipſiq; liquefiunt, ut qui ſunt potentia humidi, & ſunt linguæ præterea colliquatiui, ex ea humiditatẽ exhaurientes, & ſic eam humectantes, & ſiquid ex alijs præterea ſiccis fuerit guſtabile, ut panis & ſimilia, non quatenus eſt ſiccus, ea eſt ratione guſtabilis: ſed quatenus eſt humiditatis particeps. certe quæ nimium exuruntur, propemodum, uel etiam omnino, fiũt inguſtabilia, ut quæ per ſolum deinceps tactiuum ſenſum operentur. Si aũt cum humiditate fit ſuccorum ſenſus, merito quẽdam tactum dixit eſſe guſtum. Si enim in humido quidem eſſet, non autem eius cum eo fieret apprehenſio: non eſſet tangibilis. neq; enim color eſt tangibilis, quoniam in tangibili eſſe habet, eo quod non cum ipſo colore eſt apprehenſio. Non uidetur autem uerum eſſe, ꝙ ſeparatim ſit ſuccis attributum humidum. cur enim magis humidum, quam ſiccum? Piper enim, & gleba Armenia, & præterea lapis, & infinita alia, quæ natura ſunt ſicca, & neq; actu, neq; potentia quicq; humiditatis habent, ſiccum tamẽ habent. & alioqui, qui ſunt in humido ſucci, & pauci ſunt, & qui poſſunt facile circũſcribi: Qui autẽ in ſiccis ſunt plures, Plures enim ſunt cibi, quam potus: maxime, cum & ipſe in Meteoris oſtenderit, ꝙ, quæ ſunt in aquis, diuerſæ qualitates, ut quæ nitri guſtũ, & bituminis habeant, & quæ ſunt amaræ, & ſalſæ, ex ſubiecta eis terra tales ſint: & oĩno oſtẽdimus, quod aqua, quod ad ſuam naturam attinet, uel fere, uel omnino, qualitatis eſt expers. Quare in humido potius uidebitur ſuccus ſuam habere conſiſtentiam, nempe terra. Deinde & aqua, cum ſit ſimplex, & in terra inſit innumerabiles ex ea qualitates accipit. Eſt ergo ad hæc dicere, ꝙ terra quidem nullum ſimplex eſt uidere, quod ſuccum contineat. Neq; enim ignis, neq; aer, neque aqua: ſed neq; terra. Nam, ut dixi, & quæ ſunt ualde exuſta, ea ſunt propemodũ inſipida, & ſucci expertia. Sicut.n. diuerſi fiunt colores iuxta qualitate præditam ſimplicium contemperaturam: ſic exiſtimandum eſt ſuccos quoque fieri. Quod enim ne in terra quidem ſunt operantiões, ex hoc clarum eſt, quod earum ne ſenſum quidem habemus. Deinde uidemus, quod qui ſunt in ipſis plantis, ſucci concocti in alteram tranſmutantur ſpeciẽ. Sæpe.n. eſt primũ amarus: deinde acris: deinde dulcis: & rurſus dulcis, deĩde acris. In ſimplicibus.ſ. nõ eſt, ſed fit in cõpoſitis. Cur ergo eis potius humidũ ſecreuit & attribuit, Ariſtoteles quam ſiccum? Dico ergo, ꝙ animaduertit humidum quidem omnem poſſe ſuccũ ſuſcipere: Quoduis enim ſiccum aqua immixtum, ei poteſt aliquam qualitatem tribuere, ſi uel quis ſolum aquam madefecerit, & non ſubtilẽ effectam immiſcuerit. Hoc autem fieri non poteſt in ſicco. neque enim quodlibet ſiccum ſuſciperet: neq; ullum omnino omnem quoq; ſuccum admittit, non ſolum, qui eſt in humidis, ſed & multo magis, qui eſt in ſiccis. Sed in humido quidem certe, & quocunque humido, & eum, qui eſt in ſiccis, & eum, qui eſt in humidis, ſuccum immiſcere contingit. Propterea ergo, ut uidetur, aliud ſubiectum eſſe dicit ſuccis humidum.

Sicut autem uiſus eſt & eius, quod eſt uiſibile, & eius, quod inuiſibile: tenebræ enim inuiſibiles: has autem uiſus quoque iudicat. Præterea & ualde ſplendidi: hoc eſt enim inuiſibile: alio autem modo quam tenebrarum. Similiter autem auditus quoque ſoni, & ſilentii: Quorum illud quidem audibile, hoc uero inaudibile, & magni ſoni, ſicut uiſus ſplendidi. Sicut enim exiguus ſonus eſt quodammodo inaudibilis, ſic & magnus, & uiolentus.

Dixi, quod poſtquã dixiſſet, quid guſtus ab alijs differt ſenſibus: uult dicere, quid cum eis habet cõmune. Poſtquã itaq; dixit, quid cum uiſu & auditu habet cõmune: nũc dicit quid cõmune habet cum omnibus ſenſibus. Sicut ergo alij apprehendunt & propria ſenſilia, & eorum priuationes, & ſenſilium exceſſus, & defectus: ſic & guſtus. Vt uiſus apprehendit

hendit quidem inquit uiſibile, & inuiſibile: uiſibile quidem ut colorem. Inuiſibile autem, uel ſm priuationem inuiſibile, ut tenebras. Vnuſquiſq; enim ſenſus per ſe propria quidem ſenſilia apprehēdit: per accidens autem & priuationes: ſicut & uiſus tenebras: eo enim ꝙ non a uiſibilibus aſſicitur, per accidens dicitur apprehendere tenebras. Apprehendit ergo & quod eſt ſm priuationem uiſibile, & quod eſt per ſe quidem uiſibile, ſed propter nimiū exceſſum ſenſum corrūpit, & ea ratione dicitur inuiſibile. Splendidū enim cū ſit uiſibile, quando nimiū excedit, corrumpit ſenſum. Apprehēdit & quod eſt ualde exile & exiguū, quodq; priuationi eſt propinquius: ut lucem eſſe dulcem dicimus. Ea enim fere etiam dicitur inuiſibilis, ꝙ non poſsit ſenſum exacte mouere. Sicut ergo in uiſu habet, ſic in auditu. Eſt enim audibile quidem, ipſi ſonis inaudibile autem, quod eſt ſecundū priuationem, ut ſilentium, quod per accidens dicitur ſenſile: uel ingens, & nimius ſonus. Corrūpit.n. & is ſenſum, ſicut & in attonitis, uel exiguus, ut ſuſurrus. Sicut ergo in ijs habet, & in alijs ſenſibus: ſic & in guſtu. eadem enim in omnibus conuenientia & proportio ſeruatur.

Inuiſibile autem, hoc quidem omnino dicitur, ſicut & in aliis, quod uideri nō poteſt: illud uero, ſi cum natura aptum ſit, nō poſsit, uel male, ut græce ἄπουν, id eſt, pedum expers, & ἀπύρηνον, baccis uacuum. Sic quidem eſt guſtus eius, quod eſt guſtabile, & eius quod inguſtabile. Id autem eſt, quod paruum, uel malum habet guſtum, uel quod guſtum corrumpere poteſt.

Poſtquam dixit uiſum eſſe uiſibilis, & inuiſibilis apprehenſiuum: eſt autem multis modis inuiſibile: inuiſibilis ſignificata diuidit. Dicitur enim inquit uiſibile, uel quod penitus uideri non poteſt, ut dicuntur eſſe & incorporea, & quę ſunt poſt colorem inuiſibilia. Sic itaq; uox eſt inuiſibilis, & odor. & ut ſemel dicam, quæ ſub alios ſenſus cadunt: uel quod natura quidem aptum eſt ut uideatur, nō autem uidetur, ut eſt id quod eſt in priuatione, ut quod eſt potentia perſpicuum ſi non adſit lumen: uel quod ſic dicitur inuiſibile, ut male uiſibile. Eiuſmodi autem eſt, uel quod propter ſplendoris exceſſum uiſum poteſt corrumpere: uel quod propter exilitatem & imbecillitatem nō agit in ſenſum. Apprehendit ergo inuiſibile uiſus, ꝙ eſt inuiſibile, non id quidem, quod uideri nō eſt aptum natura, ut ſonos, & quæ ſunt alijs ſenſibus ſenſilia: ea enim non eſſe uiſibilia ratio eſt, quæ iudicat per inſtrumentum ſenſus, nō autem ipſe ſenſus: ſed id, quod eſt ſecundum priuationem uiſibile, ſenſus poteſt apprehendere: & alia quoq;. Viſu enim iudicant etiam irrationalia eſſe tenebras per accidens, ꝙ non a uiſibilibus patiantur. itaq; & in antris quieſcunt. Nunquid autem & quod eſt ſecundum priuationē uiſibile, imaginatio eſt, quæ iudicat, & nō uiſus? Si quidē ſenſus iudicium habent in eo, ꝙ aliquid patiantur: nō patientes autem in tenebris, operatione carēt. Quare & ſolum habitum conſiderant: non operantes autem, quomodo iudicauerint? Pedū autem expers, & baccis uacuum, nō quod nōnullos penitus habet pedes, ſed quod paruus, & malos: nam & ſine baccis oleas dicimus, nō quę nullas, ſed quę paruas baccas habent: Sic & ἄποδα, id eſt, ſine pedibus animalia dicimus, non quæ nullos, ſed quæ paruos habent pedes. Eſt autem quædam huiuſmodi uolucris hirundini ſimilis, noctu uolans, quæ ueſpertilio dicitur. His dictis, dicit. Et guſtus guſtabile & inguſtabile apprehendit, non quod non poteſt ſuccum ſuſcipere: ſic enim eſſe poſſet coloris, & ſoni iudex, ſed ea, quæ poſſunt quidem ſuſcipere, non autem ſuſceperunt, uel male ſuſceperunt, aut propter exceſſum, aut defectum.

Videtur autem eſſe principium id, quod eſt potabile, & quod impotabile. Guſtus enim quidam utraq;: ſed hoc quidem malum, & quod guſtum poſsit corrumpere: illud uero ſecundū naturam.

Quoniam dixit omnem ſuccum eſſe in humido: nam & ſicca dicit, quatenus humidi partem habent, eſſe guſtabilia: humidū autē maxime & primo eſt potabile: merito potabile eſt guſtus principiū: principium, ſcilicet materiale. Sed & inguſtabilis impotabile humidum principiū: ꝙ impotabile factum eſt per ſucci impotabilis mixtionem: ſicut & potabile poculentū redditum eſt, per boni ſucci admixtionem. Illud autem, Guſtus enim quidam utraq;, pro eo quod eſt, guſtabilia. Quomodo autem impotabile guſtabile, ipſe ſubiunxit, quod non, ut quod perficiat, ſed ut quod poſsit guſtum corrumpere, propter ſucci malignitatem. Vel ſi ergo audiemus eſſe guſtabilium principium potabile, & impotabile: uel principia guſtabilium potabile, & impotabile, tanquam in hæc primo diuiſis guſtabilibus, ijs autem rurſus ſubdiuiſis, in ea, quæ ſunt per ſpecies, guſtabilia. Rurſus potabile quidem eſt guſtabile, & conſeruatiuū, & perfectiuum eius, quod eſt ſecundū naturam guſtabile: Impotabile autem, ut præter naturam, & quod poſsit corrūpere.

Eſt autem commune tactus, & guſtus, potabile.

Quoniam potabile humidum: eſt autem humidum tactu apprehēſibile: ut humidum quidem, tangibile: ut talem autem habēs ſuccum, guſtabile: propterea guſtus & tactus eſt cōmune: tactus quidem, ut eius proprium ſenſile: guſtus uero, ut materia, & uehiculum guſtabilium.

Quoniam autem humidū eſt guſtabile, neceſſe eſt eius ſenſorium, neq; eſſe actu humidū, neq; tale, quod humectari non poſsit. Guſtus enim a guſtabili patitur, quatenus eſt guſtabile. neceſſe eſt ergo humectatū eſſe, quod poteſt humectari ſeruatum. nō humidum autem guſtatiuum ſenſorium.

Quoniam potentia eſt ſenſoriū, quale ſenſile ſecundum actum: eſt autē guſtabile humidū: oportebit guſtatiuū ſenſum eſſe potētia humidū, non actu: ut humiditate, in qua eſt ſuccus, apprehēſa, illi aſsimilatus, fiat actu humidus. Si enim eſſet actu humidus, ab ea, quæ eſt in ſuccis, humiditate non amplius pateretur. ut quæ iam ante talis eſſet, Sic autē neq; ſuccos apprehēderet, propriā humiditatē admiſcēs, & ſucci uires faciēs euaneſcere. Iam uero & eo ſucco, qui in ipſa eſt in proprio humido, oblatū perturbans, & confundens, eum nō apprehenderet. Quod enim eſt proprius id, quod tangit, attingit. propriam itaq; humiditatē ſentiret: nam & eam primam tangeret. Sicut ergo in alijs ſenſilibus, & ſenſibus habet: potētia enim erat unumquodq; ſenſoriū tale, quale erat actu eius proprium ſenſile: ſic & in guſtu habet. Neceſſe eſt ergo eſſe humectatū, quod humectari quidē poteſt, ſeruatū, non humidū autem guſtatiuum ſenſoriū. Si enim ſenſus patitur a ſenſili: humidū autē guſtabile: neceſſario ergo guſtatiuum ſenſoriū ſic natura aptum eſt humectari, ut etiā in humiditate propriā ſeruet naturam. Non eſt enim corruptiua, quæ ſenſorio immittitur humiditas, ſed contra ſeruatrix, & perfectrix. ꝙ aūt nō omnino a ſuccis humectetur guſtatiuū ſenſoriū, ſcilicet lingua, ſed a nōnullis etiam fiat ſiccior, iam dixi in ijs, quæ prius dicta ſunt. Neq; ergo piper, neq; ſalſamenta, neq; ſiccus panis, neq; alia innumerabilia huiuſmodi linguam humectant, & ſi ſint guſtabilia: ſed potius exiccant, nō ut ſucculenta & ſapida, ſed propter aliquā tangibilem qualitatem, ut ſiccitatē, & caliditatē. Neq; enim ſiccus panis exiccat, uel uerbi gratia, cicer frixū, aut bellaria, & ſimilia: ſed eo ꝙ ſunt ſicca, uel calida, eam, quæ eſt in lingua, humiditatem exhauriunt. Illud autē, ſeruatū dici poteſt, etiā ut ab alijs ſeparet, & diſtinguat, ut nitro, & ſimilibus. Ea.n. humectantur non ſeruata, utpote quæ liqueſcant.

Signum autem, ꝙ neq; cum eſt exiccata lingua ſentiat, neq; ualde humida. Ipſa enim fit tactus primi humidi. ſicut quando prægustato quis uehementi ſucco, alium guſtet. & quemadmodū ægrotantibus omnia uidentur amara, eo quod lingua tali humiditate plena ſentiat.

Signum, inquit, ꝙ oporteat linguam eſſe potentia humidam, nõ autem actu, ꝙ quicunq; habent linguam immoderate ſiccam, uel humidam, hi nõ apprehendunt guſtabilia. Deinde huius quoq; cauſam adiungit. Ipſa enim inquit, ſi ſit tactus primi humidi: id eſt, propterea nõ apprehendit lingua ualde humida ſuccos, quod, quæ in ipſa eſt, boni ſucci humiditas, ipſa quoq; prima eſt linguæ accedens tactus, ipſa ſui ipſius apprehenſionem præbens, & ea ratione nõ ſinens exteriorem apprehendere. eius enim, quod eſt appoſitum, & quod primũ tangit, fit guſtus. Signum autem huius dicit, ꝙ qui aliquẽ ſuccum & maxime paulo uehementiorẽ prægustarunt, ſecundos non amplius ſimiliter ſentiunt. Sed & ijs, qui regio morbo laborant, omnis uidetur amarus ſuccus: eo ꝙ humiditas, quæ eſt circa linguam, hunc ſuccum habeat: quẽ primum guſtans, non apprehendit eos, qui adhibentur. Sed quæſiuerit aliquis. Atqui ſi eſt amarus, qui eſt circa linguã, ſuccus, oportebat, quando mel adhibetur, uideri minus amarum, dulci immixto, & amari immoderationem caſtigante: nunc uero quando dulce adhibetur, tunc magis amaritudinem apprehendit. Hoc autem non eſt uerum: nõ enim tunc magis apprehẽdit: ſed quia iam ante hoc quieſcit ſenſus: eũ, qui eſt circa illa, ſuccum nõ apprehendit. nam & ſi nihil adhibitum fuerit, magis amaritudinẽ ſentiet. Sicut ergo is, qui humidam habet linguam, minus ſentit: ſic & qui nimiũ ſiccam. Oportet enim, ut dixi, ſenſoriũ affici a guſtabili, quod eſt humidum: quod eſt autem nimis ſiccum, ab humido minus affici, & longiori tempore. Declarant autem id exiccata coria, quæ longo tempore ab humido non afficiuntur.

Succorum autem ſpecies, ſicut & in coloribus, ſimplices quidem ſunt contrariæ, dulce, & amarũ. Cohærentes autem, illi quidem, pingue: huic uero, ſalſum. Inter hæc autem, acre, & auſterum, & acerbum, & acidum. Fere enim hæ eſſe uidentur ſuccorum differentiæ.

Enumerat ſpecies guſtabiliũ. ſicut enim in coloribus alia quidẽ ſunt ſimplicia, quæ & cõtraria, album, & nigrũ. neq; enim hæc ex alijs ſunt mixta coloribus, neq; inter ſe. Quę autem inter illa interiecta ſunt, non ſunt amplius ſimplicia: ſed quadam eorũ inter ſe mixtione perficiuntur. & ſunt nõnulla quidem eorum albo propinquiora, ut flauum: alia uero, quę ad nigrum propius accedunt, ut cęruleum. reliqua uero ſunt intermedia, ut fuſcum, rubrũ. ſic & in ſiccis. Nam & in ijs ſimplicia quidẽ ſunt rurſus contraria, dulce, & amarum. Reliqua uero mixta & intermedia. ſed dulci quidem propinquius eſt pingue: amaro uero ſalſum. Reliqua autẽ, quæ enumerat, ea ſunt intermedia. non autẽ & quæ ſunt intermedia, mixta. Quæ enim ſunt mixta, ea ſunt quoq; intermedia: non ita autem & contra: Vt in coloribus, fuſcum quidem quod mixtum eſt, eſt & intermediũ. Rubrum uero, uel uiride ſeu porraceum, nõ omnino fiunt ex cõtrariorum mixtione: ſed intermedia dicũtur, ut quæ neutrius extremi partẽ habeant. Sic autem & in ſuccis, mixtum quidẽ eſt ſalſum, ut ſales. ex amara enim aqua marina, & dulci generantur. Acre aũt, & auſterum, & acutũ, ꝙ neutrius extremorũ partem habeant, ſic ſunt intermedia. neq; ex extremorũ mixtione omnino generantur. Octo autem ſpecies ſuccorũ enumerat. & fere hęc quidẽ ſunt, quę dicit eſſe. Si quid enim eſt aliud, prope eſt, ut ſit ſucci & ſaporis expers: ut flaccidum, uel quid huiuſmodi.

Quare guſtatiuum quidem eſt, quod eſt potentia tale: guſtabile aũt, quod eſt eius actu effectiuũ.

Poſtquam dixit de guſtatiuæ facultati oppoſitis ſeu obiectis, dico autem guſtabilibus: deinceps dicit de guſtatiua, ea, inquam, facultate, cuius gratia & de oppoſitis uerba fecit, ut & in alijs ſenſibus. Hoc autem declarauit, cum dixit, quare guſtatiuum quidem eſt, quod eſt potentia tale, ueluti orationem concludens. Tale eſt ergo inquit guſtatiuum potentia, quale guſtabile actu, uel dulce, uel amarum, uel quid eorum, quæ ſunt intermedia. Quod quidem guſtabile facit guſtatiuum actu tale, quale eſt ipſum.

De tangibili autem & de tactu eadem eſt ratio. Si enim tactus non eſt unus ſenſus, ſed plures: neceſſe eſt & tangibilia eſſe plura ſenſilia. Habet autem dubitationem, utrum ſint plures, an unus: & quidnam eſt ſenſoriũ tangibilis tactiuum, utrum caro, & quod in aliis habet proportionem, & conuenientiam, uel non. Sed hoc quidem eſt id, quod intercedit: primum autem ſenſorium eſt aliquid aliud intus.

Adhuc ſupereſt, ut de tactu dicat, ex omnibus ſenſibus, de quibus nunc tractat. Duas autem dubitabiles propoſitiones quæ ſunt præter opinionem, & fidem, in ijs confirmat. Vnam quidem, ꝙ tactus nõ eſt unus ſenſus, ſed plures. Secundam autẽ, ꝙ nõ eſt caro tactiuum ſenſoriũ: ſed eſt aliud quidem ſenſoriũ: caro autem intercedit, ut in alijs, uel perſpicuum, uel odoriferũ, uel ſonorũ tranſuectiuũ, uel ut, quod eſt compoſitũ, aer, & aqua. Quod itaq; nõ unus eſt tactiuus ſenſus, ſed plures, per duo argumenta cõfirmat. Vnum quidẽ, ꝙ omnis unus ſenſus circa unam cõtrarietatem uerſatur: tactus aũt non circa unam uerſatur cõtrarietatem, ſed plures. nõ eſt ergo tactus unus ſenſus. Viſus.n. uerſatur circa albũ, & nigrũ, & ea que intercedunt. Similiter guſtus circa dulce, & amarũ, & quæ ſunt intermedia. Auditus circa acutum, & grauem ſonũ. Odoratus uero, cũ ſit, ut diximus, exilis, & exiguus, odorabilia per ſpecies nõ dijudicat, præterꝗ iucundo, & moleſto. Sed tactus circa plures uerſatur contrarietates, quæ neq; ſub ſe inuicem ſunt collocatæ, neq; ullã inter ſe ſocietatem, & cõmunicationem habẽt, ut calidũ, & frigidum: ſiccum & humidũ: molle & durũ: graue & leue: aſperum & lene: uiſcoſum, friabile: & ſimilia. quare ſi hę ſunt plures oppoſitiones, quę nõ ſunt ſub ſe inuicẽ collocatę, quid.n. cõmune habet graue, & leue cũ ſicco & humido, uel reliquis, uel unumquodq; aliorum cũ cæteris: unuſquiſq; autẽ unus ſenſus circa unã ſenſiliũ oppoſitionẽ uerſatur: uidetur nõ unus eſſe ſenſus tactus. Vnũ eſt ergo principiũ hoc argumẽtum. Scdm uero, Oĩs quidẽ unus ſenſus circa unũ genus: tactus autem nõ circa unum genus. Viſus.n. circa colores. Guſtus circa ſuccos. Auditus circa ſonos. Odoratus uero propter eam ipſam cauſã propter quã odorabiliũ ſpecies nõ diſcernit, nec ipſorũ genus habet nominatũ. Tactus autẽ, & ſi ſit apud nos exactiſſimus, unũ tamẽ genus nõ habet, nec nominatũ, nec innominatũ, quod propria ſibi ſenſilia poſsit cõprehendere. Hæc ſunt ergo argumẽta, ꝙ tactus nõ eſt unus ſenſus. Themiſtius aũt dicit hæc quidẽ eſſe uera: re uera.n. non unũ eſſe ſenſum, ſed plures ſenſus, tactũ. Duorũ autẽ inquit, argumentorũ ad ſm quidem nihil dicere conatus eſt Ariſt. prius aũt labefacere aggreſſus eſt: ſed nos ſophiſtice fefellit. Dicit.n. nec alios quidẽ ſenſus circa unã oppoſitionẽ fieri, ſed plures. Vox.n. non ſolũ circa grauem & acutã uerſatur: ſed eſt etiã in uocibus aſpera & lenis: candida, & fuſca: magna, & parua: longa, & breuis. Similiter autẽ & in coloribus eſt aſperũ, & leue. Leue quidẽ, quod uiſum delectat, ut color luciferi: aſperũ uero, quod moleſtia afficit. Hæc aũt inquit dicens, nos falſa argumẽtatione decepit. Cum.n. dixiſſet oẽm ſenſum circa unam ſenſiliũ oppoſitionẽ uerſari: clarũ eſt, ꝙ propriorum dixit ſenſiliũ. Deinde hanc orationẽ labefactare tentans, dicit, ꝙ etiã auditus nõ ſolũ uerſatur circa acutũ, & graue: ſed & circa magnũ, et paruũ. Magnũ aũt & paruũ eſt ex cõmunibus ſenſilibus. Oportebat aũt oſtẽdere, an alij ſenſus circa plures oppoſitiones propriorũ ſenſiliũ uerſentur. Hæc quidẽ Themiſtius: ſeipſum aũt decepiſſe neſciuit. Magnũ enim & paruũ, quod de ſonis dicitur, ſolius eſt auditus propriũ. Quare nullus alius ſenſus põt, quod eſt in ſonis, magnũ & paruũ iudicare, præter auditũ. Dicebatur aũt eſſe cõe ſenſile magnũ, & paruũ, quod eſt in corporibus cõtinuũ: huius aũt eſt tactus, & uiſus iudex. Clarũ eſt aũt, ꝙ ſi uocẽ candidã & fuſcã dicimus, ſm conuenientiã, & ſimilitudinẽ, quæ eſt a coloribus, dicimus, ſilr & in alijs. Sed eſt & ad hoc dicere, ꝙ magnũ & paruũ, quod eſt in ſonis, nõ eſt alia quædã oppo-

ſitio ab acuto & graui ſono: quemadmodũ in tactu a calido & frigido, alia eſt penitus oppoſitio, graue & leue, uel aſperum, & planũ, & unaquæq; aliarum: ſed ſonorũ intentionẽ, uel remiſsionẽ declarat. Id autem non eſt alius oppoſitionis propriũ. Tale ergo magnũ & paruum dicis, ut melba, uerbi gratia, magnũ: caricæ autem fortaſſe paruũ, q eſt quidẽ intenſa in melle dulcedo, in carica autẽ remiſſa. ſed & nigrum colorẽ, qui ſatis quidem eſt copioſus, magnũ quiſpiam dixerit, qui aũt non ſic habet, ſed remiſsior, paruũ: quod eſt, ut ſemel dicam, uehemens, & exiguũ, magni & parui uoce nominans, ſed etſi fuſcam uocẽ & candidam dicamus, nõ aliam oppoſitionis uocum ſpẽm dixerimus, neq; enim eorũ ab acuto & graui diſtinctionẽ eſt inuenire, ut durũ & molle eſt ab aliis ſeparatũ uidere. ſimiliter autẽ & aſperũ & leue: ſed ſunt ueluti quædã proprietates, quæ in acuto & graui cõſiderantur. Nõ eſt autem quidã a forma receſſus circa acutũ, & grauem ſonũ. Eſt autem operepretiũ quęrere, quãnam ob cauſam, cũ magnum & paruũ de ſolis magnitudinibus dicatur, in ſolis uehementibus & exilibus ſonis tranſlatione utimur, dicentes magnũ & paruum ſonũ: non autem magnũ dulce, quod eſt admodũ dulce, neq; paruũ dulce, quod habet exiguam, & nõ ſatis apertam dulcedinẽ, neq; in ullo alio. Dico ergo, q ſonus nõ eſt res aliqua accumulata ſubſiſtẽs: ſed in eo, q fiat, ſubſiſtit: fit autẽ in tẽpore eſt. autem omne tẽpus continuũ: propterea eum, qui fit in multo tẽpore, ſonum magnum dicimus: qui autẽ in paruo tẽpore, paruũ. Valde dulce autem, & ualde nigrũ in aliis quoq; propter qualitatis uehementiam ſunt talia, non aũt propter temporis longitudinem. Non recte itaq; Themiſtius aduerſus ea, quæ ab Ariſtotele dicta ſunt, argumẽto inſtitit. Illud autem dici poteſt, quod in tangibilibus quidem plures aſſumptæ ſunt oppoſitiones, quæ nihil inter ſe habent cõmune, ſed ſunt penitus ſeparatæ. a calidi enim & frigidi oppoſitione ſeparata eſt, quæ fit per humidũ, & ſiccum. Vnde ignis quidẽ calidus, & ſiccus: aqua uero frigida & humida. ſimiliter durum, & molle: aſperũ, & leue: uiſcoſum, & friabile: hæc omnia ſunt a ſe inuicem ſeparata. Nihil ergo horũ neq; in igne conſideratur, neq; in aere, nec aqua: neq; omnia cõpoſita, corpora cõſequitur. neq; enim quodlibet eſt uel uiſcoſum, uel friabile. Qui itaq; ſunt rigidi, & fractu difficiles lapides, neq; uiſcoſi ſunt, neq; friabiles. Eſt enim in humido uiſcoſum. Oppoſitiones autem, quas dixit in ſonis Ariſtoteles, in omni uoce eſt inuenire. Omnis enim uox magna eſt, uel parua. Nam & acuta, uel magna eſt, uel parua, uel lenis, uel aſpera, & grauis ſimiliter. Omni itaq; uoci cõtingit, ſecundum enunciationis enim quantatem magnũ habẽt, & paruũ ſimiliter & lene & aſperum ſecundũ qualitatem: quare nõ ſunt oppoſitiones diuerſorum audibiliũ, uel ſonorum. In tactu ſunt a ſe inuicem, ut oſtendimus, ſeparatæ oppoſitiones, & nihil habẽtes inter ſe cõmune, neq; aliæ cũ aliis concurrentes. Vnde nec in omnibus quidẽ tangibilibus cõſiderantur. Cur. n. nõ ſicut omnis uox uel magna eſt uel parua, uel aſpera uel lenis, ſic quodcunq; tangibile eſt uel uiſcoſum, uel friabile, uel aſperũ, uel leue? ſi autẽ unumquod eſt calidũ, uel frigidum, uel ſiccum, uel humidũ: id eſt eam ob cauſam, q hæ ſint oppoſitiones, quæ corporũ ſubſtantiam conſtituant. ſi autẽ graue, & leue omnia ſunt ſortita corpora, ſed non, ut quæ cũ aliis qualitatibus concurrant, caliditate, inquam, & frigiditate, uel ſiccitate, & humiditate. Nõ ſicut quantitatem ſonorũ, quorum & qualitatem cõſecutum eſt magnũ, & paruum, & aſperũ, & lene: ſic & quantitatem calidi, & frigidi, & ſicci, & humidi, intenſionem, inquã, & remiſsionẽ, conſecutũ eſt aſperum & lene, uel graue & leue, & reliqua ſimiliter. Neq; quoniam omne compoſitũ eſt uel aſperũ, uel lene, propterea qualitates ipſæ aliis ſi ſunt qualitatũ quædam ſequelæ. Potius enim partiũ poſitionẽ conſequuntur. Circa æqualẽ enim uel inæqualem partiũ poſitionẽ fit aſperũ & lene. ſunt itaq; hæ omnino a ſe inuicem ſeparatæ, & nihil ipſis ſimile eſt in aliis ſenſilibus uidere. Ad ſecundũ autem argumentũ exiſtimas quidem, ut dixi, Themiſtius nihil ab Ariſtotele dictũ eſſe: dico autem, q cũ omnis ſenſus circa unum aliquod ſenſile uerſetur, tactus non uerſatur circa unum cõmune genus ſenſibiliũ. Attici autem interpretes recte intelligentes dicunt, q admodum cõpendioſe huius quoq; ſolutionem poſuit Ariſtoteles, dicens ipſum quoq; circa unũ aliquod genus uerſari: nõ eſſe autem apertũ unum genus, quod ſit tactui ſubiectũ. Per hoc ergo ſignificauit, q eſt quidẽ, ſed non eſt apertũ. Quid ergo hoc eſt? dicimus q reſiſtens. Reſiſtens autẽ dico, non quod eſt molli oppoſitũ, & tactui nõ cedit: ſed omne naturale corpus, quod admouetur, & tactũ attingit: ad Mathematicorũ corporum differentiã, quæ neq; attingunt, neq; tactui reſiſtunt. Quod igitur quomodocunq; tactui reſiſtit, hoc dicimus eſſe reſiſtens, & eſſe cõmune genus tangibiliũ. Nõ uidetur aũt hoc caliditatẽ, frigiditatem cõprehẽdere. Horũ enim non ſit ſm truſionẽ apprehenſio: niſi quis dicat, cũ corporibus, quæ ſunt his qualitatibus ſubiecta, fieri apprehenſionẽ. Hæc ergo erit uniuerſalis oratio. Sed ſi ita eſt, cur tangibiliũ genus magis fuerit reſiſtens, quam uiſibiliũ, & audibilium, & reliquorum? Eſt enim hoc ſubiectum non ſolũ tangibilibus qualitatibus, ſed & coloribus, & ſonis, & ſuccis, & odoribus. Si enim nihil aliud ſignificamus dicẽdo reſiſtẽs, quam corpus naturale: cur ipſum magis ſubiectũ eſſe dicemus tangibilium qualitatũ, quam aliorum omniũ? Et ſi omne unum aliquod genus omnino in unam primã oppoſitionem diuiditur: ut color quidẽ in album, & nigrum: ſuccus in dulce, & amarũ: odores in bene olens, et male olens: ſonus in acutum & grauem: dent reſiſtentis quoq; differentiam: & dicant in quam primã oppoſitionẽ diuidetur: pręter id, q ut iam dixi, non eſt ratiõi cõgruum, ut ad id referatur caliditas, & frigiditas: ſiccitas, & humiditas. Eſt ergo hoc reſiſtens, tangibilium nõ genus, ſed ſubiectum, ſicut & aliorũ. Non ſic autem dictum eſt illud, omnẽ ſenſum unum circa unũ aliquod ſenſibiũ genus uerſari: id eſt circa unũ aliquod ſubiectũ ſenſibilium. Cõmuniter enim omniũ unum eſt aliquod ſubiectũ, ſed genus dictũ eſt, quod de pluribus, & ſpecie differẽtibus in eo, quod quid eſt, pręd icatur: ſicut color de albo, et nigro: utrunq; enim color: ſonus de acuto, & graui: utrũq; enim ſonus: ſuccus de dulci, & amaro: utrunq; enim eſt quidã ſuccus, & in reliquis ſimiliter. Quare, q ad hæc attinet, nullum argumẽtum ſolutionem habuit. His duobus argumẽtis poſitis q nõ eſt unus tactiuus ſenſus: dehinc tertiã ponit rationẽ, qua uetur nõ unum eſſe ſenſum tactum, ſed plures: nõ autem ex hoc loco id aſtruit: ſed eſt inſtatia aduerſus ſyllogiſmum, qui conatur oſtẽdere, unum eſſe tactiuum ſenſum, & nõ plures. Qui ſyllogiſmus nõ ponitur quidẽ: ſed quia Ariſtotelis confutatio uidetur, ut aduerſus talem ſyllogiſmũ, inſtantiã facere: propterea interpretes ſyllogiſmũ, quem Ariſtotelis cõfutationes ſoluunt, coniectura aſſecuti, eum eiuſmodi eſſe dicunt. Si tactus ſenſorium unum eſt caro: neceſſe eſt, & tactiuum ſenſum unum eſſe. Quorum enim ſenſorium unum eſt, ea ſunt inter ſe quoq; eadem. eorundem autem ſenſibium & unus quoq; ſenſus eſt. Atqui unum tangibilium eſt ſenſorium caro: & tactiuus ergo ſenſus unus eſt. Huius ergo ſyllogiſmi & connexum, & aſſumptionẽ oſtendit eſſe falſam. Et cõnexum quidẽ ſic. Nõ neceſſe eſt inquit, ſi unum eſt ſenſoriũ, propterea ſenſum quoq; eſſe unũ. Ecce enim unum quidẽ eſt ſenſorium, lingua: diuerſi autẽ ſenſus, & ſenſibilia: & tactiuus, & guſtatiuus: & tangibilia & guſtabilia. Et q diuerſi, clarũ eſt, q per totũ quidem reliquũ corpus ſentimus ſm tactum: nõ autem guſtamus: ſed tamẽ in lingua, quæ eſt unum ſenſorium, utriq; ſenſus cõcurrunt. Eſt ergo falſum dicere, q ſi unum eſt ſenſorium, eſt unus quoq; ſenſus. Nam ſi, ut dicit, ambo in lingua concurrerint, ſic contigerit & in toto corpore concurrere, ita ut non ſolum toto tangamus, ſed etiam guſtemus: neque eos eſſe diuerſos ſenſus diſcreuerimus, ſed unum eſſe, & eundem exiſtimauerimus. Iam uero quia non conuertuntur, nec quodcunq; tactum habet, guſtus quoq; eſt particeps: oſtenditur eſſe alium a guſtu tactum: nõ ergo, eo q ſit unum ſenſoriũ, unum quoq; eſſe ſenſum neceſſe eſt. Contra autem, quod

plura ſint ſenſilia, plures quoq; eſſe ſenſus, eſt rationi conſentaneum: ſicut in lingua. Quare nõ ſi tactiuum eſt ſenſorium unũ, omnino eſt & tactiuus ſenſus unus. ſic ergo connexum ſuſtulit. Tollit aũt & aſſumptionem, ꝙ omnino caro nõ eſt tactus ſenſorium. Quoniã autem in idem cõcurrit & ſyllogiſmi aſſumptionis cõfutatio, & ſecunda propoſitio: utrunq; enim uult nõ eſſe carnem ſenſoriũ: cõfirmat utrunq; cõmunibus argumẽtis. Hoc autem oſtẽdit, dico autem nõ eſſe carnem ſenſoriũ. rationes, quibus uidebantur, qui carnem uolunt eſſe ſenſorium ad probandũ eam eſſe ſenſoriũ, & exponens, & refellens. Hæ aũt ſunt tres numero. Vna quidem ex apprehenſione, quæ fit ſine tempore, eo ꝙ ſine tẽpore, ſimul ac carne tangibilia attingimus, ea apprehẽdimus. Si enim caro eſſet, quod intercedit, & nõ ſenſoriũ: aliquo ad apprehenſionem tẽpore opus eſſet: in quo oporteret carnem affectã, in ſenſorium, quod eſt intus, ſuam affectionẽ tranſmittere. Eſt enim rationi cõſentaneum: ſicut in auditu, cuius per id, quod intercedit, nõ abſq; tẽpore fit apprehenſio, ſimul ac factus eſt ſonus: maxime quando fuerit longe quod ſonat: ſed aliquo tẽpore opus eſt, ut afficiatur aer, deinde eum ad auditum traijciat. Sic itaq; in Meteoris oſtenſum eſt, ꝙ quanuis prius fiat tonitru, ipſum poſterius apprehẽdimus: Fulgur autem prius, & ſi poſterius factum ſit: idq; & propter auditus craſſitudinem, & uelocẽ motum luminis. Similiter & in remigatione, remũ prius ſublatum uidemus, deinde ſonũ ſentimus. Similiter olfactus, qui eſt auditu corporalior, longiori ad apprehenſionem tẽpore opus habet, etiã ſi ualde prope fuerit odorabile: donec affectus aer ad nares tranſierit, ut celerius ad ſenſoriũ perueniat affectio. ſed & ipſe uiſus, qui eſt ſenſuũ acutiſſimus, non omnino ſine tẽpore habet exactam uiſibilium apprehenſionem. ſi enim circulus eminus in oculum inciderit, in eadẽ ſuperficie ſitus, in qua eſt & oculus: uidetur eſſe recta. & quæ ſunt triangula, eminus circularia uidẽtur, etſi ea uiſus attingat. ſicut ergo in his, quę per id, quod intercedit, apprehenduntur, qui eſt corporalior ſenſus, longiori ad apprehenſionem tẽpore opus habet: ſic utiq; eſt rationi congruum, & tactũ, ſiquidem caro non eſt ſenſorium, ſed quod intercedit, nõ ſine tẽpore, ſimul attigerit, apprehendere: ſed aliquo tẽpore ad apprehenſionem opus eſſe, donec affecta caro, ad ſenſorium, quod eſt intus, affectũ tranſmittat. Ea eſt quidem una ratio eorũ, qui uolunt carnẽ eſſe ſenſorium. Hæc uero eſt alia. ſi inquit ne aliud quidẽ tactiuum ſenſorium uidemus præter carnẽ: ſuperuacaneum & ineptũ fuerit hoc quidẽ prętermittere, aliud uero quærere, quod nõ apparet. Tertia uero ratio eſt inſtantiæ ſolutio. Qui enim nolunt carnem eſſe ſenſoriũ, ſed id quod intercedit, quandam eiuſmodi inſtantiam ijs, qui uolunt eſſe ſenſorium, afferunt. ſi caro eſt ſenſoriũ: quod in omnibus ineſt ſenſorijs, neceſſe eſt utiq; in ea quoq; uideri. ſicut ergo in illis, p aliquid, quod intercedit, fit apprehenſio, aerem dico, uel aquã: ſic & in hac oportebat, per aliquid, quod intercedit, carni ſenſilia admouere. In alijs itaq; ſenſili ſenſorio ſuperpoſito non fiebat ſenſus: ſi autẽ hoc non fiat: ſed ipſum tangibile caro ad eius apprehenſionem attingit: uidetur nõ eſſe ſenſoriũ, ſed id, quod intercedit: ſiquidẽ in omnibus ſenſibus eandẽ ſeruare oportet conuenientiam, & tactum ab alijs ſenſibus non differre. Guſtus enim tactus quidẽ eſt, & habet eadem dubia. Hanc inſtantiam labefactare conatur, ꝗ apertiſſime fieri poteſt, eorũ partes defendens, qui carnem ſenſoriũ eſſe uolunt. Dicit ergo, ꝙ in tactu quoq; eadẽ ſenſuum proportio, & cõuenientia ſeruatur, & per aliquid, quod intercedit, fit apprehenſio. Quemadmodũ enim ſi digitos in aqua uel in oleo intingamus, deinde hoc tangamus, eſt inter digitũ, & id, quod tangit, humidũ aliquod corpus: ſeiuncto certe digito adhuc in eo uidemus humidam ſubſtantiam: ſed propter exiguitatem eius, quod intercedit, uidemur citra mediũ ea, quæ tanguntur, tangi. ſic neceſſario & in aere contingit eſſe inter ea quæ tanguntur, aerem aliquem, latere autem propter exiguitatem. Quare & in tactu non citra mediũ carnis eſt apprehenſio, ſed per aliquid, quod intercedit. Quod ſi ita eſt, hic quoq; ſeruatur tactus cum alijs concentus & conuenientia. His ergo rationibus, per quas adſtruere uidetur, ꝙ caro ſit tactiuum ſenſorium, peremptis, ſatis oſtendit carnem nõ eſſe ſenſorium, ſed id, quod intercedit. Quod ſi ita eſt, & hic quoq; ſeruatur tactus cum alijs concentus. Has itaq; rationes per quas aſtruere uidetur carnem eſſe tactiuum ſenſorium, & non id, quod intercedit, earũ quidem primam, quæ ex tempore apprehenſionis, cõfirmat carnem eſſe ſenſoriũ, ſic refellit. Non eſt neceſſe inquit ad oſtendendum carnem eſſe ſenſorium, ut ſimul cum eius tactu fiat apprehenſio tangibilium. Iam enim ſi quis inquit circa digitum pelliculam extendat, ut oui, uel allij corticẽ, uel alicuius huiuſmodi, nihilo ſecius ſic quoq; fit cum tactu apprehenſio. Quod ſi quis digitis quoq; congenitum corticem cogitauerit, multo magis minimum impedimentum afferet. ſi alieno itaq; corpore carni circumpoſito, nullum extitit impedimentum ad apprehendendum ſine tempore, multo magis carne ſenſorio congenita, impediri non oportere apprehenſionem ſenſiliũ. Non ergo apprehenſio, quæ fit ſine tẽpore, carnem eſſe ſenſorium oſtendit. Aduerſus ſecundam autem rationem, quæ dicit ne apparere quidẽ aliquod aliud ſenſorium præter carnem, illud dicit. Quemadmodum inquit ſi congenitus nobis eſſet aer, adeo condenſatus, ut & uiſiuum, & auditiuum, & odoratiuum ſenſorium tegeret: exiſtimaremus, eo ꝙ per unum & eundem, dico autem nobis congenitum aerem, & uideremus, & audiremus, & olfaceremus, quendam unum eſſe ſenſum horum omnium apprehenſiuum: ꝙ nõ uideant diſcretas partes, per quas horum apprehenſionem particulatim fiunt: nunc autem quoniam uidemus diuiſa ſenſoria, quia nõ eſt nobis aer congenitus: uel per unum diuerſa apprehendimus, dico autem aerem, qui ſua perſpicua, & perſonatrice, & odorum tranſuectrice facultate nobis ſenſilia adducit. ſimiliter & ꝙ diuerſæ ſunt facultates, ſicut & ſenſoria, ſic non oportet exiſtimare, quoniam per unũ aliquod, nempe carnem, diuiſa tangibilia nobis fiunt apprehenſibilia, iam & unum aliquod eſſe ſenſorium. ſed quoniam diuerſæ ſunt tangibilium oppoſitiones, plura quoq; ſenſoria eſſe oportet, ea autem occultari, ꝙ caro ſit nobis congenita, quę inter ſenſilia & ſenſoria media intercedit. Nam ſi caro nobis non eſſet congenita: ſed ſeparari ſuapte natura poſſet, ſicut aer: apparerent, quæ nunc per eam occultantur, tangibilium ſenſoria. quemadmodum econtrario, ſi quis in dicto exemplo uiſibilium & odorabilium & audibilium differentiam neſciret, ꝙ eſſet, uerbi gratia, nobis congenitus aer. exiſtimaret eſſe horum omnium ſenſorium, nobis cõgenitum aerem. Non ergo propterea ꝙ nõ aliud uideatur tangibiliũ ſenſorium præter carnem, id ſatis eſt ad probandũ carnem eſſe ſenſoriũ. Ego uero ad hoc dixerim, ꝙ ſi plura eſſent tangibilium ſenſoria, a carne, quæ intercedit, occultata, quoniã neceſſe eſt in corpore eſſe ſenſoria, neceſſe eſt utique ea eſſe locis diuiſa: ſicut & nunc locis a ſeinuicem diuiſa ſunt ſenſoria. quod ſi ea locis diuiſa eſſe neceſſe eſt, oporteret nõ quodlibet tangibile cuilibet parti carnis admotum eſſe apprehenſibile. quemadmodum, ſi aer eſſet nobis congenitus, & admotum eſſet uiſibile, non in illa aeris parte, quæ oculo directo obijcitur, ſed quæ auditiuo meatui, non uideretur: ita ſcilicet & nunc omnino neceſſe eſſet, ſi plura eſſent tangibiliũ ſenſoria a carne occultata, quandoquidem ea ſunt locis diuiſa, non qualibet carnis parte quamlibet tangibilem ſpeciem admotam eſſe apprehenſibilem. nunc autem ita eſt. clarum eſt ergo, ꝙ non plura ſunt intus ſenſoria. ſi quis autem dicat plura quidem eſſe: unumquodq; autẽ omnia apprehenderet: ſuperuacaneum. unũ enim ſufficeret. nõ ſunt ergo plura tangibilium ſenſoria, ſed unum. quod ſi unum eſt, omnino carnem eſſe neceſſe eſt. Cum ſit enim ſimilarium partium, per uniuerſum animal ſecundũ continuitatem peruadit caro. ſic itaq; ſecundã rationem & Ariſtoteles refellit, & nos aduerſus illum cõtradicimus. Tertiam autẽ rationem hoc modo. Ea autem erat, quæ inſtantiã diſſoluebat, quæ aduerſus eos opponebatur, qui carnem uolunt eſſe ſenſoriũ. Inſtantia au-

tem,

tem erat, ꝙ nõ ſeruat caro eam, quæ eſt in alijs ſenſorijs, proportionem, & conuenientiam, dico autem apprehẽſionem, quæ ſit per id quod intercedit. Diſſoluitur autem, ꝙ ſit hic quoq; ſimiliter id, quod intercedit: ut in ijs, quæ in aqua attinguntur, eſt adhærens humidũ: ſic et in aere eſt rationi conſentaneum eſſe breuem quendam inter ea, quæ tanguntur, aerem. Hanc ergo ſolutionem refellit Ariſtoteles. Et ſi enim inquit, & in ijs, quæ tanguntur, eſt aliquid, quod intercedit, ſed non quod cũ alijs ſenſibus proportionem, & conuenientiam habeat: cõmune tamen eſt id paruum, quod intercedit, in alijs quoq;. Incumbente enim oculo lema, eſt neceſſario eiuſmodi, quod intercedit. Tangit enim lema uidelicet corneam. Si ergo, quæ tanguntur, per aliquid, quod intercedit, tanguntur: eſt, ſcilicet, inter oculũ, & lemam, aliquid quod intercedit: ſed lemam tamen nõ uidemus: quia nõ oportet ſimpliciter eſſe, quod intercedit, ſed id quoq; interuallo cõmoderatum eſſe oportet. Neq; enim, ſi oculi, & uiſibiliũ proportiones magnitudine longe ſuperet, eo uiſibilia uidebimus: neq; ſi ualde paruũ fuerit, ut in lema, quæ oculo incumbit. Oportet ergo in tactu quoq; id, quod intercedit, cum alijs habere proportionẽ, & conuenientiam: nunc uero nõ habet. Clarũ eſt ergo, ꝙ & ſi quis eorũ ſolutionem admittat, ne ſic quidẽ ſeruatam inueniet, quæ in alijs eſt ſenſibus, proportionem. Eſt autem & ad hęc, dico autẽ, quę ab Ariſtotele dicta ſunt, cõtradicere. Oculus enim nõ aliquo ſimpliciter, quod intercedit, opus habet: ſed & perſpicuo: nec eo ſolũ, ſed & illuminato. Dicet ergo quiſpiam, nos non uidere per id, quod inter oculum, & lemam intercedit: non ꝙ ſit ipſum exiguum, ſed ꝙ lucem lema interſepiat, & impediat, ne, quod intercedit, fiat actu perſpicuũ. Quare niſi lema lucem interſepiret, eaꝫ uideremus. Eandem autem omnino proportionem, ſecundum eius, quod intercedit, quãtitatem, in omnibus ſenſibus ſeruari, eſt a ratione alienũ. Qui enim ſunt corporaliores ſenſus, minore opus habẽt eo quod intercedit. Neq; enim quanto uiſus uiſibilia apprehendit, tanto auditus quoq; audibilia, ut declarat, quod in remigatione accidit: Dico autem, ꝙ remum primum ſublatum uideamus: deinde ſonũ ſentiamus. neq; uero per quantũ auditus, per tantum & odoratus. Eſt ita ꝓ rationi cõſentaneum tactũ quoq;, cũ ſit omnibus craſſior, minore quam omnes egere eo, quod intercedit. Omnino autem, ꝙ opus habeat tactus eo, quod intercedit, nõ neceſſario cõprobatum eſt ex ea, quæ eſt cũ alijs ſenſibus, proportione, & conuenietia. Iam enim maxime neq; guſtus indiget. Neq; enim quæcunq; in uiſu accidunt, in alijs quoq; euenire neceſſe eſt. Neq; quæcunq; in auditu & odoratu, in alijs quoq;. Vt ꝙ uiſus quidem per emiſſionem ſentitur, reliqui autem per immiſſionem, etiã ſi ipſe quoq; per immiſſionem. In alijs itaq; ſenſibus oportet ipſum aerem materialiter affici, ut ſic afficiatur ſenſus, ueluti, redolentem fieri, uel ſonare. Non ſic autem in uiſu. Non enim coloratur aer. Et ꝙ uiſus quidẽ ſine luce non operatur: reliqui autem maxime, non eſt ergo neceſſe eadem in omnibus ſenſibus euenire. Quare non eſt mirandum, ſi cum alij opus habeant eo quod intercedit: guſtus, & tactus non egent. Et ipſum quidẽ nomen hoc ſatis declarat, ꝙ tangendo tactus apprehenſionem habeat. Hæc ſunt ergo per quæ probare uiſus eſt Ariſtoteles, & ꝙ plures tactiui ſunt ſenſus, & nõ unus, & ꝙ caro non eſt tactiuum ſenſoriũ, ſed id, quod intercedit: & quomodo nos aduerſus ea, quæ dicta erant, oppoſuimus. Nunquid autem ne duo quidem, quæ dicta ſunt, confirmare propoſuit, ſed unum ſolũ, ꝙ plures ſenſus ſunt tactus: ſecundũ autem ad hoc referebatur. Syllogiſmum enim oſtẽdentem, ꝙ unus eſt ſenſus, ex eo, ꝙ unum ſit ſenſorium, refellens, oſtendit, ꝙ neq; connexum eius eſt rectũ, neq; adſumptio. Adſumptio autem erat, ꝙ caro, cum ſit una, eſt ſenſoriũ tangibilis. Vt ergo oſtendat, non unũ eſſe ſenſoriũ, ſed id, quod intercedit, hoc per tria argumẽta oſtendit, talibus Ariſtoteles, in duabus quæſtionibus, ſi quidem duæ ſint, argumentationibus nos exercens, ut dixi, & aſſuefaciens, ne ſimpliciter, & temere probabiles orationes admittamus, ſed ueras.

Eſt autem Ariſtotelis opinio, & ꝙ unus eſt tactiuus ſenſus, et ꝙ caro ſenſorium. Quod enim unum intellexit eſſe tactũ, in tertij libri procemio declarauit. Quod enim, inquit, nõ eſt ſenſus præter quinq;, ijsq; enumeratis, unum ex quinq; tactũ quoq; connumerauit. Quare ſi quinq; ſunt ſenſus: unus autem eorũ eſt tactus: unus ergo eſt tactiuus ſenſus. Et carnem quidem ſenſoriũ eſſe uult, ubi dicit. Tactus autẽ eſt eo ipſo, ꝙ tangatur, & adhuc magis in ijs. Rurſus, inquit, & quæcunq; ipſa tangẽtes ſentimus, tactu ſunt ſenſilia, quem habemus. Si autem ꝙ tangatur ſentimus: tangitur autẽ caro: Senſorium ergo caro eſt. Magis autem ex ijs, quæ ſparſim, & diuerſis in locis ab eo dicta ſunt, Philoſophi mẽtem colligẽdo dici poteſt, ꝙ & unum, & multos ſenſus nouit tactum: & nõ ſolum ipſum, ſed & reliquos ſenſus: & carnem eſſe & ſenſoriũ, & quod eſt intermediũ. Similiter & reliqua ſenſoria. Nam & noſtra anima & una eſt, & multiplex. Quemadmodũ enim coloris quidem ratio eſt per ſe indiuiſibilis, & figuræ expers: cũ ſubiecto autem corpore ſimul & diuiſionem, & figuram ſuſcipit: Sic autem & irrationalis anima, ſecundũ ſubſtantiam quidem habet, ut ſit carens partibus, & indiuiſibilis: Quomodo enim ſimul ſecundũ idem, & album, & nigrũ apprehenderet? Fit autem diuiſibilis circa corpora in eis diuiſa: Quoniã ergo eſt ſecundũ aliquid indiuiſibilis, & diuiſibilis: merito una dici poſsit, & multæ. Et propterea itaq; etiam unaquęq; eius facultatum & una fuerit, & multæ, ut & quæ ſimul cũ ſubiecto diuidatur, & alia parte aliud ſenſile apprehendat. In tactu autem hoc merito quæſiuit. Quoniam enim ipſe eſt longe materialior, & corporalior: paruũ multiplicitatem iure habet apertiorẽ. Et alij quidem magis unum, quam multi. Ipſe autem magis multi, quam unũ. Et quid dico in anima irrationali, cũ & rationalis, ut ad mentem collata, eſt quodammodo diuiſibilis, ut quæ ipſa utatur propoſitionibus & confirmationibus, & concluſionibus? Eſt autem rationi cõſentaneum ſenſorium quoq; carnem eſſe. Si ea enim eſſet id, quod intercedit: quoniam & aere, & aqua eſt craſsior: in illis autem, etſi ſint ſubtiliora, eſt aliquod tẽpus, ut per ea ſenſus ſenſilia apprehendant: Remum enim prius reuulſum uidemus: deinde poſtea ſonum audimus. & cum ſit tonitru, primũ nobis fulgur apparet. & non ſimul atq; odoriferũ appropinquauerit, odorẽ ſentimus: ſed ad apprehenſionem aliquo tempore opus eſt. Si itaq; per aerem, qui eſt ſubtilis, tẽpore tamen opus eſt ad odorem, & ſonum ſentiendum: multo magis in tactu, ſiquidem caro non eſſet ſenſorium, ſed id, quod intercedit, nobis tempore opus eſſet ad tangibiliũ apprehenſionem, propter carnis craſsitudinem: niſi quis in alijs interuallum cauſetur. Sed in odoratu, quantuis prope ſit ſuffitus, tẽpore tamen aliquo ad apprehenſionem opus habemus. Sed tamen etiam ſi ſenſoriũ eſt caro: ſed & id etiam quod intercedit: ſicut & in alijs ſenſorijs. Senſorium enim proprie eſt ſpiritus. Atq; in oculo quidem cryſtallinus, & reliqui humores, & tunicæ, ut ad ſpiritũ quidem intercedunt: ut ad aerem autẽ, & alia, ſunt ſenſorium. Sed hic quidem hæc potius ſenſorium, quam id, quod intercedit. In tactu autem caro eſt potius id quod intercedit, quam ſenſoriũ: propterea ꝙ eſt materialior, & quæ terreni plus continet. Spiritui enim eſt conuenientius uiſiuũ ſenſoriũ, quam caro. Et hæc eſt Ariſtotelis opinio. Sciẽdum autem, ꝙ Themiſtius aliam quoq; probationem ponit, cũ oſtendit carnem nõ eſſe ſenſoriũ. Senſoria enim, inquit, contraria dijudicant. Viſus enim albũ, & nigrum dijudicat: guſtus dulce, & amarum: auditus grauem, & acutum ſonũ: tactus autem leue, & graue oppoſitũ. Graue quidem, ꝙ eius ſit conſtipatio, & protruſio: leue autem nõ itidem, quoniam ab eo non afficitur. Dico ergo, ꝙ quemadmodũ in alijs diximus, ea apprehendere non ſolũ propria ſenſilia, ſed & priuationes: apprehendit enim uiſus quidẽ tenebras: ſilentiũ autem auditus: apprehendere autem ea dicimus nõ ſecundum affirmationem, ſed negationem, ꝙ nihil patiantur: ſic & leuitatem tactũ apprehẽdere dicimus ſecundũ negationẽ. Nam eadem ratione dicemus ne alia quidem oppoſita apprehẽdi

poſſe. Non enim uiſus afficitur a tenebris. Neq; auditus a ſilentio. Lux autem tenebris opponitur. Sono autem ſeu uoci ſilentiũ. Sic & quando frigidum, & calidũ apprehendit, ſiccum, & humidũ: aſperum & leue, quę ſunt contraria. Quod autem & unũ eſt tactiuum ſenſoriũ, idq; non aliud quam caro, licet hoc modo oſtendere. Et ꝙ unum eſt ſenſoriũ: oſtendemus hoc modo. Quodcunq; enim ex tangibilibus, ut calidum, in quacunq; parte corporis admoueris, eius omnino apprehenſionem retinet. Similiter & frigidum, & ſiccum, & humidũ, & reliqua omnia. Quare ſi unumquodq; ſenſile in quacunq; parte caro apprehendit: clarũ eſt utiq;, quod non ſunt plura ſenſoria, eſſent enim locis ſeparata. Quod ſi ita eſſet, nõ cuilibet parti carnis idem ad motũ ſenſile eſſet apprehenſibile. Clarum eſt enim ꝙ in aliqua carnis parte poſitum, ſi nõ eſſet ſubiectũ, quod id apprehẽderet, ſenſorium, nullam ſuiipſius apprehenſionem præberet. Sicut ergo uiſibile, quod eſt retro, non uidemus: Neq; enim ſi, ut ita fingamus, nos circumcirca ambiret aer, & uiſiuum, & auditiuũ, & odoratiuum ſenſoriũ tegeret, in qualibet parte ambientis aeris poſitũ uiſibile uideretur: ſi enim ad eam partem poſitũ eſſet, quę eſt directo e regiõe auditiui meatus, nõ uideretur: Atqui ſi audibile in eodem loco poſitũ eſſet, magis auditum eſſet: ſic & odorabile ſui magis ſenſum pręberet, ſi ex odoratiui meatus regione ſitum eſſet. Quare hac quoque ratione etiã diſcreta tunc eſſent diuerſa ſenſoria: & propterea diuerſi ſenſus. Quare ſi nunc quoq; ambiens caro plura tegit ſenſoria: cur in qualibet parte quoduis tangibile ſentit? Quamobrem ſi in aliis quoq; ambiente aere omnia ſentirentur: in tactu quidẽ certe hoc euenire nõ deberet: ꝙ nõ ea, quæ longe ſunt, ſed quæ prope, tactus apprehendit. Quod itaq; non ſunt plura tactiua ſenſoria, hinc clarũ eſt. Quod autem neq; aliquod aliud eſt præter carnem tactiuum ſenſoriũ, hinc manifeſtum eſt. Si enim aer intercederet: in quibus autem ſenſoriis eſt aliquid, quod intercedit, in iis, ſi ſupra ipſum ſenſorium ponatur ſenſile, ſui nullam apprehenſionem præbet: clarũ eſt, ꝙ hic quoq; hoc ipſum eueniret. Nunc autẽ ſi quis de carne paululum quid detraxerit, deinde ſupra reliquum impoſuerit uel calidũ, uel durum, uel aliquid eiuſmodi, ſentiet omnino. Et rurſus ſi ab illa aliquã aliam partem abſtuleris, idq; uſq; ad ipſum os. Quare ſi hoc uerũ eſt clarum, ꝙ caro eſt tactiuum ſenſoriũ. Si enim aliquod aliud intus eſſet, carne paulatim ablata oporteret ad ipſum aliquando peruenire ſenſorium. Quare ſuperpoſito ſenſili conſenſus nõ amplius fieret. Quod autem una quoq; eſt ſenſitiua facultas, & non multæ, hinc ratiocinatione collegeris, ſiquidem cuilibet ſenſitiuæ facultati proprium aliquod ſenſoriũ natura attribuit. Dicere enim linguam eſſe & guſtatiuũ, & tactiuum ſenſoriũ, eſt ridiculum. Tactiuum enim ſenſum nõ ſola habet lingua, ſed totũ per totum corpus. Et cauſa dicta eſt, ꝙ ex iis conſtamus, calido, frigido, ſicco, & humido. Cur ergo in lingua magis utrunq; contingit, ꝗ in oculo, & auditu, & odoratiuo meatu? Nã & hæc ſimul ſunt & talia, & tactiua. Quod aũt guſtatiuum tangens ſentiat, ſicut tactiuum, eximiũ quid uidetur habere præter alia. Nam, ut dixi, nihil habet, quod ſit propriũ præter alia. Et clarũ eſt, ꝙ neq; ualidũ eſt, quod dicitur, in tactu oportere eſſe, quod intercedat, ut cũ aliis ſenſibus conueniat. Nam cũ ſint quinq; ſenſus: duo quidẽ, uiſus, & auditus, quæ ſunt longiſsime apprehẽdunt: Duo autẽ, tactus, & guſtus, quæ ſunt proxime. Ipſum enim oportet attingere ſenſoriũ, ſiquidem oſtẽſum eſt, ꝙ caro eſt ſenſorium, reliquus autem odoratus mediũ locum ſortitus eſt, ut qui neq; quæ ualde longe ſunt, apprehendat, neq; ipſum ſenſorium tangunt odorabilia. Quare cũ ſic habet tactus & guſtus, magis cõſenſus quidam, & ordo ſeruatur in ſenſibus. Si enim quatuor ſimiliter externa apprehẽderent, probabiliter dici poſſet, cur nõ reliquus quoq;? Si autem nõ ſic habeat: ſed lingua quidem tangens: olfactus autem, quæ ualde prope ſunt, & fere tangunt: quid neceſſe eſt, ut tactus per id, quod intercedit, apprehendat? Dicere enim ꝙ guſtus quoq; tactus eſt, nõ eſt uerum. Cur enim nõ tactus guſtus? Aperte enim diſtincta ſunt & ſenſoria, & facultates. ſi autem propterea ꝙ tangens guſtat, ideo tactus eſt hac ratione dixerit quiſpiam auditum quoq; uiſum, & uiſum auditũ: ambo enim per id, quod intercedit. Tangibilia autem ſentire, ut dixi, totius eſt corporis cõmune. Reliquum eſt ergo ut quęramus, nunquid uerũ eſt illud, quod dicitur, omnem ſenſum uerſari circa unam oppoſitionem ſenſilium: & circa unũ aliquod & cõmune genus propinquum. Viſus quidem circa albũ, & nigrum, & quæ ſunt intermedia: & cõmune genus eorũ eſt color. Auditus circa acutum & grauem: & cõmune genus, ſonorum. Guſtus circa dulce, & amarum, & quę intercedunt: & eorũ cõmune genus, ſucci. Odoratus autem ut exilis, & euanidus, neq; ſpecies diſcreuit, neq; genus, quia non diſcreuerit ſpecies. Aperte autẽ in tactu multæ ſunt oppoſitiones, ut dictũ eſt, & quæ ſub cõmune aliquod, & propinquum genus nõ reducuntur. Oſtendimus autem, ꝙ nec in aliis quidem eſt ſimile. Magnũ enim & paruum in ſono, & aſperũ & leue in quolibet ſenſili ſecundũ proportionem. Tale eſt enim in uiſibilibus quidem, quod eſt uehemens & nimium nigrum, & exilius: in guſtu autem ualde & minus dulce. ſimiliter & in odorabilibus. Aſperũ autem & lene in auditu quidem id, quod delectat, et id, quod moleſtia afficit. Idipſum autem eſt in omni quoq; ſenſu. Clarum autem, ꝙ hæc nõ recte accepta ſunt apud Ariſt. Ea enim quoduis ſenſile conſequuntur, nec ſenſiliũ differentiam conſtituunt. Ut ipſe enim in quinto naturalis auſcultationis oſtendit: Quæ quodlibet genus cõſequuntur, ea ſpecierũ differentiam non faciunt. ſic autem habet dictionis cõtextus in naturali auſcultatione. quare non ſunt ſpecies motus, uelocitas & tarditas, quoniã omnes ſm ſpeciem differentes motus cõſequuntur. quare neq; grauitas & leuitas, quæ eſt ad idem, ut terræ ad ipſam, & ignis ad ipſum. Alia enim dicitur alia terra, uel grauior, uel leuior. ſed hoc nõ facit terræ differentiã. quęlibet. n. terra alia quidem eſt grauior, alia uero leuior. ſimiliter ignis igne grauior, & leuior. quare nõ hac ratione ignis differt ab igne, uel terra a terra. Terra autem ab igne. Neq;. n. quæ in igne eſt leuitas, terrã aliquam cõſequitur. neq;, quæ in terra eſt grauitas, aliquẽ ignem. Atq; omnis motus alio quidẽ eſt tardior: alio uelocior. quare ſi omnia ſenſilia cõſequitur, nõ dico ſola audibilia, ſed omnia ſimpliciter, ut alia aliis magis intẽſam propriã habeant qualitatẽ, uel remiſſam, quod accepit Ariſt. magnũ, & paruum: ſimiliter ut & delectet, uel moleſtia afficiat, ſicut accepit aſperũ, & lene in auditu: Nõ ergo ſenſiliũ differentiã eiuſmodi fecerint. quandoquidẽ neq; uelocitas & tarditas motuũ differentiã cõſtituebat: quãdo etſi in uno ſolo ſenſu hoc cõtingeret, ne ſic quidẽ ſenſuũ differentiam cõſtitueret. Magnũ enim & paruũ omnem ſonũ cõſequitur: ſimiliter & aſperũ & lene. Nõ ſunt ergo ſonorũ differentiæ hmõi. Non oẽm autem tangibilẽ qualitatẽ cõſequitur aſperitas & lenitas: friabilitas, & lẽtor. ſed neq; eæ, quæ ſunt corporũ conſtitutiuæ qualitates, caliditas, frigiditas, ſiccitas, & humiditas ſe inuicẽ cõſequuntur, ut ſonũ magnitudo, uel paruitas. Sed cũ ſunt diuerſæ, & ſm ſpeciẽ ſeparatæ, ad conſtitutionem corporũ connectuntur. Illic aũt quantũ eſt magnũ & paruũ in uoce, quale aũt aſperũ, & lene: nõ aũt quantitates. Et alioqui fatemur tactũ hac ratione differre ab aliis. ſi aũt hoc facit ut nõ unus ſit ſenſus tactus, ſed plures: quærẽdum, nunquid, quẽadmodũ ſolus quidẽ uiſus ſm emiſsionẽ uiſibilia apprehẽdere uiſus eſt, cũ nullus alius hoc facere exiſtimatus fuerit: ſic & tactus hoc habet eximiũ, & ab aliis ſeparatũ, ꝙ plures oppoſitiones apprehẽdat. Omnino autem dicẽdo ꝙ plura apprehendit, ſtatuere quidẽ licet, ꝙ eximiũ quid habeat præter alios, nõ utiq; aũt propterea neceſſe eſt eum non unum eſſe, ſed plures. ſi enim propterea plures, ꝙ aliquã habeat ab aliis differentiã: cur non una potius, ex eo, ꝙ unũ habeat ſenſorium? De lingua enim reſpondimus, ꝙ non, tanꝗ; lingua, tactiua eſt: ſed quatenus totũ corpus tale eſt. Itaq; & uiſorium ſenſoriũ, & reliqua ſimul etiã ſunt tactiua. Quare nullũ apertum indiciũ, nec aliqua probabilis ratio oſtendit, tactum non unum eſſe ſenſum, ſed plures.

De tan-

De tangibili autem, & tactu eadem eſt ratio.

Quænam? Quod ab appoſitis eſt incipiendum: ꝙ hic quoq; per id, quod intercedit, eſt apprehenſio ꝙ hic quoq; circa unum genus, & unam oppoſitionem tactus eſt operatio, quantum quidem ad eam, quæ eſt ex reliquis, conſequentiam.

Si enim tactus non eſt unus ſenſus, ſed plures: neceſſarium eſſe quoq; plura ſenſilia.

Coniunctio, enim, cauſæ redditionem ſignificans, totum contextus intellectum talem facit. Quoniã de tactu & tangibili eadem eſt ratio. Vt enim ſe habet tangibile, ſic neceſſe eſt, & tactum habere. & contra, neceſſe eſt utiq;, ſiue ſint plura tangibilia, multos quoq; eſſe tactus: ſiue plures tactus multa quoq; eſſe tangibilia, ſi quidem in utriſq; eadem eſt ratio. Poteſt autem & coniunctio, enim, non ad prædicta referri, ſed ad intelligentiam eorum, quæ ſubiunguntur. Erit autem apertus intellectus, ſi contextus ordinem ſic immutemus. Dubitatio autem eſt utrum ſint plures, an unus. Si tangibilia ſenſibilia plura ſunt: neceſſe eſt tactum quoq; nõ unum eſſe ſenſum, ſed plures. Fortaſſe autem & tanquam oratione, quæ conuertitur, indifferenter uſus eſt. Oportebat enim, ut dixi, ita dicere. Si ſenſilia plura, & tactus plures, ut ex confeſſis incerta confirmaret. Nunc autem contrarium dixit. Si plures tactus, & tangibilia. Poteſt autem, ut dixi, & dictio tranſiliri. Hic ergo dubitatiue proponitur duas, quæ mihi in præcedente contemplatione dictæ ſunt, quæſtiones oſtẽdere: Vtrum unus eſt tactiuus ſenſus, an plures. Et utrũ caro eſt ſenſorium tangibilium, ut uiſus uiſibilium etiam in alijs animalibus, quæ carnem quidem non habent, ſed aliquid, quod cum carne habet proportionem & conuenientiam: ſunt enim quædam animalia, quæ carnem quidem non habent, ſed aliquid, quod cum carne proportionem habeat, ut inſecta, formicæ, & muſcæ, & ſimilia. An non eſt quidem caro ſenſorium, neq; quod cum ea habet proportionem, & conuenientiam: ſed ipſa quidem eſt intermedia, per quam ſenſus, ſicut erat et in alijs ſenſibus, quod inter ſenſilia, & ſenſoria intercedit. Quod autem proprie, & primo tangibilia ſentit, eſt aliquid aliud intra carnem, quod cum alijs ſenſorijs habet proportionem.

Nam & omnis ſenſus unius contrarietatis eſſe uidetur, ut uiſus albi, & nigri: & auditus acuti, & grauis: & guſtus amari, & dulcis: in tangibili autẽ multę ſunt cõtrarietates: calidum, frigidum: ſiccũ, humidũ: dure, molle: & aliorũ quęcũq; eiuſmodi.

Hic eſt primum argumentum, ꝙ non unus eſt ſenſus tactus. Si quilibet enim ſenſus unam contrarietatem iudicat: tactus autem plures, neceſſe eſt utiq;, quot ſunt, contrarietates, quas tactus apprehendit, tot eſſe tactiuos quoq; ſenſus.

Habet autem aliquam ſolutionem ad hanc dubitationem, ꝙ in alijs quoq; ſenſibus ſunt plures contrarietates. Vt in uoce non ſolum acumen, & grauitas, ſed & magnitudo, & paruitas, & lenitas, & aſperitas uocis: & eiuſmodi alia. Sunt autem & circa colorem tales aliæ differentię.

Labefactat per hæc prius argumentum: ꝙ non ſolum tactus circa plures oppoſitiones uerſatur: ſed & reliqui. Iã enim prædiximus, ꝙ aſperum & lene in uoce, & candidum & fuſcum ſecundum proportionem dicitur: & ꝙ magnũ et paruum, quod eſt in ſonis, non eſt idem cum eo, quod eſt in magnitudinibus. Vt dicimus magnam lineam, uel magnũ corpus. In coloribus autem, magnum quidem, & paruum non dicimus: aſperum autem & lene, pro uehemens & exile. Similiter neq; odor magnus & paruus dicitur: ſed dulcis, & amarus, & acris, & grauis. Clarum eſt ergo, ꝙ hic quoq; non ſecundum proportionem magnum & paruum dicitur: ſed in ſonis tantum, eo ꝙ magnum & paruum eſt quantitatis continuæ, & longum & breue. Sicut ergo longum & grauem ſonum dicimus, qui fit in maiore uel minore extenſione temporis: eo ꝙ tempus eſt quantum continuum, ſonũ qui magno, uel paruo motu factus eſt, uel magnum, uel paruum dicimus. Qm̃ ergo ſonus fit omnino cũ motu, dico autem eo, qui eſt ſecundum locum: ipſe autem eſt quantitatis nullum autem aliorum opus habet ſubiecto motu, qui eſt, ſecundum locum: merito in illis non ſeruatur magni & parui proportio.

Sed quidnam ẽ ſubiectum, ſicut auditui ſonus ſic tactui, non eſt clarum.

Secundum argumentum, ꝙ non eſt unus ſenſus. Quilibet enim ſenſus circa unum aliquod genus uerſatur: uiſus colores: auditus ſonos: guſtus ſuccos: olfactus odores. Quæ autem tactui ſubiecta ſunt, non habent unum commune genus. Videatur autem neq; uiſus circa unum aliquod uerſari genus, ſi quidem ipſe prius dixit, ꝙ uiſibile quidem eſt & color, & quod oratione quidem licet dicere, caret autem nomine. Dico autem ꝙ hoc quoq; ſub colorem eſt reducendum. Eſt enim hoc totum ſplendidus color.

Vtrum autem eſt ſenſorium intus uel non, ſed ſtatim caro, nullum uidetur eſſe ſignum, ꝙ ſenſus fiat ſimul eorum, quæ tanguntur. Nã & ſi quis, circa carnem ueluti factam pelliculam extenderit, ſimiliter ſenſum, ſimul ac attigerit, ſignificat. Atqui clarum eſt, ꝙ non eſt in ea ſenſoriũ. Si aũt cõgenitũ quoq; fuerit, adhuc celerius ſenſus permeauerit.

Eum, qui a nobis in præcedente contemplatione dictus eſt, hypotheticum ſyllogiſmum non eſt aperte in uerbis contextus inuenire: ſed eo ꝙ & eius aſſumptionẽ, & connexum potentia refellit: ſyllogiſmus quoq; in ijs comprehenditur. Quis erat autem ſyllogiſmus? Si ſenſoriũ tactus unũ: id autem eſt caro: neceſſe eſt ſenſum quoq; unum eſſe. Atqui ſenſorium caro. Et tactus ergo unus eſt ſenſus. Probat ergo, ꝙ neq; ſi ſenſorium unum ſit, unum neceſſe eſt eſſe ſenſum: ſicut habet in lingua. Cum enim unum ſit ſenſorium duo ſenſus, tactus, & guſtus: & quod omnino caro nõ eſt ſenſorium. Sed nos quidem in præcedente contemplatione priorem connexi confutationem expoſuimus: ſecundam autem aſſumptionem, ut continẽtem redderemus orationem, quę adſtruit, carnem nõ eſſe ſenſorium, ſed id, quod intercedit. Ipſe autem non eſt uſus eo ordine. Sed quoniam, ut dixi, & ſecunda propoſitio, & aſſumptionis hypothetici ſyllogiſmi confutatio erat unum & idem: prius duo argumenta, per quæ oſtendit non eſſe carnem ſenſorium, ponit: & deinde ſyllogiſmi connexum redarguit, et aſſumptionem in hac ſecundæ propoſitionis confirmatione. Potentia autem utiq; & dictum a nobis hypotheticum ſyllogiſmũ poſuit. Cum hic enim ſitus non eſſet ſyllogiſmus apud Ariſtotelem: ex dictis collegerunt interpretes, ꝙ quẽdam eiuſmodi ſyllogiſmum confutaret. Vtrum autem eſt ſenſorium intus uel nõ, ſed ſtatim caro, nullum uidetur ſignum, ꝙ fiat ſimul ſenſus eorum quæ tanguntur. Trium argumentorũ, per quæ oſtendit, non eſſe carnem ſenſorium, unum per hæc ponit. Id autem eſt, quod refellit argumentum quo oſtendere uidebatur carnem eſſe ſenſorium: quando etiam ſi per pelliculam tangibilia attingamus, ſine tempore a apprehendimus: etiam ſi non ſit illa pellicula ſenſorium: intercedit autem inter carnem, & ſenſilia. Quid ergo prohibet carnem eiuſmodi quid eſſe?

Quare & talis pars corporis ſic habere uidetur, quemadmodum ſi circulo nos congenitus ambiret aer. Videremur enim uno aliquo ſentire, & ſonum, & colorem, & odorem: & unus eſſe ſenſus, uiſus, & auditus, & odoratus. Nunc autem quia definitum eſt, per quid fiunt motus: manifeſtum eſt dicta ſenſoria eſſe alia. In tactu autem hoc nunc incertum eſt.

Secunda ratio, quæ confirmat carnem ſenſorium, ex eo, ꝙ nihil aliud præter hanc appareat, per quod tangibilia

apprehendimus. Hanc itaq; refellit, q uidetur eſſe caro, quale contingeret, ſi nos aer circulo ambiret, & congenitus nobis eſſet, ueluti condenſatus. Quemadmodum ergo ſi hoc contingeret, propterea q tegerentur ſenſoria, per unum aurem, & eundem aerem, & audiremus, & uideremus, & olfaceremus, exiſtimaremus unum eſſe ſenſorium omnium dictorum uiſibilium, audibilium, & odorabilium, congenitum nobis aerem: & ne eſſe quidem omnino aliquod aliud ſenſorium præter ipſum: neq; enim apparet nobis aliquod aliud: quod nunc redarguitur: quoniam aperte ſenſoria diſcernantur: hoc nunc exiſtimandum contingere in carne nobis congenita, & ambiente, & tactiua, ſenſoria tegẽte. Quare non ideo, q non appareat aliquid aliud præter carnem, per quod ſenſilia apprehendimus, hoc iam ſatis eſſe ad probandum exiſtimandum eſt, q caro ſit ſenſorium. Poteſt autem hoc argumentum & connexi ſyllogiſmi eſſe confutatio. Hoc itaq; deinceps, & dictam a nobis connexi confutationem ponit Ariſtoteles, & huic noſtro argumento cohærere, & ab eo dependere facit. Vt autem hoc oſtendamus, dico autem, q per prędicta ſyllogiſmi connexum refellitur, ſuperius propoſitum dictionis contextum & exponemus, & interpretabimur.

Quare & talis pars corporis ſic habere uidetur, quemadmodum ſi circulo nos congenitus ambiret aer, uideremur uno aliquo ſentire & ſonum, & colorem, & odorem: & unus quidã eſſe ſenſus, uiſus, auditus, odoratus.

Poſtquam oſtendit carnem non eſſe ſenſorium: eo confutato, per quod eſſe probabilis coniectura uidebatur carnem eſſe ſenſorium, dico autem apprehenſionem, quæ ſit ſine tempore. Cũ itaq; relinquatur, ut ea quidem ſit, quod intercedit congenitum corpus, & intus eſſe tactiuum ſenſorium: hac opinione utens, hypothetici ſyllogiſmi connexum redarguit, oſtendens non eſſe neceſſe unam eſſe tactiuam facultatem: quia per unum & idem, nempe carnem, ſit tangibilium apprehenſio. Si enim inquit, circumfuſus nobis aer congenitus eſſet, & condenſatus, ut ſenſoria tegeret: quia per idem uidemus, & audimus, & olfacimus: nobis uiderentur hi tres ſenſus unus eſſe: eo q per unum quidem aerem, uiſibilia, audibilia, & odorabilia apprehendimus: tecta ſunt autem, quæ illa diiudicant, ſenſoria. Quemadmodum ergo etiam ſi per unum nobis congenitum fieret apprehenſio, nõ propterea unus eſſet & uiſus, & auditus, & olfactus, ſed plures, eo q ſint plura quoq; ſenſilia, colores, ſoni, & odores. Sic neq; quoniam nobis congenita caro cohæret, unaq; eſt, per quam omnes tangibiles, quæ plures ſunt, contrarietates apprehendimus, unus fuerit tactiuus ſenſus, ſed multi, propter ſenſilium diuerſitatem. In alijs enim ſenſibus q ſeparatum ſit id, quod intercedit, per quod ſit ſenſilium apprehenſio, dico autem aerem, & eorum inſtrumenta ſint a ſe inuicem diſtincta, manifeſta eſt eorum diuerſitas: in carne uero, q ea nobis cõgenita cohæreat, cum ſit intermedia, incertum eſt, an ſint multi tactus. Sed tangibilium diuerſitate diſcernimus ſenſuum tactiuorum multitudinem. Nunquid autem & propoſitum argumẽtum eſt etiam ſyllogiſmi aſſumptionis refutatorium? quod etiam magis uerum eſt. Vult enim etiam per hoc oſtendere, q non, quoniam per unum, ſcilicet carnem, ſenſilium eſt apprehenſio, iam & unum eſt tactiuum ſenſorium. Nunquid enim congenita quidem caro eſt, quæ intercedit, intus autem ſunt plura ſenſoria, ut in exemplo?

Ex aere.n. uel aqua, fieri non poteſt, ut conſtet corpus animatum. Oportet enim eſſe aliquid ſolidum. Reſtat ut ſit mixtum ex terra, & his, cuiuſmodi uult eſſe caro, & quod cum ea habet proportionem. Si enim omnis ſenſus per id, quod intercedit: & tactus.

Vult cauſam dicere, quamobrem id, per quod tactus ſit, nobis congenitum adhæret, caro inquam: non ita autem & aer, & aqua, per quæ dicti ſenſus apprehendunt, nobis congeniti cohærent, ſed ſunt exterius. Quia enim inquit, fieri non poteſt, ut corpus animatũ & in terra uicturum ex uno ex ſimplicibus conſtet, uel aere, uel aqua: oportet enim unũ quodq; ijs maxime adſimilari, in quibus eſt uerſaturum: per hæc autem prædictorum ſenſuum ſit apprehenſio, aerem, dico, & aquam: merito hæc non ſunt nobis congenita, & cohærentia. Nam et qui in auribus incluſus & inædificatus eſt aer, non cohæret quidem congenitus, ſed eſt inſeparabilis. Quoniam autem tactus per carnem habet apprehenſionẽ: eaq; eſt illi id, quod intercedit: tale autem eſt & animalis corpus ſolidum, & mixtum: iure ergo nobis congenita cohæret. Et propter hanc cauſam, per congenitum nobis cohærens corpus, quod intercedit, tactus ſit apprehenſio.

Quare neceſſe eſt corpus quoq; eſſe congenitũ, & cohęrens, tactiui intermedium, per quod fiunt ſenſus, qui plures ſunt.

Neq; enim amplius prohibeantur, quominus congenita cohærerent, ut alia, q non poſsit tale eſſe animalis corpus. Nam ſi poſſent, illa quoq; neceſſe eſſet congenita cohærere. Si enim & ex tali conſtaremus, & per tale ſenſilium fieret apprehenſio: quid uetaret per proprium, & familiare uidere, alieno autem non egere? Quoniam ergo tangibilium eſt apprehenſio per carnem: id eſt, ut intermedium, per quod ſit ſenſilium apprehenſio: eius enim quod eſt neceſſarium, & quod ſit comprendio, eſt natura: propterea ergo, q in partibus animalis carnem inuenit, per quam tangibilia ſunt apprehenſibilia, natura ea uſa eſt, nec aliquo alio opus habuit, quod intercederet exterius.

Declarat autem, q plures, qui in lingua tactus eſt. Omnia enim tangibilia ſentit ſecundum eandem partem, & ſuccum. Si itaque alia caro ſuccum ſentiret: uideretur idem & unus eſſe ſenſus, guſtus & tactus. Nunc autem duo, quia non conuertuntur.

Vides, quomodo, ut dicebam, priora quoq; erant refutatio connexi ſyllogiſmi hypothetici. Dico autem q non neceſſe eſt, ſi per unum aliquod ſentimus, etiam unum eſſe ſenſum. Vt qui enim per precedentia oſtendiſſet, q contingit, etiam ſi unum ſit ſenſorium caro, plures eſſe ſenſus, ex eo q ſupponat hoc circa carnem, contingere, quod contingeret, ſi nobis cõgenitus, & cohærens eſſet aer, per quẽ uidemus, & audimus, & odoramur, ſic ſubiunxit, Declarat autem, q plures, qui eſt in lingua tactus. Quoniam enim non ex ipſis rebus oſtenſio proceſsit: ſed per ſuppoſitionem collegit, cõtingere per unum quidem fieri ſenſilium apprehenſionem, non eſſe autem unam ſenſitiuam facultatem: & q non eſt eiuſmodi ſuppoſitio, ut fieri non poſsit, in ipſis rebus hoc cõfirmat, dico autem in tactu, qui eſt in lingua. Ecce ergo lingua, & guſtabilium, & tangibilium eſt ſenſorium. Sed tamen alia eſt guſtatiua facultas, quam tactiua. Non eſt ergo uera oratio, quæ dicit, ſi unum ſit ſenſorium, neceſſe eſt unum quoq; eſſe ſenſum. Quod enim alius eſt tactus, a guſtu apertum eſt: quoniam in reliquo quidem corpore tactus eſt, guſtus non: lingua autem & omnia tangibilia apprehendit, & præterea ſuccos.

Dubitauerit autem quiſpiam: ſi omne corpus habet profunditatem: id autem eſt tertia magnitudo: quorum autem eſt inter duo corpora corpus aliquod, non contingit ea ſe inuicem attingere. Humidum autem non eſt ſine corpore, neq; madefactum: ſed neceſſe eſt eſſe aquam uel aquæ cohærere: Quæ autem ſe inuicem in aqua tangunt, ſi non ſint ſicca extrema, neceſſe eſt aquam habere intermediam, qua plena ſunt extrema: Si autem hoc uerum eſt, fieri non poteſt, ut aliud in aqua aliud tangat. Eodem autem modo & in ae

re. Similiter enim habet aer ad ea, quę ſunt in ipſa aqua. magis autẽ nos latet, ut & quæ ſunt in aqua animalia, ſi madefactum attingit madefactum.

Hic eſt tertium argumentum eorum, qui oſtendunt carnem non eſſe ſenſorium, ſed id, quod intercedit. Eſt autem eiuſmodi: Inſtantiam, ut dixi, proponit iјs, qui carnem ſenſorium eſſe uolunt, & eam ſoluit, & rurſus ſolutionem refellit. Inſtantia, autem eſt, ꝙ ſi in alijs ſenſorijs per aliquid quod intercedit, eſt apprehenſio: caro autem, ꝙ tangat, tangibilia apprehendit: uidetur nõ eſſe ſenſorium. Oſtẽdit ergo quid & quod intercedit. Si enim omne corpus, inquit, habet profunditatem: id eſt autem tertia magnitudo, pro eo quod eſt, tertia dimenſio. Prima enim dimenſio eſt longitudo: ſecunda latitudo: tertia profunditas. Inter quæ autem intercedit aliquod corpus, neceſſe eſt eorum profunditatem eſſe alienam, quæ intercedit, quantacunq;, & qualiſcunq; ſit. Quorum autem eſt profunditas aliena, fieri non poteſt, ut hæc ſe inuicem tangant. Quæcunq; autem alienam habent humiditatem in ſuperficie, circunfuſum aliquod corpus habent. Quæcunq; ergo in aqua ſe inuicem attingunt, ut quæ ſunt madefacta, habent aliquod corpus quod intercedit, & ſe inuicem non tangunt. Sicut autem, quæ ſunt in aqua, ſe inuicem tangunt: ſic & quæ in aere. Et in iјs ergo, quæ in aere tanguntur, eſt aliquid, quod intercedit, aer. ſed id nos latet propter paruitatem. Nam & in iјs, quæ in aqua ſe inuicem tangunt, ignoratur eſſe aliquid aquæ, quod intercedit. Sed non propterea dixerimus non eſſe inter ea aliquid. Dubitauerit autem quiſpiam: ſi omne corpus habet profunditatem. Inordinatus uidetur locus. Poſtquam enim dixit. Dubitauerit autem quiſpiam, non ſubiunxit quid dubitauerit. Eſt autem eius dubitatio inferius. Oportet enim ſubiungere, Madefactum attingit madefactum. Hoc enim, inquit, dubitatur, an madefacta ſe inuicem attingunt, & non intercedit aliquod alienum corpus. Et oſtendit, ꝙ eſt humidum: id autem corpus: humidum autem non eſt ſine corpore: neque quod eſt madefactum. Humidum quidem eſt, quod congenitam habet humiditatem, ut aqua: madefactum autem, quod alienam, ut lutum. Humidum autem in corpore habet eſſe. Eſt ergo neceſſe humidum quidem eſſe aquam: madefactum autem eſſe aquæ particeps. Quoniam ergo, quæ ſe in aqua inuicem tangunt, non habent ſiccas ſuperficies: omne autem humidum eſt cum corpore: inter ea ergo corpus aliquod intercedit, & ſe non inuicem tangunt. Sic ergo, & quæ in aere, etiam ſi aer, pluſquam aqua, ignoretur intercedere. Quando & in iјs, quæ ſe in aqua attingunt, neſciatur, an ſit aliquid, quod intercedit. Magis autem nos latent, quæ ſunt in aere & aqua animalia, ſi madefactum attingit madefactum. Et ad id, ꝙ cohæret, ꝙ quæ in aqua ſunt animalia, & quæ in aere, nos latent, an ſe inuicem tangant, cum madefacta ſint, quæ tangunt, hoc eſt ſuperficies. Propter continuitatem enim, quæ eſt ad aerem uel aquam, non eſt apertum. Hoc autem oſtendit ꝙ ſi madefactos in aqua digitos tetigerimus, poſtquam ſeparati fuerint, adhuc ſeruant humiditatem. Sed etſi nos latet, ipſa tamen ratio conuincit ex eo, quod contingit in madefactam carnem habentibus, & ſic tactis. Videtur enim poſt ſeparationẽ caro adhuc eſſe humida. Et ſi aqua, cum ſit craſsior, propter humiditatem tamen non exprimitur, ſed carni inſidet, multo magis fieri non poteſt, ut aer, qui eſt ſubtilior, omnino exprimatur ab iјs, quę ſe attingunt. Quid ergo? ſi hæc ita habent, & uera eſt hæc oratio, eueniet, ut nullum ſolidum corpus tangatur: ſi quidem omnia, quæ ſe inuicem tangunt, uel in aere, uel in aqua tanguntur: euenit ergo ut ſolida quidem corpora ſola humida tangant. Solidum autem a ſolido nunquam tangitur. Ad hæc autem dici poteſt, ꝙ quando madefacto digito, uel aliqua alia parte corporis, aliquod aliud ſolidum tetigerimus: caro, quæ eſt rara, & mollis, in compreſsione admittit in eos, qui in ipſa ſunt meatus, ſeu concauitates, humidum, & in ſeipſam propter raritatẽ, & ſic poſtquam ſeparata fuerit, humiditatem rurſus apparere contingit. Contingit ergo totam exacte carnem tangi, ſed in illis concauitatibus, in quas confluxerat humidum, non aliquid aliud tangere. Poſtquam ergo ſeparata fuerit, diffunditur rurſus, quod in illis eſt humidum, & replet ſuperficiem. Cõtingit autem & in obſcuris meatibus protruſum eſſe humidum, quod rurſus poſt uim factam diffunditur circa ſuperficiem. Nam & ſi ualde dura, & leuia corpora acceperis, ut uitrea, uel ærea exacte ſplendentia, & ſic figurata, ut ſi alia alijs inter ſe admoueantur, exacte quadrent ſuperficies, ut ne ullam quidem uacuam regionem, quæ intercedat, relinquant: deinde ea madefacta inter ſe admoueris, & compreſſeris, ut ſe exacte tangant: deinde ſeparaueris: nullam, puto, in eis inueneris humiditatem. Neq; enim aqua ſua natura apta eſt, ut ſolidis corporibus reſiſtat. Eſt ergo rationi conſentaneum, illis compreſsis, cum aqua ſuapte natura ſolidis corporibus reſiſtere nequeat, neque ullus intercedat locus, nec apertus, nec obſcurus, in quo aquam ſeparare oporteat, ipſam elidi, & cedere: & multo magis aerem, qui eſt & motu facilis, & minime reſiſtens, & qui cuilibet corpori cedere ſua natura aptus ſit. Et alioqui non omnino neceſſe eſt, quę tanguntur, per aliquid tãgi quod intercedit. Si enim neceſſe eſt, quæ tanguntur, per aliquid ſe inuicem tangere: in infinitum neceſſe eſt hoc contingere. Si enim aer, & aqua tangibilia: ipſa utiq; ſentimus, quæ ſunt frigida, uel calidá, quando aquam uel aerem tangimus. Vtrum autem eſt aliquid inter nos, & aerem, uel aquam, uel non? Si ergo non eſt, de illo rurſus eadem dicenda ſunt: ſiue aliquid eſt inter ipſum, & nos, ſiue non, idq; uſq; ad infinitum. Non eſt ergo neceſſe, quæ tanguntur per aliquod medium ſe inuicem tãgere. Omnino autem quæ proprie ſe tangunt, neceſſe eſt ut non habeant aliquid, quod intercedit: quandoquidem ne ſe inuicem quidem tangere dicantur: quoniam ea ſe tangere dicuntur, ut ipſe in quinto Phyſicæ definijt, quorum ſunt ſimul extrema. Simul autem non ſunt, inter quæ eſt aliquid intermedium, quod prohibet. Quod autem non neceſſe eſt, quæ in aere tanguntur, aliquid habere aeris intermedium, hinc quoq; didiceris. Mollia enim corpora, ut caro, uel quid eiuſmodi, ſi quis ea digito uiolentius protruſerit, cedunt: ita ut a proprio ſitu recedant. & quid dico mollia? contingit ut qui madefactas manus habeat, lapidẽ trudat, uel quid eiuſmodi. Si ergo non citra medium manus tangens ſic trudit, ſed per corpus intermedium, dico autem humidum: continget ſic per ipſum trudi, ut per baculum ianuam. Quomodo ergo non eſt abſurdum, dicere ſolidum corpus a fluido, & cedente cuilibet protrudi? Dicet autem fortaſſe quiſpiam. Sic per mediam humiditatem, quæ eſt in manu, trudit, ut ſi quis manui pelliculam, uel ueſtem obtendens ſic truſerit. Et quid dico? ipſa caro eſt mollis: ſed tamen quia non ipſa per ſeipſam trudit, ſed cum oſsibus, quæ per ipſam intermediam trudunt, poteſt etiam duriſsima protrudere. Ad hæc ergo dico, ꝙ caro, cum ſit ſibi ipſi cohærens, nec diſpergi poſsit, non diffluit: neq; in protruſione decidit: etiam ſi re uera uideatur utrinq; in protruſione cedere. Quare & ſi quis multa ui uſus fuerit, diſrumpatur quoq;. At non ſimiliter ꝙ & ipſa diſpergi non poſsit, & ſit circumcirca extenſa, & ueluti cohærẽs, & congenita eadem, quæ caro, ſuſtinet. Aqua autem & aer diſpergi poſſunt, & ſunt friabilia, & cuilibet ui cedunt, & locum dant trudentibus. Hinc autem didiceris. Clarum eſt utiq;, ꝙ uacua amphora aere plena eſt. Quando ergo eam aqua impleuero, omnis aer recedit, ut ne eius quidem aliquid uel minimum relinquatur. Certe ſi quid relictum ſit, ꝙ aquæ non ceſſerit, bullas facit: iјſq; ruptis, ſe proprię uniuerſitati, ſeu, ut ita dicam, totitati adiungit. Si ergo aquæ, quæ eſt adeo mollis, & fluida, & ei prodemodum ſimilis, ſubeſſe non poteſt, neq; eius compreſsionem ſuſtinere: quanto magis ſolidis quibuſdam, & duris inter ſe occurrentibus corporibus, intermedius relinqui non poterit, qui ne culicis quidem uim ſuſtinet, ſed qui omnibus cedit? Quare fieri non poteſt, ut inter ea, quæ ſe tangunt, aliquid aeris

uel aquæ relinquatur: niſi intercedant loca aliqua aperta, uel obſcura, ſecundum quæ non quadrant inter ſe, quæ ſe attingunt. Neq; enim ſic ſunt corporum figuratæ ſuperficies, ut totæ exacte totis quadrent. Humiditas itaq; in ijs locis, quibus defectus eſt, reſidet. Quæ poſtquam diſiuncta ſunt a ſe inuicem, quæ ſe prius tangebant, rurſus diffuſa implent ſuperficiem: & maxime ſi ſint mollia, quæ ſe attingunt, & trudunt, uel ambo, uel alterum. Compreſſa enim carne, quam maxime comprimi poteſt, in concauitates confluit humiditas. Poſtquam ergo ſeiuncta fuerint, quę ſe tangebant: in proprium ſitum caro reuertitur: & ſic, cum in una planicie fuerit humiditas, ad reliquas quoque partes circunfunditur.

Vtrum ergo omnium ſimiliter eſt ſenſus, uel aliorum aliter, quemadmodum nunc uidetur? Guſtus enim, & tactus, ꝙ tangant alii autem procul. Hoc autem non ita eſt. Sed & durum, & molle per alia ſentimus: ſicut & ſonatiuum, & uiſibile, & odorabile. Sed hæc quidem eminus: illa uero cominus. Quare latent. Quandoquidem omnia per medium ſentimus: Sed in his latet. Atqui quemadmodum prius quoq; diximus, etiam ſi per pelliculam omnia tãgibilia ſentiamus, quę neſciatur ꝙ prohibeat, ſimiliter quidem haberet, ut & nunc, in aqua, & aere: Putaremus enim ea tangere, & nihil eſſe intermedium.

Poſtquam oſtendit, ꝙ neq; in aqua, nec in aere ſe inuicem attingunt, quæ in eis ſe tangere uidentur: eo ꝙ intercedat, uel aer, uel aqua: hoc ueluti compendio utens, tranſit ad propoſitum. Id autem erat oſtendere, ꝙ in tactu quoq; ſeruatur eadem proportio, quæ in alijs ſenſibus. Dico autẽ, ꝙ per id quoq;, quod intercedit, in tactu fiat apprehenſio. Hac enim ratione uidebantur oſtendere carnem non eſſe ſenſorium, ꝙ non eandem ſeruaret proportionem, quæ erat in alijs ſenſibus. Non eſt ergo, inquit, diuerſa ſenſoriorũ apprehenſio, ut nunc uidetur. Videtur enim guſtus, & tactus, ipſis ſenſorijs ſenſilia tangentibus, ſic ea apprehendere: reliqui autem non ſic: ſed cum procul ſunt a ſe inuicem & ſenſilia & ſenſoria, ſic per id, quod intercedit, ea apprehendere. Hoc ergo, inquit non eſt uerum, ſed & in tactu eſt aliquid, quod intercedit, ſicut & alijs. Sed in auditu, & uiſu, & olfactu multum eſt, quod intercedit. et ideo manifeſtum eſt, & non latet. In guſtu autem, & tactu paruum, itaq; latet. Si enim ita habent, quæ in aere ſe tãgunt, ſicut, & quæ in aqua: illa autem ſic ſe tangunt, ut ſint extrema humida: ergo, & quę ſunt in aere, non citra medium ſe inuicem attingũt. Sed quoniam eſt exiguus, qui in medio intercipitur, aer: merito latet, & nec eſſe uidetur. Nec eſt mirandum, ſi latet: quando ſi nobis tangentibus eſſet circumcirca extenſa pellicula, citra medium tangeret, illa propter paruitatem latente, nec aperiente, ꝙ per ſeipſam intermediam arcet ea, quæ tanguntur. Sic ergo & nunc nos latet propter paruitatem aer prohibens, nec ſinens, ut citra medium tangat tangibilia. Sed & ſi latet ſenſum: ratio tamen conuincit ex eo, quod in ijs accidit, quæ in aqua ſe tangunt, & madefactam carnem habent.

Sed differt tangibile a uiſibilibus, & ſonatiuis, ꝙ illa quidem ſentimus, eo ꝙ id, quod intercedit, nobis aliquid faciat: tangibilia autem, non ab eo, quod intercedit, ſed cum eo, quod intercedit, ſicut qui eſt per clypeum percuſſus. Non enim clypeus percuſſus percutit: ſed utrunque percuſſum eſſe euenit.

Poſtquam dixit commune eſſe in omnibus ſenſibus, ut per aliquid, quod intercedat, fiat apprehenſio: nunc dicit in quo nam differt guſtus, & tactus a reliquis. Alij enim ſenſus, inquit, non ab ipſis primo ſenſilibus patiuntur, ſed eo, quod intercedit, primo a ſenſilibus affecto, ſenſoriũ ab eo, quod intercedit, patitur. Nam & colores motores eſſe dicti ſunt eius, quod eſt perſpicuum ſecundum actum, & ſonus perſonatiui motor: ſimiliter autem & odores eius, quod ſonos tranſuehit. In tactu autem & guſtu, non eo, quod intercedit, primo patiente a ſenſilibus, ſic ad nos per id, quod intercedit, tranſmittitur affectio, eo in nos agente: ſed ſimul cum eo, quod intercedit, afficimur a ſenſili. Tangibilia enim ſimul, & quod intercedit, & ſenſorium afficiunt. Aperto autem ad probandum hoc exemplo utitur. Qui enim a lancea, uel lapide, uel aliquo alio, per clypeum percuſſus eſt, ſimul cum clypeo ipſe quoq; a lancea, uel lapide uulneratus eſt: ſed non ipſe a clypeo: clypeus autem a lancea: ſed cum ea ipſe quoq;. Hoc enim illud, Simul, declarat. Sicut enim humidum, ſuccis ſuſceptis, fit ipſum ſenſile, ꝙ ſuccum in ſeipſo ſuſcipiat: non itaque per ipſum ſuccum ſentimus: ſed cum ipſo ab humido patimur: Sic & tangibilium, quæ per ea, quæ intercedunt, ſunt ſenſus, fiunt ipſis patientibus ſimiliter ac ſenſorium. Non ſic autem & uiſus colores apprehendit, ꝙ coloretur aer, ſed per eum intermedium. Sed differt tangibile a uiſibilibus & ſonatiuis. Quoniam oſtendebat ſententia, quæ carnem uult eſſe ſenſorium, refellitur autem, ꝙ in tactu non ſeruetur ſimilitudo ad alios ſenſus, eſſe in tactu quoq;, quod intercedit, ſicut & in alijs, & non citra medium carnem ad tangibilia accedi: In idipſum quod dixerat rurſus incidit, ꝙ non amplius ſeruetur tactus proprietas, & ſignificatio. Non enim ſe mutuo tangunt, quæ per aliquid, quod intercedit, arcentur. Ea itaq; ratione & tactus appellatus eſt, ꝙ alij quidem non citra medium a ſenſilibus afficiuntur: ſed a ſenſilibus quidem id quod intercedit: ab eo autem ſenſus. Tactus autem ab ipſis tangibilibus citra medium afficitur. Hoc autem quod contra opponitur ueluti diſſoluens, hæc ſubiunxit, ꝙ etſi eſt, quod intercedit, in tactu quoq; ut in alijs, non tamen propterea perciuit, quę ſunt tactiuæ facultatis propria. Afficitur enim ſenſus nõ ab eo, quod intercedit, ut alij: ſed ab ipſis ſenſilibus cum eo, quod intercedit. Quare & ſimilitudo, quæ eſt ad alia ſenſilia, ſeruatur in tactu quoq;, ut ſit in eo quoq;, quod intercedit: & quod tactus eſt propriũ, non perit. Ipſum enim quod intercedit, prædiu̅m qualitate redditur, & fit materia calidi, uel frigidi, uel ſicci, uel humidi: & cum ipſo ſenſorium, quod non fiebat in alijs: ſenſilium enim operationes ſolum ſuſcipiebant ſenſus. Sciendum autem, ꝙ neq; tactiuum ſenſorium ab omni ſenſu qualitatem ſuſcipit. Neq; enim quando graue & leue apprehendit, lentum & friabile, aſperum & lene, talis fit caro: ſed ſolum cognitiue eius ſpecies ſuſcipit. Quoniam autem, ut ſæpe dictum eſt, omne corpus ex contemperatura humidi, & ſicci, calidi, & frigidi conſtat: propterea & quando ab eis efficitur, ut ſenſus quidem ea apprehendit. Et eſt quidem hinc colligere, ꝙ hæ ſolæ ſunt duę oppoſitiones, ex quibus conſtat omne corpus naturale, & ſolæ qualitatem tribuunt ijs, quæ ab illis afficiuntur, ſenſorijs, & in eis ſubſtantialiter inſunt. Grauitas autem & leuitas etſi omne corpus conſequantur: omne enim corpus quod generari poteſt, eſt uel graue, uel leue: tamen quãdo in tactum agunt, non mutant carnem in ſuam proprietatem, ſicut caliditas, & humiditas, & frigiditas, & ſiccitas.

Omino autem uidetur caro, & lingua, ut aer, et aqua ad uiſum, & auditum, & odoratum habent: ſic habere ad ſenſorium, ut eorum unumquodq;. Cum ipſum autem tangitur ſenſorium, neq; hic, neque illic fit ſenſus. Vt ſi quis corpus hoc, uerbi gratia, album, ſuper oculi extremum poſuerit, certe uel manifeſtum eſt, ꝙ id, quod eſt intus, eſt tangibilis ſenſorium: ſic enim cõtingat ſicut & in aliis. Impoſita enim ſuper ſenſorium non ſentit: impoſita autem ſuper carnem ſentit. Quare, quod inter tactiuum intercedit, caro eſt.

Poſtquam dubitauit, nunquid in tactu, & guſtu eſt ali-

quid, quod inter carnem, & tangibilia intercedit, ſicut & in alijs ſenſibus, ut ex eo in tactu quoq; , eadem proportione ſeruata, ſit caro ſenſorium: hic rurſus contra argumentatur, ꝙ non eſt ſenſorium, neque lingua, neque caro. Hoc autem confirmat, ut iam dixi, ex conuenientia, & proportione, quæ eſt ad alia ſenſibilia. Sic autem format ſyllogiſmum in ſecunda figura. Super ſenſoria impoſita ſenſilia non faciunt ſenſum. Super linguam autem & carnem impoſita faciunt ſenſum. Non eſt ergo caro, & lingua ſenſorium. Atqui albo corpore ſuper oculum impoſito, omnino neceſſe eſt eſſe aliquid, quod intercedit, ſicut erat & in tactu. Sed tamen nõ apprehendit, eo ꝙ certa quãtitate prędito opus eſt eo, quod intercedit. Si ergo oportet eandem proportionem in omnibus ſenſibus ſeruare: In alijs autem, ſuper ſenſoria poſitis ſenſilibus, non fit eorum apprehenſio: ſit autem poſitis ſuper carnem tangibilibus: Videtur nõ eſſe ſenſorium tactus, & guſtus: ſicut in alijs oculus, auris & naris. Eſt enim auditiuæ quidem facultatis ſenſorium membrana: Odoratiuæ, mammillæ formam præ ſe ferens cerebri proceſſus, qui græce ἀνὰ φυσις. Neceſſe eſt ergo intra carnem eſſe guſtatiuum, & tactiuum ſenſorium. Spiritus enim commune omnium ſenſorium. Eſt enim communis in eo ſenſus. Hucuſq; ergo Ariſtotelis argumentatio in utranq; partem proceſsit. Vt autem iam dixi, tota eius ſententia ex prædictis excerpta, dicet quiſpiam, ꝙ, & id, quod intercedit, & ſenſorium uult eſſe carnem, propter prædictas rationes. Non neceſſe eſt autem omnino eandem proportionem in omnibus ſenſibus ſeruare. Nam ſi caro eſt id, quod intercedit, oporteret proportionem ſeruari in omnibus ſenſibus: & ſicut in alijs, id quod intercedit, per quod ſenſus eſt, non ſentit: ſic oporteret nec carnem quidem ſentire, ſi per eam intermediam fit tactus. Non eſt ergo neceſſe eandem proportionem in omnibus ſeruare.

Tangibilia ergo ſunt differentię corporis, quatenus corpus: Dico autem differentias, quæ elementa definiunt, calidum, frigidum, humidum, ſiccum: De quibus prius diximus, ubi de elementis egimus. Senſorium autem eorum tactiuum, in quo, qui tactus dicitur, primo ineſt: pars quę potentia talis eſt, qualia ſunt tangibilia actu.

Poſtquam dubitauit de tactu, orationem reſumit, & quærit quænam ſint tangibilia: & eorum ſpecies enumerat, ſicut in alijs fecit. Dicit ergo, ꝙ tangibilia ſunt differentiæ corporis, quatenus corpus: differentiæ ſcilicet conſtitutiuæ. Quæſiuit autem & in libro de generatione & corruptione (ita enim librum uocat qui tractat de elementis) quænam ſint communiter omnium corporum conſtitutiuæ qualitates? & dixit, ꝙ neq; colores, neq; ſucci, neq; quicquam eiuſmodi: eo ꝙ maxime communia principia quærimus. Hæc autem non ad omnia pertingunt. Sunt enim non colorata corpora, ut aer, & ipſe ſuccus, & ſic alia plura. Secundum medicos autem & aqua. maxime autem communia corporum principia, tactiuæ qualitates: eo ꝙ omne corpus eſt protinus quoq; tangibile. Sed tangibilium pluribus enumeratis oppoſitionibus, omnes reduxit ſub oppoſitionem calidi, & frigidi: humidi, & ſicci: & oſtendit ea eſſe maxime cõmunia corporum principia, ſecundum quæ formam elemẽta quoq; accipiunt. Merito autem addidit & illud. Quatenus corpus. Non enim quatenus ſunt corpora, colorata ſunt. Si enim ita eſſet, oẽ corpus ſtatim quoq; oporteret has habere qualitates. Nunc autem non ita eſt. Calidi autem, & frigidi, & ſicci, & humidi oppoſitio in omnia corpora peruadit. Omne enim corpus ſtatim eſt uel ſiccum, uel humidum, uel calidum, uel frigidum. Recte itaq; dictum eſt has ſolas qualitatum oppoſitiones eſſe conſtitutiuas corporum differentias. Quid igitur, nunquid & graue & leue in omnibus corporibus conſideratur? in corporibus autem nunc dico, quæ ſunt ſcilicet generabilia. Sed dico, ꝙ maxime quidem graue & leue ſunt tangibiles qualitates, & ad prędictas reducuntur: ut in libro de generatione oſtendit: Deinde omne corpus, quod eſt in propria uniuerſitate, ſeu, ut ita dicam, totitate, neq; eſt graue, neq; leue. Graue autem uel leue tunc fit, quãdo a propria uniuerſitate receſsit. Quoniam ergo nihil eſt ſemper in eo, quod eſt præter naturam: quãdo ignis præter naturam inferius fuerit, feſtinat ad eum occupandum locum, qui eſt ſecundum naturam: & propterea ſurſum mouetur. Quod autem ſurſum mouetur, leue dicimus. Similiter & gleba, ſi præter naturam ſuperius fuerit feſtinans ad proprium locum, deorſum mouetur. Quod autem deorſum mouetur, graue dicimus. Si autem corpora, quæ ſunt in loco, qui eſt ſecundum naturam, neq; ſurſum, neq; deorſum mouentur: neq; grauia fuerint, neq; leuia. Et aloqui caliditas & frigiditas, ſiccitas, & humiditas, ſunt actiuæ, & paſsiuæ differentiæ. Leuitas autem, & grauitas non ita. Illis autem opus eſt ad elementorum generationem, & conſtitutionem,

Sentire enim eſt aliquid pati. Quare, quod facit quale ipſum actu, tale illud facit potentia exiſtens.

Poſtquam dixit tactiuum potentia eſſe, quod tangibile, hoc ipſum confirmat. Quatenus enim inquit, ſentire eſt aliquid pati, ut dictum eſt: a nobis autem poſitum erat, ꝙ id, quod patitur, partim quidem idem eſt, ꝙ id, quod agit: partim autem non eſt idem: potentia quidem idem: actu autem non idem: patiens enim non idem, paſſum autem idem: Si autem patiens a ſenſili fit ei ſimile: potentia ergo erat, priuſquam pateretur, quod ſenſile.

Quare, quod eſt ſimiliter calidum, uel frigidum, & durum, & molle, non ſentimus, ſed exceſſus. Vt pote ꝙ ſit ſenſus quędam ueluti medietas eius quæ in ſenſitiuis eſt, contrarietatis: & propterea iudicat ſenſilia. Medium enim eſt quod iudicat: fit enim ad utrunq; eorum alterum extremorum. & oportet ſicut quod eſt ſenſurum album, & nigrum, neutrum eſſe actu, ſed utrunque potentia: ſic & in aliis, & in tactu, nec frigidum, nec calidum.

Quandoquidem enim ſenſorium corpus: omne autem corpus tangibile: tactiuum autem a tangibili patiens, fit ei actu ſimile: nihil autem patitur a ſimili: neq; enim quicquã ſentit ſimiliter temperatum tangibile: Quare ſi ſimilia non apprehendit, exceſſiuum & defectiuum fuerit apprehenſio: Vt pote ꝙ ſit ſenſit medietas quædam eius, quæ in ſenſitiuis eſt, contrarietatis, & propterea iudicat ſenſilia. Senſum nunc ſenſorium dicit. Medietatem autem ſenſum ſiue tactum: de eo enim nunc agitur: uel etiam de omni. Omnes enim ſunt in medio contrarietatis, cuius eſt unuſquiſq; iudex. Sic enim eſt in medio utriuſq; contrariorum rationem ſuſcipere. Non enim ſimpliciter, quod eſt in neutra contrarietatum, in medio eſſe proprie oportebat. Quod eſt.n. coloris expers, quomodo dicatur eſſe nigri & albi medium? Niſi, ut dixi, quatenus poteſt utriuſq; contrariorum rationem ſuſcipere. Similiter autem, & quod eſt ſoni expers, & quod ſucco, & odore caret. Non enim ſicut in tactu neceſſe eſt ſenſorium ita eſſe temperatum, ut ſit medium inter cõtrarietates tangibilium: ſic & in alijs ſenſorijs, ꝙ in medietate contrarietatis qualitatem habeant, ſunt eorum ſenſitiua. Non enim corporibus naturalibus ſecundum illas qualitates eſt eſſe, ſed ſecundum tangibiles. Itaq; reuera quidem tactus eſt medietas. Habet enim intercedentem aliquã extremorum qualitatem. Quæ uero non in mixtione extremorum, ſed in abſentia, eorum quonammodo media fuerint, niſi ſecundum prædictam rationem, ꝙ poſsint extremorum rationem ſuſcipere? Fit enim ad utrunq; eorum alterum extremorum. Quomodo medium exceſſus iudicet oſtendit. Quod eſt enim in medietate aliquorum, ad utrunque extremorum eſt quodammodo alterum. Ad id enim ꝙ eius propriam qualitatem ſuperat, frigidum: ad id autem,

Digitized by Google

ꝙ ſuperat frigiditatem, calidum. Sic autem erit potentia ſimile contrarijs, & non actu. Et patitur ab ipſis, non ut a ſimilibus, ſed a diſsimilibus. A calidore enim, ut frigidum: A frigidore, ut calidum. Hoc autem proprie fuerit de tactu dictum.

Præterea autem ſicut eius, quod eſt uiſibile, & quod inuiſibile, erat quodammodo uiſus: Similiter autem, & reliqui oppoſitorum: Sic & tactu eius quod tangibile, & eius quod non tangibile. Non tangibile autem eſt, quod & paruum omnino habet differentiam tangibilium: quale paſſus eſt aer: et tangibilium exceſſus, ut quæ poſſunt corrumpere. De unoquoque ergo ſenſus typice dictum eſt.

Quemadmodum dixi & in alijs ſenſibus, ꝙ iudicant non ſolum propria ſenſilia, ſed & priuationes: ſic & tactum dicit iudicare non ſolum tangibilia, ſed & non tangibilia. Sed in illis quidem erat proprie priuatio, ut in uiſu tenebræ: & in auditu ſilentium, & in odoratu, & guſtu, quod odorem, & quod ſuccum non habet: In tangibilibus autem non eſt omnino corpus non tangibile: quoniam, ut dictum eſt, tactiuæ qualitates ſunt conſtitutiuæ corporum. Sed non tangibilia dicit eſſe, uel quæ poſſunt per exceſſum corrumpere, uel quæ ſunt ſenſim tangibilia. Eiuſmodi autem fuerint, quæ non multum diſtant a ſenſorijs ſecundum tactiuas qualitates: ſed fere ſunt ſimilia: & ea ſunt ratione ſenſim tangibilia, eo ꝙ ſimile a ſimili pati non poſsit. Tale autem eſt aer: & ideo eius exceſſus ſentimus: Dico autem quando frigefactus fuerit, uel quando calefactus. Excedit enim deinceps ſimilitudinem, quæ eſt ad ſenſoria: Et deinceps ut contrarium a contrario patitur. Quando autem eſt in commoderatione, fere ne ſentimus quidem eam, quæ eſt in ipſo, qualitatem. Poteſt autem hic ἀναφὲς, id eſt, non tangibile, audiri, uel quod natura non eſt aptũ ut ſubijciatur tactui, ut ſit color, & ſonus: uel quod eſt exile: uel quod nociuum.

In uniuerſum autem de omni ſenſu hoc accipere oportet: ꝙ ſenſus quidem eſt, quod eſt ſuſceptiuum formarum ſenſiliũ ſine materia. Vt cera quidem anulli ſine ferro, & auro ſignum ſuſcipit. Accipit autem aureum, uel æreum ſignum, ſed non quatenus ęs, uel aurum. Similiter & ſenſus uniuſcuiuſq; patitur ab eo, quod habet colorem, uel ſuccum, uel ſonum: Sed non quatenus unumquodque illorum dicitur: ſed quatenus tale, & ſecundum rationem.

Poſtquam ſeorſum dixit de unoquoq; ſenſu, & proprijs uniuſcuiuſq; ſenſilibus: uult nunc de omnibus communiter dicere: & de ijs definire, de quibus obſcure dixit, cũ de unoquoq; ageret. Vt in unoquoq; dixit, ſenſum, qui eſt potentia quod ſenſile, ab eo in actum duci, & eſſe id, quod illud. Quomodo ergo ſenſus a ſenſilibus patitur, & eis aſsimilatur nunc dicit. Sic enim, inquit, fit id quod ſenſile, non albus factus uel dulcis: ſed ſenſilis formam ſine materia ſuſcipiẽs, id eſt, puras eorum rationes cognitiue impreſſas & inſculptas habens. Nihil enim, ut ſemel dicam, ab aliquo patiẽs, agentis materiam ſuſcipit, ſed formam, quæ in ipſo eſt: ſicut & cera id, quod in auro eſt, ſignaculum, non aurum. Non enim quatenus eſt argenteum, uel aureum, ſigillum ei aſsimilatur: ſed quatenus talem formam habet. Si enim quatenus aureum uel argenteum ſigillũ, cera ei aſsimilaretur: generatio eſſet, & corruptio: Generatio quidem auri, uel argenti: ceræ autem corruptio. Sic ergo ſuſcipit quoq; ſenſus eam, quæ in melle eſt, dulcedinis formam, nõ quatenus eſt mel, ſed quatenus habet talẽ formã dulcedinis. Differũt aũt, quæ ſentiunt, ab ijs, quæ ſimpliciter patiũtur: nõ aũt ſentiũt: ꝙ ea quidem, quæ ſentiũt, ſic id ſuſcipiũt, ꝙ cognoſcãt, & iudicent eam, quæ in ipſis fit, formam, cum altera patiantur quidem, ſed non cognoſcant: Cuiuſmodi ſunt ſpecula & effigies, quæ differunt a ſenſibus, ꝙ non poſsint iudicare affectum, qui in ipſis fuerit. Differunt autem hæc ipſa, & reliqua a ſenſibus (nam patiuntur naturalia corpora: patiuntur enim a caliditate, & frigiditate, albedine, & ſimilibus) ꝙ hæc quidem ab agentibus, ſecundum utrunq; ſimul agentibus, ſic patiuntur. Ignis enim non ſecundum formam tantum agit in aerem, & ipſum calefacit, ſed ſecundum utrunque ſimul. Tanquam corpus enim agit in ipſum. Eſt autem apertum ſignum in bono & malo odore. Cum ſubiecto enim agit in aerem, & ueſtes bonus odor, immixta quadam in eis ſubſtantia, quæ exiſtit ex bene olente corpore. Similiter & ueſtes, quæ colorantur, patiuntur. Atq; etiã ſucci agunt in corpora. Aliter enim ab aquis dulcibus afficiuntur eorum, quę lauantur, corpora: & aliter a ſalſis, ſubſtantia quadam una cum ſucco immixta. Ac domorũ quidẽ ædificatores, lapides, quos firmos, & ualidos eſſe uolũt, dulcibus aquis diu pręmadefactos, ſic ad ædificationẽ aſſumunt. Cernitur autẽ maris ſalſugo rupes, & petras exedens. Inanimata ergo, & omne, ut ſemel dicam, corpus, quatenus eſt corpus, a ſenſilibus qualitatibus patitur: & agente ſecundum utrunq; ſimul patiente. Senſus autem neq; ab utroq; ſimul patitur: ſed a ſola forma: ſicut et cera a ſigillo: nec ipſe, ſecundum utrunq; ſimul agente, & patiente ſecundum utrũque ſimul, patitur. Neq; enim coloratur ſenſorium, uel fit bene olens, niſi ſecundum ſolam formam: Dico autem ipſam ſenſitiuam facultatem. Nam & corpus a caliditate patitur: patitur autem & tactiuus ſenſus, ſed non eodem modo. Sed ſenſus quidem a ſola calidi forma cognitiue patitur: ſenſorium uero, caro, ut materia ſecundum utrunq; ſimul, ipſa ſubiectum caliditati effecta, & a calefaciente toto, ut tota, affecta. Et non eſt certe mirandum, ſi a ſenſilibus quidẽ aliter patitur ſenſus: aliter uero ſenſorium, & omnino corpus. aliud eſt enim eis eſſe colores, uel ſuccos, uel ſonos, uel frigida, uel calida: & aliud ſenſilia. Quare color quidem eſt, & ſucci, & ſoni, & reliqua, etiam ſi non ſit ſenſus: ſenſilia autem non ſunt, niſi ſit ſenſus, qui ea apprehendit. In ſenſus ergo agunt, ut ſenſilia. in corpora autem non itidem, ut ſenſilia: ſed ut colores, ut ſucci. Et ſecundum unamquanq; formam habet & ſubſtantiam, & totum in totum agit, & patiens totum a toto patitur.

Senſorium autem primum, in quo talis facultas, eſt quidem certe idem: eſſe autem alterum. Magnitudo enim quędam fuerit id quod ſentit, non autem eo ꝙ ſit ſenſitiuum. Neq; ſenſus eſt magnitudo, ſed ratio quædam, & facultas illius.

Poſtquam dixit de ſenſu, dicit & de ſenſorio. Primum autem dixit ſenſorium, in quo ſenſitiua facultas, qui eſt irrationali animæ ſubiectum, ſpiritum. In eo enim primo ſenſus habet ſuum eſſe. Nam ſenſoria quidem, & oculi, & aures, & nares: ſed non prima. Non eſt enim in ijs ſenſitiua facultas: ſed per ea affectus ad illum tranſmittitur. Eſt ergo idem: eſſe autem alterum. Senſus, inquit, id eſt ſenſitiua facultas, & ſenſorium, in quo primo facultas collocatur, ſunt eadem numero. Non eſt enim ipſe per ſe ſenſus ſine ſubiecto, hoc eſt ſpiritu, qui eſt primum ſenſorium. Vnum ergo hæc ſubiecto. ut unum hominem dicimus, & unam nauem, materiam cum propria forma, totum compoſitum unum dicentes. Atqui ſubiecta certe duo ſunt. Aliud enim ſenſus & aliud, quod eſt ei ſubiectum. Ille enim eſt incorporeus, & expers magnitudinis. Quod eſt autem ei ſubiectũ, corpus & magnitudo. Et ſenſitiuum dicitur, non quatenus habet magnitudinem, ſed quatenus habet ſenſum.

Ex his autem apertum eſt: et quam ob cauſam ſenſilium exceſſus ſenſoria corrumpunt. Si enim ſenſorio fuerit ualidior motus, ſoluitur ratio. Id autem erat ſenſus, ſicut & concentus, et tonus, ualde pulſatis fidibus.

Cum oſtendiſſet ſenſoria, quatenus ſenſoria, in aliqua eſſe ratione & cõmoderatione, quatenus quidem habent ſen

ſitiuam facultatem, quæ eſt eorum ratio & forma, per quæ ipſum habet ſenſorium ſuum eſſe: ex ijs claram eē dicit cauſam, cur ſenſilium exceſſus corrumpãt ſenſoria. ſi enim quatenus ſunt ſenſoria, in quadam commoderatione ſunt, et mediocritate, ut iam dixit: Taliter enim contemperatum ſenſorium fit aptum ad ſenſus ſuſceptionem. Præterea ſenſorijs à ſenſilibus motis, ſic fit ſenſilium ſenſus: merito ergo & immoderatus ſenſoriorum à ſenſilibus motus commoderationem corrumpit. Corrupta autem commoderatione, fiunt inepta, nec ſatis accommodata ad continendam ſenſitiuam facultatem. Duos enim affectus patitur ſenſorium: unum quidem ut ſimpliciter corpus: aliud uero ſenſorium. Vt corpus ergo, à corpore patitur: ut ſenſorium autem, à ſenſilium operatione. ſicut oculus, ut ſenſorium quidem, patitur, cõgregatus, uel diſgregatus à colorum operatione: ut corpus autem patitur ab igne, uerbi gratia calefaciente. Et auris ſimiliter, ut ſenſorium quidem, à ſonis patitur: ut corpus autem, à uehementi aeris motu. Non eſt enim idem ſonus & aeris motus. Non tamen ſine aeris motu ſonus. In magnis ergo ſonis magno facto ſono, compreſſione & conſtipatione lędit motus auditiuum ſenſorium, ut corpus. Quomodo autē à uiolentiore ictu ſoluitur ſenſorioꝝ ratio à ſenſilibus, oſtēdit collatione eorum, quæ ad harmoniam compoſita & concinnata ſunt. Nam in his, qui eſt in fidibus concentus, quæ eſt mediocritas & forma quædam talis chordarum appoſitionis ex qualitate quadam prædita intentione & remiſſione, ſoluitur & corrumpitur, etiam ſi chordæ non corrumpuntur. ſimiliter etſi chordæ uehementius pulſentur. Exceſſus enim ea corrumpunt, quę in commoderatione & mediocritate eſſe habent. Rationem autem non Harmoniam cõpoſitorum dico: ſic enim animam diceret Harmoniam. Hoc autem in primo libro ſuſtulit: ſed formam dicit, quæ accedit tali compoſitioni & commoderationi: qua ſoluta, forma quoque neceſſario corrumpitur. Differt autem fidiū Harmonia, & ſenſitiua facultas in ſenſoriorū cõmoderatione, ꝙ harmonia quidē ſit ipſa cõmoderatione, quæ ab exceſſu, & intētione chordarum ſoluitur: ſenſus autem, ea, quæ in tali eſt commoderatione, facultas: illius.n. eſt aliquid et illa, eſt.n. huius forma.

Et quamnam ob cauſam plantæ non ſentiunt, cum aliquam animalem partem habeant, & a tangibilibus aliquid patiantur. nam & refrigerantur, & calefiunt. Cauſa enim eſt, ꝙ medietatē non habeant neq; eiuſmodi principiū, quod poſſit ſuſcipere formas ſenſilium: ſed patiuntur cum materia.

Poſtquam dixit, ꝙ ex ijs, quæ dicta ſunt de ſenſu & ſenſorijs, fit manifeſta cauſa, cur exceſſus corrumpãt ſenſoria, ꝙ ſint in mediocritate, mediocritates autem ab exceſſibus corrumpuntur, ex his ipſis dicit eſſe apertum, & quãnam ob cauſam plantæ non ſentiunt, cum aliquam partem animalem habeant. aluntur itaq; & augentur & ſibi ſimilia generant, & à tangibilibus aliquid patiuntur, nam & refrigerantur & calefiunt. Huius autem cauſa eſt, ꝙ non habeant ipſa partem, quæ eſt in mediocritate tangibilium, & præterea facultatem & principium in ea ſuſceptiuum formarum, quæ ſunt in ſenſilibus, ſine materia. Neq; enim quōcunq; animatum erat ſentiēs, ſed quod talem habebat facultatem. Medietatem autem dicit ſenſoria uel ꝙ ſenſilium medietatem apprehendunt & ab exceſſu & defectu lęduntur: uel medietatem, ꝙ ſint in medio ſenſilium, & ſenſuum. ſed patiuntur cū materia, id eſt, etiamſi à ſenſilibus patiuntur, non ſic patiuntur, ut ſenſitiua ſm formam patientia & non ſm materiam, ſed patiuntur cum materia, hoc eſt, materialiter & corporaliter. Quæ eſt enim eis ſubiecta materia à ſenſibilibus patiens, in ſeipſam recipit ſenſilium affectus, ipſorum effecta materia, & tanquā materia, ipſa in ſeipſam ſuſcipiens, erat ueluti inanimata. Illud enim, cum materia, ſignificat, ꝙ ipſa, ut materia, patiuntur. Patitur autem ut materia, quod formam affectus accipit, quem patitur. Nōnulli ergo ſic acceperūt illud, pati cum materia, pro eo, quod eſt, ſecundum propriam materiam pati, quæ conuertitur, & mutatur. Quid autem pati cum materia ſenſilis, dicit, ꝙ ſenſus quidem, ut iam ante diximus, patiūtur ſolum à formis ſenſilibus, uiſus quidem à colore, non autem à ceruſſa uel lana, uel quodcunq; fuerit colori ſubiectum, ſimiliter & in alijs. Inanimata autem à ſenſilibus patientia, non ab ipſis ſolum formis patiuntur, ſed ab utroque ſimul. Quòd enim hoc admixtum ſit, uerbi gratia, aquæ, ſic fit dulce. ſimiliter uapor, ſi ueſti inſideat, eam bene olentem reddit. ſimiliter & colores agunt in corpora, ut ea, quæ unguntur. Cum propria enim materia ueſtibus immiſcentur. ſic & ſonus, qui lignum rumpit, ſubiecti aeris protruſione hoc facit. Videtur autem calido, & frigido ſolum hoc non euenire. ſola enim caliditas appoſito igne alterat ſubiecta, ut aerem. & in frigiditate ſimiliter. Appoſita enim glacies frigefacit, non immixta eius ſubſtantia frigefacto, ſed qualitate tantum alterans. Id autem propterea, ꝙ hæ ſolæ qualitates generationis, & corruptionis effectiuam cauſam habent. Generatio autem, & corruptio ſubiectæ ſubſtantiæ mutatione ex ſua natura fit.

Dubitauerit autem quiſpiam, an ab odore patiatur aliquid, quod odorari non poteſt: uel a colore, quod nō poteſt uidere. Similiter aūt & in alijs.

Poſtquam dixit, ꝙ inanimata, licet ſenſum non habentia, à tangibilibus patiuntur qualitatibus: patiuntur autē corporaliter, & materialiter: merito poſtea quærit, an fieri poſſit, ut & ab alijs qualitatibus qd patiatur eoꝝ, q̃ ſenſu carēt.

Si autē odorabile, odor: ſi quid facit odoratui, quatenus odor facit. Quare eorum, quæ olfieri nō poſſunt, fieri nō poteſt, ut quidquam ab odore patiatur. Eadem autē ratio in alijs: neq; eorum, quæ poſſunt, niſi quatenus unumquodq; ſenſitiuum.

Hinc dubitationem ſoluit & oſtendit ꝙ nihil eorū, quæ ſeorſum habent, patitur à ſenſilibus, ſi enim odorabile, inquit, non eſt aliud, quam odor: & guſtabile nihil eſt aliud, quam ſuccus: ſi quid enim guſtum facit, ſuccus eſt: & ſi quid olfactum, odor: ſimiliter & in alijs: odor autem nulli eſt alij, q̃ odoratui: ad eum enim & ē & dicitur: ſimiliter autem & guſtabile ad guſtum & uiſibile ad uiſum, & in reliquis ſimiliter in ā ſenſilibus qualitatibus, ut ſenſilibus nihil pati poſſit eorum, quæ ſenſum non habent. Neq; eorum, quæ poſſunt, niſi quatenus unumquodq; ſenſitiuum, & ipſa, inquit, quæ à ſenſilibus pati poſſunt, non ſecūdum aliquid aliud ab eis patiuntur, quam quatenus ſunt ſenſitiua. Vt oculus alio quoque modo eſt paſſiuus: ſed à uiſibili non aliter patiatur, quā quatenus eſt uiſiuus. Quare ſi affectus, qui fit à ſenſilibus qualitatibus, non ſecundum aliud fit ab ipſis, quam quatenus ſenſitiua ſunt ea, quæ patiuntur: quod non eſt itaq; ſenſitiuum, non patietur ab ipſis. Poteſt autem & ſic hoc dictū intelligi, ꝙ ne ea quidem quæ à ſenſilibus aliquid patiuntur, ab eis ſecundum aliquid aliud patiuntur, quam ſecundum illud, ſecundum quod eſt ſenſitiuum. Vt oculus à ſenſili quidem pati poteſt, ſed non ab alio ſenſili, quam ſecundum id, à quo pati ſua natura aptus eſt. Non enim pati poſſit oculus ab audibili, ſed tantum à uiſibili. neq; auris ab odorabili, ſed ab audibili tantum. Multo magis, quæ ne à ſenſilibus quidē pati ſua natura apta ſunt, ab ipſis quicquam pati non pñt.

Simul autem ſic quoq; manifeſtum eſt. Neque enim lux, & tenebræ, neq; ſonus, neq; odor quidquam faciunt corporibus: ſed ea, in quibus ſunt: ut aer, qui eſt cum tonitru, lignum diuidit.

Non ſolum, inquit, hoc eſt ex conſequēti apertum, quòd nihil eorum, quæ ſenſum non habent, patitur à ſenſilibus, quatenus ſenſilia: ſenſus enim ad ſenſile, & ſenſile ad ſenſum, ſed & ex ipſa operatione hoc apertum eſt. Neque enim inquit, lux, & tenebræ, id eſt uiſibile, per quod uiſibilia uidemus, quatenus ſunt uiſibilia, quicq̃ agit in corpus, qđ nō habet uiſum. Neq;.n. apprehēdit ipſum, ut uiſibile, id, quod uiſum non habet. ſed neque audibile quicquam agit quatenus talia ſunt, in ea, quæ neque auditiua ſunt, neq; olfactiua. Deinde quoniam uidentur quædam corpora eorum, quæ

non ſunt ſenſitiua, pati à ſonis: à tonitru enim quædam diuiduntur corpora, ut ligna & lapides & eiuſmodi: patiuntur autem & ab illuminato aere ab ipſo calefacta: ab odoribus quoque bene olens fit aer: ad hoc dicit, ꝙ non à tonitru, quatenus eſt audibile, patiuntur, quæ ab eo rumpūtur corpora, ſed ab aere ſonante uiolenter moto percuſſa diuidūtur, quatenus percutiuntur, non à ſono, quatenus ſonus eſt & audibilis. Hoc enim ſignificat, dum dicit, ſed ea, in quibus ſunt. i. à ſubiectis ſono: eius aūt ſubiectum eſt aer, ab eo patiuntur, quæ à tonitru diuidunt. ſimiliter habet & in alijs. Calefiunt enim inanimata ab illuminato aere, non quatenus eſt illuminatus, neq; à lumine, ſed ab ipſo aere, quatenus eſt calidus, ab ipſo diſgregata. Patiuntur autem ab odoribus & aer & reliqua, non quatenus odorabilia odores, ſed ſecundum id, quod eſt ipſis ſubiectum, una cum ipſorum uaporum ſubſtantia commixta, in quibus ſunt odores, ut in mulſo.

Sed tangibilia, & ſucci agunt. Sin minus, a quonam patiantur inanimata, & alterentur?

Poſtquam dicit, non pati, quæ ſenſum non habent, à ſenſilibus, idq; oſtendit in colore & ſono & odore: Hic dicit, ꝙ etſi alia ſenſilia in ea, quæ non ſunt ſenſu prædita, nō agunt, tangibilia quidem certe & guſtabilia agunt. Calefiunt enim corpora, & frigefiunt, exiccantur, & humectantur à tangibilibus qualitatibus omnia corpora, ſed nō quatenus ſunt ſenſitiua, ſed quatenus corpora ſimpliciter. ſi enim, inquit, non patiantur à tangibilibus & guſtabilibus qualitatibus, à quonam patiantur? Eo ergo res deducetur, ut ſint impaſſibilia, & inalterabilia: quod eſt abſurdum. ſi enim neq; ab alijs patiūtur, neq; à tāgibilibus & guſtabilibus, nō hēbunt aliquid aliud, à quo patientur. Erunt ergo impaſſibilia omnino.

Nunquid ergo & illa agent? uel non omne corpus paſſiuum ab odore, & ſono. & quę patiuntur, indefinita, & non manent, ut aer: olet enim, ut quid paſſus.

Poſtquam dixit, ꝙ à tangibilibus qualitatibus patiuntur corpora, & a guſtabilibus, quęrit an & ab alijs ſenſilibus patiuntur corpora, non autem ſenſitiue, ſicut neq; à tangibilibus, & guſtabilibus, & dicit quod nō omnia ſunt paſſiua ab odore uel ſono corpora, pro eo quod eſt, paſſibilia. Quare non omnia patiuntur. ſed ſunt, quæ ſub eis ſunt, ſicut, quæ ſub tāgibilibus. Neq; enim omne corpus ab eis pati poteſt, ſed ſunt, quæ ab eis patiuntur, humida, ut aer & aqua. Talia enim ſunt, quæ à coloribus & ſonis, & odoribus patiuntur, & mouentur. Non uidentur autem, inquit, pati, ꝙ cum ſint indefinita & humida, affectus ſoni uel odoris, uel coloris nō ſeruant. Eſt enim indefinitorum proprium & in ſeipſis non manere, ꝙ propriam figuram non habeant, & ꝙ facile conuertibilem. à coloribus ergo & ſonis humida & idefinita patiuntur: ab odore autem non hæc ſolum, ſed & quædam ſolida paſſa fiunt bene olentia. ſed eſt aeris proprium & celeriter affici & affectum abijcere, & alioqui odoris ſubiectū, dico autem uapor, q̄ñ fuerit corporibus immixtus, ſicut ſucculentum humidum, quale eſt mel, cum ſit ſubtilis & qui facile diſſerri, & exhalari poſſit, diſſoluitur & relinquit ea quibus erat, eo autem diſperſo & exhalato, una quoq; odor perit. Quare etiamſi id, quod odorem ſuſcepit, non ſit facile alterabile, ut ueſtis, ſed tamen propter imbecillitatem uaporis non diu manet affectus. In hoc autem differt ab affectu, qui fit in ſenſu. ſeruat enim ſenſus eū, qui fit, affectum: Neq; enim formæ effluit cognitio. Poteſt autem & in omnibus ſenſilibus extendi oratio & indefinitum ſic audiri, ut eo diſcernat affectum, qui fit à ſenſilibus & in ſenſum & in corpora. Qui enim in corpora fit affectus, eſt indefinitus, ut q neq; ſimul & coaceruatim fiat, neq; diu maneat. Quandiu .n. prope calidū corpus eſt, tādiu caleſcit. ſenſus autem cum primum ſe ad ſenſile applicauerit, quam habuit cognitionē et affectum, eundem ſemper retinet: ut neq; intendi neq; remitti poſſe. Ex quo enim tactiuus ſenſus calidum cognouerit, etiam ſi permanſerit, non amplius cognoſcet. Corpus autem non eundem affectum ſuſcipit à calido, ſed alias aliū, ſecundum id, quod eſt magis & minus intenſum uel remiſſum. Nunquid autem hoc quoq; illi ſignificat indefinitum?

Quid eſt ergo odorari, niſi aliquid pati? an odorari quidē ſentire: aer aūt paſſus fit celeriter ſenſilis.

Poſtquam oſtēdit, ꝙ à ſenſilibus patiuntur quæ ſenſum non habent, a coloribus enim quod eſt actu perſpicuum & à ſonis & odoribus aer, merito quærit, q̄ñ ſenſitiua quoq; ab eis patiuntur: in quo differunt ſenſitiua à non ſenſitiuis, q̄ patiuntur à ſenſilibus: Vtraq; enim ab ipſis uidentur ſimiliter pati. Hanc ergo diſſoluēs dubitationem dicit, An odorari quidem ſentire, aer autem paſſus fit celeriter ſenſilis? Non eſt enim ſatis ad ſentiendum poſſe formam ſine materia ſuſcipere: ſed & animali facultate opus eſt, quæ non eſt in oībus, quæ ſenſiliū formas ſine materia ſuſcipiunt. Non enim ſi quid ab aliquo patitur, iam & ſentit: Nam & aer & aqua, & ſpecula ſentirent: ſed & eiuſmodi facultate opus eſt, quæ poſſit iudicare affectus, qui fiunt à ſenſilibus. quæ non eſt in quolibet corpore, ſed in naturali inſtrumentario, ut oſtendit. & neq; hunc uniuerſo, ſed in ea huius parte, quę propter certa qualitate p̄ditam cōmoderationē & bonā tēperaturā hanc poſſit ſuſcipere facultatē. Quo ergo ſoluit, ſenſilia eē ad ſenſus, & ſenſum ad ſenſilia, ſi quidē non ſolū, q̄ ſunt ſenſu p̄dita, ſed & q̄ nō ſunt, patiunt à ſenſilibus? niſi ꝙ unicuiq; ſenſiliū non eſt idem eſſe hoc, & eſſe ſenſile, neq; colori eſſe colorem idem eſt, & eſſe uiſibile: ſed ſubſtantia quidem coloris alia, ſiquidem finis perſpicui, quatenus perſpicuum, uiſibile autem, q̄ñ contigit. Quatenus enim eſt motiuum eius, quod eſt ſm actum perſpicuum, ſm hoc eſt uiſibile. ſimiliter & in alijs. Vt ergo ſenſilia ea ſolum afficiunt, q̄ ſunt ſenſu prædita, Vt autem hæc, quæ q̄ñq; ſunt ſenſilia, fiunt alia quædam: Aliud eſt enim ſenſile & eſſe colorem, & hoc nihil uetat, quominus ſint aliorum quoq; effectiua. A bono enim odore, ut ſenſili quidem, nihil aliud patietur, quam olfactus. ab odore autem ſimpliciter et eo, quod bene olet, aer quoq; patitur, qui eſt inanimatus. ſimiliter & in alijs. Vnūquodq; enim inanimatum patitur à ſenſilibus, nō ut ſentiēs, ſed ut & ipſum factum ſenſile, quatenus ab eis patitur. ſecūdum enim ſubſtātiam ipſam affectum ſuſtinet & mutatur. Inanimata enim à ſenſilium ſubſtantia, non quatenus ſunt ſenſilia, patientia, fiunt quoq; et ipſa ſenſilia, ipſis aſſimilata. Animata autem ab ipſorum operatione patientia, fiunt ſecundum actum ſenſitiua.

IOANNIS ALEXANDRINI PHILOPONI IN TERTIVM LIBRVM DE ANIMA COMMENTARIVS.

QVOD autē non eſt alius ſenſus præter quinq;, dico aūt hos, uiſum, auditum, odoratum, guſtum, tactū, ex his crediderit quiſpiā.

POSTQVAM in præcedentibus in tractādo de naturali, & irrationali laborauit, nunc de ratiōali quoq; anima uult nobis uerba facere, & eius ſubſtantiam quærere, & facultates, ipſarum quoq; facultatum d̄rias, & à ſeipſis, & nobilioribus facultatibus irratiōalis animæ. Quærit enim d̄riam imaginationis, & opinionis à cogitatione, & cogitationis ab intellectu, ſiue mente. Quoniā enim opinio, quæ eſt animæ rationalis facultas, ſocietatem

& cōicationem

& cõicationem uidetur habere cum cõi ſenſu, et imaginatione: propterea quærit eorum dñiam. Præſentis ergo libri ſcopus, & inſtitutum manſit de aĩa rationali. Non enim ut quidam exiſtimant, in p̃ñi libro eius inſtitutum eſt de irrationali aĩa differere. Etſi enim cõis ſenſus, & imaginationis meminit: non q̃ eorũ ſcopum ſibi propoſuiſſet, ſed ut rõnalis aĩæ facultatum ab irrationalis facultatibus dñiam adduceret, idcirco meminit irrationalis aĩæ. Totius ergo libri ſcopus eſt de rationali aĩa, & nequaquã de irrationali. Sed ad hoc dubitationem mouet, q accuſatorio ſunt aĩo, et lubenter rep̃hendunt, dicentes: Oportebat ergo eũ de ſola imaginatione, & cõi ſenſu differere: non ita aũt & de ſenſu. Nunc aũt uidemus, q̃ librum incipiens ſtatim ſenſuum numerũ dicit, quærẽs an ſint quinq; ſenſus, uel plures. Non erat aũt neceſſe hæc nunc q̃rere, ſi quidem p̃cioſarum tñ irrationalis aĩæ facultatum mẽtionem facere inſtituiſſet: ut earũ a minoribus rõnalis dñiam traderet. Precioſę enim, & nobiles ſcdarum ſubarum facultates, cõicationẽ, & ſimilitudinem hñt cum uilibus et ignobilibus facultatibus primarũ ſubarũ, ſicut, & nũc. Precioſæ.n. irrationalis facultates, ut cõis ſenſus, & imaginatio hñt cõicationem ad opinionẽ: q̃ eſt uilior, & ignobilior facultas oĩbus rõnalibus. Et hæc quidem eſt dubitatio. ad quã dicemus, q̃ ſi quinq; ſenſuum meminit, nõ fruſtra hoc fecit: ſed ne quis exiſtimaret eſſe alium ſenſum a particularibus, qui q̃nq; ſenſuum ſenſilia iudicet. Niſi enim nunc oſtendiſſet eſſe quinq; ſolum ſenſus, & non plures: exiſtimaret fortaſſe quiſpiã non ſolũ eſſe quinq;, ſed & ſextum alium ſenſum particularem, q iudicat ſimul uiſibile, & audibile, & odorabile, nec cõi ſenſu quicquã opus eſſe. Ne quis ergo hoc ſuſpicaretur, p̃pea nunc oſtendit quinq; eſſe ſolum ſenſus, & non eſſe aliũ particularem, qui iudicat: ergo cõi ſenſu opus ẽ. Quare ẽt ſi ſenſuum numerũ quærit, non p̃p ipſos ſenſus hoc facit, ſed p̃p cõem ſenſum. Cõis autẽ ſenſus, & imaginationis meminit, non p̃p ipſos, ſed p̃p dñiam eius a ratiõalibus facultatibus. Maneat ergo hic ſcopus de rationali aĩa. Hic ẽ ergo ſcopus. Oſtendit aũt deinceps ex principio aĩæ, q̃ ſunt ſolum q̃nq; ſenſus, hypothetico ſic uſus ſyllogiſmo. ſic enim inquit, ſi deeſſet ſenſus, deeſſet & ſenſorium. Atqui nõ deeſt ſenſorium, ergo nec deeſt ſenſus. Sed quoniam & connexũ eſt dubiũ: Vnde enim reuera, ſi deeſſet ſenſus, deeſſet & ſenſorium? & aſſumptio quoq; dubia eſt, quæ dicit: atqui ſenſorium non deeſt: ergo nec ſenſus: undenã enim conſtat an nõ deſit ſenſorium? Age ergo utraq; demõſtremus, & cõnexum, & aſſumptionem, ſed prius cõnexum demõſtremus, qđ dicit, q̃ ſi deeſt ſenſus, deeſt & ſenſorium. Hoc aũt p̃ tres ratiões demonſtramus. Quarum hæc eſt prima. Senſus & ſenſorium ſunt ex ijs, q̃ ſunt ad aliquid. Senſus enim per ſenſorium ſentitur, & ſenſoriũ ſenſus eſt ſenſorium. Vt aũt ſe hẽt unum eorum q̃ ſunt ad aliq̃d, ſic habet & reliquum. Eſt ergo clarũ, q̃ ſi deeſt ſenſus, deeſt quoq; ſenſoriũ, p̃p neceſſitatẽ eorũ, q̃ ſunt ad aliquid. Hæc eſt prima rõ. Scđa ratio. Senſus eſt, qđ utitur. Eſt aũt ſenſoriũ, quo utitur, ſi nõ eſt fruſtra futurum. Si ergo deeſt ſenſus, deeſt & ſenſoriũ, ſi non fruſtra eſt: qđ eſt abſurdum dictu, naturã fruſtra aliquid facere. Hęc eſt ſecunda quoq; rõ. Tertia rõ. Senſus nunq̃ põt citra mediũ ſe ſenſilibus applicare, ſed ſemp̃ p̃ media ſenſoria ſe applicat. Vbi ergo ſenſu opus, oĩno & ſenſorio quoq;: p̃ qđ ſe ſenſilibus ſenſus applicat. Si ergo deeſt ſenſus, uidelicet ſenſorium deeſt, p̃ qđ ſe ſenſus ſenſilibus applicat. Hę ſunt ergo rõnes q̃ connexum confirmarunt. Age uero deinceps & q̃ aſſumptionẽ confirmãt, adijciamus. Hæ aũt ſunt duæ rõnes inductiuæ, quarũ hæc prima eſt. Ex oĩbus, ex q̃bus oportebat fieri, ſenſoria facta ſunt. ſed ſi ita eſt, nullũ ergo deeſt ſenſoriũ. Cũ ſint.n. quatuor elẽta, & unũ quintũ corpus cœleſte, ex quinto q̃dem corpore ſenſoriũ factũ nõ eſt. Quintũ.n. corpus eſt æternũ, ut quidã dñt, ſenſoria aũt ſunt corruptibilia. Rurſus ex igne nõ poterat fieri ſenſoriũ. Ignis.n. eſt q poſſit corrũpere: ex corrũpẽte aũt q̃uo poſſet fieri ſenſorium? Rurſus ex ipſa terra non poterat p̃ ſe fieri ſenſoriũ. Eſt.n. ipſa p̃ ſe impſſu difficilis, nec ſenſibilium typos poterat facile ſuſcipere. Commixta aũt cum alijs terra poteſt facere ſenſoria. Tactus itaq;, & guſtus ſenſoriũ eſt magis terræ particeps. Tactus.n. & guſtus ſenſorium eſt caro, q̃ eſt terræ magis particeps. Ignis aũt, ut ipſe dicit, in totis eſt ſenſorijs. Quare & ignẽ, & terram eſt in ſenſorijs inuenire. nec ignis aũt, nec terra per ſe unquã ſenſoria faciunt, p̃p p̃dictas cauſas. Reſtant ergo aer et aqua, quę p̃ñt facere ſenſoria. aqua itaq; fecit cryſtallinũ humorem, qui ẽ uiſus ſenſoriũ. ſed & aer ẽ ſenſoriũ auditus, & olfactus. Qui.n. in naribus & in auribus eſt inædificatus & incluſus aer, ipſe eſt auditus & olfactus ſenſorium. ſi ergo ex oĩbus, ex quibus fieri poterat, factum eſt ſenſorium, nullum deeſt ergo ſenſorium. Hæc eſt prima p̃cedens inductione rõ, q̃ confirmat aſſumptionẽ. Aduerſus hãc aũt rationẽ Ariſto. duæ mouẽtur dubitationes. Prima q̃dẽ, q̃uo dicit nõ deeſſe ſenſoriũ? ecce.n. deſunt. Cũ ſint.n. q̃nq; ſenſus, tria ſunt ſola ſenſoria, aer, aqua, terra. Quare nihil cõfirmauit inductiua oratio: ſed magis dubitationem adauxit. Quõ ergo dicit aſſumptio, ſed nullum deeſt ſenſorium? Ecce.n. duo deſunt ſenſoria. Et hæc quidẽ dubitatio: ad quã dicemus, q̃ noĩe quidẽ tria ſunt tñ ſenſoria: reuera autẽ q̃nq;. Etſi.n. ad terrã p̃tineat ſenſoriũ tactus, & guſtus: ſed non ẽ ipſa terra. ſi.n. eẽt ipſa terra ſenſoriũ tactus, & guſtus: oporteret in oĩ parte, in qua eſt tactus, guſtum quoq; eſſe, ſi q̃dẽ irrationalis aĩa eſt in oĩ aĩali cum oĩbus ſuis facultatibus, & dicimus, q̃ p̃pea q̃ non eſt inſtr̃m accõmodatum, non operatur ſm̃ ſuas facultates in toto aĩali. Oporteret.n. ſi eadem terra ẽ ſenſorium, adeſſe quoq; facultatem, ne eã argueret. Atqui non eſt in toto corpore guſtus. Quõ.n. manus non guſtat, etſi tactum habeat? nõ eſt ergo eadẽ terra. Vides, q̃ noĩe quidem idẽ, re aũt diuerſa. Rurſus ẽt ſi aer eſt in auditu & odoratu: ſed nõ idẽ. Aerem aũt dico nõ externum (oĩs.n. externus aer inſeruit & odoribus, et ſonis) ſed eum, qui in auribus, & naribus eſt ſeorſum inædificatus, & incluſus. Hic quoq; non eſt idẽ, ſed diuerſus. nõ.n. qui ĩ auribus eſt, aer poteſt odoribus inſeruire: neq; qui eſt in naribus, ſonis inſeruire põt. Quare, ẽt ſi ſunt tria noĩe, reuera tñ ſunt q̃nq;. Hæc eſt ſolõ primæ dubitationis. ſcđa dubitatio p̃cedit ex eo, qđ eſt cõtrarium primæ dubitationi. Hæc eſt aũt. Plura ſenſoria ſenſibus, qđ eſt abſurdũ. ſi.n. p̃p ſenſus facta ſunt ſenſoria, quot ſunt ergo ſenſus, tot eſſe deberent ſenſoria, & non plura. Nunc aũt uidemus eſſe plura ſenſibus. unius certe ſenſus duo ſunt ſenſoria. Olfactus.n. in pedeſtribus & uolucribus aer eſt ſenſorium, in aquatilibus uero ſenſoriũ eſt aqua. dicit itaq; piſces humiditatẽ quãdã habere in naribus, q̃ ſubſeruit odoribus. Quare unius ſenſus duo ſunt ſenſoria. Propter hãc ita dubitationẽ ſunt q dicant nõ in eodẽ aĩali duo eſſe ſenſoria: ſed in alio q̃dem aquã eſſe ſenſorium odoratus: ĩ alio uero aerẽ. Quare non ſunt plura, nec pauciora. ſciẽdũ aũt hãc rõnẽ inductione p̃cedere, q̃ nihil neceſſarium continet. Primum.n. duplex eſt ignis, hic q̃dẽ corruptiuus, ille uero uiuificatiuus. Quare etſi ex corruptiuo ſenſus fieri nõ poſſet, ſed tñ poterat ex uiuificatiuo fieri. et alioq̃, ſicut uidemus externũ aerẽ ſubſeruire, & odoribus, & coloribus, & ſonis, ſed tñ in ijs, q̃ tres hñt tñ ſenſus, tactum dico, & odoratũ, & guſtum, nõ ſubſeruit coloribus, ſed nihilominus taliũ eſt miniſter: etiãſi non adeſt facultas, cuius eſt miniſter. Quid ergo eſt abſurdi in nobis quinq; ſenſus hñtibus dicere, eẽ alia quidem ſenſoria, ſed nõ app̃hẽdere, q̃ non ſint in eis ſenſus? Quare eſt inductiua & nõ uera oratio. Eſt aũt ſcđa rõ Ariſto. inductiua hoc modo. ſi deeſt ſenſorium, deeſt & ſenſile. Atqui non deeſt ſenſile. Hoc.n. eſt connexum, qđ demr̃atione quoq; indiget. Hoc, inquit, ex inductione clarũ eſt. Nã & quæ ſunt longe, apprehendimus, q̃ ſunt ſoni & colores, & odores. Iam uero, & quæ prope ſunt, tangibilia, & ſuccos. ſi itaq;, & quæ p̃pe ſunt, & q̃ longe app̃hendimus: clarum eſt ergo, quòd omnia apprehendimus. nullum ergo deeſt ſenſile. ſi autem non deeſt ſenſile, ergo nec ſenſorium. Hoc enim oſtenditur per mutuam oppoſitionẽ, quæ conuertitur. Hæc eſt ſcđa Ariſto. ratio, quæ non eſt neceſſaria. Eſto enim nos quæ longe ſunt, app̃hendere, undenam erit apertum, an oĩa

quoꝗ,quæ prope ſunt,apꝑhendamus? Eſto enim ꝙ oia tangibilia ſentiamus,nũquid & oia guſtabilia? undenã clarum erit,nunquid nõnulla guſtabilia nos lateant? nempe carnẽ cameli nemo noſtrum guſtauit.Quare deſunt etiam q̃dam ſenſibilia.Q m̃ ergo Ariſto.rationes plus ſatis inductione ꝓcedunt:melius eſt uti ratione Themiſtij, q̃ dicit in cõmentario.Dicit.n.fieri non potuiſſe,ut anima rõnalis accederet,niſi prius oĩbus irrationalis aĩę facultatibus ornatum eſſet animal.Si enim ubi meliora, illic & deteriora i ijs q̃ ſunt ſub luna:clarum ergo eſt,ꝙ ſi habemus rõnales animas,oẽs quoque habebimus irrationalis facultates.Si hõ ergo habet ſolum quinque ſenſus,clarum eſt ꝙ ſoli quinque ſunt.Quot enim ſunt hoĩs,tot ſunt ſoli,& nec plures,nec pauciores: eo ꝙ oẽs habet homo,ut & qui hia ꝓſtantiorem habeat, aĩam dico rõnalem.eam autẽ non haberet, niſi oẽs inferiores adeſſent. Omnes ergo habet, & qm̃ quinque habet, quinque quoꝗ ſolũ ſunt. Et hæc eſt q̃dem Themiſtij ratio,uerũenſuero alimentorum gratiam Ariſtotelis reddẽtes,hoc quoꝗ argumentum eius eſſe oſtendemus.Si enim in dictionis cõtextu q̃rit,cur talpa, quæ mouetur,uiſum non habet: abſurdum enim ubi eſt melius, non eſſe quoꝗ deterius: & ſoluit ꝙ habet quidem,ſed a pellicula occulꝉaturita enim oportebat,quia a terra nutritur,& erat excæcanda, niſi occultatus uiſus eſſet:Nutrimenti ergo natura maiorem curam,& ꝓuidentiam geſſit.Si ergo in hac,q̃ mouetur,oſtendit eſſe quinque ſenſus:ſciebat ergo argumentum,ꝙ neceſſe eſt hos ſolum eſſe quinque. Vbi enim eſt melius, illic & deterius. Eſt autem & hoc Platonice ſymbolice explicare. Sicut enim,inquit,ſunt quinꝗ corpora ſimplicia: quatuor enim elẽta,& æthereum:& ſicut ſolida corpora quinque ꝑ ſimplicia corpora:eſt enim pyramis,cubus,octolaterum,duodecimlaterum,uigintilaterũ:ſicut ergo per ſimplicia corpora,q̃ quinque ſunt,quinque etiam figuræ factæ ſunt,& nõ plures: ſic ſcilicet & ſenſus quinque.Qm̃ ergo non eſt alius ſenſus pręter quinque, quia in fine ſecundi libri q̃rebat,an unus eſt tactus,an plures:nunc oſtendit quinque eſſe ſolum ſenſus,ut hoc oſtenſo clarum ſit,ꝙ unus eſt tactus.Merito aũt hoc facit:quoniam ex animalibus hæc quidem duos habẽt ſenſus illa uero tres.& propterea quærit, quot ſunt ſenſus. Si omnia enim animalia haberẽt quinque ſenſus,ſuperuacaneum eſſet de eo quærere.

Si enim cuiuſcunꝗ eſt ſenſus tactus,et nunc ſenſum habemus:omnis enim tãgibilis, quatenus eſt tangibile, affectiones tactu ſunt nobis ſenſiles: neceſſe eſt,ſiquidem deeſt aliquis ſenſus, ſenſorium quoq; deeſſe. & quæcunq; quidem ipſi tangentes ſentimus,ſunt tactu ſenſilia,quem habemus:Quęcunque uero per ea,quæ intercedunt, & non ipſa tangentes,ſimplicibus interuallis, dico autem uelut aere,& aqua.

Cum non dixiſſet cõnexum,neꝗ aſſumptionem,confirmat aſſumptionẽ:& aliaduerſa eius obſcuritate, dicit in medio cõnexum,& ſic deinde reliquũ aſſumptionis cõfirmat. Cum enim deberet dicere.Si deeſt ſenſus,deeſt et ſenſoriũ: atqui ſenſorium non deeſt: ergo nec ſenſus,deinde deberet confirmare,ꝙ nõ deeſt ſenſorium,quod eſt aſſumptio,idꝗ ex eo oſtendere,ꝙ oĩs ſenſus uel citra medium, uel per medium apꝑhendat:utrũꝗ autem habemus,& quod citra medium,& quod per intermedium:oĩbus alijs pretermiſſis ab hoc incipit, & oñdit ꝙ habemus ſenſum abſꝗ intermedio. Si enim,inquit,in quibuſcũꝗ eſt ſenſus tactus, ea citra medium operãtur. Tangibilia enim ſunt affectiones tactus, & ſunt citra mediũ ſenſilia. Et id oblique dixit. Cum enim cõfirmare deberet,ꝙ & citra medium ſenſum habemus, hoc ꝓtermiſſo dicit.neceſſe eſt ubi deeſt ſenſus,& ſenſoriũ.agnita enim obſcuritate cõnexum in medio poſuit. Deinde conuertitur et aſſumptionem confirmat,dicens,dictũ eſt,ꝙ tangibilia citra medium apꝑhendimus:Sunt autem & alia,quę per id,quod intercedit,apꝑhendimus. Quæcũꝗ autem per id, quod intercedit,& non ipſi tangentes,ſimplicibus interuallis.aſſumptionem cõfirmat, ꝙ ſunt in nobis q̃dam, quæ etiam per medium apꝑhenduntur,ut uiſus,auditus, odoratus:ea autem apꝑhenduntur,per ſimplicia,quæ intercedũt. Simplicia autem dicit aerem,& aquam,eo ꝙ ſunt elementa.Per ea ergo apprenduntur tres ſenſus.

Sic aũt habet,ꝙ ſi per unum q̃dem plura quoq; ſenſilia,q̃ ſunt inter ſe gñe alia:neceſſe eſt eum,qui habet eiuſmodi ſenſorium,eſſe utriſꝗ ſenſile.ut ſi ex aere eſt ſenſorium,eſt aer & ſoni,& coloris.

Quem pretermiſſam dubitationem diſſoluit.Quod enim non mouit dubium,hoc diſſoluit.& maxima ijs eſt habẽda gratia,qui hanc ſententiam antiquitus dumarunt. Cum deberet enĩ dubitare,an ſint duo ſenſoria,aer, & aqua:tria: uero ſenſilia,color,ſonus,odor, & deinde ſic ſoluere: perinde ac iam dubitaſſet,dixit,Sic aũt hẽt ſolutio,ꝙ per unum ſenſorium plura ſenſilia apꝑhendunt,quę ſenſilia genere differre dixit.Sonus enim,& odor ſunt diuerſorum generum.neceſſe eſt enim,inquit,aerẽ,qui eſt in auditu, & odoratu,duo apꝑhendere, & ſonum, & odorem.& cum deberet dicere odorem, colorem dixit pro odore , ne ſecuritatẽ fugeret. Et nõnulli quidem ſic interpretati ſunt. Alij dicunt,ꝙ inſtat potius aduerſus Empedoclem,tanquã ille diceret: Si non poſſunt,o Ariſtoteles,tua quidem ſententia ,nec ex igne,nec ex terra per ſe fieri ſenſoria:da ſenſoria,ut ea apꝑhendant,& ſimile a ſimili cognoſcatur. Illi ergo reſpondet Ariſtoteles: Si per aliquod unum,quod intercedit,ſenſitiuum, & ſenſorium plura ſenſilia cognoſcuntur: ſicut ab aere, uerbi gratia,& color cognoſcitur , & ſonus : eo ꝙ eſt perſpicuus, & perſonans : quid eſt abſurdi & per unum quoque ſenſum multa cognoſci?

Si autem plura eiuſdem, ut coloris,aer,& aqua, ambo enim perſpicua: & qui unum ſolum habet, utrunque ſentiet.

Alterum dubium mouet. Ait enim deeſſe ſenſoriũ. Plura enim ſunt,quæ unius participãt.Perſpicui enim,quod colorem dixit & aer,& aqua ẽ particeps.Deeſt ergo ſenſoriũ, eo ꝙ duo quidem ſunt,quæ ſubſeruiunt,unus autem uiſus. Et hoc ſoluit, ꝙ per unũ ſenſorium duo apprehẽdit. Qui enim,inquit,habet aeris alterum ,ideſt humidũ,ut dicat pupillam,nouit utrunꝗ perſpicuum.

Simplicium aũt,ex his duobus ſunt ſolum ſenſoria,ex aere,& aqua. Pupilla enim ex aqua, auditus,ex aere,odoratus ex utroꝗ eorum.

Aſſumptionẽ confirmat,ꝙ neceſſe eſt tria eſſe,quæ ſunt citra medium ſenſoria:qm̃,ex aere,& aqua ſolum eſſe poſſunt.ea autem uiſus,auditus,& odoratus habent. Odoratus autem ex utroꝗ græce eſt,ἐπτίζειν.Nõnulli dicunt eum quidem hoc dicere, ꝙ odoratus eſt utriuſꝗ particeps,& aeris, & aquæ:in nobis quidem aeris:in aquatilibus uero aquæ. Nõnulli autem ἐπτίζειν accipiũt,ut ſignificet alterum,id eſt alterius eſt particeps,utpote aeris.

Ignis autem uel nullius,uel omnium communis:nihil enim ſine caliditate ſenſitiuum. Terra autem uel nullius,uel in tactu maxime mixta eſt propria. Relinquatur ergo nullum eſſe ſenſorium ꝓter aerem,& aquam.

Recte dixit, Cõmunis omnium. Omnis enim ſenſus nutritur.ſi autem nutritur,& concoquit. Omnis autem concoctio per calidum. Omnis ergo ſenſus igne,ut calido opus habet. Terra autem uel nullius, uel in tactu. Etiam ſi terrenũ tactui recte ſegregatum & attributum eſt,ſed tamẽ non recte tactum nunc in medium intulit. De ſenſibus enim,qui per medium fiunt,nunc ab eo agitur.

Hæc autem nunc quoꝗ habent nõnulla animalia.Omnes ergo ſenſus habent a non imperfectis, nec orbatis. Cernitur enim & talpa habere ſub cute oculos.

Habent

Habent, inquit, quædam aīalia quinque ſenſus, quæcūq; ſunt perfecta, & non manca: & ne quis ei diceret, ecce talpa perfectum eſt animal, ſed uiſum non habet: dicit eam habere quidem oculos, ſed eos per pelliculam naturā obtexiſſe, ne in fodienda terra facile excæcaretur. Et, ut ſemel dicam, ꝗcunq; habent motum ſecundum locū, ea habent quinq; ſenſus. Eſt enim motus ſenſu melior. & ubi meliora, illic & deteriora. Si autē nonnulla motum ſecundum locum habent: Non habent autem quinq; ſenſus, ut lumbrici & uermes: ſue rum alio modo natura ſuppleuit, quod illis deeſt. Ecce ergo aperte eius eſt argumentum, ꝙ ubi eſt melius, illic & deterius: & non eſt eorum proprium, qui ſcripſere cōmentaria.

Quare, ſi neq; eſt aliquid aliud corpus, nec eſt affectio, quæ nullius ſit eorum, quæ hic ſunt, corporum, nullus deſit ſenſus.

Corpus & affectionem dicit. i. corpoream affectionem. Tale quid autem uult concludere. Si enim, inquit, nō eſt extra elemēta corporea affectio: hoc autem dicit ꝓp quintam eſſentiam: quod autem facit ſenſorium, omnino paſſiuum eſſe oportet: illa autem non eſt affectionibus, & paſſionibus obnoxia: non deeſt ergo ſenſorium.

Atqui neq; communium fieri poteſt ut ſit aliquod ſenſorium proprium, quæ unoquoq; ſenſu per accidēs ſentimus, ut motum, ſtatum, figuram, magnitudinem, numerum unum.

Poſtquā oſtēdit non eſſe ſextum alium ſenſum ꝑter eos, qui ſunt quinq; in ꝑcedente tractatu: nunc quoq; rurſus hoc ipſum oſtendit. Poſtꝗ enim dictum eſt in ſecundo libro huius tractatus, ꝙ ſunt cōia ſenſilia, ut magnitudo & figura, numerus, motus, quies: & ſunt magnitudo quidem & figura cōia uiſus, & auditus: reliqua autem tria, motus, inquam, numerus, quies, ſunt quinq; ſenſuum cōia: fortaſſe ergo quiſpiam exiſtimauerit eſſe quendam alium ſextum ſenſum ꝑter hos quinq;, qui hęc cōia ſenſilia iudicet. Nunc autem per ꝑſentem contemplationem oſtendit nō eſſe aliquem alium ſextum ſenſum particularē qui cōia ſenſilia iudicat. Hoc aūt oſtēdit hoc modo. Si cōia ſenſilia ſunt propria huius ſpecialis ſenſus: Ergo ſunt horum quinq; per accidens ſenſilia. Si enim duæ res quibuſdam inſunt, & unius eſt propria: manifeſtum eſt, ꝙ eſt aliorum per accidens. Si. n. eſt & alius propria: non eſt ēt illius propria. Ecce. n. alijs quoq; ineſt. Quare ſi cōia ſenſilia ſunt ſexti ſenſus propria: ſunt ergo his quinq; ſenſilia per accidens. Atqui non ſunt his quinq; ſenſilia per accñs, ut oſtendam. nō eſt ergo ſextus ſenſus, cuius propria ſunt hæc ſenſilia, quæ dr̄ cōia ſenſilia. Quòd aūt non ſunt per accidēs ſenſilia quinq; ſenſibus cōia ſenſilia, hoc rurſus hypothetico ſyllogiſmo confirmat, ſic dicens. Quæ ſunt ꝑ accidens ſenſilia affectionem in ſenſum nō efficiunt, ut oſtēdam. Hæc aūt circa ſenſum affectionem efficiunt. non ſunt ergo ſenſilia per accñs. Et undenam fiet apertum, ꝙ affectū circa ſenſum non agunt, quæ ſunt ſecundum accidens ſenſilia? Sic ēt oſtendit. Dicit. n. ꝙ, quę ſunt ſecundum accñs ſenſilia, ſunt duplicia: uel quod ſub alium ſenſum cadit, ut uiſus ex colore dulce iudicat: itaq; ſi uiderimus humidum aliquod flauum, dicimus id eſſe mel. Et dr̄ hoc per accidens ſenſile, qñ ex colore uiſus dulce agnouerit. Vel ergo hoc eſt per accidens ſenſile: uel qđ ſub nullū ſenſum cadit, ut ſubſtantia. Subſtantia enim ſub nullum ſenſum cadit: ſed cognoſcitur ex ijs, quæ illi accidunt. Cleonis. n. filium agnoſcimus, nō ut Cleonis filium. i. non ut ſubſtantiam, ſed ex ijs, quæ ī ipſo accidunt: ut ꝙ eſt albus, ꝙ eſt ꝓminente, uerbi gratia, uentre, & ſi quid eiuſmodi. Cum aūt ſit duplex, quod eſt per accñs ſenſile, neutrum hoꝝ ſignificatoꝝ effectum efficit. Quod. n. alius eſt ſenſus ſenſile, in alia affectione ſenſum non facit, ēt ſi ab ipſo cognoſcitur. Dulce itaq; non facit affectionem circa uiſum, ēt ſi à uiſu cognoſcitur per intermedium flauū colorem, neq; rurſus, quod nullius eſt ſenſus ſenſile, affectionē efficit circa uiſum, ēt ſi ab eo cognoſcitur. Quare oſtenſum eſt, ꝙ quæ ſunt ſecundum accidens ſenſilia, non efficiunt affectionem illam, cuius ſunt ꝑ accidens ſenſilia. Eſt ergo totius orationis cōpēdioſa hæc inductio. Cōia ſenſilia nō ſunt propria ſenſilia alicuius alius ſexti ſenſus pręter quinq;. Si. n. alicuius alius ſexti ſunt propria ſenſilia, ſunt ergo hoꝝ qnq; per accñs ſenſilia. Sicut. n. colores, qui ſunt ꝓpria ſenſilia uiſus, ſunt guſtus per accñs: ſic & figura, & magnitudo, & reliqua ſunt ꝓpria alius ſexti ſenſus. Hoꝝ ergo quinq; ſunt ꝑ accñs ſenſilia. Atqui non ſunt per accñs hoꝝ quinq;. Per accidens. n. ſenſilia nō faciunt affectionem circa ſenſum. Cōia aūt ſenſilia efficiunt affectionē circa ſenſus. Hoc oſtendit ex eo, ꝙ dicit eſſe duplicia ſenſilia per accñs: uel, qđ ab aliquo alio ſenſu per ſe cognoſcitur, ab alio aūt ꝑ accñs: uel, qđ ſub nullū alium per ſe cadit ſenſum, ut ſubā. Neutrum aūt eoꝝ facit affectionem circa ſenſum. Cōia aūt ſenſilia faciunt affectionē, ut in ſcđo lib. oſtenſum eſt huius tractatus, ꝯtinuus. n. motus, & paruæ lr̄æ faciunt uiſum cæcutire. Claꝝ eſt ergo, ꝙ cōia ſenſilia non ſunt per accñs ſenſilia. Et hic ē totius ōrōnis apparatus, ex duobus hypotheticis ſyllogiſmis cōpoſitus, & uno categorico: in quibus primū caput abſoluit. Secundū caput eſt, in quo talē mouet dubitationē. Cur nō ſenſus ꝓpriā actionem exercēt, & unuſquiſq; ea, ꝗ ſua ſunt, nouit, ſed & qñq; alius, ꝗ alius ſunt, ſcit? certe ſi aliqñ uiſus, & guſtus circa rē aliquā operati fuerint, ut circa mel: & mel ſimul guſtauerimus, & ꝯtēplati ſimus: ſi craſtino die mel oculis ſubiectū ſit: uiſus non ſolū uult, qđ eſt ſibi ꝓprium, & familiare cognoſcere, ut qđ eſt flauū, ſed & ante guſtū ꝓſilit & nouit, qđ eſt dulce. Et hæc eſt qdē dubitatio. Huius autē ſoſonē dicimus eiuſmodi, ꝙ duos ſenſus qñq; cooperari cōtingit, ut circa mel uiſum ſimul & guſtū: Hunc qdē, qui guſtauerit, ꝙ eſt dulce: illū uero, q uiderit, ꝙ flauū ē deinde hos duos ſenſus in ſenſum cōem terminari, & illic typos relinquere: Deinde cum craſtino die mel apparuerit, et color flauus, imaginatio mouet typos, qui in ipſa ſunt, quos pridie ſuſcepit, dulcis ſimul, & flaui: et ꝓnunciat dulce eſſe id qđ tale ē. Hæc eſt ergo talis dubitatiōis ſolo, ꝙ cōis ſenſus ambos typos ſuſcepit: hunc qdem ex guſtu: illū uero ex uiſu: deīde cū poſtridie ex uiſu typus cōmotus ſit, ꝙ mel à nobis uiſum ē, deinceps cōmoueri typū quoq;, qui eſt ex guſtu. & ſic licet dicere alteꝝ typum ab altero cōmoueri, & hac rōne cognoſcere, ꝙ dulce eſt, & ſi non guſtauerimus. Et hinc quidē certæ affectiones quoq; fiunt. Qui. n. flauū picis genus, qđ κολοφώνια dr̄, non guſtauit, ſed eā tm̄ aſpexit, mel eſſe dixerit, ꝙ ſit colore ſil'e. Sic ergo dubitatione ſoluta, alterā deinde dubitationem uehementiorē mouet: ꝙ quantū ad hoc per ſe cognoſcit cōis ſenſus dulce, & non ꝑ accñs. Si. n. utriuſq; habet typos, & uiſus, ꝙ flauum, & guſtus, ꝙ dulce, claꝝ eſt ꝙ poſtridie quoq;, etſi nō guſtauerimus, ſed mel ſolū aſpexerimus per ſe, dicimus ꝙ eſt dulce. Cōis. n. ſenſus habet typos guſtus: & eos rurſus cōmouens dicit, ꝙ eſt dulce. Si ergo ſecundum typos eius qđ eſt dulce, motus, dicit eē dulce: per ſe ergo cōis ſenſus, & non ꝑ accidens hoc agit. Et hæc eſt qdem dubitatio. Dicimus aūt, ꝙ ēt ſi hēt dulcium typos, non tn̄ à ſeipſis excitati ſunt: neq;. n. fingebatur mel guſtaſſe, ſed tm̄ aſpexiſſe. Per accñs itaq; ꝓnūciat, ꝙ eſt dulce. Per ſe. n. excitati ſunt typi uiſus, nempe ꝙ eſt flauū: Per accñs aūt typus quoq; guſtus excitatus eſt, ꝙ cōmotus ſit typus uiſus. Et hæc ad ſcđam dubitationē, in quibus ſcđm quoq; caput adimpletur. Tertium caput eſt, in quo dubitat, cur unā et eādē rē duo ſenſus appħendunt, uel ēt plures. ut figuram uiſus & tactus appħendit, & magnitudinē, et numeꝝ rurſus qnq; ſenſus. Quare ergo hoc ita eſt, & non unuſquiſq; ſenſus ꝓprium appħendit? Hæc eſt dubitatio, ad quā dicit Ariſto. ꝙ ꝓpterea plures ſenſus res eaſdem appħendunt, ut ſint cōia ſenſilia. Et his quidem dictis Ariſto. dictionis cōtextum finiunt. Si quis autem dubitauerit, & quidnā oīno cōibus ſenſilibus opus erat: illi dicemus ea, quæ Plato in ſeptimo Reip. & in Timęo dicit. Dicimus ergo, ꝙ hęc cōia ſenſilia ſunt ipſa mathematicis ſcientijs ſubiecta. Figurę. n. & numeri, & motus, & magnitudines, & quies, ſunt cōia ſenſilia, ꝗ ſunt mathematicis ſcientijs ſubiecta. Qm̄ ergo mathematica ſubiecta

exacte cognoſci oportebat: exacte autem cognoſcuntur, ꝙ à multis ſenſibus cognoſcantur, & propterea ſunt cõia ſenſilia. Sed ſi hæc ita habent, Ariſtote. ſibiipſi aduerſatur. Ipſe enim in ſcđo libro huius tractatus dicit, ꝙ propria ſenſilia exactius cognoſcuntur. Qũo ergo nunc dicit, cõia ſenſilia eſſe exactiora? Dicimus ergo eum non eſſe ſibiipſi contrariũ, ſed ꝓpria ſenſilia à proprio ſenſu exactius cognoſcuntur, q̃ cõia ſenſilia. Vt proprium uiſus album: eius aũt cõe ſenſile magnitudo. uiſus ergo exactius cognoſcit album, q̃ magnitudinem. Quare in unoquoq; ſenſu propriũ ſenſile cõi exactius cognoſcitur. Nouit ergo uiſus obſcure cõe ſenſile. nouit ipſum quoq; tactus obſcure: & ut ſemel dicam, unuſquiſque ipſum ꝓprio ſenſili obſcurius, & imbecillius nouit. Sed plurium ſenſuum ſimul conueniens cognitio facit exactam communis ſenſilis cognitionem. Sic enim dicit Heſiodus,

Addas ſi paruum paruo, id faciasq; frequenter:
Ex paruo magnum id fortaſſe euadere poſſit.

Sciendum autem, ꝙ etſi exactæ ſint ambæ cognitiones, & quæ eſt propriorum ſenſilium, & quæ eſt communium: ſed tamen propriorum ſenſilium cognitio eſt communium ſenſilium cognitione exactior. utraq; enim & communia ſenſilia, & propria per ſe cognoſcit uiſus: ſed magis propria cognoſcit uiſus. Et in iis eſt contemplatio.

Atqui neque communium fieri poteſt, ut ſit aliquod proprium ſenſorium, quæ unoquoq; ſenſu ſentimus per accidẽs, ut motum, ſtatum, figuram, magnitudinem numeri unius.

Rurſus cum connexum non dixit, uel aſſumptionem, ſubuertit aſſumptionem. Cum enim deberet dicere, ſi cõia ſenſilia nullus ſenſus ut propria apprehẽdit: quæ autem nullus ſenſus ſentit ut propria, ea ſunt alteri ſenſui ſubiecta. Cõia ergo ſenſilia ſunt alteri ſenſui ſubiecta. & erit ſextum ſenſorium, & ſenſus. Cum enim hæc deberet dicere, & ſubuertere, ꝙ non eſt ſextus ſenſus ab eo incipit, & oſtendit, ꝙ non eſt ſextus ſenſus. Non eſt, inquit, proprium ſenſoriũ cõium, qm̃ ea per accidens alii ſenſus apprehendunt. Nunc autem ab ipſis patiuntur. Et uide, q̃ obſcure dixit illud, Per accñs. Cum enim deberet dicere, q̃quidẽ per accidens alii quoq; ſenſus ea ſentiunt, dicit, quæ unoquoq; ſenſu ſentimus ꝑ accidens. Si enim eſſet teuera ſenſorium cõium ſenſilium, per accidens ea ſentirent quinq; ſenſus: Atqui ꝑ accidens ea nõ ſentimus, ut oſtendimus in contemplatione. nõ eſt ergo ipſorum proprium ſenſorum numeri unius. Vide ꝙ numero unum oppoſuerit, & ab eo diſtinxerit. neq; enim unitas ẽ numerus, ut oſtenſum eſt in tractatibus Arithmeticæ.

Hæc enim omnia motu ſentimus, ut magnitudinem, motu. Quare & figuram. magnitudo enim aliqua & figura: quod quieſcit autem, eo ꝙ non mouetur.

Hic eſt dubitationis ſolutio. Quid enim, ĩquit, ꝙ cõia ſenſilia nõ ſunt per accidẽs ſenſilia? qm̃ ea motu ſentimus. Motum autem dico, affectionem, nempe alterationem. Cõia ergo, inquit, ſenſilia affectionem efficiunt. nullum autem ſenſile per accidens facit affectionem. Et fortaſſe quiſpiam dubitauerit, qũo dicit cõia ſenſilia per ſenſum cognoſci. i. motum facere? ecce enim quies & ipſa una eſt cõium ſenſilium: & tñ non facit motum in ſenſu, ſiquidem eſt quies. Et hanc ſoluens dubitationem Philoſophus Plutarchus inquit, ꝙ quãdoquidem ad oppoſitos motus iudicantes, quietem cognoſcimus, hac ratiõe dicatur moueri. Omnis autem motus eſt quædam diſpoſitio: omnis autem diſpoſitio eſt ueluti quædam affectio, & paſſio. Quare merito etiam ſecũdum quietem pati dicimur quodammodo, & diſponi. Hic quoq; aliã dubitationem mouent. Qũo dicimus, inquit, quod propria ſenſilia agunt circa ſenſum. i. ꝙ quæ ſunt per ſe ſenſilia, per motum mouent: quæ autem per accidens, non per motũ? Atqui ecce, uerbi gratia, flauum aliquod, & hic flaui typus alium typum excitauit, qui in me eſt, dulcis, ſcilicet, & dixi hoc eſſe mel. ecce ergo & hoc quoq; noui per aliquem motum. Dicit autem ad hoc quoq; Plutarchus, ꝙ, quando dicimus nos communia ſenſilia motu ſentire, oportet cum quadam diſtinctione id dicere, quam in præſenti quidem dictione prætermiſit Ariſtoteles, eam autem uidetur alibi dicere? Quòd communia ſenſilia per motum ſentimus, non ſecundum ſenſitiuam proprietatem. neque enim in me per linguam excitata eſt dulcedo. propria autem ſenſilia per ipſam ſenſitiuam proprietatem cognoſco. Video enim album, & guſto dulcia. Similiter & in aliis. Vide autem, ꝙ communia ſenſilia dicit eſſe quinque ſenſuum communia: non ſunt autem niſi tria, ut dictum eſt. niſi forte dicas eum dicere magnitudinem, quæ eſt in unoquoque ſenſu, & non in quantitate: ut magnum ſonum, uel magnum album: tunc enim eſt cõmune omnium. Porro ſi & figuram acceperis ſecundum leuitatem, & aſperitatem: et lene quidem iucundum, aſperum autem moleſtum dixeris, id etiam inuenietur commune ſenſile omnis ſenſus. Magnitudo enim aliqua & figura. Dicunt nonnulli, ecce ipſe dicit figuram eſſe magnitudinem: & quomodo in prædicamentis dicebatur, magnitudinem eſſe quãtitatis ſpeciem: figuram autem qualitatis? ecce enim hic idẽ eſſe intellexit magnitudinem, & figuram. & dicimus. non dixit Ariſtoteles idem eẽ magnitudinem, & figuram: ſed quoniam figuram omnino conſequitur magnitudo: & figura ſine magnitudine ne cogitari quidem poteſt: propterea dixit, quòd magnitudo quædam eſt figura: id eſt, ꝙ magnitudo eſt, quod figuratum eſt, non figura. Quod quieſcit autem, eo ꝙ non mouetur, apprehendunt. Dic ad hoc, ꝙ ſuperius affectionem dixit motum: nunc autem, quoniam, quæ ſtãt, uidemus, affectione nec aucta, nec diminuta, eo quod ſtant: quæ autem mouentur, aliter & aliter mouentur, ad eorum motum aucta, uel diminuta affectiõe: propterea dixit, quod quieſcit ſentimus, id eſt ſimiliter.

Numerus autem negatione cõtinui, & propriis cognoſcitur.

Numerus, inquit, ex negatione, ꝙ nõ eſt continuus, ſiquidem diſcretorum eſt numerus. Quid autẽ dicis continuũ? Vnitatem, quod ſuperius dixit, Vnius numeri. Sic autem eam uocat, ꝙ ſit indiuiſibile. Multos ergo numeros, inquit, ꝙ non ſint unum cognoſcimus. & recte dictum eſt. Non ſolum autem in communibus ſenſilibus hoc eſt, ut negatione cognoſcamus: ſed & in propriis ſenſibilibus. Propria enim ſenſilia per ſe cognoſcuntur, & primo: cõmunia autem ſenſilia per ſe quidem, ſed ſecundo: ut decem non ſolum cognoſcuntur, ſed & eorum propria, decem alba, decem fulua, decem rubra. Quare oportet cõmunia ſenſilia habere etiam quædam propria ſenſilia. Numerus ergo dupliciter cognoſcitur, uel negatione continui, uel quòd cognoſcantur propria ſenſilia.

Vnuſquiſque enim unum ſentit ſenſus.

Vnuſquiſque, inquit, ſenſus aliquod unum apprehendit: & cur dicit unum ſenſile, ideſt unitatem? Ex hoc uolens oſtẽdere quòd quinq; ſenſibus ſubiicitur numerus. Quòd ſi ita eſt, & alia ergo communia ſenſilia. quòd enim hoc dicit, declarat ipſe hoc in contextu dicens.

Quare clarum eſt, ꝙ fieri nõ poteſt, ut cuiuſuis horum ſit proprius ſenſus, ut motus: ſic enim erit, ſicut nunc uiſu dulce ſentimus.

Perinde ac ſi diceret, clarum eſſe fieri non poſſe, ut ſit ſenſus, qui communia ſenſilia apprehendat. & motum poſuit exemplum communium ſenſilium. Si enim, inquit, eſt alius ſenſus particularis ſextus, qui ut propria apprehendet communia ſenſilia: erunt hæc communia ſenſilia ab aliis quinq; ſenſibus per accidens cognita. & exemplum dicit ipſe, quòd dulce à uiſu cognoſcitur. hoc autem ab eo cognoſcitur per accidens: hic autem dicit duo ſignificata eius, quod eſt ſenſile per accidens.

Hoc autem, ꝙ amborum ſenſum habemus, uel quãdo ſimul inciderint, cognoſcimus. Sin minus, nullo modo niſi per accidens ſentimus.

Quam

Quam conceperat ſententiam dicit, quomodo ex flauo dulce poteſt cognoſci, eo quòd amborum ſenſum prius habemus (deeſt enim in contextu illud, prius, ut ait Plutarchus) dulcis, uerbi gratia, & flaui. Amborum autem dicit communem ſenſum. Quia, inquit, habemus ſenſum & dulcis, & flaui, uiſum, & guſtum: ea ratione quando inciderit color flauus, dulcis typo commoto, cognoſcimus, ꝙ eſt mel, ex typo accepto, quando uiſus & guſtus ſimul operabantur, ſin minus nullo modo niſi per accidens ſentimus. Id ſpectat ad hoc, quod eſt ſuperius. Si dixeris, inquit, communia ſenſilia eſſe alteri ſenſui ſubiecta, nihil aliud dicis, quàm ꝙ alij ſenſus ea per accidens ſentiunt: quod non eſt.

Vt Cleonis filium, non ꝙ Cleonis filius, ſed ꝙ albus. Ei autem accidit eſſe Cleonis filium.

Exemplum dicit unius, quod per accidens à ſenſu apprehenditur, ſubſtantiam. ea enim nulli eſt ſenſui ſubiecta. Cleonis enim, inquit, filius, non ut ſubſtantia, uidetur, ſed quatenus eſt albus. Album autem accidit Cleonis filio.

Communium autem communem iam ſenſum habemus, non per accidens.

Communia, inquit, ſenſilia habent communem ſenſum. Communem autem ſenſum dico, non de communi illo ſenſu, de quo deinceps diſputat: ſed communem ſenſum uocat quinque ſenſus. Eſt ergo hoc, quod dicit: Communia ſenſilia habent ſenſum communem alium, ſed qui non ea per accidens apprehendit. hoc enim oſtendit, ut & nos in contemplatione oſtendimus.

Non ergo ſunt propria. nequaquam enim ſentiremus, ſed ſic, ut dictum eſt, Cleonis filium nos uidere. Quę ſunt autem inter ſe inuicem propria, per accidens ſentiunt ſenſus.

Hic orationis dicit concluſionem, & ait: non eſt ergo proprius ſenſus communium ſenſilium: ſed uel ſic, ut dicebamus Cleonis filium, id eſt, per accidens. Oſtenſum eſt autem, quod quinque ſenſus non per accidens communia ſenſilia apprehendunt. Ea enim per motum apprehendunt. Hoc autem non ineſt ſenſilibus per accidens. Quæ ſunt autem inter ſe inuicem propria, per accidens ſentiunt ſenſus.

Non quatenus iidem, ſed quatenus unus, quãdo ſimul ſenſus in eodem fuerit, ut ꝙ bilis amara, & flaua.

Dicit aliud ſubiectum eius, quod eſt ꝑ accidens, ꝙ eſt, uidelicet, alteri ſenſui ſubiectum, ut ex flauo dulce cognoſcere. Superius enim dixit aliud accidens, quod eſt nulli ſenſui ſubiectum. Quid autem nunc dicit, quòd inter ſe inuicem ſenſilia apprehendunt ſenſus per accidens, non ijdem, ſed quatenus unum habent communem ſenſum? Ipſe enim ex colore colligit per accidens de dulci. Recte dixit, In eodem, ut eiuſdem rei colorem, & guſtum iudicet per duos ſenſus communis. Tunc enim iudicat communis ſenſus id, quod eſt per accidens, quando prius per duos ſenſus habuit eiuſdem rei typos. Vide autem, quid dicit, quòd communis ſenſus per accidens nouit diſcretionem albi & dulcis. Nos autem dicebamus in contemplatione, ꝙ hoc per ſe ei ineſt: ex colore autem de dulci colligere, per accidens: quoniam alterum ex altero colligit.

Non eſt enim alius dicere, ꝙ ambo unum. Quare & fallitur. & ſi ſit flauum, bilem eſſe exiſtimat. Quæſiuerit autem quiſpiam, quam ob cauſam habemus plures ſenſus, ſed non unum ſolum: an ne lateant conſequentia, & communia?

Communis, inquit, ſenſus eſt, & non unius ſenſus particularis dicere, quòd mel res una eſt, etiamſi & guſtabile dulce, & color flauus. Fallitur enim particularis ſenſus: & quicquid flauum uiderit, mel eſſe exiſtimat. Quæſiuerit autem quiſpiam, quam ob cauſam plures habemus ſenſus, quam unum? Sed cur, plures habentes ſenſus, communia ſenſilia non uno ſenſu apprehendimus? & diſſoluit, ut non minus ſenſilia apprehendamus. Conſequentia autem uocauit communia, & ſenſilia, non ut quædam ocioſa & ſuperuacanea, ſed quòd propria ſenſilia uniuſcuiuſque ſenſus conſequuntur perfectiora quædam, & intellectu magis prædita, quæ concurrunt. Ipſe autem non dicit, ut diximus, quòd magnis ſcientijs hæc communia ſenſilia ſubiecta ſunt. Motus enim & quies aſtronomiæ ſubijcitur. Si enim & immobilia ſunt aſtra, atqui & quomodo ea fixa, et firmata ſint, ſcire uult. In imaginatione enim ea affigit & firmat, ut quæ ſint in aliquo loco. Figura autem, & magnitudo geometriæ ſubijcitur. Numerus autem, ut immaterialis quidem, Arithmeticæ: ut materialis uero, & in ſonis, Muſicæ.

Vt motus, magnitudo, & numerus.

Hæc dixit, per hæc alia quoq; comprehendens. Per motum enim quietem comprehendit. Per magnitudinem autem figuram. in magnitudine enim figura.

Si enim eſſet uiſus ſolus, & ipſe albi, magis lateret: etiamſi hoc uideretur eſſe omnia: ꝙ inter ſe inuicem conſequerentur ſimul color, & magnitudo. Nunc autem, quoniam in altero ſenſili communia inſunt, apertum fit, ꝙ eſt quid aliud unũquodq; eorum.

Plutarchus Philoſophus, quam diximus dubitationem in tertio contemplationis capite, ſic dicit: Cur natura communia ſenſilia non uni ſenſui ſepoſita attribuit? ſiquidem uidemus & in ipſis quinque multas oppoſitiones ſenſilium: & hoc magis dicit Ariſtoteles. conuenit enim ſolutio, & ſoluit dubitationem per præſens dictum, dicẽs, ꝙ ſi ſub unum ſolum ſenſum caderent communia ſenſilia, ut, uerbi gratia, uiſum, ſub eundem autem uiſum caderent & propria ſenſilia, ut album, ſiue color: laterent communia ſenſilia, et idem putaretur, quod color, numerus, & figura, & motus, & reliqua. Nunc autem non ſolum in colore conſideramus numerum, ſed & in ſonis, & ſuccis, & hac ratione à ſe inuicem diſcernuntur. Si autem unus ex quinque ſenſibus hæc iudicaret, multo magis nos fallerent: quando & nunc ſunt apprehenſu nobis difficilia, cum per quinque ſenſus cognoſcuntur. Si autem unus quidem e quinque ſenſibus deeſſet, adhuc eſſent cognitu difficilia. Et quid hæc dico? ſi unus hęc iudicaret, ne cognoſcerentur quidem. Nunc autem quoniã, inquit, diuerſis ſenſibus inſunt communia ſenſilia, & in multis conſiderantur: propterea clarum eſt, & quanam in re differunt, & à ſe inuicem, & à proprijs ſenſilibus. Et in his eſt praxis, praxis, inquam, Dei gratia, ſecunda.

Quoniam autem ſentimus, quod uidemus, & audimus: neceſſe eſt uel uiſu ſentire, quod uidet, uel alio. ſed & ipſe erit & uiſus, & ſubiecti coloris.

Quoniam ſuperius oſtendit non eſſe ſextum ſenſum, qui communia ſenſilia propria habet ſenſilia: nunc uult per hæc aliam quæſtionem proponere. Quærit enim nunquid non ſint quinque ſenſus, ſed decem. Quoniam enim, inquit, uidemus, & ſentimus, quod uidemus: rurſus audimus, & ſentimus, quod audimus: quærit utrum eodem ſenſu & uidemus, & ſentimus, quod uidemus? an alius quidem eſt ſenſus, qui uidet ſubiectos colores: alius autem, qui ſentit uiſiuam operationem, id eſt, qui ſentit quòd uidemus. Duo ergo ſunt quærenda: unum quidem, utrum eodem ſenſu, dico autem uiſiuo, & uidemus colores, & ſentimus operationem, quæ uidet colores? Secundum, an alius quidem eſt ſenſus, qui uidet colores: alius autem, qui ſentit, quòd uidemus, idem eſt autem dicere, qui ſentit uiſiuam operationem? nam quoniam nullum erit proprium ſenſile, alia omnia erunt communia ſenſilia: Nã ſi colores dixeris, erunt communes facultatis, quæ uidet, & eius quæ ſentit, ꝙ uidemus, & ſi ſonus dixeris, erunt communes auditiuæ facultatis, & eius, quæ apprehendit auditiuam operationem, id eſt, quæ ſentit, ꝙ audimus. Similiter & in reliquis ſenſibus. ſed nullum eſſe proprium ſenſile, ſed omnia communia, nondum abſurdum eſſe uidetur. Atqui aliud abſurdum colligit

Ait enim, ſi alio ſenſu, uerbi gratia uidemus, alio autem ſenſu nouimus, quòd uidemus: ſenſus ille, qui ſentit uiſiuam operationem, nunquid & ipſe ſentit operationem? an rurſus alius eſt ſenſus, qui apprehendit ipſam operationem? Si enim dixeris, ꝙ ipſe quidem apprehēdit propriam operationem: alius autem ſenſus apprehendit uiſiuã operationē: qm̃ ergo eſt abſurda & reijcienda oratio, nõ eſt igitur alius, qui colores apprehēdit, & alius qui ſentit operationem. Sed neq; huius, qui ſentit, ꝙ audimus, uel uidemus, fieri poteſt ut alius ſit ſenſus, qui operationem apprehendat. Erit enim & huius alius: idque in infinitum. Si autem, quod eſt in infinitum, falſum eſt, falſa ergo eſt oratio, quæ dicit alios quidem eſſe ſenſus, qui ſenſilia apprehendunt, alios uero, qui apprehendunt ipſas operationes. Deinde & ad aliam ſe confert orationem, quæ dicit, quod ijdem ſenſus & ſubiecta apprehendunt, & proprias operationes, & affert dubitationem, eamq; ſoluit: ut ex hoc conijciamus, in hac eſſe ſententia Ariſtotelem, ut exiſtimet, ꝙ ijdem ſenſus & ſubiecta ſenſilia, & operationes apprehendant. Eſt autem hæc dubitatio, quæ dicit, ꝙ non idem ſenſus & ſibi ſubiecta apprehēdit, & ipſam operationem ſentit: & rationem adducit, ut in uiſu. & dicit, uidere nihil eſſe aliud, quã colores apprehendere. ſenſuum autem operationes non ſunt colores, ſunt enim incorporeæ operationes. Ergo operationes uiſus non apprehendit. Soluit autem dubitationem dicens, ꝙ non ſemper uidere eſt colorum apprehenſio. nam & tenebras apphendimus. Atqui tenebræ non ſunt color. Quare falſa eſt oratio. & alioqui qñ etiam conceſſero, uidere eſſe colorum apprehenſionem: & ſic nihil abſurdum. Nam & operationes ſunt quodãmodo coloratæ, etſi non ꝓprie: incorporea enim qũo proprie colorata eſſe dicatur? atqui ſi colorata eē dicatur, ex ſplendoribus, qui quodãmodo apparent etiam poſt abſentiam uiſibilia. manent enim ueluti lampades circa uiſum. etiam poſt abſceſſum ſplendidi ſenſilis, quo, ſcilicet colorata eſt operatio. & hoc in animatis fit facultatibus, ut poſt ſenſilis abſentiam typos contineant: in inanimatis autem hoc non fit, ut in ſpeculo. poſt abſentiam enim ſenſilis nihil manet: non eſt enim, quod contineat. Nos autem ad hoc dicimus. Male dicis Ariſtoteles. neq; enim ſunt uiſiuæ operationes coloratæ: ſed perſpicuum ſplendorum cauſa eſt. ipſum enim perſpicuum poſt abſentiam uiſibilia ſplendores quoſdam ante uiſum imprimit & ꝓfigurat. Et hæc quidem ſunt, quæ per dictionis contextum apparent. & eſt, ut cõpendio abſoluam, mens Ariſtotelis aperta. Vult enim particulares ſenſus & ſibi ſubiecta apphendere, & proprias quoq; operationes. Alexander autem in cõmētario uult quinq; ſenſus ſibi ſubiectorum ſenſilium eſſe apphenſiuos, cõem autem ſenſum eſſe uult & ſubiectorum, & ipſarum operationum apphenſiuũ. Plutarchus uero ait eſſe opus rationalis aīæ cognoſcere operatiões ſenſuum. ait enim, ꝙ circa ignobilem rationalis aīæ partem, q̃ eſt opinio, hoc fit. opinio enim, q̃ eſt maxime cõia, & ignobilis pars aīæ, rationalem irrationali cõnectit, ſemper. n. ut ſæpe cognouimus, per ignobiles ſui partes prima ſecundis cõiunguntur: ut nunc quoq; eē dicit. Opinionis ergo eſt hoc facere, & ſenſorium operationes apphendere. Recentiores autem interpr̃tes neq; Alexandri ſupercilium ueriti, neq; Plutarchum audientes, ſed & ipſo extruſo Ariſtotele, recentiorem interpr̃tationem inuenerunt. Dicũt. n. eſſe attentiuæ rationalis aīæ partis, quam προσεκτικὸν uocant, ſenſuum operationes apphendere. Rationalis enim aīa non ſolum habet in poteſtate intellectum, cogitationem, uoluntatem, & electiones ſcdm̃ eos: ſed & aliam quandam facultatem rõnali aīæ adiungunt, quã attentiuã appellant. Quæ quidem attentiua, inquiunt, ea quærit, & aīaduertit, quæ fiũt in hoīe. & dicit, ego intellexi, ego cogitaui, ego opinatus ſum, ego iratus ſum, ego deſideraui. Et, ut ſemel dicam, hæc attētiua pars rationalis aīæ tranſit per oēs facultates rõnales, & irrationales, & uegetatiuas ſeu naturales. Si ergo oportet, inquiunt, attentiuã per oēs tranſire: per ſenſus quoq; ꝓcedet, & dicet, ego uidi: ego audiui. Eius enim, quod operatiões apprehendit, proprium eſt hæc dicere. Si ergo attentiua eſt, q̃ hæc dicit, ipſa eſt, quæ operationes ſenſibum apprehendit. Oportet enim unum eſſe quod omnia apprehendat, quandoquidem unus quoque homo eſt. Si enim aliud quidem hæc apprehendat: aliud uero illa, perinde eſt, ut ipſe alibi dicit, ut ſi tu quidem hoc ſentias, illud uero ego. Vnum ergo eſſe oportet, quod eſt pars attentiua. Hæc enim pars attentiua per omnes peruadit facultates, & cognitiuas, & uitales. Vnde quando ſecundum cognitiuas operationes aliquem animo diuagantem, & ſtertentem uolumus increpare, ei dicimus. Attende tibiipſi. ſi autem per uitales procedit, dicit Græce σύνοιδα, Vnde & tragœdia dicit σύνεσις. Cognoui, inquit, quod me facere oportuerit. Eſt ergo attẽtiua pars, quæ ſenſuum operationes apprehendit, et male, inquiunt, Plutarchus opinionem huius eſſe cauſam exiſtimauit. Oportet. n. unum eſſe, quod omnium facultatum operationes apprehēdit. opinio autem non apprehendit operationes intellectus. non dicit enim. Ego intellexi: ego cogitaui. etſi enim dicat, ego opinatus ſum: ego iratus ſum: ſed tñ meliorum operationes contemplari non poteſt. Hęc autem cum dicunt, Plutarchum non reprehendunt: cum enim nuſquam dicentem inuenerunt, ꝙ facultas, quæ ſentit ſenſuum operationes, eſt opinionis: ſed in hoc eis cum Alexandro conuenit, qui ſenſum cõem cauſatur & ipſe. Et uterq; male dicere conuincitur, cum dicunt cõmunem ſenſum operatiões uniuſcuiuſq; ſenſus apprehendere. Communis enim ſenſus nihil apprehendit, ꝙ non ſit ſenſile. Quicquid autem eſt ſenſile, eſt in corpore. non eſt autem operatio in corpore, nõ eſt ergo ſenſilis. Si non eſt autem ſenſilis, nec in cõmunem ſenſum cadit. Et nos ijs aſſentimur, ꝙ neq; eſt ſextus ſenſus, qui, ꝙ ſentiatur, cognoſcat, neq; ꝙ idem & uidet, & ſcit, ꝙ uidet: ſed ꝙ hoc eſt rationalis animæ, huiuſq; facultatis attentiuæ: ꝙ enim non eſt ſextus ſenſus, qui, ꝙ ſentiatur, uideat, admittimus ſecundum ea, quæ ſunt dicta ab Ariſtotele. ꝙ autem idem ſit, qui ſentit, & cognoſcit, ꝙ ſenſu perceptum ē, eum dicentem non admittimus. Mihi enim non colligitur coloratam eſſe operationem, etiam ſi ipſa nouit, quòd ſentiatur, eo ꝙ nõ ſolum colorem uidet uiſus, ſed & lucem, & tenebras. Et enim dicemus, ꝙ ſolum per ſe colorem uidet uiſus. alia autem, ꝙ non ſint color, nouit ſecundum negationem: nec ab ipſis patitur. nullus autem propriam operationem ſimiliter nouit, ut ea, quæ ſunt ſecundum negationem. Quare quando colorem apprehendit, coloratur operatio. Quod autem abſurdum ē hoc dicere, ꝙ quodammodo coloratur operatio, apertum eſt. ipſa enim eſt incorporea. incorporeũ autem coloratum eſſe qui poteſt? eſt autem nigri ſimul & albi particeps: quoniam hæc ſimul uidet: quod eſt abſurdum. eſſet ergo melius dicere coloratum eſſe ſenſorium, non operatiõem. Si autem & hoc ex lampadibus probatur, dicimus hoc non eſſe colorationem operationis, ſed uehemētem ictũ ſenſilis, qui affectum in ſenſorio effecit: cuius affectus typũ cum accepit imaginatio, retinet, & propterea uidentur ab ea lampades. Et ꝙ nõ eſt coloratio, apertum eſt. nam & nobis oculos claudentibus uidetur. ſcire enim oportet nihil eſſe aliud imaginationem, quam paruum ſenſum, ſicut ſenſus eſt uehemens imaginatio, & eſt alioqui abſurdum eundem ſenſum ſcire, ꝙ uidet. Omnino enim poſtquam uidit colorem, ad ſeipſum conuerſus ſe uidere cognoſcit. ſi autem ad ſeipſum conuertitur, eſt & ſeparabilis operationis. Quod autem eſt ſeparabilis operationis, eſt & ſeparabilis ſubſtantiæ. & propterea & æternum & incorporeum. Qui ergo dubitabiliter animam rationalem immortalem eſſe dicit, ia aperte clamat irrationalem eſſe immortalem. quod eſt abſurdum, neq; enim ſunt ſenſus æterni: & ideo ad ſeipſos non conuertuntur. ſi aũt ad ſeipſos non cõuertuntur, non apprehendunt proprias opationes, nihil eſt enim aliud ad ſeipſum conuerti, quã proprias operationes apprehendere. Quare non recte dicit Ariſtoteles: ſed, ut diximus, eſt attentiuæ aīæ partis ſenſuũ opatiões cognoſcere: & ꝙ hoc ſic habet, ex rebus ē uidere. occupata. n. circa q̃dpiã rõne, etiãſi uidet uiſus,

neſcimus

neſcimus quid uiderit, eo quòd occupata fuit ratio, et poſtea ubi ad ſe rediјt ratio, licet amicum non uideat, nunc, inquit, ipſum uidi, ut quæ ueluti paruum uiſi typum receperit. & ſi ergo occupata fuerit, cum ad ſe redierit, ſe uidiſſe dicit. eſt ergo rationis dicere, uidi. Si quis autẽ dubitauerit, quõ dictum eſt rationem circa uniuerſalia uerſari, nunc autem dicimus eam cum particularibus ſenſibus operari: dic ad hoc, ꝙ, qñ corpore quidem inſtr̃o, utitur, circa particularia operatur: qñ autem eo, ut inſtr̃o, non utitur, circa uniuerſalia immoratur. nunc autem corpore utitur. Et hæc quidem hoc modo, alimentorum autem gratiam Ariſtoteli non referimus, ſed quod ab eo dictum eſt, falſum eẽ aſſerimus? Dicimus ergo eum nobiſcum conuenire. Qñ enim dicit, ſenſum noſſe ꝙ operatur, dicimus hoc dicere, ipſum ſcire, non ut ſenſum, ſed ut qui ſit rationis inſtr̃m. Sicut enim ſuperius dixit uiſum noſſe dulce, non ut uiſum, ſed ut cõem ſenſum: ita & nunc hoc dixit. & non ipſe ſolum hoc facit, ſed & cõis conſuetudo hũc habet morem, qñ dicit: ſecuris thronum fecit, & ecce opus inſtrumento honoratur: non ꝙ hoc ipſum fecit, ſed is, qui illo uſus eſt, operarius. Et in his contemplatio, deo eſt gratia, adimpletur. Qm̃ autem ſentimus, inquit, ꝙ uidemus, & nõ dixit, qm̃ autem uidemus: non enim in uiſu tantum id, quod dicit, comparat & exercet, ſed & in omni ſenſu. Quare id, quod cõe eſt, dicit a ſentiendo. Sed ipſe erit & uiſus & ſubiecti coloris. Qm̃ autem ſecundum diuiſionẽ dixit, inquiens, uel eodem ſenſu ſubiectum & operationẽ nouimus, uel alio quidem ſubiectum, alio autem operationem, per reliqua alterum diuiſionis membrum refellit, quod dicit: ꝙ alius eſt qui uiſum apprehendit. i. operationẽ, & alius qui ſubiectum. Ipſe autem non dixit, & alius qui ſubiectum, & propterea obſcuram orationem reddidit. Deinde declarare uolens qd eſt ſubiectum, ſubiunxit, colorẽ. Viſus enim ſub̃m ẽ color.

Quare uel duo eiuſdẽ erunt, uel ipſe ſuiipſius.

Hinc infert abſurdum. Ait enim, ꝙ ſi hæc ſic habent, & alius quidem ſubiectum ſentit: alius autem operationem, cõtinget duos eſſe eiuſdem ſenſus, ut coloris uiſum, & alium ſenſum, qui ſentit operationem uiſus, & duo inuenientur idẽ ſentientia per ſe, & nõ per accidens, quod eſt abſurdum. Si autem rurſus idem eſt, & colorem ſentiẽs, & propriam operationem, ſequetur rurſus aliud abſurdum, ꝙ idem ſit ſuiipſius ſenſus.

Præterea autẽ, ſi & alius fuerit ſenſus uiſus, uel procedit in infinitum: uel idem ipſe erit ſuiipſius. Quare hoc eſt in primo faciendum.

Hinc alterum abſurdum inducit in hanc ſuppoſitionem, quæ dicit, ꝙ alia eſt facultas, quæ ſentit operationem. Quare hoc eſt in primo faciendum. quaſi diceret, ꝙ in prima ſtare oportet, & dicere ꝙ ipſe ſeipſum apprehendit: & cognoſcit uiſus, ꝙ ſentit colorem, & auditus, audibile: ſimiliter & reliqui. ſi enim propterea ꝙ alius ſenſus ſentiat ꝙ quid ſentitur, ideo, quod dicitur, in dubium uenit: neceſſe eſt, iquit, ad primum uenire, & dicere, ꝙ ipſe nouit propriam operationem. & oportebat magis dicere, recta, ut ſic diceret: quare hoc eſt recta in primo faciendum. Nonnulli autem & p̃ſens dictum ſic interpretati ſunt. ſi ſenſus, qui apprehendit operationem alius ſenſus, apprehẽdit propriam operationem: cur non & primus, qui apprehendit ſubiectum, apprehẽdit propriam operationem? abſurdum enim tale eſt.

Habet aũt dubitationẽ. Si. n. viſu ſentire ẽ videre, vr̃ aũt color, uel qđ eũ habet: ſi uiderit quis id qđ uidet, & colorẽ habebit id, quod primam uidet.

Hinc dubitationem aduerſus aliam ſuppoſitiõem affert, quæ dicit, ſi idem ſenſus & ſubiecta, & operationes apprehẽdit, etiã colorem habebit id, quod primum uidet. Recte additur, Primum, quãdoquidem ſenſibum ſpecies uiſus in operando exterius accipit. Dicit autem, ꝙ & ipſe prius per ſe colorem habebit, ſi quidem eſt ab alio uiſibilis.

Eſt itaq; aptũ, ꝙ nõ unũ uiſu ſentire. etenim qñ nõ videmus, uiſu iudicamus & tenebras, & lucem.

Hic eſt ſolutio dictæ dubitationis, & conſidera, ꝙ hanc quidem ſoluit dubitationem: uel, ſi uelis, leniјt, ut qui in hac magis eſſet opinione: prętermiſit autem reliquam dubitationem inſolubilem, quæ aduerſus hãc fertur opinionem. ea autem ſic dicit: ſi una eſt facultas, & quæ uidet, & quæ operationem cognoſcit, idem erit ſenſile, & ſentiens. Sed quia oppoſitam perimit opinionem, uidetur hanc quoq; diſſoluere. Hæc autẽ faciunt ad mitigandas, & leniendas dubitationes.

Præterea autẽ, eſt ut ſit coloratum id qđ uidet: ſenſorium. n. ſenſilis eſt ſuſceptiuum ſine materia unumquodq;. Quare & cum receſſerunt ſenſilia, inſunt ſenſus, & imaginationes in ſenſoriis.

Illud, Eſt ut, ꝓ eo qđ eſt, utcunq;, inquit, colorata eſt operatio. Et I his praxis dei gratia implet, praxis dei gr̃a tertia.

Eius aũt qđ eſt ſenſile, operatio, & ſenſus, eſt qdẽ eadẽ & una: eẽ aũt ipſum nõ idẽ. Dico aũt, vt ſonus, qui eſt ſm̃ actum, & auditus, qui eſt ſm̃ actum.

Poſtquam dixit ſuperius, ꝙ operatio eſt utcunq; colorata, hoc autem oſtendit ex lampadibus, quæ apparent ẽt poſt abſentiam ſenſilis, & ꝙ ſenſus, qui ẽ ſecundum actum, operatur recipiendo ſpecies ſenſilium, & hucuſq; aduerſus priorem oppoſuit, in hoc loco uult hoc ipſum extẽdere, perinde ac ſi diceret: Atqui dico, ꝙ ſpecies ſenſilium procedunt ad ſenſum, ſecundum actum, per id quod eſt actu ſenſile. Eſt enim duplex ſenſile, hoc quidem potentia, illud uero actu, et duplex ſenſus, hic quidem potẽtia, ille uero actu. Si ergo ſenſus actu idem eſt, qđ actu ſenſile, ſiquidem ſenſus eſt actu coloratus, ſenſile autem eſt color. idem eſt ergo ſenſus, qui eſt ſecundum actum, qđ id, qđ eſt ſcđm actum ſenſile. ſenſile autem dicit. ſ. cõmoderatum. immoderatum enim corrumpit uiſum. Si autem idem eſſet, quod immoderatum, ſenſile, futurum eẽt ut idem ſeipſum corrumperet, quod eſt abſurdum. Ne exiſtima aũt, qm̃ idem eẽ dicit ſenſum ſm̃ actũ, quod id, quod eſt ſecũdum actum ſenſile, eum ſenſilium rationes dicere eſſe in ſenſu, qñ nec animam quidem rationalem rerum rationes habere dicit, ſed non ſcriptæ eſſe tabulę ſimilem. quòd ea enim rationes habeat, eſt Empedoclis, cũ dicit, Nam terram terra conſpeximus. Ariſtoteles autẽ hoc non dicit, niſi propterea ꝙ eſt impſſu facilis. Qui enim actu ſenſus eſt, ad ſuſcipiendas formas rerum ſecundum actum ſenſilium facile imprimi & fingi poteſt, & propterea eundẽ eſſe dicit cum eo, quod ẽ actu ſenſile, ſenſum ſcđm actũ. et hoc ſic ꝓbat. Primũ qdem, ſi nihil aliud eſt, inquit, actus ſecundum actum, quam habere ea, quæ ſunt ſenſilia ſecundũ actum, ſenſilia autem ſecundum actum ſunt quę a ſenſu habentur, quod habetur autem, & habet, idem eſt: ſenſus ergo ſecundum actum idem eſt, quod ſecundum actum ſenſile. Porro & ex alio acriorem, & magis naturalem rationem demonſtrat. ſic enim dicit. Oſtenſum eſt in tertio libro naturalis auſcultationis, ꝙ quicquid agit, & patitur, ſubiecto quidẽ idem eſt, habitudine diuerſum, nos itaque dicere meminimus ꝙ diſciplina & doctrina eſt eadem ſubiecto, habitudine diuerſa. idem enim theorema, ſi diſcipulum quidem reſpicias, diſciplina: ſi autem doctorem, doctrina. Quare quicquid agit & patitur, eſt idem quidem ſubiecto, habitudine autem diuerſum. ſi ergo & ſenſus ſecundum actum eſt aliquid patiens, & ſenſile ſecundum actum eſt aliquid agens: clarum eſt, ꝙ colligetur & ea eſſe quidem eadẽ ſubiecto, habitudine autem diuerſa. Sic ergo & naturaliter rationem demonſtrat. ſciendum autem, quòd cum ſint duæ habitudines ſeu relationes, hæc quidem ad ſenſum, qui ẽ ſecundum actum, quæ eſt habere, illa uero ad actu ſenſile, quæ eſt haberi, duplicem eſſe habitudinem, & relationem nos latet, quòd in nonnullis utraque habitudo non nominatur. Cum enim ſint quinq; ſenſus, in uno ſolo, dico autem auditu, ambæ ſunt relationes nominatę: & ſecundum actum ſenſilis, & ſenſus, ſecundum actum. In ſenſu enim ſecũdum actum habitudo, auditio dicitur. ſenſilis autem ſecundum actum habitudo, ſonitus. In reliquis autem ſenſibus nõ eſt mutuitę

nomen. Viſus enim ſcd̃m actum habitudinẽ, uiſionem dicimus, uiſibilis autem ſecundum actum habitudinẽ, debebamus quidem colorationem dicere. non dicimus aũt. & quare, in contextu dictionis diſcemus. Qm̃ ergo nõ in omnibus ſenſibus duplex habitudo, noīata eſt, ppea ſępe latet: nec duplicem uidemus habitudinem. Hęc cum dixerit Ariſto. hinc Alexander colligere vr̃ corollarium ijs, quæ ab ipſo Ariſtote. in priore dicta ſunt, ꝙ quinq; ſenſus proprias operationes apphendunt. Dicit enim Alexander, ſi idem eſt qui eſt ſm actum, ſenſus, quod ſenſile ſcd̃m actum: clarũ eſt, ꝙ ſeipſum cõprehendit ſenſus, qui eſt ſcd̃m actum. Ipſe enim nihil eſt aliud, q̃; actus ſeu operatio ſenſus. tunc enim dr̃ ſcd̃m actũ, qñ agit. Quare manifeſtũ eſt, ꝙ ſenſus ſcd̃m actũ ſeipſum apphendit. Clarũ eſt ergo, ꝙ ſenſus ſuam operationem apphendit. quod vr̃ Ariſtoteli. Et hæc quidem Alexander. Nos aũt dicimus, ꝙ non uera dicit: neq; hoc corollarium hinc colligitur. Primum enim uerũ eſt dicere, ꝙ idem eſt, qui eſt ſecundum actum ſenſus, quod ſcd̃m actum ſenſile, ſcd̃m ſubiectũ: & ꝙ apphẽdit ſcd̃m actum ſenſus, ſcd̃m actum ſenſile. ſcd̃m autem nõ itidem uerũ eſt, ꝙ dicit, ꝙ ſi ſentit ſcd̃m actum ſenſile, iam & ipſum apphendit. Et alioqui nõ ſcd̃m id, quod eſt cõe, cognoſcit, qui eſt ſcd̃m actũ ſenſus, ſed ſm id, qd̃ eſt diuerſum. Quatenus enim patitur, cognoſcit. Eſt autẽ diuerſum ſcd̃m hoc: ſenſus enim patitur, ſenſile autem agit. Quare hoc non admitto ò Alexander, ꝙ quatenus idẽ eſt ſenſus, qui eſt ſcd̃m actum, ꝙ id, qd̃ eſt ſm actum ſenſile, ſcd̃m hoc cognoſcat. Si aũt hoc quoq; tibi conceſſero. Sẽtit. n. qui eſt ſcd̃m actũ, ſenſus, non habitum, ſed id, pp qd̃ idẽ eſt quod ſenſile ſcd̃m actũ. Quid eſt hoc aũt? uidelicet ſubiectum. ſubiecto. n. idẽ eſt, ſed habitudine diuerſum. quid eſt autem ſubiectum? ſpẽs. ſ. has ergo ſolũ ſentit. Colligitur ergo ꝙ, qui eſt ſcd̃m actum ſenſus, ſuum ſubiectum apphẽdit. non aũt ſuã operationem. Eius aũt ſubiecta ſunt colorũ ſpecies. & hęc quidẽ in his. Ariſtote. uero ex his, q̃ dicta ſunt unum quidem colligit, ꝙ ſi ſenſus, qui eſt ſcd̃m actum, idẽ ẽ qd̃ ſcd̃m actum ſenſile, uidelicet ſi eſt ſenſus, qui eſt ſcd̃m actum: eſt & id, quod eſt ſcd̃m actum ſenſile. & rurſus corrupto eo, q eſt ſcd̃m actum, ſenſu corrumpiẽ & qd̃ eſt ſm actum ſenſile, ut uiſum, non ut ſubſiſtens. Id autem non eſt In ſenſu, qui eſt potentia, & in eo, quod eſt potentia ſenſile, non ꝙ nõ ſint ſimul: ſimul. n. ſunt ſcd̃m legẽ eorũ, q̃ ſunt ad aliqd. & ſi eſt potentia ſenſus, eſt & potentia ſenſile. & ſi ille non eſt, nec hoc erit. Quare quoad eſſe quidẽ ꝯuenit, qd̃ ẽ potentia ſenſile, cũ eo, quod eſt ſenſile actu: & ſenſus, qui eſt potentia, cum ſenſu, qui actu eſt. Differt aũt, quatenus ſenſus quidẽ, qui actu eſt, idem eſt, qd̃ id, quod eſt actu ſenſile. ſenſus aũt potentia, non eſt idẽ qd̃ potentia ſenſile, idq; merito. Neq;. n. hic eſt, qd̃ ea uniat, & ſimul coaleſcere faciat. In ijs. n. q̃ actu ſunt, ſpẽs ſenſilium exiſtentes in operatione ſenſus, hinc quandã habitudinẽ faciunt, & quodãmodo congenerãtur, & ſimul coaleſcunt. Ipſa. n. operatio ꝯiuncta eſt, & facit ſenſum idẽ, qd' ſenſile. In ijs autem, q̃ ſunt potentia, nõdum trãſierunt ſpecies ſenſilium ad operationem ſenſus, & ppea nõdum facta eſt cõio aliqua, & unio. Propterea ergo, qui actu quidẽ ſenſus eſt, idẽ eſt, qd' actu ſenſile. Senſus aũt qui eſt potentia, nõ eſt idẽ qd' id, quod eſt potentia ſenſile. Protagorei uero non diſtinguebant quidẽ, ſed dicebant ſenſus idẽ eſſe quod ſenſile, non diſtinguentes, & dicentes, ꝙ, q actu quidem eſt, idem eſt: qui uero potentia, non eſt idem: idq; merito. Protagorei. n. nõ dicebant oĩo eſſe, qd' eſt potentia, neq; ſubſtam ſenſilibus pbebant, ſed ſenſilia eſſe dicebant, q̃diu in ſenſum cadunt, qñq; tunc ſolum ſunt. nã neq; quod eſt potẽtia, dicebãt, ſed, qd' eſt actu tm̃. & id ſenſus pcreare affirmabãt. ſi. n. uidimus, inquit, eſt color: ſin minus, nõ eſt. Eadem lege dulce, & eadẽ lege album. Propterea ergo recte dicerent, q̃uis indiſtincte dicerent, qd' ſenſus idem eſt, qd̃ ſenſile, ſi utcunq; dicerent, qd' actu eſt. Introduxit et hoc primum corollarium, ſcd̃m corollarium, in quo quęrit, cur extremitates ſenſilium corrumpunt ſenſum, qui eſt ſm actum. & hoc ſic oſtẽdit. Qui ſcd̃m actum ſenſus eſt, eſt cõcentus. Concentus autem ratio ſeu pportio. Proportio autẽ ex diminutione et exceſſu corrumpiẽ. Vt ſex ad tria habet pportionem duplã, et unum ad duo. ſi duobus ergo unum addideris, nõ ſeruatur duplum. & ſi ex ſex ad duo unum abſtuleris, non ſeruatur duplum. Proportio. n. non patitur unius termini additionẽ, uel defectum. Recte autẽ dixit, Vnius termini. ſi. n. utriſq; addideris, ut tribus quidẽ unum, ſex autẽ duo, rurſus ſeruatur dupli proportio, q̃ eſt ad quatuor. Quã obrẽ dictũ ẽ, Vnius. ſi ergo pportio unius termini, additionem, uel defectum nõ patitur, qm̃ corrumpiẽ, nec ergo ſenſus admittit defectum, uel additiõem ſenſilis. qm̃ corrumpitur. ſed exceſſus quidẽ coaceruate & extẽplo corrumpit: cũ primum. n. apphenderit, patiẽ, uel cõgregatus, uel diſgregatus, & corrumpiẽ: defectus autem tpe lædit. eo. n. ꝙ nõ operetur, lædit. qui. n. ſunt in ſpelunca, ſi longo tpe nõ uiderint, excæcantur. ſicut & qui nõ audiunt, idipſum patiunẽ: ob eã ſolum cãm, ꝙ non operentur, pp Hippocratẽ, qui dixit: Motus firmum, & ualidum reddit: ociũ autem liquefacit. Et nos quidẽ in uniuerſum i ſenſu, & ſenſili id, de quo agebatur, tractauimus: ipſe autẽ in auditu orationẽ inſtituit, & exercet, & merito, qm̃ in eo eſt & a ſubiecto nomen, ut ſonitus, uel ſonatio, & a ſenſu auditio. in uiſu aũt & guſtu dictũ eſt non eẽ nomen à ſubiecto. Et pp aliud ẽt id, ꝙ ab eo dr̃, i auditu uerſatur. Cõcentus. n. meminit. Cõcentus aũt pprie in uoce dr̃ ut oſtẽdemus. Vox. o. auditui ſubijcitur. Propterea ergo in auditu eius uerſatur orõ. ſic autẽ orõnẽ pducit. ſi ſcd̃m actũ auditus idem eſt qd' uox: uox autẽ eſt ꝯcentus, nõ ſui ad ſe, ſed ad auditum: hoc. n. uult pportio: ꝯcentus autẽ cõionẽ dicit: ſi ergo uox eſt ꝯcẽtus: cõcentus autẽ pportio. i. uocis ad auditum pportio (Proportionẽ autẽ non dicit tẽperaturã: nõ eſt. n. in hac opinione: ſed quẽadmodum dicimus onus hẽre pportionẽ ad humerũ, ut feratur: nõ autẽ et tẽperaturã, ſic et uox hẽt pportionẽ ad auditum, ꝙ ſit eadẽ cum ſubiecto, nõ aũt ſm tẽperaturã) ſi ergo cõcentus eſt pportio: Proportio autẽ nõ patiẽ unius termini additionẽ, etc̃. ut ſuperius dictũ eſt. Viſum eſt autẽ Syriano dicere, ꝙ etſi in ꝯtextu uocis nõ meminiſſet, nõ tñ mãca fuiſſet orõ. ſi. n. dixiſſet, qui eſt ſm actum auditus, eſt ꝯcentus, cõcentus eſt. ſ. auditus illius, cuius eſt auditus. Cuius autem eſt, niſi uocis? quare ſimul cõprehenſa eſſet: ꝙ ſi uocem quoq; ſolum dixiſſet, auditum cõprehendiſſet. Cuius. n. eſt uox cõcentus, ſi non eſt uox? auditus autẽ eſt uox. Cur ergo meminit uocis? pp cõcentum: ut oñdat i uoce eſſe pprie ꝯcẽtum. uel ẽt ppea uoluit utrunq; dicere, ut dicat q̃nã ſunt ea, q̃ hñt cõionem. Philoſophus aũt Ammonius dubitauit, cur per mediũ ſenſile ſcd̃m actũ, collegit ſenſum, q ẽ ſm actum, eſſe cõcentum? Cur. n. nõ dixit ꝙ, qui ſcd̃m actum ſenſus eſt, eſt ꝯcẽtus: quẽadmodum ꝙ ſecundũ actum ſenſile eſt cõcentus? Si ergo utrũq; pp eam, q̃ eſt ad alterũ, harmoniã eſt cõcentus, cur non ſenſui cõcentũ attribuit, ſed ſenſili ſcd̃m actum? Cũ ſic ergo dubitaſſet, diſſoluit, dicens, ꝙ συμφωνία, quod eſt latine cõcentus, a uoce, quæ græce eſt φωνή, accepta eſt. ut ipſa dictio declarat. uox autem eſt ſenſile. Propterea ergo concentum ei, qd' eſt ſecundum actum ſenſile attribuit, & non ſenſui ſecundum actum. Et in his abſoluta eſt, Deo eſt gr̃a, contemplatio.

Eſt enim ut & q̃ auditum hñt, nõ audiũt: & qd̃ ſonum hẽt, non ſemp ſonat. Qñ autẽ operatur, qd' poteſt audire, & ſonat, quod poteſt ſonare: tunc ſimul fit & qui eſt ſm actum, auditus, & qui eſt ſm actum ſonus. Quare quiſpiam ẽt dixerit illud quidẽ eſſe auditionẽ, hoc vero ſonationẽ, ſeu ſonitum.

Poſtq; dixit, ꝙ, qui eſt ſecundum actum, ſenſus, & quod eſt ſm actum ſenſile, ſubiecto quidẽ idem ſunt, qd̃ autẽ ad eſſe attinet. i. ſecundum rationem, differunt, ſicut aſcenſus & deſcenſus idem ſunt ſubiecto (utraq;. n. ſunt in ſcala) ſunt autem ratiõe diuerſa. eſt enim aliud aſcenſus, aliud deſcenſus, Dicit, hoc ſolum quadrare in ijs, quæ ſunt ſecundum actũ: ſed nõ i ijs, q̃ ſunt potẽtia. Fieri. n. poteſt, ut potẽtia ſenſum, & ſenſile potentia hñs, nõ audiat. ſi. n. eſt auditus potentia,

non audit

non audit:& rurſus,ſi eſt audibile potentia,nõ audit ipſum.

Si autem & motus,& affectio,& actio,ſeu paſſio ineſt in eo,quod mouetur:neceſſe eſt & ſonum,& auditum,qui eſt ſm actum,eſſe in eo,qui eſt ſecundum potentiam. Actiui enim,& motiui actus ineſt in patiente.

Oſtendit hinc theorema quod eſt ex naturali auſcultatione,ꝙ qui eſt ſm actum,ſenſus,ſubiecto, quidem idem eſt, quod ſenſile ſm actum:eſt autem habitudine diuerſus. Differt autem motus ab actione,ꝙ ubi eſt motus,illic & actio: non autem ubi actio,illic et motus.Artifex enim agit quidẽ, ſed agit exiſtens immobilis.Porro & affectio,ſiue paſſio & actio ſunt motus.Sed ipſe quidem motus, ſi ad id, quod eſt agens,confertur,actio dicitur:ſi autem ad id, quod patitur, affectio ſeu paſſio.In eo autem,quod mouetur,dixit,pro eo quod eſt,in patiente.Vult ergo colligere, ꝙ idem ẽ affectio ſeu paſſio & actio,ſubiecto.utraq; enim motus.Motus aũt in eo,quod mouetur.i.in patiente:neceſſe eſt,inquit,& eum qui eſt ſm actum,ſenſum, & ſenſile ſm actum , eſſe idem. Quid eſt enim,quod patitur? ſenſus. Quid eſt quod agit? ſenſile.Quòd autem motus eſt in patiẽte,clarum. Si enim in agente,quodcũq; mouet mouebitur:erit & prima cauſa, quod eſt abſurdum.Et auditum,q eſt ſm actum,eſſe in eo, qui eſt ſecundum potentiam. Deeſt contextui dictionis , In eo,Auditu,ut ſit,qđ dicitur,in eo auditu,qui eſt ſm potẽtiã.

Quare non neceſſe eſt,quod mouet,moueri.Sonatiui itaq; operatio eſt ſonus,uel ſonatio ſeu ſonitus.auditiui autẽ auditus,uel auditio.Duplex eſt enim auditus,& duplex ſonus,eadem autem ratio & in aliis ſenſibus,& ſenſilibus.Sicut enim actio,& paſſio in patiente,& non in agẽte: ſic & ſenſilis operatio in ſenſitiuo.Sed in nonnullis quidem etiam nominata eſt,ut ſonitus,& auditio:in nõnullis autem alterũ caret nomine . Viſio enim dicitur uiſus operatio.coloris autem nomen non habet:& guſtatio,guſtatiui.Succi autem,caret nomine.

Accepta occaſione,deinceps interpoſita oratione utitur, & ait ꝙ motus non eſt in eo,quod mouet, ſed in eo qđ mouetur.Si enim eſſet in eo,quod mouet & ipſum moueretur. Auditiui aũt auditus,uel auditio. Aliud eſt auditus,aliud auditio.Auditus enim ẽ ipſe actus ſiue operatio . Auditio uero eſt apprehenſio. Quẽadmodum & ſonus dr̃ quidem ipſe ſtrepitus.Quæ autem in nobis ex ſtrepitu ſit affectio,dr̃ ſonitus.Cum ergo ſciret hæc differre,diſtinxit dicens,Duplex auditus , & duplex ſonus.Hæc ſunt enim potentia, illa uero actu:ſic & eius quod eſt ſenſile,actus, & ſenſitiui in ſenſitiuo.Vt autẽ apertum reddamus,quod dicitur, ſubiecto exẽplo id,quod dr̃,excutiamus,& agitemus . Quemadmodũ cum faber facit portam,actio eius ẽ in lignis : & affectio ſeu paſſio,lignorum in ipſis lignis:ſic & qñ uidemus,ſenſilis q.dem actio,fortaſſe coloris,eſt in uiſu:& ſenſitiui motus(ſenſiouum autem dicit ſenſum ex ſubiecto)rurſus eſt in ipſo uiſu,& non in ſenſili.i.colore:ſicut nec in fabro. Sed in nõnullis quidem etiam nominata eſt,ut ſonitus,& auditio . Quare autem,ſicut in auditu dicimus & à ſenſu auditionem ,& à ſubiecto ſenſili ſonitum,nõ & in uiſu quoq; ſic dicimus? ſed à ſenſu quidem dicimus uiſionem,à ſubiecto autem non dicimus colorationem?& dicimus, qñ coloratio non aliud ſignificat,quam coloratum corpus ex eo , quod habet alium colorem.Quare nõ eſt ex ipſo ſubiecto. Sonitus autem ex ipſo ſubiecto.Deinde rurſus q̃rimus,cur non dicimus Græce χύμωσιν,a ſucco,qui eſt ſubiectum guſtus , ſicut dicimus guſtationem ex ſenſu?Dic ad hoc,ꝙ hoc nomẽ χύμωσις ad coquos pertinet:& ideo Phyſicis non dicitur.

Quoniam autem una quidem eſt actio eius,qđ eſt ſenſile,& ſenſitiui,eſſe aũt alterum : neceſſe ẽ ſil̃r corrumpi,& ſeruari eum,qui ſic dr̃,auditum,& ſonum;ſuccum quoq;,& guſtum , & reliqua ſil̃r.

Hinc infert primum corollarium,ꝙ qui ẽ ſm actum ſenſus,idem eſt,quod ſenſile ſecundum actum.i. ſubiecto, habitudine autem diuerſus.non enim eo,ꝙ ſine definitione diuerſa,ſequitur,ꝙ ſimul corrumpuntur,& ſeruantur : ſed ꝙ ea ſint ad aliquid.Quare oportet hoc dicere alteram quæſtionem,& non corollarium.

Quæ aũt ſm potentiam dñr,non neceſſario.Sed priores phyſicorum ſcriptores hoc non recte dicebant,nihil eſſe putantes nec album,nec nigrum ſine uiſu,nec ſuccum ſine guſtu.

Quæ autem potentia,inquit,non neceſſario. Quid ? non neceſſe eſt ea ſimul eſſe?Lege enim eorum,quæ ſunt ad aliquid,ea ſimul eſſe neceſſe eſt. Quod eſt enim potentia ſenſile,ſimul eſt cũ ſenſu, qui eſt potentia:ſicut & quod eſt actu ſenſile,cum ſenſu qui eſt actu. Quid ergo dicit illud ,Nõ neceſſario ?an uidelicet primum,ꝙ non neceſſe eſt ſenſum,qui eſt potentia,idem eſſe,quod potentia ſenſile , ut in contemplatione dictum eſt.

Partim enim recte dicebant,partim autem nõ recte.Cum enim dupliciter dicatur ſenſus,& ſenſile: hæc quidẽ ſm potentiã:illa uero ſm actum : in his quidem euenit qđ dictum eſt,in aliis uero nõ euenit.Sed illi ſimpl̃r dicebant de iis,q̃ dñr nõ ſimpl̃r.

Protagoreos innuit.Dicit autem eos recte dicere in eo,ꝙ dicant ſenſum,qui eſt ſecundum actum idem eſſe quod ſenſile ſecundum actum.non recte autem dicebãt,qñ & quæ ſunt eadem potentia,eadem quoq; ſimpliciter dicebãt oĩa, quæ non oportet eadem dicere ſimpliciter . Refellit autem & Plato hanc opinionem in Protagora dialogo.

Siquidem concentus uox quædam eſt: uox autem,& auditus,eſt ut unum , & non unum idem.

Græce eſt,εἰ δ' ἡ συμφωνία.Illud aũt η,quod eſt in ſecunda ſyllaba eius quod eſt εἰ δ' ἡ,non eſt articulus,ſed pars cõiunctionis,perinde ac ſi diceret. qñ uox quædam eſt concẽtus.Quæ eſt aũt ea uox?ea.ſ. quę ſe habet commoderate ad eum,qui eſt ſcdm actum,auditum. nõ poteſt autem eſſe articulus,quoniam cum prædicato coniungitur. articuli enim diſtinctionibus,quæ adiiciuntur propoſitionibus, quas circunſtantias appellant,æquiualent.Diſtinctiones autẽ hmõi ſemper ſubiecto coniunguntur.nunc autem accipit concentum ,ut prædicatum auditus,& uocis.& propterea nõ oportet illud,η,ut articulum accipere, ne inueniatur cum prædicato coniunctum.Dic itaq; εἰ δ' ἡ unam parte orationis. Hic autem eſt ſecundum contemplationis corollarium , in quo uult dicere cur extremitates ſenſilium corrumpunt ſenſus. hoc oſtendit per concentum & proportionem,ut dictum ẽ. Vox autem & auditus eſt ut unum,& eſt ut nõ unum. Hoc recte dixit:ſubiecto.n.una eſt uox,& auditus:ratione aũt,& habitudine nõ una,ſed diuerſa.quare & unũ eſt , & nõ unũ.

Proportio autem concentus:neceſſe eſt & auditum eſſe quandam proportionem.

Hoc dixit,ut oſtenderet non eſſe temperaturam, auditus cum uoce concentum , ſed eum quadam proportione fieri: & dictum eſt quomodo in contemplatione.

Et ꝑpea ẽt unũquodq; excedẽs & acutũ,& graue,auditũ quoq; corrumpere . Sil̃r & in ſuccis guſtum.& in colore uiſum , quod eſt ualde ſplendidum , uel tenebricoſum. & in odoratu uehemens odor & dulcis,& amarus.

Oportet cõiter accipere illud,Excedens corrumpit, ut in auditu,guſtu,uiſu,odoratu. Exceſſus enim ſenſus corrumpunt. Vnuſquiſq; enim ſenſus habet ea, quæ ſe poſſint corrumpere. Viſus quidem,quod eſt nimis ſplendidum , ut lucem ſolis. Auditus autem,ſonum,q eſt ex tonitru.Odoratus graues,& tetros flatus.Guſtus uenena . Tactus ignem,niuem.& ideo excogitatæ ſunt artes,quæ ſenſus uoluptate afficiant:uiſui quidem pictura:auditui muſica:olfactui unguẽtaria:guſtui coquinaria:tactui lauacra,& ars texendi.

Vtpote ꝙ ſenſus ſit quædam proportio,

Volens exempla dicere ſenſilium, quæ corrumpunt ſenſus, poſuit & dulce. & nunquid, eo ꝙ ſenſum diſſoluat, eum corrumpit, ut pingue? Illud autem, Vtpote quòd ſenſus ſit quædam proportio: Quoniam inquit, proportio, eſt ſenſus: proportio autem exceſſum non patitur, propterea eſt ſenſus, ut proportio, & quædam commoderatio.

Quare & dulcia quidem, quando deducuntur, cum pura & immixta ſunt, ducũtur ad proportionem, ut acutum, uel dulce, uel ſalſum. tunc enim dulcia. omnino autem magis, quod mixtum eſt, contentus, quam acutum, & graue.

Hic uult dicere qualenam eſt dulce ſenſile: & dicit ꝙ illud eſt dulce ſenſile, quod cum nuper eſſet purum, & immixtum, non manſerit purum, ſed ad proportionem ductum ſit, id eſt, ad mixtionem. mixta enim dulcia. Quare extrema pura, ut acutum & graue, non ſunt dulcia, niſi ea miſcueris. Mixtionem enim ſequitur, & dulcedo, ut immediate.

Tactui autem, quod caleſieri poteſt, uel quod frigeſieri. ſenſus autem proportio. Excedentia autem uel moleſtia afficiunt, uel corrumpunt.

Tactui, inquit, dulce eſt, quod caleſieri poteſt, uel quod frigeſieri. & uide quomodo Græce dixerit θερμαντὸν, calefacibile. i. quod poteſt caleſieri, & ψυκτὸν refrigerabile, quod poteſt frigeſieri. tunc enim eſt dulce, quando poteſt intentionẽ admittere: Immoderatum enim frigidum, & calidum ẽ moleſtum. Recte ergo dixit, tactui dulce eſſe, quod caleſieri poteſt, uel quod frigeſieri, & non dixit calidum, uel frigidum. ſi enim hoc dixiſſet, extremum intellexiſſet calidum & frigidum, quod tactum uolupeate non afficit, ſed & ipſum corrumpit. Et in his quidẽ eſt praxis, prax s, deo eſt grã, quarta.

Vnuſquiſq; ergo ſenſus eſt ſubiecti ſenſilis: & ẽ in ſenſorio, quatenus eſt ſenſorium: & ſubiecti ſenſilis iudicat differentias. ut album quidem & nigrum uiſus: dulce autem, & amarum guſtus. Similiter autem ſe habet hoc & in aliis.

Poſtquam diſſeruit de quinque ſenſibus: & docuit, non eſſe alium ſextum ſenſum, qui ab his quinque ſeiungatur: ne quis exiſtimaret, ꝙ hac ratione ne communis quidem ſenſus eſt: per hæc uult oſtendere, ꝙ eſt communis ſenſus. & non hoc ſolum, ſed & ꝙ incorporeus eſt hic communis ſenſus. Ad hæc autem, & tertium, ꝙ ſine tempore operatur, neque enim in alio tempore nouit dulce: in alio uero album: ſed in eodẽ inſtanti & eo quod nunc eſt, cognoſcit hoc qdẽ eſſe dulce, illud uero album. quarto autem dubitationẽ proponit aduerſus communem ſenſum, & dubitationem falſo ſoluit. Deinde falſam ſolutionem euertit: & ſic deinceps dicit ueram ſolutionem. & talis quidem eſt cõtemplationis apparatus. Age uero & unumquodq; eorum explicemus. Primum ergo oſtendendum eſt eſſe communem ſenſum, hoc modo. Quoniam non ſolum ſcimus differentiã eorꝫ, q̃ ſunt eiuſdẽ generis, ut albi & nigri & fuſci & flaui, & eiuſmodi, ſed & eorum, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, ut albi & dulcis: quærendum eſt, quænam eſt pars animę, quæ has nouit differentias. Etſi enim mens cognoſcat talem differentiam & dicat differentiam albi ad dulce: ſed non per ſe mens dicit talem differentiam, ſed ſenſu utens preterea inſtrumento, ſine ſenſu enim non eſſet ſenſilia cognoſcere. ſi ergo albũ & dulce ſunt ſenſilia, quomodo mens horum poſſet differentiam noſſe, niſi ſenſu, inſtrõ, uſa eſſet? Quare non citra medium, neq; per ſe, mens potuiſſet dicere horum dñam. nec ſolum, quæ ſunt intellectu prædita, ſciunt horum dñam, ſed & canis, cum tantum uiderit, non etiam guſtauerit, nouit guſtabilia. ſcit itaq; eſſe carnem guſtabilem, & ſi non guſtauerit, ſed eam ſolum aſpexerit. & lapidem nouit non eſſe guſtabilem, etiam prius quam guſtarit. quare non eſt intellectus dicere dñam dulcis ad albũ, ſed ſenſus. Et cuius igitur ſenſus? Vtrũ unius ex quinq;, uel duorꝫ, ut uiſus & guſtus? Dicimus ergo, nõ eẽ unius ſenſus noſſe talem dñam, ſi.n. unus ſenſus nouit talẽ dñam, ſciet ergo non ſolũ ꝓpriũ ſenſile, ſed & alienum. ſenſus ergo qui nouit dñam albi ad dulce, cognoſcet nõ ſolum album, ſed & dulce. Atqui hoc eſt abſurdum cõfundere ſenſilia, & dicere uiſum noſſe qualitates guſtabiles. eſt ergo abſurdum unum ex quinq; ſenſibus noſſe dñas eorum, quæ ſunt diſſimilis generis. Et ne quis dicat nõ eſſe neceſſarium noſſe aliena ſenſilia. ſemel enim nouit propria, ꝙ eſt album: deinde ex negatione nouit, ꝙ non eſt album: & ſic nouit dñam, eo ꝙ ſcit non eſſe album. Ne quis ergo hæc dicat. Non enim diximus quid eſt, quod cognoſcit dñam albi ad non album, ſed ad dulce. Quod enim non eſt album poteſt ſic eſſe, & non eſſe calidum. nos aũt diximus determinate dulce. Oportet ergo omnino noſſe dulce, & ex affirmatione, ut eius dñam ad album cognoſcamus. Quare nõ eſt unus ſenſus qui talem nouit dñam. ſed neq; duo ſenſus, ut uiſus & guſtus. Vnum enim eſſe oportet, quod dicat eorum dñam. ſi.n. non eſt unũ, quod formas utriuſq; ſuſcipiat, qũo poſſit eorum diuerſitatem noſſe, ſiquidem alius quidem album, alius uero dulce ſuſcipiat, ſpeciem? Nam & iudices uolunt utraſq; partes audire, ut cognoſcant eorum controuerſiam. ſi ergo unum eſt, quod dicit dñam albi ad dulce: unũ erit, & quod eam iudicat. Quare nec duorum quidem eſt ſenſuum proprium horũ noſſe dñam, nec alicuius alius particularis. Eſt ergo alius ſenſus præter quinq; noſſe dñam albi et dulcis, & is eſt ergo à quinq; ſenſibus ſeparatus, an nõ? Dicimus non eſſe ſeparatum, Diximus enim non eſſe alium à quinque ſeparatum. eſt ergo cõis. Oſtenſum eſt ergo eſſe cõem ſenſum. et hic primum caput finitur. Secũdum caput eſt, in quo oſtendit ſenſum cõem non eſſe corpus. ſi enim eſſet corpus, operaretur per partes. Oẽ enim corpus ꝑ partes operatur. ſi eſſet ergo corpus, nunq; in eodem & dulce, & album ſuſciperet: ſed in hac quidem ſui parte dulce, i alia uero album. & non eſſet omnino, quod iudicaret. Id enim perinde eſſet, inquit, ut ſi tu hoc quidem ſentires. ergo uero illđ. Totus ergo, ut totus, cõis ſenſus ſentit dulce & album, ſi aũtem non totus, ut totus apprehenderet. qũo poſſet ea iudicare, ſi non utrũq; cognoſceret? ſi enim ẽt cõceſſero, ꝙ poteſt album & dulce in eadẽ parte ſuſcipere: ſed non eadem utiq; & contrarias qualitates, ut albi & nigri, calidi & frigidi. Et alioqui ſi eſſet corpus, oporteret ipſum tangentem ſenſilia operari. Oẽ enim corpus tangens agit. Atqui cõis ſenſus nõ tangens ſenſilia agit. nõ eſt ergo corpus. & hoc eſt ſcđm caput. Tertium eſt caput, in quo oſtendit, ꝙ ſine tpe agit. Hoc autem ſic oſtendit. ut dicit cõis ſenſus, ſic & cognoſcit. ſi ergo in uno inſtanti dicit dñam dulcis & albi, & non in alio quidem inſtanti dñam albi, in alio uero dñam dulcis: clarum ẽ ergo, ꝙ in uno inſtãti nouit dñam dulcis, & albi. Quod ſi enim dicit cõis ſenſus in uno inſtanti, non dicit per accidens, ſed ꝑ ſe, ut conſidera in exemplo, quod dico. Nunc audiui, ꝙ Plato, poſtquam fuiſſet in Sicilia, uerſatus eſt cũ Socrate. Ecce hic quidem illud, Nunc, ad meum quidem auditum per ſe eſt, ad Platonis autem aduentum, illud, Nunc, eſt per accidens, etſi enim ergo nũc audiui, non eſt abſurdũ diu abhinc illic fuiſſe. ſi autem contingat prælium nũc nauale fieri, & in eo inſtãti, in quo factum eſt ꝑlium nauale, in eo dixero, nũc audiui factum ꝑlium nauale: tunc illud, Nunc, & ad me eſt, nunc enim audiui & ad ꝑlium nauale, per ſe eſt. nunc enim & illud factum eſt. Cõis ergo ſenſus, in quo inſtanti dñam albi ad dulce dicit, in eoipſo ſentit & dñam inſtantis, quod ẽ per ſe & ad dicendum & ad cognoſcendũ. Quare ſine tpe agit cõis ſenſus. & hoc ẽ caput tertium. Quartũ caput eſt, in quo dubitationem proponit. Quõ, inquit, cõis ſenſus cõtraria iudicat, ut album et nigrum, calidũ uel frigidum? neq; enim ſolum, q̃ ſunt diuerſorum generum, ſed & q̃ ſunt eiuſdem generis. Eſt ergo æquũ dubitare, qũo fiant contrariæ ſpecies circa cõem ſenſum. ſi enim eſſet corpus, nõ eſſet qđ dubitaretur. Dici.n. poſſet, ꝙ ſm aliã et aliã partem fiunt cõtraria: ſed qm̃, cum ſit incorporeus, eſt quoq; indiuiſibilis: dubitamus, qũo in eodem fiant contrariæ ſpecies. etſi cum ſit

incorporeus,

Incorporeus, in tempore operaretur, rurſus dici poſſet, ꝙ in alio, & alio tempore fiunt contraria: ut in hoc quidem tempore calidum, in illo uero frigidum. Sed quoniam ſine tempore operatur, & in ipſo inſtanti: propterea merito dubitatur. Ex duobus itaq; præcedentibus capitibus fit grauior dubitatio. Siue enim eſſet corpus, non eſſet dubium: ſecundum aliam enim, & aliam partem poſſet ſuſcipere cõtraria: ſiue, cum ſit incorporeus, in tempore operaretur, rurſus poſſet in alio, & alio tempore ſuſcipere contraria. ſed quoniam eſt incorporeus, & ſine tempore operatur propterea dubitamus, quomodo ſuſcipit contraria: ſi quidem ſimul ſuſcipit. Hæc eſt dubitatio, quam in cõmuni quidẽ ſenſu exercet, et agitat: conuenit autem & in alijs particularibus ſenſibus. hi enim magis contraria apprehendunt, quam cõmunis ſenſus. ſed quoniam, quæ apprehendunt quidem particulares ſenſus, cõmunia quoq; apprehendit: quæ autem cõmunis, non omnino & particulares: propterea, ut in cõmuni, dubitationem cõmouet, & agitat: et ſic quidem dubitauit. Deinde eam ſic ſoluit, ꝙ cõmunis ſenſus & unus eſt, & multi: unus quidem ſubiecto, multi aũt, habitudine: idem aũt dicere, ratione, ſeu definitione. Nam a cõmuni fonte, nempe cõmuni ſenſu, procedunt alij ſenſus. Quare ipſe unus quidem eſt ſubiecto: ratione autem multi. Quatenus ergo unus eſt, ſecundum hoc iudicat differentiam. Quatenus autem multi ratione, ſecundum hoc ſuſcipit contraria. Hæc eſt quidẽ falſa ſolutio: eam autem ſubuertit Ariſtoteles dicẽs, ꝙ quæ ſunt ſubiecto eadem, ratione autem diuerſa, cum ſunt quidem potẽtia, poſſunt contraria ſuſcipere: et cũ autem fuerint actu, non poſſunt ſuſcipere contraria: ut calidum, uerbi gratia, & frigidũ ſunt eadem quidem ſubiecto: in uno enim ſubiecto fiunt: ratione autem diuerſa, & tamen non poſſunt eſſe ſimul actu. Quare nec cõmunis ſenſus: quoniam ſubiecto quidem unus eſt: ratione autem multi ſiquidem præter hoc poteſt contrarias ſenſilium formas ſuſcipere. ſic falſa ſubuerſa ſolutione deinceps aliam dicit ueram ſolutionem. Dicit enim, ꝙ cõmunis ſenſus & unus eſt ſubiecto, & multi rurſus ſubiecto. ſecundum hoc enim differt hæc ſolutio a priore ſolutione, ꝙ illa quidem unum dicit cõmunem ſenſum ſubiecto, multos autem ratione: hęc autem & unum, & multos ipſum dicit ſubiecto. Quemadmodum, ut in exemplo orationem diſcutiamus, cõſidera mihi centrum, & ex eo quinq; rectas emiſſas, & poſtea a ſe inuicem diuiſas. hoc quidem centrum unum eſt ad propriam naturã: atqui eſt etiã multa. Vniuſcuiuſq; enim finis eſt, qui in illo eſt, etiam poſtquã fuerint a ſe inuicem diuiſæ. Et ne dixeris, quomodo, quod eſt indiuiſibile, unicuiq; attribuitur? Talis enim eſt incorporeorum natura. Sicut ergo animal & unũ eſt ad naturam, & multa: totum enim ut totũ eſt in uniuſcuiuſq; indiuidui natura. Si ergo & unum eſt cõmunis ſenſus, & multa: etiam ſi hæc ſint cõtraria. Et hæc quidem dicuntur per dictionis contextum. Sed quoniam hæc eſt paulo magis logica traditio: age paulo magis naturalẽ excogitemus. hæc eſt autem. Cõmunis ſenſus & ipſe quidem eſt incorporeus: eſt autem in ſubiecto corporeo: eius enim ſubiectum eſt corpus ſpiritale: ſpecies itaq; ſenſilium, etiam ſi ſint cõtrariæ, in ipſo ſpiritali fiunt, ſecundum aliam, & aliam eius partem. Deinceps hæc facultas affectiones, quę ſunt in ſpiritu, iudicat. & ſic obiectum diſſoluimus. nec dicimus in indiuiſibili fieri contrarias ſpecies, ſed in diuiſibili, id eſt in ſpiritali, ſecundũ aliam & aliam eius partem. Dic autem & aliud, ꝙ materialiter quidem contraria ſimul non apprehendit, ſed iudicatiue, ſimul: quoniam ſimul iudicat contraria. Sed ſi animaduerteris, ne iudicatiue quidẽ. In libro enim peri hermenias dictũ eſt, ꝙ cõtrariæ ſunt opiniones, non quæ dicunt contraria de contrarijs, ut ꝙ albũ quidem diſgregat, nigrum uero congregat: ſed quæ de eodem contraria dicunt, ut ꝙ album & diſgregat, & cõgregat. Hæ ſunt ergo contrarię opiniones. Si ergo cõmunis ſenſus dicit, ꝙ album quidem diſgregat, nigrũ uero congregat: nihil patietur, eo ꝙ ipſe contraria iudicauit: & ambo uere, & nõ de eodem contraria enunciauit. Quare nec iudicatiuę cõtraria

apprehẽdit. Quę eſt ergo ante hanc ſolutio, recte habet. Vide autem, ꝙ qui Platonem reprehendit, propterea ꝙ naturam mathematice tractauit, ipſe per mathematica naturalia diſſoluit. ecce enim dixit puncti ſolutionem. Ad quod dicimus, ꝙ non propterea, ꝙ ex mathematicis diſſoluantur naturalia, ipſum reprehendit: ſed quod naturales magnitudines ex mathematicis conſtituit. His dictis, quoniam idem dicit imaginationem, & communem ſenſum, de imaginatione tractat, & ad doctrinam de rationali anima ſe conuertit, ut oſtendat, quod hæc eſt, quæ primum mouet, & non irrationalis. Et in his eſt contemplatio.

Vnuſquiſq; ergo ſenſus eſt ſubiecti ſenſilis, qui eſt in ſenſorio, quatenus eſt ſenſorium, & iudicat differentias ſubiecti ſenſilis: ut album quidem, & nigrum uiſus: dulce autem & amarum guſtus. Similiter autem habet hoc & in aliis.

Vnuſquiſq; inquit ſenſus propria ſenſilia apprehendit, in ſuo ſenſorio exiſtens, quando habet ſecundum naturam ſenſorium. Senſorium autem dicit, uel ſpiritum, uel teſtaceum. Senſus ergo, qui eſt in ſenſorio, ipſe nouit, quæ ſunt eiuſdem generis. Hinc apte & ingenioſe ad ſenſum communem ingreditur. Si enim unuſquiſque ſenſus nouit propria, quę ſunt eiuſdem generis, contraria: ſunt autem contraria diuerſi generis, quæ communis ſenſus nouit, eſt ergo communis ſenſus. & Plato etiam ante Ariſtotelem appellat communem ſenſum, ubi dicit: Si enim non eſt, ſumus ſimiles ijs, qui ſunt in durio equo, in quibus non eſt communis ſenſus, qui eſt in durio equo.

Quoniam autẽ & albũ, & dulce, & unũquodq; ſenſile, ad unumquodq; iudicamus, & ſentimus ꝙ differt: neceſſe eſt utiq; ſenſu: ſunt enim ſenſilia.

Neceſſe eſt, inquit, quæ ſunt diuerſi generis, ſenſu aliquo cognoſcere: quandoquidem ſenſilia apprehendit. Senſilia autem ad ſenſuum relationẽ dicuntur: utpote quia ratio non apprehendit ſenſilia. Quare ex hoc nihil oſtendit. ſed nos hoc pulchre ex irrationalibus oſtendimus non eſſe rationalis. nam & canis iudicat differẽtiam dulcis & albi: ſiquidem non quoduis album aggreditur. neq; enim lapidem, ſed id tantum, quod eſt ſucculentum.

Quo fit ut apertũ quoq; ſit, carnem non eſſe ultimum ſenſoriũ. Neceſſe enim eſſet ipſum tangens iudicare, quod iudicat. neq; uero ſeparatim cõtingit iudicare id, quod iudicat, ꝙ dulce eſt aliud ab albo: ſed oportet uno aliquo eſſe utraq; manifeſta. Sic enim habet, ut ſi hoc quidẽ ego, tu uero illud ſenſeris, apertum fuerit, ꝙ ſunt a ſe inuicem alia.

Hic eſt ſecundum caput, & nota, ꝙ corpus carnem uocauit, & ſenſum ſenſoriũ. Cum oporteret autem eum dicere, ultimum ſenſum non eſſe corpus, dixit ipſe, ultimum ſenſorium nõ eſſe carnem. Vltimũ autem ſenſum audire oportet cõmunem ſenſum, eo ꝙ ſenſus in eum terminantur, & qui ſunt in ipſis typi, poſt quam omnia tranſierint, ad ipſum ueniunt. Si autẽ eſſet corpus, inquit, cõmunis ſenſus: neceſſe eſſet, inquit, ipſum tangentem, ſenſilia ea iudicare. non ſeparatim in alia, & alia parte ſentire corporis, cuius eſt. Erit enim, ut ſi hoc quidẽ ego, tu uero illud ſenſeris. Si enim nõ una eſt facultas, quæ iudicat album & dulce, perinde eſt, ut ſi duo diuerſa ſentientes, diuerſa ea dicerent: quorum uterque non nouit aliquid, quod alter ſenſit.

Oportet autem unum dicere, ꝙ alterũ: alterum enim dulce ab albo. Dicit ergo idem. Quare ut dicit, ſic intelligit, & ſentit. Quod itaq; ſeparatis ſeparata iudicari nequeant, apertum.

Vnum, inquit, ſenſum dicere oportet, ꝙ aliud eſt dulce ab albo, & albũ a dulci. Idem enim dicit, & nõ oportet corpus eſſe ſeparatum, quod dicit. Quare ut dicit, ſic & intelligit, & ſentit. Intelligit dicit, pro eo quod eſt, imaginatur.

Quod autem nihil ſeparato eſt tẽpore, hinc. Sicut enim idem dicit, alterum eſſe id, quod bonũ & quod malũ: ſic & quando alterũ dicit alterum, & alterum: non ſecundũ accidẽs illud, quando. Dico autem, ut nunc, dico alterũ: non autem, nunc alterum: Sed ſic dicit & nunc, & ꝙ nunc. ergo ſimul.

Hoc tertium caput contemplationis dicitur, ſcilicet, quod ſine tempore communis ſenſus operatur. Sicut enim, inquit, unus eſt incorporeus ſenſus, qui dicit, bonum differre a malo: ergo quando malum dicit differre a bono, in eodem tempore, quod primum, dicit. nunc enim dicit utrunque, & nunc, prout proprie eſt, nunc, & non ſecundum accidens, ut quando. quod olim factũ eſt, nunc dicit fieri, ut quoniam nunc audiui, nunc Troiana facta ſunt. Dicitur etiam proprie, nunc, quando, quod nunc fit, nunc uidero. Sicut, inquit, & communis ſenſus nunc dicit diſcrimen, prout proprie, nunc eſt. quando enim ſentit, diſcernit. nam circa id, quod abeſt, operari eſt imaginationis.

Quare inſeparabile, & in inſeparabili tempore.

Hæc eſt duorum capitum communis concluſio. Dicit enim, quod ſi ſimul in eodem inſtanti diſcernit & dulce ab albo, & alterum, id eſt, album a dulci: ſcilicet & a corpore eſt inſeparabilis, & in inſeparabili tempore operatur, id eſt ſine tempore.

Atqui fieri non poteſt, ut contrariis motibus idem ſimul moueatur, quatenus eſt indiuiſibile, & in indiuiſibili tempore. Si enim dulce ſic mouet ſenſum, uel intelligentiam: amarum autem contrario modo: & album altero.

Hic eſt quartum caput contemplationis, in quo a dubitatione incipit, & dicit: ſi eſt incorporeus communis ſenſus, & ſine tempore operatur: quomodo ſimul poteſt contraria apprehendere? Si eſſet enim corpus, poſſet ſecundum aliud, & aliud, & album, & nigrum apprehendere. Intelligentiam autem uel imaginationem, uel intellectus operationem dicit.

Nunquid ergo ſimul quidem & numero indiuiſibile, & tempore inſeparabile, quod iudicat: eo autem, ꝙ eſt, ſeparatum? Eſt quidem utiq;, ut diuiſibile diuiſa ſentiat: & eſt, ut quatenus indiuiſibile. in eo enim, ꝙ eſt quidem, diuiſibile: loco uero, & tempore, & numero indiuiſibile.

Hic eſt falſa dubitationis ſolutio. numero autem unum, & tempore inſeparabilem dicit, id eſt, unum quidem ſubiecto, ratione autem ſeu definitione multos. Pro eo autem, quod eſt, definitione, dixit, in eo, quod eſt, multos. Quatenus ergo eſt multa, contraria ſuſcipit: quatenus autem eſt unum, ea iudicat. Ratione enim eſt diuiſibile, id eſt, multa: quod enim diuiditur, fit multa. quod ſubiecto autem eſt indiuiſibile, & unum eſt. quod ſubiectum declarare uolens dixit, Numero autem, & loco indiuiſibile.

An fieri non poteſt? potentia enim idem diuiſibile & indiuiſibile, & contraria: eo autẽ ꝙ ſit non: ſed ꝙ agat, diuiſibile. nec fieri poteſt, ut ſit ſimul album, & nigrum. Quare nec eorum formę patiantur, ſi tale eſt ſenſus, & intelligentia.

Hic eſt ſubuerſio falſæ ſolutionis dubitationis. Potentia enim, inquit, idem poteſt ſuſcipere contra indiuiſibilia. Eo autem, quod ſit, non: pro eo quod eſt, actu autem non poteſt ſuſcipere cõtraria. inter agendum enim diuiditur. Agente enim, uerbi gratia, albo & nigro diuiditur ſubiectum, & diuellitur, & non manet indiuiſibile.

Sed ſicut, quem punctum quidam uocant, quatenus unus, & quatenus duo, ea eſt etiam ratione diuiſibilis. Quatenus ergo indiuiſibile, unum eſt, quod iudicat, & ſimul. Quatenus autem eſt diuiſibile, non unum. bis enim eodem ſimul ſigno utitur. Quatenus ergo duobus utitur, ſine duo iudicat, & ſunt ſeparata, ut ſeparatorum. Quatenus autem unum, uno & ſimul.

Hic eſt ſecunda ſolutio, quod ſicut punctus & unus eſt, ut punctus: & duo, & multi, quatenus in rectas terminatur: & ut multa, ſeparatus eſt: ſic & ſenſus, quatenus eſt ut punctus id quod ſentit, & ſimul quatenus cum ſenſilibus congreditur, ut punctus cum rectis, & duo, & multa iudicat: quatenus autem eſt unum, ſimul, & ſine tempore apprehendit.

De principio ergo, quatenus eſſe dicimus animal ſenſitiuum, hoc ſit modo definitum.

Non quod multa habeat principia animal, propterea dixit Ariſtoteles, de illo dico principio, de quo dicimus animal ſentire: ſed quod unum eſt & multa, ut ait Plutarchus. & in his praxis, & prima ſectio, Dei gratia, impletur: praxis, Dei gratia, quinta.

Quoniam autem duabus differentiis animam maxime definiunt, & motu ſecundum locum, & eo, quod eſt intelligere, iudicare, & ſentire.

Quoniam repentina & ſubita mutatio, & in oratione, & in re agenda mala eſt, propterea non ſtatim ab irrationali ad rationalem procedit, ſed prius quandam dicit differentiam cognitiuarum, irrationalis, & rationalis. Deinde & imaginationem diſcernit a cognitione rationis, & in medio diſcernit imaginationem a particularibus ſenſibus, ipſam irrationalem a ſeipſa diſcernens: quod quidem eius non erat inſtitutum, & dicit, quod imaginatio nec ſenſus eſt, nec opinio, nec ex utriſque conſtat. Priuſquam autem ea diſcernat, uolens augere diſcrimen, ea in quibus inter ſe conueniant, dicit. Hoc enim inquit, commune habent cognitiones irrationalis, & rationalis. quod ambarum ſunt iudicia. & in hoc quidem conueniunt. Porro & in eo etiam, quod antiqui confuderint cognitiuas facultates rationalis, & irrationalis. Senſuum enim operationes intelligentiam appellarunt, & nomen irrationalis operationis nomine rationalis operationis uocarunt, ſenſum, & imaginationem appellantes intelligentiam. Hoc autem fecit Empedocles cum dicit,

Nanq; homini certe ad præſens prudentia creſcit.

Ex hac enim ſententia ratiocinatione colligimus, eum prudentiam & intelligentiam dicere ex ſenſilibus. Talis eſt autem ſyllogiſmus. Senſus ſenſilia apprehendit: quod ſenſilia apprehendit, præſentia apprehẽdit: Senſus ergo ſenſilia apprehendit. ſic una figura collectum eſt, ſenſum eſſe, qui præſentia apprehendit, quem ipſe græce μῆτιν, id eſt prudentiam ſeu conſilium appellauit. Confudit itaq; nomina, ſenſum intellectum appellans. Aliqui uero dicunt, eum intellectum non appellaſſe μῆτιν, quod eſt, prudentiam ſeu conſilium, ſed διάνοιαν, id eſt, cogitationẽ, quæ eſt media inter intellectum, & ſenſum. Ad pręſens enim inquit, cogitatio operatur. Illud enim ἀέξεται, græce, id eſt augetur, uel creſcit, pro operatur accepit. Et recte dicit, augetur. Actus enim & operatio auget potentiam, ſicut & contra quies lædit. Motus enim firmum & ualidum reddit. Si ergo circa præſentia dicit cogitationem operari, præſens autẽ ſenſus nouit: idem eſt ergo ſenſus, & cogitatio. Male autem hoc accipit. neque enim circa pręſens ſenſus ſolũ operatur, ſed & cogitatio. Immo & ipſa magis, ſiquidem ſenſus quidem habet extra ſenſile: cogitatio autem intus proprium negotium, & quando uult ipſum aggreditur. Sic etiam ſi dixerit cogitationem circa præſens agere, ipſam ſenſum non fecit. Idem eſt autem dicere, etſi ſenſum dicat intellectum. Et hæc eſt prima ſententia ab Empedocle ſumpta, quam nunc ad rem non facere oſtendimus. Affert & aliam Empedoclis ſententiam, quæ re uera ad rem pertinet. Empedocles enim ſomniorum differẽtias dicens, ait ex diurnis actibus fieri nocturnas imaginationes. Hanc autem imaginationem, φρόνησιν, id eſt, prudentiam, appellat, cum dicit.

Vnde ijs perpetuo quoq; adeſt aliena uidere.

Videre autem græce eſt φρονεῖν, quod ſapere, prouidere, & animo cõcipere ſignificat. Sic ergo aperte inquit, irrationalis cognitionem, imaginationem dico, prudentiam appellat, & non ſolum Empedocles, ſed & Homerus ipſe inquit.

Terrenorum hominum intellectus talis habetur,

Ad qualem ipſe diem deducit Iuppiter almus.

Intellectũ enim nunc dicit ſenſum: Diem autẽ ſenſile. Talis eſt ergo ſenſus, quale eſt ſenſile. Ecce ergo inquit, & Homerus ſenſum mentẽ appellat. & hinc nominũ turba, & cõfuſio facta eſt. Nos autẽ pro Homero dicimus. O Ariſtoteles male intellexiſti diſtichon. Intellectũ enim mẽtem dicit: Diẽ autem nõ ſenſile, ſed fortunam, ſeu fatũ. Hæc eſt ergo horũ uerſuum ſentẽtia. Talis eſt mens hominũ, qualis & eorũ fortuna. Et eſt hoc diſtichon ſimile illi tragico quod dicit:

Fortuna nobis prout eſt, eſt & ingenium.

Nam quiſpiam cum pauper eſt, moribus eſt modeſtus: Sed poſtq̃ diues euaſerit: fit flagitioſus, & nequam. Hoc aũt non in quolibet homine cõuenit, ut prout fortuna eſt, ſit mens, & ingeniũ: ſed in ſolis ſocordibus, & intẽperantibus, & qui uitam materialẽ habent. Vnde Poeta non ſolũ dixit, Hominũ, & tacuit, ſed addidit, Terrenorũ, craſſam, & materialẽ uitã ex hoc nobis demõſtrans. Qui aũt non materialiter uiuunt: non ita cõuertuntur. Quare Homeri ſententia non cõfudit nomina. Nõnulli aũt & Empedoclẽ defendẽtes, pro eo reſponderunt, ꝙ non ſolũ ex reliquijs ſenſuum fiunt ſomnia, ſed ex alijs. Tres enim horũ ſunt cauſæ, & quod dictũ eſt, quando imaginatio ex ſenſibus facit ſomnia: Atqui & rationalis anima eſt ſomniorũ cauſa, quando quærens inueneris, & diuina illuminatio, quando futura prædicimus. Si ergo dicit:

Vnde ijs perpetuo quoq; adeſt aliena uidere:

Tanquam ad ſomnia reſpexit, quæ ſunt ex rationali anima. Fit aũt mens aliena in ſomnis eo ꝙ noctu quidẽ apertiores, & uiuidiores ſunt naturales facultates: rationalis autẽ hebes & obtuſa redditur: ipſa aũt magis interdiu operatur. Reprehendit rurſus Ariſt. Empedoclem non ſolũ ꝙ nomina cõfuderit, ſed etiam, ꝙ cũ dixerit, ſimile ſimili cognoſci, de cognitione quidẽ dixit, de deceptione uero nõ dixit. Atqui de deceptione magis q̃ de ſcientia dicere oportebat: eo ꝙ plus decipimur, q̃ cognoſcimus. Huius autem cauſa eſt generatio, & quæ eſt in materia, animæ hebetudo. Sicut enim eorũ, qui in loco peſtilenti habitant, plures ægrotant, q̃ ſani ſunt: ſic & in animalibus, quæ ſunt in generatione, plus ualet auctoritate ignorantia, q̃ cognitio. Quoniam ergo magis decipimur: oportebat eum amplius de deceptione diſſerere. Neq; enim Empedocles exiſtimat nõ eſſe deceptionẽ. ea enim opinio, quæ dicit non eſſe deceptionem, eſt a Platone confutata. Si ergo nõ opinatur eſſe deceptionem: confutetur rationibus, quæ ſunt in Protagora. Si aũt opinatur, cur eius cauſam nõ dixit: niſi forte colligemus, ꝙ ſi cognitio eſt eius, quod eſt ſimile, cognitio: deceptio ergo eſt eius, quod diſſimile, attactus, & per oppoſitum uoluit oppoſitum ſubaudiri. Et hoc quidem ipſi colligitur. nos autem nõ concedimus ſcientiam eſſe ſimilis cognitionem, per ſyllogiſmum hoc euertẽtes. Si contraria una ſciẽtia nouit: Contraria autem ſunt diſſimilia: Nõ ergo ſimile ſimili cognoſcitur. Ecce enim ſciẽtia una eſt: & duo contraria nouit. Si ergo uni contrariorum eſt ſimilis ſcientia, alij ergo nõ eſt ſimilis, etſi ipſum cognoſcat. Quare nõ ſimile ſimili cognoſcitur o Empedocles. Si ergo cognitio nõ eſt eius, quod eſt ſimile, attactus, nec deceptio eius, quod eſt diſſimile, attactus eſt. Et hæc quidẽ aduerſus Empedoclem. Deinceps autem differentiam cognitiuarum facultatũ irrationalis, quod eſt ſenſus, & imaginationis, ad cognitiuas animæ rationalis tradit. & primũ quidem dicit differentiam ſenſus ad intellectũ: quoniam multis habent inter ſe communia. Hæ enim ſolæ ex irrationalis, & rationalis animæ facultatibus ſe rebus indiuiſibiliter applicant. Nam & ſenſus ſine tẽpore apprehendit propria ſenſilia, ut paulo ſuperius oſtenſum eſt, & intellectus ſimiliter ſine tẽpore operatur. Quoniã ergo multa habent inter ſe cõmunia eorũ itaq; primũ differentiam dicit. Differt ergo intellectus a ſenſu, ꝙ ſenſus quidem eſt in omnibus animalibus. Intellectus aũt non in omnibus, ſed in ſolo eſt homine. ſic ergo differt intellectus a ſenſu. Deinde dicit differentiã ſenſus, & cogitationis, quæ græce διάνοια, quaſi permens, dicitur. Dicit enim ſenſum quidem nõ cito decipi: cogitatio aũt celeriter decipitur. Cito aũt decipitur cogitatio propter duas cauſas, uel ꝙ ſenſus quidẽ circa res apertas, & manifeſtas uerſatur: cogitatio aũt circa occultas. Vel ꝙ ſenſus quidẽ ſine tẽpore, & ut ſemel dicã, prima applicatione, & primo impetu ſe rebus applicat. Cogitatio aũt per intermedias propoſitiones, & cõcluſiones, ex quibus ſolet deceptio fieri. Sola eſt enim cogitatio, quæ ratiocinatur. unde & decipitur. Et hæ ſunt duæ rationes per quas cogitatio decipitur. Vel ſenſus ergo a cogitatione differt hac ratione, uel ꝙ ſenſus quidẽ ineſt omnibus animalibus: cogitatio aũt ijs, quæ habent rationẽ. Deinde poſt hoc dicit differentiam imaginationis a ſenſu, & cogitatione, & dicit, ꝙ ab ijs differt imaginatio, quatenus eſt media inter ſenſum & cogitationẽ. incipit enim a ſenſu. Principiũ enim dat ſenſus imaginationi: illa aũt dat rurſus cogitationi principiũ. Sine imaginatione enim nõ poteſt cogitatio operari. Et in hoc quidẽ differt imaginatio a ſenſu & cogitatione. Deinde poſt hæc dicit opinionis, & imaginationis differẽtiam, ꝙ imaginari quidem, quod uolumus, poſſumus: nam & trium cubitorũ & uiginti cubitorũ, hominẽ imaginamur, & poſſumus etiã fingere hircoceruum, & hippocentaurũ: opinari aũt quæ uolumus, nõ poſſumus. Quod. n. bis duo decem, dicere quidem poſſumus: opinari non poſſumus. & de igne quidẽ dicere, ꝙ nõ calefacit, poſſumus: hoc aũt opinari nõ poſſumus. Quare in nobis quidem eſt imaginatio: opinio aũt non eſt in nobis. Si autem uerũ dicere oportet, nec omnis quidẽ imaginatio eſt in nobis. Quæ enim fit inter dormiendũ, non eſt in nobis. non enim quæ uolumus in ſomnis imaginamur. & quid dico eam, quæ fit inter dormiendũ? Sed nec omnis quidem, quæ fit inter uigilandũ. Quãdo. n. quæ ſunt, ut quæ ſunt, imaginor, nõ poſſum, niſi ut ſe habẽt, imaginari. ut ſi Socratem imaginari proponamus, nõ poſſum eum imaginari urbanũ, & albũ, & comatũ: ſed caluum, & nigrũ, & uentre prominente. Quare hæc eſt exacta omnino differẽtia, ꝙ opinio quidem eſt in nobis: imaginatio autẽ eſt in nobis quodãmodo. Hæc eſt quidẽ prima dñia. Dico aũt & talẽ ſecundam huiuſmodi differentiam. Bellum. n. imaginantes nunq̃ timemus, ſed ſic ſumus, ut ſi ipſum in pictura contẽplemur: bellum aũt opinantes ſtatim quoq; timemus. Et hæc eſt ſecunda differẽtia: ad quam ſic eſt dubitationẽ mouere. Quid ſi & terribilia imaginantes nõ pertimeſcimus? Atqui etiã equus, qui nõ habet opinionẽ, ſi erectum flagellũ uiderit, oſtendet ſe formidabilium imaginatione terreri. Hæc eſt quidẽ dubitatio, ad quam dicemus, eſſe aſſenſionẽ quæ per ſe quidem ineſt opinioni, & eſt opinionis ſubſtantia, ſed ea quoq; imaginationi accidere. Quando ergo terribilia opinatus aſſentio, formido: & rurſus quando terribilia imaginatus aſſentio, pertimeſco. Ergo & equus ab imaginatione terretur, propter aſſenſionem. niſi enim facta fuerit aſſenſio, nõ formidat. Quoniã ergo hæc dicta ſunt, in ijs, deo eſt gratia, cõtemplatio impletur. Quoniam aũt duabus differẽtijs animã maxime definiunt, & motu ſm locum, & eo, quod eſt intelligere, iudicare, & ſentire. Alexander exiſtimat fruſtra eſſe, illud, quoniam. Neq; enim habet redditionẽ. Plutarchus uero ait inferius eſſe redditionem, quando dicit, Quod ergo nõ eſt idem ſentire, & ſapere ſeu intelligere. Et hæc eſt totius huius contextus ſentẽtia.

Quoniam duabus differentijs animã definiunt antiqui, & motu ſm locum, & eo, quod eſt intelligere, ſapere, & iudicare, & intelligere, & ſentire unum & idem exiſtimant. quod autem non eſt idem ſapere, ſeu intelligere, & ſentire, ex hoc eſt apertum. Hoc autem fecit Ariſtoteles, ut errorem nominum refelleret Homeri & Empedoclis. Sciendum autem, ꝙ illud, iudicare, ut cõmunius accepit, ut quod de rationali, & irrationali dicatur. Intelligere autem de ſola dixit rationali. Sentire uero de ſola irrationali.

Videtur autem intelligere & ſapere, ſicut ſentire, aliquid eſſe. In utriſque enim his anima & iudicat, & diſcernit ea, quæ ſunt. Et antiqui quidem ſapere, ſeu intelligere, & ſentire idem eſſe dicunt. ſicut & Empedocles dixit,

Nanq; homini certe ad pręſens ſapientia creſcit.
Et alibi.
Vnde iis perpetuo quoq; adeſt aliena uidere.

Græce φρονεῖν, id eſt ſapere, ſeu mente agitare. Idem quod hæc uult & illud Homeri,

Terrenorum hominũ intellectus talis habetur,
Ad qualem ipſe diem deducit Iuppiter almus.

Omnes enim hi intelligere corporeum, ſicut & ſentire, exiſtimabant: & ſentire, & mente cõcipere ſimile ſimili: ſicut & in iis, quæ a principio diximus, definiuimus. Atq; oportebat & eos ſimul dicere de eo, quod eſt decepti eſſe. eſt enim animalibus magis propriũ, & plus temporis in his anima perſeuerat: Quare neceſſe eſt, uel ſicut nõnulli dicunt, omnia, quæ apparent, eſſe uera: uel diſſimilis contactũ eſſe deceptionem. hoc eſt enim cõtrarium ei, quod eſt, ſimili ſimile cognoſcere. Videtur autem & deceptio, & ſcientia contrariorum eſſe eadem.

Per hæc, quæ in præſentia dixit, cauſam erroris antiquorum perſequitur Ariſtoteles, uidelicet qua ratione factũ eſt, ut aberrauerint. Ait enim ꝙ quoniam cõmune eſt ſenſui cũ reliqua omni cognitione iudiciũ, propterea omnia idem exiſtimabant. & hoc fuit eis erroris cauſa, ut in principio definimus. Dictũ eſt enim ꝙ ſimili ſit cognitio, ubi diximus. Nam terrã terra conſpeximus, & cætera Empedoclis uerba. Hic autem aliud Empedoclis reprehendit. Ait enim eum idem facere tactũ, ꝙ cogitationem. ſimilis enim contactu dicit fieri intelligentiam. Cõtactu autem ſolus tactus apprehendit. Itaq; tactũ intelligentiam appellauit. Ariſtoteli autem dici poteſt, contactum eſſe, æquiuocum etiam in ipſis ſenſibus. Alius enim eſt cõtactus tactus, & alius uiſus. Eſto ergo eſſe etiam alium intelligentię cõtactu & nõ colligi idem eſſe intelligentiam quod tactũ, uel diſsimilis attactũ eſſe deceptionem: ſicut inquit ſimilis contactus eſt cognitio, ſic diſsimilis contactus eſt deceptio. ut contactũ accipias nõ omnino pro eo, quod eſt, tangere: eſt enim æquiuocus, ut diximus. ſi ergo ita eſt inquit, & ſcis quid eſt cognitio? habes etiam, quid eſt deceptio. Vna eſt enim contrariorum cognitio. Nõ uulgaris autem quædam dubitatio nos excipit. ſi enim contactu eſt eius, quod eſt ſimile, cognitio, una eſt autem contrariorum cognitio, erit ergo ſimul ſenſus oppoſitis aſsimilatus, quod eſt abſurdum. nam aſsimilatus operatur. ſimul autem contraria apprehendit. ſed nõ eſt abſurdum, aſsimilari contrarijs ſecundum iudicium. ſi enim aer, cum ſit inanimatus, ſimul contraria diſcernit? quomodo non eſt abſurdum animatum ſenſum non ſimul contraria diſcernere?

Quod itaq; non eſt idem ſentire, & ſapere, ſeu prudentem eſſe, patet. Illud enim adeſt omnibus, hoc uero paucis animalibus.

Ecce redditionem eius, quod eſt ſuperius. Quoniã autem duabus differentijs definitur anima, & motu, & in intelligẽdo. Quod itaq; nõ eſt idem cognitio animæ, & ſenſus, hinc apertum. Illud autem, Itaq; propter multa, quæ interiecta ſunt, poſitum eſt. ſolebant enim antiqui in longis redditionibus addere illud, itaq;. Vide autem, ꝙ contẽplatiuam mentem hoc in loco abuſiue, φρονεῖν, id eſt ſapere ſeu prudentem eſſe, dixit. hoc eſt enim eius, qui eſt potẽtia, intellectus. Quoniam ergo quibuſdam dictionibus utitur, alicubi quidẽ proprie, alibi uero abuſiue, age per diuiſionem dictionis aſperitatem explanemus. Cognitio ergo uel circa ea, quæ extra ſunt, uerſatur, & facit ſenſum, uel circa ea, quæ intus ſunt, & facit cõmuniorem intelligentiam. Recte autem dixit cõmuniorem, nam & imaginatio circa ea, quæ ſunt intus, operatur, quę mens etiam paſsiua appellatur. ſed operatio, quæ fit circa ea, quę intus ſunt, uel circa uniuerſale quid uerſatur, uel circa particulare. Et ſi quidem circa particulare, facit imaginationem: ſi autẽ circa uniuerſale, facit eum, qui eſt proprie, intellectũ. ſed ea, quæ eſt circa uniuerſalia, cognitio, uel melior eſt, ꝗ ut fiat per ratiocinationem, & facit intellectũ contemplatiuum, qui eſt ſm habitũ, & operationem: Vel ſecundum ratiocinationẽ operatur, & facit eam, quæ græce proprie διάνοια, Latine cogitatio dicitur, & cõmuniorem exiſtimationem. exiſtimatio enim & de cogitatione, & de opinione dicitᷣ. ſi aũt deterius operabiᷤ, ꝗ ſm ratiocinationẽ, facit opinionem proprie, & exiſtimationẽ. Dianœa aũt, ſeu cogitatio uel circa contẽplabilia uerſatur, & facit ſcientiã, uel circa agẽda, & ſi cõſilio quidẽ agenda indigeant, facit φρόνησιν, id eſt ſapientiã, uel potius prudentiã, ſi uero conſilio agenda nõ indigẽt, facit artes. Artifex enim quatenus quidẽ artifex, nõ conſultat, ſed quatenus homo. Ex diuiſione ergo apertũ eſt, ꝙ hic abuſiue cõtemplatiuum intellectũ, φρονεῖν. i. ſapere, uel potius prudẽtem eſſe, appellauit. In hoc aũt loco diſcernit intellectũ, qui eſt actu, a ſenſu, ꝙ ſenſus quidẽ ineſt omni animali. eſt. n. ſubſtãtia animata ſenſilis, omne aĩal. Intellectus uero nõ omni animali ineſt. ſed, & quibus ineſt, nõ ſemper ſm actũ ineſt, etiãſi inſit ſm habitũ. Cuilibet. n. ualde expetendũ fuerit, ſi uel in ſenectute illi ſapiẽtia acceſſerit.

Sed neque intelligere, in quo eſt, quod recte, & quod non recte. Quod enim recte, prudentia, & ſcientia, & uera opinio. Quod autem nõ recte, horum contraria. nec hoc quidem idem eſt quod ſentire. Senſus enim propriorum ſemper uerus, & omnibus ineſt animalibus. Cogitare autem contingit etiam falſo: & nulli ineſt, cui non eſt ratio.

Ne intellectus quidem potentia inquit idem eſt quod ſenſus. Volens autem dicere quis eſt potẽtia intellectus, in quo eſt inquit ꝙ recte, & quod non recte. Hic autem dicit differentiam cogitationis, & ſenſus. Intellectum enim potentia cogitationem appellat. In ea enim conſideratur, quod eſt rectum, & non rectum. Qui enim actu eſt intellectus, ſemper recte intelligit. Vel enim attigit, uel non attigit. Quare aberrare non poteſt. Qui autem eſt potentia intellectus, id eſt cogitatio, aliquando quidem recte, aliquando uero nõ recte. aliquando enim uerum dicit, aliquando uero falſum. Diſcernit autem intellectum, qui eſt potentia, ſeu cogitationem a ſenſu, ꝙ ſenſus quidem omnino uerus ſit proprijs eius ſeruatis circunſtantijs, ut ſi ſit cõmoderatum interuallum, & a uitio & perturbatione ſit remota affectio. Cogitatio autem, ut in uniuerſum quidem, fallitur, quoniam eſt in regione deceptionis. Nec exiſtima ex eo, ꝙ ſenſus ſit cogitatione ueracior, eũ quoq; iam eſſe præſtantiorem. Per ſenſus enim cogitatio eis cõnexa fallitur. certe quando a pannis ſeiuncta & ſeparata fuerit, ſyllogiſmum facit demonſtratiuũ, & fit, iuxta Poetam, Prudens, & multi conſilij, qui ſic dicit,

Sed poſtquam eſt pannis prudens exutus Vlyſſes.

Hoc autem eſſe anceps & dubium ne exiſtimaueris, ꝙ ſi ſenſus quidem per ſe eſt, eſt uerax: cogitationi autem cõiunctus, ut ipſa fallatur, cauſa eſt: hoc enim fit, quoniam quando per ſe quidem operatur, circa particularia uerſatur, & eſt uerax. Quando autem fuerit cogitationi connexus, quæ circa uniuerſalia operatur, facit, ut ea ex uniuerſalibus reddat indiuidua. Vnde fit deceptio. Semper enim meliora deteriorum præſentia adulterantur. Deteriora autem nõ adulterantur a melioribus. Quod recte quidem, prudentia, & ſcientia, & uera opinio. Quod autem non recte, his contraria. Quoniam dixit, ꝙ qui eſt potentia intellectus, & recte ſapit, & non recte: dicit recti eſſe propria, prudentiam, ſcientiam, ueram opinionem: non recti autem imprudentiam ſeu ſtultitiam: inſcitiam: falſam opinionem. Et per prudentiam quidem, quod intellectus rectum eſt, abuſiue declarauit, ut dictum eſt: per ſcientiam autem quod cogitationis rectũ eſt,

alterum autem ſcilicet de opinione dictum eſt. Neque hoc quidem idem eſt, quod ſentire. Quoniam cogitationem diuiſit in id, quod eſt recte cogitare, & nō recte, dicit deinceps ſenſus differentiam ad utrunq;.

Imaginatio.n. aliud & a ſenſu, & cogitatione: & ipſa non fit ſine ſenſu: & ſine ea nō eſt exiſtimatio.

Quid ſibi uult coniunctio, enim? Eſt ut ad dubitationes, ut ſi quis dubitet, ſi ſenſus differt ab intellectu, idem eſt ergo, quod imaginatio: & ideo ſoluens dicit, ꝙ imaginatio eſt alia, quam ſenſus & cogitatio. Hic autem dicit differentiam imaginationis a ſenſu, & cogitatione, quæ & ipſa non fit ſine ſenſu, & ſine ea inquit cognitione non eſt exiſtimatio. Dictum eſt enim ꝙ exiſtimatio de ſcientia, & prudētia, & opinione dicitur. Quidam autem interpretes dicunt neutrum eſſe uerum: eſt enim & ſine ſenſu imaginatio hircocerui. ſed dixi, ꝙ ſi circa ſenſibilia eſt imaginatio, non eſt ſine ſenſu. Aequi eſt & opinio, quā dixit ſine imaginatione exiſtimare poſſe, ut eſt de diuinis opinio. Adde ergo, ꝙ opinio, quæ eſt circa ea, quæ ſunt ex ſenſilibus, uel particularibus, imaginatione opus habet. Et uide, ꝙ hinc habet imaginationem non eſſe idem, quod eſt opinio, & ſenſus, ſed eſt media, a ſenſu ſuſcipiens, & tradens opinioni: medium autem differt ab extremis: non quod idem ſit imaginatio, & opinio, & ſenſus.

Quod autem non eſt eadem imaginatio, & exiſtimatio, apertum. hæc enim affectio eſt in nobis, quando uolumus. eſt enim ante oculos id facere.

Opinionem exiſtimationem appellat: intelligentiam autem imaginationem. Dicit ergo differentiam opinionis, & imaginationis, quod imaginari quidem eſt in noſtra poteſtate: opinari autem non eſt. Vnde falſa quidem imaginari poſſumus: opinari non poſſumus. Bis enim duo quinque imaginari quidem licet: opinari autem non licet, niſi per diſſimulationem, ubi licet dicere.

Lingua iurauit, mente iniurata tamen.

Quæ enim citra diſſimulationem quis opinatur, ut uera tenet: & non niſi ratione ſubuertitur. Quo quidem in loco apte dicitur.

Me ratio ſuaſit pharmacum quod optimum eſt.

Dubitant autem nonnulli dicentes, Quid igitur, an non ſæpe in uiſa, & phantaſmata uel nolentes incidimus? non dicit, ꝙ imaginari eſt in noſtra poteſtate: ſed, ꝙ in noſtra eſt poteſtate imaginari, quando uolumus: & alioqui eſt in nobis imaginari, quando uolumus: non eſt autem in nobis, & quando non uolumus. ſi ergo non eſt in nobis, quando non uolumus, imaginamur ergo & quando uolumus.

Sicut ii, qui inter bona memoria præditos collocantur, & qui memoriæ gratia faciunt imagines.

Bona memoria præditos dicit, qui ex ſenſilibus typos accipiunt, qui etiā ſunt ueraces: imaginū autē factores, qui aliquid effingunt, qui et ſ mentiuntur. Imaginatio ergo habet proportionem & conuenientiam cū imaginum factoribus: opinio uero cū bona memoria præditis. Ante oculos autem dicit, pro eo quod eſt, in promptu, uel ad manum.

Opinari autem nō in nobis. neceſſe eſt enim eſſe falſum uel uerum.

In opinione, inquit, uel falſum oſtēditur, uel uerum. Imaginatio autem etiam falſum habet, ut uerum.

Præterea autem quando opinati quidem fuerimus graue quidpiā, uel terribile, una protinus afficimur. Similiter & ſi quid ſit, quod audaciam, & confidentiam excitet. Secundū imaginationem autem ſimiliter nō habemus, ut qui contemplantur in pictura horrenda, & quæ audaciam excitant.

Hic eſt differētia opinionis & imaginationis ꝙ in opinione quidem protinus timemus, ſi quid terribile opinati fuerimus. In imaginationē autem inquit, ſimiliter habemus. ideſt nec timemus, nec perturbamur: ſed ſicut nuper, ſic & tunc nos habemus, nihil immutati.

Sunt autem & ipſius exiſtimationis differentiæ, ſcientia, & opinio, & prudentia, & horum contraria. de quorum differentia alia erit oratio.

Exiſtimationem nunc cōmunius rationalem animam dixit. Habet autem ea, inquit, differētias, quas poſtea dicemus: non ꝙ eas in alio uelit tractatu dicere: ſed, ꝙ talē differentiā inferius eſt dicturus. Nūc aūt, inquit, oportet diſcernere imaginationem ab opinione, & ſenſu. & iam quidē ab opinione diſcreta eſt. oportet autē eam a ſenſu quoq; diſcernere. Hoc autem tractat ea, quæ deinceps ſequitur, contēplatio, ſi Deo placuerit. & in hiis eſt praxis: praxis, inquam, ſexta.

De eo autem, quod eſt intelligere, quoniā aliud eſt quam ſentire. eius autem hoc quidem imaginatio eſſe uidetur: illud uero exiſtimatio: poſtquam de imaginatione definimus, iam de altero dicendum eſt.

Quoniam per ea, quæ præceſſerunt, diſcreuit Ariſtoteles imaginationem ab opinione: uult nunc ipſam imaginationē etiam a ſenſu diſcernere. Vnde & dubitare eſt operæpretium. ſi enim tertij libri ſcopus erat, de rationali anima diſſerere: & ſi irrationalia animæ facultatum omnino meminit: earū propterea meminit, ut eas a rationalibus diſcerneret: quomodo nunc eas nō a rationalibus diſcernit, ſed ipſas diſcernit a ſe ipſis? Imaginationē enim nunc a ſenſu diſcernit, cum ambæ ſint irrationales facultates, & hæc eſt quidē dubitatio. Dicimus autem, ꝙ hoc fecit, ut ſit perfecta oratio, ne quid intactū dimittat: uel quia deinceps eſt diſcreturus imaginationem ab opinione ſimul, & ſenſu. Quoniam ergo nō erat futura aperta diſtinctio imaginationis ab opinione, & ſenſu, ſimul facta, niſi ea prius ſeorſum diſcreuiſſet: propterea cum prius a ſola opinione imaginationē diſcreuiſſet, uult nunc eam quoq; a ſenſibus diſcernere: ut deinceps ſit aperta imaginationis diſcretio, quando eam ab opinione, & ſenſu cōmuniter diſcernit. ſex ergo rationibus diſcernit imaginationem a ſenſu: quarū hæc eſt prima. ſi idem eſſet imaginatio, & ſenſus: quoniam, quādo ſomniamus, imaginamur, oporteret nos tunc quoq; ſentire. Atqui non ſentimus. non eſt ergo idem imaginatio, & ſenſus. Quid enim dicis, ꝙ ſenſus, qui eſt potentia, ſunt ſomnia? ſed actus quidā ſunt ſomnia. Quando autē potentia eſt ſenſus, quieſcit, & non agit. ſed neq; ſunt eius ſenſus qui eſt actu. In ſomnis enim omnia ſenſus quieſcit. Hoc eſt primū diſcrimen. Secundū autem diſcrimen a recenter natis infantibus aſſumptū eſt. Videmus enim, ꝙ in lucē nuper editi infantes ſm ſenſum quidē agunt: ſenſus.n. nobis ineſt: ſm imaginationē aūt non agunt. ſi ergo in lucē nuper editi infantes, ſm ſenſum quidē agunt: ſm imaginationem aūt non agunt: Differt ergo ſenſus ab imaginatione. Et unde iam clarum erit, ꝙ nuper nati infantes nō operantur ſm imaginationem? Eo ꝙ in principio cuiuſuis ubera ſugunt, etiā ſi ſint bouis, uel cuiuſuis alius: poſtea autem matris tantum. hoc autem non fieret, niſi ꝙ typos materni uberis a principio non reponunt, ſed poſtea. Et non ſolum ex hoc oſtenditur propoſitū: ſed & ꝙ, cum iampridem igni aſſueuerint, & uſti ſint, ad ignem rurſus accedunt. Hoc autē fit, eo, ꝙ non agat imaginatio. ſi enim ageret, cōbuſtionis, quæ iampridem fuit, typum ſuſciperet, & nō ſe ſecundo admoueret. Ex hoc ergo ꝙ igni ſe admoueant, & cuiuſuis ubera ſugant, clarum eſt, ꝙ ſm imaginationem non agunt. Tertium diſcrimen eſt a uermibus, & muſcis, & formicis. ecce enim hæc ſenſum quidē habent: imaginationem autem nō habent, ut declarant eorū inceſſus errores. errant enim, utpote ꝙ imaginatio uiæ ab eis pridem cōfectæ typos non ſuſceperit. hoc eſt tertiū argumentum. Videtur autē & hoc ipſum, & ſecunda ratio iis eſſe contraria, quæ in ſecundo libro dicta ſunt. Illic enim dicebatur, ꝙ ubi eſt ſenſus, illic eſt & appetitus, & ubi appetitus, illic & imaginatio, utpote per medium appetitū imaginatione ſenſum omnino ſequente. quomodo ergo dicit uermes ſenſum quidem habere, imaginationem autem nō habere? Vel forte etiam uermes habent

actu, quoniam nunquam imaginaremur in ſomnis. nunc autem imaginamur, quoniam ſunt potentia in ſomnis, & non actu. Quare non eſt idem imaginatio, quod ſenſus ſecundum actum. Si itaque oſtenſum eſt non eſſe eandem cum ſenſu potentia, neq; cum ſenſu, qui actu eſt: differt ergo ſenſus ab imaginatione.

Deinde ſenſus quidem ſemper adeſt, non autem imaginatio.

Hic eſt ſecunda differentia ſenſus, & imaginationis.

Si autem actu idem, omnibus contingeret animalibus ineſſe imaginationem. uidetur autem non ut formicæ, uel api, uel uermi.

Hic eſt tertia differentia. Quidam autem exiſtimarunt, ꝙ quoniam ſenſum diuiſit in id, quod eſt potentia, & id, quod eſt actu, imaginationem a ſenſu, qui actu eſt, hic diſcernit. Sic.n.habet corũ diſcretio: Si idem eſſet imaginatio, quod ſenſus: oporteret quicquid habet actu ſenſum, imaginationem quoq; habere: quod quidem non uidetur. Imaginationem enim habere dicimus, quæ eam habent articulatam, & perfectam, ut poſſint aliquid etiam diſcere. Vermis autem, & formica, etſi habent imaginationem, ſed exilem tamen eam habent, & inarticulatam. Si ergo hæc non habent imaginationem, non eſt idem, uidelicet, ſenſus, & imaginatio. Quidem autem dixerunt eum recte dixiſſe: Si autẽ actu idem: potentia enim poteſt imaginatio, & ſenſus idẽ eſſe. a ſenſu enim aliquando imaginatio ſuſcipit.

Deinde hi quidem ſunt ueri. plures autem fiunt imaginationes falſę.

Hic quartam dicit differentiam ſenſus & imaginationis.

Deinde nec dicimus, quando exacte circa ſenſile agimus: hoc uidetur nobis homo: ſed magis, quando non aperte ſentimus, tunc uel falſa uel uera.

Hic eſt quinta differentia.

Et quod prius dicebamus, apparent uiſa uel oculos claudentibus.

Hic eſt ſexta differentia. Nonnulli autem dicunt, eum uelle imaginationem a ſenſu, qui eſt potentia, diſcernere. Eſt autem hoc diſcrimen, ꝙ clauſis quiſpiam oculis colores imaginatur, Si enim, interim dum clauduntur oculi, eſt uiſus potentia, imaginatur autem: & rurſus, poſtquam aperti ſunt oculi, imaginatur: non eſt idem imaginatio, ſcilicet, & ſenſus qui eſt potentia. Propterea autem dixit, Quod prius dicebamus, quoniam ſuperius lucernarum quoq; meminit ſemper præ oculis manentium, quæ quidem & ſunt ſenſiles, ut quę uidentur: & non ſenſiles, quoniam abeſt ſenſile: & imaginatio, quoniam eas clauſis oculis uidemus: & non imaginatio, quoniam ſenſiles frequens ictus ſunt lucernæ. Vbi autem adeſt ictus, imaginatio non operatur. Si ergo quando ipſa lucerna non eſt ſenſus, eſt imaginationis, & quando eſt ſenſus, non eſt imaginationis: non ergo idem imaginatio & ſenſus.

Atqui neq; eorum, quæ ſemper uera ſunt erit, ut ſcientia, uel intellectus. Eſt enim imaginatio etiam falſa. Reſtat ergo uidere, an opinio.

Hic eſt ſecundum caput, in quo diſcernit imaginationem ab intellectu, & ſcientia. Nunc autem intellectum cogitationem audiendum. Vide autem quomodo eius expoſitionem, tanquam argumentũ, appoſuit. ex eo enim, quod ſemper uerus ſit intellectus, & ſciẽtia, imaginatio autem aliquãdo fallatur, diſcernuntur. Reſtat ergo uidere, an ſit opinio.

Eſt enim opinio et uera et falſa. Sed opinionẽ quidem ſequitur fides. Non cõtingit enim ea aliquẽ opinari, quibus nõ uidetur credere. Nulli autem brutorum ineſt fides: ſed multis imaginatio.

Hic uult oſtendere, ꝙ non eſt idem imaginatio, quod opinio. Et eſt operæprecium dubitare, quomodo, cum hoc ſuperius oſtenderit, hoc etiam rurſus oſtendit. & num dicere poſſumus, ꝙ quoniam magnam inter ſe habẽt ſocietatem, propterea ſæpe eorum dicit differentiam? Hoc enim inter ſe commune habent, ꝙ extremitates primorum eædem ſunt cum primis poſteriorum, ut nullum ſit uacuum. Extremitas autem rationis opinio. Irrationalis uero prima eſt imaginatio. Quare ſunt propemodum eædem. Dico autem & aliud, ꝙ ambæ, & opinio, & imaginatio, circa uerum, & falſum uerſantur. Quare & hac in re ſocietatem habẽt: & propterea earum dicit differentiam. Hæc autem ſic ſyllogiſtice diſcernit: imaginatio uel omnibus ineſt irrationalibus ſecũdum ea, quæ iam pridem dixit Ariſtoteles, dum omnibus irrationalibus obſcuram, & exilem imaginationem inſerit: uel nonnullis, prout nunc Ariſtoteles non in quouis irrationali exactam ponit imaginationem. Si ergo imaginatio uel ineſt aliquibus irrationalibus, uel omnibus: Opinio autem nulli ineſt irrationali: non eſt ergo idem imaginatio, & opinio. Eſt in tertia figura connexio. Sed opinionem quidem ſequitur fides. Hoc quoq; eſt differentia ab imaginatione, & demonſtratio unius propoſitionis ſyllogiſmi, quæ dicit, ꝙ opinio nulli ineſt irrationali. Vbi enim opinio: & perſuaſio, & fides, & perſuaſum eſſe. non enim contingit opinantem aliquem ijs, quæ opinatur, non credere. Vbi autem perſuaſio, & fides, ratio. Ratio autem non ineſt in irrationalibus, non ergo in irrationalibus opinio. Perſuaſio autem eſt operatio eius, quod perſuadet, ad id quod perſuadetur. Fides autem eſt effectus, & cognitio eius, quod perſuadetur. Perſuaſum autem eſſe exilis, & imbecilla cognitio, & uia ad opinionem. Opinio autem, quæ poſt hæc confirmata eſt, mentis conceptio. Nulli autem brutorum ineſt fides. Dubitarunt de equo, quomodo timet flagellum, & equorum domitori ſubijcitur? nonne perſuaſione? & diximus, ꝙ non per perſuaſionem, ſed per quandam aſſuefactionem. Quoniam ſemper uerberari conſueuerat, ex eo & aſſentitur. Diximus enim aſſenſum eſſe commune genus perſuaſionis, & aſſuefactionis. Rurſus autem dubitatum eſt, & quomodo ſerpens adiurationi paret, ſi perſuaſionem non habent irrationalia? Diximus autem, ꝙ ne ſic quidem perſuadetur. non enim ſermonem audit, ſed uocem. In ignem autem ſecedit iureiurando adactus, quoniam a quibuſdam dæmonibus contenditur, qui iuſiurandum pertimeſcunt. Et ut ſemel dicam, quod perſuadetur, perſuaſione tranſmutatur. Perſuaſione autem tranſmutari eſt cognitionis. Cognitio enim circa idem non ſemper eodem modo ſe habet. Qui autem aſſueuit, ſemper eodem modo ſe habet circa idem. Equus enim ſemper timet flagellum. Cognitionis ergo non eſt aſſuefactio, neq; idem, quod perſuaſio. Quod autem cognitio non ſemper eodem modo ſe habet circa idem, clarum eſt. Araneam enim propterea non dicimus ex præmeditatione, ſeu præcedente conſultatione, & cognitione telam facere, quia ſemper eodem modo facit. Similiter & apes fauum. Si enim ex præcedente eſſet conſultatione, hoc ipſum aliter, & aliter faceret.

Præterea omnem quidem opinionem conſequitur fides: fidem autem perſuaſum eſſe: Perſuaſionem autem ratio. nonnullis autem brutis imaginatio quidem ineſt, ratio non.

Illud, Præterea, uidetur quidem inducere aliud argumentum, ꝙ imaginatio differat ab opinione: non eſt autem: ſed eſt confirmatio primi argumenti. et in his praxis Dei gratia impletur: praxis Dei gratia ſeptima.

Manifeſtum igitur, ꝙ neq; opinio cum ſenſu, neq; per ſenſum, neq; cõnexio opinionis et ſenſus, fuerit imaginatio. Per hæc autem eſt etiam manifeſtum, ꝙ non eſt alia quædam opinio, ſed illius eſt, cuius eſt & ſenſus. Dico autem, ex albi opinione, et ſenſu connexio, eſt imaginatio. Non enim ex opinione quidem boni, ſenſu uero albi.

Quoniam per præcedentia ab opinione & ſenſu imaginationem diſcreuit, & ſeorſum aduerſus utrunq; eorum inſtitit: nunc uult oſtendere non eſſe imaginationem ſenſus

dicas, quomodo alios carpis? Et in his cōtēplatio Dei gratia impletur. Per hæc aūt. Quid ſibi uult hoc uerbū, quod nūc dixit, per hæc? an per ea quæ ſunt dicenda, uel per ꝑterita? Si.n. oſtenſum eſt opinionē & ſenſum, & nō eſſe in noſtra poteſtate: nō eſt ergo ex his imaginatio. ſic.n. fiet, ut ipſa non ſit in noſtra poteſtate, cur dicit, ꝙ ſi omnino eſſet imaginatio ab opinione & ſenſu, oporteret eas circa idē uerſari? Opinionem dico et ſenſum? Nō.n. opinio, ꝙ Socrates eſt iuſtus: & ſenſus, ꝙ ipſe ē albus, facit imaginationē, ſed oportet opinionē & ſenſum exiſtimare Socratē eſſe iuſtū. & quādo ambo circa idē fuerint, non oportet hoc quidē per ſe eſſe, illud uero per accidens. ut opinio quidē Socratē rationalē opinatur: ſenſus uero per accidens, ut exiſtimet eſſe albū, ſed oportet ut & ipſe rationalē putet, & per ſe. Quare opinio, & ſenſus ſi circa idem uerſentur, & ambo per ſe, ſi omnino fieri poſſet, facerent imaginationem.

Apparere itaq; ē opinari, id ꝙ ſentit nō ꝑ accidēs.

Apparere, pro eo quod eſt, imaginari, accepit, quaſi diceret. Imaginari ergo ſecundū eos qui dicunt eſſe ex connexione, eſt ex opinione, & ſenſu, et recte adiectū eſt illud: Non ꝑ accidēs, ut per ſe ſentiat ipſum ſenſus: ut paulo ante dictū ē.

Atqui apparent & falſa de quibus ſimul ueram habet exiſtimationē. ut apparet quidem ſol unius pedis: creditur autem eſſe maior terra habitabili.

Hic redarguit eos q dicunt imaginationē eſſe ex connexione opinionis, & ſenſus. Ait.n. ſi ita eſſet: quoniam ſenſus ſolem unius pedis uidet: opinio autem eum terra multis partibus maiorē eſſe putat: eueniet imaginationē uerū et falſum dicere: qđ eſt abſurdū. Exiſtimationē aūt uocauit opinionē.

Euenit ergo, ut uel ſuam ueram opinionē, quā habebat, amiſerit, re ſeruata, nō obliuiſcens, neque alia perſuaſione tranſmutatus.

Hic incipit enumerare, quot modis poteſt quis amittere opinionem. Sunt aūt quatuor, quos nos in cōtēplatione diximus. Dixit aūt re ſeruata, ut oñdat, opinionē, & ſenſum operātē nō lædi. Et oportebat dicere, ſeruātē, & ſeruato, et ſeruata, ut ſeruantē qdē, ſit ad opinantē: ſeruato aūt ad opinabile: ſeruata uero ad operationē. Si.n. hęc ita ſint, nō lędit opinio.

Vel quia habet, neceſſe eſt eā eſſe uerā, & falſam.

Abſurdum hic dicit. Ait.n. ꝙ ſi quidē habet eandem opinionē, & non periſt ex una earum regularum, quæ poſſunt eam perimere. ſ. ſecundū nos qui ea dicimus, imaginatio cōponitur ex ueris ſimul, et falſis: quod eſt abſurdum: falſo quidem ſenſu ſolem uidente, uera autem opinione, quæ illum multis partibus terra maiorem cognoſcit.

Sed falſa fuit, quando res, quæ incidit, obliuioni data eſt.

Hic dicit, quod contingit ſimul opinionem, & ſenſum falſi, ſi obliuio inciderit, & fiat ueluti mutatio rei opinabilis.

Non eſt ergo unum horum quidpiam: nec ex his imaginatio.

Non ergo, inquit, ꝑ ſe ſenſus, nec opīo eſt imaginatio: nec ex his: hoc ē, nec ex cōnexione opinionis, & ſenſus. & in his praxis, Deo fauēte, impletur praxis, Deo eſt gratia, octaua.

Sed quoniam eſt hoc moto, ab hoc moueri, imaginatio quidā motus eē uidet, et nō ſine ſenſu fieri,

Hæc præſens quarta contēplatio docet, primum quidē, quid eſt imaginatio, & merito. Nam cum ſuperius dixerit, quid non eſt: nunc dixit quid eſt: & ꝓpter aliud hoc facit, quia eius inſtitutū eſt ea, quæ in anima irrationali rationis ſpeciē præ ſe ferunt, docere. Quoniam ergo ſuperius de imaginatione non docuit, nunc docet. Quod.n. imaginatio rationis ſpeciē præ ſe ferat, declarat eo quod ea mens paſſiua dicatur. Propterea ergo docet, quid ē imaginatio. Deinde in quibus conueniant imaginatio, & ſenſus. Et ut ueriſimile, dubitauerit quiſpiam, dicens magis oportere dicere, quid cōmune habeant quæ longe diſtant, opinio & imaginatio. Eſt.n. dialectica ratio, ꝙ oportet dicere, quid cōmune habeāt, quę ſunt ualde remota: Eſt aūt ualde remota opinio ab imaginatione. ſiquidē hæc quidem irrationalis eſt animę: illa uero rationalis. Senſus uero non multum diſtat ab imaginatione. Sunt.n. unius animæ, dico aūt, irrationalis: cur ergo dicit, in qbus hæc cōmunione habeāt? Dic ad hoc, ꝙ hoc merito fecit. Quoniā.n. ſuperius dubitabatur, cur cū ꝓpoſuiſſet irrationales a rationalibus diſcernere, nunc irrationalē a ſeipſa diſcernit. Vt ergo oſtendat bonā eſſe, quæ ſuperius facta ē, diſcretionem, propterea dicit horū inter ſe cōmunionem: & hoc eſt ſecundū caput. Tertiū eſt caput, in quo quærit, cur imaginatio dicitur. In quarto aūt capite quærit, cur ipſa nobis ab opifice data eſt. Incipiemus a primo, & dicemus, qđ eſt imaginatio. Sed antea aliquid prius præſumamus, quod nobis ad definitionē conferat. Scire ergo oportet, ꝙ ſicut in ijs, quæ ſunt, hoc quidem ſolum mouet: illud uero ſolū mouetur, alia aūt mouet, & mouentur: ſic eſt ēt in nobis. Solū .n. mouens eſt ſenſile quod mouet et mouetur, ſenſus. mouetur.n. a ſenſili: mouet aūt imaginationem. Quod autem ſolum mouetur in irrationalibus, imaginatio: in nobis autē a ſenſu mota mouet opinionē. His prius aſſumptis ſcire oportet, imaginationē eſſe facultatē ſuſceptricem per mediū ſenſum ſenſilium formarum. & hęc eſt definitio imaginationis. Statim aūt aduerſus eam ex ipſo limine dubium mouent: ꝙ hac ratione imaginatio nihil differt a cōi ſenſu. Nam & cōis ſenſus eſt facultas ſuſceptiua ſenſilium formarū per mediū ſenſum. Si quis aūt dicat hanc definitionē cōi ſenſui non conuenire: Ipſe.n. abſq; medio nouit differentiā albi, & dulcis, ſimul ſenſibus operans, & nō per mediū ſenſum: Dicimus illi contra, ꝙ ēt ſi ſimul ſenſibus operatur, ſed tamē non ea citra mediū apprehēdit: ſed a uiſu quidē albi typū ſuſcipiēs, a guſtu aūt typū dulcis, & iudicans dicit differentiā. Quare non conuenit ei præſens definitio. Dicimus aūt, ꝙ imaginatio quidē eſt ſuſceptiua formarū per oēm ſenſum intermediū, & cōem, & particularē: Cōis aūt ſenſus per ſolum intermediū particularē ſenſum eſt formarū ſuſceptor. Hæc eſt itaq; differentia cōis ſenſus & imaginationis. & hæc eſt ſolutio. Quod aūt uera eſt hæc definitio, & per intermediū ſenſum imaginatio operatur, ex cæcis apertū eſt. Qui.n. ſunt a natiuitate cæci, de coloribus nihil penitus imaginantur. Similiter, & qui ſunt a natiuitate ſurdi, de coloribus quidnam imaginētur? Clarū eſt ergo, quod imaginatio ſemper per ſenſus intermedios operatur. Vnde & dubitare eſt operæꝑcium. Quid igitur? nonne quædam effingit imaginatio, quæ ſenſus non nouit? hircoceruū uidelicet, & hominē uertice ad cœlum pertingentē ſenſus quidem non nouit, & tamen imaginatio hæc effingit. Quare & effingit, quæ ſenſus non nouit imaginatio, & ſine ſenſu operatur. Hæc eſt dubitatio, ad quā dicimus, quod etiā quando effingit, principium ſumit a ſenſu. Quoniā.n. ſeorſum uidit hircū, & ſeorſum ceruū, accepit hęc principia, quę ſunt ſimplicia, & cōpoſitū effinxit. ſi aūt ēt hominē effingit uel cœlū attingentē, ſed prius nouit hominē, qui eſt in ſingularibus. Hæc ergo ita ſoluenda dubitatio ē. Et alioqui ēt recte dixit, ꝑ mediū ſenſum, ꝓpter id, qđ intercedit. Nā & ipſum eſt ſuſceptiuū ſenſiliū formarū, ſed non per mediū ſenſum. Ne putes aūt ſenſum ꝓpterea eſſe meliorē imaginatione, quoniā per ipſum imaginatio operatur. Non.n. ut imaginationis effectiuus, ſenſus ei cōducit, ſed ſolū ut ſeruiens, ut id, quod intercedit. Quare nō eſt melior. Eadē rōne dic et imaginationē eſſe meliorem opinione, quādoquidē ea ſeruit opinioni. Atqui in confeſſo eſt opinionem eſſe meliorem, ut quæ ſit rationalis animæ, cum imaginatio ſit irrationalis. Quando autem dico imaginationem eſſe ſuſceptricem ſenſilium formarum: ne putes ei typos a ſenſilibus imprimi: a ſecundis.n. delerētur primi typi: ſed tātū rōnes ſuſcipit. Ex eo aūt, ꝙ dictū ē imaginationē per ſenſum intermediū operari, colligit Themiſtius, oſtendi imaginationē non ſolū per ſenſus operari, ſed una cū illis. Si.n. inquit, operantibus ſenſibus ex eis typos ſuſcipit, non ſimiliter ac uas inanimatū, ſed ſimul ac ſuſceperit, ea cognoſcit imaginatio. ſ. ſimul cū ſenſu operatur, quid, idq; in contextu

Ariſto. dicere oſtendemus. Male aũt dicit. Non .n. quando imaginatio a ſenſibus formas ſuſcipit, tunc & operatur: ſed poſtq̃ ceſſerunt ſenſus, tũc imaginatio operatur. Etenĩ ſi ſimul cũ ſenſu operaretur, quid a cõmuni ſenſu differret imaginatio? cõmunis.n. ſenſus eſt, qui ſimul cũ ſenſibus particularibus operatur. Quãobrẽ imaginatio poſt ſenſus operatur. Oportet.n. eã formas a ſenſu ſuſcipere, & ſic operari. Si itaq; ſenſus non miſerint, nõ operatur imaginatio. Oportet ergo eã operari, poſtq̃ ceſſarint ſenſus. Et dubitari merito põt: ecce fixis oculis ſolẽ aſpicio, & typũ ad imaginationẽ tranſmitto, et permaneo una alia hora ſolẽ cõtẽplans, et imaginatio interea operatur, dũ fixis oculis ſolẽ intueor: Verum enimuero cõtẽplatio, ſecundũ quã formã miſi ad imaginationẽ, ceſſauit. Quare poſt ſenſum operatur imaginatio, & confirmatũ eſt, quod dicit Ariſto. Et in his primũ caput cõpletur. Scd̃m eſt caput, in quo dicit, qd cõe inter ſe habeant imaginatio & ſenſus. Nũc aũt ſcire oportet, eadẽ habere ſenſilia imaginationẽ & ſenſum: & ſimiliter utraq; circa eadem uerſantur. Sicut.n. habet ſenſus & cõia, & ꝓpria ſenſilia, & per ſe, & ꝑ accidens, ut iã dictũ eſt: ſic & imaginatio circa ea uerſatur. Et hæc eſt prima ſocietas. Secunda eſt ſocietas, ꝙ ſicut ſenſus ſemper qdẽ eſt uerus circa ꝓpria ſenſilia: minus aũt circa ea, quæ ſunt ꝑ accidens: & adhuc minus circa cõia: ſic & imaginatio, et hę ſunt duę ſocietates ſenſus, & imaginatiõis. Atq; hæc qdẽ Ariſt. Duę aũt dubĩones iure moueri poſſunt, quarũ hæc eſt prima. Quomõ nunc dicit Ariſto. imaginationẽ circa ꝓpria ſenſilia ſemper eſſe ueram, cũ ipſe ſuperius dixerit, imaginationẽ non eſſe ſemper uerã, ſed aliquando ẽt falli? Et hęc eſt quidẽ dubitatio, ad quã dicere poſſumus eſſe duplicẽ imaginationẽ: hãc quidẽ, quæ formas tãtũ ſuſcipit, & eſt ueluti receptaculũ: illa uero, quę effingit, & depingit, quod uult. Quare ergo formas ſuſcipit, ſemꝑ uera eſt, & de ea uerũ eſt, ꝙ hic dicitur, imaginationẽ ſemꝑ eẽ uerã circa ꝓpria ſenſilia. Quæ aũt quicqd uult effingit, ea ẽ quæ fallitur. Quãdo.n. ea, quæ non ſunt, effingit fallitur. Et hac rõne ſuperius dicta uera ſunt, ꝙ imaginatio fallitur. Hęc eſt prima dubitatio, & eius ſolutio. Secunda dubitatio: Quõ ſuperius dixit, circa cõia ſenſilia magis uerũ eſſe ſenſum, q̃ circa ea, quæ ſunt ſecũdũ accidẽs: nunc aũt cõtrariũ dicit, ꝙ circa ea, quæ ſunt ꝑ accidens, magis eſt uerus, quã circa cõmunia? Et hæc eſt quidẽ dubitatio. Vt aũt ipm̃ Ariſtotelẽ, nec ſecũ, nec cũ rebus ipſis pugnantẽ ſtatuamus, dubitationẽ ſic diſſoluemus: ꝙ ſunt, ut ſuperius ẽt dictũ eſt, duplicia ſenſilia ꝑ accidẽs: & indiuiduæ ſubſtæ, quæ nulli ſenſui penitus ſunt ſubiectæ, ſed ex iis, quæ ſunt in ipſis, accidẽtibus intelligũtur: Vel eſt per accidẽs ſenſile, quod alij ſenſui ſubijcitur, ut uiſui dulce: Eſt.n. per ſe guſtui ſenſile. Cũ ergo ſit duplex ſenſile ꝑ accidẽs, põt & qd̃ hic dicitur, eſſe uerũ, & quod ſuperius dictũ eſt. Si.n. ꝑ accidẽs ſenſile acceperis indiuiduas ſubſtantias, uerũ eſt, quod ſuperius dictũ eſt. Magis .n. uerus eſt ſenſus circa cõia ſenſilia, q̃ circa indiuiduas ſubſtantias. Quod aũt magis uerus eſt ſenſus circa cõia ſenſilia, q̃ circa indiuiduas ſubſtãtias, liquet ex hoc, ꝙ magis afficitur ſenſus a cõibus ſenſilibus. A cõibus.n. ſubſtantijs nihil omnino patitur: aſſubſtantia.n. quatenus ſubſtantia, nihil patitur ſenſus: a cõibus aũt ſenſilibus patitur, ut iã oſtẽſum eſt. Diſgregatur.n. a magna, & cõgregatur a parua magnitudine. Similiter & ab alijs patitur: A quo aũt afficitur ſenſus, hoc magis cognoſcit. Quod aũt magis cognoſcit, circa illud uerus eſt. Circa cõia ergo ſenſilia magis uerus eſt ſenſus, q̃ circa indiuiduas ſubſtãtias, & hac rõne uerũ eſt, quod ſuperius dicitur. Si aũt ſenſile per accñs acceperis aliud ſignificatũ eius, quod eſt ꝑ accidens, quod eſt alio ſenſu ſenſile: magis uerus eſt, q̃ circa cõia ſenſilia. Hoc aũt ſic oſtẽditur. Qd̃ ei quod eſt ſemper uerũ, eſt ꝓpinquũ, eſt uerius eo, quod nõ eſt ꝓpinquũ. Sẽper aũt uera ſunt ꝓpria ſenſilia. Quod aũt eſt alio ſenſu ſenſile, eſt magis ꝓpinquũ, ut oſtendã, ꝓprijs ſenſilibus, q̃ cõia ſenſilia. Magis ergo uerũ eſt, quod eſt alio ſenſu ſenſile, q̃ cõia ſenſilia. Quod aũt hoc eſt magis ꝓpinquũ, nõ eſt difficile uidere. Sciẽdũ .n. ꝙ neq; ꝓpria ſenſilia, neq; quæ ſunt alio ſenſu ſenſilia, ſunt a materia ſeparabilia. quare ſunt inter ſe ꝓpinqua, eo ꝙ a materia nequeãt ſeparari. Neq;.n. albedo, q̃ eſt ꝓpriũ ſenſile uiſus, nec dulcedo, q̃ ẽ ꝓpriũ ſenſile guſtus, põt ſine materia intelligi. Cõia aũt ſenſilia põt ſine materia intelligi. Ia.n. materia ſeparans Philoſophi mathematicas diſciplinas conſtituerunt. ex cõibus .n. ſunt ſenſibus mathematicæ diſciplinæ. Si ergo, q̃ ſunt alio ſenſu ſenſilia, ſunt magis ꝓpinqua ꝓprijs ſenſibus, q̃ cõia ſenſilia: Quæ aũt ſunt magis ꝓpinqua ꝓprijs ſenſilibus, magis uera ſunt: Quę ſunt ergo alio ſenſu ſenſilia, quod eſt unũ ſignificatũ eius, quod eſt ꝑ accidẽs, magis uera ſunt cõibus ſenſilibus. Quare uerũ eſt hoc, quod dicit, circa ea, q̃ ſunt per accidens, ueriorẽ eẽ ſenſum, q̃ circa cõia ſenſilia. Et rurſus uerũ eſt, ꝙ ſupius dictũ eſt circa cõia ueriorẽ eẽ ſenſum q̃ circa ea, quę ſunt ꝑ accidens. Sciẽdũ aũt, cõia ſenſilia eſſe & craſſa & exacta. Vt.n. ab uno ſenſu cõprehenſa, ſunt craſſa: ut aũt ab oĩbus, exacta. Quod aũt uno ſenſu non exacte cognoſcuntur cõia ſenſilia, declarant p̃ternauigãtes, qui terrã moueri putant, nauigium autem ſtare. Ecce.n. circa id, quod quieſcit, errabant, hoc eſt terram: & circa id, quod mouetur, hoc eſt nauigiũ, eo ꝙ hæc ſolo uiſu uoluerunt cognoſcere. Et eſt alioq uidere nos circa quietẽ errãtes. Quæ .n. ſunt ſemper mobilia, aſtra ſtare putamus. Et circa numerũ ẽt errat uiſus, exiſtimans, quæ in diuerſis ſunt ſphæris, in una eſſe. Ecce.n. dicimus lunã eſſe in ariete, uel in tauro: in alia aũt ſphæra nẽpe in primo mobili, eſt taurus: & in alia luna. Porro & circa figurã, & magnitudinẽ erramus. Quæ.n. ſunt ꝓcul quadrangula, et magna, parua exiſtimamus, et rotunda, eo quod anguli non appareant. ſed dicet quiſpiam ꝙ quantũ quidẽ ad hoc attinet, nec ea, quæ ſunt ꝑ accidẽs, cognoſci poſſunt. ſi.n. dicis ꝓpter longinquitatẽ cõia cognoſci nõ poſſe, nec quæ ſunt per accidens, ꝓpter lõginquitatẽ uidebũtur. quod.n. qui ꝓcul accedit, albus eſt, ſcimus aũt: ꝙ Theætetus, uel Socrates, neſcimus. Ad quod dicere poſſumus, ꝙ quæ ſunt per accidens, ſolũ ꝑꝑ longiquitatẽ non uidentur: cõia aũt ne ex ꝓpinquo quidẽ, ut ſunt, uidentur. Ecce.n. dictũ rudentẽ, qui eſt rotundus, ꝑpendiculariter cõtẽplati, eũ exiſtimamus eſſe recta extenſum. Iã & in pictura uidemus alba quidẽ eminentia, nigra uero, ut inſculpta: & ideo mãmas quoq; albas faciũt. Huius aũt figura cauſa eſt. ſolutũ eſt ergo & hoc: & in his ſecũdũ caput cõpletur. Tertiũ caput eſt, in quo quærimus, cur imaginatio dicitur, & ea quidã Græce φαντασία appellatur, quia ſtatus eſt ſenſibũ in imaginatione. quia ergo ea eſt τῶν φανέντων στάσις i. eorũ quæ apparuerũt, ſtatus, ꝓpterea Gręce dicit φαντασία. φανέντα aũt. i. quæ apparuerũt, dicit omnia manifeſtata ſenſilia. Omniũ.n. ſenſuũ typos ſuſcipit, ſed qa uiſus eſt oĩbus melior, ꝓpterea ab ei ſubiecta luce nominata ẽ. ἀπὸ τοῦ φάους. i. a luce.n. denominata eſt imaginatio: & in his tertiũ caput cõpletur. quartũ eſt & ultimũ cõtemplationis caput in quo quærimus, cur nobis data eſt imaginatio, & quis ẽ eius finis. ſciendũ eſt ergo, ꝙ irrõnalibus quidẽ data eſt, uel, ꝙ ea habeant, quod cũ rõne ꝓportionẽ, & cõuenientiã habent uel quod ꝑ eã ſibi alimẽtũ parant. ſecundũ imaginationẽ .n. operantes formicæ, prius parata hordei grana ſibi ad alimentũ recõdunt. Rationalibus aũt data eſt imaginatio, uel ut ſit efficacius & accõmodatius corpus ad melioris ſuſceptionẽ. Niſi.n. eſſe aptũ ad ſuſcipiendã imaginationẽ, quõ ẽt rationalẽ animã admitteret? Et ꝓpter aliud data ẽ nobis imaginatio, ut quãdo delirat ratio a quibuſdã affectibus obruta, habeamus eã adminiſtrãtẽ: ut in morbis, in ebrietatibus; qa non poſſunt fere ſecundũ rationalẽ aiam operari, eo ꝙ non ſit aptũ inſtrumentũ. Et in his & quartũ caput & contẽplatio, & ſecũda ſectio Deo fauente cõpletur, in qua rõnalẽ aiam ab irrõnali ſecreuit. In prima .n. ſectione irrõnalis aiæ diſcrimẽ ad ſeipſam cõſtituit. In hac aũt p̃ſenti ſectiõe, ut diximus, aiam rõnalẽ ab irrationali ſecreuit. in ſequẽti aũt ſectiõe aiam rõnalẽ cõgregat ad ſeipſam, & cogit. ſed q̃m eſt hoc modo alterũ ab hoc moueri, ab eo, quod p̃ſumitur, incipit, & dicit, ꝙ q̃m in his, quę ſunt, eſt aliquid quod mouetur ab

tur ab

tur ab aliquo,& ab eo,quod motũ eſt alterum mouetur,id quoq; eſt in aĩa. ſicut.n. uidemus nõ in rebus, quod uecte quidem manus mouetur:uectis autẽ lapidẽ:ſic ſenſus quidẽ a ſenſili mouetur:ipſe autẽ mouet imaginationẽ. Poſtq̃.n.ſenſus ſe ſenſili applicarit,& ſenſilis ipſe formam ſuſceperit,ipſam cõtinet,& ei formæ ſe applicat imaginatio,& hac rõne fit imaginatio,ut inquit Plutarchus. Vnde & eã definit aĩæ motũ,qui ab eo ſenſu,qui ẽ ſecundũ actũ,ꝓxime excitatur. Ne dubitaueris autẽ,quo noctu forte imaginamur hunc hominẽ,tunc nõ operante ſenſu. Manet.n.imaginatio habens typos a ſpectaculo,quod iã fuit,& ꝓpterea,ẽt non operante noctu ſenſu,imaginor. Illud autẽ,ſed qm̃,eſt ad ſuperiora. Q uoniã.n.ſuperius dixit,nõ eſſe opinionẽ,ſenſum, nũc dicit:ſed qm̃ mouetur a ſenſu imaginatio,ea fuerit facultas ſuſceptrix ſenſilium formarum per medium ſenſum.

Sed ſentientibus, & quorum ſunt ſenſus. fieri autem poteſt motus ab operatione ſenſus.

Oportet,īquit,ſentire,& ſic imaginari. Q ui.n.ſunt a principio manci,non imaginãtur:& ideo dixit ſentiẽtibus. Quare autẽ dixit:Et quorum ſunt ſenſus? ꝓpter eos,qui nõ ſunt ex natiuitate quidẽ cæci:ſed uiſum amiſerunt circiter ſecundum annum priuſq̃ imaginati ſint. Ii enim non poſſunt de coloribus imaginari. Et ij ergo, quibus eſt ſenſus, ſi eum a principio amiſerint,non imaginantur. Q uamobrem de ijs, quæ in nos non cadunt per ſenſus,non eſt imaginari.

Et hanc eſſe ſenſui similẽ neceſſe eſt:nec ſine ſenſu hunc motũ eſſe cõtingat: neq; nõ ſentiẽtibus ineſſe,& multa per eã & facere & pati ꝙ eã habet, & eſſe & uera & falſa. Hoc autẽ ꝓpter hæc euenit.

Hic eſt ſecundum caput,in quo dicit,qđ cõe habeãt imaginatio & ſenſus, cũ nõdum definierit,qđ ẽ imaginatio. Vnde rurſus recurrit,& eã definit,& ſic rurſus latius, in quonã ſocietate habeãt,dicit. Nunc ita dicit neceſſe eſſe,ut imaginatio ſit ſimilis ſenſui,eo quod fieri non poteſt,ut ſit ſine ſenſu imaginatio,quæ eſt cĩrca ſenſilia. Recte aũt additur, Contingat,ne quis putet,ꝙ nõ contingat ſine ſenſu imaginari:t hoc .n.neceſſario ſequitur. Et multa per eã & facere & pati, ꝙ eam habet. Recte dixit,Multa:non.n. oĩa faciunt ſecundũ imaginationẽ:ſed quæ eam habent,ſine rõne,ſecundũ eam agunt. Vt formicæ per eã impelluntur, ut nutrimẽtũ cogãt. ſed neq; ſemper patimur ſecundũ imaginationẽ. Q uando .n.coeuntes ſemẽ emittimus nihil prius imaginati,ut aliquãdo nobis in ſomnis accidit,tunc non ab imaginatione patimur. Recte ergo dixit,ꝙ neq; facimus,neq; patimur omnia per imaginationẽ,& uide,ꝙ priuſq̃ cõpleuerit,in quibuſnã inter ſe conueniant,quis eſt finis imaginationis,percurrit. Et eſſe uera & falſa. Ad ſocietatẽ rurſus reuertitur. Dicit ergo, ꝙ ſocietatem habent ſenſus, & imaginatio in eo, quod eſt uerũ eſſe,& falli. Q uod aũt hanc habent ſocietatẽ, id illis euenit,ꝙ habeant eadẽ ſenſilia,& ea ſimiliter app̄hendant.

Sẽſus ꝓpriorũ qdẽ uerus ẽ,uel q̃ minimũ falſi hñs.

Nunc tutius dixit q̃ ſuperius dixerat. ſuperius enim dixit ſenſum non omnino falli circa propria ſenſilia. Hic autem dicit eũ aliquãdo ẽt falli. Cur aũt dicit ſenſum parum habere falſi circa ꝓpria ſenſilia? Propter eorum paruitatẽ. nigri .n.guttam multo albo commixtam non poteſt diſcernere.

Secundum autem eſt eius,cui hæc quoque accidunt,& hic falli contingit.

Secũda ſenſilia,inquit,quæ ſunt per accidens. Et dubitamus,ſi per accidẽs ſenſilia ſubſtãtias eſſe dicimus,qũo dicimus eas acci diſſe,cum ſint ſbæ? Dicimus nihil eſſe abſurdi. Quo.n.mõ dicimus, Accidit domino eſſe hominẽ,eodẽ mõ & nunc dicimus ſubſtantiã accidere coloribus. Ecce.n.illic hoiem,q eſt ſuba,dicimus acciddiſſe domino,quod ẽ accñs, ꝑter naturam prædicãtes. Et hic aũt dixit,ꝓ eo quod eſt, in imaginatione. Nam & in ea ſunt ſenſilia per accidens.

Quod enim album,non fallitur: ſi autem hoc album,uel aliquid aliud,fallitur.

Hic rurſus de ſenſu diſſerit. Quod.n.eſt albũ,nouit uiſus. Eſt.n.albũ uiſus ꝓpriũ ſenſile. circa ꝓpria.n.ſenſilia eſt omnino uerus:cuius aũt ẽ hoc albũ,utpote cuius indiuiduę ſubſtantiæ,nunquid Cleonis,uel Alcibiadis,fallitur:neq;.n.nouit hoc albũ an ſit Cleonis,ẽt ſi nouit, ꝙ ẽ ſimpliciter albũ.

Tertium autẽ cõmuniũ,& eorũ quę ſequuntur accidentia,quibus inſunt ꝓpria. Dico autẽ, ut motus,& magnitudo,quæ ſenſilibus accidunt, circa quæ eſt maxime decipi ſecundum ſenſum.

Tertiũ,inqt ſenſile cõia ſunt ſenſilia. Deinde uolẽs declarare qnã dicit,inqt ea q̃ ſequũtur ſenſilia ꝑ accñs,in qbus & ꝓpria inſunt. Per accñs.n.ſenſilia eẽ dicebamus indiuiduas ſubas. In Indiuidua aũt ſuba ẽ motus,magnitudo,& alia cõia ſenſilia,ſicut & propria. Color.n.in indiuidua ſubſtantia.

Motus autẽ,qui fit ab operatione, differet a ſenſu,qui eſt ab his tribus ſenſibus.

Hic dicit ſecundũ quod eſt cõe ſenſus, & imaginationis. Legendũ eſt aũt,quod hic dicitur,in hyperbato. Motus, inq̃,qui fit a ſenſu,q eſt ſecundũ opationẽ,hoc eſt imaginatio quæ ab his tribus dictis ſenſibus excitatur, ſenſu priorũ, & ſenſu ꝑ accñs,et ſenſu cõium. Hæc ergo,inqt imaginatio differt ab oĩbus ſenſibus,ex qbus facta eſt:ſiqdẽ manifeſtũ ẽ aliud eſſe id,ꝙ omnino fit pñti ſenſili,ab eo,quod aliquando ẽt abſente. Habet aũt,inqt,uerũ & falſum iuxta ſenſuum ꝓportionẽ,& cõuenientiã. Sicut.n.in illis,qui dictus eſt primus ꝓpriorũ ſenſibũ,uerus eſt:ſic & imaginatio tali maxime ſenſu p̃ſente uera fuerit:ſicut duo,qui reſtant,ſenſus, & ſenſus per accidens,& ſenſus cõmunium,ſunt aliquãdo qdẽ ueri,aliquando uero falſi: ſic itaq; habeant & quæ ſunt ex illis,imaginationes,ſiue ſint præſentes ſenſus,ſiue non.

Et primus quidẽ p̃ſente ſenſu uerus. alii autem, & præſente,& abſente ſenſu,falſi fuerint: & maxime,quando ſenſorium procul fuerit. Si ergo nihil quidem aliud habent,quę dicta ſunt, quam imaginationem:hoc eſt autem,quod dictum eſt: imaginatio fuerit motus a ſenſu,qui eſt ſecundũ actum.

Ex hoc dicto colligens Themiſtius dixit. ꝙ ſimul cum ſenſu imaginatio operatur:quia dicit præſente ſenſu ueram eſſe imaginationem. Si ergo nihil aliud habent, quæ dicta ſunt,quã imaginationem: Imaginatio autem eſt,quę habet quæ dicta ſunt:quæ quidem eius complent ſubſtantiam. dico autẽ definitionem: Imaginatio.ſ. ẽ motus, qui fit a ſenſu ſecundum actum:& conſidera,ubi imaginationem definierit, cum tot & tanta interea dixiſſet.

Quoniam autem uiſus eſt maxime ſenſus: nomẽ quoq; φαντασία ideſt imaginatio, ἀπὸ τοῦ φάους ideſt a luce accepit:quia ſine luce nõ eſt uidere:& quoniam permanet,& eſt ſimiliter ac ſenſus.

Hic uult imaginationis dicere etymologiam.

Multa ſecundum eã agunt animalia. Hæc quidem,ꝙ non habeant intellectum,ut bruta.

Poſtquam dixit,cur imaginatio dicatur φαντασία:uult etiam dicere,cur data ſit nobis. Hæc quidem,ꝙ non habeãt intellectum,ut bruta. Sciendum,ꝙ id,quod eſt in nobis intellectus,hoc in irrationalibus eſt imaginatio. Nos enim a ſenſilibus abducti,per intellectum operamur. Irrationalia autem per imaginationem,ſenſilia.n.celeriter ſepatãtur. Intellectus autem,& imaginatio ſemper eſt in ijs,quę habent. Imaginationẽ aũt duplicẽ arbitratur Plutarchus,& eius quidem finis,qui eſt ad ſuperiora, ſeu eius principium eſt finis cogitatiuæ facultatis. Alius autem eius finis eſt uertex, ſeu cacumen ſenſuum. Imaginatio ergo intellectui, & cogitationi nihil confert:ſed etiam contra ab intellectu,& cogitatione expurgatur,& quod eſt eius imperfectum,ab illis perficitur:ſed et ab illis ad ueritatẽ deducitur: quatenus natura aptum eſt habere ueritatem. Vnde imaginatio & ubiq; ſequi uult,& una cõmoueri,rationis,& ueritatis uolẽs eſſe particeps. Admirabilis autem Plutarchus pulchrum ipſius exẽ

plum quoq; dixit. Vnde id etiam eſt operæprecium referre. Dicit.n.ꝙ ſicut ſunt duæ lineæ, quæ in uno puncto ſe inuicem attingunt, ſic eſt ſuperior pars imaginationis, quæ cogitatiuæ facultati connectitur. Sicut. n. ille punctus & idem eſt, & aliusidem quidem, ut unus, talius autem, eo ꝙ & cũ ſuperiori recta accipi poteſt & cum inferiori: ſic imaginatio poteſt ut unum, & ut duo accipi: eo ꝙ ſenſilium quidẽ, quod eſt diuiſum, in unum cogit: quod autem diuinorum eſt ſimplex, & ut dixerit quiſpiam, ſingularium, in typos quoſdam, & diuerſas formas effingit & exprimit.

Illa uero, ꝙ nõnunquam intellectus obtegatur & obruatur affectu, uel morbis, uel ſomno, ut homines. De imaginatione ergo quid ſit, & quam ob cauſam ſit, hucuſq; dictum ſit.

Recte dixit, Obtegatur: in nobis.n.ſemper eſt intellectus & operatur. Occultatur autem nonnunquam propter morbum, uel iram, uel ebrietatem: ea enim ipſum obſæpiunt, & intercludunt, ut cognoſci non poſſit eius operatio. Si autem hæc ita habent, ſatis clarum eſt eum opinari eſſe immortalẽ aĩam rõnalẽ. Non.n. dixit eam in delirio pati, ſed obtegi. Et in his, Dei gratia, ſecunda ſectio, & praxis completur.

De particula autem animę, qua & cognoſcit anima, & eſt ſapiens & prudens, ſiue ſit ſeparabilis, ſiue non ſeparabilis ſecundum magnitudinem, ſed ſecundum rationem, conſiderandum, quam habet differentiam, & quonam modo ſit intelligere.

Poſtq̃ animã irrationalem a rationali diſcreuit: nunc aggreditur ipſam animã rationalem a ſeipſa diſcernere. Itaq; in rationali tria quærit. Primum quidem, an ſit corruptibilis, uel incorruptibilis. Secundo aũt rationalẽ aĩam diſcernit a ſenſu. Nec dubites, quomõ, cũ ſuperius diſcreuerit ſenſum ab aĩa rationali, nunc hoc rurſus facit. Quoniam.n. ei confert hæc diſcretio, ad oſtendendum, ꝙ eſt æterna rationalis aĩa: eã ꝓpterea dicit. Deinde tertiũ caput quærit, quõo ſit intelligere. Præſens aũt conſideratio duo prima capita q̃rit. Incipit aũt a ſecundo capite. i. a differentia rõnis, & ſenſus: eo ꝙ ipſa confert. & argumẽti rationẽ obtinet ad oſtendendũ, ꝙ eſt imortalis aĩa rõnalis. Volens aũt urgentẽ facere drĩã, primũ dicit, in quo cõueniãt rõ, & ſenſus. Nec dubites, ꝙ cũ ſuperius dixerit, qd cõe habeãt, hoc quoq; nũc dicit. Scias.n. ꝙ eorum ẽt cõio, & ſocietas cõfert ad oſtendendũ imortalẽ animã. Incipit ergo a cõmunione rõnis, & ſenſus. Et primã quidẽ cõmunionẽ dicit, ꝙ ſint ambo potentia, & rõ & ſenſus: & quod nec aĩa habet rõnes intelligibiliũ: non pictæ .n. tabulæ ſimilis eſt ſecũdũ Ariſto. nec ſenſus habet rationes ſenſibiliũ: ſed typos tantũ, & formas ſuſcipit. Senſus.n. ſenſile non apprehendit, ſed typũ aliquẽ ſenſilis. Subſtantiã.n. non aſſequitur ſenſus. Rationalis uero aĩa, et ſi intelligat ſubſtantiã, ipſa tamen non habet typos intelligibiliũ. & hæc eſt prima cõio. Secunda cõio. Si eſt potẽtia & rõnalis aĩa, & ſenſus: ſed rõnalis quidẽ ſecundũ aptitudinẽ: ſenſus uero ſecundũ habitũ: ſed ambo tñ potẽtia. Si ergo ſunt oĩno potẽtia, ꝑ affectionem ueniunt ad operationẽ. eſt ergo in eis cõe, ꝙ afficiuntur, ſeu patiuntur. Sed quoniã affici, corruptibilẽ oſtẽderet rationalem animã, ꝓpterea dicit, ꝙ afficiũtur affectione, quæ ea perficiat, non corrũpat. Non.n. ſecundũ ſubſtantiã afficitur, ſed ſecundũ operationẽ. Cognitio .n. eſt mentis operatio, quæ mutatur ab eo, quod eſt potentia, in id, quod eſt actu. Et hæc eſt tertia cõio, ꝙ ambo habeant perfectiuos affectus. ſed ut ex cõione intelligas æternitatẽ aĩæ, ſciẽdũ eſt animã ꝓprie magis affici perfectiua affectione, q̃ ſenſum. Senſus.n. corrumpitur ab exceſſibus: aĩa aũt magis ab exceſſibus exercẽ, quod eã declarat immortalem. Neq; .n. unq̃ corrũpitur. Hæ ſunt quidẽ cõiones. Differt aũt ſenſus ab aĩa rõnali, ꝙ ſenſus quidẽ circa magna ſenſilia operãs, circa minora hebetatur. Rationalis aũt aĩa circa ea quę magis ſunt, operans, circa minora plus operatur. Vt ſi uiſus immoderatũ uideat albũ, uel labyrinthi ſpẽm præ ſe ferentẽ figurã ex iis afficitur, & minus albũ nõ apprehendit: intellectus uero, ẽt ſi circa magna operetur, in ĩis exercetur, & circa minora magis operatur. Et quæ eſt huius cauſa? Quoniam ſenſus quidẽ eget corpore, nec ſine eo operatẽ. Et quoniã id ab exceſſibus uel congregatur, uel diſgregatur, & afficitur, propterea circa minora operari non poteſt. Intellectus aũt corpore non indiget, ut illo affecto, afficiatur: ſed circa præſtantiora exercetur: & minora facile apprehendit. Porro id quoq; animæ æternitatẽ ꝓclamat. Ex ſenſus itaq;, & animæ differentia oſtenſa eſt æternitas. Oſtendemus aũt ꝓprio quoq; argumẽto eſſe animã æternã: quod erat primũ caput. Si oĩa intelligit aĩa, eſt æterna: Neq;.n. ſi ſit corpus, põt omnia intelligere: nec ſi forma materialis. Si eſt.n. corpus: eſt .n. omnino tẽperatura quædã calida, uel frigida. Temperatura aũt non intelligit ſimiles tẽperaturas. Ergo ſimiles temperaturas non intelliget. & non erit oĩa intelligens. Nam & tactus dicebatur non apprehendere, quod eſt ſimiliter frigidũ, uel calidum. Atqui eam dicis formã materialẽ: eãq; uti inſtrumento corpore. Sed ſi ipſo utitur inſtrumento, inſtrumentũ non intelliget: & rurſus fiet, ut nõ oĩa intelligat. Si aũt & ipſum intelligit, alio opus erit inſtrumento, idq; in infinitum. Et alioqui inſtrumentũ cõfert illi, cuius eſt inſtrumẽtũ. Corpus aũt animã impedit ad operãdũ. Non eſt ergo eius inſtrumentũ. Q̃m ergo hoc quoq; dictũ eſt, in his contemplatio, Deo adiuuante, cõpletur. De parte aũt aĩę, qua aĩa et cognoſcit: non põt ex hoc colligi id, quod dicit Plutarchus, oẽs animas eſſe unã ſubſtantia multis facultatibus prædită. & hoc eſſe uerũ declarat, ꝙ ipſe dicit unã partẽ aĩæ rõnalẽ. Partem .n. nunc dicit hoc mõ. Quoniã.n. multa ſunt, quæ conferũt ad conſtitutionẽ corporis, dicit, ꝙ hæc quoq; una eſt eorũ quæ corpori conferunt, pars animæ. i. anima rõnalis. Qui .n. poſſet dicere unã ſubſtantiã multis facultatibus prædită, cum animã poſuerit corruptilẽ, & incorruptilẽ? Eiuſdẽ aũt ſubſtantiæ non põt hoc quidem eſſe corruptile. Sic ergo aduerſus eum dicere poſſumus. Ita etiã aduerſus Alexandrũ quõo intellectum partem dixit animæ. Quando ergo dicit intellectum æternũ, ne dicas eum dicere intellectum, qui exterius aduenit: eum.n. dicit, qui eſt in nobis. Sciendum autẽ ꝙ intellectus tria quædam ſignificat apud Ariſtotelem. Hæc autem tria aliter quidem dicit Alexander Aphrodiſieus: aliter uero Plutarchus. Sed Alexander quidem primum dicit ſignificatum intellectus, intellectũ, qui eſt potentia: qui quidem eſt in pueris. In pueris enim eſt intellectus potentia. Secundum intellectus ſignificatum, eſt intellectus ſecundum habitum, qui eſt in perfectis hominibus. Perfecti enim homines, rerum deinceps cognitionem habentes, intellectum ſecundum habitum habere dicuntur. Tertium eſt ſignificatum intellectus, qui eſt actu intellectus: qui exterius accedit, qui eſt omni ex parte perfectus: qui non eſt ſecundum habitum, uel ſecundum id, quod eſt potentia, ut etiam ſi ſimplex ut qui ſemper eſt actu, qui omnia gubernat. Hæc ſunt tria intellectus ſignificata ſecundum Alexandrum. Plutarchus autem hæc non admittit. ſed aliter dicit ſignificata intellectus. Dicit enim, primum quidem ſignificatum intellectus, eſſe intellectum ſecundum habitum, qualis eſt in pueris. Vult enim Plutarchus ſecundum Ariſtotelem pueros rerum habere rationes: & rationalem animam omnia ſcire: & diſciplinas non eſſe proprie diſciplinas, ſed reminiſcentias: & propterea dat in pueris intellectum ſecundum habitum & rerum habentem rationes. Sed res, inquit, ignorant, ꝙ diſciplina egeãt, q̃ diſciplina ẽ reminiſcẽtia. Secũdm itellus ſignatũ eſt intellus, q eſt ſecũdũ habitũ, & ſm actũ, ut ẽ intellus i ꝑfectis hoĩbus. In ĩis.n ẽ & ſecũdũ habitũ, & ſm operationẽ. Res.n. iã didicit, & cognouit, & eas ꝑ diſciplinã ueluti in memoriã redegit. Tertiũ ſignificatũ, eſt intellectus, qui eſt ſecũdũ actũ tantũ, cuiuſmodi ẽ intellectus exterius aduenieñ, qui ẽ ꝑfectus. Hæc ſunt tria intellectus ſigñata ſecundũ Plutarchũ. Hãmonius aũt utrunq; reprehẽdit, Alexã. & Plutarchũ, dicẽs utrũq; admiſiſſe & ꝓpriũ & cõmune erratum: cõmune quidẽ, ꝙ tertium intellectus ſignificatum dixerunt intellectũ ſecundũ operationẽ, qui eſt exterius, qui eſt ut uerbo

dicam,

dicam, Deus. Neque enim Ariſtoteles nunc loquitur de intellectu, qui eſt exterius, cum nõ Theologicum tractatum inſtituerit. & alioqui nunc de intellectu uerba facit, qui intellectus eſt pars animæ. Incipiens ergo dicit de parte animæ, qua intelligit, & cognoſcit. Si ergo nunc dicit de intellectu, qui eſt pars animę, quomodo hic ſignificat eum, qui eſt exterius, intellectum? Qui autem eſt exterius, is non eſt pars animæ. Et quod hunc intellectum, qui actu eſt, ex intellectu, q̃ eſt in nobis potentia, dicit fieri, inferius oſtendit. Qui autem exterius accedit itellectus, nõ eſt ex intellectu, qui eſt in nobis potentia. Si autem dicant, ꝙ quando dicit intellectum omnia itelligere, de intellectu, q̃ exterius eſt differit: in hoc quoq; falluntur. Qui enim eſt in nobis potentia intellectus, habet omnium intelligentiam: ſicut & adumbratio in imagine habet omnium typos, licet non apertos, omnium, quæ ſuſceptura eſt. Et intellectus ergo habet omnium intelligẽtias, etiamſi non apertas. Quando autem intellexerit, tunc apertæ fiunt. Quod autem, & quam dixit partem aĩæ, eam dicit æternam, inferius declarat, cum dicit. Hæc autem ſola pars animæ, rationalis ſcilicet eſt ęterna, & nõ aliæ. Vterq; ergo cõmune hoc erratum admiſit. Seorſum autem unuſquiſq; ſic errat. Alexander quidẽ, ꝙ nihil dictionis cõtextui uult addere: ſed eum ſemp̄ ſequens, in contradictiones quoque nunc incidit. Accepta enim ex contextu occaſione, putat ipſum intellectum, & eius ſubſtantiam eſſe potentia: & non dicit, ꝙ ſecundum eius operationes eſt potentia, quemadmodum, qui eſt in pueris, intellectus, eſt ſecundũ nos potentia eo, ꝙ rerum formas nondum nouit: habet autẽ aptitudinem ad eas cognoſcendas: & ſic eſt potentia, eo ꝙ eius actus nondum nouit ea, quæ ſunt. Alexander autem ipſam intellectus ſubſtantiã dicit eſſe in pueris potentia: & hoc cõfirmat dicens, quod intellectus eſt potentia: Si autem eſt potentia, ſecundum aptitudinẽ ſcilicet non habet formam, ſed eſt tantum materia. Quicquid enim eſt primum potentia, ẽ in materia. Intellectus ergo eſt materia: & formam non habet: ne a forma perturbata, ad propriæ formæ cognitionem tendat, & formas ſibi contrarias non cognoſcat. Sicut enim perſpicuum eſt coloris expers, ut nullo penitus retento, & citra omnem auaritiæ notam, colores ſubminiſtret: ſic & intellectus, inquit, eſt formæ expers, ut omnes formas cognoſcat. Hæc quidem Alexander: ualde autem errat. Si enim ꝓpterea eſt formæ expers, ut omnia, quæ ſunt, cognoſcat: certe ſi eam rationem oportet extendere, neq; uſquam ulla ratione eſſe deberet. ſcit enim & id quod nullo mõ eſt. Et non ſolum ex hoc Alexandrum ſubuertimus, ſed & ex ipſo Ariſtotele. Ipſe enim Ariſt. animam formam formarum dicit, & hoc eſt proprium Alexandri erratum, quod intellectum formæ expertem dixit. Dicit enim, potentia eſſe eius ſubſtãtiam in pueris. Quod eſt autem potentia, eſt formæ expers. Plutarchi autem proprium eſt erratum, ꝙ, quę ſunt Platonis, Ariſtoteli tribuit. Eſt enim Plato, qui exiſtimat, puerorum mentem eſſe ſecundum habitum, & rerum habere rationes: non autem Ariſtoteles. Plutarchus autem exiſtimat ipſum quoq; Ariſtotelem hæc dicere. Qui fieri autem põt, ut non fallatur, cum id Ariſtoteles refellat? Puerorum enim intellectum dicit nondum pictæ tabulæ eſſe ſimilem, eo ꝙ ſit aptus ad rerum rationes ſuſcipiendas, non adhuc autem ſuſcepit. Quare & cõmuniter, & ſeparatim errant Alexander, & Plutarchus. Age ergo nos ueritatem dicamus. Sciẽdum ergo, nos opinari intellectum eſſe formam. eſt enim intellectus puerorum, forma, qui potẽtia formarum eſt ſuſceptor. Et quatenus quidem forma eſt, non eſt potentia, ut uidetur Alexandro: Quatenus autem eſt potentia formarũ ſuſceptor, non habet rerum rationes, ut Plutarcho uidetur. Dicamus ergo deinceps ſignificata intellectus. Primum q̃dem ſignificatum, eſt intellectus potentia ad res, ſicut eſt in pueris. Eſt & intellectus ſecundum habitum, qui res ſcit, ut in perfectis, qui res ſciunt, quieſcunt autem, & ſecundũ eas non operantur. Tertium ſignificatum eſt, intellectus, non qui exterius quidem uenit, ut illi arbitrantur, ſed eſt ſimul ſecundum habitum, & operationem, ſicut eſt intellectus perfectorum, qui res ſciunt, & cognitionem tractant, & ſecundum eam operatur. Sic nos ergo dicimus ſignificata intellectus. De particula autem animæ: qua anima cognoſcit, & eſt ſapiens, & prudens. Intellectum appellat particulã animæ, non quod ſit minima pars animæ. Sed ut ſi quis uniuerſum mundum enumerauerit, & cum ijs ſolem quoque ſtatuerit. deinde poſtremo dicat ſolem eſſe uniuerſi particulã. Recte autẽ dixit, qua anima cognoſcit, & eſt ſapiens & prudens. Anima enim & contemplatiuã habet partem, & actiuam: & per id quidem q̃d dixit, quia eſt ſapiens, et prudens, actiuam eius partem declarauit. per id uero quod dixit, qua cognoſcit, contemplatiuam. Quid autem uult dicere, ꝙ de ea parte animæ, qua cognoſcit, & eſt ſapiens, & prudens, quęrere oportet an ſit æterna uel non, ſiue ea ſit ſeparabilis, uel non ſeparabilis ſecundum magnitudinem, ſed ſecundũ rationem? Quidam autem præſentem contextũ ſic ſunt interpretati, ſiue ſit intellectus a corpore ſeparabilis, ſiue non a corpore ſeparabilis, ſed ſolo ſit mentis conceptu ſeparabilis, nõ autem etiam actu. Hoc eſt ergo primum problema, ſeu diſputabilis q̃ſtio: An ſit intellectus ſeparabilis, & æternus. Plutarcho autem nequaquam placet præſens interpretatio: ſed eam quoq; ualde damnat. Ipſe autem interpretans inquit, ꝙ Ariſtoteles uolens dicere, ſiue ſit intellectus ſeparabilis ab imaginatione & ſenſu, ſiue eſt una ſubſtantia, quę ante intellectum quidem ſtatuit imaginationem & ſenſum, ſola autem ratione multa ſunt, hæc dicit. Quod enim ad ea reſpexit, ex hoc clarum eſt, quod & ipſe nuper de his ceſſauit differere. Neq; enim an ſit a corpore ſeparabilis, an non quærit. Qui enim imaginationem a corpore ſeparatam eſſe dedit, quomodo de intellectu, qui omnes tranſcendit facultates, dubitare poſſet an ſit a corpore ſeparabilis, an non? Magnitudinem autem accepit ſubſtantiam. Quare hæc eſt quoq; prima quæſtio: an ſit intellectus ſubſtantia ſeparabilis ab imaginatione & ſenſu, an ſit una omniũ ſubſtantia, & ſola ratione differunt. Quoniam autem meminit Ariſto. immixti, & impaſſibilis, & ſeparabilis, ad oſtendendum, quod eſt anima immortalis: Alexander hæc tria corrumpit. Primum quidem, Immixtum. Dicit enim eum immixtam dicere animam, quoniam lex eſt in ijs, quæ miſcentur, ut primũ quidem per ſe ſint, & ſic cõmiſceantur. Ecce enim in mulſo primum quidem erat mel per ſe & uinum, & ſic deinde cõiuncta ſunt. Quoniam ergo non prius quidem per ſe exiſtẽs anima, corpori cõmixta eſt, ſed ſimul cum generatione corpori cõmixta eſt: propterea imixtam dicit animam. Impaſſibilem autem, inquit, dicit, quoniam non ipſa animæ aptitudo paſſa eſt, ſed corpus ſecundum aptitudinem. Quoniam autem affectionem, ſeu paſſionem dicimus, ꝙ patiatur aptitudo: nunc autem non paſſa eſt: propterea ipſam dicit impaſſibilẽ. Separabilem autem, inquit, eam dicit ſecundum alteritatem, qua ratione omnino differt a corpore, uocans eam ſeparabilem. Hic autem male dicit. Qua enim ratione oſtendit animam rationalem, immixtam, impaſſibilem, ſeparabilem, eadem ratione in ſenſu quoq; oſtendi poteſt. Nunc autem a ſenſu rationem diſcernẽs, hæc dixit ineſſe rationali animæ. Non ergo ſenſui quoq; inerunt. Tu aũt hæc, tanquam animæ æternitatem ſignificent, & non ut Alexan. Si enim eſt æterna, omnino eſt & a materia immixta, & ab ea inſeparabilis, & impaſſibilis, & hæc quidem obiter. Pręſens autem dictionis contextus, ut diximus, dicit obiter primum caput in enumeratione, ſiue eſt icorruptibilis anima, uel non, conſiderandum quam habet differentiam, & quomodo ſit itelligere. Ex hoc quidem quod dicit, quam habet differentiam, ſecundum caput enumeratur: in quo uult dicere differentiam rationis, & ſenſus. Ex eo aũt, quod dicit, quomodo ſit intelligere, tertium dicit caput.

Si quidem intelligere eſt ſicut ſentire, uel aliquid pati fuerit a ſenſili, uel aliud tale. Oportet ergo id affectione uacare.

Hic incipit a cõmunionibus rationis, & ſenſus. & uidetur quidẽ a ſecunda cõmunione incipere, etſi inordinate. Oportebat enim eam, quæ eſt ex illo, quod eſt potentia, præcedere ex ea enim fit ſecũda communio. Si enim ambo potentia: Quod autem eſt potentia, ut actu ſit, paſſione, ſeu affectione opus habet: propterea & pati quoq; cõmune habẽt: Sed dici poteſt, ꝙ a prima cõmunione incepit. Poſtq̃ enim dixit, ꝙ intelligere eſt ut ſentire: ſentire autem potentia: & intelligere ergo potentia. Inferius autem aperte dicit hanc cõmunionem. Eſt autem, ut ſummatim dicã, eius quod hic dicitur, ſentẽtia. Si eſt ſicut ſenſus intellectus, pro eo, quod eſt, ſi ſuppoſueris intellectum eſſe ſimilem ſenſui, omnino intellectus aliquid fuerit patiens ab intelligibili, ut ſenſus patitur a ſenſili. Si autem non patitur ab intelligibili, aliud quid tale eſt, pro eo quod eſt impaſſibilis. Quoniam enim durum eẽ uidebatur dicere, pati aut affici rationalem animi propterea dixit, uel tale aliud. i. affectio & paſſio, quæ perficiat, & non quæ corrumpat. Deinde tanq̃ de rõne ſuum iudicium afferens, infert. Oportet ergo eſſe impaſſibile. Quare autem additur illud, Ergo: non ꝙ formarum eſt ſuſceptiua rationalis anima, propterea colligitur, eam eſſe impaſſibilem, & affectionibus non obnoxiã: hoc enim non ſequit̃: ſed quia dixit, Vel aliquid tale patitur, perfectiuam. ſ. et paſſionem, & affectionem: ꝑpea collegit, ꝙ quo ad hoc, eſt impaſſibile.

Suſceptiuum autem eſſe formæ, & potentia tale, ſed non hoc. & ſimiliter habet, ut ſenſitiuum ad ſenſilia, ſic intelligens ad intelligibilia.

Hic falſus eſt Alexander, & exiſtimauit eum eſſe formarum ſuſceptiuum: Dico autem intellectum, et eſſe potentia, ſed non hoc, id eſt, non formam. Male autem accepit illud, ſed non hoc. Oportet autem illud, ſed non hoc, intelligere, ſed nõ actu hoc: quod intelligit, ut ſuperius diximus. Habet enim formã, uel potius forma eſt itellectus. ſed formam, q̃ cognoſcit, non habet actu, ſed potẽtia. Potentia enim eſt intellectus intelligibilia, & ſenſus ſenſilia, & non actu.

Neceſſe eſt ergo, quoniam omnia intelligit, eſſe impermixtum, ſicut dixit Anaxagoras, ut contineat, id eſt, ut cognoſcat.

Si uis, inquit, intellectum omnia intelligere, eum a materia impermixtum præſupponere oportet. Si enim dixeris eũ ex materia, ipſam non intelliget. Certe & ob eam cauſam tactus, quod eſt ſibi ſimile, calidum non apprehendit. Propterea autẽ & Anaxagoras, cũ omnia eſſe ex ſimilaribus diceret, intellectum ex ijs non ſuppoſuit, ut omnia cõtineat. i. ut omnia cognoſcat. Apud Anaxagorã enim κρατεῖν, ideſt continere, eſt apud Ariſtotelẽ cognoſcere. & menti ea, ex quibus eſt aliquid, ipſum non cognoſcit. Alterum enim eſſe uult id, quod cognoſcit, ab eo, quod cognoſcitur. Alexãder autem rurſus aliter intelligit. Ait enim, ꝙ ſi omnia intelligit, eſt formis impermixtus, & formam non habet. Nos autem cum adiecta circũſtantia dicimus, eum eẽ formis impermixtum, quas cognoſcit. Nam & ipſe ex ſeipſo quoque forma eſt. Ad hæc autem dixerit Alexander. Si ſecundum uos intellectus eſt impermixtus ijs formis, quas cognoſcit, quoniã & ſeipſum cognoſcit: dicitur autem ipſe eſſe forma: ergo & ſeipſo eſt impermixtus itellectus: quod eſt abſurdum. Nos autem et dicimus: ꝙ ut intelligens, ab eo, quod intelligitur, eſt impermixtus, & alius.

Quod enim intus apparet, alienum arcet, & intercludit. Quare fieri non poteſt, ut eius ſit alia natura, quam hæc.

Quid dicit? Quod ſi eſſet intellectus ex materia, ipſa materia intus apparens, & intercludens, prohiberet ipſum intelligere non ſolum ſeipſum, ſed & aliena intelligibilia, id eſt alia. Non eſt ergo ex materia. Potes autẽ & aliter ipſum interpretari, & dicere. Si aliquas formas eorum, quæ cognoſcuntur, haberet actu intellectus, ſed non omnes potentia: perturbaretur, & non exacte cognoſceret. Sicut nec uiſus, ſi ſit colorarum ꝑſpicuum omnes colores exacte cognoſcet.

Ac nos quidem ſic. Alexander uero dicit, ꝙ hic etiam uult intellectum nõ habere formam ex ijs quoq; quæ infert. Ait enim non eſſe eius naturam, ſed tantum, ꝙ eſt potẽtia. Nos autem dicimus, ꝙ per hoc dicit non eſſe eius naturam Ariſtoteles, quatenus non ẽ eius natura talis, ut actu habeat formas intelligibilium, ut Platoni uidetur: ſed tantum potẽtia. Ipſe enim eſt forma, & actu eſt eius ſubſtantia.

Qui ergo dicitur intellectus animæ (Dico autẽ intellectum, quo cogitat, & exiſtimat anima) nihil eſt actu eorum, quæ ſunt, priuſquam intelligat. Quare nec eum corpori eſſe mixtum rationi conſentaneum. Qualitate enim prǣditus eſſet, calidus, uel frigidus: uel etiam inſtrumentum aliquod eſſet, ſicut ſenſitiuo. Nunc uero nullum eſt.

Quoniam imaginatio quoq; dicitur mens paſſiua: dicit, ꝙ de ea nunc uerba non facimus, ſed de intellectu, per quẽ cogitamus, & exiſtimamus. Intellectum autem hic communius dixit. per id enim quod eſt cogitare, cogitationem introducit: per id autem, quod eſt exiſtimare, opinionem. Dicit, ꝙ intellectus nihil eſt actu, priuſquã intellexerit, ſed potentia, & potentia non eius ſubſtantia, ſed actus. & propterea intellectus, non eſt corpus. eſſet enim qualitate prædıtus, calidus, uel frigidus. Neq; uero utitur inſtrumento corpore. Poteſt enim magna, & parua ſimiliter intelligere: q̃d ſenſus utens inſtrumento, corpore, facere non poteſt.

Et recte quidem ii, qui dicunt aĩam eſſe locum formarum, niſi ꝙ non tota, ſed intellectiua, neque actu, ſed potentia formæ. Quod autem non eſt ſimilis affectionum uacuitas ſenſitiui, & itellectiui, manifeſtum in ſenſoriis, & ſenſu. Senſus enim ſentire non poteſt ex uehementi ſenſili, ut ſono, & magnis ſonis: nec ex uehementibus coloribus, & odoribus, uidere, & odorari. Sed intellectus, quando aliquid intellexerit ualde intelligibile, non minus intelligit, q̃ ſunt minora, ſed etiam magis. Quod ẽ enim ſenſitiuum, non ſine corpore: Intellectus autem ſeparabilis: Quãdo aũt ſic unaquæq; fiunt, ut ſciens dicitur, qui eſt ſecundum actum.

Laudat Platonem. Quoniam enim ſuperius dixit, ꝙ ſuſcipit anima formas intelligibilium, & ſic operatur: propterea laudat Platonem, qui dixit animam eſſe locum formarũ. Sed eum in duobus reprehendit: primum quidem, ꝙ oẽm animam dicit locum formarum, & non ſolum rationalem: etiam ſi pro Platone dici poteſt, ꝙ ſolum rationalem animã dicit, alias autem animationes. & ideo dicit, Omnia aĩa imortalis. etſi ergo aĩam formarum locum dicit: ſolam tamẽ dicit rationalem. Eum autem etiam in alio reprehẽdit, ꝙ actu dicit in anima formas, & non potẽtia. Ariſtoteles. n. non pictæ tabulæ eam aſſimilat: & ꝓprie dicit eſſe diſciplinã: Plato uero pictæ tabulǽ: & diſciplinã dicit reminiſcentiam.

Hoc autem euenit, qñ poteſt per ſe operari.

Quid dicit? Quod intellectus, qui eſt potentia, tunc eſt actu, quãdo ex ſcientia põt, & contẽplatiue operari. Euenit autem intellectum ex ſciã operari, quãdo per ſe põt anima operari. hoc aũt non ſemper: uix enim in ſenectute.

Eſt quidem ſimiliter & tunc potẽtia quodãmodo, non autem ſimiliter ac priuſquã didicerit, uel inuenerit. et ipſe quidem ſeipſum tunc non poteſt intelligere.

Et poſtq̃ res, inquit, didicerit, & quieſcit, eſt potentia intellectu. Non eſt autem ſimiliter potentia, ac erat, priuſq̃ didicerit, uel inuenerit. Priuſquã enim didicerit, uel inuenerit, eſt potentia intellectus ſecundum priorem ſignificationem eius quod eſt potentia, id eſt, ſecundum aptitudinem. Poſtquam autẽ didicerit, eſt potentia ſecundum habitum, quod erat ſecũdum ſignificatũ eius, q̃d eſt potẽtia. quod ipſe dixit, potentią quodammodo. Recte autem meminit diſciplinæ,

& inuentionis

& inuentionis: quia omnis ſcientia diſciplina, uel inuentione comprehendit. & in his ſinit praxis, praxis, Dei benignitate, decima.

Quoniam autem aliud eſt eſſe magnitudinẽ, & eſſe magnitudine, & aquam, & eſſe aqua: ſic autem & in multis alijs, ſed non in omnibus. In nonnullis enim idem eſt eſſe carne, & eſſe carnem.

Cum tria de itellectu q̃rere propoſuiſſet: unum quidem an æternus, uel corruptibilis: ſecundum autem, eius cõmunionem, & differentiam ad ſenſum: ex quo eius rurſus apphendebatur æternitas: & tertium, q̃uo ſit intelligere: prima quidem duo ſatis per pręcedentia demõſtrauit: nunc autem reliquum et demonſtrandum ꝓponitur, & nunc examinat quomõ ſit intelligere. Dubitat itaq; in principio Ariſto. Cũ enim ſit duplex in nobis cognitio, hæc quidem irrationalis, ut ſenſus: illa uero rationalis ut intellectus: ſunt duplicia & ea, quæ cognoſcuntur: hæc quidem materialia & ſenſibilia: illa uero imaterialia: Quærit ergo per hęc Ariſtoteles, utrum unaquæq; cognitio proprium cognoſcit, ut irrationalis quidem materialia tantum nouit: Rationalis uero, ut quæ ſit p̃ſtantior, non ſolum nouit, quæ ſunt imaterialia, ſed & quæ materialia. Et cum hæc eſſet dubitatio, fert ſententiam Ariſtoteles dicens, ꝙ rationalis nõ ſolum nouit imaterialia, ſed & materialia. Qui enĩ nouit potiora, multo magis nouit, & deteriora. Si itaq; nouit imaterialia, conſiderabit omnino & imaterialibus deteriora, quod eſt, materialia. Si enim intellectus, quod eſt rationalis cognitio, imaterialia ſolum nouit: materialia aũt non cognoſceret: erit aliqua ex parte mẽs amẽs, & intellectus aliqua ex parte non intelligens. Cum materialia enim non intelligat, erit ex ea parte nõ intelligens. Atqui abſurdum eſt intellectum in aliquibus eſſe nõ intelligentẽ. Non ſolum ergo nouit imaterialia, ſed et materialia. Et hæc quidem Ariſtoteles. Poſſumus autem & nos exterius oſtendere, ꝙ materialia quoq; nouit intellectus. Si materialia enĩ non intelligeret, quomodo ſenſum corrigeret? Senſus enim remum in aqua confractum uidet: & ſolem unius pedis magnitudine. Intellectus autem corrigit, oſtendens, ꝙ neq; remus fractus eſt: & ꝙ ſol eſt maior terra. Quomõ ergo poſſet ſenſum itellectus corrigere, niſi materialia cognoſceret, hoc ẽ ſenſilia? Et alioqui habemus regulam, ꝙ id quod ſcit rerum differentiam, multo magis & res ipſas differentes nouit. Si ergo intellectus nouit differẽtiam imaterialium a materialibus: nouit ergo & materialia. Sed dices fortaſſis, ẽ abſurdum intellectum noſſe ea, quæ extra ſunt. Hæc enim ſcit ſenſus, eo ꝙ materialia, & pticularia cognoſcat. Intellectus enim quod eſt uniuerſale, tantum nouit. Eſt autẽ ſenſus ſcire particularia, quæ quidem ſunt materialia. Tibi autem ad hæc dicã, ꝙ intellectus ſubiecto quidẽ unus eſt: ratione autem diuerſus. Intellectus enim uel ſecundum ſe ſolum operatur: & tũc uniuerſalia ſolũ nouit: uel cum ſenſu operatur, eo utens inſtrumento: & tunc materialia nouit, et particularia: ſicut eadem recta ſubiecto quidem eadem, ratione autẽ diuerſa. Si enim quæ nunc recta eſt, confringi poteſt, & inflecti: ſic & intellectus ſubiecto idem exiſtens, aliquando quidem cum recta habet conuenientiam, quando per ſeipſum operatur, & nouit imaterialia: aliquando uero cum recta cõfracta, quando ad ſenſum inflectitur. & eo inſtrumento utitur, quãdo nouit mãlia. Hoc eſt quidem primum dubium, & eius ſolutio. Secundum eſt dubiũ. pro quo tale quid prius p̃ſumendum eſt, q̃d id, quod ab eo, quod eſt potentia in id, quod eſt actu, agitur, oĩno alteratur. Alteratio autem eſt affectio, ſeu paſſio. Hoc p̃ſumpto procedit deinceps dubium. Si materialia itellectus cognoſcit, ſcilicet ab eis patitur. Ab eis enim ducitur a cognitione, quæ eſt potentia, ad cognitionem, quę eſt actu. Quod autem ab eo, quod potentia, ad id quod eſt actu, ducitur, alteratur. Quod aũt alteratur, patit. Intellſs ergo a mãlibus patitur. Et q̃m nihil patit ab eo, quod eſt diſſimilia materiæ: clarum eſt ergo, ꝙ itellectus eſt eiuſdem materię cum materialibus. & eſt ipſe materialis, & corruptibilis. materialia enim corruptibilia. Quomõ ergo erit incorruptibilis, uel ſecundum Ariſtote. uel ſm Anaxagorã, qui eum eſſe dicunt materia impermixtum? Hæc eſt dubitatio, q̃ diſſoluentes dicimus: Male accepiſtis, ꝙ q̃cquid agit, etiam patitur. Hæc eſt enim falſa oratio. Tunc enim quod agit uiciſſim patitur, quando eſt eiuſdẽ materiæ cum eo, q̃d patitur. Q̃m ergo intellectus nõ eſt eiuſdem materiæ cum materialibus, non eſt neceſſe ip̃m a materialibus pati, quando ipſa cognoſcit. Agit. n. & opifex nos beneficio afficiens, & tamen a nobis non contra patitur. Quare ex agẽtibus ea ſola uiciſſim patiuntur, quæ ſunt eiuſdem materiæ cum patientibus. Et hæc quidẽ ſolutio exterius aſſumpta, dicta eſt. Ariſtoteles autem aliam dicit ſolutionẽ, q̃ etiam alibi dixit, ꝙ duplex eſt paſſio, ſeu affectio: hæc quidem pfectiua: illa uero corruptiua. In corruptiua ergo ualidum eſt, quod dicit quod ſi ſit agenti, quod patitur: Intellectus autem ſenſilia cognoſcens, perfectiua affectione afficitur, quę impaſſibilitas potius dicitur, q̃ paſſio. Quare rurſus non patitur intellectus. Quæ enim ab aliquo perficiũtur, non ſunt oĩno eiuſdem cum eo materiæ. Ecce enim mundus perficitur ab opifice: & tamen non eſt eiuſdem cum ipſo materiæ. Rurſus q̃ hic ſunt, reguntur a cœleſtibus, & perficiuntur: & non ſunt eiuſdem cum illis materiæ. Rurſus aer perficit a lumine: & non eſt eiuſdem cum ipſo materiæ. Quare & intellectus patitur quidem a ſenſilibus perfectiuã affectionem, ab eis autẽ perfectus, non eſt eiuſdem cum ipſis materiæ. Notandũ autem, ꝙ etiam ſi dicimus eum perfectiuam pati affectionem: non ſubſtantiam intellectus attingit affectio, ſed eius operationem. Hæc eſt ſecunda dubitatio, & eius ſolutio. Q̃m autẽ hæc duæ dubitationes a materialibus occaſionem ſumpſere: æquum eſt & de materialibus hoc modo dubitare. Q̃m intellectus ſeipſum nouit, & ad ſe conuertitur, q̃uo ergo nouit? Verum quatenus eſt itellectus: uel ſm aliud quidem eſt intellectus: ſm aliud uero intelligibilis? Si itaq; ſm aliud quidem eſt intellectus: ſm aliud autem intelligitur: clarum eſt ergo intellectum non eſſe ſimplicem, ſed compoſitum. Eſt enim compoſitus, quatenus intelligit, & quatenus intelligit. Si autem, ut hoc abſurdum uites, dicas ꝙ quatenus eſt intellectus, intelligitur, in aliud abſurdum incidit: in tractatu enim de demonſtratiuo oſtenſum eſt, ꝙ illud, ſm quod, cõuertitur. Si ergo quatenus eſt intellectus intelligitur, ergo & quatenus intelligitur, eſt intellectus, ut conuertatur. Si ergo quatenus intelligitur, eſt intellectus, colligitur, ꝙ id quod intelligitur, eſt intellectus. Et quoniam diſciplinæ intelligunt, erunt & illæ intellectus: quod eſt abſurdum. Si autem dicis eum ſeipſum non intelligere, falſum dicis. Si enim ſeipſum nõ intelligit, quomodo nouit, ꝙ ſeparatur a corpore? Talis quidem eſt omnis dubitatio. ſed quia eſt obſcurior, eam in compendium redactam repetamus. Q̃m intellectus ſeip̃m intelligit, uel quatenus, id eſt intellectus, itelligit ſeipſum: & q̃m illud, quatenus conuertiturtur & quatenus eſt intelligibilis intellectus: ut colligatur oĩa intelligibilia, & oẽs diſciplinas eſſe intellectus. Vel ſecundum aliud quidem intelligit, ſm aliud autem intelligit: & erit intellectus compoſitus, q̃d eſt abſurdum. Soluit autem dubitationem uno membro dicens, ꝙ quicq̃d eſt proprie intelligibile, eſt intellectus. Diſciplinæ enim non ſunt proprie intelligibiles, & ꝓpterea non ſunt intellectus. Sunt enim a nobis excogitatę: & nos eas a materia ſeparauimus, q̃m ſunt materiales. Quæcũq; ergo non ex nobis, ſed ex ſe hñt, ut ſint intelligibilia, ea ſunt intellectus. Nam & ſi angelos dixeris, ſunt & ij, ſm Ariſto. intellectus, & ſi eum dicas, qui in primo mobili circũagitur, quem opificem dicit, hic quoq; ſm Ariſto. eſt intellectus. Sed q̃m nec Platoni uidetur Deũ eſſe itellectum, nec prijs dogmatibus: Deus enim eſt ſuper mentem ſeu intellectum: Vnde & πρόνοια quod eſt ꝓudentia, nominatus eſt, ut qui ſit πρὸ τοῦ νοῦ, i. ante mentem ſeu intellectum: age nos aliter dubitationẽ ſoluamus. Dicimus enim ꝙ nõ colligit, quicquid eſt itelligibile eſſe intellectũ. Primum. n. intelligibilia, uel ſunt ꝓprie intelligibilia, ut q̃ ſunt penitus imaterialia, uel non ꝓprie, ſed

qu atenus ſenſilia, ſunt intelligibilia, ut lapis. Nunc autem de ꝓprie intelligibilibus agitur. ſi autem ita eſt, erunt, ꝗ ſunt ꝓprie intelligibilia, intellectus. & nihil abſurdum ſeqŭr. Secūdo aūt, ꝙ non colligitur, quicquid eſt intelligibile, eſſe intellectum: ſed quicquid ſeipm̄ itelligit, eſſe intellm̄. quid enim dicit dubitatio? Quatenus eſt intellˀs, intelligit̃ ab aliquo, vz a ſeipſo. ſi uis ergo, conuerte, per illud, quatenus, ꝓpōnem illam, & dic. quatenus a ſeipſo intelligitur, eſt intellˀs. Hæc eſt enim uera & recta conuerſio. Si ergo ex cōuerſione collectum eſt, ꝙ nō utiq; intelligibile, intellˀs, ſed quicquid a ſe ipſo eſt intelligibile, intellˀs: non utiq; quicquid eſt intelligibile, eſt intellectus. & non ſolum ꝓpter Deum Ariſtotelis ſolutione non contenti ſumus, ſed ꝙ etiam uniuerſalia ſunt intelligibilia, & non intellectus. Dicere autem, ꝙ non quatenus itellectus, ſeipſum cognoſcit, abſurdū. Primum enim, ut diximus, erit duplex, eiuſdem formæ, & ipſe intelligēs, et intellectus. & nō totum ſeipſum cognoſcens. Quatenus.n. intelligitur ſeipſum intelligit, & non quatenus intelligit. quare, quatenus intellectus, ſeipm̄ cognoſcit intellectus. Et hęc eſt tertia quæſtio. Q uarta eſt quæſtio. ſi intellectus, ſeipm̄ intelligit: ſibi autem ſemper adeſt intellectus, cur non ſeipm̄ intelligit? Videmus enī, raro nos homines ad nos ipſos conuerti, ſed uel de Deo mente aliqd agitamus, uel de mundo: raro autem de nobis ipſis. Atqui oportebat ſeipſos ſemper intelligere, eo ꝙ ſemꝑ ſibi adeſt intellectus: hæc qdem dubitatio. Dicimus autem ꝙ propter cōmixtionem, & conſiderationem eorū quæ ſunt hoc fit. ſicut enim, ſi duo adſint, & unus quidem ſit amicus, alius aūt illuſtris, & ſplendidus quiſpiam, amicum ne ſalutamus quidem, ut qui ſit familiaris, alteri autem dextram iungimus: ſic & intellectus cognoſcens, quod ſibi ſemper adeſt, raro ſeipſum intelligit: ſed res mundanas, uel ſupermundanas ſæpe. Non quatenus ergo intellectus, intellectus non ſeipm̄ ſemper cognoſcit: ſed hoc fit, propter eius operationē. ſicut enim in furore intellˀs oīno non intelligit: eo ꝙ a ſe diuertitur, ſic & quādo circa corpus ſtudens, res alienas agit, non ſeipſum cognoſcit: quo tempore non eſt actu intellectus, ſed potentia. Plotinus uero dicit, eſſe itellectum, qui ſeipſum ſemper cognoſcit: qui ſemꝑ nō ſeipſum cognoſcit. Vt rurſum accipias hunc quidem actu, qui ſeipſum ſemper cognoſcit: illum aūt qui & potentia, nō ſemper. Illud autē, ſemper cognoſcere, dicebat propter Platonem, qui dicit aīam ſemper mobilem. Illud autem, ſemꝑ mobilem, in hoc, ꝙ ſemꝑ uiuum corpus faciat, accepit: ſed & in hoc, ꝙ ipſum ſemper cognitiuum reddat. Et ſemper qdem iquit, cognoſcit intellectus. Si aūt non ſentimus etiam eum ſemper cognoſcere: hoc fit ꝓpter turbam & tumultū corporis. & in his cōtemplatio, Dei gratia, completur. Quoniam autem aliud eſt eē magnitudinē, & eſſe magnitudinem & aquam, & eſſe aqua. Dictum eſt & in ꝓ̄dicamentis, & in Phyſica, ꝙ aliud eſt, uerbi gratia, hoc: & aliud, ꝗd per hoc. Illud nempe, hoc, utrūq; ſimul ſignificat, quod eſt formam cum materia, ut aqua, & magnitudo: Illud autem, per hoc, formam tantum ſine materia ſignificat, ut eſſe aqua, & magnitudine. Et in materialibus quidem rebus ſic eſt ſignificatio: In rebus uero īmaterialibus idē eſt illud, hoc, et per hoc, ut in Deo, & ſigno, & talibus. Idem enim ſignificat in duobus caſibus. Hæc eſt ergo tota Ariſtotelis ſentētia. Nunqd intellectus nouit in qbus aliud eſt eſſe hoc, & per hoc, id eſt materialia. an itellectus illa ſolum nouit, in quibus idem eſt hoc, & per hoc, ideſt imaterialia. Magnitudinem ergo dicit utrūq; ſimul: magnitudine aūt eſſe, formam tantū, & aquā, dicit utrūq; ſimul: aqua autem eſſe, formam tantum. In nōnullis enim idem eē carnē, et eſſe carne, nō apto exēplo uſus eſt. In carne enim non idem ſignificat hoc, & per hoc. Hoc eſt enim in ſolis intelligibilibus: alioqui diximus, quod in materialibus quidem aliud ſignificat accuſatiuus, & aliud ablatiuus. Hoc autem fecit, propter ingenij magnitudinem contemptis exemplis, ut ſæpe mos eſt.

Et alio, uel aliter habente, iudicat intellectus.

Adhuc quidem dubitat. ſunt hæc autem ſuperioribus cōiungenda. ſuperius enim dubitabat, an intellectus intelligit materialia. Nunc autem tāquam tacite conceſſerit eum materialia intelligere, dubitat nunquid alia quidem ſui parte intellectus materialia itelligit: alia uero īmaterialia. Hoc eſt ergo quod dicit. Vel alio, & alio iudicat, pro eo quod eſt, alia quidem ſui parte intelligibilia: alia uero materialia. Plutarchus itaq; & Alexander uult imateriali quidem imaterialia cognoſci: materiali autem materialia. Ariſtoteles autem dicit, ꝙ eodem intellectu ambo cognoſcuntur, & materialia, & imaterialia: ſed aliter & aliter habente: aliquādo quidem utens inſtrumento, corpore, in materialibus: aliquando autem non, ut in materialibus, & intelligibilibus.

Caro enim non ſine materia, ſed ſicut hoc ſimum, in hoc.

Hoc dictū eſt defenſio oppoſiti dogmatis, uel nuper dictæ dubitationis. qm̄ enim dubitauit dicens, nunquid intellectus alia quidem ſui parte materialia intelligit: alia uero immaterialia: per hęc defendit dubitationem, & dicit. Caro.n. nō eſt ſine materia: ſed res eſt mālis. ſicut enī hęc ſimitas in hoc eſt, pro eo quod eſt, forma ī materia: ſic & caro forma eſt in materia. quare eſt rationi conſentaneum intellectum non eadem ſui parte intelligere materialia, & imaterialia.

Senſitiuo ergo calidum, & frigidum iudicat, & quorum ratio quædam caro.

Hinc Plutarchus, & Alexander ſui dicti fidē faciunt. Ecce, inquiunt, dicit ipſe materiali materialia cognoſci: ſenſitiuo enī dixit calidū cognoſci. Quid nos ergo dicimus? quod non hoc dicit, ſed defendens dubitationem, deinde ab hoc loco ueram ſolutionem adducit. Dicit enim, intellectum ſenſitiuo utentem inſtrumēto, iudicare materialia, id eſt calidū, & frigidum. Deinde qm̄ frigidi, & calidi meminit: non ſolū autem hæc caro iudicat: ſed & ex qbuſ. ūq; aliis eſt eius cōmoderatio, ut ſiccum, humidum, & huiuſmodi alia: non poterat autem in dictionis contextu omnium meminiſſe, ne nimis eam produceret, propterea breuiter reliqua ſignificauit ſubiungens. Et quorum ratio qdam eſt caro, hoc eſt, ex quibus conſtat ratio carnis, uel eius definitio. Intellectus ergo utens ſenſitiuo inſtrumēto, iudicat frigidum, & calidum, & alia, ex quibus cōſtat carnis definitio. Et huius eſt opinionis Ariſtoteles: primum quidem ex hoc, ꝙ ſoluit dubitationē, quæ dicit, ꝙ ſi intelligibile intellectus, erit & lapis, qui eſt intelligibilis, intellectus. Illic enī dicit, ꝙ intelligibilia uel ſunt proprie intelligibilia, uel nō proprie, ut ſenſilia. ſenſilia ergo intelligibilia dixit, & non proprie. Quod ſi ita eſt, ſic uidelicet, ab intellectu ea intelligi exiſtimat. Et ex alio etiam probari poteſt. Ipſe eſt enim, qui dicit, ꝙ ſicut diſciplinæ ratione ſeparantur: ſic & intellectus ratione a ſeipſo differt. ſi autem differt a ſeipſo ratione ſcilicet, ideo differt, ut cognoſcat materialia, & immaterialia ſi ſola enim Imaterialia cognoſceret, quid opus eſſet differentia?

Alio autem, ſiue ſeparabili, uel ut obliqua, & inflexa habet ad ipſam, quando extenſa fuerit Carne enim eſſe etiam iudicat.

Hoc dictum rurſus interrogatiue ꝓcedit ex diuiſione interrogans. Eſt autem hæc ſententia. quoniam alio quidem intellectus materialia iudicat: alia uero immaterialia: nunqd hæ partes intellectus, per quas materialia iudicat, & immaterialia, ſunt a ſeinuicem ſeparatæ, uel ſicut recta eſt ſubiecto quidem eadem, ratione autem diuerſa? Aliud eſt enim eſſe rectam, & aliud obliquam, & inflexam. Et hic eſt quidem ſcopus. Interrogatiue autem oportet & ſic dictionem circūloqui, quæ in hyperbato dicta eſt. Aliud enim iudicat carne eſſe, pro eo quod eſt: alia parte iudicat immaterialia. ſic in hyperbato. Alio autem, ſiue ſeparato, ab alia ꝑte quæ materialia iudicat, uel ut recta inflexa ſubiecto quidē unus eſt intellectus, ratione autem diuerſus.

Rurſus autē in iis, ꝗ ſunt in abſtractione qđ eſt rectum, ut qđ eſt ſimum. cum continuo enim.

Ad aliud uenit exemplum diſciplinarum: & quid dicit? Quod ſicut ſimum, & rectum eſt omnino in ſubiecto, cõtinuitate: ſunt enim in aliquo corpore, continuo. & m̃ ea cõtinuitatã ratione ſeparamus, & dicimus, ꝙ aliud eſt I his, ꝙ quid eſt eſſe, id eſt forma ſeparata, & aliud materia ipſa cõtinuitas. Declarauit id per hoc quod dixit, rectum eſſe. ſicut ergo in his formã a mã ratione ſeparamus: ſic & intellectus a ſeipſo differt ratione. Nũc autem pro hoc facit, quod ſunt mãles diſciplinæ. Materia .n. eſt, ut dicit, figurarũ continuitas. Forma aũt ipſæ figuræ. ſunt itaq; mãles diſciplinę.

Quod quid eſt autem eſſe, ſi aliud eſt ẽẽ recto, & rectum, alio.

Si inquit, quod quid eſt eſſe, id eſt forma diſciplinarũ (q̃d quid eſt enim eſſe formam ſignificat) aliud habet eſſe rectũ id eſt aliud eſt hoc ab eo quod eſt per hoc, tunc aliq̃d aliud eſt quod alio, pro eo quod eſt, tunc alia ſui parte diſciplinas iudicat ĩtellectus, & non ea, qua ĩmaterialia iudicat. ſi enim aliud eſt hoc ab eo, quod per hoc, ſunt. ſ. ĩmaterialia. Et notandum eſt, ut Plutarchus in cõmentario ſignificat, ꝙ diſciplinas habere ſubiectum dicit Ariſtoteles. Eſt autem hoc, quod dicit, uidelicet ſi quod quid eſt eſſe. i. ſi forma aliud habet eſſe recto, quod eſt, per hoc, & alterũ rectum, quod eſt hoc, ſunt materialia: ſi autem mãlia, alia ſui parte intellectus hæc iudicat: & non, qua ĩmaterialia iudicat.

Si enim dualitas. alio ergo, uel aliter habente, iudicat: & omnino ergo, ut res a materia ſeparabiles. Sic & quæ ſunt circa intellectum.

Hoc ut ad aliquid, ut ad formas, quæ ſunt in cõtinuitate. quæ enim ſunt in abſtractione, unam tũ formam ſignificant. quæ autem nõ ſunt in abſtractione, duo declarant formam ſimul cum materia. Et hæc merito dicuntur, ut mãlia, & q̃ diuiſionẽ recipiũt ut duo. q̃. n. ſunt in abſtractione, ut q̃ ſunt indiuiſibilia, ſunt unitati ſimĩa. Certe & inflexa recta, ut quæ ſit duo, materiale aliquid ſignificabat. Sunt ergo & diſciplinæ duplices: hę quidem ſm ipſarum formam: ꝙ ſignificauit, cum dixit, Eſſe recto: uel ſm formam, & materiam, quod ſignificauit, cũ dixit, Rectum. Alio ergo, uel aliter habente, iudicat. Concluſio, ꝙ neceſſe eſt uel alio, & alio iudicare materialia & ĩmaterialia: uel eodem aliter habente. Deinde totius dicẽs dubij ſolutionem inquit. Omnino ergo, ut res a materia ſeparabiles: ſic & quæ ſunt circa intellectũ. i. ut cõpendio dici poteſt, ſicut formæ ſolo mentis conceptu, & ratione a materia ſeparantur, non aũt ipſa ſubã: ſic & intellectus inſeparabilis, quod ad ſe quidem attinet, ſemper ẽ, ut qui ſit ſubiecto ſemper idem: mentis aũt conceptu, & ratione ſeparatur ad ea, quæ cognoſcuntur.

Dubitauerit autem quiſpiam, ſi intellectus eſt ſimplex quid, & affectione uacat: nec cum ullo q̃d quã cõmune habet, ut dicit Anaxagoras: quomodo intelliget, ſi intelligere eſt aliquid pati? Si aliq̃d enim eſt ambobus commune: hoc quidem uidetur facere, illud pati.

Hic eſt ſecunda dubitatio, quæ dicit, ꝙ ſi intellectus ſenſibilia cognoſcit, patietur ab ipſis. Nihil aũt ab eis patitur, quod non ſit eiuſdem cum eis ſubæ. Hoc enim ſignificauit, in contextu ſubiungens: ſi enim aliquid eſt cõe ambobus, hoc quidem facit, illud uero patitur, pro eo quod eſt, ſm cõe, id eſt, ſecundum materiam patiẽ. ſi ergo ea cognoſcit intellectus, & ab eis patitur. ſi autem ab eis patitur: eſt eiuſdem cum eis materiæ. ſi autem eiuſdem cum ſenſibilibus materiæ: non eſt intellectus ſimplex, ſed compoſitus. Hoc autem dictum eſt ſecundum reſolutionem.

Præterea, ſi intelligibilis & ipſe, uel enim etiam aliis intellectus inerit, ſi non ſecundum aliud ſit ipſe intelligibilis, unum autem aliquod ſpecie intelligibile: uel mixtum quid habebit, quod facit ipſm intelligibilem, ſicut alia.

Antequam ſecundi dubij ſolutionẽ dicat, tertium hic dubium ꝓponit, & dicit, ſi ipſe intellectus eſt intelligibilis: quomodo ergo ſeipſum intelliget? Et primum dicit, ꝙ ſi quatenus intellectus, ſeipſum cognoſcit, erit in omnibus intelligibilibus intellectus: ergo et in lapide, & erit lapis intellectus. Conuertitur enim. Hoc autem innuit in cõtextu, cum dicit, Vel enim etiam aliis intellectus inerit, pro eo quod eſt, aliis intelligibilibus inerit, hoc eſt eſſe intellectus, ut oĩa intelligibilia ſint intellectus: deinde priuſquã diceret aliud abſurdũ, utpote, ſi autem nõ, quatenus eſt intellectus, cognoſcit, erit duplex & intelligens, & intellectus, & non undiq; ſeipſum cognoſcens: neq; enim intelligens: ante hoc infert ſecũdi dubij ſolutionem, ꝙ intelligibile non eſt unũ numero, ſed ſpecie. eſt enim proprie ĩtelligibile, & non ſpecie. Quod autem eſt proprie intelligibile eſt & ĩtellectus. Deinde infert aliud abſurdum a ſecundo: ꝙ ſi non quatenus eſt intellectus, cognoſcit, erit duplex: ut ſit indiuiſibilis, & intelligens. Hoc autem ſignificauit cum dixit, Aliquid habebit mixtũ, quod facit ipſum intelligibilem, ut alia: pro eo quod eſt, habebit aliquam compoſitionem. quæ cõpoſitio ſm aliud quidem facit ipſum intellectum, ſm aliud uero intelligibilem, ſicut & alia intelligibilia. Non hoc autem dico, ꝙ alia intelligibilia ſunt compoſita: ſunt enim ſimplicia omnia ĩtelligibilia: ſed habebit, inquit, aliquid intellectus, quod facit ipſum intelligibilem, ut faciebat alia ĩmaterialia, intelligibilia.

Vel pati quidem eſt ſm aliquid cõmune.

Hic ſoluit duas dubitationes. & primũ quidem ſecundã, quæ collegit, intellectũ eſſe eiuſdẽ materiæ cum ſenſibilibus, & dicit, eſſe nomẽ cõmune paſſionis ſeu affectionis. Hic eſt enim perfectiua: illa uero corruptiua. Affectio ergo, q̃ patitur intellectus, eſt perfectiua. quod autem eſt perfectiuum, non dicitur proprie affectio, uel paſſio.

Quare prius dictum eſt, ꝙ potentia quodãmodo eſt intelligibilia intellẽs, ſed nullum actu, priuſquam ĩtelligat. Sic autem oportet, ut in tabula, in qua nihil actu depictum eſt: quod euenit in intellectu. Ac ipſe quidem eſt intelligibilis, ut intelligibilia. In iis enim, quæ ſunt ſine materia, idẽ eſt q̃d intelligit, & quod intelligitur. Scientia enim contemplatiua, & ſcibile idem eſt.

Cum paulo ſuperius dixiſſet eſſe duplex intelligibile, & quod proprie, & quod non proprie, nunc dicit, quod intellectus potentia proprie eſt intelligibilia, quando autem ea intelligit, actu. Neq; enĩ habet, inquit, intelligibilia intellectus, niſi ea intelligat. Non pictæ enim tabulæ ſimilis eſt. Et unde inquit, Iamblicus, ꝙ γραμματείῳ græce dixit, & non chartę. γραμματεῖον autem non diceret, niſi γράμματα hoc eſt literas haberet. Hoc autem dixit, uolens aĩam puerorum, quod eſt intellectus potẽtia, habere rerum rationes. Quare ſi eam γραμματείῳ aſſimilauit, habet rerum uidelicet rõnes, ſicut γραμματεῖον habet γράμματα, hoc eſt literas. Si autẽ ἀγράφῳ dixit, id eſt non ſcriptæ, intelligit male ſcriptæ: eo ꝙ habeat exiles, & obſcuras literas. Nam & ἄφωνον dicimus tragœdũ id eſt mutum, eum qui eſt κακόφωνος. i. qui malam habet uocem. Quare & Ariſto. inquit, exiſtimat eſſe in anima intelligibilia, ut Plato, & omnium rationes, & eſſe reminiſcentiã, non diſciplinam. Hæc autem dixit, ut oſtenderet Ariſtotelẽ quoq; eſſe in eadem opinione.

Ac ipſe q̃dẽ eſt intelligibilis, ſicut ĩtelligibilia.

Hic eſt tertij dubij ſolutio: ꝙ quidquid eſt proprie intelligibile, eſt intellectus. ſcientia enim contemplatiua: quod eſt autem ſic ſcibile, idem eſt. quid dicit? Quod nihil abſurdum idem eſſe intellectum, & quod intelligit. Quod eſt enim ꝓprie intelligibile, quod dicit ſcibile, & qui eſt proprie intellectus, quod dixit ſcientiam, idem eſt. Illud autẽ, Proprie, additum eſt, ꝙ diſciplinæ non ſunt proprie intelligibiles: a nobis autem omnino intelligibiles dicuntur, ꝙ a nobis effictæ ſint, & in noſtræ mentis agitatione uerſentur.

Cur autem non ſemper intelligat, cauſa eſt conſideranda. in iis autem, quę habent materiam, po-

tentia ſolum eſt unumquodq; intelligibile. Quāre illis quidem non erit intellectus: ſine materia enim potentia eſt intellectus talium: Illi autem erit intelligibile.

Hæc eſt quartum dubium, cur non ſemper intelligit intellectus & dubitat quidem, ipſum autem non ſoluit: nos autē iam ſoluimus. Sed poſt hoc rurſus euenit ad ſolutionem dubij dicentis, ꝙ erunt intelligibilia intellectus, Cum enim dixiſſet, quod in proprie intelligibilibus uerum eſt, nunc dicit, quod in materialibus quæ ſunt intelligibilia potentia, & non proprie, non eſt idem intelligibile, quod intellectus. Intellectus enim res eſt materialis. Et in his praxis, Deo eſt gratia, completur.

Quoniam autem, ſicut in omni natura eſt aliquid, hoc quidem materia unicuiq; generi: id uero eſt, quod eſt, quod omnia illa potētia: alterum autem quod eſt cauſa, & effectiuum, quod omnia faciat, quomodo ars ad materiam affecta eſt: neceſſe eſt & in anima has eſſe differentias. & eſt hic quidem intellectus talis, quod omnia fiat: ille uero, quod omnia faciat, ut quidam habitus: ut lux. quodammodo enim etiam lux facit eos, qui ſunt potentia, colores actu.

Poſtquam quatuor quæſiuit in intellectu, qui eſt potentia, uenit deinceps & ad intellectum, qui eſt actu: & in eo decem quærit. Primum quidem, quod omnia facit intellectus. Secundum autem, ꝙ ſubſtantia operatur. Neq; enim ut aliæ ſubſtantiæ operationes proponunt, ſic eſt & in intellectu, qui actu eſt. Neque enim ſubſtantia intellectus, qui actu eſt, proponit operationem: ſed ex ſeipſa, ipſa ſubſtātia ipſius eſt operatio: & non eſt ſubſtātia intellectus, qui actu eſt, aliud ab eius operatiōe. Tertium, inquit, ineſt intellectui, qui actu eſt, quod ſemper intelligat & operetur, & ab operando nunq̄ deſiſtat. Quartum, ꝙ eſt animalis. Quintum, quod imortalis, & quod ſeparabilis. Sextum, quod cum habitu, & luce habet proportionem. Sicut enim lux non ipſa facit colores, ſed quæ ſunt, formas apertas reddit: ſic & intellectus, qui actu eſt, res non facit, ſed formas imprimit & inſculpit in eo, quod poteſt. Octauum, ꝙ qui eſt potentia intellectus, ab eo, q actu eſt, differt tpe, & ipſo ſubiecto. Nonum, obliuiſcitur intellectus. Decimum, quod ſemper cum imaginatione operatur. Hæc ſunt capita dictionis cōtextus, quæ dicit ineſſe intellectui, qui actu eſt. Et cum nihil aliud dixiſſet, interpretes ad multas, & uarias uias uerſi ſunt, alijs aliter accipientibus intellectum, qui actu eſt. Alexāder quidem actu intellectum appellauit unum omnium principiū, ſiue intellectum, qui eſt foris. Marinus autem intellectum actu dixit, non unum omnium principium, ſed quēdam dæmonis intellectum, uel Angelicum. Vt ſemel itaq; dicam, nec noſtrum dicit intellectum, qui actu eſt, nec eum, qui eſt unius omnium principij. Plotinus autem actu intellectum intellexit humanum intellectum: hunc quidem ſemper operantem, illum uero aliquando. Errauit autem Plotinus ex Platone. Cum enim ex illo audiuiſſet, eſſe ſemper mobilē aīam: exiſtimauit eum illam ſemper mobilem dicere, quod ſemper intelligat: & propterea eſſe exiſtimat intellectū ſemper intelligētem. Plutarchus autem, quod & nos ponimus, non exiſtimat eſſe apud nos duplicem intellectum, ſed ſimplicem. & hunc ſimplicem dicit non ſemper intelligentem, ſed aliquando intelligentem. Exiſtimat ergo Plutarchus intellectum, qui actu eſt, eum dicere humanum, quem putat etiam quandoq; intelligere. Tot fuerunt opiniones de intellectu, qui actu eſt, quatuor numero, Alexādri, Marini, Plotini, Plutarchi. Et unaquæque earum probabilibus ad ſui defenſionem rationibus utitur. æquum eſt ergo exponere, quid unaquæq; pro ſe afferat. Alexander quidē dicebat eſſe actu intellectum, primam cauſam. Errabat autem ex eo, ꝙ audiret, eum omnia facere. Quis eſt enim, qui omnia facit, niſi prima cauſa? Si ergo dicit Ariſtoteles, quod qui ſecundum actum eſt, intellectus omnia facit: uidelicet, intellectū ſecundum actum, primam cauſam dicit: & quod rurſus dicit cum ſubſtantia concurrentem habere operationem intellectum, qui actu eſt: quod eſt ſoli Deo ꝓprium. Neq; enim noſter uidetur intellectus per potentiam facere operationem. Et rurſus, quod ſemper operatur. Hinc ergo fallebatur Alexander, & dicebat hæc nulli, niſi ſoli Deo, cōuenire. Eſt enim ſolius Dei proprium cum ſubſtantia cōcurrentem habere operationem, & ſemper operari, & agere. Plotinus autem fallebatur, ex eo quod eſt ſemper operari, & ſupponebat eſſe in nobis intellectum ſemper operantem, & eum dicebat eſſe actu intellectum. Marinus autem utriuſq; rationibus utens, Dæmonis intellectum dicebat Ariſtotelem dicere. Humanus enim non eſt, eo quod dicit eum omnia facere, & per ſubſtantiam operatur, & ſemper intelligit. Sed neque, qui externus eſt, intellectus. Si enim dicit, Cum luce & habitu habet ꝓportionē, & ꝙ cum imaginatione operatur & obliuiſcitur: non ſunt autem hæc intellectus, qui exterius aduenit. Dicere ergo, quod cum luce, & habitu habet proportionem, oſtendit hæc eſſe propria alicuius itellectus, qui eſt medius inter exterius accedentem, & humanum: nempe angelici intellectus. Nam & lumen eſt medium inter id, q̄d illuminat, & quod illuminatur. & habitus eſt medius inter aptitudinem, & propenſionem: his autem intellectum aſſimilauit. Quare intellectum ſcilicet dicit medium quendam inter eum, qui exterius intercedit, & humanum. Plutarchus autem ſe iuſtis rationibus defendit, dicens, ꝙ eſt hic de anima tractatus, nec fuit, quod Ariſtoteles de itellectu, qui exterius aduenit, diſſereret: ſed actu intellectum appellat humanum. Deinde aduerſus ea, quæ a tribus, Alexandro, inquā, Marino, & Plotino dicuntur, cōmunis ſit incurſio. Inuenimus enim Ariſtotelem dicentem, quod actu intellectus ſubiecto quidem idem eſt, tempore autē diuerſus ab eo, quod eſt potentia, & quod actu. Nam cum prius ſit potentia, actu poſtea factus eſt. Si hæc ergo in contextu dicit Ariſtoteles, uidelicet nec Deum nunc dicit intellectum, qui eſt ſecundū actum, ut Alexandro uidetur. Deus enim non erat prius potentia, ſed eſt actu, ut qui ſit fons bonitatis. Neq; dæmonius, uel angelicus prius eſſet potentia. Nam & hos uult Ariſtoteles eſſe actu intellectus. Quare male quoq; dicit Marinus. Sed & Plotino aduerſatur: Si enim ſecundum eum, ſemper agit: non erat prius potētia. Ariſtoteles autē dicit, quod erat prius potentia. Per hęc ergo clarū factum eſt, ꝙ nec Deum dicit, nec dæmonium ſiue angelicum intellectum, nec intellectum, qui ſemper operatur. ſed de eo itellectu agit, qui eſt in nobis. Hæc eſt prima oppugnatio. Secunda autē hæc eſt. Quomodo dicit Ariſtoteles, ꝙ intellectus ſolus eſt immortalis, & æternus? Ait enim. Et hoc ſolum eſt immortale, & æternum. Siue enim primam cauſam intellexerimus, nō eſt ſola immortalis, Sunt enim & alia immortalia. nec ſi angelicum, uel dæmonium intellexerimus, is eſt rurſus ſolus imortalis. nam & prima cauſa eſt imortalis. Nec rurſus ſi, ſecundum Plotinum, intellexerimus, intellectum, qui ſemper intelligit, is eſt ſolus immortalis. Sunt enim & alij imortales, ut qui aliquando intelligunt, intellectus. neq; enim ſoli intellectus, qui ſemper intelligunt, ſunt immortales: ſed & qui quandoq; intelligunt, ſecundum Plotinum. Quare & hæc eſt cōmunis aduerſus eos incurſio, quod ipſi non inueniant, de quonam intellectu dicit Ariſtoteles, cum dicit eſſe ſolum immortalem. Qui autem dicunt intellectum humanum aliquando intelligere, & hoc ſolū eſſe, & nos non habere aliū intellectum: poſſunt reſpondere, & ſic dicere, ꝙ cum multa ſint, quæ hominem perfectum, & abſolutum conſtituant, ſolus intellectus eſt immortalis & æternus. Illud ergo, ſolus ad ea, quæ hominem perficiunt, & cōplent, referendum eſt. Plotinus autem hanc reſponſionem pro ſe afferre non poteſt. Duos enim ſupponit intellectus, eum, qui ſemper intelligit: & eum, qui quandoque. Quem ergo poteſt ſolum dicere imortalē? Siue.n. eum, qui ſemꝑ intelligit, fallit: Nam

& is qui aliquando intelligit, eſt immortalis. Siue eum, qui quandoque intelligit, dicat immortalem: ſed & qui ſemper intelligit, ſecundum eum. Quare nec Plotinus dicere poteſt, quomodo nos dicimus, ſolūmodo immortalem intellectum. Pulchre autem adiectum eſt, immortalem, & aeternum eſſe itellm. Nam & irrationalis, & uegetatiua ſunt quidem immortales, nō autem aeternae. Si enim uitam ſuppeditant: nihil autem ſuſcipit contrarium eius, quod ſuppeditat: Si ergo uitam habent: & ſunt immortales, non autem aeternę. Aeternum enim dicitur, ſecundum id, quod ſemper eſt. Immortale autem, ſecundum id, quod eſt ſemper uiuere. Quare intellectus ſolum ex ijs, quae ſunt in nobis, & ſemper eſt, & ſemper uiuit. Irrationalis autē, & uegetatiua ſemper quidem uiuere dicitur, nō autem ſemper eſſe. Quare & hoc humano intellectui ineſt. Hę ſunt cōmunes incurſiones aduerſus tres. Aduerſus Alexandrum autem, & Marinum hoc poſſumus dicere, quod eum, qui eſt ſecundum actum, intellectum ſeparabilem dicit, nō ſeparatum. Prima autem cauſa, quam dicit Alexander eſſe actu intellectum, uel daemonius, ſeu angelicus, quē dicit Marinus, ſunt ſeparati, non autem ſeparabiles. Separabile quidem ſignificat, quod nōdum quidem eſt ſeparatum, ſed poteſt ſeparari: Illi autem ſunt iam ſeparati, & prima cauſa, & daemonius ſeu angelicus intellectus, non ſolum ratione, ſed & ſubſtantia, quod eſt, ſubiecto. Quare & ex ipſis uerbis textus incurſio eſt, ꝙ dixerit eum, qui eſt ſecundum actum, intellectum eſſe ſeparabilem, & non ſeparatum. Sed & alia eſt incurſio, ꝙ hunc, qui eſt ſecundum actum, intellectum animalem appellat. Non autem prima cauſa eſt animalis, o Alexander: nec daemon, ſiue angelicus, o Marine. Quare nec eum, qui eſt ſecūdum actum, intellectum, nec angelum poſſumus intelligere, nec primam cauſam: ſed eum ſolum, qui in nobis quandoq; operatur, humanum. Et, quod in contextu dicit intellectum, qui eſt ſecundum actum, cum imaginatione operari. Non autem prima cauſa cum imaginatione operatur, nec dęmon, nec angelus: ſed ſolus, qui eſt in nobis, intellectus. Et haec ergo cōmunis eſt aduerſus Alexandrum, & Marinum incurſio. Aduerſus Alexandrum autem ſeorſum, haec poſſumus dicere: Quomodo poſſumus mente comprehendere, ꝙ intellectum, qui eſt ſecundum actum, primam cauſam dicat: ſi quidem luci & habitui eum comparat. Prima enim cauſa ſubſtantia eſt, & non habitus, & ſubſtantias producit, & nullam cum luce habet proportionem, ſed cum ipſo ſole. Quare & hoc ei, qui in nobis ineſt, intellectui conuenit. Et rurſus dicit Ariſtoteles, quod ſicut lux non facit colores, ſed eos eſſe manifeſtat: ſic & intellectus omnia facere uidetur, quod omnia manifeſtet. Eſt autem abſurdū hoc de prima cauſa dicere. Prima enim cauſa ipſam ſubſtantiam producit eorum, quae ſunt, & nihil eſt, quod ipſa non fecerit. Et rurſus o Alexander, ipſum habitum appellauit. habitus autem eſt, quod eſt ſecundum potentiam. Prima autem cauſa nullo modo eſt potentia. Et rurſus de eo dicit Ariſtoteles, quod ſubiecto quidem idem eſt, tempore autē diuerſus ab eo quod eſt potentia, & actu. Prima autem cauſa nullo mō ſe prius quid habet uel potētia, uel actu. Et alioqui obliuiſci quoq; dicit itellectū: hoc autem qui inerit ei, qui eſt exterius? Qui enim ineſt in nobis intellectus, is eſt qui obliuiſcitur, per eam, quae eſt corpus, habitudinem impeditus. Quaecunque ergo dicit Ariſtoteles conuenire ei intellectui, qui eſt ſecundum actum: ea dicit de humano intellectu, qui a potētia fertur in actum. Hoc autem demōſtratur, ſi ea, quae illi non ineſſe uidentur, dico autem omnia facere, & ſubſtātia operari, & ſemp intelligere, oſtendemus ei ineſſe. Scire ergo oportet, ꝙ omnia facere dicitur itellectus, qui actu eſt, quod omnium typos deſcribat in intellectu, qui eſt potētia. Quare & eum Plato ſtylo quo ſcribitur, aſſimilat. Ariſtoteles autem ex ſeipſo ipſum ſcriptorem ſupponit. Si enim qui potētia eſt intellectus, fit omnia: qui ergo actu eſt omnia facit. Quare hoc in intellectu humano ineſſe poteſt. Qui enim exterius aduenit, non deſcribit omnia, quae ſunt in intellectu potentia: ſed is qui in nobis actu eſt. Ei aūt conuenit et aliud, quod dicit, quod per ſubſtātiam operatur. Et ut hoc intelligamus, paulo altius praeſumamus. Sciens neque anima eſt ſolum, neq; ſcientia ſolum: ſed eſt quid ex utriſq; cōmixtum. Componitur enim ſciens ex anima, & ſcientia: & proportionem quidem habet anima cum materia, ſcientia cum forma. Et quoniam cuiuſuis rei, ut in Phyſica nouimus, magis ſubſtātia eſt forma, quam materia, ſubſtantia ergo ſcientis eſt ſcientia: & ſciens ſecundum ſcientiam operatur. Oſtenſum eſt autem ipſam eſſe ſcientis ſubſtantiam. Neq; enim ſecūdum aliam illam, & ſublimē contemplationem, ꝙ ſicut in Deo ipſa eſt actu ſubſtantia. Nam in animis, & alijs ſubſtantijs, ſeorſum a prima cauſa, & ſubſtantia eſt, & potētia, et actus. Subſtantia ergo operari dicitur, ꝙ ſciētia dicatur ueluti ſubſtantia animae. Ex meliori ergo intellectū nominauit. Quoniam enim actu agit, & operatur intellectus: & actu exiſtēs operatur. in omnibus autem actu melior eſt ſubſtantia: propterea ergo uolens dicere eum actu operari, dixit, ſubſtātia, ut ab uno precioſiore totum ſaepe ſignificamus. O mihi dilectum Teucer caput. Et hoc ergo conuenit intellectui hominis, qui actu eſt. Actu enim exiſtens itelligit. Qui autem eſt exterius, ex ſeipſo actus eſt. Quod autem, quatenus precioſum quid eſt, ſubſtantiā accepit, declarat dicens: Quod enī hoc ſic eſt, clarum. Agēs enim eſt patiente ꝑcioſius, & principium materiae. Qua de cauſa ſubſtātiam, ut precioſiorem accepit. Porro & tertium ei conuenit, ꝙ intellectus ſemper intelligit: non, ut Plotinus putat, ꝙ ſemper ipſe per totum intelligit: non enim unum numero intellectum ſemper intelligere dicimus: ſed ꝙ in toto mūdo humanus intellectus ſemper intelligit. Quod ſi ego non intelligo, alius quid certe intelligit. Et ſucceſſione illud ſemper fit, ne apud nos deficiat Dei illuminatio. Si enim non ſemp intelligimus: quando nō itelligimus, deficeret. Si autem ſic dicimus illud, ſemp intelligere: hoc ineſt in humano intellectu. Semper enim intelligere dicimus non in uno ſecundum numerum, ſed in omnibus: ſicut & hominem ſemper uiuere dicimus, non propter Socratem, ſed ꝙ homo quiſpiā ſemper uiuit. Vel quod ſemper dicitur intelligere, quoniā poteſt ſemper intelligere. Qui enim habet intellectū, in quacunq; hora uult, intelligit. Quare hoc humano intellectui ineſt. Qui enim exterius accedit intellectus, qui unus eſt numero, omnia intelligit. Et haec quidem dicta ſunt ad exprimendam contemplationem Plurimum autem a nobis laboris ſuſcipitur, ut haec decem capita in dictionis contextu oſtendamus, eaq; dilatemus. & in his finitur contemplatio. Quoniam ſicut in omni natura eſt aliquid, hoc quidem materia unicuiq; generi: illud uero, ꝗd omnia illa potentia. Ex his quidem uult oſtendere, ꝙ omnia facit intellectus, & eſt animalis. Orationem autem ſic producit, ꝙ ſicut in naturalibus, & artificialibus eſt, quod eſt potentia, & quod effectricem cām dixit: ſic & in aīa, inquit, eſt intells potentia, & intells actu. Et ꝑ hoc ꝗdē ꝗd dixit, In aīa oſtendit eſſe aīalem. actu ergo omnia facit: ex quo habes, ꝙ oīa facit. Ecce ergo duo capita. quare aūt, poſtq̄ dixit in una quaq; natura, dixit & in unoquoq; gñe? Dic, ꝙ illud, In natura, uniuerſalius dixit: Hoc uero, unicuiq; gñi, particularius, ut ſit eiuſmodi: ꝙ ſicut in unoquoq; aīali, quod, nām, dixit, eſt, quod eſt potentia, & quod actu: ſic & in unoquoq; genere ſunt hęc, ut humano, uel equino, uel hoc, uel illo. Vt habitus quidā, ſicut lux. Lux enim quodāmodo facit colores, qui ſunt potētia, eē actu colores. Ecce aliud ꝓprium intells, ꝙ cum habitu, & luce ꝓportionē habeat: & merito. Quēadmodū.n. lux facit colores uiſibiles: nō.n. facit ipſos colores, ſed ipſorū operationē ꝓfert: & ſicut habitus operationē ꝓducit, non ſubām: ſic et q eſt in nobis, intells operationē ꝓfert non ſubām. & ideo cum his habet proportionē. Si autē haec ita ſunt: non de diuino intellu agitur. ille enim ſubās producit. Porro & ſm aliud habet noſter intells proportionē cum habitu: non, ꝙ ſit qualitas, ſed quēadmodū ſe habet habitus ad id, ꝗd eſt primum potentia, ipſum enim ꝑficit: ſic & qui eſt ſm actum, intellectus, ea quae ſunt potentia intellectus,

perficit. Eo autẽ, ꝙ illum luci aſſimilauit, falſus eſt Alexander, propterea quod dixit Ariſtoteles ipſum omnia facere ſicut lux, ſed falli non debuit adiecit enim Ariſtoteles, quodammodo, Deus autem non quodãmodo omnia facit ſed per omnem modum omnia facit.

Et ſic intellectus ſeparabilis, & immixtus, & affectione uacuus, cum ſubſtantia ſit actu. Semper enim precioſius eſt, quod agit eo, quod patitur: & principium materia.

Ecce aliud proprium dicit, ꝙ eſt ſeparabilis: & cur non diximus in contemplatione id, quod Immixtum eſt, & impaſſibile, eum intellectum diceret? Quoniam hæc comprehenduntur inſeparabili. quod enim eſt ſeparabile, eſt Immixtum, et impaſſibile. Per hoc autem quod dicit, Cum ſubſtãtia ſit actu, aliud dicit proprium, ꝙ ſubſtantia operatur. Et ꝙ hoc ſecundum id, quod eſt precioſum, accepit, ſignificat, dum dicit, ſemper enim quod agit melius eſt eo, quod patitur id eſt quod actu eſt, eo, quod eſt potentia. Quod enim agit, actu eſt: quod patitur autem potentia. Et principium materia eſt precioſius. Principium dico formam. Et ſubſtantia ergo ut preciolior nunc dicta eſt: non ꝙ intellectus habeat ſubſtãtiam ſine potẽtia: hoc enim eſt in intellectu, qui eſt extra: nõ in eo, qui in nobis eſt. Hic enim habet potentia.

Idem eſt autem ſcia ſecundum actu, qđ res.

Hoc in medio interiecit, quod qui ſecundum actum eſt, intellectus ſit res ipſæ, ſicut intellectus, qui eſt potentia, potentia res ipſæ eſt.

Quæ autem ſecundum potentiam, tempore prior eſt: in uno omnino autem nec tempore: ſed non quandoq; quidem intelligit, quandoq; uero non intelligit.

Aliud dicit proprium intellectus, ꝙ qui eſt potentia, intellectum, tempore prior eſt eo, qui eſt actu. & ne quis dicat ꝙ hoc falſum eſt in uniuerſo mundo, hoc ſcilicet alio actu, alio potentia, prius eſt, inquit. Non enim quandoq; operatur intellectus, quandoq; uero nõ, in uniuerſo mundo: ſed ſemꝑ. Alio actu non potentia, prius eſt. Et ex hoc habes aliud proprium, ꝙ ſemper intelligit. Propterea ergo dixit, ꝙ in eodẽ homine, quod potentia eſt, prius eſt eo, quod actu eſt, nõ in uniuerſo mundo. In uniuerſo enim mundo, dicunt nonnulli, nihil alio prius eſt: nec, quod potẽtia eſt, eo quod actu eſt: neq; quod actu eſt, eo quod eſt potẽtia. Si enim æternus eſt mundus ſm Ariſto. neutrum altero prius eſt: ſed ſunt contemporanea. Et hoc ſimile eſt ei, quod uulgo apud idiotas quæritur, utrum ſit prius ouum, an gallina. Hoc autem innuit cum dicit, Omnino autem nec tempore, pro eo q̃d eſt, in toto mũdo: & omnino, pro eo quod eſt, in uniuerſum ſeu in totum, & mundane: tempore autem ꝓcedit id, quod actu eſt, id, quod eſt potentia.

Separatus autem, eſt tantum id, quod eſt.

Et hoc rurſus interiectum eſt, quod quando intellectus fuerit ſeparatus, & ſit ſecundum actu, tunc ſit id quod eſt, id eſt proprie intellectus. Qui enim eſt potentia, non eſt proprie intellectus.

Et hoc ſolum immortale, & æternum.

Ecce rurſus aliud dicit proprium, ꝙ immortalis, & æternus eſt intellectus. Hoc autem ſolum dixit eorum, quæ hominẽ cõſtituunt. Solus enim hic eſt æternus, & immortalis. Irrationalis enim, & uegetatiua anima, ut dictum eſt, imortalis quidem eſt, non autem æterna. Immortalis autem dicitur, etiamſi corruptibilis putetur: quoniam nõ quatenus eſt anima, corrumpitur, ſed quatenus eſt in corpore. quamobrem Plato quoq; dicit omnem animam Imortalem, hoc dicens de uegetatiua, & irrationali. Materia autem uiceuerſa æterna quidem eſt, ſed non imortalis. quamobrem intelli exitri expers dicitur, ut qui ſit & æternus, & imortalis. Vide autem, ꝙ hoc non dicit de intellectu, qui eſt externus. Illud enim, ſolum, in neutro poſitum, ad id, quod ſuperius dictũ eſt, conſtruitur, ꝙ μόριον ἐστι ψυχῆς.i. pars eſt animæ, ut ſit ſenſus. Hæc autem pars animæ eſt & imortalis, & æterna. qui autem eſt externus, non eſt pars.

Non meminimus autem, quod hoc quidem eſt affectione uacuum: paſſiuus autem intellectus, corruptibilis.

Vide, ꝙ aliud proprium dicit, ꝙ intellectus obliuiſcitur. Plutarchus quidem dicit, ꝙ hoc tanquam aduerſus dubitationem dictum eſt, quæ dicit: Cur intellectus nõ ſemper intelligit, ſiquidem intus habet cognitiuam facultatem? & ſoluens dicit, ꝙ hęc cauſa eſt, ꝙ ipſe cum imaginatione operatur: illa autem corrupta, non amplius per illam operatur, & non per ſeipſum. Dubitant autem hoc modo. Certe obliuiſcitur intellectus particularium, quæ in alia uita egit, in quibus imaginatio cooperata ẽ, quod ea corrupta ſit: cur ergo eorum non meminit intellectus, quorum typos ab imaginatione retinuit, & q̃ ipſe per ſeipſum operatus eſt? Scimus enim, ꝙ ipſi etiam Ariſtoteli uidetur, eſſe quædam, quæ intellectus agit ſine imaginatione: ut ad ſeipſum conuerſionẽ, incorporeorum cogitationem, ad diuina conuerſionem, uniuerſalium cognitionem: & ut ſemel dicam, quęcũq; ſine ſenſu intelligit, ea etiam ſine imaginatione intelligit. Ad quod dici poteſt, ꝙ ſi in morbo particulari diuertuntur, & eorum, quæ nuper acta ſunt, obliuiſcuntur, ut etiam Thucydides ſcribit, dicens, eos ſuipſorum eſſe oblitos, quanto magis in totius uitæ mutatione obliuiſcuntur eorum, quæ paulo ante facta ſunt? Ex hoc autem tria habe placita: ꝙ imaginationem corruptibilẽ exiſtimat: ecce enim dicit, intellectũ paſſiuum eſſe corruptibilem: & aliud placitum, quod quẽ dicit intellectũ non recordari, eũ impaſſibilem & affectibus non obnoxiũ dixit. qui enim eſt exterius, non dicitur obliuiſci.

Et ſine hoc nihil intelligit.

Aliud proprium dicit, quod ſine imaginatione ĩtellectus nõ agit. Vide autem, quod hoc dictum opus habet aliquo, quod ipſum parumper recreet & leniat. Non enim ſemper agit cum imaginatione: niſi forte dixeris, quod quando circa particularia uerſatur. Vel dic etiam aliud, quod ſine imaginatione paucæ ſunt operationes. Nam & quando circa diuina operatur, prætercurrit imaginatio, ijs, quæ figuris, & typis carent, typos & figuras imponens. Et ꝓpterea eam Plato dicit extremum malũ. ſi ergo fere in uniuerſum cum imaginatione operatur: quod ſit ut plurimum, pro eo quod ſemper, accepit. Vel dic etiam aliud, ꝙ intellectus ſemper cum imaginatione operatur. Si enim omnis ſciæ principium eſt, ſenſus: & ſi defecerit ſenſus, & imaginatio deficit. ſi aũt imaginatio deficit, & intelligibilia. Quam ob cauſam & ij, qui ſunt a natiuitate cæci, nec de coloribus imaginantur, nec intelligunt. Clarum eſt ergo quod ſine imaginatione intellectus non agit. & in his finitur, Deo eſt gratia, praxis, praxis, deo annuente, quartadecima.

Indiuiſibilium itaq; ĩtelligentia in iis eſt, circa q̃ nõ eſt falſum: In q̃bus autem falſum eſt, et uerum, iam q̃dam eſt compoſitio mentis conceptuum.

Poſt intellectum potentia, qui habuit quatuor capita, & intellectum actu, qui decem, quæ dicta ſunt, habuit capita, uenit deinceps ad intelligibilia. Sciendum autem, quod in rationali quidem anima ab intellectu incipere oportet, ut qui ſit intelligibilibus manifeſtior: in irrationali autem a ſenſilibus, ut manifeſtioribus. Vbiq; enim a manifeſtioribus doctrinę initium capiendum eſt. Poſtquam ergo de intellectu docuit, uenit ad intelligibile. Dicit ergo, intelligibile eſſe indiuiſibile. Ex hoc autem ne exiſtimaueris, quod intellectum dicat ſola indiuiſibilia noſſe. Nouit enim & indiuiſibilia, & ea quæ diuiduntur: ſed indiuiſibiliter, & centrice nouit, quæ diuiduntur. Nam & centrum circulum, ſeminis inſtar, continet. Omnia ergo intellectus indiuiſibiliter intelligit. Hoc eſt enim proprium intellectus, quod diuiſibilia colligat, & uniat, & ea indiuiſibiliter intelligat. Quod autem etiam diuiſibilia indiuiſibiliter nouit, aperte oſtendit,

ꝙ ipſe

ꝙ ipſe dixit, ut agitur de demonſtratiuo ſyllogiſmo, non ſolum eſſe ſcientiam, ſed & ſcientię principium, quo terminos nouit, principium ſcientiæ, intellm̃ appellans. ſciam autẽ cogitationem, & ecce intellectũ determinate, & indiuiſibiliter dicit res cognoſcere. Qm̃ ergo de indiuiſibili agit᷑: ſcire oportet, ꝙ quinque modis accipit indiuiſibile. Dicitur enim indiuiſibile, terminus. Scimus enim ꝓpoſitionẽ duos habere terminos, ſubiectum, & p̃dicatum. Queadmodũ, Propoſitio eſt, Plato ambulat. Et Plato, ẽ terminus: & ambulat, terminus: & ut ſemel dicam, terminus eſt, ut in libro Peri hermenias didicimus, uox ſimplex. Hoc eſt ergo primum ſignificatum indiuiſibilis, terminus. Secundum eſt ſignificatum, continua magnitudo. Hæc. n. eſt potentia q̃dem diuiſibile, actu autem īdiuiſibile. Tertium aũt eſt ſignificatum, quod eſt in quantitate indiuiſibile, ut punctus, unitas, nunc. Hæc. n. ſunt quæ in quantitate ſunt indiuiſibilia. Quartum ſignificatum indiuiſibilis, eſt materialis forma. Ipſa enī non diuiditur, ſed quod ei ſubiectum eſt. Quintum ſignificatum eſt forma immaterialis. Hæc ſunt īdiuiſibilis quinque ſignificata. Vnde et dubitationes duas mouere poſſumus: unam quidem, q̃uo a termino alia quatuor īdiuiſibilia diſtinxit: ſiquidem & alia quatuor ſunt termini? Vnumquodq; enim eorũ eſt uox ſimplex, & propterea terminus. Neq; enim propoſitio eſt, ſi dicas, cõtinua magnitudo: nec rurſus ꝓpoſitio eſt, ſi dicas, forma īmaterialis. Vnus enim terminus eſt ſolum unũquodq; eorum. Ex uno autem termino ſolũ non fit ꝓpoſitio. Si hæc ergo ita hñt, q̃uo ea a termino diſtinxit, ſiquidem ipſa quoq; ſunt termini? Hęc eſt prima dubitatio. Ad q̃ dicemus, quod aliud eſt dicere terminum ſimpliciter: & aliud eſt dicere, talem terminum. Primum ergo indiuiſibilis ſignificatũ terminum ſimpl̃r ſignificat: alia uero quatuor talẽ terminum. Nõ ergo p̃ter rõnem, ſed cum magna rõne id, quod eſt ſimpl̃r terminus, a tali termino diſtinxit. & hęc eſt ſolutio. Secundũ hoc dubium mouent, cur formam materialem a magnitudine ſecreuit? Atqui ipſa magnitudo eſt forma materialis. Informi enim materię prima forma, ante omnes alias formas, hæc accedit magnitudo. primum enim quãtitatẽ, deinde ſic qualitatẽ ſuſcipit. Si ergo magnitudo īmaterialis forma eſt: cur ipſam a forma mãli ſeiunxit: ſiquidẽ magnitudo ſub formam materialẽ reducitur? Hæc eſt dubitatio, ad q̃ dicemus, ꝙ non quãuis mãlem formam a magnitudine diſtinxit: ſed illam, q̃ accedit, poſtq̃ magnitudinem materia ſuſcepit. Materia enim formę magnitudine ſuſcepta, manet in mentis cõceptu: tel quis autem formis ſuſceptis, fit ſenſilis. Seiunxit ergo formam, q̃ eſt actu, a forma, q̃ eſt in intellectu. i. a forma magnitudinis. Ea enim etiam ſi materiæ acceſſerit, ipſam intellectui relinquit: neq; enim uideri põt materia magnitudine p̃dita per ſe ſine alia forma, niſi ītellectu tantum. Quare etſi materialis forma eſt magnitudo: ipſam tñ a forma materiali ſecreuit, non quauis, ut iam dixi, ſed ab ea, q̃ actu eſt, & quę ſenſilem oñdit m̃ im. Quare ſub diuiſionẽ aliquã cadũt hęc quinq; indiuiſibilis ſignificata. Eſt aũt hæc diuiſio. Terminus uel ſimpl̃r eſt terminus, uel talis. Si itaque eſt ſimpl̃r terminus, facit unũ ſignificatum indiuiſibilis terminũ. Si uero eſt talis terminus: uel eſt potẽtia q̃dem diuiſibilis: actu autem indiuiſibilis. Si ergo potentia q̃dem eſt diuiſibilis: actu autem indiuiſibilis: uel per ſe eſt diuiſibilis: uel per accidens. Si ergo fuerit per ſe diuiſibilis, facit cõtinuam magnitudinẽ: ſi autem per accñs fuerit diuiſibilis, facit formam mãlem, & ſic quidem eſt, ſi potentia q̃dem fuerit diuiſibilis, actu autẽ indiuiſibilia. ſi autem & potẽtia, & actu eſt indiuiſibilis, uel cum materia quidem eſt, & facit īdiuiſibile, quod eſt in quãtitate, ut unitatem, punctum, nunc. Vel eſt īmateriale, & facit formam īmaterialem. Qm̃ ergo ex diuiſione didicimus, ꝙ quinque ſunt ſignificata īdiuiſibilis, uideamus deinceps, quomodo intellectus unumquodq; eorum intelligit. ſciendum ergo, ꝙ intelligit terminum, qui eſt īdiuiſibilis, cum ſit ipſe indiuiſibilis, ut uocem ſimplicem. Quare neq; ut uera, neq; ut falſa. Circa enim ſimplices uoces non cõſideratur nec uerum, nec falſum: ſed circa compoſitas. Et quamnam ob cauſam in contextu falſi tantum meminit, & non itidem ueritatis? Dicit enim, In indiuiſibilibus quidem intelligẽtia, circa quæ non eſt falſum, & non ſubiunxit, & circa quæ nõ eſt ueritas. Nouit enim in libro Peri hermenias, non ſolum falſum, ſed & uerum non eſſe in ſimplicibus uocibus. Q̃uo ergo ipſe in contextu ſolius falſi meminit? Et dicimus, ꝙ in libro, qui eſt poſt naturalia, quem Metaphyſica uocant, in contraria eſt opinione ei, ꝙ in libro Peri hermenias dixerat. In libro enim Peri hermenias, nec uerum, nec falſum dixit conſiderari circa ſimplices uoces, ſeu in terminis: ſed in propoſitionibus uerũ, & falſum apparere dixit. In Metaphyſicis autem ait, in ſimplicibus uocibus, ſeu in terminis, falſum quidem non conſiderari, ſed conſiderari ueritatem. Intellectus enim quando ſimplici aggreſſione ſe applicans ad unãquãq; ſimplicem uocem: idem eſt autem dicere, terminum, ſeorſum, & per ſe intellexerit, uere intellexit nullo alio adiecto, ut dum dicitur, Ambulat, ītellectus quidem protinus inceſſum intellexit, nullo alio addito: ſed per hoc tantum. Rurſus in comedendo, manducationẽ, & cibi cõminutionem ꝓtinus intelligit, hoc eſt dentem conuerſione circũagentem, ſine alia additione. Hoc itaq; dicit in Metaphyſicis: nunc autem eum tractatum ſequitur, & propterea a ſimplicibus uocibus ueritatem non arcet, ſed ſolũ falſum, eo ꝙ intellectus nunquam fallitur, ſed eſt ſemper uerus, ſm̃ Plotinum dicẽtem: Intellectus uel attigit, uel nõ attigit. Quare errare nõ poteſt. ſciendũ autem ꝙ duplex eſt ueritas, uel ſubſtantiua, uel falſo oppoſita. ſubſtantiua quidem, ut ſi ita dicam, Hic homo eſt proprie: Hoc autem dico, ut ad eum, qui eſt in pictura. Ille enim non eſt homo proprie: Illud ergo, eum eſſe, uel ſubſiſtere, de ſolo homine uere dicitur. Hæc cũ de intellectu dixiſſet, ꝙ terminum uere cognoſcit, cõuertitur ad cogitationem, & dicit ipſam non ſolũ eſſe ueram, ſed etiam falſi. Iam uero & aliud eſt, ꝙ intellectus quidem omnia uniformiter nouit: cogitatio autem, ut in compoſitione, & non idem eſt. Intellectus enim, ut cõtinuum, & unum, nouit, q̃d nouit. cogitatio autem, ut compoſitum ex multis, ipſum nouit: quemadmodum in porta: ipſa enim ex multis lignis eſt compoſita. Et ſimilis eſt cogitatio Empedoclis amicitiæ, q̃ ea cõpoſuit, quę ſunt ex cõtentione diuiſa. Certe & ab Empedocle dictum eſt, ꝙ niſi eſſet amicitia, multorum uertices collo carẽtes germinaſſent: hoc ẽ, fuiſſent capita ſine collo, niſi eſſet, quæ ea connectit, amicitia. Tertium ad hæc dicit eſſe cogitationis proprium, ꝙ ipſa fallatur, uel propter p̃dicatum, uel propter tp̃s. ſi enim dixero, Homo alatus uel eſt, uel erit, uel fuit, falſa eſt ꝓpoſitio, ꝓpter p̃dicatum terminũ, dico autem alatum. ſi autem dixero, Heri Troiana fuerunt, hic propter tempus fuit falſa ꝓpoſitio. in ęternis aũt circa id tantum, quod p̃dicatur, fit falſum: non ita autem & circa tempus. ſi enim dixero, erat, uel eſt, uel fuit Deus, ſemper uerũ dico. Quod enim ſemper eſt, dico. In non æternis autem, & ſm̃ tempus, falſa fit propoſitio, & ſm̃ p̃dicatum. ſecũdum prædicatum quidem, ut ſi dixero, Hircoceruus eſt nunc, falſum enim extitit, non ſecundum tp̃s nunc, ſed ſecundum p̃dicatũ eſt: & rurſus ſi dixero, Vmbra nũc ẽ corpus, falſum extitit, non ſecundum, nunc: non ſolum enim nunc non eſt corpus, ſed neq; erat, neq; erit, ſed ſecundum id, quod dixit, corpus eſt. Quare in generabilibus falſum fit dupliciter in cogitatione, uel ſecundum prędicatum, uel ſecundum tempus. in æternis autem ſecundum prædicatum tantum, Intellectus autem nihil habet horum. Semper enim omnia intelligit: & non habet falſum, nec ſecundum prædicatum, neq; ſecundum tempus. Quartum autem ī his dicit cogitationis proprium, quod ipſa quidem circa propoſitiones uerſatur: intellectus autem circa terminos. Quando autem dico circa propoſitiones, ne exiſtima me hoc dicere iuxta modum dictum in logica, ꝙ circa affirmationem uerſatur, tanquam compoſitionem, quoniam ipſa cõponit p̃dicatum cum ſubiecto: circa negationẽ autẽ, ut diuiſionem, qm̃ ipſa negat, & diuidit p̃dicatum a ſubiecto: nõ albus enim, inquit, hõ: nũc enim dicimus ꝙ cogitatio et circa affirmatõnẽ uerſat᷑, ut di-

diuiſio, & compoſitio. Si enim affirmatio, quatenus quidē cōiungit, compoſitio dicitur: quatenus autem eſt in duobus, q̄ poſſunt diuidi, diuiſio eſt. Negatio autē, etiamſi dicit, non albus Socrates, et nigrum cōiungit, & rurſus eſt compoſitio: eſt & diuiſio, quatenus album ab eo ſeiungit: et ſic nunc cogitatio dicitur circa propoſitiones uerſari. Hæc cum dixiſſet tanquam per digreſſionem, q̄m dixit, quomodo intellectus intelligit terminum: q̄rit deinceps, quo intelligit indiuiſibilē magnitudinem, quod erat in indiuiſibilia ſignificatum. hoc aūt eſt & tertium. Magnitudo enim eſt tertium: et totum. n. eſt, & partes habet, & eſt compoſitum. Et ut totum quidē, ipſam intellectus ſine tempore intelligit, & in inſtanti. Neq; enim poteſt intellectus ipſam in tempore intelligere. Omne enim tempus eſt diuiſibile. Si enim in diuiſibili intelligeret: & quod intelligitur, quod eſt magnitudo, eſſet diuiſibile. Sicut enim habet tempus, ita & magnitudo. Atqui eſt indiuiſibile actu: ut totum enim ipſum intelligit: totum autem eſt indiuiſibile. non ergo ipſum in tēpore intelligit, ſed in inſtanti, ſiue nunc. Quod niſi ſine tempore, & in inſtāti ea intellectus ſciret, non amplius totum intelligeret in ipſo tempore & inueniretur aliquando non cognoſcens. Cogitatio autem in tēpore ipſam cognoſcit. Atqui & ut partes hñtem, ipſam intelligit magnitudinem intellectus diuerſas partes in diuerſis inſtantibus intelligens, unāquāq; partem actu nunc intelligens: ut compoſitum aūt, ipſas non amplius intelligit intellectus, ſed cogitatio. Cum ergo magnitudo tribus modis intelligatur, ut totū: ut partes habens: ut compoſitum: duo quidem intellectus intelligit: ut totum, & ut partes hñtem: Vt compoſitū autem, cogitatio. Materialem uero formā nouit intellectus, non utiq; per ſe, ſed per mediam imaginationem. ſēſilia. n. non pōt per ſe intelligere intellectus: opus enim habet imaginatione. Hæc ergo nouit per intermediam imaginationē. Non autem, quia per intermediam imaginationem intellectus intelligit, iam propterea diuiſibiliter intelligit. Ineſt. n. & in imaginatione aliquid indiuiſibile. et quod hoc uerū ſit, manifeſtum eſt: eo q̄ primi typi a ſecundis non delentur: nempe, q̄ in ea, uidelicet, ſit quid indiuiſibile. Et ſecundum hoc indiuiſibile eam intelligit intellectus, ut ipſam rurſus indiuiſibilem intelligat. Rurſus, quod in quantitate eſt indiuiſibile, intelligit intellectus ſecundum negationem. Sicut enim lucis negatione tenebras intelligimus: ſic numeri negatione intelligimus unitatem: & tēporis negatione, inſtans, et quod nunc eſt: & magnitudinis negatione, punctū. Quare ſecundum negationem intelligimus, quod eſt in quantitate indiuiſibile. Si quis autem dicat, & nigrum ſecūdum albi negationem cognoſci, fallitur. Ambo enim formam ſortita ſunt: & ambo agunt: hoc quidem congregans, illud uero diſgregās: & ambo per ſe affirmatiue cognoſcūtur. Niſi forte nigrum pro tenebris acceperis: ut illud, Nigræ mortis. & hæc quidē noſter intellectus negatiue cognouit. Diuinus autem intellectus omnia affirmatiue, & applicatiue cognouit, præter malum. Hoc enim non nouit, ut id nō faciat. Quod enim nouit, id & facit. Eſt eius enim ſubſtantialis cognitio. & ideo dictū eſt, Dixit & facta ſunt. Hoc aūt ſacræ ſcripturę uerbum pōt duobus modis exponi. Q̄m q̄d cognoſcit, & dicit, hoc etiam fit: uel q̄m eſt repentina, & q̄ momento tēporis perficit, eius operatio, ꝓpterea dictum eſt, Dixit & facta ſunt. Ex hoc autē habes quoddam corollarium, quod ſequitur. Si. n. negatiue dicit intellectum operari: non unq; de intellectu diuino uerba facit. & ſic qui in nobis eſt intellectus, cognoſcit id quod in quātitate eſt indiuiſibile. Immaterialem aūt formā cognoſcit ſm hęc quinque. Vel enim ut cām, idq; uel effectiuam, uel perfectiuam. Neq; enī ut finalem cām, ut quidā putant, ipſam cognoſcit: & ut non hñtem contrarium, ipſam cognoſcit. Noſtro enim lumini, & bono eſt aliquid contrariū. Apud ipſum aūt non eſt: cognoſcit autem ipſum, ut & quod intelligit, & q̄d intelligitur. Intus enim habēs Deus cognoſcendi facultatē, etiam ſeipſum intelligit. Quoniam ergo hæc dicta ſunt, in his finitur contemplatio, Deo eſt gratia.

Vt qui unū ſint, ut ait Empedocles, certe multorū qdē uertices colli expertes germinarunt: deinde amicitia cōponit: ſic & hęc ſeparata cōponunt.

Vide quid dicit, q̄ intellectus quidem uera ſolum nouit: in ijs autem, in quibus eſt falſum, & uerum, hoc eſt cogitationis: & in ijs, in quibus eſt compoſitio, rurſus eſt hoc cogitationis. Et ecce duo interea dixit cogitationis propria. Hāc autem, inquit, compoſitionem, tanquā unum, diuidit cogitatio. & recte dixit illud, tanquā. Neq; enim, ut unum, ꝓprie nouit ipſa. ut unum enim noſſe, ꝓprie eſt intellectus, ſed ut in appoſitione unum, ipſam nouit intellectus. Quare & cum Empedoclis amicitia ſocietatem habet, quatenus illa quoq; in appoſitione unit, & non proprie.

Vt incōmenſurabile, ſiue diſcrepās, & diameter.

Quid uult dicere? Quod ſm iuxta p̄dicatum uel uera eſt, uel falſa cogitatio. Si. n. dixerit diametrū cōmēſurabile, fallit ꝓpter p̄dicatum, cōmēſurabile: Eſt. n. ſemper icōmenſurabilis, & diſcrepans latere. Si aūt dicat, Incōmenſurabilis, & diſcrepans eſt diameter, uera eſt propter p̄dicatum.

Si autem eorum, quæ fiunt, uel futura ſunt, tēpus, ad unum mente agitans, & cōponens. Falſum enim ſemper in compoſitione. Nam & album non album, qd non album, cōpoſuit. Contingit autē & diuiſionē oia dicere: Eſt ergo non ſolum uerū uel falſum, q̄ Cleon eſt albus, ſed & q̄ erat, uel erit.

Quid per hæc dicere ꝓponit? Quod ſm tēpus recte, uel male cōpoſitum, fit falſum, uel uerum in rebus. Si enim dicis, Erunt Troiana, falſum dicis ꝓpter futurum tempus. Si autem dicas, Fuerunt, uerum dicis propter tempus prēteritum. Semper enim, inquit, in cōpoſitione eſt uerum, uel falſum, non in rebus ſimplicibus. Si enim album Socratē dixeris non album, falſum dicis. Et ſi nō album dixeris album, falſum dicis propter compoſitionem non cōgruam. Et q̄a utiq; dixit affirmationem & negationem eſſe compoſitionē: dici autē, inquit, poteſt ambo quoq; eſſe diuiſionē, quia ſunt ex rebus diuerſis: & fieri poteſt, ut diuidantur in terminos, ex quibus ſunt compoſiti. Recte autem dixit illud, Contingit certe dici quidē poteſt affirmatio, diuiſio, ut quæ aperte diuidat in ſubiectum, & p̄dicatum: negatio aūt q̄dam compoſitio, ut quæ ex ſubiecto, & p̄dicato componatur. Et hic quidem ſic dicit: in logica autem affirmationem quidem dicit compoſitionem: negationem autem diuiſionem. Sed & q̄ erat, uel erit, quid dicit? Quod ſi ſit prædicatus falſus, qui in unoquoq; tempore dicitur, falſa eſt. Vt ſi dixeris Cleonē album, qui non eſt albus: & ſi dixeris, q̄ eſt albus, uel erat, uel fuit: falſum dicis propter prædicatum. Tempus enim in hoc differentiam non inducit. & uide, q̄ alia quoq; duo propria cogitationis adiecit, q̄d eſt circa negationē, & affirmationem uerſari, q̄ꝫ cōpoſitionem appellauit: & eam eſſe falſam, uel propter p̄dicatum, uel ꝓpter tempus dixit.

Quod āt unum facit, hoc intellꝰ unūquodq;.

Hoc eſt quod & ſuperius dictum eſt. in hyperbato autē orationem ſic lege: Quod autem facit unūquodq; horum unum, Intellectus. Diximus enim q̄ intellectus etiam diuiſibilia indiuiſibilr intelligit. Et uide, q̄ pro eo, quod eſt intelligere, facere dixit ualde admirabiliter. Sicut enim id, qđ eſt, omnibus eſſe impertit: & pulchrū pulchra ut pulchra ſint: ſic & intellectus ſecundum ſuam ipſius ſimplicitatē, & unitatem, quæ ſunt compoſita, facit ſimplicia. Tanq; enim ſimplicia, ea intelligit intellectus, & non ut compoſita.

Indiuiſibile autem quoniā duobus modis, uel potentia, uel actu, nihil ꝓhibet intelligere indiuiſibile, quando intelligit longitudinem. Indiuiſibile enim actu, & in tempore indiuiſibili.

Ad ſecundum indiuiſibilis uenit ſignificatū, quod eſt magnitudo, ſiue continuum. Vel potentia quidē eſt diuiſibile: actu autem indiuiſibile, ut magnitudo: uel actu quidem diuiſibile, potentia autem indiuiſibile, ut aqua. Intellectus ergo, inquit, & quod eſt potētia diuiſibile, ut actu indiuiſibile,

nouit,

nouit & quod eſt actu diuiſibile, ut potẽtia indiuiſibile. Nouit autem hæc, inquit, & in tempore indiuiſibili, ne in dimidio ſit dimidium. Vocat autem tempus indiuiſibile, inſtans, & quod nunc eſt, male dicens. Inſtans enim, & illud, nunc, non eſt tempus, ſed principium temporis. Nunc autem dico momentum. Si autem acceperis illud, nunc, quod eſt in latitudine, hoc & principium habet & finem: & tẽpus eſt. Nũc autem de momento temporis, quod nũc eſt, a nobis ſermo habetur. Non quia autẽ duobus modis eſt indiuiſibile, dixit, ꝙ ſolum eſt indiuiſibile duobus modis: ſed ꝙ ſecundum ipſam magnitudinis ſectionem in duo tantum diuiditur. Magnitudo enim uel potentia eſt indiuiſibilis, uel actu. Longitudo autem actu quidem eſt continua, potentia autem diuiſa. Longitudinem autem nunc audi, pro eo quod eſt, continuũ. Dicit ergo, nihil eſſe, quod prohibeat intellectum longitudinem, non quatenus eſt diuiſa, intelligere, ſed quatenus continua. Eſt enim actu continua. Hoc aũt ut confirmatorium accepit eius, quod ſuperius dictum eſt: quod compoſita intellectus, ut ſimplicia, apprehendit.

Similiter enim tempus diuiſibile, & indiuiſibile, ut longitudo.

Quoniam dixit, ꝙ in indiuiſibili tempore intelligit: ne quis dicat, ꝙ tempus eſt indiuiſibile, dicit tempus eſſe & diuiſibile, & indiuiſibile, male dicens. Ipſum enim, Nunc, accipit ꝓ tempore indiuiſibili, neſciens, ꝙ eius, quod eſt quantũ, principia non ſunt quantitate prædita. Principium ergo temporis non eſt tempus.

Dici ergo poteſt, quid in utroque dimidio cogitet. non poteſt autem, niſi fuerit diuiſa, præterquam potentia.

Hoc rurſus eſt confirmatorium eius, quod ſuperius dictũ eſt, ꝙ quatenus tempus eſt indiuiſibile, id mente comprehẽdimus, & non quatenus eſt indiuiſibile. Decem pedum lignum io dimidio fortaſſe temporis dimidiũ ligni mente cõcipimus, quod eſt quinque pedes: & in alio rurſus dimidio temporis, alios quinque pedes. Quod quidem non ſic uidetur. magnitudo enim, inquit, non eſt actu indiuiſibilis, ut dicas, quod dimidium in dimidio temporis intellexit: ſed eſt potentia tãtum diuiſibilis. Intellectus autem ipſam, ut actu indiuiſibilem, nouit.

Seorſum autem utrũq; dimidiorum intelligẽs, tempus etiam ſimul diuidit: tunc autẽ ueluti magnitudines. Si autem, ut ex utriſq;, & in tempore, quod eſt in utriſque.

Illud autem intelligens, pro eo quod eſt, cogitans, dixit, abuſiue loquens. Nunc.n. ab eo de cogitatione agitur. Quoniam enim dixit, intellectum indiuiſibiliter intelligere, dicit, ꝙ cogitatio diuiſim, & ſeorſum unumquodq; nouit. Porro & quando ipſa unita nouit, & ſimul: ſic ipſa nouit, ut magnitudines ex duobus quibuſdam cõpoſitas, quod dixit, ex ambobus. & in tempore ea nouit, quod eſt, in utriſq;: ideſt diuiſa: & non amplius, ut magnitudinem: ſed ut diuerſas magnitudines. Hoc eſt enim quod dicit, ueluti magnitudines. & recte additur illud, Velut magnitudines. Vna enim ſubijcitur magnitudo, quam ſi ſecundum diuerſa tempora intelligit intellectus, erunt magnitudines, quod actu una eſt magnitudo, quod eſt abſurdum.

Quod autem eſt, non ſecundum quãtitatem, indiuiſibile, ſed forma, id in indiuiſibili tẽpore intelligit, & indiuiſibili intelligentia animæ.

Tertium eſt ſignificatum indiuiſibilis. Quaſi diceret, ꝙ continuum quidem nihil ꝓhibet intelligere, ut indiuiſibile. Quod autem eſt forma unum, & indiuiſibile, citra controuerſiam in indiuiſibili tempore, & in indiuiſibili animæ facultate cognoſcitur. Quæ eſt autem indiuiſibilis animæ facultas, niſi ſcilicet intellectus?

Per accidens autem, & non quatenus illa diuiſibilia, id quo itelligit, & in quo tempore: ſed quatenus indiuiſibilia. Ineſt enim & in his quid indiuiſibile, ſed fortaſſe non ſeparabile, qđ facit unum, tempus & magnitudinem.

Materialem inquit, formã intellectus indiuiſibilem intelligit per accidens. Per ſe enim materialis forma eſt indiuiſibilis, quatenus etiam cum extenſione aliqua conſideramus in infinitum factam continui diuiſionem. Per accidens autẽ dicuntur habere indiuiſibile: eo ꝙ eis exterius, & aliunde acceſſerit unio: Hoc eſt ergo, quod dicit, nõ quatenus, pro eo quod eſt, nõ ſicut formæ illæ materiales ſunt diuiſibiles, ſic eas intelligit intellectus: ſed etiamſi ſint diuiſibiles, ipſas indiuiſibiliter intellectus intelligit: q̄a eas indiuiſibili ſui parte ãnima intelligit. Eſt autem indiuiſibilis aĩę pars intellectus, & in tp̃e indiuiſibili. Expone autem & ſic, ꝙ formas, & ſpecies intellectus cognoſcit in tẽpore indiuiſibili, & in indiuiſibili aĩæ facultate per accidẽs: eo ꝙ ne illæ qdem per ſe ſunt indiuiſibiles: ſed hñt unionem per accidẽs. Quid eſt ergo, quod intellectus intelligit per accidens? & dicimus ꝙ ipſe qdem a natura habet, ut indiuiſibiliter intelligat: Per accidẽs autem indiuiſibile intelligit: q̃m ipſis intelligibilibus accidit, ut ſint indiuiſibilia per accidẽs. Quidam autem dicunt ipſum dicere aĩam imaginationẽ: & quid uult dicere, ꝙ utens imaginatione intellectus formam mãlem intelligit: Vtitur autẽ inquit, indiuiſibili parte imaginationis. Habet enim partem indiuiſibilem, ut oſtenditur ex hoc, ꝙ qui ſunt in ea primi typi, a ſecundis non delentur. Per accidens aũt, inquit, diuidĩ & imaginatio, ꝙ ſit in ſubiecto diuiſibili. Nam & forma ea eſt ratione diuiſibilis. Quo ergo, inquit, inſtrumẽto utens intellectus intelligit, utpote imaginatione. Eſt autem ipſa diuiſibilis per accidens, & non quatenus eſt imaginatio. Iam & in tempore, in quo intelligit, intellectus eſt indiuiſibilis: rurſus autem ip̃s, inſtans, ſeu quod nunc, appellauit. Eſt autem & ipſum, nunc, diuiſibile per accidens, ꝙ ſit in tempore diuiſibili. Quãtum ergo colligi poteſt, hoc dicit, ꝙ etiã ſi per accidens imaginatio diuidĩ, & quod nunc tempus: ſed tñ hæc ut indiuiſibile, & unum, accipiens intellectus, formam materialem intelligit. Nunquid aũt dici poteſt, ꝙ ſocietatẽ quoq; uoluit dicere, q̃ inter ſe habet imaginatio, & forma materialis, ꝙ ambo ſunt diuiſibilia per accidẽs. Ineſt enim & in his aliquid indiuiſibile, ſed fortaſſe, non ſeparabile. Eſt, inquit, & in tempore, quod nunc, indiuiſibile: rurſus aũt abutitur: ſed & in imaginatione eſt indiuiſibile, quo utitur intellectus. Cur aũt dixit fortaſſe, & dubitauit? Nondum in confeſſo eſt imaginationẽ non eſſe ſeparabilem, ſed corruptibilem. Nũquid ergo dici poteſt, q̃m eam intellectum paſſiuũ appellauit, & eam cum intellectu cooperari dixit, ꝓpterea non potuit eam dicere inſeparabilem, ut intellectum: & ideo dubitauit. Deinde q̃m dixit non eſſe ſeparabilem, ait, ꝙ non eſt ſeparabilis. Quo quidem ſeparabili oĩa ut unum, intelliguntur, & magnitudo, & tp̃s. Hoc enim ſeparabile in omni magnitudine, uel tp̃e uel continuo, ut in uno eſt: & ideo intellectus, ut qui ſit ſeparabilis, omnia, ut unum, nouit.

Et hoc eſt ſimiliter in omni continuo, & tempore, & magnitudine.

Hoc eſt pro eo quod eſt, forma indiuiſibilis, & inſeparabilis in toto eſt tempore, & magnitudine.

Punctus autem, & omnis diuiſio.

Hic eſt aliud ſignificatum indiuiſibilis, q̃d in quãtitate eſt indiuiſibile: idẽ eſt aũt dicere de oĩbus diuiſibilibus. Sed q̃m eorum, q̃ ſunt oĩno diuiſibilia, hæc quidẽ per priuationẽ cognoſcuntur: illa uero per ſe: primum dicit de ijs q̃ per priuationem, ut q̃ ſunt notiora, ut punctus, inquit. Ipſe enim in cõtemplatione dictum ẽ, cõtinui negatione cognoſcĩ, & poſt punctum inducit, q̃d ſic quoq; eſt indiuiſibile, ut uerbi grã, linea, & ſuperficies. Hæc enim ſunt aliorũ fines: & fortaſſe dixerit aliqs: Quid ergo, linea & ſuperficies ſunt indiuiſibilia? & dicimus, ꝙ quatenus qdem ſunt aliorũ fines, ſunt indiuiſibilia. Horũ autem oĩno meminit, ꝙ nõ ſolum pũctus ẽ diuiſio lineę: ſed ꝙ & linea ẽ diuiſio ſupficiei: & ſupficies ſolidi,

Et quod ſic eſt indiuiſibile, declaratur, ut priuatio, & ſimilis eſt ratio in aliis.

Et quod ſic eſt, inquit, indiuiſibile. Sicut autem punctus, ſic & ipſum declaratue ſecũdum priuationem. Hoc autem dixit propter incorporea, & diuina, quæ priuatione non cognoſcuntur Priuatione enim profundi ſuperficies cognoſcitur. Linea autem cognoſcitue priuatione profunditatis, & latitudinis. Punctus autem priuatione profunditatis, laotudinis, longitudinis Hęc autem diuiſiones merito appellauit. Punctus enim lineam diuidit: & linea ſuperficiem: & ſuperficiea corpus: per ſe autem ſunt iodiuiſibilia.

Quemadmodum quõo cognoſcit malum, uel nigrum: contrario enim quodãmodo cognoſcit.

Quod malum honeſti eſt priuatio io confeſſo eſt. Quod autem nigrum albi priuatio eſt, falſum eſt. Eſt enim nigrũ forma p̃ditum, ut diximus. Nunquid ergo pro tenebris dixit nigrum, ut albi priuatio ſint tenebræ: album autem, ut intelligas lucem: eius enim priuatio ſunt tenebræ.

Oportet autem potentia eſſe, quod cognoſcit, & ineſſe in ipſo. Si autem non eſt alicui ex cauſis contrarium, ipſum ſeipſum cognoſcit, & eſt actu, & ſeparabile.

Ineſſe dicitur, pro eo quod eſt, intus eſſe: nunc autem q̃rit, quomodo oportet Deum intelligere: & duo quidem p̃ſumit. Primum quidẽ, ꝙ oportet id, quod intelligit, eſſe potentia, ut quod intelligitur. Potentia autem dicit ſecundum aptitudinem: non uult enim Ariſtoteles eſſe rerum rationes in anima. Sicut ergo, inquit, potẽtia eſt, quod intelligitur: ſic oportet eſſe, & quod intelligit. Oportet enim, quod cognoſcit ei ſic aſſimilari, quod cognoſcitur, & ſimile ei reddi, & idem eſſe potentia: & rurſus, quod cognoſcitur, ineſſe in ipſo, quod cognoſcit: quod eſt ſecundum. Et quia hæc ſic habet, quod intelligit: Deum cognoſcit ſecundum quinque q̃ dicta ſunt, & ea dicit, præterquã illud, ut cauſam. Dicit autem ipſum nihil habere cõtrarium, utpote qui nullam cum alio cõiunctionem, uel omnino oppoſitionem habeat, quoniam ipſe tranſcẽderit. Quod autem actu quoq; eſt ſcilicet & ipſum ſeipſum cognoſcit. Illud autem ſeparabile, ut Plutarchus inquit, non ſolum intellige a materia corporum, ſed etiam ab animalibus facultatibus. Quod quidem dicere uolens ſeparatum, dixit ſeparabile. Diuina enim ſunt ſeparata. Quare ſecundum rationem Ariſtotelis, Cuicunq; rei cauſæ exiſtenti non eſt contrarium, illa res ipſa ſeipſam cognoſcit: & actu eſt, & eſt ſeparabilis: & non ſolum intellectus, ſed & aliud tale fuerit.

Eſt autem propoſitio enuncians aliquid de aliquo, ut affirmatio, & uera & falſa omnis. intellectus autem non omnis.

Poſtquam oſtẽdit Ariſtoteles, ꝙ eſt æternus intellectus, & ꝙ a ſenſu differt: & quomodo intelligere ſit ſecũdũ differentiam intelligibilium: non prius ab intellectu recedit, quã abſolute dicat, quomodo diſcernatur, & diſtinguatue. Et tribus quidem modis diſcernit intellectum: eum, qui circa ſimplicia uerſatur, ab eo, qui uerſatur circa compoſita, quod eſt cogitationis, intellectum, qui eſt potentia, ab eo, qui eſt actu: actiuum intellectum a contemplatiuo. Et primum q̃dem una differentia diſcernit: ſecundum autem duabus: & tertium tribus. Differt ergo, inquit, qui circa ſimplicia uerſatur intellectus, ab eo qui circa compoſita uerſatur, id eſt, a cogitatione: ipſa enim circa compoſita uerſatur: quod intellectus quidem ſemper eſt uerus: cogitatio autem & uera eſt, & fallitur: & neq; ſimile eſt uerum cogitationis uero intellectus. Eſt enim intellectus uerum ſubſtanoale. cognitionis autem eſt in compoſitione alicuius ſecundum aliquid: & eſt intellectus quidem ſenſui ſimilis, qui uerſatur circa propria ſenſilia, qui eſt ſemper uerus. Cogitatio autem eſt ſimilis ſenſui, qui uerſatur circa ſenſilia per accidens. Ipſe enim aliquando quidem fallitur, aliquando uero eſt uerus, & eſt in cõpoſitione: aliud enim ex alio cognoſcit, ut ex albo, quod homo eſt. Simplices ergo mentis conceptus, ut qui habeant proportionem, & conuenientiam, cũ ſenſu, qui ꝓpria gerit negotia, & eſt ſemper uerus, ueri ſemper ſunt. Mentis autem compoſiti conceptus, ut qui ꝓportionem habeant cum ſenſu aliena gerente negotia, & qui aliquando quidem eſt uerus, aliquãdo uero fallitur, propterea & ipſi aliquando quidem ſunt ueri: aliquando uero falluntur. Sic ergo diſcernit eum, qui circa ſimplicia uerſatur, intellectum, ab eo, qui circa compoſita uerſatur. Deiode diſcernit intellectum, qui eſt potentia, ab eo, qui eſt actu. Primum quidem, ꝙ intellectus actu res ipſę eſt. Qui eſt autem potẽtia, non eſt res ipſæ, niſi ipſas intellexerit. Secundo autem, ꝙ intellectus quidem potentia, in particulari tempore, eo qui eſt actu, prioe eſt: in uniuerſo autem non eſt prior: eſt enim ſemper & actu & potẽtia. Oportet enim ſemper eſſe, quod actu eſt, ut id, quod eſt potẽtia, in id quod eſt actu, reducat. Poſtquam ergo hoc ſic diſtinxit, diſcernit & intellectum cõtemplatiuum ab actiuo: & hanc dicit primam differẽtiam, ꝙ actiuus quidem intellectus ſemper circa particularia uerſatur: contemplatiuus autem etiam circa uniuerſalia. Secũdam dicit differẽtiam. Actiuus quidem ſemper imaginatione utitur: contemplatiuus autẽ non ſemper. Tertia eſt differentia, ꝙ ſit io contemplatiuo quidem uerum, & falſum: in actiuo autem bonum, & malum: atq; adeo hæc eſt melior differentia. Secunda enim non eſt ualde neceſſaria: nam & intellectus ſemper contemplatione utitur. Sciendum eſt autem, ꝙ non eſt alius ab actiuo contemplatiuus intellectus, ſubiecto. Sicut enim non eſt alius, q eſt potẽtia, intellectus, ab eo, qui eſt actu, ſubiecto: idem enim eſt: ſed ſolum tempore differt. ſic & habet intellectus actiuus ad contemplatiuum. Subiecto enim idem eſt, ſed eſt habitudine diuerſus. Contemplatiuus enim habet proportionẽ cum uiſu, qui colorum ſpecies tãtum uidet, & cognoſcit, ꝙ hoc quidem hoc eſt album, illud uero nigrum. Actiuus autem intellectus habet proportionem cum uiſu non ſolum colorum ſpecies cognoſcente, ſed & quod delectat, ſibi aſciſcente: quod autem moleſtia afficit, auerſante. Sicut enim uiſus qui præter nigrum, & album, quod eſt iucundum, & moleſtum, cognoſcit: ſic & actiuus intellectus nõ ſolum uerum, & falſum cognoſcit, ſed & bonum, & malum, & ꝓportionem quidem habet, quod in uiſu eſt iucundum, cum bono: quod autem in uiſu eſt moleſtum, cum malo. Sæpe aũt intellectus quod moleſtum eſt, pro iucundo eligit: eo quod ſit, quod moleſtũ eſt, bonum, quod autem iucundum eſt, aliquãdo etiam malum. Quare hæc ẽ differentia, ꝙ cõtemplatiuus quidem intellectus operatur ſine appetitu, ueritatem ſolum & falſum cognoſcens. Actiuus intellectus cum appetitu operatur, ꝙ ſciat quidnam bonum quidem eſt, quidnam uero malum. Poſtquam hucuſq; produxit differentiam inter actiuum, & contemplatiuum, aliam quoque tradit differentiam intellectus a ſenſu. Quoniam enim & in diſcernendo intellectu a cogitatione, & rurſus io tradenda differentia contemplatiui ab actiuo, intellectum ſenſui aſſimilauit: ne quis exiſtimaret, ꝙ in omnibus ſimilis eſt intellectus ſenſui: propterea nunc tradit differentiam inter intellectũ, & ſenſum: & dicit, ꝙ particularis ſenſus, ut uiſus, nouit album, & nigrum: & eſt cõmune uehiculum albi, & nigri, uiſus: albi autẽ, & dulcis cõmunis ſenſus cõmune eſt uehiculum. Differentiam, quam habet album ad dulce, non nouit uiſus, ſed cõmunis ſenſus: Sicut ergo particularium ſenſuum terminatio eſt cõmunis ſenſus: ſic et contemplatiuorum intelligibilium cõmune eſt uehiculum, intellectiua cognitio, & actiuorum: quemadmodum boni & mali, intellectiua actio. Vtorũq; autem, & cõtemplatiuorum, & actiuorum intellectiua eſt uehiculum. Et intellectiuã quidem cognitionem Plato προσεκτικὸν, id eſt attẽtiuum appellat: intellectiuam autem actionem συνειδὸς, id eſt conſcium. Hæc autem dicebat eſſe ſubiecto eadem. Nam & cognoſcens agit, cum cognitione enim uita coniuncta eſt: & unum eſt quod dicit: ego intellexi, & conuerſus ſum.

ſum. Si hoc enim nõ ſic habet, eſt rationi cõſentaneum dicere, ꝙ tu quidem hoc, ego uero illud ſenſerim. Hæc autẽ ratione differunt, ꝙ hic quidẽ agat, ille uero cognoſcat: & in hac quidem eſt opinione Ariſtoteles. Porro & ſecundũ ipſa ſubiecta cõmunionem habent, & ſocietatem. Quod enim bonum, etiam uerum eſt: quod autem malũ, falſum. Sed differunt, quoniam bonum ad aliquid dicitur. quod enim ad animam bonũ eſt in uirtutibus, hoc eſt malũ corpori. Verum autem nõ dicitur ad aliquid: ſed ſemper idem eſt uerũ & honeſtum. Neq; enim Plato eſt admittendus dicens, ꝙ furenti enſis depoſitũ confiteri, uerum quidẽ, malum autem. Verũ enim ſm Ariſtotelem, quatenus uerum, ſemper honeſtum. Sciendũ autem, ꝙ et antĩ diximus ſimilẽ eſſe cõmunem ſenſum intellectui quoniam, ſicut cõmunis ſenſus eſt terminatio omniũ particularium ſenſuũ, ſic & omniũ intelligibiliũ terminatio eſt intellectus, & cogitabiliũ, & opinabiliũ: uerumtamen eſt quædã differentia. In ſenſibus enim eſt alius cõmunis ſenſus præter quinq;: in intelligibilibus autem non eſt aliud, quod cognoſcit præter tria: ſed unũ eſt ex tribus, quod cognoſcit differentiã. Intellectus enim, cũ ſit pars triũ & opinionis dico, & cogitationis, & intellectus: ipſe nouit differentiam intelligibiliũ ad cogitabilia, & cogitabilium ad opinabilia. Hæc eſt ergo differẽtia intellectus a cõmuni ſenſu. Sciendũ autem, ꝙ ſicut cõmunis ſenſus nõ ſolum ea nouit, quæ cognoſcunt ſenſus particulares, ſed & aliam præter hæc: nouit enim cõmunis ſenſus differentiã ſenſibiliũ, quæ cadunt ſub ſenſum, hoc ſenſibus, ut iam diximus, neſciẽtibus. Particulares enim ſenſus dulce & albũ tantum cognoſcunt. Cõmunis autem ſenſus non hæc tantũ, ſed & ipſorũ nouit differentiã: ſic ergo & intellectus nõ ſolũ intelligibilia, & cogitabilia, & opinabilia nouit, ſed & eorũ differentiam. quæ enim deteriora cognoſcit, & meliora ſcit. quæ autẽ meliora nouit, deteriora neſcit. Differentiã ergo cogitabiliũ, & intelligibiliũ, uel cogitabilium, & opinabiliũ non nouit, nec cogitatio, nec opinio: eam aũt intellectus cognoſcit, utriſq; ergo melior eſt, & cogitatione, & opinione. Eſt ergo eiuſmodi proportio. Sicut nigrũ ad proprium mentis conceptũ: ſic & albũ ad propriũ mentis conceptũ, & econuerſo, ſicut nigrũ ad albũ, ſic mẽtis cõceptus albus ad mẽtis conceptũ nigrũ. Et in his, Deo eſt gratia, finitur contemplatio. Eſt aũt propoſitio enuncians aliquid de aliquo, ſicut affirmatio. quid uult dicere: ꝙ differt quidẽ, qui circa ſimplicia uerſatur intellectus, ab eo, qui circa cõpoſita uerſatur: circa mente enim conceptam, & ineernam propoſitione, inquit, uerſatur affirmatio. Ipſa enim uelut ſimplex eſt, dum in animi adhuc diſpoſitione ſita eſt, & ſemper uera eſt: qui autem circa cõpoſita uerſatur intellectus, in affirmatione, quæ eſt ſm probationem, uerſatur, quæ habet uerũ, & falſum. Dicere ergo ipſum uera, uel falſa, in omni accepit affirmatione, quæ eſt ſm prolationem, nõ autem de interna. Non enim omnis intellectus, pro eo quod eſt, uerus eſt, uel fallitur. Simplicium. n. mentis conceptuũ & intelligentiarũ intellectus uerus eſt tantũ, non enĩ fallitur. quare nõ omnis uerus eſt intellectus. uel falſus, propter actiuum aũt dictũ eſſe. Contẽplatiuus. n. ſimplices, & puros mentis cõceptus, & intelligẽtias apprehendens, nõ fallitur. Actiuus autem, quoniã & ſecum, & inter ſe formas materiales cõponit, in eo, inquit, cogitat, & propterea fallitur. quare propter cogitationem ritius falſum ſequitur.

Sed, qui eſt eius, quod quid eſt, & ſecundum quod quid eſt eſſe, uerus, & nõ aliquid de aliquo.

Quaſi diceret, illũ ſolum uerũ eſſe intellectũ, qui eſt ſm quod quid eſt, et ſm quod quid eſt eſſe. Illud ergo, quid eſt, ſubſtantiã declarat: quid eſt aũt eſſe, formam, tanq; tale ſit, quod dicitur: ille ſolus uerus eſt intellectus, qui ſubſtantiã, quæ eſt ſecundũ formam, apprehendit, i. qui ipſam formam per ſe apprehẽdit: is eſt autem contẽplatiuus, qui & ſemper uerus eſt, & nõ eſt aliquid de aliquo, id eſt nõ circa cõpoſita uerſatur. Circa cõpoſita. n. uerſari nõ eſt intellectus proprie, ſed cogitationis. Ne exiſtima aũt ꝙ intellectus quidem idem eſt ſubiecto, quod cogitatio: eſt aũtẽ ratione diuerſus: nam & intellectus a cogitatione eſt ſubiecto diuerſus.

Sed ſicut uidere proprii, uerum: ſi autẽ homo, quod eſt album, uel non, non ſemper uerum.

Quid eſt illud: uidere proprium? pro eo quod eſt, quod eſt ſibi proprium uidere, & proprium negotium gerere, ut uidere, quod eſt album, & ſolum, non uidem autem & ſubſtantiam, cui quidem hoc album ineſt: hoc enim nõ ſemper uerum. Fallitur enim quandoq; ſenſus circa ſenſibilia per accidens, ſicut ſuperius dictum eſt.

Sic autem habent, quæcunq; ſine materia.

Quid dicit? ꝙ ſicut ſe habet ſenſus ad ꝓpria ſenſibilia et nõ propria: ſic & quæ ſunt ſine materia, ad intelligibilia. ſine materia aũt dicit cogitationem, & intellectũ: Immateriales enim ſunt hæ facultates, & cogitabilia, & intelligibilia ſunt rurſus res immateriales, & intelligibilia quidẽ, quæ quidem etiã ſimplicia dicit, ait cũ uiſu habere proportionem, qui proprium uidet: cogitabilia autem, quæ etiam compoſita appellat, dicuntur cum uiſu habere proportionem, qui gerit alienum negotium, & qui non uult ſolum cognoſcere, quod album, ſed etiam quod albus homo, uel equus.

Idem eſt autem ſcientia quæ eſt ſecundũ actum, quod res. Quæ eſt autem ſecundum potentiam, tempore prior in uno.

Rem dicit, ſcibile. Dicit ergo ſcientiã, quæ actu eſt, idem eſſe, quod ſcibile. Nõ cognoſcit. n. ſcientia ſcibile, niſi ei aſſimiletur, & fiat quale ipſum. Hoc aũt nõ temere interiectũ eſt: ſed qm̃ de intelligibilibus agitur: intelligibilia aũt per mediã ſcientiã fiunt intelligibilia, & intellectu cognoſcunt: propterea ſcientiæ mentionẽ fecit, dicens, ſcientiã, quæ actu eſt, ſimilem eſſe ſcibili. quæ autem eſt ſecundũ potentiã ſcientia, eſt prior ſcientia, quæ eſt ſecundum actum in uno indiuiduo.

Omnino autem & ſimpliciter, nec tempore quidem. Sunt enim ex eo, quod perfectione & actu eſt, omnia, quæ fiunt.

Quidam libri habẽt græce ὅλως. i. omnino. quidam uero ἁπλῶς. i. ſimpliciter: hoc eſt autẽ, quod dicit, ꝙ ut in uniuerſum, & ſemel dicaſ, in uniuerſo mũdo nõ eſt prius, quod eſt potẽtia, eo quod actu eſt: quia omnia ex aliquo, quod perfectione, & actu eſt, producuntur in actũ, per id quod poteſt producere. Illud autẽ, Ex eo, quod perfectione, & actu eſt, quidã dicunt nõ debere ad opificẽ referri: ſed ꝙ quicquid eſt potẽtia, eſt in alio, quod eſt actu aliqd aliud, ut ſemẽ potẽtia quidẽ eſt foetus: actu aũt ſemẽ, et panis potẽtia quidẽ eſt ſanguis, actu aũt panis. Ex iſtimo aũt eos non recte dicere, nihil enim ſolũ ſemper actu eſt, ex quo omnia producunſ, niſi ſolus opifex. Cũ hic autẽ eſſet Alexander, dixit perturbatã eſſe orationẽ, ſiquidẽ ſuperius quoq; diſcreuit intellectũ, qui eſt potẽtia, ab eo qui eſt actu. Porro & nũc hoc ipſum facit. Ad quod dicimus, ꝙ duobus quidẽ modis loquitur: nõ eſt autẽ perturbata orõ: hoc. n. nunc fecit, ut totã ſimul differentiam dicat.

Videtur autem ſenſile quidem, ex eo, quod eſt potentia, ſenſitiuo actu faciens. Non enim patitur, neq; alteratur. Quare hæc eſt alia ſpecies motus. Motus enim imperfecti actus eſt. Actus autẽ ſimpliciter alius eſt, qui eſt perfecti.

Quid ſibi uult hic contextus? Vult diſcernere intellectũ actiuum a cõtemplatiuo. Priuſquam autem ad tradendam differentiã accedat, uult aliquid de ſenſu dicere propter duas cauſas: uel ꝙ hoc habet cõmune intellectus cũ ſenſu, ꝙ citra mediũ operatur, uel quia in hac diſtinctione in afferendis ſenſus exemplis magnopere delectatur: propterea dicit aliquid de ſenſu iam dictũ, quod potentia ſenſus eſt ſecundum habitum, & non ſecundũ aptitudinem, ut cogitatio, quando nõ operatur. Quando aũt ſenſile adfuerit, & ſenſus operatus ſit, tunc a præſentia ſenſilis deducitur in actũ: uenit autẽ ad id, quod actu eſt, non per motum, nihil enim patitur, nec alteratur ſenſus, qui deducitur ab eo, quod eſt ſecundũ po-

ſenſum, ad id, quod eſt actu. Vult enim Ariſtoteles id quod a ſecundo potentia ad id, quod ſecundũ actu eſt, deducitur, nõ alterari, nec pati. Vnde uel nõ eſt motus, uel eſt alia ſpecies motus. Siquis enim uult hunc motũ dicere, aliam ſpeciẽ motus dixerit præter eas, quæ in Phyſica dictæ ſunt, & naturam innouauerit. Deinde confirmat etiã, ꝙ nõ eſt motus, a ſecundo potentia, ad ſecundũ actu progreſſus. Dicit enim motũ eſſe imperfecti actũ: motus.n.ab imperfecto ad perfectum fertur, & patitur, & alteratur. Quod eſt autẽ ſecundũ potentia, perfectũ eſt. Perfectorũ autẽ actus nõ eſt motus, ſed aliquid aliud præter motũ. Non eſt ergo motus a ſecundo potentia deductio ad ſecundum actu, ſed mutatio.

Sentire ergo ſimile eſt ei, quod eſt dicere ſolum intrinſecus, & intelligere. Quando autem iucundum, uel moleſtum, ueluti affirmans, uel negans perſequitur, uel fugit: & eſt delectari, uel moleſtia affici, operari ſenſitiua medietate ad bonum, uel malum, quatenus talia.

Diſcernit intellectũ contẽplatiuũ ab actiuo, & quid dicit? ꝙ ſicut ſenſus, qui habet tantũ dicere intrinſecus.i.cognoſcere, & intellectu comprehendere, dicitur contẽplatiuus. qui autem habet, ut moleſtia afficiatur & delectetur, affirmare aut, & perſequi, quoniã ipſum ſuſcipimus, & ad ipſum uenimus. Suſcipere ergo ipſum dixit & affirmare. Moleſtũ autem negamus: ipſum enim non ſuſcipimus, ſed & fugimus. Tanquam aũt, inquit, iudicat ua facultate actiui intellectus iudicatur bonũ & malum. Ne ergo omnia de eodẽ accipe. Deinde quoniã oſtẽſum eſt ſuperius, idem eſſe ſubiecto ſenſum, quod appetitũ: cũ oporteret aũt dicere, ꝙ actiuus intellectus cũ appetitu operatur, dixit, ꝙ cũ ſenſu, eo ꝙ ſubiecto idem ſit ſenſus, & appetitus. Ad bonũ, uel malũ, quatenus talia. Recte aũt adiectũ eſt illud, quatenus talia: neq;.n.ipſa per ſe ſunt bona, uel mala, ſed ut ad animal, ut quod ſeruat quidẽ, dicatur bonũ: quod autem corrumpit, dicatur malũ.

Porro & fuga, & appetitus idem, qui eſt ſecundum actum, & non eſt aliud appetitiuum, & fugiendũ, nec a ſe inuicem, nec a ſenſitiuo: ſed quod quid eſt eſſe, aliud eſt.

Quid dicit? Quod actu moleſtum eſt, uoluptate, quæ eſt actu cõparans, ait ratione differre: uocauit autem fugiendũ quidẽ, quod moleſtũ: appetitum autem, iucundũ. Deinde, ne quis exiſtimaret, ꝙ alia quidẽ facultate aliquod iucundũ appetimus, alia autẽ, quæ moleſta ſunt, fugimus: nunc dicit, ꝙ non differt uoluptas a moleſtia, niſi ratione, ſeu definitione: nõ.n. ſubiecto: ambo.n.ſunt ſub anima irrationali. & quid hoc dico, cũ nec ſentire quidẽ ab eo, quod eſt uoluptate affici, ſubiecto differat? nam & hęc ambo ſunt ſub irrationali: in eo autem, quod quid eſt eſſe, differunt: id eſt, in ratione, ſeu definitione. Hoc aũt dixit, ut oſtendat, contemplatiuũ etiam intellectum ab actiuo ratione tantum differre.

Cogitatiuæ autem animæ uiſa, ut ſenſa, inſunt. Quando autem bonum, uel malum affirmarit, uel negarit, fugit, uel perſequitur. Quare nunquam ſine uiſo intelligit anima.

Cogitatiuam animam dixit, abuſiue loquens, contemplatiuum intellectũ, & quid dicit? ꝙ ipſe quoq; imaginatiõe utitur, ut & actiuus intellectus. Sed ſi utitur, inquit, imaginatione, huic uiſa inſunt, inquit, ut ſenſa: hoc eſt ſenſus ſolum, ſine dolore, & uoluptate. Actiuo autem intellectui, qui habet bonum, & malũ, ſubiecta inquit ſunt ueluti affirmationes, & negationes: & ſic uoluptate utitur, & triſtitia, & iucundũ quidem perſequitur, fugit autem, quod moleſtum. Hic autem ſemper quoq; imaginatione utitur: eo ꝙ ſemper delectetur, uel moleſtia afficiatur, quod quidem nõ eſt ſine imaginatione. Primus autem non ſemper: nihil enim particulare ſine imaginatione intelligit. Vniuerſalia autem etiam ſine imaginatione intelligit. Ne exiſtimes autem idem eſſe bonum & iucundum, & malum & moleſtum. Eſt enim iucundum malum rebus uti uenereis: & eſt moleſtiam exhibens bonum, eſſe circa omnia continentem: Ne ergo putaueris actiui iucundum idem eſſe, quod eius bonum.

Sicut autẽ aer pupillã talem fecit, ipſa aũt aliud: & auditus ſimiliter: extremũ autem unum, & una medietas, ei autẽ eſſe plura tribuunt. Quoniã autẽ diiudicat, qua ratione differat dulce & calidũ, eſt quidem & prius: dicendum autem & ſic: eſt enim unum quidpiam. ſic autem ut & terminus.

De communi uehiculo nunc agitur, & quid dicit? ꝙ ſicut aer pupillam alterat, & pupilla ſpiritum, & ille facultatem cryſtallinam, & ipſa excitatur, & uidet, cũ ſit una. In eo autem, quod eſt eſſe, hoc eſt, ratione, ab alijs iudicãtibus diuerſa eſt. Nam & auditus ſimiliter habet unũ, quod iudicat: ſicut ergo in his, ſic in intellectu eſt cõmune uehiculũ, quod quidẽ eſt extremũ diſcretiuum mediũ, & primũ quidẽ dicit contextus de uiſu, & auditu: illud autẽ, ſic habet intellectus uehiculũ, non dicit: ſed cũ prima dixiſſet Philoſophus, reliqua ſubaudiri permiſit, quæ ſunt de intellectu, & ad alia cõuertitur, dicens, ꝙ ſic quidẽ particularis ſenſus iudicat albũ, & dulce non ipſe iudicat: ſed quiſnã ſit ſuperius diximus, & nunc quoq; dicemus, nẽpe cõmunis ſenſus: ipſe.n. inquit, horũ eſt cõe uehiculũ, exiſtẽs, inquit, ut terminus. Terminum aũt nunc uocat centrũ circuli, a quo multæ lineæ procedũt.

Et hęc quidẽ in proportione & numero, quem habent ad utrunq;, ut illa ad ſeinuicem.

Quid dicit? Quod, ſicut terminus, hoc centrũ, ſic habet & cõmunis ſenſus, & proportione, & numero. Proportione quidem, ꝙ ſicut centrum ſe habet ad utranq; ex his lineis, quæ a centro procedunt, ſic habet & communis ſenſus ad utrunq; ex ſuis ſenſibus, & ſicut rectæ ſe habent inter ſe, ſic & particulares ſenſus, inquit, habent aliquam proportionẽ. Sic quidem proportione: numero autem quomodo? ꝙ ſicut centrum, cum ſit unum, ad multas habet lineas habitudinem: ſic & communis ſenſus, cum ſit unus, habet ad multos ſenſus habitudinem.

Quid enim refert hoc dubitare, quomodo, quę ſunt eiuſdem generis, iudicat, uel contraria, ut album, & nigrum? Sit autem ut A, quidem album ad B, nigrum G, ad D, ut illa ad ſeinuicem. Quare & econuerſo ſi, G, D, uni inſint, ita habebunt ſicut &, A, B, idem autem & unum. eſſe autem non idem. & illud ſimiliter. eadem autem ratio & ſi, A, dulce quidem ſit, B, uero album.

Quoniam dixit, ꝙ ſicut cõmunis ſenſus ſe habet ad propria, & ne dubita, inquit, quomodo, quæ ſunt eiuſdem generis, nouit ſenſus particularis, ſiquidem nõ dubitas, quomodo, quæ ſunt diuerſorũ generũ, nouit cõmunis ſenſus idem eſt enim. Eiuſdem aũt generis uocauit albũ, & nigrum: ambo enim ſub colore. Diuerſorũ autẽ generũ, albũ, & dulce: hæc.n. ut quæ ſub diuerſos ſenſus cadunt, ſunt diuerſorũ generum. Sit aũt, ut aliquod quartũ albũ ad ſecundum nigrũ, tertium ad quartũ, ut illa ad ſeinuicẽ. Nunc accepit elementa, primũ quidem ſignificans albũ, ſecundum autẽ nigrum: aliquando aũt & dulce: tertium aũt & quartũ pro intelligibilibus accipit, ut ſit tertiũ quidẽ ratio albi, quartũ aũt ratio nigri, & quid dicit? Quod ſicut cõmunis ſenſus nouit primũ & ſecundũ: ut accipias primũ quidem ſimiliter ſignificans album: ſecundũ autem dulce: ſic & intellectus nouit tertiũ & quartũ.i.eorum rationes. Nouit aũt & econuerſo, inquit, intellectus primũ tertium, & ſecundũ quartum, hoc eſt, etiã ſenſilia. Idem autem & unũ: eſſe autem nõ idem, & illud, ſimiliter, ſubiecto quidẽ, inquit, idem eſt, formam dico albi, uel nigri, uel nigrũ, uel album: ratione autẽ ſunt diuerſa: aliter enim uidet album, & nigrum, & aliter intelligit.

Formas ergo intellectiuum in uiſis intelligit: & ſicut in illis, ipſo definitum eſt, id quod eſt perſequendum, & fugiendum: & intra ſenſum, quando in

do in ipſis uiſis fuerit, mouetur: ut ſentiens facem, quia eſt ignis, communi cognoſcit, dum uidet moueri, eſſe hoſtem.

Quid dicit? ꝙ actiuus intellectus formas rerũ intelligit, utens imaginatione, & ſicut in ipſa inquit, eſt perſequi, & fugere, cũ ſit appetitus: ſic & in intellectu. Hæc ſunt quã delectatur, et moleſtia afficit. Vel hoc ergo dixit, uel aliud, quod uiſa, quæ ſuperius ſenſilia, appellat: inferius autẽ imaginationem. & quid dicit? ꝙ intellectus quidem ſimul cũ ſenſilibus aliquãdo operans, & lætatur, & dolet. Aliquãdo aũt ſine ſenſu imaginatione utitur, & operatur. Quando.n. face uiſa intellexerit, eſſe hoſtem, cũ ſenſu cooperatus eſt. Quando aũt cõſultans ubi bellũ gerere oporteat: tunc imaginatione utitur, ut ſentiens facẽ, ꝙ ignis, cõmuni cognoſcit? Quid eſt, cõmuni cognoſcit? nõnulli quidã dicũt? motu ignis. Motus.n. eſt cõmune ſenſile. Eſt aũt abſurdum in cognoſcẽte dicere de cõmuni ſenſili, cognoſcens.n. dixit. Dic ergo eũ hoc dicere, ꝙ ignẽ cõmuni ſenſu cognoſcimus: hoc aũt dixit, ut ſciẽs, ꝙ quæ particulari ſenſui ſubijciunt, ſubijciunt quoq; cõi.

Quando autem in iis, quæ ſunt in anima, uiſis, uel mentis conceptibus, ſicut uidens, ratiocinatur, & conſultat, futura ad præſentia cõparans: & quando dixerit, quod illic iucundum, uel moleſtũ hic fugit, uel perſequitur, & omnino in actione, & quod ſine actione eſt uerum, & falſum, in eodem eſt genere bono, & malo: ſed differt quidem eo, quod ſimpliciter, & quod alicui.

Quid dicit? ꝙ quando imaginatus cõſultauerit, ubi bellum gerere oporteat, & accõmodatũ quidem locũ, & iucundum elegerit, moleſtũ aũt ſugerit, tunc imaginatione utitur. Scire aũt oportet, ꝙ iucundũ quidem, et moleſtũ ſemper eſt in actiuo intellectu, in quo eſt & bonũ. Differt aũt eo, quod eſt ſimpliciter, & alicui: quia uerũ quidem ſemper ſimpliciter dicitur, & ſemper eodem modo ſe habet: Bonum aũt ad aliquid quidem malũ eſt, & inutile. Quod enim ad aliquid bonum eſt, ut ad animam, hoc ad corpus bonum non eſt. Et in his praxis, Deo eſt gratia, completur.

Quæ autem ſunt in ablatione ſeu abſtractione intelligit. Quemadmodũ ſi ſimum, quatenus quidem ſimũ, nõ ſeparate. Quatenus aũt eſt concauũ, ſi quid quidẽ actu cogitaret, ſine carne cogitaret, quatenus concauum: ſic mathematica ſeparata, ut ſeparata, intelligit, quando illa intelligit.

Poſtquam ſimplicem intellectũ a cõpoſito diſcreuit: & actiuum a contemplatiuo, & eum qui eſt potẽtia, ab eo, qui actu: rurſus uenit ad intelligibile, & hoc nunc docet. Et quoniam intelligibile forma eſt: Forma aũt triplex, uel omnino materialis, ut res naturalis, uel formę penitus expers, uel partim quidẽ materialis, partim aũt materiæ expers, ut mathematica: ſuperius aũt examinauit & materialem formã, quando dixit hoc, illud quidpiã eſſe: ſed & immaterialẽ, ubi quærebat hoc per hoc quod quid eſt eſſe: nunc uenit ad mathemata, & quærit quõ ea nouit intellectus? & dixit ꝙ non ut materialia ipſa nouit, ſed ut imaterialia. Nõ nouit enim ipſa, ut ſimũ, quod omnino in materia, nẽpe naſo, intelligitur, ſed nouit ea, ut incuruũ, hoc.n. ſine materia intelligiẽ. Mathemata aũt intelligit intelſus inſtrumẽto utens indiuiſibili, imaginatione. Imaginatio.n. eſt indiuiſibilis. Quando.n. currentẽ Socratem mẽte agitarit imaginatio, ut unũ ipſum intelligit, & non qui ſit diuerſus, quatenus currit. Si enim imaginatio eſt a ſenſu, qui tranſmigrare nõ põt.ſ. & ipſa eſt diuiſibilis, & ab alio in aliud nõ deſcẽdit: ſed ſimul imaginatur. Ex hoc aũt colligitur imaginationẽ ſolum eſſe uerã, ſicut & intellectus & ſenſus, nõ aũt etiam falſam eſſe: eo ꝙ nõ imaginatur in cõpoſitione. Ex hoc aũt oſtenditur etiã animã eſſe ſeparabilem: ſiquidẽ ea, quæ ſeparari nõ poſſunt, dico aũt mathemata, intellectu ſeparat, eo ꝙ ſubſtantiale habeat ſeparabile. Hæc poſtq̃ dixit, quærit, ſi intellectus ſm actum res ipſę eſt, et ſi eſt in generatione, an res immateriales poteſt cognoſcere, an non. Et id dubiũ quidẽ mouet, in præſentia aũt non ſoluit. Ad hoc aũt dicit Plato, ꝙ poteſt intellectus quidẽ, qui eſt in generatione, eſſe ciuis cœleſtis, & circa immaterialia operari, & corpus negligere. Si enim, quæ extra ſunt animę, quæ corporis ſunt amantes, cũ corpore ſunt ſemper, & in ſe pulchris: quid abſurdũ etiam eas, quæ ſunt in generatione, animas circa immaterialia operari? Et ſic quidẽ Plato. Ariſtoteles autẽ inferius dicit triplicia eſſe intelligibilia. Sunt.n. immaterialia intelligibilia prima. Secunda intelligibilia media, & tertia materialia. Et in immaterialibus quidẽ dicit nõ eſſe opus imaginatione: imaginationis enim expertes ſunt intelligẽtię. Quando aũt inquit, mathemata intelligit, ſubiecto imaginatione utitur. Etſi aũt, ea ut ſubiecto, utitur cognoſcẽdo mathematica: nõ ob id eadẽ ſunt uiſa, & mathemata. Viſa.n. ſoli ſubijciuntur imaginationi: Mathemata aũt animæ, quæ ſubiecto utitur, imaginatione. Materialia aũt cognoſcit aia inſtrumento utens, ſenſu, & imaginatione. Si ergo actus eſt imaginationis expers, fieri non poteſt, ut intellectus, qui eſt in generatione, hunc actũ intelligat. Nullo.n. indiget ad eum cognoſcendũ. Hoc aũt facit pro opinione quæ dicit, intellectũ non cognoſcere formas, quæ ſunt oĩno immaterialia. Hæ aũt ſunt a materia ſeparabiles. Deberet ergo & ipſe eſſe a materia ſepabilis, ut ipſas intelligeret. Siquidẽ aſsimilari oportet in oĩbus id, quod cognoſcit, ei, quod cognoſciẽ. Atqui in animali nõ ſeparatus eſt: ipſas ergo nõ cognoſcit. Hæc eſt aũt prima illius opinionis defenſio. Falſa eſt autẽ o Ariſtoteles. Si.n. intellectus qui eſt in animali, non intelligit ea, quæ ſunt oĩno immaterialia: quõ in tuo tractatu qui eſt poſt naturalia, et formas oĩno immateriales quęſiuiſti, & inueniſti, & nobis renunciaſti? Quare clarũ eſt, eum etiã, qui eſt in animali, intellectũ cognoſcere formas oĩno materiæ expertes. Hæc eſt prima defenſio, & ad eam oppoſitio. Secunda defenſio. Intellectus nõ intelligit formas immateriales: quã nec omnino quidẽ ſunt formæ materiæ expertes: & quã non ſunt, propterea nec intelligit. Hæc eſt ſecũda defenſio, ad quã dicimus: quõ hæc dicis Ariſto. qui in alijs tractatibus aperte clamas eſſe diuinas formas, quæ ſunt materiæ expertes? Tertia defenſio. Intellectus ſemper cũ imaginatione operatur. ſi autẽ nunq̃ per ſeipſum operatur, ſed ſemper cum imaginatione, etiã quando circa diuina operatur: nam tunc quoq; cũ imaginatione operatur. ſi aũt imaginatio ſemper materialia cognoſcit: ex eo enim, ꝙ intellectus cognoſcit pulchrũ mundi ordinẽ, & rerum uirtutẽ, erigitur ad cognoſcendã, quæ illa exornauit, & adminiſtrauit, prouidentiam: quare neq; quando diuina intelligit, ſine imaginatione agit. Imaginatio aũt, ut dictũ eſt, ſemper materialia cognoſcit. Sola.n. illa nouit imaginatio, quæ ſenſus nouit. ſi ergo intellectus, quæ nouit tantũ imaginatio, nouit, ꝙ ſine ea nõ agat: imaginatio autẽ illa nouit, quæ nouit ſenſus: ſenſus autẽ ſola materialia nouit: In intellectus ergo ſola nouit materialia: nequaquã autem, & immaterialia. Et hęc eſt tertia defenſio, et aduerſus eam cõtradicimus, et dicimus, ꝙ intellectus, quando circa particularia ſenſilia operatur, tunc cũ imaginatione operatur, & ab ea non recedit a principio ad finem uſq;, ſed cũ ea eſt in ſenſilibus. Quando aũt diuina intelligit, tunc per imaginationẽ quidem operatur: dicimus enim, nos ex pulchro ordine, et ornatu, qui a nobis cõſideratur, ad diuina traduci. Quare per imaginationem quidem, ſed non utiq; cũ illa: neq; enim ea amplius indiget. Incorporea enim etiã ſine imaginatione intelligunẽ. & hæc eſt defenſionis ſolutio. Quarta defenſio. Nõ poteſt intellectus materialia intelligere, eo quod intellectus idem eſt cũ imaginatione. ſicut enim imaginatio, nec eſt uera, nec falſa. ſi ergo intellectus idẽ eſt cũ imaginatione: imaginatio aũt nõ intelligit formas imateriales, nec ergo intelliget intelſus formas materiæ expertes. Hęc eſt quarta defenſio, ad quã dicimus non idẽ eſſe intellectum, quod eſt imaginatio. Imaginatio enim qualitates ſolũ cognoſcit, quas etiã ſenſus cognoſcunt. Nihil enim nouit imaginatio, quod non ſenſus nouit. Intellectus autem

nouit ſubſtantias. ſi ergo imaginatio non nouit ſubſtantias: Intellectus aūt nouit ſubſtātias:nō eſt ergo intellectus imaginatio. Vnde & Plato inquit in Theæteto, Imaginatio aūt ſubſtantiam nō aſſequitur, pro eo quod eſt, nō eſt illi cognitio ſubſtantiæ:nō eſt ergo idem intellectus, & imaginatio. Hæc poſtq̃ dixit Ariſto.& de cognitiuis operationibus huc uſque diſſeruit, uult de cōibus operationibus cōem oratione concluſionē colligere. Dicit ergo,ꝙ propter ſui cognitiuas facultates,& operationes,oīa eſt anima quæ ſunt. Quæcunq; enim ſunt,uel ſunt ſenſilia, uel intelligibilia, quæ etiā ſcibilia uocat. Et eorū unumquodq; eſt duplex. Quicquid enim eſt,uel potētia, uel actu eſt. Quicquid.n.potētia eſt, fit actu. Quatuor itaq; ſunt omnia,potētia ſenſilia:actu ſenſilia:potētia ſcibilia:actu ſcibilia,& in ijs, quæ ſunt, nō ſunt præter hęc quatuor. Atqui ſunt & hæc quatuor in anima:habet.n.anima ſenſus potētia, & potētia ſciētiam:& actu ſenſus:& actu ſcientiā. Nō aūt,quia diximus omnia eſſe aīam, iam ſm id dicimus lapidē ineſſe in anima,uel lignū,ſed ꝙ rebus aſsimilatur, & ad earū imaginem reducit:ſiquidē ſimile ſimili cognoſcit. Et ruſus ne quis exiſtimet iuxta ea,quæ a Platone ſupponunt,eſſe rationes in anima:neq;.n.hoc dicit Ariſto.ſed quando ſunt potētia quidē ſenſus, potētia uero ſciētiæ,tunc habēt ſolū rerū aptitudinē:quando uero actu fuerint ſenſus,& ſcientię,tunc ſenſiliū rationes cognoſcit,& ut ſemel dicā,tunc fit actu cognitio. Hæc ubi dixiſſet,eo ꝙ ueluti ſummatim totā orationē dixit,poſt intellectū ad id cōuertitur,quod ſm locū mouet. Ac oportebat quidē poſt ſenſum ad ipſum uenire: ab ijs.n.quæ pluribus inſunt:oportebat cōuerti etiā ad ea,quæ paucis inſunt, ſed de eo tractatū collocauit poſt ea,quę de omni anima rationali,& irrationali dixit: qm̄ his opus habemus,& in docēdo, quid eſt,quod ſm locū eſt,& quid nō eſt. Dicimus enim ꝙ nō eſt imaginatio,nec ſenſus,nec nutritiua facultas, nec quid aliud eiuſmodi.ſi ergo hæc nō prænoſceremus,qūo id hæc nō eſſe cognoſceremus? Hoc aūt eſt id, quod ſm locū mouet,appetitus cōmixtus ab irrationali,& rationali. Appetitus.n.irrationalis animæ nos mouet,quando affectus ſequimur. appetitus aūt rōnalis nos mouet,qñ rationē ſequimur. ſi ergo non cognoſceremus,quid eſt irrationalis,et quid eſt rōnalis:qūo cognoſceremus,quod ex eis cōmixtū eſt? & ideo poſterius uenit ad id quod ſm locū mouet,et quod de eo dicturus eſt. Platonem aūt in tribus quibuſdā reprehēdit, primū quidē, ꝙ animā diuidit,ut totū in partes, cū deberet eam diuidere, ut ſubſtantiā in facultates. Pro Platone aūt reſpondemus, ꝙ uniuerſalem quidē animā diuidit, ut totū in partes,in uegetatiuā,irrationalē,rationalem. Particulares aūt animas,ut ſubſtantiā in facultates diuidit:Nouit ergo & hanc differentiā. ſi aūt dubitas,qūo, quod eſt animoſum ſeu iraſcibile, & deſideratiuum, quod cōcupiſcibile dicunt, partes eſſe diximus,cū ſint ſub una irrationali animę? dic & tu o Ariſt. cur partē animæ eſſe dicis intellectū? Secūdo Platonē reprehendit,ꝙ multa prætermiſerit. In tria.n.animā diuidit:in animū ſeu iram,in cupiditatē,& rationē.et rōnem quidē in cerebro collocat:iram in corde:cupiditatē uero in iecore. Prętermiſit ergo & uim imaginatiuā:& ſenſitiuā:& ſm locū mouentem:& appetitiuā. Dicimus aūt,ꝙ & hæc nouit,& horū in Timæo meminit,de natura differens. In republica aūt harum triū meminit, qm̄ his opus eſt ad oēs reſpublicas. Ratio n.dominatū obtinens facit Ariſtocratiā,et regnū. Ira aūt Democratiam, ſeu populi imperiū. Cupiditas uero,quæ eſt bellua uarijs formis prædita, ſm pecuniæ quidē cupiditatē, facit Oligarchiā.i.paucorū dominatū:ſecundū aūt uoluptatis amorem,& libidinem:ſi iure quidē, & legibus conſtitutam,facit Ariſtodemocratiā,quæ ex optimatū,& populi dominatu cōpoſita eſt:ſi aūt nullis legū uinculis conſtrictā,facit Tyrannidem. Eorū ergo tantū, quæ ſibi conducebant, meminit. Quia tota nouit tria. Reprehendit Platonem,ꝙ cū dicat,inquit,in cerebro eſſe rationē,in corde iram,in iecore concupiſcentiā,appetitū a ſeipſo diuellit. Appetitus.n.in quo eſt cōmixtio rōnalis ad irrationalē:hæc autē in diuerſis locis. Appetitus ergo diuulſus, & diſtractus eſt? Ad quod dic,ꝙ in unaquaq; parte dicit oēm ineſſe animā, ſm aptam autē & accōmodatam partem, magis apparere rationē,uel iram:& non diuellit appetitum.& in his contemplatio.

Quę autem in ablatione ſeu abſtractione dicuntur,intelligit,ſicut quod eſt ſemper ſimum.

Illud,quę aūt in ablatione ſeu abſtractione, eſt ueluti inſcriptio,ſeu titulus eius,quod eſt dicturus:quēadmodū & in libris Hippocratis inuenimus, ſicut in mulieribus prologū, quæ aūt de mulieribus:ſic ergo & hic dicit. Quæ autem in ablatione,ſeu abſtractione,uolens oſtēdere,qūo intelliguntur,quæ in ablatione,infert,intelligit,inquit,ut ſimū. Quod enim eſt ſimū,cū materia intelligitur. Quod aūt eſt incuruum,ſine materia. Mathemata ergo,quę dicit in ablatione, cū incuruo habent proportionē. Incuruū enim ut immateriale eſt,cū ſit in abſtractione:ſic mathematica,quę ſunt nō ſeparata,ut ſeparata intelligit. Vult per hæc naturā mathematum dicere,ꝙ hæc ſeparata intelliguntur,ſed nō ut ſeparata actu,ſed tantū intellectu. Hinc autem corollariū colligimus,animam eſſe ſeparabilem, ꝙ inſeparabilia ſeparet: nam ſi non eſſet ſeparabilis,nequaquam ea ſepararet.

Omnino autem intellectus eſt, qui ſecundum actum res intelligit.

Quoniam dixit intellectum ſeparare formas mathematicas, & ſic eas intelligere, propterea addidit eundem eſſe intellectum cum rebus, ut & eius ſubſtantia ſit ſeparata, quādo ſeparabilia cognoſcit: & ſit ipſe ſeparabilis,eo quod ſimile ſimili cognoſcimus.

Nunquid autem cōtingit ſeparatorum aliquid intelligere,cum ſit ipſe non ſeparatus a magnitudine,an non,conſiderandum poſtea.

Hic dubitationem,quam diximus, in contēplatione proponit,ꝙ ſi intellectus,qui eſt ſecundum actum,res ipſæ eſt: res autem,utpote intelligibiles,materiæ expertes,materiæ ergo expers eſt intellectus. Et quomodo eſt materię expers,ſiquidem in generatione cōtinetur? Quomodo autem immaterialia cognoſcet, cum in generatione contineatur? ſolutionem autem in ijs quæ ſequuntur,dicere pollicitus eſt. Oſtenſum eſt autem etiam ſuperius, ꝙ poteſt etiam,quæ ſunt omnino immaterialia,cogitare,ſiquidem non utitur inſtrumento, corpore,ſed ab omnibus eſt immixtus.

Nunc autem quæ de anima dicta ſunt, ſummatim colligentes ruſus dicamus, animam quidem eſſe quodammodo omnia,quę ſunt. Vel enim ſunt ſenſilia,quæ ſunt,uel intelligibilia. Eſt autem ſcientia quidem ſcibilia quodammodo: ſenſus uero ſenſilia. Quomodo autem hoc,quærere oportet. Diuiditur autem ſcientia, & ſenſus in res:Quę potentia quidem, in ea, quæ ſunt potentia: Quæ uero actu,in ea,quæ ſunt actu. Animæ autem ſenſitiuū, & ſcientiæ perceptiuum potētia ſunt:hoc quidem ſcibile:illud uero ſenſile. neceſſe eſt autem uel ipſa, uel formas eſſe. Ipſa quidem certe non. non enim lapis in anima,ſed forma.

Hic cōmunem infert cōcluſionem cognitiuarū operationum. Eſt aūt concluſio,ꝙ omnia,quę ſunt, uel ſunt ſenſilia, uel intelligibilia. Vocat aūt,ut diximus,intelligibilia ſcibilia, & hæc diuidit in id,quod eſt potētia,& quod actu. & oſtendit hæc omnia ineſſe in anima, & quod eſt potētia quidē,ſcire ea,quæ potētia:& quod actu,ea quæ actu ſunt. Dubitant aūt nōnulli, ſi quæcunq; ſunt,uel ſunt ſenſilia,uel intelligibilia:Senſile aūt,& intelligibile ſunt ad aliquid: ergo & quæcunq; ſunt,erunt ad aliquid,et ipſe quoq; deus,quod eſt abſurdū. Dicimus aūt,ꝙ quæcunq; ſunt,quatenus quidē ſunt, uel intelligibilia,uel ſenſilia,ſunt ad aliquid: quatenus autem ſubſiſtunt,& ſubſtantiā habent,per ſe ſunt. Nam & ipſum quoq; nigrū,quatenus quidē habet per ſe ſubſtantiā, nō eſt

ad aliquid

ad aliquid: quatenus aũt eſt ſenſile, eſt ad aliquid. Quod anima quidem eſt quodãmodo omnia quę ſunt. Recte additur illud, quodãmodo: quoniã formæ ſunt materiales, & eas nouit anima immaterialiter, nõ materialiter. non.n. lapis eſt in anima, ſed eius forma ſine materia: ſimiliter & in alijs. propterea ergo dixit illud, quodãmodo. Quomodo aũt hoc quęrere oportet: ꝙ ſm id, quod eſt potẽtia, & quod actu eſt, ſenſus, & ſenſilis, & ſciẽtia, & ſcibilia. Neceſſe eſt aũt ipſa, uel formas eſſe. ipſa quidẽ certe non. Q uoniã ſuperius dixit, ꝙ quærere oportet, quõ ſenſus ſenſilia apprehẽdit, nunc dicit, ꝙ neceſſe eſt, uel ipſas cõpoſitas formas eſſe in anima, ideſt cum materia & forma, uel ipſam per ſe formam. Atqui, inquit, ipſæ cõpoſitæ non ſunt in anima: neq; enim ipſa eſt lapis. neceſſe eſt ergo formas ſolas eſſe in anima.

Quare anima eſt ſicut manus. manus .n. eſt inſtrumentum inſtrumentorum. eſt autem & intellectus forma formarum: & ſenſus forma ſenſilium.

Quod dicit eſt eiuſmodi. Sicut manus, quę eſt inſtrumentum corporis, inſtrumentis utitur, ut ſecuri, uerbi gratia, faber, uel arundine: ſic & anima, quæ eſt ipſa forma, aliarum eſt formarum ſuſceptrix: quia formarum rationes apud ſe habet. Similiter & intellectus, & ſenſus ſunt formæ, & formarum ſuſceptrices, eo ꝙ formarum rationes habeant. Sed intellectus quidẽ omnium formarũ forma eſt. omnes enim formæ inſunt in ipſo, dum actu eſt. Senſus aũt eſt forma ſenſilium tantum: eo ꝙ in ſenſu, q̃ eſt ſm actum, ſint ſenſilia.

Quoniam autem nulla res eſt præter magnitudines, ut uidetur, ſenſiles ſeparata: in ſenſilibus formis ſunt intelligibilia, & quæ in ablatione, ſeu abſtractione dicuntur, & quæcunq; ſenſilium habitus, & effectus.

Hic ſunt primæ defenſiones, quarũ primã dicit eſſe, quæ dicit, ꝙ nec in uniuerſum quidẽ ſunt penitus formæ immateriales. Eſt ergo hoc quod dicit, lectũ in hyperbato. Nulla res eſt præter ſenſiles magnitudines, ut uidetur omnibus, ſed omnia, quæ ſunt, ſunt magnitudines ſenſiles. Vult aũt dicere, ꝙ mentis cõceptus ſeu intelligẽtię, uel ſunt primæ, uel ſecundæ, uel tertiæ. & primas quidẽ citra imaginationẽ nouit: ſecundas aũt & tertias cũ imaginatione: etiamſi partim quidem ut inſtrumẽto, partim autẽ, ut ſubiecto, ea utitur. Quid ergo dicit? Quoniã nulla res eſt pręter magnitudines ſeparabiles .i. ſine materia, ut uidẽtur nõnulla ſenſilia, ut mathematica. hęc .n. uidentur eſſe ſeparabilia, ſed nõ ſunt. Propterea, inquit, in formis ſenſiliũ ſunt intelligibilia, ut mathematica: etiãſi uidentur eſſe ſeparabilia, quod eſt ſecũda. Porro & tertia ſunt inſeparabilia, ut ſenſile. Et ſecũda quidẽ dixit per hoc, quod dixit: quæ aũt dicũtur in ablatione. Tertia aũt per hoc quod dixit: Et quęcunq; ſenſilium habitus, uel affectus. hæc enim ſunt formæ materiales, & affectus, ut qualitates materiales ſiue: quarum magnitudo ſolum ratione ſeparatur.

Et propterea, qui nihil ſentit, nec didicerit, nec comprehenderit.

Q uoniam hæc tria ſunt ſenſilia: & hic obſcure dixit, ꝙ in libro de demonſtratione dilucide dictũ eſt. Illic enim dixit, omnis ſciẽtiæ principium eſſe ſenſum: quoniam ut nunc dicit, intelligibilia omnino ſunt in formis materialibus. In quibus ergo deficit ſenſus, in ijs etiam eiuſmodi ſcientia deficit. Deinde poſtquam dixit, Nihil didicerit, ſubiungit, Nec comprehenderit, id eſt nec inuenerit. Duæ enim ſunt uiæ cognitionis, diſciplina, & inuentio.

Et quando cõtemplatur, neceſſe eſt ſimul cum uiſo conſiderare. Viſa enim ſicut ſenſa ſunt.

Quoniam dixit, formas intelligibilium eſſe in ſenſilibus: propterea dixit, Neceſſe eſſe intellectũ ſimul cum uiſo contemplari, hoc eſt, cum inſtrumento, imaginatione: ſiquidem eius eſt effector ſenſus. Q uare ſiue dicamus, quod imaginatione, ſiue, quod ſenſu utitur, idem eſt. Per hæc autem ſecundam dicit defenſionem, quod intellectus ſimul cũ imaginatione operatur. Imaginatio autem non nouit immateriales formas: nec ergo intellectus.

ginatio

Sed ſine materia.

Quoniam dixit uiſa eſſe ueluti ſenſa, dicit, ꝙ ſine materia. Senſus enim operantur circa immaterialia. Imaginatio autẽ circa formas tantũ. Quidam aũt dicunt, ꝙ illud, Sine materia, intellectui coniungit. Poſtquã enim dixit, quod etiamſi imaginatione, & ſenſu dicas uti intellectum, idem eſt: dicit, Sed intellectus, quod eſt ſine materia, cognoſcit.

Eſt autẽ imaginatio aliud ab affirmatione, & negatione. eſt enim cõnexio mentis conceptuũ, ſeu intelligentiarũ, uerum, & falſum. Primæ autẽ intelligentiæ in quonam different, ut uiſa non ſint?

Nam circa ſimplicia uerſatur, unde & eſt indiuiſibilis, ut quæ circa terminos uerſetur. Quare ſubſtãtialis eſt in ea ueritas, & nõ in compoſitione. Si ergo neq; uera eſt, neq; falſa, ut quæ nec affirmet, nec neget: ſimiliter autẽ & intellectus nec uerus eſt, nec falſus ſecundum defenſionem: quid ergo different primæ intelligentiæ, id eſt ſimplices, ut uiſa nõ ſint, quemadmodum & intellectus, ne ſit imaginatio? Sciendum autem, ꝙ intellectus, & imaginatio ſubſtantialem habent ueritatem, & determinate ſeu finite cognoſcunt.

An ne hæ quidem uiſa ſunt, ſed non ſine uiſis?

Hæc quidẽ uerba ſunt tertiæ defenſionis euerſio. Cum enim tres defenſiones dixiſſet, tertiam ſolam euertit, dicens: Nunquid ne alia quidem uiſa ſunt intelligentiæ? Quaſnam dicit intelligentias? eas quas non ſimplices dicimus, & propterea eſſe imaginationi ſimiles. ſed non ſine uiſis, inquit, id eſt, ſed ſunt nõ ſine imaginatione. Q uare per imaginationem ſiunt mentis cõceptus, & intelligẽtiæ: non tamen idem eſt imaginatio, & intellectus. ſed tamen, inquit, quando primas intelligentias intelligit, non utitur inſtrumento imaginatione: in ſecundis autem, & tertijs utitur. nõ eſt ergo idem uiſum, & intelligẽtia. Viſum enim quodammodo materiale eſt. intelligentia autem materiæ penitus expers. Sciendum autem, ꝙ in contemplatione etiam alia quędam mouimus. & quoniam ea in ſuperficie tantũ ſpeculati ſumus, uiſum eſt ab alto orationẽ repetere. Recurrere enim melius eſt, quam aliquid præterire. & in his, Deo eſt gratia, finitur praxis.

Quoniam autem anima, quæ eſt animalium, ſecundum duas facultates definita eſt, & iudicatiuo (quod eſt opus cogitatiõis) & ſenſu: & præterea, ꝙ moueat, motu, qui eſt ſecundum locum. De ſenſu ergo, & intellectu hæc definita ſint. De eo autem, quod mouet, quidnam eſt animæ, cõſiderandũ eſt.

In huius tractatus principio dictũ eſt, ꝙ omnes Philoſophi naturales his duobus animã definiunt, & cognitiuo, & ſm locũ motiuo: ad hæc enim reſpexerunt. Et eos quidẽ recipiebat, ꝙ ab operationibus animæ ſubſtantiã indagarent, ſicut & oportebat, & ipſe quoq; ſic facit: eos autẽ reijciebat, primũ quidẽ, ꝙ uegetatiuam animã prætermiſerint. ipſa.n. nec quicq̃ mouet ſm locũ, neq; cognoſcit. & ꝙ hinc quoq; ad falſa cogitata cõuerſi ſunt. exiſtimabant.n. animã moueri. Quoniam.n. aperte uidebant corpus ab anima moueri: animã motam moueri exiſtimabant. & propterea quicquid mouet, etiã moueri dicebant. & in alio etiã errabant ſm cognitiuum. exiſtimabãt.n. animã ex omnibus, quę ſunt cõpoſitam, ut ex principijs cõpoſita, eorũ ueluti obſides habens, ea cognoſcat. Sic etenim eſt uerſus Empedoclis, Nam terrã terra cõſpeximus &c. Naturaliũ ergo rerũ ſcriptoribus condemnatis, & propterea naturalis animę definitione adiecta, cũ etiã de cognitiua animæ facultate diſſeruiſſet, hic de motiuo ſm locum diſſerit: quod oportebat quidẽ ante rationale collocare: qm̃ ubiq;, quæ ſunt magis uniuerſalia, priora collocantur: ſed qm̃ tres animas percurriſſe oportebat in docendo eo, quod eſt ſm locũ motiuũ: eius propterea nunc meminit. Vt enim doceat, nõ eſſe uegetatiuam animã, non irrationalem, nõ intellectum, uel ſimplicia cogitantẽ, uel cõpoſita:

uel imaginatione utentem, uel ſine imaginatione: horũ propterea prius meminit. Sed & ad id, quod quid eſt, ei prædicta conferunt. Vult enim oſtẽdere, ꝙ id, quod mouet, in rationalibus quidem eſt cõmune irrationalis, & rationalis: in irrationalibus autem irrationalis ſolum. Q uãdo autem dicit Ariſtoteles appetitiuũ mouere, nõ ut finalem ipſam cauſam dicit, ſed ut effectiuam. idq; clarum eſt. Quærens enim quid eſt, quod mouet, dicit, ꝙ uel eſt intellectus, uel appetitus. intellectus autem eſt actiuus, & non finalis, & nec ſine motu quidem eſſe poteſt finalis. contra enim, quando ſecundum intellectũ operamur, a motu diuertimur. Et ideo Thales cum aſtra contemplaretur, in puteum incidit. Quare, ut effectiuam cauſam, dixit appetitũ mouere: aliam enim effectiuam ei coniunxit, & ꝙ appetitiuum nõ eſt finis, ſed appetendum. Quærit ergo Ariſtoteles de eo, ꝙ ſecundũ locum mouet, an per partes mouet anima, uel tota ipſa mouet: hoc infert, ꝙ ut ſubſtantia, in facultates diuiditur. facultas enim per totam ſubſtantiam procedit. Mali enim redolentia, quę eſt eius facultas, ex toto, ut toto, progreditur. & non hic quidem mali eſt redolentia: hic uero non eſt: ſed in toto, ut toto eſt. Et in hoc quidem facultas differt a parte: ꝙ facultas, ut diximus, per totam ſubſtantiam permeat: pars autem non eſt in tota ſubſtantia, ſed eſt in aliqua ſubſtantiæ portione, ſiquidem pars eſt ipſius: & ꝙ facultas quidem non eſt ſubſtantia: pars autem eſt ſubſtantia; ſiquidem ſubſtantiarum partes ſunt ſubſtantiæ, ut in prædicamentis cognouimus. Vtrum igitur parte mouet anima, uel facultate? & ſi partes, nunquid aliqua earum, quæ dici conſueuerunt? dici autem conſuetas dicit tres, quæ ſunt apud Platonem, partes, rationem, iram, cupiditatem, uel aliquam prę̨ter has. & ſi alia: an ea, quæ ſit ab iis alia, ſolo intellectu, an & intellectu, & ſubiecto? Platoni enim eſt conſequens dicere, ꝙ parte mouet anima. Vult enim eam eſſe multiplicem, & quod ſecundũ locum mouet, aliud eſſe præter rationem, iram, cupiditatẽ. Cum nullo enim horum idem eſſe dicit, quod ſecundum locum mouet, ſed aliud. aliud autem non ſolum intellectu, ſed etiam ſubiecto, neq; enim uult eſſe eaſdem ſubiecto partes animæ, cũ eas locis diſiungat. Et propterea in his tribus Platonem reprehendit. Vnum quidem, ꝙ animam, ut totum, in partes diuidat. neq; enim fieri poteſt, ut ipſa in partes diuidatur. in incorporeis enim idem eſt eſſe diuiſibile, & eſſe diuiſum. neq; enim ſuſtinent incorporea tempus aliquod, uel diſſectionem eius, quod peruadit. Si ergo diuiſibilis eſt anima, & diuiſa erit, & totum peribit. corrumpetur enim & ipſum cõmune eſſe totum actu partium a ſe inuicem diuiſarum. In corporibus autem aliud eſt eſſe diuiſibile, & diuiſum. Hoc ergo in loco cũ eſſent Alexander & Plutarchus, dicebant, Platonem reprehendi ab Ariſtotele, utpote, qui animam, ut totũ, in partem diuiſerit, tanquam ipſe, ut unam ſubſtantiam, in facultates diuidat. Vult enim ipſe animam unam eſſe ſubſtantiam multis facultatibus præditam. Ii autem falluntur. Ipſe enim nuſquã alibi dixit facultatum eiuſdem ſubſtantiæ has quidem eſſe corruptibiles: illas uero incorruptibiles: ſed ſimiliter omnes eſſe uel corruptibiles, uel incorruptibiles. Dicit autem intellectum quidem æternum: irrationalem uero corruptibilem. Non eſt itaq; una. In alio autem Platonem reprehendit, ut qui duas animas, rationalem dico, & irrationalem, ut unam fecerit, & hanc unam in tria diuiſerit: in rationem, animum, cupiditatem. Ariſtoteles autem uult tres animas. Nunquid autem pro Platone dici poteſt, quod propterea partes hæc tria dicit, ꝙ unam animationem faciant. unum enim eſt animatum, & non tria. Deinde & ſecundo reprehendit Platonem, eo ꝙ multas partes prætermiſerit, & pro eo reſponſum eſt, ꝙ in republica hoc fecit, non in Timæo. his enim ſolis illic tribus indigebat. Deinde & tertio eum reprehendit, ꝙ has partes diuiſit a ſe inuicem. Nempe quod ad has attinet, non eſt facile dictu quidnam mouet. neq; enim cõmunis ipſe nexus animarum dici poteſt, cum ſint partes ſeparatæ ſecundum Platonem. Diſtrahit ergo appetitiuum. Dicta eſt autem & huius reſponſio. & hic quidem eſt contextus. ſi uerũ autem dicere oportet, inter ſe non conueniunt hæ Platonis, & Ariſtote. opiniones de eo, quod eſt ſecundum locum motiuum. Plato enim uult id, quod in nobis eſt optimum, & maxime dominatur, illud eſſe, quod mouet. Melius autem eſt in irrationalibus quidem animalibus, imaginatio, & ideo paſſiuus intellectus dicitur: in rationalibus uero intellectus. Propterea ergo iuxta eum irrationalia quidem animalia imaginatio mouet: rationalia uero intellectus. Quod. n. agit, & fert animal, in eo oportet auctoritatem, & dominatum obtinere. & propterea melius eſſe oportet, quod mouet. Deinde quoniam Platonicis aduerſatur, ꝙ affectus rationem ſuperat, & nos ad turpem uoluptatem abducit: non enim intellectus hoc fecit, ſed affectus: dicunt, ꝙ tunc quidẽ ratio eſt, quæ mouet, ſed mancipata, et in ſeruitutem redacta, affectui uiam pręparat, & excogitat. Ex hoc aũt a Platone colligitur, ꝙ id quod ſm eos imperat eſt, quod mouet. ecce enim ſuperatũ dixi intellectum mouere, & q̃uo ſuperius, quod dominatur, dixi mouere. Ariſtoteli autẽ uidetur, quod ſecundũ locum mouet, non eſſe cognitiuam proprietatem, ſed animalem. uult enim appetitiuum eſſe, quod mouet. magis enim conuenire, quod mouet, uitæ, quam cognitioni. Et in irrationalibus quidem animalibus appetitiuum ſolũ irrationalia mouet: in rationalibus autem animalibus aliquando quidem rationalis appetitiuum: aliquando autem irrationalis. In iis enim, quę ſecundum rationem uiuunt, appetitiuum rationalis mouet. in multis autem hominibus, & ſecundum ſenſum uiuentibus, appetitiuum irrationalis mouet. quare animalis proprietas magis eſt, quod ſecundum locum mouet, quam cognitiua. Eſt enim intellectus propriũ ſolũ cognoſcere, nõ mouere. Motui autem aduerſatur intellectus. Neq; enim motũ ſentiunt, quandoquidem nec ſtatum, qui circa intelligibilia occupantur. Et ideo Socrates, cum in Deliaca pugna noctu diuq; ſtetiſſet, ſe ſtetiſſe non ſenſit: eo ꝙ mente aliquid agitaret. Et ꝙ ſi intellectus animal moueret, ipſum non ad malũ moueret. Dicimus enim Thaletẽ aſtra contẽplantem in puteum incidiſſe. Fortaſſe autem etiam ſecundũ Ariſtotelem Platonica ordinatio obtinet, ꝙ id, quod melius eſt, mouet. omnibus. n. facultatibus melior eſt appetitus, ſiquidem boni eſt. Et in his eſt contemplatio. Q uoniam autem anima ſecundũ duas facultates definita. Duas dicit facultates, uel ut ad animal (hoc enim irrationale, & rationale conſtituunt) uel duas dicit facultates, ut ad antiquos. illi enim ſolum cognitiuum dicebant, quod dixit iudicatiuum, & motiuum. Quoniam ergo, inquit, duæ ſunt facultates, & iam de cognitiuo diximus, & de cogitatione, & ſenſu: ueniamus & ad motiuum.

Vtrum una aliqua eius pars, quę ſit ſeparabilis, uel magnitudine, uel ratione: an tota anima? & ſi ſit pars aliqua: utrum propria aliqua præter eas, quæ dici conſueuerunt, & dictæ ſunt? an horum unum aliquid? habet autem ſtatim dubitationem.

Q uærendũ eſt inquit, ſi pars animæ eſt id quod eſt motiuum, utrum ſubiecto eſt, & ſubſtantia ſeparabilis? quod dixit, magnitudine, & ne turberis, ſi animæ ſubſtantiam magnitudinem appellat: abuſus eſt enim, & loco ſubiecti magnitudinem dixit. Si autem nõ eſt ſubiecto, & ſubſtantia ſeparabilis: nunquid eſt potentia ſeparabilis, quod dixit ratione. quærendum autem inquit, nunquid & tota anima eſt motiuum. Præter ea, quæ conſueuerunt, & quæ dictæ ſunt. quæ conſueuerunt dici, illas tres dicit, quæ ſunt apud Platonem: rationem, iram, cupiditatem. quæ dictæ ſunt autẽ dicit, quæ nunc ab eo dictæ ſunt: Dico autem intellectũ, cogitationem, imaginationem: ſenſum cõmunem, & proprium.

Et quomodo dicere oportet partes animæ, & quot. Quodammodo enim infinitæ apparent: & non ſolum eæ, quas quidam dicunt definientes: rationalis: animoſa, ſeu iraſcibilis: & deſideratiua.

In duobus per hæc Platonem refellit, & ꝙ partes, & ꝙ quot ſint partes dicit, nempe tres. Q uodammodo infinitas dixit,

dixit, ut ad tres non ſunt autem, ſi cum tribus Platonis coniunxeris etiam quinque. quas nunc dicit Ariſto.

Hi uero id, quod habet rationem, & irrationale.

Nonnulli quidem dicunt tres eſſe partes animæ, ut Plato: rationem: iram: & cupiditatem. Quidam autem duas, rationalem: & irrationalem, ut Ariſtoteles. Vt ad animalia .n. duas dixit animas: eſt enim alia plantarum.

Secundum differentias enim, per quas has ſeparant, apparent & aliæ quæ maiorem his diſtantiam habent: de quibus etiam nunc dictum eſt: & nutritiuum, quod & omnibus plantis ineſt, & omnibus animalibus.

Rurſus Platonem redarguit. Si enim eo quod natura ualde diſtant, dicit partes animæ rationem: iram: cupiditatẽ: oportebat nutritiuam facultatem partẽ animæ dicere. His enim magis diſtat, & magis quam ira & cupiditate. Hæ enim ambæ ſunt irrationalis animæ: nutritiua autem facultas uegetatiuæ. Plus autem diſtat ab irrationali uegetatiua, quam uegetatiua ipſa a ſeipſa.

Et ſenſitiuum, quod neq; ut rationale, neq; ut rationem habens quiſpiam facile poſuerit.

Senſitiuum, inquit, ſiue ſenſum, nec irrationali ſolius quiſpiam poſuerit, nec rationalis, ſed utriuſq;. Quia enim foris habet cognoſcibile ſenſus, per obiectam diſtantiam ipſum mouit: & per formam, & typum: nec audit rationem, dum putat unius pedis eſſe ſolem: ſecundum hoc eſt irrationalis. Quatenus autẽ per ſe res uidet, ut intellectus, uidetur ſenſus ſub rationem reduci. Eſt autem & aliter interpretari, quod quatenus quidem cognoſcit, eſt rationalis animæ: quatenus autem patiens cognoſcit, non poteſt eſſe rationalis. rationalis enim non patitur: ſed eſt irrationalis, pati.

Præterea autem imaginatiuũ, quod in eo quidem, quod eſt, eſt ab omnibus aliud: cuinam autem horum eſt idem, uel a quo aliud, multã habet dubitationem, ſi quis ſeparatas partes animæ poſuerit. Ad hęc autem appetitiuum, quod & ratione, & potentia aliud uideatur eſſe ab omnibus: & abſurdum eſt hoc ſeiungere & diſtrahere. In ratiocinatiuo enim fit uoluntas, & in irratiõali cupiditas et ira. Si autem tria anima, in unoquoque erit appetitus, Atqui & de quo nunc inſtat oratio, quid eſt, quod mouet ſecundum locum animal?

Tanquam ad rationem, iram, cupiditatem, partes Platonis, comparat imaginationem, & appetitum. Et appetitum quidem omnino ab his aliud dicit, quia eſt appetitus etiam uegetatiuæ. Platonis autem partes ſunt, irrationalis, & irrationalis. Quare appetitus eſt omnino ab his aliud. Imaginatiuum autem, quoniam eſt irrationalis, ratione quidem differt ab his tribus partibus rationali: animoſa ſeu iraſcibili: et deſideratiua: cuinam autem eſt ſubiecto eadem uel alia harum trium partium, dubium eſt. Nunquid enim eſt, quod ira, & cupiditas, quia & ipſę ſunt irrationales? Recte ergo ſic dixit, quod ſi omnino partes habet anima ſeparatas: & uis imaginatiua, & appetitiua poteſtas eſt pars animæ. Quam quidem appetitiuam poteſtatem, uel prætermiſiſti o Plato: uel de ipſa dicens, ipſam diſtrahis, & diuellis. Si autem tria anima, in unoquoq; erit appetitus. Nota quid dicit, quod ſi ſint tres animæ, in unaquaq; earum erit appetitus. ergo & in uegetatiua eſt appetitus. Sciendum autem, quod gratia diſputationis, & repugnans, hoc dicit Ariſtoteles. Nam in principio argumenti futuri tractatus ſi recte conſideraueris, inuenies eum non noſſe in plantis appetitum. Sed nec Plutarchus commentarios ſcribens dicit eſſe appetitum in plantis, ſed contrarium non eſſe. Si autem uerum dicere oportet, non dicit in plantis appetitum: ſed tres dicit appetitus: unũ quidem, qui eſt cum intellectu actiuo: alium autem animoſum, ſeu iraſcibilem: & alium deſideratiuum.

Motum enim ſecundum augmentum, & diminutionem, quæ omnibus inſunt, id quod omnibus ineſt, uideatur mouere, generatiuũ, et nutritiuũ.

Quia de motu ab eo agitur: eſt autem motus æquiuocus: diſtinguit æquiuocationem: & dicit, Motum nunc quæro, non qui eſt ſecundum auctionem, & diminutionem: hæc enim a natura fiunt: nunc autem quæro animalem, qui fit ſecundum locum: & animalem, non alicuius partis. ut eſt reſpiratio, ſed eam, quæ eſt totius animalis, ambulatoriam. Nam & alibi uidetur dicere duplex eſſe id, quod eſt ſecundum locum, uel ambulatorium, uel motiuum. motiuum dicens, quod eſt a parte, ut eſt reſpiratio: non de eo autem nũc agitur. iam enim et alibi de reſpiratione quæſitum eſt. Et dubitatur an ſit naturalis, an animalis. nam naturalis quidem eſſe uidebitur, ut quæ electioni noſtræ, & uoluntati non ſeruiat, animalis autem, ut quæ fiat a muſculis, & quod in mea eſt poteſtate, eam intendere. De ea ergo non agitur: ſed de ambulatiuo ſecundum locum, quod eſt motus ſignificatũ.

De reſpiratione autem, & expiratione, de ſomno & uigilia, poſtea conſiderandum. Habent enim & hæc multam dubitationem. Sed de motu ſecundum locum, quid eſt, quod mouet animal ambulatorio motu, conſiderandum.

Cum de motu ſecundum locum tractetur uel quia reſpiratio eſt magis in ſomno, quam in uigilia, horum propterea meminit. Reſpirationis enim ut particularis motus, meminit: uel quod et ſomnus, & uigilia ſunt particulares motus ſupercilij ſecundum locum. Dicit ergo, quod nec de his a nobis ſermo habetur: hi enim ſunt particulares motus: nunc autẽ in uniuerſum quærimus ambulatorium motum: & quia eſt ab eo ſcriptus liber de ſomno, & uigilia, in quo de his diſſerit. Et in his praxis, Deo eſt gratia, finitur: praxis, Deo annuente, ſextadecima.

Quod itaq; non eſt nutritiua quidem facultas, apertum. Semper enim alicuius gratia eſt motus ipſe: & uel cum imaginatione eſt uel cum appetitu. nihil enim non appetens, uel fugiens, mouetur, pręter quam ui.

Præſens contemplatio oſtendit, & quid non eſt, quod ſecundum locum mouet, & quid eſt. Primum autem oſtendit, quid non eſt. Dicit enim, quod neq; eſt nutritiua facultas: nec ſenſus: nec intellectus: & intellectus, non cõtẽplatiuus, qui inſtrumento nõ utitur: non, qui utitur, contemplatiuus: non actiuus intellectus: non appetitus. hæc nõ ſunt id, quod ſecundum locum mouet. Et quod non eſt quidem nutritiua facultas, probat per quatuor argumenta: quorum hoc primum eſt, Nutritiua unum habet finem, nutrire. Motus autem habet finem, & affectum, & rationem. Vbi enim ad honeſta mouemur, ratio finis eſt. Vbi autem ad res uenereas, affectus eſt finis. Quare non eſt nutritiua facultas, quod ſecundum locum mouet. hoc autem oſtenditur per duo argumẽta. Si neceſſe ẽ id, quod mouetur, primũ imaginari, & appetere ſenſiliter, & ſic deinde ab appetitu moueri, hæc autem non ſunt in nutritiua: neq; enim eſt imaginatio: nec appetitus ſenſitiuus: in mouendo enim ſenſitiuo appetitu opus eſt: Non eſt ergo nutritiuum, id quod ſecundum locum mouet. Tertium argumentum. Si nutritiuum mouet, oporteret & plantas moueri, ut quæ habeant motiuam facultatem ſecundum locum. Atqui ſecundum locum nunq; mouentur plantæ. non eſt ergo uegetatiua anima, quæ ſecũdum locum mouet. Quartum argumentum. Si nutritiuum mouet: oporteret & plantas ambulatoria habere inſtrumẽta, ut moueantur. Atqui non habent inſtrumenta ambulatoria, ſed etiam contra, hærẽt fixæ radicibus. Ergo nutritiuũ non mouet. Hæc quidem ex contextu. Oportet autem & aliud præterea argumentum comparare. Si quando magis operatur nutritiua, noctu dico, non mouemur per appetitionem, uel impetum mouemur. De motu autem, qui fit per

appetitionem, & impetum, loquitur Philoſophus. Sed fortaſſis dicet aliquis uegetatiuam eſſe animam, quæ mouet ſecundum locum; non mouentur autem plantæ, quanuis motiuam habeant facultatem: eo ꝙ non habeant apta inſtrumenta ad motum. Dicimus autem ad hanc dubitationem, ꝙ primum quidem continget in tota ſpecie fruſtra eſſe facultatem. Si eſt.n. in totis plantis motiua facultas: nõ mouet autem, ꝙ inſtrumenta non habet accõmodata: fruſtra ergo erit in uniuerſis plantarum ſpeciebus, quod quidem eſt abſurdum, dicere fruſtra aliquid a natura fieri. Secundo autem, Si habent plantæ motiuã facultatẽ: non mouentur autẽ propter inſtrumentorũ inopiam: cur non eis inſtrumenta accommodauit, & adaptauit natura? neq;.n. ex neceſſarijs qđ prætermittit, nec ſuperuacanea fabricat. clarum ergo undequaq; euaſit, ꝙ nutritiuum non eſt cauſa motus ſecundum locum, ſed neq; ſenſus eſt, qui mouet ſecundum locum, & quoniam ſenſus eſt irrationalis animæ, etiã uniuerſalius oſtẽdit, ꝙ nec omnino motus cauſa eſt irrationali anima. Si.n. irrationalis anima eſſet cauſa motus ſecundum locum: oporteret, quæcunq; habent animã irrationalem, moueri. Atqui Zoophyta, ſeu plantanima, irrationalem animam habẽtia, non mouentur. Non ergo irrationalis animæ eſt ſecundum locum motus. Neq;.n. hic eſt cauſari inſtrumentorum ineptitudinem. Ex ijs.n. quæ animam habent irrationalem, illa aptis inſtrumentis carent, quæ ſunt uel imperfecta, uel mãca. Quemadmodum infantes ſunt imperfecti: neq;.n. habẽt dentes. Rurſus quæ quatuor habent digitos, manca ſunt. Plantanima itaq; non ſunt imperfecta. habent enim aſcenſum, ſeu progreſſum: ſummum uigoris, & perfectionis incrementum: & eiuſdem remiſſionem, & diminutionem, & quodammodo ſenectutem. Infantes autem et pueri nihil habent horum. Rurſus plantamina ſibi ſimilia generant. Pueri autem nõ generant, quandiu ſunt pueri, ꝙ ipſi ſint imperfecti. Neq; uero manca ſunt plantanima. Sic enim uniuerſa plãtanimorum ſpecies mãca eſſet. Si ergo nec mutila ſunt, neq; imperfecta: quæ enim aliquid non habẽt, eo ꝙ ſint imperfecta, ipſum poſtea aſſumunt: ſicut infantes, dentes. Plãtanima autem, neq; cum augentur; motoria inſtrumenta aſſumunt: neq;, cum ad ſummum incremẽtum peruenerint: clarum ergo, ꝙ neq; facultatem habent ambulatoriam. Si enim eam haberent, & partes haberent accommodatas: illæ enim habent facultatem. Inſtrumenta autem non habent, quæcunq; ſunt uel imperfecta, uel manca. Si ergo plantanima irrationalem quidem habent animam: non mouentur autem ſecundum locum: non eſt ergo irrationalis animæ motus ſecundum locum. Et nos quidem ſic. Contextus autem per unum exemplum declarauit id, quod eſt imperfectum, & mancum. Dicit enim plantanima non eſſe imperfecta, uel manca: quia & creſcunt, & ad ſummum incrementum perueniunt, & decreſcunt, & ſimilia generant. Per hoc quidem, quod generant, innuens non eſſe manca. Eunuchi enim cum ſint manci, nõ gignunt. Per hoc autem ꝙ creſcunt, & ad ſummum incrementum perueniunt, et decreſcunt, ſignificauit non eſſe imperfecta. Aſſumerent enim tempore ea, quæ deſunt. uidemus autem, ꝙ nihil aſſumunt. Quare oſtenſum eſt non eſſe irrationalem animam cauſam motus ſecundum locum. Sed neq; ſenſus cauſa eſt motus ſecundum locum. Oporteret enim quando ſecundũ locum mouemur, ſenſum operari. Sed hoc falſum eſt. nam & clauſis oculis mouemur, & nec audientes, nec olfacientes, nec contrectantes, uel palpantes. non eſt ergo ſenſus, qui mouet ſecundum locum: eo ꝙ nos ſecundum locum mouemur, licet ſenſus non operetur: & quia ſæpe ſentientes motum interrumpimus, & in quiete magis ſentimus. Hæc cum dixiſſet contextus, fertur ad intellectum, non quærens de imaginatione, an moueat, an non. & merito eius nullam fecit mẽtionẽ: quia nihil habet proprium: ſed quicquid habet, ex ſenſu habet. Sed nos oſtendemus, ꝙ nec imaginatio quidẽ mouet. Si.n. moueret ipſa, oporteret in ſomnis, qñ imaginamur, moueri ſecundũ appetitionẽ, & impetũ. Atqui non mouemur. ergo imaginatio nõ mouet. Hæc quidem extra textũ. Oſtendemus autem deinceps, ꝙ neq; eſt intellectus, qui mouet. Scire enim oportet, ꝙ triplex eſt intellectus: uel contemplatiuus, qui inſtrumento non utitur: uel contemplatiuus, qui inſtrumento utitur: uel actiuus intellectus. Contẽplatiuus intellectus, qui inſtrumento utitur, non poteſt mouere: quoniam non uerſatur circa ea, quæ ſunt agenda. eſt autem quid, quod ex rebus agendis eſt, motus: & quia huic intellectui magis conuenit ſtatus, quam motus. Intellectu enim aliquid agitantes, ſtamus Sed neq; actiuus intellectus eſt, qui ſecundum locum mouet. etſi enim habet electionẽ, per quam fit motus ſecundum locum, ſed tamen non mouet. & hoc eſt apertum. Videmus enim, ꝙ curam gerente actiuo intellectu, ne moueatur, accedente hoſte, cor mouetur. uibratur enim, & ſubſultat metuens. Atqui & in intemperantibus, cum præcipiat affectus, ut moueatur, etiamſi iubeat intellectus, ut contineat: nõnunquam uincit affectus, & mouetur pudendum ad rem ueneream. contrario ergo modo ſe habet motus ad intellectum in incontinentibus. Ipſe ergo non mouet: & ꝙ actiuus intellectus operatur primum: deinde ſic mouemur. Niſi enim actiuus intellectus prius conſultauerit, ad portum non deſcendam, nec gubernatori loquar, nec uaſa, & ſarcinas immittam, hæc autem uniuerſa ſtans conſulat. Si ergo actiuus primum intellectus operatur: & poſtquam ipſe ceſſauerit, tunc fit, qui eſt ſecundum locum, motus: Clarum eſt ergo, ꝙ nec eſt actiuus intellectus, qui nos ſecũdum locum mouet. Sed nec cõtemplatiuus intellectus, qui inſtrumento non utitur: quia is electionem non habet: neceſſe eſt autem, ut eligat, quod ſecundum locum mouet. niſi enim eligat, non mouemur. Siqui & Medici ſæpe de induſtria, & ꝙ ita melius iudicent, nõ ſanãt aliquem: eo ꝙ ei conducat eſſe in morbo, uel propter tyrannidis diſſolutionem, uel ut philoſophetur. quemadmodum & Theagẽ in morbo reliquerit, propter philoſophiã. Vnde & Theages dialogus. Quare nec is mouet. Et ex alio eſt etiam oſtendere, ꝙ non mouet hic intellectus, quia non habet fugere, uel perſequi. Omnis autẽ motus fugit, uel perſequitur. Oſtẽſum eſt ergo, nullum intellectus ſignificatum mouere ſecundum locum. Et hoc etiam exterius probari poteſt per generoſiſſimum argumentum. Nam ſi qualecũque intellectus ſignificatum cauſa eſſet motus ſecundum locum: oporteret illa non moueri, quæ nõ habent qualemcunque intellectum. Atqui irrationalia animalia intellectũ omnino non habentia, ſecundum locum mouentur. non ergo contemplatiuus intellectus, uel actiuus, cauſa eſt motus ſecundum locum. Omnino autem nec rationalis eſt anima, quæ mouet, nec irrationalis. Rationalis enim non mouet ſecundum locum: eo ꝙ ab intemperante affectu ſuperati, ſecũdum locum mouemur. affectus autem ab irrationali mouemur. Rurſus autem irrationalis non mouet: eo quod ratio aliquando ſecundum locum nos mouet, ut ad præceptores, uel ad orationem: & quia in continentibus aperte oſtenditur non mouere irrationalis. ea enim ſæpe iubente ad res uenereas conuerti continentes non mouentur, nec cedunt iuſſui: quod autem mouet, omnino audiri oportet. Didicimus itaq;, quæ ſint non mouentia. Dicamus deinceps conſequẽter, quid eſt, ꝙ ſecundum locum mouet. Eſt autem, quod ſecundum locum mouet, intellectus actiuus, & appetitus irrationalis. Et hoc ex eo oſtenſum eſt, ꝙ appetitus quidẽ in incontinentibus moueat: intellectus autem in continentibus. Sed quoniam, quando aliqua duo aliquid unum faciunt, ſecundum aliquid commune hoc omnino faciunt: ut quod eſt bipes, & quadrupes, ſecundum aliquid commune .ſ. pedeſtre, mouentur: Sic ergo oportebat intellectum, & appetitum, ſecundum aliquid commune mouere. Eſt autem quid medium inter uitam, & cognitionem. Ad quod dicimus, ꝙ & hæc duo, intellectus, & appetitus, ſecundum aliquid cõmune, appetitiuum mouent: quod etiam conſultatorium appellat Ariſtoteles: ſicut in irrationalibus, irrationalis appetitum. Merito autem communi appetitiuo dat motum, &

non

non intellectui, ut in Timæo. Intellectus enim recte tantũ mouet: Appetitus autem & recte, & oblique. Motui autem rectum conuenit, & obliquum. Communi ergo ſenſitiuo poteſtas danda eſt motus ſecundum locum. Dubitãt autẽ dicentes, fieri non poſſe, ut appetitiuum moueat ſecundum locum, quo ad ea, quæ dicta ſunt. Si enim, quod ſecundum locum mouet, unum eſt: duo autem ſunt appetitus, & non unus: appetitiuum ergo non mouet. & nectitur in ſecunda figura huiuſmodi ſyllogiſmus. Quod ſecũdum locum mouet, unum: Appetitiuum, non unum. Quod ſecundum locum mouet ergo, non appetitiuum. Ad quod dicimus, ꝙ appetitiuum & unum eſt, & nõ unum: unum quidem genere: duo aũt ſpecie. Vt unũ ergo genere, mouet. Quomõ aũt ẽ unũ quidẽ genere: ſpecie aũt duo, appetitiuũ? Quoniã alius eſt appetitus irrationalis: & alius rationalis: eſt autem ſpecie diſſimilis irrationalis ad rationalem. Quamobrem & irrationalis appetius eſt ſpecie diſſimilis ad appetitum rationalem. Quare genere quidem unus eſt appetitus: ſpecie autem diuerſus. Quod autem oportet eſſe diſſimilem ſpecie appetitum, non ſolum ex animarum diſſimilitudine apertũ eſt, ſed & hinc. Præcipit irrationalis appetitum affectus: Imperat autem rationalis appetitum uirtutis. & quoniam uirtus eſt affectui contraria: continget contrariorum unam eſſe operationem. quod eſt abſurdum. Fit autem omnino cõtrarius appetitus, quando ratio affectui aduerſatur, ut in homine dico. nam & in irrationali fiunt contrarij appetitus: ut cupiditas ad iram. Fiunt ergo contrarii appetitus, quando ratio cupiditati aduerſatur. Hæc cum dixiſſet, dicit quendam nimis cõfidentẽ, & periculi, & audaciæ plenum ſyllogiſmũ, ĩ prima figura. Eſt aũt hic ſyllogiſmus: Vbi cõtrarij motus, illic una eſt & tpis ſenſus. Vbi tpis ſenſus, illic eſt ratio, & cupiditas. Hic autem ſyllogiſmus habet quædam nimium præcipitia, & periculi plena. Vnum quidem quoniam omnino eſſe dicit rationem, et cupiditatem, ubi eſt temporis ſenſus ut ex hoc colligatur ſolum hominem habere temporis conſenſum. Atqui uidemus rationalia quoq; animalia una tempus ſentire. ut declarat grus, quæ fugit in hyeme Thraciam. & formica, quæ theſauri inſtar, ſibi prius nutrimentũ recondit, propter hyemem. Porro & aliud habet abſurdũ ſyllogiſmus. Dicit enim: Vbi ſunt contrarij motus, illic ratio, & cupiditas, ratione quidem pro præſenti uoluptate bonum futurũ eligẽte: cupiditate autẽ ad id, quod eſt pręſens, ſiue id, quod apparet, bonũ reſpiciente: ut ſecundũ ipſum colligatur, in homine, & ſolo eſſe contrarios motus, ut diximus, iram ad cupiditatem. Hæc cum dubitaſſet, utrunq; diſſoluit: prius quidem per tres ſolutiones. Vnam quidem, ꝙ irrationalia temporis non utiq; ſenſum habẽt. neq; enim ipſum ſenſu apprehendunt. tempus enim eſt incorporeum, et corpore melius: & ſenſu non cõſideratur. Quod aũt ſenſu irrationalia nõ norũt, nec imaginatione norũt. Quare irrõnalia tẽporis ſenſum nõ habẽt, q͞a nõ cadit tẽpus ſub ſenſum. Hęc ẽ prima ſolutio. Quantũ aũt ad hanc, nec nos quidem temporis ſenſum habemus: neque enim ipſum uidemus, Quod ſi ita eſt, nec ipſum imaginamur. Dicenda eſt ergo ſecunda ſolutio, ꝙ irrationalia tempus non apprehendunt, ſed ea, quę ſunt in tempore, ut frigus, calorem, & eiuſmodi. Quare uerum dicit Ariſtoteles, dicens irrationalia tempus non ſentire. Quæ enim ſunt in tempore, apprehendunt, & non tempus. Nos enim ipſam habentes rationalem animã, ipſius temporis ſenſum habemus, horas & dies numerãtes. Et hæc eſt ſecunda ſolutio. Tertia ſolutio, ꝙ Ariſtoteles tẽpus uocat definitum, & non indefinitum. Sic itaq; dicit in libro Peri hermenias. Hæc quidem ſimpliciter: illa uero in tẽpore, ſimpliciter appellans indefinitum tempus: in tempore autem, tempus definitum & determinatum. Animalia ergo irrationalia, etiam ſi temporis ſenſum habeãt, ſed non habent ſenſum temporis definiti: ſed tantum, uerbi gratia, hyemem, uel æſtatem ſentiunt. Homines autem definiti temporis ſenſum habẽt, dies, & horas numerãtes. Numerare enim eſt ſolius animæ rationalis proprium. Propterea ergo dixit hominem ſolum ſenſum habere temporis definiti. Indefiniti enim etiam irrationalia ſenſum habent. Sic ergo primum diſſoluit. Soluit autem & ſecundum dicens: ubi cõtrarij motus, illic & ratio, & cupiditas, ſi addideris, qui ſecundum pręſens, & ſecundum futurum tempus fiunt contrarij motus. Secundum præſens enim, & futurum, ſolus homo contrarie mouetur. Irrationalia autem ſecundum pręſens tempus, & ſolum. Aegrotans enim propter præſentem febrem, frigidum deſiderat, appetitu imperante hoc facere. Ratio autẽ propter futurum malum extrudit appetitum. Irrationalia autem contrarie mouentur, non propter eam, quæ eſt futuri, prouidentiam. Fingatur enim leo gregem aggreſſus, & percuſſus: deinde poſtea uolens alterum gregem aggredi, & priorem ictum ueritus non aggreditur, ne rurſus patiatur. Vides ergo, ꝙ de futuro conſiderat, ne patiatur. Quare & irrationalia circa futurum uerſantur. Ad quod reſponderunt interpretes, ꝙ ex præterito futura conſiderare, & colligere, rationia eſt, & ſolum. Leo ergo non ex præterito futura præuidet, ſed ſecundum imaginationem motus, ut qui uulneris adhuc reliquias habeat, cunctatur gregem aggredi, præſens uulnus ueritus. Quare circa pręſens tantummodo operatur. neq; enim in ipſo eſt temporis diſcretio, ſicut neq; numeri. neq; enim nouit leo, quid eſt ſecundum, uel tertium: ſed turbam tantum nouit, & paucitatem: ut declarat, ꝙ paucos quidem inuadit, multos autem pertimeſcit. Et hæc quidem in ijs, in quibus dicit Ariſtoteles, ꝙ eorũ, quæ ſecundum locum corpus mouent, hæc quidem ſolum mouent, illa uero etiam mouentur. Appetendum enim mouet appetitum, cum ipſum omnino non moueatur. Appetitus autem mouetur quidem ab appetendo. mouet autem corpus motu, qui eſt ſecundum locum Et hæc quidem Ariſtoteles. Plato autem non dicit appetitum mouere: ſed quod in unoquoq; prius eſt, ipſum dicit mouere ſecundum locum: in homine quidem rationalem animam: in irrationalibus autem irrationalem. Hæ ſunt enim quæ in utriſq; priores habentes partes. Nã & in hominibus non eſt in affectibus irrationalis, quę mouet ad uoluptates: ſed & tunc rationalis mouet quidem quodammodo hominem: ſed errat, quibuſdam ueluti præſtigijs a cupiditate decepta. Sciendum autem Platonem ab Ariſtotele non diſſentire. Plato enim effectricẽ cauſam dixit: Ariſtoteles autem finalem, cum dixit appetitum. non eſt autem ipſe appetitus proprie finalis cauſa motus ſecundum locum, ſed appetendum. propterea enim ambulamus, ut appetendum aſſequamur. Dic ergo, ꝙ & Plato, & Ariſtoteles effectrices cauſas dixerunt motus ſecundum locum. Sed Plato quidem remotiorẽ effectricem, dicens rationalem animam: Ariſtoteles autem propioquam, dicens appetitũ. Nam & irrõnalis ꝑ mediũ appetitũ mouet corpus motu, qui eſt ſecundum locum. Et in his, Deo eſt gratia, finitur contemplatio. Quod itaque nutritiua facultas non eſt id, quod mouet, clarum eſt. Semper enim alicuius gratia motus ipſe, et eſt cum imaginatione, uel appetitu. Per hoc autem, Alicuius gratia motus, primum innuit argumẽtum, quod nutritiua quidem facultas unum habet finem: motus autem multos. Videtur autem contextus dubium ſuſcipere. Dicit enim motum ſecundum locum eſſe alicuius gratia: & propterea non eſt uegetatiua cauſa motus. Quid igitur, uegetatiua in augendo nõ mouet alicuius gratia? Vel dicimus, ꝙ non oportet lectionem præcidere in eo, Alicuius gratia, ſed &, quæ in contextu deinceps ſequuntur, adiũgere, ut ſit id, quod dicitur, in hunc modum: Non eſt uegetatiua, quæ ſecundum locum mouet: eo ꝙ motus ſecundum locum, qui ſit alicuius gratia, fit cum imaginatione, uel appetitu. Vegetatiua autem, etiam ſi eſt alicuius gratia, ſed nõ cum imaginatione. Per hoc autem, quod dicit, eſſe cum imaginatione, uel appetitu, ſecundum dicit argumentum, quod oportet id, quod mouetur, & appetere ut fugiat, uel perſequatur, & iam imaginari. Omnino enim motus qui eſt ſecũdum locum, uel eſt cum imaginatione, uel cum appetitu. Quæcunq; enim animalia habent imaginationem, habent

& appetitum. Quæ autem non habent imaginationem, ſolum habent appetitum. & in quibus eſt imaginatio, ea una cum appetitu mouentur. In quibus autem non eſt imaginatio, ſufficit & appetitus. Nihil enim quod non appetit, mouetur, præterquam ui. Hoc autem dixit propter eos, qui no lunt quidem moueri: mouentur autem inuiti, ut qui ab aliquo ad iudicium trahuntur.

Preterea ſi plantæ eſſent motiuę.

Tertium eſt argumentum aduerſus eos, qui dicunt eſſe uegetatiuam animam, quæ mouet animal ſecundum locū quaſi diceret, quod ſi nutritiua eſſet motiua ſecundum locum, non abſtuliſſet natura plantis inſtrumenta motoria. Sicut enim nihil fruſtra facit natura, ſic ne prætermittit quicquam eorum, quæ conueniunt.

Etiam haberent aliquam partem inſtrumentariam ad hunc motum.

Hoc eſt quartum argumentum ab inſtrumentis. & uide quomodo, cum contextus eſſe uideatur perpetuus, & unam habere continuitatē, illum in quatuor argumenta ſecuimus.

Similiter autem nec ſenſitiuum. Sūt enim multa animalia, quæ ſenſum quidem habent, ſed tamē manent, & ſunt perpetuo immobilia. Si ergo nec quicquam fruſtra facit natura: nec aliquid ex neceſſariis relinquit, pręter quam in mancis, & imperfectis: Sunt autem eiuſmodi animalia perfecta, & nō manca. Quod autem non ſunt manca, ſignum eſt quod ſunt generatiua, & habent ſummum incrementum, & diminutionem. Quare haberent & inſtrumentarias partes ambulationis.

Hic oſtendit, quod nec ſenſua eſt, qui mouet, ut dictum eſt in contemplatione Sed quia cōtextus paulo eſt prolixior ambitus, age illius ſeriē ſic dicamus. Si ſenſitiuū eſſet, quod mouet, quia nec natura quid fruſtra facit: nec ex neceſſariis aliquid negligit, & omittit: haberent, & quæ nunc perpetuo manent, animalia inſtrumentarias ambulationis partes, cū ſint perfecta, & non manca. Quod autem non ſunt manca, ſignum eſt & generandi facultas, & quod ſummum habent incrementum, & diminutionem.

Atqui nec intellectiuum, & qui intellectus dicitur, eſt qui mouet. Contemplatiuus enim nihil agendum intelligit: nec dicit aliquid de fugiendo & perſequendo. Semper autem motus, uel fugientis aliquid, uel perſequentis.

Hic oſtendit, quod neque eſt intellectus, qui mouet. Et quæ dicit quidem Ariſtoteles, in contemplatione dicta ſunt: nos autem etiam aliud exterius argumentum ex hiſtoria comparauimus, quod ſæpe aliquas per ſe contemplationes quis agitans, non ſolum a uia propoſita aberrauit, ſed & præceps latus eſt: ut & Thales in puteum incidit. Ex quo manifeſtum eſt non eſſe intellectum, qui mouet ſecundum locum.

Sed neque quando aliquid eiuſmodi contemplatur, iam iubet fugere, uel perſequi. Quemadmodum ſæpe cogitat aliquid timendum, uel iucundum: non iubet autem timere, cor uero mouetur: Si autem iucundum, aliqua alia pars.

Actiuum intellectum per hæc ſignificat. Dicit enim quod neque quando intellectus tale quid cognoſcit, ideſt, agēdum: neque hoc mouere poteſt, quod reſiſtat affectus. Si autem iucundum, aliqua alia pars. Si iucundum, inquit, quidpiam cogitatum fuerit: alia pars mouetur, nempe iecur. Quādo enim affectus ipſum mouet: mouetur, etiam ſi non imperet intellectus. Vide autem, quod non eſt recte uſus exempla. De rationis, quæ in uniuerſo corpore conſtituta eſt, motu, qui ſecundum appetitionem, & impulſum dicitur, loquens, adduxit exempla motus particularium partium.

Præterea & præcipiente intellectu, & dicente cogitatione aliquid fugere uel perſequi, non mouetur: ſed ſecundum cupiditatem operatur, ut incontinentes. Iam & omnino uidemus, quod qui artem habet medicam, non medetur, tanquam ſit aliquid aliud, quod habeat poteſtatem faciendi ſecūdum ſcientiam. Sed neque appetitus eſt huius motus autor. Temperantes enim, licet appetant, & deſiderent, non faciunt illa, quorum appetitum habent, ſed ſequuntur intellectum.

Vltimum eſt argumentum, quod non ratione ſecundum locum mouetur, quod mouetur. Etſi enim præcipiat rationalis anima: non mouetur corpus, eo quod ab affectu detineatur, ſicut incontinentes. Iubente enim intellectu non moueri ad meretricem, mouetur homo.

Videntur autem hęc duo eſſe, quę moueant, uel appetitus, uel intellectus, ſi quis ponat imaginationem, ut intelligētiam aliquam. multa enim pręter ſcientiam imaginationes ſequuntur: & in aliis animalibus non intelligentia, nec ratiocinatio eſt, ſed imaginatio. Hæc ſunt ergo ambo motiua ſecūdum locum intellectus, & appetitus.

Hoc in loco uult dicere, quæ eſt cauſa motus ſecundum locum. hucuſque enim quid non eſt, dixit. Dicit ergo duas eſſe cauſas motus ſecundum locum: intellectum, & appetitum: ſi quis imaginationem ponat, ut intelligentiam aliquam. Quoniā in ſuperioribus ſæpe imaginationem intellectui coniunxit: cognitiuas enim animæ facultates in duo tantum diuiſit: in id, quod eſt cum corpore operari, quod eſt ſenſus: & in id, quod eſt ſine corpore, quod intelligentiā appellat: nunc dicit, quod ſi quis imaginationem intelligentiam aliquam ponat, ideſt, cum intellectu, duo ſunt ſolum, quæ mouent, appetitus, & intellectus. ſi autem aliquid aliud acceperit imaginationem præter intellectum: tria inuenientur mouentia, intellectus, imaginatio, appetitus. Et hoc quidem dicit Plutarchus. Idem autem dicit, & appetitiua nomen de ira, & cupiditate dici. Cur autem dicit omnino Ariſtoteles, imaginationem intellectui coniungi? an quia paucæ ſunt admodum intelligentiæ citra noſtram imaginationem: quod ſignificat dicens. Multa enim præter ſcientiam imaginationes ſequuntur: Ad multa enim imaginationem ſequimur, quod eſt affectus, præter ea, quæ intellectui uidētur. & quod eſt intellectus proprium, ſæpe imaginatio recipit: eſt enim proprium intellectum ſequi. Quia ergo ſæpe imaginationem ſequimur, relicto intellectu: propterea ipſam intellectum appellat. Vel quia in irrationalibus pro intellectu eſt imaginatio, quæ mouet: quod ſignificauit dicēs, & in aliis animalibus nec intelligentia eſt, nec ratiocinatio ſemel, ſed imaginatio. Dici autem poteſt, quod quoniā etiam paſſiuus intellectus eſt imaginatio, eo quod intus habeat id, circa quod operatur, ſicut & intellectus, ipſam propterea intellectum appellat. hoc aūt argumentū contextus non habet.

Intellectus autem, qui alicuius gratia ratiocinatur, & actiuus.

Videtur contextus alicuius gratia dicere actiuum intellectum. Vnde & non immerito dubitari poteſt. Quid ergo, contemplatiuus intellectus non eſt alicuius gratia, quia actiuum proprie intellectum, alicuius gratia appellauit? Atqui, quod contemplatiui eſt alicuius gratia, melius eſt, quam quod actiui. Ad quod dicimus etiam contemplatiuum eſſe alicuius rei gratia: ſed actiuus quidem id, quod eſt alicuius gratia ideſt finē, exterius habet, ut diteſcere, uel nauigare, uel quid aliud eiuſmodi. Contemplatiuus autem intellectus habet intus finem. Omnia enim facit, ut cognitionem aſſumat: quod eſt perfectum animæ officium: & quia eſt obſcurum, quod intus eſt propterea, multi ocioſos cōtemplatiuos appellāt. quos ſequens Philoſophus externum tātum finem definiit. & ideo de ipſo dixit illud, Alicuius gratia.

Differt autem a contemplatiuo, fine. & omnis appetitus alicuius gratia.

Hic

Hic uult dicere, ꝙ omnis quidem intellectus ſubiecto idem eſt, quod alius: ſed ratione differunt. Finis enim contemplatiui intellectus, eſt principium intellectus actiui, & in principium appetitus. Ex hoc autem duo poſſunt colligi: primum quidem, ꝙ non de externo intellectu loquitur, quã do dicit contemplatiuum. ecce enim eum idem eſſe dicit, ꝙ actiuum, ſubiecto. Externus autem intellectus non eſt idẽ, quod actiuus. Secundum autem ex hoc colligi põt, ꝙ actiuus etiam intellectus eſt immortalis, ſi quidem idem eſt cũ contemplatiuo, quem in confeſſo eſſe eſt immortalem.

Cuius enim rei appetitus, ipſe eſt principium actiui intellectus, extremum autem principium actionis. Quare rationi conſentaneum eſt hęc duo uideri mouentia, appetitum, & cogitationem actiuam. Appetitiuum enim mouet: & propterea cogitatio mouet, quia principium eius eſt appetitiuum. Porro & quando mouet imaginatio, mouet non ſine appetitu.

Graece eſt οὗ, pro οὕτινος, ideſt cuius rei: & lege cum aſpiratione. Dicit autem, Cuius rei eſt appetitus, ipſe eſt actiui intellectus principium. Intellectus autem finis eſt principiũ actionis. Exemplo autem erit apertum quod dicitur. Aeſtate tegmentum ualde appetijt quiſpiam, ne a ſole uratur. & hic appetitus eſt alicuius gratia: ne enim uratur. ipſum tegmentum eſt principium actiui intellectus. incipit enim, ut tegat, mente agitare, per umbram, deinde per excitatos parietes. & hoc quidem incipiens facere, a fundamẽtis incipit. Et conſidera, ꝙ finis actiui intellectus, quod eſt fundamenta, eſt principium actionis. Appetitum & cogitationem actiuã. Conſidera, ꝙ actiuum intellectum cogitationem appellauit actiuam. Rurſus autem poſt imaginationem accipit intellectum, uel cogitationem.

Iam uero unum eſt aliquid, quod primo mouet, appetitiuum. *Si enim duo*, intellectus, & appetitus, mouerent, ſecundum cõmunẽ aliquam formam mouerent. Nunc autem intellectus quidem non uidetur mouere ſine appetitu. Voluntas enim appetitus. Quando autem ſecundum ratiocinationem mouetur, & ſecundum uoluntatem mouetur. Appetitus uero mouet pręter ratiocinationẽ. cupiditas enim eſt quidam appetitus. omnis ergo intellectus rectus eſt. appetitus autem, & imaginatio & rectus eſt, & non rectus: & ideo ſemper mouet, quod eſt appetendum. Sed hoc eſt uel bonũ, uel quod bonum apparet: non quoduis autem, ſed bonum agendum. Agendum autem bonum eſt, quod contingit etiam aliter habere. Quod itaque talis animę facultas mouet, quæ appetitus appellatur, clarum eſt.

Quod uult dicere tale eſt. Si duo eſſent, & alia a ſeinuicẽ, intellectus, & appetitus: ambo autem mouerent, aliqua alia ineſſet communis utriſq; facultas, quæ cum utriſque communicans, moueret animal: ſicut bipedi, & quadrupedi pedes habere cõe eſt. Nũc aũt non ambo mouent, Intellectus .n. mouẽs, mouet nõ ſine appetitu: uoluntas .n. eſt appetitus. Tũc autem ſecundũ uoluntatẽ quid mouetur: quando ſecũdum ratiocinationem motum fuerit. Appetitus autem mouet etiam praeter ratiocinationem. Per cupiditatẽ enim mouemur. cupiditas autem eſt appetitus. Et ꝙ non idem eſt appetitus, & intellectus, hinc clarum eſt. Verus enim intellectus ſemper rectus eſt, & nunquam fallitur. Appetitus autem, ſi poſt imaginationem fuerit, etſi eum intellectum diximus, & rectus eſt, & nõ rectus. Quod eſt enim appetendũ, ſenſum moueat oportet. Sed hoc uel uerum bonum eſt: & eum, qui eſt in intellectu, appetitum mouet: uel apparẽs bonum, & mouet irrationalem appetitum. Apparens autem intellige, quod poteſt etiam aliter habere. Si autem hæc ita habent, appetitus eſt, ſcilicet qui mouet, & rationalis, & irrationalis. Quod enim, inquit Ariſtoteles, duæ facultates nõ mouent, apertum. Intellectus enim omnino cum appetitu mouet. Appetitus autem etiam ſine intellectu mouet: quando irrationales cupiditates ſequimur. Vna ergo facultas mouet, & non duæ. Secundum commune enim genus mouerent, quod ipſe dixit ſpeciem. Non quoduis autem, ſed bonum agendum. Recte autem dixit, Non quoduis bonum. Primum enim bonum, ſcilicet diuinum non eſt in nobis. Deinde dicit: Agendum eſt autem, quod contingit etiam aliter habere: et hoc iure dixit: Quod eſt enim bonum alij, alij malum eſt: ipſum itaq; dicit contingens. Hæc autem, bonũ inquam, & malum actiuum intellectum ſequuntur. Verũ autem, & falſum non actiuum, ſed contemplatiuum.

Iis autem, qui animę partes diuidunt, ſi ſecundum facultates diuidant, & ſeparẽt, permultę ſũt, nutritiua, ſenſitiua, appetitiua, intellectiua, conſultatoria. Hæ enim in pluribus a ſeinuicem differunt, quam deſideratiua, quam concupiſcibilem: & animoſa, quam iraſcibilem appellant.

Hic Platonem ſignificat, & dicit, ꝙ in motu ſecundum eum dicere non poſſumus, quia animas partitur: & quomodo ſecundum eum poſſumus aliquid commune inuenire? Non ſolum autem in hoc peccat: ſed quod etiã multas prætermittit: & cum omnes dixiſſet, non meminit motus ſecũdum locum, uel ꝙ ipſe ſub appetitum reducitur: & ipſum una comprehendit, uel ꝙ de ipſo non agitur.

Quoniam autem ſunt appetitus ſibi inuicem contrarij: hoc autem cõtingit, quando ratio, & cupiditas ſunt contrarię: fit autem in iis, quę habent ſenſum temporis: Intellectus enim propter futurũ ad diuerſum trahere iubet: Cupiditas autem propter iucundum: apparet enim id, quod iam iucundum eſt. etiam ſimpliciter iucundum, & bonum ſimpliciter, quia futurum non uidet.

Hic audacem illum & periculoſum dicit ſyllogiſmum. non recte autem ordine uſus eſt. Concluſionem enim dicit ante propoſitiones. Hic enim erat ſyllogiſmus: Vbi contrarij motus, illic quoq; una temporis ſenſus. Temporis autem ſenſus in ijs eſt, in quibus ratio eſt, & cupiditas. Deinde dicit primam propoſitionẽ: Vna quoq; ſenſus eſt temporis, ubi ſunt in motus contrarij. Secundæ autem propoſitionis ne meminit quidem. Quia futurum non uidet. Dicit cupiditatem non uidere futura. Eſt enim placitum Ariſtotelis, animam irrationalem non uerſari circa futura. Cupiditas autem eſt irrationalis animę.

Species quidem unum fuerit, quod mouet, appetitiuum, quatenus appetitiuum.

Appetitus enim eſt multa quidem numero, unum autẽ ſpecie, ſpeciem autem rurſus dixit pro genere. Proprie .n. genere quidem unum eſt, ſpecie autem multa. diſsimiles .n. ſpecie ſunt animæ, & qui in eis conſiderantur, appetitus. hũc autem appetitum unum genere demonſtrauit, qui ſecundũ locum mouet animalia, ſiue cum ratiocinatione ſit, ſiue cũ ira, ſiue cũ cupiditate. Sicut .n. nihil prohibet ſenſitiuum principium unum eſſe, etſi ſint quinque ſenſus: ſic nihil uetat unã eſſe appetitiuam facultatem: tres autem eſſe operationes, a quibus appetitus traditur, & tranſmittitur in intellectum, cupiditatem, & animum ſiue iram.

Primum autem omnium appetitiuum. Hoc .n. mouet, etſi non moueatur, ꝙ intellectu ſit conceptum, uel imaginatione comprehenſum.

Hic ſupponitur, ꝙ non ſolum appetitiuum mouet, ſed & appetendum, ut fœnum. Eſt autem differentia, ꝙ appetitiuum quidem motum mouet. Appetendum autem, etſi ſit immobile, mouet, utpote quod ſit finis. Finis enim licet ſit immobilis, mouet: ſicut & Deus, qui eſt finis, licet ſit immobilis, mouet. Hic ergo habes ultimum caput, ꝙ cauſarum,

quæ ſecundum locum mouẽt, quædam ſolum mouent, nec mouẽtur: Quædã aũt & mouẽt, & mouentur, ut appetitus.

Numero autem plura, quę mouent.

Quoniam dixit unum genere eſſe, quod mouet: propter ea dicit ꝙ numero multa ſunt. mouet enim imaginatio, intellectus, appetitus, appetẽdum. Sunt itaq; multa, Et in his, Deo eſt gratia, praxis completur, Praxis, Deo fauente, ſeptimadecima.

Quoniam autem ſunt tria, unum quidẽ quod mouet, ſecundum autem, quo mouet, & adhuc tertium, quod mouetur. Quod autem mouet, duplex: hoc quidem immobile, illud uero, quod mouet, & mouetur: eſt autem immobile quidem bonum agendum. Quod autem mouet, & mouetur, appetitiuum: mouetur enim, quod mouetur, quatenus appetit: & appetitus eſt quidam motus, uel operatio: Quod aũt mouetur, eſt aĩal: Quo aũt mouet inſtrumẽto appetitus, hoc iã eſt corporeũ.

Hic quoniam iam dixit, quid eſt quod non mouet: & qd eſt, quod mouet: omnia colligit, quæ motui conferunt. & dicit hæc eſſe tria: quod mouet, ut appetendum: & quod mouetur corpus, & quo mouet, uidelicet inſtrumentario. Inſtrumentarium autem dicit ſpiritum, qui a corde per neruos fertur. In corde enim exiſtimat Ariſtoteles eſſe præcipuam, ſeu ductricem animæ facultatem, quæ grece ἡγεμονικὸν dicitur. Hoc autem inſtrumentarium, et quo mouetur, appellat, quia ipſo ſpiritu mouetur corpus: aliquando autẽ appellat ipſum, quo mouet, ideſt, quo ſpiritu anima mouet corpus. Hæc ſunt, quæ ad motum conferunt. Doctrinam autem incipit ab inſtrumentario, ad perpetuitatem, & continuitatem orationis ſeruandam: & aſſimilat ipſum principio & fini: & cardini oſsium: & motui ſecundum naturam: & motui præter naturam, quos ſub truſionem, & attractionem reducit. Atqui ipſum etiam circulo aſſimilat: & cur ita faciat, omnium cauſa reddi poteſt. Principio enim & fini eum comparat: quia ſpiritus eſt & finis animalium illuminationum, & principium corporalium ſubſtantiarum. Vel quia ſpiritus & cum motu incipit, & una cum eo finitur: eſt enim effectiuum una cum motu incipit, & cum eo finitur: ſed tamen inſtrumentarium eſt multo propinquius. Dici autem poteſt, ꝙ non uocat ipſum principium, & finem, ſed ubi eſt principium, & finis, ideſt in corde, eſt ſpiritus, quod cum ſit in medio, eſt principium, & finis. Medium enim eorum, quæ præceſſerunt, eſt finis: futurorum autem principium, lege mediorum. Spiritus itaq; illic ẽ, ubi eſt principiũ, & finis. Sciendum autem, ꝙ Medici quidem neruos eſſe dicunt inſtrumenta motus Philoſophi autem innatum calidum, inſtrumẽtum eſſe dicunt appetitus. Et hic ſpiritus, hoc ſcilicet calidum in toto ẽ corpore, ſiquidẽ omnino, ut & totum corpus noſtrum, ſecundum locum mouetur. Eſt ergo in toto corpore, ut quod totũ corpus debeat mouere. Quãuis enim ipſum in corde eſſe dicit, ſed tñ ẽt eſt in toto corpore, ut quod a principio a corde ſuppeditetur. Aſſimilat autem etiam ipſum ſpiritum cardini oſtium, qui græce γιγγλυμὸς dicitur. Eſt enim γιγγλυμὸς duorum oſsium compoſitio, eo, quod eſt gibboſius, & paulo altius in concauitatem immiſſo. Et hæc quidem ſunt ratione diuerſa. in alio. n. corpore eſt, quod eſt gibboſius, & prominentius: in alio autem concauum: ſubiecto autem ſunt eadem. Inter ſe enim inuicem compacti conueniunt. & fit motus non duorum, ſed ſolius gibboſi, & prominentis. circa concauum enim quod manet, & eſt immobile, gibboſi fit, & prominentis motus. Talis eſt, quæ fit in ulna, manuum noſtrarum articulatio. Quia ergo ſpiritus eſt & uiuificatus, & ſimpliciter ſpiritus: & hæc ratione quidem, & habitudine ſunt diuerſa, ſubiecto autem eadem: in ſpiritu enim uita, & hic mouetur ut ſpiritus, & non ut uiuificatus ſpiritus, animam enim immobilẽ dicit Ariſtote. Propterea ergo ipſum γιγγλυμῷ, ideſt oſsiũ cardini aſſimilat, quia ut in oſsium cardine ẽ aliquid, quod mouet, & immobile: & hæc ratione quidem & habitudine diuerſa, ſubiecto uero eadem: ſic & in ſpiritu eſt aliquid immobile uiuificatum, & qui mouetur, ſpiritus. Hæc autem ratione differunt, non ſubiecto. Aſſimilat autem ipſum & motui ſecundum naturam. Sicut enim in motu ſecundum naturam, eſt aliquid, quod mouet, & aliud quod mouetur. Homines enim non per totos nos ipſos mouemur: quia ambulatorius motus ex protruſione, & tractione componitur. Vnus enim noſter pes terram trudit: certe, ſi in limoſo loco deprehenſi fuerimus, pes, utpote cum terra protruſioni non reſiſtat, profunde in limum deprimitur: alio autem pede corpus trahimus: & ſpiritus quidem, qui eſt in ſtante pede, quieſcit: qui autẽ eſt in eo, qui mouetur pede, mouetur. Mouetur enim pes, qui trahit. Vnus enim pes omnino trudit: alius uero trahit, qui etiam motum facit. Dici autem poteſt, ꝙ etiam in uno pede eſt truſio, & tractio: ut tractionẽ quidem accipias pedis ad nos contractionem: truſionem autem, extenſionem pedis, quæ fit a nobis. Tractio enim eſt quæ fit ad nos: Truſio autem, quæ a nobis. Quoniam ergo in motu, qui eſt ſecundum naturam, eſt aliud, quod manet, & aliud, quod mouetur: eadem autem ſunt & in ſpiritu: ipſum propterea ſic ęquiparat. Et uide, ꝙ nunc etiam eũ, qui eſt ſecundum naturam, motum, ſub truſionem, & tractionẽ reduxit, ſicut & eum, qui eſt præter naturam: in naturali autem auſcultatione, eum ſolum, qui eſt præter naturã, motum, in ſeptimo libro ſub truſionem, & tractionem redigit. Aſſimilat autem ipſum & motui præter naturam, quoniam habet & ipſe aliquid, quod manet, & mouetur, a truſione, & tractione factus. Quod enim ui mouetur, uel a nobis truditur, uel ad nos attrahitur. Si quis autem dicat circũactionem non fieri truſione, & attractione, fallitur. Nam & in ea cum ſint duo ſemicirculi, primum quidem trahit, quod retro eſt. Quod autem eſt retro, trudit prius. De uectura autem dici poteſt, ꝙ mouetur per accidens, eo ꝙ mouetur, quod uehit: non trahitur enim uel truditur. Quod autem uehit, quoniam per ſe mouetur: uel trahitur, ut currus: uel truditur, ut nauis a uentis. Et in motu ergo præter naturam, quia eſt manens, quod trudit: & mouetur, quod trahit: eum propterea inſtrumento comparat. Iam uero & circulo ſpiritum aſſimilat: eo, ꝙ in circulo circa ſolum centrum fit motus: ſicut & ſpiritus circa manentem uitam mouetur. Et hoc exemplum eſt magis conducibile, in unaquaq; enim parte circuli ſignum eſt, quod & cum ſit prius, poteſt trahere, & cum ſit poſterius, poteſt trudere: uniuſcuiuſq; enim finis eſt & prius, & poſterius. Quoniam ergo eſt & ſpiritus in unaquaq; ſui parte, & uiuificatus: et circulo iure æquiparatur. Hęc poſtq̃ dixit de eo, quo mouet: uenit ad id, quod mouetur: et dicit, ꝙ mouentur, & animalia, & Zoophyta, ſeu plantanimæ: & de plantanimis quidẽ dubitat, quomodo illa moueantur, ſi quidem quod mouetur, uult omnino habere appetitum: ubi autem appetitus, illic & imaginatio. Nam ſicut circa id quod abeſt, eſt appetitus: ſic & imaginatio uerſat circa id quod abeſt. Si quis autem dicat, Quomodo circa id, quod abeſt, uerſatur appetitus? ſi quidem etiam præſentem ſanitatem appetimus: Dicimus, ꝙ ſanitatem appetimus propter futuram fruitionem. Quid autem collectũ eſt ex eo, quod dictum eſt? Quod, ſi mouẽtur plantanima, etiam habent imaginationem. Quod diſſoluens dicit ea habere imaginationẽ ſenſui coordinatã: ex quo fit ẽt imaginationis diuiſio. Imaginationis. n. inquit, una, hæc quidẽ eſt conſultatoria, illa uero ſenſui coordinata: & cõſultatoria quidẽ ſolis ineſt hominibus: ſenſui aũt coordinata, uel eſt confuſa, uel non confuſa: & non confuſa uel doceri poteſt, uel non poteſt doceri. Confuſa quidem eſt, ut in uermibus: errabundus enim eſt eorum motus. Non confuſa autem, & quæ doceri poteſt, ut in canibus, & pſitacis. Quæ doceri autem non poteſt, ut in formicis, & aranea. Plantanima ergo habent imaginationem ſenſui coordinatam, non confuſam, & quæ doceri non poteſt, ideſt eam, quæ eſt ſecundum tactiuum ſenſum.

Poſtquam

Poſtquam etiam hæc dixiſſet de eo, quod mouetur, uenit & ad id, quod mouet: & dicit id eſſe triplex. Primum.n. appetendum mouet appetitum, cum ſit immobile, ut finale, ſicut & Deus, & quod eſt diuinum. iam uero & appetitus mouet contrario motu, & qui uicit, dominatum adeptus, mouet corpus. Eſt ergo tribus modis, quod mouet. Eſt autem appetitus ſimilis ſigno, quod eſt in ſphæra, quod quidem ſignum, cum eſt in hemiſphærio, quod eſt ſuper terram, ſupereminet, & quando ad medium coelum peruenit, uincit: ſed quando in eo, quod eſt ſub terra, hemiſphærio fuerit uincitur. Quia autem in contraria appetituum pugna ratiocinantes mouemur: & dum ratiocinamur, an ſcortari oporteat, ad præceptorem uentitare, uel uincit affectus, uel ratio, & quod dominatur, mouet. Quærit ergo quænam in ſyllogiſmo propoſitio mouet, & dicit utranque, & maiorem & minorē. ſed magis minorem, quàm maiorem. Concluſio.n. ſequitur minorem, ut quæ ſit deterior. Deterius.n. ſemper colligitur. Ex uniuerſali.n. & particulari particulare colligitur, & ex affirmatiuo, & negatiuo, negatiuum. Quia ergo concluſio ſit motus: ea autem minorē ſequitur: ipſa propterea minor magis mouet: ut in exemplo eſt talis ſyllogiſmus. Hic eſt Philoſophus: ipſa eſt minor. Omnis Philoſophus honorandus eſt. ipſa eſt maior. hic ergo eſt honorandus. Quæ eſt ergo ꝓpoſitio, quæ mouet appetitum, ad hoc, ut honoretur Philoſophus? utraque, uidelicet: neque.n. minor ſola: neque.n. honoraretur, niſi cognoſceremus maiorem: Omnis Philoſophus eſt honorandus: neque hunc omnino honorare appeteremus, niſi minorem noſſemus: Eſt Philoſophus. Quomodo.n. eum honorare poſſemus: etiam ſi maxime cognoſceremus, ꝙ omnis Philoſophus eſt honorandus? Ambæ ergo mouent. Sed maior quidem propoſitio non mota mouet: eſt.n. immobilis, ut quæ ſit uniuerſalis. Vniuerſale enim non mutatur: minor autem mota mouet. Poteſt enim minor mutare ſubiectū, ut dicat, Socrates, Philoſophus, uel ꝓ Socrate Platonem, Themiſtium: & ecce minor mouetur, & ſic mouet. Sed maior quidem ſecundum id, quod eſt remotius, mouet: minor autem ſecundū id, quod eſt propinquius: minor.n. eſt particularis: & quoniam particularium eſt motus, & non uniuerſalium, & ratione proxime mouet minor. Et in his finitur contemplatio. Quoniam aūt ſunt tria: unum quidem, quod mouet: ſecundum autē quo mouetur, & præterea tertium quod mouetur. Alexander quidem dicit non eſſe redditionem illius quod eſt propoſitum, Quoniam autem Plutarchus uult hoc modo, quod dicitur, audire. Quoniam inquit, ſunt tria: unum quidem quod mouet alterū quo mouetur, & tertiū quod mouetur: Eſt aūt mouet quod duplex, uel imobile, ut appetendū, quod uocat bonum agendum: uel quod mouetur, ut appetitiuum. Deinde ſubaudit. Quatuor ergo ſunt quæ motui cōferunt. hoc eſt, quia ſunt tria: & unum in duo diuiditur: ergo quatuor. Talem affert reſpōſionē Plutarchus pro eo, quod eſt. Quoniam aūt: eſt autem immobile quidē bonū agendū. Quod autem mouet, & mouetur, appetitiuum. Diximus autem ꝙ appetendum agendum bonum appellauit, agendum autē adiecit ipſum ſeparans a bono, quod per ſe ſubſiſtit. Appetitum autem qui mouet, & mouetur, appetitiuum appellauit: Mouetur.n. quod mouet, quatenus appetit. Dicit, ꝙ appetitiuū motū mouet, & apertū eſt. Mouetur.n. motū, quatenus appetit: quoniā appetitus motus qdā eſt. Deinde qm̄ dixit appetitū eſſe motū: uult autem animam appetere quidem, non autem moueri: ꝓpterea corrigit, quod dictū eſt, & inquit: Appetitus enim uel motus eſt, uel operatio, & admittendum eſt, ꝙ operatio, eo ꝙ non moueatur anima, & ꝙ motus eſt imperfecta operatio: appetitus autem perfectus: & ideo eum motum dicere non perſtitit.

Ideo in communibus corporis, & animæ operibus, de ipſis cōſiderandū eſt. Nunc autem, ut ſummatim dicā, quod mouet inſtrumētarie, ubi principiū, & finis idem, ut oſsium cardo. Hic.n. gibboſum, ſeu prominens, & concauū, hoc quidē finis. illud uero principiū. Quare hoc quide quieſcit: illud uero mouetur, cū ſint ratione quidē alia, magnitudine aūt inſeparabilia. Omnia enim truſione, & tractione mouētur. Quamobrem oportet, ſicut in circulo, manere aliquid, & hinc motum incipere. Omnino ergo, ſicut dictum eſt, quatenus appetitiuum animal, ipſius eſt ea ratione motiuum.

De ijs, quæ cōferunt, inquit, ad motū, in cōmunibus corporis, & aīæ operibus cōſiderādū. i. in hiſtoria aīalium. Animal.n. cōe eſt ex corpore, & aīa. Motus aūt ſm locū, nec ſolius aīæ fuerit: eſt.n. ipſa imobilis, nec ſolius corporis: nūc aūt de ſola aīa eſt hic tractatus. Sciendū aūt, ꝙ ſpūs appetitiuus, qui mouet, eſt in neruis. Quamobrē oportet, ſicut in circulo, manere aliquid, & hinc motū incipere. Deinde dicit, ſi motus ſit truſione, & tractione: neceſſe eſt hoc quidē manere, illud uero moueri. ſicut & in circulo circa cētrum, quod manet, ſit motus. Et notandū, ꝙ latenter cōfirmat, ꝙ circa quid, quod manet, ſit oīno motus animaliū, quæ poſſunt ambulare. In piſcibus enim, & reptilibus, & huiuſmodi, non habet proportione motus cum motu circulari: in ijs enim non fit motus circa aliquid, quod manet.

Appetitiuū autem nō ſine imaginatione. Imaginatio autē omnis, uel ratiocinatiua, uel ſenſitiua. Huius ergo alia quoque animalia partē habent. Cōſiderandū autem & de imperfectis, quid eſt, quod mouet, quibus tactus ſolū ſenſus eſt, utrū iis cōtingit ineſſe imaginationē, an non, & cupiditatē. uidetur.n. & triſtitia, & uoluptas ineſſe. Si hæc autē: & cupiditatē neceſſe eſt. Imaginatio autem quō inſit, an ſicut mouetur indefinite: & hæc quidē inſunt: indefinite autē inſunt. Senſitiua ergo imaginatio, ut dictū eſt, etiā in aliis ineſt animalibus: cōſultatoria autē in ratiocinatiuis. Vtrum.n. hoc, an illud faciet, iam eſt ratiocinationis opus, & neceſſe eſt ſemper uno metiri: maius enim perſequitur. Pōt itaque unū ex pluribus uiſis facere, & hæc cauſa eſt, ꝙ opinionem nō uidetur habere, quia eam, quæ eſt ex ratiocinatione, nō habet: ipſa aūt illam. Quare cōſultatoriū non habet appetitus. uincit autem nōnunquam, & mouet uoluntatem. Quando autem ille hanc, ſicut ſphæram, appetitus appetitum.

Recte hoc dixit: neceſſe eſt enim id, quod appetit, imaginatione conceptū appetendum appetere. Hoc autem recte dictum eſt in ijs, quæ ſecundū imaginationem appetunt: eſt enim cōmune uocabulū appetitus. Appetitus.n. eſt & ſine ſenſu, qui eſt in plantis, & in inanimatis, quēadmodū habet lapis appetitū, per quem appetit inferiorem locū, & ignis habet appetitū, per quem locū ſuperiorē appetit. Et rurſus appetitus & cū imaginatione: eſt rurſus alius appetitus, qui eſt cū actiuo intellectu: qui etiam differt ab eo appetitu, qui eſt cū imaginatione. Vbi enim eſt appetitus cū intelligentia, illic eſt, & qui eſt cū imaginatione: ſicut in hominibus uterque eſt appetitus, & qui eſt cū intelligentia, & qui eſt cū imaginatione. Alia aūt animalia eum, qui eſt cū imaginatione, & ſolū habent: ſi habent unque imaginationē. Poteſt aūt & alia dari differentia, ꝙ appetitus quidē, qui eſt cū actiuo intellectu, poteſt cōſultare: conſultare aūt eſt præeligere. Præeligere aūt, hoc ante illud eligere: ut utrū oporteat ire obuiam amico, an nō, et eligit ꝙ oportet: & nūquid eodē in loco manēti, uel peregre proficiſcenti, & eligit, ꝙ peregre proficiſcenti, & an per mare, uel terrā, & eligit per terrā: & per terrā quō, an peditem, uel aliquo alio modo. Deinde ex his oībus colligit unū quidpiam, ꝙ oportet uidere amicū peregre proficiſcentem, per terrā, peditē. Hac ergo ratione differt appetitus, qui eſt cū actiuo intellectu, ab eo, qui eſt cū imaginatione. Et notandū, ꝙ actiuum intellectū, & eam, quæ eſt proprie, imagi

nationē, hæc duo cōmuniter imaginationes appellat. Huius ergo, inquit, imaginationis alia quoq; animalia partē habēt. illa coniunctio, quoq;, propter homines adiecta eſt. Quam autem dicit imaginationē eam quæ cū ſenſu coniugata eſt. Indefinite autē ineſt. In plantanimis, inquit, indefinite ineſt imaginatio, ut declarat indefinitua eorū motus. Indefinitum aūt appellat plantanimorū motū, ꝙ nō æqualiter cōtrahantur, & extēdantur: ſed aliquando quidē magis, aliquādo uero minus. Vel indefinite dicit, pro eo quod eſt, exiliter & errabunde. Et neceſſe uno metiri: maius. n. perſequitur. Sicut. n. fabri lignarij eadem menſura cubitali & maiora, & minora ligna metiuntur: ſic & appetitiuū, inquit, quod eſt in hominibus, eodē bono cōtrarios appetitus metitur, & maius bonū eligit, & ad illud mouet. Poteſt itaq; unū ex pluribus uiſis facere, hoc eſt, unū cōmune uiſum ex pluribus uiſis particularibus, ut paulo ſuperius dictū eſt, quod oportet amicū uidere peregre proficiſcentē, per terrā, peditem. Cōſultatoria ergo imaginatio hoc modo unū facit cōmune uiſum: ſed non ita irrationalis, & ipſe cauſam ſubiungit dicēs, ꝙ opiniones non habēt irrationalia. Opinionē aūt non habēt: quia nō ratiocinantur: in opinionē enim terminatur cogitatio. cogitatio aūt per ſyllogiſmū, & ratiocinationē, quid eſt agendū inuenit. Cū ſint quatuor, imaginatio, conſultatoriū, opinio, ratiocinatiuū, cōſultatoriū idem eſſe in nobis exiſtimant, quod ratiocinatiuū. Hoc aūt eſt abſurdū. Si enim nō idem eſt imaginatio, & opinio in nobis: nec, quæ ea ſequuntur, ſunt inter ſe eadem, cōſultatoriū, & ratio. Eam enim quæ eſt in nobis, imaginationē ſequitur cōſultatoriū: opinionē autē rationale.

Quando fit intemperantia. natura autem ſemper, qui ſupra eſt, eſt princeps, & imperat, & mouet, ut iam tribus motibus moueatur.

Intemperantia græce eſt ἀκρασία. Eſt autem aliud ἀκρασία, & aliud ἀκράτεια. Ἀκρασία enim eſt pugna affectuū & rationis, quando nihil adhuc uicit, ſed eſt adhuc anceps pugna. Ἀκράτεια aūt eſt, quādo affectus rationē ſuperauerint.

Scientia aūt præditum nō mouetur, ſed manet.

Scientia præditum appellat contemplatiuum intellectū. Ei autem congenitus eſt ſtatus, ut ſæpe dictum eſt. ſtantes enim magis intelligimus.

Quoniam aūt hæc quidē eſt eius, quod uniuerſale, exiſtimatio, & ratio: illa uero eius, quod eſt ſingulare. Illa enim dicit, ꝙ oportet talem tale facere. Hæc uero ꝙ hoc tale. Ego autē talis. Iam hæc mouet opinio, non uniuerſalis, uel potius ambæ. ſed illa quidem quieſcens magis: hæc uero non.

Hic ſyllogiſmū apponit, & quærit, quænā eius eſt propoſitio, quæ mouet. Nam cū ſint, inquit, duæ exiſtimationes, i. propōnes: hæc quidē uniuerſalis: illa uero particularis: ſiue illa quidē minor, quā dixit particularē: hæc uero maior, quā dixit vlem: quærendū eſt, quænā mouet. Talem aūt ſyllogiſmū innuere uidet: Ego hoſtē terrui. quicūq; hoſtē terret, eſt uir fortis. Ergo ego uir fortis. Ego ſum uir fortis: oēm uirū fortē coronari oportet, & me ergo oportet coronari. In his maior quidē eſt propoſitio, quæ dicit. Oēm uirū fortē coronari oportet. Minor autem, quæ dicit. Ego ſum uir fortis. Nūc. n. ut de ſecūdo ſyllō uerba facimus. Per hæc. n. primus ſumptus eſt. In his ergo propōnibus minor eſt, quæ magis mouet, ut iā diximus. Maior aūt, ſi eſt maxime vlis, eſt oīno imobilis: minore aūt minus mouet, ꝗtenus ea minus ē vlis, minor. Oportet ergo motū magis dare minori. Duos autem ſyllōs ſignat tacite per duas propōnes. Vnā. n. cōem accipit primi quidē cōcluſionē, ſecundi aūt ꝓpōnē. ſic. n. dicit. Illa qdē dicit, ꝙ oz talē tale facere. Hęc ē pria propō primi ſyllō, dicit: Terruiſſe hoſtem eſt ſe fortiter geſſiſſe. Ego aūt talis. Hæc eſt cōis propō, quæ eſt primi ſyllogiſmi cōcluſio: ſecūdi aūt propō, quæ dicit: Et ego ſum uir fortis. Et uide ꝙ nec ordine propōnū, ut nos, uſus eſt: nec ſic dixit terminos, ſed noſtrorū terminorū ſignationi ſimiles. Iam hæc mouet opinio, nō uniuerſalis. Dubitat, nūquid opinio minoris mouet, & non uniuerſalis propoſitio. Deinde ſoluens dicit, ꝙ ambæ. Alioqui, inquit, harū propoſitionum magis quieſcit uniuerſalis, ut diximus. Et in his eſt praxis octauadecima.

Nutritiuam ergo animá neceſſe eſt habere quicquid uiuit, & habet animá, a generatione uſq; ad corruptioné. Neceſſe eſt enim, quod gignitur, habere auctioné, & ſummú incrementú & diminutionem. Hæc aūt haberi ſine nutrimento nō poſſunt. Neceſſe eſt ergo unú eſſe nutritiuam facultaté in oībus, quæ natura producuntur, & corrúpuntur: ſenſum aūt nō neceſſe eſt in oībus uiuétibus. neq; enim quorumlibet ſimplex corpus tactú contingit habere: nec ſine eo fieri poteſt, ut ſit ullú animal.

Qm̄ animatorū alia quidē ſunt imobilia, ut plantæ, alia aūt mouent, ut aīalia, & eorū quæ mouent, alia quidē ſeipſa in uniuerſum mouēt, ut ambulatoria: alia aūt ex parte, et eorum alia quidē ſunt ſublunaria, ut plantanima: alia uero ſuperlunaria, ut cœleſtia: propterea ergo Philoſophus in præſentia in hac præſenti cōtēplatione diſcernit ambulatoria ab oīno imobilibus, & ab ijs quidē, quæ mouent, ex parte aūt motū peragūt, eſſe neceſſario triplicē ambulatorij diſtinctionem: dico aūt ad plantas, & plantanima, & cœleſtia. Incipit aūt tradere plātarū, & ambulatoriorū drīam. Etſi. n. utraq;, inquit, habeant nutritiuā animā, ſed tñ plantæ, inquit, nō habent ſenſitiuā. Habēt aūt ambulatoria aīalia ſenſitiuā. Et horum utrunq; duobus argumētis oſtēdit. Et primū, ꝙ plantę non habent ſenſitiuā, iuſta & probabili de cauſa: & ex rōnibus, hæc quidē procedit a corpore plantarū: illa uero ab anima. Et hæc eſt, quæ a corpore. Plātæ, inqt, ſimplex quid eſſe uident. etſi. n. ex quatuor elemētis conſtent: tamē tñ in eis dominat terreſtre, ut ex eo ſolo eſſe uideant. Eſt autē terreſtre inſenſile, ut teſtificant, quę ſunt in nobis, terreſtreis partes nō ſentientes: oſſa, inquā, pili, & ungues. Qūo. n. ſenſum habeant, quæ ex terreſtri cōſtant, & ei adhærent: ſiquidem eiuſmodi nec tactū habere poſſunt. Ipſe. n. plures oppoſitiones apprehēdēs, ex pluribus, & fortaſſe æquiualētibus, uult cōponi. Hoc eſt primū argumentū, quod ex plantarū corpore deſumptū eſt. quod aūt ab aīa, quodāmodo ſic habet. Non hñt, inquit, ſenſum plātę: ſenſile. n. ſic formas ſine materia apprehēderet: tiam uero nō apprehēdat. Fruſtra. n. apprehēdent, cū nec poſsint ad iucunda accedere, ꝙ affixæ radicibus hæreant, & ſint imobiles: nec moleſta declinare. ꝙ aūt ambulatoria iure & neceſſario ſenſum hñt, duabus rōnibus demōſtrari poteſt. Quarū prima eſt eiuſmodi. Si nō habent, inquit, ſenſum ambulatoria, temere, & in ſuum exitiū mouebunt. partim quidē ꝙ ignorēt, ubi eſt finis motus: partim uero ꝙ per prærupta in præcipitiū ruant: quia ſenſu nō diſcernūt. Natura aūt nihil ad incōmodū, & perniciē aīalū facit: ſed oīa oīno alicuius gratia facit: uel facit euēta eorū, quæ ſunt alicuius grā. Vtrunq; aūt horū ex pilis adſtrui & cōfirmari pōt. Qui. n. ſunt in capite, & ſupercilijs, & mēto pili, alicuius grā facti ſunt. Alij. n. ſunt tegumēti gratia, ut qui ſunt in capite: alij cuſtodiæ, ut qui ſunt in ſupercilijs: alij propter ornatū, ut qui ſunt in mēto, & genis: qui aūt ſunt ſub alis, & in capite in ſenectute cani, alicuius quidē gratia nō ſunt, ſed ſunt euenta eorum, quæ ſunt alicuius gratia. Illi. n. propter abundantem in alis caliditatē, & humiditatem: Hi uero propter tunc abundantē in corpore pituitā. Secundū argumentum eſt huiuſmodi. ſenſum neceſſe eſt habeant ambulatoria. Cum enim inter multa nutrimenta uerſentur, eo quod moueantur, cognitiua facultate opus habent, quę poſsit proprium nutrimentum ab alieno diſcernere. Plantæ uero ea nō indigent: tum propterea quod nō mouentur, tum quod iuxta ſe ſitum habeant alimentum, hoc eſt terram. ſic poſtquam diſtinxit ambulatoria a plantis: diſcernit ipſa etiam a plantanimis. Plantanima, inquit, non habent perfectiores ſenſus: uiſum, & auditum, & odoratū. Ambulatoria autem hos etiam nacta ſunt. Et talpa habet uiſum: etiam ſi ſubtili tunica tegitur: propterea quod terram frequenter ſubeat.

Vermes

Vermes enim, etiam ſi uiſum non habent, dum mouentur, ſed tamen natura per molliciem eius uſum ſuppleuit. Poſtquam a plātanimis quoq; ſic ambulatoria diſcreuit: tranſit etiam ad tradendam cœleſtiū differentiā, & ea dicit ab ambulatorijs differre: q; ambulatoria quidē habeant & naturalem, & ſenſitiuam animā: cœleſtia autem ſolā rationalem. Hæc cū de cœleſtibus dixiſſet, infert dicens: Cur enim habebunt irrationalē? Hoc autem exiguū dictum aliter quidem Alexander: aliter uero Plutarchus expoſuit. Alexāder enim dicit, Cur enim habebunt cœleſtia ſenſum? Neq; enim eorum corpori ſenſum habere melius eſt, neq; animæ. Corpori quidē, eo ꝙ affectionibus quidē, & paſsionibus obnoxijs corporibus cōferat ſenſus, ab ijs, quæ corrūpere poſsint, illa defendens: Cœleſtibus autem, quæ ab omni affectione, & paſsione remota ſunt, nihil cōfert: tamen quæ ſentiunt, patientia ſentiunt: Hæc autē ſunt ab affectione & paſsione aliena, & immortalia. Sed nec eorū animæ conferent. Quæ.n. ſenſum habent, eum ad uniuerſaliū reminiſcentiam habēt, ut ex ijs, quæ per ſenſus in ſingulis inueniunt, ad uniuerſales, quæ inſunt, rationes erigantur. Cœleſtia aūt ſenſu nō egent. Semper enim intellectiue operantur, & nunq; ab uniuerſalibus recedunt. Senſus aūt eſt particulariū apprehenſiuus, & circa ea agitatus & inuolutus, non ſinit intellectū immorari in uniuerſalibus: ſed nugaci uicino ſimilis eſt, qui multū loquitur, & legentē interturbat. Sic ergo Alexander, & ſm eum nō habet hoc dictū negationem, nō, ſed ſic eſt: Cur.n. habebit? & legit ipſum interrogatiue. Plutarchus aūt iter contrarium ingrediens, addit negationē, non, & dicit: Cur enim nō habebunt ſenſum cœleſtia? neq;.n. corpori melius eſt non ſic habere. Melius eſt enim eſſe ſenſitiuū, q; nullo ſenſu præditum: eo ꝙ id, quod ſentit, eo quod nō ſentit, eſt pratioſius. Si aūt dixeris, ergo patiuntur, ſi ſentiunt, & nō utiq; ſunt ab omni affectione aliena, & immortalia. Dico, ꝙ non. In ijs enim quæ ſunt ſub luna, uerū eſt, quod dicitur, patiētia ſentire: illa autē nihil patiētia ſentiunt. Quare eorū corpori cōfert ſenſus. Sed & eorū animæ cōfert. Neq;.n. eſt illi impedimento ad uniuerſaliū cognitionem: eo ꝙ per ſenſus quidē particularia cognoſcimus. A particularibus autē ad uniuerſalia erigimur. & ꝙ ſi utiq; in nobis ratiocinatio a ſenſu, tanq; a nugaci uicino, excutit, & interturbat, apud quos uitij quoq; equus eſt: in cœleſtibus certe īterturbari nequeat, apud quæ uitij equus non eſt. (Deorum.n. equi, ſicut dicit in Phædro Socrates, & boni, & ex bonis) manifeſtante ratione concordiam animarū, quę ſunt in cœleſtibus. Simul.n. operatur, & cum ſurſum erigitur, & cū deorſum deprimitur, & nō impedit illic ſenſus. Quare cōfert animę ad cognitionem particularium, & uniuerſalium, ſenſus. Deinde Plutarchus nō legit contextū, ut Alexander, ſed ſic. Cur.n. cœleſtia nō habebūt ſenſum? An enim eorū animæ melius eſt ſenſum nō habere? Et hæc quidem de cōtextu, & quæ in ipſo eſt interpretū diſſenſione. Licet aūt ex ijs, quæ dicit Ariſtoteles, oſtendere cœleſtia ſenſu carere. Eſt autem & omniū argumentorū ex ijs, quæ dicunt Platonici, cōfutationem afferre. Age ergo, ſi uidetur, hoc agamus. Quod ergo rationalem habent animā cœleſtia, ex eorū motu omnibus manifeſtū eſt. Circularis enim in eodem motus nō ab alio fiat, q; a ratione: ſed de ſenſitiua diſſenſerūt. Ariſtotelici.n. dicunt nō eſſe in ijs ſenſum, ſiquidē ea ſunt ab affectione & paſsione aliena: patitur autē ſenſus ſubiectum. Sed dicent Platonici, O Ariſtoteles, in nobis patiēte ſubiecto, iudicat affectionem & paſsionem facultas: in cœleſtibus autē ſolum eſt formarū iudicium ſine paſſione. Quomodo.n. nō fuerit abſurdū, aerem quidē, & aquā ſine paſsione ſenſiliū formas ſubminiſtrare, & ſuſcipere: cœleſtia autem non poſſe ſine paſsione ſenſilia apprehendere? Sed ſi habent, inquiunt Ariſtotelici, ſenſum cœleſtia, & tactum quoq; omnino habebunt. Præcedit enim ipſe omnes ſenſus, ut quod eſt deterius. Vbi aūt melius, illic & deterius. Quomodo autem tactū habeant? ſiquidē tactus quidē pluribus elemētis indiget ad generationem, ut qui plura cōprehendat: ex ſola aūt quinta ſubſtantia ſunt cœleſtia. Si autem eſſent ex elemētis cœleſtia: eſſent & corruptibilia. Ad quod dicunt Platonici: q; non neceſſe, ut tactū habeant cœleſtia. Apud nos enim fortaſſe deteriora melioribus priora ſunt, & ſimul ſunt. In illis autem etiā ipſe Ariſtoteles rationē reprobauit. Ait enim ea habere rationalem, cum irrationalem nō habeant. Quantū itaq; ad rationem attinet, etiā in luminoſo corpore omnino erit & irrationalis, & uegetatiua: ſiquidem ubi meliora, illic & deteriora: quod eſt abſurdū. Non eſt ergo omnino in omnibus, ubi melius, illic & deterius. Rurſus dicunt Ariſtotelici. Si ſenſum habent cœleſtia: omnino habebunt & inſtrumēta. Omnis enim ſenſus operatur per inſtrumenta. Sunt aūt ſimilarium partiū cœleſtia. Ad quod dicunt Platonici, ꝙ nō omnino per inſtrumēta ſit ſenſiliū apprehenſio: quandoquidem etiā in nobis cōmunis ſenſus in uno ſpiritu exiſtens, quinq; ſenſuum ſenſilia nouit. Porro & irrationalis per unum ſpiritum omnia ſenſilia cōprehendit. Quamobrem & ipſe dicis, proprie ſenſus unus eſt, & ſenſorium proprie unū. Sed rurſus dicunt Ariſtotelici, ꝙ exiſtentibus quidē uitalibus, nō neceſſe eſt eſſe cognitiuas facultates: ut declarant plantæ, quæ uitam habēt, non cognitionem, ſed exiſtentibus cognitiuis, omnino ſunt & uitales. Si ergo habēt cœleſtia cognitiuam facultatē, irrationalem. ſ. & eius animalem habebunt facultatē: iram dico, & cupiditatē. Abſurdum aūt cœleſtia dicere uel cupere, uel iraſci: quia & corrūperentur. At quod dicunt Platonici, ꝙ habent cupiditatem cœleſtia. Cupiunt.n. imitationem intellectus, ſiquidē hic ubiq; eſt: illa uero ubiq; fiunt, etſi non ſimul, ſed particulatim. Iram autem non habent. Neq; enim neceſſe eſt. Ecce enim etiā plantanima cupiditatem habentia, nam & moleſtia, & uoluptate afficiuntur, nō iraſcuntur, neq; enim ſe ulciſci & defendere cernuntur. Porro & per quintum argumentū Ariſtotelici adſtruunt, ꝙ ſenſum nō habēt cœleſtia. ſi enim omnis ſenſus circa exteriora uerſatur, cœleſtium autem nihil eſt exterius. Non ergo ſentiunt. Ad quod dici poteſt, ꝙ etiam in cœleſtibus eſt exterius. eſt.n. extra circūferentiam centrū. Quare ſentiunt. Platonici aūt ſic probant, ꝙ ſentiunt. ſi ſentire, etiā cognoſcere, cœleſtia quoq;, ut meliora, ſentiunt. Hæc cum dixiſſet, accedit & ad diſcernenda ambulatoria a plantanimis. Sed in his contēplatio, Deo eſt gratia, finitur. Nutritiuam autē habeat neceſſe eſt quicquid uiuit, & habet animam. Dicit differentiam animalis, & plantæ, ꝙ etiam ſi ambo nutritiuam habeant, tamen ambo ſenſitiuam. Nutritiuam enim habeat omne animal, neceſſe eſt. ſi enim non nutritur a principio generationis uſq; ad corruptionem, celerius corrumpitur, & ad ſummum incrementum non peruenit, non neceſſe eſt autem, ut omnia, quæ uiuunt, ſenſum habeant. Quæ enim ſimplex corpus habent, ut plantæ, nō neceſſe eſt, ut ſenſum habeant. ſimplex autem corpus plantę dicuntur habere, quia ex ſolo terreſtri formā, & characterē ſuſcipiunt. ſed fieri nō poteſt, ut ſine ſenſu ſit animal. ſeorſum aūt non neceſſariū in oībus animalibus. Duplex eſt huius ſententiæ lectio. Quidam enim libri habent, ἐν ἅπασι τοῖς ζώοις. i. in omnibus animalibus. Alij uero ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσιν. i. omnibus uiuentibus. ſed ſi ſit quidē τοῖς ζώοις, hoc eſt animalibus, eſt pro eo, quod eſt ζῶσιν, id eſt uiuentibus, ut plantas etiam cōprehendat. Quid enim dicit? Quod non neceſſe eſt quicquid uitam habet, ſenſum quoq; habere. ſi autem ſcriptum eſt ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσιν, id eſt, in omnibus uiuentibus, recte habet. ſic enim magis cōfirmatur ſenſus. Neq; enim quorum ſimplex corpus eſt, ea ſenſum contingit habere. Hæc eſt, quæ fit a corpore, confirmatio, oſtendens non eſſe in plantis tactum.

Neq; uero quę non ſunt formarum ſuſceptiua, ſine materia. Animal autem ſenſum habeat neceſſe eſt, ſi nihil fruſtra facit natura. Alicuius enim gratia ſunt omnia, quę ſunt natura: uel erunt euenta eorum, quæ ſunt alicuius gratia. Si enim omne corpus ambulatorium non haberet ſenſum, corrumperetur, & non ad finem perueniret, quod eſt

opus naturæ. Quomodo.n.nutriuntur? iis enim, quæ perpetuo manent, id adeſt eo in loco, unde natura producta ſunt.

De plantis dicit. eæ enim formam non ſuſcipiunt ſine materia, ut ſenſus, ſed cum materia. Quæcunq; ergo, inquit, formam per ſe non ſuſcipiunt, ut plantæ, non habent ſenſum. Animalia autem habent ſenſum. Fruſtra enim in eis eſſet motus. Si enim non ſentirent, ad ſuam perniciem mouerentur, & in foſſas inciderēt. nihil autem fruſtra, uel ad malum, & incōmodum facit natura. Sed uel alicuius gratia, uel euenta erunt eorū, quæ ſunt alicuius gratia: dictum eſt aūt quænam ea ſint. Dubitant autem dicentes nō ſolas eſſe plantas, quæ formas ſine materia ſuſcipiunt, ſed & quoſdam ſenſus. Viſus enim & auditus re uera formas ſolū apprehendit: ille quidem colores, hic uero ſonos, & non fit nec uiſus color, utpote albus, uel niger: nec auditus ſonus, ut acutus, & grauis. Sed tactus quidem certe non ſolum formam apprehendit, ſed etiam materiam: frigidum enim nō apprehendit, niſi frigidum fiat corpus. Similiter & in calido, & huiuſmodi. Dicimus autem ad hoc, q formam quidē anima apprehendit: materia autē agit in corpus. Quare omnes ſenſus formam ſolam apprehendunt: ſed nequaquam materiam. Plantæ autem non ſolum formam non apprehendunt: ſed & ab ipſa materia arripiuntur, & ab ea patiuntur, & in eam uiciſſim agunt. Nunquid autē etiam in his dici poteſt, q ſicut in animalibus anima formam apprehendit, ſic & in plantis. Tactiua quidem facultas terræ formam apprehendit: corpus autem plantarum a tangibilibus patitur, ut colligatur etiam plantas habere ſenſitiuam facultatē. Sed quando hoc etiam dederimus, alia argumēta hoc ſubuertunt. Corrumperētur & ad ſummum incrementum nō peruenirēt, quod eſt opus naturę. Quomodo enim nutrientur, ſi non habeant ſenſum, inquit, animalia? Non peruenit ad finem, hoc eſt ad ſummū incrementum, ſed corrumpitur. Si enim per tactum cognoſcit ipſum nutrimentum, & ipſum eligit, auerſatur autem, quod moleſtia afficit: ſi non habeant ſenſum, non nutriuntur, & corrumpentur animalia, ut quæ non nutriantur. Plantæ autem, ut quæ perpetuo maneant, ſenſu non egent. Habent enim prope ſitum nutrimentum in terra, in quo eſt & planta: quod dixit, Vnde natura productæ ſunt. Plantarum ergo definitum eſt nutrimentum, & propterea plantæ ſenſu non egent. Animalium autem eſt indifferēs, & indefinitum. Non ſemper enim eadem adhibet nutrimenta, & opus habent ſenſu, qui diſcernat propria ab alienis.

Fieri autem non poteſt, ut corpus quidem habeat animam, & intellectum iudicatiuum, ſenſum autem non habeat: ſi non perpetuo manens quidem, generabile autem ſit. Atqui nec ingenerabile quidem. Cur enim non habebit? An enim animæ melius, uel corpori? Nunc autem neutrum. Illa enim non magis intelliget. Hoc uero nihilo magis erit propter illud. Nullum ergo corpus, quod non perpetuo manet, habet animam ſine ſenſu.

Iure, inquit, habent animalia ſenſum, quia fieri nō poteſt, ut quæ habent animam, & ſunt generabilia, & nō perpetuo manentia, ſenſum non habeant. Perpetuo autem manentia dixit propter plantas. Hæc enim & animam habent, & ſunt generabilia: ſed quia perpetuo manent, propterea ſenſum non habent. Dixit autē intellectum iudicatiuum, & nō ſimpliciter intellectū: ne uideatur diſcernere animalia a plantis: ſed rationalia animalia a plātis. In his enim magis eſt neceſſarius ſenſus, ſiquidē ea quoq; magis diſcernunt. Atqui nec ingenerabilia quidē, inquit, habent ſenſum, ut cœleſtia. Hoc enim etiam opinatur Ariſtoteles. Neq; enim animæ eorū, nec corpori confert habere ſenſum, & dictū eſt, quomodo, in contēplationei & q aliter quidem Alexander, aliter uero Plutarchus hanc ſententiā accepit. Exiſtimat ergo Ariſt. cœleſtia & uiuere, & eſſe ambulatoria: ea enim dicit ſemper moſbilia, ſed tamen non habere ſenſum, quia ſunt ingenerabilia ſm tempus. Nullū ergo corpus, quod eſt nō perpetuo manens, habet animam ſine ſenſu. Hoc dictum magis oſtendit Ariſtotelem eſſe in ſententia Plutarchi. Hoc enim dicit, nullum eſſe corpus habens animam præter plantas, quod non habeat ſenſus: niſi quis dicat, q hæc eſt cōcluſio ſuperiorū, & nō ad proximū refertur. Si quis enim hoc dicat, nihil habet Plutarchus ex præſenti dicto, & in his finitur actio.

Atqui, ſi quidem ſenſum habeat, neceſſe eſt corpus eſſe ſimplex, uel mixtum. Simplex autem non poteſt. Tactum enim non habebit. Eum autem habeat neceſſe eſt. Hoc autem ex his manifeſtum eſt. Quia enim animal eſt corpus animatum: omne autem corpus tangibile: tangibile autem tactu ſenſibile: neceſſe eſt & animalis corpus eſſe tactiuū, ſi ſit ſeruandum animal. Alii enim ſenſus per alia ſentiunt, ut odoratus, uiſus, auditus. Quod tangit autem, ſi ſenſum non habent, non poterit hæc quidem fugere, illa uero capere. Si autem hoc eſt, fieri non poteſt, ut ſeruetur animal.

Poſtq; diſcreuit Ariſtoteles animalia a plantis & cœleſtibus: nunc diſcernit ambulatoria a plantanimis. Volēs autem eorū urgentem differentiā oſtendere, dicit primū in quibus cōueniunt, et appellat & ambulatoria animalia, & plātanima, cōmuniter animalia: quia animalis definitionē utraq; ſuſcipiunt. Sunt.n. ſubſtātia animata ſenſitiua utraq;. Eſt ergo cōmune in omnibus animalibus, q mixta ſint, & nō ſimplicia? cōmune aūt ipſis, & q tactū habeant. Nam & plantanima, & ambulatoria mixta ſunt, & tactū habēt. Hæc aūt cōmunio nec plantis inerat, nec cœleſtibus. Neq;.n. plantæ ſunt cōpoſitæ, ſed ueluti ſimplices: a ſolo.n. terreſtri formā, & characterē ſuſcipiunt. Sed neq; tactū habent plantæ. Rurſus cœleſtia mixta nō ſunt. Secundū Ariſtotelem.n. nō ſunt ex elemētis, ſed ex quinta ſubſtātia. Simplicia ergo. Sed neq; tactū habent cœleſtia ſecundū Ariſtotelē. Hæc ſunt in quibus animalia inter ſe conueniunt. Deinde poſtq; hæc oſtendit, monſtrat q animalia uere & mixta ſunt, & tactū habēt. Hoc aūt & ante traditam differentiā oſtendit, & poſt traditam, nō iiſdem argumētis. Nos autem primum differentiam dicimus, & ſic deinde cōnectimus, quæ deducunt, argumenta. q mixta ſunt animalia, & tactū habēt. Et quænā eſt differentia? Plantanima ergo, uel ſolum tactum habent, ut in ſpongiis, uel tactū, & guſtum quendā, quęcunq; habēt proportionem cum uētre, & ore, ut teſtacea. Ambulatoria autem habent omnes ſenſus: aut ea, quæ cū ſenſu proportionē habeant. Vermia enim eo q uiſum nō habet, eſt molli carne. Ambulatoria enim uolunt habere & uiſum, & auditū, ut & quæ ſunt procul, mala declinent: & ideo dictum eſt,

Aſt aures ſonitus pernicum pulſat equorum. &,

Ad me uos circum patientis uenit Vlyſſis.

In hoc ergo differunt ambulatoria a plātanimis. Et hæc eſt quidē differentia. In his ergo dicimus, quæ ſunt ante differentiam, argumēta: ex quibus eſt oſtēdere, q & mixta ſunt animalia, & tactū habent. & primū oſtēdemus, q mixta ſunt, ſic. Oportet ergo ſcire, omne animal ſenſitiuū habere tactū. Neq;.n. poſſunt, quæ tactū non habent, aliū habere ſenſum. Oportet.n. ſubſtratum eſſe deteriorē. Quicquid aūt tactum habet, mixtū eſt. Et omne ergo animal mixtū eſt. Quod aūt quicquid hēt tactū, mixtū eſt, clarū eſt. Ex quibus.n. cōpoſitus eſt tactus, ea etiā apprehēdit. Si aūt apprehēdit calidū, & frigidū, & humidū, & ſiccum, & non ſolū unū elementū: clarū eſt, q ex his cōſtituitur, & erit mixtū. Quoniā ergo ex hoc argumēto oſtenſum eſt, &c. mixtum eſſe animal, & habere tactū: obiter aūt oſtendimus, etiā habere tactū: age oſtendamus primo, q tactū habet animal. Scire ergo oportet, q ex tangibilibus proprie nutrimur. Succi enim inſtar condimentorum obtinent in nutriendo. Alia autem, ne per accidens quidem nutriunt, utpote odorabilia, uel audibilia, uel

uiſibilia

uiſibilia. Si ergo ex tangibilibus nutrimur: neceſſe eſt autem apprehendere illa, ex quibus nutrimur: Tactu ergo eſt ea apprehendere: & eſt in nobis ex neceſſitate tactus, ut ea apprehendamus. Ipſe enim ſolus citra medium apprehendit, reliqui autem per medium. Eſt ergo in animalibus tactus. hæc ante traditam differentiam oſtendunt, eſſe tactũ in nobis, & mixta eſſe animalia. Poſt traditam aũt differentiã, rurſus oſtendit mixta eſſe animalia. Ait enim ꝙ ſi oſtenſum eſt omne animal eſſe ſenſitiuum, neceſſe eſt, ut habeat ſenſoriũ per quod ſentiat. Senſorium autem mixtum eſſe neceſſe eſt. Neque enim poteſt ex ſolo igne eſſe. Ignis enim magis corrumpit, quam partẽ cõſtituit. Sed neq; ex aere, uel aqua eſſe poteſt: ijs enim aliæ ſunt creditæ facultates, perſpicua, perſonatrix, & odorum tranſuectrix. Neq; uero ex ſola terra eſſe poteſt. Sunt enim inſenſiles, quæ ſunt in nobis, terrenæ partes, ut pili, ungues, oſſa: & non ſolum oppoſitionem terræ apprehendimus, ut ſicci, & humidi: ſed & calidi, & frigidi. Oportet ergo eſſe ex omnibus ſenſitiuum, ut cũ ſit mediũ, omnia apprehendat. Eſt ergo mixtum. Quod autem tactũ quoque habet animal, quinque argumentis oſtendit, quorũ hoc eſt primum. Neceſſarius eſt animali tactus. Si enim, qui ſunt uiſu priuati, uiuunt, præterea autem & ſurdi uiuunt, & qui ſunt olfactu priuati, ut ſi quis habeat in nare polypum. Accedit his, quod, & quibus lingua eſt amputata, uiuunt. is autem, qui tactum amiſit, ut paralyticus, nõ poteſt uiuere. eſt ergo omnibus magis neceſſarius tactus in nobis. Secundum argumentum. Si animalis definitiuus terminus eſt ſenſitiuum, & ad animal conuertitur: Senſitiuum autem ſecundum tactum dicimus: Eſt ergo in nobis tactus. Tertium argumentum. Tanto eſt cæteris ſenſibus magis neceſſarius tactus, ꝙ alij quidẽ ſenſus ſunt in una parte: tactus autem in toto eſt corpore. Quartum argumentum. Adeo eſt neceſſarius tactus, quod eius quidem ſubiecta, ut tangibilia, totũ corpus corrumpunt, ſi modum exceſſerint: & iure, quia eſt in toto corpore tactus: Reliquorum autem ſenſilium exceſſus illud ſolum ſenſorium corrumpunt, cuius eſt ſenſile. Si enim dicas, quod etiam guſtabilia totum corpus corrumpunt, dico, quod etiam guſtus eſt quidam tactus, & ut tactus, magis corrumpit totum corpus, quam, ut guſtus. Si quis autem dubitauerit, quid igitur? Odorabilia non totum corpus corrumpunt, ut peſtilẽtes ſpiritus? & dicimus quod, per tactum ij quoque corrumpunt. Eo enim quod faciunt putrefactionem, corrumpunt: putrefactio autem tactu agit. Agit enim protruſione. Protruſio autem tactus eſt. Rurſus dicunt, ꝙ etiam uiſibilia totum corpus corrumpunt. Videntes enim nonnunquam aliquid terribile, timore corrumpitur. Ad quod dici poteſt, ꝙ timore, eo ꝙ faciat frigiditatẽ, corrumpit: frigiditas autem eſt tactus. Hoc eſt quartum argumentum. Quintum argumentum. Neceſſarius eſt tactus, quia hic ſolus ad hoc, ut ſint, confert, reliqui uero ad hoc ut bene ſint. Dicunt autem, ꝙ etiam irrationalia & uiſum habent, & auditum, & odoratum, & guſtum. Nunquid autem ab illis poſſunt diſcere Muſicam, uel Aſtronomiã? Ad quod dicimus, quod odoratus quidem, & guſtus, quatenus perfectiora faciunt animalia, dicuntur ad hoc, ut bene ſint, conferre. Auditus autem, & uiſus, & guſtus irrationalium confert ad hoc, ut bene ſint. Primum quidem, quoniã fœtus ſuos audientia, & eos uidentia, eorum curam gerunt. Fœtuum autem ſuorum curam gerere, eſt illis bene eſſe. Iã uero & alioqui audientia animalia manſueſcunt. Auditu ergo eis opus eſt, ut audientia manſueſcant. Manſueſcere autem bene eſſe eſt, quod habent ex auditu, & uiſu. Videntia enim, quæ a nobis in luce fiunt, manſueſcunt. Et hoc ex eo manifeſtum eſt, ꝙ quæ in tenebris agũt feræ, agreſtes ſunt & feroces. Poſtquam ergo hæc dicta ſunt, in his contemplatio, & præſens de anima tractatus, Deo eſt gratia, finitur. at qui ſi ſenſum habet, neceſſe eſt corpus eſſe uel ſimplex, uel mixtum. Dicit ea, quæ habent animalia, inter ſe communia non, ut dictum eſt in contemplatione, orationem deducens: ſed idem eſt ſenſus. Per tres autẽ ſyllogiſmos deducit orationem, quorum hic eſt primus. Si neceſſe eſt ea, quæ ſenſum habent corpora, ut animalia, eſſe uel ſimplicia, uel cõpoſita: non ſunt autem ſimplicia: Sunt ergo compoſita. Hic eſt primus ſyllogiſmus. & unde clarum eſt ea eſſe compoſita? Hoc ſecundus oſtendit ſyllogiſmus. Si non eſſent enim compoſita: nec tactum haberent. Vbi enim eſt tactus: et cõpoſitum: ſiquidem, ex quibus eſt, ea etiam tangit. Multa autem tangit. Et unde clarum fiet tactum habere animalia? Hoc per alium ſyllogiſmum oſtẽdit. Si. n. animal eſt corpus animatum: Omne autẽ corpus eſt aliquid tangibile: Omne autem tangibile tactu apprehenditur: eſt ergo tactus in nobis, qui tangit. Hi ſunt tres ſyllogiſmi. Merito autem dicit, Eſt tactus, ut per ipſum ſeruetur animal, Si enim ipſum nõ haberet, in foſſas incideret, & periret. Sed quouſq; eſt unuſquiſq; ſyllogiſmus? & dicimus quod primus quidẽ eſt huc uſq; ſic, Atqui ſi ſenſum habet corpus, neceſſe eſt corpus eẽ uel ſimplex, uel mixtũ. Deinde eſt ſecũdus hic ſyllogiſmus. Fieri aũt non põt ut ſimplex: tactũ. n. non haberet. Tertius autem eſt ſyllogiſmus, qui dicit. Eſt autem neceſſe eum habere. Quod autem neceſſe, confirmat, & ait: Hoc autem ex hoc apertum. Et deinceps dicit, quę dicta ſunt. Si omne corpus tangibile: Quicquid autem tangibile, tactu apprehenditur: Tactus ergo ea apprehẽdit. Viſus autem, & auditus, & olfactus per id, quod intercedit. Si autem hoc ita eſt, fieri non poteſt ut ſeruetur animal, niſi tactum habeat. In præcipitium enim incidit, & corrumpitur.

Quapropter guſtus eſt ueluti quidam tactus. Eſt enim nutrimenti: nutrimẽtum autem corpus tangibile. Sonus uero, & color, & odor nõ nutrit, nec facit augmentum, nec diminutionem. Quare & guſtum eſſe tactum quendam neceſſe eſt, eo ꝙ ſit tangibilis, & nutritiui ſenſus.

Quia ſuperius dixit, ꝙ ſolus tactus tangẽs ſentit, ne quis dicat, Quid igitur, non guſtus tangens apprehendit? propter ea dixit, ꝙ etiam guſtus, utpote qui ſit tactus, citra intermedium apprehendit. Quod autem guſtus eſt quidam tactus, per tres ſyllogiſmos oſtendit: quorum hic eſt primus. Si tactus eſt animali neceſſarius: eſt & guſtus. per eum enim nutrimur. Guſtus ergo tactus eſt. Hunc autem ſyllogiſmum denotauit dicendo: Quapropter & guſtus eſt ueluti quidã tactus, ideſt, propterea ꝙ eſt neceſſarius, ut tactus. Tanq; enim ad ſuperiora coniunxit. Dicit & ſecũdum ſyllogiſmũ. Si guſtus nutrimenti eſt tactus. Hoc autem oſtendit & per tertium ſyllogiſmum, Si corpus tangibile eſt nutrimentum. ſuccus enim nutrit per accidens. Ipſa autem eſt ſubſtãtia, quæ addijcitur ueluti tangibile corpus, quæ nutrit. ſonus autem, uel color, uel odor, non nutrit, uel diminuit. Neceſſe eſt ergo & guſtum eſſe tactum, ſi quidem idem eſt tangibile, & nutriens. Hunc autem ſyllogiſmum innuit dicens, Nutrimentum autem eſt corpus tangibile: & hoc probat dũ dicit: Hęc. n. ſunt neceſſaria animali: Ex illo. n. aliud qđ dicit.

Hi ergo ſunt animali neceſſarii. & manifeſtum, ꝙ fieri non poteſt, ut ſine tactu ſit animal. Alii autem & ut bene ſint: & generi animalium non iam cuilibet, ſed quibuſdam, ut ambulatorio, eos ineſſe neceſſe eſt. Si enim eſt ſeruandum, non ſolum oportet tangens ſentire, ſed & eminus. Hoc autem ita erit, ſi per id, quod intercedit ſenſitiuũ fuerit: eo quod illud quidem a ſenſili patiatur, & moueatur ipſum autem ab illo.

Poſtquã dixit, quid inter ſe commune habeant animalia, & probauit per duo argumenta, quæ ſunt ante traditam differentiam, ꝙ & mixta ſunt, & habent tactum: ab hoc loco diſcernit animalia, & dicit, ꝙ tactus quidem, ut neceſſarius, ineſt cuiuis animali: alij autem ſenſus non inſunt cuilibet animali, ſed ſolũ ambulatorio, & non plantanimo. ſi. n. inquit, ambulatorium etiam, quæ ſunt eminus, mala uult effugere, non ſolum tactu opus habet ut tãgat: ſed etiam alijs ſenſi-

bus eget, ut quæ procul ſunt apprehendat. Hoc autem fuerit per id, quod intercedit. Quærunt, quomodo dicimus quędam apprehendere per id, quod intercedit: quædam uero tangentia? Nam & ea quæ per id, quod eſt intermedium, apprehendunt, non tangunt aerem, qui intercedit, & eum circa medium apprehendunt. Quomodo ergo dicimus, per medium? Dic ad hoc, quod ſenſile per intermedium apprehēdit, & ut ad ſenſile, dictū eſt illud, Per mediū, uel id quod intercedit. Id enim, quod intercedit, patitur a ſenſili, & mouetur. Ipſum autem ſenſoriū patitur ab eo, quod intercedit.

Sicut enim, quod ſecundum locū mouet, quouſque mutat agit: & quod truſit, alterum facit, ita ut trudat, & eſt per intermedium motus: atq; id quidem, quod primum mouet, trudit non truſum: ultimum autem ſolum truditur, cum nō truſerit: Quod autem eſt intermedium, utrunque (multa autem intermedia) ſic in alterationem, præterquam ꝙ in eodem loco manentia alterant.

Poſtquam dixit, ꝙ per intermedium quædam apprehenduntur, exemplo probat ea, quæ per intermedium: & dicit, ꝙ ſicut in ijs, quæ ſecundum locum mouentur, quædam ſolum quidem mouent, quædam autem & mouent, et mouentur: quædam ſolum mouentur. Quemadmodum, manus quidem mouet uirgam: illa autem mouetur quidē a manu, mouet autem lapidem: Lapis autem ſolum mouetur. & eſt primum quidem ſolum trudens: non enim oportet dicere mouens: mouetur enim & manus. Sicut ergo illic primum quidem ſolum trudit: medium autem truditur, & trudit: poſterius autē ſolum truditur: Sic & in ijs, quæ alterātur, ſenſile quidem ſolum trudit, ſiue mutat. Quod autem intercedit, & mutatur a ſenſili, & mutat ſenſum. Senſus autē ſolum mutatur. Sed eſt differentia, ꝙ in manu quidem, & uirga poſt locum erat motus: in alteratione autem non moto ſenſili, facta eſt mutatio. Et quod truſit, alterum facit, ita ut trudat. Pulchre hoc dixit. Manus enim, quæ truſit, alterū facit, ita ut uirgā trudat. Hoc eſt ergo quod ipſe dixit, Multa autem intermedia. Hoc recte dixit. Poteſt enim eſſe intermedium & uirga, & lignum, & ferrum: & ideo mouet, et in ijs, quæ non mouentur, poteſt eſſe intermedium & aer, et aqua, & quædam alia. Dixit ergo, multa eſſe intermedia. Præterquam ꝙ in eodem loco manentia alterant. Facultas, inquit, quę ſecundum locum mouet, non finit in eodem loco id, quod mouetur: Senſile autem ſenſum alterās eum in eodem loco ſinit.

Quemadmodum, ſi in ceram tinxerit quiſpiam, eouſq; mouetur, donec tinxit: lapis autem nihil. Sed aqua quidem ualde longe: aer autem plurimum mouetur, & agit, & patitur, ſi maneat, & unus ſit. Et ideo etiam de reuerberatione, melius quam uiſum exeuntem reuerberari, aerem pati a colore, & figura, donec unus ſit. In plano autem, & leui unus eſt: & ideo rurſus ipſe quoq; uiſum mouet: quemadmodum, ſi ſignum, quod eſt in cera, tranſmiſſum ſit uſq; ad finem.

Quia de intermedijs agitur, quę formas tranſmittunt: propterea etiam in ijs, quæ imprimuntur, intermedijs differentiā dicit. Cera enim, inquit, aliquouſq; imprimitur: ſed non per totum: aqua autem pluſquam cera. per ſe enim ferme totā formas ſuſcipit. Aer autem per ſe totum proprie formas ſuſcipit. Eſt enim eiuſmodi, qui facile imprimi poſſit. Quædam autem omnino non imprimuntur, ut lapis. Aer autem imprimitur, ſi maneat unus, & infractus. Si enim interciſus fuerit aer, non tranſmittit. Interciditur autem ab aſpero ſenſili, in aſperis in minutas partes diſſectus. Aer autem in planis, & leuigatis in partes non ſcinditur. Et ideo reuerberatio fit proprie a planis & leuibus: eo ꝙ aer non interciditur, qui intercedit. Si autem manet unus aer, & a ſenſili patitur, poteſt reuerberari. Vnde & de reuerberatione melius quā uiſum exeuntem reuerberari, aerem &c. Deſunt hic multa. Eſt autem contextus in hyperbato ſic legendus. Melius eſt dicere aerem pati a colore uel figura, quam ſupponere uiſum exeuntem reuerberari.

Quod autem fieri non poteſt, ut ſit ſimplex corpus animalis, apertum. Dico autem ut igneum, uel aereum: Sine tactu enim nullum alium ſenſum contingit habere. Tactuum enim corpus animatum totum, ut dictum eſt. Alia autem extra terram ſenſoria quidem fuerint. Omnia autem, eo ꝙ per alterum ſentiant, faciunt ſenſum, & per ea, quę intercedunt: Tactus autē eſt, ꝙ ipſa tangat & ideo hoc quoque nomen habet. Atqui & alia ſenſoria tactu ſentiunt, ſed per alia: Ipſe autem ſolus per ſe. Quare eiuſmodi quidem elementorum nullum fuerit corpus animalis. Neq; uero terrenum. Omnium enim tactus, tangibilium eſt ut medietas. & ſuſceptiuum eſt ſenſorium non ſolū earum, quotquot ſunt, terrę differentiarum, ſed & frigidi & calidi, & aliorum omnium tangibiliū. & propterea nec oſſibus nec pilis, nec eiuſmodi partibus ſentimus, ꝙ ex terra ſint. & plantæ nullum propterea habent ſenſum, ꝙ ex terra ſint. Sine tactu autem fieri non poteſt, ut ullus ſit alius. Hoc autem ſenſorium nec ex terra eſt, nec ex ullo alio elemento.

Communionem dicit poſt differentiā, ꝙ mixta ſunt animalia. neq; enim ex igne poſſunt eſſe ſenſoria. corrumpit enim: neque ex aere, uel aqua, uel terra. & dicta eſt in contēplatione omnium cauſa.

Manifeſtum ergo, ꝙ neceſſe eſt hoc ſolo ſenſu priuata animalia mori: neque enim poteſt habere non animal.

Hic primum dicit argumentum, quod tactus eſt neceſſarius, eo quod hoc priuatum perit animal. Si autem alio priuetur, non perit.

Nec, quod eſt animal, alium neceſſe eſt habere pręter hunc.

Secundum eſt argumentum, quod tactus ad animal cōuertitur. Quare eſt neceſſarius.

Et propterea alia quidem ſenſilia exceſſibus nō corrumpunt animal, ut color, & ſonus, & odor: ſed ſolum ſenſoria, niſi ſit per accidēs. Vt ſi una cū ſono ſit truſio, & ictus: & ab intuitu, & odore alia mouentur, quæ corrumpūt. Porro & ſuccus, quatenus contingit eſſe tactiuum, ea ratione corrumpit. Tangibilium autem exceſſus, ut calidum, & frigidum, & durum, perimunt animal. Cuiuſuis enim ſenſilis exceſſus perimit ſenſorium. Quare & tangibile tactum. Eo autem uiuere definitum eſt. Sine tactu enim oſtenſum eſt non poſſe eſſe animal. Quamobrem tangibilium exceſſus non ſolū ſenſorium corrumpit, ſed & animal.

Tertium eſt argumentum, ꝙ exceſſus tactus totum animal corrumpit. Ex hoc autem & aliud naſcitur argumentum, quod tactus eſt in toto corpore: alij autem ſenſus in uno ſenſorio, & ideo unum ſenſorium lædunt in exceſſibus, & non totum corpus, niſi per accidens truſione: & dictum eſt in contemplatione, quomodo etiam per tactum hæc corrumpunt.

Quia hunc ſolum neceſſe eſt habeant animalia. Alios autem ſenſus habet anima, ut dictum eſt, nō ut ſit, ſed ut bene ſit.

Quintum dicit argumentum, ꝙ tactus ad id quod eſt eſſe, confert, quod eſt neceſſarium. Alij autem ſenſus ad id,